ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ
ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ – ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Επιστημονική Επιμέλεια

Ανθή Ρεβυθιάδου
Βασίλειος Σπυρόπουλος

ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ – ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Επιστημονική Επιμέλεια

Ανθή Ρεβυθιάδου
Βασίλειος Σπυρόπουλος

Εκδόσεις
Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ε.Λ.Κ.Ε. Α.Π.Θ.)

Θεσσαλονίκη – 2013

Αντιπαραβολική μελέτη γραμματικών δομών Αλβανικής – Ελληνικής, συλλογικό έργο

ISBN: 978-618-81071-1-3
Δεκέμβριος 2013

Επιστημονική Επιμέλεια: Ανθή Ρεβυθιάδου
Βασίλειος Σπυρόπουλος

Η Πράξη "Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών" υλοποιείται μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση" και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Γραφιστική επεξεργασία εξωφύλλου: Νέστορας Πελέσογλου, Nightbreed Creative

Εκδόσεις
Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ε.Λ.Κ.Ε. Α.Π.Θ.)
Γ' Σεπτεμβρίου, Κτήριο Κ.Ε.Δ.Ε.Α., Πανεπιστημιούπολη
54124, Θεσσαλονίκη
Τηλ: 2310 991356, Fax: 2310 200392

Άδεια Creative Commons
Αναφορά Δημιουργού – Μη εμπορική χρήση – Όχι Παράγωγα έργα 3.0 Ελλάδα

Επιτρέπεται σε οποιονδήποτε αναγνώστη η αναπαραγωγή του έργου (ολική, μερική ή περιληπτική, με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο), η διανομή και η παρουσίαση στο κοινό υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις: αναφορά της πηγής προέλευσης, μη εμπορική χρήση του έργου. Επίσης, δεν μπορείτε να αλλοιώσετε, να τροποποιήσετε ή να δημιουργήσετε πάνω στο έργο αυτό.

Αναλυτικές πληροφορίες για τη συγκεκριμένη άδεια cc, μπορείτε να διαβάσετε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/gr/

Ομάδα έργου

Ανθή Ρεβυθιάδου

Επιστημονική Υπεύθυνη Δράσης 5, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Α.Π.Θ., Ερευνήτρια

Βασίλειος Σπυρόπουλος

Επιστημονικός Υπεύθυνος Υποδράσης 5.2, Λέκτορας Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Ε.Κ.Π.Α., Ερευνητής

Héctor Campos

Associate Professor, Department of Spanish and Portuguese, Georgetown University, Ερευνητής

Ιωάννα Κάππα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ερευνήτρια

Άγγελος Λέγγερης

Δρ. Γλωσσολογίας, Ερευνητής

Καλομοίρα Νικολού

Λέκτορας Γλωσσολογίας (υπό διορισμό), Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ερευνήτρια

Βοηθοί:

Κυριακή Βασιλάκη

Υποψήφια διδάκτορας, Τμήμα Φιλολογίας, Α.Π.Θ., Βοηθός έρευνας

Γιώργος Μαρκόπουλος

Υποψήφιος διδάκτορας, Τμήμα Φιλολογίας, Α.Π.Θ., Βοηθός έρευνας

Νικόλαος Σταματογιάννης

Υποψήφιος διδάκτορας, Τμήμα Φιλολογίας, Ε.Κ.Π.Α., Βοηθός έρευνας

Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος

Μεταπτυχιακός φοιτητής, Τμήμα Φιλολογίας, Ε.Κ.Π.Α., Βοηθός έρευνας

Δήμητρα Ιωάννου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, Τμήμα Φιλολογίας, Α.Π.Θ., Βοηθός έρευνας

Παναγιώτα Μάνου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, Τμήμα Φιλολογίας, Α.Π.Θ., Βοηθός έρευνας

Ελένη-Κλέλια Χαϊμέλη

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, Τμήμα Φιλολογίας, Ε.Κ.Π.Α., Βοηθός έρευνας

Εισαγωγικό σημείωμα

Η έκθεση για τη συγκριτική περιγραφή της Αλβανικής με την Ελληνική αποτελεί μέρος του *Επιστημονικού Παραδοτέου 5.2.4* (ΕΠ 5.2.4) και παρουσιάζει βασικά γραμματικά χαρακτηριστικά της Αλβανικής με έμφαση στα σημεία σύγκλισης και απόκλισής της από την Ελληνική. Επομένως, η περιγραφή των διαφόρων γραμματικών φαινομένων συνοδεύεται από μια συγκριτική-αντιπαραβολική εξέτασή τους, όπου οι δομές της Αλβανικής συγκρίνονται, στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό, με τις αντίστοιχες της Ελληνικής. Η περιγραφή και η σύγκριση επιτελείται με σύγχρονα θεωρητικά εργαλεία και μεθοδολογία και έχει ως βασικό της στόχο να διερευνήσει τις δομές εκείνες που μπορεί να δημιουργήσουν δυσκολία στην εκμάθηση μιας γλώσσας-στόχου (Αλβανική) λόγω *παρεμβολής* (*interference*) από τη γλώσσα-αφετηρία (πιθανότατα την Ελληνική για την πλειονότητα των μαθητών/-τριών μας). Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις γλωσσικής εκμάθησης υπογραμμίζουν τη σημαντικότητα της παρεμβολής της γλώσσας-αφετηρίας σε γραμματικό και λεξικό επίπεδο (Hawkins 2001, White 2003), η οποία είναι έντονη στα πρώτα στάδια και μπορεί να παραμένει και σε προχωρημένα επίπεδα γλωσσομάθειας ανάλογα με τις δομικές διαφορές μεταξύ της μητρικής και της γλώσσας-στόχου αλλά και με την ηλικία κατά την οποία εκτέθηκε ένας ομιλητής στη γλώσσα-στόχο (Hawkins & Chan 1997, Hawkins & Hattori 2006, Tsimpli 2003, Tsimpli & Dimitrakopoulou 2007).

Η έρευνά μας βασίστηκε σε ενδελεχή μελέτη γραμματικών, γραμματικών περιγραφών, επιστημονικών μελετών και άρθρων, ηλεκτρονικών πηγών, λεξικών, κ.ά., στα οποία είχε πρόσβαση η ερευνητική μας ομάδα. Παράλληλα, αξιοποιήθηκαν οι πολύτιμες γλωσσικές γνώσεις των γλωσσικών μας συμβούλων της Αλβανικής. Η Αμαλία Ρόντου και ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος συνέβαλαν με την παροχή παραδειγμάτων, πληροφοριών αλλά και με τον έλεγχο των γλωσσικών δεδομένων που περιλαμβάνονται στην έκθεση.

Αισιοδοξούμε ότι η παρούσα έκθεση θα αποτελέσει σημαντικό βοηθητικό εργαλείο τόσο για εκπαιδευτικούς που ασχολούνται με τον σχεδιασμό γλωσσοδιδακτικού υλικού, όσο και για εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε διαπολιτισμικά σχολεία ή τάξεις υποδοχής και επιθυμούν να ενημερωθούν για τη γραμματική δομή της Αλβανικής. Επίσης, θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο οδηγό για τους φοιτητές/-τριες και σπουδαστές/-στριες της Αλβανικής αλλά και για όσους ενδιαφέρονται γενικότερα για τη μελέτη γλωσσών. Η έκθεση προϋποθέτει μια στοιχειώδη εξοικείωση με βασικούς γλωσσολογικούς όρους. Για τον μη γλωσσολογικά καταρτισμένο αναγνώστη έχουν παραχθεί περιληπτικές εκθέσεις, οι οποίες παρουσιάζουν με τρόπο συνοπτικό τα βασικά γραμματικά χαρακτηριστικά των εν λόγω γλωσσών και τα σημεία σύγκλισης και απόκλισής τους. Στο τέλος της κάθε έκθεσης περιλαμβάνεται γλωσσάρι με τους όρους-κλειδιά.

Η παρούσα έκθεση οργανώνεται ως εξής: Στο Κεφάλαιο 1 παρουσιάζονται τα φθογγικά συστήματα της Αλβανικής και της Ελληνικής και η μεταξύ τους σύγκριση. Στο Κεφάλαιο 2 παρουσιάζονται πληροφορίες για το φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής, δηλαδή για τη συνδυαστικότητα των φθόγγων, τη συλλαβική δομή, τους φωνολογικούς κανόνες που διέπουν τις λέξεις, και τον τονισμό. Το ίδιο κεφάλαιο περιλαμβάνει επίσης πληροφορίες φωνολογικής φύσης για την Ελληνική ενώ επιχειρείται και μια αντιπαραβολική εξέταση των δύο γλωσσών. Το Κεφάλαιο 3 παρουσιάζει τη μορφοσύνταξη της Αλβανικής και της Ελληνικής και επιχειρείται μια σύγκριση των συστημάτων των δύο γλωσσών όπου και εντοπίζονται οι ομοιότητες και οι διαφορές τους. Πιο συγκεκριμένα περιγράφονται η ονοματική και η ρηματική μορφοσύνταξη, οι χρήσεις των

ρηματικών τύπων και συνταγμάτων, οι ασθενείς τύποι των προσωπικών αντωνυμιών και οι δομές κλιτικών και κλιτικού αναδιπλασιασμού, οι προθέσεις, τα επιρρήματα και οι επιρρηματικές προτάσεις. Τέλος, στο Κεφάλαιο 4 περιγράφονται και στις δύο γλώσσες, Αλβανική και Ελληνική, και συγκρίνονται δύο διαδικασίες δημιουργίας λέξεων, η σύνθεση και τα ακρωνύμια.

Για την περιγραφή των γραμματικών δομών των δύο γλωσσών και την παράθεση ενδεικτικών παραδειγμάτων έχει χρησιμοποιηθεί φωνητική και φωνηματική μεταγραφή στα δύο πρώτα κεφάλαια (Φωνητική, Φωνολογία), ενώ στο τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο (Μορφοσύνταξη, Παραγωγή λέξεων), οι υπό εξέταση γραμματικοί τύποι αποδίδονται κυρίως ορθογραφικά.

Στην κεφαλίδα των ενοτήτων και των υποενοτήτων κάθε κεφαλαίου που απαρτίζουν το παρόν παραδοτέο αναγράφεται το όνομα του ερευνητή / της ερευνήτριας που ήταν υπεύθυνος/-η για την έρευνα και τη συγγραφή του αντίστοιχου χωρίου. Σε περίπτωση πολλαπλών συγγραφέων, αναγράφονται με αλφαβητική σειρά τα ονόματα των συγγραφέων. Σε περίπτωση μη αλφαβητικής σειράς, αναγράφεται πρώτο το όνομα του/της συγγραφέα που είχε τη μεγαλύτερη συμβολή στη συγγραφή της ενότητας και δεύτερο το όνομα του/της συγγραφέα που είτε συμμετείχε επικουρικά είτε επιμελήθηκε επιστημονικά (π.χ. *επιμ.* Όνομα Συγγραφέα) τη συγκεκριμένη ενότητα. Η επιστημονική υπεύθυνη της Δράσης 5, Δρ. Ανθή Ρεβυθιάδου, και ο επιστημονικός υπεύθυνος της υποδράσης 5.2, Δρ. Βασίλειος Σπυρόπουλος, επιμελήθηκαν επιστημονικά το σύνολο της έκθεσης.

Βιβλιογραφία

Hawkins, Roger. 2001. *Second Language Syntax: A Generative Introduction*. Oxford: Blackwell.

Hawkins, Roger & Chan, Cecilia Yuet-hung. 1997. The partial availability of universal grammar in second language acquisition: The 'Failed Functional Features hypothesis'. *Second Language Research* 13: 187-226.

Hawkins, Roger & Hattori, Hajime. 2006. Interpretation of English multiple wh-questions by Japanese speakers: A missing uninterpretable feature account. *Second Language Research* 22: 269-301.

Tsimpli, Ianthi-Maria. 2003. Clitics and determiners in L2 Greek. In Liceras, Juana M., Helmut Zobl and Helen Goodluck (eds.), *Proceedings of the 6th Conference on Generative Approaches to Second Language Acquisition*. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. 331-339.

Tsimpli, Ianthi-Maria & Dimitrakopoulou, Maria. 2007. The interpretability hypothesis: Evidence from wh-interrogatives in second language acquisition. *Second Language Research* 23(2): 215-242.

White, Lydia. 2003. *Second Language Acquisition and Universal Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.

Θεσσαλονίκη, 28 Σεπτεμβρίου 2012

Η Επιστημονική Υπεύθυνη της Δράσης 5

Ανθή Ρεβυθιάδου

Ο Επιστημονικός Υπεύθυνος της Υποδράσης 5.2

Βασίλειος Σπυρόπουλος

Παραπομπές

Παραπομπή στο ηλεκτρονικό βιβλίο:

Ρεβυθιάδου, Ανθή & Βασίλειος Σπυρόπουλος. 2013. *Αντιπαραβολική Μελέτη Γραμματικών Δομών Αλβανικής-Ελληνικής*. Πρόγραμμα Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση (ΕΣΠΑ 2007-2013). Εκδόσεις Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (Ε.Λ.Κ.Ε.), Θεσσαλονίκη. (ebook, συλλογικό έργο, URL: http://www.diapolis.auth.gr/index.php/2013-10-17-09-02-51/-52)

Στην Αγγλική: Revithiadou, Anthi & Vassilios Spyropoulos. 2013. A Comparative Study of Albanian-Greek Grammatical Structures. Project 'Education of Immigrant and Repatriate Students', Operational Program of Education and Lifelong Learning (NSRF 2007-2013). Aristotle University of Thessaloniki Publications, Research Committee, Thessaloniki. (ebook, edited volume, URL: http://www.diapolis.auth.gr/index.php/2013-10-17-09-02-51/-52)

Παραπομπή σε χωρίο/κεφάλαιο του ηλεκτρονικού βιβλίου (παράδειγμα):

Campos, Héctor. 2013. Ονοματική Μορφοσύνταξη: Η Ονοματική Φράση στην Αλβανική. Στο Ανθή Ρεβυθιάδου & Βασίλειος Σπυρόπουλος (επιμ.), *Αντιπαραβολική Μελέτη Γραμματικών Δομών Αλβανικής-Ελληνικής*, *Μορφοσύνταξη*, 233-330. Πρόγραμμα Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση (ΕΣΠΑ 2007-2013). Εκδόσεις Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (Ε.Λ.Κ.Ε.), Θεσσαλονίκη. (Μτφρ. από την Αγγλική: Νικόλαος Σταματογιάννης, Επιστημ. επιμέλεια: Βασίλειος Σπυρόπουλος.)

Παραπομπή σε κεφάλαιο του Παραρτήματος (παράδειγμα):

Βασιλάκη, Κική. 2013. Αρκτικόλεξα και ακρωνύμια. Στο Ανθή Ρεβυθιάδου & Βασίλειος Σπυρόπουλος (επιμ.), *Αντιπαραβολική Μελέτη Γραμματικών Δομών Αλβανικής-Ελληνικής*, *Παράρτημα*, 130-138. Πρόγραμμα Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση (ΕΣΠΑ 2007-2013). Εκδόσεις Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (Ε.Λ.Κ.Ε.), Θεσσαλονίκη.

Η παραπομπή σε χωρίο του Παραρτήματος πρέπει υποχρεωτικά να συνοδεύεται και από την παραπομπή στο αντίστοιχο χωρίο/κεφάλαιο του κυρίως βιβλίου:

Νικολού, Καλομοίρα. 2013. Αρκτικόλεξα και ακρωνύμια. Στο Ανθή Ρεβυθιάδου & Βασίλειος Σπυρόπουλος (επιμ.), *Αντιπαραβολική Μελέτη Γραμματικών Δομών Αλβανικής-Ελληνικής*, *Παραγωγή Λέξεων*, 472-478. Πρόγραμμα Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση (ΕΣΠΑ 2007-2013). Εκδόσεις Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (Ε.Λ.Κ.Ε.), Θεσσαλονίκη.

Μέσα στο κείμενο, η παραπομπή γίνεται ως εξής:

"…Σύμφωνα με τις Βασιλάκη (2013: 134-135) και Νικολού (2013: 477), ο τονισμός των

αρκτικόλεξων της Αλβανικής …”

Σημ: Στο παράδειγμά μας, η εστίαση είναι στον τονισμό των αρκτικόλεξων της Αλβανικής.

Πίνακας περιεχομένων

Συντομογραφίες..... x

Κεφάλαιο 1: Φωνητική

1.1. Εισαγωγή..... 1
1.1.1. Ορθογραφία και φωνητική μεταγραφή..... 1
1.1.2. Ανθρώπινος μηχανισμός παραγωγής ομιλίας..... 2
1.1.3. Άρθρωση των συμφώνων..... 3
1.1.4. Άρθρωση των φωνηέντων..... 6
1.2. Φωνητική περιγραφή των φθόγγων της Αλβανικής..... 7
1.2.1. Τα σύμφωνα της Αλβανικής..... 7
1.2.2. Τα φωνήεντα της Αλβανικής..... 13
1.2.3. Ορθογραφία στην Αλβανική..... 16
1.3. Φωνητική περιγραφή των φθόγγων της Ελληνικής..... 17
1.3.1. Τα σύμφωνα της Ελληνικής..... 17
1.3.2. Τα φωνήεντα της Ελληνικής..... 25
1.3.3. Ορθογραφία στην Ελληνική..... 30
1.4. Συγκριτική εξέταση Αλβανικής – Ελληνικής και ανάλυση λαθών στον προφορικό λόγο των μαθητών/-τριών..... 32
1.4.1. Εισαγωγή..... 32
1.4.2. Σύγκριση συμφώνων Αλβανικής – Ελληνικής..... 36
1.4.3. Σύγκριση φωνηέντων Αλβανικής – Ελληνικής..... 41
1.4.4. Ορθογραφία της Αλβανικής και της Ελληνικής..... 42
Βιβλιογραφία..... 45

Κεφάλαιο 2: Φωνολογία

2.1. Συλλαβική δομή..... 50
2.1.1. Εισαγωγικά: Η συλλαβή στη φωνολογία..... 50
2.1.2. Συλλαβική δομή της Αλβανικής..... 59
2.1.3. Συλλαβική δομή της Ελληνικής..... 63
2.1.4. Σύγκριση της συλλαβικής δομής Αλβανικής – Ελληνικής..... 68
2.2. Φωνοτακτικοί περιορισμοί..... 69
2.2.1. Εισαγωγή..... 69
2.2.2. Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Αλβανικής..... 69
2.2.3. Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Ελληνικής..... 73
2.2.4. Σύγκριση των φωνοτακτικών περιορισμών Αλβανικής – Ελληνικής..... 76
2.3. Φωνολογικοί κανόνες..... 78
2.3.1. Εισαγωγή: Φωνολογικοί κανόνες στο πεδίο της λέξης..... 78
2.3.2. Φωνολογικοί κανόνες της Αλβανικής..... 79
2.3.3. Φωνολογικοί κανόνες της Ελληνικής..... 84
2.3.4. Σύγκριση φωνολογικών κανόνων Αλβανικής – Ελληνικής..... 88
2.4. Τονισμός..... 90
2.4.1. Εισαγωγή: Τυπολογία συστημάτων τονισμού..... 90

2.4.2. Τονισμός της Αλβανικής 91
2.4.3. Τονισμός της Ελληνικής 94
2.4.4. Σύγκριση τονισμού Αλβανικής – Ελληνικής 96
Βιβλιογραφία 98
Παράρτημα - Πίνακες με συμφωνικά συμπλέγματα 103

Κεφάλαιο 3: Μορφοσύνταξη

3.1. Ρηματική μορφοσύνταξη 133
3.1.1. Ρηματική μορφοσύνταξη της Αλβανικής 133
3.1.2. Σύντομη περιγραφή της ρηματικής μορφοσύνταξης της Ελληνικής 207
3.1.3. Σύγκριση ρηματικής μορφοσύνταξης Αλβανικής – Ελληνικής 223
3.2. Ονοματική μορφοσύνταξη: Η Ονοματική Φράση στην Αλβανική 228
3.2.1. Το ουσιαστικό στην Αλβανική 228
3.2.2. Ενικός αριθμός 229
3.2.3. Πληθυντικός αριθμός 239
3.2.4. Περίληψη των πτωτικών καταλήξεων για όλα τα ουσιαστικά 255
3.2.5. Ουσιαστικά με συνδετικό άρθρο 256
3.2.6. Δύο τάξεις επιθέτων στην Αλβανική 258
3.2.7. Δεικτικά επίθετα 268
3.2.8. Κτητικά 273
3.2.9. Ερωτηματικές αντωνυμίες 285
3.2.10. Προσωπικές αντωνυμίες 289
3.2.11. Αναφορικές προτάσεις και αναφορικές αντωνυμίες 291
3.2.12. Αόριστες αντωνυμίες και επίθετα 304
3.2.13. Αλληλοπαθείς αντωνυμίες 319
3.2.14. Αριθμητικά 319
3.2.15. Προσδιοριστικές αφαιρετικές δομές 328
3.3. Ασθενείς (κλιτικές) προσωπικές αντωνυμίες: Δομές κλιτικών και δομές κλιτικού αναδιπλασιασμού 332
3.3.1. Δομές κλιτικών στην Αλβανική 332
3.3.2. Συγκριτική θεώρηση των δομών με κλιτικά στην Ελληνική και στην Αλβανική 338
3.4. Οι χρήσεις των ρηματικών τύπων/συνταγμάτων 339
3.4.1. Οι χρήσεις των ρηματικών τύπων/συνταγμάτων της Αλβανικής 341
3.4.2. Οι λειτουργίες των ρηματικών τύπων/συνταγμάτων της Ελληνικής 361
3.4.3. Σύγκριση Αλβανικής – Ελληνικής 374
3.5. Πρόθεση και προθετική φράση 384
3.5.1. Οι προθέσεις της Αλβανικής 384
3.5.2. Προθέσεις και προθετική φράση στην Ελληνική 406
3.5.3. Σύγκριση προθετικών δομών Αλβανικής – Ελληνικής 421
3.6. Το επίρρημα στην Αλβανική 424
3.6.1. Γενικά 424
3.6.2. Σχηματισμός και παραγωγή επιρρημάτων 425
3.6.3. Είδη επιρρημάτων 429
3.6.4. Τα παραθετικά του επιρρήματος 434

3.6.5. Επιρρηματικές εκφράσεις 435
3.7. Επιρρηματικές προτάσεις 436
3.7.1. Επιρρηματικές προτάσεις στην Αλβανική 436
3.7.2. Επιρρηματικές προτάσεις στην Ελληνική 445
3.7.3. Σύγκριση επιρρηματικών προτάσεων Αλβανικής – Ελληνικής 448
Βιβλιογραφία 452

Κεφάλαιο 4: Παραγωγή λέξεων

4.1. Σύνθεση 457
4.1.1. Εισαγωγή: Τυπολογία σύνθεσης 457
4.1.2. Είδη σύνθετων στην Αλβανική 462
4.1.3. Είδη σύνθετων στην Ελληνική 469
4.1.4. Σύγκριση σύνθετων δομών Αλβανικής – Ελληνικής 476
4.2. Αρκτικόλεξα και ακρωνύμια 477
4.2.1. Εισαγωγή: Αρκτικόλεξα/ακρωνύμια 477
4.2.2. Αρκτικόλεξα/ακρωνύμια στην Αλβανική 478
4.2.3. Αρκτικόλεξα/ακρωνύμια στην Ελληνική 480
4.2.4. Σύγκριση ακρωνυμικών σχηματισμών Αλβανικής – Ελληνικής 483
Βιβλιογραφία 485

Παράρτημα: Περιληπτικές εκθέσεις

Φωνητική 488
Φωνολογία: Φωνολογικοί κανόνες 499
Φωνολογία: Συλλαβική και φωνοτακτική δομή 511
Φωνολογία: Τονισμός 525
Μορφοσύνταξη: Ρηματική μορφοσύνταξη 533
Μορφοσύνταξη: Ασθενείς (κλιτικές) προσωπικές αντωνυμίες 552
Μορφοσύνταξη: Οι χρήσεις των ρηματικών τύπων/συνταγμάτων 563
Μορφοσύνταξη: Πρόθεση και προθετική φράση 577
Μορφοσύνταξη: Το επίρρημα στην Αλβανική 585
Μορφοσύνταξη: Επιρρηματικές προτάσεις 595
Παραγωγή λέξεων: Σύνθεση 606
Παραγωγή λέξεων: Αρκτικόλεξα και ακρωνύμια 620

Συντομογραφίες

Αιτ	Αιτιατική
ΑΜΕ	Αρχή της Μεγιστοποίησης της Έμβασης
Αντ	Αντωνυμία
Αρθ	Άρθρο
Αρν	Άρνηση
Αρσ	Αρσενικό
Αορ	Αόριστο
Αφ	Αφαιρετική
Γεγον	Γεγονοτικό
Γεν	Γενική
Δεικ	Δεικτικό
Δοτ	Δοτική
ΔΣ	Δείκτης Σύνθεσης
ΔΦΑ	Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο
ΔΧ	Διακριτικό Χαρακτηριστικό
Ε	Επίθετο
Εν	Ενικός
Ενεργ	Ενεργητική
Εξελ	Εξελικτικό
ΕΠ	Επιστημονικό Παραδοτέο
Επιστ	Επιστημικό
Επιθετ	Επιθετοποιητής
Επιρ	Επίρρημα
Επιρρημ	Επιρρηματοποιητής
Επιφ	Επιφωνηματική
Εστ	Εστία
Ευκτ	Ευκτική
Θηλ	Θηλυκό
Κλ	Κλιτικό
ΚλιτΕπιθ	Κλιτικό Επίθημα
Κτητ	Κτητικό
Λ	Λήγουσα
Μελ	Μέλλον
Μορ	Μόριο
Μτβ	Μεταβατικό
Μτχ	Μετοχή
Ο	Ουσιαστικό
Ομοργ	Ομοργανικό
Ον	Ονομαστική
Ονομ	Ονοματοποιητής
Ορ	Οριστικό

Ουδ	Ουδέτερο
ΟΦ	Ονοματική Φράση
Π	Παραλήγουσα
ΠΠ	Προπαραλήγουσα
Παθ	Παθητική
Παρ	Παρόν
ΠαραγΕπιθ	Παραγωγικό Επίθημα
Πληθ	Πληθυντικός
Πρλ	Παρελθόν
Πρμφ	Παρεμφατικός
Προθ	Πρόθημα
Προσ	Πρόσωπο
Προσεγγ	Προσεγγιστικό
Προστ	Προστακτική
Ρ	Ρήμα
Ρημ	Ρηματοποιητής
Σ	Σύμφωνο
σ	Συλλαβή
Στιγμ	Στιγμικό
Συν	Συνοπτικό
Συνδ	Σύνδεσμος
Συντ	Συντελεσμένο
Τριβομ	Τριβόμενο
Υπ	Υποτακτική
Φ	Φωνήεν
ΦΛ	Φωνολογική Λέξη
ΦΦ	Φωνολογική Φράση
ΧΕΦ	Χρόνος Έναρξης της Φώνησης

IPA	International Phonetic Alphabet
OCP	Obligatory Contour Principle
VOT	Voice Onset Time

Κεφάλαιο 1 – Φωνητική

Άγγελος Λέγγερης

1.1. Εισαγωγή

Η *φωνητική* είναι ο κλάδος της γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των ήχων που παράγει ο άνθρωπος, κάθε άνθρωπος ανεξαρτήτως της γλώσσας που ομιλεί, κατά την ομιλία του.[1] Οι ήχοι που συνθέτουν την ανθρώπινη ομιλία ονομάζονται φθόγγοι. Οι φθόγγοι χωρίζονται σε σύμφωνα και φωνήεντα ενώ υπάρχει και μια ενδιάμεση κατηγορία, τα ημίφωνα. Η μελέτη των φθόγγων από τη φωνητική περιλαμβάνει την άρθρωση των φθόγγων από τα φωνητικά όργανα του ομιλητή (*αρθρωτική φωνητική*), τις ακουστικές ιδιότητες των παραγόμενων φθόγγων (*ακουστική φωνητική*) και τέλος την πρόσληψη των φθόγγων που παράγει ο ομιλητής από τον ακροατή (*ακροατική ή προσληπτική φωνητική*).

Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει την άρθρωση και ακουστική των φθόγγων που απαντώνται στη σύγχρονη Αλβανική και στην Ελληνική.[2] Χωρίς φυσικά να παραγνωρίζεται η σημασία των τοπικών ιδιωμάτων και διαλέκτων που απαντούν στις δυο αυτές γλώσσες, το κεφάλαιο επικεντρώνεται στη γλώσσα της εκπαίδευσης, της διοίκησης και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Αυτό γίνεται κυρίως καθώς το παρόν κεφάλαιο αποτελεί μέρος μιας συγκριτικής μελέτης των φωνητικών συστημάτων τριών γλωσσών, της Ελληνικής, της Ρωσικής και της Αλβανικής που σκοπό έχει την ενημέρωση των εκπαιδευτικών για τα ιδιαίτερα φωνητικά χαρακτηριστικά της Ρωσικής και της Αλβανικής, οι οποίες μπορεί να αποτελούν μητρικές γλώσσες ή γλώσσες καταγωγής για τους/τις μαθητές/-τριες που φοιτούν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Συνεπώς, η παρουσίαση και, στη συνέχεια, η σύγκριση των γλωσσών γίνεται στο επίπεδο της «γλωσσικής νόρμας» για όλες τις γλώσσες, αν και σε κάποιες περιπτώσεις θα γίνει αναφορά σε πολύ γνωστά στο ευρύ κοινό διαλεκτικά στοιχεία της Ελληνικής. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι η Αλβανική περιλαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό διαλέκτων, παραδοσιακά όμως διακρίνουμε μεταξύ δυο βασικών διαλεκτικών ποικιλιών: της διαλέκτου που ομιλείται βόρεια του ποταμού Shkumbin (διάλεκτος Γκεγκ, Gheg) και της διαλέκτου που ομιλείται νότια του ποταμού Shkumbin (διάλεκτος Τοσκ, Tosk). Η κοινή (standard) Αλβανική που καθιερώθηκε μετά το Συνέδριο Ορθογραφίας της Αλβανικής Γλώσσας στα Τίρανα το 1972 και που αποτελεί την επίσημη γλώσσα του κράτους βασίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στη διάλεκτο Τοσκ (βλ. π.χ. Lloshi 1999).

1.1.1. Ορθογραφία και φωνητική μεταγραφή

Για την περιγραφή των φθόγγων οποιασδήποτε γλώσσας οι φωνητικοί χρησιμοποιούν ένα κοινό σύστημα συμβόλων το οποίο έχει δημιουργηθεί από την Διεθνή Φωνητική Ένωση (International Phonetic Association), το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο, ΔΦΑ (International Phonetic Alphabet, IPA[3]). Το ΔΦΑ περιλαμβάνει σύμβολα κυρίως από το λατινικό αλφάβητο αλλά και κάποια από το ελληνικό

[1] Εκτός από τους φθόγγους, ή αλλιώς τις *τεμαχιακές* μονάδες της ομιλίας, η φωνητική εξετάζει και τις *υπερτεμαχιακές* μονάδες της ομιλίας, τις μονάδες εκείνες δηλαδή που καλύπτουν περισσότερες από μία τεμαχιακές μονάδες, όπως τον τόνο, τον ρυθμό και τον επιτονισμό.

[2] Η ορολογία που χρησιμοποιείται στο παρόν κεφάλαιο βασίζεται στον Ladefoged (2007).

[3] Το ΔΦΑ είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Διεθνούς Φωνητικής Ένωσης http://www.langsci.ucl.ac.uk/ipa/index.html.

αλφάβητο όπως το «β» και το «θ» καθώς και άλλα σύμβολα και διακριτικά σημάδια. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι η φωνητική ή το ΔΦΑ πρέπει να συνδέονται με την ορθογραφία. Για παράδειγμα, το πρώτο φωνήεν στις λέξεις *ήρθα*, *κοίτα*, *φίλος*, *θύρα*, *υιός* και *ζείτε* είναι ο ίδιος φθόγγος και ως τέτοιος μεταγράφεται στο ΔΦΑ ανεξαρτήτως του ότι στην Ελληνική υπάρχουν έξι διαφορετικοί τρόποι ορθογραφίας του.

Υπάρχουν δύο είδη φωνητικής μεταγραφής: η *ευρεία φωνητική μεταγραφή* (broad phonetic transcription) και η *λεπτομερής φωνητική περιγραφή* (narrow phonetic transcription). Στην πρώτη, μεταγράφουμε τους φθόγγους εκείνους που έχουν διαφοροποιητική αξία στο γλωσσικό σύστημα το οποίο περιγράφουμε, τα λεγόμενα *φωνήματα* (phonemes), και για αυτόν τον λόγο στη βιβλιογραφία πολλές φορές συναντούμε τον όρο φωνηματική μεταγραφή. Η ευρεία ή φωνηματική μεταγραφή δηλώνεται με τη χρήση πλάγιων γραμμών /.../. Για παράδειγμα, στην Ελληνική οι λέξεις *πόνος* και *τόνος* διαφέρουν μόνο ως προς τον πρώτο φθόγγο. Το *πόνος* αρχίζει με τον φθόγγο /p/ και το *τόνος* αρχίζει με τον φθόγγο /t/. Κατά συνέπεια, τα /p/ και /t/ αποτελούν φωνήματα της Ελληνικής αφού η χρήση του ενός ή του άλλου διαφοροποιεί τη σημασία των δύο αυτών λέξεων. Όταν δύο λέξεις διαφέρουν μόνο ως προς ένα φώνημα, το οποίο διαφοροποιεί την σημασία τους, τότε λέμε ότι οι λέξεις αυτές αποτελούν ένα *ελάχιστο ζεύγος* (minimal pair).

Τα φωνήματα έχουν διαφορετικές φωνητικές πραγματώσεις ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο εκφωνούνται. Με άλλα λόγια, το φώνημα δεν ταυτίζεται με έναν συγκεκριμένο φθόγγο αλλά είναι μια αφηρημένη μονάδα, μια γενίκευση για μια ομάδα φθόγγων. Γι' αυτό τον λόγο, η ευρεία ή φωνηματική μεταγραφή χρησιμοποιείται κυρίως για την περιγραφή φωνολογικών φαινομένων όπου μας ενδιαφέρει πιο πολύ η λειτουργία των φωνημάτων στην υπό εξέταση γλώσσα και όχι η ακριβής φωνητική τους πραγμάτωση. Αντίθετα, στη λεπτομερή φωνητική μεταγραφή (ή απλά φωνητική μεταγραφή όταν ο όρος αντιδιαστέλλεται με τη φωνηματική μεταγραφή) μεταγράφουμε με ακρίβεια τις πραγματώσεις των φωνημάτων, τα λεγόμενα *αλλόφωνα* (allophones). Η λεπτομερής φωνητική μεταγραφή δηλώνεται με τετράγωνες παρενθέσεις [...]. Για παράδειγμα, όπως θα δούμε και στη συνέχεια με περισσότερες λεπτομέρειες, στην Ελληνική το φώνημα /x/ έχει δύο φωνητικές πραγματώσεις ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί: το [x] όπως στη λέξη *χαρά* [xaɾá] και το [ç] στη λέξη *χέρι* [çéɾi]. Στο παρόν κεφάλαιο, χρησιμοποιούμε και τα δύο είδη μεταγραφής, ανάλογα με το επίπεδο ανάλυσης στο οποίο αναφερόμαστε.

1.1.2. Ανθρώπινος μηχανισμός παραγωγής ομιλίας

Κατά την ομιλία, ένα ρεύμα αέρα που εκπνέεται από τους πνεύμονες, φτάνει, μέσω της τραχείας, στο λάρυγγα και τις φωνητικές χορδές (ή πιο σωστά φωνητικές πτυχές) και κατόπιν στη φωνητική οδό.[4] Όταν οι φωνητικές χορδές είναι ανοικτές, όπως είναι όταν αναπνέουμε, τότε ο αέρας περνάει ανεμπόδιστος στη φωνητική οδό και ο παραγόμενος φθόγγος είναι άηχος.

Αντίθετα, κατά την άρθρωση των ηχηρών φθόγγων οι φωνητικές χορδές είναι έτσι τοποθετημένες ώστε να εφάπτονται μεταξύ τους με αποτέλεσμα ο αέρας από τους πνεύμονες να βρίσκει εμπόδιο. Η πίεση πίσω από τις φωνητικές χορδές αυξάνεται μέχρι αυτές να ανοίξουν. Τότε όμως η πίεση μειώνεται και το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ελαστική φύση των φωνητικών

[4] Η έναρξη των περισσότερων ήχων της ομιλίας γίνεται στους πνεύμονες, υπάρχουν όμως γλώσσες που εμφανίζουν ήχους των οποίων η έναρξη γίνεται είτε στον λάρυγγα (λαρυγγικοί ήχοι) είτε στη στοματική κοιλότητα (ήχοι κλικ).

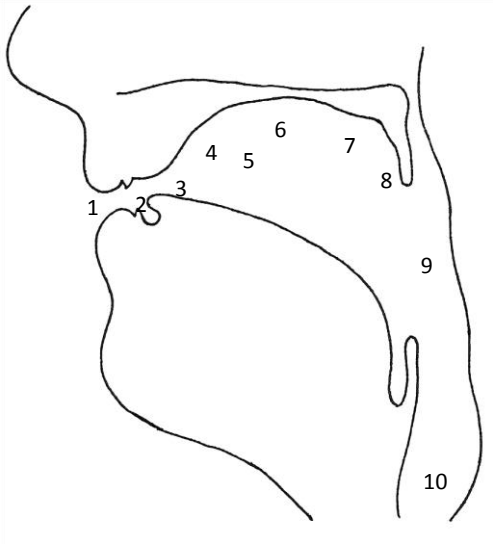

1. Χειλικά (Labial)
2. Οδοντικά (Dental)
3. Φατνιακά (Alveolar)
4. Μεταφατνιακά (Post-alveolar)
5. Ανακεκαμμένα (Retroflex)
6. Ουρανικά (Palatal)
7. Υπερωικά (Velar)
8. Σταφυλικά (Uvular)
9. Φαρυγγικά (Pharyngeal)
10. Γλωττιδικά (Glottal)

Σχήμα 1. Τόποι άρθρωσης των συμφώνων στη φωνητική οδό.

χορδών προκαλεί το κλείσιμό τους μέχρι να ανοίξουν και πάλι και να επαναληφθεί ο κύκλος. Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι η δημιουργία φώνησης, ενός περιοδικού ήχου (σαν βουητό), πλούσιου σε αρμονικές συχνότητες, ο οποίος, όπως θα δούμε αναλυτικά στις επόμενες παραγράφους, στη συνέχεια διαμορφώνεται σε ομιλία με τη βοήθεια των αρθρωτικών οργάνων. Ο ρυθμός ταλάντωσης των φωνητικών χορδών ονομάζεται θεμελιώδης συχνότητα (F0) (από το αγγλικό *frequency* και τον αριθμό 0 αντίστοιχα) και μετριέται σε κύκλους ανά δευτερόλεπτο (Hz).[5] Οι αρμονικές συχνότητες που παράγονται στις φωνητικές χορδές είναι πολλαπλάσια της θεμελιώδους συχνότητας. Αν δηλαδή η θεμελιώδης συχνότητα είναι 120 Hz, οι αρμονικές της βρίσκονται στα 240 Hz, 360 Hz, 480 Hz και ούτω καθεξής.

1.1.3. Άρθρωση των συμφώνων

Κατά την άρθρωση των συμφώνων, είτε αυτά είναι άηχα είτε είναι ηχηρά, η ροή του αέρα από τους πνεύμονες συναντά κάποιο εμπόδιο στη φωνητική οδό από τα όργανα που συμμετέχουν στην άρθρωση των φθόγγων, τους αρθρωτές. Τα σύμφωνα διαφοροποιούνται μεταξύ τους ανάλογα με το σημείο στη φωνητική οδό όπου εμφανίζεται το εμπόδιο στη ροή του αέρα, τον λεγόμενο *τόπο άρθρωσης* και το είδος του εμποδίου, τον λεγόμενο *τρόπο άρθρωσης*.

1.1.3.1. Τόπος άρθρωσης

Ο τόπος άρθρωσης των συμφώνων ορίζει το σημείο της φωνητικής οδού στο οποίο η ροή του αέρα εμποδίζεται με κάποιον τρόπο από τους αρθρωτές. Στα περισσότερα σύμφωνα υπάρχει ένας ενεργητικός και ένας παθητικός αρθρωτής. Ο ενεργητικός αρθρωτής είναι ο αρθρωτής που κινείται για να συναντήσει τον παθητικό αρθρωτή. Για παράδειγμα, στα φατνιακά σύμφωνα ο ενεργητικός αρθρωτής είναι η άκρη της γλώσσας που κινείται προς τον παθητικό αρθρωτή που είναι τα άνω φατνία. Σε κάποια σύμφωνα υπάρχουν δύο ενεργητικοί αρθρωτές. Για παράδειγμα, στα διχειλικά

[5] Η τυπική θεμελιώδης συχνότητα για έναν ενήλικο άντρα είναι γύρω στα 120 Hz, για μια ενήλικη γυναίκα γύρω στα 220 Hz ενώ για ένα παιδί περισσότερα από 300 Hz.

σύμφωνα και τα δύο χείλη κινούνται προκειμένου να δημιουργήσουν τη φραγή. Ανάλογα με τον τόπο άρθρωσης ένα σύμφωνο μπορεί να είναι (αρχίζοντας από τα χείλη και προχωρώντας προς το βάθος του στόματος):

- **Διχειλικό (bilabial)**: Η άρθρωση γίνεται από τα δύο χείλη.
- **Χειλοδοντικό (labiodental)**: Η άρθρωση γίνεται από το κάτω χείλος και τα άνω δόντια.
- **Οδοντικό (dental)**: Η άρθρωση γίνεται από την άκρη της γλώσσας και τα άνω μπροστινά δόντια (ανάμεσα στα δόντια ή πίσω από αυτά).
- **Φατνιακό (alveolar)**: Η άρθρωση γίνεται από την άκρη της γλώσσας και τα άνω φατνία.[6]
- **Μεταφατνιακό (post-alveolar)**: Η άρθρωση γίνεται από την προράχη της γλώσσας και την περιοχή πίσω από τα άνω φατνία.
- **Ανακεκαμμένο (retroflex)**: Η άρθρωση γίνεται από την κάτω πλευρά της άκρης της γλώσσας και την περιοχή πίσω από τα άνω φατνία.
- **Ουρανικό (palatal)**: Η άρθρωση γίνεται από το μπροστινό μέρος της γλώσσας και τον ουρανίσκο.
- **Υπερωικό (velar)**: Η άρθρωση γίνεται από το πίσω μέρος της γλώσσας και τη μαλακή υπερώα.
- **Σταφυλικό (uvular)**: Η άρθρωση γίνεται από το πίσω μέρος της γλώσσας και τη σταφυλή.
- **Φαρυγγικό (pharyngeal)**: Η άρθρωση γίνεται από την ρίζα της γλώσσας και τα τοιχώματα του φάρυγγα.
- **Γλωττιδικό (glottal)**: Η άρθρωση γίνεται από τη γλωττίδα (φωνητικές χορδές).

Δεν χρησιμοποιούν όλες οι γλώσσες όλους τους παραπάνω τόπους άρθρωσης. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, η Αλβανική διαθέτει διχειλικά, χειλοδοντικά, οδοντικά, φατνιακά, μεταφατνιακά, ουρανικά, υπερωικά και γλωττιδικά σύμφωνα, ενώ η Ελληνική διαθέτει διχειλικά, χειλοδοντικά, οδοντικά, φατνιακά, ουρανικά και υπερωικά σύμφωνα.

1.1.3.2. Τρόπος άρθρωσης

Ο τρόπος άρθρωσης των συμφώνων ορίζει τον τρόπο με τον οποίο οι αρθρωτές παρεμβάλλονται στη ροή του αέρα στη φωνητική οδό. Μπορεί να υπάρξει:

(α) πλήρης παρεμπόδιση του αέρα όταν οι αρθρωτές φράζουν σε κάποιο σημείο τη φωνητική οδό,

(β) μια σημαντική στένωση της φωνητικής οδού όταν οι αρθρωτές πλησιάζουν πολύ μεταξύ τους, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός πολύ στενού περάσματος για τον αέρα,

(γ) μια στένωση της οδού όταν οι αρθρωτές πλησιάζουν μεταξύ τους αλλά όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό ώστε να δημιουργηθεί ένα στενό πέρασμα για τον αέρα.

Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος παρεμβολής διαμορφώνει το σύμφωνο που θα παραχθεί. Ανάλογα με τον τρόπο άρθρωσης, ένα σύμφωνο χαρακτηρίζεται ως εξής:

[6] Τα φατνία είναι οι κοιλότητες του φατνιακού οστού, δηλαδή τμήματος του οστού των γνάθων, στις κοιλότητες των οποίων στηρίζονται τα δόντια.

- **Κλειστό ή στιγμικό (stop)**: Οι αρθρωτές φράζουν εντελώς τη φωνητική οδό, προκαλώντας τη λεγόμενη *συμφωνική φραγή*. Ο αέρας από τους πνεύμονες συμπιέζεται πίσω από τη συμφωνική φραγή και απελευθερώνεται απότομα όταν οι αρθρωτές απομακρύνονται ο ένας από τον άλλο. Η περίοδος διατήρησης της φραγής ονομάζεται κλειστή φάση του κλειστού συμφώνου ενώ η απότομη απελευθέρωσή της δημιουργεί τη λεγόμενη έκρηξη του κλειστού συμφώνου.
- **Έρρινο (nasal)**: Οι αρθρωτές φράζουν εντελώς τη φωνητική οδό αλλά η μαλακή υπερώα, η οποία στην περίπτωση των κλειστών συμφώνων είναι υπερυψωμένη φράζοντας τη ρινική οδό, χαμηλώνει, με αποτέλεσμα ο αέρας να διαφεύγει από εκεί, όπως όταν αναπνέουμε από τη μύτη. Αν και οι έρρινοι φθόγγοι μπορούν να χαρακτηριστούν κλειστοί από τη στιγμή που κατά την παραγωγή τους η στοματική κοιλότητα είναι φραγμένη, συνήθως όταν λέμε κλειστός φθόγγος εννοούμε τους στοματικούς κλειστούς φθόγγους (βλ. παραπάνω). Κατά την παραγωγή των έρρινων συμφώνων επομένως απουσιάζει η συμπίεση αέρα πίσω από τη στοματική φραγή, καθώς ο αέρας διοχετεύεται μέσω της ρινικής κοιλότητας καθόλη τη διάρκεια της άρθρωσης του συμφώνου από τη μύτη.
- **Πολυπαλλόμενο (trill)**: Η ροή του αέρα κάνει τους αρθρωτές να πάλλονται τρεις-τέσσερις φορές, να ενώνονται δηλαδή και να απομακρύνονται. Η Αλβανική διαθέτει πολυπαλλόμενο σύμφωνο, το ρωτικό /r/. Η Αλβανική διαθέτει επίσης και ένα δεύτερο ρωτικό σύμφωνο, το μονοπαλλόμενο /ɾ/ (βλ. παρακάτω). Στην Ελληνική, το ρωτικό /r/ εμφανίζεται, όπως θα δούμε στη συνέχεια, αρκετά σπάνια. Το βασικό ρωτικό σύμφωνο της Ελληνικής είναι το μονοπαλλόμενο /ɾ/ (βλ. παρακάτω).
- **Μονοπαλλόμενο (tap)**: Ο αρθρωτής κινείται μια φορά και επιστρέφει στη θέση του. Συγκεκριμένα, κατά την παραγωγή του μονοπαλλόμενου /ɾ/ έχουμε κίνηση της άκρης της γλώσσας, η οποία «χτυπάει» τα φατνία μόνο μια φορά με μια βαλλιστική κίνηση.
- **Τριβόμενο (fricative)**: Οι αρθρωτές προσεγγίζουν πολύ ο ένας τον άλλο δημιουργώντας ένα στενό πέρασμα στη φωνητική οδό. Η στένωση αυτή δεν επιτρέπει στον αέρα που έρχεται από τους πνεύμονες να περάσει ανεμπόδιστος – αντίθετα, προξενεί μια αναταραχή στη ροή του αέρα που μπορεί να παρομοιαστεί με φύσημα. Η αναταραχή αυτή δημιουργεί τη λεγόμενη τριβή, η οποία είναι παρούσα καθόλη τη διάρκεια της παραγωγής του τριβόμενου συμφώνου.
- **Πλευρικό τριβόμενο (lateral fricative):** Η γλώσσα εμποδίζει τη ροή αέρα στο κέντρο της αλλά ο αέρας διαφεύγει από το ένα ή και τα δύο άκρα της γλώσσας με τον τρόπο που αναλύθηκε προηγουμένως.
- **Προσεγγιστικό (approximant):** Οι αρθρωτές προσεγγίζουν ο ένας τον άλλο αλλά όχι τόσο ώστε να δημιουργηθεί αναταραχή στη ροή του αέρα (όπως γίνεται δηλαδή στους τριβόμενους φθόγγους).
- **Πλευρικό προσεγγιστικό (lateral approximant)**: Η γλώσσα εμποδίζει τη ροή αέρα στο κέντρο της αλλά ο αέρας περνάει το ένα ή και τα δύο άκρα της γλώσσας με τον τρόπο που αναλύθηκε προηγουμένως.
- **Προστριβόμενο (affricate)**: Ο φθόγγος αυτός είναι μια αλληλουχία ενός κλειστού φθόγγου και ενός ομοργανικού (παραγόμενου δηλαδή από τον ίδιο αρθρωτή) τριβόμενου φθόγγου. Μπορούμε να φανταστούμε τον προστιβόμενο φθόγγο ως έναν κλειστό φθόγγο ο οποίος όμως δεν απελευθερώνεται με έκρηξη αλλά με την χαρακτηριστική του τριβόμενου φθόγγου στένωση που οδηγεί στην αναταραχή του αέρα.

Τα κλειστά, τα τριβόμενα, τα προστριβόμενα και τα πλευρικά τριβόμενα σύμφωνα ονομάζονται *εμποδιστικά* ή *φρακτικά* (obstruents) επειδή κατά την παραγωγή τους εμποδίζεται η ροή του αέρα. Τα υπόλοιπα σύμφωνα, δηλαδή τα έρρινα, τα παλλόμενα (μονοπαλλόμενα και πολυπαλλόμενα), τα προσεγγιστικά και τα πλευρικά προσεγγιστικά ονομάζονται *αντηχητικά* (sonorants) επειδή δεν προκαλούν κάποια φραγή ή αναταραχή στη ροή του αέρα.

1.1.4. Άρθρωση των φωνηέντων

Κατά την άρθρωση των φωνηέντων, η ροή του αέρα από τους πνεύμονες θέτει σε κίνηση τις φωνητικές χορδές αλλά, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει κατά την άρθρωση των συμφώνων, δε συναντά κανένα εμπόδιο στην πορεία της στη στοματική κοιλότητα. Τα φωνήεντα είναι επομένως εξ ορισμού αντηχητικοί φθόγγοι. Στις περισσότερες γλώσσες του κόσμου απαντώνται μόνο ηχηρά φωνήεντα (φωνήεντα που παράγονται με παλμό των φωνητικών χορδών), αλλά υπάρχουν και γλώσσες που διαθέτουν και άηχα φωνήεντα (αλλά διαθέτουν οπωσδήποτε και ηχηρά).

Τα φωνήεντα μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την ποιότητα και ως προς τη διάρκεια. Για παράδειγμα, τα φωνήεντα /a/ και /i/ έχουν διαφορετική ποιότητα. Οι διαφορές ποιότητας ανάμεσα στα φωνήεντα είναι αποτέλεσμα του σχήματος της στοματικής κοιλότητας, πιο συγκεκριμένα της θέσης της γλώσσας και του σχήματος των χειλιών κατά την παραγωγή τους. Σχετικά με τη θέση της γλώσσας, τα φωνήεντα κατατάσσονται κυρίως σε δύο βασικούς άξονες: α) ανάλογα με το αν η γλώσσα βρίσκεται ψηλά ή χαμηλά στη στοματική κοιλότητα, οπότε μιλάμε για *υψηλό* ή *χαμηλό* φωνήεν αντίστοιχα (ή μεσαίο αν η γλώσσα βρίσκεται σε ενδιάμεση θέση)[7] και β) ανάλογα με το αν η γλώσσα βρίσκεται μπροστά ή πίσω στο στόμα, οπότε μιλάμε για *πρόσθιο* ή *οπίσθιο* φωνήεν αντίστοιχα (ή κεντρικό αν η γλώσσα βρίσκεται σε ενδιάμεση θέση). Σχετικά με το σχήμα των χειλιών, το φωνήεν μπορεί να είναι *στρογγυλό* ή *μη στρογγυλό*. Σε ορισμένες γλώσσες του κόσμου, τα φωνήεντα διαφέρουν μεταξύ τους και ως προς τη διάρκεια, κατατασσόμενα σε μακρά και βραχέα. Όπως δηλώνουν οι όροι, τα μακρά φωνήεντα είναι παρατεταμένα στην προφορά και τα βραχέα είναι πιο σύντομα. Το σύμβολο του ΔΦΑ που δηλώνει μακρότητα είναι το [ː]. Για παράδειγμα, στην Ιαπωνική υπάρχουν δέκα φωνήεντα, πέντε όμως διαφορετικές ποιότητες καθώς το κάθε φωνήεν έχει μια βραχεία και μια μακρά εκδοχή [i, iː, e, eː, a, aː, o, oː, ɯ, ɯː].

Όπως γίνεται κατανοητό, η περιγραφή των φωνηέντων με αρθρωτικά κριτήρια γίνεται κατά προσέγγιση και σε καμία περίπτωση δεν είναι τόσο ακριβής όσο αυτή των συμφώνων. Η περιγραφή των φωνηέντων γίνεται συνήθως με ακουστικά κριτήρια, με την ανάλυση δηλαδή των ακουστικών ιδιοτήτων τους. Βεβαίως, οι ακουστικές αυτές ιδιότητες είναι με τη σειρά τους αποτέλεσμα του σχήματος της στοματικής κοιλότητας το οποίο, όπως είδαμε στην προηγούμενη παράγραφο, διαμορφώνεται κάθε φορά από τη θέση της γλώσσας και το σχήμα των χειλιών. Αυτό συμβαίνει επειδή η στοματική κοιλότητα, ανάλογα με το σχήμα που έχει μια συγκεκριμένη στιγμή, λειτουργεί σαν φίλτρο του οποίου η απόκριση διαφέρει στις αρμονικές συχνότητες που παράγονται στις φωνητικές χορδές. Κάποιες από αυτές τις ενισχύει και κάποιες τις εξασθενεί. Οι αρμονικές συχνότητες που ενισχύονται ονομάζονται *διαμορφωτές* (formants), επειδή ακριβώς διαμορφώνουν την ποιότητα του φωνήεντος. Αντιληπτικά πειράματα έχουν δείξει ότι πρωτίστως ο πρώτος και ο δεύτερος διαμορφωτής (F1 και F2 αντίστοιχα από τον αγγλικό όρο για τον διαμορφωτή formant) αλλά και δευτερευόντως ο τρίτος διαμορφωτής (F3) βοηθούν τη διάκριση των φωνηέντων. Ο

[7] Χρησιμοποιούνται επίσης και οι όροι *κλειστό* ή *ανοιχτό* αντίστοιχα, οι οποίοι περιγράφουν ακριβώς την κατάσταση της στοματικής κοιλότητας κατά την παραγωγή του φωνήεντος.

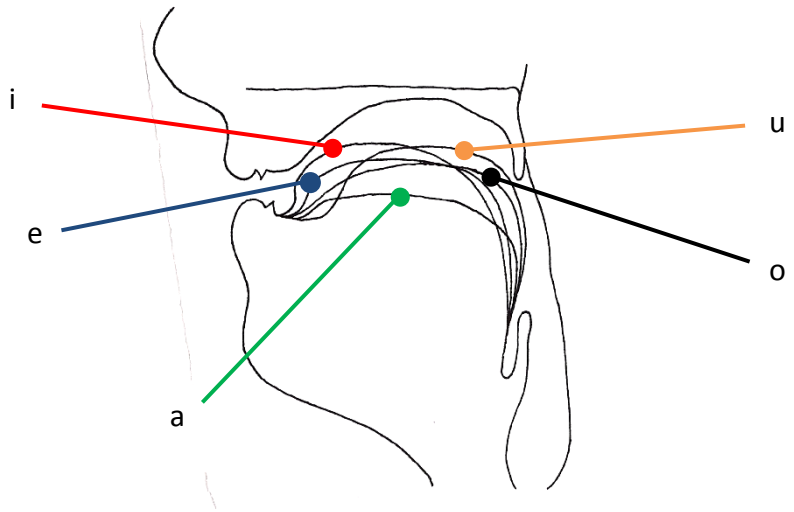

Σχήμα 2. Θέσεις γλώσσας βασικών φωνηέντων στη φωνητική οδό. Σταδιακά η θέση της γλώσσας κατεβαίνει ως προς το ύψος και κινείται σε οπίσθια θέση ως προς την προσθιότητα.

πρώτος διαμορφωτής (F1) αντιστοιχεί στο ύψος της γλώσσας ενώ ο δεύτερος διαμορφωτής (F2) αντιστοιχεί στην προσθιότητα/οπισθιότητα της γλώσσας (ο δεύτερος διαμορφωτής επηρεάζεται και από τη στρογγυλοποίηση των χειλιών καθώς τα στρογγυλοποιημένα χείλη αυξάνουν το μήκος της στοματικής οδού). Με τη χρήση προγραμμάτων υπολογιστών όπως το PRAAT (Boersma & Weenink 2005), αναλύουμε ακουστικά τα φωνήεντα (αλλά και τα σύμφωνα) σε ειδικά γραφήματα που ονομάζονται *φασματογραφήματα* (spectrograms). Με βάση τις μετρήσεις για τον πρώτο και τον δεύτερο διαμορφωτή μπορούμε να τα τοποθετήσουμε με ακρίβεια στον φωνηεντικό χώρο (βλ. υποενότητες 1.2.2. και 1.3.2.).

1.2. Φωνητική περιγραφή των φθόγγων της Αλβανικής

1.2.1. Τα σύμφωνα της Αλβανικής

Πίνακας 1. Τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Αλβανικής ανά τόπο και τρόπο άρθρωσης. Όπου εμφανίζονται ζεύγη συμβόλων το αριστερό σύμβολο δηλώνει το άηχο σύμφωνο ενώ το δεξί σύμβολο δηλώνει το ηχηρό σύμφωνο.

	ΤΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ							
	Διχειλικά	Χειλο-δοντικά	Οδοντικά	Φατνιακά	Μετα-φατνιακά	Ουρανικά	Υπερωικά	Γλωττιδικά
ΤΡΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ								
Κλειστά	p b			t d		c ɟ	k g	
Έρρινα	m			n		ɲ	ŋ	
Πολυπαλλόμενα				r				
Μονοπαλλόμενα				ɾ				
Τριβόμενα		f v	θ ð	s z	ʃ ʒ			h
Πλευρικά προσεγγ.				l ɫ				
Προστριβόμενα				ts dz	tʃ dʒ			

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Αλβανικής. Κατατασσόμενα

ανά τρόπο άρθρωσης, υπάρχουν σύμφωνα κλειστά, έρρινα, πολυπαλλόμενα και μονοπαλλόμενα, τριβόμενα, πλευρικά προσεγγιστικά και προστριβόμενα. Κατατασσόμενα ανά τόπο άρθρωσης, υπάρχουν σύμφωνα διχειλικά, χειλοδοντικά, οδοντικά, φατνιακά, μεταφατνιακά, ουρανικά, υπερωικά και γλωττιδικά.

1.2.1.1. Κλειστά σύμφωνα

Η Αλβανική διαθέτει άηχα διχειλικά /p/, φατνιακά /t/, ουρανικά /c/ και υπερωικά /k/ κλειστά σύμφωνα σε λέξεις όπως *pabisht* /pabiʃt/ 'κολοβός', *turp* /turp/ 'ντροπή', *qorr* /cor/ 'στραβός' και *kob* /kob/ 'απάτη' αντίστοιχα. Διαθέτει επίσης ηχηρά διχειλικά /b/, φατνιακά /d/, ουρανικά /ɟ/ και υπερωικά /g/ σύμφωνα σε λέξεις όπως *bir* /bir/ 'υιός', *dëm* /dəm/ 'ζημιά', *giak* /ɟak/ 'αίμα' και *gardh* /garð/ 'φράχτης' αντίστοιχα (Campbell 2000, Friedman 2004, Newmark et al. 1982). Στο Σχήμα 3 παρουσιάζεται η άρθρωση των συμφώνων της Αλβανικής στους παραπάνω τόπους άρθρωσης. Στα διχειλικά κλειστά /p, b/ η φραγή εμφανίζεται στα χείλη (Σχήμα 3α), στα φατνιακά κλειστά /t, d/ η φραγή εμφανίζεται στα άνω φατνία (Σχήμα 3β), στα ουρανικά κλειστά /c, ɟ/ η φραγή εμφανίζεται στον ουρανίσκο (Σχήμα 3γ), και τέλος στα υπερωικά κλειστά /k, g/ η φραγή εμφανίζεται στη

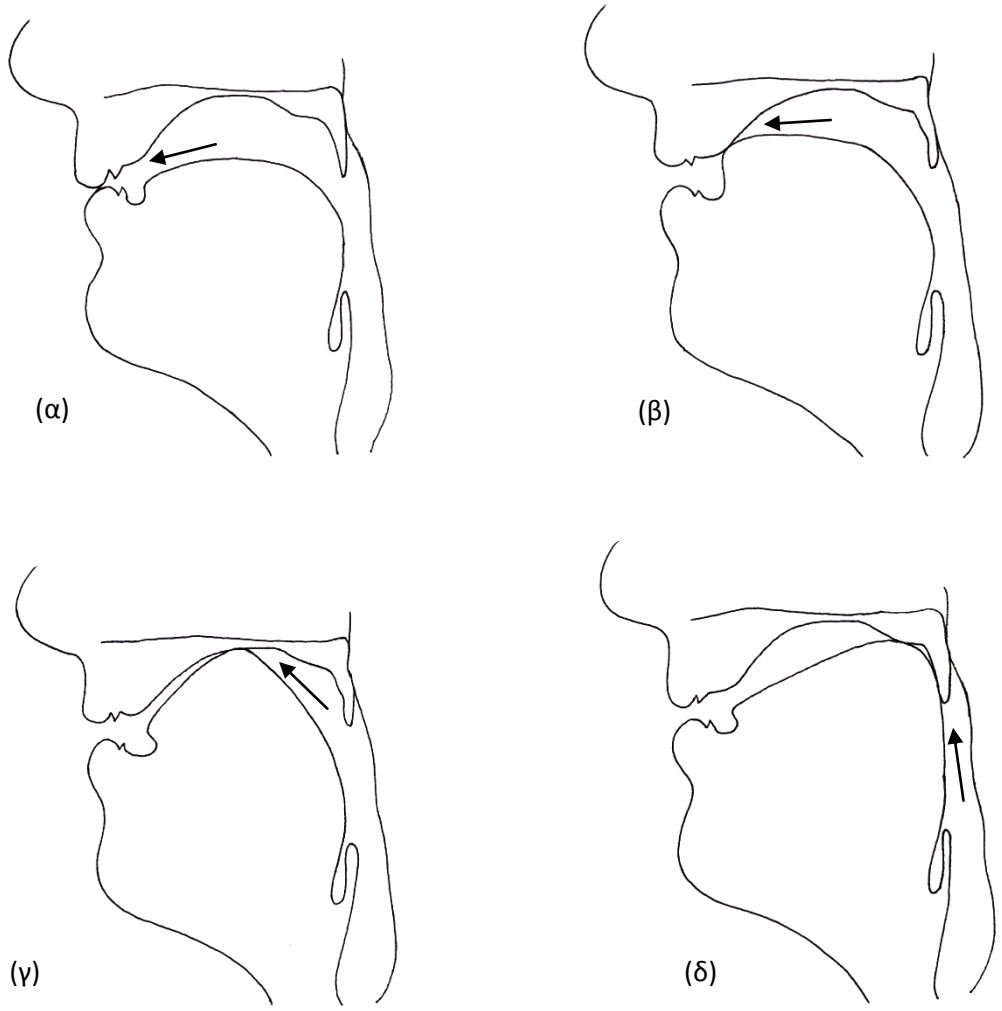

Σχήμα 3. Κλειστά σύμφωνα της Αλβανικής: (α) διχειλικά, (β) φατνιακά, (γ) ουρανικά και (δ) υπερωικά.

μαλακή υπερώα (Σχήμα 3δ). Σε όλες τις περιπτώσεις, η φραγή εμποδίζει το ρεύμα αέρα από τους

πνεύμονες. Ο αέρας συμπιέζεται πίσω από τη φραγή μέχρι να ανοίξουν οι αρθρωτές και να απελευθερωθεί το κλειστό σύμφωνο.

Για την περιγραφή της ηχηρότητας στα κλειστά σύμφωνα οι φωνητικοί χρησιμοποιούν τον όρο *Χρόνος Έναρξης της Φώνησης*, ΧΕΦ (Voice Onset Time, VOT). Ο ΧΕΦ ορίζεται ως το διάστημα από την απελευθέρωση της άρθρωσης, την έκρηξη δηλαδή του κλειστού συμφώνου έως την έναρξη της φώνησης και μετριέται σε χιλιοστά του δευτερολέπτου. Το ανθρώπινο αυτί είναι πολύ ευαίσθητο στον ΧΕΦ και κατατάσσει τα κλειστά σύμφωνα ως *αήχα* (voiceless) ή *ηχηρά* (voiced) με βάση αυτό το διάστημα των λίγων δευτερολέπτων μεταξύ έκρηξης και φώνησης. Στις περισσότερες γλώσσες του κόσμου (π.χ. Ισπανικά, Ιταλικά, Ελληνικά, Ολλανδικά, Ρωσικά) συμπεριλαμβανομένης και της Αλβανικής, τα άηχα κλειστά έχουν έναν πολύ σύντομο ΧΕΦ. Οι φωνητικές χορδές εφάπτονται τη στιγμή της απελευθέρωσης και η φώνηση αρχίζει σχεδόν αμέσως (περίπου μετά από 10 χιλιοστά του δευτερολέπτου). Σε αυτές τις γλώσσες, η φώνηση στα ηχηρά κλειστά σύμφωνα ξεκινάει αρκετά χιλιοστά του δευτερολέπτου πριν την έκρηξη, ουσιαστικά συνοδεύει την συμφωνική φραγή (ο ΧΕΦ παίρνει αρνητικές τιμές). Σε κάποιες γλώσσες όμως, όπως για παράδειγμα τα Αγγλικά, τα λεγόμενα ηχηρά κλειστά /b, d, g/ πραγματώνονται φωνητικά ως άηχα όταν βρίσκονται στην αρχή λέξης (π.χ. Docherty 1992). Με άλλα λόγια, παρόλο που φωνολογικά περιγράφονται ως ηχηρά [+ηχηρό], η φώνηση ξεκινάει μετά την έκρηξη και συγκεκριμένα μετά από περίπου 10 χιλιοστά του δευτερολέπτου. Αυτό στην ουσία σημαίνει ότι τα ηχηρά κλειστά της Αγγλικής πραγματώνονται φωνητικά όπως τα άηχα κλειστά της Αλβανικής (και της Ελληνικής). Σε γλώσσες όπως τα Αγγλικά, τα άηχα κλειστά έχουν αρκετά μεγάλο ΧΕΦ (<40 χιλιοστά του δευτερολέπτου) και στην περίπτωση αυτή λέμε ότι τα κλειστά σύμφωνα εμφανίζουν δασύτητα. Η δασύτητα συμβολίζεται στη λεπτομερή φωνητική μεταγραφή με το σύμβολο [ʰ], π.χ. *tea* [tʰiː] ‘τσάι’.

1.2.1.2. Τριβόμενα και προστριβόμενα σύμφωνα

Η Αλβανική διαθέτει άηχα χειλοδοντικά /f/, οδοντικά /θ/, φατνιακά /s/ και μεταφατνιακά /ʃ/ τριβόμενα σύμφωνα σε λέξεις όπως *ferr* /fer/ ‘κόλαση’, *thith* /θiθ/ ‘ρουφώ’, *sot* /sot/ ‘σήμερα’ και *shoh* /ʃoh/ ‘βλέπω’ αντίστοιχα καθώς και τα ηχηρά χειλοδοντικά /v/, οδοντικά /ð/, φατνιακά /z/ και μεταφατνιακά /ʒ/ τριβόμενα σύμφωνα σε λέξεις όπως *vëllai* /vəɫaⁱ / ‘αδελφός’, *dhe* /ðe/ ‘και’, *zarf* /zárf/ ‘φάκελος’ και *zhabë* /ʒábə/ ‘βάτραχος’ αντίστοιχα. Η Αλβανική διαθέτει επίσης το άηχο γλωττιδικό /h/ σε λέξεις όπως *hënë* /hənə/ ‘σελήνη’, το οποίο προσομοιάζει αρκετά με το /h/ της Αγγλικής (π.χ. *hat* /hæt/ ‘καπέλο’) αλλά απουσιάζει στην Ελληνική.

Στο Σχήμα 4 παρουσιάζεται η άρθρωση των συμφώνων της Αλβανικής στους παραπάνω τόπους άρθρωσης. Η άρθρωση του γλωττιδικού /h/ δεν παρουσιάζεται καθώς κατά την παραγωγή του οι αρθρωτές παίρνουν τη θέση τους στη στοματική κοιλότητα για το φωνήεν που ακολουθεί και επομένως δεν πραγματοποιούν κάποια συγκεκριμένη άρθρωση που θα μπορούσε να αποτυπωθεί σε σχήμα. Κατά την άρθρωση των τριβόμενων συμφώνων οι αρθρωτές πλησιάζουν πολύ μεταξύ τους αφήνοντας ένα πολύ στενό πέρασμα από όπου το ρεύμα αέρα περνάει δημιουργώντας μια αναταραχή. Στα χειλοδοντικά τριβόμενα /f, v/ το στενό πέρασμα εμφανίζεται στα άνω δόντια καθώς τα κάτω χείλη πλησιάζουν προς αυτά (Σχήμα 4α), στα οδοντικά τριβόμενα /θ, ð/ το στενό πέρασμα εμφανίζεται στα άνω δόντια όπου όμως πλησιάζει πολύ η άκρη της γλώσσας (Σχήμα 4β), στα φατνιακά τριβόμενα /s, z/ το στενό πέρασμα εμφανίζεται στα άνω φατνία (Σχήμα 4γ) και τέλος στα μεταφατνιακά τριβόμενα /ʃ, ʒ/ το στενό πέρασμα εμφανίζεται στην περιοχή πίσω από τα άνω φατνία (Σχήμα 4δ).

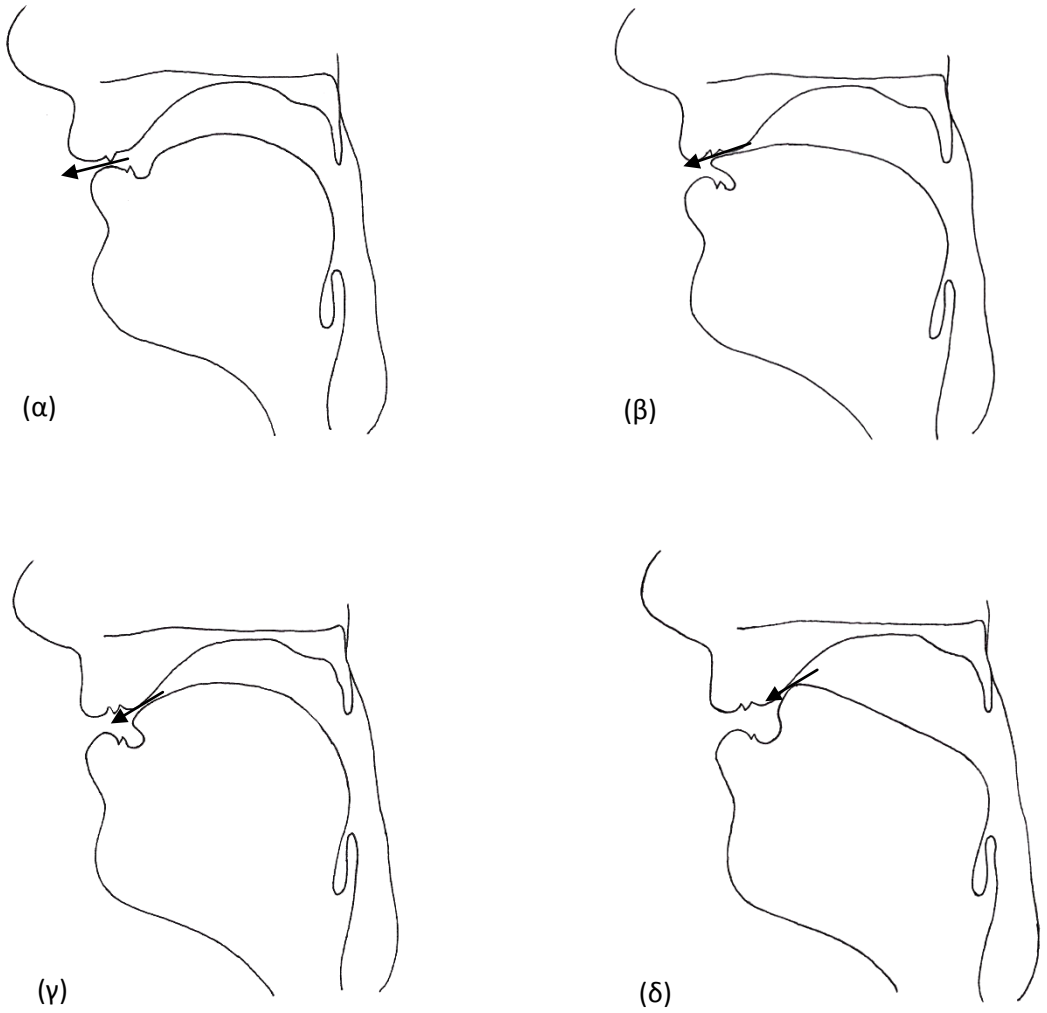

Σχήμα 4. Τριβόμενα σύμφωνα της Αλβανικής: (α) χειλοδοντικά, (β) οδοντικά, (γ) φατνιακά και (δ) μεταφατνιακά.

Όπως αναφέρθηκε στην υποενότητα 1.1.3.2., τα προστριβόμενα σύμφωνα αποτελούν έναν συνδυασμό κλειστού και τριβόμενου φθόγγου. Κατά συνέπεια, οι αρθρωτές παίρνουν αρχικά τη θέση για την παραγωγή ενός κλειστού φθόγγου (βλ. προηγούμενη υποενότητα) και στη συνέχεια θέση για την παραγωγή ενός τριβόμενου φθόγγου όπως περιγράφηκε παραπάνω. Στη Αλβανική εμφανίζονται τα άηχα φατνιακά /ts/ και μεταφατνιακά /tʃ/ προστριβόμενα σε λέξεις όπως *curril* /tsuriʎ/ ‘κάνουλα νερού’ και *çekan* /tʃekán/ ‘σφυρί’ αντίστοιχα. Επίσης, εμφανίζονται τα ηχηρά φατνιακά /dz/ και μεταφατνιακά /dʒ/ προστριβόμενα σε λέξεις όπως *xixë* /dzidzə/ ‘σπίθα’ και *xhuxh* /dʒudʒ/ ‘νάνος’ αντίστοιχα. Φωνολογικά, τα προστριβόμενα /ts/, /tʃ/, /dz/ και /dʒ/ της Αλβανικής θεωρούνται ως ένα φώνημα και εμφανίζονται τόσο στην αρχή όσο και στο τέλος λέξης.

1.2.1.3. Αντηχητικά (έρρινα, ρωτικά και πλευρικά προσεγγιστικά) σύμφωνα

Η Αλβανική διαθέτει ένα πλήθος αντηχητικών συμφώνων. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται τρία έρρινα σύμφωνα, το διχειλικό /m/ (π.χ. *mollë* /mołə/ ‘μήλο’), το φατνιακό /n/ (π.χ. *nesër* /nésər/

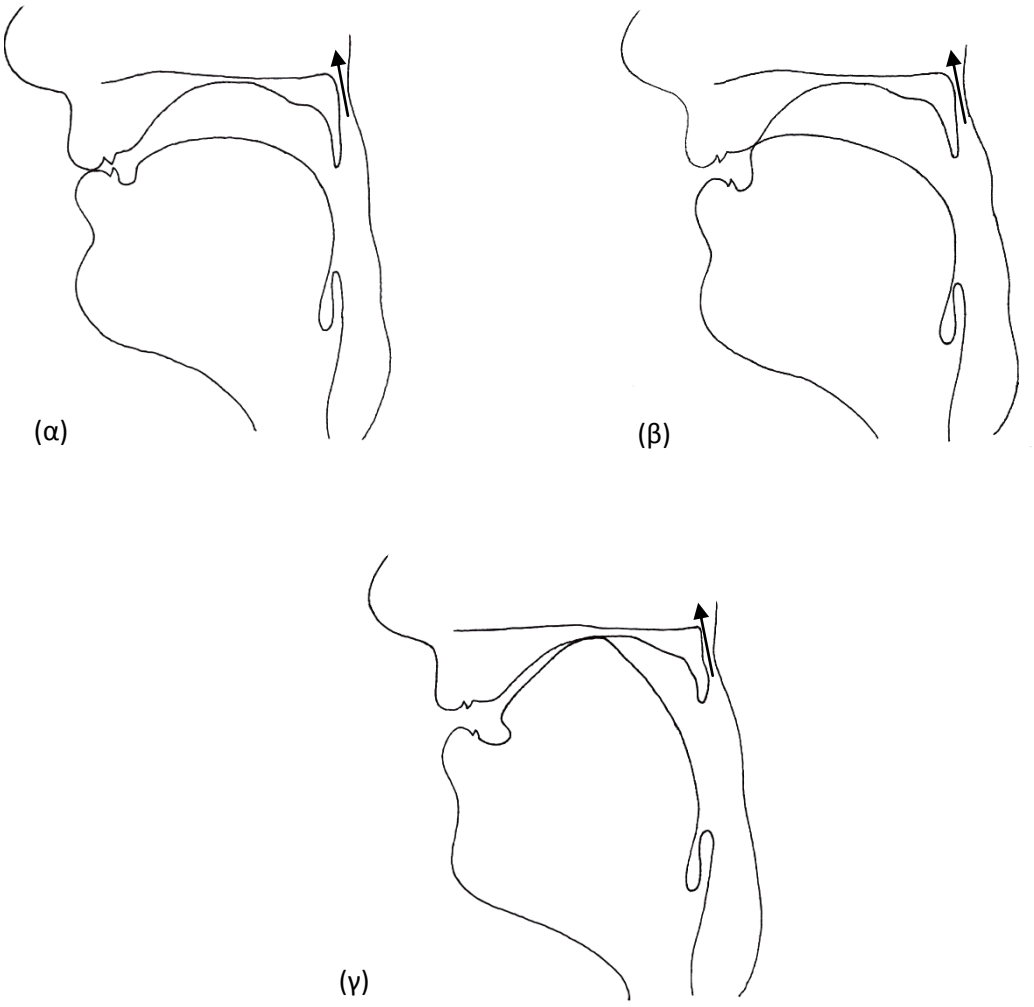

Σχήμα 5. Έρρινα σύμφωνα της Αλβανικής: (α) διχειλικά, (β) φατνιακά και (γ) ουρανικά.

'αύριο') και το ουρανικό /ɲ/ (π.χ. *një* /ɲe/ 'όχι'), δύο ρωτικά σύμφωνα, το μονοπαλλόμενο /ɾ/ (π.χ. *race* /ɾátsə/ 'φυλή') και το πολυπαλλόμενο /r/ (π.χ. *rrap* /ráp/ 'πλάτανος'), και τέλος δύο πλευρικά προσεγγιστικά σύμφωνα, το /l/ (π.χ. *lakuriq* /lakuric/ 'γυμνός') και το *υπερωικοποιημένο* /ɫ/ (π.χ. *llum* /ɫúm/ 'κατακάθι') (Camaj 1969, Newmark et al. 1982, Campbell 2000, Friedman 2004). Στο Σχήμα 5 παρουσιάζεται η άρθρωση των έρρινων συμφώνων της Αλβανικής (διχειλικών, φατνιακών και ουρανικών). Κατά την άρθρωση των έρρινων συμφώνων εμφανίζεται συμφωνική φραγή σε κάποιο σημείο της στοματικής κοιλότητας αλλά ο αέρας από τους πνεύμονες διαφεύγει από τη μύτη. Στην περίπτωση του διχειλικού έρρινου /m/ η φραγή εμφανίζεται στα χείλη (5α), στην περίπτωση του φατνιακού έρρινου /n/ η φραγή εμφανίζεται στα φατνία (Σχήμα 5β) και τέλος στην περίπτωση του ουρανικού έρρινου /ɲ/, η φραγή εμφανίζεται στον ουρανίσκο (Σχήμα 5γ). Στο σχήμα 6 παρουσιάζεται η άρθρωση των ρωτικών συμφώνων της Αλβανικής, του φατνιακού μονοπαλλόμενου /ɾ/ και του φατνιακού πολυπαλλόμενου /r/ καθώς και των φατνιακών πλευρικών προσεγγιστικών /l/ και /ɫ/. Στα φατνιακά μονοπαλλόμενα η άκρη της γλώσσας «χτυπάει» στα φατνία μια φορά και επιστρέφει στη θέση της ενώ στα φατνιακά πολυπαλλόμενα η άκρη της γλώσσας τίθεται σε κίνηση λόγω της ροής του αέρα κατά τέτοιο τρόπο ώστε να ακουμπάει και να

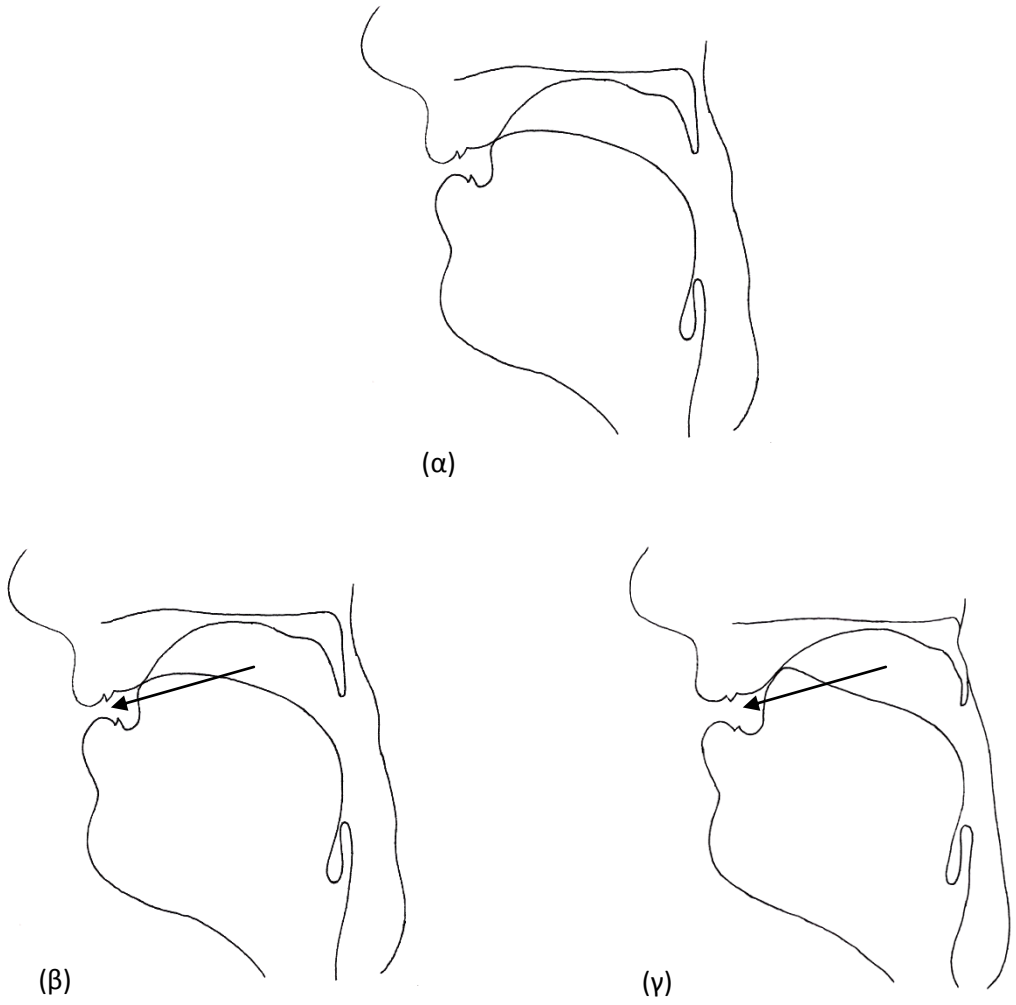

Σχήμα 6. Ρωτικά και πλευρικά σύμφωνα της Αλβανικής: (α) φατνιακά μονοπαλλόμενα και πολυπαλλόμενα, (β) φατνιακά πλευρικά προσεγγιστικά και (γ) φατνιακά υπερωικοποιημένα πλευρικά προσεγγιστικά.

απομακρύνεται από τα φατνία τρεις-τέσσερις φορές. Οι κινήσεις αυτές είναι δύσκολο να αποτυπωθούν σε σχήμα, η επαφή πάντως της γλώσσας γίνεται κάθε φορά στα φατνία (Σχήμα 6α).

Στα φατνιακά πλευρικά προσεγγιστικά /l/ υπάρχει επαφή στην περιοχή των άνω φατνίων αλλά ο αέρας διαφεύγει από τη μία ή και από τις δύο πλευρές της γλώσσας (Σχήμα 6β). Στα υπερωικοποιημένα πλευρικά προσεγγιστικά /ɫ/, ταυτόχρονα με την *πρωτεύουσα άρθρωση* (primary articulation) στα φατνία, έχουμε μια *δεύτερη άρθρωση* (secondary articulation) κατά την οποία το πίσω μέρος της γλώσσας πλησιάζει την υπερώα (Σχήμα 6γ). Η υπερωικοποίηση δηλώνεται στο ΔΦΑ με το σύμβολο [ˠ] αλλά στην περίπτωση του υπερωικοποιημένου /l/ συνήθως χρησιμοποιούμε ένα σύμβολο για να το παραστήσουμε, το /ɫ/.[8]

[8] Το υπερωικοποιημένο πλευρικό /ɫ/ της Αλβανικής μοιάζει πολύ με μια πολύ γνωστή διαλεκτική ποικιλία του /l/ της Ελληνικής που εμφανίζεται μπροστά από τα φωνήεντα /a, ɔ, u/ σε λέξεις όπως *χαλαρά* [xaɫarά] στα βόρεια ιδιώματα (π.χ. περιοχή της Θεσσαλονίκης), βλ. υποενότητα 1.4.2.3. Οι φυσικοί ομιλητές της Ελληνικής, όχι μόνο των βόρειων ιδιωμάτων, είναι εξοικειωμένοι με τον συγκεκριμένο φθόγγο, όχι όμως ως φώνημα, ήχο δηλαδή με διαφοροποιητική αξία, αλλά ως αλλόφωνο.

1.2.2. Τα φωνηέντα της Αλβανικής

Το φωνηεντικό σύστημα της Αλβανικής διαθέτει επτά φωνήεντα:

- τρία υψηλά, τα πρόσθια /i/ και /y/ και το οπίσθιο /u/
- τρία μεσαία, το πρόσθιο /e/, το κεντρικό **ë** (=/ə/) και το οπίσθιο /o/
- ένα χαμηλό κεντρικό, το /a/

Τα /y/, /o/ και /u/ είναι ταυτόχρονα και στρογγυλά ενώ τα /i/, /e/, /ə/ και /a/ είναι μη στρογγυλά. Στο Σχήμα 7 παρουσιάζονται τα επτά φωνήεντα της Αλβανικής τοποθετημένα κατά προσέγγιση στον *φωνηεντικό χώρο* (vowel space). Ο φωνηεντικός χώρος λειτουργεί ως μια αναπαράσταση της στοματικής κοιλότητας και κινείται σε δύο άξονες: τον κάθετο άξονα που αντιπροσωπεύει το αν το φωνήεν είναι υψηλό ή χαμηλό (ή μεσαίο) και τον οριζόντιο άξονα που αντιπροσωπεύει το αν το φωνήεν μέσα στη στοματική κοιλότητα είναι πρόσθιο ή οπίσθιο (ή κεντρικό). Κατά συνέπεια, το πρόσθιο υψηλό φωνήεν /i/ (η γλώσσα κατά την παραγωγή του βρίσκεται μπροστά και ψηλά στη στοματική κοιλότητα αντίστοιχα) τοποθετείται/αναπαριστάται ψηλά στην αριστερή γωνία του φωνηεντικού χώρου.

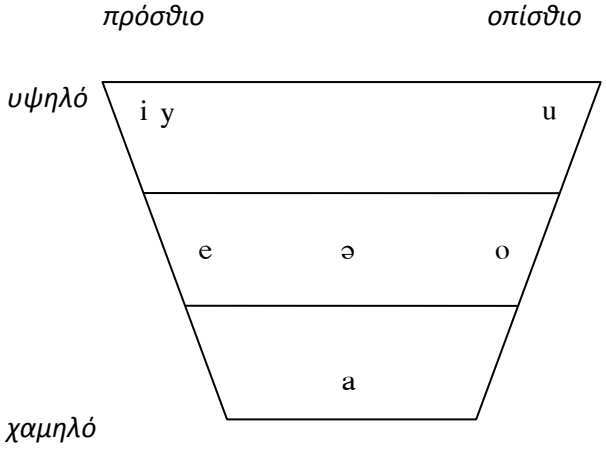

Σχήμα 7. Τα επτά φωνήεντα της Αλβανικής τοποθετημένα κατά προσέγγιση στον φωνηεντικό χώρο.

Από τα επτά φωνήεντα της Αλβανικής, το κεντρικό μη-στρογγυλό φωνήεν /ə/ παρουσιάζει αρκετή ποικιλία στις πραγματώσεις του, ανάλογα με τη διάλεκτο του ομιλητή της Αλβανικής. Συγκεκριμένα, το κεντρικό /ə/ είναι χαρακτηριστικό της διαλέκτου Τοσκ (και επομένως και της κοινής Αλβανικής) ενώ απουσιάζει στη διάλεκτο Γκεγκ. Μια ακόμη σημαντική διαφορά μεταξύ του φωνηεντικού συστήματος της διαλέκτου Τοσκ (και επομένως και της κοινής Αλβανικής) και της διαλέκτου Γκεγκ είναι ότι μόνο στην τελευταία εμφανίζεται φωνολογική αντίθεση ανάμεσα σε μακρά και βραχέα φωνήεντα, διαφορά που αποτυπώνεται και στην ορθογραφία (Newmark et al. 1982: 12). Μάλιστα, στη διάλεκτο Γκεγκ η μη προφορά του κεντρικού /ə/ στο τέλος της λέξης συνοδεύεται από την προφορά του φωνήεντος που προηγείται ως μακρό, π.χ. διάλεκτος Τοσκ (και κοινή Αλβανική) *plakë* αλλά διάλεκτος Γκεγκ *plak* 'γριές' με μακρό το *a* (/aː/). Τέλος, τα φωνήεντα της διαλέκτου Γκεγκ παρουσιάζουν εκτός από μακρότητα και *ρινικότητα* (nasality), η οποία απουσιάζει από την κοινή Αλβανική. Πάντως, κατά τη φωνητική τους πραγμάτωση, τα φωνήεντα της κοινής Αλβανικής προφέρονται κάπως πιο μακρά όταν είναι τονισμένα (Newmark et al. 1982, Fiedler 2003).

Η Αλβανική εμφανίζει επίσης περιπτώσεις ακολουθιών φωνηέντων. Η απόφαση για το αν μια ακολουθία φωνηέντων ανήκει στην ίδια συλλαβή, αν δηλαδή αποτελεί δίφθογγο λειτουργώντας στη γλώσσα ως ένα φώνημα ή όχι είναι συχνά δύσκολη και αυτό καταδεικνύεται από τις διαφορετικές αναλύσεις που εμφανίζονται στη βιβλιογραφία σχετικά με τις ακολουθίες φωνηέντων της Αλβανικής. Για παράδειγμα, έχει υποστηριχθεί ότι οι δίφθογγοι της Αλβανικής είναι οι /ie/ (ή /je/), /ua/, /ye/ και /ue/ (Newmark et al. 1982), ή ακόμη ότι υπάρχει ένα πλήθος διφθόγγων, όπως /je/, /ji/, /jo/, /ju/, /ja/, /a^{i}/, /e^{i}/, /ə^{i}/, /i^{i}/, /o^{i}/, /u^{i}/ (Fiedler 2003, Camaj 1984).

1.2.2.3. Ακουστική ανάλυση φωνηέντων

Τα σχήματα 8-10 παρουσιάζουν φασματογραφήματα των επτά φωνηέντων της Αλβανικής /i/, /y/, /e/, /ə/, /a/, /o/ και /u/. Όλα τα φωνήεντα έχουν εκφωνηθεί από την ίδια γυναίκα, φυσική

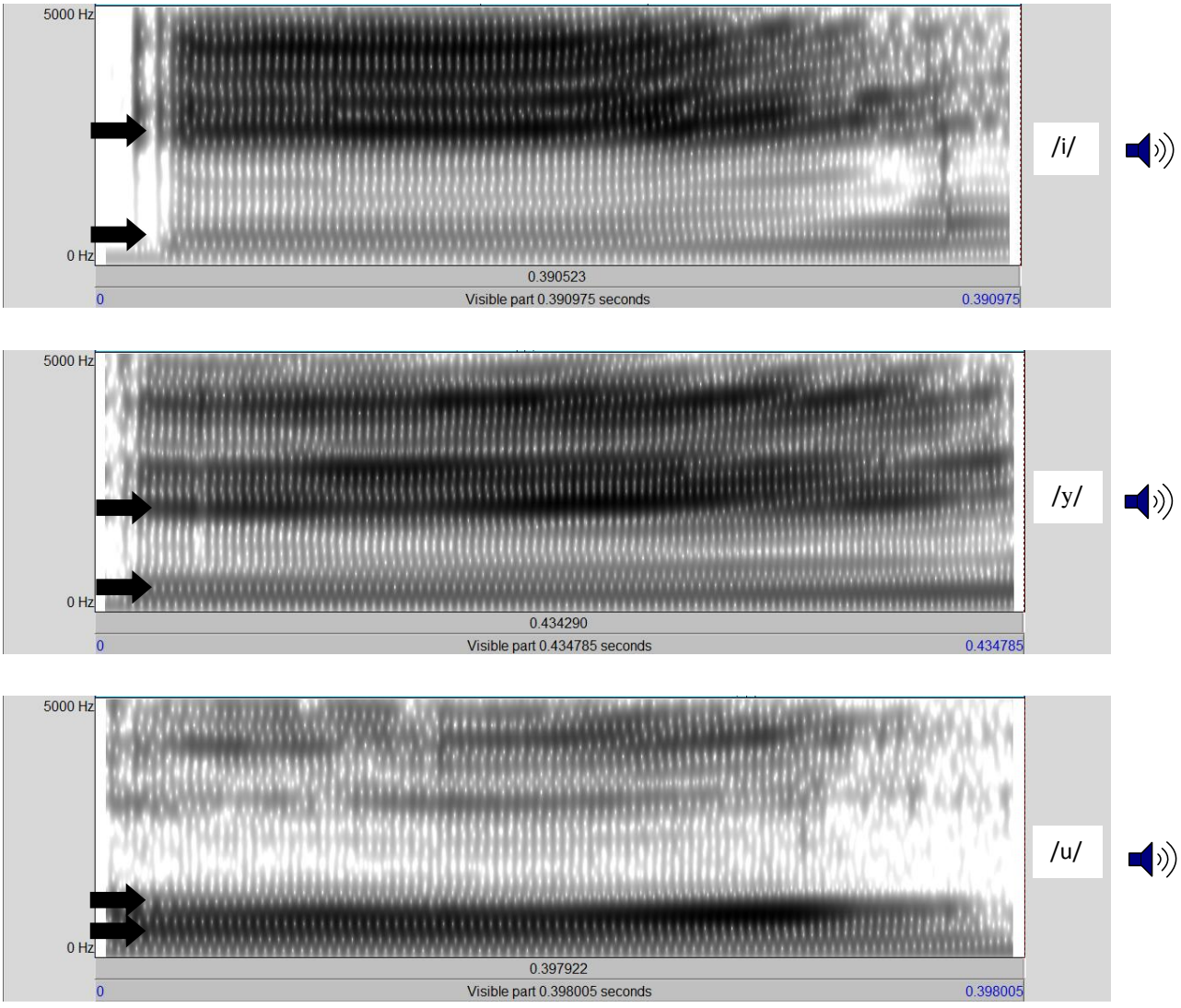

Σχήμα 8. Φασματογραφήματα των τριών υψηλών φωνηέντων, των πρόσθιων /i/ και /y/ (στρογγυλό) και του οπίσθιου /u/. Οι δύο πρώτοι διαμορφωτές (F1 και F2) σημειώνονται με βέλη. Οι διαμορφωτές παρουσιάζονται στο φασματογράφημα με έντονες μαύρες οριζόντιες λωρίδες και δηλώνουν τις αρμονικές που έχουν ενισχυθεί λόγω του σχήματος της στοματικής κοιλότητας από τη θέση των αρθρωτών.

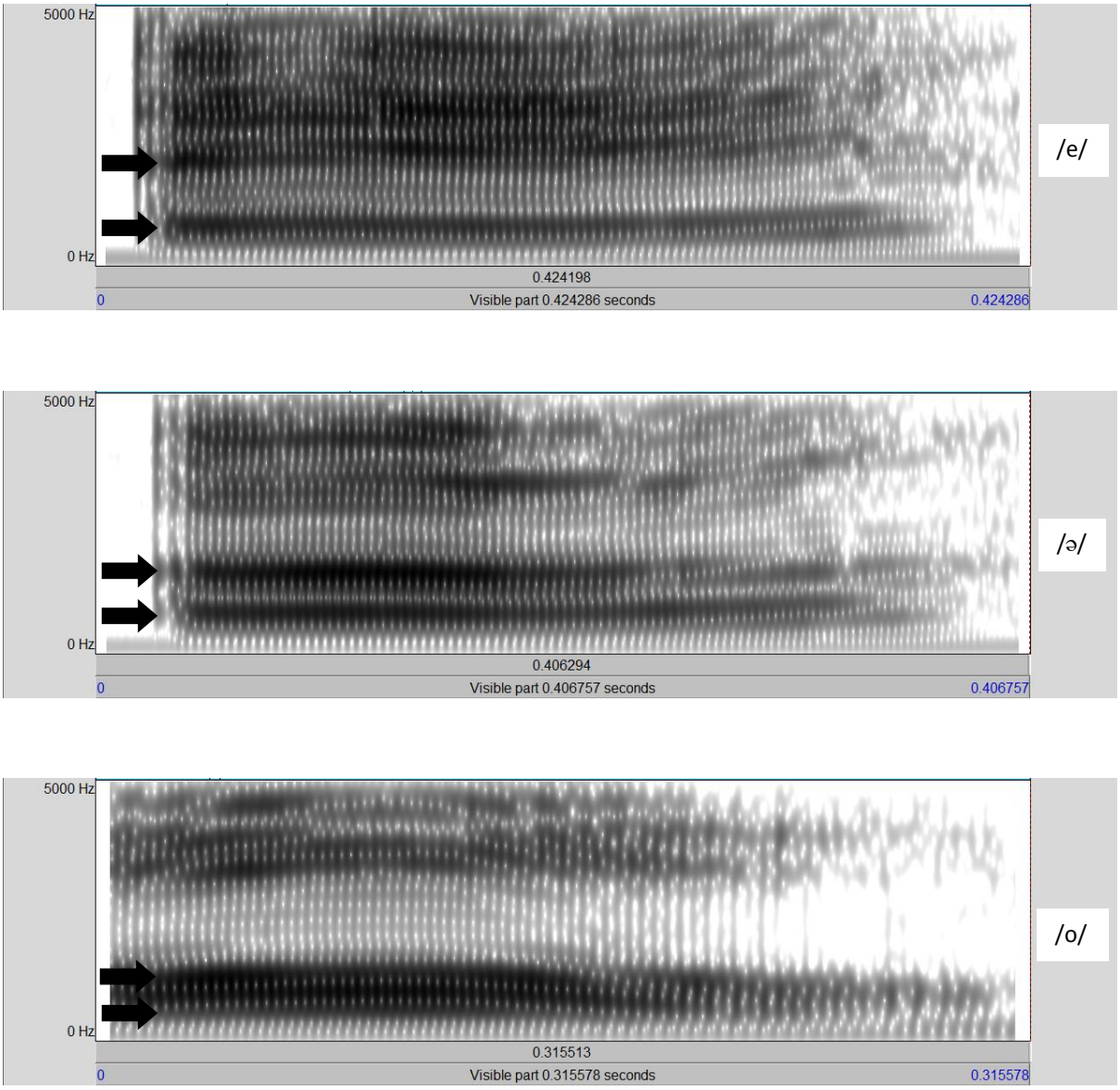

Σχήμα 9. Φασματογραφήματα των τριών μεσαίων φωνηέντων, του πρόσθιου /e/, του μεσαίου /ə/ και του οπίσθιου /o/. Οι δύο πρώτοι διαμορφωτές (F1 και F2) σημειώνονται με βέλη.

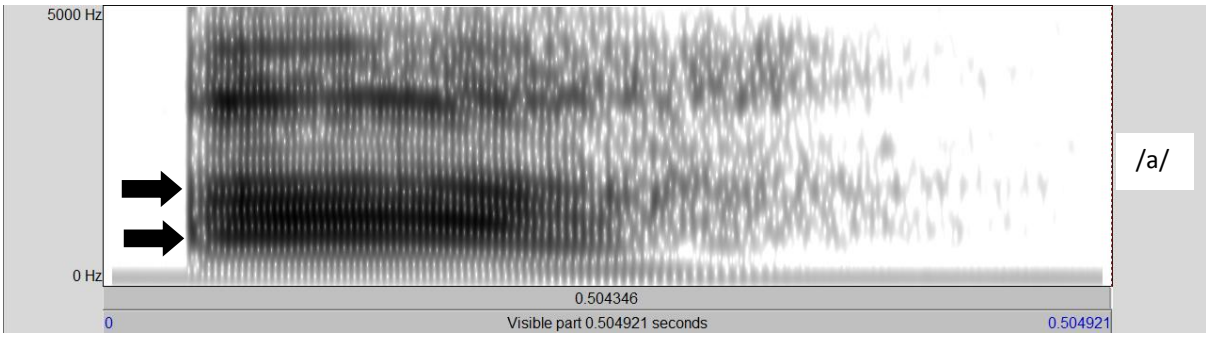

Σχήμα 10. Φασματογραφήματα του χαμηλού κεντρικού /a/. Οι δύο πρώτοι διαμορφωτές (F1 και F2) σημειώνονται με βέλη.

ομιλήτρια της Αλβανικής. Στον κάθετο άξονα του κάθε φασματογραφήματος σημειώνεται η συχνότητα σε Hz (0-5000 Hz στα συγκεκριμένα φασματογραφήματα) ενώ στον οριζόντιο άξονα σημειώνεται ο χρόνος σε δευτερόλεπτα (το κάθε φωνήεν έχει διάρκεια περίπου 0.5 δευτερόλεπτο). Στα φασματογραφήματα, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οι περιοχές με περισσότερη ενέργεια, οι διαμορφωτές στη συγκεκριμένη περίπτωση, σημειώνονται με πιο σκούρο χρώμα.

Στον Πίνακα 2, παρουσιάζεται η μέση τιμή του πρώτου και του δεύτερου διαμορφωτή (F1 και F2 αντίστοιχα) των επτά φωνηέντων της Αλβανικής /i, y, e, ə, a, o, u/, όπως παρουσιάζονται στους Moosmüller & Granser (2006). Τα φωνήεντα έχουν εκφωνηθεί από ομιλητές προερχόμενους από τη Βόρεια, την Κεντρική και τη Νότια Αλβανία (3 ομιλητές από την κάθε περιοχή). Όπως φαίνεται στον πίνακα, η ποιότητα των φωνηέντων της Αλβανικής επηρεάζεται αρκετά από την προέλευση και κατά συνέπεια τη διάλεκτο του ομιλητή.

Πίνακας 2. Μέση τιμή πρώτου και δεύτερου διαμορφωτή των επτά φωνηέντων της Αλβανικής /i, y, e, ə, a, o, u/ από ομιλητές προερχόμενους από τη Βόρεια, την Κεντρική και τη Νότια Αλβανία (Moosmüller & Granser 2006).

	Βόρεια Αλβανία		Κεντρική Αλβανία		Νότια Αλβανία	
Φωνήεν	F1	F2	F1	F2	F1	F2
i	355	2057	312	2000	303	2023
y	368	1733	323	1705	324	1749
e	471	1912	413	1771	443	1779
ə	584	1617	438	1415	483	1522
a	673	1408	599	1315	577	1302
o	506	977	400	915	463	1068
u	397	967	334	897	367	1041

1.2.3. Ορθογραφία στην Αλβανική

Το ορθογραφικό σύστημα της Αλβανικής είναι εξαιρετικά απλό, καθώς έχουμε μια αρκετά ασυνήθιστη περίπτωση ορθογραφικού συστήματος το οποίο εμφανίζει αντιστοιχία φωνήματος-γραφήματος. Αυτό σημαίνει ότι το αλφάβητο απεικονίζει το φωνηματικό σύστημα της Αλβανικής, ότι δηλαδή κάθε ένα από τα 36 γράμματα του αλφαβήτου αντιστοιχεί σε έναν φθόγγο (βλ. Πίνακα 3). Σε εννέα περιπτώσεις δυο γράμματα αναπαριστούν έναν φθόγγο: τα «dh» /ð/, «gj» /ɟ/, «ll» /ɫ/, «nj» /ɲ/, «rr» /r/, «sh» /ʃ/, «th» /θ/, «xh» / dʒ/ και «zh» /ʒ/. Μια περίπτωση που ενδέχεται να δυσκολέψει ομιλητές άλλων γλωσσών που μαθαίνουν τη Αλβανική ως ξένη γλώσσα είναι η έλλειψη δήλωσης του τόνου στην ορθογραφία. Συγκεκριμένες δυσκολίες που αναμένεται να αντιμετωπίσουν ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική αλλά και αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική λόγω διαφορών στα ορθογραφικά συστήματα των δύο γλωσσών αναλύονται διεξοδικά στην υποενότητα 1.4.4 του παρόντος κεφαλαίου.

Πίνακας 3. Αντιστοιχία γραμμάτων-φθόγγων στη Αλβανική.

Γραμμα	**Φθογγοι Φωνητική αξία (ΔΦΑ)**
A α	[a]
B b	[b]
C c	[ts]

Ç	ç	[tʃ]
D	d	[d]
Dh	dh	[ð]
E	e	[e]
Ë	ë	[ə]
F	f	[f]
G	g	[g]
Gj	gj	[ɟ]
H	h	[h]
I	i	[i]
J	j	[j]
K	k	[k]
L	l	[l]
Ll	ll	[ɫ]
M	m	[m]
N	n	[n]
Nj	nj	[ɲ]
O	o	[o]
P	p	[p]
Q	q	[c]
R	r	[ɾ]
Rr	rr	[r]
S	s	[s]
Sh	sh	[ʃ]
T	t	[t]
Th	th	[θ]
U	u	[u]
V	v	[v]
X	x	[dz]
Xh	xh	[dʒ]
Y	y	[y]
Z	z	[z]
Zh	zh	[ʒ]

1.3. Φωνητική περιγραφή των φθόγγων της Ελληνικής

1.3.1. Τα σύμφωνα της Ελληνικής

Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Νέας Ελληνικής. Κατατασσόμενα ανά τρόπο άρθρωσης, υπάρχουν σύμφωνα κλειστά, έρρινα, παλλόμενα (μονοπαλλόμενα και σπανιότατα πολυπαλλόμενα), τριβόμενα και προστριβόμενα. Κατατασσόμενα ανά τόπο άρθρωσης, υπάρχουν σύμφωνα διχειλικά, χειλοδοντικά, οδοντικά, φατνιακά, ουρανικά και υπερωικά.

Πίνακας 4. Τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Νέας Ελληνικής ανά τόπο και τρόπο άρθρωσης. Όπου εμφανίζονται ζεύγη συμβόλων το αριστερό σύμβολο δηλώνει το άηχο σύμφωνο ενώ το δεξί σύμβολο δηλώνει το ηχηρό σύμφωνο.

	ΤΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ					
	Διχειλικά	Χειλοδοντικά	Οδοντικά	Φατνιακά	Ουρανικά	Υπερωικά
ΤΡΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ						
Κλειστά	p b		t̪ d̪	t d	c ɟ	k g
Έρρινα	m	ɱ		n	ɲ	ŋ
Πολυπαλλόμενα				r		
Μονοπαλλόμενα				ɾ		
Τριβόμενα		f v	θ ð	s z	ç ʝ	x ɣ
Πλευρικά προσεγγ.				l	ʎ	
Προστριβόμενα				ts dz		

1.3.1.1. Κλειστά σύμφωνα

Η Ελληνική έχει άηχα διχειλικά /p/, φατνιακά /t/ και υπερωικά /k/ κλειστά σύμφωνα σε λέξεις όπως *πίτα* /píta/, *τέλος* /télos/ και *κάτι* /káti/. Έχει επίσης τα αντίστοιχα ηχηρά διχειλικά /b/, φατνιακά /d/ και υπερωικά /g/ σύμφωνα σε λέξεις όπως *μπαίνω* /béno/, *ντύνω* /dín̪o/ και *γκάμα* /gáma/ (Arvaniti 2001, Arvaniti 2007, Botinis et al. 2000, Nicolaidis 2002). Στην Ελληνική υπάρχουν επίσης τα κλειστά ουρανικά [c] και [ɟ] σε λέξεις όπως *κήπος* [cípos] και *γκέμι* [ɟémi] αντίστοιχα. Επειδή τα ουρανικά σύμφωνα αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία φθόγγων στην Ελληνική και περιλαμβάνουν αρκετούς ακόμη τρόπους άρθρωσης (έρρινα, τριβόμενα και πλευρικά σύμφωνα) θα αναφερθούμε σε αυτά σε ξεχωριστή ενότητα (βλ. υποενότητα 1.3.1.4).

Στη βιβλιογραφία υπάρχει κάποια διχογνωμία για την φωνολογική υπόσταση των ηχηρών κλειστών της Ελληνικής, για το αν δηλαδή αποτελούν ξεχωριστούς φθόγγους [b, d, g] ή ακολουθίες έρρινου και κλειστού φθόγγου [mb, nd, ŋg] ή προρινικοποιημένα ηχηρά [^{m}b, ^{n}d, ^{ŋ}g]. Οι Arvaniti & Joseph (2000) σημειώνουν ότι, τουλάχιστον στην Αθήνα (όπου πραγματοποιήθηκε η συγκεκριμένη μελέτη, αν και πολλοί συμμετέχοντες δεν είχαν γεννηθεί στην Αθήνα αλλά διέμεναν εκεί), η νεότερη γενιά τείνει να χρησιμοποιεί σχεδόν αποκλειστικά τα ηχηρά [b, d, g] χωρίς κανένα σημάδι ρινικότητας ειδικά όταν αυτά βρίσκονται στην αρχή λέξης και όταν αυτά παράγονται στον αυθόρμητο προφορικό λόγο. Οι Arvaniti & Joseph (2000) καταλήγουν ότι μπορούμε να μιλήσουμε με σιγουριά για μια γλωσσική αλλαγή καθώς η προρινικοποίηση απαντάται πλέον σχεδόν μόνο στην ομιλία της παλαιότερης γενιάς (άνω των 40 ετών) αλλά και εκεί, όπως και στην περίπτωση της νεότερης γενιάς, εμφανίζεται συχνότερα στον αναγνωσμένο λόγο, στο λόγο δηλαδή που αρθρώνεται πιο αργά και προσεκτικά από τον αυθόρμητο προφορικό λόγο και που διαφέρει από το

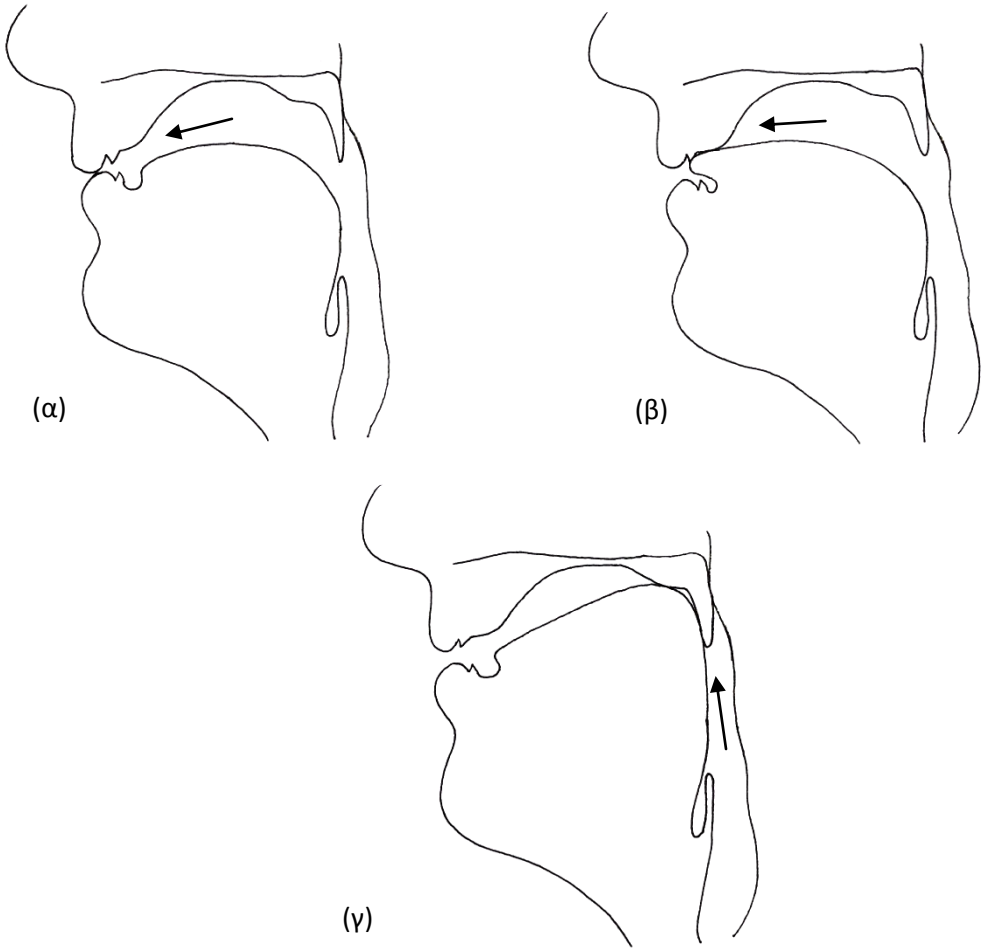

Σχήμα 11. Κλειστά σύμφωνα της Ελληνικής: (α) διχειλικά, (β) οδοντικά και (γ) υπερωικά.

είδος του λόγου που συναντάται σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Η προρινικοποίηση πάντως είναι πιο εκτεταμένη σε άλλες γεωγραφικές ζώνες της Ελλάδας (π.χ. Δωδεκάνησα, Κεντρική Μακεδονία, κ.α.).

Στην Ελληνική, τα /t/ και /d/ μπορεί να είναι φατνιακά ή οδοντικά. Έτσι, η φωνητική πραγμάτωση των *τέλος* /télos/ και *ντύνω* /dínο/ που αναφέρθηκαν ως παραδείγματα προηγουμένως μπορεί να είναι [télos] και [dínο] ή [t̪élos] και [d̪ínο] με την οδοντική προφορά να είναι πάντως πιο συστηματική σε περιβάλλον πριν από τριβόμενα οδοντικά, π.χ. *Ματθαίος* [maţθéos]. Στο Σχήμα 11 παρουσιάζεται η άρθρωση των διχειλικών, οδοντικών και υπερωικών κλειστών συμφώνων της Ελληνικής (η άρθρωση των ουρανικών κλειστών παρουσιάζεται στην υποενότητα 1.3.1.4. με τα υπόλοιπα ουρανικά σύμφωνα). Και στις τρεις περιπτώσεις, η στοματική κοιλότητα φράζεται από τους αρθρωτές. Στα διχειλικά κλειστά η φραγή εμφανίζεται στα χείλη (Σχήμα 11α), στα οδοντικά κλειστά η φραγή εμφανίζεται στα άνω δόντια (Σχήμα 11β) και στα υπερωικά κλειστά η φραγή εμφανίζεται στη μαλακή υπερώα (Σχήμα 11γ). Σε όλες τις περιπτώσεις, το ρεύμα αέρα από τους πνεύμονες δε βρίσκει δίοδο και συμπιέζεται μέχρι να ανοίξουν οι αρθρωτές και να απελευθερωθεί το κλειστό σύμφωνο.

Όπως αναφέρθηκε στην υποενότητα 1.2.1.1., η περιγραφή της ηχηρότητας στα κλειστά σύμφωνα γίνεται βάσει του ΧΕΦ, του διαστήματος δηλαδή από την απελευθέρωση της άρθρωσης

(ή αλλιώς την έκρηξη του κλειστού συμφώνου) έως την έναρξη της φώνησης. Στην Ελληνική, όπως και στην Αλβανική, τα άηχα κλειστά έχουν έναν πολύ σύντομο ΧΕΦ (περίπου 10 χιλιοστά του δευτερολέπτου) ενώ η φώνηση στα ηχηρά κλειστά σύμφωνα ξεκινάει αρκετά χιλιοστά του δευτερολέπτου πριν την έκρηξη, ουσιαστικά συνοδεύει τη συμφωνική φραγή (ο ΧΕΦ παίρνει αρνητικές τιμές).

1.3.1.2. Τριβόμενα και προστριβόμενα σύμφωνα

Η Ελληνική έχει άηχα χειλοδοντικά /f/, οδοντικά /θ/, φατνιακά /s/ και υπερωικά /x/ τριβόμενα σύμφωνα σε λέξεις όπως *φέρω* /féro/, *θύμα* /θíma/, *σήμα* /síma/ και *χάρη* /xáɾi/ καθώς και τα αντίστοιχα ηχηρά χειλοδοντικά /v/, οδοντικά /ð/, φατνιακά /z/ και υπερωικά /ɣ/ τριβόμενα σύμφωνα σε λέξεις όπως *βάρος* /város/, *δέμα* /ðéma/, *ζωή* /zoí/ και *γάμος* /ɣámos/. Υπάρχουν επίσης το άηχο ουρανικό τριβόμενο [ç] π.χ. *χέρι* [çéɾi] και το ηχηρό ουρανικό τριβόμενο [j] π.χ. *γέρος* [jéros] (βλ. υποενότητα 1.3.1.4.).

Σύμφωνα με ακουστικές και αρθρωτικές μελέτες, τα φατνιακά τριβόμενα /s, z/ αρθρώνονται σε κάπως πιο οπίσθια θέση από τη φατνιακή αλλά όχι τόσο οπίσθια θέση ώστε να μπορούμε να τα κατατάξουμε στα μεταφατνιακά (Nicolaidis 2001, Panagopoulos 1991). Στο Σχήμα 12 παρουσιάζεται η άρθρωση των χειλοδοντικών, οδοντικών, φατνιακών και υπερωικών τριβόμενων της Ελληνικής (η άρθρωση των ουρανικών τριβόμενων παρουσιάζεται στην υποενότητα 1.3.1.4. με τα υπόλοιπα ουρανικά σύμφωνα). Σε όλες τις περιπτώσεις, οι αρθρωτές πλησιάζουν πολύ μεταξύ τους αφήνοντας ένα πολύ στενό πέρασμα από όπου το ρεύμα αέρα περνάει δημιουργώντας μια αναταραχή. Στα χειλοδοντικά τριβόμενα το στενό πέρασμα εμφανίζεται στα άνω δόντια, όπου πλησιάζουν πολύ τα κάτω χείλη (Σχήμα 12α), στα οδοντικά τριβόμενα το στενό πέρασμα εμφανίζεται στα άνω δόντια όπου όμως πλησιάζει πολύ η άκρη της γλώσσας (Σχήμα 12β), στα φατνιακά τριβόμενα το στενό πέρασμα εμφανίζεται στα άνω φατνία (Σχήμα 12γ) και στα υπερωικά τριβόμενα το στενό πέρασμα εμφανίζεται στη μαλακή υπερώα (Σχήμα 12δ).

Όπως αναφέρθηκε στην υποενότητα 1.1.3.2., τα προστριβόμενα σύμφωνα αποτελούν έναν συνδυασμό κλειστού και τριβόμενου φθόγγου. Στην Ελληνική εμφανίζονται τα φατνιακά προστριβόμενα [ts] και [dz] σε λέξεις όπως *τσάντα* /tsáda/ και *τζατζίκι* /dzadzíki/ αντίστοιχα. Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι στη βιβλιογραφία υπάρχει διχογνωμία για το αν το [ts] και το [dz] αποτελούν ένα φώνημα ή ένα σύμπλεγμα φωνημάτων, όπως π.χ. τα [sp], [st], [ps], [ks] και [sk] (Householder 1964, Tzakosta & Vis 2009, Σετάτος 1974, Φουράκης κ.ά. 1999). Πάντως φαίνεται ότι τουλάχιστον σε φωνητικό επίπεδο τα [ts] και [dz] διαφέρουν από άλλες ακολουθίες συμφώνων που μόλις αναφέρθηκαν.

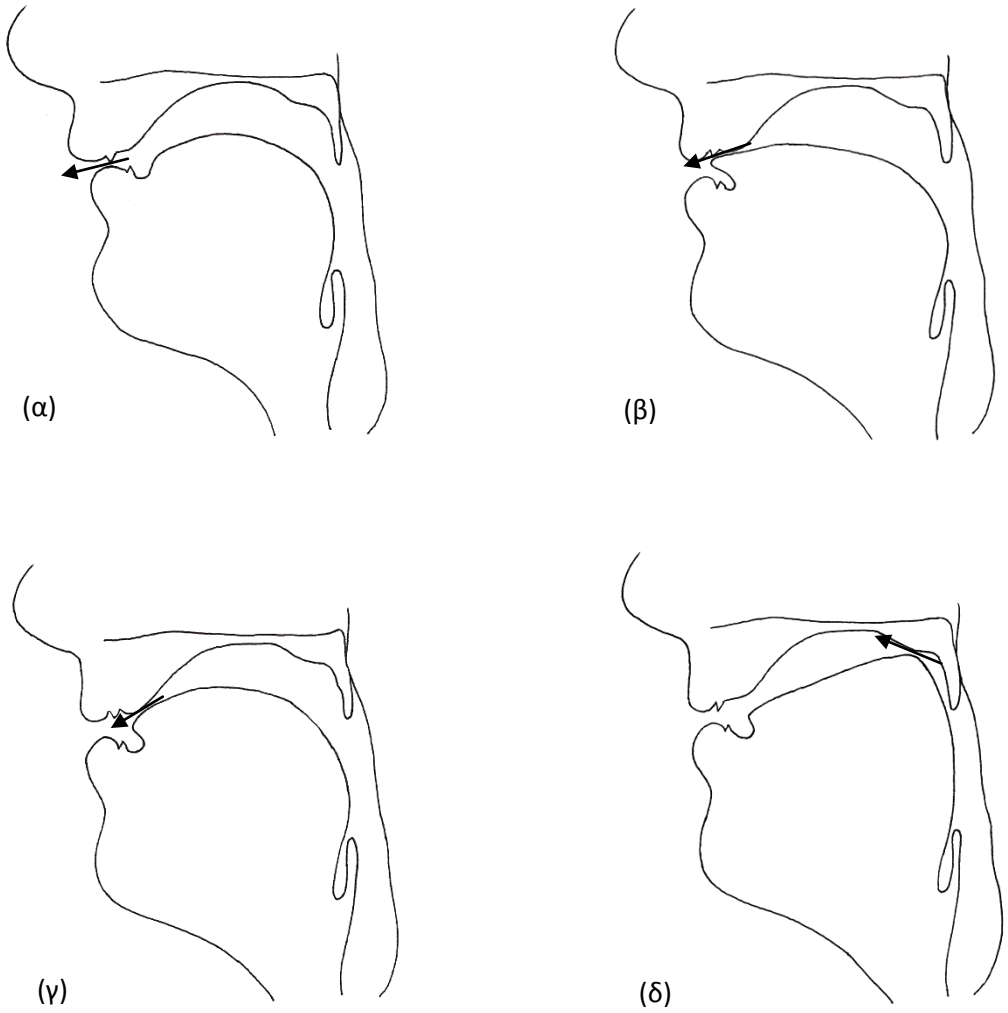

Σχήμα 12. Τριβόμενα σύμφωνα της Ελληνικής: (α) χειλοδοντικά, (β) οδοντικά, (γ) φατνιακά και (δ) υπερωικά.

1.3.1.3. Αντηχητικά (έρρινα, παλλόμενα και πλευρικά) σύμφωνα

Η Ελληνική έχει δύο έρρινα σύμφωνα, το διχειλικό /m/ και το φατνιακό /n/ σε λέξεις όπως *με* /me/ και *ναι* /ne/ αντίστοιχα. Υπάρχει επίσης το ουρανικό έρρινο [ɲ] σε λέξεις όπως *εννιά* [eɲá] (βλ. υποενότητα 1.3.1.4.). Πάντως, ο τόπος άρθρωσης των /m/ και /n/ επηρεάζεται σημαντικά από το περιβάλλον στο οποίο εκφωνούνται (Nicolaidis 2001). Έτσι, το διχειλικό /m/ αρθρώνεται ως χειλοδοντικό [ɱ] πριν από χειλοδοντικά σύμφωνα, π.χ. *αμφιβολία* [aɱfivolía] ενώ το φατνιακό /n/ αρθρώνεται ως οδοντικό [n̪] πριν από οδοντικά σύμφωνα, π.χ. *ανθίζω* [an̪θízo] και ως υπερωικό [ŋ] πριν από υπερωικά σύμφωνα, π.χ. *άγχος* [áŋxos]. Η Ελληνική διαθέτει επίσης ένα παλλόμενο σύμφωνο, το μονοπαλλόμενο φατνιακό /ɾ/ σε λέξεις όπως *ρήμα* [ɾíma]. Το συγκεκριμένο σύμφωνο έχει γίνει αντικείμενο έρευνας πλήθους ακουστικών και αρθρωτικών μελετών τα τελευταία χρόνια (Arvaniti 1999a, Nicolaidis 2001, Baltazani 2005, Baltazani 2007, Baltazani 2009, Baltazani & Nicolaidis 2011). Οι μελέτες αυτές καταδεικνύουν ότι σε μεσοφωνηεντική θέση, π.χ. *άρα* /áɾa/ υπάρχουν και άλλοι πιθανοί τρόποι άρθρωσής του. Η Baltazani (2005) για παράδειγμα, αναφέρει την εμφάνιση του φατνιακού μονοπαλλόμενου /ɾ/ στο 64% των περιπτώσεων στα δεδομένα της,

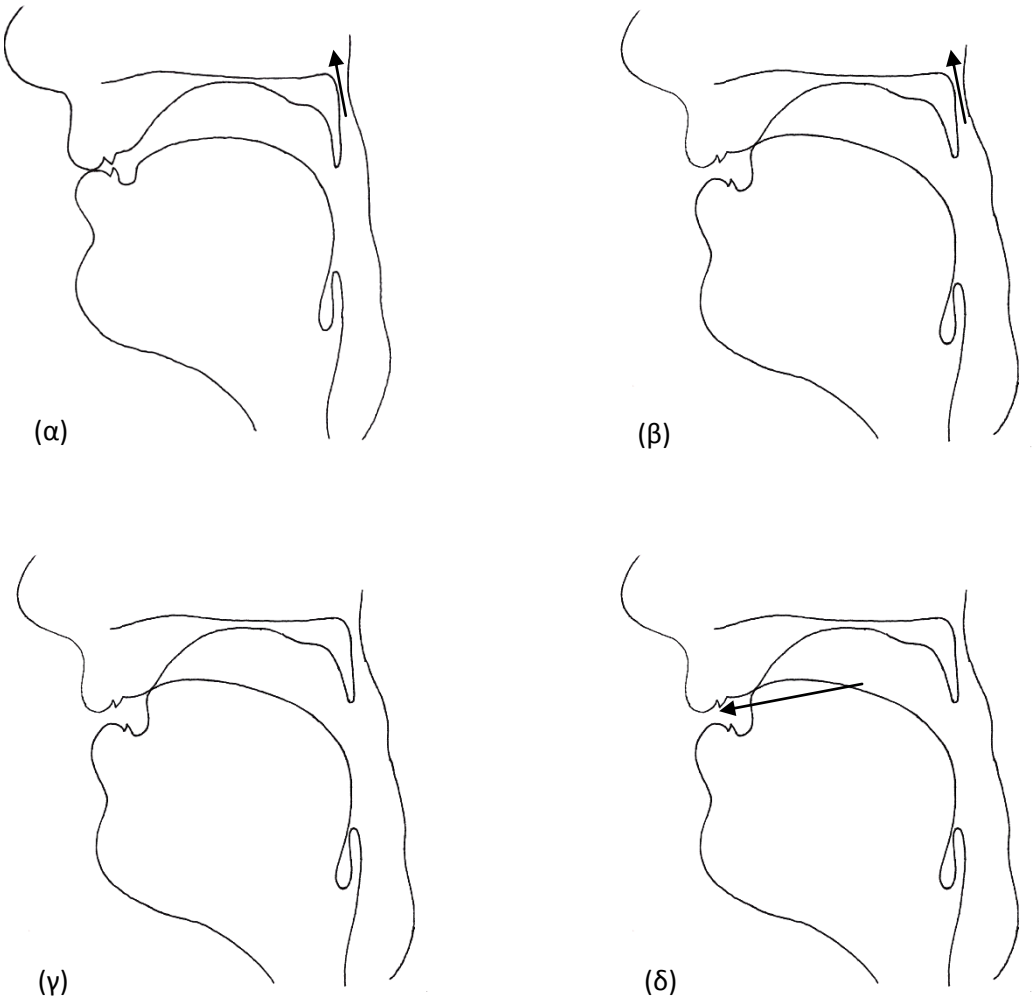

Σχήμα 13. Αντηχητικά σύμφωνα της Ελληνικής: (α) διχειλικά έρρινα, (β) φατνιακά έρρινα, (γ) φατνιακά μονοπαλλόμενα και (δ) φατνιακά πλευρικά.

την εμφάνιση του φατνιακού πλευρικού προσεγγιστικού [ɹ] στο 34% των περιπτώσεων και την εμφάνιση του φατνιακού πολυπαλλόμενου [r] στο 2% των περιπτώσεων. Στις ακολουθίες /ɾ/ + σύμφωνο και σύμφωνο + /ɾ/ σε λέξεις όπως *αρκούδα* [aɾkúða] και *ακρίδα* [akɾíða] αντίστοιχα εμφανίζεται ανάμεσα στο σύμφωνο και το /ɾ/ ένα "φωνηεντικό" στοιχείο διάρκειας 20-30 χιλιοστών του δευτερολέπτου του οποίου μάλιστα η ποιότητα προσομοιάζει πολύ αυτή του φωνήεντος που ακολουθεί (Baltazani 2009, Baltazani & Nicolaidis 2011). Για παράδειγμα, στη λέξη *ακρίδα* /akɾíða/ το φωνηεντικό στοιχείο που εμφανίζεται ανάμεσα στο /k/ και το /ɾ/ μοιάζει ποιοτικά με /i/. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι τόσο η παραγωγή όσο και η πρόσληψη του «φωνήεντος» αυτού δε γίνεται αντιληπτή από φυσικούς ομιλητές της Ελληνικής (αν και υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι ομιλητές άλλων γλωσσών, π.χ. της Αγγλικής αντιλαμβάνονται την ύπαρξή του όταν ακούν Ελληνικά).

Η Ελληνική έχει ένα πλευρικό φατνιακό /l/ π.χ. *λάκκος* /lákos/ καθώς και το πλευρικό ουρανικό [ʎ] π.χ. ελιά [eʎá] (βλ. υποενότητα 1.3.1.4.). Μια πολύ γνωστή διαλεκτική ποικιλία του /l/ είναι το *υπερωικοποιημένο* (velarized) πλευρικό φατνιακό [ɫ] το οποίο εμφανίζεται μπροστά από τα φωνήεντα /a, o, u/ π.χ. *χαλαρά* [xaɫaɾá] στα ιδιώματα της Βόρειας Ελλάδας συμπεριλαμβανομένης

της περιοχής της Θεσσαλονίκης.

Στο Σχήμα 13 παρουσιάζεται η άρθρωση των διχειλικών και φατνιακών έρρινων, του φατνιακού μονοπαλλόμενου και του φατνιακού πλευρικού της Ελληνικής (η άρθρωση του ουρανικού έρρινου και του ουρανικού πλευρικού παρουσιάζεται στην υποενότητα 1.3.1.4. με τα υπόλοιπα ουρανικά σύμφωνα). Στα έρρινα σύμφωνα εμφανίζεται συμφωνική φραγή σε κάποιο σημείο της στοματικής κοιλότητας αλλά ο αέρας από τους πνεύμονες διαφεύγει από την μύτη. Στην περίπτωση των διχειλικών έρρινων η φραγή εμφανίζεται στα χείλη (Σχήμα 13α) ενώ στην περίπτωση των φατνιακών έρρινων η φραγή εμφανίζεται στα άνω φατνία (Σχήμα 13β). Στα φατνιακά μονοπαλλόμενα η άκρη της γλώσσας «χτυπάει» στα φατνία μια φορά και επιστρέφει στη θέση της. Αυτή η στιγμιαία κίνηση και επαναφορά είναι δύσκολο να αποτυπωθεί σε σχήμα και έτσι στο Σχήμα 13γ αποτυπώνεται η επαφή της γλώσσας στα φατνία. Τέλος, στα φατνιακά πλευρικά υπάρχει επαφή στην περιοχή των άνω φατνίων αλλά ο αέρας διαφεύγει από τη μία ή και από τις δύο πλευρές της γλώσσας (Σχήμα 13δ).

1.3.1.4. Ουρανικά σύμφωνα

Τα ουρανικά σύμφωνα της Ελληνικής είναι συνολικά έξι:

- τα κλειστά [c] και [ɟ] (ηχηρό και άηχο αντίστοιχα)
- τα τριβόμενα [ç] και [j] (ηχηρό και άηχο αντίστοιχα)
- το ηχηρό έρρινο [ɲ]
- το ηχηρό πλευρικό προσεγγιστικό [ʎ]

Τα ουρανικά αυτά σύμφωνα εμφανίζονται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α. Ουρανικοποίηση υπερωικών κλειστών και τριβόμενων όταν ακολουθεί /i/ ή /e/

Τα ουρανικά κλειστά και τριβόμενα [c, ɟ, ç, j] βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή με τα αντίστοιχα υπερωικά κλειστά και τριβόμενα [k, g, x, ɣ] μπροστά από πρόσθιο φωνήεν (/i/ και /e/). Έτσι, τα ουρανικά κλειστά [c] και [ɟ] εμφανίζονται ως αλλόφωνα των υπερωικών κλειστών [k] και [g] και τα ουρανικά τριβόμενα [ç] και [j] ως αλλόφωνα των υπερωικών τριβόμενων [x] και [ɣ] αντίστοιχα. Σε καμία περίπτωση ένας Έλληνας φυσικός ομιλητής δε θα πει *[kípos][9] ή *[ɣéros].

Παραδείγματα:

(3) α. /k/ → [c] *κήπος* [cípos]
β. /g/ → [ɟ] *αγκινάρα* [aɟinára]
γ. /x/ → [ç] *χέρι* [çéri]
δ. /ɣ/ → [j] *γέρος* [jéros]

[9] Η χρήση του υπερωικού κλειστού αντί για το ουρανικό αλλόφωνό του είναι χαρακτηριστική της ομιλίας ξένων φυσικών ομιλητών (π.χ. Άγγλων) όταν μαθαίνουν την Ελληνική. Φυσικά, οι Άγγλοι φυσικοί ομιλητές, επηρεαζόμενοι από τη μητρική τους γλώσσα, χρησιμοποιούν το αγγλικό /k/, δηλαδή το δασύ υπερωικό κλειστό [kʰ], στο συγκεκριμένο περιβάλλον, βλ. υποενότητα 1.2.1.1.

β. Ουρανικοποίηση υπερωικών κλειστών και τριβόμενων όταν ακολουθεί /i/ και φωνήεν

Επιπλέον, τα ουρανικά κλειστά και τριβόμενα [c, ɟ, ç, j] εμφανίζονται ως αλλόφωνα των αντίστοιχων υπερωικών όταν ακολουθεί /i/ και κατόπιν /a, o, u/ στην *ίδια* συλλαβή.

Παραδείγματα:

(4) α. /k/ → [c] *κυάλι* [cáli]
β. /g/ → [ɟ] *γκιώνης* [ɟónis]
γ. /x/ → [ç] *χιόνι* [çóni]
δ. /ɣ/ → [j] *γιαγιά* [jajá]

Σε αυτές τις περιπτώσεις, μόνο η ορθογραφία υποδεικνύει σε έναν μη φυσικό ομιλητή την ύπαρξη του 'υποβόσκοντος' φωνήεντος [i], π.χ. στο *χιόνι* [çoni] αλλά όχι στο *χέρι* [çeri] καθώς και στις δύο περιπτώσεις η φωνητική πραγμάτωση είναι η ίδια, το ουρανικό τριβόμενο [ç].

γ. Ουρανικοποίηση /n/ και /l/ όταν ακολουθεί /i/ και φωνήεν

Κατά τον ίδιο τρόπο, το ουρανικό έρρινο [ɲ] και το ουρανικό πλευρικό [ʎ] εμφανίζονται ως αλλόφωνα του φατνιακού έρρινου /n/ και του φατνιακού πλευρικού /l/ αντίστοιχα όταν ακολουθεί /i/ και κατόπιν φωνήεν στην *ίδια* συλλαβή.

Παραδείγματα:

(5) α. /l/ → [ʎ] *λιακάδα* [ʎakáða]
β. /n/ → [ɲ] *νιάτο* [ɲáto]

Στο Σχήμα 14 παρουσιάζεται η άρθρωση των ουρανικών κλειστών, τριβόμενων, έρρινων και πλευρικών συμφώνων της Ελληνικής. Στα κλειστά κλειστά εμφανίζεται συμφωνική φραγή στον ουρανίσκο ενώ στα τριβόμενα εμφανίζεται η χαρακτηριστική των τριβόμενων στένωση που δημιουργεί την αναταραχή του ρεύματος αέρα στον ουρανίσκο (σχήματα 14α και 14β αντίστοιχα). Στα ουρανικά έρρινα εμφανίζεται συμφωνική φραγή στην περιοχή του ουρανίσκου (όπως και στην περίπτωση των ουρανικών κλειστών) αλλά ο αέρας διαφεύγει από τη μύτη (Σχήμα 14γ). Τέλος, στα ουρανικά πλευρικά εμφανίζεται επαφή στην περιοχή του ουρανίσκου αλλά ο αέρας διαφεύγει από τη μία ή και τις δύο πλευρές της γλώσσας (Σχήμα 14δ).

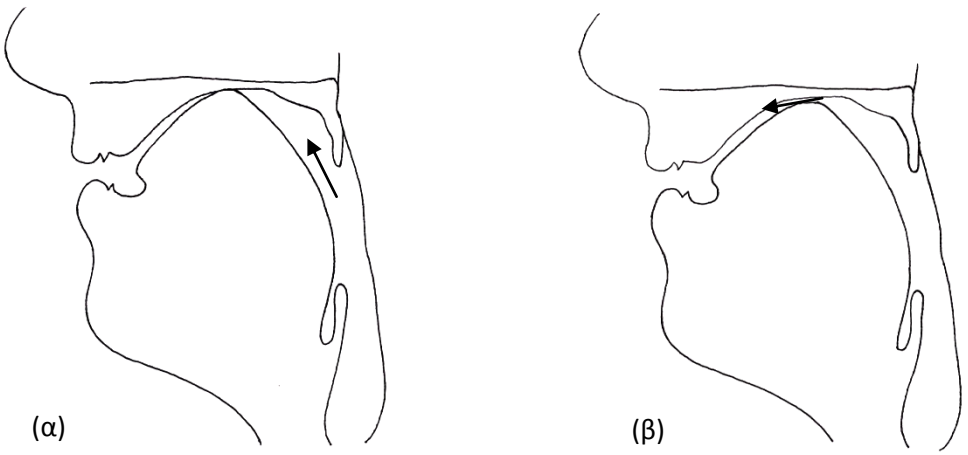

(α) (β)

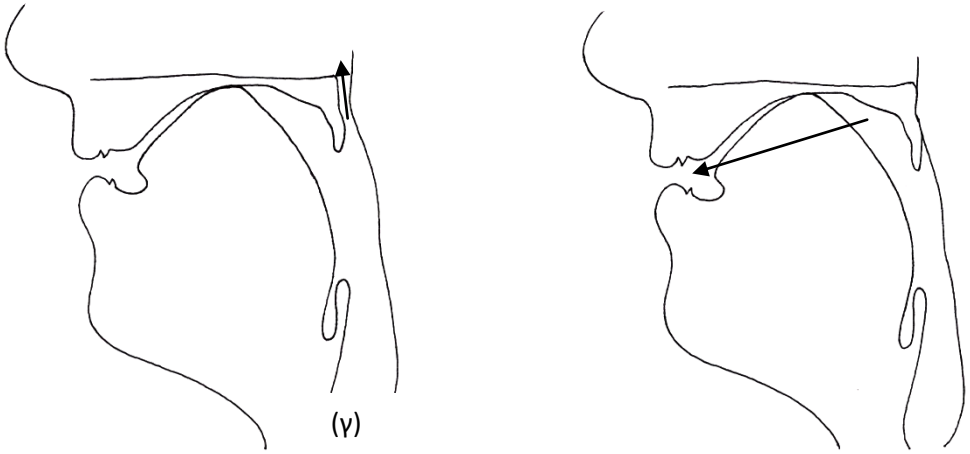

Σχήμα 14. Ουρανικά σύμφωνα της Ελληνικής: (α) κλειστά, (β) τριβόμενα, (γ) έρρινα και (δ) πλευρικά προσεγγιστικά.

1.3.2. Τα φωνήεντα της Ελληνικής

Το φωνηεντικό σύστημα της Ελληνικής είναι αρκετά απλό και διαθέτει πέντε φωνήεντα:

- δύο υψηλά, το πρόσθιο /i/ *πεις* /pis/ και το οπίσθιο /u/ *πους* /pus/
- δύο μεσαία, το πρόσθιο /e/ *πες* /pes/ και το οπίσθιο /o/ *πως* /pos/
- ένα χαμηλό κεντρικό, το /a/ *πας* /pas/

Τα /o/ και /u/ είναι ταυτόχρονα και στρογγυλά ενώ τα /i/, /e/ και /a/ είναι μη στρογγυλά. Στο Σχήμα 15 παρουσιάζονται τα φωνήεντα της Ελληνικής τοποθετημένα κατά προσέγγιση στον φωνηεντικό χώρο.

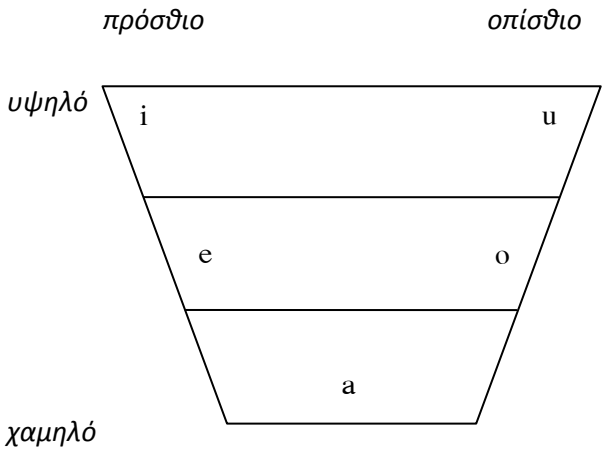

Σχήμα 15. Τα φωνήεντα της Ελληνικής τοποθετημένα κατά προσέγγιση στον φωνηεντικό χώρο.

1.3.2.1. Ακουστική ανάλυση φωνηέντων

Σύμφωνα με φωνητικές/ακουστικές μελέτες (Arvaniti 1999b, Arvaniti 2007, Baltazani 2007, Lengeris

2011, Nicolaidis 2003, Sfakianaki 2002), το χαμηλό κεντρικό φωνήεν /a/ αρθρώνεται λίγο πιο ψηλά στον φωνηεντικό χώρο, και επομένως, αν θέλουμε να το περιγράψουμε με ακρίβεια πρέπει να χρησιμοποιήσουμε το σύμβολο [ɐ]. Επίσης, σύμφωνα με κάποιες από αυτές τις μελέτες, το μεσαίο πρόσθιο φωνήεν /e/ αρθρώνεται λίγο πιο χαμηλά στον φωνηεντικό χώρο, και επομένως, το ακριβές σύμβολο για την περιγραφή του είναι το [ɛ]. Εντούτοις, όπως σημειώνει η Arvaniti (2007), υπάρχουν διαφορές μεταξύ φωνητικών/ακουστικών μελετών σχετικά με την ακριβή θέση των ελληνικών φωνηέντων στο χώρο, ιδίως των μεσαίων /e/ (ή [ɛ]) και /o/. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η χρήση των συμβόλων [ɛ] και [ɐ] μπορεί να δυσκολέψει τον αναγνώστη χωρίς να του προσφέρει κάποιο ιδιαίτερο όφελος, έχει οδηγήσει πολλούς φωνητικούς και φωνολόγους στο να τα αποφεύγουν στις περιγραφές τους. Έτσι, στη βιβλιογραφία είτε συναντούμε τα /e/ και /a/ (με τη χρήση των πλάγιων γραμμών να υποδηλώνει ότι γίνεται λόγος για τη φωνηματική υπόσταση των φωνηέντων) είτε, σε κάποιες περιπτώσεις, συναντούμε για λόγους απλούστευσης τη χρήση των [e] και [a] παρόλο που η χρήση των αγκυλών δηλώνει τη φωνητική πραγμάτωση των φθόγγων και επομένως σύμφωνα με τα ακουστικά δεδομένα θα ήταν πιο 'ακριβής' η χρήση των [ɛ] και [ɐ] αντίστοιχα.

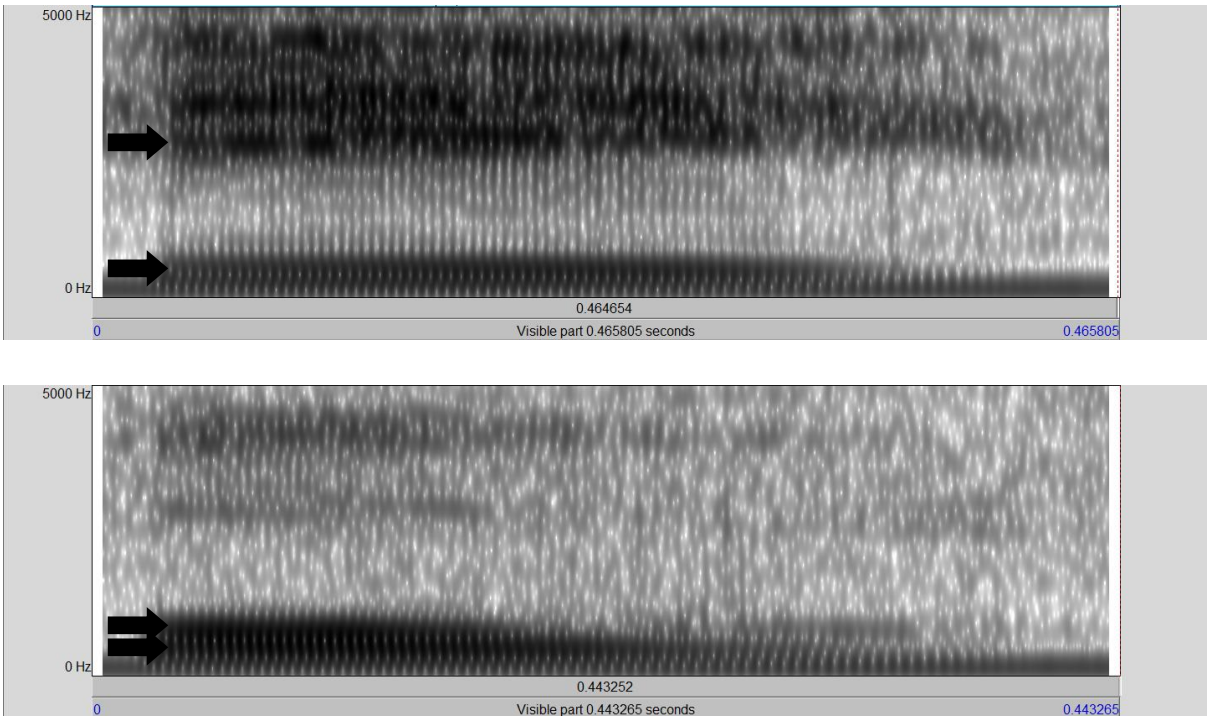

Σχήμα 16. Φασματογραφήματα των δύο υψηλών φωνηέντων της Ελληνικής, του πρόσθιου /i/ και του οπίσθιου /u/. Οι δύο πρώτοι διαμορφωτές (F1 και F2) σημειώνονται με βέλη. Οι διαμορφωτές παρουσιάζονται στο φασματογράφημα με έντονες μαύρες οριζόντιες λωρίδες και δηλώνουν τις αρμονικές που έχουν ενισχυθεί λόγω του σχήματος της στοματικής κοιλότητας που διαμορφώνεται κάθε φορά από τη θέση των αρθρωτών.

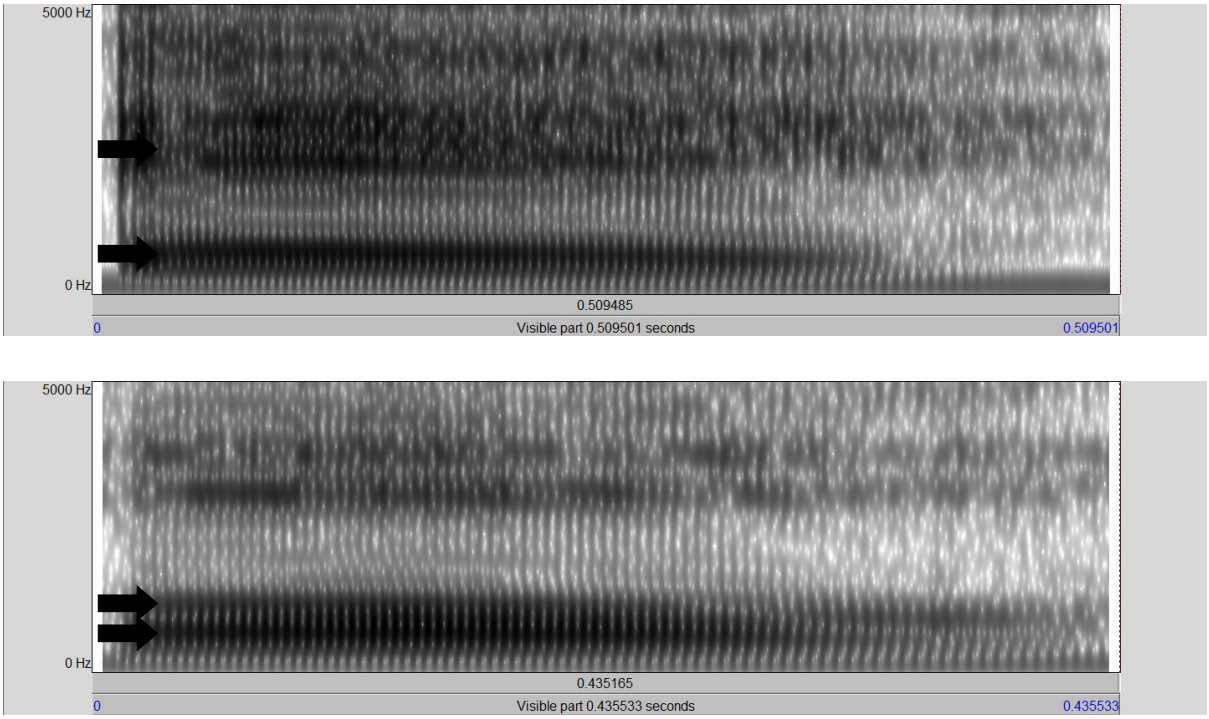

Σχήμα 17. Φασματογραφήματα των δύο μεσαίων φωνηέντων της Ελληνικής, του πρόσθιου /e/ και του οπίσθιου /o/. Οι δύο πρώτοι διαμορφωτές (F1 και F2) σημειώνονται με βέλη.

Τα Σχήματα 16-18 παρουσιάζουν φασματογραφήματα των πέντε ελληνικών φωνηέντων /i, e, a, o, u/ ειπωμένα από την ίδια γυναίκα, φυσική ομιλήτρια της Ελληνικής. Στον κάθετο άξονα του κάθε φασματογραφήματος σημειώνεται η συχνότητα σε Hz (0-5000 Hz στα συγκεκριμένα φασματογραφήματα), ενώ στον οριζόντιο άξονα σημειώνεται ο χρόνος σε δευτερόλεπτα (το κάθε φωνήεν έχει διάρκεια περίπου 0.5 δευτερόλεπτο). Στα φασματογραφήματα, οι περιοχές με περισσότερη ενέργεια, στη συγκεκριμένη περίπτωση οι διαμορφωτές, σημειώνονται με πιο σκούρο χρώμα.

Παρόλη τη διαδεδομένη άποψη αλλά και αποτελέσματα παλιότερων μελετών σύμφωνα με τα οποία η επίδραση του τόνου στην ποιότητα των φωνηέντων της Ελληνικής είναι σχεδόν μηδαμινή (π.χ. Arvaniti 1991, Dauer 1980), νεότερες μελέτες δείχνουν ότι όταν τα φωνήεντα της Ελληνικής είναι άτονα, τότε πρώτον καταλαμβάνουν μια πιο κεντρική θέση στον φωνηεντικό χώρο από αυτήν που καταλαμβάνουν όταν είναι τονισμένα και, δεύτερον, έχουν μικρότερη διάρκεια (Baltazani 2007, Fourakis et al. 1999, Lengeris 2011, Nicolaidis 2003). Αυτό το είδος της φωνηεντικής μείωσης συμβαίνει στο φωνητικό επίπεδο (phonetic vowel reduction) και μπορεί να προκληθεί και από άλλους παράγοντες όπως η ταχύτητα εκφοράς και το είδος λόγου (αυθόρμητος/προφορικός ή προσχεδιασμένος/εκφωνημένος) και συνδέεται με την συνάρθρωση (Lengeris 2011, Nicolaidis 2003). Το είδος αυτό της φωνηεντικής μείωσης δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να συγχέεται με την φωνηεντική μείωση που εμφανίζεται στο φωνολογικό επίπεδο (phonological vowel reduction) και είναι κατηγορική, εμφανίζεται δηλαδή αναγκαστικά όταν τα φωνήεντα εκφωνούνται σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα λέξης (σε γλώσσες όπως για παράδειγμα η Ρωσική και η Αγγλική).

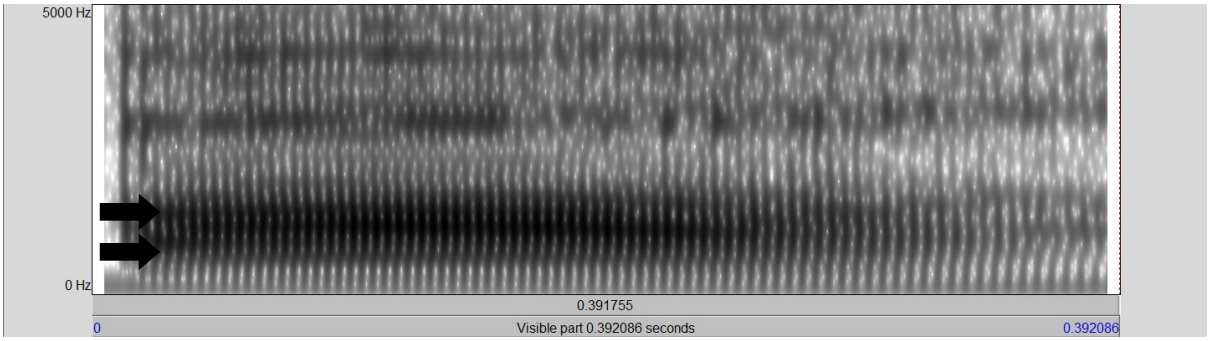

Σχήμα 18. Φασματογράφημα του κεντρικού χαμηλού φωνήεντος /a/. Οι δύο πρώτοι διαμορφωτές (F1 και F2) σημειώνονται με βέλη.

Στον Πίνακα 5 παρουσιάζονται η μέση τιμή διάρκειας των φωνηέντων της Ελληνικής όπως αναφέρεται στους Fourakis et al. (1999) και τη Nicolaidis (2003). Οι τιμές από τους Fourakis et al. (1999) προέρχονται από πέντε άντρες ομιλητές οι οποίοι διάβασαν τα φωνήεντα σε περιβάλλον λέξης (/pVsV/) σε τονισμένη και άτονη θέση. Οι τιμές από τη Nicolaidis (2003) προέρχονται από δύο άντρες ομιλητές. Τα φωνήεντα εκφωνήθηκαν κατά τη διάρκεια αυθόρμητου προφορικού λόγου (ελεύθερης συζήτησης) και περιλαμβάνουν και τονισμένα και άτονα φωνήεντα. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5, τα τονισμένα φωνήεντα στους Fourakis et al. (1999) είναι πιο μακρά σε διάρκεια από τα άτονα.

Πίνακας 5. Μέση τιμή διάρκειας (ms) των φωνηέντων της Ελληνικής από τους Fourakis et al. (1999) και Nicolaidis (2003). Τα φωνήεντα στους Fourakis et al. (1999) είναι αναγνωσμένα ενώ τα φωνήεντα στη Nicolaidis (2003) είναι εκφωνημένα σε αυθόρμητο προφορικό λόγο.

	Fourakis et al. (1999)		**Nicolaidis (2003)**
Φωνήεν	Τονισμένο	Άτονο	Μέση τιμή τονισμένων και άτονων
/i/	76	44	69
/e/	94	57	81
/a/	105	78	85
/o/	94	67	78
/u/	88	54	60

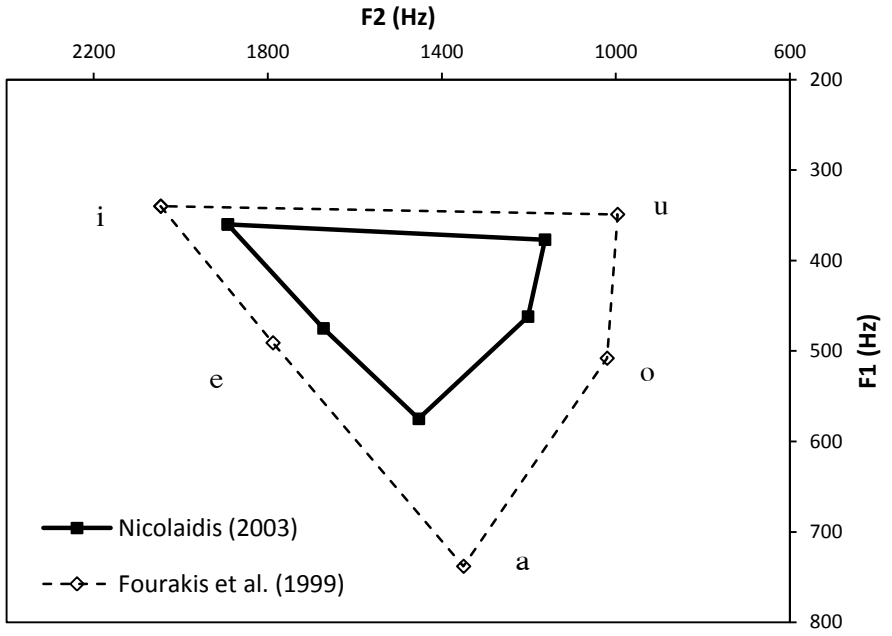

Σχήμα 19. Μέση τιμή πρώτου και δεύτερου διαμορφωτή των πέντε φωνηέντων της Ελληνικής από τους Fourakis et al. (1999) και Nicolaidis (2003). Τα φωνήεντα στους Fourakis et al. (1999) είναι αναγνωσμένα ενώ τα φωνήεντα στη Nicolaidis (2003) είναι εκφωνημένα σε αυθόρμητο προφορικό λόγο.

Στο Σχήμα 19 παρουσιάζονται τα φωνήεντα της Ελληνικής τοποθετημένα στον φωνηεντικό χώρο με βάση τις τιμές του πρώτου και του δεύτερου διαμορφωτή όπως παρουσιάζονται στις ίδιες μελέτες. Όπως φαίνεται στο σχήμα, η σχετική θέση των φωνηέντων στον χώρο είναι παρόμοια στις δύο μελέτες. Μια σημαντική διαφορά μεταξύ των μελετών, που καταδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο τη φωνηεντική μείωση ως αποτέλεσμα του διαφορετικού είδος λόγου στο οποίο εκφωνήθηκαν τα φωνήεντα, είναι ότι στον ελεύθερο λόγο (Nicolaidis 2003) τα φωνήεντα καταλαμβάνουν μια πιο κεντρική θέση στον φωνηεντικό χώρο από τα φωνήεντα που έχουν αναγνωσθεί (Fourakis et al. 1999). Στον αναγνωσμένο λόγο, όπως είναι κατανοητό, η άρθρωση είναι πιο αργή και προσεκτική και τα φωνήεντα είναι πιο καθαρά και περισσότερο διακριτά μεταξύ τους.

1.3.2.2. Πραγματώσεις του /i/

Στην Ελληνική, το πρόσθιο υψηλό φωνήεν /i/ παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία στις πραγματώσεις του ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο εκφωνείται, συγκεκριμένα ανάλογα με τους φθόγγους που προηγούνται ή έπονται σε συνδυασμό με τη συλλαβική του θέση. Στην υποενότητα 1.3.1.4. είδαμε ότι το /i/ συγχωνεύεται με τα υπερωικά κλειστά /k, g/, τα υπερωικά τριβόμενα /x, ɣ/, το φατνιακό έρρινο /n/ και το φατνιακό πλευρικό /l/, όταν μετά από το /i/ ακολουθεί φωνήεν στην *ίδια* συλλαβή, με αποτέλεσμα αυτής της συγχώνευσης τα ουρανικά κλειστά [c, ɟ], π.χ. *κυάλι* [cáli] και *γκιώνης* [ɟónis] αντίστοιχα, τα ουρανικά τριβόμενα [ç, j], π.χ. *χιόνι* [çóni] και *γιαγιά* [jajá] αντίστοιχα, το ουρανικό έρρινο [ɲ], π.χ. *νιάτο* [ɲáto] και το ουρανικό πλευρικό [ʎ], π.χ. *λιακάδα* [ʎakáða] αντίστοιχα.

Επιπλέον, υπάρχουν τρεις περιπτώσεις όπου το /i/ πραγματώνεται ως σύμφωνο, δύο ως ουρανικό τριβόμενο και μία ως ουρανικό έρρινο, όταν ακολουθεί φωνήεν:

/i/ → [ç] μετά από άηχο εμποδιστικό
/i/ → [j] μετά από ηχηρό εμποδιστικό
/i/ → [ɲ] μετά από διχειλικό έρρινο

Παραδείγματα:

(6) /mati-a/ → [mátça] *μάτια*
/klaði-a/ → [klaðjá] *κλαδιά*
/skamni-a/ → [skamɲá] *σκαμνιά*

1.3.3. Ορθογραφία στην Ελληνική

Το ορθογραφικό σύστημα της Ελληνικής είναι σχετικά απλό, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις έχουμε αντιστοιχία φωνήματος-γραφήματος/γράμματος (βλ. Πίνακα 6). Παρόλα αυτά, υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις στις οποίες πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή όταν κάποιος επιχειρεί να μάθει την Ελληνική ως ξένη γλώσσα. Συγκεκριμένα:

- Ένας φθόγγος μπορεί να δηλώνεται με περισσότερα από ένα γράμματα. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του /i/, του /o/ του /e/ και του /s/.

/i/ → «η», «ι», «υ», «οι», «ει», «υι»
/e/ → «ε», «αι»
/o/ → «ο», «ω»
/s/ → «σ», «ς»

- Ένας φθόγγος μπορεί να δηλώνεται με συνδυασμό δύο γραμμάτων. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του /b/, του /d/ και του /g/. Μάλιστα, το τελευταίο μπορεί να δηλωθεί με δύο διαφορετικούς συνδυασμούς γραμμάτων.

/b/ → «μπ»
/d/ → «ντ»

/g/ { «γγ» / «γκ»

- Ένα σύμπλεγμα συμφώνων μπορεί να δηλώνεται με ένα γράμμα. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του /ps/ και του /ks/, των λεγόμενων διπλών συμφώνων της Ελληνικής.

/ps/ → «ψ»
/ks/ → «ξ»

- Τα προστριβόμενα /ts/ και /dz/ δηλώνονται με έναν συνδυασμό γραμμάτων (θεωρούνται όμως ένα φώνημα αν και, όπως είδαμε στην υποενότητα 1.3.1.2., στη βιβλιογραφία συναντάται κάποια διχογνωμία για το θέμα αυτό).

/ts/ → «τσ»
/dz/ → «τζ»

- Τέλος, το γράμμα «υ» όταν συνδυάζεται με το «ε» και το «α» προφέρεται με δύο διαφορετικούς τρόπους.

/av/ } «αυ» *αυγό*
/af/ } *αυτί*

/ev/ } «ευ» *εύγε*
/ef/ } *ευτυχία*

- Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις δύο ομοίων γραμμάτων που παριστάνουν όμως έναν φθόγγο. Αυτά είναι τα:

/v/	«ββ»	*Σάββατο*	/p/	«ππ»	*παππούς*
/k/	«κκ»	*λάκκος*	/r/	«ρρ»	*άρρωστος*
/l/	«λλ»	*άλλος*	/s/	«σσ»	*τέσσερα*
/m/	«μμ»	*άμμος*	/t/	«ττ»	*περιττός*
/n/	«νν»	*εννιά*			

Πίνακας 6. Αντιστοιχία γραμμάτων-φθόγγων, λαμβάνοντας βεβαίως υπόψιν και τις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Ελληνικό αλφάβητο	Διεθνές Φωνητικό αλφάβητο (IPA)
Α α	a
Β β	v
Γ γ	ɣ j
Δ δ	ð
Ε ε	e
Ζ ζ	z
Η η	i
Θ θ	θ
Ι ι	i
Κ κ	k c
Λ λ	l ʎ
Μ μ	m
Ν ν	n ɲ
Ξ ξ	ks
Ο ο	o
Π π	p
Ρ ρ	ɾ
Σ σ ς	s
Τ τ	t
Υ υ	i
Φ φ	f
Χ χ	x ç
Ψ ψ	ps
Ω ω	o

1.4. Συγκριτική εξέταση Αλβανικής-Ελληνικής και ανάλυση λαθών στον προφορικό λόγο των μαθητών/-τριών

1.4.1. Εισαγωγή

Στις ενότητες που προηγήθηκαν παρουσιάστηκε το φωνητικό σύστημα της Αλβανικής και κατόπιν αυτό της Ελληνικής. Η γνώση των δύο αυτών φωνητικών συστημάτων μπορεί να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό να προβλέψει πιθανά λάθη και δυσκολίες που θα αντιμετωπίσουν οι μαθητές/-τριες που φοιτούν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (και έχουν την Αλβανική ως μητρική γλώσσα ή ως γλώσσα καταγωγής) σε συγκεκριμένους φθόγγους καθώς και τα περιβάλλοντα στα οποία ενδέχεται να εμφανιστούν αυτά τα λάθη, να εξηγήσει τα λάθη και τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσουν οι μαθητές/-τριες και, το σημαντικότερο, να διδάξει με πιο αποτελεσματικό τρόπο τους φθόγγους της γλώσσας-στόχου.

Αξιοποιώντας σύγχρονα πορίσματα και θεωρίες της φωνητικής, το υπόλοιπο του κεφαλαίου θα αφιερωθεί σε μια διεξοδική σύγκριση των φωνηέντων και των συμφώνων που απαντούν στην Ελληνική (γλώσσα της εκπαίδευσης) και στην Αλβανική (μητρική ή γλώσσα καταγωγής του συγκεκριμένου πληθυσμού). Έχοντας ως βάση τη σύγκριση των δύο αυτών φωνητικών

συστημάτων, θα εντοπιστούν και θα περιγραφούν δυσκολίες που αναμένεται να αντιμετωπίσουν οι μαθητές/-τριες κυρίως στην παραγωγή/πραγμάτωση αλλά και στην πρόσληψη των υπό εξέταση φθόγγων. Όπως θα δούμε αναλυτικά στη συνέχεια, οι δυσκολίες στην παραγωγή και την πρόσληψη των φθόγγων της γλώσσας-στόχου οφείλονται κατά κύριο λόγο στη γλωσσική παρεμβολή που προέρχεται από τη μητρική γλώσσα του μαθητή (ή του ενήλικα) που μαθαίνει τη γλώσσα-στόχο. Και αν προβλήματα στην πρόσληψη ενδέχεται να μην γίνουν άμεσα αντιληπτά από το περιβάλλον του μαθητή που μαθαίνει τη γλώσσα-στόχο,[10] η ύπαρξη 'ξενικής' προφοράς (foreign accent) γίνεται πολύ εύκολα αντιληπτή από τον φυσικό ομιλητή της γλώσσας-στόχου. Είναι χαρακτηριστικό ότι αρκεί το άκουσμα μόλις δεκάτων του δευτερολέπτου της ομιλίας ενός μη φυσικού ομιλητή για τον εντοπισμό ξενικής προφοράς από τον φυσικό ομιλητή της γλώσσας-στόχου (Flege 1984). Επιπλέον, η ξενική προφορά εκτός από αντικειμενικά προβλήματα στην επικοινωνία,[11] δυστυχώς ενδέχεται να προκαλέσει αρνητική εντύπωση για τον μη φυσικό ομιλητή της γλώσσας-στόχου, ακόμη και διακρίσεις συνδεόμενες με στερεότυπα και γενικεύσεις στον χώρο εργασίας ή στο χώρο της εκπαίδευσης και γενικότερα στην κοινωνική συναναστροφή (Kalin & Rayko 1978, Lippi-Green 1997, Munro 2003, Munro et al. 2006).

1.4.1.1. Κατάκτηση μητρικής γλώσσας

Η κατάκτηση της μητρικής γλώσσας έρχεται χωρίς ιδιαίτερο κόπο και χωρίς την ανάγκη εξειδικευμένης διδασκαλίας. Η γλωσσική κατάκτηση περιλαμβάνει φυσικά πολλά και διαφορετικά επίπεδα όπως το φωνητικό, το φωνολογικό, το μορφολογικό, το συντακτικό και το σημασιολογικό. Η αξιοθαύμαστη αυτή ικανότητα του ανθρώπου να κατακτά αβίαστα τη μητρική του γλώσσα έχει γίνει αντικείμενο προβληματισμού και πειραματικής έρευνας τα τελευταία πενήντα τουλάχιστον χρόνια. Ειδικότερα για την κατάκτηση του φωνητικού συστήματος από τον άνθρωπο, στο οποίο επικεντρωνόμαστε στο παρόν κεφάλαιο, έρευνες σε βρέφη[12] έχουν δείξει ότι ο άνθρωπος, στους πρώτους μήνες της ζωής του, μπορεί να διακρίνει τους φθόγγους που σηματοδοτούν φωνητικές αντιθέσεις σε όλες τις γλώσσες του κόσμου (Aslin et al. 1981, Eimas et al. 1971, Lasky et al. 1975,

[10] Ο μαθητής ενδέχεται, αξιοποιώντας το περικείμενο στο οποίο εκφωνούνται οι φθόγγοι, ακόμη και αν δεν αντιληφθεί σωστά έναν φθόγγο, να καταλάβει από τα συμφραζόμενα τη λέξη που έχει ειπωθεί και να συμμετάσχει χωρίς πρόβλημα στη συζήτηση με τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας-στόχου.

[11] Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η ξενική προφορά δεν οδηγεί πάντοτε σε προβλήματα στην επικοινωνία. Έχει αποδειχθεί πειραματικά ότι ακόμη και ένας ομιλητής με πολύ 'βαριά' ξενική προφορά μπορεί να είναι απολύτως κατανοητός από τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας-στόχου (Munro & Derwing 1999). Με άλλα λόγια , η *ξενική προφορά* (accentedness) δε συνδέεται απαραίτητα με την ευκολία *κατανόησης* (intelligibility) ή την *καταληπτότητα* (comprehensibility), καθώς μεγάλο ρόλο παίζει το ποιοι ακριβώς φθόγγοι εκφωνούνται με ξενική προφορά καθώς και η σχέση, οι ομοιότητες δηλαδή και οι διαφορές, των φωνητικών συστημάτων της μητρικής γλώσσας και της γλώσσας-στόχου.

[12] Η πειραματική εξέταση της αντίληψης στα βρέφη ηλικίας μέχρι έξι μηνών περίπου γίνεται με την τεχνική *του πιπιλίσματος* (high-amplitude sucking technique) ενώ στα βρέφη ηλικίας από 6 έως 12 μηνών περίπου γίνεται με την τεχνική *στροφής του κεφαλιού* (head-turn technique). Και στις δύο τεχνικές, παρουσιάζεται στο βρέφος ένας αριθμός ακουστικών ερεθισμάτων αποτελούμενων από ίδιους και διαφορετικούς φθόγγους. Ανάλογα με την αλλαγή ρυθμού πιπιλίσματος ή τη στροφή του κεφαλιού αντίστοιχα ο ερευνητής συμπεραίνει ότι το βρέφος αντιλήφθηκε ότι παρουσιάστηκε ένας φθόγγος διαφορετικός από αυτόν που προηγήθηκε. Για παράδειγμα, μετά από μια αλληλουχία /a/ παρουσιάζεται στο βρέφος ένα /i/. Όταν το βρέφος αντιληφθεί ότι το φωνήεν είναι διαφορετικό από τα προηγούμενα, μεταβάλλει το ρυθμό πιπιλίσματος ή στρέφει το κεφάλι του αντίστοιχα.

Streeter 1976, Trehub 1976). Όσο περνούν όμως οι μήνες, το βρέφος 'συντονίζει' την αντίληψή του στους φθόγγους του περιβάλλοντός του, στα σύμφωνα δηλαδή και τα φωνήεντα της μητρικής του γλώσσας ενώ παράλληλα χάνει την ικανότητα να διακρίνει φθόγγους που δεν εμφανίζονται στη μητρική του γλώσσα. Αυτή η αλλαγή στην αντιληπτική ικανότητα του βρέφους συντελείται περίπου στην ηλικία των έξι μηνών για τα φωνήεντα (Bosch & Sebastian-Galles 2003, Kuhl et al. 1992, Polka & Werker 1994) και μέχρι το τέλος του πρώτου χρόνου για τα σύμφωνα (Werker et al. 1981, Werker & Lalonde 1988, Werker & Tees 1983, Werker & Tees 1984). Είναι μάλιστα εντυπωσιακά τα ευρήματα που δείχνουν ότι ακόμη και στη μικρή αυτή ηλικία το βρέφος διαθέτει την ικανότητα να υπολογίζει τη στατιστική κατανομή των φθόγγων του περιβάλλοντός του, μαθαίνοντας με αυτό τον τρόπο τις φωνητικές αντιθέσεις της μητρικής του γλώσσας (distribution-based learning) (Maye & Weiss 2003, Maye et al. 2002).

Συνεπώς, η εμπειρία του βρέφους με τη μητρική του γλώσσα κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου ζωής του διαμορφώνει την αντιληπτική του ικανότητα: ένα βρέφος που γεννιέται στην Ελλάδα 'συντονίζεται' μέχρι το τέλος του πρώτου χρόνου στην Ελληνική ενώ ένα βρέφος που γεννιέται στην Αλβανία 'συντονίζεται' στην Αλβανική. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με πειραματικές μελέτες, το φωνητικό σύστημα του ανθρώπου συνεχίζει να αναπτύσσεται, να συντονίζεται δηλαδή έστω και με πολύ αργό ρυθμό πλέον στη μητρική του γλώσσα για αρκετά χρόνια και μέχρι την εφηβεία περίπου, οπότε και σταθεροποιείται απολύτως (Hazan & Barrett 2000, Lee et al. 1999). Κατά τον έκτο μήνα ζωής εμφανίζεται επίσης στα βρέφη το *βάβισμα* (babbling) το οποίο εξελίσσεται, περίπου με το πέρας του πρώτου χρόνου ζωής του βρέφους, στην παραγωγή των πρώτων λέξεων. Όπως και στην περίπτωση της αντίληψης, η επίδραση του γλωσσικού περιβάλλοντος στην ομιλία παρατηρείται κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου ζωής του βρέφους, ήδη από την περίοδο του βαβίσματος δηλαδή, τόσο στα φωνήεντα (de Boysson-Bardies et al. 1989) όσο και στα σύμφωνα (de Boysson-Bardies et al. 1992).

1.4.1.2. Εκμάθηση δεύτερης γλώσσας και σχέση με την ηλικία

Αντίθετα με το ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση της μητρικής γλώσσας, ο άνθρωπος μαθαίνει μια δεύτερη/ξένη γλώσσα καταβάλλοντας συνειδητή προσπάθεια και αφού λάβει συστηματική διδασκαλία. Όσον αφορά την εκμάθηση του φωνητικού συστήματος μιας ξένης γλώσσας, η δυσκολία αυτή οδηγεί σε αποκλίσεις από τη γλώσσα-στόχο τόσο στον τομέα της αντίληψης όσο και σε αυτόν της παραγωγής, οι οποίες ευθύνονται για τα προβλήματα που αναφέρθηκαν στην υποενότητα 1.4.1.

Η δυσκολία στην εκμάθηση της δεύτερης/ξένης γλώσσας αποδίδεται παραδοσιακά στην *υπόθεση της κρίσιμης περιόδου* (critical period hypothesis) για την κατάκτηση της γλώσσας (Lenneberg, 1967). Ο Lenneberg στο *Biological Foundations of Language* (1967) υποστήριξε ότι η κατάκτηση της (μητρικής) γλώσσας είναι προκαθορισμένη και βιολογικά συνδεδεμένη με την ηλικία καθώς μόνο σε πολύ νεαρή ηλικία το μυαλό του ανθρώπου διαθέτει την απαραίτητη πλαστικότητα ώστε να κατακτήσει τη γλώσσα. Σύμφωνα με τον Lenneberg, μετά το πέρας της περιόδου αυτής, οπότε και επέρχεται η προκαθορισμένη βιολογική/γενετική ωρίμανση του συστήματος του ανθρώπου, η πλήρης γλωσσική κατάκτηση της (μητρικής) γλώσσας είναι αδύνατη. Στην προσπάθεια να εξηγηθεί το αναμφισβήτητο γεγονός ότι τα παιδιά είναι καλύτερα από τους ενήλικες στην εκμάθηση μιας δεύτερης/ξένης γλώσσας ('το μυαλό του παιδιού είναι σαν σφουγγάρι' μας έλεγαν στο σχολείο), η υπόθεση της κρίσιμης περιόδου του Lenneberg συνδέθηκε με την εκμάθηση δεύτερης γλώσσας. Υποστηρίχθηκε δηλαδή ότι υπάρχει ένα κρίσιμο ηλικιακό όριο στην εκμάθηση

μιας δεύτερης γλώσσας (κάποιοι μελετητές προσδιορίζουν αυτό το όριο στα 12 χρόνια, άλλοι στα 15 χρόνια) το οποίο αν ξεπεραστεί η εκμάθηση της ξένης γλώσσας σε υψηλό επίπεδο σε τομείς όπως η γραμματική (Johnson & Newport 1989), η σύνταξη (Patkowski 1980) και η προφορά (Patkowski 1990) είναι ουσιαστικά ανέφικτη.

Σύμφωνα με νεότερες όμως έρευνες, η θεωρία της κρίσιμης περιόδου, όπως τουλάχιστον αναλύθηκε προηγουμένως, παρουσιάζει κάποιες αδυναμίες. Έτσι, ενώ δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι παιδιά που ξεκινούν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας σε μικρή ηλικία υπερέχουν των παιδιών που ξεκινούν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας σε μεγάλη ηλικία, εντούτοις έχει αποδειχθεί ότι δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ηλικία στην οποία παρατηρείται μια απότομη αλλαγή στην ικανότητα εκμάθησης του ανθρώπου αλλά ότι η εκμάθηση γίνεται προοδευτικά δυσκολότερη με την ηλικία (Flege et al. 1999a, Flege et al. 1999b). Επιπλέον, υπάρχουν παιδιά που ξεκίνησαν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας σε πολύ μικρή ηλικία αλλά δεν επιδεικνύουν πολύ υψηλό επίπεδο εκμάθησης (Flege et al. 1995) αλλά και παιδιά που ενώ ξεκίνησαν την εκμάθηση σε μεγάλη ηλικία εντούτοις επιδεικνύουν πολύ υψηλό επίπεδο εκμάθησης (Bongaerts et al. 1995, Bongaerts et al. 1997, Moyer 1999), γενονός που υποδεικνύει ότι η επιτυχία στην εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και όχι αποκλειστικά της ηλικίας εκμάθησης. Τέλος, ένα πλήθος μελετών που στοχεύουν στην εκμάθηση του φωνητικού συστήματος μιας ξένης γλώσσας με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή (computer-based laboratory training) δείχνουν ότι, έστω και ένας μικρός αριθμός στοχευμένων συνεδριών μικρής σχετικά διάρκειας (π.χ. 5-10 συνεδρίες διάρκειας μισής περίπου ώρας η καθεμία), μπορεί να βελτιώσει σημαντικά τόσο την πρόσληψη όσο και την παραγωγή των φωνηέντων (Iverson & Evans 2009, Lambacher et al. 2005, Lengeris & Hazan 2010) και των συμφώνων μιας ξένης γλώσσας (Bradlow et al. 1997, Lively et al. 1993, Lively et al. 1994, Logan et al. 1991) ακόμη και από ενήλικες. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι το αντιληπτικό σύστημα του ανθρώπου παραμένει εύπλαστο και μετά την ενηλικίωση καθώς μπορεί να υποστηρίξει τη μάθηση νέων φωνητικών διακρίσεων.

Η δυσκολία λοιπόν στην εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας σε μεγάλη ηλικία μπορεί να εξηγηθεί όχι βάσει μιας προκαθορισμένης νοητικής ωρίμανσης που έρχεται με την ηλικία αλλά βάσει της γλωσσικής εμπειρίας με τη μητρική μας γλώσσα που, όπως είδαμε σε προηγούμενες ενότητες, έρχεται με την ηλικία. Με άλλα λόγια, η δυσκολία στην εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας δεν προέρχεται από την ηλικία καθεαυτή αλλά από την ολοένα αυξανόμενη με την ηλικία επίδραση του συστήματος της μητρικής μας γλώσσας καθώς εκτιθέμεθα σε αυτή. Όσον αφορά την αντιληπτική ικανότητα, ο Flege (1987) πρότεινε ότι το παιδί μπορεί να μάθει πιο εύκολα μια καινούρια φωνητική κατηγορία (είτε αυτό είναι φωνήεν είτε σύμφωνο) επειδή ακριβώς οι φωνητικές κατηγορίες της μητρικής γλώσσας (τα φωνήεντα δηλαδή και τα σύμφωνα) δεν είναι τόσο σταθεροποιημένες όπως ενός ενήλικα. Ο Flege μάλιστα διατύπωσε το μοντέλο μάθησης της ομιλίας (Speech Learning Model, SLM) σύμφωνα με το οποίο το αντιληπτικό και κατ' επέκταση και το παραγωγικό σύστημα του ανθρώπου παραμένει εύπλαστο ακόμη και σε ηλικία μεγαλύτερη από αυτή που θα προέβλεπε η θεωρία της κρίσιμης περιόδου, αν και η ικανότητα μάθησης περιορίζεται όπως είπαμε με τα χρόνια από την ολοένα αυξανόμενη παρεμβολή της μητρικής μας γλώσσας. Ο 'συντονισμός' (tuning) λοιπόν στην μητρική μας γλώσσα μας καθιστά ικανότατους χειριστές της αλλά την ίδια στιγμή δυσκολεύει την εκμάθηση ξένης γλώσσας (Iverson et al. 2003, Kuhl et al. 2008, Kuhl et al. 2006). Αυτή η επίδραση/παρεμβολή της μητρικής γλώσσας στην εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας αναγνωρίζεται από τα υπάρχοντα φωνητικά μοντέλα εκμάθησης γλώσσας όπως το *Perceptual Assimilation Model* (PAM: Best 1995, Best et al. 1988, Best & Tyler 2007), το *Speech Learning Model* (SLM: Flege 1995, Flege 2002), και το *Native Language Magnet Model* (NLM: Kuhl

2000, Kuhl et al. 2008, Kuhl et al. 1992). Τα μοντέλα αυτά παρουσιάζουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους αλλά συμφωνούν ότι, λόγω ακριβώς της παρεμβολής της μητρικής γλώσσας, ο βαθμός εκμάθησης των φθόγγων της δεύτερης γλώσσας εξαρτάται από τη σχέση, συγκεκριμένα τον βαθμό ομοιότητας ή διαφοροποίησης, του φωνητικού συστήματος της μητρικής γλώσσας και αυτού της γλώσσας-στόχου. Μάλιστα, έχει αποδειχθεί ότι, αντίθετα με την παραδοσιακή αντίληψη (Lado 1957), δυσκολία δεν προκαλούν μόνο οι φθόγγοι που διαφέρουν πολύ από αυτούς της μητρικής γλώσσας (αυτό συμβαίνει στα αρχικά στάδια της μάθησης) αλλά και οι φθόγγοι που μοιάζουν πολύ με αυτούς της μητρικής γλώσσας, με τους τελευταίους να αποτελούν τις πιο δύσκολες περιπτώσεις στα τελικά στάδια της μάθησης.

Οι δυο αυτοί παράγοντες, η ηλικία δηλαδή και η σχέση μητρικής-δεύτερης γλώσσας ανήκουν στους παράγοντες επιτυχίας εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας που σχετίζονται με την γλωσσική εμπειρία (experience-related factors). Σε αυτούς τους παράγοντες ανήκουν επίσης ο χρόνος διαμονής στη χώρα που ομιλείται η γλώσσα-στόχος (length of residence) και ο βαθμός χρήσης της μητρικής γλώσσας (amount of L1 use) και της δεύτερης γλώσσας (amount of L2 use) κατά τη διάρκεια της διαμονής στην ξένη χώρα. Υπάρχουν επίσης οι παράγοντες που σχετίζονται με τη λεγόμενη έμφυτη ικανότητα του ανθρώπου να μάθει μια δεύτερη γλώσσα (language aptitude-related factors) όπως η φωνολογική μνήμη (phonological memory), η βραχύχρονη μνήμη (short-term memory), ακόμη και η μουσική ικανότητα (musical ability), με τους συγκεκριμένους όμως παράγοντες να μην έχουν εξεταστεί εκτενώς στη βιβλιογραφία. Τέλος υπάρχουν οι συναισθηματικοί παράγοντες (affective factors), όπως το κίνητρο (motivation) και η διάθεση (attitudes) του μαθητή, οι οποίοι όμως ακριβώς λόγω της φύσης τους είναι αρκετά δύσκολο να αξιολογηθούν πειραματικά.

1.4.2. Σύγκριση συμφώνων Αλβανικής-Ελληνικής

Ο Πίνακας 7 παρουσιάζει τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Ελληνικής και της Αλβανικής. Κατατασσόμενα ανά τρόπο άρθρωσης, στην Ελληνική υπάρχουν σύμφωνα κλειστά (stops), έρρινα (nasals), μονοπαλλόμενα (taps), τριβόμενα (fricatives), πλευρικά (laterals) και προστριβόμενα (affricates). Στη Αλβανική εμφανίζονται όλοι οι παραπάνω τρόποι άρθρωσης και επιπλέον πολυπαλλόμενα σύμφωνα (trills). Κατατασσόμενα ανά τόπο άρθρωσης, στην Ελληνική υπάρχουν σύμφωνα διχειλικά (bilabials), χειλοδοντικά (labiodentals), οδοντικά (dentals), φατνιακά (alveolars), ουρανικά (palatals) και υπερωικά (velars). Στη Αλβανική εμφανίζονται όλοι οι παραπάνω τόποι άρθρωσης και επιπλέον μεταφατνιακά σύμφωνα (post-alveolars) και το γλωττιδικό (glottal) /h/.

1.4.2.1. Ουρανικά σύμφωνα

Μια σημαντική διαφορά μεταξύ Ελληνικής και Αλβανικής εντοπίζεται στα ουρανικά σύμφωνα. Ουρανικά σύμφωνα εμφανίζονται και στις δύο γλώσσες αλλά υπάρχουν διαφορές τόσο στον αριθμό των ουρανικών συμφώνων που εμφανίζονται στην κάθε γλώσσα όσο και στη φωνολογική τους υπόσταση, τη λειτουργία τους δηλαδή στην κάθε γλώσσα.

Στην Ελληνική εμφανίζονται τα ουρανικά κλειστά [c] και [ɟ], τα ουρανικά τριβόμενα [ç] και [j], το ουρανικό έρρινο [ɲ] και το ουρανικό πλευρικό προσεγγιστικό [ʎ]. Κανένα από τα έξι ουρανικά σύμφωνα της Ελληνικής δεν έχει φωνηματική αξία, δε διαφοροποιεί δηλαδή τη σημασία των λέξεων καθώς όλα αποτελούν αλλόφωνα. Συγκεκριμένα, στην Ελληνική τα ουρανικά κλειστά και τριβόμενα [c, ɟ, ç, j] βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή με τα αντίστοιχα υπερωικά κλειστά

και τριβόμενα [k, g, x, ɣ] μπροστά από πρόσθιο φωνήεν /i/ και /e/, είναι δηλαδή *αλλόφωνα* των αντίστοιχων υπερωικών συμφώνων. Για παράδειγμα, στην Ελληνική λέμε *κάνω* [káno] και *δαγκάνα* [ðagána] αλλά *κήπος* [cípos] και *αγκινάρα* [aɟináɾa]. Λέμε επίσης *χαρά* [xaɾá] και *γάλα* [ɣála] αλλά *χέρι* [çéɾi] και *γέρος* [ɟéɾos]. Σε καμία περίπτωση ένας Έλληνας φυσικός ομιλητής δεν θα πει *[kípos] ή *[ɣéɾos]. Επιπλέον, τα ουρανικά κλειστά και τριβόμενα [c, ɟ, ç, ʝ] εμφανίζονται ως αλλόφωνα των αντίστοιχων υπερωικών όταν ακολουθεί /i/ και κατόπιν /a, o, u/ στην *ίδια* συλλαβή, π.χ. *κυάλι* [cáli], *γκιώνης* [ɟónis], *χιόνι* [çóni] και *γιαγιά* [ʝaʝá]. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο Έλληνας φυσικός ομιλητής διατηρεί την αίσθηση ύπαρξης του [i], ίσως και λόγω της επίδρασης της ορθογραφίας αν και η φωνητική πραγμάτωση τόσο π.χ. στο *χιόνι* [çóni] όσο και στο *χέρι* [çéɾi] είναι η ίδια, δηλαδή το ουρανικό τριβόμενο [ç]. Τέλος, το ουρανικό έρρινο [ɲ] και το ουρανικό πλευρικό [ʎ] εμφανίζονται ως αλλόφωνα του φατνιακού έρρινου /n/ και του φατνιακού πλευρικού /l/ αντίστοιχα όταν ακολουθεί /i/ και κατόπιν φωνήεν /a, o, u/ στην *ίδια* συλλαβή, π.χ. *νιάτο* [ɲáto] και *λιακάδα* [ʎakáða].

Στην Αλβανική εμφανίζεται ένας μικρότερος αριθμός ουρανικών συμφώνων, συγκεκριμένα τα ουρανικά κλειστά [c] και [ɟ] σε λέξεις όπως *qorr* /cor/ 'στραβός' και *giak* /ɟak/ 'αίμα' αντίστοιχα και το ουρανικό έρρινο [ɲ] σε λέξεις όπως *një* /ɲe/ 'όχι'. Αντίθετα με το τι συμβαίνει στην Ελληνική, τα ουρανικά σύμφωνα της Αλβανικής έχουν φωνηματική αξία, διαφοροποιούν δηλαδή τη σημασία των λέξεων.[13] Ο ελληνόφωνος μαθητής που μαθαίνει την Αλβανική θα διευκολυνθεί, τουλάχιστον στο αρχικό στάδιο εκμάθησης, από την εξοικείωσή του με τα ουρανικά σύμφωνα της Ελληνικής. Την ίδια στιγμή πρέπει όμως να κατανοήσει ότι, ενώ τα ουρανικά σύμφωνα στην Ελληνική εμφανίζονται μόνο πριν από συγκεκριμένα περιβάλλοντα ως αλλόφωνα, τα ουρανικά σύμφωνα στην Αλβανική έχουν φωνηματική αξία, μπορεί δηλαδή να εμφανιστούν στο ίδιο περιβάλλον με άλλα φωνήματα αλλάζοντας τη σημασία των λέξεων. Αυτό σημαίνει ότι αν ο ελληνόφωνος μαθητής χρησιμοποιήσει ουρανικό σύμφωνο εκεί που δεν πρέπει μπορεί να προκύψει διαφορετική λέξη από την επιδιωκόμενη. Στο αντίστροφο σενάριο, αλβανόφωνοι μαθητές που μαθαίνουν την Ελληνική τείνουν να χρησιμοποιούν ουρανικά σύμφωνα σε περιβάλλοντα που δεν προβλέπονται από τους κανόνες της Ελληνικής φωνολογίας, αν και η συγκεκριμένη λανθασμένη χρήση δίνει μεν την αίσθηση της ξενικής προφοράς αλλά δεν προκαλεί τόσο μεγάλο πρόβλημα στην επικοινωνία τους με Έλληνες φυσικούς ομιλητές καθώς δεν αλλάζει τη σημασία των λέξεων. Τέλος, λόγω της απουσίας των ουρανικών τριβόμενων [ç] και [ʝ] στην Αλβανική, ένα πολύ συχνό λάθος αλβανόφωνων που μαθαίνουν την Ελληνική είναι η χρησιμοποίηση των ουρανικών κλειστών /c/ και /ɟ/ αντίστοιχα, π.χ. *[écis] αντί του σωστού [éçis] *έχεις* και *[ɟinéka] αντί του σωστού [ʝinéka] *γυναίκα*.

[13] Ουρανικά σύμφωνα στην Αλβανική εμφανίζονται επίσης ως αποτέλεσμα της *ουρανικοποίησης* (palatalization), μιας διαδικασίας κατά την οποία τα υπερωικά κλειστά /k, g/ τρέπονται στα αντίστοιχα ουρανικά κλειστά [c, ɟ] σε περιβάλλον πριν από πρόσθιο φωνήεν, π.χ. /e/. Ο συγκεκριμένος κανόνας όμως ενεργοποιείται μόνο όταν τα υπερωικά κλειστά αποτελούν τα ληκτικά τεμάχια του ονοματικού θέματος (βλ. Κεφ.2: Φωνολογία).

Πίνακας 7. Τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Ελληνικής και της Αλβανικής ανά τόπο και τρόπο άρθρωσης. Όπου εμφανίζονται ζεύγη συμβόλων στον πίνακα το αριστερό σύμβολο δηλώνει το άηχο σύμφωνο ενώ το δεξί σύμβολο δηλώνει το ηχηρό σύμφωνο.

Ελληνική								
	Χειλικά (Labial)		*Κορονιδικά (Coronal)*			*Ραχιαία (Dorsal)*		
	Διχειλικά	Χειλοδοντικά	Οδοντικά	Φατνιακά	Μεταφατνιακά	Ουρανικά	Υπερωικά	Γλωττιδικά
Κλειστά	p b		t̪ d̪	t d		c ɟ	k g	
Έρρινα	m	ɱ		n̪	n	ɲ	ŋ	
Πολυπαλλόμενα				r				
Μονοπαλλόμενα				ɾ				
Τριβόμενα		f v	θ ð	s z		ç ʝ	x ɣ	
Πλευρικά προσεγγ.				l		ʎ		
Προστριβόμενα				ts dz				
Αλβανική								
Κλειστά	p b			t d		c ɟ	k g	
Έρρινα	m			n		ɲ	ŋ	
Πολυπαλλόμενα				r				
Μονοπαλλόμενα				ɾ				
Τριβόμενα		f v	θ ð	s z	ʃ ʒ			h
Πλευρικά προσεγγ.				l ɫ				
Προστριβόμενα				ts dz	tʃ dʒ			
Ημίφωνο (glide)								

1.4.2.2. Κορονιδικά σύμφωνα

Αρκετές διαφορές παρουσιάζονται επίσης μεταξύ των *κορονιδικών* (coronal) συμφώνων της Ελληνικής και της Αλβανικής. Κορονιδικά ονομάζονται τα σύμφωνα που παράγονται με το μπροστινό μέρος της γλώσσας. Στην Ελληνική, τα κορονιδικά σύμφωνα περιλαμβάνουν οδοντικά και φατνιακά σύμφωνα ενώ στη Αλβανική περιλαμβάνουν οδοντικά, φατνιακά και μεταφατνιακά σύμφωνα (βλ. Πίνακα 7). Πιο συγκεκριμένα, στην Ελληνική τα κλειστά /t/ και /d/ μπορεί να είναι φατνιακά ή οδοντικά (Arvaniti 2001, Arvaniti 2007, Botinis et al. 2000, Nicolaidis 2002) ενώ στη Αλβανική τα κλειστά /t/ και /d/ είναι πάντοτε φατνιακά (Campbell 2000, Friedman 2004, Newmark et al. 1982). Για να διακρίνουμε τα οδοντικά από τα φατνιακά χρησιμοποιούμε το σύμβολο [̪] στα πρώτα. Έτσι, η φωνητική πραγμάτωση για παράδειγμα στα *τέλος* /télos/ και *ντύνω* /dína/ μπορεί να είναι [télos] και [dína] ή [t̪élos] και [d̪ína]. Η οδοντική προφορά στην Ελληνική είναι πάντως πιο συστηματική σε περιβάλλον πριν από τριβόμενα οδοντικά, π.χ. *Ματθαίος* [maţθéos].

Στην Αλβανική εμφανίζονται φατνιακά τριβόμενα /s, z/ και προστριβόμενα σύμφωνα /ts, dz/ και μεταφατνιακά τριβόμενα /ʃ, ʒ/ και προστριβόμενα σύμφωνα /tʃ, dʒ/. Στην Ελληνική, εμφανίζονται μεν τα φατνιακά τριβόμενα /s, z/ και προστριβόμενα σύμφωνα /ts, dz/ αλλά απουσιάζουν εντελώς τα μεταφατνιακά σύμφωνα. Η διαφορά αυτή μεταξύ Αλβανικής και Ελληνικής προκαλεί προβλήματα τόσο στους ελληνόφωνους που μαθαίνουν την Αλβανική όσο και στους αλβανόφωνους που μαθαίνουν την Ελληνική. Μάλιστα, ακουστικές και αρθρωτικές μελέτες δείχνουν ότι τα φατνιακά τριβόμενα της Ελληνικής /s, z/ αρθρώνονται σε κάπως πιο οπίσθια θέση από την φατνιακή αλλά όχι τόσο οπίσθια ώστε να τα μπορούμε να τα κατατάξουμε στα μεταφατνιακά (Nicolaidis 2001, Panagopoulos 1991). Αυτό σημαίνει ότι στη Αλβανική υπάρχουν δύο κατηγορίες τριβόμενων και προστριβόμενων συμφώνων (φατνιακά και μεταφατνιακά) ενώ στην Ελληνική μόνο μία κατηγορία τριβόμενων και προστριβόμενων συμφώνων (φατνιακά) η οποία μάλιστα ακουστικά και αρθρωτικά βρίσκεται ανάμεσα στις δυο κατηγορίες της Αλβανικής. Λόγω αυτής της διαφοροποίησης μεταξύ Αλβανικής και Ελληνικής, οι ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν τα φατνιακά τριβόμενα /s, z/ και προστριβόμενα σύμφωνα /ts, dz/ από τα μεταφατνιακά τριβόμενα /ʃ, ʒ/ και προστριβόμενα σύμφωνα /tʃ, dʒ/ και χρησιμοποιούν τα φατνιακά της Ελληνικής και για τις δύο κατηγορίες της Αλβανικής. Στο αντίστροφο σενάριο, αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική καλούνται, προκειμένου να προσομοιάσουν την παραγωγή των ελληνικών συμφώνων /s, z/, να χρησιμοποιήσουν έναν μόνο τόπο άρθρωσης ο οποίος μάλιστα τυγχάνει να βρίσκεται ανάμεσα σε δύο τόπους άρθρωσης της Αλβανικής.

1.4.2.3. Άλλα σημεία διαφοροποίησης Αλβανικής-Ελληνικής

Ένα ακόμα σημείο διαφοροποίησης μεταξύ Ελληνικής και Αλβανικής που δημιουργεί δυσκολία στους αλβανόφωνους που μαθαίνουν την Ελληνική είναι το γεγονός ότι στην Αλβανική απουσιάζουν εντελώς τα υπερωικά τριβόμενα /x, ɣ/. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική να χρησιμοποιούν στη θέση τους τα υπερωικά κλειστά /k, g/ αντίστοιχα, π.χ. */kóra/ αντί /xóra/ *χώρα* και */gála/ αντί /ɣála/ *γάλα*. Στην Ελληνική από την άλλη, απουσιάζει το άηχο γλωττιδικό τριβόμενο /h/ της Αλβανικής, ένας φθόγγος που προσομοιάζει πολύ με το /h/ της Αγγλικής (π.χ. *hat* /hæt/ 'καπέλο'). Ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική συνηθίζουν να χρησιμοποιούν το άηχο υπερωικό τριβόμενο /x/ της Ελληνικής στη θέση του.

Διαφορές μεταξύ Ελληνικής και Αλβανικής εμφανίζονται επίσης στα πλευρικά και ρωτικά

σύμφωνα. Σχετικά με τα πρώτα, η Ελληνική διαθέτει ένα πλευρικό προσεγγιστικό σύμφωνο με φωνηματική αξία, το πλευρικό προσεγγιστικό /l/ ενώ η Αλβανική διαθέτει δύο πλευρικά σύμφωνα με φωνηματική αξία, το πλευρικό προσεγγιστικό /l/ και το υπερωικοποιημένο πλευρικό προσεγγιστικό /ɫ/. Στην Ελληνική, το υπερωικοποιημένο πλευρικό προσεγγιστικό [ɫ] εμφανίζεται στα βόρεια ιδιώματα συμπεριλαμβανομένης της περιοχής της Θεσσαλονίκης μπροστά από τα φωνήεντα /a, o, u/, π.χ. *χαλαρά* [xaɫaɾá], δεν αποτελεί όμως φώνημα όπως στην Αλβανική αλλά διαλεκτική ποικιλία του /l/. Πάντως, λόγω της διαλεκτικής χρήσης του [ɫ] στην Ελληνική, τόσο η αναγνώριση όσο και η παραγωγή του είναι εύκολη από όλους τους Έλληνες φυσικούς ομιλητές και όχι μόνο από τους ομιλητές των βορείων ιδιωμάτων. Φυσικά, οι ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική καλούνται να μάθουν ότι ο συγκεκριμένος φθόγγος αποτελεί φώνημα στην Αλβανική και επομένως έχει διαφοροποιητική αξία στη συγκεκριμένη γλώσσα, γεγονός που σημαίνει ότι η χρήση ή όχι του υπερωικοποιημένου πλευρικού προσεγγιστικού μπορεί να αλλάξει τη σημασία της λέξης. Στο αντίστροφο σενάριο, οι αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική δυσκολεύονται αρκετά να αποφύγουν τη χρήση του υπερωικοποιημένου /ɫ/, αν και η συγκεκριμένη λανθασμένη χρήση του /ɫ/ δίνει μεν την αίσθηση της ξενικής προφοράς αλλά δεν προκαλεί τόσο μεγάλο πρόβλημα στην επικοινωνία τους με Έλληνες φυσικούς ομιλητές καθώς δεν αλλάζει τη σημασία των λέξεων.

Σχετικά με τα ρωτικά σύμφωνα, η Ελληνική διαθέτει ένα ρωτικό με φωνηματική αξία, το μονοπαλλόμενο /ɾ/. Όπως αναφέρθηκε στην υποενότητα 1.3.1.3., σε σπάνιες περιπτώσεις στη θέση του μονοπαλλόμενου /ɾ/ εμφανίζεται το πολυπολλόμενο /r/ το οποίο όμως δεν αποτελεί ξεχωριστό φώνημα, απλά μια φωνητική πραγμάτωση. Στην Αλβανική αντίθετα, το μονοπαλλόμενο /ɾ/ και το πολυπολλόμενο /r/ αποτελούν δύο ξεχωριστά φωνήματα, διαφοροποιούν δηλαδή τη σημασία των λέξεων. Οι Έλληνες φυσικοί ομιλητές δε δυσκολεύονται να παράξουν το πολυπαλλόμενο /r/ αλλά όταν μαθαίνουν την Αλβανική καλούνται να συνειδητοποιήσουν ότι, όπως και στην περίπτωση των /l/ και /ɫ/ που αναφέρθηκαν προηγουμένως, τα /r/ και /ɾ/ αποτελούν διαφορετικά φωνήματα στη συγκεκριμένη γλώσσα.

1.4.2.4. Ομοιότητες Αλβανικής-Ελληνικής

Μια σημαντική ομοιότητα μεταξύ των δύο γλωσσών η οποία αξίζει να επισημανθεί επειδή διευκολύνει τόσο τους ελληνόφωνους που μαθαίνουν την Αλβανική όσο και τους αλβανόφωνους που μαθαίνουν την Ελληνική είναι αυτή στην ηχηρότητα των κλειστών συμφώνων. Όπως αναφέρθηκε στις υποενότητες 1.2.1.1. και 1.3.1.1., για την περιγραφή της ηχηρότητας στα κλειστά σύμφωνα οι φωνητικοί χρησιμοποιούν τον όρο *Χρόνος Έναρξης της Φώνησης*, ΧΕΦ (Voice Onset Time, VOT) για να υποδηλώσουν το διάστημα από την απελευθέρωση της άρθρωσης έως την έναρξη της φώνησης. Το ανθρώπινο αυτί είναι πολύ ευαίσθητο στον ΧΕΦ και κατατάσσει τα κλειστά σύμφωνα ως *αήχα* (voiceless) ή *ηχηρά* (voiced) με βάση το διάστημα λίγων δευτερολέπτων μεταξύ έκρηξης και φώνησης. Τόσο η Ελληνική όσο και η Αλβανική ανήκουν στις γλώσσες του κόσμου όπου τα άηχα κλειστά έχουν έναν πολύ σύντομο ΧΕΦ με τη φώνηση να αρχίζει σχεδόν αμέσως μετά την απελευθέρωση της άρθρωσης (περίπου μετά από 10 χιλιοστά του δευτερολέπτου) ενώ τα ηχηρά παρουσιάζουν φώνηση σχεδόν καθόλη τη φάση της συμφωνικής φραγής (ο ΧΕΦ παίρνει αρνητικές τιμές). Αυτό σημαίνει ότι οι ελληνόφωνοι και αλβανόφωνοι μαθητές μπορούν απλά να χρησιμοποιήσουν τις διακρίσεις της μητρικής τους γλώσσας όταν μαθαίνουν την Αλβανική και την Ελληνική αντίστοιχα χωρίς να απαιτείται κάποια προσαρμογή.

1.4.3. Σύγκριση φωνηέντων Αλβανικής-Ελληνικής

Τα φωνηεντικά συστήματα της Αλβανικής και της Ελληνικής μοιάζουν αρκετά μεταξύ τους. Εντούτοις υπάρχουν κάποιες διαφορές οι οποίες προκαλούν δυσκολίες τόσο σε ελληνόφωνους που μαθαίνουν την Αλβανική όσο και σε αλβανόφωνους που μαθαίνουν την Ελληνική.

Η Ελληνική διαθέτει πέντε φωνήεντα:

- δύο υψηλά, το πρόσθιο /i/ και το οπίσθιο /u/
- δύο μεσαία, το πρόσθιο /e/ και το οπίσθιο /o/
- ένα χαμηλό κεντρικό, το /a/

Η Αλβανική διαθέτει επτά φωνήεντα. Τα πέντε από αυτά (/ i, e, a, o, u/) εμφανίζονται στις ίδιες περίπου θέσεις στον φωνηεντικό χώρο με τα πέντε φωνήεντα της Ελληνικής (/ i, e, a, o, u/). Στην Αλβανική εμφανίζονται δύο επιπλέον φωνήεντα τα οποία δεν μοιάζουν με κανένα φωνήεν της Ελληνικής, το πρόσθιο υψηλό στρογγυλό /y/ και το κεντρικό **ë** (=/ə/). Συνολικά λοιπόν, η Αλβανική διαθέτει τα παρακάτω επτά φωνήεντα:

- τρία υψηλά, τα πρόσθια /i/ και /y/ και το οπίσθιο /u/
- τρία μεσαία, το πρόσθιο /e/, το κεντρικό **ë** (=/ə/) και το οπίσθιο /o/
- ένα χαμηλό κεντρικό, το /a/

Στο Σχήμα 20 παρουσιάζονται τα πέντε φωνήεντα της Ελληνικής και τα επτά φωνήεντα της Αλβανικής τοποθετημένα κατά προσέγγιση στον φωνηεντικό χώρο.

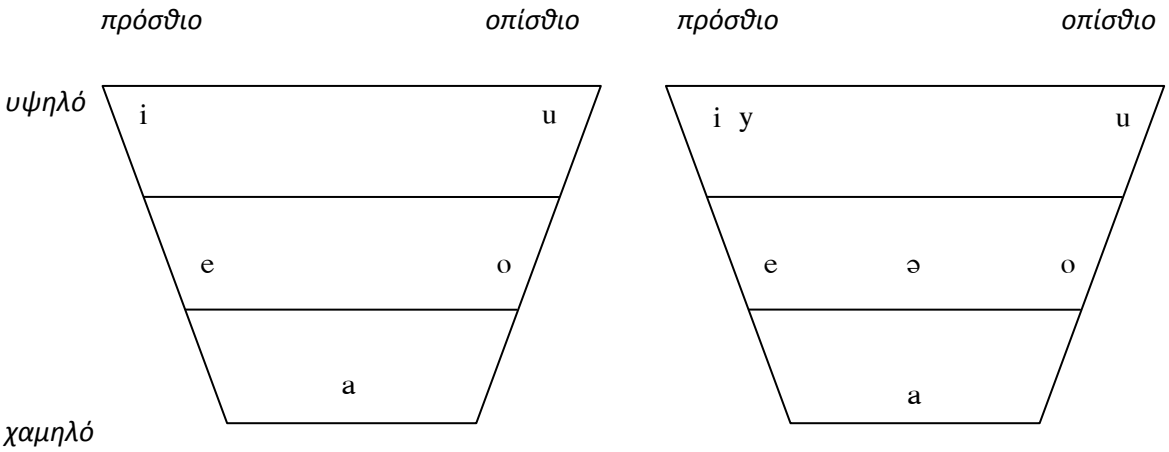

Σχήμα 20. Τα πέντε φωνήεντα της Ελληνικής και τα επτά φωνήεντα της Αλβανικής τοποθετημένα κατά προσέγγιση στον φωνηεντικό χώρο.

Στην Ελληνική, το μοναδικό φωνήεν που παρουσιάζει ποικιλία στης πραγματώσεις του, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο εκφωνείται και συγκεκριμένα ανάλογα με τους φθόγγους που προηγούνται ή έπονται σε συνδυασμό με τη συλλαβική του θέση, είναι το πρόσθιο υψηλό φωνήεν /i/. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην υποενότητα 1.3.1.4., όπου γίνεται λόγος για τα ουρανικά σύμφωνα της Ελληνικής, το /i/ συγχωνεύεται με τα υπερωικά κλειστά /k, g/, τα υπερωικά

τριβόμενα /x, ɣ/, το φατνιακό έρρινο /n/ και το φατνιακό πλευρικό /l/, όταν μετά από το /i/ ακολουθεί φωνήεν στην *ίδια* συλλαβή με αποτέλεσμα τα ουρανικά κλειστά [c, ɟ], π.χ. *κυάλι* [cáli] και *γκιώνης* [ɟónis], τα ουρανικά τριβόμενα [ç, ʝ], π.χ. *χιόνι* [çóni] και *γιαγιά* [jaʝá], το ουρανικό έρρινο [ɲ], π.χ. *νιάτο* [ɲáto] και το ουρανικό πλευρικό [ʎ], π.χ. *λιακάδα* [ʎakáða]. Επιπλέον, το /i/ παρουσιάζει και άλλες τρεις πραγματώσεις, ως ηχηρό ουρανικό τριβόμενο [ʝ] μετά από ηχηρό εμποδιστικό, π.χ. *κλαδιά* /klaði-á/ → [klaðjá], ως άηχο ουρανικό τριβόμενο [ç] μετά από άηχο εμποδιστικό π.χ. *μάτια* /máti-a/ → [mátça] και ως ουρανικό έρρινο [ɲ] μετά από διχειλικό π.χ. *σκαμνιά* /skamni-á/ → [skamɲá], όταν μετά από τα συγκεκριμένα σύμφωνα ακολουθεί φωνήεν. Ένας αλβανόφωνος καλείται λοιπόν να μάθει όλους τους παραπάνω κανόνες αν θέλει να προσεγγίσει την προφορά των φυσικών ομιλητών της Ελληνικής και να αποφύγει τύπους όπως π.χ. *[mátia] αντί του σωστού [mátça] *μάτια*.

Όπως αναφέρθηκε στην υποενότητα 1.2.2., από τα επτά φωνήεντα της Αλβανικής το κεντρικό μη-στρογγυλό φωνήεν /ə/ παρουσιάζει αρκετή ποικιλία στις πραγματώσεις του ανάλογα με τη διάλεκτο του ομιλητή της Αλβανικής, με το συγκεκριμένο φωνήεν να είναι χαρακτηριστικό της διαλέκτου Τοσκ και επομένως και της κοινής Αλβανικής. Επειδή το /ə/ απουσιάζει εντελώς στην Ελληνική, ένας ελληνόφωνος που μαθαίνει την Αλβανική καλείται να αποφύγει την χρήση κάποιου ελληνικού φωνήεντος στη θέση του (συνήθως του /e/ και λόγω επίδρασης της ορθογραφίας ή του /a/). Προκειμένου να προσεγγίσει τη σωστή προφορά του κεντρικού φωνήεντος /ə/, ο ελληνόφωνος μαθητής καλείται, κατά την άρθρωσή του, να τοποθετήσει τη γλώσσα του σε κεντρική (ή αλλιώς ουδέτερη) θέση στη στοματική κοιλότητα. Στο αντίστροφο σενάριο, ο αλβανόφωνος που μαθαίνει την Ελληνική καλείται να αποφύγει τη χρήση του φωνήεντος /ə/ της Αλβανικής στην Ελληνική. Επίσης, επειδή στην Ελληνική απουσιάζει εντελώς το πρόσθιο υψηλό /y/ της Αλβανικής, ένας ελληνόφωνος που μαθαίνει την Αλβανική καλείται να αποφύγει τη χρήση κάποιου ελληνικού φωνήεντος στη θέση του, του /i/ ή ακόμη και του /u/, των δυο ελληνικών δηλαδή υψηλών φωνηέντων. Η σωστή προφορά του πρόσθιου υψηλού /y/ της Αλβανικής μπορεί να προσεγγιστεί αν ο ελληνόφωνος μαθητής παράγει το πρόσθιο υψηλό /i/ της Ελληνικής με στρογγυλά όμως χείλη όπως για την παραγωγή του οπίσθιου υψηλού στρογγυλού /u / της Ελληνικής.

1.4.4. Ορθογραφία της Αλβανικής και της Ελληνικής

Τα ορθογραφικά συστήματα της Ελληνικής και της Αλβανικής είναι σχετικά απλά, καθώς το ίδιο γράμμα/γράφημα αντιπροσωπεύει στις περισσότερες περιπτώσεις τον ίδιο φθόγγο, με τη Αλβανική να ακολουθεί περισσότερο την αναλογία 1 γράμμα/γράφημα: 1 φθόγγος. Επειδή ακριβώς στην Αλβανική ακολουθείται περισσότερο αυτή η αναλογία, ένας αλβανόφωνος που μαθαίνει την ορθογραφία της Ελληνικής αντιμετωπίζει περισσότερα προβλήματα από έναν ελληνόφωνο που μαθαίνει την ορθογραφία της Αλβανικής.

Στην Ελληνική τα φωνήεντα /i/, /e/ και /o/ αλλά και το σύμφωνο /s/ δηλώνονται με περισσότερους από έναν τρόπους. Το /i/ γράφεται με έξι διαφορετικούς τρόπους, συκεκριμένα με τα **η**, **ι**, **υ**, **οι**, **ει** και **υι** και αναπόφευκτα δυσκολεύει πολύ τους αλβανόφωνους μαθητές, οι οποίοι συνηθίζουν να χρησιμοποιούν το **ι** για όλες τις περιπτώσεις. Τα /e/, /o/ και /s/ γράφονται με δύο διαφορετικούς τρόπους το καθένα, συγκεκριμένα με τα **ε** και **αι**, τα **ο** και **ω** και τα **σ** και **ς** αντίστοιχα. Επίσης, δυσκολίες προκαλούνται στην ορθογραφία των ηχηρών κλειστών /b/, /d/, /g/ της Ελληνικής τα οποία δηλώνονται με συνδυασμό δύο γραμμάτων, **μπ**, **ντ**, **γγ** (και **γκ**) αντίστοιχα καθώς και στην ορθογραφία των διπλών **ψ** και **ξ** της Ελληνικής τα οποία μπορεί να γραφούν ως ***πσ** και ***κσ** αντίστοιχα από έναν αλβανόφωνο που μαθαίνει την Ελληνική λόγω ακριβώς της επίδρασης

της αναλογίας 1 γράμμα/γράφημα: 1 φθόγγος της Αλβανικής.

Μια από τις ελάχιστες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ελληνόφωνοι που μαθαίνουν τη Αλβανική συνδέεται με την έλλειψη δήλωσης του τόνου στη αλβανική ορθογραφία. Επίσης, υπάρχουν εννέα περιπτώσεις στην ορθογραφία της Αλβανικής όπου δυο γράμματα αναπαριστούν έναν φθόγγο, τα «dh» /ð/, «gj» /ɟ/, «ll» /ɫ/, «nj» /ɲ/, «rr» /r/, «sh» /ʃ/, «th» /θ/, «xh» /dʒ/ και «zh» /ʒ/, τα οποία πρέπει να μάθει ένας ελληνόφωνος που μαθαίνει την Αλβανική.

Πίνακας 8. Αντιστοιχία γραμμάτων-φθόγγων στην Αλβανική.

Αλβανικό αλφάβητο		**Διεθνές Φωνητικό αλφάβητο (IPA)**
A	α	[a]
B	b	[b]
C	c	[ts]
Ç	ç	[tʃ]
D	d	[d]
Dh	dh	[ð]
E	e	[e]
Ë	ë	[ə]
F	f	[f]
G	g	[g]
Gj	gj	[ɟ]
H	h	[h]
I	i	[i]
J	j	[j]
K	k	[k]
L	l	[l]
Ll	ll	[ɫ]
M	m	[m]
N	n	[n]
Nj	nj	[ɲ]
O	o	[o]
P	p	[p]
Q	q	[c]
R	r	[ɾ]
Rr	rr	[r]
S	s	[s]
Sh	sh	[ʃ]
T	t	[t]
Th	th	[θ]
U	u	[u]
V	v	[v]
X	x	[dz]
Xh	xh	[dʒ]
Y	y	[y]
Z	z	[z]
Zh	zh	[ʒ]

Πίνακας 9. Αντιστοιχία γραμμάτων-φθόγγων, λαμβάνοντας βεβαίως υπόψη και τις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, στην Ελληνική.

Ελληνικό αλφάβητο	**Διεθνές Φωνητικό αλφάβητο (IPA)**
Α α	a
Β β	v
Γ γ	ɣ j
Δ δ	ð
Ε ε	e
Ζ ζ	z
Η η	i
Θ θ	θ
Ι ι	i
Κ κ	k c
Λ λ	l ʎ
Μ μ	m
Ν ν	n ɲ
Ξ ξ	ks
Ο ο	o
Π π	p
Ρ ρ	ɾ
Σ σ ς	s
Τ τ	t
Υ υ	i
Φ φ	f
Χ χ	x ç
Ψ ψ	ps
Ω ω	o

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Arvaniti, Amalia. 1991. *The Phonetics of Modern Greek Rhythm and its Phonological Implications*. Doctoral dissertation. University of Cambridge, UK.

Arvaniti, Amalia. 1999a. Effects of speaking rate on the timing of single and geminate sonorants. *Proceedings of the XIVth International Congress of Phonetic Sciences.* San Francisco: Berkeley, Department of Linguistics, UCB. 599-602.

Arvaniti, Amalia. 1999b. Standard Modern Greek. *Journal of the International Phonetic Association* 29: 167-172.

Arvaniti, Amalia. 2001. Comparing the phonetics of single and geminate consonants in Cypriot and Standard Greek. *Proceedings of the Fourth International Conference on Greek Linguistics*. Thessaloniki: University Studio Press. 37-44.

Arvaniti, Amalia. 2007. Greek phonetics: The state of the art. *Journal of Greek Linguistics* 8: 97-208.

Arvaniti, Amalia & Joseph, Brian. 2000. Variation in voiced stop prenasalisation in Greek. *Glossologia* 11-12: 131-166.

Aslin, Richard, Pisoni, David, Hennessy, Beth & Perey, Alan. 1981. Discrimination of Voice Onset Time by human infants: New findings and implications for the effects of early experience. *Child Development* 52: 1135-1145.

Baltazani, Mary. 2005. Phonetic variability of the Greek rhotic sound. Poster presented at *Phonetics and Phonology in Iberia (PaPI)*. Barcelona.

Baltazani, Mary. 2007. Prosodic rhythm and the status of vowel reduction in Greek. *Proceedings of the 17th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics*. Thessaloniki: Monochromia Publishing. 31-43.

Baltazani, Mary. 2009. Acoustic characterization of the Greek rhotic in clusters. *Proceedings of the 18th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics*. Thessaloniki: Monochromia Publishing. 87-95.

Baltazani, Mary & Nicolaidis, Katerina. 2011. The Greek [r] in rC clusters: An acoustic and electropalatographic study. Paper presented at *20th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics*. Thessaloniki.

Best, Catherine. 1995. A direct realist view of cross-language speech perception. In Strange, Winifred (ed.), *Speech Perception and Linguistic Experience*. Baltimore: York Press. 171-204.

Best, Catherine, McRoberts, Gerald & Sithole, Nomathemba. 1988. Examination of perceptual reorganization for nonnative speech contrasts: Zulu click discrimination by English-speaking adults and infants. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance* 14: 345-360.

Best, Catherine & Tyler, Michael. 2007. Nonnative and second-language speech perception: Commonalities and complementarities. In Munro, Murray & Bohn, Ocke-Schwen (ed.), *Second Language Speech Learning*. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 13-34.

Boersma, Paul & Weenink, David. 2005. Praat: Doing phonetics by computer. Amsterdam. The Netherlands. [URL: http://www.fon.hum.uva.nl/praat/]

Bongaerts, Theo, Planken, Brigitte & Schils, Eric. 1995. Can late learners attain a native accent in a foreign language? A test of the critical period hypothesis. In Singleton, David & Lengyel, Zsolt (ed.), *The Age Factor in Second Language Acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters. 30-50.

Bongaerts, Theo, Van Summeren, Chantal, Planken, Brigitte & Schils, Eric. 1997. Age and ultimate

attainment in the pronunciation of a foreign language. *Studies in Second Language Acquisition* 19: 447-466.

Bosch, Laura & Sebastian-Galles, Nuria. 2003. Simultaneous bilingualism and the perception of a language-specific vowel Contrast in the first year of life. *Language and Speech* 46: 217-243.

Botinis, Antonis, Fourakis, Marios & Prinou, Irini. 2000. Acoustic structure of the Greek stop consonants. *Glossologia* 11-12: 167-200.

Bradlow, Ann, Pisoni, David, Akahane-Yamada, Reiko & Tohkura, Yohichi. 1997. Training Japanese listeners to identify English /r/ and /l/: IV. Some effects of perceptual learning on speech production. *Journal of the Acoustical Society of America* 101: 2299-2310.

Camaj, Martin. 1969. *Lehrbuch der Albanischen Sprache*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Camaj, Martin. 1984. *Albanian Grammar*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Campbell, George L. 2000. Albanian. In Campbell, George (ed.), *Compendium of the World's Languages, 2nd Edition, Vol. 1: Abaza to Kurdish*. London & New York: Routledge. 50-57.

Dauer, Rebecca. 1980. *Stress and Rhythm in Modern Greek*. Doctoral dissertation. University of Edinburgh, UK.

De Boysson-Bardies, Benedicte, Halle, Pierre, Sagart, Laurent & Durand, Catherine. 1989. A crosslinguistic investigation of vowel formants in babbling. *Journal of Child Language* 16: 1-17.

Docherty, Gerard. 1992. *The Timing of Voicing in British English Obstruents*. New York & Berlin: Foris.

Eimas, Peter, Siqueland, Einar, Jusczyk, Peter & Vigorito, James. 1971. Speech perception in infants. *Science* 171: 303-306.

Fiedler, Wilfried. 2003. Albanisch. In Roelcke, Thorsten (ed.), *Variationstypologie/Variation Typology. Ein Sprachtypologisches Handbuch der Europäischen Sprachen in Geschichte und Gegenwart/A Typological Handbook of European Languages Past and Present*. Berlin: Walter de Gruyter. 749-797.

Flege, James. 1984. The detection of French accent by American listeners. *Journal of the Acoustical Society of America* 76: 692-707.

Flege, James. 1987. A critical period for learning to pronounce foreign languages? *Applied Linguistics* 8: 162-177.

Flege, James. 1995. Second language speech learning: Theory, findings, and problems. In Strange, Winifred (ed.), *Speech Perception and Linguistic Experience: Issues in Cross-Language Research*. Baltimore: York Press. 233-277.

Flege, James. 2002. Interactions between the native and second-language phonetic systems. In Burmeister, Petra, Piske, Thorsten & Rohde, Andreas (eds.), *An Integrated View of Language Development: Papers in Honor of Henning Wode*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag. 217-244.

Flege, James, Munro, Murray & MacKay, Ian. 1995. Effects of age of second language learning on the production of English consonants. *Speech Communication* 16: 1-26.

Flege, James, MacKay, Ian & Meador, Diane. 1999a. Native Italian speakers' production and perception of English vowels. *Journal of the Acoustical Society of America* 106: 2973-2987.

Flege, James, Yeni-Komshian, Grace & Liu, Serena. 1999b. Age constraints on second language acquisition. *Journal of Memory and Language* 41: 78-104.

Fourakis, Marios. 1991. Tempo, stress, and vowel reduction in American English. *Journal of the Acoustical Society of America* 90: 1816-1827.

Fourakis, Marios, Botinis, Antonis & Katsaiti, Maria. 1999. Acoustic characteristics of Greek vowels. *Phonetica* 56: 28-43.

Friedman, Victor. 2004. *Studies on Albanian and Other Balkan Languages*. Peja: Dukagjini.

Hazan, Valerie & Barrett, Sarah. 2000. The development of phonemic categorisation in children aged 6 to 12. *Journal of Phonetics* 28: 377-396.

Householder, Frederic. 1964. Three dreams of Modern Greek phonology. In Robert Austerlitz (ed.), *Papers in Memory of George C. Papageotes, Supplement to Word* 20. 17-27.

Iverson, Paul & Evans, Bronwen. 2009. Learning English vowels with different first-language vowel systems II: Auditory training for native Spanish and German speakers. *Journal of the Acoustical Society of America* 126(2): 866-877.

Iverson, Paul, Kuhl, Patricia, Akahane-Yamada, Reiko, Diesch, Eugen, Tohkura, Yohich, Kettermann, Andreas & Siebert, Claudia. 2003. A perceptual interference account of acquisition difficulties for non-native phonemes. *Cognition* 87: B47-B57.

Johnson, Jacqeline & Newport, Elissa. 1989. Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language. *Cognitive Psychology* 21: 60-99.

Kalin, Rudolf & Rayko, Donald. 1978. Discrimination in evaluative judgments against foreign-accented job candidates. *Psychological Reports* 43: 1203-1209.

Kuhl, Patricia. 2000. A new view of language acquisition. *National Academy of Sciences USA* 97: 11850-11857.

Kuhl, Patricia, Conboy, Barbara, Coffey-Corina, Sharon, Padden, Denise, Rivera-Gaxiola, Maritza & Nelson, Tobey. 2008. Phonetic learning as a pathway to language: New data and native language magnet theory expanded (NLM-e). *Philosophical Transactions of the Royal Society*, B, 363: 979-1000.

Kuhl, Patricia, Stevens, Erica, Hayashi, Akiko, Deguchi, Toshisada, Kiritani, Shigeru & Iverson, Paul. 2006. Infants show a facilitation effect for native language phonetic perception between 6 and 12 months. *Developmental Science* 9(2): 13-21.

Kuhl, Patricia, Williams, Karen, Lacerda, Francisco, Stevens, Kenneth & Lindblom, Bjorn. 1992. Linguistic experience alters phonetic perception in infants by 6 months of age. *Science* 255: 606-608.

Ladefoged, Peter & Maddieson, Ian. 1996. *The Sounds of the World's Languages*. Oxford: Blackwell Publishers.

Lado, Robert. 1957. *Linguistics Across Cultures*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Lambacher, Stephen, Martens, William, Kakehi, Kazuhiko, Marasinghe, Chandrajith & Molholt, Garry. 2005. The effects of identification training on the identification and production of American English vowels by native speakers of Japanese. *Applied Psycholinguistics* 26: 227-247.

Lasky, Robert, Syrdal-Lasky, Ann & Klein, Robert. 1975. VOT Discrimination by four to six and a half month old infants from Spanish environments. *Journal of Experimental Child Psychology* 20(2): 215-225.

Lee, Sungbok, Potamianos, Alexandros & Narayanan, Shrikanth. 1999. Acoustics of children's speech: Developmental changes of temporal and spectral parameters. *Journal of the Acoustical Society of America* 105: 1455-1468.

Lengeris, Angelos. 2011. Phonetic vowel reduction in Standard Modern Greek. Paper presented at *10th International Conference on Greek Linguistics*. Komotini.

Lengeris, Angelos & Hazan, Valerie. 2010. The effect of native vowel processing ability and frequency discrimination acuity on the phonetic training of English vowels for native speakers of Greek. *Journal of the Acoustical Society of America* 128(6): 3757-3768.

Lenneberg, Eric Heinz. 1967. *Biological Foundations of Language*. New York: John Wiley.

Lloshi, Xhevat. 1999. Albanian. In *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 277-299.

Lippi-Green, Rosina. 1997. *English with an Accent: Language, Ideology, and Discrimination in the United States*. New York: Routledge.

Lively, Scott, Logan, John & Pisoni, David. 1993. Training Japanese listeners to identify English /r/ and /l/. II: The role of phonetic environment and talker variability in learning new perceptual categories. *Journal of the Acoustical Society of America* 94: 1242-1255.

Lively, Scott, Pisoni, David, Yamada, Reico, Tohkura, Yohichi & Yamada, Tsuneo. 1994. Training Japanese listeners to identify English /r/ and /l/. III. Long-term retention of new phonetic categories. *Journal of the Acoustical Society of America* 96: 2076-2087.

Logan, John, Lively, Scott & Pisoni, David. 1991. Training Japanese listeners to identify English /r/ and / l /: A first report. *Journal of the Acoustical Society of America* 89: 874-886.

Maye, Jessica & Weiss, Daniel. 2003. Statistical cues facilitate infants' discrimination of difficult phonetic contrasts. *Proceedings of the 27th BUCLD*. Sommerville: Cascadilla Press. 508-518.

Maye, Jessica, Werker, Janet & Gerken, LouAnn. 2002. Infant sensitivity to distributional information can affect phonetic discrimination. *Cognition* 82(3): B101–B111.

Moosmüller, Sylvia & Granser, Theodor. 2006. The spread of Standard Albanian: An illustration based on an analysis of vowels. *Language Variation and Change* 18: 121-140.

Moyer, Alene. 1999. Ultimate attainment in L2 phonology. *Studies in Second Language Acquisition* 21: 81-108.

Munro, Murray. 2003. A primer on accent discrimination in the Canadian context. *TESL Canada Journal* 20(2): 38-51.

Munro, Murray, & Derwing, Tracey. 1999. Foreign accent, comprehensibility, and intelligibility in the speech of second language learners. *Language Learning* 49 Supplement 1:285-310.

Munro, Murray, Derwing, Tracey & Sato, Kyoko. 2006. Salient accents, covert attitudes: Consciousness-raising for pre-service second language teachers. *Prospect: An Australian Journal of TESOL* 21: 67-79.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Nicolaidis, Katerina. 2001. An electropalatographic study of Greek spontaneous speech. *Journal of the International Phonetic Association* 31(1): 67-85.

Nicolaidis, Katerina. 2002. Durational variability in vowel-consonant-vowel sequences in Greek: The influence of phonetic identity, context and speaker. *Selected Papers on Theoretical and Applied Linguistics from the 14th International Symposium*. Thessaloniki. 280-294.

Nicolaidis, Katerina. 2003. Acoustic variability of vowels in Greek spontaneous speech. *Proceedings of the 15th International Congress of Phonetic Sciences*. Barcelona. 3221-3224.

Panagopoulos, Lefteris. 1991. A comparison of English and Greek alveolar fricatives. *Proceedings of the 17th International Congress of Phonetic Sciences*. Aix en Provence. 326-328.

Patkowski, Mark. 1980. The sensitive period for the acquisition of syntax in a second language. *Language Learning*: 449-472.

Patkowski, Mark. 1990. Age and accent in second language: A reply to James Emil Flege. *Applied Linguistics* 11: 73-89.

Polka, Linda & Werker, Janet. 1994. Developmental changes in perception of non-native vowel contrasts. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance* 20: 421-435.

Sfakianaki, Anna. 2002. Acoustics characteristics of Greek vowels produced by adults and children. *Proceedings of the 14th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics*. Thessaloniki. 383-394.

Streeter, Lynn. 1976. Language perception of 2-month-old infants shows both innate mechanisms and experience. *Nature* 259: 39-41.

Trehub, Sandra. 1976. The discrimination of foreign speech contrasts by infants and adults. *Child Development* 47: 466-472.

Tzakosta, Marina & Vis, Jeroen. 2009. Phonological representations of consonant sequences: The case of affricates vs. 'true' clusters. In Giannakis, Georgios, Baltazani, Mary, Xydopoulos, George, & Tsaggalidis, Tasos (eds.), *Proceedings of the 8th International Conference of Greek Linguistics*. Ioannina: University of Ioannina. 558-573.

Werker, Janet, Gilbert, John, Humphrey, Keith & Tees, Richard. 1981. Developmental aspects of cross-language speech perception. *Child Development* 52(1): 349-355.

Werker, Janet. & Lalonde, Chris. 1988. Cross-language speech perception: Initial capabilities and developmental change. *Developmental Psychology* 24: 672-683.

Werker, Janet & Tees, Richard. 1983. Developmental change across childhood in the perception of non-native speech sounds. *Canadian Journal of Psychology* 37: 278-286.

Werker, Janet & Tees, Richard. 1984. Cross-language speech perception: Evidence for perceptual reorganization during the first year of life. *Infant Behavior and Development* 7: 49-63.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Σετάτος, Μάριος. 1974. *Φωνολογία της Κοινής Νεοελληνικής*. Παπαζήσης: Αθήνα.

Φουράκης, Μάριος, Μποτίνης, Αντώνης & Νιργιανάκη, Ελευθερία. 1999. Χρονικά χαρακτηριστικά των συμφωνικών ακολουθιών [ps], [ts] και [ks] στην Ελληνική. *Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*. Ρέθυμνο.

Κεφάλαιο 2 – Φωνολογία*

2.1. Συλλαβική δομή (Ιωάννα Κάππα, *επιμ*. Ανθή Ρεβυθιάδου)

2.1.1. Εισαγωγικά: Η συλλαβή στη φωνολογία

Κάθε ομιλητής μιας φυσικής γλώσσας, όταν μιλάει, δε συναρθρώνει απλά και μόνο μια ακολουθία από διαδοχικούς φθόγγους. Αντίθετα, οι φθόγγοι συγκροτούν ομάδες σχηματίζοντας μεγαλύτερες μονάδες, όπως οι συλλαβές, οι λέξεις, οι φράσεις, κ.λπ. Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται η συλλαβή, η οποία συνιστά ένα απαραίτητο φωνολογικό συστατικό οργάνωσης της λέξης.

Υπάρχουν πολλές ενδείξεις που πιστοποιούν ότι η συλλαβή είναι από ψυχολογική άποψη μια *μονάδα* (unit). Για παράδειγμα, οι ομιλητές γλωσσών που δεν έχουν ορθογραφικό σύστημα, όταν κληθούν να χωρίσουν μια λέξη σε επί μέρους τμήματα, τη χωρίζουν σε συλλαβές και όχι σε μεμονωμένους φθόγγους. Με τον ίδιο τρόπο επίσης χωρίζουν τη λέξη και τα μικρά παιδιά, τα οποία φυσικά δε γνωρίζουν γραφή. Είναι αξιοσημείωτο ότι μια δεδομένη λέξη – από οποιαδήποτε γλώσσα κι αν προέρχεται – χωρίζεται σχεδόν από όλους τους ομιλητές αυτής της γλώσσας στον ίδιο αριθμό συλλαβών. Μια άλλη ισχυρή ένδειξη που πιστοποιεί την ψυχολογική πραγματικότητα της συλλαβής παρέχεται από γλώσσες των οποίων το σύστημα γραφής είναι βασισμένο στη συλλαβή. Αντί, δηλαδή, για σύμβολα (γράμματα) που αντιστοιχίζονται σε φθόγγους,[1] στις γλώσσες αυτές τα σύμβολα αποδίδουν συλλαβές, με συλλαβική δομή του τύπου *ΣΦ* [Σύμφωνο+Φωνήεν]. Ένα αρκετά γνωστό παράδειγμα συλλαβογράμματης γραφής είναι η σύγχρονη ιαπωνική γλώσσα. Σύμφωνα με τους Sloat, Taylor & Hoard (1978: 57), αν τα συστήματα γραφής θεωρηθούν ως μια προσπάθεια απόδοσης της φύσης του λόγου, τότε είναι φανερό ότι οι εφευρέτες των συστημάτων γραφής θα πρέπει να έχουν αντιληφθεί τη συλλαβή ως μια πραγματική και δομικά βασική μονάδα οργάνωσης του λόγου.

Ο ακριβής ρόλος της συλλαβής έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών συζητήσεων μεταξύ των θεωρητικών της φωνολογίας. Η συλλαβή είναι μια μονάδα φωνολογικής περιγραφής, η οποία ποτέ δεν έπαψε να είναι αντικείμενο συζήτησης και μελέτης των γλωσσολόγων ερευνητών (Goldsmith 1990: 103). Σε κάποιες, όμως, περιόδους της ιστορίας της γλωσσολογίας, όπως, για παράδειγμα, στο κλασικό έργο των Chomsky & Halle (1968)[2] η έννοια *συλλαβή* δεν έχει επίσημη αναγνώριση. Σε μεταγενέστερη όμως έρευνα της γενετικής φωνολογίας η συλλαβή χρησιμοποιείται ως βασική έννοια στην κατανόηση της φωνολογικής δομής. Μερικά από τα βασικά επιχειρήματα για τη σημαντικότητα του ρόλου της συλλαβής είναι τα εξής (βλ. Blevins 1995: 206-209 για λεπτομερή αναφορά τους):

(α) Ορισμένες φωνολογικές διαδικασίες (π.χ. αφομοιώσεις) έχουν ένα *πεδίο εφαρμογής* (domain), το οποίο είναι μεγαλύτερο από τον φθόγγο και μικρότερο από τη λέξη. Αυτό το πεδίο είναι η συλλαβή, η οποία συγκροτεί επίσης ένα φυσικό πεδίο για τη διατύπωση περιορισμών φωνοτακτικής υφής. Αυτοί οι περιορισμοί αναφέρονται στην κατανομή των φθόγγων και των

---

* Στην κεφαλίδα κάθε υποενότητας αναγράφεται το όνομα του ερευνητή/της ερευνήτριας που ήταν υπεύθυνος/-η για την έρευνα και τη συγγραφή του αντίστοιχου χωρίου. Την επιμέλεια για την αλβανική γλώσσα είχε η Αμαλία Ρόντου-Γκόρου.

[1] Π.χ. όπως στην Ελληνική, Αγγλική, Αλβανική και άλλες γλώσσες.

[2] Αναφερόμαστε στο βιβλίο-σταθμό της φωνολογίας *The Sound Pattern of English*.

ακολουθιών φθόγγων στην αρχή, στο μέσο και στο τέλος μιας λέξης ή φράσης. Για παράδειγμα, οι φυσικοί ομιλητές της Ελληνικής γνωρίζουν ότι υπάρχουν λέξεις που αρχίζουν με τα συμφωνικά συμπλέγματα [tr] και [str] και ποτέ με τις συμφωνικές ακολουθίες, [tl], [vdj] ή [ʒvl]. Οι φυσικοί ομιλητές της Αλβανικής, απ' την άλλη, γνωρίζουν ότι υπάρχουν λέξεις που αρχίζουν τόσο με τα συμφωνικά συμπλέγματα [tr] και [str] όσο και με τα [vdj] ή [ʒvl].

(β) Με βάση τη συλλαβή δημιουργούνται ακόμα τα λεγόμενα *γλωσσικά παιχνίδια* (τα κορακίστικα, *é-ka-la-ka-na-ka-pé-ka-ksu-ka-me-ka* ή tsi-é-tsi-la-tsi-na-tsi-pe-tsi-ksu-tsi-me 'έλα να παίξουμε') και αναπτύσσονται μορφολογικές διαδικασίες, όπως ο αναδιπλασιασμός (π.χ. Αρχ.Ελλ. *λύω*, ***λέ****-λυ-κα*).

Οι γλωσσολόγοι θέτουν ερωτήματα και επιχειρούν να δώσουν απαντήσεις σε θέματα που αφορούν τη δομή της συλλαβής, το εάν η δομή της είναι προβλέψιμη ή όχι, τα κριτήρια ή τις καθολικές αρχές που καθορίζουν τη συλλαβοποίηση, κ.ά. Φυσικά, πολλά θεωρητικής φύσης θέματα που αφορούν τη συλλαβή παραμένουν ανοικτά για μελλοντική έρευνα.

2.1.1.1. Τυπολογία της συλλαβικής δομής: Έμβαση και έξοδος συλλαβής

Σύμφωνα με την παραδοσιακή δομική γλωσσολογική άποψη (Kurylowicz 1948, Hockett 1955)[3] μια συλλαβή χαρακτηρίζεται από εσωτερική δομή. Σε όλες τις γλώσσες, δηλαδή, η δομή της συλλαβής αποτελείται από δύο βασικά υποσυλλαβικά συστατικά: την *έμβαση* (onset) και τη *ρίμα* (rhyme). Η έμβαση είναι το αρκτικό σύμφωνο (ή τα σύμφωνα) της συλλαβής και ενδέχεται – ανάλογα με τη γλώσσα – να είναι προαιρετική. Για παράδειγμα, σε ορισμένες γλώσσες η έμβαση είναι υποχρεωτική, π.χ. στην ινδιάνικη γλώσσα Quileute που απαντάται στον Καναδά (Roca 1994: 12). Σε πολλές άλλες γλώσσες η παρουσία της έμβασης είναι προαιρετική, όπως στην Ελληνική, την Αλβανική, την Αγγλική, τη Γερμανική, την Ιταλική, κ.ά. Η ρίμα περιλαμβάνει το τεμάχιο που αποτελεί τον *πυρήνα* (*συλλαβική αιχμή ή κορυφή,* nucleus) της συλλαβής και είναι το πλέον διακεκριμένο συστατικό, διότι είναι το υποχρεωτικό στοιχείο της συλλαβής και το μοναδικό που μπορεί να φιλοξενήσει τον τόνο. Το φωνήεν επομένως θεωρείται ως το *καθολικό* συλλαβικό τεμάχιο διότι η παρουσία του αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τον σχηματισμό μιας συλλαβής. Η ρίμα μπορεί να περιέχει ένα ακόμα συστατικό, την *έξοδο* ή το *τέλος* (coda) συλλαβής, που δεν είναι υποχρεωτικό. Οι συλλαβές που δεν έχουν σύμφωνο στην έξοδο ονομάζονται *ανοικτές* (open), (1). Οι φθόγγοι που συναπαρτίζουν μια συλλαβή ονομάζονται *ταυτοσυλλαβικοί* (tautosyllabic). Η έξοδος αποτελείται από το σύμφωνο ή τα σύμφωνα που ακολουθούν μετά τον πυρήνα, τα οποία "κλείνουν" τη συλλαβή (υπό την προϋπόθεση ότι το σύμφωνο ή τα σύμφωνα είναι ταυτοσυλλαβικά), γι' αυτό και οι συλλαβές με έξοδο ονομάζονται *κλειστές* (closed), (2):[4]

[3] Σύμφωνα με τον Hockett (1955), μια συλλαβή αποτελείται από τρία δομικά συστατικά: [έμβαση-συλλαβική κορυφή-έξοδος]$_{\sigma}$. Σύμφωνα με τον Kurylowicz (1948), υπάρχει μια εσωτερική ιεραρχική δομή: [έμβαση] - [ρίμα], η οποία αποτελείται από τη *συλλαβική κορυφή* και την *έξοδο* .

[4] Οι ιεραρχικές σχέσεις ανάμεσα στα συστατικά και υποσυστατικά της συλλαβής αναπαρίστανται σχηματικά με το δέντρο-διάγραμμα. Συντομογραφίες: σ (συλλαβή), Σ (σύμφωνο), Φ (φωνήεν).

(1)

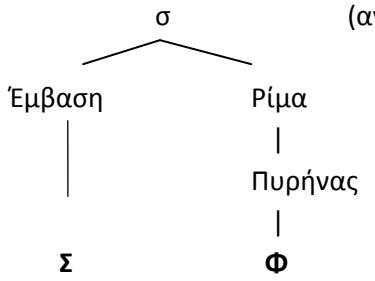

(ανοικτή συλλαβή)

(2)

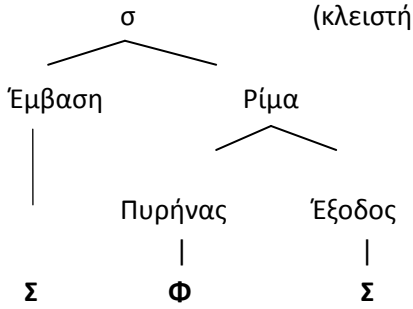

(κλειστή συλλαβή)

Η συλλαβή που αποτελείται μόνο από ένα σύμφωνο και ένα φωνήεν (ΣΦ-συλλαβή), όπως στο (1), ονομάζεται *βασική* ή *πυρηνική* συλλαβική δομή και απαντάται σε όλες τις γλώσσες του κόσμου. Πρόκειται για την *καθολική* συλλαβή, δηλαδή τον πρώτο τύπο συλλαβής που χρησιμοποιεί το νήπιο όταν αρχίζει να κατακτά του φωνολογικό σύστημα της μητρικής του γλώσσας (Jakobson 1941/1968).

Σε πολλές γλώσσες, π.χ. Αγγλική, Αλβανική, Ελληνική, Ιταλική, κ.ά., παρατηρούνται συλλαβές χωρίς έμβαση, οι οποίες διακρίνονται σε τέσσερις βασικούς τύπους: ΣΦ, Φ, ΣΦΣ και ΦΣ. Ο *καθολικός* και πλέον *αμαρκάριστος*[5] τύπος είναι η συλλαβή ΣΦ που εμφανίζεται σε όλα τα φωνολογικά συστήματα, ακόμα και αν απουσιάζουν οι επόμενοι τρεις τύποι συλλαβών. Συλλαβές που αποτελούνται μόνο από ένα φωνήεν (Φ) ή από φωνήεν και ένα σύμφωνο σε θέση εξόδου (ΦΣ) συνιστούν *μαρκαρισμένες* συλλαβικές δομές, δηλαδή δομές που γενικά οι φυσικές γλώσσες θα έπρεπε με αυστηρά φωνολογικά κριτήρια να αποφεύγουν. Ο πλέον *μαρκαρισμένος* τύπος είναι η συλλαβή ΦΣ με την έννοια ότι, αν κάποια γλώσσα έχει αυτή τη συλλαβή στο φωνολογικό της σύστημα, τότε έχει και τις τρεις προηγούμενες (Clements & Kayser 1983: 28-29). Στο (3) παρουσιάζονται οι κατηγορίες γλωσσών που προκύπτουν ανάλογα με τον τύπο/τύπους συλλαβής που έχουν στη γραμματική τους:

(3)

κατηγορία (Clements & Kayser 1983)	*παραδείγματα γλωσσών* (Blevins 1995)
ΣΦ	Senufo (Δυτ. Αφρική), Hua (Ν. Γουινέα)
ΣΦ, Φ	Maori (Ν. Ζηλανδία), Cayuvava (Βολιβία)
ΣΦ, ΣΦΣ	Αραβική, Klammath (Β. Αμερική)
ΣΦ, Φ, ΣΦΣ, ΦΣ	Ελληνική, Αγγλική, Γαλλική, Ισπανική, Φινλανδική

[5] Ο προσδιορισμός μιας συλλαβικής δομής ή ενός φθόγγου ως "αμαρκάριστου" γίνεται με βάση: (α) τη συχνότητα εμφάνισης και κατανομής του στα φωνολογικά συστήματα των φυσικών γλωσσών, (β) το πόσο γρήγορα κατακτάται από το παιδί, (γ) τις μεταβολές που υφίσταται κατά τη γλωσσική αλλαγή, μεταξύ άλλων. Οι φυσικές γλώσσες έχουν την τάση να μεταβάλουν τις "μαρκαρισμένες" δομές, τεμάχια κ.λπ. στις αντίστοιχες "αμαρκάριστες" (Trubetzkoy 1939, Jakobson 1941/1968).

Σε ορισμένες γλώσσες, εκτός από το φωνήεν, τη θέση του πυρήνα μπορεί να καταλάβει και ένα υγρό ή έρρινο σύμφωνο. Σε αυτή την περίπτωση το *αντηχητικό* (sonorant) σύμφωνο σε θέση πυρήνα συλλαβής λέγεται *συλλαβικό* (syllabic sonorant), (4). Παραδείγματα συλλαβικών υγρών και έρρινων προσφέρουν γλώσσες, όπως η Κροάτικη, η Τσέχικη, η Πολωνική, η Αγγλική, η Γερμανική, κ.ά.

(4) Γερμανική: [ɛr̥n] *Herren* ʻκύριος, Ον.Πληθʼ (Wiese 1996: 50)

Κάθε βασικό υποσυλλαβικό συστατικό, δηλαδή η έμβαση συλλαβής και η ρίμα, μπορεί να είναι μονό ή δυαδικό, να διαθέτει δηλαδή έναν ή δύο *φωνολογικούς χρόνους* (timing units).[6] Το υποσυλλαβικό συστατικό της έμβασης μπορεί να έχει μέχρι δύο τεμάχια, καθένα από τα οποία συνδέεται με ένα φωνολογικό χρόνο (5).

(5)

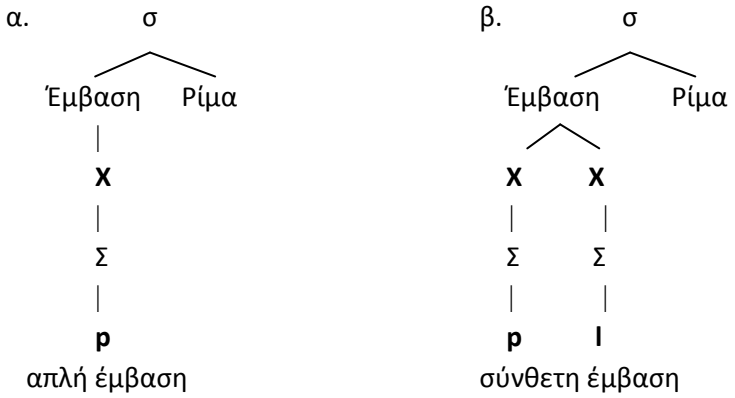

Ο φωνολογικός χρόνος (Χ) είναι μια αφηρημένη χρονική μονάδα που συνδέεται με τα φθογγικά τεμάχια και απεικονίζει τη διάρκειά τους. Για παράδειγμα ένα βραχύ τεμάχιο συνδέεται με ένα φωνολογικό χρόνο (6α), ενώ τα μακρά φωνήεντα και οι δίφθογγοι καταλαμβάνουν τη θέση τους στη συλλαβή με προσαύξηση του πυρήνα σε δύο φωνολογικούς χρόνους. Το μακρό φωνήεν είναι ένα τεμάχιο, το οποίο συνδέεται με δύο φωνολογικούς χρόνους (6β), ενώ η δίφθογγος αποτελείται από δύο τεμάχια συνδεδεμένα το καθένα με ένα φωνολογικό χρόνο (6γ).

(6)

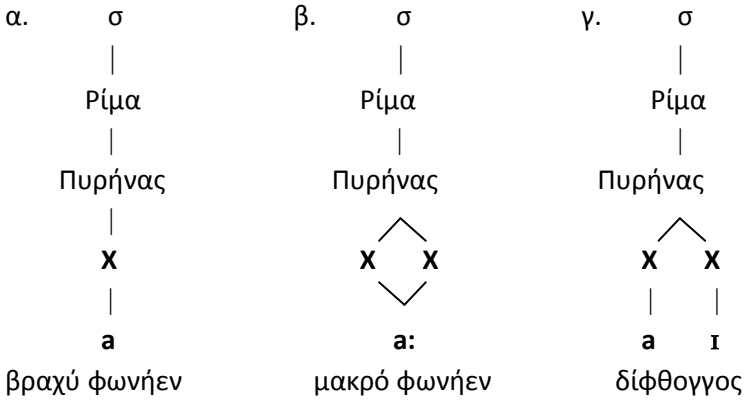

[6] Η έννοια *φωνολογικός χρόνος* προέρχεται από την ορολογία της αυτοτεμαχιακής φωνολογίας (Goldsmith 1976, Clements & Kayser 1983).

Η έξοδος συλλαβής, ως υποσυστατικό της ρίμας, μπορεί να συνδέεται το πολύ με ένα τεμάχιο. Αυτό συμβαίνει, ωστόσο, μόνο στην περίπτωση που τη θέση του πυρήνα καταλαμβάνει ένα βραχύ σύμφωνο (7α), διότι η ρίμα μπορεί να έχει μόνο μέχρι δύο φωνολογικούς χρόνους. Αν η ρίμα έχει ένα μακρό φωνήεν ή δίφθογγο, τότε το σύμφωνο δεν συνδέεται με την έξοδο συλλαβής (δεν υπάρχει "διαθέσιμος" φωνολογικός χρόνος) και θεωρείται *εξωσυλλαβικό* σύμφωνο, το οποίο προκειμένου να πραγματωθεί φωνητικά, προσαρτάται στον κόμβο της συλλαβής ή της *φωνολογικής λέξης* (7β).[7] Σε περίπτωση που η ρίμα έχει ένα βραχύ φωνήεν και η έξοδος δύο ή περισσότερα σύμφωνα (7γ), τότε το πρώτο σύμφωνο συνδέεται με τη θέση της τελικής εξόδου και τα υπόλοιπα σύμφωνα προσαρτώνται στον κόμβο της συλλαβής ή του αμέσως μεγαλύτερου συστατικού, δηλαδή, τη φωνολογική λέξη.

(7) α. β. γ.

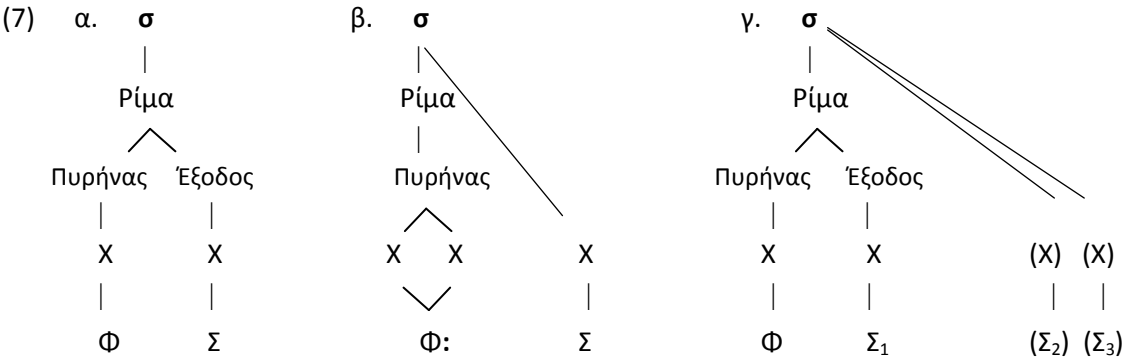

Η έξοδος συλλαβής που έχει δύο ή και περισσότερα σύμφωνα περιορίζεται συνήθως στο τέλος της λέξης και αποτελεί την πλέον *μαρκαρισμένη έξοδο*. Αν μια γλώσσα διαθέτει στο φωνολογικό της σύστημα εξόδους με δύο σύμφωνα, τότε θα διαθέτει και τη λιγότερο μαρκαρισμένη έξοδο με ένα σύμφωνο, καθώς και τη χωρίς έξοδο *καθολικά αμαρκάριστη ανοικτή* συλλαβή [ΣΦ]. Στο (8) παρουσιάζονται τα συνεπαγωγικά καθολικά για τη συλλαβική δομή (Clements 1990). [Το σύμβολο '⊃' έχει τη σημασία του «προϋποθέτει».]

[7] Στη φωνολογική θεωρία δεν υπάρχει ομοφωνία σχετικά με τη θέση (κόμβο) που προσαρτώνται τα εξωσυλλαβικά σύμφωνα, π.χ. οι Halle & Vergnaud (1980) και η Levin (1985) μ.ά. τα προσαρτούν στον κόμβο της συλλαβής, ενώ άλλοι ερευνητές τα προσαρτούν στη *φωνολογική λέξη* που είναι ένα υψηλότερο επίπεδο οργάνωσης του λόγου σε σχέση με τη συλλαβή (βλ. Booij & Rubach 1984, Rubach 1997, Roca & Johnson 1999, μ.ά). Η φωνολογική λέξη ορίζεται κυρίως με βάση την ύπαρξη πρωτεύοντα τόνου. Για παράδειγμα, η δομή *ο μαθητής μας* αποτελείται από τρεις μορφολογικά λέξεις (*ο, μαθητής, μας*) αλλά συνιστά μία φωνολογική λέξη, δηλαδή αποτελεί μία ενότητα, διότι έχει έναν κύριο τόνο. Μία φωνολογική λέξη αποτελούν συχνά και σύνθετες λέξεις, π.χ. *μεγαλοαπατεώνας, λαχανοντολμάς, γλυκοπατάτα*, κ.ά., οι οποίες είναι σαφές ότι εσωκλείουν μια λέξη και, επομένως, είναι μορφολογικά μεγαλύτερες από αυτή, π.χ. *μεγαλο-απατεώνας, λαχανο-ντολμάς, γλυκο-πατάτα*, κ.ά. Οι φωνολογικές λέξεις οργανώνονται σε *φωνολογικές φράσεις*, ο σχηματισμός των οποίων είναι πιο σύνθετος και εξαρτάται από τη διεπίδραση της φωνολογίας με τη σύνταξη αλλά και την παρεμβολή άλλων παραγόντων όπως, για παράδειγμα, η εστίαση στη νέα πληροφορία, κ.ά. Π.χ. *Η Μίνα ΜΑΛΩΝΕΙ την Ελένη*, όπου το εστιασμένο ρήμα αποτελεί από μόνο του μια φωνολογική φράση σε αντίθεση με την πρόταση *Η Μίνα μαλώνει την Ελένη και το Νίκο*, στην οποία το υποκείμενο *Η Μίνα* αποτελεί μία φωνολογική φράση και το ρήμα με το αντικείμενο, δηλαδή η ρηματική φράση, *μαλώνει την Ελένη*, αποτελεί μια δεύτερη φωνολογική φράση.

(8) *συνεπαγωγικά καθολικά για τη συλλαβική δομή (έμβαση και έξοδο)*

. Φ	⊃	. ΣΦ	
ΦΣ .	⊃	. Φ	
Φ . Φ	⊃	Φ . ΣΦ	
. ΣΣΦ	⊃	. ΣΦ	
ΦΣΣ .	⊃	ΦΣ .	
(Σ)ν+1Φ	⊃	(Σ)ν Φ	(αριθμός συμφώνων στην έμβαση, στην αρχή της λέξης)
Φ(Σ)ν+1	⊃	Φ(Σ)ν	(αριθμός συμφώνων στην έξοδο, στο τέλος της λέξης)

Οι γλώσσες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το είδος των εμβάσεων που επιτρέπουν. Σε ορισμένες γλώσσες όλες οι συλλαβές έχουν έμβαση (για παράδειγμα, Quileute). Όμως σε πολλές γλώσσες, όπως η Ελληνική, η Αγγλική, η Αλβανική, η Γερμανική, η Φινλανδική, η Ιαπωνική, κ.ά., διακρίνουμε συλλαβές χωρίς έμβαση, δηλαδή συλλαβές που αρχίζουν με φωνήεν. Επίσης κάποιες γλώσσες επιτρέπουν μόνο ένα σύμφωνο στη θέση της έμβασης, π.χ. η Ιαπωνική, ή η Φινλανδική, ενώ άλλες επιτρέπουν περισσότερα σύμφωνα στη θέση της έμβασης. Για παράδειγμα, η Ελληνική, η Αγγλική, η Γερμανική, η Ολλανδική, μεταξύ άλλων, επιτρέπουν μέχρι τρία σύμφωνα στην έμβαση. Σε γλώσσες όπως η Τσέχικη ή η Πολωνική είναι δυνατόν να υπάρχουν έως τέσσερα σύμφωνα στη θέση της έμβασης, ενώ στη γλώσσα Itel'men (Σιβηρία) εμφανίζονται έως και έξι σύμφωνα στη θέση της έμβασης.

(9) *τυπολογία εμβάσεων* (Blevins 1995)

ΣΦ	Ιαπωνική, Φινλανδική
$Σ_1Σ_2Φ$	Ισπανική, Αγγλική, Γερμανική, Ελληνική, Ιταλική, Ολλανδική, κ.ά.
$Σ_1Σ_2Σ_3Φ$	Αγγλική, Γερμανική, Ελληνική, Ιταλική, Ολλανδική, κ.ά.
$Σ_1Σ_2Σ_3Σ_4Φ$	Αλβανική, Τσέχικη, Πολωνική
$Σ_1Σ_2Σ_3Σ_4Σ_5Σ_6Φ$	Itel'men (Σιβηρία)

Στις φυσικές γλώσσες παρατηρείται μια ασυμμετρία στην επιλογή των τεμαχίων που επιτρέπονται στη θέση της έμβασης και της εξόδου συλλαβής, δηλαδή περισσότεροι τύποι συμφώνων ή συμφωνικών συμπλεγμάτων επιτρέπονται στη θέση έμβασης παρά στη θέση εξόδου συλλαβής. Εξάλλου, οι γλώσσες διαφέρουν μεταξύ τους και ως προς το είδος της εξόδου συλλαβής που επιτρέπουν. Για παράδειγμα, σε ορισμένες γλώσσες δεν επιτρέπονται τα ηχηρά στιγμικά ή τριβόμενα στην έξοδο συλλαβής (Γερμανική, Ολλανδική, Ρωσική, Τουρκική), στην Ελληνική επιτρέπονται σε έξοδο στο τέλος της λέξης μόνο τα κορονιδικά σύμφωνα [s, n], ενώ σε πολλές γλώσσες του Ειρηνικού επιτρέπονται μόνο τα έρρινα, συνοδευόμενα από ένα σύμφωνο με τον ίδιο τόπο άρθρωσης (ομοργανικό), π.χ. m-p/b, n-t/d, κ.λπ. Ορισμένες πάλι γλώσσες (π.χ. Χαβανέζικη) επιτρέπουν μόνο ανοικτές συλλαβές ενώ σε άλλες γλώσσες η έξοδος συλλαβής είναι πιο περίπλοκη διότι επιτρέπονται σύνθετες έξοδοι στο τέλος της λέξης, π.χ. με δύο (Φινλανδική) ή και με περισσότερα σύμφωνα (Αγγλική, Αλβανική, κ.ά). Στη φωνολογική τυπολογία επισημαίνεται επίσης ότι, ενώ στο τέλος της λέξης μπορεί να εμφανίζονται σύνθετες έξοδοι με δύο ή και περισσότερα σύμφωνα, εντός της λέξης υπάρχουν αυστηρότεροι περιορισμοί ως προς τον επιτρεπτό αριθμό των συμφώνων που καταλαμβάνουν τη θέση της εξόδου συλλαβής (Blevins 1995).

Το είδος και η θέση των συμφώνων που απαρτίζουν μια σύνθετη έμβαση ή σύνθετη έξοδο συλλαβής δεν είναι τυχαία, αλλά υπόκεινται τόσο σε καθολικούς όσο και σε ειδικούς κατά γλώσσα

περιορισμούς. Η *ηχητικότητα* (sonority) των φθόγγων συνιστά έναν καθολικό περιορισμό. Σύμφωνα με τον Jespersen (1904) η ηχητικότητα[8] είναι: (α) μια ακουστική - αρθρωτική ιδιότητα κάθε φθόγγου, (β) ένα σημαντικό φωνολογικό χαρακτηριστικό, στο οποίο υπακούει η φωνοτακτική κάθε γλώσσας (π.χ. οι περιορισμοί ως προς τους συνδυασμούς συμφώνων στην έμβαση ή την έξοδο μιας συλλαβής).

Οι φθόγγοι δύνανται να ταξινομηθούν, ανάλογα με την ηχητικότητά τους, σε μια καθολική *κλίμακα ηχητικότητας* (sonority scale)[9] όπου τα στιγμικά σύμφωνα είναι τα λιγότερο ηχητικά και τα φωνήεντα (και δη τα χαμηλά) είναι τα πλέον ηχητικά, δηλαδή έχουν τη μεγαλύτερη ποσότητα ήχου (10). Πρέπει ωστόσο να διευκρινιστεί ότι η κλίμακα ηχητικότητας βασίζεται σε παρατηρήσεις σχετικά με τη φωνοτακτική των γλωσσών και τους φωνολογικούς κανόνες και όχι σε φωνητικές μετρήσεις (Ohala & Kawasaki 1984: 222). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ladefoged (1982: 221 κ.ε.) παρουσιάζει αρκετά ακριβείς τιμές ηχητικότητας για μια σειρά φθόγγων χωρίς όμως να προσδιορίζει με ποιον τρόπο μέτρησε αυτές τις τιμές.

(10) *καθολική κλίμακα ηχητικότητας*

Στιγμικά > Τριβόμενα > Έρρινα > Υγρά > Ημίφωνα > Φωνήεντα

ελάχιστη ——— ηχητικότητα ———→ μέγιστη

Η Selkirk (1984: 110 κ.εξ.) υποστηρίζει ότι η κλίμακα ηχητικότητας μπορεί να ερμηνευτεί σαν ένα διακριτικό χαρακτηριστικό ([ηχητικότητα]) χωρίς δυαδική αξία, αλλά με πολλές τιμές. Επομένως, δε χρειάζεται να αναφέρονται πλέον τα διακριτικά χαρακτηριστικά [± ηχητικό], [± φωνηεντικό], [± συμφωνικό] που προσδιορίζουν τις μείζονες φυσικές τάξεις (βλ. Chomsky & Halle 1968). Οι φθόγγοι ταξινομούνται σε μια κλίμακα ηχητικότητας και ο κάθε φθόγγος (ή κάθε ομάδα φθόγγων) φέρει ένα δείκτη ηχητικότητας. Όσο μεγαλύτερος είναι ο δείκτης, τόσο περισσότερο ηχητικός είναι ο φθόγγος. Με αυτόν τον τρόπο, επομένως, μπορεί κανείς να προσδιορίσει τις φυσικές τάξεις των φθόγγων. Η φυσική τάξη των φωνηέντων αποτελείται από τεμάχια με δείκτη ηχητικότητας ίσο ή μεγαλύτερο του 8 (≥ 8), ενώ τα τεμάχια που μπορούν να καταλάβουν τη θέση του πυρήνα έχουν ηχητικότητα ίση ή μεγαλύτερη του 5 (≥ 5), οπότε σε αυτή την τάξη περιλαμβάνονται τα έρρινα και τα υγρά σύμφωνα.

(11) *κλίμακα ηχητικότητας* (Selkirk 1984)

Φθόγγος	Δείκτης ηχητικότητας
a	10
e, o	9
i, u	8
r	7
l	6
m, n	5
s	4
v, z, ð	3
f, θ	2

[8] Η έννοια της ηχητικότητας διατυπώνεται για πρώτη φορά στον Sievers (1901[5]).

[9] Στον Jespersen (1904: 188-207) προτείνεται για πρώτη φορά η κατάταξη των φθόγγων σε μια κλίμακα ηχητικότητας. Για την καθολική κλίμακα ηχητικότητας, βλ. επίσης μ.ά., Vennemann (1972), Hooper (1976).

b, d, g	1
p, t, k	0,5 [10]

Το *ηχητικό προφίλ* μιας *ορθά σχηματισμένης* (well-formed) συλλαβής προσδιορίζεται με τη *Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας* (Sonority Sequence Generalization, Selkirk 1984): «Σε κάθε γλώσσα υπάρχει ένα τεμάχιο που σχηματίζει την κορυφή της συλλαβής. Για να θεωρείται μια συλλαβή ορθά σχηματισμένη, πρέπει η ηχητικότητα των φθόγγων να αυξάνεται σταδιακά από την έμβαση προς τον πυρήνα, και να μειώνεται σταδιακά από τον πυρήνα προς την έξοδο συλλαβής» (Selkirk 1984: 116). Βλ. σχηματική αναπαράσταση στο (12):

(12)

plant 'φυτό' Αγγλική

Τα φωνήεντα που είναι τα πλέον ηχητικά καταλαμβάνουν τη θέση του πυρήνα συλλαβής, τα τριβόμενα με τα στιγμικά σύμφωνα που είναι τα λιγότερο ηχητικά μπορούν να καταλάβουν τις θέσεις έμβασης και εξόδου. Τα υγρά και έρρινα μπορούν να καταλάβουν τις θέσεις στην έμβαση, στην έξοδο, αλλά και στον πυρήνα ως συλλαβικά σύμφωνα όταν δεν υπάρχει φωνήεν. Στο (13) παρατίθεται η *καθολική κλίμακα ηχητικότητας* που ισχύει για όλες τις γλώσσες, ενώ παράλληλα μπορεί να τροποποιείται ελαφρά, ανάλογα με τους φωνοτακτικούς περιορισμούς που ισχύουν σε κάθε γλώσσα (π.χ. να διαχωριστούν τα τριβόμενα ή τα στιγμικά σε ηχηρά και άηχα, να διαχωριστούν τα έρρινα ή τα υγρά σύμφωνα κ.ο.κ).

(13) *καθολική κλίμακα ηχητικότητας*

φωνήεντα	6
ημίφωνα	5
υγρά	4
έρρινα	3
τριβόμενα / προστριβόμενα	2
στιγμικά	1

Σύμφωνα με την καθολική κλίμακα της ηχητικότητας, ένα συμφωνικό σύμπλεγμα στην έμβαση ή στην έξοδο συλλαβής είναι αποδεκτό, όταν ανάμεσα στα μέλη του συμπλέγματος υπάρχει διαφορετικός δείκτης ως προς την ηχητικότητα, με ανιούσα φορά στην έμβαση (π.χ. /k^1l^4/) και κατιούσα φορά στην έξοδο (π.χ. /l^4k^1/).

Η Steriade (1982: 91 κ.ε.) προτείνει κλίμακες ηχητικότητας κατά γλώσσα και εισάγει την *Αρχή της Ελάχιστης Απόστασης ως προς την Ηχητικότητα* (Minimal Sonority Distance), δηλαδή την ελάχιστη ηχητική απόσταση που επιτρέπεται να υφίσταται ανάμεσα σε σύμφωνα της έμβασης ή

[10] Στα άηχα στιγμικά σύμφωνα χορηγείται ο δείκτης 0,5 για να διακριθούν από τα ηχηρά στιγμικά με μια ελάχιστη απόσταση (η Selkirk δικαιολογεί με αυτόν τον τρόπο τα ταυτοσυλλαβικά συμφωνικά συμπλέγματα στις εμβάσεις της αγγλικής γλώσσας).

της εξόδου προκειμένου να θεωρείται αποδεκτό το ηχητικό προφίλ μιας συλλαβής και τα μέλη των συμπλεγμάτων να είναι ταυτοσυλλαβικά. Οι περιορισμοί που αφορούν τη συνεμφάνιση των τεμαχίων σε συμφωνικά συμπλέγματα έχουν διατυπωθεί (α) ως *θετικοί περιορισμοί της συλλαβικής δομής,* και εκφράζουν ποιοι συνδυασμοί συμφώνων επιτρέπονται, και (β) *ως αρνητικοί περιορισμοί* ή *φίλτρα*, διότι αποκλείουν την εμφάνιση μερικών δυνατών συνδυασμών, επειδή δεν πραγματώνονται, π.χ. τα ομοργανικά κορονιδικά */tl, dl/ που έχουν τον ίδιο τόπο άρθρωσης (Clements & Kayser 1983, Selkirk 1982).

2.1.1.2. Γενικά για τη συλλαβοποίηση

Η κατανομή των τεμαχίων σε συλλαβές και σε υποσυλλαβικά συστατικά δεν είναι αυθαίρετη. Καθολικές αρχές, όπως ήδη αναφέραμε, αλλά και κατά γλώσσα περιορισμοί "καθοδηγούν" αυτή τη διαδικασία κατανομής που λέγεται *συλλαβοποίηση* και η οποία συνδέει μια γραμμική ακολουθία τεμαχίων με τη συλλαβική δομή. Μια ευρύτατα αποδεκτή θέση είναι ότι οι λεξικές αναπαραστάσεις είναι ασυλλαβοποίητες, δηλαδή, η συλλαβική δομή των λεξικών τεμαχίων δεν είναι δεδομένη στη νοητική αντιπροσώπευση της λέξης, γνωστή και ως *υποκείμενη/βαθεία δομή*. Αντίθετα, υπάρχει ένα επίπεδο αρχικής συλλαβοποίησης, ενώ είναι δυνατόν, μετά από μορφολογικές διαδικασίες (όπως η επιθηματοποίηση), να επακολουθήσουν ανασυλλαβοποιήσεις, π.χ. *συνοδηγός* /si.no.ðiˈɣós/ με επανασυλλαβοποίηση /si.no…/ αλλά *υπερ-απλουστευμένο* /i.per.a.plu.stev.mé.no/ χωρίς επανασυλλαβοποίηση /i.per.a…/.

Όταν σε μια ακολουθία φθόγγων υπάρχει ένα σύμφωνο ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, τότε προβλέπεται ότι το σύμφωνο αυτό θα συνδεθεί με την έμβαση της συλλαβής που ακολουθεί και όχι με την έξοδο της προηγούμενης συλλαβής. Μια ακολουθία συμφώνων-φωνηέντων, όπως η ΣΦΣΦ θα χωριστεί σε συλλαβές ως $ΣΦ_{σ1}.ΣΦ_{σ2}$ και όχι ως $*ΣΦΣ_{σ1}.Φ_{σ2}$. Η επικράτηση της έμβασης έναντι της εξόδου συλλαβής εκφράζεται με την καθολική *Αρχή της Μεγιστοποίησης της Έμβασης* (συντ. ΑΜΕ, Kahn 1976), ή σύμφωνα με νεότερες θεωρητικές προσεγγίσεις, με την καθολική αρχή της *Ικανοποίησης της Ελάχιστης Έμβασης*[11] (minimal onset satisfaction, Roca 1994: 144, Roca & Johnson 1999: 278). Αυτή η συλλαβοποίηση απορρέει από την καθολική προτίμηση των γλωσσών στις ανοικτές συλλαβές, ενώ η σύνδεση των συμφώνων με τους κόμβους της έμβασης και της εξόδου παράγεται μέσω κανόνα (Clements & Kayser 1983). Από την ΑΜΕ απορρέει επίσης το γεγονός ότι η έμβαση σχηματίζεται με όσα περισσότερα σύμφωνα είναι δυνατόν, αρκεί να το επιτρέπουν οι φωνοτακτικοί περιορισμοί της γλώσσας. Συνεπώς, εάν μια γλώσσα επιτρέπει εμβάσεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα [pn], τότε μια ακολουθία φθόγγων, όπως ΦpnΦ συλλαβοποιείται ως $Φ_{σ1}.pnΦ_{σ2}$, και όχι ως $*Φp_{σ1}.nΦ_{σ2}$ ή $*Φpn_{σ1}.Φ_{σ2}$.

Ο σχηματισμός της έμβασης προηγείται του σχηματισμού της εξόδου συλλαβής και αυτή η διαδικασία εκφράζεται ως *Παράμετρος για την Πραγμάτωση της Μέγιστης Έμβασης* (maximal onset realisation parameter, Roca 1994: 145), ή ως *Αρχή της Έμβασης* (onset first principle, Roca & Johnson 1999: 283). Μια ακολουθία φθόγγων, π.χ. ΦnpΦ συλλαβοποιείται ως $Φn_{σ1}.pΦ_{σ2}$ – εάν η γλώσσα επιτρέπει εξόδους εντός της λέξης – και όχι ως $*Φ_{σ1}.\mathbf{n}pΦ_{σ2}$ (η ακολουθία /np/ ως έμβαση της $σ_2$ δεν είναι αποδεκτή διότι δεν υπακούει στη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας) ή $*Φnp_{σ1}.Φ_{σ2}$ (η $σ_1$ έχει σύνθετη, μαρκαρισμένη έξοδο και η $σ_2$ δεν έχει έμβαση). Η συλλαβοποίηση $Φn_{σ1}.pΦ_{σ2}$ υπακούει στον καθολικό νόμο της *καλής συλλαβικής επαφής*

[11] Η Steriade (1982) διατύπωσε αυτή την αρχή ως τον *κανόνα-ΣΦ* (CV-rule).

(Vennemann 1988), σύμφωνα με τον οποίο το σύμφωνο στην έξοδο της πρώτης συλλαβής (σ_1) πρέπει να είναι ηχητικότερο από το σύμφωνο που ακολουθεί στην έμβαση της δεύτερης συλλαβής (σ_2).

2.1.2. Συλλαβική δομή της Αλβανικής (Ιωάννα Κάππα)

Οι πηγές για τη φωνολογία της Αλβανικής είναι λιγοστές και ειδικά για τη συλλαβική δομή της γλώσσας είναι ελάχιστες. Στην παρούσα ενότητα βασιζόμαστε στην περιγραφή του Memushaj (2010) αλλά και σε προσωπικές παρατηρήσεις της ομιλίας των φυσικών ομιλητών της γλώσσας και σε συζητήσεις με διδάσκουσες της Αλβανικής.[12] Τα γλωσσικά παραδείγματα που παρατίθενται έχουν αντληθεί από το *Αλβανο-Ελληνικό Λεξικό* (Γκίνης 1998) και από τη μελέτη του Memushaj (2010).

Η Αλβανική διαθέτει ανοικτές και κλειστές συλλαβές. Πιο συγκεκριμένα, διαθέτει τέσσερις βασικούς τύπους συλλαβών: ΣΦ, Φ, ΣΦΣ, ΦΣ αλλά και συλλαβές με σύνθετη έμβαση ή/και με σύνθετη έξοδο. Η έμβαση της συλλαβής στην αρχή της λέξης είναι δυνατόν να περιλαμβάνει από ένα έως τέσσερα σύμφωνα και η έξοδος της συλλαβής (στο τέλος της λέξης) από ένα έως τρία σύμφωνα. Αυτά τα συμφωνικά συμπλέγματα υπόκεινται σε μια σειρά καθολικών, αλλά και κατά γλώσσα περιορισμών (βλ. υποενότητα 2.2.2.). Στην απλή έμβαση συλλαβής εμφανίζονται όλα τα σύμφωνα του φωνολογικού συστήματος της Αλβανικής, όπως στιγμικοί, προστριβόμενοι, τριβόμενοι, έρρινοι και υγροί φθόγγοι.

Στο (14) παρουσιάζεται το *μέγιστο συλλαβικό σχήμα* (maximal syllable pattern) της Αλβανικής με το οποίο περιγράφονται οι πιθανές συλλαβικές δομές σε τονισμένες μονοσύλλαβες λέξεις της γλώσσας.

(14) *μέγιστο συλλαβικό σχήμα της Αλβανικής*: $(\underbrace{\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)(\Sigma_4}_{\text{Έμβαση}})$ **Φ** $(\underbrace{\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3}_{\text{Έξοδος}})$

(15)

συλλαβικοί τύποι	*φωνητική μεταγραφή*	*ορθογραφία*	
Φ	[e]	e	‘τον/την’, Αιτ. Προσ. Αντ.
ΦΣ	[yɫ]	yll	‘αστέρι’
Φ $\Sigma_1\Sigma_2$	[elb]	elb	‘κριθάρι’
Φ $\Sigma_1\Sigma_2$ Σ_3	[elbθ]	elbth	‘κριθαράκι’ (στο μάτι)
ΣΦ	[zə]	zë	‘φωνή’
ΣΦΣ	[biɾ]	bir	‘γιος’
ΣΦ$\Sigma_1\Sigma_2$	[tuɾp]	turp	‘ντροπή’
ΣΦ$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$	[kopʃt]	kopsht	‘κήπος’
$\Sigma_1\Sigma_2$**Φ**	[bɾi]	bri	‘κοντά/δίπλα’
$\Sigma_1\Sigma_2$**Φ**Σ	[krəк]	krrëk	‘ξέχειλα’
$\Sigma_1\Sigma_2$**Φ**$\Sigma_1\Sigma_2$	[gremtʃ]	grremç	‘γάντζος’

[12] Ευχαριστούμε θερμά την κα Αμαλία Ρόντου-Γκόρου για την πολύτιμη βοήθειά της στην ανεύρεση των κατάλληλων γλωσσικών παραδειγμάτων και τις συζητήσεις μας σε διάφορα θέματα φωνολογικής δομής της Αλβανικής.

$\Sigma_1\Sigma_2\mathbf{\Phi}\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$	[zbaɾð t^s]	zbardhc	‘ξασπρισμένο’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\mathbf{\Phi}$	[ʃtɾa **.** ti]	shtrati	‘το κρεβάτι’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\mathbf{\Phi\Sigma}$	[skɫop]	skllop	‘λασπονέρι’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\mathbf{\Phi}\Sigma_1\Sigma_2$	[skɾapθ]	skrapth	‘είδος φιδιού’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\mathbf{\Phi}\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$	[mbɾapʃt]	mbrapsht	‘ανάποδα’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\Sigma_4\mathbf{\Phi}\Sigma$	[ʃndɾit]	shndrit	‘λαμποκοπώ’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\Sigma_4\mathbf{\Phi}\Sigma_1\Sigma_2$	[tʃndɾyʃk]	çndryshk	‘ξεσκουριάζω’

Η δομή $\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\Sigma_4\mathbf{\Phi}\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$, που δεν αναφέρεται στο (15), αποτελεί *τυχαίο κενό* (accidental gap).

Στο (16) παρουσιάζονται σχηματικά οι δύο τύποι ανοικτών συλλαβών της Αλβανικής. Στο (16α) με απλή έμβαση ΣΦ και στο (16β) με σύνθετη (διμελή) έμβαση ΣΣΦ.

(16) α.

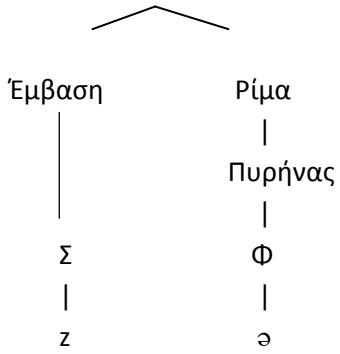

zë ‘φωνή’

β.

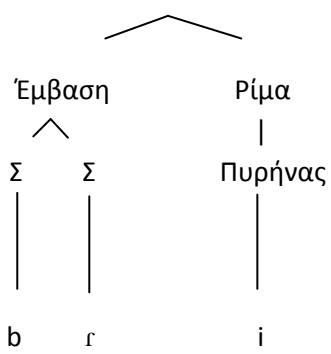

bri ‘κοντά/δίπλα’

Στο (17) παρουσιάζεται η τυπική κλειστή συλλαβή ΣΦΣ της Αλβανικής.

(17)

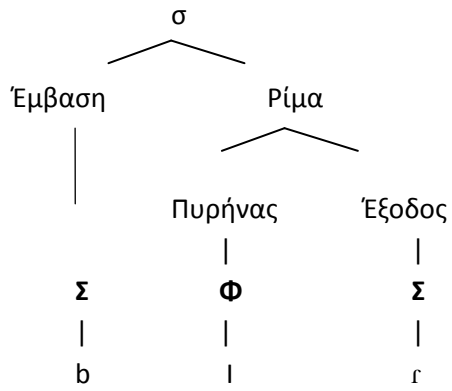

bir ‘γιος’

Η Αλβανική δε διαθέτει στο φωνολογικό της σύστημα συλλαβικά σύμφωνα ή μακρά φωνήεντα, αλλά μόνο βραχέα φωνήεντα και ανιούσες και κατιούσες διφθόγγους (βλ. και ΕΠ 5.2.1, σελ. 2-3):

- Ανιούσες δίφθογγοι με το ημίφωνο /^{j} /: /^{j}e, ^{j}i, ^{j}o, ^{j}u, ^{j}a/, οι οποίες στην αρχή της λέξης πραγματώνονται φωνητικά ως [je, ji, jo, ju, ja] αντίστοιχα.
- Ανιούσες δίφθογγοι με το ημίφωνο /^{u}/, π.χ. [^{u}a], [^{u}e], [^{u}o], [^{u}i], οι οποίες εμφανίζονται σε λέξεις ξένης προέλευσης.

- Κατιούσες δίφθογγοι: /a^{i}, e^{i}, ə^{i}, i^{i}, o^{i}, u^{i}/ (Fiedler 2003: 755)

Στο (18) παρουσιάζεται σχηματικά η συλλαβική δομή μιας ανοικτής συλλαβής με κατιούσα δίφθογγο στον πυρήνα της.

(18)

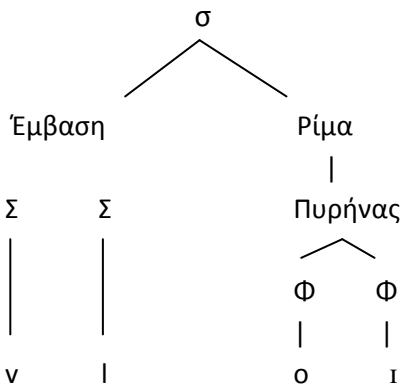

vloj ‘κοχλάζω’

Στο (19) παρουσιάζεται σχηματικά η συλλαβική δομή μιας κλειστής συλλαβής με δίφθογγο στον πυρήνα της συλλαβής. Το εξωσυλλαβικό σύμφωνο /t/ είναι προσαρτημένο στον κόμβο της συλλαβής. Στη βιβλιογραφία που αφορά τη φωνολογία της Αλβανικής δεν έχει συζητηθεί το ζήτημα κατά πόσο η προσάρτηση του εξωσυλλαβικού συμφώνου γίνεται στον κόμβο της συλλαβής ή της φωνολογικής λέξης.

(19)

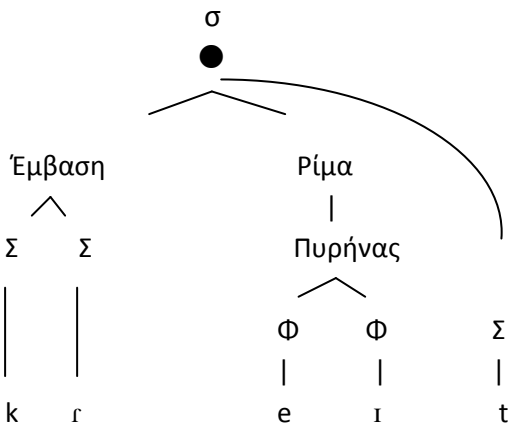

krejt ‘ολόκληρο/πλήρως’

Στο (20) παρουσιάζεται σχηματικά η συλλαβική δομή μιας κλειστής συλλαβής, με σύνθετη τριμελή έμβαση, σύνθετη διμελή έξοδο και εξωσυλλαβικά σύμφωνα: /s/ στην έμβαση και /θ/ στην έξοδο, τα οποία είναι προσαρτημένα στον κόμβο της συλλαβής.

(20)

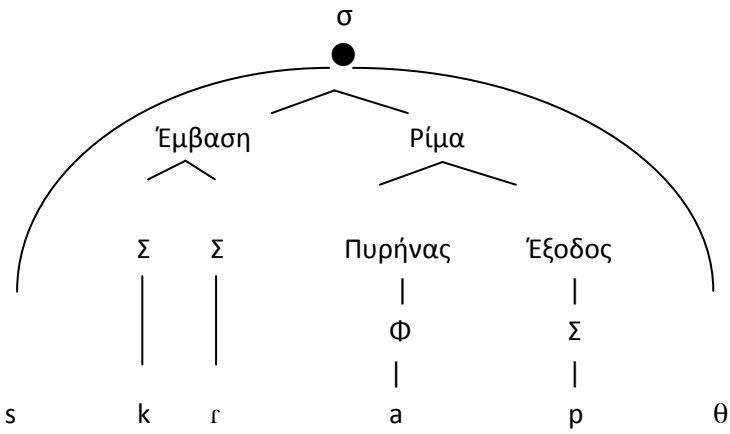

skrapth 'είδος φιδιού'

2.1.2.1. Σύμφωνα στην έξοδο συλλαβής

Στην απλή έξοδο συλλαβής στο τέλος της λέξης εμφανίζονται όλα τα σύμφωνα του φωνολογικού συστήματος της Αλβανικής, όπως στιγμικοί, προστριβόμενοι, τριβόμενοι, έρρινοι και υγροί φθόγγοι (για τη σύνθετη έξοδο συλλαβής στο τέλος της λέξης, βλ. τα παραδείγματα (32) και (35) στην υποενότητα 2.2.2.1).

(21) *απλή έξοδος στο τέλος της λέξης*

	Τελική έξοδος	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία	Μετάφραση
Στιγμικοί	-p	[dʒep]	xhep	'τσέπη'
	-t	[sot]	sot	'σήμερα'
	-k	[zambak]	zambak	'κρίνος'
	-c	[lakuric]	lakuriq	'γυμνός'
	-b	[kob]	kob	'απάτη'
	-d	[fɬad]	fllad	'αύρα'
	-g	[lag]	lag	'βρέχω'
Προστριβόμενοι	-tˢ	[da tˢ]	dac	'γάτος'
	-tʃ	[sitʃ]	siç	'όπως, καθώς'
	-dʒ	[dʒudʒ]	xhuxh	'νάνος'
Τριβόμενοι	-f	[caf]	qaf	'αγκαλιάζω'
	-θ	[θiθ]	thith	'ρουφώ'
	-s	[herəs]	herës	'πηλίκον'
	-ʃ	[dikuʃ]	dikush	'κάποιος'
	-h	[kɾah]	krah	'βραχίονας'
	-ð	[nazemað]	nazemadh	'ναζιάρης'
	-z	[loz]	loz	'παίζω'
	-ʒ	[pelegɾinaʒ]	pelegrinazh	'προσκύνημα'
Έρρινοι	-m	[dəm]	dëm	'ζημιά'
	-n	[divan]	divan	'ντιβάνι'

	-ɲ	[fciɲ]	fqinj	‘γείτονας’
Υγροί	-l	[biɾbil]	birbil	‘αηδόνι’
	-ɬ	[d^{ʒ}uɾd^{ʒ}uɬ]	xhurxhull	‘μουσκίδι’
	-ʎ	[t^{ʂ}uriʎ]	curril	‘κάνουλα νερού’
	-ɾ	[biɾ]	bir	‘γιος’
	-r	[cor]	qorr	‘στραβός’

2.1.2.2. Συλλαβοποίηση στην Αλβανική

Η Αλβανική είναι μια γλώσσα που περιέχει στο σύστημά της ανοικτές συλλαβές αλλά και μια πληθώρα κλειστών συλλαβών, τόσο εσωτερικά όσο και στο τέλος της λέξης. Μια πολυσύλλαβη λέξη χωρίς ενδιάμεσα συμφωνικά συμπλέγματα χωρίζεται σε συλλαβές του τύπου ΣΦ-ΣΦ-ΣΦ, για παράδειγμα, /dʷa.má.ɾe/ *xamare* ‘φλογέρα’.

Η συλλαβοποίηση μιας λέξης που έχει στο μέσο ένα συμφωνικό σύμπλεγμα υπόκειται στο νόμο της καλής συλλαβικής επαφής και στην ΑΜΕ, αρκεί να το επιτρέπουν οι φωνοτακτικοί κανόνες της γλώσσας. Για παράδειγμα, στη λέξη /sa$_{σ1}$.pɬak$_{σ2}$/ *sapllak* ‘κύπελλο’, το συμφωνικό σύμπλεγμα /pɬ/ είναι αποδεκτό σύμπλεγμα της Αλβανικής διότι είναι ορθά σχηματισμένο έχοντας απόσταση ως προς την ηχητικότητα ανάμεσα στα δύο μέλη, και συλλαβοποιείται σύμφωνα με την ΑΜΕ στην έμβαση της δεύτερης συλλαβής. Στη λέξη /cen$_{σ1}$.dɾa$_{σ2}$/ *qendra* ‘κέντρο’ (Memushaj 2010: 144), το συμφωνικό σύμπλεγμα /ndɾ/ δε συλλαβοποιείται στην έμβαση της δεύτερης συλλαβής ως είναι· το έρρινο συλλαβοποιείται ως έξοδος στην πρώτη συλλαβή ($σ_1$), και το σύμπλεγμα /dɾ/, που είναι αποδεκτό στη γλώσσα και ορθά σχηματισμένο, συλλαβοποιείται σύμφωνα με την ΑΜΕ στην έμβαση της δεύτερης συλλαβής. Ανάμεσα στην ($σ_1$) και στην ($σ_2$) υπάρχει καλή συλλαβική επαφή, διότι το έρρινο στην έξοδο της ($σ_1$) είναι ηχητικότερο από το σύμφωνο που ακολουθεί στην έμβαση της ($σ_2$). Αντίθετα, στη λέξη /spa$_{σ1}$.ʃtɾó$^{j}_{σ2}$/ *spastroj* ‘καθαρίζω’ (Memushaj 2010: 144), το συμφωνικό σύμπλεγμα /ʃtɾ/ είναι αντιιεραρχικό, διότι ανάμεσα στα μέλη /s/ και /t/ του συμπλέγματος υπάρχει αντίστροφη ηχητικότητα. Παρόλα αυτά συλλαβοποιείται σύμφωνα με την ΑΜΕ στην έμβαση της δεύτερης συλλαβής ($σ_2$), αφήνοντας ανοικτή την πρώτη συλλαβή. Τέλος, στη λέξη /ak$_{σ1}$.s^{j}ón$_{σ2}$/ *aksion* ‘πράξη’ (Memushaj 2010: 145), το σύμπλεγμα [ks], όταν βρίσκεται εσωτερικά στη λέξη, δε συλλαβοποιείται στην έμβαση της δεύτερης συλλαβής (***/**a$_{σ1}$.ks^{j}ón$_{σ2}$/)· αντίθετα, το πρώτο τεμάχιο συλλαβοποιείται ως έξοδος στην πρώτη συλλαβή, παρά την «κακή» συλλαβική επαφή που δημιουργείται, ενώ το δεύτερο τεμάχιο συλλαβοποιείται ως έμβαση στη δεύτερη συλλαβή.

2.1.3. Συλλαβική δομή της Ελληνικής (Ιωάννα Κάππα)

Η Ελληνική είναι μια γλώσσα που δείχνει προτίμηση στις ανοικτές συλλαβές (Σετάτος 1974: 22, μ.ά.) και διαθέτει τέσσερις βασικούς τύπους συλλαβών: ΣΦ, Φ, ΣΦΣ και ΦΣ, οι οποίοι εμφανίζονται σε ιθαγενείς λέξεις.

Στο φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής όλα τα συμφωνικά φωνήματα σε θέση έμβασης στην αρχή ή στο μέσο της λέξης πραγματώνονται κανονικά. Εξαίρεση αποτελούν μόνο τα υπερωικά σύμφωνα /k, g, x, ɣ/ τα οποία έχουν ουρανική πραγμάτωση [c, ɟ, ç, ʝ] σε θέση έμβασης όταν ακολουθεί ένα πρόσθιο φωνήεν, /i, e/ (βλ. Κεφάλαιο 1: Φωνητική, υποενότητα 1.3.1.4]. Η γλώσσα επιτρέπει σε θέση έμβασης να πραγματώνονται συμφωνικά συμπλέγματα αποτελούμενα από δύο ή τρία σύμφωνα. Αυτά τα συμφωνικά συμπλέγματα υπόκεινται σε μια σειρά καθολικών αλλά και ειδικών ανά γλώσσα περιορισμών (για τους φωνοτακτικούς περιορισμούς στα συμφωνικά

συμπλέγματα της Ελληνικής, βλ. υποενότητα 2.2.3.1). Η έξοδος της συλλαβής (εσωτερικά ή στο τέλος της λέξης) μπορεί να περιλαμβάνει ένα μόνο σύμφωνο.

(22) *μέγιστο συλλαβικό σχήμα της Ελληνικής στις ιθαγενείς λέξεις*: $\underbrace{(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)}$ **Φ** (Σ)

Έμβαση Έξοδος

(23) *συλλαβότυποι (στις ιθαγενείς λέξεις της Ελληνικής)*

Φ	[**a.**pi.**ɦ**i]	απειλή	
ΦΣ	[as]	ας	
ΣΦ	[né]	ναι	
ΣΦΣ	[fós]	φως	
$\Sigma_1\Sigma_2$**Φ**	[**tré.**xo][13]	τρέχω	
	[á.**kri**]	άκρη	
$\Sigma_1\Sigma_2$**ΦΣ**	[xtés]	χτες	
	[**stél.**no]	στέλνω	
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$**Φ**	[**skn̂i.**pa]	σκνίπα	
	[á.**stro**]	άστρο	
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$**ΦΣ**	[**str̂iŋ.**gla]	στρίγγλα	(Σετάτος 1974: 35)
	[á.**spros**]	άσπρος	

2.1.3.1. Σύμφωνα στην έξοδο συλλαβής

Στην ελληνική γλώσσα είναι περιορισμένος ο αριθμός αλλά και το είδος των συμφώνων που καταλαμβάνουν την έξοδο συλλαβής. Πιο συγκεκριμένα, μόνο τα σύμφωνα /s, n/ νομιμοποιούνται σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης, π.χ. *μαθητής* /maθitî***s***/ και *καθήκον* /kaθîko***n***/. Οι Joseph & Philippaki-Warburton (1987: 236) επισημαίνουν ότι το /n/ απαντάται σπανιότερα ως σύμφωνο εξόδου στο τέλος της λέξης διότι πολλές φορές απαλείφεται (π.χ. *των ανθρώπων* [tonan̪θróp***n***] ~ /tonanθrópo∅/) ή με την ανάπτυξη του φωνήεντος /e/ δημιουργείται ανοικτή συλλαβή, π.χ. [pézun] ~ [pézun***e***]). Στο λεξιλόγιο της δημοτικής έχουν διατηρηθεί, αν και χρησιμοποιούνται σπάνια, λέξεις της καθαρεύουσας με το σύμφωνο /r/ στην τελική έξοδο συλλαβής, όπως η λέξη *ύδωρ* /**ɦ**iðo***r***/ ή λέξεις που λήγουν σε δύο σύμφωνα, όπως *βασιλεύς* /vasilé***fs***/, *βλάξ* /vlá***ks***/, *μύωψ* /mî***ops***/. Στο λεξιλόγιο της Ελληνικής έχουν επίσης ενσωματωθεί δάνειες λέξεις ξένης προέλευσης με σύμφωνα ή συμπλέγματα συμφώνων στην τελική έξοδο συλλαβής τα οποία δεν εμφανίζονται στις ιθαγενείς λέξεις, όπως tán***ks***, f**ɦ***lm***, fa***st***-fú***d***, á***rt***, se***lf***-sérvis, klá***b***, tsé***k***, sl̂i***p***, báske***t***-bo/ κ.λπ.[14] Στη γλώσσα εμφανίζονται επίσης ονοματοποιητικά λεξικά τεμάχια (επιφωνήματα) που δε λήγουν σε /s/ ή /n/, π.χ. /á***x*** vá***x***/ ‘αχ βαχ’, κ.ά.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, έχουν διατυπωθεί για τη Νέα Ελληνική ειδικοί περιορισμοί σχετικά με τα αποδεκτά σύμφωνα εξόδου συλλαβής (Drachman 1990, Kappa 1995, 1997, μ.ά.),

[13] Στην Ελληνική το ρωτικό αρθρώνεται στα περισσότερα περιβάλλοντα ως μονοπαλλόμενο (βλ. ΕΠ 5.2.4., ΕΠ 5.2.2., Αναλυτική Έκθεση Αλβανικής, Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 1.3.1.3.).

[14] Βλ. τη μελέτη της Αποστόλου-Πανάρα (1985) για τη φωνολογική ένταξη και αφομοίωση των δανείων της Ελληνικής από την Αγγλική και τη μελέτη της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994) που αναλύει τα ποικίλα είδη δανείων της Ελληνικής από τη γαλλική και την αγγλική γλώσσα.

σύμφωνα με τους οποίους επιτρέπονται στο τέλος της λέξης μόνο σύμφωνα που αρθρώνονται στην *κορονιδική* αρθρωτική περιοχή. Επιτρέπονται δηλαδή μόνο τα αντηχητικά σύμφωνα /n/ και /r/ (το δεύτερο στις λόγιες λέξεις) και το σύμφωνο /s/.

Οι περιορισμοί είναι αυστηρότεροι στις εσωτερικές θέσεις της λέξης, όπου μόνο τα υγρά σύμφωνα /l, r/ νομιμοποιούνται σε έξοδο συλλαβής, όπως στις λέξεις /ál**.**ma/ *álma,* /ðér**.**ma/ *dhérma*, κ.λπ. Παράλληλα έχει υποστηριχθεί ότι και το έρρινο /n/ νομιμοποιείται σε έξοδο συλλαβής που βρίσκεται σε εσωτερική θέση, π.χ. /án.θro.pos/ *ánthropos* (Σετάτος 1974, Papademetre 1988, Pagoni 1993). Συμπερασματικά, καταλήγουμε στο ότι μόνο τα κορονιδικά αντηχητικά σύμφωνα /n, l, r/ είναι αποδεκτά σε έξοδο συλλαβής εντός της λέξης στην Ελληνική.

2.1.3.2. Συλλαβοποίηση στην Ελληνική

Η Ελληνική είναι μια τυπική γλώσσα με ανοικτές συλλαβές (Σετάτος 1974: 22, μ.ά), συνεπώς μια πολυσύλλαβη λέξη χωρίς ενδιάμεσα συμφωνικά συμπλέγματα χωρίζεται σε συλλαβές του τύπου ΣΦ-ΣΦ-ΣΦ-ΣΦ (π.χ. /ko.tó.pu.lo/ *kotópoulo*).

Όπως έχουμε ήδη διατυπώσει (υποενότητα 2.1.2.2), η συλλαβοποίηση υπόκειται (α) στην ΑΜΕ, αρκεί να το επιτρέπουν οι φωνοτακτικοί κανόνες της γλώσσας, και (β) στο νόμο της καλής συλλαβικής επαφής. Η συλλαβοποίηση βασίζεται επίσης σε διάφορες καθολικές αρχές της προσωδιακής φωνολογίας μεταξύ των οποίων είναι και η *κατευθυντικότητα* (directionality, Itô 1986: 10), που ορίζει ποια είναι η κατεύθυνση της συλλαβοποίησης ανά γλώσσα. Η κατευθυντικότητα της συλλαβοποίησης για την Ελληνική είναι από δεξιά προς τα αριστερά (Kappa 1995). Δηλαδή, σε μια ακολουθία φθόγγων αρχίζει ο σχηματισμός της συλλαβικής δομής (πυρήνας και μεγιστοποίηση της έμβασης) από το τελευταίο δεξιό φωνήεν και συνεχίζεται με το σχηματισμό της επόμενης συλλαβικής δομής προς τα αριστερά. Ο σχηματισμός της εξόδου συλλαβής γίνεται αφού πρώτα οργανωθούν οι εμβάσεις των συλλαβών. Η συλλαβοποίηση μιας λέξης που έχει στο μέσο ένα συμφωνικό σύμπλεγμα είναι ευαίσθητη τόσο ως προς φωνολογικά όσο και ως προς μορφολογικά κριτήρια. Αν δεν έχει μεσολαβήσει μια μορφολογική διαδικασία για να δημιουργήσει το σύμπλεγμα, όπως συμβαίνει σε μια προσφυματοποίηση, τότε η λέξη χωρίζεται σε συλλαβές με τέτοιον τρόπο, ώστε κάθε συλλαβή να αρχίζει με ένα αποδεκτό σύμπλεγμα της Ελληνικής (Joseph & Philippaki-Warburton 1987: 241). Για παράδειγμα, η λέξη *πατρίδα* /patríða/ συλλαβοποιείται ως /$pa_{\sigma 3}$**.**$trí_{\sigma 2}$**.**$ða_{\sigma 1}$/, ενώ οι λέξεις *λάσπη* /láspi/ και *άσπρο* /áspro/ συλλαβοποιούνται ως /$lá_{\sigma 2}$**.**$spi_{\sigma 1}$/ (όχι ως */lás**.**pi/) και ως /$á_{\sigma 2}$**.**$spro_{\sigma 1}$/ (όχι ως */ás**.**pro/) αντίστοιχα.

(24)	*πατρίδα* /patríða/	*λάσπη* /láspi/	*άσπρο* /áspro/
	α. /$pa_{\sigma 3}$**.**$trí_{\sigma 2}$**.**$ða_{\sigma 1}$/	α. /$lá_{s2}$(s)$pi_{\sigma 1}$/	α. /$á_{\sigma 2}$(s)$pro_{\sigma 1}$/
		β. */$lás_{\sigma 2}$**.**$pi_{\sigma 1}$/	β. */$ás_{\sigma 2}$**.**$pro_{\sigma 1}$/
		γ. /$lá_{\sigma 2}$ **.**$spi_{\sigma 1}$/	γ. /$á_{\sigma 2}$**.**$spro_{\sigma 1}$/

Στα (24α) πρώτα ολοκληρώνεται η συλλαβική δομή στις συλλαβές (σ_1), δηλαδή συνδέεται το φωνήεν με τον πυρήνα της συλλαβής και τα σύμφωνα προς τα αριστερά του πυρήνα σχηματίζουν τη μέγιστη αποδεκτή έμβαση (σύμφωνα με την ΑΜΕ). Κατόπιν, σχηματίζεται αντίστοιχα η δομή στις συλλαβές σ_2 και στη σ_3. Παρατηρούμε ότι στις λέξεις /$lá_{\sigma 2}$(s)$pi_{\sigma 1}$/ και /$á_{\sigma 2}$(s)$pro_{\sigma 1}$/ το σύμφωνο /s/, αν συνδεθεί με την έμβαση της σ_1, παραβαίνει την ΑΜΕ διότι έχει μεγαλύτερη ηχητικότητα από το σύμφωνο που ακολουθεί. Στην περίπτωση αυτή το /s/ παραμένει ασυλλαβοποίητο, δηλαδή δεν εντάσσεται ως έξοδος στη σ_2 ή ως έμβαση στη σ_1. Στο (24β) το σύμφωνο /s/ δεν μπορεί να

συλλαβοποιηθεί ως έξοδος στη σ_2, παρόλο που θα δημιουργούσε μια καλή συλλαβική επαφή με το επόμενο σύμφωνο στην έμβαση της σ_1, διότι ισχύει ο *περιορισμός εξόδου*. Αυτός ο περιορισμός, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προσδιορίζει ότι στην Ελληνική μόνο τα σύμφωνα /l, r/ μπορούν να συνδεθούν με τη θέση εξόδου μέσα στη λέξη. Αν το σύμφωνο /s/ τελικά δεν μπορέσει να συνδεθεί προσωδιακά στον κόμβο κάποιου υποσυλλαβικού συστατικού, δε θα πραγματωθεί φωνητικά και θα αποβληθεί. Στην περίπτωσή μας όμως δε συμβαίνει αυτό γιατί το /s/ συλλαβοποιείται τελικά ως έμβαση. Στο (24γ), η ΑΜΕ αποδίδει το /s/ στη μόνη θέση με την οποία μπορεί να συνδεθεί προκειμένου να πραγματωθεί φωνητικά: στην έμβαση της συλλαβής σ_1.

Κατά τη συλλαβοποίηση των ελληνικών λέξεων *άλμα* /álma/ και *δέρμα* /ðérma/ τα συμφωνικά συμπλέγματα /lm/ και /rm/ δεν είναι δυνατόν να σχηματίσουν έμβαση στη δεύτερη συλλαβή */á.lma/ και */ðé.rma, εφόσον ανάμεσα στα μέλη του συμπλέγματος υπάρχει αντίστροφη ηχητικότητα κατά παραβίαση της ΑΜΕ (τα υγρά είναι περισσότερο ηχητικά από τα έρρινα). Η σύνδεση του υγρού σύμφωνου [l/r] με την έξοδο της πρώτης συλλαβής δημιουργεί καλή συλλαβική επαφή. Η έξοδος [l/r] της πρώτης συλλαβής έχει μεγαλύτερο δείκτη ηχητικότητας από το έρρινο σύμφωνο [m] στην έμβαση της επόμενης συλλαβής, βλ. /ál.ma/, /ðér.ma/. Το υγρό σύμφωνο είναι αποδεκτό σε έξοδο συλλαβής, διότι πληροί τον περιορισμό της *εξόδου συλλαβής* στο μέσο της λέξης.

Η προσφυματοποίηση των προθημάτων που λήγουν σε έρρινο σύμφωνο, π.χ. /en-/ και /sin-/ σε βάσεις που αρχίζουν με στιγμικό σύμφωνο [p, t, k] δημιουργούν συμφωνικές ακολουθίες [έρρινο+στιγμικό]. Σε αυτή την περίπτωση, έχει υποστηριχθεί ότι το έρρινο αποδίδεται στην έμβαση της συλλαβής στην οποία ανήκει το στιγμικό σύμφωνο και όχι στην έξοδο της προηγούμενης συλλαβής (Malikouti-Drachman 1987, Malikouti-Drachman & Drachman 1992, Kappa 1995). Με τη σειρά του, στην ίδια θέση το στιγμικό ηχηροποιείται, ενώ το έρρινο ή αφομοιώνεται μερικώς ως προς τον τόπο άρθρωσης του στιγμικού συμφώνου, π.χ. *εμπνέω* /en-pneo/: /e.^{m}bnéo/, ή αφομοιώνεται πλήρως /e.bnéo/.

Σε περίπτωση μορφολογικής συμπλοκής ενός επιθήματος που λήγει σε στιγμικό σύμφωνο, όπως το /ek-/, με μια βάση που αρχίζει με το αντίστοιχο στιγμικό, τα δύο όμοια στιγμικά απλοποιούνται σε ένα, διότι δεν επιτρέπεται να γειτνιάζουν δύο όμοια σύμφωνα (αρχή του υποχρεωτικού περίγυρου, βλ. λέξη *εκκίνηση* /ek-kinisi/ /e∅.kĩ.ni.si/). Σε αρκετές όμως ελληνικές διαλέκτους, όπως, για παράδειγμα, στην Κυπριακή (Newton 1972), παρατηρούνται διπλά σύμφωνα στην επιφανειακή δομή (προφορά) των λέξεων.

Σε μερικές περιπτώσεις η γλώσσα μπορεί να μην ακολουθεί το νόμο της καλής συλλαβικής επαφής επειδή η συλλαβοποίηση συναντά μορφολογικά όρια, όπως στη λέξη *εκτόνωση* /ektonosi/. Εάν θεωρήσουμε αποδεκτή τη συλλαβοποίηση /ek$_{\sigma4}$.tó$_{\sigma3}$.no$_{\sigma2}$.si$_{\sigma1}$/,[15] διαπιστώνουμε ότι παραβιάζεται η ΑΜΕ καθώς τα σύμφωνα /k/ και /t/ είναι ετεροσυλλαβικά. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με το γεγονός ότι στην αρχή της λέξης το συμφωνικό σύμπλεγμα [kt] είναι απόλυτα αποδεκτό από τους ομιλητές της Ελληνικής (αν και βέβαια παραβιάζει την αρχή της ελάχιστης απόστασης καθώς τα δύο σύμφωνα έχουν τον ίδιο βαθμό ηχητικότητας). Επίσης, το σύμφωνο /k/ στην έξοδο της συλλαβής σ_4 έχει την ίδια συμφωνική ισχύ (ηχηρότητα) με το σύμφωνο /t/ στην έμβαση της συλλαβής σ_3 (k = t), με αποτέλεσμα και η συλλαβική επαφή να μην είναι άρτια. Εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι η συλλαβοποίηση της Ελληνικής υφίσταται επιδράσεις τόσο από φωνολογικούς όσο και από μορφολογικούς παράγοντες. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, το μορφολογικό κριτήριο υπερισχύει του φωνολογικού, καθώς το μορφολογικό όριο μεταξύ του

[15] Αυτή η συλλαβοποίηση προτείνεται από τους Joseph & Philippaki-Warburton (1987: 241).

προθήματος /ek-/ και της βάσης στην οποία προσκολλάται επηρεάζει τη συλλαβική ανάλυση ανάμεσα στη σ_4 και τη σ_3. Ωστόσο, πολλοί ομιλητές αποδέχονται εξίσου τη συλλαβοποίηση /$e_{\sigma4}$.kt$ó_{\sigma3}$.n$o_{\sigma2}$.s$i_{\sigma1}$/. Σε αυτή την περίπτωση το φωνολογικό κριτήριο (ανοικτή συλλαβή στη σ_4 και μεγιστοποίηση της έμβασης στη σ_3) υπερισχύει του μορφολογικού. Κατ' αντίστοιχο τρόπο η συλλαβοποίηση /e.kro.î/ στη μορφολογικά σύνθετη λέξη *εκροή* /ek-roî/, με ικανοποίηση της ΑΜΕ, είναι περισσότερο αποδεκτή από τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας από τη μορφολογικά καθορισμένη συλλαβοποίηση /ek.ro.î/.

Αντίστοιχη συλλαβοποίηση με υπερίσχυση του μορφολογικού κριτηρίου, συνεπικουρούμενου από τους φωνοτακτικούς κανόνες της γλώσσας, παρέχουν οι τύποι /ef.splaxnî̱a/, /ef.strofî̱a/, /ek.stratî̱a/,[16] /ék.pliksi/, /ek.ðromî/ και, κατ' αναλογία, οι τύποι /af.strî̱a/ και /ek.sprés/. Παρατηρούμε ότι τα συμφωνικά συμπλέγματα /fspl, fstr, kstr, kspl, kspr, kðr/ εμφανίζονται στο μέσο της λέξης και ποτέ στην αρχή της. Αυτό εξηγείται από τους φωνοτακτικούς περιορισμούς της γλώσσας, οι οποίοι δεν επιτρέπουν σύμπλεγμα τεσσάρων συμφώνων στη θέση της έμβασης, αλλά επιτρέπουν μέχρι ένα αντιιεραρχικό σύμφωνο στην αρχή της έμβασης, με την προϋπόθεση αυτό να είναι διαρκές/τριβόμενο. Μια πρόσθετη ένδειξη για τις παραπάνω συλλαβοποιήσεις μάς παρέχει ο λόγιος τύπος *ευσπλαχνικός* /efsplaxnikós/, ο οποίος μετά την αποβολή της πρώτης συλλαβής (του προθήματος /ef-/) πραγματώνεται στην καθομιλουμένη ως *σπλαχνικός* /splaxnikós/ και όχι ως */fsplaxnikos/. Αντίθετα, οι τύποι της λόγιας γλώσσας *διόπτρα* /ðjóptra/ και *ικτρός* /iktrós/ εμφανίζονται συχνά στην καθομιλουμένη ως /ðjó.ftra/ και /i.xtrós/,[17] δηλαδή με ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης των στιγμικών συμφώνων /p, k/ σε [f, x] αντίστοιχα. Αυτή η ανομοίωση αποτελεί ακόμη μια ένδειξη ότι οι τύποι της καθομιλουμένης συλλαβοποιούν στην έμβαση της δεύτερης συλλαβής το διαρκές/εξακολουθητικό σύμφωνο /f, x/ μαζί με το υπόλοιπο αποδεκτό συμφωνικό σύμπλεγμα.

Παραθέτουμε στη συνέχεια λόγιες και δάνειες λέξεις με το εξής χαρακτηριστικό: η έξοδος στο τέλος της λέξης περιέχει είτε ένα σύμφωνο είτε μια ακολουθία συμφώνων που δεν εμφανίζεται σε λέξεις της δημοτικής.

(25)	α.	vasiléfs, vláks, mî̱ops	λόγιοι τύποι
	β.	tánks, fî̱lm, fast-fúd, árt, self-sérvis, kláb, tsék, slî̱p	δάνειες λέξεις

Η συλλαβοποίηση των λέξεων αυτών είναι προβληματική, διότι, ενώ αποκλίνουν από τους περιορισμούς που ορίσαμε ότι ισχύουν για την Ελληνική, πραγματώνονται φωνητικά.

Οι λέξεις στο (25α) είναι λόγιες και η κατάληξή τους παραπέμπει στην Αρχαία Ελληνική. Πράγματι, η έξοδος συλλαβής συγκροτεί αποδεκτό συλλαβικό σχήμα της Αρχαίας Ελληνικής καθώς αποτελείται από [στιγμικό + s] που με ειδικό νόμο επιτρέπεται να εμφανίζεται στο τέλος της λέξης (Steriade 1982, Itô 1986). Θεωρούμε ότι αυτές οι σπάνια χρησιμοποιούμενες σήμερα λέξεις είναι καταχωρημένες ως ιδιάζοντα λεξικά τεμάχια στο λεξιλόγιο της Ελληνικής ή ότι η φωνοτακτική τους μορφή υπόκειται σε περιφερειακούς, πιο «χαλαρούς» περιορισμούς.

Οι λέξεις της ομάδας (25β) είναι δάνειες λέξεις ξένης προέλευσης, οι οποίες επίσης μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν καταχωρηθεί ως ιδιάζοντα λεξικά τεμάχια στο λεξιλόγιο της Ελληνικής ή ότι

[16] Όμοιο συλλαβισμό προτείνουν και οι Holton et al. (1997).

[17] Ο Σετάτος (1974: 32) δέχεται επίσης τον προτεινόμενο συλλαβισμό. Να επισημάνουμε ακόμα ότι οι τύποι της καθομιλουμένης *ουδετεροποιούν* τα μαρκαρισμένα συμφωνικά συμπλέγματα [στιγμικό+στιγμικό] στα λιγότερο μαρκαρισμένα [τριβόμενο+στιγμικό], π.χ. pt → ft, kt → xt.

απλώς υπόκεινται σε πιο ελαστικούς φωνοτακτικούς περιορισμούς, οι οποίοι ενεργοποιούνται σε περιφερειακά στρώματα της γραμματικής. Δεν είναι ωστόσο λίγες οι φορές που τα δάνεια προσαρμόζονται στο φωνολογικό σύστημα της γλώσσας, π.χ. *τρακτέρ ~ τρακτέρι, τρακτέρια* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994: 182), ή απλώς ασκούν επιρροή στους υπάρχοντες περιορισμούς συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στη δημιουργία νέων συνδυασμών φωνημάτων: surf > *σερφάρω*, sniff > *σνιφάρω* (Αποστόλου-Πανάρα 1985), match, trast, tanks > *ματς, τραστ, τανκς* (Σετάτος 1974: 31, 44).

Συμπερασματικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι τύποι των συλλαβών που πραγματώνονται στις ιθαγενείς λέξεις της Ελληνικής δύνανται να παρασταθούν σχηματικά με το μέγιστο σχήμα: $(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)\Phi(\Sigma)$. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να φιλοξενήσουν από ένα έως τρία σύμφωνα στην αρχή της συλλαβής (έμβαση), π.χ. *σκνίπα* /sknipa/, και μόνο ένα σύμφωνο σε θέση εξόδου στο τέλος της συλλαβής.

Αν θεωρήσουμε ότι και οι δάνειες λέξεις εντάσσονται στο σύστημα της γλώσσας, τότε ο μέγιστος αριθμός συμφώνων στην έξοδο στο τέλος της λέξης είναι τρία σύμφωνα, όπως στη λέξη *τανκς* /taŋks/. Σε αυτή την περίπτωση το συλλαβικό σχήμα: $(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)\Phi(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)$ θεωρείται ως η μέγιστη συλλαβή (Σετάτος 1974: 34).

2.1.4. Σύγκριση της συλλαβικής δομής Αλβανικής-Ελληνικής (Ιωάννα Κάππα)

Η συλλαβική δομή της Αλβανικής είναι περισσότερο σύνθετη σε σχέση με τη συλλαβική δομή της Ελληνικής και ιδιαίτερα στα σύμφωνα που απαρτίζουν την έξοδο της συλλαβής στο τέλος της λέξης. Στην έμβαση της Αλβανικής επιτρέπονται μέχρι και τέσσερα σύμφωνα, ενώ αντίθετα στην Ελληνική επιτρέπονται έως και τρία σύμφωνα. Η μεγάλη διαφορά ανάμεσα στις δύο γλώσσες είναι στην έξοδο της συλλαβής, όπως είναι φανερό και από το μέγιστο συλλαβικό σχήμα κάθε γλώσσας:

(26) α. Μέγιστο συλλαβικό σχήμα της Αλβανικής: $(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)(\Sigma_4)$ **Φ** $(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)$

β. Μέγιστο συλλαβικό σχήμα της Ελληνικής: $(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)$ **Φ** (Σ) (ιθαγενείς λέξεις)

Όλα τα σύμφωνα της Αλβανικής επιτρέπονται σε θέση (απλής) εξόδου στο τέλος της λέξης. Η έξοδος σε αυτή την περίπτωση είναι δυνατόν να περιέχει από ένα έως και τρία σύμφωνα, δημιουργώντας ποικίλα διμελή ή και τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα τα οποία περιλαμβάνουν και εξωσυλλαβικά σύμφωνα τα οποία ενσωματώνονται απευθείας στον συλλαβικό κόμβο.

Στην Ελληνική υπάρχουν πολύ αυστηροί περιορισμοί για την έξοδο στο τέλος της λέξης, στην οποία επιτρέπονται μόνο δύο σύμφωνα με συγκεκριμμένο τόπο άρθρωσης, τον κορονιδικό ([n], [s]). Μόνο οι δάνειες λέξεις ξένης προέλευσης μπορούν να περιέχουν σύνθετη ή απλή έξοδο με σύμφωνα που δεν επιτρέπονται στο ιθαγενές λεξιλόγιο.

Εσωτερικά στη λέξη δεν παρατηρούνται σύνθετες έξοδοι στην Αλβανική, παρά μόνο έξοδοι με έρρινο, υγρό, τριβόμενο, ή στιγμικό τεμάχιο. Αντίθετα, στην Ελληνική η έξοδος εσωτερικά στη λέξη υπόκειται σε αυστηρότερους περιορισμούς και επιτρέπεται να περιέχει μόνο τα κορονιδικά αντηχητικά σύμφωνα [n, l, r].

Η συλλαβοποίηση και στις δύο γλώσσες υπόκειται στο νόμο της καλής συλλαβικής επαφής και στην ΑΜΕ, αρκεί να το επιτρέπουν οι φωνοτακτικοί κανόνες της γλώσσας.

2.2. **Φωνοτακτικοί περιορισμοί** (Ιωάννα Κάππα)

2.2.1. Εισαγωγή

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το είδος και η θέση των συμφώνων που απαρτίζουν μια σύνθετη έμβαση ή σύνθετη έξοδο συλλαβής δεν είναι τυχαία, αλλά υπόκεινται τόσο σε καθολικούς, όσο και σε ειδικούς κατά γλώσσα περιορισμούς (βλ. υποενότητα 2.1.1.1). Η *ηχητικότητα* των φθόγγων συνιστά έναν καθολικό περιορισμό στον οποίο υπακούει η φωνοτακτική κάθε γλώσσας και το ηχητικό προφίλ μιας 'ορθά σχηματισμένης' συλλαβής προσδιορίζεται με τη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας. Στις ακόλουθες ενότητες παρουσιάζονται οι φωνοτακτικοί περιορισμοί ως προς τους συνδυασμούς συμφώνων στην έμβαση ή στην έξοδο μιας συλλαβής για την Αλβανική (υποενότητα 2.2.2.) και την Ελληνική (υποενότητα 2.2.3). Στην υποενότητα 2.2.4 συγκρίνονται οι φωνοτακτικοί περιορισμοί των δύο υπό εξέταση γλωσσών. Στο Παράρτημα στο τέλος του καφαλαίου παρουσιάζονται αναλυτικοί πίνακες με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα των αποδεκτών και μη αποδεκτών συμφωνικών συμπλεγμάτων κάθε γλώσσας.

2.2.2. **Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Αλβανικής** (Ιωάννα Κάππα)

Στο φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής είναι αποδεκτές οι σύνθετες εμβάσεις στη συλλαβική δομή, με αποτέλεσμα να πραγματώνονται συμφωνικά συμπλέγματα αποτελούμενα από δύο έως και τέσσερα σύμφωνα στην έμβαση της συλλαβής και από δύο έως και τρία σύμφωνα στην έξοδο της συλλαβής στο τέλος της λέξης. Αυτά τα συμφωνικά συμπλέγματα υπόκεινται σε μια σειρά καθολικών, αλλά και κατά γλώσσα περιορισμών.

2.2.2.1. Συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής

Στην Αλβανική εμφανίζεται μια πληθώρα συμφωνικών συμπλεγμάτων στην αρχή και εντός της λέξης (Memushaj 2010: 221-224). Στη θέση της έμβασης πραγματώνονται τα ακόλουθα *διμελή* συμφωνικά συμπλέγματα αποτελούμενα από τα ακόλουθα σύμφωνα (το '*' δηλώνει μη γραμματικό συνδυασμό):

(27) *διμελή συμφωνικά συμπλέγματα στην αρχή της λέξης*

α.	[στιγμικό+υγρό]	pl/bl, pɫ/bɫ, kl/gl, kɫ/gɫ, pɾ/bɾ, tɾ/dɾ, kr/gr, κ.ά.
		*tl /*dl, *t^{s}l /*d^{z}l, *t^{s}ɾ /*d^{z}ɾ
β.	[στιγμικό+έρρινο]	tm, t^{ʃ}m, t^{ʃ}n, t^{ʃ}ɲ
		*pn/bn,*kn/gn,*tn/dn,*dm
γ.	[στιγμικό+τριβόμενο]	ps, ks, pj/bj, tj/dj, t^{s}j, t^{ʃ}f κ.ά.
		*bz, *gz, κ.ά.
δ.	[στιγμικό+στιγμικό]	tk, t^{ʃ}k
ε.	[τριβόμενο+υγρό]	fl/vl, fɾ/vɾ, uɾ
		*xl/ɣl,*xr/ɣr,*ðl,*sl/zl, *sr/zr

στ.	[τριβόμενο+έρρινο]	un, sn, sm/zm *vm *fn/vn, *xn/ɣn, *zn, *γm, *ðm
ζ.	[τριβόμενο+στιγμικό]	sp, st, sk, ʃt, ʃt, ʃc, ʒb, ʒd, fc, κ.ά.
η.	[τριβόμενο+τριβόμενο]	sf/zv, ʃθ, sj, zj, fʃ, fj/vj, θj/ðj
θ.	[έρρινο+έρρινο]	___
ι.	[έρρινο +υγρό]	ml, mɬ, mɾ
ια.	[έρρινο+ομοργ.στιγμικό]	nd, ŋg, ŋ ɟ, nd^{3}, mb

(Βλ. Παράρτημα, Πίνακες 8-18 για αναλυτική παρουσίαση των αποδεκτών και μη αποδεκτών συμπλεγμάτων με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα).

Τα δύο σύμφωνα που απαρτίζουν τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα (27α-γ) και (27ε-ι) είναι αποδεκτά διότι ακολουθούν τη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας, δηλαδή η ηχητικότητα ανάμεσα στα μέλη του συμπλέγματος της έμβασης αυξάνεται σταδιακά.

Στα συμπλέγματα στο (27) ορισμένοι συνδυασμοί συμφώνων, όπως */tl, dl, t^{s}l, d^{z}l, tn, dn, sl, zl, sr, zr, pm/, δεν εμφανίζονται ποτέ στην αρχή της λέξης, αν και δεν παραβαίνουν την αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας. Η απουσία αυτών των συμφωνικών συμπλεγμάτων οφείλεται στο ότι στην Αλβανική λειτουργεί ένας περιορισμός που δεν επιτρέπει την πραγμάτωση *ομοργανικών* συμπλεγμάτων. Απαγορεύει δηλαδή τα σύμφωνα που αποτελούν το σύμπλεγμα να έχουν κοινό σημείο άρθρωσης, π.χ. κορονιδικό, χειλικό, κ.λπ., (28). (Πρόκειται για έκφανση του περιορισμού του υποχρεωτικού περίγυρου, γνωστού και ως OCP.[18])

(28)	*μη αποδεκτά συμπλέγματα*	*σημείο άρθρωσης*
	*tn, dn, tl, ðn, ðl, sl, sr, zl, sr:	[κορονιδικό]
	*pm, fm:	[χειλικό]
	*fn, θm:	[+ πρόσθιο] (δηλαδή στο μπροστινό μέρος της στοματικής κοιλότητας)

Ορισμένα διμελή συμφωνικά συμπλέγματα αποτελούμενα από [τριβόμενο+στιγμικό] (27ζ), [τριβόμενο+τριβόμενο] (27η), [στιγμικό+στιγμικό] (27δ) δε σχηματίζονται σύμφωνα με την καθολική κλίμακα ηχητικότητας (βλ. 10) και το ηχητικό προφίλ τους δεν «υπακούει» στη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας, οπότε θεωρούνται *αντιιεραρχικά*. Το σύμπλεγμα [έρρινο+έρρινο] (27θ) δεν πραγματώνεται, διότι έχει τον ίδιο τρόπο άρθρωσης (έρρινο) και δεν υπάρχει σταδιακή αύξηση της ηχητικότητας ανάμεσα στα μέλη του συμπλέγματος:

(29) *αντιιεραρχικά διμελή συμφωνικά συμπλέγματα (αρχή λέξης)*

α.	[τριβόμενο+στιγμικό], π.χ. sp, st, sk	αντίστροφη ηχητικότητα
β.	[τριβόμενο+τριβόμενο], π.χ. sf/zv, ʃθ, sj	όμοια ηχητικότητα
γ.	[στιγμικό+στιγμικό], π.χ. tk, t^{ʃ}k	όμοια ηχητικότητα

[18] Ο περιορισμός OCP διατυπώθηκε για πρώτη φορά στη φωνολογία των τονικών γλωσσών (Leben 1973, 1978) για να ορίσει ποιες ακολουθίες μουσικών τόνων είναι γραμματικές σε διάφορες αφρικανικές γλώσσες. Όσον αφορά ακολουθίες συμφωνικών ή φωνηεντικών τεμαχίων, ο περιορισμός αυτός δεν επιτρέπει να πραγματώνονται γειτνιάζοντες φθόγγοι που φέρουν τα ίδια διακριτικά χαρακτηριστικά, για παράδειγμα, ως προς τον τόπο ή τρόπο άρθρωσης, (McCarthy 1986, Yip 1988, μ.ά.).

δ. [έρρινο+ομοργ. στιγμικό],[19] π.χ. nd, ŋg, mb αντίστροφη ηχητικότητα

Στην Αλβανική πραγματώνονται επίσης στη θέση της έμβασης, στην αρχή και εντός της λέξης, *τριμελή* συμφωνικά συμπλέγματα (αναλυτικά στο Παράρτημα, Πίνακες 19-25), τα οποία αποτελούνται από:

(30) *τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα στην αρχή της λέξης*

α.	[έρρινο+ομοργ.στιγμικό+υγρό]	ndɾ, ŋgɾ, mbɾ, mbl	[Πίνακας 19]
β.	[έρρινο+ομοργ.στιγμικό+τριβόμ.]	ndj, dᶻj, mbj	[Πίνακας 20]
γ.	[**s**+στιγμικό+υγρό]	stɾ/zbɾ, ʃtɾ, ʃpɾ, skl, ʒgɾ, κ.ά.	[Πίνακας 21]
δ.	[**s**+τριβόμ.+υγρό]	ʃfɾ, ʃfl, ʒvl	[Πίνακας 22]
ε.	[**s**+στιγμικό+τριβόμ.]	ʃpj, ʃtj	[Πίνακας 23]
στ.	[στιγμικό+τριβόμ.+στιγμικό]	___	[Πίνακας 24]
ζ.	[στιγμικό+τριβόμ.+τριβόμ.]	kθj	[Πίνακας 25]
η.	[τριβόμ.+τριβόμ.+τριβόμ.]	zvj	[Πίνακας 25]

Τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα (30α-ε) παρουσιάζουν αντίστροφη ηχητικότητα ανάμεσα στο πρώτο και δεύτερο μέλος, ενώ η ηχητικότητα ανάμεσα στο δεύτερο και τρίτο μέλος αυξάνεται σταδιακά. Στα συμπλέγματα (30α-β) προηγείται ένα έρρινο, όπως στα αντίστοιχα διμελή, ενώ στα συμπλέγματα (30γ-ε) προηγείται ένα τριβόμενο συριστικό σύμφωνο /s, ʃ, ʒ/, ακολουθούμενο από ένα αποδεκτό για την αρχή της λέξης διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα που αποτελείται από [στιγμικό+υγρό] ή [τριβόμενο+υγρό] ή από [στιγμικό+τριβόμενο]. Και στην περίπτωση των ανωτέρω τριμελών εμβάσεων δημιουργούνται αντιιεραρχικά συμφωνικά συμπλέγματα, όπου τα δύο πρώτα σύμφωνα έχουν αντίστροφη ηχητικότητα, (όπως, δηλαδή, και τα αντίστοιχα διμελή). Η ενσωμάτωσή τους στη συλλαβική δομή αντιμετωπίζεται ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο που υιοθετεί κάθε μελετητής.

Στην Αλβανική πραγματώνονται επίσης στη θέση της έμβασης, στην αρχή της λέξης, *τετραμελή* συμφωνικά συμπλέγματα (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 26):

(31) *τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα στην αρχή της λέξης*

α.	[προστριβόμενο+έρρινο+ομοργ.στιγμικό+υγρό]	tʃndɾ, ʃndɾ
β.	[τριβόμενο+έρρινο+ομοργ.στιγμικό+υγρό]	zmbɾ, tʃmbɾ

Στα παραπάνω τετραμελή συμπλέγματα προηγείται ένας συριστικός τριβόμενος /ʃ, z/ ή προστριβόμενος [tʃ] φθόγγος, ακολουθούμενος από ένα αποδεκτό για την αρχή της λέξης τριμελές συμφωνικό σύμπλεγμα που αρχίζει με έρρινο και ομοργανικό στιγμικό (προερρινοποιημένο στιγμικό) μαζί με ένα υγρό σύμφωνο, π.χ. /tʃndɾyʃk/ *çndryshk* 'ξεσκουριάζω'.

Στην Αλβανική πραγματώνονται επίσης συμφωνικά συμπλέγματα σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης. Αυτά μπορεί να είνα *διμελή* (Παράρτημα, Πίνακες 27-30) ή και *τριμελή* (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 31).

[19] Οι ακολουθίες συμφώνων [nd], [ŋg], [mb] θεωρούνται και ως οι αντίστοιχοι προερρινοποιημένοι στιγμικοί φθόγγοι [ⁿd], [ᵑg], [ᵐb] (Fiedler 2003: 756-7), οπότε σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχει πλέον ζήτημα αντίστροφης ηχητικότητας.

(32) *διμελή συμφωνικά συμπλέγματα στο τέλος της λέξης (έξοδος)*

α.	[υγρό+στιγμικό]	lp, lt, lk, lc, ɾp, ɾt, ɾk, ɾc, ɾb, κ.ά.
β.	[υγρό+τριβόμ.]	lf, ls, ɾf, ɾθ, κ.ά.
γ.	[υγρό+έρρινο]	lm, ɬm, ɾm, ɾn
δ.	[έρρινο+στιγμικό]	mp, nt, ŋk, ŋc, κ.ά.
ε.	[έρρινο+τριβόμ.]	ns, nz, nθ, mf, mθ, mʃ
στ.	[τριβόμ.+στιγμικό]	ht, fk, vg, ft, ft^{s}, st, zg, ʃt, κ.ά.
ζ.	[τριβόμ.+τριβόμ.]	fʃ
η.	[τριβόμ.+έρρινο]	zm
θ.	[στιγμικό+τριβόμ.]	pθ, ps, kθ
ι.	[στιγμικό+στιγμικό]	tk, t^{s}k
ια.	[στιγμικό+έρρινο]	tm

Από τα παραπάνω διμελή συμφωνικά συμπλέγματα, τα συμπλέγματα (32α-στ) ακολουθούν τη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας, δηλαδή η ηχητικότητα ανάμεσα στα μέλη του συμπλέγματος μειώνεται σταδιακά από τον πυρήνα της συλλαβής μέχρι το τέλος της εξόδου:

(33)	α.	[υγρό+στιγμικό]	[tuɾp]	turp	‘ντροπή’
			[zvaɾg]	zvarg	‘παρατείνω’
	β.	[υγρό+τριβόμενο]	[zaɾf]]	zarf	‘φάκελος’
			[zvjeɾð]	zvjerdh	‘κιτρινίζω’ (μτβ)
	γ.	[υγρό+έρρινο]	[ʃkelm]	shkelm	‘κλωτσιά’
	δ.	[έρρινο+στιγμικό]	[lind]	lind	‘γεννιέμαι’
			[dʒuŋg]	xhung	‘καμπούρα’
			[gremtʃ]	gremç	‘γάντζος’
	ε.	[τριβόμενο+στιγμικό]	[pabiʃt]	pabisht	‘κολοβός’

Ωστόσο, τα διμελή συμφωνικά συμπλέγματα στο (32ζ-ια) σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης δεν ακολουθούν τη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας, καθώς η ηχητικότητα ανάμεσα στα μέλη του συμπλέγματος δε μειώνεται σταδιακά από τον πυρήνα της συλλαβής μέχρι το τέλος της εξόδου. Αντίθετα παρατηρείται αντίστροφη ή όμοια ηχητικότητα ανάμεσα στα μέλη του συμπλέγματος:

(34)	α.	[στιγμικό+τριβόμ.]	[pɾáps]	praps	‘αποκρούω’
			[flanîkθ]	flanikth	‘κοτέτσι’
	β.	[στιγμικό+στιγμικό]	[bɾétk]	bretk	‘ιερό οστούν’
			[kótsk]	kock	‘κόκαλο’

(35) *τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα στο τέλος της λέξης (έξοδος)*

α.	[υγρό+στιγμικό+τριβόμ.]	ɾgs		
β.	[έρρινο+στιγμικό+τριβόμ.]	ŋks, ŋkθ, ŋgθ		
γ.	[έρρινο+στιγμικό+υγρό]	mbɬ		
		ʃémbɬ	shembll	‘παράδειγμα’
δ.	[υγρό+στιγμικό+στιγμικό]	ɾkt		

ε.	[έρρινο+στιγμικό+στιγμικό]	ŋkt		
στ.	[στιγμικό+τριβόμ.+στιγμικό]	kst, pʃt		
		kópʃt	kopsht	‘κήπος’

Από τα παραπάνω τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης, τα συμπλέγματα (35α-ε) ακολουθούν τη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας από το α΄ προς το β΄μέλος του συμπλέγματος. Από το β΄ προς το γ΄μέλος υπάρχει αντίστροφη ηχητικότητα, διότι δε μειώνεται σταδιακά μέχρι το τέλος του συμπλέγματος. Παρατηρούμε ωστόσο ότι το β΄ και το γ΄ μέλος του συμπλέγματος εξόδου αποτελεί αποδεκτό σύμπλεγμα που εμφανίζεται στην έμβαση συλλαβής της Αλβανικής.

2.2.3. **Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Ελληνικής** (Ιωάννα Κάππα)

Στο φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής είναι αποδεκτές οι σύνθετες εμβάσεις στη συλλαβική δομή, με αποτέλεσμα να πραγματώνονται συμφωνικά συμπλέγματα αποτελούμενα από δύο ή τρία σύμφωνα. Αυτά τα συμφωνικά συμπλέγματα υπόκεινται σε μια σειρά καθολικών αλλά και κατά γλώσσα περιορισμών.

2.2.3.1. Συμφωνικά συμπλέγματα της Ελληνικής

Στην Ελληνική εμφανίζεται μια πληθώρα συμφωνικών συμπλεγμάτων[20] στην αρχή και εντός της λέξης. Στη θέση της έμβασης της λέξης πραγματώνονται τα ακόλουθα *διμελή* συμφωνικά συμπλέγματα:

(36) *διμελή συμφωνικά συμπλέγματα στην αρχή της λέξης*

α.	[στιγμικό+υγρό]	pl/bl, kl/gl, pr/br, tr/dr, kr/gr
		*tl /*dl
β.	[στιγμικό+έρρινο]	pn, kn, tm
		*tn/*dn, *bn, *gn, *dm
γ.	[στιγμικό+τριβόμενο]	ps, ks, pç κ.ά.
		*bz, *gz, *ts /*dz
δ.	[στιγμικό+στιγμικό]	pt, kt
		*bd, *gd, *tk, *tp
ε.	[τριβόμενο+υγρό]	fl/vl, fr/vr, xl/ɣl, xr/ɣr, θr/ðr,
		*ðl,*sl/zl, *sr/zr
στ.	[τριβόμενο+έρρινο]	θn, xn/ɣn, xm
		*sn/zn,*sm,*γm,*ðm,*vm
ζ.	[τριβόμενο+στιγμικό]	sp, st, sk, ft, xt
η.	[τριβόμενο+τριβόμενο]	sf, su, sx, zg, zv
θ.	[έρρινο+έρρινο]	mn

(Βλ. Παράρτημα, Πίνακες 32-40 για αναλυτική περιγραφή των αποδεκτών και μη αποδεκτών συμφωνικών συμπλεγμάτων και αντιπροσωπευτικά παραδείγματα).

[20] Βλ. Σετάτος (1974), Kappa (1995:147 κ.εξ.).

Τα δύο σύμφωνα που απαρτίζουν τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα (36α-γ) και (36ε-στ) ακολουθούν τη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας. Για την Κοινή Νέα Ελληνική έχει προταθεί από τη Malikouti-Drachman (1987) μια κλίμακα ηχητικότητας με βάση το Δ.Χ. [± ηχηρότητα]. Σε αυτή την κλίμακα, τα άηχα στιγμικά ομαδοποιούνται μαζί με τα άηχα τριβόμενα σύμφωνα, ενώ τα ηχηρά τριβόμενα σύμφωνα εντάσσονται σε άλλη ομάδα. Η ελάχιστη απόσταση ηχητικότητας είναι ≥4 και επιτρέπει να συγκροτούνται στην έμβαση συλλαβής ταυτοσυλλαβικά διμελή συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από τα εξής σύμφωνα: [στιγμικά+έρρινα/υγρά] ή [τριβόμενα+έρρινα/υγρά].

Η κλίμακα που υποστηρίζουμε ότι ισχύει για την Ελληνική είναι ελαφρώς τροποποιημένη σε σχέση με την κλίμακα που προτείνει η Malikouti-Drachman (1987). Στην τροποποιημένη κλίμακα ηχητικότητας (Kappa 1995) διαχωρίζονται τα έρρινα προκειμένου να δικαιολογηθεί η απουσία των συμπλεγμάτων *[γm, ðm, vm] από το φωνολογικό σύστημα της γλώσσας.

(37) *κλίμακα ηχητικότητας για την Ελληνική* (Kappa 1995)

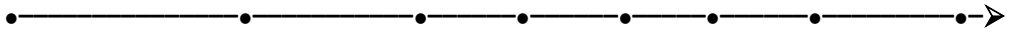

p,t,k / f, θ, x	v, ð, ɣ	s	z	m	n	l, r	φωνήεντα

Παρατηρούμε ότι τα συμπλέγματα που παραβαίνουν την αρχή της ελάχιστης απόστασης, όπως, για παράδειγμα, τα */sn, zn, sm, ɣm, ðm, vm, zl, zr/, δεν εμφανίζονται στην αρχή της λέξης. Στα συμπλέγματα στο (36) ορισμένοι συνδυασμοί συμφώνων, όπως τα */tl, dl, sl, sr, pm, fm/, δεν εμφανίζονται ποτέ στην αρχή της λέξης, αν και δεν παραβαίνουν την αρχή της ελάχιστης απόστασης. Η απουσία αυτών των συμφωνικών συμπλεγμάτων οφείλεται στο ότι στη γλώσσα λειτουργεί ένας περιορισμός που δεν επιτρέπει την πραγμάτωση *ομοργανικών* συμπλεγμάτων, δηλαδή ακολουθιών συμφώνων που να έχουν κοινό σημείο άρθρωσης:

(38)

μη αποδεκτά συμπλέγματα	*σημείο άρθρωσης*
* tn, tl, ðn, ðl, sl, sr:	[κορονιδικό]
*pm, fm:	[χειλικό]
*fn, fm, θm:	[+ πρόσθιο]

Τα συμπλέγματα στο (38) παραβαίνουν τον φωνοτακτικό περιορισμό του υποχρεωτικού περίγυρου (OCP), ο οποίος απαγορεύει την πραγμάτωση των ομοργανικών εμβάσεων: */tn, tl, ðn, ðl, sl, sr, pm, fn, fm, θm/ (πβλ. όμως την αρχαϊκή λέξη *τλήμων*, *τλημοσύνη*). Τα υπόλοιπα διμελή συμφωνικά συμπλέγματα πραγματώνονται μόνο εφόσον ικανοποιούν τον παραπάνω περιορισμό και δεν παραβαίνουν την αρχή της ελάχιστης απόστασης. Η απουσία των συμπλεγμάτων /km, xm/ θεωρούμε ότι είναι τυχαία. Για την Ελληνική έχει επίσης διατυπωθεί ένας περιορισμός για τη *νομιμοποίηση της έμβασης* στην αρχή της θέσης (Drachman 1990), σύμφωνα με τον οποίο ένα διακριτικό χαρακτηριστικό της άρθρωσης επιτρέπεται να εμφανιστεί μόνο μια φορά στην έμβαση. Η ισχύς αυτού του περιορισμού έχει ως αποτέλεσμα τη συνεμφάνιση συμφώνων στην έμβαση με διαφορετικό σημείο άρθρωσης. Στην Ελληνική εμφανίζονται ακόμα συμπλέγματα από [άηχο στιγμικό+άηχο τριβόμ.] (36γ) που παραβαίνουν μεν την αρχή της ελάχιστης απόστασης, ικανοποιούν όμως τον περιορισμό του υποχρεωτικού περίγυρου, όπως στις λέξεις *ψυχή* /psiç.î/, *ξένος* /ksé.nos/, *πιάνω* /pçá.no/. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα αντίστοιχα ηχηρά συμπλέγματα */bz, *gz/ δεν πραγματώνονται στην αρχή της λέξης. Εντός της λέξης πραγματώνονται συμπλέγματα που

δεν εμφανίζονται σε αρχική έμβαση, π.χ. /bj, gz/, καθώς και συμπλέγματα από [στιγμικό+τριβόμενο], τα οποία προκύπτουν από την προσφυματοποίηση της πρόθεσης /*ek*-/ σε βάση που αρχίζει με απλή έμβαση, π.χ. /kf, kθ, kx, kð, kv/ (για παραδείγματα βλ. Παράρτημα, Πίνακα 34).

Ορισμένα διμελή συμφωνικά συμπλέγματα αποτελούμενα από [τριβόμενο+στιγμικό] (36ζ), [τριβόμενο+τριβόμενο] (36η), [στιγμικό+στιγμικό] (36δ), [έρρινο+έρρινο] (36θ) δε σχηματίζονται σύμφωνα με τη Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας και θεωρούνται *αντιιεραρχικά*. Σ' αυτά τα συμπλέγματα παρατηρούμε τα εξής: στα παραδείγματα (39α) το τριβόμενο σύμφωνο που προηγείται του κλειστού ή του τριβόμενου, π.χ. /sp, st, sk, sf, sθ, sx/, διαθέτει μεγαλύτερη ηχητικότητα και έτσι δεν παρατηρείται σταδιακή αύξηση από το λιγότερο προς το περισσότερο ηχητικό σύμφωνο (αντίστροφη ηχητικότητα). Αντίθετα, στα παραδείγματα (39β) το τριβόμενο σύμφωνο και το ακόλουθο στιγμικό, π.χ. /ft, xt/, τα δύο στιγμικά σύμφωνα /kt, pt/[21] και τα δύο έρρινα /mn/ διαθέτουν τον ίδιο βαθμό ηχητικότητας.

(39) *αντιιεραρχικά διμελή συμφωνικά συμπλέγματα (αρχή λέξης)*

α.	[sp]	[spîti]	σπίτι			
	[st]	[stafîli]	σταφύλι			
	[sk]	[scinî]	σκηνή			
	[sf]	[sféra]	σφαίρα			
	[sθ]	[sθénos]	σθένος			
	[sx]	[sxeðón]	σχεδόν			
β.	[ft]	[ftoxós]	φτωχός	~	[pt]	[ptoxós]
	[xt]	[xténa]	χτένα	~	[kt]	[kténa]
	[zɣ]	[zɣurós]	σγουρός			
	[zv]	[zvúra]	σβούρα			
	[mn]	[mnîmi]	μνήμη			

Η ενσωμάτωση αυτών των αντιιεραρχικών συμφωνικών συμπλεγμάτων στη συλλαβική δομή δημιουργεί ένα από τα προβλήματα που καλείται να επιλύσει η συλλαβική θεωρία. Προτείνονται διάφορες λύσεις, όπως για παράδειγμα η σύζευξη του αντιιεραρχικού συμφώνου στην έμβαση με ιδιαίτερο νόμο (βλ. κανόνες σύζευξης, Steriade 1982). Άλλη προτεινόμενη λύση είναι η προσάρτηση του αντιιεραρχικού συμφώνου του συμπλέγματος στον κόμβο της έμβασης, υπό τον όρο ότι το αντιιεραρχικό αυτό σύμφωνο είναι εξακολουθητικό και συμφωνικά ασθενέστερο από το σύμφωνο/κεφαλή της έμβασης (Drachman 1990, Kappa 1995). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα αντιιεραρχικά σύμφωνα πρέπει να προσαρτώνται απευθείας στη φωνολογική λέξη (Booij & Rubach 1984, Rubach 1997, Roca & Johnson 1999, μ.ά., βλ. υποσημείωση 7).

[21] Τα συμπλέγματα [kt, pt] θεωρούνται ότι είναι δάνεια από την καθαρεύουσα και την Αρχαία Ελληνική (Σετάτος 1974) και πολλές φορές μέσω ανομοίωσης προσαρμόζονται στο φωνολογικό σύστημα της δημοτικής: [kt, pt] → [xt, ft], π.χ. *ακτίνα* [aktîna] ~ *αχτίνα* [axtîna], *πτερύγιο* [pterîjio] ~ *φτερό* [fteró] (βλ. υποενότητα 2.3.3.2.).

Στο μέσο της λέξης εμφανίζονται όλα τα συμφωνικά συμπλέγματα που παρατηρούνται στην αρχή της λέξης, όπως επίσης και συμπλέγματα που αποκλείονται λόγω της παραβίασης του περιορισμού του υποχρεωτικού περίγυρου (40):

(40)			
	tl	[átlas]	άτλας
	tn	[fátni]	φάτνη
	fn	[efnîðia]	αιφνίδια
	vn	[évnia]	εύνοια
	θm	[vaθmós]	βαθμός
	*ðm	___	

Στην Ελληνική πραγματώνονται επίσης στη θέση της έμβασης, στην αρχή και εντός της λέξης, *τριμελή* συμφωνικά συμπλέγματα (βλ. Παράρτημα, Πίνακες 41-44), τα οποία αποτελούνται από:

(41) *τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα στην αρχή ή/και εντός της λέξης*

α.	[**s**+στιγμικό+υγρό]	str, spr, skl, κ.ά.	[Πίνακας 41]
β.	[**s**+στιγμικό+έρρινο]	skn, spn	[Πίνακας 42]
γ.	[**s**+τριβόμ.+υγρό]	sfr, sθr, κ.ά.	[Πίνακας 43]
δ.	[**s**+τριβόμ.+έρρινο]	sθm, sxn	[Πίνακας 44]
ε.	[τριβόμ.+στιγμικό+υγρό]	ftr, xtr, κ.ά.	[Πίνακας 45]
στ.	[τριβόμ.+τριβόμ.+υγρό]	fxr, fθr, vɣr, vɣl	[Πίνακας 46]
ζ.	[τριβόμ.+τριβόμ.+έρρινο]	vɣn, vɣm, vzm	[Πίνακας 46]
η.	[στιγμικό+στιγμικό+υγρό]	ptr, ktr, kpl, kpr	[Πίνακας 47]
θ.	[στιγμικό+τριβόμ./**s**+υγρό]	kfr, kvr, kθr, κ.ά.	[Πίνακας 48]
ι.	[τριβόμ.+στιγμικό+τριβόμ./**s**]	ftç, fps, κ.ά.	[Πίνακας 49]
ια.	[τριβόμ.+τριβόμ./**s**+στιγμικό]	fxt, fsk, fst	[Πίνακας 50]
ιβ.	[τριβόμ.+τριβόμ.+τριβόμ./**s**]	sθç, fsç	[Πίνακας 50]

Τα συμφωνικά συμπλέγματα στο (41α-δ) αποτελούνται από το τριβόμενο σύμφωνο [s] και ένα αποδεκτό για την αρχή της λέξης διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα, το οποίο αποτελείται από [στιγμικό/τριβόμενο+έρρινο] ή από [στιγμικό/τριβόμενο + υγρό] σύμφωνα. Φυσικά και σε αυτή την περίπτωση δημιουργούνται αντιιεραρχικά συμφωνικά συμπλέγματα, καθώς τα δύο πρώτα σύμφωνα έχουν αντίστροφη ηχητικότητα, (όπως ακριβώς και τα αντίστοιχα διμελή). Η ενσωμάτωσή τους στη συλλαβική δομή αντιμετωπίζεται ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο που υιοθετείται.

Επίσης, εντός της λέξης, πραγματώνονται τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα (41ε-ια) που συνήθως προκύπτουν από τη μορφολογική διαδικασία της προσφυματοποίησης των προθημάτων *ευ-* /ef-/, *εκ-* /ek-/, *δυσ-* /ðis-/, *προσ-* /pros-/ σε βάσεις που αρχίζουν με ένα αποδεκτό διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα, π.χ. /ef-tr/, /ef-pl/, /ef-kr/, ή /ek-tr/, /ek-vl/, /pros-kr/, κ.λπ. (βλ. Παράρτημα, Πίνακες 45-50).

Στην Ελληνική πραγματώνονται επίσης στη θέση της έμβασης – μόνο εντός της λέξης – ορισμένα περιθωριακά *τετραμελή* συμφωνικά συμπλέγματα που συνήθως προκύπτουν από μορφολογικές διαδικασίες, όπως η προθηματοποίηση των προθέσεων *ευ-* /ef-/ ή *εκ-* /ek-/ σε μια λέξη που αρχίζει με ένα αποδεκτό τριμελές συμφωνικό σύμπλεγμα, π.χ. /ef-str/, /ef-spl/ ή /ek-str/ (βλ. Παράρτημα, Πίνακες 51-52).

(42) *τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα (εντός της λέξης)*

α. [στιγμικό+**s**+στιγμικό+υγρό]: kstr [Πίνακας 51]

β. [**f**+**s**+στιγμικό+υγρό]: fspl, fstr [Πίνακας 52]

2.2.4. Σύγκριση των φωνοτακτικών περιορισμών Αλβανικής-Ελληνικής (Ιωάννα Κάππα)

Τα γλωσσικά συστήματα της Αλβανικής και της Ελληνικής παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες αλλά και σημαντικές διαφορές ως προς τους φωνοτακτικούς περιορισμούς που έχουν για τον σχηματισμό των συμφωνικών συμπλεγμάτων στην έμβαση, στην αρχή της λέξης. Στο τέλος της λέξης η Ελληνική δεν επιτρέπει σύνθετες εξόδους, σε αντίθεση με την Αλβανική.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής δεν έχουν φωνηματική αξία οι μεταφατνιακοί συριστικοί φθόγγοι /ʃ, ʒ/, οι ουρανικοποιημένοι ραχιαίοι φθόγγοι /c, ɟ/, το υπερωικό πλευρικό /ɫ/ και το ουρανικό έρρινο /ɲ/ που υπάρχουν στο φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής. Επίσης στο σύστημα της Αλβανικής δεν υπάρχουν τα τριβόμενα υπερωικά φωνήματα /x, ɣ/ που υπάρχουν στο σύστημα της Ελληνικής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην πραγματώνονται αντίστοιχα και στις δύο γλώσσες τα συμπλέγματα που δημιουργούν αυτά τα φωνήματα.

Πίνακας 1. Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα συμφωνικά συμπλέγματα Αλβανικής-Ελληνικής

Διμελή συμπλέγματα στην έμβαση (αρχή της λέξης)		**Αλβανική**	**Ελληνική**
[στιγμικό+υγρό]	pl/bl, pr/br	Ναι	Ναι
[στιγμικό+έρρινο]	tm, tʃm, tʃn, tʃɲ *pn/bn,*pm/bm, *tn/dn	Ναι	Ναι
[στιγμικό+τριβόμενο]	ps, ks, pj/bj, tj/dj	Ναι	Ναι
[στιγμικό+στιγμικό]	tk, tʃk	Ναι	Ναι
[τριβόμενο+υγρό]	fl/vl, fɾ/vɾ, θɾ	Ναι	Ναι
[τριβόμενο+έρρινο]	θn, sn, sm/zm	Ναι	Ναι
[τριβόμενο+στιγμικό]	sp, st, sk, ʃt, ʃt, ʃc, ʒg	Ναι	Ναι
[τριβόμενο+τριβόμενο]	sf/zv, ʃθ, sj, zj, fʃ, fj/vj	Ναι	Ναι
[έρρινο+έρρινο]	mn	Όχι	Ναι
[έρρινο+ υγρό]	ml, mɫ, mɾ	Ναι	Όχι
[έρρινο+ομοργ.στιγμικό]	nd, ŋg, ŋɟ, nd^{3}, mb	Ναι	Όχι
Τριμελή συμπλέγματα στην έμβαση			
[έρρινο + ομοργ.στιγμ.+υγρό]	ndɾ, ŋgɾ, mbɾ, mbl	Ναι	Όχι
[έρρινο+ομοργ.στιγμ.+τριβόμ.]	ndj, d^{ʒ}j, mbj	Ναι	Όχι
[**s**+στιγμικό+υγρό]	stɾ/zbɾ, ʃtɾ, ʃpɾ, skl, ʒgɾ	Ναι	Ναι
[**s**+στιγμικό+έρρινο]	skn, spn	Όχι	Ναι
[**s**+τριβόμ.+υγρό]	ʃfɾ, ʃfl, ʒvl, sfr, sθr	Ναι	Ναι
[**s**+τριβόμ.+έρρινο]	sθm, sxn (**εντός της λέξης**)	Όχι	Ναι
[**s**+στιγμικό+τριβόμ.]	ʃpj, ʃtj	Ναι	Όχι
[στιγμικό+τριβόμ.+τριβόμ.]	kθj	Ναι	Όχι
[τριβόμενο+τριβόμ.+τριβόμ.]	zvj	Ναι	Όχι
Τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα			

[προστριβόμενο+έρρινο+ομοργ. στιγμικό+υγρό] t^{ʃ}ndɾ, ʃndɾ	Ναι	Όχι
[τριβόμενο+έρρινο+ομοργ.στιγμικό+υγρό] zmbɾ, t^{ʃ}mbɾ	Ναι	Όχι
[στιγμικό+**s**+στιγμικό+υγρό]: kstr	Όχι	Ναι
[**f**+**s**+στιγμικό+υγρό]: fspl, fstr	Όχι	Ναι
Διμελή συμπλέγματα στην έξοδο (τέλος της λέξης)	Ναι	Όχι
Τριμελή συμπλέγματα στην έξοδο (τέλος της λέξης)	Ναι	Όχι

2.3. Φωνολογικοί Κανόνες

2.3.1. Εισαγωγή: Φωνολογικοί κανόνες στο πεδίο της λέξης (Ιωάννα Κάππα & Καλομοίρα Νικολού)

Τα φωνήματα μιας γλώσσας μπορούν να επιδράσουν το ένα επί του άλλου, όταν έλθουν σε επαφή μεταξύ τους. Αυτό μπορεί να συμβεί ανάμεσα στις συλλαβές μιας λέξης, σε μορφολογικά όρια, στα όρια μεταξύ των λέξεων ή και μεταξύ των φράσεων. Σε αυτή την περίπτωση λαμβάνουν χώρα *φωνολογικές διαδικασίες* (phonological processes) που μεταβάλλουν ορισμένα ή και όλα τα χαρακτηριστικά των φθόγγων, γι' αυτό ονομάζονται συχνά *φωνολογικές μεταβολές*.[22]

Ορισμένες από αυτές τις διαδικασίες είναι ευρύτατα διαδεδομένες σε όλες τις γλώσσες, άλλες πάλι είναι σχετικά σπάνιες. Στο παρόν κεφάλαιο θα περιγράψουμε τις φωνολογικές διαδικασίες και τους αντίστοιχους φωνολογικούς κανόνες που απαντώνται στην Αλβανική (2.3.2.) και στην Ελληνική (2.3.3.), και θα προσδιορίσουμε το φωνολογικό πεδίο, στο οποίο λαμβάνει χώρα η μεταβολή του φθόγγου σε κάθε γλώσσα. Ως πεδίο μπορούν να οριστούν: οι συλλαβές, τα μορφολογικά όρια, ο πόδας, οι φωνολογικές λέξεις, οι φωνολογικές φράσεις, ακόμα δε και οι επιτονικές φράσεις.

Οι κανόνες που προκαλούν τις φωνολογικές αλλαγές που θα περιγράψουμε χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, στους *μορφοφωνολογικούς* και τους *αμιγώς φωνολογικούς* κανόνες οι οποίοι χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένες ιδιότητες. Στην πρώτη ομάδα ανήκουν οι φωνολογικοί κανόνες που είναι συνδεδεμένοι με συγκεκριμένο μορφολογικό περιβάλλον. Για παράδειγμα, ένας κανόνας είναι ευαίσθητος σε ρήματα αλλά όχι σε ουσιαστικά ή και το αντίστροφο, ή μια διαδικασία ενεργοποιείται μόνο όταν υπάρχει μέσα στη λέξη ένα συγκεκριμένο μόρφημα. Με άλλα λόγια, οι μορφοφωνολογικοί κανόνες είναι ευαίσθητοι σε πληροφορίες μορφολογικού τύπου. Επιπλέον, εμφανίζουν λεξικές εξαιρέσεις, και επομένως δεν ενεργοποιούνται πάντοτε, ακόμα και αν υπάρχει το κατάλληλο μορφολογικό και φωνολογικό περιβάλλον. Σε αντίθεση με τους μορφοφωνολογικούς κανόνες, οι αμιγώς φωνολογικοί κανόνες εφαρμόζονται 'αυτόματα' και χωρίς εξαιρέσεις στα φωνολογικά περιβάλλοντα που ικανοποιούν τις συνθήκες εμφάνισής τους αγνοώντας οποιαδήποτε μορφολογική/λεξική πληροφορία. Τα κίνητρα για την εφαρμογή τους υπαγορεύονται από φωνητικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, η ενεργοποίησή τους μπορεί να προκαλέσει μεταβολές που διευκολύνουν τη συνάρθρωση δύο φθογγικών τεμαχίων.

Το πεδίο εφαρμογής των υπό εξέταση κανόνων είναι υποχρεωτικά η φωνολογική λέξη. Ωστόσο, κάποιες διαδικασίες εφαρμόζονται επιπλέον και σε συστατικά πάνω από τη λέξη, όπως, για παράδειγμα, μέσα στη φωνολογική φράση. Πιο συγκεκριμένα, οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται

[22] Οι φωνολογικές διαδικασίες αναφέρονται επίσης ως *παθήσεις φωνημάτων* ή *φωνολογικά φαινόμενα* (πβλ. Σετάτο 1974, Φιλιππάκη-Wartburton 1992).

(α) στα όρια μορφημάτων που σχηματίζουν μια φωνολογική λέξη, (β) στα όρια λέξεων που σχηματίζουν μια φωνολογική λέξη ή (γ) στα όρια λέξεων που σχηματίζουν μια φωνολογική φράση. Δυστυχώς, οι γραμματικές και φωνολογικές περιγραφές της Αλβανικής αναφέρονται ελάχιστα σε φωνολογικές διαδικασίες που υπερβαίνουν το συστατικό της λέξης, γεγονός που καθιστά αδύνατη τη συγκριτική μελέτη των δύο γλωσσών σε αυτό το επίπεδο. Ως εκ τούτου θα περιοριστούμε στην παρουσίαση των κανόνων που λαμβάνουν χώρα, κατά κύριο λόγο, στο προσωδιακό πεδίο της φωνολογικής λέξης. Τέλος, το παρόν κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την υποενότητα 2.3.4., στην οποία συγκρίνουμε τις φωνολογικές διαδικασίες των δύο γλωσσών.

2.3.2 . Φωνολογικοί κανόνες της Αλβανικής (Καλομοίρα Νικολού)

Οι φωνολογικοί κανόνες της Αλβανικής ομαδοποιούνται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, ανάλογα με το είδος της φωνολογικής αλλαγής που προκαλούν και ανάλογα με το περιβάλλον εμφάνισής τους. Έτσι, στην Αλβανική συναντάμε (α) διαδικασίες αποβολής και ανάπτυξης τεμαχίου που ενεργοποιούνται από φωνολογικούς παράγοντες (π.χ. ύπαρξη χασμωδίας, απλοποίηση συλλαβικής δομής), (β) διαδικασίες μεταβολής διακριτικών χαρακτηριστικών φωνητικά καθορισμένες, όπως αφομοιώσεις και (γ) διαδικασίες αλλαγής τεμαχίων οι οποίες είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη μορφολογία (π.χ. ετεροίωση, μεταφωνία, κτλ.). Η αναλυτική περιγραφή της λειτουργίας και του περιβάλλοντος εμφάνισης των διαδικασιών αυτών προσφέρεται στις υποενότητες που ακολουθούν.

2.3.2.1. Αποβολή /ə/

Οι περισσότερες γλώσσες προσπαθούν να καταπολεμήσουν τις ακουστικά και αρθρωτικά αντι-οικονομικές διαδοχές φωνηεντικών φθόγγων, που συχνά προκύπτουν είτε μέσα στα όρια της φωνολογικής λέξης είτε μέσα σε ευρύτερα προσωδιακά συστατικά (φωνολογική φράση, επιτονική φράση, κτλ.). Μια από τις στρατηγικές που επιστρατεύονται από τις γλώσσες για την επίλυση της χασμωδίας είναι η *αποβολή* ή *απαλοιφή* φωνήεντος (deletion). Η φωνολογία της Αλβανικής είναι πλούσια σε φωνηεντικές αποβολές, όταν πρόκειται για δύο διαδοχικά φωνήεντα μέσα στην ίδια λέξη. Πιο συγκεκριμένα, στα όρια δύο μορφημάτων, όταν απαντώνται δύο φωνήεντα εκ των οποίων το ένα είναι το άτονο κεντρικό μεσαίο /ə/, τότε το τελευταίο αποβάλλεται από τη δομή:

(43)	α.	/báʃkə-atðetáɾ/	[baʃk∅atðetáɾ]	
		μαζί-πατριώτης	‘συμπατριώτης’	
	β.	/báʃkə-im/	[básʃk∅im]	
		μαζί-ΠαραγΕπιθ	‘συνένωση’	(Newmark et al. 1982: 19)

Το /ə/ αποβάλλεται επίσης και στο τέλος της λέξης, όταν η προηγούμενη συλλαβή δε φέρει το βασικό τόνο της λέξης. Τα δεδομένα στο (44) είναι ενδεικτικά.

(44)	α.	/máɾ-i-mə/	[máɾim∅]	
		παίρνω-ΚλιτΕπιθ	‘παίρνουμε’	
	β.	/vájzə-əsə/	[vájzə∅s∅]	
		κορίτσι-Δοτ	‘στο κορίτσι’	(Newmark et al. 1982: 19)

2.3.2.2. Αποδιπλασιασμός φωνήεντος

Η διαδικασία αποβολής ενός εκ των δύο όμοιων γειτονικών φωνηέντων, γνωστή και ως *αποδιπλασιασμός φωνήεντος* (vowel degemination), εφαρμόζεται στην Αλβανική μέσα στο πεδίο της λέξης. Η συγκεκριμένη διαδικασία ενεργοποιείται όταν ο συνδυασμός θέματος και επιθήματος δημιουργεί τη γειτνίαση δύο φωνηέντων (περιβάλλον χασμωδίας).

(45) α. /batəɾdi-is/ [batəɾdi∅s]
ταυρομαχία-Δοτ ‘στην ταυρομαχία’
β. /lajθi-iʃtə/ [lajθi∅ʃtə]
φουντουκιά-ΠαραγΕπιθ‘άλσος φουντουκιάς’ (Newmark et al. 1982: 19)

Ωστόσο, ο ίδιος κανόνας φαίνεται να είναι ανενεργός όταν το μορφολογικό περιβάλλον είναι διαφορετικό. Έτσι, στην περίπτωση που το δεύτερο φωνήεν ανήκει σε θεματικό μόρφημα και όχι σε επίθημα ο συγκεκριμένος κανόνας δεν εφαρμόζεται. Τα παραδείγματα στο (46) είναι αντιπροσωπευτικά:

(46) α. /krye-enɟəɫ/ [kryeénɟəɫ]
κεφάλι άγγελος ‘αρχάγγελος’
β. /anti-impeɾialist/ [antiimpeɾialist]
αντί ιμπεριαλιστής ‘αντι-ιμπεριαλιστής’ (Newmark et al. 1982: 19)

2.3.2.3. Επένθεση /ə/

Το φαινόμενο της *ανάπτυξης* στοιχείου, το οποίο είναι γνωστό επίσης και ως *επένθεση*, είναι συνήθως πιο σπάνιο από αυτό της αποβολής και συχνά έχει περιορισμένη εφαρμογή. Στην Αλβανική η διαδικασία της *επένθεσης* ή *ανάπτυξης* φωνήεντος εφαρμόζεται στην περίπτωση που δημιουργούνται μη επιτρεπτά συμφωνικά συμπλέγματα προκειμένου να αποκατασταθεί η συλλαβική δομή της λέξης. Το επενθετικό φωνήεν που διασπά το αντιγραμματικό σύμπλεγμα είναι το κεντρικό /ə/. Ο μηχανισμός της επένθεσης /ə/, όπως όλες οι διαδικασίες ανάπτυξης φωνήεντος, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας συλλαβής.

(47) */vjetɾ/ [vjetəɾ] ‘παλιός’ (Newmark et al. 1982: 17)

Επίσης, η εισαγωγή του επενθετικού φωνήεντος /ə/ επιστρατεύεται από την αλβανική γλώσσα στην περίπτωση των δάνειων λέξεων με σκοπό την απλοποίηση μη αποδεκτών συμφωνικών συμπλεγμάτων, π.χ. /zm/, στο τέλος των λέξεων.

(48) α. */centrism/ [centrizəm] ‘κεντρισμός’
β. */marxism/ [markizəm] ‘μαρξισμός’ (Memushaj 2010: 129)

2.3.2.4. Αφομοίωση

Κατά τη διαδικασία της αφομοίωσης ένα τεμάχιο αλλάζει τα χαρακτηριστικά του κατά τέτοιο τρόπο ώστε να γίνει πιο όμοιο με κάποιο παρακείμενο τεμάχιο. Η αφομοίωση γενικά θεωρείται ως η πιο

κοινή φωνολογική διεργασία που απαντάται στις γλώσσες του κόσμου (Odden 2004). Στο μεγαλύτερο μέρος τους οι κανόνες αφομοίωσης πηγάζουν από αρθρωτικές διαδικασίες ή διαδικασίες φυσιολογίας. Με απλά λόγια, οι αφομοιώσεις αυξάνουν τον βαθμό διευκόλυνσης της άρθρωσης, δηλαδή του να αρθρώνουμε με επιτυχία. Όσον αφορά την Αλβανική, οι αφομοιωτικές διαδικασίες που εφαρμόζονται είναι η αφομοίωση ως προς το σημείο της άρθρωσης (2.3.2.4.1.) και η αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα (2.3.2.4.2.).

2.3.2.4.1. Αφομοίωση ως προς το σημείο της άρθρωσης

Η αφομοίωση ως προς το σημείο άρθρωσης αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία ένα σύμφωνο αφομοιώνεται ως προς το σημείο άρθρωσης του συμφώνου που έπεται. Στην Αλβανική, η αφομοιωτική αυτή διεργασία εμφανίζεται με τη μορφή της *υπερωικοποίησης* (velarization) (βλ. και υποενότητα 2.3.3.1.). Στα παραδείγματα που ακολουθούν το έρρινο σύμφωνο /n/ αφομοιώνεται ως προς το [υπερωικό] σημείο άρθρωσης των ραχιαίων συμφώνων /k, g/ και πραγματώνεται φωνητικά ως υπερωικό έρρινο [ŋ]. Η αφομοίωση ως προς το σημείο της άρθρωσης εφαρμόζεται υποχρεωτικά μέσα στο πεδίο της φωνολογικής λέξης.

(49)	α.	/nga/	[ŋ]ga	‘από πού’, επιρ.	
	β.	/kongres/	ko[ŋ]gres	‘συνέδριο’	
	γ.	/konkurs/	ko[ŋ]kurs	‘ανταγωνισμός’	(Memushaj 2010: 216)

2.3.2.4.2. Αφομοίωση ηχηρότητας

Η συγκεκριμένη αφομοιωτική διαδικασία αφορά το χαρακτηριστικό της ηχηρότητας και έχει δύο εκφάνσεις: (α) *ηχηροποίηση* (μεταβίβαση ηχηρότητας του έρρινου σε γειτονικά άηχα στιγμιαία ή ηχηροποίηση του άηχου συριστικού φθόγγου /s/ (βλ. 50)) ή (β) *αποηχοποίηση* (τροπή ηχηρού τριβόμενου σε άηχο που ενεργοποιείται από γειτονικό άηχο στιγμιαίο ή τριβόμενο σύμφωνο (βλ. 51)).

(50)	α.	/m-pɾapa/	m[b]ɾapa	
		particle πίσω	‘πίσω’	
	β.	/as-ʄə/	a[z]ʄə	
		κάποιο πράγμα	‘κάτι’	

(51)	α.	/hið-te/	hi[θ]te	
		ρίχνω-Πρτ.3.Εν	‘έριχνε’	
	β.	/punov-ʃa/	punof[ʃ]a	
		δουλεύω-Ευκτ.1.Εν	‘να δούλευα’	(Memushaj 2010)

Αξίζει να σημειωθεί ότι η διαδικασία της αφομοίωσης ηχηρότητας ενεργοποιείται μόνο μέσα στο πεδίο της λέξης και όχι στα όρια λέξεων μέσα σε φράσεις, σε αντίθεση με την Ελληνική. Έτσι, η φράση /pret baɾin/ ‘πάνω από το γρασίδι’ πραγματώνεται ως [pretbaɾin] και αντίστοιχα η φράση

/topboɾe/ ‘μπάλα από χιόνι, χιονόμπαλα’ ως [top boɾe] και όχι *[predbaɾin] και *[tobboɾe] (Memushaj 2010).

Τέλος, στην Αλβανική συναντάμε την περίπτωση *επαμφοτερίζουσας* αφομοίωσης, δηλαδή μιας διαδικασίας που προκαλεί τη μεταβολή ενός φθόγγου με συνδυασμένη επίδραση του προηγούμενου και του επόμενου τεμαχίου (Nespor 1999). Τέτοια είναι η ηχηροποίηση του συριστικού φθόγγου /s/ σε μεσοφωνηεντική θέση. Η λειτουργία του φαινομένου παρουσιάζεται στα παραδείγματα στο (52), όπου το άηχο /s/ τρέπεται στο αντίστοιχο ηχηρό του [z], όταν προηγείται και έπεται φωνήεν.

(52)	α.	/mesi/	me[z]i	‘κέντρο, μέση’	
	β.	/autobusi/	autobu[z]i	‘λεωφορείο’	
	γ.	/kendəsi/	kendə[z]i	‘κόκορας’	(Memushaj 2010: 127)

2.3.2.5. Ουρανικοποίηση

Η *ουρανικοποίηση* (palatalization) αποτελεί μια διαδικασία αφομοίωσης, η οποία αποτελεί παραγωγικό φαινόμενο στην Αλβανική (Lloshi 1999, Orel 2000). Η συγκεκριμένη διαδικασία ενεργοποιείται όταν ένα υπερωικό σύμφωνο, π.χ. /k, g/, βρίσκεται σε περιβάλλον μπροστά από πρόσθιο φωνήεν, π.χ. /e/. Το προϊόν του κανόνα, δηλαδή το ουρανικοποιημένο σύμφωνο [c, ɟ], εμφανίζεται στους τύπους του πληθυντικού αριθμού των ουσιαστικών, σύμφωνα με τα παραδείγματα στο (53).

(53)	α.	burg	bur[ɟ]-e	
		φυλακή	φυλακές	
	β.	peng	pen[ɟ]-e	
		ασφάλεια	ασφάλειες	
	γ.	duʃk	duʃ[c]-e	
		θάμνος	θάμνοι	(Bevington 1974: 127)

Ο συγκεκριμένος κανόνας ενεργοποιείται μόνο στα όρια μορφημάτων και όχι στο εσωτερικό των μορφημάτων. Πιο συγκεκριμένα, εφαρμόζεται στα όρια του θεματικού μορφήματος και του κλιτικού επιθήματος του πληθυντικού αριθμού. Έτσι, αν και στο εσωτερικό των μορφημάτων της Αλβανικής συναντάμε την ακολουθία [υπερωικό σύμφωνο + πρόσθιο φωνήεν], ο κανόνας της ουρανικοποίησης παραμένει ανενεργός.

(54) *μη εφαρμογή ουρανικοποίησης στο εσωτερικό των μορφημάτων*

α.	[kiʃə]	‘εκκλησία’	
β.	[giʃt]	‘δάχτυλο’	
γ.	[gegə]	‘γκέκικος’	
δ.	[i kec]	‘άσχημα’, επιρ.	(Bevington 1974: 128)

Υπάρχουν ωστόσο και περιπτώσεις όπου ένα υπερωικό στιγμικό τρέπεται στο αντίστοιχό του ουρανικό, χωρίς την παρουσία πρόσθιου φωνήεντος, σύμφωνα με τα δεδομένα στο (55).

(55) α. zog zoɟ
πουλί πουλιά
β. mik mic
φίλος φίλοι

Τα παραπάνω παραδείγματα καταδεικνύουν ότι η ουρανικοποίηση συνιστά μορφοφωνολογικό κανόνα, με την έννοια ότι εφαρμόζεται όταν υπάρχουν οι κατάλληλες φωνολογικές συνθήκες σε συνδυασμό με το κατάλληλο μορφολογικό περιβάλλον. Με άλλα λόγια, προκειμένου τα υπερωικά στιγμικά σύμφωνα να ουρανικοποιηθούν, θα πρέπει να αποτελούν τα ληκτικά τεμάχια του ονοματικού θέματος. Αυτό, ωστόσο, έρχεται σε αντίθεση με την Ελληνική, όπου η απαίτηση για ουρανικά σύμφωνα, όταν υπάρχει το κατάλληλο φωνολογικό περιβάλλον, είναι 'αυτόματη'.

2.3.2.6. Διαδικασίες φωνηεντικών εναλλαγών

Η Αλβανική διαθέτει διαδικασίες με ινδοευρωπαϊκές καταβολές. Δύο τέτοιου είδους μορφοφωνολογικές διεργασίες είναι η *ετεροίωση* και η *μεταφωνία* που αφορούν την αλλαγή του εσωτερικού φωνήεντος του ονοματικού ή/και του ρηματικού θέματος. Η πρώτη συνιστά διαδικασία με έντονα αρχαϊκό χαρακτήρα (Orel 2000, Demiraj & Esposito 2006), ενώ η δεύτερη αποτελεί πιο συγχρονική διαδικασία. Τα σχήματα που δίνονται στο (56) προέρχονται από τον Memushaj (2010: 131) και απεικονίζουν τις φωνηεντικές τροπές που πυροδοτούν τα υπό συζήτηση φωνολογικά φαινόμενα.

(56) *η πορεία των φωνηεντικών μεταβολών: μεταφωνία και ετεροίωση*

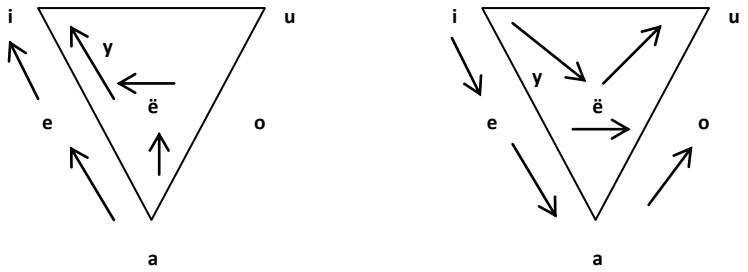

Στις δύο υποενότητες που ακολουθούν γίνεται πιο λεπτομερής παρουσίαση των δύο διαδικασιών που προκαλούν φωνηεντικές μεταβολές στην Αλβανική.

2.3.2.6.1. Ετεροίωση

Η *ετεροίωση* (γνωστή ως ablaut) αναφέρεται στη σχέση μεταξύ ρηματικών τύπων η οποία βασίζεται στις διαφορές στο φωνήεν του θέματος. Το φαινόμενο αυτό, όπως προαναφέρθηκε, έχει ινδοευρωπαϊκές καταβολές (Orel 2000) και απαντά και σε άλλα συστήματα της ίδιας γλωσσικής οικογένειας, όπως στην Αγγλική *s**i**ng, s**a**ng, s**u**ng,* και την Αρχαία Ελληνική, στην παραγωγή ουσιαστικού από ρήμα, π.χ. *φ**έ**ρω-φ**ο**ρά, τρ**έ**χω-τρ**ο**χός, απ**έ**χω-απ**ο**χή* (Ράλλη 2005). Στην Αλβανική, η διαδικασία της ετεροίωσης είναι συνώνυμη της εναλλαγής φωνηέντων μεταξύ των ρηματικών τύπων του παροντικού και του παρελθοντικού χρόνου (Bevington 1974). Οι κυριότερες φωνηεντικές

εναλλαγές στα ρηματικά θέματα αφορούν την τροπή του /a/ σε /o/ και του /e/ σε /a/ ή /o/ (Orel 2000, Memushaj 2010).

(57)

	1ο προσ.Εν.Παροντικού	*1ο προσ.Εν.Παρελθοντικού*
‘ βγαίνω έξω’	dal	dol-a
‘παίρνω’	marr	morr-a
‘πηδάω’	breð	broð-a
‘ζωγραφίζω’	heq	hoq-a

(Orel 2000: 148)

2.3.2.6.2. Μεταφωνία (umlaut)

Η *μεταφωνία*, γνωστή ως umlaut στη διεθνή βιβλιογραφία, αποτελεί φωνολογικό φαινόμενο που ενεργοποιεί φωνηεντικές εναλλαγές στο θέμα μιας λέξης και είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο στις γερμανικές γλώσσες. Η συγκεκριμένη διαδικασία αφορά τη μεταβολή του φωνήεντος μιας λέξης, η οποία συνίσταται είτε στην προσθίωση (π.χ. τροπή του κεντρικού /a/ στο πρόσθιο /e/) είτε στην ανύψωσή του (π.χ. τροπή του μέσου /e/ στο υψηλό /i/). Η τροπή του /a/ σε /e/ αφορά τόσο ονοματικούς όσο και ρηματικούς τύπους. Στα ουσιαστικά η εναλλαγή των φωνηέντων *a ~ e* εντοπίζεται στους τύπους του ενικού και του πληθυντικού αριθμού.

(58)

	Ενικός	*Πληθυντικός*
‘κόκαλο’	aʃtə	eʃtra
‘πατέρας’	at	etər
‘κατσίκα’	scap	scep
‘νύχτα’	natə	net

(Orel 2000: 143-144)

Στα ρήματα η εναλλαγή των φωνηέντων *a ~ e* είναι ιδιαίτερα συχνή στους ρηματικούς τύπους του παροντικού. Έτσι, το φωνήεν /a/ σηματοδοτεί το πρώτο πρόσωπο ενικού αριθμού, ενώ το φωνήεν /e/ απαντά στους τύπους του δεύτερου και τρίτου ενικού προσώπου.

(59)

	1ο προσ.Εν	*2ο/3ο προσ.Εν*
‘φωνάζω’	bərtas	bərtet
‘μιλάω’	flas	flet
‘βγαίνω έξω’	dal	del
‘χτυπάω’	trokas	troket
‘διογκώνω’	mbufas	mbufet

(Orel 2000: 144)

2.3.3. Φωνολογικοί κανόνες της Ελληνικής (Ιωάννα Κάππα)

2.3.3.1. Αφομοίωση

Είναι η πλέον *φυσική* μεταβολή, επειδή είναι και η πλέον συνηθισμένη και απαντά σε όλες σχεδόν τις γλώσσες. Αφομοίωση θεωρείται η φωνητική μεταβολή που υφίσταται ένα φώνημα όταν αυτό αλλάζει ένα ή περισσότερα από τα διακριτικά χαρακτηριστικά του προκειμένου να προσομοιωθεί φωνητικά με ένα άλλο φώνημα που βρίσκεται στο ίδιο περιβάλλον. Αν το φώνημα αλλάξει όλα τα χαρακτηριστικά του, τότε αυτή η μεταβολή θεωρείται *ολική αφομοίωση* (total assimilation). Αν το φώνημα προσομοιωθεί με το φώνημα που προηγείται, τότε η αφομοίωση λέγεται *προχωρητική* (progressive). Αν το φώνημα προσομοιωθεί με αυτό που ακολουθεί, τότε έχουμε *υποχωρητική* (regressive) αφομοίωση. Υπάρχουν διάφορα είδη αφομοίωσης, όπως:

▪ *Αφομοίωση ως προς τον τόπο άρθρωσης.* Είναι ένα ευρύτατα διαδεδομένο είδος αφομοίωσης στη Ελληνική και διακρίνεται σε υποκατηγορίες:

(α) *Υπερωικοποίηση* (velarization): Όταν ένα σύμφωνο αφομοιώνεται ως προς το υπερωικό σημείο άρθρωσης του συμφώνου που ακολουθεί. Για παράδειγμα η υπερωικοποίηση ενός έρρινου όταν βρίσκεται σε περιβάλλον μπροστά από ένα μέλος της φυσικής τάξης των ραχιαίων συμφώνων /k, x, ɣ/.

(60) /sin-xoro/ [siŋxoró] συγχωρώ

(β) *Χειλικοποίηση* (labialization): Όταν ένα σύμφωνο αφομοιώνεται ως προς το χειλικό σημείο άρθρωσης του συμφώνου που ακολουθεί. Στο παράδειγμα (60) το έρρινο σύμφωνο /n/ αφομοιώνεται ως προς το [χειλικό] σημείο άρθρωσης του συμφώνου /f/ που ακολουθεί και πραγματώνεται φωνητικά ως χειλικό έρρινο [m].

(61) /sin-fero/ [simféro] συμφέρω

(γ) *Ουρανικοποίηση* (palatalization): Αυτή η φωνητική μεταβολή δημιουργείται όταν ένα μη-ουρανικό σύμφωνο προσαρμόζεται στην πρόσθια άρθρωση ενός ακόλουθου πρόσθιου φωνήεντος, όπως του /i/ ή του /e/. Όσον αφορά τα διακριτικά χαρακτηριστικά, αυτή η μεταβολή συνεπάγεται την προσθήκη των Δ.Χ. [+υψηλό, -οπίσθιο] στο σύμφωνο που μεταβάλλεται και αφορά στη φυσική τάξη των ραχιαίων συμφώνων /k, x, ɣ/.

(62) α. /kipos/ [cîpos] κήπος
β. /ɣiros/ [ĵîros] γύρος
γ. /xira/ [ç̂îra] χήρα

▪ *Αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα*
(α) Τα άηχα στιγμικά σύμφωνα /p, t, k/ μεταβάλλονται στα αντίστοιχα ηχηρά [b, d, g] λόγω της επίδρασης της ηχηρότητας του έρρινου συμφώνου που προηγείται.

(63) /en-timi/ [éndimi] έντιμη

Το φαινόμενο της ηχηροποίησης των κλειστών συμφώνων απαντάται στο εσωτερικό της λέξης, στα όρια των μορφημάτων εντός της λέξης, π.χ. /en-timi/$_{ΦΛ}$, αλλά και μεταξύ άρθρου ή κλιτικού και λέξης π.χ. *την πείρα* /tin pira/ [t̬imbíra], τον πάτησα [tombátisa], όπου παράλληλα αφομοιώνεται

το έρρινο ως προς τον τόπο άρθρωσης του στιγμικού (στη γρήγορη ομιλία) (βλ. Kainada (2010) για εκτενή συζήτηση για τη φύση και το πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης αφομοιωτικής διαδικασίας).

(β) Ένα τριβόμενο σύμφωνο αφομοιώνεται ως προς την ηχηρότητα του επόμενου συμφώνου (εσωτερικά στη λέξη, στα όρια των μορφημάτων ή στα όρια των λέξεων):[23]

(64) Ηχηροποίηση τριβόμενου

α.	/plasma/	[plázma]$_{ΦΛ}$	πλάσμα	(εντός της λέξης)
β.	/is-valo/	[izválo]$_{ΦΛ}$	εισβάλλω	(όριο μορφημάτων)
γ.	/kalós mînas/	[kalózmînas]	καλός μήνας	(όριο λέξεων)

(65) Αποηχοποίηση τριβόμενου

α.	/kov-tos/	[koftós]	κοφτός
β.	/pniɣ-tos/	[pnixtós]	πνιχτός

2.3.3.2. Ανομοίωση (dissimilation)

Το φαινόμενο της ανομοίωσης είναι το αντίθετο του φαινομένου της αφομοίωσης. Κατά την ανομοίωση μεταβάλλονται ένα ή περισσότερα χαρακτηριστικά ενός φωνήματος προκειμένου αυτό το φώνημα να διαφοροποιηθεί από κάποιο άλλο φώνημα του περιβάλλοντός του. Η ανομοίωση εξηγείται από την *αρχή του υποχρεωτικού περίγυρου* (OCP), η οποία δεν επιτρέπει τη γειτνίαση, ακόμα και σε διαδοχικές συλλαβές, τεμαχίων που έχουν την ίδια τιμή ως προς ένα Δ.Χ.[24] Τα παρακάτω παραδείγματα μεταβάλλουν τον τρόπο άρθρωσης ως προς το Δ.Χ. της διάρκειας/εξακολουθητικότητας.

(66)

α.	/xθes/	χθες	[xtés]	χτες
β.	/ptoxos/	πτωχός	[ftoxós]	φτωχός
γ.	/ktipo/	κτυπώ	[xtipó]	χτυπώ

2.3.3.3. Εξαφάνιση φωνητικών τεμαχίων

Κατά την εξαφάνιση «χάνεται» ένα ολόκληρο φωνητικό τεμάχιο.

▪ *Απλοποίηση* (simplification)

Κατά την απλοποίηση αποβάλλεται το ένα από τα δύο σύμφωνα όταν αυτά είναι πανομοιότυπα και αποτελούν μια ακολουθία. Το φαινόμενο ονομάζεται και *αποδιπλασιασμός* και συμβαίνει εντός της φωνολογικής λέξης (ΦΛ) ή και της φωνολογικής φράσης (ΦΦ).

(67)

α.	/tis sképsis/	[ti∅sképsis]$_{ΦΛ}$	της σκέψης
β.	/milás sovará/	[mila∅sovará]$_{ΦΦ}$	μιλάς σοβαρά

[23] Για εκτενή συζήτηση ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στις εξής μελέτες: Baltazani (2011), Kainada (2010), μ.ά.

[24] Βλ. τη μελέτη των Drachman & Μαλικούτη-Drachman (1997) όπου εξετάζεται συγκριτικά η ανομοίωση στη Νέα Ελληνική και στην Κυπριακή.

Αυτό το φαινόμενο απαντά σε όρια συλλαβής, όρια μορφημάτων και όρια λέξεων. Είναι δε χαρακτηριστικό της Νέας Ελληνικής, διότι η γλώσσα δεν έχει πλέον μακρά σύμφωνα και είναι μια υποχρεωτική φωνολογική διαδικασία. Γι' αυτόν τον λόγο, όταν μέσα στη λέξη δημιουργηθούν, ως αποτέλεσμα μιας αφομοίωσης, δύο όμοια σύμφωνα, αποβάλλεται το ένα. Στα παραδείγματα (68α) και (68β) έχουμε μια μορφολογική διαδικασία παραγωγής, η οποία έχει ως συνέπεια τη δημιουργία διπλών συμφώνων. Αρχικά, το έρρινο αφομοιώνεται[25] πλήρως ως προς τα Δ.Χ. του υγρού συμφώνου. Μετά την αφομοίωση, ωστόσο, εφαρμόζεται ο κανόνας της απλοποίησης/ αποδιπλασιασμού των συμφώνων (Nespor 1999):

(68) α. /sin-leɣo/: [silleɣo] [si∅leɣo] συλλέγω
β. /en-meno/: [emmeno] [e∅meno] εμμένω[26]

Για την αποφυγή χασμωδίας είναι επίσης δυνατόν να εμφανίζεται απλοποίηση ή αποδιπλασιασμός όμοιων διαδοχικών φωνηέντων ανάμεσα σε δύο λέξεις μιας φωνολογικής φράσης (ΦΦ) υπό την προϋπόθεση ότι το φωνήεν της δεύτερης λέξης δε φέρει τον τόνο.

(69) /éðine entolés/$_{ΦΦ}$ [éðin∅e^{n}dolés]$_{ΦΦ}$ … έδινε εντολές

▪ *Αποβολή / απαλοιφή* (deletion)
(α) Η αποβολή συμφώνων είναι προαιρετική και συμβαίνει για φωνοτακτικούς λόγους, όπως για την απλοποίηση των δυσκολοπρόφερτων συμφωνικών συμπλεγμάτων και για τη βελτίωση της συλλαβικής δομής.

(70) [ŕikste] [ŕikte] ~ [ŕixte] ρίχτε

(β) Στο τέλος της λέξης, όταν υπάρχουν δύο διαδοχικά φωνήεντα (χασμωδία) και το τελευταίο φωνήεν είναι άτονο /i/, τότε αυτό αποβάλλεται ή γίνεται ημίφωνο (71α). Εντός της λέξης, όταν υπάρχει μια ακολουθία φωνηέντων και το ένα φωνήεν είναι άτονο /i/ ή /u/, τότε στη γρήγορη ομιλία, το άτονο μετατρέπεται σε ημίφωνο (71β-γ) (διφθογγοποίηση, Σετάτος 1974, βλ. επίσης Topintzi & Baltazani 2011 για την ημιφωνοποίηση του /i/).

(71) α. /milai/ [miláj] ~ [milá∅] μιλάει ~ μιλά
β. /kaika/ [kájka] κάηκα
γ. /fraula/ [fráwla] φράουλα

(γ) Όταν δύο φωνήεντα συναντώνται στα όρια μορφημάτων ή λέξεων, τότε αποβάλλεται το ένα, προς αποφυγήν χασμωδίας (βλ. επίσης Kaisse 1985, Nespor & Vogel 1986, Condoravdi 1990, Pelekanou & Arvaniti 2001, Baltazani 2006, Kainada 2010).

(72) a. /to éfere/ [tófere] το έφερε' ~ τόφερε

[25] Μια διαφορετική προσέγγιση αυτού του φαινομένου προσφέρεται στη Νικολού (2008). Σύμφωνα με την ανάλυσή της, το έρρινο /n/ δεν αφομοιώνεται αλλά αποβάλλεται από τη δομή όταν έπεται συριστικός φθόγγος [s, z], έρρινος [m, n] ή υγρός [l, r], π.χ. /sinzo/ [sizo].
[26] Τα διπλά σύμφωνα έχουν διατηρηθεί μόνο στην ορθογραφία.

β.	/na ĩse/	[náse]	να είσαι’ ~ νάσαι
γ.	/tu ĩpe/	[túpe]	του είπε’ ~ τούπε
δ.	/to áloɣo/	[táloɣo]	το άλογο’ ~ τ’άλογο
ε.	/to afĩno/	[tafĩno]	το αφήνω’ ~ τ’αφήνω

Στα παραδείγματα στο (72) πρόκειται για τους προκλιτικούς τύπους της Ελληνικής. Ποιο φωνήεν θα αποβληθεί, εξαρτάται από τον βαθμό ηχηρότητας που έχει στη φωνηεντική ιεραρχία (73). Σε μια ακολουθία διαδοχικών φωνηέντων διατηρούνται τα φωνήεντα με υψηλότερο βαθμό ηχηρότητας και αποβάλλονται αυτά με τον χαμηλότερο (Malikouti-Drachman & Drachman 1992).[27]

(73) *φωνηεντική ιεραρχία*

5	4	3	2	1
a	o	u	i	e
ισχυρό	←			ασθενές

2.3.4. Σύγκριση φωνολογικών κανόνων Αλβανικής-Ελληνικής (Καλομοίρα Νικολού)

Σε αυτή την υποενότητα γίνεται συγκριτική εξέταση των φωνολογικών κανόνων της Αλβανικής και της Ελληνικής. Καταρχήν, και τα δύο υπό εξέταση συστήματα παρουσιάζουν πολλές αφομοιωτικές διαδικασίες. Για παράδειγμα, και στις δύο γλώσσες ηχηρά τεμάχια παράγονται ως άηχα, όταν ο γειτνιάζων φθόγγος είναι επίσης άηχος.

(74) *αφομοίωση ηχηρότητας (αηχοποίηση)*

α.	Αλβανική	/absolut/	a[p]solut	‘απόλυτος’
β.	Ελληνική	/vraz-tos/	vra[s]tós	‘βραστός’

Στην Αλβανική απαντούν ηχηροποιήσεις, οι οποίες στοχεύουν στα άηχα τεμάχια και ενεργοποιούνται από τα ηχηρά σύμφωνα, όπως για παράδειγμα το [ʄ] (75α). Στην Ελληνική είναι υποχρεωτική (μέσα στη λέξη) η ηχηροποίηση του συριστικού συμφώνου /s/ όταν μετά ακολουθεί ηχηρό τεμάχιο, όπως είναι το έρρινο [m] (75β).

(75) *αφομοίωση ηχηρότητας (ηχηροποίηση)*

α.	Αλβανική	/as-ʄə/	a[z]ʄə	‘κάτι’
β.	Ελληνική	/ismini/	i[z]míni	‘Ισμήνη’

Υπάρχουν όμως αρκετές αποκλίσεις ακόμα και στην ίδια οικογένεια κανόνων. Έτσι, ενώ ο κανόνας της ηχηροποίησης του άηχου συριστικού φθόγγου /s/ σε μεσοφωνηεντική θέση είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος στην Αλβανική, είναι ανενεργός στην Ελληνική σε αυτό το περιβάλλον:

(76) *ηχηρότητα του /s/ σε μεσοφωνηεντική θέση*

α.	Αλβανική	/mesi/	me[z]i	‘κέντρο, μέση’
β.	Ελληνική	/mesi /	mé[s]i	‘μέση’

[27] Στην Kaisse (1985) προτείνεται για την Ελληνική η φωνηεντική ιεραρχία [o, a, u, i, e], η οποία όμως δεν μπορεί να ερμηνεύσει την αποβολή του φωνήεντος [o] σε παραδείγματα όπως: /to afĩno/ → [tafĩno].

Επιπλέον, ενώ ο κανόνας αφομοίωσης του σημείου άρθρωσης ανάμεσα σε γειτονικά έρρινα και άηχα στιγμιαία είναι ενεργός στην Αλβανική, π.χ. [koŋkurs] 'ανταγωνισμός', δε συνοδεύεται από την ταυτόχρονη ηχηροποίηση του άηχου στιγμιαίου /k/ [koŋgurs]. Αντίθετα, στην Ελληνική, το έρρινο αποκτά το σημείο άρθρωσης από το στιγμιαίο που ακολουθεί και παράλληλα μεταβιβάζει σε αυτό την ηχηρότητά του, π.χ. /sin-katikó/ [siŋgatikó].

Η αποβολή φωνήεντος με σκοπό τη θεραπεία της χασμωδίας συνιστά επίσης κοινό φωνολογικό φαινόμενο στα δύο υπό εξέταση συστήματα.

(77) *αποβολή φωνήεντος*

α.	Αλβανική	/lajθi-iʃtə/	[lajθiʃtə]	'άλσος φουντουκιάς'
β.	Ελληνική	/to álo/	[tálo]	'το άλλο'

Θα ολοκληρώσουμε τη συγκριτική εξέταση των φωνολογικών κανόνων των δύο γλωσσών, εστιάζοντας στη διαδικασία της ουρανικοποίησης. Η συγκεκριμένη διεργασία ενεργοποιείται στο ίδιο φωνολογικό περιβάλλον και στις δύο γλώσσες. Ωστόσο, υπάρχει ένα σημείο απόκλισης μεταξύ των δύο γλωσσών σε ό,τι αφορά τη φύση και τις συνθήκες εμφάνισης της ουρανικοποίησης. Ενώ στην Ελληνική ο συγκεκριμένος κανόνας εφαρμόζεται αυτόματα αγνοώντας οποιαδήποτε μορφολογική πληροφορία (78α), στην Αλβανική είναι άμεσα συνδεδεμένος με το μορφολογικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να μην εφαρμόζεται πάντα, π.χ. στο εσωτερικό των μορφημάτων, αν και υπάρχουν οι κατάλληλες φωνολογικές συνθήκες (78β).

(78) *ουρανικοποίηση*

α.	Αλβανική	/kiʃə/	[kiʃə]	'εκκλησία'
β.	Ελληνική	/kipos/	[cipos]	'κήπος'

Με άλλα λόγια, η διαφοροποίηση έγκειται στο κατά πόσο ο κανόνας επηρεάζεται ή όχι από την εσωτερική δομή των λέξεων. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν στην εισαγωγή (υποενότητα 2.3.1 του παρόντος κεφαλαίου), η ουρανικοποίηση στην Ελληνική είναι ένας αμιγώς φωνολογικός κανόνας που εφαρμόζεται χωρίς εξαιρέσεις σε όλα τα μορφολογικά περιβάλλοντα, ενώ στην Αλβανική είναι μορφοφωνολογικός κανόνας, δηλαδή ευαίσθητος σε μορφολογικού τύπου πληροφορίες. Η απόκλιση αυτή ενδέχεται να αποτελέσει και ένα προβληματικό σημείο κατά την εκμάθηση της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας από τους αλβανόφωνους, καθότι η πραγμάτωση των ουρανικοποιημένων τεμαχίων αναμένεται να γίνεται μέσα σε συγκεκριμένα μορφολογικά περιβάλλοντα και όχι σε κάθε περίπτωση που το απαιτεί η φωνολογική δομή της Ελληνικής.

Συνοψίζοντας, ο Πίνακας 2 παρουσιάζει μια συγκριτική εικόνα των φωνολογικών διαδικασιών στην Αλβανική και την Ελληνική.

Πίνακας 2. Βασικοί φωνολογικοί κανόνες Αλβανικής-Ελληνικής

Φωνολογικός κανόνας	**Αλβανική**	**Ελληνική**
Αφομοίωση ηχηρότητας	ναι ▪ υποχρεωτικά μέσα στη λέξη αλλά ποικίλλει μεταξύ κλιτικών/άτονων λειτουργικών λέξεων και γραμματικών λέξεων ▪ όχι μέσα στη φράση	ναι ▪ υποχρεωτικά μέσα στη λέξη ▪ προαιρετικά μέσα στη φράση
Ουρανικοποίηση	ναι ▪ μέσα σε συγκεκριμένο μορφολογικό περιβάλλον	ναι ▪ πολύ παραγωγικός κανόνας ▪ εφαρμόζεται αυτόματα σε όλα τα πεδία
Ανομοίωση	όχι	ναι αλλά είναι μορφολογικά καθορισμένη και αφορά μόνο τριβόμενα, το δεύτερο από τα οποία είναι /s/
Διαδικασίες Φωνηεντικής Εναλλαγής (Ετεροίωση-Μεταφωνία)	ναι μορφολογικά καθορισμένος και αφορά τόσο ρηματικούς όσο και ονοματικούς τύπους	δεν είναι πλέον παραγωγικός κανόνας της Ελληνικής, διασώζονται ωστόσο κάποιοι τύποι από την Αρχαία Ελληνική
Αποβολή φωνήεντος	ναι με ιδιαίτερα διαδεδομένη την αποβολή του /ə/	ναι
Επένθεση/Ανάπτυξη Τεμαχίων	ναι παραγωγικός κανόνας, κυρίως με επένθεση φωνήεντος	όχι

2.4. Τονισμός

2.4.1. Εισαγωγή: Τυπολογία συστημάτων τονισμού

Τα τονικά συστήματα διακρίνονται σε δύο μεγάλες τυπολογικές κατηγορίες: σε συστήματα με *δυναμικό τονισμό* (stress systems) και σε συστήματα με *μελωδικό/μουσικό τονισμό* (tone systems). Η βασική διαφορά του μουσικού τόνου από τον δυναμικό έγκειται στον τρόπο πραγμάτωσης της

τονισμένης συλλαβής. Στα συστήματα με μουσικό τόνο, οι τονισμένες συλλαβές διακρίνονται από τις άτονες με βάση το τονικό ύψος, δηλαδή τη συχνότητα με την οποία πάλλονται οι φωνητικές χορδές. Αντίθετα, στα συστήματα με δυναμικό τονισμό η διάκριση γίνεται με βάση την *ένταση* (amplitude), δηλαδή το αν η τονισμένη συλλαβή προφέρεται με μεγαλύτερη ένταση από τις υπόλοιπες (Lodge 2009), κι επιπλέον τη *διάρκεια* (duration) και το *τονικό ύψος* (pitch) (Arvaniti 1991, 2002, 2007). Η Ελληνική, για παράδειγμα, είναι σύστημα με δυναμικό τονισμό (Arvaniti 1991, Revithiadou 1999), ο οποίος μπορεί να διαφοροποιήσει δύο λέξεις, π.χ. *παίρνω* /pérno/ vs. *περνώ* /pernó/. Η Αλβανική είναι επίσης γλώσσα με δυναμικό τόνο.

Ως προς τη θέση του τόνου, οι γλώσσες ταξινομούνται σε συστήματα με *σταθερό τονισμό* (fixed stress systems) και σε συστήματα με *ελεύθερο τονισμό* (free stress systems, Hayes 1995). Στα συστήματα με σταθερό τονισμό η θέση του τόνου καθορίζεται αποκλειστικά από προσωδιακά στοιχεία φωνολογικής φύσης, όπως για παράδειγμα, η ποιότητα του φωνήεντος (a vs. o vs. e, κτλ.) και η δομή της συλλαβής (π.χ. ανοιχτή (=σύμφωνο-φωνήεν) ή κλειστή (=σύμφωνο-φωνήεν-σύμφωνο)). Ο αλγόριθμος τονισμού, επομένως, σε αυτές τις γλώσσες βασίζεται σε αυτά τα προσωδιακά και φωνολογικά χαρακτηριστικά προκειμένου να καθορίσει τη θέση του τόνου. Η Αλβανική ανήκει τυπολογικά σε αυτή την κατηγορία τονικών συστημάτων. Αντίθετα, στα συστήματα ελεύθερου τονισμού δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος αλγόριθμος, αλλά η θέση του τόνου καθορίζεται στο διεπίπεδο της μορφοσύνταξης με τη φωνολογία (Alderete 1999, 2001a,b, Revithiadou 1999). Μια ιδιαίτερη κατηγορία συστημάτων με ελεύθερο τονισμό είναι τα συστήματα με *λεξικό τόνο* (*lexical accent systems*) (βλ. Melvold 1990, Idsardi 1992, Halle & Idsardi 1995, van der Hulst 1999, Alderete 1999, 2001a, b, Revithiadou 1999, μ.ά.), στα οποία ανήκει η Ελληνική. Σε αυτά τα συστήματα, η πλειοψηφία των μορφημάτων φέρει ένα εγγενές τονικό σημάδι, τον *λεξικό τόνο*, το οποίο καθορίζει τη θέση του τόνου. Σε περίπτωση που περισσότερα από ένα μορφήματα με λεξικό τόνο συναντώνται σε μια λέξη, τότε ο κύριος τόνος καθορίζεται, όπως θα δούμε στη συνέχεια αυτού του κεφαλαίου, από τη μορφολογία.

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο οργανώνεται ως εξής: η υποενότητα 2.4.2 παρουσιάζει το τονικό σύστημα της Αλβανικής και η 2.4.3 το τονικό σύστημα της Ελληνικής. Η μεταξύ τους σύγκριση παρατίθεται στην υποενότητα 2.4.4.

2.4.2. Τονισμός της Αλβανικής (Ανθή Ρεβυθιάδου)

Στη βιβλιογραφία υπάρχουν κάποιες, λιγοστές ομολογουμένως, μελέτες που πραγματεύονται το σύστημα τονισμού της Αλβανικής (Dodi & Gjinari 1983, Newmark et al. 1982, Bevington 1974, Maynard 1998). Στην παρούσα μελέτη βασιζόμαστε σχεδόν αποκλειστικά στην περιγραφή και ανάλυση των Trommer & Grimm (2004), καθώς σε σύγκριση με τις υπόλοιπες προσφέρει μια πληρέστερη περιγραφή του τονισμού της Αλβανικής στο επίπεδο της λέξης.

Στην Αλβανική υπάρχει ένας κύριος τόνος σε (μη σύνθετες) λέξεις και η μετροποίηση, δηλαδή γίνεται από τα δεξιά προς τα αριστερά. Αυτό σημαίνει ότι το πεδίο πραγμάτωσης του τόνου βρίσκεται στις τελικές συλλαβές της λέξης, όπως διαφαίνεται και από τα παραδείγματα (79) και (80). Σύμφωνα με τους Trommer & Grimm (2004), η ακριβής θέση του τόνου καθορίζεται τόσο από την ποιότητα των φωνηέντων στις δύο ληκτικές συλλαβές όσο και από τη δομή της ληκτικής συλλαβής (ανοιχτή vs. κλειστή). Πιο συγκεκριμένα, όταν μια λέξη λήγει σε κλειστή συλλαβή, δηλαδή σε συλλαβή που έχει το σχήμα (Σ)ΦΣ, ο τόνος πραγματώνεται στην ληκτική συλλαβή (79α-β) με την προϋπόθεση ότι αυτή δεν περιλαμβάνει το κεντρικό μεσαίο φωνήεν /ë/ (79γ).

(79) α. mál ‘βουνό’
β. për.pa.rîm ‘πρόοδος’
qy.te.të.rîm ‘πολιτισμός’
she.qér ‘ζάχαρη’

ar.mîk ‘εχθρός’
re.zul.tát ‘αποτέλεσμα’
γ. gë.njésh.tër ‘ψέμα’
á.fër ‘κοντά’

Σε περίπτωση που η λέξη λήγει σε ανοιχτή συλλαβή (δηλαδή σε (Σ)Φ), τότε ο τόνος πραγματώνεται στη λήγουσα (Λ) εφόσον αυτή περιλαμβάνει υψηλό ή χαμηλό φωνήεν (80α)· αλλιώς πραγματώνεται στην παραλήγουσα (Π) (80β):

(80) α. nje.rî ‘ανθρώπινος’
ha.tá ‘καταστροφή’
ash.tú ‘έτσι’
qer.shî ‘κεράσι’
β. fá.qe ‘πρόσωπο’
bá.bo ‘μαμμή’
á.në ‘πλευρά’

Ο Πίνακας 3 (προσαρμοσμένος από τους Trommer & Grimm 2004: 7) παρουσιάζει τη σχέση ποιότητας φωνήεντος και τόνου με τη βοήθεια κάποιων ενδεικτικών παραδειγμάτων:

Πίνακας 3. Σχέση φωνηέντων στις δύο ληκτικές συλλαβές και τόνου

ΦΩΝΗΕΝ		**ΤΟΝΟΣ**
ë	**a**.në, **hë**.në, **e**.hë, **pro**.në, **si**.vë	Π
e	**fa**.que, **ën**.dje, **en**.de, **go**.lle, **fi**.ce	
o	**ba**.bo, **ne**.to, **lo**.ço, **bir**.ko	
a	ha.**ta**, pas.tër.**ma**, xhe.**la**, ot.**ra**, ri.**xha**	Λ
i	ba.**ri**, gju.hë.**si**, qer.**shi**, kom.**shi**, zi.**li**	
u	ash.**tu**, a.kë.**ku**, ku.cu.**ru**	

Συμπεραίνουμε, επομένως, ότι ο κύριος τόνος στην Αλβανική είναι κατά κύριο λόγο στη λήγουσα, ενώ πραγματώνεται στην παραλήγουσα μόνο όταν αυτή (α) είναι κλειστή συλλαβή με το φωνήεν /ë/ ή (β) είναι ανοιχτή συλλαβή με τα φωνήεντα /e, o, ë/.

Σύμφωνα με τους Trommer & Grimm (2004), ο παραπάνω τονικός αλγόριθμος δεν καλύπτει όλες τις περιπτώσεις λέξεων, καθώς συχνά λέξεις που λήγουν, για παράδειγμα, σε ανοιχτή συλλαβή με το χαμηλό φωνήεν /a/ παρουσιάζουν τόνο στην παραλήγουσα. Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει τα ποσοστά τονισμού των λέξεων που λήγουν σε ανοιχτή συλλαβή ανά φωνήεν και στηρίζεται στην έρευνα που διεξήγαγαν οι Trommer & Grimm (2004: 19) με βάση ένα corpus λέξεων που δημιουργήθηκε για τη μελέτη του τονισμού της Αλβανικής.

Πίνακας 4. Ποιότητα φωνηέντων σε λέξεις με ανοιχτή συλλαβή και τονικό σχήμα (%)

	a	**i**	**u**	**o**	**e**
Λ	65 (78.35)	991 (93.6%)	10 (66.7%)	25 (29.1%)	104 (7.9%)
Μη Λ	18 (21.7%)	68 (6.4%)	5 (33.3%)	56 (70.9%)	1206 (92.1%)
ΣΥΝΟΛΟ	83	1059	15	86	1310

Οι Πίνακες 5 και 6, οι οποίοι επίσης αντλούνται από τους Trommer & Grimm (2004: 20), παρουσιάζουν τα ποσοστά τονισμού των λέξεων που λήγουν σε κλειστή συλλαβή με πλήρη και κεντρικά φωνήεντα αντίστοιχα:

Πίνακας 5. Τύπος κλειστής συλλαβής με πλήρες φωνήεν και τονικό σχήμα (%)

	ΚΛΕΙΣΤΗ ΜΕ 1 Σ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ	**ΚΛΕΙΣΤΗ ΜΕ 2 Σ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ**
Λ	8663 (93.8%)	1084 (99.6%)
Μη Λ	775 (6.2%)	4 (0.4%)
ΣΥΝΟΛΟ	9238	1088

Πίνακας 6. Τύπος κλειστής συλλαβής με κεντρικό φωνήεν και τονικό σχήμα (%)

	ΚΛΕΙΣΤΗ ΜΕ 1 Σ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ	**ΚΛΕΙΣΤΗ ΜΕ 2 Σ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ**
Λ	42 (1.7%)	49 (15.5%)
Μη Λ	2474 (98.3%)	9 (84.5%)
ΣΥΝΟΛΟ	2517	58

Με βάση τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις στο γενικό σύστημα τονισμού αλλά αυτές αφορούν ένα μικρό τμήμα του λεξιλογίου.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό του τονικού συστήματος είναι ότι, όπως σε αρκετές λέξεις της Ελληνικής, ο τόνος μέσα στο κλιτικό παράδειγμα είναι *στηλοειδής* (columnar). Αυτό σημαίνει ότι ο τόνος διατηρείται αμετακίνητος στη συλλαβή που τονίζεται σε ορισμένους μορφολογικούς τύπους και κυρίως σε όσους το θέμα εμφανίζεται χωρίς κλιτική κατάληξη όπως, για παράδειγμα, η ονομαστική ενικού για τα ουσιαστικά:

(81) α. (Σ)Φ.ΣΦ
bá.bo Ον.Εν.ΜηΟρ ‘μαμμή’
β. (Σ)Φ.ΣΦΣ
bá.bo-n Αιτ.Εν.Ορ
γ. (Σ)Φ.ΣΦ.ΣΦ
bá.bo.-ja Ον.Εν.Ορ

Με άλλα λόγια, οι κλιτικές καταλήξεις, σε αντίθεση με την Ελληνική, δεν προκαλούν καμία αλλαγή στη θέση του τόνου:

(82) *λέξεις με κλιτικό επίθημα*
α. má.l-i ‘το βουνό’ < mál
β. për.pu.nî.m-i ‘η θεραπεία’ < pë.pu.nîm
γ. gë.njésh.tr-a.ve ‘των ψεμάτων’ < gë.njésh.tër

Συνοψίζοντας, η Αλβανική ανήκει κατά κύριο λόγο στα συστήματα με σταθερό τονισμό, ο οποίος καθορίζεται βάσει ενός αλγόριθμου που βασίζεται στην ποιότητα των ληκτικών φωνηέντων και στη δομή της ληκτικής συλλαβής του θέματος/λέξης. Ο τόνος μένει αμετακίνητος όταν προστίθενται κλιτικά επιθήματα.

2.4.3. Τονισμός της Ελληνικής (Ανθή Ρεβυθιάδου, Γιώργος Μαρκόπουλος & Δήμητρα Ιωάννου)

Όπως αναφέρθηκε στην Εισαγωγή (υποενότητα 2.4.1), η Ελληνική ανήκει στα σύστημα ελεύθερου τονισμού και, πιο συγκεκριμένα, στα συστήματα λεξικού τονισμού (Revithiadou 1999). Μοναδικός περιορισμός στη θέση του τόνου αποτελεί ο νόμος της τρισυλλαβίας, ο οποίος περιορίζει τον τόνο στις τρεις τελευταίες συλλαβές της λέξης (Μαλικούτη-Drachman & Drachman 1989, Drachman & Malikouti-Drachman 1999, Revithiadou 1999). Η θέση του τόνου δεν επηρεάζεται από προσωδιακά στοιχεία, όπως, για παράδειγμα, τη δομή της συλλαβής, αλλά από τον έναν εγγενή τόνο με τον οποίο είναι προικισμένα κάποια μορφήματα ήδη από το Λεξικό. Στις περιπτώσεις που ένα μόρφημα δε φέρει εγγενή τόνο, υπόκειται στο φωνολογικό αλγόριθμο τονισμού που για την Ελληνική προωθεί τον τόνο στην προπαραλήγουσα. Συναντάμε λοιπόν όχι μόνο ατονικά μορφήματα, δηλαδή μορφήματα που δε φέρουν κανέναν λεξικό τόνο (83), αλλά και τονικά (84), προτονικά (85) και μετατονικά (86) μορφήματα. Τα τονικά μορφήματα φέρουν τα ίδια τον λεξικό τους τόνο ενώ τα προ- και μετατονικά τον εναποθέτουν σε ένα φωνήεν που προηγείται ή έπεται αντίστοιχα του πεδίου τους.

(83) *ατονικά*

α.	άνθρωπος	[án̪θropos]	/anθrop-os/
β.	θάλασσα	[θálasa]	/θalas-a/

(84) *τονικά*

α.	φαντάρος	[fa^{n}dáros]	/fantár-os/
β.	γόνδολα	[ɣón̪ðola]	/ɣónðol-a/

(85) *προτονικά*

α.	ανθρώπου	[an̪θrópu]	/anθrop-^u/[28]
β.	φακέλου	[fakélu]	/fakel-^u/

(86) *μετατονικά*

α.	ουρανός	[uranós]	/uran^-os/
β.	αγορά	[aɣorá]	/aɣor^-a/

Επειδή η Ελληνική έχει *κλιτική μορφολογία* (fusional morphology), οι περισσότερες λέξεις αποτελούνται από τουλάχιστον δύο ή και περισσότερα μορφήματα. Κατά συνέπεια, όταν περισσότερα από ένα μορφήματα είναι φορείς λεξικών/εγγενών τόνων, τότε είναι φυσικό οι λεξικοί τόνοι να βρίσκονται σε αντιπαλότητα μεταξύ τους (Revithiadou 1999), καθώς κάθε μόρφημα μπορεί

[28] Το σύμβολο ^ χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον τόνο που τοποθετείται αριστερά του μορφήματος όταν αυτό είναι προτονικό και δεξιά όταν είναι μετατονικό.

να φέρει διαφορετικές τονικές πληροφορίες (π.χ. μετατονικό θέμα + προτονική κατάληξη /uran-^ + ^-u/). Αυτή η αντιπαλότητα επιλύεται βάσει μιας συγκεκριμένης ιεραρχίας (Revithiadou 1999, 2007), η οποία λειτουργεί βάσει πληροφοριών μορφολογικής φύσης. Πιο συγκεκριμένα, πρωταγωνιστικό ρόλο έχει η *κεφαλή* (head) της λέξης, δηλαδή το συστατικό που καθορίζει τη μορφοσυντακτική της κατηγορία. Το συστατικό αυτό είναι το θέμα για τις κλιτές λέξεις και η παραγωγική κατάληξη για τις παράγωγες λέξεις. Όπως φαίνεται και από τα παρακάτω παραδείγματα, ο λεξικός τόνος της κεφαλής υπερισχύει έναντι άλλων λεξικών τόνων και φυσικά του προβλέψιμου τόνου στην προπαραλήγουσα. Τα παραδείγματα αντλούνται από τις Ρεβυθιάδου & Τζακώστα (2007: 28) και σε υπογραμμισμένη μορφή δηλώνονται μόνο οι κεφαλές που είναι φορείς εγγενούς τόνου:

(87)	α.	σταφίδων	[stafiðon]	/stafið-ón/
	β.	σταφιδούλα	[stafiðúla]	/stafið-úl-a/
	γ.	άνθρωπος	[ánθropos]	/anθrop-os/
	δ.	ανθρώπινος	[anθrópinos]	/anθop-^in-os/
	ε.	φαντάρος	[fa^{n}dáros]	/fandár-os/
	στ.	φανταρικός	[fandarikós]	/fandar-ik^-os/

Στο παράδειγμα στο (87α) παρατηρούμε ότι το θέμα επιβάλλει τον λεξικό του τόνο έναντι της κλιτικής κατάληξης. Ο τόνος όμως του θέματος υποχωρεί όταν μέσα στη λέξη υπάρχει ένα παραγωγικό μόρφημα με εγγενείς τονικές ιδιότητες, όπως το τονικό παραγωγικό επίθημα /-úl/ (87β). Ωστόσο, στην περίπτωση που το παραγωγικό επίθημα είναι ατονικό και το μόρφημα της κλιτικής κατάληξης φέρει έναν εγγενή τόνο, η λέξη θα τονιστεί με βάση την τονική πληροφορία που φέρει το κλιτικό μόρφημα:

(88)	α.	πράκτορας	[práktoras]	/prak-tor-as/
		πρακτόρων	[praktóron]	/prak-tor-^on/
	β.	διάβασμα	[ðjávazma]	/ðjavaz-ma/
		διαβάσματα	[ðjavázmata]	/ðjavaz-ma-ta/
		διαβασμάτων	[ðjavazmáton]	/ðjavaz-mat-^on/

Σε μια λέξη που αποτελείται αποκλειστικά από ατονικά μορφήματα, ο φωνολογικός αλγόριθμος προάγει την αριστερότερα κείμενη συλλαβή της λέξης. Καθώς όμως στην Ελληνική ισχύει ο νόμος της τρισυλλαβίας (Μαλικούτη-Drachman & Drachman 1989, Drachman & Malikouti-Drachman 1999, Revithiadou 1999, μ.ά.), ο τόνος δεν μπορεί να πραγματωθεί πέρα από την προπαραλήγουσα. Κάθε φορά λοιπόν που σε μια λέξη δεν υπάρχει μόρφημα με εγγενές τονικό σημάδι, τονίζεται κατά προβλέψιμο τρόπο η προπαραλήγουσα (η οποία θα αποτελούσε το βασικό τονικό σχήμα αν η Ελληνική δεν είχε λεξικούς τόνους). Χαρακτηριστικό παράδειγμα προβλέψιμου τόνου στην προπαραλήγουσα αποτελούν τα ουδέτερα ουσιαστικά σε *-ος*, π.χ. *μέγεθος, πλάτος*, κ.ά. Κανένα ουσιαστικό αυτής της κατηγορίας δεν έχει λεξικό τόνο με αποτέλεσμα τα τρισύλλαβα να τονίζονται στην προπαραλήγουσα και τα δισύλλαβα στην παραλήγουσα.

Με βάση τα παραπάνω, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ιεραρχία στο (89) είναι υπεύθυνη για τη διευθέτηση των διάφορων ανταγωνιστικών δυνάμεων που αναπτύσσονται στο τονικό σύστημα της Ελληνικής:

(89) *ιεραρχία τονισμού της Ελληνικής*

2.4.4. Σύγκριση τονισμού Αλβανικής – Ελληνικής

Τα δύο συστήματα παρουσιάζουν ελάχιστα σημεία τομής καθώς τυπολογικά είναι αρκετά διαφορετικά μεταξύ τους. Η Ελληνική είναι σύστημα λεξικού τονισμού, στο οποίο κεντρικό ρόλο έχει η μορφολογία και όχι αμιγώς φωνολογικά κριτήρια όπως η ποιότητα των φωνηέντων και η συλλαβική δομή. Αντίθετα, η Αλβανική είναι σύστημα σταθερού τονισμού στο οποίο κυρίαρχο ρόλο έχουν η ποιότητα των φωνηέντων και η δομή της ληκτικής συλλαβής. Επίσης, στην Ελληνική η θέση του τόνου μπορεί να επηρεαστεί από τις εγγενείς τονικές ιδιότητες των (παραγωγικών, πρωτίστως, αλλά και των κλιτικών, δευτερευόντως) επιθημάτων (90α). Αυτό δεν ισχύει για την Αλβανική, στην οποία όπως είδαμε, η παρουσία της κλιτικής κατάληξης δεν προκαλεί μετακινήσεις τόνου μέσα στο κλιτικό παράδειγμα (90β):

(90) α. ánθropos ‘άνθρωπος-Ον.Εν’
anθrópu ‘άνθρωπος-Γεν.Εν’
anθrópon ‘άνθρωπος-Γεν.Πληθ’
β. bá.bo ‘μαμμή-Ον.Εν.ΜηΟρ’
bá.bo-n ‘μαμμή-Αιτ.Εν.Ορ’
bá.bo.-ja ‘μαμμή-Ον.Εν.Ορ’

Ο Πίνακας 7 παρουσιάζει συγκριτικά τα βασικά τυπολογικά χαρακτηριστικά του τονισμού της Αλβανικής και της Ελληνικής:

Πίνακας 7. Σύγκριση τονισμού Αλβανικής – Ελληνικής

	Αλβανική	**Ελληνική**
Ευαισθησία στη συλλαβική δομή	Ναι	Όχι
Ευαισθησία στην ποιότητα του φωνήεντος	Ναι	Όχι
Εγγενείς/Λεξικοί τόνοι	Όχι	Ναι
Κλιτικές καταλήξεις επηρεάζουν τον τόνο	Όχι	Ναι (υπό ορισμένες συνθήκες)
Στηλοειδής τόνος	Ναι	Ναι (μόνο όταν η κεφαλή φέρει λεξικό τόνο· αλλιώς ο τόνος μετακινείται μέσα στο κλιτικό παράδειγμα λόγω της εναλλαγής του προβλέψιμου τόνου στην

		προπαραλήγουσα με τον τόνο στη συλλαβή που επιβάλλει η (προ)τονική κλιτική κατάληξη

Συμπεραίνουμε, επομένως, ότι λόγω της τυπολογικής απόστασης μεταξύ των δύο υπό εξέταση γλωσσών, οι ομιλητές της Αλβανικής θα παρουσιάζουν αρκετές δυσκολίες στην εκμάθηση του τονισμού της Ελληνικής και το αντίστροφο.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Alderete, John. 1999. *Morphologically Governed Accent in Optimality Theory*. Doctoral dissertation, University of Massachusetts, Amherst, MA. [ROA-309-0399]

Alderete, John. 2001a. *Morphologically Governed Accent in Optimality Theory*. New York: Routledge.

Alderete, John. 2001b. Dominance effects as transderivational anti-faithfulness. *Phonology* 18: 201–253.

Arvaniti, Amalia. 1991*. The phonetics of Greek rhythm and its phonological implications*. Doctoral dissertation, University of Cambridge.

Baltazani, Mary. 2006. Focusing, prosodic phrasing, and Hiatus resolution in Greek. In Goldstein, Luis, Whalen, Douglas & Best, Catherine (eds.), *Laboratory Phonology* 8. Berlin: Mouton de Gruyter. 473-494.

Baltazani, Mary. 2011. On /s/-voicing in Greek. In *Proceedings of the 7th International Conference on Greek Linguistics*. Electronic Publication. Retrieved from http://icgl7.icte.uowm.gr/Baltazani.pdf.

Bevington, Gary Loyd. 1974. *Albanian Phonology*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

Blevins, Juliette. 1995. The syllable in phonological theory. In Goldsmith, John A. (ed.), *The Handbook of Phonological Theory*. Oxford: Blackwell. 206-244.

Booij, Geert & Rubach, Jerzy. 1984. Morphological and prosodic domains in lexical phonology. *Phonology Yearbook* 1: 1-27.

Camaj, Martin. 1969. *Lehrbuch der albanischen Sprache*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Campbell, George L. 2000. Albanian. In Campbell, George (ed.), *Compendium of the World's Languages,* 2nd Edition, Vol. 1*: Abaza to Kurdish*. London and New York: Routledge. 50-57.

Chomsky, Noam & Halle, Morris. 1968. *The Sound Pattern of English.* New York: Harper and Row.

Clements, George N. 1990. The role of sonority cycle in core syllabification. In Kingston, John & Beckman, Mary (eds.), *Papers in Laboratory Phonology 1: Between the Grammar and Physics of Speech.* Cambridge: Cambridge University Press. 283-333.

Clements, George N. & Keyser, Samuel J. 1983. *CV-Phonology. A Generative Theory of the Syllable*. Cambridge, MA.: MIT Press.

Condoravdi, Cleo. 1990. Sandhi rules of Greek and prosodic theory. In Inkelas, Sharon & Zec, Draga (eds.), *The Phonology-Syntax Connection*. Chicago: University of Chicago Press. 63-84.

Demiraj, Bardhyl & Esposito, Antonio. 2006. Albanian. In Brown, Keith & Ogilvie, Sarah (eds.), *Concise Encyclopedia of Languages of the World*. Amsterdam: Elsevier. 22-24.

Dodi, A. & J. Gjinari. 1983. *Fonetika*, vol. II. *Fonetika dhe Gramatika e gjuhës së sotme letrare Shqipe*. Akademia e RPS të Shqipërisë.

Drachman, Gaberell. 1990. Onset clusters in Greek. In Mascaro, Joan & Marina Nespor (eds.), *Grammar in Progress. Glow Essays for Henk v. Riemsdijk.* Dordrecht: Foris. 113-123.

Drachman, Gaberell & Malikouti-Drachman, Angeliki. 1997. Dissimilation in Cypriot Greek: Competing analyses. *Studies in Greek Linguistics 17*: 42-57.

Drachman, Gaberell & Malikouti-Drachman, Angeliki. 1999. Greek word accent. In Hulst, Harry van der (ed.), *Word Prosodic Systems in the Languages of Europe.* Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 897-945.

Fiedler, Wilfried. 2003. Albanisch. In Roelcke, Thorsten (ed.), *Variationstypologie/Variation Typology. Ein sprachtypologisches Handbuch der europäischen Sprachen in Geschichte und*

Gegenwart/A Typological Handbook of European Languages Past and Present. Berlin: Walter de Gruyter. 749-797.

Goldsmith, John. 1976. *Autosegmental Phonology*. Doctoral Dissertation, MIT, Cambridge, MA. (δημοσ. 1979, Indiana University Linguistic Club).

Goldsmith, John. 1990. *Autosegmental and Metrical Phonology.* Oxford: Blackwell.

Goldsmith, John (ed.). 1995. *The Handbook of Phonological Theory.* Oxford: Blackwell.

Halle, Morris & Vergnaud, Jean-Roger. 1980. Three dimensional phonology. *Journal of Linguistic Research* 1: 83-105.

Halle, Morris & Idsardi, William. 1995. General properties of stress and metrical structure. In Goldsmith, John A. (ed.), *The Handbook of Phonological Theory*. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell Publishers. 403-443.

Hayes, Bruce. 1995. *Metrical Stress Theory. Principles and Case Studies*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Hockett, Charles F. (1955). A manual of phonology. *International Journal of American Linguistics* 21(4)*,* Part 1, Memoir 11 (επανέκδοση, 1974. Chicago: University of Chicago Press).

Holton, David, Mackridge, Peter & Philippaki-Warburton, Ειρήνη. 1997. *Greek Grammar. A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London: Routledge. (Μετάφραση από την αγγλική έκδοση: Σπυρόπουλος, Βασίλης. 1999. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης).

Hooper, Joan B. 1976. *An Introduction to Natural Generative Phonology*. New York: Academic Press.

Householder, Fred W. 1964. The three dreams of Modern Greek Phonology. In Austerlitz, Robert (ed.), *Papers in Memory of George C. Pappageotes*. Supplement to *Word* 20.3: 17-27.

van der Hulst, Harry van der. 1999. Word stress. In Hulst, Harry van der (ed.), *Word Prosodic Systems in the Languages of Europe*, Berlin and New York: Mouton de Gryuter. 3-115.

Idsardi, William. 1992. *The Computation of Prosody*. Doctoral dissertation, MIT, Cambridge, MA.

Itô, Junko. 1986. *Syllable Theory in Prosodic Phonology.* Doctoral dissertation, UMass., Amherst.

Jakobson, Roman. 1941. *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*. Uppsala: Uppsala Universitets Aarskrift. (επανέκδοση στην Αγγλική, 1968. *Child Language, Aphasia and Phonological Universals.* The Hague & Paris: Mouton).

Jespersen, Otto. 1904. *Lehrbuch der Phonetik.* Leipzig: Teubner.

Joseph, Brian D. & Philippaki-Warburton, Irene. 1987. *Modern Greek*. London: Croom Helm.

Kahn, Daniel. 1976. *Syllable-based Generalizations in English Phonology*. Indiana University Linguistic Club (IULC).

Kainada, Evia. 2010. *The Phonetic and Phonological Nature of Prosodic Boundaries: Evidence from Modern Greek*. Doctoral dissertation, University of Edinburgh.

Kaisse, Ellen M. 1985. *Connected speech: The Interaction of Syntax and Phonology*. New York: Academic Press.

Kappa, Ioanna. 1995. *Silbenphonologie im Deutschen und Neugriechischen.* Doctoral dissertation, Universität Salzburg.

Kappa, Ioanna. 1997. A first approach to optimal codas in Modern Greek. In Drachman, Gaberell, Malikouti-Drachman, Angeliki, Fykias, Jannis & Klidi, Silia (eds.), *Greek Linguistics '95. Proceedings of the 2nd International Conference on Greek Linguistics*. Graz: Neugebauer. 25-33.

Kappa, Ioanna. 1998. The realisation of affricates in child language. In Lambropoulou, S. (ed.). *Proceedings of the 12th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics*. University of Thessaloniki: Thessaloniki. 322-330.

Klippenstein, Rachel. 2009. *A corpus-based investigation of Albanian initial consonant clusters.* Paper presented at the *Albanian Linguistics Workshop* (University of Chicago).

Koutsoudas, Andreas. 1962. *Verb Morphology in Modern Greek. A Descriptive Analysis.* The Hague: Mouton & Co.

Kurylowicz, Jerzy. 1948. *Contribution a l' Etude de la Syllabe*. *Esquisses Linguistiques*. Wroclaw: Ossolineum.

Ladefoged, Peter. 1982. *A Course in Phonetics*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Levin, Juliette. 1985. *A Metrical Theory of Syllabicity.* Doctoral Dissertation, MIT, Cambridge, MA.

Lloshi, Xhevat. 1999. Albanian. In Hinrichs, Uwe & Büttner, Uwe (eds.), *Handbuch der Südosteuropa*-Linguistik. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 277-299.

Lodge, Ken R. 2009. *Critical Introduction to Phonetics*. London & New York: Continuum.

Malikouti-Drachman, Angeliki. 1987. Syllables in Modern Greek. In Dressler, Wolfgang U., Luschützky, Hans C., Pfeiffer, Oskar E. & Rennison, John R. (eds.), *Phonologica* 1984*.* Cambridge: Cambridge University Press. 181-187.

Malikouti-Drachman, Angeliki & Gaberell Drachman. 1989. Stress in Greek [Τονισμός στα Ελληνικά]. *Studies in Greek Linguistics 1989*. University of Thessaloniki. 127-143

Malikouti-Drachman, Angeliki & Drachman, Gaberell. 1992. Greek clitics and lexical phonology. In Dressler, Wolfgang U., Luschützky, Hans C., Pfeiffer, Oskar E. & Rennison, John R. (eds.). *Phonologica 1988*. Cambridge: Cambridge University Press. 197-206.

Maynard, Kelly-Lynne. 1998. An optimality analysis of Albanian word stress. In Li, Xingzhong, Luis Lópet, and Stroik, To (eds.), *Papers from the 1997 Mid-America Linguistics Conference*. Columbia, MO: The University of Missouri Press. 94-100.

McCarthy, John. 1986. OCP Effects: Gemination and Antigemination. *Linguistic Inquiry* 17: 207-264.

Melvold, Janis Leanne. 1990. *Structure and Stress in the Phonology of Russian*. Doctoral dissertation, MIT, Cambridge, MA.

Memushaj, Rami. 2010. *Fonetika e Shqipes Standarde*. Tirana: Toena.

Nespor, Marina & Vogel, Irene. 1986. *Prosodic Phonology*. Dordrecht: Foris.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Newton, Brian. 1961. The rephonemicization of Modern Greek. *Lingua* 10: 275-284

Newton, Brian. 1972. *The Generative Interpretation of Dialect. A Study of Modern Greek Phonology.* Cambridge: Cambridge University Press.

Odden, David. 2004. *Introducing Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ohala, John J. & Kawasaki, Haruko. 1984. Prosodic phonology and phonetics. *Phonology Yearbok* 1: 113-127.

Orel, Vladimir E. 2000. *A Concise Historical Grammar of the Albanian Language: Reconstruction of Proto-Albanian.* Leiden/Boston/ Köln: Brill.

Pagoni, Stamatia. 1993. *Phonological Variation in Modern Greek: a Government Phonology Approach.* Doctoral dissertation, UCL, London.

Papademetre, Leo. 1988. Language change in progress: Unstressed vowel deletion in Standard Modern Greek. *Γλωσσολογία 7-8*: 177-191.

Pelekanou, Theodora & Arvaniti, Amalia. 2001. Postlexical rules and gestural overlap in a Greek spoken corpus. In *Proceedings of the 5th International Conference on Greek Linguistics*. Paris.

Philippaki-Warburton, Irene. 1976. On the boundaries of morphology and phonology. *Journal of Linguistics* 12: 259-278.

Revithiadou, Anthi. 1999. *Headmost Accent Wins: Head Dominance and Ideal Prosodic Form in Lexical Accent Systems*. Doctoral dissertation, Holland Institute of Generative Linguistics. The Hague: Holland Academic Graphics. [ROA-388-04100]

Revithiadou, Anthi. 2007. Colored Turbid accents and Containment: A case study from lexical stress. In Blaho, Sylvia, Patrick Bye, and Martin Krämer *Freedom of Analysis?*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter. 149–174.

Roca, Iggy & Johnson, Wyn. 1999. *A Course in Phonology.* Oxford: Blackwell.

Roca, Iggy. 1994. *Generative Phonology.* London: Routledge.

Rubach, Jerzy. 1997. Extrasyllabic consonants in Polish: Derivational Optimality Theory. In Roca, Iggy (ed.), *Derivations and Constraints in Phonology*. Oxford: Clarendon Press. 551-581.

Selkirk, Elisabeth O. 1982. The syllable. In van der Hulst,Harry & Smith, Norval (eds). *The Structure of Phonological Representation*, part II. Dordrecht: Foris. 337-83.

Selkirk, Elisabeth O. 1984. On the major class features and syllable theory. In Aronoff, Mark & Oerle, Richard T. (eds.), *Language Sound Structure.* Cambridge, MA.: MIT Press. 107-136.

Setatos, Michalis. 1969. *Phonological Problems of Modern Greek Koine.* Thessaloniki.

Sievers E. (1901). *Grundzüge der Phonetik zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen*. Leipzig: Breitkopf und Härtel ($1^{η}$ έκδ. 1876, $5^{η}$ έκδοση 1901, επανεκτύπωση 1976. Hildesheim: Georg Olms).

Sloat, Clarence, Taylor, Sharon H. & Hoard, James E. 1978. *Introduction to Phonology.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall Inc.

Steriade, Donca. 1982. *Greek Prosodies and the Nature of Syllabification.* Doctoral Dissertation, MIT, Cambridge, MA.

Topintzi, Nina & Baltazani, Mary. 2011. The glide's big fat Greek wedding… to the palatals. Presented at OCP 8, Marrakech, Morocco, January 19-21. [URL: http://www.uni-leipzig.de/~topintzi/papers/ocp8_accompanying%20handout.pdf]

Trommer, Jochen & Grimm, Angela. 2004. Albanian word stress. Paper presented at the Manchester Phonology Meeting, May 20-22. [URL: http://www.uni-leipzig.de/~jtrommer/papers/alb.pdf]

Trubetzkoy, Nikolaj S. 1939. *Grundüge der Phonologie* ($5^{η}$ έκδ. 1971). Göttingen: Vandenhoeck & Rupert.

Tzakosta, Marina & Vis, Jeroen. 2009. Asymmetries of consonant sequences in perception and production: affricates vs. /s/ clusters. In Tsangalidis, Anastasios (ed.), *Selected Papers from the 18th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics.* Thessaloniki: Monochromia. 375-384.

Vennemann, Theo. 1972. On the theory of syllabic phonology. *Linguistische Berichte* 18: 1-18.

Vennemann, Theo. 1988. *Preference Laws for Syllable Structure*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Warburton, Irene P. 1970. *On the Verb in Modern Greek.* The Hague: Mouton & Co.

Wiese, Richard. 1996. *The Phonology of German.* Oxford: Clarendon Press.

Yip, Moira. 1988. The Obligatory Contour Principle and Phonological Rules: A Loss of Identity. *Linguistic Inquiry* 19: 65-100.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα. 1994. *Νεολογικός Δανεισμός της Νεοελληνικής.* Θεσσαλονίκη.

Αποστόλου-Πανάρα Αθηνά-Μαρία. 1985. *Τα Δάνεια της Νέας Ελληνικής από την Αγγλική:- Φωνολογική Ένταξη και Αφομοίωση*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Γκίνης, Νικόλαος. 1993. *Ελληνο-Αλβανικό Λεξικό*. [Fjalor Greqisht-Shqip] Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Οικονόμου. Ιωάννινα: Έκδοση Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Γκίνης, Νικόλαος. 1998. *Αλβανο-Ελληνικό Λεξικό* [Fjalor Shqip-Greqisht]. Επιμέλεια: Γιώργος Καψάλης. Ιωάννινα: Έκδοση Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Μαγουλάς, Γιώργος. 1979. *Εισαγωγή στη Φωνολογία της Νέας Ελληνικής.* Αθήνα. Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Μαλικούτη, Αγγελική. 1970. *Μετασχηματιστική Μορφολογία του Νεοελληνικού Ονόματος.* Αθήνα: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, 56.

Nespor, Marina. 1999. *Φωνολογία*. Αθήνα: Πατάκη (τίτλος πρωτοτύπου: *Fonologia.* Bologna: Il Mulino, 1993. Προσαρμογή στην ελληνική γλώσσα: Α. Ράλλη & Μ. Nespor).

Νικολού, Καλομοίρα. 2008. *Η φωνολογική λέξη στην Ελληνική και η σύγκρισή της με την Αραβική: πορίσματα και εφαρμογές*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Papademetre, Leo & Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μαριάννα. 1984. Περιορισμοί στις ιεραρχήσεις ηχητικότητας και απλοποίηση των συμπλεγμάτων στις νεοελληνικές διαλέκτους. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*. Πρακτικά της 4ης ετήσιας συνάντησης του τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Παν/μίου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη. 17-32.

Ράλλη, Αγγελική. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

Ρεβυθιάδου, Ανθή & Μαρίνα Τζακώστα. 2007. *Η Φωνολογία στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Σετάτος, Μιχάλης. 1974. *Φωνολογία της Κοινής Νεοελληνικής.* Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη. 1992. *Εισαγωγή στη Θεωρητική Γλωσσολογία*. Αθήνα: Νεφέλη.

Παράρτημα Κεφαλαίου 2 - Φωνολογία (Ιωάννα Κάππα)

Πίνακες με συμφωνικά συμπλέγματα

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται αναλυτικοί πίνακες με ταξινομημένα τα αποδεκτά συμφωνικά συμπλέγματα κάθε γλώσσας που συνοδεύονται από τα αντίστοιχα παραδείγματα, καθώς και επιμέρους σχόλια όπου χρειάζεται. Παράλληλα παρουσιάζονται και τα μη-αποδεκτά συμφωνικά συμπλέγματα κάθε γλώσσας.

1. Τα συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής

Πίνακες 8-18 : Διμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής (αρχή και εντός της λέξης)
Πίνακες 19-25 : Τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής (αρχή και εντός της λέξης)
Πίνακας 26: Τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής (αρχή και εντός της λέξης)
Πίνακες 27-30 : Διμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής (στο τέλος της λέξης)
Πίνακας 31: Τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής (στο τέλος της λέξης)
Τα γλωσσικά παραδείγματα έχουν αντληθεί από το *Αλβανο-Ελληνικό Λεξικό* (Γκίνης 1998).

Δ Ι Μ Ε Λ Η Σ Υ Μ Φ Ω Ν Ι Κ Α Σ Υ Μ Π Λ Ε Γ Μ Α Τ Α

Πίνακας 8.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			**ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ**		
άηχο / ηχηρό Στιγμικο + Υγρο					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[pl]	[plakə]	plakë ‘γριά’	[pl]	[ʃu plakə]	shuplakë ‘μπάτσος’
[bl]	[blidə]	blidë ‘φίμωτρο’	[bl]		
[pɫ]	[pɫyməz]	pllymëz ‘δίχτυ ψαρέματος’	[pɫ]	[sapɫak]	sapllak ‘κύπελλο’
[bɫ]	[bɫorə]	‘φλοιός ξύλου’	[bɫ]		
*[tl]	*		[tl]		
*[dl]	*		*[dl]	*	
*[tɫ]	*		[tɫ]		
*[dɫ]	*		*[dɫ]	*	
[kl]	[kliθmə]	klithmë ‘κραυγή’	[kl]	[siklet]	siklet ‘σκοτούρα/έγνοια’

[gl]	[glinə]	glinë ‘άργιλος’	[gl]	[bɾeglumə]	breglumë ‘ποταμιά’
[kɬ]	[kɬapi]	kllapi ‘παραμιλητό’	[kɬ]		
[gɬ]	[gɬaməɾim]	gllamërim ‘καταβρόχθιση’	*[gɬ]	*	
*[tˢl]	*		*[tˢl]	*	
*[dᶻl]	*		*[dᶻl]	*	
*[tˢɬ]	*		*[tˢɬ]	*	
*[dᶻɬ]	*		*[dᶻɬ]	*	
[tʃl]	[tʃliɾət]	çlirët ‘χαλαρός’	[tʃl]		
*[dʒl]	*		*[dʒl]	*	
*[tʃɬ]	*		*[tʃɬ]	*	
*[dʒɬ]	*		*[dʒɬ]	*	
[pr]	[praɬ]	prrall ‘πουρνάρι’	[pr]	[pupricem]	puprriqem ‘ανατριχιάζω’
*[br]	*		*[br]	*	
[pɾ]	[pɾapθl]	prapthi ‘ανάστροφος’	*[pɾ]	*	
[bɾ]	[bɾegdet]	bregdet ‘ακροθαλασσιά’	[bɾ]		
*[tr]	*		*[tr]	*	
*[dr]	*		[dr]		
[tɾ]	[trəndafil]]	[trëndafil] ‘ρόδο’	*[tɾ]	*	
[dɾ]	[ˈdɾapəɾ]	drapër ‘δρεπάνι’	*[dɾ]	*	
[kr]	[krək]	krrëk ‘ξέχειλα’	[kr]		
[gr]	[grem tʃ]	grremç ‘γάντζος’	*[gr]	*	
[kɾ]	[kɾeˈt]	krejt ‘ολόκληρο’	[kɾ]	[akɾep]	akrep ‘σκορπιός’

[gɾ]	[ˈgɾuɾə]	grurë ‘σιτάρι’	[gɾ]	[pelegɾinaʒ]	pelegrinazh ‘προσκύνημα’
*[tˢɾ]	*		*[tˢɾ]	*	
*[dᶻɾ]	*		*[dᶻɾ]	*	

Πίνακας 9.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
άηχο / ηχηρό Στιγμικο + Ερρινο					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
*[pn]	*		[pn]		
*[bn]	*		*[bn]	*	
*[tn]	*		[tn]		
*[dn]	*		*[dn]	*	
[tʃn]	[tʃnatyɾim]	çnatyrim ‘νόθευση’	[tʃn]		
*[dʒn]	*		*[dʒn]	*	
[tʃɲ]	[tʃɲeɾəzoɾ]	çnjerëzor ‘απάνθρωπος’	[tʃɲ]		
*[dʒɲ]	*		*[dʒɲ]	*	
*[kn]	*		[kn]		
[gn] *	[gnostik]	gnostik ‘γνωστικιστής’	[gn]		
*[pm]	*		*[pm]	*	
*[bm]	*		*[bm]	*	
[tm]	[tmer]	tmerr ‘τρόμος’	[tm]***		
*[dm]	*		[dm]		
[km]**	[kmesə]	kmesë ‘βατοκόπι’	*[km]	*	
*[gm]	*		[gm]	[vargmal]	vargmal ‘οροσειρά’

*[tˢm]	*		[tˢm]		
*[dᶻm]	*		*[dᶻm]	*	
[tʃm]	[tʃmenduɾ]	çmendur ‘ψυχοπαθής’			
*[dʒm]	*		*[dʒm]	*	

* Το σύμπλεγμα [gn] απαντάται μόνο σε δάνειες λέξεις από την Ελληνική.

** Το σύμπλεγμα [km] απαντάται μόνο στην παραπάνω λέξη.

*** Το σύμπλεγμα [tm] πραγματώνεται στο τέλος της λέξης.

Πίνακας 10.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ/[s]					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[ps]*	[psikanalist]	psikanalist ‘ψυχαναλυτής’	[ps]***		
*[bz]	*		*[bz]	*	
[pʃ]	[pʃelinok]	‘μελισσόχορτο’	*[pʃ]	*	
*[bʒ]	*		[bʒ]		
*[bs]	*		[bs]		
*[bʃ]	*		[bʃ]		
*[pf]	*		*[pf]	*	
*[bv]	*		[bv]		
*[pθ]	*		[pθ]***	[pɾapθI]	prapthi ‘ανάστροφος’
*[bð]	*		*[bð]	*	
[pj]	[pjertas]	pjerrtas ‘λοξά’	*[pj]	*	
[bj]	[bjerafat]	bjerrafat ‘κακότυχος’	[bj]		
[tj]	[tjecuł]	tjequll ‘κεραμίδι’	*[tj]	*	
[dj]	[djer]	djerr ‘χέρσα γη’	[dj]		

[tˢj]	[tˢjap]	cjap ‘τράγος’	*[tˢj]	*	
*[dᶻj]	*		*[dᶻj]	*	
[tʃj]	[tʃjerə]	çjerrë ‘σκίσιμο’	[tʃj]		
*[dʒj]	*		*[dʒj]	*	
[ks]*	[ksenofob]	ksenofob ‘ξενοφοβικός’	[ks] ***		
*[gz]	*		[gz]		
[kʃ]	[kʃetəz]	kshetëz ‘νεράιδα’	*[kʃ]***	*	
*[gʒ]	*		*[gʒ]	*	
*[kf]	*		[kf]		
*[gv]	*		*[gv]	*	
[kθ]	[kθim]	kthim ‘επάνοδος’	[kθ] ***		
[gð]	[gðirə]	gdhirë ‘αυγή’	*[gð]	*	
[kj]	[kjo]	kjo ‘αυτή’, δεικ. αντ.	[kj]	[vdekje]	vdekje ‘θάνατος’
*[gj] **	*		*[gj]	*	
*[cθ]	*		[cθ]***	*	
*[ɟð]	*		*[ɟð]	*	
*[tf]	*		[tf]		
*[dv]	*		*[dv]	*	
[tʃf]	[tʃfarədo]]	çfarëdo ‘οτιδήποτε’	[tʃf]		
*[dʒv]	*		*[dʒv]	*	

* Το σύμπλεγμα [ps] απαντάται στην Αλβανική μόνο σε δάνειες λέξεις από την Ελληνική.

** Το σύμπλεγμα [gj] απαντάται στην Αλβανική μόνο στην ορθογραφία και αντιπροσωπεύει το φώνημα /ɟ/.

*** Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [στιγμικό+τριβόμενο] πραγματώνονται επίσης στο τέλος της λέξης τα σημειωμένα με ***.

Πίνακας 11.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΣΤΙΓΜΙΚΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
*[pt]	*		[pt] **	[kuptonim]	kuptonim ‘καταλάβαμε’
*[bt]	*		[bt]	[kobtaɾ]	kobtar ‘επιζήμιος’
*[pt^{s}]	*		*[pt^{s}]**	*	
*[bd^{z}]	*		*[bd^{z}]	*	
*[pt^{ʃ}]	*		[pt^{ʃ}]	[to'pt^{ʃ}i]	topçi ‘πυροβολητής’
*[bd^{ʒ}]	*		*[bd^{ʒ}]	*	
*[kt]	*		[kt] * **	[baktɛɾ]	bakter * ‘βακτήριο’
*[kd]	*		[kd]		
*[gt]	*		[gt]	[tɾegtaɾ]	tregtar ‘έμπορος’
*[gd]	*		[gd]	[bregdet]	bregdet ‘ακτή’
*[tp]	*		[tp]		
*[db]	*		*[db]	*	
[tk]	[tkurje]	tkurrje ‘συστολή’	[tk] **		
*[dg]	*		*[dg]	*	
*[dk]	*		[dk]		
*[tt^{ʃ}]	*		[tt^{ʃ}]	[fʃatt^{ʃ}e]	fshatçe ‘χωριάτικα’
*[dd^{ʒ}]	*		*[dd^{ʒ}]	*	
*[kp]	*		*[kp]	*	
*[gb]	*		*[gb]	*	

*[t^{s}k]	*		[t^{s}k]	[kot^{s}kə]	kockë ‘το κόκαλο’
*[d^{z}g]	*		*[d^{z}g]	*	
[t^{ʃ}k]	[t^{ʃ}ka]	çka ‘έτσι κι έτσι’	[t^{ʃ}k]	[kat^{ʃ}kavaɫ]	kackavall ‘κεφαλοτύρι’
*[d^{ʒ}g]	*		*[d^{ʒ}g]	*	

* Το σύμπλεγμα [kt] εντός της λέξης απαντάται μόνο σε δάνειες λέξεις από την Ελληνική.

** Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [στιγμικό+στιγμικό] πραγματώνονται επίσης στο τέλος της λέξης τα σημειωμένα με **.

Πίνακας 12.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
άηχο / ηχηρό Τριβομενο + Υγρο					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[fl]	[flak]	flak ‘εκτοξεύω’	*[fl]	*	
[vl]	[vlerə]	vlerë ‘αξία’	[vl]		
[fɫ]	[fɫad]	fllad ‘αύρα’	[fɫ]		
[vɫ]	[ˈvɫajə]	vllajë ‘παρτέρι’	[vɫ]		
*[θl]	*		*[θl]	*	
*[ðl]	*		*[ðl]	*	
[sl] *	[slogan]	slogan * ‘σλόγκαν’	[sl]		
*[zl]	*		*[zl]	*	
[ʃl]	[ˈʃligə]	shligë ‘οχιά’	[ʃl]		
*[ʒl]	*		*[ʒl]	*	
*[sɫ] *	[sɫav]	sllav * ‘σλαβικός’	[sɫ]	[tərˈsɫək]	tërsllëk ‘γκίνια’
*[zɫ] *	[ˈzɫoti]]	zlloti * ‘ζλότι’	*[zɫ]	*	
*[ʃɫ]	*		*[ʃɫ]	*	
*[ʒɫ]	*		*[ʒɫ]	*	

*[fr]	*		*[fr]	*	
*[vr]	*		*[vr]	*	
[fɾ]	[fɾeguł]	fregull ‘κλωνάρι’	[fɾ]	[afɾuaɾ]	afruar ‘εγκάρδιος’
[vɾ]	[vɾap]	vrap ‘τρέξιμο’	[vɾ]		
[θɾ]	[θɾaʃegəɾ]	thrashegër ‘μύρτιλλο’	*[θɾ]	*	
*[ðɾ]**	[ðɾim]	dhrim ** ‘δρίμες’	*[ðɾ]	*	
[ʃɾ]	[ʃɾeguł]	shregull ‘αιώρα’	*[ʃɾ]	*	
*[ʒɾ]	*		*[ʒɾ]	*	
*[sr]	*		*[sr]	*	
*[zr]	*		*[zr]	*	

* Τα συμπλέγματα [sł] και [zł] εμφανίζονται μόνο σε δάνειες λέξεις σλάβικης καταγωγής.

** Το σύμπλεγμα [ðɾ] εμφανίζεται στην Αλβανική μόνο στις δάνειες λέξεις από την Ελληνική (*dhrim* ‘δρίμες’ και *dhrahmi* ‘δραχμή’).

Πίνακας 13.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
άηχο / ηχηρό ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΕΡΡΙΝΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
*[fn], *[fɲ]	*		*[fn]	*	
*[vn] *[vɲ]	*		*[vn]	*	
[θn]	[θnegəl]	thnegël ‘μυρμήγκι’	*[θn]	*	
*[ðn]	*		*[ðn]	*	
[sn]	[snaˈpeɾ]	snajper ‘ελεύθερος σκοπευτής’	[sn]		
*[zn]	*		[zn]	[breˈzni]	brezni ‘γενιά’
[ʃn]	[ʃneguł]	shnegull ‘είδος κορδέλας’	*[ʃn]	*	

*[ʒn]	*		*[ʒn]	*	
*[ʃɲ]	*		[ʃɲ]	[foʃɲə]	foshnjë ‘μωρό’
*[ʒɲ]	*		*[ʒɲ]	*	
*[θm]	*		[θm]	[kliθmə]	klithmë ‘κραυγή’
*[ðm]	*		*[ðm]	*	
[sm]	[smat]	smat ‘βλαστός’	[sm]	[dasmə]	dasmë ‘γάμος’
[zm]	[zmaðim]	zmadhim ‘μεγέθυνση’	[zm] **		
[ʃm]	[ʃmaŋgem]	shmangem ‘αποφεύγω’	[ʃm]	[dəʃmoɾ]	dëshmor ‘μάρτυρας/πεσών’
*[ʒm]	*		[ʒm]		

** Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [τριβόμενο+έρρινο] πραγματώνεται στο τέλος της λέξης το σύμπλεγμα [zm].

Πίνακας 14.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
[s] / ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΣΤΙΓΜΙΚΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[sp]	[spilt^{s}]	spilc ‘ακτίνα τροχού’	[sp]		
[zb]	[zbulim]	zbulim ‘ανακάλυψη’	*[zb]	*	
[ʃp]	[ʃpos]	shpos ‘τρυπώ’	[ʃp]		
[ʒb]	[ʒbiɾim]	zhbirim ‘τρύπημα’	*[ʒb]	*	
[st]	[stap]	stap ‘ραβδί’	[st] **		
[zd]	[zdap]	zdap ‘κοντάρι’	*[zd]	*	
[ʃt]	[ʃtəmt̪]	shtemët ‘κωφάλαλος’	[ʃt] **	[pəʃty^{i}]	pështyj ‘φτύνω’
[ʒd]	[ʒdeh]	zhdeh ‘ξεμεθώ’	[ʒd] **		
[sk]	[skaməs]	skamës ‘φτωχός’	*[sk]	*	

[zg]	[zgac]	zgaq ‘κατακάθι’	[zg] **		
[sc]	[scɣe]	sqyre ‘γαβάθα’	[sc]	[cysci]	qysqi ‘λοστός’
[zʄ]	[zʄatim]	zgjatim ‘παράταση’	[zʄ]		
[ʃk]	[ʃkues]	shkues ‘προξενητής’	[ʃk] **	[baʃki]	bashki ‘δημαρχείο’
[ʒg]	[ʒgəɲe]	zhgjënje ‘απογοήτευση	[ʒg] **	[vəʒg im]	vëzhgim ‘παρατήρηση’
[ʃc]	[ʃciptaɾ]	shqiptar ‘Αλβανός’	[ʃc]	[peʃciɾ]	peshqir ‘πετσέτα’
[ʒʄ]	[ʒʄakəʃim]]	zhgjakësim ‘αντεκδίκηση’	*[ʒʄ]	*	
[ft]	[ftuaɾ]	ftuar ‘προσκεκλημένος’	[ft] **	[ʎuftə]	luftë ‘πόλεμος’
[vd]	[vdekje]	vdekje ‘θάνατος’	*[vd]	*	
*[fk]	*		[fk] **	[ˈdʒufkə]	xhufkë ‘φούντα’
*[vg]	*		[vg] **		
[fc]	[fciɲ]	fqinj ‘γείτονας’	[fc]		
[vʄ]	[vʄe]	vgje ‘πεύκο’	[vʄ]		
*[fp]	*		*[fp]	*	
*[vb]	*		*[vb]	*	
*[θt]	*		[θt]	[hiθte]	hithte ‘ρίχνω-3Εν.Πρλ.ΜηΣυν’
*[ðd]	*		*[ðd]	*	
*[θk]	*		*[θk]	*	
*[ðg]	*		*[ðg]	*	
*[θp]	*		*[θp]	*	
*[ðb]	*		*[ðb]	*	
*[ht]	*		[ht]		

**Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [s/τριβόμενο+στιγμικό] πραγματώνονται επίσης στο τέλος της λέξης τα σημειωμένα με **.

Πίνακας 15.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
[s] / ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[sf]	[sfidə]	sfidë ‘πρόκληση’	[sf]		
[zv]	[zvjeɾð]	zvjerdh ‘κιτρινίζω’ (μτβ.)	[zv]	[bɾezvənə]	brezvënë ‘δύστυχη γυναίκα’
[ʃf]	[ʃfagem]	shfagem ‘εκφράζομαι’	*[ʃf]	*	
[ʒv]	[ʒviɫim]	zhvillim ‘ανάπτυξη’	*[ʒv]	*	
*[sθ]	*		*[sθ]	*	
*[zð]	*		*[zð]	*	
[ʃθ]	[ʃθuɾje]	shthurje ‘χαλάρωση’	[ʃθ]		
*[ʒð]	*		*[ʒð]	*	
[sj]	[sjeɫʃəm]	sjellshëm ‘ευγενικός’	[sj]		
[zj]	[zjar]	zjarr ‘φωτιά’	*[zj]	*	
*[ʃj]	*		[ʃj]	[priʃje]	prishje ΄βλάβη’
*[ʒj]	*		*[ʒj]	*	
*[fs]	*		[fs]		
*[vz]	*		*[vz]	*	
[fʃ]	[fʃehur]	fshehur ‘κρυμμένος’	[fʃ] **	[punofʃa]	punofsha ‘δουλεύω-Ευκτ.1Εν’
*[vʃ]	*		[vʃ]	[hovʃəm]	hovshëm ‘ορμητικός’
*[fθ]	*		*[fθ]	*	
*[vð]	*		*[vð]	*	

[fj]	[fjalə]	fjalë ‘λέξη’	[fj]		
[vj]	[vjetəɾ]	vjetër ‘παλιός’	[vj]	[sivjet]	sivjet ‘εφέτος’
[θj]	[θjeʃtə]	thjeshtë ‘γνήσιος’	*[θj]	*	
[ðj]	[ðjetə]	dhjetë ‘δέκα’	*[ðj]	*	

** Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [τριβόμενο+τριβόμενο] πραγματώνεται στο τέλος της λέξης το σύμπλεγμα [fʃ].

Πίνακας 16.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΕΡΡΙΝΟ + ΕΡΡΙΝΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
*[mn]	*		[mn]**		

** Το παραπάνω συμφωνικό σύμπλεγμα [mn] πραγματώνεται επίσης στο τέλος της λέξης.

Πίνακας 17.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΕΡΡΙΝΟ + ΥΓΡΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[ml]	[mlyʃ]	mlysh ‘λούτσος (ψάρι)’	*[ml]	*	
[mɬ]	[mɬet]	mllet ‘μνησικακία’	[mɬ]	[damɬa]	damlla ‘αποπληξία’
[mɾ]	[mɾetʃə]	mreçë ‘ρείκι’	[mɾ]		
*[mr]	*		*[mr]	*	

Πίνακας 18.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΕΡΡΙΝΟ + (ομοργανικό) ΣΤΙΓΜΙΚΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[nd]	[ndeɾ]	nder ‘τιμή’	[nd] **	[bɾenda]	brenda ‘εντός’
[ŋg]	[ŋgase]	ngase ‘επειδή’	[ŋg] **	[ʒuʒiŋgə]	zhuzhingë ‘σκαραβαίος’
[ŋɟ]	[ŋɟeʃuɾ]	ngjeshur ‘πυκνά’	[ŋɟ] **	[beŋɟe]	bengje ‘κιτρινοπούλια’

*[nt^{s}]	*		*[nt^{s}]	*	
*[nt^{ʃ}]	*		[nt^{ʃ}]	[ment^{ʃ}uɾ]	mençur ‘συνετός’
[nd^{ʒ}]	[nd^{ʒ}ehəs]	nxehës ‘θερμαντικός’	[nd^{ʒ}]	[d^{ʒ}and^{ʒ}aɾ]	xanxar ‘ατίθασος’
[mp]	[mpiɾə]	mpirë ΄μουδιασμένος’	*[mp]**	*	
[mb]	[mba^{i}]	mbaj ‘κρατώ’	[mb] **	[zambak]	zambak ‘κρίνος’

** Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [έρρινο + ομοργανικό στιγμικό] πραγματώνονται στο τέλος της λέξης τα σημειωμένα με **.

ΤΡΙΜΕΛΗ ΣΥΜΦΩΝΙΚΑ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ

Πίνακας 19.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΕΡΡΙΝΟ + (ομοργανικό) ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΥΓΡΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[ndɾ]	[ndɾecəs]	ndreqës ‘διορθωτής’	[ndɾ]	[cindra]	qindra ‘εκαντοντάδες’
[ŋgɾ]	[ŋgɾysuɾ]	ngrysur ‘σούρουπο’	[ŋgɾ]		
[mpɾ]	[mpɾeh]	mpreh ‘τροχίζω’	[mpɾ]		
[mbɾ]	[mbɾet]	mbret ΄βασιλιάς’	[mbɾ]		
*[mpl]	*		[mpl]		
[mbl]	[mblatə]	mblatë ‘πρόσφορο’	[mbl]		
[mbɫ]	[mbɫat^{ʃ}itje]	mbllaçitje ‘μηρυκασμός’	[mbɫ] **		

** Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [έρρινο + ομοργανικό στιγμικό] πραγματώνονται στο τέλος της λέξης τα σημειωμένα με **.

Πίνακας 20.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΕΡΡΙΝΟ + (ομοργανικό) ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[ndj]	[ndjeɫəs]	ndjellës ‘μελισσοβότανο’	[ndj]	[maramendje]	marramendje ‘ζάλη’

*[nd^{ʒ}j]	*		*[nd^{ʒ}j]	*	
[nd^{ʒ}j]	[nd^{ʒ}jer]	nxjerr ‘βγάζω’	[nd^{ʒ}j]		
*[ŋgθ]	*		*[ŋgθ] **	*	
*[ŋks]	*		[ŋks]		
[mbj]	[mbjeɫ]	mbjell ‘σπέρνω’	[mbj]	[ðembje]	dhembje ‘πόνος’

** Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [έρρινο+ομοργανικό στιγμικό+τριβόμενο] πραγματώνεται στο τέλος της λέξης το σύμπλεγμα [ŋgθ].

Πίνακας 21.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
s + Στιγμικο + Υγρο					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[spɾ]	[spɾasəm]	sprasëm ‘τελευταίος’	[spɾ]		
[zbɾ]	[zbɾaz]	zbraz ‘αδειάζω’	*[zbɾ]	*	
[ʃpɾ]	[ʃpɾehi]	shprehi ‘συνήθεια’	[ʃpɾ]		
[ʒbɾ]	[ʒbɾe^{j}]	zhbrej ‘ξεζεύω’	*[ʒbɾ]	*	
[stɾ]	[stɾa^{j}tʃ^{j}ə]	strajçë ‘σακίδιο’	[stɾ]		
[zdɾ]	[zdɾalə]	zdralë ‘λίγδα’	*[zdɾ]	*	
[ʃtɾ]	[ʃtɾat]	shtrat ‘κρεβάτι’	[ʃtɾ]	[vəʃtɾo^{j}]	vështroj ‘παρατηρώ’
[ʒdɾ]	[ʒdɾy^{j}]	zhdryj ‘ξεκλειδώνω’	*[ʒdɾ]	*	
[skɾ]	[skɾop]	skrop ‘κατάμαυρο’	[skɾ]		
[zgɾ]	[zgɾop]	zgrop ‘στομάχι’	*[zgɾ]	*	
[ʃkɾ]	[ʃkɾua^{j}]	shkruaj ‘γράφω’	[ʃkɾ]	[bukuɾʃkɾim]	bukuɾ-shkɾim ‘καλλιγραφία’
[ʒgɾ]	[ʒgɾadim]	zhgradim ‘καθαίρεση’			
*[spl]	*				

[zbl]	[zbloguroʲ]	zbloguroj ‘αποφλοιώνω’			
[ʃpl]	[ʃplaʲ]	shplaj ‘ξεπλένω’			
*[ʒbl]	*				
*[ʃbɫ]	*				
[ʒbɫ]	[ʒbɫokim]	zhbllokim ‘αποδέσμευση’			
*[stl]	*				
*[zdl]	*				
[skl]	[sklepə]	sklepë ‘τσίμπλα’			
[zgl] *	[zgleburˠ]	zglebur * ‘τσιμπλιάρης’			
[ʃkl] *	[ʃklesə]	shklesë * ‘πέταυρο’			
*[ʒgl]	*				
[skɫ]	[skɫop]	skllop ‘λασπονέρι’			
*[zgɫ]	*				
[ʃkɫ] *	[ʃkɫuc]	shklluq * ‘πίνω μονορούφι’			
*[ʒgɫ]	*				

* Τα συμπλέγματα [zgl], [ʃkl], [ʃkɫ] εμφανίζονται μόνο στις παραπάνω μεμονωμένες λέξεις.

Πίνακας 22.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
[s]/Τριβομενο + Τριβομενο + Υγρο					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[ʃfl]	[ʃfletim]	shfletim ‘ξεφύλλισμα’	[ʃfl]		
[ʒvl]	[ʒvleˠəsim]	zhvlerësim ‘υποτίμηση’	[ʒvl]		
[ʃfˠ]	[ʃfˠeʲ]	shfrej ‘ξεσπώ’	[ʃfˠ]		
*[ʒvˠ]	*				

*[ʃθl]	*				
*[ʃθɾ]	*				
*[sfl]	*				
*[zvl]	*				
*[sfɾ]	*				
*[zvɾ]	*				
*[sθɾ]	*				
*[zðɾ]	*				

Πίνακας 23.

[s] / Τριβομενο + Στιγμικο + Τριβομενο					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[ʃpj]	[ʃpjegim]	shpjegim ‘εξήγηση’			
[ʃtj]	[ʃtjeɫəs]	shtjellës ‘ανέμη’	[ʃtj]	[kəʃtjeɫe]	kështjelle ‘κάστρο’
[vdj]	[vdjer]	vdjerr ‘χάνω’			

Πίνακας 24.

Στιγμικο + Τριβομενο + Στιγμικο					
*[pʃt]			*[pʃt]**		
*[bst]			[bst]		
*[bsk]			[bsk]		
*[kst]			[kst]**		
*[ksk]			[ksk]		
*[ksp]			[ksp]		

** Από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [στιγμικό+τριβόμενο+στιγμικό] πραγματώνονται στο τέλος της λέξης τα συμπλέγματα [kst], [pʃt].

Πίνακας 25.

ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[kθj]	[kθjeɫtəsi]	kthjelltësi 'διαύγεια'	[kθj]		
ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ					
[zvj]	[zvjeɾð]	zvjerdh 'βλαστολογώ / αποθηλάζω'	[zvj]		

ΤΕΤΡΑΜΕΛΗ ΣΥΜΦΩΝΙΚΑ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ

Πίνακας 26.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			**ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ**		
ΣΥΡΙΣΤΙΚΟ + ΕΡΡΙΝΟ + (ομοργανικό) ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΥΓΡΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία Μετάφραση
[tʃndɾ]	[tʃndɾyʃk]	çndryshk 'ξεσκουριάζω'			
[tʃmbɾ]	[tʃmbɾeh]	çmbreh 'ξεζεύω'			
[ʃndɾ]	[ʃndɾit]	shndrit 'λαμποκοπώ'			
[zmbɾ]	[zmbɾaps]	zmbraps 'ακυρώνω'			

Στην Αλβανική πραγματώνονται επίσης συμφωνικά συμπλέγματα σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης, όπως *διμελή* (Πίνακες 27-30) και *τριμελή* συμπλέγματα (Πίνακας 31).

Πίνακας 27.

ΔΙΜΕΛΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ			
Υγρό$_1$ + Στιγμικό$_2$	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία	Μετάφραση
- [lp]			
- [lt]			
- [lk]			
- [lc]			
- [lb]			
- [ld]			
- [lt^s]	[spilt^s]	spilc	'ακτίνα τροχού'
- [lt^ʃ]			

- [ɬp]			
- [ɬk]			
- [ɬg]			
- [ɬtʃ]			
- [ɾp]	[tuɾp]	turp	‘ντροπή’
- [ɾb]	[spiɾt]	spirt	‘ψυχή’
- [ɾt]			
- [ɾd]			
- [ɾk]			
- [ɾg]	[zvaɾg]	zvarg	‘παρατείνω’
- [ɾc]	[kumeɾc]	kumerq	‘δασμός’
- [ɾtˢ]			
- [ɾdʒ]			
- [rk]			
- [rtˢ]			
- [rtʃ]			
Υγρό$_1$ + Τριβόμενο$_2$			
- [ls]			
- [lf]			
- [ɾs]			
- [ɾz]			
- [ɾʃ]			
- [ɾf]]	[zaɾf]]	zarf	‘φάκελος’
- [ɾv]			
- [ɾð]	[zvjeɾð]	zvjerdh	‘κιτρινίζω’(μτβ.)
-[rθ]			
Υγρό$_1$ + Έρρινο$_2$			
- [lm]	[ʃkelm]	shkelm	‘κλωτσιά’
- [ɬm]			
- [ɾm]			
- [ɾn]			

Πίνακας 28.

ΔΙΜΕΛΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ			
Έρρινο$_1$ + Στιγμικό$_2$	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία	Μετάφραση
- [nt]			
- [nd]	[lind]	lind	‘γεννιέμαι’
- [ŋg]	[dʒuŋg]	xhung	‘καμπούρα’
- [ŋc]			
- [ŋɟ]			

- [ŋk]			
- [nt^{s}]			
- [nt^{ʃ}]			
- [nd^{ʒ}]			
- [ɲt]			
- [mp]			
- [mb]	[d^{ʒ}umb]	xhumb	‘οίδημα’
- [mt^{s}]			
- [mt^{ʃ}]	[gremt^{ʃ}]	gremç	‘γάντζος’
- [mɟ]			
Έρρινο$_1$ + Τριβόμενο$_2$			
- [ns]			
- [nz]			
- [nθ]			
- [mf]			
- [mʃ]			
- [mθ]			

Πίνακας 29.

ΔΙΜΕΛΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ			
Τριβόμενο$_1$ + Στιγμικό$_2$	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία	Μετάφραση
- [ht]			
- [fk]			
- [vg]			
- [ft]			
- [ft^{s}]			
- [st]			
- [zg]			
- [ʃt]	[pabiʃt]	pabisht	‘κολοβός’
- [ʒd]			
- [ʃk]	[bɾeʃk]	breshk	‘αρσενικός’ Ουσ.
- [ʒg]			
Τριβόμενο$_1$ + Τριβόμενο$_2$			
- [fʃ]			
Τριβόμενο$_1$ + Έρρινο$_2$			
- [zm]			

Πίνακας 30.

ΔΙΜΕΛΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ			
Στιγμικό $_1$ + Τριβόμενο $_2$	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία	Μετάφραση
- [pθ]	[skɾapθ]	skrapth	‘είδος φιδιού’
- [ps]	[pɾaps]	praps	‘αποκρούω’
- [pt^{ʃ}]			
- [kθ]	[flanikθ]	flanikth	‘κοτέτσι’
- [ks]			
- [kʃ]			
- [cθ]			
Στιγμικό $_1$ + Στιγμικό $_2$			
- [tk]	[bɾetk]	bretk	‘ιερό οστούν’
- [t^{s}k]	[kot^{s}k]	kock	‘κόκαλο’
- [kt]			
- [pt]			
- [pt^{s}]			
Στιγμικό $_1$ + Έρρινο $_2$			
- [tm]			

Πίνακας 31.

ΤΡΙΜΕΛΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ			
Υγρό$_1$ ή Έρρινο$_1$ + Στιγμικό$_2$ + Τριβόμενο$_3$	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία	Μετάφραση
- [rgʃ]			
- [ŋkθ]			
- [ŋgθ]			
- [ŋks]			
Έρρινο$_1$ + Στιγμικό$_2$ + Υγρό$_3$			
- [mbɬ]	[ʃembɬ]	shembll	‘παράδειγμα’
Υγρό$_1$ ή Έρρινο$_1$ + Στιγμικό$_2$ + Στιγμικό$_3$			
- [ɾkt]			
- [ŋkt]			
Στιγμικό$_1$ + Τριβόμενο$_2$ + Στιγμικό$_3$			

- [kst]			
- [pʃt]	[kopʃt]	kopsht	΄κήπος’

2. Τα συμφωνικά συμπλέγματα της Ελληνικής

Πίνακες 32-40 : Διμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Ελληνικής (αρχή και εντός της λέξης)
Πίνακες 41-50 : Τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Ελληνικής (αρχή και εντός της λέξης)
Πίνακες 51-52 : Τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Ελληνικής (εντός της λέξης)

Τα γλωσσικά παραδείγματα στους πίνακες έχουν αντληθεί από τις εξής πηγές: Σετάτος (1974), Kappa (1995), και τα ηλεκτρονικά λεξικά των Γεωργακά, Κριαρά, Τριανταφυλλίδη που βρίσκονται στον ηλεκτρονικό κόμβο *Πύλη για την ελληνική γλώσσα* (www.greek-language.gr).

ΔΙΜΕΛΗ ΣΥΜΦΩΝΙΚΑ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ

Πίνακας 32.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
άηχο / ηχηρό ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΥΓΡΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία
[pl]	[pléno]	πλένω	[pl]	[ðiplós]	διπλός
[bl]	[blúza]	μπλούζα	[bl]	[éblastro]	έμπλαστρο *
*[tl] **	*		[tl]**	[átlas]	άτλας **
*[dl]	*		[dl]	[adlʲa]	αντλία *
[kl]	[kléo]	κλαίω	[kl]	[kúkla]	κούκλα
[gl]	[glʲítsa]	γκλίτσα	[gl]	[églima]	έγκλημα *
[pr]	[proʲí]	πρωί	[pr]	[ápraɣos]	άπραγος
[br]	[brostá]	μπροστά	[br]	[labrós]	λαμπρός *
[tr]	[tróo]	τρώω	[tr]	[ʝatrós]	γιατρός
[dr]	[dropʲí]	ντροπή	[dr]	[ádras]	άντρας *
[kr]	[krʲío]	κρύο	[kr]	[makriá]	μακριά
[gr]	[gremós]	γκρεμός	[gr]	[afugrázome]	αφουγκράζομαι

* Τα συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [ηχηρό Στιγμικό+Υγρό] πραγματώνονται και με ερρινοποιημένο το στιγμικό σύμφωνο ως [^{m}bl, ^{m}br, ^{n}dl, ^{ŋ}gl, ^{ŋ}gr, ^{n}dr,^{n}dl], όπως π.χ. η λέξη *έγκλημα* ['eglima] πραγματώνεται και ως [é^{ŋ}glima].

** Το συμφωνικό σύμπλεγμα [tl] είναι περιθωριακό στη Νέα Ελληνική και απαντάται μόνο στις λέξεις *άτλας*, *ατλάζι* και στην αρχή της λέξης μόνον στο αρχαίο όνομα *Τλήμων*.

Πίνακας 33.

άηχο / ηχηρό ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΕΡΡΙΝΟ					
[pn]	[pnoʲí]	πνοή	[pn]	[éksipnos]	έξυπνος
*[bn]	*		[bn]	[ebnéo]	εμπνέω **
*[tn]	*		[tn]	[fátni]	φάτνη
*[dn]	*		*[dn]	*	

[kn]	[knîmi]	κνήμη	[kn]	[tékno]	τέκνο
*[gn]	*		*[gn]	*	
*[pm]	*		*[pm]	*	
*[bm]	*		*[bm]	*	
[tm] *	[tmîma]	τμήμα *	[tm]	[atmós]	ατμός
*[dm]	*		[dm]	[sîdmisi]	σύντμηση **
*[km]	*		[km]	[akmî]	ακμή
*[gm]	*		*[gm]	*	

* [tm]: σπάνιος συνδυασμός (βλ. Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton 1999).

** Τα συμφωνικά συμπλέγματα που αποτελούνται από [ηχηρό στιγμικό+έρρινο] πραγματώνονται εναλλακτικά και με ερρινοποιημένο το στιγμικό σύμφωνο, π.χ. η λέξη *εμπνέω*: [ebnéo] ~ [e^{m}bnéo].

Πίνακας 34.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία
[ps]	[psitó]	ψητό	[ps]	[ópsi]	όψη
*[bz]	*		*[bz]	*	
*[pf]	*		*[pf]	*	
[*bv]	*		[*bv]	*	
*[pθ] *	*		*[pθ] *	*	
*[bð]	*		*[bð]	*	
*[px]	*		*[px]	*	
*[bɣ]	*		*[bɣ]	*	
[pç]	[pçáno]	πιάνω	[pç]	[anθropçá]	ανθρωπιά
[bj]	[bjéla]	μπιέλα **	[bj]	[kobjázo]	κομπιάζω
[ks]	[ksinó]	ξινό	[ks]	[éksi]	έξι
*[gz]	*		[gz]	[égzema]	
*[kf]	*		[kf]	[ekforá]	εκφορά ***
[*gv]	*		[*gv]	*	
*[kθ] *	*		[kθ] ***	[ékθesi]]	έκθεση ***
*[gð]	*		*[gð]	*	
*[kx]	*		[kx]	[ekxoró]	εκχορώ ***
*[gj]	*		*[gj]	*	
*[kç]	*		*[kç]	*	
*[gj]	*		*[gj]	*	
*[kð]	*		[kð]	[ekðikázo]]	εκδικάζω ***
*[kv]	*		[kv]	[ekvolî]	εκβολή ***

* [pθ], *[kθ]: Στη Νέα Ελληνική δεν πραγματώνονται αυτά τα συμφωνικά συμπλέγματα. Στα βόρεια ιδιώματα όμως πραγματώνονται συχνά, σε δομές του τύπου [p**i**θ] ή [p**u**θ] όταν απαλείφεται το [+υψηλό] άτονο φωνήεν, π.χ. [p**i**θári] > [pθár].

** Η λέξη *μπιέλα* είναι μεμονωμένο παράδειγμα για το συμφωνικό σύμπλεγμα [bj].

*** Τα συμπλέγματα [kf], [kθ], [kx] στις παραπάνω λέξεις προκύπτουν από την προσφυματοποίηση της πρόθεσης *εκ-* /ek-/.

**** Στα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα δεν περιλαμβάνεται ο συνδυασμός συμφώνων [ts] και [dz], διότι πρόκειται για τα προστριβόμενα κορονιδικά φωνήματα /t^{s}/, /d^{z}/, όπως στις λέξεις *τσίχλα* [t^{s}ïxla], *τζάμι* [d^{z}ámi] (βλ. Householder 1964, Μαλικούτη 1970, Pagoni 1993, Kappa 1995, 1998). Στη έρευνα για τη φωνολογία της Ελληνικής δεν υπάρχει συναίνεση σχετικά με τη φωνηματική αξία αυτών των φθόγγων, διότι, παράλληλα, υποστηρίζεται ότι τα προστριβόμενα είναι συμφωνικά συμπλέγματα στην υποκείμενη δομή τους (Newton 1961, Koutsoudas 1962, Warburton 1970, Setatos 1969, Σετάτος 1974, Μαγουλάς 1979). Επίσης οι Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton (1997) δεν περιλαμβάνουν το [t^{s}] στα φωνήματα της γλώσσας με διαφοροποιητική αξία. Για το ζήτημα των προστριβομένων της Ελληνικής, βλ. επίσης Tzakosta & Vis (2009).

Πίνακας 35.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
Στιγμικο + Στιγμικο					
[pt]	[ptîsi]	πτήση	[pt]	[lîptis]	λήπτης
*[bd]	*		*[bd]		
[kt]	[ktipó]	κτυπώ	[kt]	[ðîktis]	δείκτης
[gd]	*		[gd]	*	
*[tp]	*		*[tp]	*	
*[db]	*		*[db]	*	
*[tk]	*		*[tk]	*	
*[dg]	*		*[dg]	*	
*[kp]	*		*[kp]	*	
*[gb]	*		*[gb]	*	

Πίνακας 36.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
άηχο / ηχηρό Τριβομενο + Υγρο					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία
[fl]	[flóɣa]	φλόγα	[fl]	[eksófilo]	εξώφυλλο
[vl]	[vlépo]	βλέπω	[vl]	[vivlîo]	βιβλίο
[θl]	[θlási]	θλάση	[θl]	[áθlima]	άθλημα
*[ðl]	*		*[ðl]	*	
[xl]	[xlói]	χλόη	[xl]	[omîxli]	ομίχλη
[ɣl]	[ɣlástra]	γλάστρα	[ɣl]	[tróɣli]	τρώγλη
*[sl] *	([slavikós])	(σλαβικός) *	*[sl]	*	
*[zl]	*		[zl]	[prózlipsi]	πρόσληψη **
[fr]	[fráwla]	φράουλα	[fr]	[elafrós]	ελαφρός
[vr]	[vrómikos]	βρώμικος	[vr]	[avrós]	αβρός
[θr]	[θrasîs]	θρασύς	[θr]	[áθrizma]	άθροισμα
[ðr]	[ðrómos]	δρόμος	[ðr]	[aðránia]	αδράνεια
[xr]	[xróma]	χρώμα	[xr]	[apóxrosi]	απόχρωση
[ɣr]	[ɣriá]	γριά	[ɣr]	[áɣrios]	άγριος

*[sr]	*		*[sr]	*	
*[zr]	*		[zr]	[izroî]	εισροή **

* Το σύμπλεγμα [sl] εμφανίζεται μόνο στις δάνειες, ξένες λέξεις, όπως *Σλάβος, σλαβικός* και στα παράγωγά τους.

** Τα συμπλέγματα [zl], [zr] στις παραπάνω λέξεις είναι προϊόντα προσφυματοποίησης των προθέσεων *προς-* /pros-/ και *εισ-* /is-/ αντίστοιχα που συνοδεύεται από αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα του υγρού συμφώνου.

Πίνακας 37.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
άηχο / ηχηρό ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΕΡΡΙΝΟ					
*[fn]	*		[fn]	[ksafniká]	ξαφνικά
*[vn]	*		[vn]	[érevna]	έρευνα
[θn]	[θnitós]	θνητός	[θn]	[eθnikós]	εθνικός
*[ðn]	*		[ðn]	[éçiðna]	έχιδνα
[xn]	[xnóto]	χνώτο	[xn]	[téxni]	τέχνη
[ɣn]	[ɣnómi]	γνώμη	[ɣn]	[aɣnós]	αγνός
*[sn]	*		*[sn]	*	
*[zn]	*		[zn]	[ðiznóitos]	δυσνόητος
*[fm]	*		*[fm]	*	
*[vm]	*		[vm]	[jévma]	γεύμα
*[θm]	*		[θm]	[ariθmós]	αριθμός
*[ðm]	*		[ðm]	[káðmio]	κάδμιο
*[xm]	*		[xm]	[exmálotos]	αιχμάλωτος
*[ɣm]	*		[ɣm]	[éniɣma]	αίνιγμα
*[sm]	*		*[sm]	*	
[zm]	[zmînos]	σμήνος	[zm]	[θezmós]	θεσμός

Πίνακας 38.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΣΤΙΓΜΙΚΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία
[sp]	[spîti]	σπίτι	[sp]	[láspi]	λάσπη
[zb]	[zbáro]	σμπάρο	*[zb]		
[st]	[stafili]	σταφύλι	[st]	[astîo]	αστείο
*[zd]	*		*[zd]	*	
[sk]	[scinî]	σκοινί	[sk]	[askós]	ασκός
*[zg]	*		*[zg]	*	
[ft]	[ftoxós]	φτωχός	[ft]	[aftî]	αφτί
*[vd]	*		*[vd]	*	
*[fk] *	*		[fk]	[péfko]	πεύκο
*[vg]	*		*[vg]	*	
*[fp]	*		[fp]	[éfporos]	εύπορος

*[vb]	*		*[vb]	*	
*[θt]	*		*[θt]	*	
*[ðd]	*		*[ðd]	*	
*[θk] *	*		*[θk] *	*	
*[ðg]	*		*[ðg]	*	
*[θp]	*		*[θp]	*	
*[ðb]	*		*[ðb]	*	
[xt]	[xténa]	χτένα	[xt]	[ávrextos]	άβρεχτος
*[ɣd]	*		*[ɣd]	*	
*[xk]	*		*[xk]	*	
*[ɣg]	*		*[ɣg]	*	
*[xp]	*		*[xp] **	[tsaxpîna]	(τσαχπίνα) **
*[ɣb]	*		*[ɣb]	*	

* [fk], *[θk]: Στη Νέα Ελληνική δεν πραγματώνονται αυτά τα συμφωνικά συμπλέγματα.

** Με το σύμπλεγμα [xp] πραγματώνεται στη Ελληνική μόνο η λέξη *τσαχπίνα* που είναι τουρκικής προέλευσης από τη λέξη *çapkin*. Κατά την προσαρμογή της λέξης στην Ελληνική, το σύμπλεγμα [pk] της Τουρκικής υπέστη μετάθεση συμφώνων και ακολούθησε ανομοίωση του α΄συνθετικού του συμπλέγματος ως προς τον τρόπο άρθρωσης: [pk] > [kp] > [xp] (βλ. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη), Πύλη για την ελληνική γλώσσα,* www.greek-language.gr).

Πίνακας 39.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
[s] / ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία
[sf]	[sféra]	σφαίρα	[sf]	[asfália]	ασφάλεια
[zv]	[zvúra]	σβούρα	[zv]	[azvós]	ασβός
[sθ]	[sθénos]	σθένος	[sθ]	[asθenîs]	ασθενής
*[zð]	*		*[zð]	*	
[sx]	[sxéðio]	σχέδιο	[sx]	[asxolîa]	ασχολία
[zɣ]	[zɣurós]	σγουρός	[zɣ]		
[fθ]	[fθónos]	φθόνος	[fθ]	[eléfθeros]	ελεύθερος
[vð]	[vðéla]	βδέλλα	[vð]	[psevðós]	ψεύδος
*[fx] *	*		[fx]	[efxaristó]	ευχαριστώ
[vɣ]	[vɣázo]	βγάζω	[vɣ]	[zevɣári]	ζευγάρι
[fç]	[fçáxno] **	φτιάχνω **	[fç]	[efçî]	ευχή
[vj]	[vjasîni]	βιασύνη	[vj]	[provjá]	προβιά
*[fs]	*		[fs]	[efsevîs]	ευσεβής ***
[θç]	[θçáfi]	θειάφι	[θç]	[kolociˈθça]	κολοκυθιά
[ðj/j]	[ðj/jóxno]	διώχνω	[ðj]	[peðjá]	παιδιά
*[xf]	*		*[xf]	*	
*[ɣv]	*		*[ɣv]	*	
[xθ]	[xθés]	χθες	[xθ]	[móxθos]	μόχθος
[ɣð]	[ɣðîno]	γδύνω	[ɣð]	[amîɣðalo]	αμύγδαλο

* Το συμφωνικό σύμπλεγμα [fx] είναι δυνατόν να εμφανιστεί στην αρχή της λέξης μόνο μετά από αποβολή ενός αρκτικού φωνήεντος, όπως στη λέξη *ευχαριστώ* [efxaristó] που πραγματώνεται και ως [fxaristó].
** Η λέξη *φτιάχνω* πραγματώνεται με δύο εναλλακτικές μορφές: (α) ως [ftçáxno] με το αρχικό τριμελές συμφωνικό σύμπλεγμα [ftç] και (β) με απλοποίηση του τριμελούς συμφωνικού συμπλέγματος ως [fçáxno].
*** Το σύμπλεγμα [fs] είναι προϊόν προσφγματοποίησης του προθήματος *ευ-* /ef-/ και μιας βάσης που αρχίζει με [r].

Πίνακας 40.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΕΡΡΙΝΟ + ΕΡΡΙΝΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία
[mn]	[mnimónio]	μνημόνιο	[mn]	[límni]	λίμνη

ΤΡΙΜΕΛΗ ΣΥΜΦΩΝΙΚΑ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ

Στην Ελληνική πραγματώνονται επίσης στη θέση της έμβασης, στην αρχή και εντός της λέξης, *τριμελή* συμφωνικά συμπλέγματα, τα οποία αποτελούνται από [s+στιγμικό+υγρό], [s+στιγμικό+έρρινο], [s+τριβόμενο+υγρό] και [s+τριβόμενο+έρρινο] (Πίνακες 41-44). Επίσης, εντός της λέξης, πραγματώνονται τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα που συνήθως προκύπτουν από τη μορφολογική διαδικασία της προσφυματοποίησης των προθημάτων *ευ-* /ef-/, *εκ-* /ek-/, *δυσ-*/ðis-/, *προσ-* /pros-/ σε βάσεις που αρχίζουν με ένα αποδεκτό διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα, π.χ. /ef-tr.../, /ef-pl.../, /ef-kr.../ ή /ek-tr.../, /ek-vl.../, /pros-kr.../, κ.λπ. (Πίνακες 45-50).

Πίνακας 41.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
s + ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΥΓΡΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία
[spr]	[spróxno]	σπρώχνω	[spr]	[áspro]	άσπρο
[zbr]*	[zbróxno]	(σμπρώχνω)*	[zbr]	*	
[str]	[stratós]	στρατός	[str]	[ástro]	άστρο
*[zdr]	*		*[zdr]	*	
[skr]	[skrápas]	σκράπας	[skr]	[próskrusi]	πρόσκρουση
*[zgr]	*		*[zgr]	*	
[spl]	[splína]	σπλήνα	[spl]	[ásplaxnos]	άσπλαχνος
*[zbl]	*		*[zbl]	*	
[stl]**	[stleʝíða]	στλεγγίδα***	*[stl] **	*	
*[zdl]	*		*[zdl]	*	
[skl]	[sklirós]	σκληρός	[skl]	[asklipiós]	Ασκληπιός
*[zgl]	*		*[zgl]	*	

* σμπρώχνω [zbróxno]: περιθωριακή πραγμάτωση.

** [stl]: Πραγματώνεται συχνά στα βόρεια ιδιώματα, σε δομές του τύπου [-stil-] ή [-stul-] όταν απαλείφεται το [+υψηλό] άτονο φωνήεν [i] ή [u].

*** στλεγγίδα (ξυστρί): λόγια λέξη. Το συμφωνικό σύμπλεγμα [stl] εμφανίζεται μεμονωμένα μόνο σε αυτή τη λέξη στην Ελληνική (βλ. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη), Πύλη για την ελληνική γλώσσα, www.greek-language.gr).

Πίνακας 42.

s + Στιγμικο + Ερρινο					
[skn]	[sknîpa]	σκνίπα	[skn]	*	
*[zgn]	*		*[zgn]	*	
*[skm]	*		*[skm]	*	
*[zgm]	*		*[zgm]	*	
*[spn]	*		[spn] *	[ðîspnia]	δύσπνοια *
*[spm]	*		*[spm]	*	
*[stn]	*		*[stn]	*	

* Το σύμπλεγμα [spn] στη λέξη *δύσπνοια* είναι προϊόν προσφυματοποίησης: *δυσ-πνοή*.

Πίνακας 43.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
[s] + Τριβομενο + Υγρο					
[sfr]	[sfraɟîða]	σφραγίδα	[sfr]	[ósfrisi]	όσφρηση
*[sθr]	*		[sθr]	[ðîsθrafstos]	δύσφραυστος
*[sxr]	*		[sxr]	[esxrós]	αισχρός
*[sfl]	*		*[sfl]	*	
*[zvl]	*		[zvl]	[prozvliménos]	προσβλημένος
*[sθl]	*		*[sθl] *	[musθlumános]	Μουσθλουμάνος*
*[sxl]	*		*[sxl]	*	

* Μουσθλουμάνος= μουσουλμάνος (μεμονωμένο παράδειγμα) (βλ. Επιτομή Λεξικού Κριαρά, *Πύλη για την ελληνική γλώσσα*).

Πίνακας 44.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
[s] + Τριβομενο + Ερρινο					
*[sfn]	*		*[sfn]	*	
*[sfm]	*		*[sfm]	*	
*[sθn]	*		*[sθn]	*	
*[sθm]	*		[sθm]	[ásθma]	άσθμα
*[sxn]	*		[sxn]	[isxnós]	ισχνός
*[sxm]	*		*[sxm]	*	

Πίνακας 45.

Τριβομενο + Στιγμικο + Υγρο					
*[ftr]	*		[ftr]	[ráftra]	ράφτρα
*[fpr]	*		[fpr]	[efprósitos]	ευπρόσιτος
*[fkr]	*		[fkr]	[éfkrato]	εύκρατο

*[xtr]	*		[xtr]	[sfirí̱xtra]	σφυρίχτρα
*[xpr]	*			*	
*[xkr]	*			*	
*[ftl]	*			*	
*[fpl]	*		[fpl]	[éfplastos]	εύπλαστος
*[fkl]	*		[fkl]	[efklí̱ðis]	Ευκλείδης
*[xtl]	*		*[xtl]	*	
*[xpl]	*		*[xpl]	*	
*[xkl]	*		*[xkl]	*	

Πίνακας 46.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΥΓΡΟ ή ΕΡΡΙΝΟ					
*[fθr]	*		[fθr]	[éfθrafstos]	εύθραυστος *
*[vðr]	*		*[vðr] *	[évðromo]	(εύδρομο)*
*[fθl]	*		*[fθl]	*	
*[fxr]	*		[fxr]	[éfxristos]	εύχρηστος *
*[vɣr]	*		[vɣr]	[évɣramos]	εύγραμμος *
*[fxl]	*		*[fxl]	*	
*[vɣl]	*		[vɣl]	[evɣlotí̱a]	ευγλωττία**
*[xfr]	*		*[xfr]	*	
*[xfl]	*		*[xfl]	*	
*[xθr]	*		[xθr]	[éxθra]	έχθρα
*[ɣðr]	*		*[ɣðr]	*	
*[xθl]	*		*[xθl]	*	
*[vɣn]	*		[vɣn]	[evɣnómon]	ευγνώμων
*[vɣm]	*		[vɣm]	[epí̱tevɣma]	επίτευγμα
*[vzm]	*		[vzm]	[énavzma]	έναυσμα

* (το εύδρομο: το καταδρομικό). Το συμφωνικό σύμπλεγμα *[vðr] εμφανίζεται μεμονωμένα στην Ελληνική, μόνο στις λέξεις *εύδρομο* και *ευδρομία* (=φλυαρία) (βλ. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη), *Πύλη για την ελληνική γλώσσα*). Τα συμπλέγματα [fθr], [vðr], [fxr], [vɣl] είναι συνήθως προϊόντα προσφυματοποίησης του προθήματος *ευ-* /ef-/ και του αλλομόρφου του /ev-/.

** Για το συμφωνικό σύμπλεγμα [vɣl], βλ. επίσης τη λέξη *ζεύγλα* [zévɣla]: το καμπύλο τμήμα του ζυγού των ζώων (βλ. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη), *Πύλη για την ελληνική γλώσσα*).

Πίνακας 47.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΥΓΡΟ					
*[ptr]	*		[ptr]	[ði/jóptra]	διόπτρα
*[ktr]	*		[ktr]	[iktrós]	οικτρός
*[kpl]	*		[kpl]	[ékpliksi]	έκπληξη
*[tpl]	*		*[tpl]	*	

*[kpr]	*		[kpr]	[ekpróθezmos]	εκπρόθεσμος
*[tpr]	*		*[tpr]	*	

Πίνακας 48.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ/ [s] + ΥΓΡΟ					
*[kfr]	*		[kfr]	[ékfrasi]	έκφραση
*[kvr]	*		[kvr]	[ekvrázo]	εκβράζω
*[kfl]	*		*[kfl]	*	
*[kvl]	*		[kvl]	[ekvlasténo]	εκβλασταίνω
*[kθr]	*		[kθr]	[ekθrónisi]	εκθρόνιση
*[kðr]	*		[kðr]	[ekðromî]	εκδρομή
*[kθl]	*		[kθl]	[ékθlipsi]	έκθλιψη
*[kxr]	*		[kxr]	[ekxristjanîzo]	εκχριστιανίζω
*[kɣr]	*		*[kɣr]	*	
*[kxl]	*		*[kxl]	*	
*[kɣl]	*		*[kɣl]	*	
*[ksl]	*		*[ksl] *	[ekslavîzo]	εκσλαβίζω *
*[kzl]	*		[kzl]		

* Το σύμπλεγμα [ksl] είναι περιθωριακό και προκύπτει από την προσφυματοποίηση του προθήματος *εκ-* /ek-/ με τα παράγωγα της λέξης *Σλάβος*.

Πίνακας 49.

ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ ή [s]					
[ftç]	[ftçáxno]	φτιάχνω	[ftç]	[aftçá]	αυτιά
*[fps]	*		[fps]	[efpsiçîa]	ευψυχία
*[fks]	*		[fks]	[áfksisi]	αύξηση
*[stç]	*		[stç]	[anostçá]	ανοστιά

Πίνακας 50.

ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ/ [s] + ΣΤΙΓΜΙΚΟ ή ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ					
*[fxt]	*		[fxt]	[ázefxtos]	άζευχτος *
*[fsp]	*		*[fsp]	*	
*[fst]	*		[fst]	[éfθrafstos]	εύθραυστος
*[fsk]	*		[fsk]	[éfskios]	εύσκιος **
*[sθç]	*		[sθç]	[anosθçá]	ανοσθιά
*[fsç]	*		[fsç]	[éfsçimos]	εύσχημος

* άζευχτος [ázefxtos]: Με απλοποίηση του τριμελούς συμπλέγματος [fxt] πραγματώνονται και οι εναλλακτικοί τύποι [ázeftos] ~ [ázextos] (βλ. Ελληνο-αγγλικό Λεξικό Γεωργακά, *Πύλη για την ελληνική γλώσσα*).

** εύσκιος (βλ. Επιτομή Λεξικού Κριαρά, *Πύλη για την ελληνική γλώσσα*).

ΤΕΤΡΑΜΕΛΗ ΣΥΜΦΩΝΙΚΑ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ

Στην Ελληνική πραγματώνονται επίσης στη θέση της έμβασης – μόνο εντός της λέξης – ορισμένα περιθωριακά *τετραμελή* συμφωνικά συμπλέγματα που συνήθως προκύπτουν από μορφολογικές διαδικασίες, όπως η προθηματοποίηση των προθέσεων *ευ-* /ef-/ ή *εκ-* /ek-/ σε μια λέξη που αρχίζει με ένα τριμελές συμφωνικό σύμπλεγμα, π.χ. /ef-str-/, /ef-spl-/ ή /ek-str-/. Αυτά τα τετραμελή συμπλέγματα αποτελούνται από [στιγμικό+[s]+στιγμικό+υγρό] ή από [f+s+στιγμικό+υγρό].

Πίνακας 51.

ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ			ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ		
ΣΤΙΓΜΙΚΟ + [s] + ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΥΓΡΟ					
	Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία		Φωνητική μεταγραφή	Ορθογραφία
*[kstr]	*		[kstr] *	[ekstratîa]	εκστρατεία
*[kspr]	*		*kspr]**	[eksprés]	(εξπρές) **
*[kspl]	*		*[kspl]	*	

* Το συμφωνικό σύμπλεγμα [kstr] προκύπτει από την προσφυματοποίηση της πρόθεσης *εκ-* /ek-/.

** Το συμφωνικό σύμπλεγμα [kspr] απαντάνται μόνο σε δάνεις λέξεις, όπως η λέξη *εξπρές*.

Πίνακας 52.

ΤΡΙΒΟΜΕΝΟ + [s] + ΣΤΙΓΜΙΚΟ + ΥΓΡΟ					
*[fspr]	*		*[fspr]	*	
*[fspl]	*		[fspl] *	[efsplaxnîa]	ευσπλαχνία
*[fstr]	*		[fstr]	[afstrîa]	Αυστρία
*[fskr]	*		*[fskr]	*	
*[fskl]	*		*[fskl]	*	

* Το συμφωνικό σύμπλεγμα [fspl] προκύπτει από την προσφυματοποίηση της πρόθεσης *ευ-* /ev-/ και ακόλουθη αφομοίωση της ηχηρότητας, σε μια βάση που αρχίζει με το τριμελές σύμπλεγμα [spl].

Κεφάλαιο 3: Μορφοσύνταξη

3.1. Ρηματική μορφοσύνταξη[*] (Βασίλειος Σπυρόπουλος, Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος & Νικόλαος Σταματογιάννης)

3.1.1. Ρηματική μορφοσύνταξη της Αλβανικής

Το ρηματικό σύστημα της Αλβανικής περιλαμβάνει μια σειρά από ρηματικούς τύπους και συντάγματα τα οποία πραγματώνουν τις γραμματικές κατηγορίες του χρόνου, της όψης, της φωνής και της έγκλισης. Στη συνέχεια εξετάζουμε πρώτα τους ρηματικούς τύπους και στη συνέχεια τα ρηματικά συντάγματα.

3.1.1.1. Ρηματική μορφολογία και ρηματικοί τύποι

3.1.1.1.1. Γενικά στοιχεία της ρηματικής κλίσης

Η ρηματική μορφολογία της Αλβανικής περιλαμβάνει τις παρακάτω μορφολογικές διαδικασίες οι οποίες πραγματώνουν τα διάφορα γραμματικά χαρακτηριστικά και μέσω των οποίων προκύπτουν οι ρηματικοί τύποι:

- Προσθήκη επιθήματος:

(1)
	la-j	πλένω-ΜηΠρλ.1Εν
	la-n	πλένω-ΜηΠρλ.3Εν
	la-jmë	πλένω-ΜηΠρλ.1Πλ

- Τροποποίηση του θέματος είτε με *φωνηεντική εναλλαγή* (*ablaut*), είτε με αλλαγή του τελικού συμφώνου του θέματος, είτε και με τα δύο:

(2)
	α.	jap	δίνω-ΜηΠρλ.1Εν
		jep	δίνω-ΜηΠρλ.3Εν
	β.	pres	κόβω-ΜηΠρλ.1Εν
		pret	κόβω-ΜηΠρλ.3Εν
	γ.	vras	σκοτώνω-ΜηΠρλ.1Εν
		vret	σκοτώνω-ΜηΠρλ.3Εν

[*] Η επιστημονική εποπτεία, η συγγραφή και η επιμέλεια των ενοτήτων του υποκεφαλαίου αυτού ανήκουν στον Βασίλη Σπυρόπουλο, εκτός από τις ενότητες 3.1.1.1.5-6 που έχουν γραφτεί από κοινού με τον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο και τις ενότητες 3.1.2 και 3.1.3 που έχουν γραφτεί από κοινού με τον Νικόλαο Σταματογιάννη. Στις κεφαλίδες των συγκεκριμένων ενοτήτων αναγράφονται και οι δύο συγγραφείς.

- Τροποποίηση θέματος και προσθήκη επιθήματος

(3) heq τραβώ-ΜηΠρλ.1Εν
hiq-ja τραβώ-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν
hoq-a τραβώ-Συν.Πρλ.1Εν

- *Υποκατάσταση* (*suppletion*) θέματος

(4) jap δίνω-ΜηΠρλ.1Εν
dha-shë δίνω-Συν.Πρλ.1Εν

- *Ενσωμάτωση* (*incorporation*) τύπων του βοηθητικού ρήματος *kam* ‘έχω’

(5) hap ανοίγω-ΜηΠρλ.1Εν
hap-kam ανοίγω-έχω.ΜηΠρλ.1Εν (Επιφωνηματική Έγκλιση)

Στους ρηματικούς τύπους οι οποίοι προκύπτουν από την προσθήκη κάποιου επιθήματος εφαρμόζονται κάποιοι γενικοί μορφοφωνολογικοί κανόνες στα όρια του θέματος και του κλιτικού προσφύματος. Αυτοί οι κανόνες είναι οι εξής:

- Τα ουδετεροποιημένα μορφήματα που αποτελούνται από ένα υποχαρακτηρισμένο υψηλό φωνήεν /-I/ πραγματώνονται είτε ως [-u] μετά από τα οπίσθια σύμφωνα /k, g, x/ και μετά από τονισμένο φωνήεν /í, é, á/, είτε ως [-i] σε όλες τις άλλες περιπτώσεις:

(6) lag + I (βρέχω + Συν.Πρλ.3Εν) → lagu ‘έβρεξε’
hap + I (ανοίγω + Συν.Πρλ.3Εν) → hapi ‘άνοιξε’

- Σε οποιοδήποτε συνδυασμό δύο φωνηέντων προκύψει που να περιλαμβάνει ένα άτονο ë /ə/ αυτό το άτονο ë /ə/ αποβάλλεται:

(7) la + ëmë (πλένω + Συν.Πρλ.1Πλ) → la-më ‘πλύναμε’

- Στην τελική θέση της λέξης το άτονο ë /ə/ αποβάλλεται όταν η προηγούμενη συλλαβή δεν τονίζεται:

(8) mba-jt + ëmë (κρατώ-Συν.Πρλ. + Συν.Πρλ.1Πλ) → mba-jt-ëm ‘κρατήσαμε’

- Όταν σε ένα θέμα που λήγει σε φωνήεν προσαρτηθεί ένα επίθημα που ξεκινά με το ίδιο φωνήεν, τότε ο συνδυασμός των δύο αυτών ίδιων φωνηέντων αποδιπλασιάζεται:

(9) eci + im (περπατώ + ΜηΠρλ.1Πλ) → ecim ‘περπατάμε’

Τα γραμματικά χαρακτηριστικά που πραγματώνει η ρηματική μορφολογία είναι τα εξής:

- Χρόνος: Παρελθόν – Παρόν
- Όψη: Συνοπτική – Μη συνοπτική
- Συμφωνία Υποκειμένου: Πρόσωπο (1-2-3) και Αριθμός (ενικός – πληθυντικός)
- Φωνή: Ενεργητική – Μη ενεργητική
- Έγκλιση: Οριστική – Υποτακτική – Προστακτική – Ευκτική – Επιφωνηματική

Όπως έχει ήδη αναφερθεί τα γραμματικά αυτά χαρακτηριστικά πραγματώνονται με διάφορες μορφολογικές διαδικασίες, απο τις οποίες η βασικότερη είναι η προσθήκη κάποιου επιθήματος. Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται τα βασικά σύνολα καταλήξεων με τις αντίστοιχες γραμματικές δηλώσεις. Τα μορφήματα δίνονται με τη φωνηματική τους υπόσταση και σε παρένθεση δίνεται η γραφηματική τους απόδοση:

(10)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	/-i/ (<-j>) ~ ∅	/-ja/ (<-ja>)	/-a/ (<-a>)
2ΕΝ	/-ən/ (<-ën>) ~ ∅	/-je/ (<-je>)	/-e/ (<-e>)
3ΕΝ	/-ən/ (<-ën>) ~ ∅	/-(n)te/ (<-(n)te>)	/-ɪ/ (<-i> ή <-u>)
1ΠΛ	/-imə/ (<-imë> ή <-jmë>) ~ /-mə/ (<-më>)	/-nim/ (<-nim>)	/-əmə/ (<-ëmë>)
2ΠΛ	/-ni/ (<-ni>)	/-nit/ (<-nit>)	/-ətə/ (<-ëtë>)
3ΠΛ	/-inə/ (<-inë> ή <-jnë>) ~ /-nə/ (<-në>)	/-nin/ (<-nin>)	/-ənə/ (<-ënë>)

3.1.1.1.2. Συζυγίες

Τα ρήματα της Αλβανικής ακολουθούν διάφορα κλιτικά σχήματα με αποτέλεσμα να υπάρχουν διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις των συζυγιών.[1] Στην παρούσα περιγραφή ακολουθούμε σε γενικές γραμμές την κατηγοριοποίηση των Newmark et al. (1982), γιατί στηρίζεται σε αμιγώς συγχρονικά και μορφολογικά κριτήρια όπως είναι το είδος των καταλήξεων και η αλλομορφία της βάσης. Με βάση αυτά τα κριτήρια τα ρήματα της Αλβανικής κατηγοριοποιούνται σε τρεις γενικές συζυγίες:

Συζυγία Ι: Περιλαμβάνει ρήματα που λήγουν σε φωνήεν και σχηματίζουν τους παροντικούς τύπους με τις καταλήξεις *-j, -(ë)n, -(ë)n, -jmë, -ni, -jnë*.[2] Στη συζυγία αυτή ανήκει η πλειονότητα των ρημάτων και είναι η πιο παραγωγική. Περιλαμβάνει τις εξής τάξεις και υποτάξεις:

[1] Βλ. τη συζήτηση στους Newmark et al. (1982). Βλ. επίσης Dhrimo et al. (1976), Domi (1976), Domi & Demiraj (1995), Barlow (2002), Camaj (1984), Κυριαζής (1994), Παπαφίλης (2007).

[2] Τα φωνήεντα στις παρενθέσεις αποβάλλονται λόγω του μορφοφωνολογικού κανόνα σύμφωνα με τον οποίο το ë ενός μορφήματος αποβάλλεται όταν συναντηθεί με φωνήεν κάποιου άλλου μορφήματος (βλ. παραπάνω, παραδείγματα στο (7)).

- **Τάξη Α**: Στην τάξη αυτή ανήκουν τα ρήματα τα οποία σχηματίζουν τους τύπους του 1ΕΝ και του 2ΕΝ του συνοπτικού παρελθοντικού με την προσθήκη του επιθήματος -v μετά το θέμα και πριν τη ρηματική κατάληξη. Η τάξη αυτή διακρίνεται σε δύο υποτάξεις:
  - Υποτάξη 1: Στην πρώτη υποτάξη ανήκουν ρήματα τα οποία εμφανίζουν φωνηεντική εναλλαγή στο θέμα στο συνοπτικό παρελθοντικό και στη μετοχή. Περιλαμβάνει (α) ρήματα των οποίων το θέμα έχει τονιζόμενο φωνήεν -ó- και -é-· τα φωνήεντα αυτά στους τύπους του πληθυντικού του συνοπτικού παρελθοντικού και στον μη παρεμφατικό τύπο εκτείνονται σε -úa- και -ýe- αντίστοιχα· (β) ρήματα των οποίων το θέμα έχει τα φωνηεντικά συμπλέγματα -úa- και -ýe-· τα συμπλέγματα αυτά στους τύπους του ενικού του συνοπτικού παρελθοντικού απλοποιούνται σε -ó- και -é- αντίστοιχα.
  - Υποτάξη 2: Στη δεύτερη υποτάξη ανήκουν ρήματα το θέμα των οποίων περιλαμβάνει τονιζόμενο φωνήεν -á-, -î-, -ý- και τα οποία δεν εμφανίζουν φωνηεντική εναλλαγή στο θέμα στο συνοπτικό παρελθοντικό και στον μη παρεμφατικό τύπο.
- **Τάξη Β**: Στην τάξη αυτή ανήκουν ρήματα τα οποία εκτείνουν το θέμα σε όλους τους τύπους του συνοπτικού παρελθοντικού και στον μη παρεμφατικό τύπο. Διακρίνεται σε δύο υποτάξεις:
  - Υποτάξη 1: Περιλαμβάνει ρήματα των οποίων το θέμα έχει φωνήεν -i- ή -e- και τα οποία εκτείνουν το θέμα τους με την παρέκταση -t- στον συνοπτικό παρελθοντικό και στον μη παρεμφατικό τύπο.
  - Υποτάξη 2: Περιλαμβάνει ρήματα των οποίων το θέμα έχει φωνήεν -a-, -o-, -u-, -ua- ή -e- και τα οποία εκτείνουν το θέμα τους με την παρέκταση *-jt-* στο συνοπτικό παρελθοντικό και στον μη παρεμφατικό τύπο.
- **Τάξη Γ**: Περιλαμβάνει ρήματα τα οποία εκτείνουν το θέμα τους με την παρέκταση -r- στους τύπους του ενικού του συνοπτικού παρελθοντικού.

Συζυγία ΙΙ: Περιλαμβάνει ρήματα που λήγουν σε σύμφωνο και σχηματίζουν τους παροντικούς τύπους με τις καταλήξεις *-∅, -∅, -∅, -im(ë), -ni, -in(ë)*.[3] Στη συζυγία αυτή ανήκουν πολλά ρήματα, αλλά δεν είναι πλέον παραγωγική. Περιλαμβάνει τις εξής τάξεις και υποτάξεις:
- **Τάξη Α**: Στην τάξη αυτή ανήκουν ρήματα τα οποία έχουν το ίδιο θέμα σε όλους τους τύπους. Τρία ρήματα της τάξης αυτής, τα *eci* 'περπατώ', *iki* 'πηγαίνω' και *hipi* 'ανεβαίνω' παίρνουν στον ενικό του παροντικού τις καταλήξεις που χρησιμοποιεί η Συζυγία Ι, δηλ. *-i* (1Εν), *-ën* (2Εν) και *-ën* (3Εν).
- **Τάξη Β**: Στην τάξη αυτή ανήκουν ρήματα τα οποία έχουν διαφορετικό θέμα σε διάφορα μέρη τις κλίσης. Διακρίνεται στις εξής υποτάξεις:
  - Υποτάξη 1: Περιλαμβάνει τα ρήματα τα οποία σχηματίζουν τους τύπους του δεύτερου και τρίτου ενικού του παροντικού με θέμα που έχει φωνήεν -e- ή -je-, το δεύτερο πληθυντικό του παροντικού με θέμα που έχει φωνήεν -i- ή -e- και τον συνοπτικό παρελθοντικό με θέμα που έχει φωνήεν -o-. Τα ρήματα αυτά στο βασικό τους θέμα έχουν φωνήεν -e-, -je-, -a- ή -o-.
  - Υποτάξη 2: Περιλαμβάνει τα ρήματα τα οποία σχηματίζουν το δεύτερο ενικό και το δεύτερο πληθυντικό του παροντικού αλλάζοντας τους δύο τελευταίους φθόγγους του θέματος σε -et και -it αντίστοιχα. Αυτά είναι: (α) ρήματα όπως το *përkas* 'ανήκω' τα οποία έχουν την

[3] Τα φωνήεντα στις παρενθέσεις αποβάλλονται λόγω του φωνολογικού κανόνα σύμφωνα με τον οποίο το ë στο τέλος της λέξης αποβάλλεται όταν η προηγούμενη συλλαβή είναι άτονη (βλ. παραπάνω, παραδείγματα στο (8))

παρέκταση -as στο βασικό τους θέμα· (β) τα ρήματα *shkas* 'γλιστράω', *vras* 'σφάζω', *ngas* 'οδηγώ' και *gërkas* 'πειράζω' τα οποία χάνουν το τελικό -s του βασικού θέματος στον συνοπτικό παρελθοντικό και παίρνουν το επίθημα -v πριν την κατάληξη· και (γ) τα ρήματα *shes* 'πουλάω', *pres* 'περιμένω' και *zbres* 'κατεβαίνω, κατεβάζω' τα οποία σχηματίζουν τους τύπους του συνοπτικού παρελθοντικού με το θέμα του δεύτερου πληθυντικού του παροντικού (δηλ. θέμα που λήγει σε -it).

- Υποτάξη 3: Περιλαμβάνει τα ρήματα τα οποία έχουν την παρέκταση -is στο βασικό τους θέμα και τα οποία τρέπουν το τελικό -s του θέματος σε -t στο δεύτερο και τρίτο ενικό και δεύτερο πληθυντικό του παροντικού.

Συζυγία ΙΙΙ: Περιλαμβάνει ρήματα των οποίων το βασικό θέμα λήγει σε φωνήεν και τα οποία σχηματίζουν τους παροντικούς τύπους με τις καταλήξεις *-∅, -∅, -∅, -m(ë), -ni, -n(ë)*.[4] Στη συζυγία αυτή ανήκουν πολύ λίγα ρήματα και δεν είναι πλέον παραγωγική. Περιλαμβάνει τις εξής τάξεις:
- **Τάξη Α**: Στην τάξη αυτή ανήκουν ρήματα τα οποία έχουν βασικό θέμα που λήγει σε φωνήεν *-ë* ή *-ie* και σχηματίζουν ίδιους τύπους του συνοπτικού παρελθοντικού αλλάζοντας το φωνήεν του θέματος σε u και παίρνοντας την παρέκταση -r- ίδιους ίδιους τύπους του ενικού.
- **Τάξη Β**: Στην τάξη αυτή ανήκουν ρήματα τα οποία για τον σχηματισμό των τύπων του συνοπτικού παρελθοντικού χρησιμοποιούν θέμα με μια συμφωνική παρέκταση -t-.
- **Τάξη Γ**: Στην τάξη αυτή ανήκουν ρήματα τα οποία για τον σχηματισμό των τύπων του πρώτου και δεύτερου ενικού του συνοπτικού παρελθοντικού χρησιμοποιούν το επίθημα -v αμέσως μετά το θέμα και πριν από την κατάληξη.

3.1.1.1.3. Οι παρεμφατικοί τύποι

Οι παρεμφατικοί ρηματικοί τύποι, δηλ. οι ρηματικοί τύποι οι οποίοι δηλώνουν συμφωνία υποκειμένου (πρόσωπο και αριθμό) κατηγοριοποιούνται αρχικά σε ενεργητικούς και μη ενεργητικούς ως προς τη φωνή (βλ. Rivero 1990, Kallulli 1999).

3.1.1.1.3.1. Ενεργητική φωνή

Ξεκινώντας από την ενεργητική φωνή – ανάλογοι τύποι υπάρχουν και στη μη ενεργητική φωνή – διακρίνουμε τους εξής ρηματικούς τύπους χρησιμοποιώντας ως βάση την έγκλιση:

3.1.1.1.3.1.1. Οριστική (Mënyra dëftore, Indicative)

Είναι η μόνη έγκλιση η οποία δε διαθέτει κάποια εξειδικευμένη δήλωση. Διακρίνει μορφολογικά δύο χρονικές βαθμίδες, παρόν και παρελθόν. Οι παρελθοντικοί τύποι με τη σειρά τους διακρίνονται σε μη συνοπτικούς και συνοπτικούς με βάση την όψη. Η δήλωση των συγκεκριμένων γραμματικών κατηγοριών γίνεται με ένα συνδυασμό επιθηματοποίησης και αλλομορφίας στο θέμα. Οι βασικές καταλήξεις δόθηκαν στο (10). Τα θέματα και οι εναλλαγές τους παρατέθηκαν στην περιγραφή των

[4] Βλ. υποσημείωση 2.

διαφόρων συζυγιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι τύποι του μη συνοπτικού παρελθοντικού σχηματίζονται με το θέμα του 2πλ του παροντικού. Οι βασικοί ρηματικοί τύποι της οριστικής είναι οι εξής:[5]

(11) παροντικός (e tashme, present, ενεστώτας)
παρελθοντικός μη συνοπτικός (e pakryer, imperfect, παρατατικός)
παρελθοντικός συνοπτικός (e kryer e thjeshtë, past definite, αόριστος)

3.1.1.1.3.1.2. Υποτακτική (Mënyra lidhore, Subjunctive)

Η δήλωση της υποτακτικής είναι μορφοσυντακτική με την έννοια ότι ενώ, βασικά δηλώνεται συντακτικά με το μόριο *të*, ωστόσο διαθέτει και διαφοροποιητική μορφολογική πραγμάτωση στον ενικό των παροντικών τύπων. Πιο συγκεκριμένα, στο δεύτερο και τρίτο ενικό χρησιμοποιούνται τα επιθήματα *-(ë)sh* και *-ë* αντίστοιχα. Στην περίπτωση του τρίτου ενικού μετά από θέμα που λήγει σε φωνήεν αναπτύσσεται ένας φθόγγος -j- ανάμεσα στο θέμα και στο επίθημα *-ë* (*-j-ë*). Στα ρήματα της τρίτης συζυγίας (και στα ανώμαλα που ακολουθούν το πρότυπό της) που λήγουν σε *-ë/-e* αναπτύσσεται ένας φθόγγος -r- (*-r-ë*). Όπως και η επιφωνηματική, έτσι και η υποτακτική δεν κάνει διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης στο παρελθόν. Επειδή όμως οι ρηματικοί τύποι που χρησιμοποιεί στο παρελθόν ταυτίζονται με αυτούς του μη συνοπτικού παρελθοντικού, οι τύποι αυτοί δηλώνονται παρακάτω με αυτόν ακριβώς τον γραμματικό χαρακτηρισμό:

(12) υποτακτική μη παρελθοντική (e tashme e mënyrës lidhore, present subjunctive)
υποτακτική παρελθοντική μη συνοπτική (e pakryera e mënyrës lidhore, imperfect subjunctive)

3.1.1.1.3.1.3. Επιφωνηματική/Θαυμαστική[6] (Mënyra habitore, Admirative)

Η επιφωνηματική έγκλιση πραγματώνεται με την ενσωμάτωση του αντίστοιχου τύπου του βοηθητικού ρήματος *kam* ‘έχω’ ως επιθήματος σε μία βάση που προκύπτει από τον μη παρεμφατικό τύπο με την αφαίρεση των ειδικών του επιθημάτων. Ο τύπος αυτός του επιθήματος είναι άτονος και υπόκειται σε διάφορες φωνολογικές διεργασίες που επηρεάζουν την τελική του μορφή. Έτσι στους παρελθοντκούς μη συνοπτικούς τύπους το άτονο -i- του θέματος εξασθενεί σε -ə (<ë>). Η συγκεκριμένη έγκλιση δεν κάνει διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης στο παρελθόν, καθώς ενσωματώνονται μόνο οι μη συνοπτικοί παρελθοντικοί τύποι του ρήματος *kam*. Οι τύποι της επιφωνηματικής έγκλισης είναι οι εξής:

(13) επιφωνηματική μη παρελθοντική (e tashme e mënyrës habitore, present admirative)
επιφωνηματική παρελθοντική (e pakryera e mënyrës habitore, imperfect admirative)

[5] Οι ονομασίες των τύπων όπως δίνονται εδώ περιγράφουν απλά τα γραμματικά τους χαρακτηριστικά ανεξάρτητα από τις όποιες λειτουργίες και σημασίες τους και ανεξάρτητα από τις οποιεσδήποτε ουδετεροποιήσεις τους που μπορεί να προκύπτουν σε διάφορα περιβάλλοντα. Στην παρένθεση δηλώνεται η παραδοσιακή ονομασία των ρηματικών τύπων στις γραμματικές της Αλβανικής και η αντίστοιχη απόδοσή τους σε γραμματικές περιγραφές στην Αγγλική και στην Ελληνική (βλ. Newmark et al. (1982), Dhrimo et al. (1976), Domi (1976), Domi & Demiraj (1995), Barlow (2002), Camaj (1984), Κυριαζής (1994), Παπαφίλης (2007)).

[6] Η έγκλιση αυτή αποδίδεται ως *θαυμαστική* στον Κυριαζή (1994) και ως *απροσδόκητη* στον Παπαφίλη (2007).

3.1.1.1.3.1.4. Ευκτική (Mënyra dëshirore, Optative)

Η Ευκτική σχηματίζεται με την προσθήκη του επιθήματος *-fsh/-f ~ -sh ~ -ç*, το οποίο (στους διάφορους αλλομορφικούς του τύπους) προσαρτάται στο θέμα του συνοπτικού παρελθοντικού όταν αυτό λήγει σε φωνήεν[7] και στο θέμα του μη παρεμφατικού τύπου στις υπόλοιπες περιπτώσεις. Η επιλογή του κατάλληλου επιθήματος είναι φωνολογικά καθορισμένη: (α) Το αλλόμορφο *-fsh* επιλέγεται από θέματα που λήγουν σε φωνήεν και εμφανίζεται ως *-f* όταν ακολουθεί επίθημα που αρχίζει από σύμφωνο· (β) το αλλόμορφο *-ç* επιλέγεται από θέματα που λήγουν σε έρρινο σύμφωνο (*-m, -n, -nj*), *-s* ή *-sh*· (γ) το αλλόμορφο *-sh* εμφανίζεται σε όλες τις άλλες περιπτώσεις. Οι καταλήξεις που χρησιμοποιούνται είναι κατά βάση αυτές που χρησιμοποιούνται από τους μη συνοπικούς παρελθοντικούς τύπους και είναι οι εξής:

(14)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
1	-a	-im
2	-∅	-i
3	-të	-in

Η έγκλιση αυτή δε διακρίνει χρόνο και κατά συνέπεια διαθέτει μόνο ένα μορφολογικό παράδειγμα.

3.1.1.1.3.1.5. Προστακτική (Mënyra urdhërore, Imperative)

Η προστακτική δεν κάνει διάκριση χρόνου και όψης και διαθέτει ένα μορφολογικό παράδειγμα το οποίο αποτελείται από τους δύο τύπους του δεύτερου προσώπου. Το 2ΠΛ είναι το ίδιο με τον αντίστοιχο παροντικό τύπο της οριστικής. Το 2ΕΝ ποικίλει και μπορεί είτε να είναι το ίδιο με τον αντίστοιχο παροντικό τύπο της οριστικής, είτε να σχηματίζεται με την προσθήκη της κατάληξης -j, είτε να είναι κάποιο γυμνό θέμα, όπως το θέμα του 2ΠΛ του παροντικού, το θέμα του μη παρεμφατικού τύπου, κ.λπ.

3.1.1.1.3.2. Μη ενεργητική/Παθητική[8] φωνή (Trajta veprore, Παθητική φωνή)

Η μη ενεργητική φωνή πραγματώνεται μορφολογικά με το επίθημα *-he/-e* (*-he* μετά από φωνήεν, *-e* μετά από σύμφωνο) το οποίο ακολουθούν ειδικές καταλήξεις:

[7] Δηλαδή το θέμα που χρησιμοποιούν οι τύποι του ενικού του συνοπτικού παρελθοντικού στα ρήματα των Τάξεων Α και Γ της Συζυγίας Ι, στα ρήματα της Υποτάξης 2(β) της Τάξης Β της Συζυγίας ΙΙ και στα ρήματα των Τάξεων Α και Γ της Συζυγίας ΙΙΙ.

[8] Παραδοσιακά η φωνή αυτή ορίζεται ως παθητική. Λόγω όμως των πολλαπλών λειτουργιών που μπορεί να επιτελεί, στις σύγχρονες γλωσσολογικές περιγραφές της Αλβανικής προτιμάται ο πιο τεχνικός όρος *μη ενεργητική* (*non active*), τον οποίο όρο ακολουθούμε και σε αυτή την περιγραφή (βλ. Newmark et al. 1982, Rivero 1990, Kallulli 1999).

(15)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	-m	-sh-a
2ΕΝ	-sh	-sh-e
3ΕΝ	-t	-j / -sh
1ΠΛ	-mi	-sh-im
2ΠΛ	-ni	-sh-it
3ΠΛ	-n	-sh-in

Οι καταλήξεις του μη συνοπτικού παρελθοντικού αποτελούνται από το σχηματιστικό *-sh* και τα αντίστοιχα σχηματιστικά που δηλώνουν τη συμφωνία του υποκειμένου. Τα σχηματιστικά αυτά με εξαίρεση το 3ΕΝ, του οποίου το σχηματιστικό είναι -j, σχετίζονται με τις αντίστοιχες καταλήξεις του μη συνοπτικού παρελθοντικού της ενεργητικής, με την έννοια ότι ταυτίζονται με αυτές αν αφαιρεθούν το αρχικό -j από τις καταλήξεις του ενικού και το αρχικό -n από τις καταλήξεις του πληθυντικού. Στο 3ΕΝ του μη συνοπτικού παρελθοντικού της μη ενεργητικής προκύπτει το σύμπλεγμα *-sh-j*, το οποίο όμως επειδή είναι αδύνατο φωνολογικά απλοποιείται είτε σε *-sh* είτε σε *-j*.

Τα επιθήματα της μη ενεργητικής φωνής προσαρτώνται στο θέμα που χρησιμοποιείται στο 2ΠΛ του παροντικού της οριστικής της ενεργητικής φωνής. Όταν το θέμα αυτό λήγει σε κάποιο από τα φωνηεντικά συμπλέγματα -ua-, -ye- ή -ie-, τότε αποβάλλεται το τελικό φωνήεν του συμπλέγματος.

Με τον μορφολογικό αυτό τρόπο σχηματίζονται οι μη ενεργητικοί τύποι του παροντικού και του μη συνοπτικού παρελθοντικού της οριστικής καθώς και οι αντίστοιχοι τύποι της υποτακτικής. Οι υπόλοιποι ρηματικού τύποι σχηματίζονται μορφοσυντακτικά (βλ. παρακάτω).

3.1.1.1.4. Μη παρεμφατικός τύπος (Pjesore, participle, Μετοχή)

Η Αλβανική διαθέτει και μη παρεμφατικό τύπο ο οποίος παραδοσιακά ονομάζεται *μετοχή* και χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό πολλών ρηματικών συνταγμάτων. Ο τύπος αυτός σχηματίζεται με το θέμα του συνοπτικού παρελθοντικού ή σε κάποιες περιπτώσεις με το βασικό θέμα ή κάποιο άλλο θέμα και την προσθήκη των επιθημάτων *-rë/-r ~ -ur ~ -ë ~ -në*.

Πιο συγκεκριμένα, ο μη παρεμφατικός τύπος σχηματίζεται με το θέμα του συνοπτικού παθητικού στα ρήματα της Συζυγίας Ι (τα ρήματα που έχουν την εναλλαγή -o- / -ua- και -e- / -ye- στο θέμα χρησιμοποιούν το θέμα με το φωνηεντικό σύμπλεγμα, όπως ακριβώς στον πληθυντικό του συνοπτικού παθητικού), στα ρηματα της Συζυγίας ΙΙ εκτός από αυτά της Υποτάξης 1 της Τάξης Β, στα ρήματα της Συζυγίας ΙΙΙ εκτός από αυτά της Τάξης Α, και σε κάποια ανώμαλα ρήματα. Αντίθετα, τα ρήματα της Υποτάξης 1 της Τάξης Β της Συζυγίας ΙΙ και τα ρήματα της Τάξης Β της Συζυγίας ΙΙΙ σχηματίζουν τον μη παρεμφατικό τύπο με το βασικό θέμα. Κάποιο άλλο θέμα, διαφορετικό από αυτό του συνοπτικού παρελθοντικού και το βασικό χρησιμοποιούν μια σειρά από ανώμαλα ρήματα.

Η κατανομή των επιθημάτων του μη παρεμφατικού είναι φωνολογικά καθορισμένη και εξαρτάται από το ληκτικό φθόγγο του θέματος που χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό του:

- το επίθημα *-rë* προστίθεται σε θέματα που λήγουν σε φωνήεν εκτός του *-ë* ή σε ρηματικό σύμπλεγμα. Το επίθημα αυτό εμφανίζεται ως *-r* όταν το θέμα λήγει σε ρηματικό σύμπλεγμα ή όταν η προηγούμενη συλλαβή είναι άτονη λόγω του φωνολογικού κανόνα που αποβάλλει το τελικό *-ë* όταν η προηγούμενη συλλαβή είναι άτονη
- το επίθημα *-ur* προστίθεται σε θέματα που λήγουν σε σύμφωνο εκτός των *-l, -ll, -r* και *-rr*
- το επίθημα *-ë* προστίθεται σε θέματα που λήγουν σε σύμφωνο *-l, -ll, -r* και *-rr*
- το επίθημα *-në* προστίθεται σε θέματα που λήγουν σε φωνήεν *-ë*

Κατά συνέπεια η κατανομή των επιθημάτων αυτών στα ρήματα των διαφόρων συζυγιών διαμορρφώνεται ως εξής:

- το επίθημα *-r(ë)* χρησιμοποιείται από (α) τα ρήματα της Τάξης Α της Συζυγίας Ι, (β) τα ρήματα της Υποτάξης 3 της Τάξης Β της Συζυγίας ΙΙ, και (γ) το ρήμα *pi* 'πίνω' της Τάξης Γ της Συζυγίας ΙΙΙ
- το επίθημα *-ur* χρησιμοποιείται από (α) τα ρήματα της Υποτάξης 1 της Τάξης Β της Συζυγίας Ι, (β) τα ρήματα της Συζυγίας ΙΙ εκτός από αυτά της Υποτάξης 3 της Τάξης Β και αυτά της Υποτάξης 1 της Τάξης Β των οποίων το θέμα λήγει σε *-r, -rr, -l ή -ll*, και (γ) τα ρήματα της Τάξης Β της Συζυγίας ΙΙΙ
- το επίθημα *-ë* χρησιμοποιείται από (α) τα ρήματα της Υποτάξης 3 της Τάξης Β της Συζυγίας Ι, και (β) τα ρήματα της υποτάξης 1 της Τάξης Β της Συζυγίας ΙΙ που το θέμα τους λήγει σε *-l, -ll, -r* ή *-rr*
- το επίθημα *-në* χρησιμοποιείται από τα ρήματα της Τάξης Α της Συζυγίας ΙΙΙ

3.1.1.1.5. Οι ρηματικοί τύποι στις διάφορες συζυγίες και η κλίση τους
(Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος & Βασίλειος Σπυρόπουλος)

3.1.1.1.5.1. Συζυγία Ι, Τάξη Α, Υποτάξη 1(α)

mësoj 'μαθαίνω'

(16) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	mëso-j	mëso-ja	mëso-v-a
2ΕΝ	mëso-n	mëso-je	mëso-v-e
3ΕΝ	mëso-n	mëso-nte	mëso-i
1ΠΛ	mëso-jmë	mëso-nim	mësua-m
2ΠΛ	mëso-ni	mëso-nit	mësua-t
3ΠΛ	mëso-jnë	mëso-nin	mësua-n

(17) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të mëso-j	të mëso-ja
2ΕΝ	të mëso-sh	të mëso-je
3ΕΝ	të mëso-jë	të mëso-nte
1ΠΛ	të mëso-jmë	të mëso-nim
2ΠΛ	të mëso-ni	të mëso-nit
3ΠΛ	të mëso-jnë	të mëso-nin

(18) Επιφωνηματική. Θέμα *mësua-* (< *mësua-r*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	mësua-kam	mësua-kësha
2ΕΝ	mësua-ke	mësua-këshe
3ΕΝ	mësua-ka	mësua-kësh / mësua-kej
1ΠΛ	mësua-kemi	mësua-këshim
2ΠΛ	mësua-keni	mësua-këshit
3ΠΛ	mësua-kan	mësua-këshin

(19) Ευκτική. Θέμα *mëso-*

1ΕΝ	mëso-fsh-a
2ΕΝ	mëso-fsh
3ΕΝ	mëso-f-të
1ΠΛ	mëso-fsh-im
2ΠΛ	mëso-fsh-i
3ΠΛ	mëso-fsh-in

(20) Προστακτική

2ΕΝ	mëso
2ΠΛ	mëso-ni

(21) Μη παρεμφατικός τύπος
mësua-r

(22) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *meso-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	mëso-he-m	mëso-he-sh-a	të mëso-he-m	të mëso-he-sh-a
2ΕΝ	mëso-he-sh	mëso-he-sh-e	të mëso-he-sh	të mëso-he-sh-e
3ΕΝ	mëso-he-t	mëso-he-j / mëso-he-sh	të mëso-he-t	të mëso-he-j / mëso-he-sh
1ΠΛ	mëso-he-mi	mëso-he-sh-im	të mëso-he-mi	të mëso-he-sh-im
2ΠΛ	mëso-he-ni	mëso-he-sh-it	të mëso-he-ni	të mëso-he-sh-it
3ΠΛ	mëso-he-n	mëso-he-sh-in	të mëso-he-n	të mëso-he-sh-in

rrëfej ‘αφηγούμαι, αναφέρω, εξομολογούμαι’

(23) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	rrëfe-j	rrëfe-ja	rrëfe-v-a
2ΕΝ	rrëfe-n	rrëfe-je	rrëfe-v-e
3ΕΝ	rrëfe-n	rrëfe-nte	rrëfe-i
1ΠΛ	rrëfe-jmë	rrëfe-nim	rrëfye-m
2ΠΛ	rrëfe-ni	rrëfe-nit	rrëfye-t
3ΠΛ	rrëfe-jnë	rrëfe-nin	rrëfye-n

(24) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të rrëfe-j	të rrëfe-ja
2ΕΝ	të rrëfe-sh	të rrëfe-je
3ΕΝ	të rrëfe-jë	të rrëfe-nte
1ΠΛ	të rrëfe-jmë	të rrëfe-nim
2ΠΛ	të rrëfe-ni	të rrëfe-nit
3ΠΛ	të rrëfe-jnë	të rrëfe-nin

(25) Επιφωνηματική. Θέμα *rrëfye-* (< *rrëfye-r*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	rrëfye-kam	rrëfye-kësha
2ΕΝ	rrëfye-ke	rrëfye-këshe
3ΕΝ	rrëfye-ka	rrëfye-kësh / rrëfye-kej
1ΠΛ	rrëfye-kemi	rrëfye-këshim
2ΠΛ	rrëfye-keni	rrëfye-këshit
3ΠΛ	rrëfye-kan	rrëfye-këshin

(26) Ευκτική. Θέμα *rrëfe-*

1ΕΝ	rrëfe-fsh-a
2ΕΝ	rrëfe-fsh
3ΕΝ	rrëfe-f-të
1ΠΛ	rrëfe-fsh-im
2ΠΛ	rrëfe-fsh-i
3ΠΛ	rrëfe-fsh-in

(27) Προστακτική

2ΕΝ	rrëfe
2ΠΛ	rrëfe-ni

(28) Μη παρεμφατικός τύπος
rrëfye-r

(29) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *rrëfe-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΠΑΡΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	rrëfe-he-m	rrëfe-he-sh-a	të rrëfe-he-m	të rrëfe-he-sh-a
2ΕΝ	rrëfe-he-sh	rrëfe-he-sh-e	të rrëfe-he-sh	të rrëfe-he-sh-e
3ΕΝ	rrëfe-he-t	rrëfe-he-j / rrëfe-he-sh	të rrëfe-he-t	të rrëfe-he-j / rrëfe-he-sh
1ΠΛ	rrëfe-he-mi	rrëfe-he-sh-im	të rrëfe-he-mi	të rrëfe-he-sh-im
2ΠΛ	rrëfe-he-ni	rrëfe-he-sh-it	të rrëfe-he-ni	të rrëfe-he-sh-it
3ΠΛ	rrëfe-he-n	rrëfe-he-sh-in	të rrëfe-he-n	të rrëfe-he-sh-in

3.1.1.1.5.2. Συζυγία Ι, Τάξη Α, Υποτάξη 1(β)

shkruaj ‘γράφω’

(30) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	shkrua-j	shkrua-ja	shkro-v-a
2ΕΝ	shkrua-n	shkrua-je	shkro-v-e
3ΕΝ	shkrua-n	shkrua-nte	shkro-i
1ΠΛ	shkrua-jmë	shkrua-nim	shkrua-m
2ΠΛ	shkrua-ni	shkrua-nit	shkrua-t
3ΠΛ	shkrua-jnë	shkrua-nin	shkrua-n

(31) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të shkrua-j	të shkrua-ja
2ΕΝ	të shkrua-sh	të shkrua-je
3ΕΝ	të shkrua-jë	të shkrua-nte
1ΠΛ	të shkrua-jmë	të shkrua-nim
2ΠΛ	të shkrua-ni	të shkrua-nit
3ΠΛ	të shkrua-jnë	të shkrua-nin

(32) Επιφωνηματική. Θέμα *shkrua-* (< *shkrua-r*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	shkrua-kam	shkrua-kësha
2ΕΝ	shkrua-ke	shkrua-kështe
3ΕΝ	shkrua-ka	shkrua-kësh / shkrua-kej
1ΠΛ	shkrua-kemi	shkrua-kështim
2ΠΛ	shkrua-keni	shkrua-kështit
3ΠΛ	shkrua-kan	shkrua-kështin

(33) Ευκτική. Θέμα *shkro-*

1ΕΝ	shkro-fsh-a
2ΕΝ	shkro-fsh
3ΕΝ	shkro-f-të
1ΠΛ	shkro-fsh-im
2ΠΛ	shkro-fsh-i
3ΠΛ	shkro-fsh-in

(34) Προστακτική

2ΕΝ	shkrua-j
2ΠΛ	shkrua-ni

(35) Μη παρεμφατικός
shkrua-r

(36) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *shkru-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	shkru-he-m	shkru-he-sh-a	të shkru-he-m	të shkru-he-sh-a
2ΕΝ	shkru-he-sh	shkru-he-sh-e	të shkru-he-sh	të shkru-he-sh-e
3ΕΝ	shkru-he-t	shkru-he-j / shkru-he-sh	të shkru-he-t	të shkru-he-j / shkru-he-sh
1ΠΛ	shkru-he-mi	shkru-he-sh-im	të shkru-he-mi	të shkru-he-sh-im
2ΠΛ	shkru-he-ni	shkru-he-sh-it	të shkru-he-ni	të shkru-he-sh-it
3ΠΛ	shkru-he-n	shkru-he-sh-in	të shkru-he-n	të shkru-he-sh-in

lyej ‘βάφω’

(37) lyer ‘βάφω’

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	lye-j	lye-ja	le-v-a
2ΕΝ	lye-n	lye-je	le-v-e
3ΕΝ	lye-n	lye-nte	le-u
1ΠΛ	lye-jmë	lye-nim	lye-m
2ΠΛ	lye-ni	lye-nit	lye-t
3ΠΛ	lye-jnë	lye-nin	lye-n

(38) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të lye-j	të lye-ja
2ΕΝ	të lye-sh	të lye-je
3ΕΝ	të lye-jë	të lye-nte
1ΠΛ	të lye-jmë	të lye-nim
2ΠΛ	të lye-ni	të lye-nit
3ΠΛ	të lye-jnë	të lye-nin

(39) Επιφωνηματική. Θέμα *lye-* (< *lye-r*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	lye-kam	lye-këshа
2ΕΝ	lye-ke	lye-këshe
3ΕΝ	lye-ka	lye-kësh / lye-kej
1ΠΛ	lye-kemi	lye-këshim
2ΠΛ	lye-keni	lye-këshit
3ΠΛ	lye-kan	lye-këshin

(40) Ευκτική. Θέμα *le-*

1ΕΝ	le-fsh-a
2ΕΝ	le-fsh
3ΕΝ	le-f-të
1ΠΛ	le-fsh-im
2ΠΛ	le-fsh-i
3ΠΛ	le-fsh-in

(41) Προστακτική

2ΕΝ	lye-j
2ΠΛ	lye-ni

(42) Μη παρεμφατικός
lye-r

(43) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *ly-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	ly-he-m	ly-he-sh-a	të ly-he-m	të ly-he-sh-a
2ΕΝ	ly-he-sh	ly-he-sh-e	të ly-he-sh	të ly-he-sh-e
3ΕΝ	ly-he-t	ly-he-j / ly-he-sh	të ly-he-t	të ly-he-j / ly-he-sh
1ΠΛ	ly-he-mi	ly-he-sh-im	të ly-he-mi	të ly-he-sh-im
2ΠΛ	ly-he-ni	ly-he-sh-it	të ly-he-ni	të ly-he-sh-it
3ΠΛ	ly-he-n	ly-he-sh-in	të ly-he-n	të ly-he-sh-in

3.1.1.1.5.3. Συζυγία I, Τάξη A, Υποτάξη 2

laj ‘πλένω’

(44) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	la-j	la-ja	la-v-a
2ΕΝ	la-n	la-je	la-v-e
3ΕΝ	la-n	la-nte	la-u
1ΠΛ	la-jmë	la-nim	la-më
2ΠΛ	la-ni	la-nit	la-të
3ΠΛ	la-jnë	la-nin	la-në

(45) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të la-j	të la-ja
2ΕΝ	të la-sh	të la-je
3ΕΝ	të la-jë	të la-nte
1ΠΛ	të la-jmë	të la-nim
2ΠΛ	të la-ni	të la-nit
3ΠΛ	të la-jnë	të la-nin

(46) Επιφωνηματική. Θέμα *la-* (< *la-rë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	la-kam	la-këshа
2ΕΝ	la-ke	la-këshe
3ΕΝ	la-ka	la-kësh / la-kej
1ΠΛ	la-kemi	la-këshim
2ΠΛ	la-keni	la-këshit
3ΠΛ	la-kan	la-këshin

(47) Ευκτική. Θέμα *la-*

1ΕΝ	la-fsh-a
2ΕΝ	la-fsh
3ΕΝ	la-f-të
1ΠΛ	la-fsh-im
2ΠΛ	la-fsh-i
3ΠΛ	la-fsh-in

(48) Προστακτική

2ΕΝ	la-j
2ΠΛ	la-ni

(49) Μη παρεμφατικός
la-rë

(50) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *la-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	la-he-m	la-he-sh-a	të la-he-m	të la-he-sh-a
2ΕΝ	la-he-sh	la-he-sh-e	të la-he-sh	të la-he-sh-e
3ΕΝ	la-he-t	la-he-j / la-he-sh	të la-he-t	të la-he-j / la-he-sh
1ΠΛ	la-he-mi	la-he-sh-im	të la-he-mi	të la-he-sh-im
2ΠΛ	la-he-ni	la-he-sh-it	të la-he-ni	të la-he-sh-it
3ΠΛ	la-he-n	la-he-sh-in	të la-he-n	të la-he-sh-in

3.1.1.1.5.4. Συζυγία Ι, Τάξη Β, Υποτάξη 1

gjej ‘βρίσκω’

(51) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	gje-j	gje-ja	gje-t-a
2ΕΝ	gje-n	gje-je	gje-t-e
3ΕΝ	gje-n	gje-nte	gje-t-i
1ΠΛ	gje-jmë	gje-nim	gje-t-ëm
2ΠΛ	gje-ni	gje-nit	gje-t-ët
3ΠΛ	gje-jnë	gje-nin	gje-t-ën

(52) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të gje-j	të gje-ja
2ΕΝ	të gje-sh	të gje-je
3ΕΝ	të gje-jë	të gje-nte
1ΠΛ	të gje-jmë	të gje-nim
2ΠΛ	të gje-ni	të gje-nit
3ΠΛ	të gje-jnë	të gje-nin

(53) Επιφωνηματική. Θέμα *gjet-* (< *gjet-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	gjet-kam	gjet-kësha
2ΕΝ	gjet-ke	gjet-kështe
3ΕΝ	gjet-ka	gjet-kësh / gjet-kej
1ΠΛ	gjet-kemi	gjet-kështim
2ΠΛ	gjet-keni	gjet-kështit
3ΠΛ	gjet-kan	gjet-kështin

(54) Ευκτική. Θέμα *gjet-*

1ΕΝ	gjet-sh-a
2ΕΝ	gjet-sh
3ΕΝ	gjet-të
1ΠΛ	gjet-sh-im
2ΠΛ	gjet-sh-i
3ΠΛ	gjet-sh-in

(55) Προστακτική

2ΕΝ	gje-j
2ΠΛ	gje-ni

(56) Μη παρεμφατικός
gjet-ur

(57) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *gje-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	gje-he-m	gje-he-sh-a	të gje-he-m	të gje-he-sh-a
2ΕΝ	gje-he-sh	gje-he-sh-e	të gje-he-sh	të gje-he-sh-e
3ΕΝ	gje-he-t	gje-he-j / gje-he-sh	të gje-he-t	të gje-he-j / gje-he-sh
1ΠΛ	gje-he-mi	gje-he-sh-im	të gje-he-mi	të gje-he-sh-im
2ΠΛ	gje-he-ni	gje-he-sh-it	të gje-he-ni	të gje-he-sh-it
3ΠΛ	gje-he-n	gje-he-sh-in	të gje-he-n	të gje-he-sh-in

3.1.1.1.5.5. Συζυγία Ι, Τάξη Β, Υποτάξη 2

mbaj ‘κρατώ’

(58) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	mba-j	mba-ja	mba-jt-a
2ΕΝ	mba-n	mba-je	mba-jt-e
3ΕΝ	mba-n	mba-nte	mba-jt-i
1ΠΛ	mba-jmë	mba-nim	mba-jt-ëm
2ΠΛ	mba-ni	mba-nit	mba-jt-ët
3ΠΛ	mba-jnë	mba-nin	mba-jt-ën

(59) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të mba-j	të mba-ja
2ΕΝ	të mba-sh	të mba-je
3ΕΝ	të mba-jë	të mba-nte
1ΠΛ	të mba-jmë	të mba-nim
2ΠΛ	të mba-ni	të mba-nit
3ΠΛ	të mba-jnë	të mba-nin

(60) Επιφωνηματική. Θέμα *mbajt-* (< *mbajt-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	mbajt-kam	mbajt-kësha
2ΕΝ	mbajt-ke	mbajt-këshe
3ΕΝ	mbajt-ka	mbajt-kësh / mbajt-kej
1ΠΛ	mbajt-kemi	mbajt-këshim
2ΠΛ	mbajt-keni	mbajt-këshit
3ΠΛ	mbajt-kan	mbajt-këshin

(61) Ευκτική. Θέμα *mbajt-*

1ΕΝ	mbajt-sh-a
2ΕΝ	mbajt-sh
3ΕΝ	mbajt-të
1ΠΛ	mbajt-sh-im
2ΠΛ	mbajt-sh-i
3ΠΛ	mbajt-sh-in

(62) Προστακτική

2ΕΝ	mba
2ΠΛ	mba-ni

(63) Μη παρεμφατικος
mbajt-ur

(64) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *mba-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	mba-he-m	mba-he-sh-a	të mba-he-m	të mba-he-sh-a
2ΕΝ	mba-he-sh	mba-he-sh-e	të mba-he-sh	të mba-he-sh-e
3ΕΝ	mba-he-t	mba-he-j / mba-he-sh	të mba-he-t	të mba-he-j / mba-he-sh
1ΠΛ	mba-he-mi	mba-he-sh-im	të mba-he-mi	të mba-he-sh-im
2ΠΛ	mba-he-ni	mba-he-sh-it	të mba-he-ni	të mba-he-sh-it
3ΠΛ	mba-he-n	mba-he-sh-in	të mba-he-n	të mba-he-sh-in

3.1.1.1.5.6. Συζυγία Ι, Τάξη Γ

bëj ‘κάνω’

(65) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	bë-j	bë-ja	bë-r-a
2ΕΝ	bë-n	bë-je	bë-r-e
3ΕΝ	bë-n	bë-nte	bë-r-i
1ΠΛ	bë-jmë	bë-nim	bë-më
2ΠΛ	bë-ni	bë-nit	bë-të
3ΠΛ	bë-jnë	bë-nin	bë-në

(66) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të bë-j	të bë-ja
2ΕΝ	të bë-sh	të bë-je
3ΕΝ	të bë-jë	të bë-nte
1ΠΛ	të bë-jmë	të bë-nim
2ΠΛ	të bë-ni	të bë-nit
3ΠΛ	të bë-jnë	të bë-nin

(67) Επιφωνηματική. Θέμα *bë-* (< *bë-rë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	bë-kam	bë-kësha
2ΕΝ	bë-ke	bë-kështe
3ΕΝ	bë-ka	bë-kësh / bë-kej
1ΠΛ	bë-kemi	bë-kështim
2ΠΛ	bë-keni	bë-kështit
3ΠΛ	bë-kan	bë-kështin

(68) Ευκτική. Θέμα *bë-*

1ΕΝ	bë-fsh-a
2ΕΝ	bë-fsh
3ΕΝ	bë-f-të
1ΠΛ	bë-fsh-im
2ΠΛ	bë-fsh-i
3ΠΛ	bë-fsh-in

(69) Προστακτική

2ΕΝ	bë-j (hyr!)
2ΠΛ	bë-ni (hyrni)

(70) Μη παρεμφατικός
bë-rë

(71) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *bë-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	bë-he-m	bë-he-sh-a	të bë-he-m	të bë-he-sh-a
2ΕΝ	bë-he-sh	bë-he-sh-e	të bë-he-sh	të bë-he-sh-e
3ΕΝ	bë-he-t	bë-he-j / bë-he-sh	të bë-he-t	të bë-he-j / bë-he-sh
1ΠΛ	bë-he-mi	bë-he-sh-im	të bë-he-mi	të bë-he-sh-im
2ΠΛ	bë-he-ni	bë-he-sh-it	të bë-he-ni	të bë-he-sh-it
3ΠΛ	bë-he-n	bë-he-sh-in	të bë-he-n	të bë-he-sh-in

3.1.1.1.5.7. Συζυγία II, Τάξη Α

lidh ‘ενώνω, σχετίζω’

(72) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	lidh	lidh-ja	lidh-a
2ΕΝ	lidh	lidh-je	lidh-e
3ΕΝ	lidh	lidh-nte	lidh-i
1ΠΛ	lidh-im	lidh-nim	lidh-ëm
2ΠΛ	lidh-ni	lidh-nit	lidh-ët
3ΠΛ	lidh-in	lidh-nin	lidh-ën

(73) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të lidh	të lidh-ja
2ΕΝ	të lidh-ësh	të lidh-je
3ΕΝ	të lidh-ë	të lidh-te
1ΠΛ	të lidh-im	të lidh-nim
2ΠΛ	të lidh-ni	të lidh-nit
3ΠΛ	të lidh-in	të lidh-nin

(74) Επιφωνηματική. Θέμα *lidh-* (< *lidh-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	lidh-kam	lidh-kësha
2ΕΝ	lidh-ke	lidh-këshe
3ΕΝ	lidh-ka	lidh-kësh / lidh-kej
1ΠΛ	lidh-kemi	lidh-këshim
2ΠΛ	lidh-keni	lidh-këshit
3ΠΛ	lidh-kan	lidh-këshin

(75) Ευκτική. Θέμα *lidh-*

1ΕΝ	lidh-sh-a
2ΕΝ	lidh-sh
3ΕΝ	lidh-të
1ΠΛ	lidh-sh-im
2ΠΛ	lidh-sh-i
3ΠΛ	lidh-sh-in

(76) Προστακτική

2ΕΝ	lidh
2ΠΛ	lidh-ni

(77) Μη παρεμφατικός
lidh-ur

(78) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *lidh-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	lidh-e-m	lidh-e-sh-a	të lidh-e-m	të lidh-e-sh-a
2ΕΝ	lidh-e-sh	lidh-e-sh-e	të lidh-e-sh	të lidh-e-sh-e
3ΕΝ	lidh-e-t	lidh-e-j / lidh-e-sh	të lidh-e-t	të lidh-e-j / lidh-e-sh
1ΠΛ	lidh-e-mi	lidh-e-sh-im	të lidh-e-mi	të lidh-e-sh-im
2ΠΛ	lidh-e-ni	lidh-e-sh-it	të lidh-e-ni	të lidh-e-sh-it
3ΠΛ	lidh-e-n	lidh-e-sh-in	të lidh-e-n	të lidh-e-sh-in

3.1.1.1.5.8. Συζυγία ΙΙ, Τάξη Β, Υποτάξη 1

heq ‘τραβώ’

(79) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	heq	hiq-ja	hoq-a
2ΕΝ	heq	hiq-je	hoq-e
3ΕΝ	heq	hiq-nte	hoq-i
1ΠΛ	heq-im	hiq-nim	hoq-ëm
2ΠΛ	hiq-ni	hiq-nit	hoq-ët
3ΠΛ	heq-in	hiq-nin	hoq-ën

(80) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të heq	të hiq-ja
2ΕΝ	të heq-ësh	të hiq-je
3ΕΝ	të heq-ë	të hiq-te
1ΠΛ	të heq-im	të hiq-nim
2ΠΛ	të hiq-ni	të hiq-nit
3ΠΛ	të heq-in	të hiq-nin

(81) Επιφωνηματική. Θέμα *heq-* (< *heq-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	heq-kam	heq-kësha
2ΕΝ	heq-ke	heq-këshe
3ΕΝ	heq-ka	heq-kësh / heq-kej
1ΠΛ	heq-kemi	heq-këshim
2ΠΛ	heq-keni	heq-këshit
3ΠΛ	heq-kan	heq-këshin

(82) Ευκτική. Θέμα *heq-*

1ΕΝ	heq-sh-a
2ΕΝ	heq-sh
3ΕΝ	heq-të
1ΠΛ	heq-sh-im
2ΠΛ	heq-sh-i
3ΠΛ	heq-sh-in

(83) Προστακτική

2ΕΝ	hiq
2ΠΛ	hiq-ni

(84) Μη παρεμφατικός
heq-ur

(85) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *hiq-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	hiq-e-m	hiq-e-sha	të hiq-e-m	të hiq-e-sha
2ΕΝ	hiq-e-sh	hiq-e-she	të hiq-e-sh	të hiq-e-she
3ΕΝ	hiq-e-t	hiq-e-j / hiq-e-sh	të hiq-e-t	të hiq-e-j / hiq-e-sh
1ΠΛ	hiq-e-mi	hiq-e-sh-im	të hiq-e-mi	të hiq-e-sh-im
2ΠΛ	hiq-e-ni	hiq-e-sh-it	të hiq-e-ni	të hiq-e-sh-it
3ΠΛ	hiq-e-n	hiq-e-sh-in	të hiq-e-n	të hiq-e-sh-in

vjedh ‘ληστεύω’

(86) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	vjedh	vidh-ja	vodh-a
2ΕΝ	vjedh	vidh-je	vodh-e
3ΕΝ	vjedh	vidh-nte	vodh-i
1ΠΛ	vjedh-im	vidh-nim	vodh-ëm
2ΠΛ	vidh-ni	vidh-nit	vodh-ët
3ΠΛ	vjedh-in	vidh-nin	vodh-ën

(87) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të vjedh	të vidh-ja
2ΕΝ	të vjedh-ësh	të vidh-je
3ΕΝ	të vjedh-ë	të vidh-te
1ΠΛ	të vjedh-im	të vidh-nim
2ΠΛ	të vidh-ni	të vidh-nit
3ΠΛ	të vjedh-in	të vidh-nin

(88) Επιφωνηματική. Θέμα *vjedh-* (< *vjedh-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	vjedh-kam	vjedh-kësha
2ΕΝ	vjedh-ke	vjedh-këshe
3ΕΝ	vjedh-ka	vjedh-kësh / vjedh –kej
1ΠΛ	vjedh-kemi	vjedh-këshim
2ΠΛ	vjedh-keni	vjedh-këshit
3ΠΛ	vjedh-kan	vjedh-këshin

(89) Ευκτική. Θέμα *vjedh-*

1ΕΝ	vjedh-sh-a
2ΕΝ	vjedh-sh
3ΕΝ	vjedh-të
1ΠΛ	vjedh-sh-im
2ΠΛ	vjedh-sh-i
3ΠΛ	vjedh-sh-in

(90) Προστακτική

2ΕΝ	vjidh
2ΠΛ	vjidh-ni

(91) Μη παρεμφατικός
vjedh-ur

(92) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *vidh-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	vidh-e-m	vidh-e-sh-a	të vidh-e-m	të vidh-e-sha
2ΕΝ	vidh-e-sh	vidh-e-sh-e	të vidh-e-sh	të vidh-e-she
3ΕΝ	vidh-e-t	vidh-e-j / vidh-e-sh	të vidh-e-t	të vidh-e-j / vidh-e-sh
1ΠΛ	vidh-e-mi	vidh-e-sh-im	të vidh-e-mi	të vidh-e-sh-im
2ΠΛ	vidh-e-ni	vidh-e-sh-it	të vidh-e-ni	të vidh-e-sh-it
3ΠΛ	vidh-e-n	vidh-e-sh-in	të vidh-e-n	të vidh-e-sh-in

dal ‘προβάλλω’

(93) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	dal	dil-ja	dol-a
2ΕΝ	del	dil-je	dol-e
3ΕΝ	del	dil-nte	dol-i
1ΠΛ	dal-im	dil-nim	dol-ëm
2ΠΛ	dil-ni	dil-nit	dol-ët
3ΠΛ	dal-in	dil-nin	dol-ën

(94) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të dal	të dil-ja
2ΕΝ	të dal-ësh	të dil-je
3ΕΝ	të dal-ë	të dil-te
1ΠΛ	të dal-im	të dil-nim
2ΠΛ	të dil-ni	të dil-nit
3ΠΛ	të dal-in	të dil-nin

(95) Επιφωνηματική. Θέμα *dal-* (< *dal-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	dal-kam	dal-këshа
2ΕΝ	dal-ke	dal-këshe
3ΕΝ	dal-ka	dal-kësh / dal-kej
1ΠΛ	dal-kemi	dal-këshim
2ΠΛ	dal-keni	dal-këshit
3ΠΛ	dal-kan	dal-këshin

(96) Ευκτική. Θέμα *dal-*

1ΕΝ	dal-sh-a
2ΕΝ	dal-sh
3ΕΝ	dal-të
1ΠΛ	dal-sh-im
2ΠΛ	dal-sh-i
3ΠΛ	dal-sh-in

(97) Προστακτική

2ΕΝ	dil
2ΠΛ	dil-ni

(98) Μη παρεμφατικός
dal-ë

(99) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *dal-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	dal-e-m	dal-e-sh-a	të dal-e-m	të dal-e-sh-a
2ΕΝ	dal-e-sh	dal-e-sh-e	të dal-e-sh	të dal-e-sh-e
3ΕΝ	dal-e-t	dal-e-j / dal-e-sh	të dal-e-t	të dal-e-j / dal-e-sh
1ΠΛ	dal-e-mi	dal-e-sh-im	të dal-e-mi	të dal-e-sh-im
2ΠΛ	dal-e-ni	dal-e-sh-it	të dal-e-ni	të dal-e-sh-it
3ΠΛ	dal-e-n	dal-e-sh-in	të dal-e-n	të dal-e-sh-in

marr ‘παίρνω’

(100) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	marr	merr-ja	mor-a
2ΕΝ	merr	merr-je	mor-e
3ΕΝ	merr	merr-nte	mor-i
1ΠΛ	marr-im	merr-nim	mor-ëm
2ΠΛ	merr-ni	merr-nit	mor-ët
3ΠΛ	marr-in	merr-nin	mor-ën

(101) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të marr	të merr-ja
2ΕΝ	të marr-ësh	të merr-je
3ΕΝ	të marr-ë	të merr-te
1ΠΛ	të marr-im	të merr-nim
2ΠΛ	të merr-ni	të merr-nit
3ΠΛ	të marr-in	të merr-nin

(102) Επιφωνηματική. Θέμα *marr-* (< *marr-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	marr-kam	marr-kësha
2ΕΝ	marr-ke	marr-këshe
3ΕΝ	marr-ka	marr-kësh / marr-kej
1ΠΛ	marr-kemi	marr-këshim
2ΠΛ	marr-keni	marr-këshit
3ΠΛ	marr-kan	marr-këshin

(103) Ευκτική. Θέμα *marr-*

1ΕΝ	marr-sh-a
2ΕΝ	marr-sh
3ΕΝ	marr-të
1ΠΛ	marr-sh-im
2ΠΛ	marr-sh-i
3ΠΛ	marr-sh-in

(104) Προστακτική

2ΕΝ	merr
2ΠΛ	merr-ni

(105) Μη παρεμφατικός
marr-ë

(106) Μη ενεργητική φωνή

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	merr-e-m	merr-e-sh-a	të merr-e-m	të merr-e-sh-a
2ΕΝ	merr-e-sh	merr-e-sh-e	të merr-e-sh	të merr-e-sh-e
3ΕΝ	merr-e-t	merr-e-j / merr-e-sh	të merr-e-t	të merr-e-j / merr-e-sh
1ΠΛ	merr-e-mi	merr-e-sh-im	të merr-e-mi	të merr-e-sh-im
2ΠΛ	merr-e-ni	merr-e-sh-it	të merr-e-ni	të merr-e-sh-it
3ΠΛ	merr-e-n	merr-e-sh-in	të merr-e-n	të merr-e-sh-in

njoh ‘γνωρίζω, αναγνωρίζω’

(107) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	njoh	njih-ja	njoh-a
2ΕΝ	njeh	njih-je	njoh-e
3ΕΝ	njeh	njih-nte	njoh-i
1ΠΛ	njoh-im	njih-nim	njoh-ëm
2ΠΛ	njih-ni	njih-nit	njoh-ët
3ΠΛ	njoh-in	njih-nin	njoh-ën

(108) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të njoh	të njih-ja
2ΕΝ	të njoh-ësh	të njih-je
3ΕΝ	të njoh-ë	të njih-te
1ΠΛ	të njoh-im	të njih-nim
2ΠΛ	të njih-ni	të njih-nit
3ΠΛ	të njoh-in	të njih-nin

(109) Επιφωνηματική. Θέμα *njoh-* (< *njoh-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	njoh-kam	njoh-kësha
2ΕΝ	njoh-ke	njoh-këshe
3ΕΝ	njoh-ka	njoh-kësh / njoh-kej
1ΠΛ	njoh-kemi	njoh-këshim
2ΠΛ	njoh-keni	njoh-këshit
3ΠΛ	njoh-kan	njoh-këshin

(110) Ευκτική. Θέμα *njoh-*

1ΕΝ	njoh-sh-a
2ΕΝ	njoh-sh
3ΕΝ	njoh-të
1ΠΛ	njoh-sh-im
2ΠΛ	njoh-sh-i
3ΠΛ	njoh-sh-in

(111) Προστακτική

2ΕΝ	njih
2ΠΛ	njih-ni

(112) Μη παρεμφατικός
njoh-ur

(113) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *njih-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	njih-e-m	njih-e-sh-a	të njih-e-m	të njih-e-sh-a
2ΕΝ	njih-e-sh	njih-e-sh-e	të njih-e-sh	të njih-e-sh-e
3ΕΝ	njih-e-t	njih-e-j / njih-e-sh	të njih-e-t	të njih-e-j / njih-e-sh
1ΠΛ	njih-e-mi	njih-e-sh-im	të njih-e-mi	të njih-e-sh-im
2ΠΛ	njih-e-ni	njih-e-sh-it	të njih-e-ni	të njih-e-sh-it
3ΠΛ	njih-e-n	njih-e-sh-in	të njih-e-n	të njih-e-sh-in

3.1.1.1.5.9. Συζυγία II, Τάξη B, Υποτάξη 2(α)

trokas ‘χτυπώ’

(114) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	trokas	trokit-ja	trokit-a
2ΕΝ	troket	trokit-je	trokit-e
3ΕΝ	troket	trokit-te / trokis-te	trokit-i
1ΠΛ	trokas-im	trokit-nim	trokit-ëm
2ΠΛ	trokit-ni / trokis-ni	trokit-nit	trokit-ët
3ΠΛ	trokas-in	trokit-nin	trokit-ën

(115) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të trokas	të trokit-ja
2ΕΝ	të trokas-ësh	të trokit-je
3ΕΝ	të trokas-ë	të trokit-te / të trokis-te
1ΠΛ	të trokas-im	të trokit-nim
2ΠΛ	të trokit-ni / të trokis-ni	të trokit-nit
3ΠΛ	të trokas-in	të trokit-nin

(116) Επιφωνηματική. Θέμα *trokit-* (< *trokit-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	trokit-kam	trokit-kësha
2ΕΝ	trokit-ke	trokit-këshe
3ΕΝ	trokit-ka	trokit-kësh / trokit-kej
1ΠΛ	trokit-kemi	trokit-këshim
2ΠΛ	trokit-keni	trokit-këshit
3ΠΛ	trokit-kan	trokit-këshin

(117) Ευκτική. Θέμα *trokit-*

1ΕΝ	trokit-sh-a
2ΕΝ	trokit-sh
3ΕΝ	trokit-të / trokis-te
1ΠΛ	trokit-sh-im
2ΠΛ	trokit-sh-i
3ΠΛ	trokit-sh-in

(118) Προστακτική

2ΕΝ	trokit
2ΠΛ	trokit-ni

(119) Μη παρεμφατικός
trokit-ur

(120) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *trokit-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	trokit-e-m	trokit-e-sh-a	të trokit-e-m	të trokit-e-sh-a
2ΕΝ	trokit-e-sh	trokit-e-sh-e	të trokit-e-sh	të trokit-e-sh-e
3ΕΝ	trokit-e-t	trokit-e-j / trokit-e-sh	të trokit-e-t	të trokit-e-j / trokit-e-sh
1ΠΛ	trokit-e-mi	trokit-e-sh-im	të trokit-e-mi	të trokit-e-sh-im
2ΠΛ	trokit-e-ni	trokit-e-sh-it	të trokit-e-ni	të trokit-e-sh-it
3ΠΛ	trokit-e-n	trokit-e-sh-in	të trokit-e-n	të trokit-e-sh-in

3.1.1.1.5.10. Συζυγία ΙΙ, Τάξη Β, Υποτάξη 2(β)

vras ‘σκοτώνω, σφάζω’

(121) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	vras	vrit-ja / vris-ja	vra-v-a
2ΕΝ	vret	vrit-je / vris-je	vra-v-e
3ΕΝ	vret	vris-te	vra-u
1ΠΛ	vras-im	vrit-nim / vris-nim	vra-më
2ΠΛ	vrit-ni / vris-ni	vrit-ni / vris-ni	vra-të
3ΠΛ	vras-in	vrit-nin / vris-nin	vra-në

(122) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të vras	të vrit-ja / të vris-ja
2ΕΝ	të vras-ësh	të vrit-je / të vris-je
3ΕΝ	të vras-ë	të vris-te
1ΠΛ	të vrit-nim / të vris-nim	të vrit-nim / të vris-nim
2ΠΛ	të vrit-ni / të vris-ni	të vrit-ni / të vris-ni
3ΠΛ	të vrit-nin / të vris-nin	të vrit-nin / të vris-nin

(123) Επιφωνηματική. Θέμα *vra-* (< *vra-rë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	vra-kam	vra-kësha
2ΕΝ	vra-ke	vra-këshe
3ΕΝ	vra-ka	vra-kësh / vra-kej
1ΠΛ	vra-kemi	vra-këshim
2ΠΛ	vra-keni	vra-këshit
3ΠΛ	vra-kan	vra-këshin

(124) Ευκτική. Θέμα *vra-*

1ΕΝ	vra-fsh-a
2ΕΝ	vra-fsh
3ΕΝ	vra-ftë
1ΠΛ	vra-fsh-im
2ΠΛ	vra-fsh-i
3ΠΛ	vra-fsh-in

(125) Προστακτική

2ΕΝ	vrit
2ΠΛ	vrit-ni

(126) Μη παρεμφατικός

vra-rë

(127) Μη ενεργητική φωνή

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	vrit-e-m	vrit-e-sh-a	të vrit-e-m	të vrit-e-sh-a
2ΕΝ	vrit-e-sh	vrit-e-sh-e	të vrit-e-sh	të vrit-e-sh-e
3ΕΝ	vrit-e-t	vrit-e-j / vrit-e-sh	të vrit-e-t	të vrit-e-j / vrit-e-sh
1ΠΛ	vrit-e-mi	vrit-e-sh-im	të vrit-e-mi	të vrit-e-sh-im
2ΠΛ	vrit-e-ni	vrit-e-sh-it	të vrit-e-ni	të vrit-e-sh-it
3ΠΛ	vrit-e-n	vrit-e-sh-in	të vrit-e-n	të vrit-e-sh-in

3.1.1.1.5.11. Συζυγία ΙΙ, Τάξη Β, Υποτάξη 2(γ)

pres ‘περιμένω’

(128) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	pres	prit-ja / pris-ja	prit-a
2ΕΝ	prêt	prit-je / pris-je	prit-e
3ΕΝ	prêt	pris-te	prit-i
1ΠΛ	pres-im	prit-nim / pris-nim	prit-ëm
2ΠΛ	prit-ni / pris-ni	prit-ni / pris-ni	prit-ët
3ΠΛ	pres-in	prit-nin / pris-nin	prit-ën

(129) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të pres	të prit-ja
2ΕΝ	të pres-ësh	të prit-je
3ΕΝ	të pres-ë	të prit-te
1ΠΛ	të prit-nim / të pris-nim	të prit-nim / të pris-nim
2ΠΛ	të prit-ni / të pris-ni	të prit-ni / të pris-ni
3ΠΛ	të prit-nin / të pris-nin	të prit-nin / të pris-nin

(130) Επιφωνηματική. Θέμα *prit-* (< *prit-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	prit-kam	prit-kësha
2ΕΝ	prit-ke	prit-këshe
3ΕΝ	prit-ka	prit-kësh / prit-kej
1ΠΛ	prit-kemi	prit-këshim
2ΠΛ	prit-keni	prit-këshit
3ΠΛ	prit-kan	prit-këshin

(131) Ευκτική. Θέμα *prit-*

1ΕΝ	prit-sh-a
2ΕΝ	prit-sh
3ΕΝ	prit-të
1ΠΛ	prit-sh-im
2ΠΛ	prit-sh-i
3ΠΛ	prit-sh-in

(132) Προστακτική

2ΕΝ	prit
2ΠΛ	prit-ni

(133) Μη παρεμφατικός
prit-ur

(134) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *prit-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	prit-e-m	prit-e-sh-a	të prit-e-m	të prit-e-sh-a
2ΕΝ	prit-e-sh	prit-e-sh-e	të prit-e-sh	të prit-e-sh-e
3ΕΝ	prit-e-t	prit-e-j / prit-e-sh	të prit-e-t	të prit-e-j / prit-e-sh
1ΠΛ	prit-e-mi	prit-e-sh-im	të prit-e-mi	të prit-e-sh-im
2ΠΛ	prit-e-ni	prit-e-sh-it	të prit-e-ni	të prit-e-sh-it
3ΠΛ	prit-e-n	prit-e-sh-in	të prit-e-n	të prit-e-sh-in

3.1.1.1.5.12. Συζυγία ΙΙ, Τάξη Β, Υποτάξη 3

shëtis 'περιμένω'

(135) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	shëtis	shëtit-ja / shëtis-ja	shëtit-a
2ΕΝ	shëtit	shëtit-je / shëtis-je	shëtit-e
3ΕΝ	shëtit	shëtis-te	shëtit-i
1ΠΛ	shëtis-im	shëtit-nim / shëtis-nim	shëtit-ëm
2ΠΛ	shëtit-ni / shëtis-ni	shëtit-ni / shëtis-ni	shëtit-ët
3ΠΛ	shëtis-in	shëtit-nin / shëtis-nin	shëtit-ën

(136) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të shëtis	të shëtit-ja / të shëtis-ja
2ΕΝ	të shëtis-ësh	të shëtit-je / të shëtis-je
3ΕΝ	të shëtis-ë	të shëtis-te
1ΠΛ	të shëtit-nim / të shëtis-nim	të shëtit-nim / të shëtis-nim
2ΠΛ	të shëtit-ni / të shëtis-ni	të shëtit-ni / të shëtis-ni
3ΠΛ	të shëtit-nin / të shëtis-nin	të shëtit-nin / të shëtis-nin

(137) Επιφωνηματική. Θέμα *shetit-* (< *shetit-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	shëtit-kam	shëtit-kësha
2ΕΝ	shëtit-ke	shëtit-këshe
3ΕΝ	shëtit-ka	shëtit-kësh / shëtit-kej
1ΠΛ	shëtit-kemi	shëtit-këshim
2ΠΛ	shëtit-keni	shëtit-këshit
3ΠΛ	shëtit-kan	shëtit-këshin

(138) Ευκτική. Θέμα *shetit-*

1ΕΝ	shëtit-sh-a
2ΕΝ	shëtit-sh
3ΕΝ	shëtit-të
1ΠΛ	shëtit-sh-im
2ΠΛ	shëtit-sh-i
3ΠΛ	shëtit-sh-in

(139) Προστακτική

2ΕΝ	shëtit
2ΠΛ	shëtit-ni

(140) Μη παρεμφατικός
shetit-ur

(141) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *shëtit-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	shëtit-e-m	shëtit-e-sh-a	të shëtit-e-m	të shëtit-e-sh-a
2ΕΝ	shëtit-e-sh	shëtit-e-sh-e	të shëtit-e-sh	të shëtit-e-sh-e
3ΕΝ	shëtit-e-t	shëtit-e-j / shëtit-e-sh	të shëtit-e-t	të shëtit-e-j / shëtit-e-sh
1ΠΛ	shëtit-e-mi	shëtit-e-sh-im	të shëtit-e-mi	të shëtit-e-sh-im
2ΠΛ	shëtit-e-ni	shëtit-e-sh-it	të shëtit-e-ni	të shëtit-e-sh-it
3ΠΛ	shëtit-e-n	shëtit-e-sh-in	të shëtit-e-n	të shëtit-e-sh-in

3.1.1.1.5.13. Συζυγία III, Τάξη A

vë ‘βάζω’

(142) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	vë	vi-ja	vu-r-a
2ΕΝ	vë	vi-je	vu-r-e
3ΕΝ	vë	vi-nte	vu-r-i
1ΠΛ	vë-më	vi-nim	vu-r-ëm
2ΠΛ	vi-ni	vi-nit	vu-r-ët
3ΠΛ	vë-në	vi-nin	vu-r-ën

(143) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	të vë	të vi-ja
2ΕΝ	të vë-sh	të vi-je
3ΕΝ	të vë-rë	të vi-te
1ΠΛ	të vë-më	të vi-nim
2ΠΛ	të vi-ni	të vi-nit
3ΠΛ	të vë-në	të vi-nin

(144) Επιφωνηματική. Θέμα *vën-* (< *vën-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	vën-kam	vën-kësha
2ΕΝ	vën-ke	vën-kështe
3ΕΝ	vën-ka	vën-kësh / vën-kej
1ΠΛ	vën-kemi	vën-kështim
2ΠΛ	vën-keni	vën-kështit
3ΠΛ	vën-kan	vën-kështin

(145) Ευκτική. Θέμα *vën-*

1ΕΝ	vën-ç-a
2ΕΝ	vën-ç
3ΕΝ	vën-ç-të
1ΠΛ	vën-ç-im
2ΠΛ	vën-ç-i
3ΠΛ	vën-ç-in

(146) Προστακτική

2ΕΝ	vër
2ΠΛ	vi-ni

(147) Μη παρεμφατικός

vë-në

(148) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *vi-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	vi-he-m	vi-he-sh-a	të vi-he-m	të vi-he-sh-a
2ΕΝ	vi-he-sh	vi-he-sh-e	të vi-he-sh	të vi-he-sh-e
3ΕΝ	vi-he-t	vi-he-j / vi-he-sh	të vi-he-t	të vi-he-j / vi-he-sh
1ΠΛ	vi-he-mi	vi-he-sh-im	të vi-he-mi	të vi-he-sh-im
2ΠΛ	vi-he-ni	vi-he-sh-it	të vi-he-ni	të vi-he-sh-it
3ΠΛ	vi-he-n	vi-he-sh-in	të vi-he-n	të vi-he-sh-in

3.1.1.1.5.14. Συζυγία III, Τάξη B

di ‘γνωρίζω, ξέρω’

(149) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	di	di-ja	di-t-a
2ΕΝ	di	di-je	di-t-e
3ΕΝ	di	di-nte	di-t-i
1ΠΛ	di-më	di-nim	di-t-ëm
2ΠΛ	di-ni	di-nit	di-t-ët
3ΠΛ	di-në	di-nin	di-t-ën

(150) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të di	të di-ja
2ΕΝ	të di-sh	të di-je
3ΕΝ	të di-jë	të di-nte
1ΠΛ	të di-më	të di-nim
2ΠΛ	të di-ni	të di-nit
3ΠΛ	të di-në	të di-nin

(151) Επιφωνηματική. Θέμα *dit-* (< *dit-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	dit-kam	dit-kësha
2ΕΝ	dit-ke	dit-këshe
3ΕΝ	dit-ka	dit-kësh / dit-kej
1ΠΛ	dit-kemi	dit-këshim
2ΠΛ	dit-keni	dit-këshit
3ΠΛ	dit-kan	dit-këshin

(152) Ευκτική. Θέμα *dit-*

1ΕΝ	dit-sh-a
2ΕΝ	dit-sh
3ΕΝ	dit-të
1ΠΛ	dit-sh-im
2ΠΛ	dit-sh-i
3ΠΛ	dit-sh-in

(153) Προστακτική

2ΕΝ	di
2ΠΛ	di-ni

(154) Μη παρεμφατικός
dit-ur

(155) Μη ενεργητική φωνή[9]. Θέμα *di-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
3ΕΝ	di-he-t	di-he-j / di-he-sh	të di-he-t	të di-he-j / di-he-sh

[9] Το συγκεκριμένο ρήμα δε χρησιμοποιείται στη μη ενεργητική φωνή, παρά μόνο σε απρόσωπες δομές τρίτου ενικού.

ngre ‘υψώνω, ανυψώνω, σηκώνω’

(156) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	ngre	ngri-ja	ngri-t-a
2ΕΝ	ngre	ngri-je	ngri-t-e
3ΕΝ	ngre	ngri-nte	ngri-t-i
1ΠΛ	ngre-më	ngri-nim	ngri-t-ëm
2ΠΛ	ngri-ni	ngri-nit	ngri-t-ët
3ΠΛ	ngre-në	ngri-nin	ngri-t-ën

(157) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të ngre	të ngri-ja
2ΕΝ	të ngre-sh	të ngri-je
3ΕΝ	të ngre-rë	të ngri-nte
1ΠΛ	të ngre-më	të ngri-nim
2ΠΛ	të ngri-ni	të ngri-nit
3ΠΛ	të ngre-në	të ngri-nin

(158) Επιφωνηματική. Θέμα *ngrit-* (< *ngrit-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	ngrit-kam	ngrit-kësha
2ΕΝ	ngrit-ke	ngrit-këshe
3ΕΝ	ngrit-ka	ngrit-kësh / ngrit-kej
1ΠΛ	ngrit-kemi	ngrit-këshim
2ΠΛ	ngrit-keni	ngrit-këshit
3ΠΛ	ngrit-kan	ngrit-këshin

(159) Ευκτική. Θέμα *ngrit-*

1ΕΝ	ngrit-sh-a
2ΕΝ	ngrit-sh
3ΕΝ	ngrit-të
1ΠΛ	ngrit-sh-im
2ΠΛ	ngrit-sh-i
3ΠΛ	ngrit-sh-in

(160) Προστακτική

2ΕΝ	ngre
2ΠΛ	ngri-ni

(161) Μη παρεμφατικός
ngrit-ur

(162) Μη ενεργητική φωνή

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	ngri-he-m	ngri-he-sh-a	të ngri-he-m	të ngri-he-sh-a
2ΕΝ	ngri-he-sh	ngri-he-sh-e	të ngri-he-sh	të ngri-he-sh-e
3ΕΝ	ngri-he-t	ngri-he-j / ngri-he-sh	të ngri-he-t	të ngri-he-j / ngri-he-sh
1ΠΛ	ngri-he-mi	ngri-he-sh-im	të ngri-he-mi	të ngri-he-sh-im
2ΠΛ	ngri-he-ni	ngri-he-sh-it	të ngri-he-ni	të ngri-he-sh-it
3ΠΛ	ngri-he-n	ngri-he-sh-in	të ngri-he-n	të ngri-he-sh-in

3.1.1.1.5.15. Συζυγία III, Τάξη Γ

pi ‘πίνω’

(163) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	pi	pi-ja	pi-v-a
2ΕΝ	pi	pi-je	pi-v-e
3ΕΝ	pi	pi-nte	pi-u
1ΠΛ	pi-më	pi-nim	pi-më
2ΠΛ	pi-ni	pi-nit	pi-të
3ΠΛ	pi-në	pi-nin	pi-në

(164) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të pi	të pi-ja
2ΕΝ	të pi-sh	të pi-je
3ΕΝ	të pi-jë	të pi-nte
1ΠΛ	të pi-më	të pi-nim
2ΠΛ	të pi-ni	të pi-nit
3ΠΛ	të pi-në	të pi-nin

(165) Επιφωνηματική. Θέμα *pir-* (< *pi-rë*)

	(ΠΑΡΟΝ)	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	pi-kam	pi-kësha
2ΕΝ	pi-ke	pi-këshe
3ΕΝ	pi-ka	pi-kësh / pi-kej
1ΠΛ	pi-kemi	pi-këshim
2ΠΛ	pi-keni	pi-këshit
3ΠΛ	pi-kan	pi-këshin

(166) Ευκτική. Θέμα *pi-*

1ΕΝ	pi-fsh-a
2ΕΝ	pi-fsh
3ΕΝ	pi-f-të
1ΠΛ	pi-fsh-im
2ΠΛ	pi-fsh-i
3ΠΛ	pi-fsh-in

(167) Προστακτική

2ΕΝ	pi
2ΠΛ	pi-ni

(168) Μη παρεμφατικός
pi-rë

(169) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *pi-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	pi-he-m	pi-he-sh-a	të pi-he-m	të pi-he-sh-a
2ΕΝ	pi-he-sh	pi-he-sh-e	të pi-he-sh	të pi-he-sh-e
3ΕΝ	pi-he-t	pi-he-j / pi-he-sh	të pi-he-t	të pi-he-j / pi-he-sh
1ΠΛ	pi-he-mi	pi-he-sh-im	të pi-he-mi	të pi-he-sh-im
2ΠΛ	pi-he-ni	pi-he-sh-it	të pi-he-ni	të pi-he-sh-it
3ΠΛ	pi-he-n	pi-he-sh-in	të pi-he-n	të pi-he-sh-in

3.1.1.1.6. Ανώμαλα Ρήματα (Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος & Βασίλειος Σπυρόπουλος)

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται ρήματα τα οποία δεν ακολουθούν τα κλιτικά πρότυπα των παραπάνω συζυγιών σε διάφορους τομείς. Διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: (α) Τα ρήματα με υποκατάσταση· στην κατηγορία αυτή εντάσσονται ρήματα τα οποία χρησιμοποιούν διαφορετικά θέματα στους διάφορους ρηματικούς τύπους, (β) Τα ρήματα χωρίς υποκατάσταση· εδώ εντάσσονται ρήματα τα οποία χρησιμοποιούν θέματα με μη προβλέψιμες φωνηεντικές εναλλαγές. Παραθέτουμε ενδεικτικές περιπτώσεις από τα ρήματα αυτά, ξεκινώντας από τα βοηθητικά ρήματα *jam* ‘είμαι’ και *kam* ‘έχω’.

3.1.1.1.6.1. Τα βοηθητικά ρήματα *jam* ‘είμαι’ και *kam* ‘έχω’

Τα βοηθητικά ρήματα *jam* ‘είμαι’ και *kam* ‘έχω’ είναι στην ουσία ανώμαλα ρήματα με υποκατάσταση, αλλά παρατίθενται εδώ ξεχωριστά λόγω της ιδιαίτερης χρήσης που έχουν στη δημιουργία ρηματικών συνταγμάτων (βλ. παρακάτω).

3.1.1.1.6.1.1. Το ρήμα *jam* ‘είμαι’

(170)

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ			ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ		ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ		ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ				
1ΕΝ	jam	isha	qeshë	të jem	të qeshë	qenkam	qenkësha
2ΕΝ	je	ishe	qe	të jesh	të qe	qenke	qenkëshe
3ΕΝ	është	ishte	qe	të jetë	të qe	qenka	qenkësh / qenkej
1ΠΛ	jemi	ishim	qemë	të jemi	të qemë	qenkemi	qenkëshim
2ΠΛ	jeni	ishit	qetë	të jeni	të qetë	qenkeni	qenkëshit
3ΠΛ	janë	ishin	qenë	të jenë	të qenë	qenkan	qenkëshin

(171)

	ΕΥΚΤΙΚΗ	ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΜΦΑΤΙΚΟΣ
1ΕΝ	qofsha		qenë
2ΕΝ	qofsh	ji	
3ΕΝ	qoftë		
1ΠΛ	qofshim		
2ΠΛ	qofshi	jinni	
3ΠΛ	qofhsin		

3.1.1.1.6.1.2. Το ρήμα *kam* ‘έχω’

(172)

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ			ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ		ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ		ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ				
1ΕΝ	kam	kisha	pata	të kem	të kisha	paskam	paskësha
2ΕΝ	ke	kishe	pate	të kesh	të kishe	paske	paskëshe
3ΕΝ	ka	kishte	pati	të ketë	të kishte	paska	paskësh / paskej
1ΠΛ	kemi	kishim	patëm	të kemi	të kishim	paskemi	paskëshim
2ΠΛ	keni	kishit	patët	të keni	të kishit	paskeni	paskëshi
3ΠΛ	kanë	kishin	paten	të kenë	të kishin	paskan	paskëshin

(173)

	ΕΥΚΤΙΚΗ	ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΜΦΑΤΙΚΟΣ
1ΕΝ	paça		pasur
2ΕΝ	paç	ki	
3ΕΝ	pastë		
1ΠΛ	paçim		
2ΠΛ	paçi	kini	
3ΠΛ	paçin		

(174) Μη ενεργητική φωνή[10]

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
3ΕΝ	ki-he-t	ki-he-j / ki-he-sh	të ki-he-t	të ki-he-j / ki-he-sh

[10] Το συγκεκριμένο ρήμα δε χρησιμοποιείται στη μη ενεργητική φωνή, παρά μόνο σε απρόσωπες δομές τρίτου ενικού.

3.1.1.1.6.2. Ανώμαλα ρήματα χωρίς υποκατάσταση

Τα ρήματα αυτά σε πολλά σημεία της κλίσης τους αποκλίνουν από τα κανονικά πρότυπα κλίσης των συζυγιών που περιγράφηκαν παραπάνω. Το βασικό τους χαρακτηριστικό είναι ότι διαθέτουν ένα βασικό θέμα το οποίο ωστόσο υπόκειται σε μη προβλέψιμες φωνηεντικές εναλλαγές. Στη συνέχεια παραθέτουμε ενδεικτικά την κλίση κάποιων συχνών ρημάτων:

dua 'μου αρέσει, εύχομαι'

(175) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	dua	do-ja	desh-a
2ΕΝ	do	do-je	desh-e
3ΕΝ	do	do-nte	desh-i
1ΠΛ	dua-m	do-nim	desh-ëm
2ΠΛ	do-ni	do-nit	desh-ët
3ΠΛ	dua-n	do-nin	desh-ën

(176) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të dua	të do-ja
2ΕΝ	të dua-sh	të do-je
3ΕΝ	të do-jë	të do-nte
1ΠΛ	të dua-m	të do-nim
2ΠΛ	të do-ni	të do-nit
3ΠΛ	të dua-n	të do-nin

(177) Επιφωνηματική. Θέμα *dash-* (< *dash-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	dash-kam	dash-kësha
2ΕΝ	dash-ke	dash-këshe
3ΕΝ	dash-ka	dash-kësh / dash-kej
1ΠΛ	dash-kemi	dash-këshim
2ΠΛ	dash-keni	dash-këshit
3ΠΛ	dash-kan	dash-këshin

(178) Ευκτική. Θέμα *dash-*

1ΕΝ	dash-ç-a
2ΕΝ	dash-ç
3ΕΝ	dash-ç-të
1ΠΛ	dash-ç-im
2ΠΛ	dash-ç-i
3ΠΛ	dash-ç-in

(179) Προστακτική

2ΕΝ	duaj
2ΠΛ	do-ni

(180) Μη παρεμφατικός
dash-ur

(181) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *du-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	du-he-m	du-he-sh-a	të du-he-m	të du-he-sh-a
2ΕΝ	du-he-sh	du-he-sh-e	të du-he-sh	të du-he-sh-e
3ΕΝ	du-he-t	du-he-j / du-he-sh	të du-he-t	të du-he-j / du-he-sh
1ΠΛ	du-he-mi	du-he-sh-im	të du-he-mi	të du-he-sh-im
2ΠΛ	du-he-ni	du-he-sh-it	të du-he-ni	të du-he-sh-it
3ΠΛ	du-he-n	du-he-sh-in	të du-he-n	të du-he-sh-in

flas ‘μιλώ’

(182) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	flas	flit-ja	fol-a
2ΕΝ	flet	flit-je	fol-e
3ΕΝ	flet	flis-te	fol-i
1ΠΛ	flas-im	flit-nim	fol-ëm
2ΠΛ	flit-ni	flit-nit	fol-ët
3ΠΛ	flas-in	flit-nin	fol-ën

(183) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	të flas	të flit-ja
2ΕΝ	të flas-ësh	të flit-je
3ΕΝ	të flas-ë	të flis-te
1ΠΛ	të flas-im	të flit-nim
2ΠΛ	të flit-ni	të flit-nit
3ΠΛ	të flas-in	të flit-nin

(184) Επιφωνηματική. Θέμα *fol-* (< *fol-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	fol-kam	fol-kësha
2ΕΝ	fol-ke	fol-kështe
3ΕΝ	fol-ka	fol-kësh / fol-kej
1ΠΛ	fol-kemi	fol-kështim
2ΠΛ	fol-keni	fol-kështit
3ΠΛ	fol-kan	fol-kështin

(185) Ευκτική. Θέμα *fol-*

1ΕΝ	fol-sh-a
2ΕΝ	fol-sh
3ΕΝ	fol-të
1ΠΛ	fol-sh-im
2ΠΛ	fol-sh-i
3ΠΛ	fol-sh-in

(186) Προστακτική

2ΕΝ	fol
2ΠΛ	flit-ni

(187) Μη παρεμφατικός
fol-ur

(188) Μη ενεργητική φωνή[11]. Θέμα *flit-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
3ΕΝ	flit-e-t	flit-e-j / flit-e-sh	të flit-e-t	të flit-e-j / flit-e-sh

[11] Το συγκεκριμένο ρήμα δε χρησιμοποιείται στη μη ενεργητική φωνή, παρά μόνο σε απρόσωπες δομές τρίτου ενικού.

them ‘λέω’

(189) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	them	thosh-a	thashë
2ΕΝ	thua	thosh-e	the
3ΕΝ	tho-të	thosh-te	tha
1ΠΛ	the-mi	thosh-im	tha-më
2ΠΛ	tho-ni	thosh-it	tha-të
3ΠΛ	tho-në	thosh-in	tha-në

(190) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të them	të thosh-a
2ΕΝ	të thua-sh	të thosh-je
3ΕΝ	të tho-të	të thosh-te
1ΠΛ	të the-mi	të thosh-im
2ΠΛ	të tho-ni	të thosh-it
3ΠΛ	të tho-në	të thosh-in

(191) Επιφωνηματική. Θέμα *thën-* (< *thën-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	thën-kam	thën-kësha
2ΕΝ	thën-ke	thën-kështe
3ΕΝ	thën-ka	thën-kësh / thën-kej
1ΠΛ	thën-kemi	thën-kështim
2ΠΛ	thën-keni	thën-kështit
3ΠΛ	thën-kan	thën-kështin

(192) Ευκτική. Θέμα *thën-*

1ΕΝ	then-ç-a
2ΕΝ	then-ç
3ΕΝ	then-ç-të
1ΠΛ	then-ç-im
2ΠΛ	then-ç-i
3ΠΛ	then-ç-in

(193) Προστακτική

2ΕΝ	thuaj
2ΠΛ	tho-ni

(194) Μη παρεμφατικός
thë-në

(195) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *thu-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	thu-he-m	thu-he-sh-a	të thu-he-m	të thu-he-sh-a
2ΕΝ	thu-he-sh	thu-he-sh-e	të thu-he-sh	të thu-he-sh-e
3ΕΝ	thu-he-t	thu-he-j / thu-he-sh	të thu-he-t	të thu-he-j / thu-he-sh
1ΠΛ	thu-he-mi	thu-he-sh-im	të thu-he-mi	të thu-he-sh-im
2ΠΛ	thu-he-ni	thu-he-sh-it	të thu-he-ni	të thu-he-sh-it
3ΠΛ	thu-he-n	thu-he-sh-in	të thu-he-n	të thu-he-sh-in

vete ‘πηγαίνω’

(196) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	vete	vi-ja	va-jt-a
2ΕΝ	vete	vi-je	va-jt-e
3ΕΝ	vete	vi-nte	va-jt-i
1ΠΛ	ve-më / ve-mi	vi-nim	va-jt-ëm
2ΠΛ	vi-ni / ve-ni	vi-nit	va-jt-ët
3ΠΛ	ve-në	vi-nin	va-jt-ën

(197) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të vete	të vi-ja
2ΕΝ	të ve-sh	të vi-je
3ΕΝ	të ve-jë	të vi-nte
1ΠΛ	të ve-më / ve-mi	të vi-nim
2ΠΛ	të vi-ni / ve-ni	të vi-nit
3ΠΛ	të ve-në	të vi-nin

(198) Επιφωνηματική. Θέμα *vajt-* (< *vajt-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	vajt-kam	vajt-këshа
2ΕΝ	vajt-ke	vajt-këshe
3ΕΝ	vajt-ka	vajt-kësh / vajt-kej
1ΠΛ	vajt-kemi	vajt-këshim
2ΠΛ	vajt-keni	vajt-këshit
3ΠΛ	vajt-kan	vajt-këshin

(199) Ευκτική. Θέμα *va-*

1ΕΝ	va-fsh-a
2ΕΝ	va-fsh
3ΕΝ	va-f-të
1ΠΛ	va-fsh-im
2ΠΛ	va-fsh-i
3ΠΛ	va-fsh-in

(200) Προστακτική

2ΕΝ	-
2ΠΛ	-

(201) Μη παρεμφατικός
vajt-ur

(202) Μη ενεργητική φωνή[12]. Θέμα *ve-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
3ΕΝ	ve-he-t	ve-he-j / ve-he-sh	të ve-he-t	të ve-he-j / ve-he-sh

Υπάρχουν δύο ακόμα ρήματα τα οποία παρουσιάζουν μικρότερες αποκλίσεις και για τον λόγο αυτό στις γραμματικές περιγραφές της Αλβανικής συνήθως κατατάσσονται στα ρήματα της Συζυγίας ΙΙΙ. Τα ρήματα αυτά είναι τα *shpie* ‘στέλνω’ και *shtie* ‘βάζω μέσα, εισάγω’.

[12] Το συγκεκριμένο ρήμα δε χρησιμοποιείται στη μη ενεργητική φωνή, παρά μόνο σε απρόσωπες δομές τρίτου ενικού.

shpie ‘στέλνω’

(203) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	shpie	shpi-ja	shpu-r-a
2ΕΝ	shpie	shpi-je	shpu-r-e
3ΕΝ	shpie	shpi-nte	shpu-r-i
1ΠΛ	shpie-m	shpi-nim	shpu-më
2ΠΛ	shpi-ni	shpi-nit	shpu-të
3ΠΛ	shpi-en	shpi-nin	shpu-në

(204) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të shpie	të shpi-ja
2ΕΝ	të shpie-sh	të shpi-je
3ΕΝ	të shpier-ë	të shpi-nte
1ΠΛ	të shpie-m	të shpi-nim
2ΠΛ	të shpi-ni	të shpi-nit
3ΠΛ	të shpi-en	të shpi-nin

(205) Επιφωνηματική. Θέμα *shpën-* (< *shpën-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	shpën-kam	shpën-kësha
2ΕΝ	shpën-ke	shpën-këshe
3ΕΝ	shpën-ka	shpën-kësh / shpën-kej
1ΠΛ	shpën-kemi	shpën-këshim
2ΠΛ	shpën-keni	shpën-këshit
3ΠΛ	shpën-kan	shpën-këshin

(206) Ευκτική. Θέμα *shpën-* ή *shpu-*

1ΕΝ	shpën-ç-a / shpu-fsh-a
2ΕΝ	shpën-ç / shpu-fsh
3ΕΝ	shpën-ç-të / shpu-f-të
1ΠΛ	shpën-ç-im / shpu-fsh-im
2ΠΛ	shpën-ç-i / shpu-fsh-i
3ΠΛ	shpën-ç-in / shpu-fsh-in

(207) Προστακτική

2ΕΝ	shpjer
2ΠΛ	shpi-ni

(208) Μη παρεμφατικός
shpu-rë / shpë-në

(209) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *shpi-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	shpi-he-m	shpi-he-sh-a	të shpi-he-m	të shpi-he-sh-a
2ΕΝ	shpi-he-sh	shpi-he-sh-e	të shpi-he-sh	të shpi-he-sh-e
3ΕΝ	shpi-he-t	shpi-he-j / shpi-he-sh	të shpi-he-t	të shpi-he-j / shpi-he-sh
1ΠΛ	shpi-he-mi	shpi-he-sh-im	të shpi-he-mi	të shpi-he-sh-im
2ΠΛ	shpi-he-ni	shpi-he-sh-it	të shpi-he-ni	të shpi-he-sh-it
3ΠΛ	shpi-he-n	shpi-he-sh-in	të shpi-he-n	të shpi-he-sh-in

shtie ‘βάζω μέσα, εισάγω’

(210) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	shtie	shti-ja	shti-v-a
2ΕΝ	shtie	shti-je	shti-v-e
3ΕΝ	shtie	shti-nte	shti-u
1ΠΛ	shtie-m	shti-nim	shti-më
2ΠΛ	shti-ni	shti-nit	shti-të
3ΠΛ	shti-en	shti-nin	shti-në

(211) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të shtie	të shti-ja
2ΕΝ	të shtie-sh	të shti-je
3ΕΝ	të shtier-ë	të shti-nte
1ΠΛ	të shtie-m	të shti-nim
2ΠΛ	të shti-ni	të shti-nit
3ΠΛ	të shti-en	të shti-nin

(212) Επιφωνηματική. Θέμα *shtën-* (< *shtën-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	shtën-kam	shtën-kësha
2ΕΝ	shtën-ke	shtën-këshe
3ΕΝ	shtën-ka	shtën-kësh / shtën-kej
1ΠΛ	shtën-kemi	shtën-këshim
2ΠΛ	shtën-keni	shtën-këshit
3ΠΛ	shtën-kan	shtën-këshin

(213) Ευκτική. Θέμα *shtën-* ή *shti-*

1ΕΝ	shtën-ç-a / shti-fsh-a
2ΕΝ	shtën-ç / shti-fsh
3ΕΝ	shtën-ç-të / shti-f-të
1ΠΛ	shtën-ç-im / shti-fsh-im
2ΠΛ	shtën-ç-i / shti-fsh-i
3ΠΛ	shtën-ç-in / shti-fsh-in

(214) Προστακτική

2ΕΝ	shtjer
2ΠΛ	shti-ni

(215) Μη παρεμφατικός
shtë-në

(216) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *shti-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	shti-he-m	shti-he-sh-a	të shti-he-m	të shti-he-sh-a
2ΕΝ	shti-he-sh	shti-he-sh-e	të shti-he-sh	të shti-he-sh-e
3ΕΝ	shti-he-t	shti-he-j / shti-he-sh	të shti-he-t	të shti-he-j / shti-he-sh
1ΠΛ	shti-he-mi	shti-he-sh-im	të shti-he-mi	të shti-he-sh-im
2ΠΛ	shti-he-ni	shti-he-sh-it	të shti-he-ni	të shti-he-sh-it
3ΠΛ	shti-he-n	shti-he-sh-in	të shti-he-n	të shti-he-sh-in

3.1.1.1.6.3. Ανώμαλα ρήματα με υποκατάσταση

Τα ανώμαλα αυτά ρήματα διαθέτουν μη συσχετιζόμενα μεταξύ τους θέματα σε διάφορα σημεία του κλιτικού τους παραδείγματος, αλλά κατά βάση ακολουθούν τα πρότυπα των συζυγιών που περιγράφηκαν παραπάνω. Παραθέτουμε ενδεικτικά την κλίση κάποιων τέτοιων ρημάτων.

bie ‘πέφτω’

(217) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	bie	bi-ja	ra-shë
2ΕΝ	bie	bi-je	re
3ΕΝ	bie	bi-nte	ra
1ΠΛ	bie-m	bi-nim	ra-më
2ΠΛ	bi-ni	bi-nit	ra-të
3ΠΛ	bi-en	bi-nin	ra-në

(218) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të bie	të bi-ja
2ΕΝ	të bie-sh	të bi-je
3ΕΝ	të bier-ë	të bi-nte
1ΠΛ	të bie-m	të bi-nim
2ΠΛ	të bi-ni	të bi-nit
3ΠΛ	të bi-en	të bi-nin

(219) Επιφωνηματική. Θέμα *rën-* (< *rën-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	rën-kam	rën-kësha
2ΕΝ	rën-ke	rën-këshe
3ΕΝ	rën-ka	rën-kësh / rën-kej
1ΠΛ	rën-kemi	rën-këshim
2ΠΛ	rën-keni	rën-këshit
3ΠΛ	rën-kan	rën-këshin

(220) Ευκτική. Θέμα *rën-*

1ΕΝ	rën-ç-a
2ΕΝ	rën-ç
3ΕΝ	rën-ç-të
1ΠΛ	rën-ç-im
2ΠΛ	rën-ç-i
3ΠΛ	rën-ç-in

(221) Προστακτική

2ΕΝ	bjer
2ΠΛ	bi-ni

(222) Μη παρεμφατικός
rë-në

(223) Μη ενεργητική φωνή[13]. Θέμα *bi-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
3ΕΝ	bi-he-t	bi-he-j / bi-he-sh	të bi-he-t	të bi-he-j / bi-he-sh

bie ‘φέρνω’

(224) Οριστική

	ΠΑΡΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	bie	bi-ja	pru-r-a
2ΕΝ	bie	bi-je	pru-r-e
3ΕΝ	bie	bi-nte	pru-r-i
1ΠΛ	bie-m	bi-nim	pru-më
2ΠΛ	bi-ni	bi-nit	pru-të
3ΠΛ	bi-en	bi-nin	pru-në

(225) Υποτακτική

	ΠΑΡΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	të bie	të bi-ja
2ΕΝ	të bie-sh	të bi-je
3ΕΝ	të bier-ë	të bi-nte
1ΠΛ	të bie-m	të bi-nim
2ΠΛ	të bi-ni	të bi-nit
3ΠΛ	të bi-en	të bi-nin

[13] Το συγκεκριμένο ρήμα δε χρησιμοποιείται στη μη ενεργητική φωνή, παρά μόνο σε απρόσωπες δομές τρίτου ενικού.

(226) Επιφωνηματική. Θέμα *pru-* (< *pru-rë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	pru-kam	pru-këshа
2ΕΝ	pru-ke	pru-këshe
3ΕΝ	pru-ka	pru-kësh / pru-kej
1ΠΛ	pru-kemi	pru-këshim
2ΠΛ	pru-keni	pru-këshit
3ΠΛ	pru-kan	pru-këshin

(227) Ευκτική. Θέμα *pru-*

1ΕΝ	pru-fsh-a
2ΕΝ	pru-fsh
3ΕΝ	pru-f-të
1ΠΛ	pru-fsh-im
2ΠΛ	pru-fsh-i
3ΠΛ	pru-fsh-in

(228) Προστακτική

2ΕΝ	bjer
2ΠΛ	bi-ni

(229) Μη παρεμφατικός
pru-rë

(230) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *pru-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	pru-he-m	pru-he-sh-a	të pru-he-m	të pru-he-sh-a
2ΕΝ	pru-he-sh	pru-he-sh-e	të pru-he-sh	të pru-he-sh-e
3ΕΝ	pru-he-t	pru-he-j / pru-he-sh	të pru-he-t	të pru-he-j / pru-he-sh
1ΠΛ	pru-he-mi	pru-he-sh-im	të pru-he-mi	të pru-he-sh-im
2ΠΛ	pru-he-ni	pru-he-sh-it	të pru-he-ni	të pru-he-sh-it
3ΠΛ	pru-he-n	pru-he-sh-in	të pru-he-n	të pru-he-sh-in

ha ‘τρώω’

(231) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	ha	ha-ja	hëng-r-a
2ΕΝ	ha	ha-je	hëng-r-e
3ΕΝ	ha	ha-nte	hëng-r-i
1ΠΛ	ha-më	ha-nim	hëng-r-ëm
2ΠΛ	ha-ni	ha-nit	hëng-r-ët
3ΠΛ	ha-në	ha-nin	hëng-r-ën

(232) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të ha	të ha-ja
2ΕΝ	të ha-sh	të ha-je
3ΕΝ	të ha-jë	të ha-nte
1ΠΛ	të ha-më	të ha-nim
2ΠΛ	të ha-ni	të ha-nit
3ΠΛ	të ha-në	të ha-nin

(233) Επιφωνηματική. Θέμα *ngrën-* (< *ngrën-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	ngrën-kam	ngrën-kësha
2ΕΝ	ngrën-ke	ngrën-këshe
3ΕΝ	ngrën-ka	ngrën-kësh / ngrën-kej
1ΠΛ	ngrën-kemi	ngrën-këshim
2ΠΛ	ngrën-keni	ngrën-këshit
3ΠΛ	ngrën-kan	ngrën-këshin

(234) Ευκτική. Θέμα *ngrën-*

1ΕΝ	ngrën-ç-a
2ΕΝ	ngrën-ç
3ΕΝ	ngrën-ç-të
1ΠΛ	ngrën-ç-im
2ΠΛ	ngrën-ç-i
3ΠΛ	ngrën-ç-in

(235) Προστακτική

2ΕΝ	ha
2ΠΛ	ha-ni

(236) Μη παρεμφατικός
ngrë-në

(237) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *ha-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	ha-he-m	ha-he-sh-a	të ha-he-m	të ha-he-sh-a
2ΕΝ	ha-he-sh	ha-he-sh-e	të ha-he-sh	të ha-he-sh-e
3ΕΝ	ha-he-t	ha-he-j / ha-he-sh	të ha-he-t	të ha-he-j / ha-he-sh
1ΠΛ	ha-he-mi	ha-he-sh-im	të ha-he-mi	të ha-he-sh-im
2ΠΛ	ha-he-ni	ha-he-sh-it	të ha-he-ni	të ha-he-sh-it
3ΠΛ	ha-he-n	ha-he-sh-in	të ha-he-n	të ha-he-sh-in

jap ‘δίνω’

(238) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	jap	jep-ja	dha-sh-ë
2ΕΝ	jep	jep-je	dhe
3ΕΝ	jep	jep-te	dha
1ΠΛ	jap-im	jep-nim	dha-më
2ΠΛ	jep-ni	jep-nit	dha-të
3ΠΛ	jap-in	jep-nin	dha-në

(239) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të jap	të jep-ja
2ΕΝ	të jap-ësh	të jep-je
3ΕΝ	të jap-ë	të jep-te
1ΠΛ	të jap-im	të jep-nim
2ΠΛ	të jep-ni	të jep-nit
3ΠΛ	të jap-in	të jep-nin

(240) Επιφωνηματική. Θέμα *dhën-* (< *dhën-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	dhën-kam	dhën-kësha
2ΕΝ	dhën-ke	dhën-kështe
3ΕΝ	dhën-ka	dhën-kësh / dhën-kej
1ΠΛ	dhën-kemi	dhën-kështim
2ΠΛ	dhën-keni	dhën-kështit
3ΠΛ	dhën-kan	dhën-kështin

(241) Ευκτική. Θέμα *dhën-*

1ΕΝ	dhën-ç-a
2ΕΝ	dhën-ç
3ΕΝ	dhën-ç-të
1ΠΛ	dhën-ç-im
2ΠΛ	dhën-ç-i
3ΠΛ	dhën-ç-in

(242) Προστακτική

2ΕΝ	jep
2ΠΛ	jep-ni

(243) Μη παρεμφατικός
dhë-në

(244) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *jep-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	jep-e-m	jep-e-sh-a	të jep-e-m	të jep-e-sh-a
2ΕΝ	jep-e-sh	jep-e-sh-e	të jep-e-sh	të jep-e-sh-e
3ΕΝ	jep-e-t	jep-e-j / jep-e-sh	të jep-e-t	të jep-e-j / jep-e-sh
1ΠΛ	jep-e-mi	jep-e-sh-im	të jep-e-mi	të jep-e-sh-im
2ΠΛ	jep-e-ni	jep-e-sh-it	të jep-e-ni	të jep-e-sh-it
3ΠΛ	jep-e-n	jep-e-sh-in	të jep-e-n	të jep-e-sh-in

lë ‘φεύγω’

(245) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	lë	li-ja	la-sh-ë
2ΕΝ	lë	li-je	le
3ΕΝ	lë	li-te	la
1ΠΛ	lë-më	li-nim	la-më
2ΠΛ	li-ni	li-nit	la-të
3ΠΛ	lë-në	li-nin	la-në

(246) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të lë	të li-ja
2ΕΝ	të lë-sh	të li-je
3ΕΝ	të lë-r-ë	të li-te
1ΠΛ	të lë-më	të li-nim
2ΠΛ	të li-ni	të li-nit
3ΠΛ	të lë-në	të li-nin

(247) Επιφωνηματική. Θέμα *lën-* (< *lën-ë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	lën-kam	lën-kësha
2ΕΝ	lën-ke	lën-këshe
3ΕΝ	lën-ka	lën-kësh / lën-kej
1ΠΛ	lën-kemi	lën-këshim
2ΠΛ	lën-keni	lën-këshit
3ΠΛ	lën-kan	lën-këshin

(248) Ευκτική. Θέμα *lën-*

1ΕΝ	lën-ç-a
2ΕΝ	lën-ç
3ΕΝ	lën-ç-të
1ΠΛ	lën-ç-im
2ΠΛ	lën-ç-i
3ΠΛ	lën-ç-in

(249) Προστακτική

2ΕΝ	lër
2ΠΛ	li-ni

(250) Μη παρεμφατικός
lë-në

(251) Μη ενεργητική φωνή[14]. Θέμα *li-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
3ΕΝ	li-he-t	li-he-j / li-he-sh	të li-he-t	të li-he-j / li-he-sh

rri ‘μένω’

(252) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	rri	rri-ja	ndenj-a
2ΕΝ	rri	rri-je	nedenj-e
3ΕΝ	rri	rri-nte	ndenj-i
1ΠΛ	rri-më	rri-nim	ndenj-ëm
2ΠΛ	rri-ni	rri-nit	ndenj-ët
3ΠΛ	rri-në	rri-nin	ndenj-ën

(253) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të rri	të rri-ja
2ΕΝ	të rri-sh	të rri-je
3ΕΝ	të rri-jë	të rri-nte
1ΠΛ	të rri-më	të rri-nim
2ΠΛ	të rri-ni	të rri-nit
3ΠΛ	të rri-në	të rri-nin

[14] Το συγκεκριμένο ρήμα δε χρησιμοποιείται στη μη ενεργητική φωνή, παρά μόνο σε απρόσωπες δομές τρίτου ενικού.

(254) Επιφωνηματική. Θέμα *ndenj-* (< *ndenj-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	ndenj-kam	ndenj-kësha
2ΕΝ	ndenj-ke	ndenj-këshe
3ΕΝ	ndenj-ka	ndenj-kësh / ndenj-kej
1ΠΛ	ndenj-kemi	ndenj-këshim
2ΠΛ	ndenj-keni	ndenj-këshit
3ΠΛ	ndenj-kan	ndenj-këshin

(255) Ευκτική. Θέμα *ndenj-*

1ΕΝ	ndenj-ç-a
2ΕΝ	ndenj-ç
3ΕΝ	ndenj-ç-të
1ΠΛ	ndenj-ç-im
2ΠΛ	ndenj-ç-i
3ΠΛ	ndenj-ç-in

(256) Προστακτική

2ΕΝ	rri
2ΠΛ	rri-ni

(257) Μη παρεμφατικός
ndenj-ur

(258) Μη ενεργητική φωνή[15]. Θέμα *rri-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
3ΕΝ	rri-he-t	rri-he-j / rri-he-sh	të rri-he-t	të rri-he-j / rri-he-sh

[15] Το συγκεκριμένο ρήμα δε χρησιμοποιείται στη μη ενεργητική φωνή, παρά μόνο σε απρόσωπες δομές τρίτου ενικού.

shoh ‘βλέπω’

(259) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	shoh	shih-ja	pa-sh-ë
2ΕΝ	sheh	shih-je	pe
3ΕΝ	sheh	shih-te	pa
1ΠΛ	shoh-im	shih-nim	pa-më
2ΠΛ	shih-ni	shih-nit	pa-të
3ΠΛ	shoh-in	shih-nin	pa-në

(260) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të shoh	të shih-ja
2ΕΝ	të shoh-ësh	të shih-je
3ΕΝ	të shoh-ë	të shih-te
1ΠΛ	të shoh-im	të shih-nim
2ΠΛ	të shih-ni	të shih-nit
3ΠΛ	të shoh-in	të shih-nin

(261) Επιφωνηματική. Θέμα *pa-* (< *pa-rë*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	pa-kam	pa-kësha
2ΕΝ	pa-ke	pa-këshe
3ΕΝ	pa-ka	pa-kësh / pa-kej
1ΠΛ	pa-kemi	pa-këshim
2ΠΛ	pa-keni	pa-këshit
3ΠΛ	pa-kan	pa-këshin

(262) Ευκτική. Θέμα *pa-*

1ΕΝ	pa-fsh-a
2ΕΝ	pa-fsh
3ΕΝ	pa-f-të
1ΠΛ	pa-fsh-im
2ΠΛ	pa-fsh-i
3ΠΛ	pa-fsh-in

(263) Προστακτική

2ΕΝ	shih
2ΠΛ	shih-ni

(264) Μη παρεμφατικός
pa-rë

(265) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *shih-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	shih-e-m	shih-e-sh-a	të shih-e-m	të shih-e-sh-a
2ΕΝ	shih-e-sh	shih-e-sh-e	të shih-e-sh	të shih-e-sh-e
3ΕΝ	shih-e-t	shih-e-j / shih-e-sh	të shih-e-t	të shih-e-j / shih-e-sh
1ΠΛ	shih-e-mi	shih-e-sh-im	të shih-e-mi	të shih-e-sh-im
2ΠΛ	shih-e-ni	shih-e-sh-it	të shih-e-ni	të shih-e-sh-it
3ΠΛ	shih-e-n	shih-e-sh-in	të shih-e-n	të shih-e-sh-in

thërras ‘καλώ’

(266) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	thërras	thirr-ja / thërrit-ja	thirr-a / thërrit-a
2ΕΝ	thërret	thirr-je / thërrit-je	thirr-e / thërrit-e
3ΕΝ	thërret	thirr-te / thërris-te	thirr-i / thërrit-i
1ΠΛ	thërras-im	thirr-nim / thërrit-nim	thirr-ëm / thërrit-ëm
2ΠΛ	thërrit-ni	thirr-nit / thërrit-nit	thirr-ët / thërrit-ët
3ΠΛ	thërras-in	thirr-nin / thërrit-nin	thirr-ën / thërrit-ën

(267) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të thërras	të thirr-ja / thërrit-ja
2ΕΝ	të thërr-ësh	të thirr-je / thërrit-je
3ΕΝ	të thërr-ë	të thirr-te / thërris-te
1ΠΛ	të thërras-im	të thirr-nim / thërrit-nim
2ΠΛ	të thërrit-ni	të thirr-nit / thërrit-nit
3ΠΛ	të thërras-in	të thirr-nin / thërrit-nin

(268) Επιφωνηματική. Θέμα *thërrit-* (< *thërrit-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	thërrit-kam	thërrit-kësha
2ΕΝ	thërrit-ke	thërrit-kështe
3ΕΝ	thërrit-ka	thërrit-kësh / thërrit-kej
1ΠΛ	thërrit-kemi	thërrit-kështim
2ΠΛ	thërrit-keni	thërrit-kështit
3ΠΛ	thërrit-kan	thërrit-kështin

(269) Ευκτική. Θέμα *thërrit-*

1ΕΝ	thërrit-sh-a
2ΕΝ	thërrit-sh
3ΕΝ	thërrit-të
1ΠΛ	thërrit-sh-im
2ΠΛ	thërrit-sh-i
3ΠΛ	thërrit-sh-in

(270) Προστακτική

2ΕΝ	shih
2ΠΛ	shih-ni

(271) Μη παρεμφατικός
thërrit-ur

(272) Μη ενεργητική φωνή. Θέμα *thirr-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	thirr-e-m	thirr-e-sh-a	të thirr-e-m	të thirr-e-sh-a
2ΕΝ	thirr-e-sh	thirr-e-sh-e	të thirr-e-sh	të thirr-e-sh-e
3ΕΝ	thirr-e-t	thirr-e-j / thirr-e-sh	të thirr-e-t	të thirr-e-j / thirr-e-sh
1ΠΛ	thirr-e-mi	thirr-e-sh-im	të thirr-e-mi	të thirr-e-sh-im
2ΠΛ	thirr-e-ni	thirr-e-sh-it	të thirr-e-ni	të thirr-e-sh-it
3ΠΛ	thirr-e-n	thirr-e-sh-in	të thirr-e-n	të thirr-e-sh-in

vdes ‘πεθαίνω’

(273) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	vdes	vdis-ja	vdiq-a
2ΕΝ	vdes	vdis-je	vdiq-e
3ΕΝ	vdes	vdis-te	vdiq-i
1ΠΛ	vdes-im	vdis-nim	vdiq-ëm
2ΠΛ	vdis-ni	vdis-nit	vdiq-ët
3ΠΛ	vdes-in	vdis-nin	vdiq-ën

(274) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të vdes	të vdis-ja
2ΕΝ	të vdes-ësh	të vdis-je
3ΕΝ	të vdes-ë	të vdis-te
1ΠΛ	të vdes-im	të vdis-nim
2ΠΛ	të vdis-ni	të vdis-nit
3ΠΛ	të vdis-in	të vdis-nin

(275) Επιφωνηματική. Θέμα *vdek-* (< *vdek-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	vdek-kam	vdek-kësha
2ΕΝ	vdek-ke	vdek-këshe
3ΕΝ	vdek-ka	vdek-kësh / vdek-kej
1ΠΛ	vdek-kemi	vdek-këshim
2ΠΛ	vdek-keni	vdek-këshit
3ΠΛ	vdek-kan	vdek-këshin

(276) Ευκτική. Θέμα *vdek-*

1ΕΝ	vdek-sh-a
2ΕΝ	vdek-sh
3ΕΝ	vdek-të
1ΠΛ	vdek-sh-im
2ΠΛ	vdek-sh-i
3ΠΛ	vdek-sh-in

(278) Προστακτική

2ΕΝ	vdis
2ΠΛ	vdis-ni

(279) Μη παρεμφατικός
vdek-ur

Το συγκεκριμένο ρήμα δεν έχει μη ενεργητική φωνή.

vij ‘έρχομαι’

(279) Οριστική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	vij	vi-ja	erdh-a
2ΕΝ	vjen	vi-je	erdh-e
3ΕΝ	vjen	vi-nte	erdh-i
1ΠΛ	vi-jmë	vi-nim	erdh-ëm
2ΠΛ	vi-ni	vi-nit	erdh-ët
3ΠΛ	vi-jnë	vi-nin	erdh-ën

(280) Υποτακτική

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	të vij	të vi-ja
2ΕΝ	të vij-sh	të vi-je
3ΕΝ	të vi-jë	të vi-nte
1ΠΛ	të vi-jmë	të vi-nim
2ΠΛ	të vi-ni	të vi-nit
3ΠΛ	të vi-jnë	të vi-nin

(281) Επιφωνηματική. Θέμα *ardh-* (< *ardh-ur*)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	ardh-kam	ardh-kësha
2ΕΝ	ardh-ke	ardh-këshe
3ΕΝ	ardh-ka	ardh-kësh / ardh-kej
1ΠΛ	ardh-kemi	ardh-këshim
2ΠΛ	ardh-keni	ardh-këshit
3ΠΛ	ardh-kan	ardh-këshin

(282) Ευκτική. Θέμα *ardh-*

1ΕΝ	ardh-sh-a
2ΕΝ	ardh-sh
3ΕΝ	ardh-të
1ΠΛ	ardh-sh-im
2ΠΛ	ardh-sh-i
3ΠΛ	ardh-sh-in

(283) Προστακτική

2ΕΝ	eja
2ΠΛ	eja-ni

(284) Μη παρεμφατικός
ardh-ur

(285) Μη ενεργητική φωνή[16]. Θέμα *vi-*

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ		ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
3ΕΝ	vi-he-t	vi-he-j / vi-he-sh	të vi-he-t	të vi-he-j / vi-he-sh

3.1.1.2. Τα ρηματικά συντάγματα

Οι ρηματικές γραμματικές κατηγορίες της Αλβανικής εκτός από τη μορφολογική τους πραγμάτωση διαθέτουν και συμπληρωματικές συντακτικές πραγματώσεις μέσω ρηματικών συνταγμάτων. Τα ρηματικά συντάγματα αποτελούνται από έναν ρηματικό τύπο και κάποιο μόριο ή βοηθητικό ρήμα ή κλιτικό ή συνδυασμούς τους.

3.1.1.2.1. Συντάγματα συντελεσμένης όψης

Ξεκινώντας από την όψη, πέρα από τη διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης, η Αλβανική δηλώνει και τη συντελεσμένη όψη, η οποία πραγματώνεται με το σύνταγμα *kam* ‘έχω’ + μη παρεμφατικός ρηματικός τύπος για την ενεργητική φωνή και *jam* ‘είμαι’ + μη παρεμφατικός ρηματικός τύπος για την παθητική. Ανάλογα με την κλίση του βοηθητικού ρήματος προκύπτουν οι διάφοροι συντελεσμένοι τύποι στις διάφορες εγκλίσεις: [17]

[16] Το συγκεκριμένο ρήμα δε χρησιμοποιείται στη μη ενεργητική φωνή, παρά μόνο σε απρόσωπες δομές τρίτου ενικού.

[17] Τα ρηματικά συντάγματα περιγράφονται με βάση το γραμματικό (μορφολογικό) προσδιορισμό (χαρακτηριστικά) των ρηματικών τους τύπων. Στην παρένθεση δηλώνεται η παραδοσιακή ονομασία των συνταγμάτων στις γραμματικές της Αλβανικής και η αντίστοιχη απόδοσή τους σε γραμματικές περιγραφές στην Αγγλική και στην Ελληνική.

- Οριστική
  - συντελεσμένος παροντικός (e kryer, present perfect, παρακείμενος)
  - συντελεσμένος μη συνοπτικός παρελθοντικός (e kryer e plotë / më se e kryer, past perfect / pluperfect, υπερσυντέλικος)
  - συντελεσμένος συνοπτικός παρελθοντικός (e kryer e tejshkuar, pluperfect / historic perfect, τετελεσμένος αόριστος[18])
- Υποτακτική
  - συντελεσμένος παροντικός
  - συντελεσμένος παρελθοντικός
- Επιφωνηματική
  - συντελεσμένος παροντικός
  - συντελεσμένος παρελθοντικός
- Συντελεσμένη Ευκτική

Στη συνέχεια παραθέτουμε τα κλιτικά παραδείγματα αυτών των τύπων χρησιμοποιώντας ως ενδεικτικό παράδειγμα το ρήμα *laj* 'πλένω'.

(286) Οριστική

	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΟ		
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		(ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)[19]	(ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	kam la-rë	kisha la-rë	pata la-rë
2ΕΝ	ke la-rë	kishe la-rë	pate la-rë
3ΕΝ	ka la-rë	kishte la-rë	pati la-rë
1ΠΛ	kemi la-rë	kishim la-rë	patëm la-rë
2ΠΛ	keni la-rë	kishit la-rë	patët la-rë
3ΠΛ	kanë la-rë	kishin la-rë	paten la-rë

[18] Τον όρο 'τετελεσμένος αόριστος' χρησιμοποιεί ο Παπαφίλης (2007).

[19] Στην παρένθεση τοποθετούνται οι γραμματικές πληροφορίες του ρηματικού τύπου των οποίων η δήλωση ουδετεροποιείται στα εν λόγω συντάγματα.

(287) Λοιπές εγκλίσεις

	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΟ				
	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ		ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ		ΕΥΚΤΙΚΗ
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)	
1ΕΝ	të kem la-rë	të kasha la-rë	paskam la-rë	paskësha la-rë	paça la-rë
2ΕΝ	të kesh la-rë	të kishe la-rë	paske la-rë	paskëshe la-rë	paç la-rë
3ΕΝ	të ketë la-rë	të kishte la-rë	paska la-rë	paskësh la-rë	pastë la-rë
1ΠΛ	të kemi la-rë	të kishim la-rë	paskemi la-rë	paskëshim la-rë	paçim la-rë
2ΠΛ	të keni la-rë	të kishit la-rë	paskeni la-rë	paskëshit la-rë	paçi la-rë
3ΠΛ	të kenë la-rë	të kishin la-rë	paskan la-rë	paskëshin la-rë	paçin la-rë

3.1.1.2.2. Εξελικτική όψη (Progresive aspect)

Μορφοσυντακτικά δηλώνεται και η εξελικτική όψη, η οποία αποτελεί μία υποπερίπτωση της μη συνοπτικής όψης. Η δήλωσή της περιλαμβάνει τους μη συνοπτικούς τύπους (μη παρελθοντικούς και παρελθοντικούς) και το προ-ρηματικό μόριο *po*:

- *po* + μη συνοπτικός μη παροντικός
- *po* + μη συνοπτικός παρελθοντικός

(288)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΠΑΡΟΝ)	ΠΑΡΕΛΘΟΝ
1ΕΝ	po la-j	po la-ja
2ΕΝ	po la-n	po la-je
3ΕΝ	po la-n	po la-nte
1ΠΛ	po la-jmë	po la-nim
2ΠΛ	po la-ni	po la-nit
3ΠΛ	po la-jnë	po la-nin

3.1.1.2.3. Μέλλοντας και επιστημική τροπικότητα

Μπροστά από τα παραδείγματα της υποτακτικής είναι δυνατό να προστεθεί το μόριο *do*. Το μόριο αυτό είναι ανάλογο με το μόριο *θα* της Ελληνικής με την έννοια ότι όταν προηγείται των μη παρελθοντικών παραδειγμάτων δίνει τον μέλλοντα, ενώ όταν προηγείται παρελθοντικών συνταγμάτων δηλώνει μια σειρά από επιστημικές τροπικότητες όπως είναι η δυνητική, η πιθανότητα, το επιστημικό συμπέρασμα, το αντίθετο του πραγματικού κ.λπ.:

- *do* + υποτακτική μη παρελθοντική (e ardhshme, future, μέλλοντας)
- *do* + υποτακτική παρελθοντική (mënyra kushtore, conditional, δυνητική)

- *do* + υποτακτική συντελεσμένη μη παρελθοντική (e ardhshme e përparshme, future perfect, συντελεσμένος μέλλοντας)
- *do* + υποτακτική συντελεσμένη παρελθοντική (e kryer e mënyrës kushtore, perfect conditional, συντελεσμένη δυνητική)

(289)

	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΟ	
			ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)
1ΕΝ	do të la-j	do të la-ja	do të kem la-rë	do të kisha la-rë
2ΕΝ	do të la-sh	do të la-je	do të kesh la-rë	do të kishe la-rë
3ΕΝ	do të la-jë	do të la-nte	do të ketë la-rë	do të kishte la-rë
1ΠΛ	do të la-jmë	do të la-nim	do të kemi la-rë	do të kishim la-rë
2ΠΛ	do të la-ni	do të la-nit	do të keni la-rë	do të kishit la-rë
3ΠΛ	do të la-jnë	do të la-nin	do të kenë la-rë	do të kishin la-rë

3.1.1.2.4. Μη παρεμφατικά συντάγματα

Η Αλβανική διαθέτει και μια σειρά μη παρεμφατικών συνταγμάτων τα οποία βασίζονται στο μη παρεμφατικό τύπο. Τα συντάγματα αυτά είναι τα εξής:

- Γερούνδιο (përcjellore, gerundive): *duke* + μη παρεμφατικός τύπος (π.χ. *duke larë* 'πλένοντας, ενώ έπλενα')
- Στερητικό[20] (e pashtjelluar mohore, privative): *pa* + μη παρεμφατικός τύπος (π.χ. *pa larë* 'χωρίς να πλύνω')
- Απαρέμφατο (paskajore, infinitive): *për* + *të* + μη παρεμφατικός τύπος (π.χ. *për të larë* 'για να πλύνω')
- Απόλυτος (absolutive): *me* + *të* + μη παρεμφατικός ρηματικός τύπος (π.χ. *me të larë* 'πλένοντας, κατά τη διάρκεια του πλυσίματος')

3.1.1.2.5. Συντάγματα μη ενεργητικής φωνής

Μια πολύ χαρακτηριστική δομή της Αλβανικής είναι ο σχηματισμός μερικών τύπων της μη ενεργητικής φωνής με την προσθήκη του κλιτικού *u*. Το κλιτικό αυτό, το οποίο αποτελεί στην ουσία ένα κλιτικό αυτοπαθητικό τύπο, μπαίνει πριν από τον αντίστοιχο ρηματικό τύπο της ενεργητικής. Στην προστακτική ωστόσο το κλιτικό αυτό εμφανίζεται αμέσως μετά το θέμα και πριν την κατάληξη (*ενδόκλιση*), όπου αυτή υπάρχει. Όταν το θέμα λήγει σε φωνήεν εμφανίζεται με τη μορφή *-hu*. Όταν όμως η προστακτική παίρνει το αρνητικό μόριο *mos*, το κλιτικό βρίσκεται αμέσως πριν από τον ρηματικό τύπο και μετά από το αρνητικό μόριο:

[20] Ο Κυριαζής (1994) ονομάζει το συγκεκριμένο σύνταγμα «σχήμα *pa* + μετοχή» ενώ ο Παπαφίλης (2007) «αμετάβλητο αρνητικό τύπο».

(290)

	ΟΡΙΣΤΙΚΗ	ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ		ΕΥΚΤΙΚΗ	ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ		ΚΑΤΑΦΑΤΙΚΗ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ
1ΕΝ	u lava	u lakam	u lakësha	u lafsha		
2ΕΝ	u lave	u lake	u lakëshe	u lafsh	la-hu	mos u laj
3ΕΝ	u la	u laka	u lakësh / u lakej	u laftë		
1ΠΛ	u lame	u lakemi	u lakëshim	u lafshim		
2ΠΛ	u latë	u lakeni	u lakëshit	u lafshi	la-hu-ni	mos u lani
3ΠΛ	u lanë	u lakan	u lakëshin	u lafshin		

Οι μη ενεργητικοί μη παρεμφατικοί τύποι σχηματίζονται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, δηλ. με την πρόταξη του κλιτικού *u*.

- Μη ενεργητικό Γερούνδιο: *duke u larë*
- Μη ενεργητικό Στερητικό: *pa u larë*
- Μη ενεργητικό Απαρέμφατο: *për t' u larë*
- Μη ενεργητική Απόλυτος: *me t' u larë*

Οι συντελεσμένοι τύποι της μη ενεργητικής σχηματίζονται όπως και αυτοί της ενεργητικής με την προσθήκη όμως του βοηθητικού ρήματος *jam* 'είμαι' αντί του *kam* 'έχω':

(291) Οριστική

	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΟ		
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
1ΕΝ	jam la-rë	isha la-rë	qeshë la-rë
2ΕΝ	je la-rë	ishe la-rë	qe la-rë
3ΕΝ	është la-rë	ishte la-rë	qe la-rë
1ΠΛ	jemi la-rë	ishim la-rë	qeme la-rë
2ΠΛ	jeni la-rë	ishit la-rë	qetë la-rë
3ΠΛ	janë la-rë	ishin la-rë	qenë la-rë

(292) Λοιπές εγκλίσεις

	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΟ				
	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ		ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ		ΕΥΚΤΙΚΗ
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ (ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ)	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
1ΕΝ	të jem la-rë	të isha la-rë	qenkam la-rë	qenkësha la-rë	qofsha la-rë
2ΕΝ	të jesh la-rë	të ishe la-rë	qenke la-rë	qenkëshe la-rë	qofsh la-rë
3ΕΝ	të jetë la-rë	të ishte la-rë	qenka la-rë	qenkësh la-rë	qoftë la-rë
1ΠΛ	të jemi la-rë	të ishim la-rë	qenkemi la-rë	qenkëshim la-rë	qofshim la-rë
2ΠΛ	të jeni la-rë	të ishit la-rë	qenkeni la-rë	qenkëshit la-rë	qofshi la-rë
3ΠΛ	të jenë la-rë	të ishin la-rë	qenkan la-rë	qenkëshin la-rë	qofshin la-rë

3.1.2. Σύντομη περιγραφή της ρηματικής μορφοσύνταξης της Ελληνικής (Βασίλειος Σπυρόπουλος & Νικόλαος Σταματογιάννης)

3.1.2.1. Γενικές παρατηρήσεις στη ρηματική μορφοσύνταξη της Ελληνικής

Το ρηματικό σύστημα της Ελληνικής πραγματώνει τις εξής γραμματικές κατηγορίες με τις αντίστοιχες τιμές τους:

(293) Φωνή: ενεργητική – παθητική
Όψη: μη συνοπτική – συνοπτική – συντελεσμένη
Χρόνος: παρελθόν – μη παρελθόν (παρόν) – μέλλον
Συμφωνία υποκειμένου: πρόσωπο (1-2-3) – αριθμός (ενικός – πληθυντικός)
Έγκλιση: οριστική – υποτακτική – προστακτική

Αυτές οι κατηγορίες πραγματώνονται από έναν συνδυασμό μορφολογίας και σύνταξης. Συγκεκριμένα, καθαρά μορφολογική είναι η πραγμάτωση της φωνής και της συμφωνίας υποκειμένου. Στην όψη, η μορφολογική διάκριση είναι ανάμεσα στη μη συνοπτική και συνοπτική όψη, ενώ η συντελεσμένη όψη είναι μια εξειδικευμένη δήλωση της συνοπτικής όψης, η οποία πραγματώνεται συντακτικά με το βοηθητικό ρήμα *έχω*.

(294)

ΟΨΗ			
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ			
μη συνοπτκή	συνοπτική	συνοπτική	ΣΥΝΤΑΞΗ
		συντελεσμένη	

Ομοίως, ο χρόνος δηλώνεται μορφολογικά μόνο ως προς τη διάκριση παρελθόν – μη παρελθόν. Οι μη παρελθοντικοί τύποι έχουν τη δυνατότητα να δηλώνουν τόσο το παρόν όσο και το μέλλον. Στη δεύτερη περίπτωση προσδιορίζονται συντακτικά από το προρηματικό μόριο *θα*.

(295)

ΧΡΟΝΟΣ			
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ			
παρελθόν	μη παρελθόν	παρόν	ΣΥΝΤΑΞΗ
		μέλλον	

Τέλος η έγκλιση διακρίνεται μορφολογικά σε προστακτική – μη προστακτική. Η τύποι της μη προστακτικής χρησιμοποιούνται τόσο από την οριστική όσο και από την υποτακτική, οι οποίες ορίζονται συντακτικά από το είδος της άρνησης (*δεν ~ μην*) και από την πρόταξη του μορίου *να/ας* για την υποτακτική.

(296)

ΕΓΚΛΙΣΗ			
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ			
προστακτική	μη προστακτική	οριστική	ΣΥΝΤΑΞΗ
		υποτακτική	

3.1.2.2. Περιγραφή της ρηματικής μορφολογίας

3.1.2.2.1. Οι συζυγίες (κλιτικές τάξεις)

Υπάρχουν τρεις *κλιτικές τάξεις/συζυγίες* (*conjugations*). Η διάκριση ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη συζυγία βασίζεται στη θέση του τόνου στο πρώτο πρόσωπο ενικού του ενεστώτα ενεργητικής (αυτός είναι και ο 'τύπος λεξικού', δηλ. ο τύπος με τον οποίο παρατίθενται κατά σύμβαση τα ρήματα στο λεξικό).

Πρώτη Συζυγία. Η συζυγία αυτή είναι η πιο πολυάριθμη και περιλαμβάνει ρήματα που κατά την κλίση τους δεν τονίζονται στην κατάληξη σε όλους τους τύπους εκτός από τους παθητικούς συνοπτικούς μη παρελθοντικούς τύπους.

Δεύτερη Συζυγία. Τα ρήματα της συζυγίας αυτής χαρακτηρίζονται από το ότι τονίζονται στην κατάληξη στους μη συνοπτικούς μη παρελθοντικούς τύπους. Τα ρήματα της 2^{ης} Συζυγίας χαρακτηρίζονται επίσης από την επέκταση του θέματος με το φωνήεν -i (< *-η* >) ή -a (< *-α* >) κατά το σχηματισμό των συνοπτικών τύπων και την προσθήκη του επιθήματος -us (< *-ουσ* >) ή -aɣ (< *-αγ* >) πριν από τις προσωπικές καταλήξεις κατά τον σχηματισμό των μη συνοπτικών παρελθοντικών τύπων. Διακρίνονται σε δύο τάξεις:

- **Τάξη Α**: τα ρήματα της τάξης αυτής έχουν και έναν εναλλακτικό μη συνοπτικό μη παρελθοντικό τύπο πρώτου ενικού σε -ao (< *-αω* >) και οι καταλήξεις που χρησιμοποιούνται στους μη συνοπτικούς μη παρελθοντικούς τύπους έχουν σταθερά το θεματικό φωνήεν a (< *α* >) (με εξαίρεση το 1Πλ και το 3Πλ όπου υπάρχουν και εναλλακτικοί τύποι με το θεματικό φωνήεν u (< *ου* >)).

- **Τάξη Β**: στα ρήματα της τάξης αυτής απουσιάζει ο παραπάνω εναλλακτικός μη συνοπτικός μη παρελθοντικος τύπος πρώτου ενικού και οι υπόλοιπες καταλήξεις που χρησιμοποιούνται στους μη συνοπτικούς μη παρελθοντικούς τύπους δε χρησιμοποιούν το θεματικό φωνήεν a. Επίσης τα ρήματα αυτά χρησιμοποιούν μόνο το επίθημα -us στους μη συνοπτικούς παρελθοντικούς τύπους.

Να σημειωθεί ότι πολλά ρήματα της Δεύτερης Συζυγίας χρησιμοποιούν εναλλακτικά τα πρότυπα και των δύο τάξεων (βλ. Holton et al. 1997, 1999, 2011 για μια λίστα αυτών των ρημάτων).

Τρίτη Συζυγία. Υπάρχει μια μικρή ομάδα ρημάτων τα οποία είναι φωνηεντόληκτα και των οποίων οι μη παρελθοντικές καταλήξεις δε διαθέτουν θεματικό φωνήεν. Τα ρήματα αυτά χρησιμοποιούν επίσης το επίθημα -ɣ (< -*γ* >) πριν από τις προσωπικές καταήξεις στους μη συνοπτικούς παρελθοντικούς τύπους. Τα ρήματα αυτά παραδοσιακά ονομάζονταν συνηρημένα και εντάσσονταν στη Δεύτερη Συζυγία (βλ. Τριανταφυλλίδης 1988[1941], Holton et al. 1997, 1999, 2011).

Στον πίνακα που ακολουθεί δίνεται ενδεικτικά η κλίση του μη συνοπτικού μη παρελθοντικού (ενεστώτας) της ενεργητικής και για τις τέσσερις πραναφερθείσες ομάδες ρημάτων, όπου και είναι φανερή η διαφοροποίηση τους:

(297) Οι τρεις συζυγίες (μη παρελθοντικοί τύποι)

	1Η ΣΥΖΥΓΙΑ	2Η ΣΥΖΥΓΙΑ		3Η ΣΥΖΥΓΙΑ
		ΤΑΞΗ Α	ΤΑΞΗ Β	
1ΕΝ	iðɾî-o	aɣap-á-o / ayap-ó	θeor-ó	ké-o
2ΕΝ	iðɾî-i-s	aɣap-á-s	θeor-î-s	ké-s
3ΕΝ	iðɾî-i	aɣap-á-(i)	θeor-î	ké-i
1ΠΛ	iðɾî-u-me	aɣap-á-me / ayap-ú-me	θeor-ú-me	ké-me
2ΠΛ	iðɾî-e-te	aɣap-á-te	θeor-î-te	ké-te
3ΠΛ	iðɾî-u-n(e)	aɣap-á-n(e) / ayap-ú-n(e)	θeor-ú-n(e)	ké-ne

3.1.2.2.2. Οι γραμματικές κατηγορίες και η πραγμάτωσή τους

3.1.2.2.2.1. Συμφωνία υποκειμενου

Στην Ελληνική τα ρήματα διαθέτουν προσωπικές κλιτικές καταλήξεις, οι οποίες εμφανίζουν τρία πρόσωπα (1ο, 2ο και 3ο) και δύο αριθμούς (ενικό και πληθυντικό). Το πρόσωπο και ο αριθμός του ρήματος συμφωνεί με το πρόσωπο και τον αριθμό της ονοματικής φράσης που δηλώνει το υποκείμενο.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι προσωπικές καταλήξεις στην ενεργητική και στην παθητική φωνή με τα θεματικά φωνήεντα να ενσωματώνονται στην κατάληξη. Υπάρχουν δύο ομάδες καταλήξεων: [21]

- Ομάδα Α: τέσσερα σύνολα καταλήξεων μη προστακτικής με έξι διακριτούς τύπους το καθένα. Τα σύνολα 1, 3 και 4 διαθέτουν ξεχωριστούς τύπους για την πρώτη συζυγία και για τις τάξεις της δεύτερης

[21] Οι καταλήξεις στους παρακάτω πίνακες καθώς και τα διάφορα επιθήματα δίνονται με τη φωνηματική τους αναπαράσταση.

(298α-β). Να σημειωθεί ότι τα ρήματα της τρίτης συζυγίας χρησιμοποιούν τις καταλήξεις της πρώτης συζυγίας με τη μόνη διαφορά ότι στο σύνολο καταλήξεων 1 δε διαθέτουν το θεματικό φωνήεν της κατάληξης (δηλ. οι καταλήξεις είναι -o, -s, -i, -me, -te, -n(e)).

- **Ομάδα Β**: δύο σύνολα καταλήξεων προστακτικής με δύο διακριτούς τύπους το καθένα (299).

(298α) Καταλήξεις μη προστακτικής

	ΟΜΑΔΑ Α ΜΗ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ						
	ΣΥΝΟΛΟ 1 ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ			ΣΥΝΟΛΟ 2 ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΣΥΝΟΛΟ 3 ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ		
	1	2Α	2Β		1	2Α	2Β
1ΕΝ	-o	-ó / -áo	-ó	-a	-ome	-iéme	-úme
2ΕΝ	-is	-ás	-îs	-es	-ese	-iése	-îse
3ΕΝ	-i	-ái	-î	-e	-ete	-iéte	-îte
1ΠΛ	-ume	-áme / -úme	-úme	-ame	-omaste	-iómaste	-úmaste
2ΠΛ	-ete	-áte	-îte	-ate	-este	-iéste	-îste
3ΠΛ	-un(e)	-án(e) / -ún(e)	-ún(e)	-an(e)	-onde	-iúnde	-únde

(298β) Καταλήξεις μη προστακτικής

	ΟΜΑΔΑ Α ΜΗ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ		
	ΣΥΝΟΛΟ 4 ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΜΗ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ		
	1	2Α	2Β
1ΕΝ	-ómun(a)	-iómun(a)	-úmun
2ΕΝ	-ósun(a)	-iósun(a)	-úsun
3ΕΝ	-ótan(e)	-iótan(a)	-úndan
1ΠΛ	-ómastan	-iómastan	-úmastan
2ΠΛ	-ósastan	-iósastan	-úsastan
3ΠΛ	-óndan / -óndusan	-iúndan / -ióndusan	-úndan

(299) Καταλήξεις προστακτικής

	ΟΜΑΔΑ Β ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ	
	ΣΥΝΟΛΟ 5 ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	ΣΥΝΟΛΟ 6 ΜΗ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ
2ΕΝ	-e	-u
2ΠΛ	-(e)te	-îte

Είναι προφανές ότι οι καταλήξεις που δηλώνουν τη συμφωνία του υποκειμένου δηλώνουν συγχωνευτικά και άλλες γραμματικές κατηγορίες και πιο συγκεκριμένα το χρόνο και τη μη ενεργητική φωνή.

3.1.2.2.2.2. Όψη

Το ρηματικό σύστημα της Ελληνικής διακρίνει τρία είδη όψης: συνοπτική, μη συνοπτική και συντελεσμένη. Από αυτές η συνοπτική και η μη συνοπτική όψη εκφράζονται μορφολογικά, δηλαδή μέσα στον ίδιο το ρηματικό τύπο, ενώ η συντελεσμένη όψη εκφράζεται περιφραστικά με τη χρήση βοηθητικών ρημάτων και του μη παρεμφατικού ρηματικού τύπου (παραδοσιακά 'απαρέμφατο'), ο οποίος όμως φέρει συνοπτική μορφολογία.

Οι μη συνοπτικοί τύποι χρησιμοποιούν το βασικό θέμα του ρήματος στο οποίο προσαρτούν τα επιθήματα που δηλώνουν τις λοιπές γραμματικές κατηγορίες, εκτός από τους μη συνοπτικούς παρελθοντικούς τύπους της $2^{ης}$ και $3^{ης}$ συζυγίας που διαθέτουν και ειδικά επιθήματα μη συνοπτικής όψης. Οι συνοπτικοί τύποι από την άλλη προκύπτουν είτε με την προσθήκη ειδικών επιθημάτων συνοπτικής όψης είτε με την τροποποίηση του βασικού θέματος (κανόνες επαναπροσδιορισμού και κανόνες υποκατάστασης) είτε και με τα δύο (βλ. Holton et al. 1997, 1999, 2011).

Τα βασικά επιθήματα όψης είναι τα εξής:

(300) <u>επιθήματα όψης</u>
-∅: αλλού[22]
-s: {συνοπτική}
-θ: {παθητική, συνοπτική}
-ik: {παρελθόν, συνοπτική}
-ús: {παρελθόν, μη συνοπτική, Συζυγία 2}
-aɣ: {παρελθόν, μη συνοπτική, Συζυγία 2Α}
-ɣ: {παρελθόν, μη συνοπτική, Συζυγία 3}
Σύνολο καταλήξεων 4: {παρελθόν, μη συνοπτική, μη ενεργητική}

Οι *κανόνες επαναπροσδιορισμού* (*readjustment rules*) είναι κατά βάση μορφοφωνολογικοί κανόνες οι οποίοι τροποποιούν το θέμα του ρήματος (α) με το να αλλάζουν είτε το βασικό του φωνήεν είτε κάποιο σύμφωνο (συνήθως το τελικό) είτε και τα δύο· ή (β) με το να προσθέτουν ή να αφαιρούν κάποια συλλαβή. Παραθέτουμε ενδεικτικά κάποια παραδείγματα ρημάτων που χρησιμοποιούν κανόνες υποκατάστασης για να δηλώσουν τη διάκριση μη συνοπτικής – συνοπτικής όψης:

[22] Ως 'αλλού' ορίζεται ο γραμματικός προσδιορισμός του σχηματιστικού το οποίο χρησιμοποιείται στους τύπους που δεν παριλαμβάνουν κάποιον από τους χαρακτηρισμούς των υπόλοιπων σχετικών επιθημάτων.

(301)

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ		ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	
ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ
plé-o	é-ple-a	pléf-s-o	é-plef-s-a
aláz-o	álaz-a	alák-s-o	álak-s-a
prát-o	é-prat-a	prák-s-o	é-prak-s-a
anastén-o	anásten-a	anast-îs-o	anást-is-a
sopén-o	sópen-a	sopá-s-o	sópa-s-a
anasén-o	anásen-a	anasán-o	anásan-a
varén-o	váren-a	varîn-o	várin-a
paθén-o	páθen-a	páθ-o	é-paθ-a
pérn-o	é-pern-a	pár-o	pîr-a
piɣén-o	pîɣen-a	pá-o	pîɣ-a
kléo	é-kle-ɣ-a	kláp-s-o	é-klap-s-a
filá-o	fila-ɣ-a	filák-s-o	filak-s-a
bén-o	é-ben-a	b-ó	b-îk-a
vrîsk-o	é-vrisk-a	vr-ó	vr-îk-a

Η υποκατάσταση (suppletion) είναι μια μορφολογική διαδικασία σύμφωνα με την οποία ένα ρήμα διαθέτει τελείως διαφορετικά θέματα για τη δήλωση κάποιων γραμματικών κατηγοριών. Παραθέτουμε κάποια ενδεικτικά παραδείγματα ρημάτων που χρησιμοποιούν την υποκατάσταση για να δηλώσουν τη συνοπτική όψη.

(302)

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ		ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	
ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ
vlép-o	é-vlep-a	ð-ó	îð-a
érx-ome	erx-ómuna	érθ-o / rθ-ó	îrθ-a
lé-o	é-le-ɣ-a	p-ó	îp-a
tró-o	é-tro-ɣ-a	fá-o	é-faɣ-a

Σε ορισμένα ρήματα επίσης παρουσιάζεται το φαινόμενο της ουδετεροποίησης (neutralization) της μορφολογικής διάκρισης συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης:

(303)

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ		ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	
ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ
krîn-o	é-krin-a	krîn-o	é-krin-a
molîn-o	mólin-a	molîn-o	mólin-a

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η συντελεσμένη όψη δε δηλώνεται μορφολογικά, αλλά με ένα σύνταγμα το οποίο αποτελείται από το βοηθητικό ρήμα *έχω* και τον μη παρεμφατικό τύπο (βλ. παρακάτω).

3.1.2.2.2.3. Φωνή

Οι ρηματικοί τύποι της Ελληνικής διαφοροποιούνται ως προς τη φωνή σε ενεργητικούς και μη ενεργητικούς (παθητικούς). Η δήλωση της φωνής είναι αποκλειστικά μορφολογική. Πιο συγκεκριμένα, ορατή μορφολογική δήλωση διαθέτει μόνο η μη ενεργητική είτε μέσω συγχώνευσης σε συγκεκριμένα σύνολα προσωπικών καταλήξεων είτε με το επίθημα -θ στους συνοπτικούς τύπους:

(304) Προσφύματα φωνής
-∅: αλλού
-θ: {παθητική, συνοπτική}
Σύνολο καταλήξεων 3: {μη ενεργητική}
Σύνολο καταλήξεων 4: {μη ενεργητική, παρελθόν, μη συνοπτική}
Σύνολο καταλήξεων 6: {προστακτική, μη ενεργητική}

3.1.2.2.2.4. Χρόνος

Το μορφοσυντακτικό σύστημα της Ελληνικής διακρίνει τρεις χρονικές βαθμίδες, παρόν, παρελθόν και μέλλον. Μορφολογικά οι ρηματικοί τύποι διακρίνονται σε παρελθοντικούς και μη παρελθοντικούς. Οι μη παρελθοντικοί τύποι όταν παίρνουν μπροστά τους το μόριο θa (< *ϑα* >) δημιουργούν τα συντάγματα του μέλλοντα.

Η μορφολογική δήλωση του χρόνου γίνεται κατά βάση στις προσωπικές καταλήξεις, οι οποίες διακρίνονται σε παρελθοντικές και μη παρελθοντικές:

(305) Συγχωνευτική πραγμάτωση με τη συμφωνία υποκειμένου
Σύνολο 1: αλλού
Σύνολο 2: {παρελθόν}
Σύνολο 4: {μη ενεργητική, παρελθόν}

Υπάρχουν κάποιες ιδιαιτερότητες σχετικά με τη δήλωση του παρελθοντικού χρόνου. Οι παρελθοντικοί τύποι κανονικά τονίζονται στην προπαραλήγουσα. Η διαπίστωση αυτή είχε οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι το μόρφημα του παρελθοντικού περιλαμβάνει και μια υπερτεμαχιακή πραγμάτωση που απαιτεί ο τόνος να μπαίνει στην προπαραληγουσα. Στους τύπους που δεν έχουν τρεις συλλαβές προστίθεται η αύξηση e- (< *ε-* >), η οποία έτσι λειτουργεί ως φορέας τόνου (βλ. Warburton 1970, Μπαμπινιώτης 1972 και τη συζήτηση στη Ράλλη 2005). Υπάρχουν ωστόσο κάποιες λίγες αλλά πολύ σημαντικές εξαιρέσεις στον κανόνα αυτό. Πιο συγκεκριμένα, οι συνοπτικοί παρελθοντικοί ρηματικοί τύποι îða, îrθa, bîka, vɣîka, vrîka, pîra, pîɣa, îxa και îmun δεν τονίζονται στην προπαραλήγουσα και δεν παίρνουν αύξηση. Οι Spyropoulos & Revithiadou (2009) παρατήρησαν ότι οι τύποι αυτοί περιλαμβάνουν είτε το πρόσφυμα -ik (< *-ηκ* >) είτε κάποιο κανόνα επαναπροσδιορισμού ή υποκατάστασης που σχετίζεται με τη δήλωση του παρελθοντικού χρόνου. Προτείνουν επομένως ότι ο παρελθοντικός χρόνος δηλώνεται με ένα

τονικό πρόθημα το οποίο όταν τονίζεται λαμβάνει την πραγμάτωση e (< *ε* >). Σε αντίθετη περίπτωση τραβάει τον τόνο όσο το δυνατό πιο κοντά του με δεδομένο το τρισυλλαβικό παράθυρο στον τονισμό της Ελληνικής, δημιουργώντας έτσι το επιφανειακό αποτέλεσμα (α) του τονισμού στην προπαραλήγουσα και (β) της αύξησης. Το πρόθημα αυτό δε χρησιμοποιείται στην πραγμάτωση του παρελθοντικού χρόνου όταν υπάρχει κάποιο άλλο σχετικό πρόσφυμα ή πραγμάτωση του παρελθοντικού τα οποία είναι πιο προσδιορισμένα. Αυτά είναι (α) το επίθημα -ik το οποίο φέρει τον επιπλέον προσδιορισμό του συνοπτικού, (β) το τονικό επίθημα -ús το οποίο φέρει τον επιπλέον χαρακτηρισμό του μη συνοπτικού στα ρήματα της 2^{ης} Συζυγίας, (γ) το σύνολο καταλήξεων 4 οι οποίες φέρουν τον επιπλέον χαρακτηρισμό του μη συνοπτικού και (δ) οι κανόνες επαναπροσδιορισμού και υποκατάστασης που πραγματώνουν τον παρελθοντικό χρόνο και οι οποίοι είναι λεξιλογικά καθορισμένοι. Τα προσφύματα και οι κανόνες επαναπροσδιορισμού και υποκατάστασης που πραγματώνουν το χρόνο είναι οι εξής:

(306) Προσφύματα χρόνου
- ́-: {παρελθόν}
- -ik: {παρελθόν, συνοπτική}
- -us: {παρελθον, μη συνοπτική, Συζυγία 2}

(307) Κανόνες επαναπροσδιορισμού και υποκατάστασης

ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ		ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟ	
ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ
pérn-o	pár-o	é-pern-a	pîr-a
piɣén-o	pá-o	pîɣen-a	pîɣ-a
éx-o		îx-a	

3.1.2.2.2.5. Έγκλιση

Η ρηματική μορφοσύνταξη της Ελληνικής διακρίνει τυπικά τρεις εγκλίσεις: οριστική, υποτακτική και, προστακτική. Η ρηματική μορφολογία ωστόσο διακρίνει μόνο ανάμεσα σε προστακτικούς και μη προστακτικούς τύπους, καθώς η προστακτική είναι η μόνη έγκλιση η οποία διαθέτει ειδικές καταλήξεις, αυτές της Ομάδας Β.

(308) Προσφύματα έγκλισης
- Ομάδα Β: {προστακτική}

Οι καταλήξεις αυτές δηλώνουν συγχωνευτικά και τη συμφωνία υποκειμένου, η οποία όμως περιορίζεται στο δεύτερο πρόσωπο ενικού και πληθυντικού.

Η οριστική και η υποτακτική δε διακρίνονται μορφολογικά, καθώς χρησιμοποιούν από κοινού τους μη προστακτικούς τύπους σε εξειδικευμένα εγκλιτικά συντάγματα. Η διάκρισή τους γίνεται από

την επιλογή του αρνητικού μορίου και από το ότι υποτακτική δηλώνεται από τα εξειδικευμένα μόρια na / as < *να / ας* > (βλ. παρακάτω).[23]

3.1.2.2.3. Οι μη παρεμφατικοί τύποι

Το ρηματικό σύστημα της Ελληνικής διαθέτει και δύο βασικούς μη παρεμφατικούς τύπους, δηλ. τύπους οι οποίοι δε δηλώνουν συμφωνία υποκειμένου. Οι τύποι αυτοί είναι το *γερούνδιο* και ο *μη παρεμφατικός*. Το γερούνδιο, το οποίο στις παραδοσιακές περιγραφές της Ελληνικής ονομάζεται *ενεργητική μετοχή*, σχηματίζεται από το βασικό θέμα στο οποίο προστίθεται η κατάληξη -ondas (< -οντας, -ώντας >). Ο μη παρεμφατικός τύπος, ο οποίος στις παραδοσιακές περιγραφές της Ελληνικής ονομάζεται *απαρέμφατο*, διαθέτει δύο τύπους, τον ενεργητικό και τον μη ενεργητικό. Σχηματίζεται με την αντίστοιχη συνοπτική βάση στην οποία προστίθεται το επίθημα -i < *-ει* >.

3.1.2.2.4. Η ρηματική κλίση

Οι βασικοί ρηματικοί τύποι που διακρίνει η μορφολογία της Ελληνικής είναι οι εξής:

(309) Ενεργητική

	ΜΗ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ		ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	îðrisa	iðrîso	îðrise
ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	îðria	iðrîo	îðrie

(310) Παθητική

	ΜΗ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ		ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	iðrîθika	iðriθó	iðrîsu
ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	iðrióμuna	iðrîome	(iðrîu)

Οι τύποι αυτοί προκύπτουν από τη δήλωση των χαρακτηριστικών της όψης και του χρόνου. Κάθε ένας από αυτούς τους τύπους στις γραμματικές περιγραφές διαθέτει μία ονομασία ως χρόνος η έγκλιση. Στη συνέχεια δίνουμε τις ονομασίες που χρησιμοποιούνται στη γραμματική περιγραφή των Holton et al. (1997, 1999, 2011):[24]

[23] Για περισσότερα βλ. Φιλιππάκη-Warburton (1990), Philippaki-Warburton (1998), Philippaki-Warburton & Spyropoulos (2004), Φιλιππάκη-Warburton & Σπυρόπουλος (2006).

[24] Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις ονομασίες των τύπων αυτών στις διάφορες γραμματικές και γραμματικές περιγραφές, βλ. Σπυρόπουλος & Τσαγγαλίδης (2005). Βλ. επίσης Τσαγγαλίδης (2002).

(311) Μη προστακτικοί τύποι
μη συνοπτικός μη παρελθοντικός: Ενεστώτας
μη συνοπτικός παρελθοντικός: Παρατατικός
συνοπτικός μη παρελθοντικός: Εξαρτημένος
συνοπτικός παρελθοντικός: Παρελθοντικός

(312) Προστακτικοί τύποι
μη συνοπτική: Μη συνοπτική προστακτική
συνοπτική: Συνοπτική προστακτική

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε την κλίση των ρημάτων κάθε συζυγίας.

3.1.2.2.4.1. Πρώτη συζυγία

(313) Ενεργητική φωνή

	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΣ)	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)
1ΕΝ	ιδρύω	ιδρύσω	ίδρυα	ίδρυσα
2ΕΝ	ιδρύεις	ιδρύσεις	ίδρυες	ίδρυσες
3ΕΝ	ιδρύει	ιδρύσει	ίδρυε	ίδρυσε
1ΠΛ	ιδρύουμε	ιδρύσουμε	ιδρύαμε	ιδρύσαμε
2ΠΛ	ιδρύετε	ιδρύσετε	ιδρύατε	ιδρύσατε
3ΠΛ	ιδρύουν(ε)	ιδρύσουν(ε)	ίδρυαν /ιδρύανε	ίδρυσαν / ιδρύσανε

(314) Παθητική φωνή

	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΣ)	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)
1ΕΝ	ιδρύομαι	ιδρυθώ	ιδρυόμουν(α)	ιδρύθηκα
2ΕΝ	ιδρύεσαι	ιδρυθείς	ιδρυόσουν(α)	ιδρύθηκες
3ΕΝ	ιδρύεται	ιδρυθεί	ιδρυόταν(ε)	ιδρύθηκε
1ΠΛ	ιδρυόμαστε	ιδρυθούμε	ιδρυόμασταν	ιδρυθήκαμε
2ΠΛ	ιδρύεστε / ιδρυόσαστε	ιδρυθείτε	ιδρυόσασταν	ιδρυθήκατε
3ΠΛ	ιδρύονται	ιδρυθούν(ε)	ιδρύονταν / ιδρυόντουσαν	ιδρύθηκαν / ιδρυθήκανε

(315) Γερούνδιο
ιδρύοντας

(316) Μη παρεμφατικός
Ενεργητικής: ιδρύσει
Μη ενεργητικής: ιδρυθεί

3.1.2.2.4.2. Δεύτερη συζυγία, Τάξη Α

(317) Ενεργητική φωνή

	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΣ)	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)
1ΕΝ	αγαπώ /αγαπάω	αγαπήσω	αγαπούσα / αγάπαγα	αγάπησα
2ΕΝ	αγαπάς	αγαπήσεις	αγαπούσες / αγάπαγες	αγάπησες
3ΕΝ	αγαπά(ει)	αγαπήσει	αγαπούσε / αγάπαγε	αγάπησε
1ΠΛ	αγαπάμε / αγαπούμε	αγαπήσουμε	αγαπούσαμε / αγαπάγαμε	αγαπήσαμε
2ΠΛ	αγαπάτε	αγαπήσετε	αγαπούσατε / αγαπάγατε	αγαπήσατε
3ΠΛ	αγαπάν(ε) / αγαπούν(ε)	αγαπήσουν(ε)	αγαπούσαν(ε) / αγαπάγαν(ε)	αγάπησαν / αγαπήσανε

(318) Παθητική φωνή

	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΣ)	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)
1ΕΝ	αγαπιέμαι	αγαπηθώ	αγαπιόμουν(α)	αγαπήθηκα
2ΕΝ	αγαπιέσαι	αγαπηθείς	αγαπιόσουν(α)	αγαπήθηκες
3ΕΝ	αγαπιέται	αγαπηθεί	αγαπιόταν(ε)	αγαπήθηκε
1ΠΛ	αγαπιόμαστε	αγαπηθούμε	αγαπιόμασταν	αγαπηθήκαμε
2ΠΛ	αγαπιέστε / αγαπιόσαστε	αγαπηθείτε	αγαπιόσασταν	αγαπηθήκατε
3ΠΛ	αγαπιούνται	αγαπηθούν(ε)	αγαπιούνταν / αγαπιόντουσαν	αγαπήθηκαν / αγαπηθήκανε

(319) Γερούνδιο
αγαπώντας

(320) Μη παρεμφατικός
Ενεργητικής: αγαπήσει
Μη ενεργητικής: αγαπηθεί

3.1.2.2.4.3. Δεύτερη συζυγία, Τάξη Β

(321) Ενεργητική φωνή

	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΣ)	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)
1ΕΝ	στερώ	στερήσω	στερούσα	στέρησα
2ΕΝ	στερείς	στερήσεις	στερούσες	στέρησες
3ΕΝ	στερεί	στερήσει	στερούσε	στέρησε
1ΠΛ	στερούμε	στερήσουμε	στερούσαμε	στερήσαμε
2ΠΛ	στερείτε	στερήσετε	στερούσατε	στερήσατε
3ΠΛ	στερούν(ε)	στερήσουν(ε)	στερούσαν(ε)	στέρησαν / στερήσανε

(322) Παθητική φωνή

	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΣ)	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)
1ΕΝ	στερούμαι	στερηθώ	στερούμουν	στερήθηκα
2ΕΝ	στερείσαι	στερηθείς	στερούσουν	στερήθηκες
3ΕΝ	στερείται	στερηθεί	στερού(ν)ταν	στερήθηκε
1ΠΛ	στερούμαστε	στερηθούμε	στερούμασταν	στερηθήκαμε
2ΠΛ	στερείστε	στερηθείτε	στερούσασταν	στερηθήκατε
3ΠΛ	στερούνται	στερηθούν(ε)	στερούνταν(ε)	στερήθηκαν / στερηθήκανε

(323) Γερούνδιο
στερώντας

(324) Μη παρεμφατικός
Ενεργητικής: στερήσει
Παθητικής: στερηθεί

3.1.2.2.4.4. Τρίτη συζυγία

(325) Ενεργητική φωνή

	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΣ)	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)
1ΕΝ	ακούω	ακούσω	άκουγα	άκουσα
2ΕΝ	ακούς	ακούσεις	άκουγες	άκουσες
3ΕΝ	ακούει	ακούσει	άκουγε	άκουσε
1ΠΛ	ακούμε	ακούσουμε	ακούγαμε	ακούσαμε
2ΠΛ	ακούτε	ακούσετε	ακούγατε	ακούσατε
3ΠΛ	ακούν(ε)	ακούσουν(ε)	άκουγαν / ακούγανε	άκουσαν / ακούσανε

(326) Παθητική φωνή

	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΣ)	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)
1ΕΝ	ακούγομαι	ακουστώ	ακουγόμουν(α)	ακούστηκα
2ΕΝ	ακούγεσαι	ακουστείς	ακουγόσουν(α)	ακούστηκες
3ΕΝ	ακούγεται	ακουστεί	ακουγόταν(ε)	ακούστηκε
1ΠΛ	ακουγόμαστε	ακουστούμε	ακουγόμασταν	ακουστήκαμε
2ΠΛ	ακούγεστε / ακουγόσαστε	ακουστείτε	ακουγόσασταν	ακουστήκατε
3ΠΛ	ακούγονται	ακουστούν(ε)	ακούγονταν / ακουγόντουσαν	ακούστηκαν / ακουστήκανε

(327) Γερούνδιο
ακούγοντας

(328) Μη παρεμφατικός
Ενεργητικής: ακούσει
Μη ενεργητικής: ακουστεί

3.1.2.2.4.5. Τα βοηθητικά ρήματα *έχω* και *είμαι*

(329)

	'ΕΧΩ'		'ΕΙΜΑΙ'	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ
1ΕΝ	έχω	είχα	είμαι	ήμουν
2ΕΝ	έχεις	είχες	είσαι	ήσουν
3ΕΝ	έχει	είχε	είναι	ήταν
1ΠΛ	έχουμε	είχαμε	είμαστε	ήμασταν
2ΠΛ	έχετε	είχατε	είστε / είσαστε	ήσασταν
3ΠΛ	έχουν(ε)	είχαν(ε)	είναι	ήταν(ε)

(330) Γερούνδιο
έχοντας, όντας

3.1.2.3. Τα ρηματικά συντάγματα

3.1.2.3.1. Τα συντάγματα συνετελεσμένης όψης

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η συντελεσμένη όψη δηλώνεται περιφραστικά με συντάγματα τα οποία περιλαμβάνουν το βοηθητικό ρήμα *έχω* και τον μη παρεμφατικό τύπο. Η δήλωση του χρόνου και της συμφωνίας του υποκειμένου γίνεται στο βοηθητικό ρήμα, οπότε με βάση την κλίση του βοηθητικού ρήματος *έχω* προκύπτουν δύο βασικά συντάγματα, το παροντικό και το παρελθοντικό. Να σημειωθεί ότι η φωνή δηλώνεται στον μη παρελθοντικό τύπο, ο οποίος φέρει επίσης και συνοπτική μορφολογία, οπότε προκύπτουν και οι αντίστοιχοι τύποι ενεργητικής και μη ενεργητικής. Παρατίθεται ενδεικτικά η κλίση των συντελεσμένων συνταγμάτων του ρήματος *ιδρύω* της πρώτης συζυγίας:

(331) Συντελεσμένοι τύποι/συντάγματα

	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ		ΠΑΘΗΤΙΚΗ	
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ)	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΥΠΕΡΣΥΝΤΕΛΙΚΟΣ)	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ)	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ (ΥΠΕΡΣΥΝΤΕΛΙΚΟΣ)
1ΕΝ	έχω ιδρύσει	είχα ιδρύσει	έχω ιδρυθεί	είχα ιδρυθεί
2ΕΝ	έχεις ιδρύσει	είχες ιδρύσει	έχεις ιδρυθεί	είχες ιδρυθεί
3ΕΝ	έχει ιδρύσει	είχε ιδρύσει	έχει ιδρυθεί	είχε ιδρυθεί
1ΠΛ	έχουμε ιδρύσει	είχαμε ιδρύσει	έχουμε ιδρυθεί	είχαμε ιδρυθεί
2ΠΛ	έχετε ιδρύσει	είχατε ιδρύσει	έχετε ιδρυθεί	είχατε ιδρυθεί
3ΠΛ	έχουν(ε) ιδρύσει	είχαν(ε) ιδρύσει	έχουν ιδρυθεί	είχαν(ε) ιδρυθεί

Συντελεσμένος τύπος υπάρχει και για το γερούδιο, ο οποίος σχηματίζεται με το γερούνδιο του βοηθητικού ρήματος *έχω* και τον μη παρεμφατικό τύπο του ρήματος:

(332) Συντελεσμένο Γερούνδιο
Ενεργητική: έχοντας ιδρύσει
Μη ενεργητική: έχοντας ιδρυθεί

3.1.2.3.2. Τα εγκλιτικά συντάγματα

Οι μη προστακτικοί ρηματικοί τύποι και τα συντάγματα της συντελεσμένης όψης μπορούν να συνδυάζονται με οποιοδήποτε από τα εγκλιτικά και αρνητικά μόρια δημιουργώντας έτσι τα συντάγματα της οριστικής και της υποτακτικής. Οι προστακτικοί τύποι δεν μπορούν να συνδυάζονται με κανένα από αυτά τα μόρια.

(333) Τα εγκλιτικά μόρια
na/as: {υποτακτική}
θa: {μέλλον/επιστημική τροπικότητα}

(334) Τα αρνητικά μόρια
min: {υποτακτική}
ðen: {οριστική}

(335) Τα εγκλιτικά συντάγματα
α. Οριστική: (ðen) (θa) ρηματικός τύπος
β. Υποτακτική: na (min) ρηματικός τύπος

Τα εγκλιτικά μόρια na (< *να* >) και as (< *ας* >) ορίζουν τα συντάγματα της υποτακτικής.[25] Από τα συντάγματα με το μόριο θa (< *θα* >), αυτά με τους μη παρελθοντικούς τύπους αποτελούν τα συντάγματα του μέλλοντα, ενώ αυτά με τους παρελθοντικούς τύπους δηλώνουν εξειδικευμένες επιστημικές τροπικότητες (δυνατότητα, αντίθετο του πραγματικού) και παραδοσιακά ορίζονται ως *δυνητική*. Η οριστική, από την άλλη, δε διαθέτει κάποιο εξειδικευμένο ορατό μόριο δήλωσης. Η κατανομή των διαφόρων μορίων υποδηλώνει την ύπαρξη τριών γραμματικών κατηγοριών που πραγματώνονται έξω από τα όρια των τύπων της μη προστακτικής:

(336)

	ΕΓΚΛΙΣΗ	ΑΡΝΗΣΗ	ΕΠΙΣΤΗΜΙΚΗ ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΑ	ρηματικός τύπος
οριστική:	∅	(ðen)	(θa)	
υποτακτική:	na/as	(min)		

Η διάκριση οριστικής – υποτακτικής γίνεται επομένως με την επιλογή του αρνητικού μορίου ðen (< *δεν* >) για την οριστική και min (< *μην* >) για την υποτακτική. Επομένως, όλα τα συντάγματα με το θa

[25] Παραδοσιακά ως υποτακτική ορίζονταν μόνο τα συντάγματα του *να/ας* με τους μη παρελθοντικούς τύπους, ενώ τα συντάγματα με τους παρελθοντικούς τύπους εντάσσονταν στις λεγόμενες 'συντακτικές εγκλίσεις' (βλ. Τριανταφυλλίδης 1988[1941] και τη συζήτηση στους Τσαγγαλίδη 2001 και Φιλιππάκη-Warburton & Σπυρόπουλο 2006). Εδώ ακολουθούμε την ανάλυση των Βελούδη & Φιλιππάκη-Warburton (1983) σύμφωνα με την οποία όλα τα συντάγματα με το *να/ας* ορίζουν την υποτακτική, επειδή παίρνουν άρνηση *μην* (βλ. επίσης Φιλιππάκη-Warburton & Σπυρόπουλος 2006).

ανήκουν στην οριστική όπως και όλοι οι ρηματικοί τύποι και τα συντελεσμένα συντάγματα τα οποία δε φέρουν κάποιο εγκλιτικό μόριο μπροστά τους. Η προστακτική είναι σε συμπληρωματική κατανομή με τα εγκλιτικά και τα αρνητικά μόρια, γεγονός που υποδηλώνει ότι η προστακτική ενσωματώνεται στον ίδιο τον ρηματικό τύπο, κάτι το οποίο είναι φανερό και από το ότι η προστακτική είναι η μόνη έγκλιση η οποία πραγματώνεται μορφολογικά.

Με βάση το ρηματικό τύπο προκύπτουν τα εξής εγκλιτικά συντάγματα (στις παρενθέσεις δίνονται οι ονομασίες των συνταγμάτων από τους Holton et al. 1997, 1999, 2011[26]):

(337) να/ας + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός (Μη συνοπτική υποτακτική)
να/ας + μη συνοπτικός παρελθοντικός
να/ας + συνοπτικός μη παρελθοντικός (Συνοπτική υποτακτική)
να/ας + συνοπτικός παρελθοντικός
να/ας + συντελεσμένος μη παρελθοντικός (Συντελεσμένη υποτακτική)
να/ας + συντελεσμένος παρελθοντικός

(338) θα + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός (Μη συνοπτικός μέλλοντας)
θα + μη συνοπτικός παρελθοντικός (Δυνητική)
θα + συνοπτικός μη παρελθοντικός (Συνοπτικός μέλλοντας)
θα + συνοπτικός παρελθοντικός
θα + συντελεσμένος μη παρελθοντικός (Συντελεσμένος μέλλοντας)
θα + συντελεσμένος παρελθοντικός (Συντελεσμένη δυνητική)

Στη συνέχεια παρατίθενται ενδεικτικά τα εγκλιτικά συντάγματα του ρήματος *ιδρύω* της πρώτης συζυγίας, χωρίς την κλίση τους καθώς έχει ήδη παρουσιαστεί για κάθε τύπο παραπάνω):

(339) Ενεργητική

ΧΡΟΝΟΣ	**ΟΨΗ**	**ΕΓΚΛΙΤΙΚΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ**	
		ΟΡΙΣΤΙΚΗ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ
ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	(ðe) (θa) iðrîo	na (min) iðrîo
	ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	(ðe) (θa) iðrîso	na (min) iðrîso
	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	(ðe) (θa) éxo iðrîsi	na (min) éxo iðrîsi
ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	(ðe) (θa) îðria	na (min) îðria
	ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	(ðe) (θa) îðrisa	na (min) îðrisa
	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	(ðe) (θa) îxa iðrîsi	na (min) îxa iðrîsi

[26] Βλ. επίσης Τσαγγαλίδης (2001) και τη συζήτηση στους Σπυρόπουλος & Τσαγγαλίδης (2005).

(340) Παθητική

ΧΡΟΝΟΣ	**ΟΨΗ**	**ΕΓΚΛΙΤΙΚΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ**	
		ΟΡΙΣΤΙΚΗ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ
ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	(ðe) (θa) iðrîome	na (min) iðrîome
	ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	(ðe) (θa) iðriθó	na (min) iðriθó
	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	(ðe) (θa) éxo iðriθî	na (min) éxo iðriθî
ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	(ðe) (θa) iðrióμuna	na (min) iðrióμuna
	ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	(ðe) (θa) iðrîθika	na (min) iðrîθika
	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	(ðe) (θa) îxa iðriθî	na (min) îxa iðriθî

3.1.3. Σύγκριση ρηματικής μορφοσύνταξης Αλβανικής – Ελληνικής (Βασίλειος Σπυρόπουλος & Νικόλαος Σταματογιάννης)

3.1.3.1. Γενικές παρατηρήσεις

Η ρηματική μορφοσύνταξη της Αλβανικής πραγματώνει σχεδόν τις ίδιες γραμματικές κατηγορίες με αυτή της Ελληνικής, με μερικές όμως διαφορές που περιορίζονται κυρίως στην στην έγκλιση:

(341)

	ΑΛΒΑΝΙΚΗ	**ΕΛΛΗΝΙΚΗ**
ΧΡΟΝΟΣ	παρελθόν παρόν μέλλον	παρελθόν μη παρελθόν μέλλον
ΟΨΗ	μη συνοπτική συνοπτική συντελεσμένη εξελικτική	μη συνοπτική συνοπτική συντελεσμένη
ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ	πρόσωπο (1-2-3) αριθμός (ενικός – πληθυντικός)	πρόσωπο (1-2-3) αριθμός (ενικός – πληθυντικός)
ΦΩΝΗ	ενεργητική μη ενεργητική	ενεργητική παθητική
ΕΓΚΛΙΣΗ	οριστική υποτακτική προστακτική επιφωνηματική ευκτική	οριστική υποτακτική προστακτική
ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΕΣ	επιστημική	επιστημική

Ως προς τη μορφολογία τώρα και οι δύο γλώσσες είναι κατά βάση επιθηματικές, δηλ. τα σχηματιστικά που δηλώνουν τις διάφορες γραμματικές κατηγορίες είναι κυρίως επιθήματα τα οποία προσκολλώνται

σε διάφορα θέματα και βάσεις. Η Αλβανική ωστόσο κάνει μια πιο συστηματική χρήση της φωνηεντικής εναλλαγής στα θέματα για τη δήλωση γραμματικών κατηγοριών όπως ο χρόνος και η όψη.

3.1.3.2. Συμφωνία υποκειμένου

Και οι δύο γλώσσες διαθέτουν πλούσια μορφολογική δήλωση της συμφωνίας υποκειμένου στις γραμματικές κατηγορίες του αριθμού και του προσώπου. Ωστόσο, ενώ στην Ελληνική σε όλους τους ρηματικούς τύπους υπάρχει διαφορετική δήλωση και των τριών προσώπων και στους δύο αριθμούς, στην Αλβανική σε ορισμένες περιπτώσεις στον ενικό δε γίνεται διάκριση προσώπου. Έτσι, στον παροντικό τύπο των ρημάτων της Συζυγίας Ι δε γίνεται διάκριση 2Εν και 3Εν, ενώ στον παροντικό τύπο των ρημάτων της Συζυγίας ΙΙ δε γίνεται καμία διάκριση προσώπου στον ενικό.

Και στις δύο γλώσσες η μορφολογική δήλωση της συμφωνίας του υποκειμένου γίνεται κατά βάση με την προσθήκη κάποιου επιθήματος. Ενώ όμως η Ελληνική διαθέτει αποκλειστικά αυτού του τύπου τη δήλωση, στην Αλβανική υπάρχουν περιπτώσεις όπου η δήλωση της συμφωνίας συνοδεύεται από φωνηεντική εναλλαγή στο θέμα, π.χ. *njoh* ‘γνωρίζω’, *njeh* ‘γνωρίζεις / γνωρίζει’, *njih-ni* ‘γνωρίζετε’.

3.1.3.3. Οι συζυγίες (ρηματικά κλιτικά συστήματα)

Και οι δύο γλώσσες διαθέτων διαφορετικά κλιτικά συστήματα στη ρηματική κλίση, τα οποία παραδοσιακά ονομάζονται συζυγίες. Στην Ελληνική οι συζυγίες διακρίνονται με βάση τη θέση του τόνου στον μη συνοπτικό μη παρελθοντικό τύπο (ενεστώτας), δηλ. ο τόνος πέφτει στο θέμα στην πρώτη συζυγία και στο θεματικό φωνήεν της κατάληξης στη δεύτερη συζυγία, ενώ υπάρχει και ένας αριθμός ρημάτων ο οποίος δε διαθέτει κάποιο θεματικό φωνήεν στην κατάληξη (τρίτη συζυγία ή συνηρημένα ρήματα). Στην Αλβανική ωστόσο οι συζυγίες και οι διάφορες τάξεις και υποτάξεις τους καθορίζονται με βάση τις καταλήξεις του παροντικού και τις φωνηεντικές εναλλαγές στο θέμα στους διάφορους ρηματικούς τύπους.

3.1.3.4. Όψη

Και στις δύο γλώσσες διαφοροποιούνται τρία είδη όψης: συνοπτική – μη συνοπτική – συντελεσμένη. Η Αλβανική και η Ελληνική χρησιμοποιούν ίδιους τρόπους δήλωσης της όψης. Συγκεκριμένα, η δήλωση της διάκρισης ανάμεσα στη συνοπτική και τη μη συνοπτική όψη είναι μορφολογική (δηλ. μέσα στον ίδιο ρηματικό τύπο), ενώ η συντελεσμένη όψη πραγματώνεται μορφοσυντακτικά με τη χρήση βοηθητικού ρήματος.

Η Αλβανική ωστόσο διαφοροποιείται από την Ελληνική σε αρκετά σημεία ως προς τη δήλώση της όψης. Η πιο σημαντική διαφοροποίηση είναι ότι ενώ στην Ελληνική η διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης διατρέχει και καθορίζει όλο τη ρημαντική μορφοσύνταξη, στην Αλβανική περιορίζεται μόνο στους παρελθοντικούς τύπους της οριστικής. Έτσι, για παράδειγμα, δε γίνεται διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης στους παροντικούς τύπους της οριστικής, στον μέλλοντα, στην υποτακτική, στην προστακτική και στις λοιπές εγκλίσεις.

Η Αλβανική δηλώνει μορφοσυντακτικά και μια υποπερίπτωση της μη συνοπτικής όψης, την εξελικτική, με την προσθήκη του μορίου *po* πριν από τους μη συνοπτικούς ρηματικούς τύπους. Έτσι

σχηματίζονται δύο διαφορετικά συντάγματα, ένα για το παρόν και ένα για το παρελθόν, τα οποία δηλώνουν ότι μια πράξη είναι ή ήταν σε εξέλιξη. Να σημειωθεί ότι στην Ελληνική η δήλωση της εξελικτικής όψης δε διαχωρίζεται μορφοσυντακτικά και γίνεται μέσω των ίδιων μη συνοπτικών τύπων.

Και οι δύο γλώσσες δηλώνουν τη συντελεσμένη όψη μορφοσυντακτικά, με συντάγματα που απαρτίζονται από ένα βοηθητικό ρήμα και ένα μη παρεμφατικό τύπο. Όμως ενώ η Ελληνική σχηματίζει τα συντελεσμένα συντάγματα τόσο στην ενεργητική όσο και στη μη ενεργητική φωνή με το ίδιο βοηθητικό ρήμα *έχω* (η διάκριση της φωνής γίνεται στον μη παρεμφατικό τύπο), η Αλβανική αντίθετα για τη διάκριση της φωνής στη συντελεσμένη όψη αλλάζει το βοηθητικό ρήμα, *kam* 'έχω' για την ενεργητική – *jam* 'είμαι' για τη μη ενεργητική, και χρησιμοποιεί τον ίδιο μη παρεμφατικό τύπο. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι η Αλβανική, επειδή διαθέτει δύο παρελθοντικούς τύπους στα βοηθητικά ρήματα, διαθέτει επίσης και δύο διαφορετικά συντελεσμένα παρελθοντικά συντάγματα (τα οποία ωστόσο έχουν την ίδια χρήση), σε αντίθεση με την Ελληνική που διαθέτει μόνο ένα.

3.1.3.5. Φωνή

Και οι δύο γλώσσες διακρίνουν δύο βασικές δηλώσεις, δηλ. ενεργητική και μη ενεργητική (παθητική). Στην Ελληνική η δήλωση της φωνής είναι αποκλειστικά μορφολογική και δηλώνεται κατά βάση συγχωνευτικά στα επιθήματα που πραγματώνουν τη συμφωνία υποκειμένου (και τον χρόνο) και σε κάποιες περιπτώσεις (στους παθητικούς συνοπτικούς τύπους) με ειδικά επιθήματα. Αντίθετα, στην Αλβανική η δήλωση της μη ενεργητικής φωνής διασπάται σε μορφολογική και μορφοσυντακτική (βλ. Rivero 1990, Manzini et al. to appear). Έτσι οι τύποι και τα συντάγματα που χρησιμοποιούν το παροντικό θέμα (ο παροντικός και ο μη συνοπτικός παρελθοντικός της οριστικής και οι ρηματικοί τύποι της υποτακτικής και του μέλλοντα) σχηματίζουν τη μη ενεργητική φωνή μορφολογικά με την προσθήκη του χαρακτηριστικού επιθήματος *-he* και τις κατάλληλες καταλήξεις. Αντίθετα, οι τύποι και τα συντάγματα που χρησιμοποιούν το θέμα του συνοπτικού παρελθοντικού ή του μη παρεμφατικού (ο συνοπτικός παρελθοντικός της οριστικής και οι τύποι της επιφωνηματικής, της ευκτικής και της προστακτικής) σχηματίζουν τη μη ενεργητική φωνή με την προσθήκη του κλιτικού *-u*, το οποίο αποτελεί στην ουσία έναν κλιτικό αυτοπαθή τύπο.

Επίσης, στα συντάγματα της συντελεσμένης όψης η μη ενεργητική φωνή δηλώνεται στην Ελληνική μορφολογικά στον μη παρεμφατικό τύπο (η μορφολογία είναι η ίδια με αυτή των συνοπτικών μη ενεργητικών τύπων), ενώ στην Αλβανική με τη χρήση διαφορετικού βοηθητικού ρήματος, δηλ. με το *jam* 'είμαι'.

3.1.3.6. Χρόνος

Η Ελληνική και η Αλβανική δηλώνουν τη διάκριση τριών χρονικών βαθμίδων, δηλ. παρόν, παρελθόν και μέλλον. Και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούν σε γενικές γραμμές το ίδιο σχήμα για τη δήλωση των διακρίσεων αυτών, δηλ. μορφολογική δήλωση της διάκρισης μη παρελθόν – παρελθόν και συντακτική δήλωση του μέλλοντος, με κάποιες διαφοροποιήσεις. Έτσι, η Ελληνική διακρίνει μορφολογικά δύο ειδών τύπους, παρελθοντικούς και μη παρελθοντικούς, από τους οποίους οι μη παρελθοντικοί τύποι όταν χρησιμοποιούνται με το *θα* δηλώνουν το μέλλον και όταν χρησιμοποιούνται χωρίς το *θα* δηλώνουν το παρόν. Παρομοίως, η Αλβανική διακρίνει σε παρελθοντικούς και μη παρελθοντικούς

τύπους, αλλά οι μη παρελθοντικοί τύποι δε χρησιμοποιούνται στα συντάγματα του μέλλοντα. Αντίθετα τα συντάγματα του μέλλοντα χρησιμοποιούν τα συντάγματα της υποτακτικής στα οποία προτάσσεται το χαρακτηριστικό μόριο *do*.

3.1.3.7. Έγκλιση και τροπικότητες

Οι δύο γλώσσες παρουσιάζουν κάποιες σημαντικές αποκλίσεις στη δήλωση των εγκλίσεων. Έτσι, η Αλβανική διαθέτει δύο εγκλίσεις περισσότερες από την Ελληνική, την επιφωνηματική και την ευκτική. Μια χαρακτηριστική επίσης διαφοροποίηση έγκειται στο ότι, ενώ στην Ελληνική η διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης διατρέχει όλο το σύστημα των εγκλίσεων, κάτι τέτοιο δε συμβαίνει στην Αλβανική, όπου η συγκεκριμένη διάκριση γίνεται μόνο στους παρελθοντικούς τύπους της οριστικής. Όμως, και στις δύο γλώσσες συντελεσμένους τύπους διαθέτουν όλες οι εγκλίσεις (με εξαίρεση την προστακτική).

Και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούν ειδικά μόρια για να δηλώσουν την υποτακτική και τις διάφορες επιστημικές τροπικότητες (ανάμεσά τους και τον μέλλοντα). Έτσι, η υποτακτική δηλώνεται με την πρόταξη του μορίου *να* (και *ας*) στην Ελληνική και με την πρόταξη του μορίου *të* στην Αλβανική. Κατά βάση οι ρηματικοί τύποι στους οποίους προτάσσονται τα δύο αυτά μόρια είναι οι ίδιοι με αυτούς τους οριστικής. Ωστόσο οι ρηματικοί τύποι στους οποίους προτάσσεται το μόριο *të* στην Αλβανική διαφοροποιούνται από τους αντίστοιχους τύπους που χρησιμοποιεί η οριστική ως προς το 2Εν και το 3Εν του παροντικού. Επίσης, ενώ στην Ελληνική το μόριο *θα* προτάσσεται των τύπων της οριστικής για να δώσει τα συντάγματα του μέλλοντα και των λοιπών επιστημικών τροπικοτήτων, στην Αλβανική το αντίστοιχο μόριο *do* προτάσσεται των τύπων της υποτακτικής.

3.1.3.8. Μη παρεμφατικοί ρηματικοί τύποι

Ενώ η Ελληνική διαθέτει δύο βασικούς μη παρεμφατικούς τύπους (δηλ. τύπους οι οποίοι δε διαθέτουν μροφολογική δήλωση της συμφωνίας υποκειμένου), το γερούνδιο και τον μη παρεμφατικό τύπο, η Αλβανική διαθέτει έναν βασικό μη παρεμφατικό τύπο, ο οποίος όμως με την πρόταξη διαφόρων μορίων δημιουργεί μια σειρά από μη παρεμφατικά συντάγματα.

3.1.3.9. Αντιστοίχιση ρηματικών τύπων και συνταγμάτων

Στον παρακάτω πίνακα αντιστοιχίζονται οι ρηματικοί τύποι/συντάγματα των δύο γλωσσών με βάση τα γραμματικά χαρακτηριστικά τους. Τα ενοποιημένα κελιά δηλώνουν τη μη δήλωση της διάκρισης των αντίστοιχων γραμματικών κατηγοριών και τιμών. Ως παράδειγμα χρησιμοποιείται το ίδιο ρήμα και για τις δύο γλώσσες, δηλ. *πλένω* και *laj*, στην ενεργητική φωνή:

(342) Οι παρεμφατικοί τύποι και συντάγματα

ΕΓΚΛΙΣΗ	**ΧΡΟΝΟΣ**	**ΟΨΗ**	**ΕΛΛΗΝΙΚΗ**	**ΑΛΒΑΝΙΚΗ**
ΟΡΙΣΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλένω	laj
		ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ	-	po laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλύνω	-
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	έχω πλύνει	kam larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έπλενα	laja
		ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ	-	po laja
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έπλυνα	lava
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	είχα πλύνει	kisha larë pata larë
ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλένω	të laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλύνω	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	να έχω πλύνει	të kem larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να έπλενα	te laja
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να έπλυνα	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	να είχα πλύνει	të kisha larë
ΜΕΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΙΚΗ ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλένω	do të laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλύνω	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	θα έχω πλύνει	do të kem larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα έπλενα	do te laja
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα έπλυνα	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	θα είχα πλύνει	do të kisha larë
ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλένε	laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλύνε	
ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lakam
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paskam larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lakësha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paskësha larë
ΕΥΚΤΙΚΗ		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lafsha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paça larë

(343) Οι μη παρεμφατικοί τύποι και συντάγματα

	ΑΛΒΑΝΙΚΗ	**ΕΛΛΗΝΙΚΗ**
ΜΗ ΠΑΡΕΜΦΑΤΙΚΟΣ	larë	πλύνει
ΓΕΡΟΥΝΔΙΟ	duke larë	πλένοντας
ΣΤΕΡΗΤΙΚΟ	pa larë	-
ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΟ	për të larë	-
ΑΠΟΛΥΤΟ	me të larë	-

3.2. Ονοματική Μορφοσύνταξη: Η Ονοματική Φράση στην Αλβανική*

(Hector Campos, μτφρ. Νικόλαος Σταματογιάννης, επιμ. Βασίλειος Σπυρόπουλος)

3.2.1. Το ουσιαστικό στην Αλβανική

Τα ουσιαστικά στην Αλβανική έχουν τρία γένη: αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο. Τα ουδέτερα ουσιαστικά αποτελούν μια πολύ συρρικνωμένη τάξη και περιορίζονται κυρίως σε μορφές που παράγονται από επίθετα ή μετοχές.

Στην Αλβανική, όπως και σε μερικές άλλες Βαλκανικές γλώσσες όπως στη Ρουμανική, στη Μογλενίτικη-Ρουμενική, στη Σλαβομακεδονική και τη Βουλγαρική, το οριστικό άρθρο είναι εγκλιτικό και βρίσκεται μέσα στο ουσιαστικό. Τα ουσιαστικά έχουν πέντε διαφορετικές πτώσεις: ονομαστική, γενική, δοτική, αιτιατική και αφαιρετική.[27] Οι παραδοσιακές γραμματικές της Αλβανικής δεν εντάσσουν την Κλητική στο σύστημα των πτώσεων. Στα οριστικά ουσιαστικά, η γενική, η δοτική και η αφαιρετική έχουν τις ίδιες καταλήξεις (συγκρητισμός πτώσεων), ενώ για τα αόριστα ουσιαστικά οι καταλήξεις είναι ίδιες για τη γενική και τη δοτική.

Σε αντίθεση με τις περιγραφές των γραμματικών για την Ελληνική, τα ουσιαστικά στην Αλβανική δεν έχουν ταξινομηθεί σε κλιτικά συστήματα. Όπως θα δούμε πιο κάτω, αυτό ίσως να οφείλεται στην πολυπλοκότητα του συστήματος, και πιο συγκεκριμένα στις ποικίλες καταλήξεις των αρσενικών ουσιαστικών. Και τα οριστικά και τα αόριστα ουσιαστικά της Αλβανικής εντάσσονται σε διάφορα συστήματα κλίσης. Θα ξεκινήσουμε την ανάλυση της ονοματικής φράσης από τον ενικό αριθμό. Στις ενότητες 3.2.2 ως 3.2.5 θα συζητηθεί η συμπεριφορά των διάφορων τύπων των ουσιαστικών, στην ενότητα 3.2.6 η συμπεριφορά των προσδιοριστικών επιθέτων και στην ενότητα 3.2.7 η συμπεριφορά των δεικτικών επιθέτων. Αυτό το υποκεφάλαιο καταλήγει με τη συζήτηση για τα κτητικά επίθετα.

* Το υποκεφάλαιο αυτό συντάχθηκε στην Αγγλική από τον Héctor Campos. Ο συγγραφέας επιθυμεί να ευχαριστήσει την Linda Mëniku για τη συμβολή της στην πρωταρχική μορφή αυτού του υποκεφαλαίου. Η μετάφραση του υποκεφαλαίου στην Ελληνική έγινε από τον Νικόλαο Σταματογιάννη. Ο Βασίλης Σπυρόπουλος είχε τη επιστημονική εποπτεία και επιμέλεια της μετάφρασης και της τελικής μορφής του υποκεφαλαίου.

[27] Στην αρχαία Αλβανική καθώς και σε πιο συντηρητικές διαλέκτους υπάρχει επίσης και τοπική πτώση.

3.2.2. Ενικός Αριθμός

3.2.2.1. Αρσενικά ουσιαστικά

3.2.2.1.1. Αρσενικά ουσιαστικά: πώς να τα αναγνωρίσουμε

Τα ουσιαστικά που λήγουν σε σύμφωνο είναι κατά κανόνα αρσενικά:[28]

(344) mal ‘βουνό’
gur ‘πέτρα’
det ‘ωκεανός’

Όπως θα δούμε πιο κάτω, τα ουσιαστικά που λήγουν σε φωνήεν είναι κατά κύριο λόγο θηλυκά. Υπάρχουν όμως και λίγα αρσενικά ουσιαστικά που επίσης λήγουν σε *τονισμένα φωνήεντα -a, -e, -i, -u, -y*:[29]

(345) vëlla ‘αδελφός’
baba ‘πατέρας’
atdhe ‘πατρίδα’
shi ‘βροχή’
hu ‘κοντάρι’
sy ‘μάτι’

Ορισμένα αρσενικά λήγουν σε ***-ua***:

(346) ftua ‘κυδώνι’
krua ‘πηγή’
thua ‘νύχι χεριού’

Υπάρχουν επίσης ορισμένα αρσενικά που λήγουν σε ***-ë***:

[28] Υπάρχουν κάποια λίγα θηλυκά που λήγουν σε *-r*, *-l* ή *-ll* πριν από τα *-ë* ή *-u*. Έτσι τα ουσιαστικά *kodër* ‘λόφος’, *zemër* ‘καρδιά’, *vegël* ‘εργαλείο’, *kumbull* ‘δαμάσκηνο’, μεταξύ άλλων, είναι όλα θηλυκά. Όπως παρατηρεί ο Newmark (1982:132), παλιότερα, αυτές οι λέξεις γράφονταν και προφέρονταν συνήθως με ένα *-ë* στο τέλος, το οποίο απαλείφτηκε.

[29] Σε αυτή την τάξη ανήκει επίσης μια ομάδα ουσιαστικών που λήγουν σε ένα τονισμένο φωνήεν και ιστορικά έληγαν σε *-n*. Αυτό το τελικό *-n* εμφανίζεται στην οριστική μορφή των γκεγκικών διαλέκτων. Στις τοσκικές διαλέκτους, όπως και στην Αλβανική, έχει επέλθει ο ρωτακισμός του *-n* σε *-r*:

(i)	Αόριστο	Οριστικό (Γκεγκική)	Οριστικό (Τοσκική, Αλβανική)
	hi	hi-n-i	hi-r-i ‘η στάχτη’
	mulli	mulli-n-i	mulli-r-i ‘η μηχανή άλεσης’
	gju	gju-n-i	gju-r-i ‘το γόνατο’
	fre	fre-n-i	fre-r-i ‘το χαλινάρι’

(347) djalë ‘αγόρι’
burrë ‘άνθρωπος’
kalë ‘άλογο’

3.2.2.1.2. Αρσενικά ουσιαστικά: Η ονομαστική ενικού των οριστικών αρσενικών ουσιαστικών

Στην Αλβανική το οριστικό άρθρο προσαρτάται στα δεξιά του ουσιαστικού. Το οριστικό αρσενικό άρθρο στην ονομαστική ενικού μπορεί να είναι είτε ***-i*** ή ***-u***. Ακολουθώντας τη Γραμματική της Ακαδημίας Επιστημών της Αλβανίας (Akademia 2002: 113-115), θεωρούμε ότι υπάρχουν 8 βασικές τάξεις αρσενικών ουσιαστικών στον ενικό αριθμό, ανάλογα με την κατάληξη του θέματος.[30] Ακολουθούν οι κανόνες για τον σχηματισμό του οριστικού ουσιαστικού στην ονομαστική ενικού για τις διάφορες τάξεις των αρσενικών:

Τάξη 1A: Εάν το ουσιαστικό λήγει σε σύμφωνο, προσθέτουμε την κατάληξη ***-i*** για να σχηματίσουμε την οριστική μορφή:

(348) hotel → hotel**i** ‘(το) ξενοδοχείο’
top → top**i** ‘(η) μπάλα’
mësues → mësues**i** ‘(ο) δάσκαλος’

Τάξη 1B: Εάν το αρσενικό ουσιαστικό λήγει σε (μη τονισμένο) ***-ë***, το *-ë* χάνεται και προστίθεται το ***-i***:

(349) djalë → djal**i** ‘(το) αγόρι’
kalë → kal**i** ‘(το) άλογο’

Τάξη 1C: Εάν το ουσιαστικό λήγει σε ***-ër***, το *-ë* χάνεται και προστίθεται το ***-i*** μετά το τελευταίο σύμφωνο:

(350) libër → libr**i** ‘(το) βιβλίο’
numër → numr**i** ‘(ο) αριθμός’

Τάξη 1D: Σε λίγα ουσιαστικά που τελειώνουν στα τονισμένα ***-e***, ***-ë***, ***-i***, ***-u***, ***-y***, προστίθεται το ***-ri*** για να σχηματιστεί ο οριστικός τύπος:[31,32]

[30] Η Akademia (2002) δεν θεωρεί την τάξη 1Η ως μια ξεχωριστή τάξη.

[31] Βλ. υποσημείωση 29. Υπάρχουν κάποιες λίγες λέξεις που έχουν κρατήσει την παλιά μορφή (την ίδια μορφή που χρησιμοποιείται στην Γκέγκικη διάλεκτο): *dry/dry**ni*** ‘(η) κλειδαριά’, *kalama/kalama**ni*** ‘(το) παιδί’, *rogja/rogja**ni*** ‘(η) εκβολή’, *vulla/vulla**ni*** ‘(το) παρτέρι’, κλπ.

[32] Άλλα ουσιαστικά που παίρνουν το *-ri* στον οριστική μορφή τους είναι τα: *bri* ‘κέρατο, δόντι’, *dre* ‘ελάφι’, *flori* ‘χρυσός’, *gdhe* ‘κόμπος’, *gji* ‘στήθος’, *kërci* ‘αμαρτία’, *kufi* ‘όριο, σύνορο’, *kushëri* ‘ξάδελφος’, *pe* ‘απειλή’, *qiri* ‘κερί’ (*quiriu* άλλη λέξη για ‘το κερί’), *tra* ‘ακτίνα’, *turi* ‘ρύγχος’, κτλ. Βλέπε επίσης την υποσημείωση 28 για περισσότερα παραδείγματα.

(351) ulli → ulli**ri** ‘(η) ελιά’
dru → dru**ri** ‘(το) ξύλο’
gju → gju**ri** ‘(το) γόνατο’
zë → zë**ri** ‘(η) φωνή’

Τάξη 1E: Τα ουσιαστικά που λήγουν σε ***-ua***, σχηματίζουν τον οριστικό τύπο σε ***-oi***:

(352) ftua → ft**oi** ‘(η) βασίλισσα’
krua → kr**oi** ‘(η) πηγή’
thua → th**oi** ‘(το) νύχι’
përrua → përr**oi** ‘(το) ρεύμα’

Τάξη 1F: Εάν το αρσενικό ουσιαστικό λήγει σε ***-k***, ***-g***, ***-h***, ο οριστικό τύπος είναι σε ***-u***:

(353) mik → mik**u** ‘(ο) φίλος’
zog → zog**u** ‘(το) πουλί’
krah → krah**u** ‘(το) χέρι’

Τάξη 1G: Εάν το αρσενικό ουσιαστικό λήγει σε **τονισμένο *-a*, *-e*** ή ***-i***, ο οριστικός τύπος είναι επίσης σε ***-u***:

(354) va → va**u** ‘(το) πέρασμα’
dhe → dhe**u** ‘(η) γη’
ari → ari**u** ‘(η) αρκούδα’

Τάξη 1H: Τα ουσιαστικά που λήγουν σε ***-ye*** παίρνουν το ***-eu***, ενώ αυτά που λήγουν σε ***-yer***, παίρνουν το ***-eri***:

(355) krye → kr**eu** ‘(το) κεφάλι’

Τάξη 1I: Τα ουσιαστικά που λήγουν σε **τονισμένο *-a***, παίρνουν το ***-i*** για να σχηματίσουν τον οριστικό τύπο. Όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, για να σχηματιστεί η αιτιατική ενικού των οριστικών ουσιαστικών, η κατάληξη είναι *-në* και όχι *-in*.

(356) baba → baba**i** ‘ο πατέρας’
vëlla → vëlla**i** ‘ο αδελφός’

3.2.2.1.3. Τύποι των οριστικών αρσενικών ουσιαστικών στον ενικό: όλες οι περιπτώσεις

Στην Αλβανική, το οριστικό άρθρο κλίνεται ως προς την πτώση και στις περιπτώσεις που είναι εγκλιτικό μέσα στο ουσιαστικό, σημαδεύει το ουσιαστικό με μια συγκεκριμένη πτώση. Όπως αναφέρθηκε και πιο

πάνω, υπάρχουν πέντε πτώσεις στην Αλβανική: ονομαστική, αιτιατική, γενική, δοτική και αφαιρετική. Για τους οριστικούς τύπους, στις τρεις τελευταίες πτώσεις έχει επέλθει συγκρητισμός.

Όταν κατανοήσουμε πως σχηματίζεται η οριστική μορφή στην ονομαστική, οι υπόλοιπες πτώσεις μπορούν με ευκολία να σχηματιστούν. Για την αιτιατική, προσθέτουμε απλώς το ***-(i/u)n*** στην κατάληξη της ονομαστικής και για τη γενική, δοτική και αφαιρετική προσθέτουμε το ***-(i/u)t*** στην κατάληξη της ονομαστικής. Στα ουσιαστικά όπως *baba* 'πατέρας' προσθέτουμε το ***-në*** στην αιτιατική.[33] Παραθέτουμε στη συνέχεια την κλίση του οριστικού άρθρου:

(357)

Ον	-i	-u
Αιτ	-in	-un
Γεν	-it	-ut
Δοτ	-it	-ut
Αφ	-it	-ut

Όπως μπορούμε να δούμε, οι βασικές καταλήξεις για τον οριστικό τύπο είναι ***-i*** και ***-u***, η κατάληξη ***-n*** χρησιμοποιείται για την αιτιατική αρσενικού και η κατάληξη ***-t*** για τη γενική, δοτική και αφαιρετική. Στον πίνακα που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι διαφορετικές τάξεις του οριστικού άρθρου στον ενικό.

(358)

	1A	**1B**[34]	**1C**	**1D**	**1E**	**1F**	**1G**	**1H**	**1I**
	hotel 'ξενοδοχείο'	kalë 'άλογο'	libër 'βιβλίο'	ulli 'ελιά'	ftua 'κυδώνι'	mik 'φίλος'	dhe 'γη'	krye 'κεφάλι'	baba 'πατέρας'
Ον	hotel**i**	kal**i**	libr**i**	ullir**i**	fto**i**	mik**u**	dhe**u**	kre**u**	baba**i**
Αιτ	hotel**in**	kal**in**	libr**in**	ullir**in**	fto**in**	mik**un**	dhe**un**	kre**un**	baba**në**
Γεν	hotel**it**	kal**it**	libr**it**	ullir**it**	fto**it**	mik**ut**	dhe**ut**	kre**ut**	baba**it**
Δοτ	hotel**it**	kal**it**	libr**it**	ullir**it**	fto**it**	mik**ut**	dhe**ut**	kre**ut**	baba**it**
Αφ	hotel**it**	kal**it**	libr**it**	ullir**it**	fto**it**	mik**ut**	dhe**ut**	kre**ut**	baba**it**

3.2.2.1.4. Αόριστα αρσενικά ουσιαστικά ενικού: όλες οι περιπτώσεις

Σε αντίθεση με την Ελληνική, τα αόριστα ουσιαστικά στην Αλβανική, όπως και τα οριστικά, κλίνονται ως προς την πτώση. Τα αόριστα ουσιαστικά έχουν δυο διαφορετικούς τύπους στον ενικό. Οι τύποι της ονομαστικής και της αιτιατικής είναι οι ίδιοι και έχουν ιδιαίτερη κατάληξη· από την άλλη, η γενική, η δοτική και η αφαιρετική, έχουν τον ίδιο τύπο και κατά κανόνα λήγουν σε ***-i*** ή ***-u***, ακολουθώντας τους ίδιους κανόνες για το σχηματισμό του ενικού των οριστικών ουσιαστικών όπως παρουσιάστηκαν στην ενότητα 3.2.2.1.2.

[33] Συχνά βρίσκουμε τη μορφή *babain* αντί *babanë*.

[34] Το ουσιαστικό *atë* 'πατέρας' ανήκει επίσης σε αυτή την τάξη. Στη γενική, δοτική και αφαιρετική το αρχικό *a* τρέπεται σε *e*: Ον: *ati,* Αιτ: *atin,* Γεν, Δοτ, Αφ: ***e****tit*.

(359)

	1A	**1B**[35]	**1C**	**1D**	**1E**	**1F**	**1G**	**1H**	**1I**
	hotel ‘ξενοδοχείο’	kalë ‘άλογο’	libër ‘βιβλίο’	ulli ‘ελιά’	ftua ‘κυδώνι’	mik ‘φίλος’	dhe ‘γη’	krye ‘κεφάλι’	baba ‘πατέρας’
Ον	hotel	kalë	libër	ulli	ftua	mik	dhe	krye	baba
Αιτ	hotel	kalë	libër	ulli	ftua	mik	dhe	krye	baba
Γεν	hotel**i**	kal**i**	libr**i**	ulli**ri**	ft**oi**	mik**u**	dhe**u**	kre**u**	babai
Δοτ	hotel**i**	kal**i**	libr**i**	ulli**ri**	ft**oi**	mik**u**	dhe**u**	kre**u**	babai
Αφ	hotel**i**	kal**i**	libr**i**	ulli**ri**	ft**oi**	mik**u**	dhe**u**	kre**u**	babai

3.2.2.2. Θηλυκά

3.2.2.2.1. Θηλυκά ουσιαστικά: πώς να τα αναγνωρίσουμε

Γενικά, τα ουσιαστικά που λήγουν σε φωνήεν είναι κατά κανόνα θηλυκά. Η πλειοψηφία των ουσιαστικών που λήγουν σε μη-τονισμένο ***-ë*** είναι θηλυκά:

(360) vajzë ‘κορίτσι’
natë ‘νύχτα’
dorë ‘χέρι’

Το τελικό φωνήεν μπορεί να είναι τονισμένο:

(361) kala ‘κάστρο’
liri ‘ελευθερία’
qershi ‘κεράσι’
hare ‘χαρά’
radio ‘ράδιο’

Το τελικό φωνήεν μπορεί επίσης να είναι και άτονο:

(362) cigare ‘τσιγάρο’
nuse ‘νύφη’

Τα ουσιαστικά που λήγουν σε ***-l***, ***-ll***, ***-r***, ***-rr*** πριν από τα οποία προηγείται ***-ë*** ή ***-u*** είναι επίσης κατά κύριο λόγο θηλυκά:[36]

[35] Το ουσιαστικό *atë* ‘πατέρας’ ανήκει επίσης σε αυτή την τάξη. Στη γενική, δοτική και αφαιρετική το αρχικό *a* τρέπεται σε *e*: Ον, Αιτ: *atë,* Γεν, Δοτ, Αφ: ***e****ti*.

[36] Ορισμένα ουσιαστικά που λήγουν σε *-r, -ll* είναι αρσενικά: *dimër* ‘χειμώνας’, *emër* ‘όνομα’, *gjarpër* ‘φίδι’, *numër* ‘αριθμός’, *pjepër* ‘πεπόνι’, *pluhur* ‘σκόνη’, *avull* ‘ατμός’, *popull* ‘άνθρωποι’, κ.λπ.

(363) motër ‘μητέρα’
zemër ‘καρδιά’
ëndërr ‘όνειρο’
vegël ‘εργαλείο’
vetull ‘φρύδι’

3.2.2.2.2. Θηλυκά οριστικά ουσιαστικά: ονομαστική ενικού

Ακολουθώντας την Akademia (2002), θα θεωρήσουμε ότι υπάρχουν πέντε τάξεις θηλυκών ουσιαστικών στον ενικό.

Τάξη 2A: Τα θηλυκά ουσιαστικά που λήγουν σε (άτονο) ***-ë*** αντικαθιστούν το ***-ë*** με ***-a***:

(364) nënë → nën**a** ‘(η) μητέρα’
derë → der**a** ‘(η) πόρτα’
punë → pun**a** ‘(η) δουλειά’

Τάξη 2B: Τα ουσιαστικά που λήγουν σε **άτονο *-e*** αντικαθιστούν το ***-e*** με ***-ja***:

(365) shoqe → shoq**ja** ‘(η) φίλη’
gjyshe → gjysh**ja** **‘**(η) γιαγιά’

Εάν το θηλυκό λήγει σε άτονο ***-ge*** ή ***-ne***, η κατάληξη ***-ja*** γράφεται ***-ia*** ώστε να αποφευχθεί η γραφή του *gj-* και *nj-*, αντιστοίχως, τα οποία προφέρονται ως ουρανικά. Αυτό όμως είναι απλώς μια ορθογραφική παρατήρηση και έτσι δεν θα εντάξουμε αυτά τα θηλυκά σε ξεχωριστή τάξη:

(366) karrige → karrig**ia** ‘(η) καρέκλα’
çokane → çokan**ia** ‘(το) κουδούνι της πόρτας’

Τάξη 2C: Στα θηλυκά που λήγουν σε τονισμένο ***-i*** προστίθεται το ***-a***:

(367) shtëpi → shtëpi**a** ‘(το) σπίτι’
liri → liri**a** ‘(η) ελευθερία’

Τάξη 2D: Στα θηλυκά που λήγουν σε ***-ër***, ***-ël***, ***-ëll*** ή ***-ërr*** απαλείφεται το *-ë*, και προστίθεται το ***-a***. Στα ουσιαστικά που λήγουν σε ***-ull*** ή ***-ur*** δεν απαλείφεται το ***-u-***:

(368) motër → motr**a** ‘(η) αδελφή’
zemër → zemr**a** ‘(η) καρδιά’
pupël → pupl**a** ‘(το) πούπουλο’
krikëll → kriklл**a** ‘(η) γκριμάτσα’
ëndërr → ëndrr**a** ‘(το) όνειρο’

vetull → vetull**a** ‘(η) βλεφαρίδα’
flutur → flutur**a** ‘(η) πεταλούδα’

Τάξη 2E: Στα θηλυκά που λήγουν σε τονισμένο ***-a***, ***-e***, ***-o*** προστίθεται το **-ja**. Οι λέξεις *grua* ‘γυναίκα, σύζυγος’ και *hua* ‘δάνειο’ παίρνουν επίσης το ***-ja*** παρόλο που λήγουν σε άτονο *-a*:

(369) kala → kala**ja** ‘(το) κάστρο’
fe → fe**ja** ‘(η) πίστη’
radio → radio**ja** ‘(το) ράδιο’
grua → grua**ja** ‘(η) γυναίκα’

3.2.2.2.3. **Τύποι των οριστικών θηλυκών στον ενικό: όλες οι περιπτώσεις**

Σε αντίθεση με τα οριστικά αρσενικά στον ενικό τα οποία σχηματίζουν όλες τις πτώσεις με βάση τους οριστικούς τύπους (βλ. ενότητα 3.2.2.1.3), τα οριστικά θηλυκά σχηματίζουν όλες τις πτώσεις με βάση τους αόριστους τύπους. Οι τύποι της αιτιατικής σχηματίζονται με την προσθήκη του ***-n*** αν το ουσιαστικό δεν τονίζεται στην τελευταία συλλαβή (2A, 2B, 2E). Εάν το ουσιαστικό τονίζεται στην τελευταία συλλαβή (2C, 2D), προστίθεται το ***-në***. Στους τύπους της γενικής/δοτικής/αφαιρετικής προστίθεται το ***-s*** εάν το θηλυκό δεν ανήκει στις τάξεις 2A, 2B και 2E· αν το ουσιαστικό είναι οξύτονο, προστίθεται το ***-së*** (2C, 2D).

(370)

	2A	**2B**	**2C**	**2D**	**2E**
	nënë ‘μητέρα’	lule ‘λουλούδι’	shtëpi ‘σπίτι’	kala ‘κάστρο’	motër ‘αδελφή’
Ον	nën**a**	lul**ja**	shtëpi**a**	kala**ja**	motr**a**
Αιτ	nën**ën**	lul**en**	shtëpi**në**	kala**në**	motr**ën**
Γεν	nën**ës**	lul**es**	shtëpi**së**	kala**së**	motr**ës**
Δοτ	nën**ës**	lul**es**	shtëpi**së**	kala**së**	motr**ës**
Αφ	nën**ës**	lul**es**	shtëpi**së**	kala**së**	motr**ës**

3.2.2.2.4. Αόριστοι τύποι των θηλυκών στον ενικό: όλες οι περιπτώσεις

Όπως συμβαίνει με τους αόριστους τύπους του ενικού στα αρσενικά (ενότητα 3.2.2.1.4), τα αόριστα θηλυκά ουσιαστικά έχουν δυο τύπους: έναν τύπο για την ονομαστική και για την αιτιατική, που δεν έχει κάποια ιδιαίτερη κατάληξη, και έναν άλλο τύπο για τη γενική, δοτική και αφαιρετική, που διαφοροποιείται ως προς την κατάληξη. Ο τελευταίος αυτός τύπος πραγματώνεται ως ***-e*** όταν το θηλυκό λήγει σε *-ë*, *-ër* ή σε τονισμένο *-i* (τάξεις 2A, 2E, 2C, αντίστοιχα) ή πραγματώνεται ως ***-je*** όταν το θηλυκό λήγει σε οποιοδήποτε άλλο τονισμένο φωνήεν εκτός από το *-i* ή όταν λήγει σε άτονο *-e* (τάξεις 2D, 2B).

(371)

	2A	**2B**	**2C**	**2D**	**2E**
	nënë ‘μητέρα’	lule ‘λουλούδι’	shtëpi ‘σπίτι’	kala ‘κάστρο’	motër ‘αδελφή’
Ον	nënë	lule	shtëpi	kala	motër
Αιτ	nënë	lule	shtëpi	kala	motër
Γεν	nën**e**	lule**je**	shtëpi**e**	kala**je**	motr**e**
Δοτ	nën**e**	lule**je**	shtëpi**e**	kala**je**	motr**e**
Αφ	nën**e**	lule**je**	shtëpi**e**	kala**je**	motr**e**

3.2.2.3. Ο σχηματισμός θηλυκών ουσιαστικών από αρσενικά

Τυπικά, στην περίπτωση των ανθρωπίνων όντων και των ζώων το βιολογικό φύλο και το γραμματικό γένος συμπίπτουν. Έτσι οι λέξεις *gjysh* ‘παππούς’ και *baba* ‘πατέρας’ είναι και οι δυο αρσενικού γένους, ενώ οι λέξεις *gjyshe* ‘γιαγιά’ και *nënë* ‘μαμά’ είναι και οι δυο θηλυκού γένους. Ο σχηματισμός των θηλυκών από τα αρσενικά ουσιαστικά γίνεται ως εξής:

(α) Εάν το αρσενικό ουσιαστικό λήγει σε σύμφωνο, προστίθεται το ***-e*** στο ληκτικό σύμφωνο. Αυτός είναι και ο πιο παραγωγικός κανόνας στις περιπτώσεις αυτές:

(372) gjysh ‘παππούς’ → gjysh**e** ‘γιαγιά’
mësues ‘δάσκαλος’ → mësues**e** ‘δασκάλα’
shok ‘φίλος’ → shoq**e** ‘φίλη’

(β) Ορισμένα αρσενικά που λήγουν σε σύμφωνο, παίρνουν το ***-ë*** για να σχηματίσουν το αντίστοιχο θηλυκό. Η λέξη *kushëri* ‘ξάδελφος’ παίρνει και ***-r-*** πριν από το ***-ë***:

(373) plak ‘γέρος’ → plak**ë** ‘γριά’
kunat ‘κουνιάδος’ → kunat**ë** ‘κουνιάδα’
kushëri ‘ξάδελφος’ → kushëri**rë** ‘ξαδέλφη’

(γ) Άλλα αρσενικά παίρνουν το ***-eshë*** για να σχηματίσουν το αντίστοιχο θηλυκό:

(374) doktor ‘γιατρός’ → doktor**eshë** ‘γιατρίνα’
drejtor ‘σκηνοθέτης’ → drejtor**eshë** ‘η σκηνοθέτης’
luan ‘λιοντάρι’ → luan**eshë** ‘λέαινα’

(δ) Κάποια άλλα παίρνουν το ***-ushë***:

(375) ari ‘αρκούδος’ → ar**ushë** ‘αρκούδα’
dre ‘ελάφι’ → dren**ushë** ‘ελαφίνα’

(ε) Κάποια άλλα σχηματίζουν το θηλυκό με το ***-icë***:

(376)	buall	‘βούβαλος’	→	buall**icë**	‘βουβάλα’
	gomar	‘γάιδαρος’	→	gomar**icë**	‘γαϊδούρα’

(στ) Υπάρχουν λίγα αρσενικά που παράγονται από το θηλυκό τύπο με το επίθημα ***-ak*** ή ***-ok***:

(377)	mace	‘γάτα’	→	maç**ok**	‘γάτος’
	patë	‘χήνα’	→	pat**ok**	‘χήνος’
	rosë	‘πάπια’	→	ros**ak**	‘πάπιος’

(ζ) Ορισμένα θηλυκά έχουν ανεξάρτητη λέξη από την αντίστοιχη για το αρσενικό:

(378)	atë/baba	‘πατέρας’	nënë/mëmë	‘μητέρα’
	i biri	‘γιος’	e bija	‘κόρη’
	burrë	‘άνδρας’	grua	‘γυναίκα’
	cjap	‘κατσίκα (αρσ)’	dhi	‘κατσίκα’
	dajë	‘θείος’	teze	‘θεία’
	dash	‘πρόβατο (αρσ)’	dele	‘πρόβατο (θηλ)’
	djalë	‘αγόρι’	vajzë	‘κορίτσι’
	derr	‘γουρούνι (αρσ)’	dosë	‘γουρούνι (θηλ)’
	dhëndër	‘γαμπρός’	nuse	‘νύφη’
	gjel	‘κόκορας’	pulë	‘κότα’
	ka	‘βόδι (αρσ)’	lopë	‘αγελάδα’
	kalë	‘άλογο(αρσ)’	pelë	‘φοράδα’
	nip	‘ανιψιός’	mbesë	‘ανιψιά’
	nun	‘νονός’	nunë/ndrikull	‘νονά’
	qen	‘σκύλος’	bushtër	‘σκύλα’
	ujk	‘λύκος’	ujkonjë/ulkonjë	‘λύκαινα’
	vëlla	‘αδελφός’	motër	‘αδελφή’
	vjehërr	‘κουνιάδος’	vjehërr	‘κουνιάδα’
	xhaxha	‘θείος’	hallë	‘θεία’
	zoti	‘κύριος’	zonja	‘κυρία’

3.2.2.4. Ουδέτερα ουσιαστικά: ενικός αριθμός

Τα ουδέτερα ουσιαστικά στην Αλβανική αποτελούν μια πολύ περιορισμένη τάξη και είναι κυρίως ουσιαστικά που παράγονται από μετοχές ή επίθετα:

(379) të folur ‘λόγος, φωνή, ομιλία’
të ngrënë ‘φαγητό’
të menduar ‘σκέψη’
të ftohtë ‘κρύο’
të ngrohtë ‘ζέστη’

Αυτά τα ουδέτερα ουσιαστικά συνοδεύονται κατά κανόνα από το συνδετικό άρθρο *të*.[37] Όπως τα αρσενικά και τα θηλυκά ουσιαστικά, έτσι και τα ουδέτερα έχουν οριστικούς και αόριστους τύπους. Προτείνουμε δυο τάξεις για τα ουδέτερα ουσιαστικά.

Τάξη 3Α: Σε αυτή την τάξη ανήκουν τα ουδέτερα ουσιαστικά που λήγουν σε **σύμφωνο**.

(380) *të folur* ‘φωνή’

	Αόριστο	Οριστικό
Ον	të folur	të folur-it
Αιτ	të folur	të folur-it
Γεν	të folur-i	të folur-it
Δοτ	të folur-i	të folur-it
Αφ	të folur-i	të folur-it

Όπως μπορούμε να δούμε, όλες οι πτώσεις παίρνουν μπροστά το συνδετικό άρθρο ***të***. Όταν το ουσιαστικό είναι αόριστο, η ονομαστική και η αιτιατική δεν έχουν κάποια ιδιαίτερη κατάληξη· η γενική, δοτική ή η αφαιρετική έχουν την κατάληξη ***-i***. Στους οριστικούς τύπους, το ουσιαστικό έχει σε όλες τις πτώσεις την κατάληξη ***-it***.

Τάξη 3Β: Σε αυτή την τάξη ανήκουν τα ουδέτερα που λήγουν σε ***-ë***. Στους αόριστους τύπους, το τελικό *-ë* απαλείφεται και προστίθεται το ***-i*** στη γενική, δοτική και αφαιρετική, ενώ οι τύποι της ονομαστικής και αιτιατικής παραμένουν ίδιοι. Για τους οριστικούς τύπους της γενικής, δοτικής και αφαιρετικής, απαλείφεται το *-ë* και προστίθεται το ***-it***. Από την άλλη, στους τύπους της ονομαστικής και της αιτιατικής το *-ë* διατηρείται και προστίθεται και το ***-t***.

(381) *të ftohtë* ‘κρύο, παγωνιά’

	Αόριστο	Οριστικό
Ον	të ftohtë	të ftohtë-t
Αιτ	të ftohtë	të ftohtë-t
Γεν	të ftoht-i	të ftoht-it
Δοτ	të ftoht-i	të ftoht-it
Αφ	të ftoht-i	të ftoht-it

[37] Βλ. ενότητα 3.2.5 για ορισμένα ουσιαστικά που παράγονται επίσης από μετοχές και επίθετα και συνοδεύονται από το θηλυκό και όχι το ουδέτερο συνδετικό άρθρο, π.χ. *e bërtitur* ‘φωνή’, *e klithur* ‘κραυγή’, *e qeshur* ‘γέλιο’.

3.2.3. Πληθυντικός αριθμός

Σύμφωνα με τον Pani (2007), υπάρχουν περίπου 100 δομές παραγωγής του πληθυντικού αριθμού στην Αλβανική. Αυτός ίσως να είναι ένας από τους λόγους που τα ουσιαστικά στην Αλβανική δεν έχουν κατηγοριοποιηθεί στις βασικές κλιτικές τάξεις, πράγμα που, όπως είδαμε στο πρώτο μέρος αυτής της εργασίας, δε συμβαίνει στην Ελληνική. Εξαιτίας της μη κανονικότητάς τους, οι τύποι του πληθυντικού δίνονται για κάθε ουσιαστικό ξεχωριστά στα αλβανικά λεξικά. Υπάρχουν βασικά 4 τρόποι σχηματισμού του πληθυντικού αριθμού στην Αλβανική: (α) με τη χρήση επιθήματος (suffixation), (β) με την αλλαγή του θέματος της λέξης , (γ) χωρίς τη χρήση κατάληξης, (δ) με υποκατάσταση.

3.2.3.1. Ο πληθυντικός των αρσενικών ουσιαστικών

Τα αρσενικά παρουσιάζουν πολλούς διαφορετικούς τρόπους σχηματισμού του πληθυντικού. Ακολουθούν οι πιο παραγωγικοί τρόποι.

(α) Ορισμένα αρσενικά σχηματίζουν τον πληθυντικό με την προσθήκη του ***-ë***:

(382)	student	→	student**ë**	‘μαθητές’
	punëtor	→	punëtor**ë**	‘εργάτες’

(β) Ορισμένα ουσιαστικά παίρνουν το ***-e***. Αυτή η κατάληξη για τον πληθυντικό χρησιμοποιείται τυπικά με ουσιαστικά που λήγουν σε ***-im*** και με δάνειες λέξεις που λήγουν σε ***-ion***, ***-um*** ή ***-ium***. Προστίθεται επίσης και σε ξένες λέξεις που λήγουν σε ***-azh***:

(383)	gab**im**	→	gabim**e**	‘λάθη’
	batal**ion**	→	batalion**e**	‘μάχες’
	muze**um**	→	muzeum**e**	‘μουσεία’
	stad**ium**	→	stadium**e**	‘στάδια’
	pl**azh**	→	plazh**e**	‘παραλίες’

Το ***-e*** χρησιμοποιείται επίσης με πολλά αρσενικά που λήγουν σε ***-t*** ή ***-d***:

(384)	qyte**t**	→	qytet**e**	‘πόλεις’
	katun**d**	→	katund**e**	‘χωριά’

όπως επίσης και με πολλά άψυχα ουσιαστικά που λήγουν σε ***-al***, ***-an***, ***-ar***, ***-el***, ***-er***:

(385)	festiv**al**	→	festival**e**	‘τα φεστιβάλ’
	dyq**an**	→	dyqan**e**	‘μαγαζιά’
	semin**ar**	→	seminar**e**	‘σεμινάρια’
	them**el**	→	themel**e**	‘ιδρύματα’
	dikast**er**	→	dikaster**e**	‘υπουργεία’

(γ) Ορισμένα ουσιαστικά παίρνουν το ***-a***, το οποίο επίσης είναι ένα πολύ συνηθισμένο επίθημα για τον σχηματισμό του πληθυντικού των θηλυκών:

(386) çelës → çelës**a** ‘κλειδιά’
top → top**a** ‘μπάλες’

Αυτοί είναι οι τρεις πιο παραγωγικοί τρόποι για τον σχηματισμό του πληθυντικού των αρσενικών. Όμως υπάρχουν και αρκετοί άλλοι τρόποι με μεγάλη παραγωγικότητα:

(δ) Ορισμένα αρσενικά που λήγουν σε ***-g*** ή ***-k***, ουρανικοποιούν το ληκτικό *-g* σε ***-gj*** και το *-k* σε ***-q***:

(387) zog → zo**gj** ‘πουλιά’
fik → fi**q** ‘σύκα’

(ε) Άλλα αρσενικά ουσιαστικά που λήγουν σε ***-g*** ή ***-k*** ουρανικοποιούν τον υπερωικό φθόγγο και προσθέτουν το ***-e***, και έτσι έχουν τις καταλήξεις ***-gje*** και ***-qe***:

(388) lëng → lën**gje** ‘χυμοί’
park → par**qe** ‘πάρκα’
prag → pra**gje** ‘σκαλιά’
çek → çe**qe** ‘αποδείξεις’

(στ) Ορισμένα ουσιαστικά αλλάζουν το τονισμένο φωνήεν του θέματος:

(389) dash → d**e**sh ‘εμβόλια’
cjap → cj**e**p ‘τράγοι’

(ζ) Ορισμένα ουσιαστικά ουρανικοποιούν το τελικό ***-g*** ή ***-k***, υφίστανται φωνηεντική εναλλαγή και προσθέτουν και την κατάληξη **-e**:

(390) plak → pl**eq** ‘γέροι’
lak → l**eqe** ‘λίμνες’
breg → br**igje** ‘ακτές’
shteg → sht**igje** ‘μονοπάτια’

(η) Τα ουσιαστικά που λήγουν σε ***-ll*** τρέπουν το *-ll* σε ***-j***. Ορισμένα ουσιαστικά που λήγουν σε ***-ur*** ή ***-ir*** σχηματίζουν επίσης τον πληθυντικό με το ***-j***. Ορισμένα ουσιαστικά που σχηματίζουν τον πληθυντικό με το *-j*, μπορεί επίσης να παρουσιάζουν φωνηεντική εναλλαγή στο θέμα:

(391) diell → die**j** ‘ήλιοι’
portokall → portoka**j** ‘πορτοκάλια’
lepur → lepu**j** ‘λαγοί’

bir	→	bi**j**	‘γιοι’
m**a**shkull	→	m**e**shku**j**	‘αρσενικά’
bak**a**ll	→	bak**ej**	‘μπακάληδες’

Μερικές φορές απαλείφεται το *-ll* και στη θέση του μπαίνει το ***-je*** (κατά περίπτωση μαζί με φωνηεντική εναλλαγή στο θέμα):

(392)	yll	→	y**je**	‘αστέρια’
	fill	→	fi**je**	‘απειλές’
	p**y**ll	→	pi**je**	‘δάση’
	tr**ua**ll	→	tr**oje**	‘κτήματα’
	h**ua**ll	→	h**oje**	‘κερήθρες’

(θ) Ορισμένα ουσιαστικά προσθέτουν το ***-nj*** ή το ***-një*** (κατά περίπτωση μαζί με φωνηεντική εναλλαγή):

(393)	ulli	→	ulli**nj**	‘ελιές’
	ft**ua**	→	ft**onj**	‘κυδώνια’
	gju	→	gju**një**	‘γόνατα’

Ορισμένα ουσιαστικά, όταν προσθέτουν το ***-(i)nj***, αλλάζουν και τον τονισμό τους, καθώς αυτό το επίθημα τονίζεται πάντοτε:

(394)	lúmë	→	lum**énj**	‘ποτάμια’
	gjárpër	→	gjarpër**ínj**	‘φίδια’
	shkëmb	→	shkëmb**ínj**	‘βράχοι’

(ι) Ορισμένα αρσενικά ουσιαστικά σχηματίζουν τον πληθυντικό με την κατάληξη ***-ër*** (κατά περίπτωση μαζί με φωνηεντική εναλλαγή):

(395)	mbret	→	mbret**ër**	‘βασιλιάδες’
	shtrat	→	shtr**e**t**ër**	‘κρεβάτια’
	kunat	→	kun**e**t**ër**	‘κουνιάδοι’

(ια) Ορισμένα ουσιαστικά προσθέτουν το ***-ërinj***:

(396)	prift	→	prift**ërinj**	‘παπάδες’
	zot	→	zot**ërinj**	‘κύριοι’
	gisht	→	gisht**ërinj**[38]	‘δάκτυλα’

[38] Αυτό το ουσιαστικό έχει και τον πληθυντικό τύπο *gishta*.

(ιβ) Ορισμένα άλλα σχηματίζουν τον πληθυντικό με την προσθήκη του ***-ra***:

(397)	djathë	→	djathë**ra**	‘τυριά’
	ujë	→	ujë**ra**	‘νερά’
	zë	→	zë**ra**	‘φωνές’

(ιγ) Κάποια σχηματίζουν τον πληθυντικό με την προσθήκη της κατάληξης ***-llarë***:

(398)	baba	→	baba**llarë**	‘πατέρες’
	dajë	→	daja**llarë**	‘θείοι (από τη μεριά της μητέρας)’

(ιδ) Κάποια άλλα έχουν τον ίδιο τύπο για τον ενικό και τον πληθυντικό. Αυτά τα ουσιαστικά συνήθως λήγουν σε ***-as***, ***-(u)es***, ***-ës***, ***-yes***:

(399)	maqedonas	→	maqedonas	‘Μακεδόνες’
	fitues	→	fitues	‘νικητές’
	vjedhës	→	vjedhës	‘κλέφτες’
	përkthyes	→	përkthyes	‘μεταφραστές’

(ιε) Ορισμένα ουσιαστικά είναι ανώμαλα και μπορεί να χρησιμοποιούν μία ή περισσότερες από τις διαδικασίες που αναφέραμε πιο πάνω:

(400)	djalë	→	djem	‘αγόρια’
	kalë	→	kuaj	‘άλογα’
	ka	→	qe	‘βόδια’
	gjarpër	→	gjarpinj	‘φίδια’
		→	gjarpërinj	
	lumë	→	lumenj	‘ποτάμια’
	njeri	→	njerëz	‘άνθρωποι’
	sy	→	sy	‘μάτια’
	ujk	→	ujq	‘λύκοι’
		→	ujqër	
	vit	→	vjet	‘χρόνια’

3.2.3.2. Ο πληθυντικός αριθμός των θηλυκών ουσιαστικών

Σε σχέση με τα αρσενικά, τα θηλυκά ουσιαστικά διαθέτουν ένα πολύ πιο απλό σύστημα για το σχηματισμό του πληθυντικού. Για μια ακόμη φορά, θα περιοριστούμε στους πιο παραγωγικούς τύπους:

(α) Τα περισσότερα ουσιαστικά που λήγουν σε ***-ë*** σχηματίζουν τον πληθυντικό αλλάζοντας το *-ë* σε ***-a***:

(401) vajzë → vajz**a** ‘κορίτσια’
dhomë → dhom**a** ‘δωμάτια’

(β) Τα θηλυκά που λήγουν σε σύμφωνο (κυρίως σε ***-ull***, ***-ur*** ή ***-ëz***) προσθέτουν το ***-a***:

(402) vetull → vetull**a** ‘φρύδια’
flutur → flutur**a** ‘πεταλούδες’
drejtëz → drejtëz**a** ‘ιστοί αράχνης’

(γ) Ορισμένα θηλυκά που λήγουν σε ***-ë*** διατηρούν τον ίδιο τύπο στον πληθυντικό:

(403) ditë → ditë ‘μέρες’
vezë → vezë ‘αυγά’

(δ) Τα θηλυκά που λήγουν σε ***-ër*** ή ***-ël*** απαλείφουν το *-ë-* και προσθέτουν στο τέλος το ***-a***:

(404) motër → mot**ra** ‘αδελφές’
letër → let**ra** ‘γράμματα’
vegël → veg**la** ‘εργαλεία’

(ε) Τα θηλυκά που λήγουν σε **τονιζόμενο *-i***, ***-e*** ή ***-a***, έχουν τον ίδιο τύπο για τον ενικό και τον πληθυντικό:

(405) shtëpi → shtëpi ‘σπίτια’
kafene → kafene ‘καφενεία’
kala → kala ‘κάστρα’

(στ) Θηλυκά που λήγουν σε άτονο ***-e*** ή σε ***-o*** (τονιζόμενο ή άτονο) έχουν τον ίδιο τύπο για τον ενικό και τον πληθυντικό:

(406) lule → lule ‘λουλούδια’
byró → byro ‘γραφεία’
páko → pako ‘δέματα’

(ζ) Ορισμένα θηλυκά που λήγουν σε *-ë* προσθέτουν το ***-ra***:

(407) luftë → luftë**ra** ‘πόλεμοι’

(η) Ορισμένα θηλυκά είναι ανώμαλα:

(408)	grua	→	gra	‘γυναίκες’
	derë	→	dyer	‘πόρτες’
	dorë	→	duar	‘χέρια’
	gjë	→	gjëra	‘πράγματα’
	natë	→	net	‘νύχτες’

3.2.3.3. Αρσενικά που αλλάζουν γένος στον πληθυντικό

Τα περισσότερα αρσενικά ουσιαστικά που λήγουν σε ***-im***, ***-et***, ή ***-on*** προσθέτουν το ***-e*** για να σχηματίσουν τον πληθυντικό. Σε αυτή την περίπτωση γίνονται θηλυκά:

(409)	ushtri**im** (αρσ)	→	ushtri**me** (θηλ)	‘ασκήσεις’
	qyt**et** (αρσ)	→	qyte**te** (θηλ)	‘πόλεις’
	staci**on** (αρσ)	→	stacio**ne** (θηλ)	‘σταθμοί’

Τα άψυχα αρσενικά ουσιαστικά που σχηματίζουν τον πληθυντικό σε ***-ra*** είναι συνήθως θηλυκά στον πληθυντικό. Παρόλα αυτά πολλοί ομιλητές χρησιμοποιούν τους πληθυντικούς τύπους ως αρσενικά:

(410)	djathë (αρσ)	→	djathë**ra** (θηλ)	‘τυριά’
	lesh (αρσ)	→	lesh**ra** (θηλ)	‘μαλλιά’
	vaj (αρσ)	→	vaj**ra** (θηλ)	‘λάδια’

3.2.3.4. Ο πληθυντικός αριθμός των οριστικών ουσιαστικών

Όταν μάθουμε τον αόριστο πληθυντικό τύπο ενός ουσιαστικού, ο σχηματισμός του οριστικού τύπου είναι σχετικά απλός. Θα εξετάσουμε ξεχωριστά την ονομαστική από τη μια και όλες τις υπόλοιπες πτώσεις από την άλλη.

3.2.3.4.1. Αρσενικά ουσιαστικά: η ονομαστική πληθυντικού των οριστικών ουσιαστικών

Το ***-t*** είναι η βασική κατάληξη για τον σχηματισμό του πληθυντικού. Στα αρσενικά η κατάληξη μπορεί να είναι ***-t***, ***-të*** ή ***-it***.

(α) Εάν το ουσιαστικό λήγει σε άτονο φωνήεν, προστίθεται το ***-t*** για το σχηματισμό της ονομαστικής πληθυντικού:

(411)	studentë	→	studentë**t**	‘μαθητές’
	burra	→	burra**t**	‘άνθρωποι’
	ushtrime	→	ushtrime**t**	‘ασκήσεις’
	libra	→	libra**t**	‘βιβλία’

artikuj	→	artikuj**t**	‘άρθρα’
baballarë	→	baballarë**t**	‘πατέρες’

(β) Εάν ο τύπος του πληθυντικού λήγει σε ***-j*** και ο τόνος δεν πέφτει στην τελευταία συλλαβή, προσθέτουμε το ***-t***. Αν ο τόνος πέφτει στην τελευταία συλλαβή ή το ουσιαστικό είναι μονοσύλλαβο, προσθέτουμε το ***-të*** για να σχηματίσουμε τον πληθυντικό:

(412)	méshkuj	→	meshkuj**t**	‘άνδρες’
	lépuj	→	lepuj**t**	‘κουνέλια’
	portokáj	→	portokaj**të**	‘πορτοκάλια’
	bij	→	bij**të**	‘γιοι’

(γ) Αν ο πληθυντικός λήγει σε σύμφωνο και το ουσιαστικό είναι οξύτονο ή είναι μονοσύλλαβο, προστίθεται το ***-të***:

(413)	gjarpërínj	→	gjarpërinj**të**	‘φίδια’
	luménj	→	lumenj**të**	‘ποτάμια’
	ftonj	→	ftonj**të**	‘βασίλισσες’
	desh	→	desh**të**	‘κριοί’
	cjep	→	cjep**të**	‘τράγοι’
	fiq	→	fiq**të**	‘σύκα’
	qen	→	qen**të**	‘σκύλοι’
	zogj	→	zogj**të**	‘πουλιά’

(δ) Εάν ο πληθυντικός λήγει σε σύμφωνο και δεν τονίζεται στην τελευταία συλλαβή, προστίθεται το ***-it*** για το σχηματισμό της ονομαστικής:

(414)	mësues	→	mësues**it**	‘δάσκαλοι’
	nxënës	→	nxënës**it**	‘μαθητές’
	prindër	→	prindër**it**	‘γονείς’
	shtretër	→	shtretër**it**	‘κρεβάτια’
	njerëz	→	njerëz**it**	‘άνθρωποι’
	peshq	→	peshq**it**	‘ψάρια’

3.2.3.4.2. Πληθυντικός αριθμός των αρσενικών οριστικών ουσιαστικών: οι υπόλοιπες πτώσεις

Όπως και με τον ενικό αριθμό (βλ. ενότητα 3.2.2.1.3) ο πληθυντικός στην ονομαστική και την αιτιατική έχει τις ίδιες καταλήξεις. Η γενική, δοτική και αφαιρετική έχουν επίσης τις ίδιες καταλήξεις.

(415)

Ενικός	*shok* ‘φίλος’	*libër* ‘βιβλίο’	*mësues* ‘δάσκαλος’	*lumë* ‘ποτάμι’
Πληθυντικός (Αορ)	shokë	libra	mësues	lumenj
Πληθυντικός, Οριστικοί τύποι				
Ον	shokë**t**	libra**t**	mësues**it**	lumenj**të**
Αιτ	shokë**t**	libra**t**	mësues**it**	lumenj**të**
Γεν	shokë**ve**	libra**ve**	mësues**ve**	lumenj**ve**
Δοτ	shokë**ve**	libra**ve**	mësues**ve**	lumenj**ve**
Αφ	shokë**ve**	libra**ve**	mësues**ve**	lumenj**ve**

3.2.3.4.3. Αρσενικά: Πληθυντικός των αόριστων ουσιαστικών, όλοι οι τύποι

Όπως γίνεται και στον ενικό αριθμό (βλ. ενότητες 3.2.2.1.4, 3.2.2.2.4), τα αόριστα αρσενικά ουσιαστικά έχουν ιδιαίτερες καταλήξεις για τον πληθυντικό. Αντίθετα όμως απ’ ότι συμβαίνει στον ενικό, η αφαιρετική πληθυντικού διαφέρει από τη γενική και τη δοτική. Ενώ η γενική/δοτική παίρνει το **-ve**, η αφαιρετική παίρνει το ***-sh*** (ή ***-ish***) στον πληθυντικό:

(416)

Ενικός	*shok* ‘φίλος’	*libër* ‘βιβλίο’	*mësues* ‘δάσκαλος’	*lumë* ‘ποτάμι’
Πληθυντικός, Αόριστοι τύποι				
Ον	shokë	libra	mësues	lumenj
Αιτ	shokë	libra	mësues	lumenj
Γεν	shokë**ve**	libra**ve**	mësues**ve**	lumenj**ve**
Δοτ	shokë**ve**	libra**ve**	mësues**ve**	lumenj**ve**
Αφ	shokë**sh**	libra**sh**	mësues**ish**	lumenj**sh**

3.2.3.4.4. Αρσενικά ουσιαστικά: πλήρες κλιτικό παράδειγμα

Όπως είδαμε στις προηγούμενες ενότητες, τα αρσενικά έχουν διάφορους τρόπους σχηματισμού του πληθυντικού, επομένως είναι σχεδόν αδύνατο να δώσουμε το πλήρες κλιτικό παράδειγμα που θα χρησιμεύσει ως μοντέλο για όλους τους τύπους του ενικού και του πληθυντικού ενός ουσιαστικού. Σε ό,τι ακολουθεί, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε το μοντέλο για τα περισσότερα παραγωγικά παραδείγματα και για τον ενικό και για τον πληθυντικό αριθμό.

(α) Αρσενικά που λήγουν σε *-k*, *-g*, *-h* και σχηματίζουν τον πληθυντικό με *-ë*.

(417) *shok* ‘φίλος’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	shok	shok-ë	shok-u	shok-ë-t
Αιτ	shok	shok-ë	shok-u-n	shok-ë-t
Γεν	shok-u	shok-ë-ve	shok-u-t	shok-ë-ve
Δοτ	shok-u	shok-ë-ve	shok-u-t	shok-ë-ve
Αφ	shok-u	shok-ë-sh	shok-u-t	shok-ë-ve

(β) Αρσενικά που λήγουν σε σύμφωνο εκτός από τα *-k*, *-g*, *-h* και έχουν πληθυντικό σε *-e*.

(418) *mal* ‘βουνό’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	mal	mal-e	mal-i	mal-e-t
Αιτ	mal	mal-e	mal-i-n	mal-e-t
Γεν	mal-i	mal-e-ve	mal-i-t	mal-e-ve
Δοτ	mal-i	mal-e-ve	mal-i-t	mal-e-ve
Αφ	mal-i	mal-e-sh	mal-i-t	mal-e-ve

(γ) Αρσενικά που λήγουν σε *-ër* ή *-ël* και σχηματίζουν τον πληθυντικό με *-a*.

(419) *libër* ‘βιβλίο’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	libër	libr-a	libr-i	libr-a-t
Αιτ	libër	libr-a	libr-i-n	libr-a-t
Γεν	libr-i	libr-a-ve	libr-i-t	libr-a-ve
Δοτ	libr-i	libr-a-ve	libr-i-t	libr-a-ve
Αφ	libr-i	libr-a-sh	libr-i-t	libr-a-ve

(δ) Αρσενικά που λήγουν σε *-s*.[39]

(420) *mësues* ‘δάσκαλος’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	mësues	mësues	mësues-i	mësues-it
Αιτ	mësues	mësues	mësues-i-n	mësues-it
Γεν	mësues-i	mësues-ve	mësues-i-t	mësues-ve
Δοτ	mësues-i	mësues-ve	mësues-i-t	mësues-ve
Αφ	mësues-i	mësues-ish	mësues-i-t	mësues-ve

(ε) Αρσενικά που στον ενικό λήγουν σε *-r-* και σχηματίζουν τον πληθυντικό σε *-një*:

(421) *gju* ‘γόνατο’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	gju	gju-një	gju-r-i	gju-një-t
Αιτ	gju	gju-një	gju-r-i-n	gju-një-t
Γεν	gju-r-i	gju-një-ve	gju-r-i-t	gju-një-ve
Δοτ	gju-r-i	gju-një-ve	gju-r-i-t	gju-një-ve
Αφ	gju-r-i	gju-një-sh	gju-r-i-t	gju-një-ve

(στ) Αρσενικά που στον ενικό λήγουν σε *-ua* και σχηματίζουν τον πληθυντικό με *-nj*

(422) *ftua* ‘βασίλισσα’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	ftua	fto-nj	ft-o-i	fto-nj-të
Αιτ	ftua	fto-nj	ft-o-i-n	fto-nj-të
Γεν	ft-o-i	fto-nj-ve	ft-o-i-t	fto-nj-ve
Δοτ	ft-o-i	fto-nj-ve	ft-o-i-t	fto-nj-ve
Αφ	ft-o-i	fto-nj-sh	ft-o-i-t	fto-nj-ve

[39] Το πρότυπο αυτό ακολουθούν τα ουσιαστικά που λήγουν σε *-as*, *-(u)es*, *-ës*, *-yes*. Βλ. ενότητα 3.2.3.1 (ιδ).

(ζ) Αρσενικά που στον ενικό λήγουν σε τονιζόμενο *-a* και σχηματίζουν τον πληθυντικό με *-ezër*.

(423) vëlla ‘αδελφός’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	vëlla	vëll-ezër	vëlla-i	vëll-ezër-it
Αιτ	vëlla	vëll-ezër	vëlla-në	vëll-ezër-it
Γεν	vëlla-i	vëll-ezër-ve	vëlla-i-t	vëll-ezër-ve
Δοτ	vëlla-i	vëll-ezër-ve	vëlla-i-t	vëll-ezër-ve
Αφ	vëlla-i	vëll-ezër-ish	vëlla-i-t	vëll-ezër-ve

(η) Αρσενικά που στον ενικό λήγουν σε *-k*, *-g*, *-h* και σχηματίζουν τον πληθυντικό με *-gje* και φωνηεντική εναλλαγή στο θέμα.

(424) *shteg* ‘μονοπάτι’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	shteg	shti-gj-e	shteg-u	shti-gj-e-t
Αιτ	shteg	shti-gj-e	shteg-u-n	shti-gj-e-t
Γεν	shteg-u	shti-gj-e-ve	shteg-u-t	sht-gj-e-ve
Δοτ	shteg-u	shti-gj-e-ve	shteg-u-t	shti-gj-e-ve
Αφ	shteg-u	shti-gj-e-sh	shteg-u-t	shti-gj-e-ve

(θ) Αρσενικά που λήγουν σε τονιζόμενο *-e*[40] και στον πληθυντικό λήγουν σε *-ra*.

(425) *dhe* ‘γη, χώμα’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	dhe	dhe-ra	dhe-u	dhe-ra-t
Αιτ	dhe	dhe-ra	dhe-u-n	dhe-ra-t
Γεν	dhe-u	dhe-ra-ve	dhe-u-t	dhe-ra-ve
Δοτ	dhe-u	dhe-ra-ve	dhe-u-t	dhe-ra-ve
Αφ	dhe-u	dhe-ra-sh	dhe-u-t	dhe-ra-ve

[40] Το παράδειγμα του ενικού ακολουθείται και από κάποια ουσιαστικά που λήγουν σε τονιζόμενο *-a* (*va* ‘πέρασμα’, *ka* 'βόδι', κ.λπ) ή τονιζόμενο *-i* (*ari* ‘αρκούδα’, κ.λπ).

(ι) Αρσενικά που λήγουν σε *-ll*, *-ur*, *-ir* και στον πληθυντικό λήγουν σε *-j*, όπου η τελευταία συλλαβή είναι άτονη.

(426) *lepur* ‘κουνέλι’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	lepur	lepu-j	lepur-i	lepu-j-t
Αιτ	lepur	lepu-j	lepur-i-n	lepu-j-t
Γεν	lepur-i	lepu-j-ve	lepur-i-t	lepu-j-ve
Δοτ	lepur-i	lepu-j-ve	lepur-i-t	lepu-j-ve
Αφ	lepur-i	lepu-j-sh	lepur-i-t	lepu-j-ve

(ια) Αρσενικά που στον ενικό λήγουν σε *-ll*, *-ur*, *-ir* και στον πληθυντικό λήγουν σε *-j*, όπου η τελευταία συλλαβή είναι τονισμένη.

(427) *portokall* ‘πορτοκάλι’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	portokall	portoka-j	portokall-i	portoka-j-të
Αιτ	portokall	portoka-j	portokall-i-n	portoka-j-të
Γεν	portokall-i	portoka-j-ve	portokall-i-t	portoka-j-ve
Δοτ	portokall-i	portoka-j-ve	portokall-i-t	portoka-j-ve
Αφ	portokall-i	portoka-j-sh	portokall-i-t	portoka-j-ve

(ιβ) Αρσενικά που λήγουν στον ενικό σε τονισμένο *-a* και σχηματίζουν τον πληθυντικό με την κατάληξη *-llarë*.

(428) *baba* ‘πατέρας’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	baba	baba-llarë	baba-i	baba-llarë-t
Αιτ	baba	baba-llarë	baba-në	baba-llarë-t
Γεν	baba-i	baba-llarë-ve	baba-i-t	baba-llarë-ve
Δοτ	baba-i	baba-llarë-ve	baba-i-t	baba-llarë-ve
Αφ	baba-i	baba-llarë-sh	baba-i-t	baba-llarë-ve

(ιγ) Αρσενικά που στον ενικό λήγουν σε σύμφωνο εκτός από τα *-k*, *-g*, *-h* και στον πληθυντικό έχουν την κατάληξη *-ër*.

(429) *mbret* 'βασιλιάς'

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	mbret	mbret-ër	mbret-i	mbret-ër-it
Αιτ	mbret	mbret-ër	mbret-i-n	mbret-ër-it
Γεν	mbret-i	mbret-ër-ve	mbret-i-t	mbret-ër-ve
Δοτ	mbret-i	mbret-ër-ve	mbret-i-t	mbret-ër-ve
Αφ	mbret-i	mbret-ër-ish	mbret-i-t	mbret-ër-ve

(ιδ) Αρσενικά που στον ενικό λήγουν σε σύμφωνο εκτός από τα *-k*, *-g*, *-h* και στον πληθυντικό έχουν την κατάληξη *-ërinj*.

(430) *prift* 'παππάς'

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	prift	prift-ërinj	prift-i	prift-ërinj-të
Αιτ	prift	prift-ërinj	prift-i-n	prift-ërinj-të
Γεν	prift-i	prift-ërinj-ve	prift-i-t	prift-ërinj-ve
Δοτ	prift-i	prift-ërinj-ve	prift-i-t	prift-ërinj-ve
Αφ	prift-i	prift-ërinj-sh	prift-i-t	prift-ërinj-ve

(ιε) Αρσενικά που λήγουν σε *-k*, *-g*, *-h* και στον πληθυντικό λήγουν σε *-q*, *-s*, *-ëz*, *-ër*.

(431) *plak* 'γέρος'

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	plak	pleq	plak-u	pleq-të
Αιτ	plak	pleq	plak-u	pleq-të
Γεν	plak-u	pleq-ve	plak-u-t	pleq-ve
Δοτ	plak-u	pleq-ve	plak-u-t	pleq-ve
Αφ	plak-u	pleq-sh	plak-u-t	pleq-ve

3.2.3.5. Ο πληθυντικός αριθμός των θηλυκών

3.2.3.5.1. Οριστικοί τύποι της ονομαστικής πληθυντικού

(α) Εάν ο τύπος του ενικού λήγει σε **άτονο φωνήεν**, προστίθεται το ***-t*** για τον σχηματισμό του πληθυντικού:

(432) motra → motra**t** ‘αδελφές’
gazeta → gazeta**t** ‘εφημερίδες’
mace → mace**t** ‘γάτες’
ditë → ditë**t** ‘μέρες’

(β) Εάν ο ενικός λήγει σε **τονιζόμενο φωνήεν**, προστίθεται το ***-të***:

(433) shtëpi → shtëpi**të** ‘σπίτια’
kala → kala**të** ‘κάστρα’
re → re**të** ‘σύννεφα’
byro → byro**të** ‘γραφεία’

(γ) Εάν λήγει σε σύμφωνο, προστίθεται το ***-ët***:

(434) natë → net**ët** ‘νύχτες’

3.2.3.5.2. Οι υπόλοιπες πτώσεις των οριστικών ουσιαστικών

Οι τύποι της αιτιατικής πληθυντικού είναι οι ίδιοι με αυτούς της ονομαστικής. Για τον σχηματισμό της γενικής, δοτικής και αφαιρετικής προστίθεται το ***-ëve*** εάν ο πληθυντικός λήγει σε σύμφωνο και σε κάθε άλλη περίπτωση το ***-ve***.

(435)

Ενικός	*vajzë* ‘κορίτσι’	*lule* ‘λουλούδι’	*shtëpi* ‘σπίτι’	*ditë* ‘δάκτυλο’	*natë* ‘νύχτα’
Πλ (Αορ)	vajza	lule	shtëpi	ditë	net
Πληθυντικός, Οριστικοί τύποι					
Ον	vajza**t**	lule**t**	shtëpi**të**	ditë**t**	net**ët**
Αιτ	vajza**t**	lule**t**	shtëpi**të**	ditë**t**	net**ët**
Γεν	vajza**ve**	lule**ve**	shtëpi**ve**	ditë**ve**	net**ëve**
Δοτ	vajza**ve**	lule**ve**	shtëpi**ve**	ditë**ve**	net**ëve**
Αφ	vajza**ve**	lule**ve**	shtëpi**ve**	ditë**ve**	net**ëve**

3.2.3.5.3. Πληθυντικός αριθμός των αόριστων θηλυκών: όλες οι περιπτώσεις

Όπως και στον πληθυντικό των αόριστων αρσενικών, οι τύποι της ονομαστικής και αιτιατικής πληθυντικού δεν έχουν κάποια ιδιαίτερη κατάληξη. Οι τύποι της γενικής και της δοτικής είναι συγκρητικοί και λήγουν σε ***-ve,*** ενώ οι τύποι της αφαιρετικής λήγουν σε ***-sh***.

(436)

Ενικός	*vajzë* 'κορίτσι'	*lule* 'λουλούδι'	*shtëpi* 'σπίτι'	*ditë* 'δάκτυλο'	*natë* 'νύχτα'
Πληθυντικός, Αόριστοι τύποι					
Ον	vajza	lule	shtëpi	ditë	net
Αιτ	vajza	lule	shtëpi	ditë	net
Γεν	vajza**ve**	lule**ve**	shtëpi**ve**	ditë**ve**	net-ëve
Δοτ	vajza**ve**	lule**ve**	shtëpi**ve**	ditë**ve**	net-ëve
Αφ	vajza**sh**	lule**sh**	shtëpi**sh**	ditë**sh**	net-ësh

3.2.3.5.4. Θηλυκά: το πλήρες κλιτικό παράδειγμα

Ενώ ο σχηματισμός του πληθυντικού των αρσενικών είναι ακανόνιστος, τα θηλυκά ουσιαστικά εμφανίζουν μεγαλύτερη κανονικότητα. Επομένως τα παραδείγματα που δίνουμε μπορούν να χρησιμεύσουν ως πρότυπο για την κλίση των θηλυκών.

(α) Θηλυκά που στον ενικό λήγουν σε *-ë* και σχηματίζουν τον πληθυντικό σε *-a*.

(437) *vajzë* 'κορίτσι'

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	vajzë	vajz-a	vajz-a	vajz-a-t
Αιτ	vajzë	vajz-a	vajzë-n	vajz-a-t
Γεν	vajz-e	vajz-a-ve	vajzë-s	vajz-a-ve
Δοτ	vajz-e	vajz-a-ve	vajzë-s	vajz-a-ve
Αφ	vajz-e	vajz-a-sh	vajzë-s	vajz-a-ve

(β) Θηλυκά που στον ενικό και στον πληθυντικό λήγουν σε άτονο *-e*.

(438) *lule* 'λουλούδι'

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	lule	lule	lul-j-a	lule-t
Αιτ	lule	lule	lule-n	lule-t
Γεν	lule-je	lule-ve	lule-s	lule-ve
Δοτ	lule-je	lule-ve	lule-s	lule-ve
Αφ	lule-je	lule-sh	lule-s	lule-ve

(γ) Θηλυκά που στον ενικό και στον πληθυντικό λήγουν σε τονισμένο *-i*.

(439) *shtëpi* ‘σπίτι’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	shtëpi	shtëpi	shtëpi-a	shtëpi-të
Αιτ	shtëpi	shtëpi	shtëpi-në	shtëpi-të
Γεν	shtëpi-e	shtëpi-ve	shtëpi-së	shtëpi-ve
Δοτ	shtëpi-e	shtëpi-ve	shtëpi-së	shtëpi-ve
Αφ	shtëpi-e	shtëpi-sh	shtëpi-së	shtëpi-ve

(δ) Θηλυκά που στον ενικό και στον πληθυντικό λήγουν σε τονιζόμενο φωνήεν εκτός του *-i*.

(440) *kala* ‘κάστρο’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	kala	kala	kala-ja	kala-të
Αιτ	kala	kala	kala-në	kala-të
Γεν	kala-je	kala-ve	kala-së	kala-ve
Δοτ	kala-je	kala-ve	kala-së	kala-ve
Αφ	kala-je	kala-sh	kala-së	kala-ve

(ε) Θηλυκά που στον ενικό λήγουν σε *-ër*, *-ërr*, *-ël*, *-ëll* και στον πληθυντικό σε άτονο *-a*.

(441) *motër* ‘αδελφή’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	motër	motr-a	motr-a	motr-a-t
Αιτ	motër	motr-a	motrë-n	motr-a-t
Γεν	motr-e	motr-a-ve	motrë-s	motr-a-ve
Δοτ	motr-e	motr-a-ve	motrë-s	motr-a-ve
Αφ	motr-e	motr-a-sh	motrë-s	motr-a-ve

(στ) Θηλυκά που λήγουν σε σύμφωνο και σχηματίζουν τον πληθυντικό με *-a*.

(442) *kumbull* 'δαμάσκηνο'

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	kumbull	kumbull-a	kumbull-a	kumbull-a-t
Αιτ	kumbull	kumbull-a	kumbull-ë-n	kumbull-a-t
Γεν	kumbull-e	kumbull-a-ve	kumbull-ë-s	kumbull-a-ve
Δοτ	kumbull-e	kumbull-a-ve	kumbull-ë-s	kumbull-a-ve
Αφ	kumbull-e	kumbull-a-sh	kumbull-ë-s	kumbull-a-ve

(ζ) Θηλυκά που λήγουν σε *-ë* και στον πληθυντικό λήγουν σε σύμφωνο.

(443) *natë* 'νύχτα'

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	natë	net	nat-a	net-ët
Αιτ	natë	net	natë-n	net-ët
Γεν	nat-e	net-ëve	natë-s	net-ëve
Δοτ	nat-e	net-ëve	natë-s	net-ëve
Αφ	nat-e	net-ësh	natë-s	net-ëve

3.2.3.6. Πληθυντικός των ουδέτερων ουσιαστικών

Τα ουδέτερα δεν έχουν πληθυντικό αριθμό.

3.2.4. Περίληψη των πτωτικών καταλήξεων για όλα τα ουσιαστικά

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι πιο κοινές καταλήξεις για κάθε πτώση και για τα τρία γένη. Τα αρσενικά και τα θηλυκά εμφανίζουν τεράστια ποικιλία στις καταλήξεις του πληθυντικού. Έτσι θα χρησιμοποιήσουμε το σύμβολο # για να δηλωθεί αυτή η ποικιλομορφία.

3.2.4.1. Αρσενικά

(444)

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	-	#	-i, -u	-t, -it, -të
Αιτ	-	#	-in, un, -në	-t, -it, -të
Γεν	-i, -u	-ve	-it, ut	-ve
Δοτ	-i, -u	-ve	-it, ut	-ve
Αφ	-i, -u	-sh, -ish	-it, ut	-ve

3.2.4.2 Θηλυκά

(445)

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	-	#	-a, ja	-t, -të, -ët
Αιτ	-	#	-ën, -n, -në	-t, -të
Γεν	-e, -je	-ve	-ës, -s, -së	-ve, -ëve
Δοτ	-e, -je	-ve	-ës, -s, -së	-ve, -ëve
Αφ	-e, je	-sh, -ësh	-ës, -s, -së	-ve, -ëve

3.2.4.3. Ουδέτερα

Τα ουδέτερα συνοδεύονται πάντοτε από το συνδετικό άρθρο ***të***. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι καταλήξεις που μπαίνουν στο ουσιαστικό (και όχι στο άρθρο). Τα ουδέτερα όπως είπαμε δεν έχουν πληθυντικό αριθμό.

(446)

	Αόριστοι τύποι	Οριστικοί τύποι
Ον	-	-t, -it
Αιτ	-	-t, -it
Γεν	-i	-t, -it
Δοτ	-i	-t, -it
Αφ	-i	-t, -it

3.2.5. Ουσιαστικά με συνδετικό άρθρο

Έχουμε ήδη δει ότι τα ουδέτερα συνοδεύονται από το συνδετικό άρθρο ***të***. Όπως μπορούμε να δούμε στην ενότητα 3.2.2.4, αυτό το άρθρο παραμένει το ίδιο σε όλο το κλιτικό παράδειγμα του ουσιαστικού. Υπάρχουν και ορισμένα άλλα ουσιαστικά που περιλαμβάνουν επίσης ένα συνδετικό άρθρο. Σε

αντίθεση με τα ουδέτερα, το συνδετικό άρθρο έχει καταλήξεις για την πτώση, το γένος και τον αριθμό του ουσιαστικού.

3.2.5.1. Ημέρες της εβδομάδας

Οι ημέρες της εβδομάδας είναι ουσιαστικά θηλυκού γένους στην Αλβανική και πάντοτε συνοδεύονται από το συνδετικό άρθρο. Σε αντίθεση όμως από τα ουδέτερα, αυτό το συνδετικό άρθρο έχει άλλους τύπους ανάλογα με την πτώση και τον αριθμό του ουσιαστικού. Το ίδιο το ουσιαστικό έχει τις ίδιες καταλήξεις με τα θηλυκά που λήγουν στον ενικό σε *-ë* και στον πληθυντικό σε *-a*. Παρατηρήστε τους διαφορετικούς τύπους του συνδετικού άρθρου: ***e*** για την ονομαστική ενικού (και για τον αόριστο και για τον οριστικό τύπο), ***së*** για τον οριστικό τύπο της γενικής, δοτικής και αφαιρετικής ενικού και ***të*** για όλες τις άλλες πτώσεις:

(447) *e shtunë* ‘Σάββατο’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	e shtunë	të shtun-a	e shtun-a	të shtun-a-t
Αιτ	të shtunë	të shtun-a	të shtunë-n	të shtun-a-t
Γεν	së shtunë	të shtun-a-ve	së shtunë-s	të shtun-a-ve
Δοτ	së shtunë	të shtun-a-ve	së shtunë-s	të shtun-a-ve
Αφ	së shtunë	të shtun-a-sh	së shtunë-s	të shtun-a-ve

3.2.5.2. Αφηρημένα ουσιαστικά

Υπάρχουν και άλλα θηλυκά ουσιαστικά τα οποία τυπικά εκφράζουν αφηρημένες ιδέες και που συνοδεύονται επίσης από ένα θηλυκό συνδετικό άρθρο. Όπως και με τις μέρες της εβδομάδας που παρουσιάσαμε πιο πάνω, αυτά τα ουσιαστικά έχουν τις ίδιες καταλήξεις με τα συγκεκριμένα θηλυκά που λήγουν σε *-ë* στον ενικό και σε *-a* στον πληθυντικό. Οι τύποι για το συνδετικό άρθρο είναι: ***e*** για την ονομαστική ενικού (και για τον αόριστο και για τον οριστικό τύπο), ***së*** για τον οριστικό τύπο της γενικής, δοτικής και αφαιρετικής ενικού και ***të*** για όλες τις υπόλοιπες πτώσεις:

(448) *e vërtetë* ‘αλήθεια’

	Αόριστοι τύποι		Οριστικοί τύποι	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	e vërtetë	të vërtet-a	e vërtet-a	të vërtet-a-t
Αιτ	të vërtetë	të vërtet-a	të vërtetë-n	të vërtet-a-t
Γεν	të vertet-e	të vërtet-a-ve	së vërtetë-s	të vërtet-a-ve
Δοτ	të vertet-e	të vërtet-a-ve	së vërtetë-s	të vërtet-a-ve
Αφ	të vertet-e	të vërtet-a-sh	së vërtetë-s	të vërtet-a-ve

Άλλα ουσιαστικά που ακολουθούν αυτό το πρότυπο είναι: *e bardhë* 'ασπρόρουχα', *e drejtë* 'δικαιοσύνη', *e fejuara* 'μνηστή', *e kaluara* 'παρελθόν', *e mirë* 'ευλογημένο', *e reja* 'νέα, ειδήσεις', *e shtënë* 'πυροβολισμός', *e vjetra* 'παλιό', *e zezë* 'καταστροφή'.

3.2.6. Δύο τάξεις επιθέτων στην Αλβανική

Η Αλβανική έχει δυο τάξεις επιθέτων που μπορούμε εύκολα να τις διακρίνουμε: η μια τάξη δε συνοδεύεται ποτέ από το συνδετικό άρθρο (Τάξη 1), ενώ η άλλη το έχει πάντα (Τάξη 2). Όταν το επίθετο προσδιορίζει ένα ουσιαστικό μέσα στην ίδια ονοματική φράση, ονομάζεται **προσδιοριστικό επίθετο**. Τα επίθετα με προσδιοριστική λειτουργία συνήθως στην Αλβανική ακολουθούν το ουσιαστικό.

(449) α. film **shqiptar** 'αλβανικό φιλμ' (Τάξη 1, προσδιοριστικό)
β. film **i mirë** 'καλό φιλμ' (Τάξη 2, προσδιοριστικό)

Τα επίθετα μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν μετά από συνδετικό ρήμα ή ως κατηγορούμενο του συμπληρώματος σε μια μικρή προτασιακή δομή (small clause). Σε αυτές τις περιπτώσεις τα επίθετα έχουν κατηγορηματική λειτουργία:

(450) α. Filmi është **shqiptar**. (Τάξη 1, κατηγορούμενο του υποκειμένου)
'Το φιλμ είναι αλβανικό.'
β. Filmi është **i mirë**. (Τάξη 2, κατηγορούμενο του υποκειμένου)
'Το φιλμ είναι καλό.'
γ. E gjeti filmin **të mirë**. (Τάξη 2, κατηγορούμενο του αντικειμένου)
'Βρήκε το φιλμ καλό.'

3.2.6.1. Τάξη 1 : Επίθετα χωρίς το συνδετικό άρθρο

Τα επίθετα αυτής της τάξης κλίνονται ως προς το γένος και τον αριθμό, όμως δεν κλίνονται ως προς την πτώση. Μπορούν να ταξινομηθούν σε τέσσερεις υποτάξεις, ανάλογα με τους τύπους τους:

Τάξη 1Α: Αυτά τα επίθετα λήγουν κατά κανόνα σε **σύμφωνο** και είναι οξύτονα. Έχουν τρεις διαφορετικούς τύπους. Παίρνουν το ***-ë*** για να σχηματίσουν τον ενικό του αρσενικού, και το ***-e*** για τους τύπους του θηλυκού (και για τον ενικό και για τον πληθυντικό). Αυτή η τάξη είναι η πιο παραγωγική:

(451)

Αρσενικό		Θηλυκό	
Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός & Πληθυντικός	
shqiptar	shqiptarë	shqiptare	'αλβανικός'
gjerman	gjerman**ë**	gjerman**e**	'γερμανικός'
abstrakt	abstrakt**ë**	abstrakt**e**	'αφηρημένος'
naiv	naiv**ë**	naiv**e**	'ανόητος'

Τάξη 1B: Αυτά τα επίθετα λήγουν σε ***-ues***, ***-(ë)s***, ***-as*** ή ***-ash***. Διαθέτουν μόνο δυο τύπους, έναν για το αρσενικό και έναν για το θηλυκό, ανεξαρτήτως αριθμού:

(452)

Αρσενικό	Θηλυκό	
Ενικός & Πληθυντικός	Ενικός & Πληθυντικός	
studiues	studiues**e**	'φιλόπονος'
pyetës	pyetës**e**	'ερωτηματικός'
prishtinas	prishtinas**e**	'από την Πρίστινα'

Τάξη 1C: Αυτά τα επίθετα είναι κυρίως τούρκικης προέλευσης και λήγουν σε **τονιζόμενο *-li*** ή ***-çi***. Παίρνουν το πρόσφυμα ***-nj*** στον πληθυντικό του αρσενικού και το ***-e*** για τους τύπους του θηλυκού:

(453)

Αρσενικό		Θηλυκό	
Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός & Πληθυντικός	
qejfli	qejflinj	qejflie	'χαρωπός'
inatçi	inatçinj	inatçie	'εκδικητικός'

Τάξη 1D: Σε αυτή την τάξη ανήκουν επίθετα που είναι σύνθετες λέξεις. Έχουν διαφορετικούς τύπους ανάλογα με τα συνθετικά τους στοιχεία. Όταν το δεύτερο συνθετικό είναι θηλυκό, τότε χρησιμοποιείται ο ίδιος τύπος ανεξάρτητα από το γένος ή τον αριθμό όλης της λέξης.

(454)

Αρσενικό	Θηλυκό	
Ενικός & Πληθυντικός	Ενικός & Πληθυντικός	
gojëmjaltë	gojëmjaltë	'γαλίφης'
sybajame	sybajame	'καστανομάτης'

Όταν το δεύτερο συνθετικό είναι αρσενικό, τότε οι τύποι του θηλυκού είναι οι ίδιοι και σχηματίζονται με την προσθήκη του ***-e***, ενώ ο τύπος για τον πληθυντικό του αρσενικού εξαρτάται από το ίδιο το αρσενικό ουσιαστικό. Εάν το δεύτερο ουσιαστικό είναι ένα μετρήσιμο ουσιαστικό, τότε το σύνθετο έχει τον πληθυντικό του δεύτερου αρσενικού ουσιαστικού:

(455)

Αρσενικό		Θηλυκό	
Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός & Πληθυντικός	
kokëkungull	kokëkungu**j**	kokëkungull**e**	'καραφλός'
kokëderr	kokëderr**e**	kokëderr**e**	'πεισματάρης'
kokëmish	kokëmish	kokëmish**e**	'χοντροκέφαλος'

Όταν το δεύτερο συνθετικό είναι μετοχή αορίστου που λήγει σε ***-uar*** ή ***-ur***, μόνο στον πληθυντικό του θηλυκού προστίθεται το *-a*:

(456)

Αρσενικό	Θηλυκό		
Ενικός & Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός	
syshkruar	syshkruar	syshkruar**a**	'γαλανομάτης'
sypafjetur	sypafjetur	sypafjetur**a**	'άγρυπνος'

Εάν το δεύτερο συνθετικό είναι επίθετο, τότε ολόκληρη η λέξη παίρνει τη μορφή του επιθέτου:

(457)

Αρσενικό	Θηλυκό	
Ενικός & Πληθυντικός	Ενικός & Πληθυντικός	
mikpritës	mikpritës**e**	'φιλόξενος'
shumëngjyrësh	shumëngjyrësh**e**	'χρωματιστός'

Τάξη 1D: Εάν το επίθετο παράγεται από ουσιαστικό, τότε παίρνει τη μορφή του ουσιαστικού:

(458)

Αρσενικό		Θηλυκό		
Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός	
plak	pleq	plakë	plaka	'παλιός'
budalla	budallenj	budallaqe	budallaqe	'ανόητος'
trim	trima	trime	trime	'γενναίος'

Τα επίθετα της Τάξης 1 δεν κλίνονται ως προς την πτώση ούτε έχουν οριστικούς και αόριστους τύπους. Συγκρίνετε τους τύπους του επιθέτου *shqiptare* στα πρώτα τρία παραδείγματα, με τους διαφορετικούς τύπους του ουσιαστικού *vajzë* που έχει διαφορετικούς τύπους ανάλογα με την πτώση. Τα παρακάτω παραδείγματα δείχνουν ότι χρησιμοποιείται ο ίδιος τύπος και για την προσδιοριστική και για την κατηγορηματική λειτουργία του επιθέτου:

(459) α. Ku është vajza **shqiptare**? 'Πού είναι η Αλβανίδα;'
β. Unë vizitoj vajzën **shqiptare**. 'Επισκέφθηκα την Αλβανίδα.'
γ. Unë jetoj afër vajzës **shqiptare**. 'Ζω κοντά στην Αλβανίδα.'
δ. Vajza është **shqiptare**. 'Το κορίτσι είναι Αλβανίδα.'

Αυτά τα επίθετα δε διακρίνουν ανάμεσα στους οριστικούς και τους αόριστους τύπους του ουσιαστικού. Στα παραδείγματα που ακολουθούν, χρησιμοποιείται ο ίδιος τύπος επιθέτου παρόλο που προσδιορίζουν ένα αόριστο ουσιαστικό:

(460) α. Kjo është një vajzë **shqiptare.** 'Αυτή είναι Αλβανίδα.'
β. Unë vizitova një vajzë **shqiptare**. 'Επισκέφθηκα μια Αλβανίδα.'
γ. Unë jetoj afër një vajze **shqiptare**. 'Ζω κοντά σε μια Αλβανίδα.'

3.2.6.2. Επίθετα: Τάξη 2

Τα επίθετα της Τάξης 2 συνοδεύονται πάντοτε από το συνδετικό άρθρο, το οποίο κλίνεται ανάλογα με την οριστικότητα, το γένος, τον αριθμό και την πτώση του ουσιαστικού που προσδιορίζει. Υπάρχουν τέσσερις τύποι του συνδετικού άρθρου: ***i***, ***e***, ***së*** και ***të***. Επίσης, το συνδετικό άρθρο έχει διαφορετικούς τύπους ανάλογα με το αν το επίθετο χρησιμοποιείται με την προσδιοριστική ή την κατηγορηματική λειτουργία. Στην ενότητα 6.2.1 που ακολουθεί θα εξετάσουμε τους διαφορετικούς τύπους του συνδετικού άρθρου, ανάλογα με το αν προσδιορίζει ένα οριστικό/αόριστο ουσιαστικό, ή με το αν το επίθετο χρησιμοποιείται προσδιοριστικά ή κατηγορηματικά. Θα προτείνουμε ότι υπάρχουν δύο βασικές ομάδες συνδετικών άρθρων: η πρώτη που συνοδεύει τα επίθετα της Τάξης 2 όταν εμφανίζονται δίπλα σε ένα ουσιαστικό με οριστικό άρθρο και η δεύτερη που συνοδεύει επίθετα της Τάξης 2 που δε βρίσκονται δίπλα σε ένα οριστικό ουσιαστικό. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε την παράλληλη συμπεριφορά αυτών των επιθέτων όταν προσδιορίζουν ένα αόριστο ουσιαστικό ή όταν χρησιμοποιούνται με την κατηγορηματική τους λειτουργία.

3.2.6.2.1. Οι διαφορετικοί τύποι του συνδετικού άρθρου

Όπως μπορούμε να δούμε στα παραδείγματα που ακολουθούν, το συνδετικό άρθρο κλίνεται ανάλογα με το γένος, τον αριθμό, την πτώση και την οριστικότητα. Συγκρίνετε τους τύπους του συνδετικού άρθρου παρακάτω. Παρατηρήστε ότι ο τύπος του επιθέτου παραμένει ο ίδιος, μόνο το συνδετικό άρθρο αλλάζει:

(461) α. Qyteti është **i madh**. 'Η πόλη είναι μεγάλη.'
β. Qyteti **i madh** është i bukur. 'Η μεγάλη πόλη είναι όμορφη.'
γ. Vizitoj qytetin **e madh**. 'Επισκεπτόμαστε τη μεγάλη πόλη.'
δ. Jetojmë afër qytetit **të madh**. 'Ζούμε δίπλα στη μεγάλη πόλη.'
ε. Është një qytet **i madh**. 'Είναι μια μικρή πόλη.'
στ. Do të vizitoj një qytet **të madh**. 'Θέλω να επισκεφθώ μια μικρή πόλη.'

3.2.6.2.1.1. Συνδετικά άρθρα με επίθετα που βρίσκονται δίπλα σε οριστικά ουσιαστικά

Ακολουθούν τα συνδετικά άρθρα με επίθετα της Τάξης 2 που προσδιορίζουν ένα οριστικό ουσιαστικό. Με τον όρο 'οριστικό ουσιαστικό' εννοούμε ένα ουσιαστικό που είναι στον οριστικό τύπο (δηλ. που έχει ενσωματωμένο το άρθρο ως επίθημα). Πρέπει να σημειώσουμε ότι, ενώ το *djal-i* 'το αγόρι' και το *ky djal*ë 'αυτό το αγόρι' είναι και τα δυο ως προς τη σημασία τους οριστικά, μόνο ο πρώτος τύπος θεωρείται 'οριστικό ουσιαστικό' όσον αφορά τα συνδετικά άρθρα που θα χρησιμοποιηθούν, καθώς μόνο αυτός ο τύπος έχει ενσωματωμένο το οριστικό άρθρο.

(462)

	Ενικός			Πληθυντικός
	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο	Αρσενικό & Θηλυκό
Ον	i	e	të	e/të
Αιτ	e/të	e/të	e/të	e/të
Γεν	të	së/të	të	të
Δοτ	të	së/të	të	të
Αφ	të	së/të	të	të

Να σημειώσουμε ότι στον παραπάνω πίνακα υπάρχει ένα συνδετικό άρθρο *e* και ένα άλλο *e/të*. Το συνδετικό άρθρο *e* που χρησιμοποιείται με την ονομαστική ενικού των θηλυκών ουσιαστικών έχει πάντοτε αυτή τη μορφή. Από την άλλη, το συνδετικό άρθρο *e/të* έχει δύο τύπους *e* ή *të*. Το *e* χρησιμοποιείται όταν το συνδετικό άρθρο και το επίθετο που ακολουθεί βρίσκονται αμέσως μετά από το οριστικό ουσιαστικό. Όταν το συνδετικό άρθρο δε βρίσκεται δίπλα στο οριστικό ουσιαστικό, τότε χρησιμοποιείται ο τύπος *të*. Ακολουθεί η κλίση των παραδειγμάτων *djali i mirë dhe i bukur* 'το καλό και το όμορφο αγόρι' και *vajza e mirë dhe e bukur* 'το καλό και το όμορφο κορίτσι', όπου μπορούμε να διακρίνουμε την εναλλαγή των συνδετικών άρθρων ανάλογα με το εάν βρίσκονται κοντά ή όχι στο ουσιαστικό:

(463)

	Ενικός	
Ον	djali i mirë dhe i bukur	vajza e mirë dhe e bukur
Αιτ	djalin **e** mirë dhe **të** bukur	vajzën **e** mirë dhe **të** bukur
Γεν	djalit të mirë dhe të bukur	vajzës **së** mirë dhe **të** bukur
Δοτ	djalit të mirë dhe të bukur	vajzës **së** mirë dhe **të** bukur
Αφ	djalit të mirë dhe të bukur	vajzës **së** mirë dhe **të** bukur
	Πληθυντικός	
Ον	djemtë **e** mirë dhe **të** bukur	vajzat **e** mira dhe **të** bukura
Αιτ	djemtë **e** mirë dhe **të** bukur	vajzat **e** mira dhe **të** bukura
Γεν	djemve të mirë dhe të bukur	vajzave të mira dhe të bukura
Δοτ	djemve të mirë dhe të bukur	vajzave të mira dhe të bukura
Αφ	djemve të mirë dhe të bukur	vajzave të mira dhe të bukura

3.2.6.2.1.2. Συνδετικά άρθρα που δε βρίσκονται δίπλα σε ένα οριστικό ουσιαστικό (δηλ. επίθετα που προσδιορίζουν αόριστα ουσιαστικά, ή επίθετα που χρησιμοποιούνται κατηγορηματικά)

(464)

	Ενικός			Πληθυντικός
	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο	Αρσενικό & Θηλυκό
Ον	i	e	të	të
Αιτ	të	të	të	të
Γεν	të	të	të	të
Δοτ	të	të	të	të
Αφ	të	të	të	të

Οι τύποι αυτοί του συνδετικού άρθρου χρησιμοποιούνται όταν το επίθετο προσδιορίζει ένα αόριστο ουσιαστικό. Να σημειώσουμε ότι οι μόνοι τύποι που είναι διαφορετικοί είναι η ονομαστική ενικού στο αρσενικό (*i*) και στο θηλυκό (*e*)· όλοι οι υπόλοιποι τύποι είναι *të*. Αυτοί οι τύποι χρησιμοποιούνται επίσης όταν το επίθετο έχει κατηγορηματική λειτουργία εφόσον το ουσιαστικό δε βρίσκεται δίπλα σε ένα οριστικό ουσιαστικό (ένα ουσιαστικό που έχει ενσωματωμένο ένα οριστικό άρθρο). Συγκρίνετε τα παραδείγματα που ακολουθούν:

(465) α. Erdhën djemtë **e mirë.** 'Τα καλά αγόρια ήλθαν.'
β. Erdhën djemtë **e bukur** dhe **të mirë.** 'Τα όμορφα και καλά αγόρια ήλθαν.'
γ. Erdhën disa djem **të mirë.** 'Κάποια καλά αγόρια ήλθαν.'
δ. Djemtë janë **të mirë**. 'Τα αγόρια είναι καλά.'

Μολονότι σε όλα τα παραπάνω παραδείγματα το *i mirë* 'καλός' προσδιορίζει το *djem* 'παιδιά' στην ονομαστική, το συνδετικό άρθρο *e* χρησιμοποιείται μόνο όταν τα επίθετα της Τάξης 2 βρίσκονται δίπλα στο οριστικό ουσιαστικό. Τα επίθετα που έχουν κατηγορηματική λειτουργία θα παίρνουν πάντα αυτό το συνδετικό άρθρο, καθώς δε βρίσκονται δίπλα σε ένα οριστικό ουσιαστικό.

3.2.6.2.1.3. Συνδετικά άρθρα για επίθετα που προσδιορίζουν ουδέτερα ουσιαστικά

(466)

	Αόριστο	Οριστικό
Ον	të ftohtë të thekshëm	të ftohtit e thekshëm
Αιτ	të ftohtë të thekshëm	të ftohtit e thekshëm
Γεν	të ftohti të thekshëm	të ftohtit të thekshëm
Δοτ	të ftohti të thekshëm	të ftohtit të thekshëm
Αφ	të ftohti të thekshëm	të ftohtit të thekshëm

Υπάρχει αρκετά μεγάλη ποικιλία ανάμεσα στους ομιλητές όσον αφορά τον τύπο του συνδετικού άρθρου όταν αυτός δεν είναι *të*. Μπορούμε να συναντήσουμε και το *i* και το *e*. Ακολουθούν παραδείγματα από τον γραπτό λόγο:

(467) α. ...viktima e dytë nga **të ftohtit i madh**...
'...το δεύτερο θύμα από το δριμύ ψύχος...'
β. ...Nga **të ftohtit e madh** kanë vdekur tre...
'...Τρεις άνθρωποι πέθαναν από το δριμύ ψύχος...'

Ορισμένοι ομιλητές ενδέχεται να χρησιμοποιήσουν ακόμη και διαφορετικούς τύπους του άρθρου στην ίδια φράση:

(468) të ftohtit **e thekshëm** dhe **i hidhur**
'τρομερό και πικρό κρύο'

Όπως παρατηρήσαμε στην ενότητα 3.2.6.2.1.1, το συνδετικό άρθρο που συνοδεύει επίθετα τα οποία προσδιορίζουν ουδέτερα ουσιαστικά στην αιτιατική, είναι *e/të*. Όπως συμβαίνει και με τις άλλες περιπτώσεις με την εναλλαγή *e/të*, το *e* χρησιμοποιείται όταν το επίθετο βρίσκεται δίπλα σε οριστικό τύπο του ουσιαστικού. Όταν το επίθετο δεν είναι δίπλα στο οριστικό ουσιαστικό, τότε χρησιμοποιείται το *të*:

(469) E vazhdoj rrugën me të ftohtit e thekshëm dhe **të hidhur**.
'Πήρα τους δρόμους με το τρομερό και πικρό κρύο.'

Τα ουδέτερα ουσιαστικά που παράγονται από μετοχές ή επίθετα δεν έχουν πληθυντικό.

3.2.6.2.2. Οι τύποι των επιθέτων της Τάξης 2

Στα παραδείγματα που ακολουθούν οι τύποι για τα συνδετικά άρθρα είναι αυτοί που χρησιμοποιούνται με τα αόριστα ουσιαστικά στην ονομαστική. Ενώ ο τύπος του συνδετικού άρθρου ποικίλει ανάλογα με την πτώση του ουσιαστικού, ο τύπος του επιθέτου δεν αλλάζει.

Τάξη 2Α: Σε αυτή την τάξη ανήκουν επίθετα των οποίων ο τύπος του αρσενικού λήγει σε ***-ë***.[41] Αυτά τα επίθετα έχουν τον ίδιο τύπο στον ενικό (και στο αρσενικό και στο θηλυκό) και στον πληθυντικό του αρσενικού. Στον πληθυντικό του θηλυκού το *-ë* απαλείφεται και προστίθεται το ***-a***. Αυτή και η επόμενη τάξη είναι οι πιο παραγωγικές.

[41] Τα ουσιαστικά που λήγουν σε *-më* ανήκουν στην τάξη 1Ε. Βλ. πιο κάτω.

(470)

Ενικός		Πληθυντικός		
Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό	
i mirë	e mirë	të mirë	të mir**a**	‘καλός’
i bardhë	e bardhë	të bardhë	të bardh**a**	‘άσπρος’

Τάξη 2B: Τα επίθετα που λήγουν σε **σύμφωνο** ή ***-j*** προσθέτουν το ***-a*** στον πληθυντικό του θηλυκού. Οι υπόλοιποι τύποι παραμένουν οι ίδιοι:

(471)

Ενικός		Πληθυντικός		
Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό	
i bukur	e bukur	të bukur	të bukur**a**	‘όμορφος’
i huaj	e huaj	të huaj	të huaj**a**	‘ξένος’

Τάξη 2C: Τα επίθετα των οποίων ο τύπος του αρσενικού λήγει σε ***-ël*** ή ***-ël*** απαλείφουν το *-ë* και προσθέτουν το ***-a***:

(472)

Ενικός		Πληθυντικός		
Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό	
i ëmbël	e ëmbël	të ëmbël	të ëm**bla**	‘γλυκός’
i gjelbër	e gjelbër	të gjelbër	të gjel**bra**	‘πράσινος’

Τάξη 2D: Τα επίθετα που στο αρσενικό λήγουν σε ***-ëm*** διατηρούν τον ίδιο τύπο για τον πληθυντικό του αρσενικού. Στο θηλυκό όμως απαλείφουν το *-ë-* και προσθέτουν στο τέλος το ***-e***:

(473)

Ενικός		Πληθυντικός		
Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό	
i këndshëm	e këndsh**me**	të këndshëm	të këndsh**me**	‘νόστιμος’
i sotëm	e sot**me**	të sotëm	të sot**me**	‘προσωρινός’

Τάξη 2E: Τα επίθετα που λήγουν σε ***-m*** ή ***-më*** στο αρσενικό επίσης προσθέτουν το ***-e*** στο θηλυκό, και στον ενικό και στον πληθυντικό.

(474)

Ενικός		Πληθυντικός		
Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό	
i afërm	e afërm**e**	të afërm	të afërm**e**	‘διπλανός’
i tejmë	e tejm**e**	të tejmë	të tejm**e**	‘μακρινός’

Τάξη 2F: Εδώ εντάσσονται τα ανώμαλα επίθετα:

(475)

Ενικός		Πληθυντικός		
Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό	
i keq	e keqe	të këqij	të keqija	‘κακός’
i kuq	e kuqe	të kuq	të kuqe	‘κόκκινος’
i lig	e ligë	të ligj	të liga	‘μοχθηρός’
i madh	e madhe	të mëdhenj	të mëdha	‘μεγάλος’
i pashok	e pashoqe	të pashokë	të pashoqe	‘ασύγκριτο’
i ri	e re	të rinj	të reja	‘καινούριο’
i ve	e ve	të ve	të veja	‘χήρος’
i vogël	e vogël	të vegjël	të vogla	‘μικρός’
i zi	e zezë	të zinj	të zeza	‘μαύρος’
i zoti	e zonja	të zotë	të zonja	΄ικανός’

3.2.6.2.3. Επίθετα που τοποθετούνται μπροστά από το ουσιαστικό που προσδιορίζουν

Στην Αλβανική κατά κανόνα τα επίθετα ακολουθούν το ουσιαστικό. Παρόλ’ αυτά, για υφολογικούς λόγους, το επίθετο μπορεί να τοποθετηθεί μπροστά από το ουσιαστικό για να δώσει περισσότερη έμφαση. Σε αυτές τις περιπτώσεις χρησιμοποιούνται τα συνδετικά άρθρα για επίθετα τα οποία προσδιορίζουν τα αόριστα ουσιαστικά (βλ. ενότητα 3.2.6.2.1.2) εφόσον το συνδετικό άρθρο δεν βρίσκεται δίπλα σε ουσιαστικό που έχει το οριστικό άρθρο. Τα επίθετο παίρνει την πτώση που θα έπαιρνε το ουσιαστικό και το επίθετο κλίνεται με βάση τους κανόνες που έχουν τα ουσιαστικά με το οριστικό άρθρο.

(476)

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	i mir-i djalë	të mirë-t djem	e mir-a vajzë	të mir-a-t vajza
Αιτ	të mir-i-n djalë	të mirë-t djem	të mirë-n vajzë	të mir-a-t vajza
Γεν	të mir-i-t djalë	të mirë-ve djem	së mirë-s vajzë	të mira-ve vajza
Δοτ	të mir-i-t djalë	të mirë-ve djem	së mirë-s vajzë	të mira-ve vajza
Αφ	të mir-i-t djalë	të mirë-ve djem	së mirë-s vajzë	të mira-ve vajza

Στα παραπάνω παραδείγματα, το επίθετο *i/e mirë* ‘καλός’ κλίνεται με βάση τα ουσιαστικά που λήγουν σε *-ë* και *-a* για τον σχηματισμό του αντίστοιχου οριστικού επιθέτου. Ας συγκρίνουμε με το επίθετο *i ndershëm* / *e ndershme* ‘ειλικρινής’:

(477)

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	i ndershm-i djalë	të ndershm-i-t djem	e ndershmj-a vajzë	të ndershme-t vajza
Αιτ	të ndershm-i-n djalë	të ndershm-i-t djem	të ndershme-n vajzë	të ndershme-t vajza
Γεν	të ndershm-i-t djalë	të ndershëm-ve djem	të ndershme-s vajzë	të ndershme-ve vajza
Δοτ	të ndershm-i-t djalë	të ndershëm-ve djem	të ndershme-s vajzë	të ndershme-ve vajza
Αφ	të ndershm-i-t djalë	të ndershëm-ve djem	të ndershme-s vajzë	të ndershme-ve vajza

Επίθετα όπως τα *i/e ashtuquajtur* 'ονομαζόμενος' και *i/e pretenduar* 'υποτιθέμενος' τοποθετούνται πιο συχνά μπροστά από το ουσιαστικό σε σχέση με άλλα επίθετα:

(478) α. **i ashtuquajturi** realizëm socialist
'ο ονομαζόμενος σοσιαλιστικός ρεαλισμός'
β. **I pretenduari** avion civil ka mundur të përplaset.
'Το υποτιθέμενο πολιτικό σχέδιο ίσως να έχει καταρρεύσει.'

Όμως, ενώ το *i/e preteduar* μπορεί να τοποθετηθεί και μετά το ουσιαστικό, το *i/e ashtuquajtur* βρίσκεται σχεδόν αποκλειστικά πριν από το ουσιαστικό.

(479) a. mbajtësi **i pretenduar** se drejtës pronësore
'ο υποτιθέμενος κάτοχος των τίτλων ιδιοκτησίας'
β. një padi penale për këtë shantazh **të pretenduar**
'η ποινική έγκληση για τον υποτιθέμενο εκβιασμό'

3.2.6.3. Ουσιαστικοποιημένα επίθετα

Τα επίθετα μπορεί να χρησιμοποιηθούν και ως ουσιαστικά. Σε αντίθεση με τα παραδείγματα στις εννότητες 3.2.5.1 και 3.2.5.2, τα οποία αφορούν θηλυκά, τα ουσιαστικοποιημένα επίθετα απαντούν ιδιαίτερα στο αρσενικό ή θηλυκό γένος. Οι τύποι του συνδετικού άρθρου είναι αυτοί που χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουν τα αόριστα ουσιαστικά.

(480) *i mirë* ‘ο καλός’

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
	Αόριστοι τύποι			
Ον	i mire	e mire	të mirë	të mir-a
Αιτ	të mire	të mire	të mirë	të mir-a
Γεν	të mir-i	të mir-e	të mirë-ve	të mir-a-ve
Δοτ	të mir-i	të mir-e	të mirë-ve	të mir-a-ve
Αφ	të mir-i	të mir-e	të mirë-ve	të mir-a-ve
	Οριστικοί τύποι			
Ον	i mir-i	e mir-a	të mirë-t	të mir-a-t
Αιτ	të mir-i-n	të mirë-n	të mirë-t	të mir-a-t
Γεν	të mir-i-t	së mirë-s	të mirë-ve	të mir-a-ve
Δοτ	të mir-i-t	së mirë-s	të mirë-ve	të mir-a-ve
Αφ	të mir-i-t	së mirë-s	të mirë-ve	të mir-a-ve

3.2.7. Δεικτικά επίθετα

Η Αλβανική έχει δύο ομάδες δεικτικών επιθέτων: η μία δηλώνει την εγγύτητα στον ομιλητή (*ky*) και η άλλη την απόσταση από τον ομιλητή (*ai*). Υπάρχει επίσης μια ομάδα που κάνει χρήση αυτών των δεικτικών, την οποία θα ονομάσουμε ‘εικονικά δεικτικά’.[42] Σε αντίθεση με τα επίθετα που είδαμε στην ενότητα 6, τα δεικτικά επίθετα προηγούνται πάντοτε του ουσιαστικού. Το ουσιαστικό είναι κατά κανόνα αόριστο και κλίνεται ως τέτοιο.

3.2.7.1. Τύποι του *ky*

Το *ky* χρησιμοποιείται για να δηλώσει εγγύτητα στον ομιλητή. Το ακόλουθο παράδειγμα δείχνει τους διαφορετικούς τύπους του *ky*. Οι τύποι της γενικής, δοτικής και αφαιρετικής είναι οι ίδιοι. Παρατηρούμε επίσης ότι κλίνεται και το δεικτικό και το ουσιαστικό:

(481)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	**ky** student	**kjo** vajzë	**këta** studentë	**këto** vajza
Αιτ	**këtë** student	**këtë** vajzë	**këta** studentë	**këto** vajza
Γεν	**këtij** studenti	**kësaj** vajze	**këtyre** studentëve	**këtyre** vajzave
Δοτ	**këtij** studenti	**kësaj** vajze	**këtyre** studentëve	**këtyre** vajzave
Αφ	**këtij** studenti	**kësaj** vajze	**këtyre** studentëve	**këtyre** vajzave

[42] Δανειζόμαστε την ορολογία από τον Camaj (1984: 100).

3.2.7.2. Τύποι του *ai*

Αυτό το δεικτικό επίθετο χρησιμοποιείται για να δηλώσει απόσταση από τον ομιλητή. Όπως και με το *ky*, το *ai* κλίνεται ως προς την πτώση. Το ουσιαστικό που έπεται είναι αόριστο και κλίνεται ως τέτοιο.

(482)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	**ai** student	**ajo** vajzë	**ata** studentë	**ato** vajza
Αιτ	**atë** student	**atë** vajzë	**ata** studentë	**ato** vajza
Γεν	**atij** studenti	**asaj** vajze	**atyre** studentë**ve**	**atyre** vajza**ve**
Δοτ	**atij** studenti	**asaj** vajze	**atyre** studentë**ve**	**atyre** vajza**ve**
Αφ	**atij** studenti	**asaj** vajze	**atyre** studentë**ve**	**atyre** vajza**ve**

Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι τύποι *ai*, *ajo*, *ata*, *ato* (σε όλες τις πτώσεις) χρησιμοποιούνται επίσης και ως προσωπικές αντωνυμίες.

(483) α. **Ai** është shqiptar. ‘Αυτός είναι Αλβανός.’
β. **Ajo** është shqiptare. ‘Αυτή είναι Αλβανίδα.’
γ. Unë nuk e njoh **atë**. ‘Δεν τον/την ξέρω.’
δ. Dua të ftoj **ata/ato**. ‘Θέλω να τις προσκαλέσω.’

Υπάρχουν επίσης και ορισμένα επιρρήματα που παράγονται από αυτά τα δεικτικά στοιχεία:

(484) këtu ‘εδώ’ atje ‘εκεί’
këndej ‘με αυτόν τον τρόπο’ andej ‘με εκείνον τον τρόπο’
kështu ‘έτσι’ ashtu ‘όπως αυτό’

Όταν το ουσιαστικό συνοδεύεται από έναν προσδιοριστή, τότε χρησιμοποιείται ο οριστικός τύπος του ουσιαστικού. Το δεικτικό κλίνεται ως συνήθως:

(485) α. A e njeh **atë vajzë**?
‘Ξέρεις αυτό το κορίτσι;’
β. A e njeh **atë vajzën** që është atje?
‘Ξέρεις αυτό το κορίτσι που είναι εκεί;’
γ. **Ai mësuesi** që po flet është shqiptar.
‘Αυτός ο καθηγητής που μιλάει τώρα είναι Αλβανός.’
δ. Dua **këtë fjalorin** këtu.
‘Θέλω αυτό το λεξικό εδώ.’

Το δεικτικό μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί όταν θέλουμε να δώσουμε έμφαση στο ουσιαστικό:

(486) α. Në historiografinë turke, **ky djali** u bë i njohur si Hamza Beu.
'Στην τούρκικη ιστοριογραφία, αυτό το αγόρι έγινε γνωστό ως Hamza Beu.'
β. Nuk e njoh **këtë librin**!
'Δεν ξέρω αυτό το βιβλίο!'

3.2.7.4. Τα 'εικονικά δεικτικά' επίθετα *i/e tillë*, *i/e këtillë*, *i/e atillë*

Τα επίθετα αυτά συνήθως τοποθετούνται μετά από ένα αόριστο ουσιαστικό, ενώ στην Αγγλική/Ελληνική οι αντίστοιχοι τύποι προηγούνται του ουσιαστικού.

(487) α. Çdo mashkull ëndërron **një punë të këtillë**.
'Κάθε άνθρωπος ονειρεύεται μια τέτοια δουλειά.'
β. Unë nuk pajtohem me politikën e **ndarjes të këtillë**.
'Δεν συμφωνώ με την πολιτική αυτού του διαχωρισμού.'
γ. **Një detyrim i atillë** nuk është vërtetuar në Kuran.
΄Μια τέτοια υποχρέωση δεν επιβεβαιώνεται στο Κοράνι.'

Ακολουθούν οι τύποι της Τάξης 2 των εικονικών δεικτικών:

(488)

	Ενικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një student **i (kë/a-)tillë**	një vajzë **e (kë/a-)tillë**
Αιτ	një student **të (kë/a-)tillë**	një vajzë **të (kë/a-)tillë**
Γεν	një studenti **të (kë/a-)tillë**	një vajze **të (kë/a-)tillë**
Δοτ	një studenti **të (kë/a-)tillë**	një vajze **të (kë/a-)tillë**
Αφ	një studenti **të (kë/a-)tillë**	një vajze **të (kë/a-)tillë**
	Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	studentë **të (kë/a-)tillë**	vajza **të (kë/a-)tilla**
Αιτ	studentë **të (kë/a-)tillë**	vajza **të (kë/a-)tilla**
Γεν	studentëve **të (kë/a-)tillë**	vajzave **të (kë/a-)tilla**
Δοτ	studentëve **të (kë/a-)tillë**	vajzave **të (kë/a-)tilla**
Αφ	studentëve **të (kë/a-)tillë**	vajzave **të (kë/a-)tilla**

Αν και δεν συνηθίζεται, αυτοί οι τύποι μπορούν επίσης να προηγούνται του ουσιαστικού. Σε αυτή την περίπτωση οι τύπος του επιθέτου είναι ο ίδιος όπως και όταν ακολουθεί το ουσιαστικό:

(489) α. Nuk i duam ***të tilla*** **vende**!
'Δεν θέλουμε τέτοια μέρη!'
β. ...sekretit në **të tilla komunikime**...
'... εχεμύθεια σε τέτοιες επικοινωνίες…'
γ. Kadareja ishte **i atillë** murg.
'Ο Kadare ήταν ένας τέτοιος καλόγερος.'

3.2.7.5. Η διατήρηση της αρχαίας αφαιρετικής στον γραπτό λόγο

Ας εξετάσουμε τα ακόλουθα παραδείγματα από το διαδίκτυο:

(490) α. Kjo ndodh kur vesh **një këso fustani**.
'Αυτά συμβαίνουν όταν ντύνεσαι με τέτοιου είδους φορέματα.'
β. Rrallë kam parë **këso bukurie**.
'Σπανίως βλέπω τέτοιου είδους ομορφιά.'
γ. Ne shqiptarët jemi të prirur për **kësi gjëra.**
'Σε εμάς τους Αλβανούς αρέσουν τέτοιου είδους πράγματα.'
δ. **Aso kohe** në Raguzë u ngul**ë**n shumë familje shqiptare.
'Εκείνη την περίοδο πολλές αλβανικές οικογένειες έμεναν στη Ραγκούσα.'
ε. Pasi u sigurua se emri i saj nuk figuronte **kësosh...**
'Αφού σιγουρεύτηκε ότι το όνομά της δεν θα ήταν ανάμεσα σε αυτά...'

Αυτά είναι κατάλοιπα της αρχαίας αλβανικής αφαιρετικής που χρησιμοποιείται ακόμη σε ορισμένες αλβανικές διαλέκτους, όπως επίσης και σε παλιότερα ή πιο επίσημα κείμενα. Στη σύγχρονη γλώσσα αντικαθιστώνται κατά κανόνα από προθετικές φράσεις με τις προθέσεις *prej* 'από' ή *me* 'με', κτλ., που ακολουθούνται από ένα αόριστο ουσιαστικό στην αιτιατική ή την αφαιρετική ανάλογα με την πρόθεση. Μπορούν επίσης να αντικατασταθούν από τα εικονικά δεικτικά *i/e tillë*, *i/e këtillë* ή *i/e atillë*, τα οποία εξετάσαμε πιο πάνω. Οι τύποι της αρχαίας αφαιρετικής είναι οι εξής:

(491)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
(κοντινό)	asi	aso	asish	asosh
(μακρινό)	kësi	këso	kësish	kësosh

3.2.7.6. Δεικτικά που χρησιμοποιούνται ως αντωνυμίες

Όλοι οι τύποι των δεικτικών που εξετάσαμε πιο πάνω μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αντωνυμίες (χωρίς να συνοδεύονται από ουσιαστικό), εφόσον το ουσιαστικό μπορεί να ανακληθεί από το περικείμενο. Η αντωνυμία διατηρεί τον ίδιο τύπο που θα είχε εάν ήταν μπροστά από το ουσιαστικό.

(492) α. **Këtë** e them vet**ë**m se kam simpati p**ër** autorin.
'Λέω αυτά (τα πράγματα) μόνο γιατί συμπαθώ τον συγγραφέα.'
β. Historia e **atyre** që s'janë.
'Η ιστορία αυτών που δεν υπάρχουν.'
γ. Çdo hap duhet të jetë **i atillë** që ato të jenë përputhshme...
'Κάθε βήμα πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να συμβαδίζουν...'
δ. ...ndër të cilët ka edhe **asish** që iu jepen anëtarëve të Bordit...
'...ανάμεσα σε αυτά υπάρχουν εκείνα που δόθηκαν στα μέλη του Συμβουλίου...'
ε. ...potencialin tënd për të qenë **i atillë**…
'...οι δυνατότητες που έχεις να γίνεις τέτοιος…'

Είδαμε πιο πάνω ότι τα εικονικά δεικτικά επίθετα συμπεριφέρονται σαν επίθετα της Τάξης 2. Έτσι μπορούν και αυτά να ουσιαστικοποιηθούν:

(493) α. ...**Një i tillë** ishte ai i organizuar nga Zana Çela në bashkëpunim me Radio Televizionin Shqiptar.
'Ένα τέτοιο (πρόγραμμα) ήταν αυτό που οργανώθηκε από τον Zana Çela σε συνεργασία με το αλβανικό ραδιόφωνο και την τηλεόραση.'
β. I kam **disa të tilla** me të dashurin dhe familjen time.
'Έχω τέτοιου είδους φωτογραφίες με το αγόρι και την οικογένειά μου.'

Αν και δεν συνηθίζεται, μπορεί επίσης να έχουν τον οριστικό τύπο, και σε αυτή την περίπτωση η χρήση τους προσομοιάζει αυτή των αναφορικών αντωνυμιών:

(494) α. ..."Të papastrit" kanë vend për të jetuar vetëm në anën e majtë të lumit Vardar, e **tëtillët** janëshqiptarët...
'"Οι ακάθαρτοι" μπορούν μόνο να ζήσουν στη αριστερή όχθη του ποταμού Αξιού και τέτοιοι είναι οι Αλβανοί...'
β. Bile këto minoritete nuk kanë gjuhë tjetër pos shqipes, por nuk janë shqiptarë dhe edhe vetë e pohojnë se nuk janë. P**ër** **të tillët** Gjergj Kastrioti nuk është Hero.
'Μολονότι αυτές οι μειονότητες δεν έχουν άλλη γλώσσα εκτός από τα Αλβανικά και οι ίδιοι το παραδέχονται. Για αυτούς ο Γεώργιος Καστριώτης δεν είναι ήρωας.'

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι διαφορετικοί τύποι που μπορεί να έχει το ουσιαστικοποιημένο επίθετο *i tillë*:

(495)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Οριστικό	Αόριστο	Οριστικό	Αόριστο
	Αρσενικό			
Ον	një i tillë	i tilli	të tillë	të tillët
Αιτ	një të tillë	të tillin	të tillë	të tillët
Γεν	një të tilli	të tillit	të tillëve	të tillëve
Δοτ	një të tilli	të tillit	të tillëve	një të tilli
Αφ	një të tilli	të tillit	të tillëve	një të tilli
	Θηλυκό			
Ον	një e tillë	e tilla	të tilla	të tillat
Αιτ	një të tillë	të tillën	të tilla	të tillat
Γεν	një së tille	së tillës	të tillave	të tillave
Δοτ	një së tille	së tillës	të tillave	të tillave
Αφ	një së tille	së tillës	të tillave	të tillave

3.2.8. Κτητικά

Το σύστημα των κτητικών της Αλβανικής είναι αρκετά πιο περίπλοκο σε σχέση με αυτό της Ελληνικής. Τα κτητικά επίθετα κλίνονται κατά την πτώση, το γένος, τον αριθμό και μοιάζουν με την Τάξη 2 των επιθέτων (βλ. ενότητα 3.2.6) ενώ έχουν διαφορετικούς τύπους ανάλογα με το εάν το συμπλήρωμά τους είναι οριστικό ή όχι. Οι κτητικές αντωνυμίες βασίζονται στους τύπους των κτητικών επιθέτων και σχηματίζονται με βάση την ουσιαστικοποίηση των επιθέτων που συζητήσαμε στην ενότητα 3.2.6.3.

3.2.8.1. Κτητικά επίθετα

Τα κτητικά επίθετα στην Αλβανική κατά κανόνα ακολουθούν το ουσιαστικό.

3.2.8.1.1. Οι τύποι του πρώτου προσώπου ενικού

(496) Οι οριστικοί τύποι (*shoku **im*** ‘ο φίλος μου’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	shoku **im**	shoqja **ime**	shokët **e mi**	shoqet **e mia**
Αιτ	shokun **tim**	shoqen **time**	shokët **e mi**	shoqet **e mia**
Γεν	shokut **tim**	shoqes **sime**	shokëve **të mi**	shoqeve **të mia**
Δοτ	shokut **tim**	shoqes **sime**	shokëve **të mi**	shoqeve **të mia**
Αφ	shokut **tim**	shoqes **sime**	shokëve **të mi**	shoqeve **të mia**

Όπως μπορούμε να δούμε στο παραπάνω παράδειγμα, όταν το συμπλήρωμα είναι οριστικό, οι τύποι του κτητικού στον ενικό κλίνονται όπως τα επίθετα της Τάξης 1. Το ουσιαστικό και το κτητικό πρέπει να

συμφωνούν στο γένος, τον αριθμό, την πτώση και την οριστικότητα (όπως θα δούμε πιο κάτω όταν θα εξετάσουμε τα αόριστα συμπληρώματα των κτητικών). Με τα οριστικά συμπληρώματα πληθυντικού αριθμού, τα κτητικά επίθετα συμπεριφέρονται όπως τα επίθετα της Τάξης 2 καθώς συνοδεύονται από το συνδετικό άρθρο ***e*** στην ονομαστική και την αιτιατική και με το ***të*** στη γενική, δοτική και αφαιρετική.

Όταν το συμπλήρωμα του κτητικού είναι αόριστο ενικού αριθμού, υπάρχουν δυο τρόποι σχηματισμού του κτητικού. Σύμφωνα με την Akademia (2002), μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον οριστικό τύπο του ουσιαστικού ο οποίος ακολουθείται από τον αόριστο τύπο του κτητικού (όπως γίνεται και με τους οριστικούς τύπους που είδαμε πιο πάνω) ή μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον αόριστο τύπο του ουσιαστικού που ακολουθείται από τον οριστικό τύπο του κτητικού.[43] Παρατηρούμε ότι το οριστικό άρθρο σε αυτές τις δομές έχει βασικά το ρόλο της απόδοσης πτώσης (παρά διάκρισης ως προς την οριστικότητα) στην αόριστη ονοματική φράση. Για τον σχηματισμό των αόριστων τύπων του πληθυντικού, χρησιμοποιούμε τον αόριστο τύπο του ουσιαστικού με το συνδετικό άρθρο *të*.

(497) α. **Një shoku im** ka i-phone. ‘Ο φίλος μου έχει ένα i-phone.’
β. **Një shok imi** ka i-phone. ‘Ένας φίλος μου έχει i-phone.’

(498) α. me **një shokun tim** ‘με τον φίλο μου’
β. me **një shok timin** ‘με έναν φίλο μου’

(499) Οι αόριστοι τύποι (*një shok**u im*** ‘ένας φίλος μου’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një shok**u im** një shok **imi**[44]	një shoq**ja ime** një shoqe **imja**[45]	disa shokë **të mi**	disa shoqe **të mia**
Αιτ	një shok**un tim** një shok **timin**	një shoq**en time** një shoqe **timen**	disa shokë **të mi**	disa shoqe **të mia**
Γεν	një shok**ut tim**[46]	një shoq**es sime**	disa shokëve **të mi**	disa shoqeve **të mia**
Δοτ	një shok**ut tim**	një shoq**es sime**	disa shokëve **të mi**	disa shoqeve **të mia**
Αφ	një shok**ut tim**	një shoq**es sime**	disa shokëve **të mi**	disa shoqeve **të mia**

[43] Ο οριστικός τύπος του κτητικού είναι ο ίδιος με τον αόριστο τύπο ακολουθούμενος από το οριστικό άρθρο, το οποίο κλίνεται κατά το γένος, τον αριθμό και την πτώση.

[44] Πολλοί ομιλητές χρησιμοποιούν επίσης τον τύπο *një shok i imi* (Αρσ) και *një shoqe e imja* (Θηλ). Αυτοί όμως οι τύποι δεν θεωρούνται δόκιμοι.

[45] Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

[46] Απαντάται επίσης και ο τύπος *një shoku të timit* (Hetzer & Finger 2006: 273).

3.2.8.1.2. Οι τύποι του δεύτερου προσώπου ενικού (ανεπίσημος λόγος)

(500) Οι οριστικοί τύποι (*shoku **yt*** ‘ο φίλος σου’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	shoku **yt**	shoqja **jote**	shokët **e tu**	shoqet **e tua**
Αιτ	shokun **tend**	shoqen **tënde**	shokët **e tu**	shoqet **e tua**
Γεν	shokut **tend**	shoqes **sate**	shokëve **të tu**	shoqeve **të tua**
Δοτ	shokut **tend**	shoqes **sate**	shokëve **të tu**	shoqeve **të tua**
Αφ	shokut **tend**	shoqes **sate**	shokëve **të tu**	shoqeve **të tua**

(501) Οι αόριστοι τύποι (*një shok**u yt*** ‘ένας φίλος σου’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një shok**u yt** një shok **yti**	një shoq**ja jote** një shoqe **jotja**	disa shokë **të tu**	disa shoqe **të tua**
Αιτ	një shok**un tënd** një shok **tëndin**	një shoq**en tënde** një shoqe **tënden**	disa shokë **të tu**	disa shoqe **të tua**
Γεν	një shok**ut tënd**	një shoq**es sate**	disa shokësh **të tu**	disa shoqesh **të tua**
Δοτ	një shok**ut tënd**	një shoq**es sate**	disa shokësh **të tu**	disa shoqesh **të tua**
Αφ	një shok**ut tënd**	një shoq**es sate**	disa shokësh **të tu**	disa shoqesh **të tua**

3.2.8.1.3. Οι τύποι του τρίτου προσώπου ενικού στο αρσενικό

(502) Οι οριστικοί τύποι (*shoku **i tij*** ‘ο φίλος του’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	shoku **i tij**	shoqja **e tij**	shokët **e tij**	shoqet **e tij**
Αιτ	shokun **e tij**	shoqen **e tij**	shokët **e tij**	shoqet **e tij**
Γεν	shokut **të tij**	shoqes **së tij**	shokëve **të tij**	shoqeve **të tij**
Δοτ	shokut **të tij**	shoqes **së tij**	shokëve **të tij**	shoqeve **të tij**
Αφ	shokut **të tij**	shoqes **së tij**	shokëve **të tij**	shoqeve **të tij**

Όπως μπορούμε να δούμε, τα κτητικά επίθετα του τρίτου προσώπου που προσδιορίζουν ένα οριστικό ουσιαστικό, κλίνονται όπως τα επίθετα της Τάξης 2, καθώς συνοδεύονται πάντοτε από το συνδετικό άρθρο.

Όταν ένα κτητικό τρίτου προσώπου προσδιορίζει ένα αόριστο ουσιαστικό, ακολουθεί το κλιτικό παράδειγμα των κτητικών πρώτου και δεύτερου και απαντάται και με τους αόριστους και με τους οριστικούς τύπους του ουσιαστικού. Παρατηρήστε ότι για το τρίτο πρόσωπο (ενικού και πληθυντικού) είναι δυνατόν ο αόριστος τύπος του ουσιαστικού να προσδιορίζεται από τον αόριστο τύπο του κτητικού.

(503) Οι αόριστοι τύποι (*një shok **i tij*** ‘ένας φίλος του’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një shok **i tij** një shoku **i tij** një shok **i tiji**	një shoqe **e tij** një shoqja **e tij** një shoqe **e tija**	disa shokë **të tij** disa shokë **të tijtë**	disa shoqe **të tij** disa shoqe **të tijat**
Αιτ	një shok **të tij** një shokun **e tij** një shok **të tijin**	një shoqe **të tij** një shoqen **e tij** një shoqe **të tijën**	disa shokë **të tij** disa shokë **të tijtë**	disa shoqe **të tij** disa shoqe **të tijat**
Γεν	një shoku **të tij**	një shoqes **së tij**	disa shokëve **të tij**	disa shoqeve **të tij**
Δοτ	një shoku **të tij**	një shoqes **së tij**	disa shokëve **të tij**	disa shoqeve **të tij**
Αφ	një shoku **të tij**	një shoqes **së tij**	disa shokëve **të tij**	disa shoqeve **të tij**

3.2.8.1.4. Οι τύποι του τρίτου προσώπου ενικού στο θηλυκό

(504) Οι οριστικοί τύποι (*shoku **i saj*** ‘ο φίλος της’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	shoku **i saj**	shoqja **e saj**	shokët **e saj**	shoqet **e saj**
Αιτ	shokun **e saj**	shoqen **e saj**	shokët **e saj**	shoqet **e saj**
Γεν	shokut **të saj**	shoqes **së saj**	shokëve **të saj**	shoqeve **të saj**
Δοτ	shokut **të saj**	shoqes **së saj**	shokëve **të saj**	shoqeve **të saj**
Αφ	shokut **të saj**	shoqes **së saj**	shokëve **të saj**	shoqeve **të saj**

(505) Οι αόριστοι τύποι (*një shok **i saj*** ‘ένας φίλος της’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një shok **i saj** një shok **i saji** një shoku **i saj**	një shoqe **e saj** një shoqe **e saja** **një shoqja e saj**	disa shokë **të saj** disa shokë **të sajtë**	disa shoqe **të saj** disa shoqe **të sajat**
Αιτ	një shok **të saj** një shokun **e saj** një shok **të sajin**	një shoqe **të saj** një shoqen **e saj** një shoqe **të sajën**	disa shokë **të saj** disa shokë **të sajtë**	disa shoqe **të saj** disa shoqe **të sajat**
Γεν	një shoku **të saj**	një shoqes **së saj**	disa shokëve **të saj**	disa shoqeve **të saj**
Δοτ	një shoku **të saj**	një shoqes **së saj**	disa shokëve **të saj**	disa shoqeve **të saj**
Αφ	një shoku **të saj**	një shoqes **së saj**	disa shokëve **të saj**	disa shoqeve **të saj**

3.2.8.1.5. Οι τύποι του πρώτου προσώπου πληθυντικού

(506) Οι οριστικοί τύποι (*shoku **ynë*** ‘ο φίλος μας’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	shoku **ynë**	shoqja **jonë**	shokët **tanë**	shoqet **tona**
Αιτ	shokun **tonë**	shoqen **tonë**	shokët **tanë**	shoqet **tona**
Γεν	shokut **tonë**	shoqes **sonë**	shokëve **tanë**	shoqeve **tona**
Δοτ	shokut **tonë**	shoqes **sonë**	shokëve **tanë**	shoqeve **tona**
Αφ	shokut **tonë**	shoqes **sonë**	shokëve **tanë**	shoqeve **tona**

(507) Οι αόριστοι τύποι (*një shok**u ynë*** ‘ένας φίλος της’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një shok**u ynë** një shok **yni**	një shoq**ja jonë** një shoqe **jona**	disa shokë **tanë**	disa shoqe **tona**
Αιτ	një shok **tonin** një shok**un tone**	një shoqe **tonën** një shoq**en tonë**	disa shokë **tanë**	disa shoqe **tona**
Γεν	një shok**ut tone**	një shoq**es sonë**	disa shokësh **tanë**	disa shoqesh **tona**
Δοτ	një shok**ut tone**	një shoq**es sonë**	disa shokësh **tanë**	disa shoqesh **tona**
Αφ	një shok**ut tone**	një shoq**es sonë**	disa shokësh **tanë**	disa shoqesh **tona**

3.2.8.1.6. Οι τύποι του δεύτερου προσώπου πληθυντικού

(508) Οι οριστικοί τύποι (*shoku **juaj*** ‘ο φίλος σας’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	shoku **juaj**	shoqja **juaj**	shokët **tuaj**	shoqet **tuaja**
Αιτ	shokun **tuaj**	shoqen **tuaj**	shokët **tuaj**	shoqet **tuaja**
Γεν	shokut **tuaj**	shoqes **suaj**	shokëve **tuaj**	shoqeve **tuaja**
Δοτ	shokut **tuaj**	shoqes **suaj**	shokëve **tuaj**	shoqeve **tuaja**
Αφ	shokut **tuaj**	shoqes **suaj**	shokëve **tuaj**	shoqeve **tuaja**

(509) Οι αόριστοι τύποι (*një shok**u juaj*** ‘ένας φίλος σας’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një shok**u juaj** një shok **juaji**	një shoq**ja juaj** një shoqe **juaja**	disa shokë **tuaj**	disa shoqe **tuaja**
Αιτ	një shok **tuajin** një shok**un tuaj**	një shoqe **tuajën** një shoq**en tuaj**	disa shokë **tuaj**	disa shoqe **tuaja**
Γεν	një shok**ut tuaj**	një shoq**es suaj**	disa shokëve **tuaj**	disa shoqeve **tuaja**
Δοτ	një shok**ut tuaj**	një shoq**es suaj**	disa shokëve **tuaj**	disa shoqeve **tuaja**
Αφ	një shok**ut tuaj**	një shoq**es suaj**	disa shokëve **tuaj**	disa shoqeve **tuaja**

3.2.8.1.7. Οι τύποι του τρίτου προσώπου πληθυντικού

(510) Οι οριστικοί τύποι (*shoku **i tyre*** ‘ο φίλος τους’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	shoku **i tyre**	shoqja **e tyre**	shokët **e tyre**	shoqet **e tyre**
Αιτ	shokun **e tyre**	shoqen **e tyre**	shokët **e tyre**	shoqet **e tyre**
Γεν	shokut **të tyre**	shoqes **së tyre**	shokëve **të tyre**	shoqeve **të tyre**
Δοτ	shokut **të tyre**	shoqes **së tyre**	shokëve **të tyre**	shoqeve **të tyre**
Αφ	shokut **të tyre**	shoqes **së tyre**	shokëve **të tyre**	shoqeve **të tyre**

(511) Οι αόριστοι τύποι (*një shok **i tyre*** ‘ένας φίλος σας’)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një shok **i tyre** një shok i tyri një shoku i tyre	një shoqe **e tyre** një shoqe **e tyrja** një shoqja **e tyre**	disa shokë **të tyre** disa shokë **të tyret**	disa shoqe **të tyre** disa shoqe **të tyret**
Αιτ	një shok **të tyre** një shokun **e tyre** një shok **të tyrin/en**	një shoqe **të tyre** një shoqen **e tyre** një shoqe **të tyren**	disa shokë **të tyre** disa shokë **të tyret**	disa shoqe **të tyre** disa shoqe **të tyret**
Γεν	një shoku **të tyre**	një shoqeje **të tyre**	disa shokëve **të tyre**	disa shoqeve **të tyre**
Δοτ	një shoku **të tyre**	një shoqeje **të tyre**	disa shokëve **të tyre**	disa shoqeve **të tyre**
Αφ	një shoku **të tyre**	një shoqeje **të tyre**	disa shokëve **të tyre**	disa shoqeve **të tyre**

3.2.8.2. Κτητικά με λέξεις που δηλώνουν συγγένεια

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι τα κτητικά επίθετα κατά κανόνα ακολουθούν το ουσιαστικό. Όμως με συγκεκριμένες λέξεις που δηλώνουν συγγένεια, το κτητικό μπορεί να προηγείται του ουσιαστικού. Τα κτητικά πρώτου και δεύτερου προσώπου συνοδεύουν αόριστα ουσιαστικά, ενώ τα

κτητικά τρίτου προσώπου συντάσσονται πάντα με οριστικά ουσιαστικά. Αυτά τα κτητικά επίθετα χρησιμοποιούνται μόνο για συγγενικούς όρους στον ενικό:

(512)

	Πρώτο πρόσωπο	Δεύτερο πρόσωπο	Τρίτο πρόσωπο
πατέρας	im atë	yt atë	i ati
κόρη	ime bijë	jot bijë	e bija
γιος	im bir	yt bir	i biri
μητέρα	ime ëmë	jot ëmë	e ëmë
παππούς	im gjysh	yt gjysh	i gjyshi
γιαγιά	ime gjyshe	jot gjyshe	e gjyshja
κουνιάδος	im kunat	yt kunat	i kunati
ξάδελφος	im kushëri	yt kushëri	i kushëriri
ξαδέλφη	ime kushërirë	jot kushërirë	e kushërira
ανιψιά, εγγονή	ime mbesë	jot mbesë	e mbesa
αδελφή	ime motër	jot motër	e motra
ανιψιός, εγγονός	im nip	yt nip	i nipi
πατριός	(im njerk)[47]	(yt njerk)	i njerku
μητριά	(ime njerkë)	(jot njerkë)	e njerka
σύζυγος (ο)	im shoq	yt shoq	i shoqi
σύζυγος (η)	ime shoqe	jot shoqe	e shoqja
αδελφός	im vëlla	yt vëlla	i vëllai
κουνιάδα	ime vjehërr	jot vjehërr	e vjehrra
κύριος	im zot	yt zot	i zoti
κυρία	ime zonjë	jot zonjë	e zonja
αρραβωνιαστικός	*[48]	*	i fejuar
αρραβωνιαστικιά	*	*	e fejuara

Όπως μπορούμε να δούμε, το κτητικό συμφωνεί σε γένος και αριθμό με το ουσιαστικό που ακολουθεί. Το κτητικό κλίνεται επίσης και κατά την πτώση:

[47] Οι τύποι που βρίσκονται σε παρένθεση δεν είναι τόσο συνηθισμένοι.

[48] Οι τύποι *im/yt fejuar* 'η ανιψιά μου' και *ime/jot fejuara* 'η αρραβωνιαστικιά μου' δε χρησιμοποιούνται. Αντίθετα χρησιμοποιούνται οι τύποι *i fejuari im/yt* και *e fejuara ime/jote*.

(513)

	Πρώτο πρόσωπο		Δεύτερο πρόσωπο	
	im atë ‘ο πατέρας μου’	*ime motër* ‘η αδελφή μου’	yt vëlla ‘ο αδελφός σου’	jot ëmë ‘η μητέρα σου’
Ον	**im** atë	**ime** motër	**yt** vëlla	**jot** ëmë
Αιτ	**tim** eti	**time** motër	**tët** vëlla	**tët** ëmë
Γεν	**tim** eti	**sime** motre	**tët** vëllai	**sat** ëme
Δοτ	**tim** eti	**sime** motre	**tët** vëllai	**sat** ëme
Αφ	**tim** eti	**sime** motre	**tët** vëllai	**sat** ëme

Όπως μπορούμε να δούμε στα παραπάνω παραδείγματα, το κτητικό επίθετο πρώτου και δεύτερου προσώπου συμφωνεί ως προς το γένος, τον αριθμό και την πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει. Για το τρίτο πρόσωπο, το κτητικό επίθετο συμφωνεί με το γένος, τον αριθμό και την πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει· όμως η όλη δομή είναι αμφίσημη, καθώς το κτητικό μπορεί να είναι είτε αρσενικό είτε θηλυκό είτε πληθυντικού αριθμού.

(514)

	Τρίτο πρόσωπο			
	i ati ‘ο πατέρας του/της/τους’	*i vëllai* ‘ο αδελφός του/της/τους’	*e ëma* ‘η μητέρα του/της/τους’	*e motra* ‘η αδελφή του/της/τους’
Ον	**i** ati	**i** vëllai	**e** ëma	**e** motra
Αιτ	**të** atin	**të** villain	**t’** ëmën	**të** motrën
Γεν	**t’** et	**të** vëllait	**s’** ëmës	**së** motrës
Δοτ	**t’** et	**të** vëllait	**s’** ëmës	**së** motrës
Αφ	**t’** et	**të** vëllait	**s’** ëmës	**së** motrës

Ακολουθούν ορισμένα παραδείγματα:

(515) α. Erdhi **im bir**. ‘Έφτασε ο γιος μου.’
β. Erdhi **ime bijë**. ‘Έφτασε η κόρη μου.’
γ. Erdhi **yt bir**. ‘Έφτασε ο γιος σου.’
δ. Erdhi **jot bijë**. ‘Έφτασε η κόρη σου.’
ε. Erdhi me **tim bir**. ‘Ήλθε με τον γιο μου.’
στ. Erdhi pas **tët biri**. ‘Ήλθε μετά τον γιο σου.’
ζ. Erdhi pas **sat bije**. ‘Ήλθε μετά την κόρη σου.’
η. Erdhi me **të birin**. ‘Ήλθε μετά τον γιο του/της/τους.’
θ. Erdhi pas **së bijës**. ‘Ήλθε μετά την κόρη του/της/τους.’

Όταν το ουσιαστικό που προσδιορίζει το κτητικό είναι στον ενικό αριθμό, χρησιμοποιούμε κατά κανόνα το συνδετικό άρθρο *së*:

(516) këpucet e shoqes **së** Ministrit ‘τα παπούτσια του φίλου του Υπουργού’

Όταν το ουσιαστικό που προσδιορίζει το κτητικό είναι θηλυκού γένους, αποφεύγεται η ακολουθία *së së* με την αντικατάσταση του συνδετικού άρθρου *së* με το *të*:

(517) këpucet e shoqes **të** së bijës 'τα παπούτσια του φίλου της κόρης του/της'

3.2.8.3. Κτητικές αντωνυμίες

Οι κτητικές αντωνυμίες σχηματίζονται με την προσθήκη του οριστικού άρθρου με την κατάλληλη πτωτική κατάληξη, στο αντίστοιχο κτητικό επίθετο.

(518) Οι τύποι του πρώτου προσώπου ενικού

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	imi	të mitë	imja	të miat
Αιτ	timin	të mitë	timen	të miat
Γεν	timit	të mive	simes	të miave
Δοτ	timit	të mive	simes	të miave
Αφ	timit	të mive	simes	të miave

(519) Οι τύποι του δεύτερου προσώπου ενικού

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	yti	të tutë	jotja	të tuat
Αιτ	tëndin	të tutë	tënden	të tuat
Γεν	tëndit	të tuve	sates	të tuave
Δοτ	tëndit	të tuve	sates	të tuave
Αφ	tëndit	të tuve	sates	të tuave

(520) Οι τύποι του τρίτου προσώπου ενικού του αρσενικού

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	i tiji	të tijtë	e tija	të tijat
Αιτ	të tijin	të tijtë	të tijën	të tijat
Γεν	të tijit	të tijve	së tijës	të tijave
Δοτ	të tijit	të tijve	së tijës	të tijave
Αφ	të tijit	të tijve	së tijës	të tijave

(521) Οι τύποι του τρίτου προσώπου του θηλυκού

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	i saji	të sajtë	e saja	të sajat
Αιτ	të sajin	të sajtë	të sajën	të sajat
Γεν	të sajit	të sajve	së sajës	të sajave
Δοτ	të sajit	të sajve	së sajës	të sajave
Αφ	të sajit	të sajve	së sajës	të sajave

(522) Οι τύποι του πρώτου προσώπου πληθυντικού

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	yni	tanët	jona	tonat
Αιτ	tonin	tanët	tonën	tonat
Γεν	tonit	tanëve	sonës	tonave
Δοτ	tonit	tanëve	sonës	tonave
Αφ	tonit	tanëve	sonës	tonave

(523) Οι τύποι του δεύτερου προσώπου πληθυντικού

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	juaji	tuajt	juaja	tuajat
Αιτ	tuajin	tuajt	tuajën	tuajat
Γεν	tuajit	tuajve	suajës	tuajve
Δοτ	tuajit	tuajve	suajës	tuajve
Αφ	tuajit	tuajve	suajës	tuajve

(524) Οι τύποι του τρίτου προσώπου πληθυντικού

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	i tyri	të tyret	e tyrja	të tyret
Αιτ	të tyrin	të tyret	të tyren	të tyret
Γεν	të tyrit	të tyreve	së tyres	të tyreve
Δοτ	të tyrit	të tyreve	së tyres	të tyreve
Αφ	të tyrit	të tyreve	së tyres	të tyreve

Αυτοί οι τύποι μπορεί να χρησιμοποιηθούν και σε περιπτώσεις που το ουσιαστικό λείπει καθώς εννοείται από το περικείμενο:

(525) α. Libri im është këtu, kurse **tuajt** janë atje.
'Το βιβλίο μου είναι εδώ, το δικό σου είναι εκεί.'
β. Nëna ime është këtu. Ku është **jotja**?
'Η μητέρα μου είναι εδώ. Πού είναι η δικιά σου;'
γ. Ky libër është **imi**.
'Αυτό το βιβλίο είναι δικό μου.'

Όπως είδαμε στην ενότητα 3.2.8.1, αυτοί οι τύποι χρησιμοποιούνται επίσης και με αόριστες δομές όταν το ουσιαστικό είναι αόριστο:

(526) α. Këtë ma ka dorëzuar një shoqe **e saja**.
'Αυτό μου το έδωσε ένας φίλος της.'
β. Diagnoza është shkruar nga një shok **imi**.
'Ένας φίλος μου έγραψε τη διάγνωση.'

3.2.8.4. Αυτοπαθείς τύποι των κτητικών

Η Αλβανική επίσης έχει αυτοπαθή κτητικά επίθετα και αυτοπαθείς αντωνυμίες. Ας εξετάσουμε το ακόλουθο παράδειγμα:

(527) Genti e mori librin **e tij**. 'Ο Γκεντ πήρε το βιβλίο **του**.'

Όπως στην Ελληνική και την Αγγλική, η ασθενής κτητική αντωνυμία *e tij* 'του' μπορεί να δηλώνει τόσο το βιβλίο του Γκεντ, όσο και το βιβλίο κάποιου άλλου (αρσενικού). Για να δηλώσει ότι το βιβλίο ανήκει στον Γκεντ ή γενικότερα στο υποκείμενο της προτάσεως, η Αλβανική έχει τους τύπους ***i,e vet*** 'του/της/τους':

(528) α. Genti e mori librin **e vet**. 'Ο Γκεντ πήρε **το δικό του** βιβλίο.'
β. Drita e mori librin **e vet**. 'Η Ντρίτα πήρε **το δικό της** βιβλίο.'
γ. Ata e kanë dhomën **e vet**. 'Αυτοί πήραν **το δικό τους** σπίτι.'
δ. Gëzimi nuk lodhet nga punët **e veta**.
'Ο Gezim δεν βαρέθηκε με **τις δικές του** υποθέσεις.'

Όπως μπορούμε να δούμε από τα παραπάνω παραδείγματα, το αυτοπαθές κτητικό *i/e vet* συμφωνεί με το ουσιαστικό που προσδιορίζει. Οι διάφοροι τύποι του αυτοπαθούς κτητικού δίνονται παρακάτω, χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα τις φράσεις *shoku i vet* 'ο φίλος του/της/τους' και *shoqja e vet* 'η φίλη του/της/τους'**.**

(529) Τύποι του αυτοπαθούς κτητικού σε οριστικές δομές

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	shoqja **e vet**	shoqja **e vet**	shokët **e vet**	shoqet **e veta**
Αιτ	shokun **e vet**	shoqen **e vet**	shokët **e vet**	shoqet **e veta**
Γεν	shokut **të vet**	shoqes **së vet**	shokëve **të vet**	shoqeve **të veta**
Δοτ	shokut **të vet**	shoqes **së vet**	shokëve **të vet**	shoqeve **të veta**
Αφ	shokut **të vet**	shoqes **së vet**	shokëve **të vet**	shoqeve **të veta**

Όπως και με τους τύπους του κτητικού που είδαμε στην ενότητα 8.1, τα αυτοπαθή κτητικά μπορεί επίσης να προσδιορίζουν ένα αόριστο ουσιαστικό. Όπως και με τα κτητικά, αυτές οι δομές μπορεί να εκφραστούν με οριστικό συμπλήρωμα + τον αόριστο αυτοπαθή τύπο, ή με αόριστο συμπλήρωμα + τον οριστικό αυτοπαθή τύπο.

(530) Τύποι του αυτοπαθούς κτητικού σε οριστικές δομές

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	një shok**u i vet** një shok **i veti**	një shoqja **e vet** një shoqe **e veta**	disa shokët **e vet**	disa shoqet **e veta**
Αιτ	një shokun **e vet** një shok **të vetin**	një shoqen **e vet** një shoqe **të vetën**	disa shokët **e vet**	disa shoqet **e veta**
Γεν	një shokut **të vet**	një shoqes **së vet**	disa shokëve **të vet**	disa shoqeve **të veta**
Δοτ	një shokut **të vet**	një shoqes **së vet**	disa shokëve **të vet**	disa shoqeve **të veta**
Αφ	një shokut **të vet**	një shoqes **së vet**	disa shokëve **të vet**	disa shoqeve **të veta**

Όπως και με τα κτητικά, τα αυτοπαθή κτητικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αντωνυμίες:

(531)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	**i veti**	**e veta**	**të vetët**	**të vetat**
Αιτ	**të vetin**	**të vetën**	**të vetët**	**të vetat**
Γεν	**të vetit**	**së vetës**	**të vetëve**	**të vetave**
Δοτ	**të vetit**	**së vetës**	**të vetëve**	**të vetave**
Αφ	**të vetit**	**së vetës**	**të vetëve**	**të vetave**

Τα αυτοπαθή κτητικά μπορεί να χρησιμοποιηθούν όταν θέλουμε να αποφύγουμε την επανάληψη του ουσιαστικού:

(532) Rivalët bënë llogaritë tona, harruan **të vetat**.
'Οι αντίπαλοί μας έκαναν τους υπολογισμούς μας, ξέχασαν τους δικούς τους.'

Να σημειώσουμε εδώ την ιδιαίτερη σημασία του *të vetët* στα ακόλουθα παραδείγματα:

(533) α. Erdhi në shtëpinë e vet dhe **të vetët** nuk e pranuan
'Ήλθε στο σπίτι του αλλά η δική του (οικογένεια) δεν τον δέχθηκε.'
β. Ilir Meta e **të vetët** kanë thënë e kanë përsëritur idenë se ...
'Ο Ιλίρ Μετά και η παρέα/οι φίλοι/η ομάδα του είπαν και επανέλαβε την ιδέα ότι…'

Χωρίς το συνδετικό άρθρο, αυτοί οι τύποι μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως εμφατικά αυτοπαθή:

(534) α. Ne **vetë** e ndertuam shtëpinë.
'Εμείς οι ίδιοι χτίσαμε το σπίτι μας.'
β. Ai kishte harruar se edhe **vetë** ishte fëmijë dikur.
'Ξεχάσαμε ότι και αυτός ο ίδιος ήταν κάποτε παιδί.'
γ. Ajo e donte **vetë** atë, jo të hollat e tij.
'Αγαπούσε αυτόν τον ίδιο και όχι τα λεφτά του.'
δ. **Vetë** e vërteta është shumë e fuqishme.
'Η αλήθεια από μόνη της είναι πολύ ισχυρή.'

3.2.9. Ερωτηματικές αντωνυμίες

Οι ερωτηματικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

3.2.9.1. *Kush* 'ποιος'

(535)

Ον	kush
Αιτ	kë
Γεν	kujt
Δοτ	kujt
Αφ	kujt

(536) α. **Kush** flet shqip? 'Ποιος μιλά Αλβανικά;'
β. **Kë** pe dje? 'Ποιον είδες χθές;'
γ. Me **kë** studion? 'Με ποιον μελετάς;'
δ. **I kujt** është ky libër? 'Ποιανού είναι αυτό το βιβλίο;'
ε. **Kujt** i fole? 'Με ποιον μίλησε;'
στ. Prej **kujt** u qortove? 'Από ποιον επικρίθηκε;'

Μολονότι το ρήμα που συνοδεύει την αντωνυμία *kush* βρίκεται κατά κύριο λόγο στο τρίτο ενικό πρόσωπο, μπορεί επίσης να βρίσκεται και στον πληθυντικό αριθμό:

(537) α. **Kush** *flet* shqip? ‘Ποιος μιλά Αλβανικά;’
β. **Kush** *jeni* ju? ‘Ποιοι είστε;’
γ. **Kush** *je* ti? ‘Ποιος είσαι;’
γ. **Kush** *ishin* ata djem që erdhën dje tek ti?
‘Ποια ήταν αυτά τα αγόρια που ήλθαν σπίτι σου χθες;’

Παρατηρήστε τη δίπτυχη πρόταση (cleft construction) όπου η *kush* εμφανίζεται δυο φορές:

(538) **Kush** e **kush** ka ardhur? ‘Ποιος ήλθε;’

3.2.9.2. *Cili/cila* ‘ποιος/ποια’

Η αντωνυμία ***cili/cila*** ‘ποιος/ποια’ κλίνεται όπως ένα οριστικό ουσιαστικό και μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως προσδιοριστής και ως αντωνυμία:

(539) *cili djalë* ‘ποιο αγόρι’, **cila** vajzë ‘ποιο κορίτσι’

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	**cili** djalë	**cilët** djem	**cila** vajzë	**cilat** vajza
Αιτ	**cilin** djalë	**cilët** djem	**cilën** vajzë	**cilat** vajza
Γεν	**cilit** djali	**cilëve** djem	**cilës** vajze	**cilave** vajza
Δοτ	**cilit** djali	**cilëve** djem	**cilës** vajze	**cilave** vajza
Αφ	**cilit** djali	**cilëve** djem	**cilës** vajze	**cilave** vajza

Η χρήση της αντωνυμίας αυτής ως προσδιοριστή, γίνεται για να διακριθεί ένα ουσιαστικό από άλλο, μέσα σε μια ευρύτερη ομάδα.

(540) α. **Cili** mësuesi erdhi sot? ‘Ποιος δάσκαλος ήλθε σήμερα;’
β. Me **cilët** shokë shkove në plazh? ‘Με ποιους φίλους πήγες στην παραλία;’

Όταν χρησιμοποιείται ως αντωνυμία, το ουσιαστικό παραλείπεται:

(541) α. **Cili** erdhi sot? ‘Ποιος ήλθε σήμερα;’
β. Me **cilin** shkove në plazh? ‘Με ποιους πήγες στην παραλία;’

Το *cili/cila* όταν χρησιμοποιείται ως αντωνυμία, μπορεί να έχει την ίδια σημασία με την *kush*:

(542) α. **Cili** është ai? ‘Ποιος είναι αυτός;’
β. **Cilët** pe? ‘Ποιους είδατε;’

3.2.9.3. *Ç'* 'τι'

Η αντωνυμία *ç'* 'τι' δεν κλίνεται και όταν χρησιμοποιείται ως προσδιοριστής έχει την ίδια σημασία με την *cili/cila*. Σε αυτή την περίπτωση το ουσιαστικό είναι αόριστο:

(543) α. **Ç'** po bën? 'Τι κάνετε;'
β. **Ç'** punë bën? 'Τι δουλειά κάνεις;'

Η *ç'* μπορεί να χρησιμοποιηθεί επίσης και με εκφράσεις θαυμασμού:

(544) **Ç'** vajzë e bukur! 'Τι όμορφο κορίτσι!'

3.2.9.4. *Çfarë* 'τι'

Η αντωνυμία *çfarë* 'τι' είναι συνθετικός τύπος του *ç' farë* 'τι είδος'. Έχει την ίδια σημασία με την *ç'* 'τι'. Σε αντίθεση με την *ç'* η οποία ακολουθείται από τον αόριστο τύπο του ουσιαστικού, όταν χρησιμοποιείται ως προσδιοριστής, η *çfarë* συνοδεύεται πάντοτε από τον αόριστο τύπο της αφαιρετικής.

(545) α. **Çfarë** do? **= Ç'** do? 'Τι θέλεις;'
β. **Çfarë** të thanë ata? = **Ç'** të thanë ata? 'Τι σου είπαν;'
γ. **Çfarë** *kombesie* ke? = **Ç'** *kombësi* ke? 'Τι εθνικότητα έχεις;'

Η *çfarë* χρησιμοποιείται επίσης και σε εκφράσεις θαυμασμού:

(546) **Çfarë** vajze e bukur! 'Τι όμορφο κορίτσι!'

3.2.9.5. *Sa* 'πόσο, πόσο πολύ'

Όταν η αντωνυμία *sa* χρησιμοποιείται ως προσδιοριστής στον ενικό αριθμό, το ουσιαστικό που την ακολουθεί είναι κατά κανόνα περιληπτικό/συλλογικό, ενώ όταν έχει την έννοια του 'πόσο πολύ', τότε το ουσιαστικό που την ακολουθεί είναι μετρήσιμο. Η *sa* δεν κλίνεται, ενώ το ουσιαστικό που την ακολουθεί κλίνεται αναλόγως:

(547) α. **Sa** të holla do? 'Πόσα χρήματα θέλεις;'
β. **Sa** njerëz ishin? 'Πόσο ήταν;'
γ. **Sa** verë pive mbrëmë? 'Πόσο κρασί ήπιες χθες το βράδυ;'
δ. Prej **sa** shokëve ke marrë letër? 'Από πόσους φίλους έλαβες γράμμα;'

Η *sa* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και σε εκφράσεις θαυμασμού:

(548) α. **Sa** turp! ‘Τί κρίμα!’
β. **Sa** keq!, **Sa** gjynah! ‘Τί αμαρτία!’

Όταν η *sa* δε συνοδεύεται από ουσιαστικό, έχει τη σημασία ‘πόσο, πόσο πολύ’ και έχει τις ανάλογες καταλήξεις στην γενική/δοτική/αφαιρετική:

(549)

Ον	sa
Αιτ	sa
Γεν	save
Δοτ	save
Αφ	save

(550) α. **Sa** është i gjatë? ‘Πόσο μακρύ είναι;’
β. **Sa** e pagove këtë libër? ‘Πόσο πλήρωσες γι’ αυτό το βιβλίο;’
γ. **Sa** jeni në klasë? ‘Πόσοι είναι στην τάξη σου;’

Ο τύπος *save* της γενικής/δοτικής/αφαιρετικής χρησιμοποιείται μόνο στον πληθυντικό αριθμό, είναι όμως σπάνιος· όταν χρησιμοποιείται, έχει τη λειτουργία της γενικής και συνοδεύεται τυπικά από το ουσιαστικό *vetave* ‘άνθρωποι’:

(551) α. ?*I **save** është kjo shtëpi?
α′. I **sa vetave** është kjo shtëpi?
‘Σε πόσους ανθρώπους ανήκει αυτό το σπίτι;’
β. ?*Prej **save** ke marrë letër?
β′. Prej **sa vetave** ke marrë letër?
‘Από πόσους ανθρώπους έλαβες γράμμα;’

Η ερωτηματική αντωνυμία *i sati, e sata* παράγεται από την *sa* και την κατάληξη του πληθυντικού *-të* (*i dy-të* ‘δεύτερος’, *i tre-të* ‘τρίτος’, *i pes-të* ‘πέμπτος’, κτλ.):

(552) α. **-I sati** je ti në klasë? -Jam i dyti.
‘-Ποια κατάταξη έχεις σε αυτή την τάξη; -Είμαι ο δεύτερος.’
β. -**E sata** është ajo? -Është e para!
‘-*Ποια* είναι η κατάταξή της; -Είναι πρώτη!’
γ. **Të satin** e klasifikuan Pjetrin?
‘Πώς βαθμολόγησαν τον Πιέτρο;’

3.2.9.6. *Se* 'τι'

Η αντωνυμία *se* σημαίνει 'τι', αναφέρεται όμως πιο συγκεκριμένα στην υλική σύνθεση ενός αντικειμένου. Χρησιμοποιείται επίσης στις ερωτήσεις για το σκοπό, το μέσο, κτλ. Κατά κανόνα χρησιμοποιείται με τις προθέσεις *me* 'με', *nga* 'από', *në* 'σε', κτλ.

(553) α. Me **se** e bëjmë bukën? 'Με τι (συστατικά) έφτιαξες το ψωμί;'
β. Me **se** shkon në shkollë? 'Με τι (μέσο) πήγες στο σχολείο;'
γ. Prej **se** bëhen rrobat? 'Από τι (υλικό) είναι φτιαγμένο το φόρεμα;'
δ. Për **se** foli mësuesja? 'Για τι (θέμα) μίλησε ο δάσκαλος;'
ε. Në **se** nuk je dakord me të? 'Σε τι συμφώνησες μαζί του;'
στ. Mbi **se** bazohesh? 'Σε τι βασίζεσαι;'

Υπάρχει και μια άλλη ερωτηματική αντωνυμία που σχηματίζεται με βάση το *se* 'τι', η *i/e sejtë*. Χρησιμοποιείται κατά κανόνα σε ερωτήσεις για την υλική υπόσταση ενός αντικειμένου χωρίς τη χρήση πρόθεσης:

(554)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	i sejtë	e sejtë	të sejtë	të sejta
Αιτ	të sejtë	të sejtë	të sejtë	të sejta

(555) α. -**E sejtë** është kjo orë dore? -E argjendtë.
'-Από τι (υλικό) είναι αυτό το ρολόι; -(Από) ασήμι.'
β. -**E sejtë** është kjo unazë? -E artë.
'-Από τι (υλικό) είναι αυτό το δαχτυλίδι; -(Από) χρυσό.'
γ. **Të sejta** janë ato lugë?
'Από τι (υλικό) είναι αυτά τα κουτάλια;'
δ. -**Të sejtë** e ke unazën? -Të artë.
'-Από τι (υλικό) είναι το δαχτυλίδι σου; -Από χρυσό.'

3.2.10. Προσωπικές αντωνυμίες

Οι προσωπικές αντωνυμίες κλίνονται ως προς την πτώση, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί. Οι τύποι της γενικής εξετάζονται στην ενότητα 8. Οι τύποι σε παρένθεση είναι οι ασθενείς τύποι (κλιτικά).

(556)

	Πρώτο πρόσωπο	Δεύτερο πρόσωπο	Τρίτο πρόσωπο	
			Αρσενικό	Θηλυκό
	Ενικός			
Ον	unë	ti	ai	ajo
Αιτ	mua (më)	ty (të)	atë (e)	atë (e)
Δοτ	mua (më)	ty (të)	atij (i)	asaj (i)
Αφ	meje	teje	atij	asaj
	Πληθυντικός			
Ον	ne	ju	ata	ato
Αιτ	ne (na)	ju (ju)	ata (i)	ato (i)
Δοτ	neve (na)	juve (ju)	atyre (u)	atyre (u)
Αφ	nesh	jush	atyre	atyre

Οι τύποι της αφαιρετικής χρησιμοποιούνται κατά κανόνα με τις ακόλουθες προθέσεις, που έχουν συμπλήρωμα σε αφαιρετική:

(557)

afër	κοντά
gjatë	κατά τη διάρκεια
jashtë	έξω
krahas	μαζί, σε αντίθεση με
kundër	εναντίον
larg	μακριά από
para	πριν
pas	μετά
përballë	μπροστά από
përgjatë	μαζί
përpara	μπροστά από
përveç	εκτός από
pranë	κοντά
prapa	κοντά
prej	εξαιτίας
rreth	γύρω
sipas	σύμφωνα

Οι τύποι της δοτικής χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο με έμμεσο αντικείμενο. Οι τύποι της αιτιατικής χρησιμοποιούνται με άμεσα αντικείμενα όπως επίσης και με προθέσεις που έχουν συμπλήρωμα στην αιτιατική. Ορισμένες από τις προθέσεις που έχουν συμπλήρωμα σε αιτιατική είναι:

(558) me με
mbi πάνω
në μέσα
nën κάτω
ndër μεταξύ
nëpër μέσω
për μέσα από
pa χωρίς

Τέλος οι αντωνυμίες στην ονομαστική χρησιμοποιούνται κατά κανόνα ως υποκείμενο ή μετά από τις ακόλουθες προθέσεις:

(559) te, tek σε
nga από

Οι ασθενείς τύποι (κλιτικά) των αντωνυμιών συνοδεύουν πάντοτε το ρήμα.

3.2.11. Αναφορικές προτάσεις και αναφορικές αντωνυμίες

Οι αναφορικές προτάσεις παίζουν το ρόλο του επιθέτου, με την έννοια ότι προσδιορίζουν το ουσιαστικό. Επομένως στις παραδοσιακές γραμματικές αναφέρονται συνήθως ως 'επιθετικές προτάσεις'. Οι αναφορικές προτάσεις μπορεί να είναι **περιοριστικές ή μη-περιοριστικές**. Μια περιοριστική πρόταση εξειδικεύει περαιτέρω ένα ουσιαστικό έτσι ώστε να είναι δυνατό να αναγνωρίσει ο ακροατής ευκολότερα το αντικείμενο αναφοράς του. Μία μη περιοριστική αναφορική πρόταση χρησιμοποιείται απλώς για να δώσει μία πρόσθετη πληροφορία σχετικά με το ουσιαστικό. Αυτή η πληροφορία δεν είναι απαραίτητη για την αναγνώριση του αντικειμένου αναφοράς, αλλά προστίθεται ως μεταγενέστερη σκέψη, ως επεξήγηση, και αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι οι μη περιοριστικές αναφορικές προτάσεις χωρίζονται από το ουσιαστικό που προσδιορίζουν με παύση. Αυτή η διαφορά παρουσιάζεται παρακάτω:

(560) α. Ο καθηγητής **που** μας έκανε Ιστορία ήταν πολύ καλός.
β. Ο καινούριος μας καθηγητής, **που** σπούδασε στο Α.Π.Θ, είναι πολύ καλός.

Στο πρώτο παράδειγμα η αναφορική πρόταση βοηθάει στην αναγνώριση της ταυτότητας του εν λόγω καθηγητή, ενώ στο δεύτερο η ονοματική φράση *ο καινούριος καθηγητής* αρκεί για τον καθορισμό της ταυτότητας του προσώπου για το οποίο γίνεται λόγος. Επομένως η αναφορική πρόταση στο δεύτερο παράδειγμα απλώς προσθέτει κάποια σχετική πληροφορία.

Η Αλβανική έχει δύο είδη στοιχείων που εισάγουν αναφορικές προτάσεις: το *që* 'που' και τις αναφορικές φράσεις. Στις επόμενες ενότητες θα εξετάσουμε τις δομές στις οποίες απαντούν.

3.2.11.1. Το αναφορικό *që* 'που'

Το αναφορικό στοιχείο *që* έχει την ίδια συμπεριφορά με το αγγλικό *that* ή το ελληνικό *που*. Όπως συμβαίνει με τα αντίστοιχα στοιχεία στην Αγγλική και την Ελληνική, το *që* δεν κλίνεται. Μπορεί λοιπόν το *që* να θεωρηθεί ως συμπληρωματικός δείκτης.

(561) α. Djali **që** po vjen është student
'Το αγόρι που έρχεται είναι ένας μαθητής.'
β. Vajza **që** po vjen është studente.
'Το κορίτσι που έρχεται είναι μια μαθήτρια.'
γ. Vajzat **që** po vijnë janë studente.
'Τα κορίτσια που έρχονται, είναι μαθήτριες.'
δ. Po më flet ti, **që** të kam thënë të heshtësh.
'Εσείς, που σας είπα να κάνετε ησυχία, μου μιλάτε.'
ε. ...një letër keqardhjeje prej të gjithë atyre **që** u kemi shkruar
'...ένα γράμμα μετάνοιας, από όλους αυτούς που τους έχουμε γράψει'
στ. Ky është libri i zonjës **që** i fola dje.
'Αυτό είναι το βιβλίο της κυρίας στην οποία μίλησα χθες.'[49]
ζ. Shkova ditën **që** duhej shkuar.
'Πήγα τη μέρα που έπρεπε να πάω.'
η. Në çdo vend **që** kishte shkuar kishte njohur shumë njerëz.
'Σε κάθε μέρος που πήγαινε, έπρεπε να συναντήσει πολλούς ανθρώπους.'

Ας εξετάσουμε τα παρακάτω παραδείγματα:

(562) α. Djal**i që ftuam** është student.
'Το αγόρι που προσκαλέσαμε είναι μαθητής.'
β. Djal**in që e** ftuam është student.
'Τα αγόρια που προσκαλέσαμε είναι μαθητές.'
γ. Vajza **që** ftuam është studente.
'Τα κορίτσια που προσκαλέσαμε είναι μαθήτριες.'
δ. Vajz**ën që e** ftuam është studente.
'Το κορίτσι που προσκαλέσαμε είναι μαθήτρια.'
ε. Vajzat **që** (i) ftuam janë studente.
'Τα κορίτσια που προσκαλέσαμε είναι μαθήτριες.'

Σε αυτά τα παραδείγματα, η αναφορική πρόταση είναι σε θέση υποκειμένου και το σημείο αναφοράς θεωρείται ταυτόχρονα ως το άμεσο αντικείμενο της αναφορικής πρότασης και ως το υποκείμενο (που προσδιορίζεται από την αναφορική πρόταση) της κύριας πρότασης. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε από τα παραπάνω παραδείγματα, το σημείο αναφοράς της αναφορικής πρότασης

[49] Το παράδειγμα αυτό, καθώς και τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι από τη Sotiri (2000).

μπορεί να βρίσκεται είτε στην ονομαστική, είτε στην αιτιατική πτώση, χωρίς διαφορά για την σημασία ολόκληρης της πρότασης. Όταν βρίσκεται στην ονομαστική, δεν παρουσιάζεται κλιτικός διπλασιασμός στην αναφορική πρόταση. Όταν το σημείο αναφοράς βρίσκεται στην αιτιατική πτώση, ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός. Όταν η αναφορική πρόταση είναι σε θέση υποκειμένου, μόνο όταν το σημείο αναφοράς είναι στην αιτιατική, μπορεί να μετατραπεί σε ονομαστική εάν είναι το υποκείμενο της κύριας πρότασης. Όταν το σημείο αναφοράς είναι το έμμεσο αντικείμενο μέσα στην αναφορική πρόταση, τότε πρέπει να βρίσκεται στη δοτική, και ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός· το σημείο αναφοράς σε αυτή την περίπτωση δεν μπορεί να είναι στην ονομαστική:

(563) α. Djalit **që** i shkruam është student.
'Το αγόρι (Δοτ) που του γράψαμε, είναι μαθητής.'
β. *Djali **që** (i) shkruam është student.
'Το αγόρι (Ον) που (του) γράψαμε, είναι μαθητής.'

Είδαμε πιο πάνω ότι το *që* 'που' είναι άκλιτο. Πρέπει όμως να σημειώσουμε τη συμπεριφορά του ανακλητικού κλιτικού στα παρακάτω παραδείγματα (από την Kallulli 1999). Όταν το σημείο αναφοράς είναι στον αόριστο τύπο της αιτιατικής και το *që* αντικαθιστά το άμεσο αντικείμενο μέσα στην αναφορική, το ανακλητικό στην αναφορική είναι προαιρετικό. Από την άλλη, στην ίδια δομή όταν το σημείο αναφοράς είναι στον οριστικό τύπο της αιτιατικής, τότε το *që* μπορεί να χρησιμοποιηθεί, χωρίς τη χρήση ανακλητικού κλιτικού:[50]

(564) α. Lexova *një libër* **që** (e) mora në bibliotekë.
'Διάβασα ένα βιβλίο που (το) πήρα από τη βιβλιοθήκη.'
β. Lexova *librin* **që** (*e) mora në bibliotekë.
'Διάβασα το βιβλίο που (*το) πήρα από τη βιβλιοθήκη.'

Μπορούμε λοιπόν να θέσουμε ως γενικό κανόνα το εξής: στην Αλβανική το άμεσο αντικείμενο δεν μπορεί να (έχει διπλή απόδοση της αιτιατικής πτώσης), όταν χρησιμοποιείται η ***që***: στην αιτιατική μπορεί να βρίσκεται είτε το σημείο αναφοράς, είτε το κλιτικό, όχι όμως και τα δύο. Τέλος, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι το *që* χρησιμοποιείται και στις περιοριστικές και στις μη-περιοριστικές προτάσεις:

(565) α. Vajza **që** ke takuar dje është motra ime. (περιοριστική)
'Το κορίτσι που συνάντησες χθες είναι η αδελφή μου.'
β. Maria, **që** sapo takova, shkonte në punë. (μη-περιοριστική)
Η Μαρία, που συνάντησα χθες, πήγαινε στη δουλειά.'

[50] Όπως πρώτα παρατήρησε η Σταύρου (1984) και οι Alexiadou & Anagnostopoulou (1997), το ίδιο συμβαίνει και στην Ελληνική:

(i) α. Διάβασα ένα βιβλίο που (το) πήρα από τη βιβλιοθήκη.
β. Διάβασα το βιβλίο που (*το) πήρα από τη βιβλιοθήκη.

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζουμε τις αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές φράσεις.

3.2.11.2. Αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με την αναφορική φράση *i cili/e cila* 'ο/η οποίος/α'

Οι αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με της φράσεις *i cili/e cila*, είναι παρόμοιες με τις αντίστοιχες αγγλικές που εισάγονται με τα *who/which* ή τις ελληνικές που εισάγονται με τα *ο οποίος/η οποία*.[51] Η έκφραση αυτή πρέπει να συμφωνεί ως προς το γένος και τον αριθμό με την ονοματική φράση που προσδιορίζει, αλλά να είναι σε πτώση κατάλληλη προς τη λειτουργία της μέσα στην ίδια την αναφορική πρόταση:

(566) α. Ne po vizitojmë muzeun, në **të cilin** ka shumë piktura të bukura,
'Θα επισκεφθούμε το μουσείο, στο οποίο υπάρχουν πολλοί όμορφοι πίνακες.'

β. Ai po përshëndet disa studentë, **të cilët** mësojnë shqip.
'Χαιρετά κάποιους μαθητές, οι οποίοι μαθαίνουν Αλβανικά.'

γ. Shokët, familjet **e të cilëve** banojnë në Berat, s'shkojnë çdo fundjave në shtëpi.
Οι φίλοι μου, των οποίων οι οικογένειες ζουν στο Berat, δεν πάνε στο σπίτι κάθε Σαββατοκύριακο.'

Όπως μπορούμε να δούμε στα παραπάνω παραδείγματα, η αναφορική έκφραση *i cili/e cila* μπορεί να έχει ως σημείο αναφοράς ένα οριστικό ή ένα αόριστο ουσιαστικό. Οι τύποι της αναφορικής φράσης *i cili/i cila* δίνονται πιο κάτω:

(567)

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
Ον	i cili	të cilët	e cila	të cilat
Αιτ	të cilin	të cilët	të cilën	të cilat
Γεν	të cilit	të cilëve	së cilës	të cilave
Δοτ	të cilit	të cilëve	së cilës	të cilave
Αφ	të cilit	të cilëve	së cilës	të cilave

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι ο συμπληρωματικός δείκτης *që* μπορεί να προσδιορίζει μια ονοματική φράση στην αιτιατική είτε αυτή είναι αόριστη, είτε είναι οριστική. Στην πρώτη περίπτωση η παρουσία του ανακλητικού κλιτικού είναι προαιρετική, ενώ στη δεύτερη, το κλιτικό απουσιάζει. Επαναλαμβάνουμε τα παραδείγματα αυτά πιο κάτω:

[51] Η φράση *i cili* χρησιμοποιείται επίσης και ως ερωτηματική/αόριστη αντωνυμία. Βλ. ενότητες 3.2.9.2 και 3.2.12.6, αντίστοιχα.

(568) α. Lexova ***një libër*** **që (e)** mora në bibliotekë.
'Διάβασα ένα βιβλίο που (το) πήρα από τη βιβλιοθήκη.'
β. Lexova ***librin*** **që (*e)** mora në bibliotekë.
Διάβασα το βιβλίο που (*το) πήρα από τη βιβλιοθήκη.'

Αντίθετα, η παρουσία του κλιτικού είναι υποχρεωτική όταν η αναφορική φράση *i cili/e cila* προσδιορίζει μια αόριστη ονοματική φράση:

(569) Lexova ***një libër*** **të cilin** *(e) mora në bibliotekë.
'Διάβασα ένα βιβλίο το οποίο *(το) πήρα από τη βιβλιοθήκη'

Η Kalluli (1999) υποστηρίζει ότι αυτή η αντίθεση σε σχέση με την υποχρεωτική παρουσία/απουσία του ανακλητικού κλιτικού οφείλεται στις διαφορετικές δομές που έχουν η αναφορική φράση *i cili/e cila* από τη μια και ο συμπληρωματικός δείκτης *që* από την άλλη.[52] Δεν μπορούμε εδώ να παραθέσουμε πλήρως τα επιχειρήματα της Kalluli. Μπορούμε όμως συγκεντρωτικά να παρατηρήσουμε ότι: (α) Όταν το σημείο αναφοράς είναι αόριστο, και η αναφορική εισάγεται με το *që* , τότε η παρουσία του ανακλητικού κλιτικού είναι προαιρετική. (β) Όταν το σημείο αναφοράς είναι αόριστο και η αναφορική πρόταση εισάγεται με τα *i cili/e cila*, τότε η παρουσία του ανακλητικού κλιτικού είναι υποχρεωτική. (γ) Όταν το σημείο αναφοράς είναι οριστικό και η αναφορική πρόταση εισάγεται με το *që* , τότε το ανακλητικό κλιτικό υποχρεωτικά απουσιάζει

Τι συμβαίνει όμως στην περίπτωση που το σημείο αναφοράς είναι οριστικό και η αναφορική πρόταση εισάγεται με τα *i cili/e cila;* Η αναφορική φράση *i cili/e cila* σε αυτή την περίπτωση δε χρησιμοποιείται. Η πρόταση εισάγεται υποχρεωτικά με το *që* και το ανακλητικό κλιτικό απουσιάζει υποχρεωτικά:

(570) α. *Lexova ***librin*** **të cilin (e)** mora në bibliotekë.
'Διάβασα ένα βιβλίο το οποίο (το) πήρα από τη βιβλιοθήκη.'
β. Lexova ***librin*** **që** (*e) mora në bibliotekë.
'Διάβασα το βιβλίο που (*το) πήρα από τη βιβλιοθήκη.

Φαίνεται λοιπόν ότι δεν μπορούν να συνυπάρχουν στην ίδια πρόταση η αναφορική αντωνυμία σε αιτιατική και το σημείο αναφοράς σε αιτιατική, με την προϋπόθεση ότι και στα δυο η αιτιατική πραγματώνεται μορφολογικά (ο περιορισμός αυτός δεν ισχύει για τις αόριστες ονοματικές φράσεις, εφόσον η αιτιατική σε αυτές δεν έχει κάποια συγκεκριμένη μορφολογική πραγμάτωση). Εάν το σημείο αναφοράς είναι οριστικό σε άλλη πτώση εκτός της αιτιατικής, τότε μπορεί να χρησιμοποιηθεί η *të cilin/të cilën* (ή το *që*):

(571) Ky është *libri* **të cilin/që** *(e) solli Alma.
'Αυτό είναι το βιβλίο το οποίο/που *(το) διάβασε η Άλμα.'

[52] Η Kalluli (1999) υποστηρίζει επίσης ότι το *që* είναι αναφορική αντωνυμία και όχι συμπληρωματικός δείκτης. Το ίδιο υποστηρίζουν και αρκετές γραμματικές για την Ελληνική και την Αγγλική.

Να σημειώσουμε ότι εάν το σημείο αναφοράς είναι στην ονομαστική, μπορεί επίσης και η αναφορική φράση *i cili/e cila* να είναι στην ονομαστική:

(572) Kjo është *vajza* **e cila/që** punon në bibliotekë.
'Αυτό είναι το κορίτσι *το οποίο/που* δουλεύει στη βιβλιοθήκη.'

Μπορεί επίσης το σημείο αναφοράς να βρίσκεται στην αφαιρετική πτώση και να συνοδεύεται από την αναφορική αντωνυμία στην Γεν/Δοτ/Αφ:

(573) Të gjithë ishin aty, rreth *tryezës së madhe*, në mesin e **së cilës** digjej një qiri.
'Όλοι ήταν εκεί, γύρω από το μεγάλο τραπέζι, στη μέση του οποίου ήταν ένα κερί αναμμένο.'

Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι στην Αλβανική δεν επιτρέπεται να έχουμε ένα (οριστικό) σημείο αναφοράς στην αιτιατική μαζί με μια αναφορική αντωνυμία επίσης στην αιτιατική, όταν και για τα δύο αυτά στοιχεία η αιτιατική σημαδεύεται μορφολογικά.

Σύμφωνα με τις παραδοσιακές γραμματικές, όταν το σημείο αναφοράς είναι μια προσωπική αντωνυμία, χρησιμοποιείται μόνο ο συμπληρωματικός δείκτης *që* :

(574) Më flet ti, **që**/**të cilit* të kam thënë disa herë të heshtësh.
'Εσύ, που/*ο οποίος σου είπα πολλές φορές να κάτσεις ήσυχος, (τολμάς) να μου μιλάς.'

Αυτός ο κανόνας φαίνεται να ισχύει και σε μερικά άλλα παραδείγματα:

(575) Më flet ti, **që**/*i cili je kaq i zgjuar.
Εσύ, που/*ο οποίος είσαι τόσο έξυπνος, μου μιλάς.'

Όμως, όταν το σημείο αναφοράς δεν είναι στο τρίτο πρόσωπο στην αναφορική πρόταση, τότε μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε προσωπική αντωνυμία με την αναφορική φράση *i cili/e cila*:

(576) Më flet ti, ***të cilit*** i kam thënë disa herë të heshtë.
'Εσύ, στον οποίο είπα πολλές φορές να κάτσεις ήσυχα, (τολμάς) να μου μιλάς.'

Τέλος να σημειώσουμε ότι η αναφορική φράση *i cili/e cila* χρησιμοποιείται τόσο για τις περιοριστικές όσο και για τις μη περιοριστικές προτάσεις:

(577) α. Vajza me **të cilën** punon është motra ime.
'Το κορίτσι με το οποίο δουλεύεις είναι η αδελφή μου.'
β. Maria, me **të cilën** punon, është motra ime.
'Η Μαρία, με την οποία δουλεύεις, είναι η αδελφή μου.'

3.2.11.3. *Çka* 'που'

Όταν η αναφορική πρόταση προσδιορίζει μια ολόκληρη πρόταση, τότε χρησιμοποιούμε την αναφορική αντωνυμία ***çka***. Ο τύπος αυτός δεν είναι πολύ συνηθισμένος στον προφορικό λόγο, συνηθίζεται όμως στον γραπτό ή στον πιο επίσημο λόγο.

(578) Letra është shkruar në orët e natës, **çka** tregon se Napoleoni po ashtu vuante nga pagjumësia.
'Το γράμμα αυτό γράφτηκε τη νύχτα, που δείχνει ότι ο Ναπολέων υπέφερε από αϋπνίες.'

Αυτός ο τύπος χρησιμοποιείται πάντοτε για τις μη περιοριστικές αναφορικές προτάσεις.

3.2.11.4. *Gjë që* 'που'

Ο τύπος *gjë që* 'πράγμα/γεγονός που' έχει την ίδια λειτουργία με τον *çka*:

(579) Tatimi mbi Vlerën e Shtuar është rritur me vetëm 1,5 %, **gjë që** tregon për frenim të aktiviteteve sipërmarrëse në tregun e brendshëm.
'Ο φόρος προστιθέμενης αξίας ανέβηκε μόνο κατά 1.5%, γεγονός που δείχνει μια πτώση στις επιχειρηματικές δραστηριότητες στην εγχώρια αγορά.'

Όπως και οι δομές με τον τύπο *çka*, αυτές οι προτάσεις είναι πάντοτε μη περιοριστικές αναφορικές.

3.2.11.5. Τα *kur* 'όταν', *pse* 'γιατί', *ku* 'όπου', και *sesi* 'όπως' ως αναφορικές αντωνυμίες

Όταν το σημείο αναφοράς δηλώνει χρόνο, αιτία, τόπο και τρόπο, τότε χρησιμοποιούμε τους τύπους ***kur*** 'όταν', ***pse*** 'γιατί', ***ku*** 'όπου', και ***sesi*** 'όπως' αντίστοιχα ως αναφορικές αντωνυμίες.

(580) α. Unë e kujtoj ende ditën **kur** ne u takuam.
'Θυμάμαι ακόμη τη μέρα που συναντηθήκαμε.'
β. Kjo është arsyeja **pse** erdhëm vonë.
'Αυτός είναι ο λόγος που γυρίσαμε αργά.'
γ. Shtëpia **ku** banojmë është larg që këtej.
'Το σπίτι που ζούμε είναι μακριά από εδώ.'
δ. Mënyra **sesi** ajo foli, i habiti të gjithë.
'Ο τρόπος που μίλησε, εξέπληξε τους πάντες.'

Αυτές οι δομές είναι πάντα περιοριστικές αναφορικές προτάσεις.

3.2.11.6. Οι ελεύθερες αναφορικές προτάσεις

Οι ελεύθερες αναφορικές προτάσεις χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει εκπεφρασμένο σημείο αναφοράς για την αναφορική πρόταση. Οι προτάσεις αυτές εισάγονται με τα ***ajo që***, ***ajo çfarë***, ***ajo çka*** ή ***ajo ç'***, όπου το *ajo* παίζει το ρόλο του σημείου αναφοράς. Όπως μπορούμε να δούμε στα παρακάτω παραδείγματα, η θηλυκή αντωνυμία *ajo* (είτε πραγματώνεται είτε όχι) συμφωνεί ως προς το γένος με το κτητικό ή με το κατηγόρημα γενικά.

(581) α. **Ajo që** është mbi tryezë është imja.
β. **Ajo çfarë** është mbi tryezë është imja.
γ. **Çfarë** është mbi tryezë është imja.
δ. **Ajo çka** është mbi tryezë është imja.
ε. **Çka** është mbi tryezë është imja.
στ. **Ajo ç'**është mbi tryeze është imja.
ζ. **Ç'**është mbi tryezë është imja.
'Ό,τι είναι στο τραπέζι, είναι δικό μου.'

Στα παραπάνω παραδείγματα η αντωνυμία *ajo* μπορεί να ερμηνευθεί και ως υποκείμενο της αναφορικής πρότασης αλλά και ως το υποκείμενο (που η αναφορική πρόταση προσδιορίζει) της κύριας πρότασης. Όταν η αντωνυμία *ajo* πραγματώνεται, βρίσκεται στην ονομαστική. Η αντωνυμία *ajo* είναι στην ονομαστική καθώς είναι το υποκείμενο της κύριας πρότασης.

Όταν το σημείο αναφοράς είναι το άμεσο αντικείμενο της αναφορικής πρότασης και ταυτόχρονα το υποκείμενο της κύριας πρότασης, τότε η αντωνυμία βρίσκεται και πάλι στην ονομαστική πτώση: [53]

(582) α. **Ajo që** duam është ***e*** mundur.
'Ό,τι (Ον) θέλουμε είναι δυνατό.'
β. ***Atë që** duam është e mundur.
'Ό,τι (Αιτ) θέλουμε είναι δυνατό.'

Μπορούμε επίσης να χρησιμοποιήσουμε τις αντωνυμίες ***(ajo) çfarë***, ***(ajo) çka*** και ***(ajo) ç'*** σε αυτές τις δομές:

(583) α. **Ajo që** tha ai nuk ishte e qartë.
β. **Ajo çfarë** tha ai nuk ishte e qartë.
γ. **Çfarë** tha ai nuk ishte e qarte.
δ. **Ajo çka** tha ai nuk ishte e qartë.

[53] Να σημειώσουμε ότι η ίδια δομή με το ουσιαστικό στην αιτιατική είναι γραμματική:

(i) Djal**in që e** ftuam është student.
'Το αγόρι που προσκαλέσαμε είναι μαθητής.'

ε. **Çka** tha ai nuk ishte e qartë.
στ. **Ajo ç'** tha ai nuk ishte e qartë.
ζ. **Ç'** tha ai nuk ishte e qartë.
'Ό,τι είπε ήταν ασαφές.'

(584) α. Asnjë nuk e kuptoi **atë që** tha ai.[54]
β. Asnjë nuk e kuptoi **atë çfarë** tha ai.
γ. Asnjë nuk e kuptoi **çfarë** tha ai.
δ. Asnjë nuk e kuptoi **atë çka** tha ai.
ε. Asnjë nuk e kuptoi **çka** tha ai.
στ. Asnjë nuk e kuptoi **atë ç'** tha ai.
ζ. Asnjë nuk e kuptoi **ç'** tha ai.
'Κανείς δεν κατάλαβε ό,τι είπε.'

Η αντωνυμία βρίσκεται στην αιτιατική εάν αποτελεί συμπλήρωμα μιας πρόθεσης που συντάσσεται με αυτήν την πτώση. Μπορούμε επίσης να χρησιμοποιήσουμε και μια ελεύθερη αναφορική πρόταση:

(585) α. Ai u hodh në gjyq për **atë çfarë** tha.
β. Ai u hodh në gjyq për **çfarë** tha.
γ. Ai u hodh në gjyq për **atë çka** tha.
δ. Ai u hodh në gjyq për **çka** tha.
ε. Ai u hodh në gjyq për **atë ç'** tha.
στ. Ai u hodh në gjyq për **ç'** tha.
'Του έκαναν μήνυση για ό,τι είπε.'

Εάν η αντωνυμία αποτελεί συμπλήρωμα μιας πρόθεσης που συντάσσεται με αφαιρετική, τότε η αντωνυμία βρίσκεται στην αφαιρετική. Και σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ελεύθερη αναφορική πρόταση:

(586) α. Askush nuk do ta besojë pas **asaj që** tha.
β. Askush nuk do ta besojë pas **asaj çfarë** tha.
γ. Askush nuk do ta besojë pas **çfarë** tha.
δ. Askush nuk do ta besojë pas **asaj çka** tha.
ε. Askush nuk do ta besojë pas **çka** tha.
στ. Askush nuk do ta besojë pas **asaj c'** tha.

[54] Το σημείο αναφοράς βρίσκεται στην αιτιατική ακόμα και αν η αναφορική πρόταση βρίσκεται μπροστά από αυτό:

(i) α. **Atë që** tha ai, asnjë nuk e kuptoi.
β. **Atë çfarë** tha ai, asnjë nuk e kuptoi.
γ. **Atë çka** tha ai, asnjë nuk e kuptoi.
δ. **Atë ç'** tha ai, asnjë nuk e kuptoi.

ζ. Askush nuk do ta besojë pas **c'** tha.
'Κανείς δεν τον πίστευε μετά απ' ό,τι είπε.'

Στα παραπάνω παραδείγματα φαίνεται καθαρά πως η αντωνυμία *ajo* έχει το ρόλο του σημείου αναφοράς καθώς έχει την πτώση που απαιτεί η κύρια πρόταση. Όταν η αντωνυμία παραλείπεται, τότε έχουμε μια ελεύθερη αναφορική πρόταση με τις αντωνυμίες ***çfarë***, ***çka*** και ***c'***, που μπορούν να εναλλάσσονται ελεύθερα με την αντωνυμία *ajo*.

Τέλος η Αλβανική χρησιμοποιεί και την αντωνυμία ***si***:

(587) Do të bëjmë **si** thua ti.
Θα κάνουμε *ότιδήποτε* πεις.

3.2.11.7. Ελεύθερες αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με το *kush* 'όποιος'

Η αντωνυμία *kush* είναι η συνηθέστερη αντωνυμία που μπορεί να εισάγει ελεύθερες αναφορικές προτάσεις, όταν το σημείο αναφοράς είναι κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο.[55] Ακολουθούν οι τύποι της αόριστης αντωνυίας *kush*:

(588)

Ον	kush
Αιτ	kë
Γεν	kujt
Δοτ	kujt
Αφ	kujt

Ακολουθούν ορισμένα παραδείγματα:

(589) α. **Kush** punon, gëzon.
"Όποιος δουλεύει,απολαμβάνει.'
β. **Kush** nuk ha, nuk shëndoshet.
"Όποιος δεν τρώει, δεν παχαίνει.'
γ. Jepja **kujt** të duash.
'Δώσε το σε οποιον(δήποτε) θέλεις.'
δ. Pyet **kë** të duash.
'Ρώτα οποιον(δήποτε) θέλεις.'

Οι παραπάνω τύποι της αόριστης αναφορικής αντωνυμίας μπορούν να αντικατασταθούν από τους αντίστοιχους τύπους των *ai që* 'αυτός που' ή *ai i cili* 'αυτός ο οποίος':

[55] Η *kush* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως ερωτηματική (βλ. ενότητα 3.2.9.1) η ως αόριστη αντωνυμία (βλ. ενότητα 3.2.12.4).

(590) α. **Ai që/ai i cili** punon, gëzon.
'Αυτός που/όποιος εργάζεται, απολαμβάνει.'
β. **Ai që/ai i cili** nuk ha, nuk gëzon.
'Αυτός που/όποιος δεν τρώει, δεν ευχαριστιέται.'
γ. **Ai që/ai i cili** nuk është mjaft kurioz të rrezikojë nuk do të arrijë asgjë në jetë.
'Αυτός που/όποιος δεν είναι αρκετά ριψοκίνδυνος, δε θα πετύχει τίποτε στη ζωή του.'
δ. I mençur konsiderohet **ai që/ ai i cili** punon mirë.
'Σοφός θεωρείται αυτός που/όποιος δουλεύει καλά.'
ε. Jepja **atij që/atij t**ë **cilit** të duash.[56]
'Δώσε το σε αυτόν που/όποιον θέλεις.'

Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι δομές με *që* χρησιμοποιούνται πιο συχνά σε σχέση με αυτές με *i cili*. Σε όλα τα παραπάνω παραδείγματα, η *kush* είναι αόριστη και μη συγκεκριμένη. Η *kush* δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει κάτι συγκεκριμένο.[57] Σε αυτή την περίπτωση, χρησιμοποιούμε τις *ai që* ή τις *ai i cili*.

(591) α. *Kush/*Kë do ajo është shoku im.
β. **Ai që/Ai të cilin** do ajo është shoku im.
γ. ?*Atë që do ajo është shoku im.
'Όποιον αγαπάει, είναι φίλος μου.'

[56] Σε αυτό το παράδειγμα (όχι όμως και στα προηγούμενα), μπορεί να χρησιμοποιηθεί και χωρίς το συνδετικό άρθρο:

(i) Jepja **cilit** të duash.
'Δώσε το σε όποιον θέλεις.'

[57] Η *kush* σε γενικές γραμμές χρησιμοποιείται στα περιβάλλοντα όπου μπορεί να αντικατασταθεί από το αντίστοιχο *whoever* της Αγγλικής.

(i) α. **Kush** punon, gëzon.
α΄. Who(ever) works, enjoys.
β. *Kush/*Kë/**Ai që** do ajo, është shoku im.
β΄. Who(*ever) he loves is my friend.

Μια εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα είναι:

(ii) (Se) kë do ajo është puna e saj.
Who(*ever) she loves is her business.

Στο παραπάνω παράδειγμα Βλέπουμε ότι χρησιμοποιείται η *kush* έστω και αν δεν μπορεί να αντικατασταθεί στο αντίστοιχο παράδειγμα της Αγγλικής από το *whoever*. Παρόλ' αυτά δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά ότι σε αυτές τις περιπτώσεις η πρόταση που εισάγεται με την *kush* είναι ελεύθερη αναφορική. Να σημειώσουμε ότι σε αυτές τις δομές το υποκείμενο μπορεί να είναι μια ερωτηματική πρόταση:

(iii) Whether she loves him or not is her business.

(592) α. *Kush/*Kë ajo puthi është sekret.
β. **Ai që/Ai të cilin** ajo puthi është sekret.
γ. ?*Atë që do puthi është sekret.
'Το ποιον φίλησε, είναι μυστικό.'

Η *kush* μπορεί να χρησιμοποιηθεί όταν είναι το υποκείμενο της αναφορικής αλλά και της κύριας πρότασης.[58] Σε αυτή την περίπτωση, η *kush* είναι στην ονομαστική:

(593) **Kush** punon, gëzon.
'Όποιος δουλεύει, απολαμβάνει.'

Η *kush* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί όταν είναι το άμεσο αντικείμενο της αναφορικής και παράλληλα το άμεσο αντικείμενο της κύριας πρότασης. Σε αυτή την περίπτωση είναι στην αιτιατική:[59]

(594) Nuk duhet të ftosh **kë** ke ftuar vitin që shkoi.
'Δεν πρέπει να προσκαλέσεις όποιον προσκάλεσες πέρυσι.'

Στα παραπάνω παραδείγματα, οι πτωτικές απαιτήσεις της δευτερεύουσας και της κύριας πρότασης συνέπιπταν απολύτως. Υπάρχει μια περίπτωση στην οποία η *kush* χρησιμοποιείται όταν οι πτωτικές απαιτήσεις της δευτερεύουσας και της κύριας πρότασης δε συμπίπτουν: όταν δηλαδή είναι το υποκείμενο της αναφορικής (ονομαστική) και το αντικείμενο της κύριας πρότασης (αιτιατική). Σε αυτή την περίπτωση η αντωνυμία βρίσκεται στην αιτιατική πτώση.[60]

(595) Nuk duhet të ftosh **kë** /*kush nuk sillet mirë.
'Δεν πρέπει να προσκαλέσεις όποιον/*όποιος δεν συμπεριφέρεται καλά.'

---

[58] Για μια λεπτομερή εξέταση των περιορισμών στη χρήση της *kush* στις ελεύθερες αναφορικές προτάσεις βλ. Sotiri (2000).

[59] Σε αυτή την περίπτωση, μπορούμε επίσης να χρησιμοποιήσουμε τα a*të që* ή *atë të cilin*:

(iv) Nuk duhet të ftosh **kë/atë që/atë të cilin** nuk sillet mirë.
'Δεν πρέπει να καλέσεις όποιον δεν κάθεται καλά.

Να σημειώσουμε ότι η *kush* δεν είναι απαραίτητο να χρησιμοποιείται μόνο με μη συγκεκριμένα αντικείμενα όταν βρίσκεται στην αιτιατική:

(v) Nuk duhet të ftosh **kë** ke ftuar vitin që shkoi.
'Δεν πρέπει να καλέσεις όποιον κάλεσες πέρσι.'

Και στα δυο αυτά παραδείγματα, η *kë* είναι συγκεκριμένη και αόριστη.

[60] Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν και οι *atë që* ή *atë të cilin* σε αυτές τις δομές:

(i) Nuk duhet të ftosh **atë që/atë të cilin** nuk sillet mirë.

Όπως δείχνει η Sotiri (2000), σε όλους τους άλλους συνδυασμούς η *kush* δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί. Κατά κανόνα χρησιμοποιείται η *ai që* και η αντωνυμία έχει την πτώση που απαιτεί η κύρια πρόταση.

Να σημειώσουμε ότι στο παρακάτω παράδειγμα, απαιτείται ο ίδιος τύπος (γεν/δοτ/αφαιρ) και στην κύρια και στην δευτερεύουσα πρόταση. Παρόλ' αυτά η πρόταση είναι αντιγραμματική. Σε αυτή την περίπτωση πρέπει να χρησιμοποιήσουμε το συνδυασμό αντωνυμία + *i cili*:

(596) α. *Nuk duhet të presësh asnjë pergjigje prej **kujt** i ke shkruar.
'Δεν πρέπει να περιμένεις απάντηση από όποιον του έχεις γράψει.'
β. Nuk duhet të presësh asnjë përgjigje prej **atyre t**ë **cilëve** u ke shkruar.
'Δεν πρέπει να περιμένεις απάντηση από αυτούς στους οποίους έχεις γράψει'

Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις που δεν υπάρχει σύμπτωση πτώσεων, η *kush* δεν χρησιμοποιείται. Αντιθέτως, χρησιμοποιείται η *ai që*:

(597) α. Erdhi *kush/**ai që** kishe thirrur me urgjencë?
'Ήλθε όποιος κάλεσες επειγόντως;'
β. Nuk duhet të presësh asnjë prej *kujt/ **atyre që** ke ndihmuar.
'Δεν πρέπει να περιμένεις τίποτε από όσους έχεις καλέσει.'
γ. *Kujt/**Atij që** do t'i bëni mirë, do t'ju falendorojë.
"Όποιον βοήθησες, θα σε ευχαριστήσει.'

3.2.11.8. Ελεύθερες αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με τα *kushdo që* και *cilido që*

Οι αντωνυμίες ***kushdo që*** και ***cilido që*** 'οποιοσδήποτε' μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν με την έννοια του 'οποιοσδήποτε':[61]

(598) α. **Kushdo (që)** thotë një fjalë kritike për Kadarenë paraqitet si "antishqiptar".
β. **Cilido që** thotë një fjalë kritike për Kadarenë paraqitet si "antishqiptar".
"Όποιοσδήποτε ασκεί κριτική στον Kadare θεωρείται εχθρός των Αλβανών.'

Παρατίθενται οι τύποι της αντωνυμίας *kush(do)*:

(599)

Ον	kushdo
Αιτ	këdo
Γεν	kujtdo
Δοτ	kujtdo
Αφ	kujtdo

[61] Η αντωνυμία *kushdo* ακολουθείται κατά κανόνα από τον συμπληρωματικό δείκτη *që*. Όταν όμως βρίσκεται στην ονομαστική πτώση, αυτό δεν είναι απαραίτητο.

(600) α. **Kushdo (që)** s' ka bërë asnjë gabim nuk ka provuar asgjë të re.
'Οποιοσδήποτε δεν έχει κάνει κανένα λάθος, δεν έχει δοκιμάσει ποτέ του κάτι καινούργιο.'

β. Në atë kohë, **këdo që** pyesje, qoftë babanë apo nënën, se sa fëmijë kishte, do të përgjigjej ... se kishte katër.
'Εκείνο τον καιρό, οποιονδήποτε και αν ρωτούσες, είτε τον πατέρα είτε άλλον, πόσα παιδιά είχε, θα απαντούσε … ότι είχε τέσσερα.

γ. **Kujtdo që** i është dhënë mundesia të vizitojë Beratin...
'Οποιοσδήποτε μπορεί να επισκεφθεί το Berat...'

Η *kush* μπορεί να έχει επίσης την ίδια λειτουργία:

(601) α. Do të ftojmë **kë** të thuash ti.
'Θα προσκαλέσουμε οποιονδήποτε πεις.'

β. Ato nuk do t'i mjaftonin **kujt** shkruan në shtyp.
'Αυτά δε θα είναι αρκετά για όποιους γράφουν στον Τύπο.'

Η *kushdo* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και ως αόριστη αντωνυμία (βλ. ενότητα 3.2.12.4). Οι *çfarëdo (që)* και ***cilado që*** μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν με την έννοια του 'οτιδήποτε' σε μια ελεύθερη αναφορική πρόταση. Όταν το σημείο αναφοράς είναι το ***cilado***, υπάρχει συμφωνία στο κατηγόρημα ως προς το (θηλυκό) γένος.

(602) α. **Çfarëdo thotë** parlamenti është ligj.
'Οτιδήποτε πει η βουλή είναι νόμος.'

β. **Çfarëdo që thotë** apo bën një person tjetër ka mundësi të interpretohet pozitivisht apo negativisht.
'Οτιδήποτε πει ή κάνει κάποιος, υπάρχει η πιθανότητα να το ερμηνεύσουμε θετικά ή αρνητικά.'

3.2.12. Αόριστες αντωνυμίες και επίθετα

Η Αλβανική έχει μια μεγάλη ποικιλία αόριστων αντωνυμιών και προσδιοριστών. Εδώ, θα εξετάσουμε τους πιο παραγωγικούς τύπους.

3.2.12.1. Οι αόριστοι τύπο με *-një*

Ακολουθούν κάποιες αόριστες αντωνυμίες/επίθετα που σχηματίζονται με το *-një*.

(603) *ndonjë* **'**κάποιος'

α.	**ndonjë** prej tyre	'κάποιοι από αυτούς'
β.	Më jep **ndonjë**!	'Δώσ' μου κάποια!'
γ.	**ndonjë** ditë	'κάποια μέρα'

(604) *ndonjëri* ‘κάποιος’

α.	**ndonjër**i prej nesh	‘κάποιος από εμάς’
β.	Pyetni **ndonjërin**!	‘Ρώτησε κάποιον!’

(605) *njëfarë* ‘κάποιος (συγκεκριμένος)’

α.	për **njëfarë** koh**e**[62]	‘για κάποιο καιρό’
β.	Erdhi **njëfarë** Gëzim**i**...	‘ήλθε κάποιος Γκεζίμ…’
γ.	Ata treguan **njëfarë** interes**i**.	‘Έδειξαν κάποιο ενδιαφέρον.’

Με βάση τα παραπάνω, μπορούν να σχηματιστούν και οι ακόλουθοι τύποι:

(606) *ndonjëherë* ‘μερικές φορές’

Dilni **ndonjëherë** nga ne!	‘Έλα να μας επισκεφθείς κάποια φορά!’

(607) *njëfarëlloj/njëfarësoj* ‘κάπως’

Do ta bëjmë **njëfarëlloj**.	‘Θα τα καταφέρω κάπως.’

(608) *ndopak* **‘**καθόλου’

A hëngri **ndopak**?	‘Έφαγε καθόλου;’

Η αόριστη αντωνυμία *njëri* σχηματίζεται με βάση το επίθημα *një*-. Θα την εξετάσουμε παρακάτω.

3.2.12.2. *njëri* ‘ένας’

Ακολουθούν οι τύποι του *njëri* ‘ένας’. Θα ακολουθήσουν περισσότερα παραδείγματα όταν θα συζητήσουμε την αόριστη αντωνυμία *tjetër* ‘άλλος’, καθώς αυτές οι δύο αντωνυμίες κατά κανόνα συνυπάρχουν.

(609)

	Οριστικός τύπος	
	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	njëri	njëra
Αιτ	njërin	njërën
Γεν	njërit	njërës
Δοτ	njërit	njërës
Αφ	njërit	njërës

Όταν χρησιμοποιείται ως προσδιοριστής, η ονοματική φράση έχει την επιμεριστική σημασία ‘κάποιος από’:

[62] Να σημειώσουμε ότι η *njëfarë* στην αφαιρετική ακολουθείται από ουσιαστικό.

(610) α. **Njëri** burrë iu afrua **njërës** grua.
'Κάποιος από τους άντρες, πλησίασε μια από τις γυναίκες.'
β. Nga **njëra** dorë i varej shalli, nga **tjetra** çanta.
'Από τη μια πλευρά στα χέρια της είχε το κασκόλ, από την άλλη την τσάντα.'
γ. Protesta në Egjipt kundër **njërit** prej kandidatëve për president.
'Διαμαρτυρίες στην Αίγυπτο εναντίον ενός από τους υποψηφίους για την προεδρία.'

3.2.12.3. *tjetër* '(ένας) άλλος'

Ακολουθούν οι τύποι του *tjetër*.

(611)

	Αόριστος τύπος		Οριστικός τύπος	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
	Ενικός			
Ον	tjetër	tjetër	tjetri	tjetra
Αιτ	tjetër	tjetër	tjetrin	tjetrën
Γεν	tjetri	tjetre	tjetrit	tjetrës
Δοτ	tjetri	tjetre	tjetrit	tjetrës
Αφ	tjetri	tjetre	tjetrit	tjetrës
	Πληθυντικός			
Ον	të tjerë	të tjera	të tjerët	të tjerat
Αιτ	të tjerë	të tjera	të tjerët	të tjerat
Γεν	të tjerëve	të tjerave	të tjerëve	të tjerave
Δοτ	të tjerëve	të tjerave	të tjerëve	të tjerave
Αφ	të tjerëve	të tjerave	të tjerëve	të tjerave

Παραδείγματα:

(612) α. Genti ka dy motra: ***njëra*** quhet Alma, kurse ***tjetra*** quhet Diana.
'Ο Γκέντι έχει δυο αδελφές: μια που λέγεται Άλμα, ενώ η άλλη λέγεται Ντιάνα.'
β. **Njërës** i pëlqen të bëhet mësuese, kurse **tjetrës** i pëlqen të bëhet mjeke.
'Ένας θέλει να γίνει δάσκαλος, ενώ ο άλλος θέλει να είναι ένας γιατρός.'
γ. Unë dola pas **të tjerave**.
'Έφυγα μετά από τους άλλους.'
δ. Drita vuri shumë rroba në çantë dhe mendon ç'të marrë **tjetër**.
'Η Ντρίτα έβαλε πολλά ρούχα στη βαλίτσα της και σκέφτεται να πάρει και άλλα.'

Να σημειώσουμε ότι όταν η *tjetër* προσδιορίζει ένα ουσιαστικό (έχει δηλαδή τη λειτουργία επιθέτου), κατά κανόνα ακολουθεί το ουσιαστικό:

(613) Në *valixhen* **tjetër** vuri një bukë dhe *gjëra* **të tjera** për të ngrënë.
'Σε μια άλλη βαλίτσα έβαλε ένα ψωμί και άλλα πράγματα για να φάει…'

Ακολουθούν οι τύποι του *tjetër* όταν χρησιμοποιείται ως προσδιοριστής:

(614)

	Αρσενικό		Θηλυκό	
	Αόριστος τύπος	Οριστικός τύπος	Αόριστος τύπος	Οριστικός τύπος
	Ενικός			
Ον	një burrë **tjetër**	burri **tjetër** një	vajzë **tjetër**	vajza **tjetër**
Αιτ	një burrë **tjetër**	burrin **tjetër**	një vajzë **tjetër**	vajzën **tjetër**
Γεν	një burri **tjetër**	burrit **tjetër**	një vajze **tjetër**	vajzës **tjetër**
Δοτ	një burri **tjetër**	burrit **tjetër**	një vajze **tjetër**	vajzës **tjetër**
Αφ	një burri **tjetër**	burrit **tjetër**	një vajze **tjetër**	vajzës **tjetër**
	Πληθυντικός			
Ον	burra **të tjerë**	burrat **e tjerë**	vajza **të tjera**	vajzat **e tjera**
Αιτ	burra **të tjerë**	burrat **e tjerë**	vajza **të tjera**	vajzat **e tjera**
Γεν	burrave **të tjerë**	burrave **të tjerë**	vajzave **të tjera**	vajzave **të tjera**
Δοτ	burrave **të tjerë**	burrave **të tjerë**	vajzave **të tjera**	vajzave **të tjera**
Αφ	burrash **të tjerë**	burrave **të tjerë**	vajzash **të tjera**	vajzave **të tjera**

Να σημειώσουμε ότι η *tjetër* στον ενικό χρησιμοποιείται χωρίς το συνδετικό άρθρο, και επομένως μοιάζει με τα επίθετα της Τάξης 1. Στον πληθυντικό αριθμό όμως συνοδεύεται πάντοτε από το συνδετικό άρθρο. Σε αυτή την περίπτωση η *tjetër* μοιάζει με τα επίθετα της Τάξης 2.

Όταν θέλουμε να δώσουμε έμφαση στο επίθετο, η *tjetër* μπορεί να τοποθετηθεί μπροστά από το ουσιαστικό:

(615) Ajo filloi t'i shohë tani shokët me **tjetër** sy.
'Άρχισε να βλέπει τις φίλες της με διαφορετικό μάτι.'

3.2.12.4. Αόριστες αντωνυμίες με το *-kush*

Η *kush* είναι η ερωτηματική αντωνυμία που αντιστοιχεί στο *who* της Αγγλικής (βλ. ενότητα 3.2.9.1). Η *kush* όμως μπορεί να λειτουργεί και ως αόριστη αντωνυμία, της οποίας η λειτουργία προσομοιάζει με το αγγλικό *anyone* 'κανένας':

(616) α. A ia the **kujt**? 'Το είπες σε κανένα;'
β. Atë s' e pyet **kush**. 'Κανείς δεν ρωτά γι' αυτό.'
γ. A gjetët **kënd** në shtëpi? 'Βρήκες κανένα σπίτι;'
δ. A pyeti **kush** për mua? 'Ρώτησε κανείς για μένα;'

Ακολουθούν οι διάφοροι τύποι της *kush*:

(617)

Ον	kush
Αιτ	këndˆ
Γεν	kujt
Δοτ	kujt
Αφ	kujt

Άλλες αόριστες αντωνυμίες που έχουν ως βάση σχηματισμού τους την *kush* είναι: *dikush*, *ndokush*, *sekush*, *askush*. Αυτές οι αντωνυμίες κλίνονται ως προς την πτώση:

(618)

Ον	askush	dikush	ndokush	sekush
Αιτ	askëndˆ	dikë	ndokë	sekë
Γεν	askujt	dikujt	ndokujt	sekujt
Δοτ	askujt	dikujt	ndokujt	sekujt
Αφ	askujt	dikujt	ndokujt	sekujt

Οι αντωνυμίες *dikush/ndokush* και *sekush* χρησιμοποιούνται κατά κανόνα σε καταφατικές και ερωτηματικές προτάσεις, και όχι στις αρνητικές. Η *sekush* δεν χρησιμοποιείται σε ερωτηματικές προτάσεις. Η *askush* χρησιμοποιείται σε αρνητικές προτάσεις. Ακολουθούν ορισμένα παραδείγματα με αυτούς τους τύπους:

(619) α. **Sekush** po troket në derë. ‘Κάποιος χτυπά την πόρτα.’
β. Mësuesja po i flet **dikujt**. ‘Ο δάσκαλος μιλά σε κάποιον.’
γ. Pashë që mësuesja foli me **dikë**. ‘Είδα ότι ο δάσκαλος μίλησε με κάποιον.’
δ. A vjen **ndokush** me mua? ‘Θα έλθει κανείς μαζί μου;’
ε. A të pa **kush**? ‘Σε είδε κανείς;’
στ. Jo, nuk më pa **askush**. ‘Όχι, δε με είδε κανείς.’

Υπάρχουν και μερικές άλλες αντωνυμίες που σχηματίζονται με την *kush*:

(620) *tjetërkush* ‘κάποιος άλλος’
α. Rezultatet e shifrat tregojnë se **tjetërkush** ka vjedhur, **tjetërkush** ka mbushur kutitë e votimit me fleta të plotësuara paraprakisht...
‘Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι κάποιος έκλεψε, κάποιος άλλος συμπλήρωσε τις κάλπες…’
β. E di **tjetërkush** këtë punë.
‘Κάποιος άλλος ξέρει γι’ αυτό.’

(621) *gjithkush* ‘όλοι’
Reklamat që **gjithkush** dëshiron t’i shohë përsëri.
‘Οι διαφημίσεις που θέλουν όλοι να δουν ξανά’

(622) *shumëkush* ‘πολλοί (άνθρωποι)’
α. **shumëkush** prej tyre
‘πολλοί από αυτούς’
β. **shumëkush** mendonte se ne do të luftojmë...
‘πολλοί νόμιζαν ότι θα μαλώναμε...’

(623) *kurrkush* ‘κανείς’
α. **Kurrkush** nuk e dinte.
‘Κανείς δεν ήξερε.’
β. Nuk kishte ardhur **kurrkush**.
‘Κανείς δεν ήλθε.’

(624) *moskush*[63] ‘κανένας’
Ai u torturua si **moskush** e vdiq mes dhimbjesh të tmerrshmë.
‘Βασανίστηκε όπως κανένας άλλος και πέθανε με φρικτούς πόνους.’

Οι αόριστοι τύποι που παράγονται από την αντωνυμία *-kush*, ακολουθούν το κλιτικό παράδειγμα της *askush*.

Η αντωνυμία *kushdo* μπορεί επίσης να θεωρηθεί αόριστη αντωνυμία:

(625) *kushdo* ‘καθένας, όλοι’
α. Le të vijë **kushdo**.
‘Άφησέ τους όλους να έλθουν.’
β. **kushdo** prej tyre
‘όλοι τους’

Ακολουθούν οι τύποι της *kushdo*:

(626)

Ον	kushdo
Αιτ	këdo
Γεν	kujtdo
Δοτ	kujtdo
Αφ	kujtdo

[63] Ο τύπος αυτός θεωρείται λόγιος και δεν χρησιμοποιείται στον καθημερινό λόγο.

Η *kushdo* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί με την σημασία του 'οποιοσδήποτε' σε αναφορικές προτάσεις (βλ. ενότητα 3.2.11.8).

3.2.12.5. Η αόριστη αντωνυμία *njeri* 'κανείς'

Ο τύπος *njeri* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί με την σημασία του 'κανένας'. Είναι δηλαδή μια λέξη με αρνητική πολικότητα. Ακολουθούν οι τύποι του *njeri*:

(627)

Ον	njeri
Αιτ	njeri
Γεν	njeriu
Δοτ	njeriu
Αφ	njeriu

Η *njeri* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και σε ερωτήσεις, αρνήσεις και σε υποθέσεις:

(628) α. Po të pyeti **njeri**, ti s' di gjë. 'Αν σε ρωτήσει κανείς, δεν ξέρεις τίποτα.'
β. Nuk erdhi **njeri**. 'Δεν ήλθε κανείς.'
γ. Unë s' pashë **njeri**. 'Δεν είδα κανένα.'
δ. Mos i trego gjë **njeriu**. 'Μην πεις σε κανένα τίποτα.'
ε. Nuk marr mend prej **njeriu**. 'Μην παίρνεις συμβουλές από κανένα.'

Η *njeri* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και με την οριστική μορφή της. Σε αυτή την περίπτωση έχει αοριστολογική σημασία. Ακολουθούν οι οριστικοί τύποι της *njeri*:

(629)

Ον	njeriu
Αιτ	njeriun
Γεν	njeriut
Δοτ	njeriut
Αφ	njeriut

(630) Kur **njeriu** studjon meriton të kalojë.
'Όταν μελετάς, αξίζει να πετύχεις.'

Άλλες αόριστες αντωνυμίες που σχηματίζονται με βάση τη *njeri* και κλίνονται όπως αυτή είναι:

(631) *asnjeri* 'κανείς'
α. **Asnjeri** nuk erdhi.
'Κανείς δεν ήλθε.'

β. S' ka **asnjeri**.
'Δεν είναι κανένας.'

(632) *mosnjeri* 'κανείς, καθένας'
α. **Mosnjeri** më tha se ti ku je.[64]
'Κανείς δε μου είπε πού είσαι.'
β. Ky djalë s' ka përqasje me **mosnjerin**.
'Αυτό το αγόρι δε συγκρίνεται με κανένα.'

3.2.12.6. Αόριστες αντωνυμίες που σχηματίζονται με τα *-cili, -cila*

Υπάρχουν και λίγες αντωνυμίες που σχηματίζονται με βάση τα *-cili/-cila*. Ακολουθούν οι τύποι του *cilido/cilado* 'οποιοσδήποτε, οτιδήποτε'.

(633)

	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	cilido	cilado
Αιτ	cilindo	cilëndo
Γεν	cilitdo	cilësdo
Δοτ	cilitdo	cilësdo
Αφ	cilitdo	cilësdo

(634) α. Ato që të vijnë, **cilatdo** qofshin, mos i futni brenda.
'Αυτούς που θα έλθουν, όποιοι και αν είναι, μην τους αφήσεις να μπουν.'
β. Zgjidh **cilëndo** të pëlqen.
'Διάλεξε οτιδήποτε σου αρέσει.'

Ακολουθούν ορισμένες αόριστες αντωνυμίες που παράγονται με βάση το *-cili.* Αυτοί οι τύποι κλίνονται όπως και τα *cilido/cilado*:

(635) *gjithcili* 'καθένας, όλοι'
Sot **gjithcili** e ka mundësinë të botojë një libër
'Σήμερα όλοι μπορούν να εκδώσουν ένα βιβλίο.'

[64] Να σημειώσουμε ότι σε αντίθεση με την *asnjeri*, η *mosnjeri* δεν είναι απαραίτητα αρνητική (*nuk),* όταν αποτελεί το υποκείμενο της πρότασης:

(i) ***Mosnjeri nuk*** hyn aty...
'Κανείς δεν μπαίνει εδώ...'

Πρέπει να σημειώσουμε ότι η *mosnjeri* δεν χρησιμοποιείται στον προφορικό λόγο. Μπορεί να εμφανιστεί σε λογοτεχνικά έργα.

(636) *gjithsecili* ‘καθένας’
Gjithsecili në vendin e vet!
‘Καθένας εκεί που ανήκει!’

(637) ***secili*** ‘κάθε ένας’
α. **secili** prej nesh
‘κάθε ένας από εμάς’
β. për **secilin** grup
‘για κάθε μια ομάδα’
γ. **secilit** sipas meritës
‘σε κάθε έναν σύμφωνα με την αξία του’

(638) *secilido* ‘κάθε ένας, όλοι’
α. Për **secilindo** nga ne do të ishte e papranueshme që...
‘Για κάθε έναν από εμάς, δεν επιτρέπεται...’
β. Këtu do të thoshte **secilido** historian...
‘Κάθε ιστορικός πρέπει να το παραδέχεται...’
γ. **Secilido** prej tyre kishte mendim të ndryshëm.
‘Κάθε ένας από αυτούς είχε διαφορετική γνώμη.’

Επίσης με βάση την αντωνυμία *-cili* σχηματίζεται ο τύπος ***akëcili***:

(639) **Akëcila** grua s'më pëlqen aspak.
‘Δεν συμπαθώ καθόλου αυτή την γυναίκα.’

3.2.12.7. Αόριστες αντωνυμίες που σχηματίζονται με τα *-gjë* ή *gjë-*

Υπάρχουν ορισμένες αντωνυμίες που σχηματίζονται με βάση το *gjë*. Οι τύποι αυτοί είναι άκλιτοι.

(640) *gjë*[65] ‘κάθετι, κάτι’
α. A pret **gjë** sot?
‘Περιμένεις κάτι σήμερα;’
β. S’ ka **gjë** brenda.
‘Δεν υπάρχει κάτι μέσα.’
γ. S’ ka **gjë**.
‘Δεν είναι και τίποτε.’

[65] Υπάρχει και ένας παλαιότερος τύπος που χρησιμοποιείται σε πιο συντηρητικές διαλέκτους:

(i) *gjëkafshë ‘κάτι’*
Nëna doli që te blinte ***gjëkafshë*** ne pazar.
‘Η μητέρα πήγε να αγοράσει κάτι από την αγορά.’

δ. Me jep **gjësend** të lexuar.
'Δώσ' μου κάτι να διαβάσω.'

(641) *asgjë* 'τίποτε, καθετί'
S' ka **asgjë** të përbashkët me ty.
'Δεν έχει τίποτε κοινό με εσένα.'

(642) *asgjësend* 'τίποτα'
Ato nuk kuptojnë **asgjësend**.
'Δεν καταλαβαίνουν τίποτα.'

(643) *asgjëkafshë* 'τίποτε'
Nuk mori vesh **asgjëkafshë**.
'Δεν έμαθε τίποτε.'

(644) *mosgjë*[66] 'τίποτε'
E bleu për **mosgjë**.
'Το αγόρασε για τίποτα.'

(645) *gjësend* 'κάτι, τίποτα'
α. Me jep **gjësend** për të lexuar.
'Δώσε μου κάτι να διαβάσω.'
β. Kjo këtu nuk është një përpjekje për të justifikuar **gjësend**.
'Δεν προσπαθώ να δικαιολογήσω τίποτε.'

(646) *kurrgjë* 'τίποτα'
Nuk do të mungojë **kurrgjë.**
'Δε θέλω να χάσω τίποτα.'

(647) *hiçgjë* 'τίποτα'
Këta njerëz janë trima të mëdhenj, por ndonjëherë më duket që kanë vdekur për **hiçgjë**.
'Αυτοί οι άνθρωποι είναι σπουδαίοι πολεμιστές, όμως μερικές φορές πεθαίνουν για το τίποτα (άσκοπα).'

(648) *hiçmosgjë* 'τίποτα'
Kryeministri i Holandës dha dorëheqjen për **hiçmosgjë**.
'Ο πρωθυπουργός της Ολλανδίας παραιτήθηκε για το τίποτα (άσκοπα).'

[66] Αυτός ο τύπος δεν είναι πολύ συνηθισμένος. Πιο συχνά χρησιμοποιείται ο τύπος *hiçmosgjë 'τίποτα'*.

3.2.12.8. Άλλες αόριστες αντωνυμίες

(649) *seç* 'κάτι'
Seç po thoshte...
'Κάτι έλεγε…'

(650) *diç* 'κάτι'
Diç kërkon ai.
'Ψάχνει κάτι.'

(651) *diçka* 'κάτι'
Diçka ka ndodhur.
'Κάτι συνέβη.'

(652) *gjithçka* 'κάθετι'
Gjithçka mbi kompjuterat dhe programet.
'Καθετί για τους υπολογιστές και τα προγράμματα.'

(653) *çdo* 'καθετί, όλα'
α. **Çdo** është e qartë.[67]
'Όλα είναι καθαρά.'
β. **Çdo** gjë është e mundur.
'Όλα είναι δυνατά.'

(654) *ca* 'κάποιοι'
α. **Ca** prej tyre do të kenë nipër.
'Κάποιοι από αυτούς έχουν εγγόνια.'
β. **ca** njerëz
'κάποιοι άνθρωποι'

(655) *do* 'κάποιοι, μερικοί'
α. **Do** erdhën, **do** u nisen.
'Κάποιοι ήλθαν, κάποιοι έφυγαν.'
β. Ishin **do** djem nga Saranda.
'Ήταν κάποια παιδιά από τους Άγιους Σαράντα.'

(656) *shumë* 'πολύς'
α. **shumë** prej tyre
'πολλοί από αυτούς'

[67] Σημειώνουμε ότι συμφωνεί ως προς το γένος με το κατηγορούμενο.

β. **shumë** njerëz
'πολλοί άνθρωποι'

(657) *pak* 'λίγος'
α. Kemi **pak** kohë.
'Έχουμε λίγο χρόνο.'
β. **Shumë** erdhën por **pak** qëndruan.
'Πολλοί ήλθαν, όμως λίγοι έμειναν.'

(658) *një palë* 'ζευγάρι, κάποιοι'
α. **një palë** doreza/pantallona
'ένα ζευγάρι γάντια'
β. **Një palë** i ndjekin teoritë e tija, të tjerë nuk i pranojnë.
'Κάποιοι ακολουθούν τη θεωρία του, άλλοι δεν τη δέχονται.'

(659) *mjaft* 'πολύς'
Biblioteka kishte **mjaft** libra interesantë.
'Η βιβλιοθήκη έχει πολλά ενδιαφέροντα βιβλία.'

(660) *aq* 'πολύς'
α. me **aq** kujdes
'με πολλή προσοχή'
β. Kishin ardhur **aq** njerëz.
'Ήλθαν πολλοί άνθρωποι.'

(661) *kaq* 'τόσο (πολλοί)'
α. **kaq** shumë njerëz
'τόσο πολλοί άνθρωποι'
β. me **kaq** kujdes sa
'με τόσο πολλή προσοχή'

(662) disa 'κάποιοι, μερικοί'
α. Pashë **disa**.
'Είδα κάποιους.'
β. **disa** muaj më parë
'μερικούς μήνες πριν'
γ. **disa** herë
'μερικές φορές'

Όταν η *disa* χρησιμοποιείται ως επίθετο, είναι άκλιτη:

(663) Boshti kurrizor përbëhet prej **disa** eshtrave pa forma të rregullta
'Η ραχοκοκαλιά έχει αρκετά ακανόνιστα κόκκαλα'

Από τη άλλη πλευρά, όταν η *disa* χρησιμοποιείται ως αντωνυμία, κλίνεται:

(664) Nefi pranohet prej **disave** si profet.
'Ο Νεφί θεωρείται από κάποιους προφήτης.'

Ακολουθούν οι τύποι του *disa*:

(667)

Ον	disa
Αιτ	disa
Γεν	disave
Δοτ	disave
Αφ	disave

3.2.12.9. *gjithë*, *tërë* και *mbarë* 'όλοι'

Οι τύποι των *gjithë* και *tërë* σημαίνουν 'όλοι'. Όταν χρησιμοποιούνται ως προσδιοριστές, πάντα προηγούνται του επιθέτου και είναι άκλιτοι. Επίσης μπορούν να εμφανιστούν με ή χωρίς το συνδετικό άρθρο. Δίνουμε ως παράδειγμα τη σύνταξη των *gjithë/tërë* με τα *grupi* 'η ομάδα' και *klasa* 'η τάξη'.

(668)

	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	**(i) gjithë/(i) tërë** grupi	**(e) gjithë/(e) tërë** klasa
Αιτ	**(të) gjithë/(të) tërë** grupin	**(të) gjithë/(të) tërë** klasën
Γεν	**(të) gjithë/(të) tërë** grupit	**(të) gjithë/(të) tërë** klasës
Δοτ	**(të) gjithë/(të) tërë** grupit	**(të) gjithë/(të) tërë** klasës
Αφ	**(të) gjithë/(të) tërë** grupit	**(të) gjithë/(të) tërë** klasës

Στον πληθυντικό, τα *gjithë* και *tërë* μπορούν να εμφανιστούν με ή χωρίς το άρθρο. Εάν το επίθετο δε συνοδεύεται από το συνδετικό άρθρο, τότε τα *gjithë/tërë* δε συμφωνούν ως προς το γένος με το ουσιαστικό που ακολουθεί. Όταν το επίθετο όμως συνοδεύεται από το συνδετικό άρθρο, τότε το επίθετο συμφωνεί ως προς το γένος με το θηλυκό ουσιαστικό που ακολουθεί, και έτσι έχει τον τύπο *të gjith**a***, *të tër**a***:

(669)

	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	**gjithë/tërë** shokët **të gjithë/të tërë** shokët	**gjithë/tërë** shoqet **të gjitha/të tëra** shoqet
Αιτ	**gjithë/tërë** shokët **të gjithë/të tërë** shokët	**gjithë/tërë** shoqet **të gjitha/të tëra** shoqet
Γεν	**gjithë/tërë** shokët **të gjithë/të tërë** shokët	**gjithë/tërë** shoqeve **të gjitha/të tëra** shoqeve
Δοτ	**gjithë/tërë** shokët **të gjithë/të tërë** shokët	**gjithë/tërë** shoqeve **të gjitha/të tëra** shoqeve
Αφ	**gjithë/tërë** shokët **të gjithë/të tërë** shokët	**gjithë/tërë** shoqeve **të gjitha/të tëra** shoqeve

Όπως μπορούμε να δουμε πιο πάνω, υπάρχουν δυο τρόποι να εκφράσουμε την οριστική ΟΦ με το *gjithë/tërë*.

(670) **Gjithë burrat/Të gjithë burrat** punojnë në Tiranë.
*'*Όλοι οι άνθρωποι στα Τίρανα.'

Όπως συμβαίνει και στην Αγγλική και στην Ελληνική, αυτοί οι ποσοδείκτες μπορούν να βρίσκονται σε απόσταση από την ΟΦ. Σε αυτή την περίπτωση, όμως, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε το συνδετικό άρθρο:

(671) α. **Burrat** punojnë *gjithë **/të gjithë** në Tiranë.
β. **Burrat** punojnë *tërë **/ të tërë** në Tiranë.
'Οι άνθρωποι δουλεύουν όλοι στα Τίρανα.'

Όταν μια αντωνυμία προσδιορίζεται από τα *gjithë*/*tëre*, αυτά συνοδεύονται από το συνδετικό άρθρο:[68]

(672) α. ju *gjithë**/të gjithë**
β. ju *tërë**/të tëre**
'εσείς όλοι'

Ο ποσοδείκτης μπορεί επίσης να προηγείται του ουσιαστικού:

[68] Το ίδιο ισχύει όταν ένα απόλυτο αριθμητικό προσδιορίζει μια αντωνυμία:

(i) ju *tre/**të tre**
'εσείς οι τρεις'

(673) α. *gjithë/**të gjithë** ju
β. *tërë/**të tërë**
‘Όλοι εσείς’

Η *mbarë* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί με τη σημασία του ‘όλοι’. Σε αντίθεση με την *gjithë* και την *tërë*, όμως, δε συνοδεύεται ποτέ από το συνδετικό άρθρο. Χρησιμοποιείται συνήθως με τα περιληπτικά/συλλογικά ουσιαστικά, όπως *botë* ‘κόσμος’, *shoqëri* ‘εταιρεία’, *rini* ‘νιάτα’, *vend* ‘πατρίδα’, κτλ.

(674) **Mbarë** bota e di se këtu ku jetojmë ne, gjendja është shumë shqetësuese.
‘Όλος ο κόσμος ξέρει ότι εκεί που ζούμε, η κατάσταση είναι δύσκολη.’

Για να εκφράσουμε τη σημασία του ‘όλα’, χρησιμοποιούμε το *të gjitha*:

(675) α. A i kuptove **të gjitha**?
‘Τα κατάλαβες όλα;’
β. Unë i di **të gjitha**!
‘Τα ξέρω όλα!’

3.2.12.10. Κατάλογος των αόριστων τύπων

Στις προηγούμενες ενότητες εξετάσαμε τους διάφορους τύπους των αόριστων αντωνυμιών/επιθέτων με βάση τη μορφολογία τους. Ο ακόλουθος πίνακας συνοψίζει τα παραπάνω με βάση τη σημασία τους:

(676)

‘καθένας, κανείς’	*askush, asnjëri, mosnjëri, moskush*
‘τίποτα’	*asgjë, asgjësend, asgjëkafshë, kurrgjë, hiçgjë, hiçmosgjë*
‘κάποιος, καθένας’	*kush, njëri*
‘κάποιος’	*ndokush, ndokush, sekush*
‘κάποιος άλλος’	*tjetërkush*
‘κάτι’	*gjëkafshë, gjësend, seç, diç, diçka*
‘μερικοί’	*ca, disa, do, një palë*
‘λίγοι’	*pak*
‘όλοι’	*kushdo, gjithkush, gjithëcili, gjithësecili, secili, secilido, çdo* + ΟΦ
‘καθετί’	*gjithçka, të gjitha*
‘όλα’	*çdo*
‘όλος’	*gjithë, tërë, mbarë*
΄πολλοί’	*shumëkush, shumë* + ΟΦ
‘οποιοσδήποτε’	*kushdo, cilido, kush*
‘οτιδήποτε’	*çfarëdo, cilado*

3.2.13. Αλληλοπαθείς αντωνυμίες

Οι αλληλοπαθείς αντωνυμίες χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την αμοιβαία αλληλεπίδραση μεταξύ του υποκειμένου και ενός από τα συμπληρώματα του ρήματος. Στην Αλβανική υπάρχουν δύο αλληλοπαθείς αντωνυμίες που σχηματίζονται με την παράθεση δυο αντωνυμιών. Η πρώτη αντωνυμία βρίσκεται στην ονομαστική (του υποκειμένου), ενώ η δεύτερη βρίσκεται στην πτώση που αντιστοιχεί στο αντικείμενο που ενεργεί και δέχεται την ενέργεια του υποκειμένου.

(677) *njëri-tjetri* 'ο ένας τον άλλο'

α. Të mësojmë shqip nga **njëri-tjetri**.
'Ας μάθουμε Αλβανικά ο ένας από τον άλλο.'

β. Ndihmoni **njëri-tjetrin**.
'Βοηθήστε ο ένας τον άλλο!'

γ. Ata duan të jetojnë pranë **njëri-tjetrit.**
'Θέλουν να ζουν κοντά ο ένας με τον άλλο.'

δ. E urrenin **njëra-tjetrën.**
'Μισούν η μια την άλλη.'

Στο προηγούμενο παράδειγμα, παρατηρήστε ότι η δεύτερη αντωνυμία μπορεί επίσης να βρίσκεται στην γεν/δοτ/αφαιρ πτώση:

(678) *shoku-shokun* 'ο ένας τον άλλο'

α. U afruam nga **shoku-shoku**.
'Βρεθήκαμε κοντά ο ένας με τον άλλο.'

β. Me bën çudi sa e ndihmojnë **shoku-shokun**.
'Με εκπλήσσει το πόσο βοηθούν ο ένας τον άλλο.'

γ. Duke biseduar me njëri-tjetrin, i thotë **shoku-shokut**...
'Ενώ μιλούσαν, ο ένας λέει στον άλλο...'

3.2.14. Αριθμητικά

Η Αλβανική χρησιμοποιεί το δεκαδικό σύστημα· όμως για τους αριθμούς είκοσι και σταράντα χρησιμοποιείται ο τύπος *zet*.

3.2.14.1. Απόλυτοι αριθμοί

Οι αριθμοί στην Αλβανικοί δεν κλίνονται ως προς το γένος, με την εξαίρεση του αριθμού 3 που διακρίνει μεταξύ αρσενικού (*tre*) και θηλυκού (*tri*) τύπου. Ακολουθούν οι αριθμοί 1-10:

(679)

1	**një**	6	**gjashtë**
2	**dy**	7	**shtatë**
3	**tre** (αρσ), **tri** (θηλ)	8	**tetë**
4	**katër**	9	**nëntë**
5	**pesë**	10	**dhjetë**

Από το 11 μέχρι το 19, οι αριθμοί σχηματίζονται με το *-mbë* που ακολουθείται από το *-dhjetë* '10':

(680)

11	**njëmbëdhjetë**	16	**gjashtëmbëdhjetë**
12	**dymbëdhjetë**	17	**shtatëmbëdjhetë**
13	**trembëdhjetë**	18	**tetëmbëdhjetë**
14	**katërmbëdhjetë**	19	**nëntëmbëdhjetë**
15	**pesëmbëdhjetë**		

Ο αριθμός 20 σχηματίζεται με την παλιά μονάδα 20, το *-zet*. Χρησιμοποιούμε αυτόν τον τύπο για τον σχηματισμό των αριθμών 20 και 40:

(681)

20	**njëzet**	40	**dyzet**

Για να σχηματίσουμε τα παράγωγα του 10, βάζουμε τη μονάδα που ακολουθείται από το *-dhjetë* 'δέκα':

(682)

30	**tridhjetë**	70	**shtatëdhjetë**
50	**pesëdhjetë**	80	**tetëdhjetë**
60	**gjashtëdhjetë**	90	**nëntëdhjetë**

Για να σχηματίσουμε τα παράγωγα του εκατό, χρησιμοποιούμε την κατάλληλη μονάδα ακολουθούμενη από το *qind* 'εκατό':

(683)

100	**njëqind**	700	**shtatëqind**
200	**dyqind**	900	**nëntëqind**

Για να σχηματίσουμε τα παράγωγα του χίλια, χρησιμοποιούμε την κατάλληλη μονάδα ακολουθούμενη από το *mijë* 'χίλια'. Τα παράγωγα του χίλια γράφονται ως δυο ξεχωριστές λέξεις:

(684)

4000	**katër mijë**	8000	**tetë mijë**

Για προσθέσουμε μονάδες στις μονάδες του δέκα, χρησιμοποιούμε το συνδετικό *e* 'και'. Το ίδιο ισχύει για τις μονάδες του εκατό και του χίλια. Να σημειώσουμε ότι το *e* προστίθεται κάθε φορά που προσθέτουμε έναν αριθμό στους αριθμούς που είναι μεγαλύτεροι του 20:

(685) 25 **njëzet e pesë** 150 **njëqind e pesëdhjetë**
47 **dyzet e shtatë** 355 **treqind e pesëdhjetë e pesë**
7452 **shtatë mijë e katërqind e pesëdhjetë e dy**

Ως ξεχωριστές λέξεις, γράφουμε επίσης το εκατομμύριο και το δισεκατομμύριο. Να σημειώσουμε ότι το δισεκατομμύριο είναι στην Αλβανική *milliard* (χίλια εκατομμύρια). Το ένα δισεκατομμύριο στην Αλβανική αντιστοιχεί στο τρισεκατομμύριο :

(686) 1.000.000 **një milion**
1.000.000.000 **një miliard**
1.000.000.000.000 **një bilion**

Οι αριθμοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ως προσδιοριστές. Μπορούν να προσδιορίζουν οριστικά ή αόριστα ουσιαστικά. Όταν οι αριθμοί χρησιμοποιούνται ως προσδριοριστές, είναι άκλιτοι· το ουσιαστικό έχει την αντίστοιχη πτώση:

(687) α. Kam **dy** *libra*
'Έχω δύο βιβλία'
β. U fola **dy** *djemve*.
'Μίλησα σε δύο αγόρια.'

Όταν το αριθμητικό δεν συνοδεύεται από το ουσιαστικό, τότε κλίνεται. Ακολουθεί το κλιτικό παράδειγμα για τους αριθμούς 2 και 3. Όλοι οι άλλοι αριθμοί (εξαιρείται το 1 το οποίο δεν κλίνεται) κλίνονται κατά τον ίδιο τρόπο:

(688)

		Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	dy	tre	tri
Αιτ	dy	tre	tri
Γεν	dyve	treve	trive
Δοτ	dyve	treve	trive
Αφ	dysh	tresh	trish

(689) -Sa mollë hëngre? -Hëngra **dy**.
'Πόσα μήλα έφαγες; -Έφαγα δύο.'

Οι τύποι της γεν/δοτ/αφ των απόλυτων αριθμητικών δε χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη Αλβανική. Έχουν αντικατασταθεί από τον συνδυασμό προσδιοριστής + ουσιαστικό:

(690) α. -E kujt është kjo valixhe?
'-Ποιανού είναι αυτή η βαλίτσα?'

β. -?*Është e **dyve** që erdhën nga Saranda.
β′. -Është e dy vetëve që erdhën nga Saranda.
'-Ανήκει σε δύο ανθρώπους που ήλθαν από τους Άγιους Σαράντα.'

Όταν ένας αριθμός προσδιορίζει ένα οριστικό ουσιαστικό, έχουμε τη σημασία της απόλυτης ποσότητας. Σε αυτή την περίπτωση πριν από το αριθμητικό βρίσκεται το συνδετικό άρθρο *të* και το ουσιαστικό βρίσκεται στον οριστικό τύπο. Συγκρίνετε τα δύο παραδείγματα που ακολουθούν:

(691) α. Erdhën **pesë** studentë.
'Ηλθαν πέντε μαθητές.'
β. Erdhën **të pesë** studendë**t**.
'Οι πέντε μαθητές ήλθαν.'

Όταν χρησιμοποιούμε το αριθμητικό *dy* 'δύο' με ένα οριστικό ουσιαστικό, έχει τη σημασία του 'και τα δύο'. Να σημειώσουμε ότι το *dy* είναι προαιρετικό να συμφωνεί σε γένος και αριθμό με το ακόλουθο θηλυκό ουσιαστικό:

(692) α. Mbuloni sytë me **të dy** duart.
'Κάλυψε το πρόσωπό σου και με τα δύο χέρια.'
β. **Të dyja** klasa kanë nga 25 studentë.
'Και οι δυο τάξεις έχουν 25 μαθητές η καθεμία.'

Παρόλ' αυτά, η Akademia (2002: 210) προτείνει ότι το *dy* χωρίς τη συμφωνία χρησιμοποιείται ως οριστικός προσδιοριστής. Ο τύπος του θηλυκού θα πρέπει να χρησιμοποιείται όταν το *dy* χρησιμοποιείται ως προσδιοριστής και το σημείο αναφοράς του είναι θηλυκού γένους.

Το ουσιαστικό μπορεί να παραλειφθεί από αυτές τις οριστικές εκφράσεις. Παρατηρήστε ότι το αριθμητικό συνοδεύεται από το συνδετικό άρθρο όταν το σημείο αναφοράς είναι οριστικό:

(693) α. -Ku janë Sokoli dhe Gëzimi? -Po lexojnë **të dy**.
'-Πού είναι ο Σοκόλ και ο Γκεζίμ; -Διαβάζουν και οι δύο.'
β. -Ku janë Ana dhe Drita? -Po lexojnë **të dyja**.
'-Πού είναι η Άννα και η Ντρίτα; -Διαβάζουν και οι δύο.'

(694) α. Erdhën **tre/tri**.
'Ηλθαν τρεις.'
β. Erdhën **të tre/tria**.
'Ηλθαν οι τρεις τους.'

Στην ενότητα 3.2.7 είδαμε ότι όταν ένα δεικτικό συνοδεύει ένα ουσιαστικό, το ουσιαστικό μπορεί να είναι οριστικό ή αόριστο:

(695) ata burra/burrat
‘αυτοί οι άνθρωποι’

Όταν όμως χρησιμοποιούμε ένα αριθμητικό με ένα δεικτικό, το ουσιαστικό πρέπει να είναι οριστικό:

(696) ata të tre burrat/*burra
‘αυτοί οι τρεις άνθρωποι’

Όταν ένας απόλυτος αριθμός συνδυάζεται με μια προσωπική αντωνυμία, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε το απόλυτο αριθμητικό που ακολουθείται από το *të*:

(697) ju *tre/**të tre**
‘εσείς οι τρεις’

Όταν αναφερόμαστε σε βαθμούς, τα αριθμητικά μπορούν να ουσιαστικοποιηθούν:

(698) Gëzimi mori një **dhjetë** në hartim dhe një **shtatë** në matematikë.
‘Ο Γκεζίμ πήρε δέκα στη συμπεριφορά και επτά στα μαθηματικά.’

Οι ουσιαστικοποιημένοι αριθμοί μπορεί επίσης να βρίσκονται και στον οριστικό τύπο. Οι αριθμοί *një*, *dy* και *tre* σχηματίζουν το ουσιαστικό με το επίθημα *-ish* και είναι αρσενικού γένους:

(699) njëshi ‘ο ένας, ο άσσος’
dyshi ‘οι δύο’
treshi ‘οι τρεις’

(700) α. Këto fise kanë vetëm tre numra që u korrespondojnë “njëshit”, “dyshit” dhe “shumë”.
‘Αυτές οι φυλές έχουν μόνο τρεις αριθμούς που αντιστοιχούν στο “1”, στο “2” και στο “πολλά”.
β. Jam e **gjashtëdhjetedyshit**.
‘Γεννήθηκα το 1962.’

Οι άλλοι αριθμοί ερμηνεύονται ως θηλυκού γένους όταν ουσιαστικοποιούνται:

(701) **Nënta** dhe **gjashta** nuk janë nota të mira.
‘(Το) πέντε και (το) έξι δεν είναι καλοί βαθμοί.’

Για να δηλώσουμε την ποσότητα δίχως μεγάλη ακρίβεια, προσθέτουμε το επίθημα *-ra*:

(702) dhjetëra ‘(περίπου) δέκα’
qindra ‘(περίπου) εκατό’
mijëra ‘(περίπου) χίλια’

Σε αντίθεση με τις δομές της Αγγλικής όπου το ουσιαστικό είναι στη γενική και προσδιορίζεται από αυτούς τους αριθμούς (εκατό χρόνων, εκατομμύρια ανθρώπων, κτλ.), στην Αλβανική το ουσιαστικό έχει την πτώση που απαιτείται από το συντακτικό περιβάλλον:

(703) α. një kamion me **qindra** dele
‘ένα φορτηγό με εκατοντάδες πρόβατα’
β. **Mijëra** egjiptianë protestuan sot në sheshin Tahrir.
‘Χιλιάδες Αιγυπτίων διαμαρτύρονται σήμερα στην πλατεία Ταχρίρ.’
γ. Në miting merrnin pjesë **dhjetëra mijëra** vetë.
‘Δεκάδες χιλιάδες ανθρώπων βρέθηκαν στο ράλι.’
δ. Në botë ka **qindra mijë(ra)** fëmijë të uritur.
‘Στον κόσμο υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδες πεινασμένα παιδιά.’
ε. Para disa **dhjetëra** vjetësh...
‘Πριν μερικές δεκαετίες...

3.2.14.2. Σχετικά αριθμητικά

Με την εξαίρεση του ‘πρώτος’, τα σχετικά αριθμητικά σχηματίζονται με την προσθήκη του *-të* ή του *-t* στο αντίστοιχο σχετικό αριθμητικό, και συνοδεύονται από το συνδετικό άρθρο. Τα αριθμητικά που ήδη λήγουν σε *-t* ή *-të* δεν έχουν αυτό το επίθημα. Τα σχετικά αριθμητικά συμπεριφέρονται όπως τα επίθετα της Τάξης 2.

(704)

1ος	**i parë**	11ος	**i njëmbëdhjetë**
2ος	**i dytë**	14ος	**i katërmbëdhjetë**
3ος	**i tretë**	20ός	**i njëzetë**
4ος	**i katërt**	21ος	**i njëzetenjëtë**
5ος	**i pestë**	32ος	**i tridhjetedytë**
6ος	**i gjashtë**	50ός	**i pesëdhjetë**
7ος	**i shtatë**	100ός	**i njëqindtë**
8ος	**i tetë**	1.000ός	**i njëmijtë**
9ος	**i nëntë**	1.000.000ός	**i njëmiliontë**
10ος	**i dhjetë**		

Τα σχετικά αριθμητικά ακολουθούν κατά κανόνα το ουσιαστικό:

(705)

	Ενικός		Πληθυντικός	
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό	Θηλυκό
Ον	mësuesi **i dytë**	mësuesja **e dytë**	mësuesit **e dytë**	mësueset **e dyta**
Αιτ	mësuesin **e dytë**	mësuesen **e dytë**	mësuesit **e dytë**	mësueset **e dyta**
Γεν	mësuesit **të dytë**	mësueses **së dytë**	mësuesve **të dytë**	mësueseve **të dyta**
Δοτ	mësuesit **të dytë**	mësueses **së dytë**	mësuesve **të dytë**	mësueseve **të dyta**
Αφ	mësuesit **të dytë**	mësueses **së dytë**	mësuesve **të dytë**	mësueseve **të dyta**

Όπως και τα επίθετα της Τάξης 2, τα σχετικά αριθμητικά μπορούν να είναι μπροστά από το ουσιαστικό για έμφαση:

(706) Ai ishte **i pari** banor i Sarandës.
'Ήταν ο πρώτος κάτοικος των Αγίων Σαράντα.'

Και αυτοί οι τύποι μπορούν να ουσιαστικοποιηθούν:

(707) Pas dy javësh u vra **i dyti**.
'Δύο εβδομάδες αργότερα, σκοτώθηκε ο δεύτερος.'

3.2.14.3. Κλάσματα

Τα κλάσματα είναι εκφράσεις που σχηματίζονται από ένα σχετικό αριθμητικό και ένα θηλυκό οριστικό αριθμητικό είτε στον ενικό είτε στον πληθυντικό.

(708) 1/2 një e dyta
2/3 dy të tretat
3/4 tri të katërtat
1/10 një e dhjeta

Όταν αναφερόμαστε σε βάρος ή χρόνο, αντί να χρησιμοποιήσουμε το *një e dyta* 'ένα δεύτερο', χρησιμοποιούμε το *një gysmë*. Παρομοίως, αντί για το *një e katërtat* χρησιμοποιούμε το *një çerek*. Παρατηρήστε ότι το ουσιαστικό που προσδιορίζεται άμεσα από το *një gjysmë* ή *një çerek* βρίσκεται στην αφαιρετική πτώση:

(709) α. Dua **një gjysmë** litr**i** vaj ulliri.
'Θέλω μισό λίτρο λάδι.'
β. **gjysmë** shekull**i** më parë
'μισό αιώνα πριν'
γ. Dua **një çerek** kilogram**i** djathë.
'Θέλω ένα τέταρτο τυρί.'

δ. Kemi ende **një çerek** or**e**.
‘Έχουμε ακόμα ένα τέταρτο της ώρας.’
ε. Dua një kilogram e **gjysmë** rrush.
‘Θέλω ενάμισι κιλό προτοκάλια.’
στ. Dua **gjysmë** kil**e** (kilogrami) djathë.
‘Θέλω μισό κιλό τυρί.’

Τα κλάσματα των οποίων το πρώτο συστατικό περιλαμβάνει το *një* ‘ένα’ κλίνονται όπως το *një e katërta* ‘ένα τέταρτο’. Τα κλάσματα που περιλαμβάνουν άλλους αριθμούς κλίνονται όπως το *dy të katërtat* ‘δύο τέταρτα’:

(710)

	‘ένα τέταρτο’	‘δύο τέταρτα’	‘ένα δέκατο’	‘τρία όγδοα’
Ον	një **e katërta**	dy **të katërtat**	një **e** dhjet**a**	tri **të** tet**at**
Αιτ	një **të katërtën**	dy **të katërtat**	një **të** dhjet**ën**	tri **të** tet**at**
Γεν	një **të katërtës**	dy **të katërtave**	një **të** dhjet**ës**	tri **të** teta**ve**
Δοτ	një **të katërtës**	dy **të katërtave**	një **të** dhjet**ës**	tri **të** teta**ve**
Αφ	një **të katërtës**	dy **të katërtave**	një **të** dhjet**ës**	tri **të** teta**ve**

Ένα ουσιαστικό που φανερώνει κάποια μονάδα μέτρου βρίσκεται στον αόριστο τύπο όταν προσδιορίζεται από ένα κλάσμα. Άλλα ουσιαστικά ή αντωνυμίες βρίσκονται στη γενική. Παρατηρήστε ότι το *tri* ‘τρία’ συμφωνεί με το ουσιαστικό που προσδιορίζει:

(711) α. Ai harxhoi **3/4** (**tri** të katërta) **orë** për mësimin e historisë.
‘Φάγαμε τα τρία τέταρτα της ώρας σε αυτό το μάθημα της ιστορίας.’
β. Ata pranuan **3/4** (**tre** të katërtat) **e studentëve**.
‘Δέχθηκαν τα τρία τέταρτα των μαθητών.’
γ. **3/4** (**tri/tre** të katërtat) **e këtyre** kanë munguar.
‘Τα τρία τέταρτα από αυτούς απουσίαζαν.’

3.2.14.4. Ώρα και ημερομηνίες

Για να πούμε την ώρα, χρησιμοποιούμε την ακόλουθη δομή:

(712) α. Ora është 3 (tre). ‘Η ώρα είναι τρεις.’
β. Ora është 12 (dymbëdhjetë). ‘Η ώρα είναι δώδεκα.’

Να σημειώσουμε ότι χρησιμοποιούμε τους απόλυτους αριθμούς για να πούμε την ώρα. Για να δηλώσουμε τα λεπτά της ώρας, χρησιμοποιούμε το σύνδεσμο *e* ‘και’. Μπορούμε να παραλείψουμε τη λέξη *minuta* ‘λεπτά’:

(713) α. Ora është 6:20 (gjashtë **e** njëzet minuta). 'Η ώρα είναι έξι και είκοσι.'
β. Ora është 10:50 (dhjetë **e** pesëdhjetë). 'Η ώρα είναι δέκα και πενήντα.'

Για να δηλώσουμε το 'παρά' της ώρας, χρησιμοποιούμε το σύνδεσμο *pa* 'λιγότερο':

(714) α. Ora është 8:40 (nëntë **pa** njëzet minuta). 'Η ώρα είναι εννιά παρά είκοσι.'
β. Ora është 9:50 (dhjetë **pa** dhjetë). 'Η ώρα είναι δέκα παρά δέκα.'

Μπορούμε επίσης να χρησιμοποιήσουμε τα *një cerek* και *gysmë* για να δηλώσουμε το τέταρτο και το μισό της ώρας αντίστοιχα:

(715) α. Ora është 4:15 (katër e një çerek). 'Η ώρα είναι τέσσερις και τέταρτο.'
β. Ora është 4:45 (pesë pa një çerek). 'Η ώρα είναι τέσσερις παρά τέταρτο.'
γ. Ora është 4:30 (katër e gjysmë). 'Η ώρα είναι τέσσερις και μισή.'

Υπάρχουν δύο τρόποι να δηλώσουμε την ημερομηνία. Κατά τον πρώτο, βάζουμε τον αριθμό πριν από τον μήνα. Όλοι οι αριθμοί είναι απόλυτοι σε αυτή την περίπτωση:

(716) Sa është data sot? 'Τι ημερομηνία είναι σήμερα;'
α. Sot është 25 qershor 2012. 'Σήμερα είναι 25 Ιουνίου, 2012.'
β. Sot është 28 nëntor 2014. 'Σήμερα είναι 28 Νοεμβρίου, 2014.'

Ακόμα και οι μικροί αριθμοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως απόλυτοι σε αυτές τις περιπτώσεις:

(717) Sot është 1 (një) korrik. 'Σήμερα είναι 1^{η} Ιουνίου.'

Σε περίπτωση που γράφουμε γράμμα η ημερομηνία δίνεται ως εξής:

(718) Tiranë, më 25.06.2012 (më dyzet e pesë qershor dy mijë e dymbëdhjetë)

Παρατηρήστε τον τρόπο που εκφράζονται οι ακόλουθες ημερομηνίες:

(719)

τη Δευτέρα	të hënën
τον Φεβρουάριο	në shkurt
το 2012	në vitin 2012, në 2012-ën
τη Δευτέρα 18 Φεβρουαρίου 2012	të hënën, më 18 shkurt 2012
το καλοκαίρι	në verë
το καλοκαίρι του 2012	në verën e vitit 2012
Τα Χριστούγεννα είναι στις 25 Δεκεμβρίου.	Krishtlindjet janë më 25 dhjetor.

3.2.15. Προσδιοριστικές αφαιρετικές δομές

Όταν ένα ουσιαστικό προσδιορίζει ένα αόριστο ουσιαστικό στην Αλβανική, τότε το δεύτερο ουσιαστικό είναι στην αφαιρετική.[69] Το δεύτερο ουσιαστικό μπορεί να δηλώνει υλική σύνθεση, αναφορά, προορισμό, σκοπό, προέλευση, πηγή, τύπο, τοποθεσία, δράστη, κτλ. Ακολουθούν πολλά παραδείγματα ώστε να φανερώσουμε την ποικιλία λειτουργιών που μπορεί να έχουν αυτές οι δομές στην Αλβανική.

(720)

bukë **misri**	‘καλαμποκόψωμο’
supë **perimesh**	‘σούπα λαχανικών’
reçel **pjeshke**	‘μαρμελάδα ροδάκινο’
qumësht **lope**	‘γάλα αγελάδος’
mish **deleje**	‘κρέας πρόβατου’
salcë **kosi**	‘κρέμα γιαουρτιού’
salcë **domateje**	‘σάλτσα ντομάτας’
lëng **frutash**	‘φρουτοχυμός’
bukë **shtëpie**	‘σπιτικό ψωμί’
djathë **Sarande**	‘τυρί Αγίων Σαράντα’
verë **buke** (**tryeze**)	‘επιτραπέζιο κρασί’
këmishë **burrash**	‘φούστα για γυναίκες’
biçikletë **grash**	‘ποδήλατο για γυναίκες’
kostum **banjoje**	‘μαγιό’
këpucë **futbolli**	‘παπούτσια ποδοσφαίρου’
këpucë **lëkure**	‘δερμάτινα παπούτσια’
këmishë **nate**	‘νυχτικό’
gotë **vere**	‘ποτήρι κρασιού’
gotë **birre**	‘ποτήρι μπύρας’
lugë **çaji**	‘κουτάλι τσαγιού’
kupë **karamelesh**	‘κουτί με γλυκά’
vizë **turisti**	‘τουριστική βίζα’
nëpunës **emigracioni**	‘υπεύθυνος μεταναστών’
dhimbje **koke**	‘πονοκέφαλος’
dhomë **fjetjeje**	‘κρεβατοκάμαρα’
dhomë **ngrënieje**	‘τραπεζαρία’
dhomë **ndejtjeje**	‘σαλόνι’
dhomë **prove**	‘γυμναστήριο’
stacion **benzine**	‘βενζινάδικο’
stacion **shërbimesh**	‘συνεργείο’
agjenci **udhëtimesh**	‘ταξιδιωτικό πρακτορείο’
fushë **futbolli**	‘γήπεδο ποδοσφαίρου’

[69] Για την αφαιρετική πτώση, βλ. ενότητα 3.2.2.

top **futbolli**	‘ποδόσφαιρο’
fushë **sporti**	‘στίβος’
barkë **peshkimi**	‘βάρκα ψαρέματος’
furçë **dhëmbësh**	‘οδοντόβουρτσα’
furçë **këpucësh**	‘βούρτσα παπουτσιών’
dritë **trafiku**	‘φανάρι’
patentë **shoferi**	**‘**άδεια οδηγού’
këngë **lufte**	‘τραγούδια πολέμου’
qarkullim **gjaku**	‘κυκλοφορία αίματος’
shërbim **autobusash**	‘σέρβις λεωφορείων’
kufi **shpejtësie**	‘όριο ταχύτητας’
sistem **ngrohjeje**	‘σύστημα θέρμανσης’
biletë **transferimi**	‘εισιτήριο’
muzikë **vallëzimi**	‘χορευτική μουσική’
unazë **martese**	‘δαχυλίδι’
formular **deklarimi**	‘διακήρυξη’
kontroll **pasaportash**	‘έλεγχος διαβατηρίων’
tretës **manikyri**	‘αφαιρετικό βερνικιού’
mësuese **gramatike**	‘δάσκαλος γραμματικής’
depo **duhani**	‘αποθήκη καπνού’
hapës **kutish**	‘ανοιχτήρι κονσέρβας’
hedhje **disku/shtize**	‘δισκοβόλος/ακοντιστής’
gjethe **trëndafili**	‘ροδοπέταλο’

Σε όλες τις παραπάνω δομές, το πρώτο ουσιαστικό πρέπει να είναι αόριστο. Εάν το πρώτο ουσιαστικό είναι οριστικό, τότε το δεύτερο πρέπει να είναι στη γενική:

(721)	α.	këpucë **lëkure**	‘δερμάτινα παπούτσια’
	β.	këpucë**t e lëkurës**	‘τα δερμάτινα παπούτσια’
(722)	α.	mish **viçi**	‘μοσχαρίσιο κρέας’
	β.	mish**i i viçit**	‘το μοσχαρίσιο κρέας’

Ορισμένες εκφράσεις που δηλώνουν μέτρο, απαιτούν αόριστη αφαιρετική πτώση:

(723)	një gjysmë **kilogrami**	‘μισό κιλό’
	një çerek **litri**	‘ένα τέταρτο του λίτρου’
	shumë lloje **djathërash**	‘πολλά είδη τυριού’
	një tufë **lulesh**	‘ένα μπουκέτο από λουλούδια’
	një grumbull **gurësh**	‘σωρός από πέτρες’
	një grumbull **shtëpish**	‘ένα σύμπλεγμα σπιτιών’
	një grumbull **njerëzish**	‘πλήθος’

një grumbull **peshqish**	‘κοπάδι από ψάρια’
një kope **lopësh**	‘ένα κοπάδι από αγελάδες’
një radhë **karrigesh**	‘μία σειρά καθισμάτων’
një turmë **huliganësh**	‘ένας όχλος από χούλιγκαν’
një porcion **pice**	‘ένα κομμάτι πίτσας’

Άλλες εκφράσεις που δηλώνουν το μέτρο έχουν αόριστη μορφή:

(724)	tre pako **gjalpë**	‘τρία πακέτα βούτυρο’
	një paketë **cigare**	‘ένα πακέτο τσιγάρα’
	një kuti **kos**	‘ένα κουτί γιαούρτι’
	një shishe **qumësht**	‘ένα μπουκάλι γάλα’
	një palë **këpucë**	‘ένα ζευγάρι παπούτσια’
	200 gramë **proshutë**	‘200 γραμμάρια ζαμπόν’
	një kilogram **salsiçe**	‘ένα κιλό λουκάνικα’
	një kilogram **djathë**	‘ένα κιλό τυρί’
	një litër **vaj**	‘ένα λίτρο λάδι’
	dy litra **verë**	‘δύο λίτρα κρασί’
	një kotoletë **qingji**	‘ένα κομμάτι κρέας από αρνί’
	një gotë **verë**	‘ένα ποτήρι κρασί’[70]
	një lugë **sheqer**	‘ένα κουτάλι ζάχαρη’
	dy feta **ananas/portokall**	‘δύο φέτες ανανά/προτοκάλι’
	një grumbull **drush**	‘ένας σωρός από ξύλα’
	një hektar **mollë**	‘ένα εκτάριο μηλιές’
	tri pjesë **ujë** e një pjesë **sheqer**	‘τρία μέρη νερού και ένα μέρος ζάχαρης’
	një duzinë **qirinj**	‘μία δωδεκάδα κεριά’
	qindra/mijëra **egjiptianë**	‘εκατοντάδες/χιλιάδες Αιγύπτιοι’
	një kokërr **grurë**	‘ένας κόκκος σιταριού’

Το *kokërr* μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει συγκεκριμένες μονάδες. Παρατηρήστε ότι το ουσιαστικό που ακολουθεί το *kokërr* χρησιμοποιείται στην αόριστη μορφή του:

(725)	α.	një **kokërr** domate	‘μια ντομάτα’
	β.	dy **kokrra** domate	‘δύο ντομάτες’

[70] Παρατηρήστε τη διαφορά:

(i)	α.	një gotë verë	‘ένα ποτήρι με κρασί’
	β.	një gotë vere	΄ένα ποτήρι κρασιού’

Όταν το ‘κρασί’ χρησιμοποιείται ως αόριστο (*verë*) φανερώνει το περιεχόμενο του ποτηριού, ενώ όταν είναι στην αφαιρετική (*vere*), φανερώνει τον τύπο του ποτηριού.

(726) α. një **kokërr** vezë ‘ένα αυγό’
β. dhjetë **kokrra** vezë ‘δέκα αυγά’

Τέλος, θα εξετάσουμε την κατανομή των ουσιαστικών στην αφαιρετική. Όταν ένα επίθετο προσδιορίζει το ουσιαστικό, μπορεί να είναι μπροστά ή πίσω από αυτό:[71]

(727) α. një shtëpi e lartë **guri**
β. një shtëpi **guri** e lartë
‘ένα ψηλό πέτρινο σπίτι’

Εάν το ουσιαστικό στην αφαιρετική προσδιορίζεται από ένα επίθετο, τότε το επίθετο πρέπει να ακολουθεί το ουσιαστικό:

(728) α. një kuti **bizelesh** të freskëta
β. *një kuti të frekëta **bizelesh**
‘ένα κουτί φρέσκα φασόλια’

Είναι δυνατόν και τα δυο ουσιαστικά να προσδιορίζονται από ένα επίθετο:

(729) një **kuti** e madhe **bizelesh** të freskëta
‘ένα μεγάλο κουτί φρέσκα φασόλια’

Τέλος, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι οι δυο φράσεις στην αφαιρετική μπορεί να ακολουθεί η μία την άλλη:

(730) gjurmë **këmbësh vajzash**
‘αποτυπώματα του κοριτσιού’

Για μια αναλυτική εξέταση αυτών των δομών καθώς και της κατανομής τους, βλ. Turano (2003).

[71] Τα παραδείγματα είναι από τον Turano (2003).

3.3. Ασθενείς (κλιτικές) προσωπικές αντωνυμίες: Δομές κλιτικών και δομές κλιτικού αναδιπλασιασμού[*] (Βασίλειος Σπυρόπουλος & Νικόλαος Σταματογιάννης)

3.3.1. Δομές κλιτικών στην Αλβανική

3.3.1.1. Τύποι και θέση των κλιτικών

Η Αλβανική διαθέτει ένα σύστημα προσωπικών αντωνυμιών που περιλαμβάνει ισχυρούς τύπους και ασθενείς τύπους (κλιτικά). Οι ισχυροί τύποι είναι οι εξής (Newmark et al. 1982):

(731)

	ΕΝΙΚΟΣ						ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ					
	1	2	3				1	2	3			
			ΜΑΚΡΙΝΟ		ΚΟΝΤΙΝΟ				ΜΑΚΡΙΝΟ		ΚΟΝΤΙΝΟ	
			ΑΡΣ	ΘΗΛ	ΑΡΣ	ΘΗΛ			ΑΡΣ	ΘΗΛ	ΑΡΣ	ΘΗΛ
ΟΝ	unë	ti	ai	ajo	ky	kjo	ne	ju	ata	ato	këta	këto
ΓΕΝ	mua	ty	(a)tij	(a)saj	këtij	kësaj	neve	juve	(a)tyre		këtyre	
ΔΟΤ	mua	ty	atij	asaj	këtij	kësaj	neve	juve	atyre		këtyre	
ΑΦ	meje	teje	(a)tij	(a)saj	këtij	kësaj	nesh	jush	(a)tyre		këtyre	
ΑΙΤ	mua	ty	(a)të		këtë		ne	ju	(a)ta	(a)to	këta	këto

Οι ασθενείς τύποι οι οποίοι αποτελούν κλιτικά, δηλ. δε φέρουν τόνο και προσαρτώνται σε μια παρακείμενη λέξη, είναι οι εξής (Newmark et al. 1982):

(732)

	ΕΝΙΚΟΣ			ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
	1	2	3	1	2	3
ΓΕΝ	më	të	i	na	ju	u
ΔΟΤ	më	të	i	na	ju	u
ΑΦ	më	të	i	na	ju	u
ΑΙΤ	më	të	e	na	ju	i

Θα εξετάσουμε εδώ τις δομές όπου οι ασθενείς τύποι της προσωπικής αντωνυμίας συντάσσονται με ένα ρηματικό τύπο. Σε αυτή την περίπτωση οι τύποι αυτοί, όπως αναφέραμε και παραπάνω, λειτουργούν ως κλιτικά και προσαρτώνται στον ρηματικό τύπο με τον οποίο δημιουργούν μία φωνολογική ενότητα. Τα κλιτικά αυτά πραγματώνουν: (α) το άμεσο αντικείμενο του ρήματος οπότε και εμφανίζονται στην αιτιατική πτώση, (β) το έμμεσο αντικείμενο, ή μια βιωματική οντότητα, ή μια δοτική χαριστική ή ηθική οπότε και εμφανίζονται στον συγκρητικό τύπο της γενικής/δοτικής/αφαιρετικής.

[*] Η συγγραφή των ενοτήτων στο 3.3 ανήκει στους Βασίλη Σπυρόπουλο και Νικόλαο Σταματογιάννη. Η Αμαλία-Ρόντου μας παρείχε συμβουλές και δεδομένα για την Αλβανική. Ο σχεδιασμός και η επιστημονική εποπτεία και επιμέλεια των ενοτήτων του συνόλου του υποκεφαλαίου αυτού ανήκουν στον Βασίλη Σπυρόπουλο.

(733) Jani e priti.
Γιάννης Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ περιμένω-Πρλ.3Εν
'Ο Γιάννης τον/την περίμενε.'

(734) α. *(έμμεσο) αντικείμενο σε δοτική*
Artani i foli.
Αρτάν-Ον.Ορ Κλ.Αντ3-Εν.Δοτ μιλάω-Συν.Πρλ.3Εν
'Ο Αρτάν του/της μίλησε.'
β. *έμμεσο αντικείμενο*
Artani i dha librin.
Αρτάν-Ον.Ορ Κλ.Αντ3-Εν.Δοτ δίνω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Αιτ.Ορ
'Ο Αρτάν του/της έδωσε το βιβλίο.'
γ. *βιωματική οντότητα*
Më pëlqejnë specat.
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ αρέσω-ΜηΠρλ.3Πλ πιπεριά-Πλ.Ον.Ορ
'Μου αρέσουν οι πιπεριές.'
γ. *δοτική χαριστική*
Më gatoi qofte.
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ μαγειρεύω-Συν.Πρλ.3Εν κεφτές-Πλ.Αιτ.Ορ
'Μου μαγείρεψε κεφτέδες.'

Στα κλιτικά εντάσσεται και ο κλιτικός αυτοπαθής/παθητικός τύπος *u*, ο οποίος χρησιμοποιείται και για τη δημιουργία των μη ενεργητικών τύπων ορισμένων ρηματικών παραδειγμάτων:

(735) U mërzita.
Κλ.Παθ στενοχωρώ-Συν.Πρλ.1Εν
'Στενοχωρήθηκα.'

Δεν υπάρχει κλιτικό σε ονομαστική που θα πραγμάτωνε το υποκείμενο, καθώς τον ρόλο αυτό αναλαμβάνει η πλούσια ρηματική κλιτική μορφολογία, η οποία δηλώνει το πρόσωπο και τον αριθμό του υποκειμένου χωρίς την ανάγκη αντωνυμίας. Ο συνδυασμός δύο κλιτικών δημιουργεί ένα κλιτικό σύμπλεγμα. Στα κλιτικά συμπλέγματα προηγείται πάντα το κλιτικό του έμμεσου αντικειμένου και ακολουθεί το κλιτικό του άμεσου αντικειμένου ή το αυτοπαθές κλιτικό· επίσης το κλιτικό του εμμέσου αντικειμένου μπορεί να είναι οποιουδήποτε προσώπου αλλά το κλιτικό του άμεσου αντικειμένου πρέπει να είναι 3^{ου} προσώπου. Οι συνδυασμοί είναι δυνατό να δημιουργούν συγχωνευμένες πραγματώσεις. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τους δυνατούς συνδυασμούς των κλιτικών σε ένα κλιτικό σύμπλεγμα και τους τύπους που προκύπτουν:

(736)

	ΕΜΜΕΣΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	ΑΜΕΣΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ		ΑΥΤΟΠΑΘΕΣ / ΠΑΘΗΤΙΚΟ
		3ΕΝ	3ΠΛ	u
		e	i	
1ΕΝ	më	më + e = ma	më + i = m'i	më + u = m'u
2ΕΝ	të	të + e = ta	të + i = m'i	të + u = t'u
3ΕΝ	i	i + e = ia	i + i = ia	i + u = iu
1ΠΛ	na	na + e = na e	na + i = na i	na + u = na u
2ΠΛ	ja	ju + e = jua	ju + i = jua	ju + u = ju
3ΠΛ	u	u + e = ua	u + i = ua	u + u = ju

(737) α. Ma dha librin.
Κλ.Αντ1-Εν-Δοτ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ δίνω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Αιτ.Ορ
'Μου το έδωσε το βιβλίο.'

β. Mos mu mërzit.
Αρν Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ+Κλ.Παθ στενοχωρώ-ΜηΠρλ.2Εν
'Μη μου στενοχωριέσαι.'

Τα κλιτικά και τα κλιτικά συμπλέγματα τοποθετούνται πάντοτε αμέσως πριν από τον ρηματικό τύπο όταν αυτός δεν είναι τύπος της προστακτικής. Όταν προηγείται κάποιο μόριο τότε το κλιτικό εμφανίζεται ανάμεσα στο μόριο και τον ρηματικό τύπο. Οι συγχωνευμένοι τύποι οι οποίοι προκύπτουν από το συνδυασμό του μορίου *të* με κάποιο από τα κλιτικά ή τα κλιτικά συμπλέγματα είναι οι εξής:

(738)

të	+	më	=	të më
		ma	=	të ma
		m'i	=	të m'i
		të	=	të të
		ta	=	të ta
		t'i	=	të t'i
		e	=	ta
		i	=	t'i
		ia	=	t'ia
		na	=	të na
		na e	=	të na e
		na i	=	të na i
		ju	=	t'ju
		jua	=	t'jua
		u	=	t'u
		ua	=	t'ua

(739) α. Ta mësosh mirë.
Υπ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ μαθαίνω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν καλά
'Να το μάθεις καλά!'

β. T'u thuash që jemi mirë.
Υπ+Κλ.Αντ3-Πλ.Δοτ λέω-ΜηΠρλ.2Εν ότι είμαι-ΜηΠρλ.1Πλ καλά
'Να τους πεις ότι είμαστε καλά.'

γ. Do t'ju shkruaj një letër.
Μελ Υπ+Κλ.Αντ2-Πλ γράφω-ΜηΠρλ.1Εν ένα γράμμα
'Θα σας γράψω ένα γράμμα.'

Με τους ρηματικούς τύπους της προστακτικής τα κλιτικά τοποθετούνται πάντα πριν τον ρηματικό τύπο όταν προηγείται άρνηση. Με τους καταφατικούς ρηματικούς τύπους της προστακτικής το κλιτικό μπορεί να εμφανίζεται είτε πριν από τον ρηματικό τύπο είτε αμέσως μετά το θέμα και πριν την κατάληξη (*ενδόκλιση*).

(740) Mos ma hap derën!
Αρν Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ ανοίγω-Προστ.2Εν πόρτα-Αιτ.Ορ
'Μη μου ανοίξεις την πόρτα!'

(741) α. Ma hap derën!
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ ανοίγω-Προστ.2Εν πόρτα-Αιτ.Ορ
'Άνοιξέ μου την πόρτα!'

β. Më shkruani!
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ γράφω-Προστ.2Πλ
'Γράψτε μου!'

(742) α. Shi-he!
βλέπω-Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ
'Δες τον/την/το!'

β. Shi-he-ni!
βλέπω-Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ-Προστ.2Πλ
'Δείτε τον/την/το!'

3.3.1.2. Κλιτικός διπλασιασμός και αριστερή εκτόπιση

Τα κλιτικά μπορούν να εμφανίζονται είτε μόνα τους αντικαθιστώντας μια ονοματική φράση είτε σε συνδυασμό με την αντίστοιχη ονοματική φράση. Στην τελευταία περίπτωση έχουμε το φαινόμενο του *κλιτικού διπλασιασμού* (*clitic doubling*) ή της *αριστερής εκτόπισης* (*clitic left dislocation*) όταν η ονοματική φράση βρίσκεται στα αριστερά του ρήματος και συνήθως στην αρχή της πρότασης. Στην Αλβανική ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός με το έμμεσο αντικείμενο ή τη βιωματική οντότητα ή τη δοτική χαριστική ή ηθική, ακόμη κι όταν αυτό το στοιχείο είναι αόριστο και φέρει έμφαση ή αποτελεί την *εστία* της πρότασης (*focus*).

(743) α. Eva *(i) dërgoi Anës
Εύα-Εν.Ον.Ορ Κλ.Αντ3.Εν.Δοτ στέλνω-Συν.Πρλ.3Εν Άννα-Εν.Δοτ.Ορ
lule
λουλούδια-Αιτ
'Η Εύα έστειλε στην Άννα λουλούδια'

β. Eva *(i) dërgoi një vaije
Εύα-Εν.Ον.Ορ Κλ.Αντ3.Εν.Δοτ στέλνω-Συν.Πρλ.3Εν ένα κορίτσι-Εν.Δοτ
lule
λουλούδια-Αιτ
'Η Εύα έστειλε σε ένα κορίτσι λουλούδια'

(Kallulli 2008: 248)

γ. Ia dhashë librin
Κλ.Αντ3.Εν.Δοτ+Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ δίνω-Συν.Πρλ.1Εν βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
BEN-IT
[Μπεν-Δοτ.Ορ]$_{Εστ}$
'ΣΤΟΝ ΜΠΕΝ το έδωσα το βιβλίο'

(Kallulli 2000: 225)

Επίσης είναι υποχρεωτικός όταν το άμεσο αντικείμενο είναι μια αντωνυμία 1^{ου} ή 2^{ου} προσώπου.

(744) α. (mua) *(më) pyeti (mua)
Αντ1.Εν.Αιτ Κλ.Αντ1.Εν.Αιτ ρωτάω-Συν.Πρλ.3Εν Αντ1.Εν.Αιτ
'(Με) ρώτησε εμένα'

β. (ty) *(të) pyeti (ty)
Αντ2.Εν.Αιτ Κλ.Αντ2.Εν.Αιτ ρωτάω-Συν.Πρλ.3Εν Αντ2.Εν.Αιτ
'(Σε) ρώτησε εσένα'

γ. (ne) *(na) pyeti (na)
Αντ1.Πλ.Αιτ Κλ.Αντ1.Πλ.Αιτ ρωτάω-Συν.Πρλ.3Εν Αντ1.Πλ.Αιτ
'(Μας) ρώτησε εμάς'

δ. (ju) *(ju) pyeti (ju)
Αντ2.Πλ.Αιτ Κλ.Αντ2.Πλ.Αιτ ρωτάω-Συν.Πρλ.3Εν Αντ2.Πλ.Αιτ
'(Σας) ρώτησε εσάς'

(Kallulli 2008: 248)

Ωστόσο, όταν το άμεσο αντικείμενο είναι μια ονοματική φράση ή μια αντωνυμία 3^{ου} προσώπου, ο κλιτικός διπλασιασμός επιτρέπεται μόνο όταν το αντικείμενο αποτελεί το *θέμα* (topic) της πρότασης και αποκλείεται όταν φέρει έμφαση ή αποτελεί την *εστία* της πρότασης (focus) (Kallulli 2000, 2008):

(745) α. Ana lexoi librin
Άννα-Ον διαβάζω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
'Η Άννα διάβασε το βιβλίο'

β. Ana e lexoi librin
Άννα-Ον Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ διαβάζω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
'Η Άννα το διάβασε το βιβλίο'

γ. Ana (*e) lexoi LIBRIN
Άννα-Ον Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ διαβάζω-Συν.Πρλ.3Εν [βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ]$_{Εστ}$
'Η Άννα διάβασε ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ'

(746) α. Ερ.: Τι έκανε η Άννα;
Απ.: Ana (*e) lexoi libr-in

β. Ερ.: Τι διάβασε η Άννα;
Απ.: Ana (*e) lexoi libr-in

γ. Ερ.: Ποιος διάβασε το βιβλίο;
Απ.: Ana *(e) lexoi libr-in

δ. Ερ.: Τι έκανε η Άννα με το βιβλίο;
Απ.: Ana *(e) lexoi libr-in

Έτσι, για παράδειγμα, το άμεσο αντικείμενο δεν μπορεί να διπλασιαστεί με κλιτικό εάν συνοδεύεται από εστιακά / εμφατικά επιρρήματα, όπως τα *edhe* και *madje* '(ακόμα) και', γιατί ερμηνεύεται υποχρεωτικά ως εμφατικό / εστιακό (Kallulli 2000: 222-223, 2004).

(747) α. Papa (*e) vizitoi edhe Tiranën,
Πάπας Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ επισκέφτομαι-Συν.Πρλ.3Εν και Τίρανα-Αιτ.Ορ
jo vetëm Shkodrën.
όχι μόνο Σκόνδρα-Αιτ.Ορ
Ο Πάπας επισκέφθηκε και τα Τίρανα, όχι μόνο τη Σκόδρα.'

β. Jani (*e) piu akoma një birrë
Γιάννης Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ πίνω-Συν.Πρλ.3Εν ακόμα μία μπίρα-Αιτ.Ορ
para se të ikte.
προτού Υπ φεύγω-Πρλ.3Εν
'Ο Γιάννης ήπιε ακόμα μία μπύρα προτού να φύγει.'

Το άμεσο αντικείμενο είναι δυνατό να τοποθετηθεί στην αριστερή περιφέρεια της πρότασης, οπότε έχουμε το φαινόμενο της αριστερής εκτόπισης. Σε αυτή την περίπτωση ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός, καθώς το άμεσο αντικείμενο σε αυτή τη θέση ερμηνεύεται υποχρεωτικά ως θέμα:

(748) *θέμα* *σχόλιο*

α. Librin ↓ ia dhashë AGIMIT.
βιβλίο-Αιτ.Ορ Κλ.Αντ3-Δοτ+ΚλΑντ3-Αιτ δίνω-Συν.Πρλ.1Εν [Αγκίμ-Δοτ.Ορ]$_{Εστ}$
'Το βιβλίο το έδωσα στον Agim-δοτ.ορ.'

β. Benin ↓ *(e) mërzit vetmia
Μπεν-Αιτ.Ορ Κλ.Αντ3-Αιτ στενοχωρώ-ΜηΠρλ.3Εν μοναξιά-Ον
'Τον Μπεν τον στενοχωρεί η μοναξιά.'

3.3.2. Συγκριτική θεώρηση των δομών με κλιτικά στην Ελληνική και στην Αλβανική

Και οι δύο γλώσσες πέρα από τους ισχυρούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας διαθέτουν ένα παράδειγμα ασθενών τύπων οι οποίοι λειτουργούν ως κλιτικά και προσαρτώνται στο ρηματικό τύπο από τον οποίο εξαρτώνται. Στην Ελληνική οι ασθενείς αυτοί τύποι στο τρίτο πρόσωπο διακρίνονται και ως προς το γένος, διάκριση των οποία δεν κάνει η Αλβανική, ενώ διαθέτουν συγκρητικούς τύπους για την ονομαστική και αιτιατική πληθυντικού στο 1ο και 2ο πρόσωπο και στο 3^{ο} πρόσωπο αρσενικό. Επίσης η Ελληνική δε διαθέτει ασθενή αυτοπαθή/παθητικό τυπο:

(749) Οι ασθενείς τύποι της προσωπικής αντωνυμίας της Ελληνικής (Holton et al. 2012)

	ΕΝΙΚΟΣ					ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ				
	1	2	3			1	2	3		
			ΑΡΣ	ΘΗΛ	ΟΥΔ			ΑΡΣ	ΘΗΛ	ΟΥΔ
ΓΕΝ	μου	σου	του	της	του	μας	μας	τους	τους	τους
ΑΙΤ	με	σε	τον	την	το	μας	σας	τους	τις / τες	τα

Όπως και στην Αλβανική, έτσι και στην Ελληνική οι ασθενείς αυτοί τύποι πραγματώνουν: (α) το άμεσο αντικείμενο του ρήματος οπότε και εμφανίζονται στην αιτιατική πτώση, (β) το έμμεσο αντικείμενο, ή μια βιωματική οντότητα, ή μια 'δοτική' χαριστική ή ηθική οπότε και εμφανίζονται στον τύπο της γενικής. Επίσης σε περίπτωση που συνυπάρχουν κλιτικά που πραγματώνουν το άμεσο αντικείμενο και το έμμεσο αντικείμενο ή μια βιωματική οντότητα ή μια 'δοτική' χαριστική/ηθική τότε δημιουργούνται κλιτικά συμπλέγματα, τα οποία υπακούουν στον περιορισμό ότι το κλιτικό σε γενική προηγείται και ακολουθεί το κλιτικό σε αιτιατική το οποίο όμως πρέπει να είναι υποχρεωτικά στο 3^{ο} πρόσωπο ((Philippaki-)Warburton 1977, Anagnostopoulou 2003, Revithiadou & Spyropoulos 2008). Σε αντίθεση με την Αλβανική, στην οποία η σύναψη των κλιτικών είναι δυνατό να δημιουργεί συγχωνευμένους τύπους (βλ. 736), στην Ελληνική τα κλιτικά δεν συγχωνεύονται με μόνη εξαίρεση τον τύπο της γενικής ενικού του 2^{ου} προσώπου *σου*, ο οποίος προαιρετικά μπορεί να αποβάλλει το φωνήεν και να συγχωνευτεί με το αμέσως επόμενο κλιτικό:

(750) σου το έδωσα ~ σ'το έδωσα

Ομοίως τα κλιτικά στην Ελληνική δε δημιουργούν συγχωνευτικούς τύπους με το μόριο της υποτακτικής, σε αντίθεση με την Αλβανική (βλ. 737).

Όσον αφορά τη θέση, τα κλιτικά στην Ελληνική τοποθετούνται αυστηρά αμέσως μπροστά από το ρηματικό τύπο με εξαίρεση την προστακτική όπου τα κλιτικά τοποθετούνται αυστηρά αμέσως μετά τον ρηματικό τύπο:

(751) α. (δεν) του το έδωσα
β. να (μην) του το δώσεις
γ. (δεν) θα του το δώσεις

(752) δώσε του το

Ως προς το τελευταίο η Ελληνική διαφοροποιείται από την Αλβανική όπου στην προστακτική το κλιτικό προηγείται του ρηματικού τύπου όταν υπάρχει άρνηση και μπορεί να προηγείται ή να ακολουθεί ή να εμφανίζεται ανάμεσα στο θέμα και στην κατάληξη στους καταφατικούς τύπους.

Και οι δυο γλώσσες διαθέτουν δομές κλιτικού διπλασιασμού και αριστερής εκτόπισης, οι οποίες χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο για να δηλώσουν ότι η διπλασιαζόμενη ονοματική φράση αποτελεί μέρος της γνωστής πληροφορίας και το θέμα της πρότασης (Kazazis & Pentheroudakis 1976). Ωστόσο, στην Αλβανική ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός με κάποιους όρους ανεξάρτητα από το αν αυτοί αποτελούν θέμα ή εστία. Έτσι, στην Αλβανική ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός με το έμμεσο αντικείμενο ή τη βιωματική οντότητα ή τη δοτική χαριστική ή ηθική, ακόμη κι όταν αυτό το στοιχείο είναι αόριστο και φέρει έμφαση ή αποτελεί την *εστία* της πρότασης (*focus*). Ομοίως, ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός με το άμεσο αντικείμενο όταν αυτό είναι προσωπική αντωνυμία 1^{ου} και 2^{ου} προσώπου. Αντίθετα, στην Ελληνική ο κλιτικός διπλασιασμός σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι υποχρεωτικός και λαμβάνει χώρα μόνο όταν η διπλασιαζόμενη ονοματική φράση λειτουργεί ως θέμα (βλ. ενδεικτικά Anagnostopoulou 1999, Philippaki-Warburton et al. 2004, Androulakis 2010). Έτσι, για παράδειγμα, και σε αντίθεση με την Αλβανική, όταν το έμμεσο αντικείμενο αποτελεί εστιασμένο συστατικό ο κλιτικός διπλασιασμός αποκλείεται.

(753) α. Η Εύα (της) έστειλε της Άννας λουλούδια
β. Η Εύα (*του) έστειλε ενός κοριτσιού λουλούδια
γ. Η Εύα (*της) έστειλε λουλούδια ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ

(754) α. Ο Γιάννης (με) ρώτησε εμένα
β. Ο Γιάννης (σε) ρώτησε εσένα
γ. Ο Γιαννης (μας) ρώτησε εμάς
δ. Ο Γιάννης (σας) ρώτησε εσάς

(755) α. Ο Γιάννης (*με) ρώτησε ΕΜΕΝΑ
β. Ο Γιάννης (*σε) ρώτησε ΕΣΕΝΑ
γ. Ο Γιαννης (*μας) ρώτησε ΕΜΑΣ
δ. Ο Γιάννης (*σας) ρώτησε ΕΣΑΣ

3.4. Οι χρήσεις των ρηματικών τύπων/συνταγμάτων[*] (Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος, Βασίλειος Σπυρόπουλος & Νικόλαος Σταματογιάννης)

Στις παρακάτω ενότητες παρατίθενται η κατανομή και οι βασικές λειτουργίες των ρηματικών τύπων/συναγμάτων και στις δύο γλώσσες, όπως αυτοί ορίστηκαν με βάση τη δήλωση των σχετικών

[*] Η συγγραφή των ενοτήτων στο 3.4.1 ανήκει στον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο, η συγγραφή των ενοτήτων στο 3.4.2 στον Νικόλαο Σταματογιάννη και των ενοτήτων στο 3.4.3 στον Βασίλη Σπυρόπουλο. Ο σχεδιασμός και η επιστημονική εποπτεία και επιμέλεια των ενοτήτων του συνόλου του υποκεφαλαίου αυτού ανήκουν στον Βασίλη Σπυρόπουλο.

γραμματικών χαρακτηριστικών (χρόνος, όψη, έγκλιση) στο σχετικό κεφάλαιο της ρηματικής μορφοσύνταξης (3.1) και επιχειρείται μία αντιπαραβολική τους μελέτη. Παραθέτουμε τον σχετικό πίνακα με τους ρηματικούς τύπους/συντάγματα των δύο γλωσσών. Ως παράδειγμα χρησιμοποιείται το ίδιο ρήμα και για τις δύο γλώσσες, δηλ. *πλένω* και *laj*, στην ενεργητική φωνή:

(756) Οι παρεμφατικοί τύποι και συντάγματα

ΕΓΚΛΙΣΗ	**ΧΡΟΝΟΣ**	**ΟΨΗ**	**ΕΛΛΗΝΙΚΗ**	**ΑΛΒΑΝΙΚΗ**
ΟΡΙΣΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλένω	laj
		ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ	-	po laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλύνω	-
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	έχω πλύνει	kam larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έπλενα	laja
		ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ	-	po laja
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	έπλυνα	lava
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	είχα πλύνει	kisha larë pata larë
ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλένω	të laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλύνω	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	να έχω πλύνει	të kem larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να έπλενα	te laja
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να έπλυνα	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	να είχα πλύνει	të kisha larë
ΜΕΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΙΚΗ ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλένω	do të laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλύνω	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	θα έχω πλύνει	do të kem larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα έπλενα	do të laja
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα έπλυνα	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	θα είχα πλύνει	do të kisha larë
ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλένε	laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλύνε	

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lakam
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paskam larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lakësha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paskësha larë
ΕΥΚΤΙΚΗ		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lafsha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paça larë

(757) Οι μη παρεμφατικοί τύποι και συντάγματα

	ΑΛΒΑΝΙΚΗ	**ΕΛΛΗΝΙΚΗ**
ΜΗ ΠΑΡΕΜΦΑΤΙΚΟΣ	larë	πλύνει
ΓΕΡΟΥΝΔΙΟ	duke larë	πλένοντας
ΣΤΕΡΗΤΙΚΟ	pa larë	-
ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΟ	për të larë	-
ΑΠΟΛΥΤΟΣ	me të larë	-

3.4.1. Οι λειτουργίες των ρηματικών τύπων/συνταγμάτων της Αλβανικής (Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος, επιμ. Βασίλειος Σπυρόπουλος)

3.4.1.1. Οριστική έγκλιση (mënyra dëftore)

Η Οριστική είναι η κατεξοχήν μη χαρακτηρισμένη έγκλιση καθώς οι ρηματικοί της τύποι/συντάγματα είναι σχετικά ουδετεροποιημένα ως προς την τροπικότητα. Διαθέτει όλες τις δυνατές διακρίσεις και συμπλοκές χρόνου και όψης. Οι αρνητικοί της τύποι σχηματίζονται με το μόριο *nuk/s'* που τοποθετείται πριν από τον τύπο/σύνταγμα.

3.4.1.1.1. Μη συνοπτικός μη παρελθοντικός (Παροντικός) (Ενεστώτας, e tashme)

Ο τύπος αυτός εκφράζει ένα συμβάν το οποίο είτε λαμβάνει χώρα τη στιγμή που εκφέρεται το εκφώνημα είτε εκφράζει μια γενική αλήθεια (που ισχύει τη στιγμή που μιλάμε) είτε επαναλαμβάνεται κατά διαστήματα.

(758) α. Në këtë moment **lexoj** një libër.
σε Δεικ.Αντ-Εν.Αιτ λεπτό-Εν.Αιτ.Αορ διαβάζω-ΜηΠρλ.1Εν ένα βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
'Αυτή τη στιγμή **διαβάζω** ένα βιβλίο.'

β. Tirana **është** kryeqyteti i Shqipërisë.
Τίρανα-Ορ.Ον είμαι-ΜηΠρλ.3Εν πρωτεύουσα-Ον.Ορ Αρθ Αλβανία-Γεν.Ορ
'Τα Τίρανα **είναι** η πρωτεύουσα της Αλβανίας.'

γ. Çdo mëngjes **shëtis** në park.
Κάθε πρωί-Εν.Ον.Αορ περπατάω-ΜηΠρλ.1Εν σε πάρκο-Εν.Αιτ.Αορ
'Κάθε πρωί **περπατάω** στο πάρκο.'

Ο τύπος αυτός, όταν συνοδεύεται από το μόριο *po*, δημιουργεί ένα σύνταγμα το οποίο εξειδικεύεται στη δήλωση της εξελικτικής όψης στο παρόν, δηλ. στο ότι το συμβάν που περιγράφεται στο εκφώνημα είναι σε εξέλιξη. Με αυτόν τον τρόπο δεν απαιτείται κάποια άλλη έκφραση (π.χ. *në këtë moment*, *tani* 'τώρα') που να διασαφηνίζει ότι το συμβάν λαμβάνει χώρα εκείνη τη στιγμή. Κατά τον Κυριαζή (1994: 43) «το μόριο *po* δείχνει ότι η πράξη είναι κάποιας διάρκειας» ενώ ο Newmark (1982: 36, 66) σημειώνει αυτή τη χρήση του *po* ως εμφατική (ως προς τη δήλωση της εξελικτικής όψης):

(759) α. Ai **po ha** mëngjesin në restorant.
Αντ3-Αρσ.Εν.Ον Εξελ τρώω-ΜηΠρλ.3Εν πρωινό-Εν.Αιτ.Ορ σε εστιατόριο-Αιτ.Αορ
'Αυτός τρώει (τώρα) το πρωινό στο εστιατόριο.' (Κυριαζής 1994:34)

β. Mësuesi **po shpjegon** mësimin.
δάσκαλος-Ον.Ορ Εξελ εξηγώ-ΜηΠρλ.3Εν μάθημα-Εν.Αιτ.Ορ
'Ο δάσκαλος εξηγεί (τώρα) το μάθημα.' (Κυριαζής 1994:34)

Η διαφορά ανάμεσα στον απλό παροντικό τύπο και στο εξελικτικό σύνταγμα με το *po* είναι εμφανής στις παρακάτω δύο παραλλαγές της ίδιας πρότασης, όπου δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο που να φανερώνει τη χρονική στιγμή του εκφωνήματος.

(760) α. **Lexon** shumë.
διαβάζω-ΜηΠρλ.3Εν πολύ
'Διαβάζει πολύ (γενικά, είναι διαβαστερός).'

β. **Po lexon** shumë.
Εξελ διαβάζω-ΜηΠρλ.3Εν πολύ
'Διαβάζει πολύ (αυτή τη στιγμή, αυτή την περίοδο).'

3.4.1.1.2. Μη συνοπτικός παρελθοντικός (Παρατατικός, e pakryer)

Ο τύπος αυτός εκφράζει μία διαρκή ή επαναλαμβανόμενη πράξη η οποία τοποθετείται στο παρελθόν, ή μια γενική αλήθεια που ίσχυε στο παρελθόν.

(761) α. Kur erdha në shtëpi, ajo **lante**
Όταν έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν σε σπίτι-Εν.Αιτ.Αορ αυτή πλένω-Πρλ.3Εν
këmishën.
πουκάμισο-Εν.Αιτ.Ορ
'Όταν ήρθα στο σπίτι, αυτή έπλενε το πουκάμισο.'

β. Almati **ishte** kryeqyteti i Kazakstanit.
Άλμα-Άτα είμαι.Πρλ.3Εν πρωτεύουσα-Εν.Ον.Ορ Αρθ Καζακστάν-Γεν.Ορ
'Η Άλμα-Άτα ήταν η πρωτεύουσα του Καζακστάν.'

γ. Jeniçerët i **ndërronin** çdo dy orë
γενίτσαρος-Πλ.Αιτ.Ορ Κλ.Αντ3-Πλ.Αιτ αλλάζω-Πρλ.3Πλ κάθε δύο ώρες-Πλ.Ον.Αορ
me trupa të freskëta.
με στρατιώτης-Πλ.Αιτ.Αορ Αρθ φρέσκος-Πλ.Αιτ
'Τους γενιτσάρους τους αντικαθιστούσαν κάθε δύο ώρες με νέους στρατιώτες.'
(Newmark 1982:68)

Ο τύπος αυτός συνδυάζεται επίσης με το μόριο *po* δημιουργώντας ένα σύνταγμα το οποίο εξειδικεύεται στη δήλωση της εξελικτικής όψης στο παρελθόν. Δηλώνει δηλαδή ένα συμβάν το οποίο ήταν σε εξέλιξη σε κάποια συγκεκριμένη στιγμή στο παρελθόν και αποκλείει το συμβάν αυτό να ήταν επαναλαμβανόμενο ή θαμιστικό (δηλ. να συνέβαινε κατ' επανάληψη ή κατά συνήθεια). Το συγκεκριμένο σύνταγμα είναι λιγότερο συχνό στη χρήση από το αντίστοιχο σύνταγμα με τον παροντικό τύπο.

(762) Kur erdha në shtëpi, ajo **po lante**
όταν έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν σε σπίτι-Εν.Αιτ.Αορ αυτή Εξελ πλένω-Πρλ.3Εν
këmishën.
πουκάμισο-Εν.Αιτ.Ορ
'Όταν ήρθα στο σπίτι, αυτή έπλενε το πουκάμισο.'

3.4.1.1.3. Συνοπτικός παρελθοντικός (Απλός παρελθοντικός, e kryer e thjeshtë)

Ο τύπος αυτός χρησιμοποιείται για τη δήλωση στιγμιαίας ή ολοκληρωμένης πράξης που τοποθετείται στο παρελθόν.

(763) Më **pa**, si po më sheh ti.
Κλ.Αντ1.Εν βλέπω-Συν.Πρλ.3Εν όπως Εξελ Κλ.Αντ1.Εν βλέπω-ΜηΠρλ.2Εν εσύ
'Με είδε, όπως με βλέπεις εσύ.' (Newmark 1982:69)

Μπορεί ακόμη να δηλώσει συμβάντα με κάποια διάρκεια τα οποία όμως παρουσιάζονται στο σύνολο τους ως ολοκληρωμένα. Στην περίπτωση αυτή συνδυάζεται με εκφράσεις όπως *terë jetën* 'σε όλη την ζωή' ή *kurrë* 'ποτέ'.

(764) **Punoi** terë jetën për lirinë e
εργάζομαι-Συν.Πρλ.3Εν όλος ζωή-Εν.Αιτ.Ορ για ελευθερία-Εν.Αιτ.Ορ Αρθ
atdheut dhe kurrë nuk **u** **tremb** nga ndjekjet
πατρίδα-Γεν.Ορ και ποτέ Αρν Παθ φοβάμαι-Συν.Πρλ.3Εν από κυνηγητό-Πλ.Ον.Ορ
e armiqve.
Αρθ εχθροί-Πλ.Γεν.Ορ
'Εργάστηκε όλη του τη ζωή για την ελευθερία της πατρίδας και ποτέ δε φοβήθηκε λόγω του ότι τον κυνηγούσαν οι εχθροί.' (Newmark 1982:70)

Μπορεί επίσης να χρησιμοποιείται για τη δήλωση μελλοντικών συμβάντων ή μιας μελλοντικής διάθεσης του ομιλητή.

(765) Hapuni se ju **shtypa**.
ανοίγομαι-Προστ.2Πλ γιατί Κλ.Αντ2-Πλ.Αιτ τυπώνω-Συν.Πρλ.1Εν
'Ανοιχτείτε (κάντε χώρο) γιατί σας πάτησα.' (Newmark 1982:70)

Μια ιδιαίτερη χρήση του είναι μετά από τον σύνδεσμο *po* με χρονική αναφορά στο μέλλον.

(766) Po s' **erdhe** ti, as ne s' vemi.
Συνδ Αρν έρχομαι-Συν.Πρλ.2Εν εσύ ούτε εμείς Αρν πηγαίνω-ΜηΠρλ.1Πλ
'Αφού δε θα έρθεις ('ήρθες') εσύ, δεν ερχόμαστε ούτε κι εμείς.' (Newmark 1982:71)

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αλβανική υπάρχουν παρελθοντικοί συνοπτικοί τύποι για τα βοηθητικά ρήματα *jam* 'είμαι' (ο τύπος του συνοοπτικού παρελθοντικού μεταφράζεται ως 'υπήρξα' από τον Παπαφίλη 2007: 131) και του *kam* 'έχω'.

(767) **Qe** e bukur, kur e pashë për herë
είμαι-Συν.Πρλ.3Εν Αρθ όμορφη-Θηλ όταν Κλ.Αντ3-Αιτ βλέπω-Συν.Πρλ.1Εν για φορά-Αιτ.Αορ
të parë.
Αρθ πρώτη
'Υπήρξε (ήταν) όμορφη, όταν την είδα για πρώτη φορά.'

Τέλος, σημειώνουμε και τη χρήση του σε παροιμίες ή στερεότυπες παροιμιώδεις εκφράσεις ('γνωμικός αόριστος').

(768) Kush **u** **martua** e nuk **u** **gëzua**.
ποιος Παθ παντρεύω-Συν.Πρλ.3Εν και Αρν Παθ χαίρομαι-Συν.Πρλ.3Εν
'Ποιος παντρεύεται (παντρεύτηκε) και δε χαίρεται (χάρηκε).' (Κυριαζής 1994: 87).

3.4.1.1.4. Συντελεσμένος μη παρελθοντικός (Παρακείμενος, e kryer)

Το σύνταγμα αυτό δηλώνει ένα συμβάν το οποίο έχει ξεκινήσει στο παρελθόν και έχει συντελεστεί αλλά σχετίζεται με το παρόν, είτε γιατί το επηρεάζει (769α), είτε γιατί ισχύει τη στιγμή της εκφώνησης (769β).

(769) α. Ne **kemi** **mbetur** pa komisar.
εμείς έχω-ΜηΠρλ.1Πλ μένω-ΜηΠρμφ χωρίς κομισάριος.Αορ
'Έχουμε μείνει χωρίς κομισάριο.' (Newmark 1982: 72)

β. Ka tre vjet që ma
έχω-ΜηΠρλ.3Εν τρία χρόνια-Πλ.Αορ που Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ+Κλ.Αντ3-Αιτ
ka **molepsur** mola shpirtin.
έχω-ΜηΠρλ.3Εν μολύνω-ΜηΠρμφ σαράκι-Εν.Ον.Ορ ψυχή-Εν.Αιτ.Ορ
'Είναι τρία χρόνια τώρα που μου έχει μολύνει το σαράκι την ψυχή.'
(Newmark 1982:72)

Στον προφορικό λόγο πολύ συχνά προτιμάται το σύνταγμα αυτό αντί του απλού παρελθοντικού.

(770) Librin e **kam** **marrë**
βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ Κλ.Αντ3-Αιτ έχω-ΜηΠρλ.1Εν πάρει-ΜηΠρμφ
(=mora) nga Ana.
(=παίρνω-Συν.Πρλ.1Εν) από Άννα
'Το βιβλίο το έχω πάρει (πήρα) από την Άννα.'

Τέλος, σπανιότερα μπορεί να δηλώνει ένα συμβάν το οποίο δεν έχει συμβεί ακόμη:

(771) Po e gjete librin, ta
Συνδ Κλ.Αντ3-Αιτ βρίσκω-Συν.Πρλ.2Εν βιβλίο-Αιτ.Ορ Κλ.Αντ2-Δοτ+Κλ.Αντ3-Αιτ
kam **falur**.
έχω-ΜηΠρλ.1Εν χαρίζω-ΜηΠρμφ
'Αν βρείς το βιβλίο, θα σ' το έχω χαρίσει.' (Newmark 1982:73)

3.4.1.1.5. Συντελεσμένος παρελθοντικός (Υπερσυντέλικος, më se e kryer)

Το σύνταγμα αυτό έχει διπλή χρήση. Δηλώνει ένα συμβάν στο απώτατο παρελθόν που είτε επηρεάζει μια επόμενη στιγμή στο παρελθόν ('παρακείμενος στο παρελθόν', 772α), είτε ξεκόβεται από αυτήν ('παρελθόν πριν από άλλο παρελθόν', 772β).

(772) α. Filloi të bindej se **ishte**
αρχίζω-Συν.Πρλ.3Εν Υπ νοιώθω-Παθ.Πρλ.3Εν ότι είμαι-Πρλ.3Εν
kthyer në një trung.
μετατρέπομαι-ΜηΠρμφ σε ένα κορμός-Εν.Αιτ.Αορ
'Άρχισε να νοιώθει ότι είχε μετατραπεί σε κορμό δέντρου.' (Newmark 1982:73)

β. Provoi të kujtonte se si **kishte**
προσπαθώ-Συν.Πρλ.3Εν Υπ θυμάμαι-Παθ.Πρλ.3Εν ότι πώς έχω-Πρλ.3Εν
hipur në një pemë.
ανεβαίνω-ΜηΠρμφ σε ένα δέντρο-Εν.Αιτ.Αορ
'Προσπάθησε να θυμηθεί το πώς είχε ανεβεί σε ένα δέντρο.' (Newmark 1982:73)

Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να αντικαταστήσει το αντίστοιχο σύνταγμα της δυνητικής:

(773) Të mos të kisha në vatën time, të **kisha**
Υπ Αρν Κλ.Αντ2-Αιτ έχω-Πρλ.1Εν σε ψυχή.Αιτ.Ορ Κτητ.Θηλ-Αιτ Κλ.Αντ2-Αιτ έχω.Πρλ.1Εν
vrarë (= do të të kisha vrarë).
σκοτώνω-ΜηΠρμφ (= Επιστ Υπ Κλ.Αντ2-Αιτ έχω.Πρλ.1Εν σκοτώσει-ΜηΠρμφ)
'Αν δε σε είχα στην καρδιά μου, θα σε είχα σκοτώσει ('σε είχα σκοτώσει').'
(Newmark 1982:75)

3.4.1.1.6. Συντελεσμένος συνοπτικός παρελθοντικός (e kryer e tejshkuar)

Το σύνταγμα αυτό αποτελεί μια ιδιαιτερότητα της Αλβανικής και προκύπτει από την ύπαρξη συνοπτικών παρελθοντικών τύπων στα βοηθητικά ρήματα. Δηλώνει ένα συμβάν το οποίο έχει ολοκληρωθεί στο παρελθόν πριν από μια άλλη συγκεκριμένη στιγμή στο παρελθόν. Ο Newmark (1982: 75) επισημαίνει ότι το σύνταγμα αυτό ταυτίζεται ως προς τη χρήση με τη δεύτερη βασική λειτουργία του συντελεσμένου παρελθοντικού (υπερσυντέλικου) και για τον λόγο αυτόν τα δύο συντάγματα πολύ συχνά επικαλύπτονται στη χρήση και μπερδεύονται. Στον προφορικό λόγο προτιμάται ο συντελεσμένος παρελθοντικός (υπερσυντέλικος) και αυτό γιατί σιγά-σιγά περιορίζονται στη χρήση οι συνοπτικοί παρελθοντικοί τύποι των δύο βοηθητικών ρημάτων.

(774) Provoi të kujtonte se si **pati**
προσπαθώ-Συν.Πρλ.3Εν Υπ θυμάμαι-Παθ.Πρλ.3Εν ότι πώς έχω-Συν.Πρλ.3Εν
hipur në një pemë.
ανεβαίνω-ΜηΠρμφ σε ένα δέντρο-Εν.Αιτ.Αορ
'Προσπάθησε να θυμηθεί το πώς είχε ανέβει σε ένα δέντρο.' (Newmark 1982: 75)

Μετά το σύνδεσμο *po* ο συντελεσμένος συνοπτικός παρελθοντικός χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια υποθετική πράξη στο απώτατο παρελθόν:

(775) Haram e paç gjirin, po u **pate**
κατάρα Κλ.Αντ3-Αιτ έχω-Ευκτ.3Εν γάλα-Εν.Αιτ.Ορ Συνδ Παθ έχω-Συν.Πρλ.2Εν
rrefyer ti.
αφηγούμαι-ΜηΠρμφ εσύ
'Κρίμα το γάλα που σου έδωσα, αν τους είχες δώσει αναφορά.' (Newmark 1982: 76)

3.4.1.2. Συντάγματα επιστημικής τροπικότητας: Μέλλοντας και Δυνητική

Τα συγκεκριμένα συντάγματα σχηματίζονται με την πρόταξη του μορίου *do* στους τύπους της υποτακτικής.[72] Με τους μη παρελθοντικούς τύπους της υποτακτικής παίρνουμε τους δύο μέλλοντες (απλός και συντελεσμένος), ενώ με τους παρελθοντικούς τύπους παίρνουμε τα δύο συντάγματα της δυνητικής. Παραδοσιακά τα συντάγματα του μέλλοντα εντάσσονται στην οριστική, γιατί εκφράζουν συμβάντα για τα οποία ο ομιλητής είναι σίγουρος ότι θα (ή δε θα) συμβούν στο μέλλον, είναι δηλαδή πεπεισμένος για τις συνθήκες αληθείας τους και σε καμία περίπτωση δεν τις αμφισβητεί. Αντίθετα, τα συντάγματα της δυνητικής στις περισσότερες παραδοσιακές περιγραφές παρουσιάζονται να συνιστούν την αυτόνομη έγκλιση της δυνητικής (βλ. ενδεικτικά Κυριαζής 1994: 244-245, Παπαφίλης 2007: 146-149, Shkurtaj & Hysa 2001: 211-215), ενώ ο Newmark (1982: 88-89) τα εντάσσει στην οριστική ως 'μέλλοντες στο παρελθόν'.

3.4.1.2.1. Μέλλοντας (e ardhme)

Η Αλβανική διαθέτει δύο συντάγματα μέλλοντα, τον απλό και τον συντελεσμένο, τα οποία σχηματίζονται από τους τύπους της μη παρελθοντικής και της συντελεσμένης μη παρελθοντικής υποτακτικής αντίστοιχα, και δεν κάνει διάκριση μεταξύ συνοπτικού και μη συνοπτικού μέλλοντα. Έτσι ο απλός μέλλοντας μπορεί να δηλώνει συμβάντα στιγμιαία (776γ), διαρκή, εξελικτικά (776β), επαναλαμβανόμενα ή θαμιστικά (776α). Η κατάλληλη δήλωση αποσαφηνίζεται είτε από το περικείμενο είτε από τους κατάλληλους προσδιορισμούς. Οι πράξεις που δηλώνονται με μέλλοντα μπορεί να είναι στιγμιαίες, θαμιστικές ή διαρκείς, πληροφορίες που όταν χρειάζονται εμφανίζονται εκφραστικά (με χρονικούς προσδιορισμούς).

(776) α. **Do të** të **dhuroj** diçka çdo ditë.
Μελ Υπ Κλ.Αντ2-Εν.Δοτ χαρίζω-Υπ.ΜηΠρλ.1Εν κάτι κάθε μέρα
'Θα σου χαρίζω κάτι κάθε μέρα.'
β. Nesër **do të shkojmë** në fshat.
αύριο Μελ Υπ πάω-Υπ.ΜηΠρλ.1Πλ σε χωριό-Εν.Αιτ.Αορ
'Αύριο θα πάμε στο χωριό.'
γ. Do ta vrasë Agimin.
Μελ Υπ+Κλ.Αντ3-Αιτ σκοτώνω-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν Αγκίμ-Αιτ.Ορ
'Θα σκοτώσει τον Αγκίμ.'

[72] Εναλλακτικά τα συντάγματα αυτά σχηματίζονται στην επίσημη εκδοχή της Γκέκικης με το βοηθητικό ρήμα *kam* + *për të* + μη παρεμφατικό τύπο, ή στη γνήσια Γκέκικη με το βοηθητικό ρήμα *kam* + *me* + μη παρεμφατικό τύπο της Γκέκικης.

Ο συντελεσμένος μέλλοντας (e ardhme e përparshme) χρησιμοποιείται για να δηλώσει ένα συμβάν το οποίο θα ολοκληρωθεί στο μέλλον πριν από κάποιο συγκεκριμένο χρονικό σημείο.

(777) **Do të kesh mësuar** shqip, derisa
Μελ Υπ έχω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν μαθαίνω-ΜηΠρμφ αλβανικά μέχρι
të kthehesh nga Elbasan.
Υπ επιστρέφω-Παθ.Υπ.ΜηΠρλ.2Εν από Ελμπασάν-Ον.Αορ
'Θα έχεις μάθει αλβανικά, μέχρι να γυρίσεις από το Ελμπασάν.'

3.4.1.2.2. Δυνητική (mënyra kushtore)

Η δυνητική διαθέτει δύο συντάγματα τα οποία σχηματίζονται από τους τύπους της παρελθοντικής και της συντελεσμένης παρελθοντικής υποτακτικής αντίστοιχα. Δηλώνει κατά βάση το αντίθετο του πραγματικού, δηλ. ένα μη πραγματοποιημένο συμβάν (778α), αλλά και κάτι το οποίο θα μπορούσε ή μπορεί να συμβεί αν εκπληρώνονταν ή εκπληρωθούν κάποιες προϋποθέσεις. Ο συντελεσμένος τύπος τονίζει το ότι το συμβάν δεν πραγματοποιήθηκε στο παρελθόν και ως εκ τούτου δεν αφήνει περιθώρια στη δυνατότητα πραγματοποίησής του υπό άλλες συνθήκες. Με αυτή τους την ιδιότητα τα συντάγματα της δυνητικής εμφανίζονται στο σκέλος της απόδοσης των υποθετικών λόγων του μη πραγματικού (778β-δ).

(778) α. Isha i bindur që **do të fitoja**.
είμαι-Συν.Πρλ.1Εν Αρθρ πεπεισμένος ότι Επιστ Υπ νικώ-Πρλ.Υπ.1Εν
'Ήμουν πεπεισμένος ότι θα νικούσα.' (Κυριαζής 1994:283)

β. **Do të mësoja** më mire, po të kisha kohë.[73]
Επιστ Υπ μαθαίνω-Συν.Πρλ.1Εν πιο καλά Συνδ Υπ έχω-Συν.Πρλ.1Εν χρόνος-Αιτ.Αορ
'Θα μάθαινα πιο καλά, αν είχα χρόνο.' (Shkurtaj & Hysa 2001: 213)

[73] Εναλλακτικά:

(α) **Kisha për të mësuar** më mire, po të kisha kohë.
έχω-Συν.Πρλ.1Εν για Υπ μαθαίνω-ΜηΠρμφ πιο καλά Συνδ Υπ έχω-Συν.Πρλ.1Εν χρόνος.Αιτ.Αορ

(β) **Kisha me mësue** mire, po të kisha kohë
έχω-Συν.Πρλ.1Εν Συνδ μαθαίνω-ΜηΠρμφ πιο καλά Συνδ Υπ έχω-Συν.Πρλ.1Εν χρόνος.Αιτ.Αορ
'Θα μάθαινα πιο καλά, αν είχα χρόνο.' (Shkurtaj & Hysa 2001: 213)

γ. **Do të hapja** një dyqan, po të kisha leje.[74]
Επιστ Υπ ανοίγω-Συν.Πρλ.1Εν ένα μαγαζί Συνδ Υπ έχω-Συν.Πρλ.1Εν άδεια-Αιτ.Αορ
'Θα άνοιγα ένα μαγαζί, αν είχα άδεια.' (Shkurtaj & Hysa, 2001:213)

δ. **Do të kisha mësuar** më mire,
Επιστ Υπ έχω-Συν.Πρλ.1Εν μαθαίνω-ΜηΠρμφ πιο καλά
po të kisha pasur kohë.
Συνδ Υπ έχω-Συν.Πρλ.1Εν έχω-μηΠρμφ χρόνος-Αιτ.Αορ
'Θα είχα μάθει, αν είχα χρόνο.' (Shkurtaj & Hysa, 2001:213)

3.4.1.3. Υποτακτική έγκλιση (mënyra lidhore)

Η υποτακτική έγκλιση είναι η χαρακτηριστική έγκλιση στην οποία βρίσκεται το ρήμα μιας δευτερεύουσας συμπληρωματικής πρότασης και εξαρτάται τις περισσότερες φορές από ένα λεξικό ρήμα ή από ένα τροπικό ρήμα ή από μια απρόσωπη έκφραση. Ακόμη, με υποτακτική εκφέρονται κι κάποιες άλλες δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με ειδικούς συνδέσμους. Η υποτακτική όμως μπορεί να βρεθεί και σε κύριες προτάσεις και τότε, όπως επισημαίνει ο Newmark (1982: 78), εκφράζει την επιθυμία ή την πρόθεση του ομιλητή για την πραγματοποίηση ενός συμβάντος, σε αντίθεση με την αλήθεια ή το ψεύδος της που εκφράζει η οριστική. Με την υποτακτική εξαρτημένη από διάφορα άλλα στοιχεία εκφράζονται επίσης και διάφορες άλλες τροπικότητες σχετικές με την πιθανότητα, την επιθυμία ή την υποχρέωση πραγματοποίησης ενός συμβάντος (Newmark 1982: 78). Η υποτακτική διαθέτει τέσσερα συντάγματα, μη παρελθοντική, παρελθοντική, συντελεσμένη μη παρελθοντική και συντελεσμένη παρελθοντική, και σχηματίζεται με την πρόταξη του χαρακτηριστικού μορίου *të* πριν από τον αντίστοιχο ρηματικό τύπο. Οι ρηματικοί τύποι της υποτακτικής ταυτίζονται με αυτούς της οριστικής εκτός από το 2Εν και το 3Εν του μη παρελθοντικού τύπου όπου εμφανίζονται οι χαρακτηριστικές καταλήξεις *-sh* και *-(j)ë*. Διαφορετικούς τύπους έχουν επίσης και τα βοηθητικά ρήματα *jam* 'είμαι' και *kam* 'έχω', τα οποία στην υποτακτική αλλάζουν το θεματικό τους φωνήεν, δηλ. *të jem* και *të kem*. Η υποτακτική σχηματίζει τους αρνητικούς της τύπους με το αρνητικό μόριο *mos*, το οποίο τοποθετείται ανάμεσα στο *të* και τον ρηματικό τύπο. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην υποτακτική δε γίνεται διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης και μολονότι η μη παρελθοντική και η παρελθοντική υποτακτική χρησιμοποιεί τύπους που μορφολογικά είναι χαρακτηρισμένοι ως μη συνοπτικοί, οι τύποι αυτοί χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τόσο τη μη συνοπτική (διάρκεια, επανάληψη, κλπ) όσο και τη συνοπτική (ολοκληρωμένο, στιγμιαίο) όψη. Με άλλα λόγια έχουμε το φαινόμενο της ουδετεροποίησης της όψης.

[74] Εναλλακτικά:

(α) **Kisha për të hapur** një dyqan, po të kisha leje.
έχω-Συν.Πρλ.1Εν για Υπ ανοίγω-ΜηΠρμφ ένα μαγαζί Συνδ Υπ έχω-Συν.Πρλ.1Εν άδεια-Αιτ.Αορ

(β) **Kisha me hapë** një dyqan, po të kisha leje.
έχω-Συν.Πρλ.1Εν Συνδ ανοίγω-ΜηΠρμφ ένα μαγαζί Συνδ Υπ έχω-Συν.Πρλ.1Εν άδεια-Αιτ.Αορ
'Θα άνοιγα ένα μαγαζί αν είχα άδεια.' (Shkurtaj & Hysa, 2001:213)

3.4.1.3.1. Μη παρελθοντική υποτακτική (Ενεστώτας υποτακτικής, mënyra lidhore koha e tashme)

Η μη παρελθοντική υποτακτική σε δευτερεύουσες συμπληρωματικές προτάσεις εξαρτάται από λεξικά ρήματα σε μη παρελθοντικό ή σε μελλοντικό τύπο ή από τροπικά ρήματα (*mund* 'μπορεί', *duhet* 'πρέπει') και εκφράσεις (*është e nevojshme* 'είναι αναγκαίο'):

(779) Mund /duhet /është e nevojshme **ta lexosh**
μπορεί/πρέπει/είναι Αρθ αναγκαίο-Θηλ Υπ+Κλ.Αντ3-Αιτ διαβάζω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν
librin.
βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
'Μπορεί/πρέπει/είναι αναγκαίο να διαβάσεις το βιβλίο.'

Με την υποτακτική αυτή εκφέρονται επίσης και δευτερεύουσες τελικές και υποθετικές προτάσεις που εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους *që*, *me qëllim që*, *në menyrë që* και τον υποθετικό σύνδεσμο *po*.

(780) Kam vendosur të lexoj librin.
έχω-ΜηΠρλ.1Εν αποφασίζω-ΜηΠρμφ Υπ διαβάζω-Υπ.ΜηΠρλ.1Εν βιβλίο-Αιτ.Ορ
që të shkruaj (=për të shkruar) një projekt të mirë.
Συνδ Υπ γράφω-Υπ.ΜηΠρλ.1Εν ένας εργασία Αρθ καλός
'Έχω αποφασίσει να διαβάσω το βιβλίο για να γράψω μια καλή εργασία.'

Η υποτακτική είναι δυνατό να εμφανίζεται προαιρετικά σε διάφορες δευτερεύουσες προτάσεις και μετά από συγκεκριμένους συνδέσμους, οπότε και δίνει τη σημασιολογική απόχρωση της σχετικής αλήθειας ή του (μελλοντικού) ενδεχόμενου. Έτσι μπορεί να εμφανίζεται σε χρονικές προτάσεις που εισάγονται με τα *sapo* 'μόλις', *para se/përpara se* 'πριν', *derisa* 'μέχρι να', *si* 'σαν', *pasi* 'αφού', *kur* 'όταν', *sa/porsa* 'με το που', σε παραχωρητικές προτάσεις που εισάγονται με το *edhe sikur* 'κι αν', σε προτάσεις που εισάγονται με τα *sa herë që* 'όσες φορές κι αν', *kudo që* 'όπου κι αν', *nga do që* 'απ' όπου κι αν', *ku* 'όπου', *nga* 'απ' όπου', *sa* 'όσο', *sado që* 'όσο κι αν', *sido/sido që* 'όπως κι αν' και σε προτάσεις που εισάγονται με το αντιθετικό *në vend që* 'αντί να', καθώς επίσης και σε άμεσες ή πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις που εισάγονται με τα ερωτηματικά *kush* 'ποιος', *cili* 'ποιος', *sa* 'πόσο', *ç'* 'τι':

(781) α. Sapo **të vijë**, do të shkojmë në shtëpi.
μόλις Υπ έρχομαι-ΜηΠρλ.Υπ.3Εν, Μελ Υπ πάω-ΜηΠρλ.1Πλ σε σπίτι-Αιτ.Αορ
'Μόλις έρθει, θα πάμε σπίτι.'

β. Do të qëndroj këtu derisa **të vijë**.
Μελ Υπ κάθομαι-ΜηΠρλ.1Εν εδώ μέχρι Υπ έρχομαι-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν
'Θα κάτσω εδώ μέχρι να έρθει.'

γ. Para se **të qeshin**, ishin të mërzitur.
πριν ότι Υπ γελάω-ΜηΠρλ.3Εν είμαι-Συν.Πρλ.3Πλ Αρθ-Πλ στεναχωρημένος
'Πριν γελάσουν, ήταν στεναχωρημένοι.'

δ. Këtu ka qiell sa **të duash**.
εδώ έχω-ΜηΠρλ.3Εν ουρανός-Αορ όσο Υπ θέλω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν
'Εδώ έχει ουρανό όσο θες.' (Newmark 1982: 79)

ε. Kudo që **të shkosh**, të merr malli
όπου Συνδ Υπ πάω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν Κλ.Αντ2-Εν παίρνω-ΜηΠρλ.2Εν πόνος-Ον.Ορ
për atdheun.[75]
για πατρίδα-Αιτ.Ορ
'Όπου και να πας, σε παίρνει ο πόνος για την πατρίδα.'

(782) α. Nuk di sa **të lexoj**.
Αρν ξέρω-ΜηΠρλ.1Εν πόσο Υπ διαβάζω-ΜηΠρλ.1Εν
'Δεν ξέρω πόσο να διαβάσω. '

β. Nuk di kë **të ftoj**.
Αρν ξέρω-ΜηΠρλ.1Εν ποιον Υπ καλώ-ΜηΠρλ.1Εν
'Δεν ξέρω ποιον να καλέσω.'

γ. Ç' **të lexoj**?
Τι Υπ διαβάζω-ΜηΠρλ.1Εν
'Τι να διαβάσω;'

Ακόμη, η μη παρελθοντική υποτακτική μετά από προτρεπτικά, λεκτικά και βουλητικά ρήματα δηλώνει προσταγές και προτροπές στον πλάγιο λόγο:

(783) Më tha / këshilloi **të shkoj** në Athinë.
Κλ.Αντ1-Εν λέω-Συν.Πρλ.3Εν/συμβουλεύω-Συν.Πρλ.3Εν Υπ πάω-ΜηΠρλ.1Εν σε Αθήνα.Αορ
'Μου είπε/Με συμβούλεψε να πάω στην Αθήνα.'

Τέλος, η μη παρελθοντική υποτακτική στις κύριες προτάσεις μπορεί να δηλώνει τη διάθεση ή την πρόθεση του ομιλητή να κάνει κάτι, προτροπή, συμβουλή ή προσταγή προς τρίτους, ευχή, κλπ.

(784) α. **Të shkosh** në qytet!
Υπ πάω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν σε πόλη
(= Shko në qytet!)
πηγαίνω-Προστ.2Εν σε πόλη
'Να πας στην πόλη! = Πήγαινε στην πόλη!'

[75] Πρβλ.:

(i) Kudo që shkove, të more malli për atdheun.
όπου Συνδ πάω-Συν.Πρλ.2Εν Κλ.Αντ2-Εν παίρνω-Συν.Πρλ.2Εν πόνος-Ον.Ορ για πατρίδα-Αιτ.Ορ
'Όπου κι αν πήγες, σε πήρε ο πόνος για την πατρίδα.'

β. **Të rrosh** sa malet!
Υπ ζω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν όσο βουνά
(= Rrofsh sa malet!)
ζω-Ευκτ.Παρ.2Εν όσο βουνά
'Να ζήσεις όσο τα βουνά!' (Παπαφίλης 2007: 149)

(785) α. **Lë të shkoj** në qytet!
Ας Υπ πάω-ΜηΠρλ.1Εν σε πόλη
β. **Të shkoj** në qytet!
Υπ πάω-ΜηΠρλ.1Εν σε πόλη
'Ας πάω στην πόλη!'

3.4.1.3.2. Παρελθοντική υποτακτική (Παρατατικός υποτακτικής, mënyra lidhore koha e pakryer)

Η παρελθοντική υποτακτική στις δευτερεύουσες προτάσεις εξαρτάται από ρήματα που βρίσκονται σε παρελθοντικό χρόνο ανεξάρτητα από το αν δηλώνουν πραγματοποιημένο ή μη πραγματοποιημένο συμβάν.

(786) Vendosja /Vendosa **të mësoja** frëngjisht.
αποφασίζω-Πρλ.1Εν/αποφασίζω-Συν.Πρλ.1Εν Υπ μαθαίνω-Πρλ.1Εν γαλλικά
'Αποφάσιζα/Αποφάσισα να μάθω γαλλικά.'

Σε κύρια πρόταση εκφράζει ευχή ή επιθυμία:

(787) **Të mësoja** frëngjisht!...
Υπ μαθαίνω-Πρλ.1Εν γαλλικά
'Να μάθαινα γαλλικά!...'

Η κατανομή της παρελθοντικής υποτακτικής είναι ίδια με αυτή της μη παρελθοντικής και εμφανίζεται σε διάφορες δευτερεύουσες προτάσεις, συμπληρωματικές και μη. Έτσι, μπορεί να εμφανίζεται σε συμπληρωματικές προτάσεις μετά από τροπικά ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις σε παρελθοντικό τύπο:

(788) α. Ne mundem **ta kalonim** rrugën.
εμείς μπορώ-1Πλ Υπ+Κλ.Αντ3-Αιτ περνώ-Πρλ.1Πλ δρόμος-Αιτ.Ορ
'Μπορέσαμε να περάσουμε το δρόμο.'
β. Duhej **të shkonte** në bregdet.
πρέπει-Πρλ.3Εν Υπ πάω-Πρλ.3Εν σε ακτή-Αιτ.Αορ
'Έπρεπε να πάει στην ακτή.'

Επίσης, χρησιμοποιείται προαιρετικά σε δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με διάφορα στοιχεία, όπως αυτά περιγράφτηκαν στην προηγούμενη ενότητα, για να δηλώσει πιθανά ή μη

πραγματοποιημένα συμβάντα. Χαρακτηριστική είναι και η χρήση της παρελθοντικής υποτακτικής σε υποθετικές προτάσεις που εισάγονται με το σύνδεσμο *po* στους υποθετικούς λόγους του μη πραγματικού.

(789) Po **ta** **mësoja** mësimin,
Συνδ Υπ+Κλ.Αντ3-Αιτ μαθαίνω-Πρλ.1Εν μάθημα-Αιτ.Ορ
do ta kujtoja sot.
Επιστ Υπ+Κλ.Αντ3-Αιτ θυμάμαι-Πρλ.1Εν σήμερα
'Αν μάθαινα το μάθημα, θα το θυμόμουν σήμερα.'

Εμφανίζεται ακόμη σε κύριες ή πλάγιες ερωτήσεις όταν το ρήμα εκφράζει το πιθανό ή το μη-πραγματικό:

(790) Si **të qëndronte** në një shtëpi tok me atë?
πώς Υπ κάθομαι-Πρλ.3Εν σε ένα σπίτι μόνος με Αντ3-Αρσ.Εν.Αιτ
'Πώς να καθόταν στο ίδιο σπίτι μαζί με αυτόν;' (Newmark 1982: 83)

Τέλος, χρησιμοποιείται και σε εκφραστικές γλωσσικές πράξεις (θυμός, οργή, έκπληξη, επιθυμία).

(791) Ç' **të shikoje**!
τι Υπ βλέπω-Πρλ.2Εν
'Τι θέαμα!'

3.4.1.3.3. Συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική (Παρακείμενος υποτακτικής, mënyra lidhora koha e kryer)

Η συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική έχει την ίδια κατανομή με αυτή της μη παρελθοντικής υποτακτικής, όμως αναφέρεται σε συμβάντα του παρελθόντος που εξακολουθούν να επηρεάζουν ή να διαρκούν έως το παρόν.

(792) Ka rrëzik që Salih Protopapa **të ketë** **zënë**
υπάρχει κίνδυνος Συνδ Σαλίχ Πρωτόπαπας Υπ έχω-ΜηΠρλ.Υπ.3Εν πιάνω-ΜηΠρμφ
grykat.
στενό-Πλ.Αιτ.Ορ
'Υπάρχει κίνδυνος ο Σαλίχ Πρωτόπαπας να έχει καταλάβει τα στενά.' (Newmark 1982: 84)

Όταν εξαρτάται από τα τροπικά ρήματα *mund* 'μπορεί' και *duhet* 'πρέπει' στον μη παρελθοντικό τύπο δηλώνει πιθανότητα ή επιστημικό συμπέρασμα.

(793) Ata mund /duhet **të kenë** **ardhur**.
αυτοί μπορεί/πρέπει Υπ έχω-Υπ.ΜηΠρλ.3Πλ έρχομαι-ΜηΠρμφ
'Αυτοί μπορεί/πρέπει να έχουν έρθει.' (Newmark 1982: 84)

Εμφανίζεται επίσης και σε προτάσεις που εισάγονται με τα: *si* ‘σαν’, *pasi* ‘αφού’, *kur* ‘όταν’, *kudo që* ‘όπου κι αν’, *nga do që* ‘απ’ όπου κι αν’, *sado që* ‘όσο κι αν’, *sido/sido që* ‘όπως κι αν’, *edhe sikur* ‘κι αν’. Όταν ακολουθεί χρονικούς συνδέσμους και το ρήμα της κύριας πρότασης είναι σε μέλλοντα, τότε η συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική ταυτίζεται νοηματικά με το συντελεσμένο μέλλοντα.

(794) α. Pyesin sikur **të kemi ardhur** këtu
ρωτώ-ΜηΠρλ.3Πλ σαν Υπ έχω-ΜηΠρλ.1Πλ έρχομαι-ΜηΠρμφ εδώ
për të bërë sehir.
για Υπ κάνω-ΜηΠρμφ χάζι
‘Ρωτάνε σαν να (λες και) έχουμε έρθει εδώ για να κάνουμε χάζι.’

β. Kur **të ketë hyrë** në thellësi,
όταν Υπ έχω-ΜηΠρλ.Υπ.3Εν μπαίνω-ΜηΠρμφ σε βάθος
ti do të hapesh zjarr.
εσύ Μελ Υπ ανοίγω-ΜηΠρλ.Υπ.2Εν φωτιά-Αιτ.Αορ
‘Όταν (θα) έχει μπει βαθιά, εσύ θα ανάψεις φωτιά.’ (Newmark 1982: 85)

Στις ευθείες και πλάγιες ερωτήσεις η συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική δείχνει μια αμφιβολία.

(795) **Të ketë qënë** Kozmai?
Υπ έχω-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν είμαι-ΜηΠρμφ Κοσμάς-Ον.Ορ
‘Λες να ήταν ο Κοσμάς;’ (Newmark 1982: 85)

Τέλος, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει προσταγές που πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί έως μία ορισμένη στιγμή στο μέλλον.

(796) Kjo punë **të ketë marrë** fund gjer nesër!
αυτή δουλειά Υπ έχω-ΜηΠρλ.Υπ.3Εν παίρνω-ΜηΠρμφ τέλος μέχρι αύριο
‘Αυτή η δουλειά να έχει τελειώσει μέχρι αύριο!’ (Newmark 1982: 85)

3.4.1.3.4. Συντελεσμένη παρελθοντική υποτακτική (Υπερσυντέλικος υποτακτικής, mënyra lidhora koha më se e kryer)

Η συντελεσμένη παρελθοντική υποτακτική στις δευτερεύουσες συμπληρωματικές προτάσεις έχει σε γενικές γραμμές την κατανομή και τη σημασία της παρελθοντικής υποτακτικής δηλώνοντας επιπλέον ένα συμβάν το οποίο έχει συντελεστεί στο παρελθόν. Μπορεί να εξαρτάται από τον μη παρελθοντικό τύπο του *mund* ‘μπορεί’ και από τον παρελθοντικό τύπο *duhet* ‘πρέπει’ και στην περίπτωση αυτή, όπως και η συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική, δηλώνει μια πιθανότητα ή ένα επιστημικό συμπέρασμα για κάτι το οποίο (μπορεί να) ολοκληρώθηκε στο παρελθόν.

(797) Ata mund /duhej **të kenë ardhur**.
αυτοί μπορεί/πρέπει-Πρλ.3Εν Υπ έχω-Πρλ.3Πλ έρχομαι-ΜηΠρμφ
'Αυτοί μπορεί/πρέπει να έχουν έρθει.' (Newmark 1982: 85)

Εμφανίζεται επίσης σε προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους *po* (υπόθεση σε υποθετικό λόγο του μη πραγματικού) και *sikur* 'σαν να, λες και'.

(798) α. Do të kisha mësuar, po **të kisha pasur** kohë.
Επιστ Υπ έχω-Πρλ.1Εν μαθαίνω-ΜηΠρμφ Συνδ Υπ έχω-Πρλ.1Εν έχω-ΜηΠρμφ χρόνο
'Θα είχα μάθει, αν είχα χρόνο.' (Shkurtaj & Hysa 2001: 213)

β. Më shehte sikur **t**'i **kisha**
Κλ.Αντ1 βλέπω-Πρλ.3Εν σαν Υπ+Κλ.Αντ3-Δοτ έχω-Πρλ.1Εν
vrarë nënen.
σκοτώνω-ΜηΠρμφ μάνα-Αιτ.Ορ
'Με κοιτούσε σαν να του είχα σκοτώσει τη μάνα.'

Σε κύρια πρόταση δηλώνει ευχή που δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί πια.

(799) **Ta kisha gjetur** këtu!
Υπ+Κλ.Αντ3-Αιτ έχω-Πρλ.1Εν βρίσκω-ΜηΠρμφ εδώ
'Να το είχα βρεί εδώ!' (Newmark 1982:86)

3.4.1.4. Ευκτική έγκλιση (mënyra dëshirore)

Η ευκτική έγκλιση εκφράζει κατά κύριο λόγο ευχές και επιθυμίες, και γι' αυτό συναντάται συχνότατα σε στερεότυπες και παροιμιώδεις εκφράσεις και ευχές. Χρησιμοποιείται όταν πρέπει να δηλωθεί κάτι πιο πολύ από μια απλή επιθυμία που δηλώνεται με υποτακτική. Η άρνησή της γίνεται με το μόριο *mos* και έχει δύο τύπους, τον μη παρελθοντικό (ενεστώτας ευκτικής, mënyra dëshirore koha e tashme) και τον συντελεσμένο (παρακείμενος ευκτικής, mënyra dëshirore koha e kryer).

(800) α. Ju **bëftë** mirë!
Κλ.Αντ2-Πλ.Δοτ κάνω-Ευκτ.3Εν καλά
'Καλή όρεξη!'

β. **Shkofsh** e **ardhsh**!
πάω-Ευκτ.2Εν και έρχομαι-Ευκτ.2Εν
'Καλό ταξίδι!'

γ. Mirupafshim!
(= mirë u **pafshim**)
καλά Παθ βλέπω-Ευκτ.1Πλ
'Αντίο!'

δ. **Qofshi** shëndoshë!
είμαι-Ευκτ.2Πλ υγιής
'Να είστε υγιής!'

Οι ευχές και οι στερεότυπες εκφράσεις σε ευκτική εκφέρονται σχεδόν πάντα με τον μη παρελθοντικό τύπο. Η συντελεσμένη ευκτική είναι εξαιρετικά σπάνια σε αυτά τα περιβάλλοντα.

(801) E moj parti, të **qofsha falë** për gëzime
Ε βρε πάρτι Κλ.Αντ2-Εν.Αιτ έχω-Ευκτ.1Εν ευχαριστώ-ΜηΠρμφ για χαρές
që na jep!
που Κλ.Αντ1-Πλ.Δοτ δίνω-ΜηΠρλ.2Εν
'Ε βρε πάρτι, μακάρι να σε έχω ευχαριστήσει για τις χαρές που μας δίνεις!'
(Newmark 1982: 90)

Χαρακτηριστική είναι η χρήση της ευκτικής σε υποθετικές και παραχωρητικές/εναντιωματικές προτάσεις που εισάγονται με τα *në* 'αν' και *edhe në* 'ακόμα και αν'. Οι υποθετικές/παραχωρητικές αυτές προτάσεις ισοδυναμούν με τις αντίστοιχες προτάσεις που εισάγονται με τα *po* και *edhe po* και εκφέρονται με τους αντίστοιχους τύπους της υποτακτικής.

(802) α. Në **ardhtë** ai, unë s' do të vij.
Συνδ έρχομαι-Ευκτ.3Εν αυτός, εγώ Αρν Μελ Υπ έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν
'Αν έρθει αυτός, εγώ δε θα έρθω.'

β. Në **paçim punuar** edhe ne kështu për ngritjen
Συνδ έχω-Ευκτ.1Πλ δουλεύω-ΜηΠρμφ εμείς έτσι για άνοδος-Αιτ.Ορ
e kooperativës, vaj halli!
Αρθ συνεταιρισμός-Γεν.Ορ αμάν χάλι
'Αν είχαμε δουλέψει κι εμείς έτσι για την ανάπτυξη του συνεταιρισμού, αμάν χάλι!
(Newmark 1982: 90)

γ. Po në më **pastë pritur**?!...
Συνδ Συνδ Κλ.Αντ1-Εν έχω-Ευκτ.3Εν περιμένω-ΜηΠρμφ
'Κι αν δε με περίμενε; (φαντάσου τι θα είχε συμβεί…)' (Newmark 1982: 90)

Χαρακτηριστική είναι επίσης και η χρήση του 3Εν της μη παρελθοντικής ευκτικής του *jam* 'είμαι' μετά από τα *kushdo/cilido* 'οποιοσδήποτε', *kudo* 'οπουδήποτε', *kurdo* 'οποτεδήποτε':

(803) Fol-më, thuaj, cilido **qoftë**!
μιλώ-Προστ.2Εν-Κλ.Αντ1 λέω-ΜηΠρλ.1Εν όποιος είμαι-Ευκτ.3Εν
'Μίλα μου, λέω, όποιος και να 'ναι (εκεί)!' (Newmark 1982: 90)

3.4.1.5. Επιφωνηματική ή θαυμαστική έγκλιση (mënyra habitore)

Η επιφωνηματική έγκλιση αποτελεί ιδιαιτερότητα της αλβανικής γλώσσας. Εκφράζει πραγματικές μεν πράξεις κι γι' αυτό είναι δυνατόν να αντικατασταθεί από αντίστοιχους τύπους της οριστικής, αλλά χρησιμοποιείται για να δοθεί έμφαση στα συναισθήματα του ομιλητή (έκπληξη, θαυμασμός, ειρωνεία, οργή). Η άρνησή της είναι η ίδια με αυτή της οριστικής (*nuk/s'*). Διαθέτει τέσσερις τύπους, τη μη παρελθοντική επιφωνηματική (ενεστώτα επιφωνηματικής, mënyra habitore koha e tashme), την παρελθοντική επιφωνηματική (παρατατικός επιφωνηματικής, mënyra habitore koha e pakryer), τη συντελεσμένη μη παρελθοντική επιφωνηματική (παρακείμενος επιφωνηματικής, mënyra habitore koha e kryer) και τη συντελεσμένη παρελθοντική επιφωνηματική (υπερσυντέλικος επιφωνηματικής, mënyra habitora koha më se e kryer). Σύμφωνα με τον Κυριαζή (1994: 226), από τους τύπους της θαυμαστικής χρησιμοποιούνται συχνότερα ο μη παρελθοντικός και ο συντελεσμένος μη παρελθοντικός.

(804) α. Sot **bëka** ftohtë!
σήμερα κάνω-Επιφ.ΜηΠρλ.3Εν κρύο
'Σήμερα κάνει κρύο!' (μη αναμενόμενο, ξαφνιασμός)
Πρβλ.:
β. Sot bën ftohtë.
σήμερα κάνει.ΜηΠρλ.3Εν κρύο
'Σήμερα κάνει κρύο.' (ουδέτερο εκφώνημα)

(805) α. Dyqani **qenka** **mbyllur** herët!
μαγαζί-Ορ έχω-Επιφ.ΜηΠρλ.3Εν κλείνω-ΜηΠρμφ νωρίς
'Το μαγαζί έκλεισε νωρίς!' (έκπληξη)
Πρβλ.:
β. Dyqani është mbyllur herët.
μαγαζί-Ορ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν κλείνω-ΜηΠρμφ νωρίς
'Το μαγαζί έχει κλείσει νωρίς.' (ουδέτερο εκφώνημα)

(806) α. Ata nuk **flitkan** anglisht!
αυτοί Αρν μιλώ-Επιφ.ΜηΠρλ.3Πλ αγγλικά
'Αυτοί δε μιλάνε αγγλικά!' (έκπληξη)
Πρβλ.:
β. Ata nuk flasin anglisht.
αυτοί Αρν μιλώ-ΜηΠρλ.3Πλ αγγλικά
'Αυτοί δε μιλάνε αγγλικά.' (ουδέτερο εκφώνημα) (Κυριαζής 1994: 226)

(807) α. Shumë shtrenjtë e **paske** **shitur!**
πολύ ακριβά Κλ.Αντ3-Αιτ έχω-Επιφ.ΜηΠρλ.2Εν πουλώ-ΜηΠρμφ
'Πολύ ακριβά το πούλησες!' (ειρωνεία)

Πρβλ.:
β. Shumë shtrenjtë e ke shitur!
πολύ ακριβά Κλ.Αντ3-Αιτ έχω-ΜηΠρλ.2Εν πουλώ-ΜηΠρμφ
'Πολύ ακριβά το πούλησες!' (σχεδόν ουδέτερο εκφώνημα) (Κυριαζής 1994:226)

(808) α. Sa bukur **qenka** **veshur**!
πόσο ωραία είμαι-Επιφ.ΜηΠρλ.3Εν ντύνομαι-ΜηΠρμφ
'Πόσο ωραία ντύθηκες!' (έντονος θαυμασμός)
Πρβλ.:
β. Sa bukur është veshur!
Πόσο ωραία είμαι-ΜηΠρλ.3Εν ντύνομαι-ΜηΠρμφ
'Πόσο ωραία ντύθηκες! (απλός θαυμασμός) (Κυριαζής 1994:226)

3.4.1.6. Προστακτική έγκλιση (mënyra urdherore)

Η προστακτική της Αλβανικής διαθέτει μόνο έναν τύπο και δεν κάνει καμία διάκριση όψης. Διαθέτει αρνητικούς τύπους οι οποίοι σχηματίζονται με το αρνητικό μόριο *mos*. Οι ασθενείς τύποι της προσωπικής αντωνυμίας είναι εγκλιτικοί ή μεσοκλιτικοί στην καταφατική προστακτική και προκλιτικοί στην αρνητική. Δηλώνει προσταγή ή αποτροπή και τα συναφή.

(809) α. lexo lexoni
διαβάζω-Προστ.2Εν διαβάζω-Προστ.2Πλ
'διάβαζε/διάβασε' 'διαβάζετε/διαβάστε'
β. mos lexo mos lexoni
Αρν διαβάζω-Προστ.2Εν Αρν διαβάζω-Προστ.2Πλ
'μη διαβάζεις/διαβάσεις' 'μη διαβάζετε/διαβάσετε'

(810) α. lexo-ji lexo-ji-ni
διαβάζω-Κλ.Αντ3.Πλ.Αιτ διαβάζω-Κλ.Αντ3.Πλ.Αιτ-Προστ.2Πλ
'διάβαζέ τα/διάβασέ τα' 'διαβάζετέ τα/διαβάστε τα'
β. mos i lexo mos i lexoni
Αρν Κλ.Αντ3-Πλ.Αιτ διαβάζω-Προστ.2Εν Αρν Κλ.Αντ3-Πλ.Αιτ διαβάζω-Προστ.2Πλ
'μην τα διαβάζεις/διαβάσεις' 'μην τα διαβάζετε/διαβάσετε'

(811) α. hap hapni
ανοίγω-Προστ.2Εν ανοίγω-Προστ.2Πλ
'άνοιγε/άνοιξε' 'ανοίγετε/ανοίξτε'
β. mos hap mos hapni
Αρν ανοίγω-Προστ.2Εν Αρν ανοίγω-Προστ.2Πλ
'μην ανοίγεις/ανοίξεις' 'μην ανοίγετε/ανοίξετε'

(812) α. hap-e hap-e-ni
ανοίγω-Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ ανοίγω-Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ-Προστ.2Πλ
‘άνοιγέ το/άνοιξέ το’ ‘ανοίγετέ το/ανοίξτε το’
β. mos e hap mos e hapni
Αρν Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ ανοίγω-Προστ.2Εν Αρν Κλ.Αντ3-Πλ.Αιτ διαβάζω-Προστ.2Πλ
‘μην το ανοίγεις/ανοίξεις’ ‘μην το ανοίγετε/ανοίξετε’

(813) α. largo-hu largo-hu-ni
απομακρύνω-Κλ.Παθ απομακρύνω-Κλ.Παθ-Προστ.2Πλ
‘απομακρύνσου’ ‘απομακρυνθείτε’
β. mos u largo mos u largoni
Αρν Κλ.Παθ απομακρύνω-Προστ.2Εν Αρν Κλ.Παθ απομακρύνω-Προστ.2Πλ
‘μην απομακρυνθείς’ ‘μην απομακρυνθείτε’

(814) Dëgjo-më dhe mos m’ u zemëro!
ακούω-Κλ.Αντ1.Εν και Αρν Κλ.Αντ1-Εν+Κλ.Παθ θυμώνω-Προστ.2Εν
‘Άκου με και μη μου θυμώνεις!’ (Newmark 1982:91)

(815) α. Lësho-je veten!
αφήνω-Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ εαυτός-Αιτ.Ορ
‘Παραδώσου! (Άφησέ τον τον εαυτό σου!)’
β. Mos e lësho veten!
Αρν Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ άφησε-Προστ.2Εν εαυτός-Αιτ.Ορ
‘Μην παραδοθείς! (Μην τον αφήσεις τον εαυτό σου!’) (Newmark 1982: 91)

3.4.1.7. Μη παρεμφατικοί τύποι του ρήματος (format e pashtjelluara)

3.4.1.7.1. Μη παρεμφατικός (μετοχή, pjesore)

Είναι άκλιτο, πολύ παραγωγικό στοιχείο του ρήματος. Συνδυάζεται με τα βοηθητικά ρήματα *kam* ‘έχω’ για την ενεργητική και *jam* ‘είμαι’ για την παθητική για να σχηματίσει τους συντελεσμένους τύπους του ρήματος. Όταν συνδυάζεται με το προτασσόμενο άρθρο (*nyja*), *i*, *e*, *të* δημιουργεί το ρηματικό επίθετο ή την ονοματική μετοχή.

(816) Kongresi i Manastirit **i zhvilluar** në vitin
Συνέδριο-Εν.Ον.Ορ Αρθ Μοναστήρι-Γεν.Εν Αρθ πραγματοποιηθέν Προθ έτος-Εν.Αιτ.Ορ
1908 krijoi alfabetin shqiptar **të unifikuar**.
1908 δημιουργώ-Συν.Πρλ.3Εν αλφάβητο-Εν.Αιτ.Ορ αλβανικό Αρθ ενοποιημένο
‘Το συνέδριο του Μοναστηρίου το οποίο πραγματοποιήθηκε (πραγματοποιηθέν) το έτος 1908 δημιούργησε το ενοποιημένο αλβανικό αλφάβητο.’

3.4.1.7.2. Γερούνδιο (përcjellore) και απόλυτος

Δηλώνει ταυτόχρονη πράξη, γι αυτό και ο αλβανικός όρος *përcjellore* κατά λέξη μεταφράζεται ‘συνοδευτικό’. Η απόλυτος είναι εναλλακτικός τύπος στην Γκεκική.

(817) α. **Duke ecur**, po flisja me shokun.
Μορ περπατώ-ΜηΠρμφ Εξελ μιλώ-Πρλ.1Εν με φίλος-Εν.Αιτ.Ορ
‘Ενώ περπατούσα, μιλούσα με τον φίλο (μου).’

β. **Duke u larguar**, shikonte tek ne.
Μορ Παθ απομακρύνω-ΜηΠρμφ κοιτώ-Πρλ.3Εν προς Αντ1-Πλ.Ον
‘Ενώ απομακρυνόταν, κοιτούσε προς εμάς.’

3.4.1.7.3. Στερητικό (e pashtjelluar mohore)

Σχηματίζεται με το στερητικό μόριο *pa* ‘χωρίς’ και τον μη παρεμφατικό τύπο (forma e pashtjelluar). Δηλώνει το αντίθετο αυτού που δηλώνει το γερούνδιο. Επίσης, δηλώνει και μια δυνητική πράξη που δεν πραγματοποιήθηκε πριν από τον χρόνο που εκφράζει το κύριο ρήμα.

(818) α. Ha /hëngre /do të ha bukë
τρώω-ΜηΠρλ.2Εν/τρώω-Συν.Πρλ.2Εν/Μελ Υπ τρώω-ΜηΠρλ.2Εν ψωμί
pa larë dorët?
χωρίς πλένω-ΜηΠρμφ χέρια
‘Τρως/Έφαγες/Θα φας ψωμί χωρίς να πλύνεις (χωρίς να έχεις πλύνει) τα χέρια σου;’

β. Shkoi te shtëpia e shoqjes së tij
πηγαίνω-Συν.Πρλ.3Εν σε σπίτι.Ορ.Ον Αρθ φίλη-Ορ.Γεν Αρθ Αντ3-Εν.Γεν
pa u larë!
χωρίς Παθ πλένω-ΜηΠρμφ
‘Πήγε στο σπίτι της φίλης του χωρίς να πλυθεί.’

3.4.1.7.4. Απαρέμφατο (paskajore)

Ο τύπος αυτός δεν έχει την κατανομή που έχουν τα απαρέμφατα σε γλώσσες όπως η Αγγλική, αλλά αντιστοιχεί περισσότερο προς το τελικό απαρέμφατο της Αρχαίας Ελληνικής ως προς το ότι στην ουσία αποτελεί μια τελική πρόταση. Έχει υποχρεωτικά το ίδιο υποκείμενο με αυτό της κύριας. Σε περίπτωση ετεροπροσωπίας αντικαθίσταται υποχρεωτικά από την αντίστοιχη δομή τελικής πρότασης με υποτακτική (*që* + υποτακτική). Η δομή αυτή μπορεί να αντικαταστήσει το απαρέμφατο ακόμα και όταν το υποκείμενο είναι ίδιο με αυτό της κύριας. Η άρνηση του απαρεμφάτου γίνεται με το μόριο *mos* το οποίο τοποθετείται μετά το *për të* και πριν από τον ρηματικό τύπο.

(819) α. Qëndoi **për të më treguar**
στέκομαι-Συν.Πρλ.3Εν Συνδ Υπ Κλ.Αντ1-Εν δείχνω-ΜηΠρμφ
(= **që të më tregojë**) rrugën.
Συνδ Υπ Κλ.Αντ1-Εν δείχνω-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν δρόμο-Αιτ.Ορ
'Στάθηκε για να μου δείξει τον δρόμο.' (Κυριαζής 1994: 209)

β. U largua **për të mos më treguar**
Παθ απομακρύνω-Συν.Πρλ.3Εν Συνδ Υπ Αρν Κλ.Αντ1-Εν δείχνω-ΜηΠρμφ
(= **që të mos më tregojë**) rrugën.
Συνδ Υπ Αρν Κλ.Αντ1-Εν δείχνω-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν δρόμο-Αιτ.Ορ
'Απομακρύνθηκε για να μη μου δείξει τον δρόμο.'

(820) α. Erdha **që të lexojmë** bashkë.
έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν Συνδ Υπ διαβάζω-ΜηΠρλ.1Πλ μαζί

β. *Erdha **për të lexuar** bashkë.
έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν Συνδ Υπ διαβάζω-ΜηΠρμφ μαζί
'Ηρθα για να διαβάσουμε μαζί.'

Στην γκεκική η αντίστοιχη μη παρεμφατική δομή είναι *me* + γκέκικη παραλλαγή του μη παρεμφατικού τύπου:

(821) α. për të punuar = me punue 'για να δουλέψω, με σκοπό τη δουλειά'
β. për të hapur = me hapë 'για να ανοίξω, με σκοπό το άνοιγμα'

3.4.2. Οι λειτουργίες των ρηματικών τύπων/συνταγμάτων της Ελληνικής[76] (Νικόλαος Σταματογιάννης, επιμ. Βασίλειος Σπυρόπουλος)

3.4.2.1. Οριστική

Στην κατηγορία της οριστικής εντάσσονται όλοι οι ρηματικοί τύποι/συντάγματα που μπορούν να έχουν ως άρνηση το μόριο *δεν* και δε συνοδεύονται από τα μόρια της υποτακτικής *να/ας*. Με βάση αυτό τον ορισμό στην οριστική ανήκουν και τα συντάγματα με το μόριο *θα*, δηλ. οι μέλλοντες και οι διάφοροι τύποι της δυνητικής. Ωστόσο, επειδή αυτοί οι τύποι εξειδικεύονται ως προς τη δήλωση της επιστημικής τροπικότητας, θα εξεταστούν χωριστά.

Η βασική λειτουργία της οριστικής είναι η παρουσίαση ενός γεγονότος, το οποίο τοποθετείται σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή και το οποίο μπορεί να κριθεί ως αληθές ή ψευδές με βάση τις συνθήκες αληθείας. Ωστόσο η οριστική είναι δυνατόν να εκφράζει και κάποιες άλλες τροπικότητες, οι οποίες απομακρύνονται καμία φορά σημαντικά από τη χαρακτηριστική ή πρωτοτυπική της λειτουργία. Στην οριστική εντάσσεται και ο μέλλοντας, καθώς μπορεί να ερμηνευτεί ότι παρουσιάζει ένα γεγονός το οποίο μπορεί να ελεγχθεί ως προς την αλήθεια του στο μέλλον. Ωστόσο, επειδή το μέλλον δεν είναι

[76] Οι ενότητες στο 3.4.2 στηρίχθηκαν στη γραμματική των Holton et al (2012) και στην εργασία των Φιλιππάκη-Warburton & Σπυρόπουλος (2006), απ' όπου και τα παραδείγματα.

κάτι το οποίο έχει συμβεί και ως εκ τούτου δεν μπορούμε να το περιγράψουμε αντικειμενικά τη στιγμή που μιλάμε, αφού δεν έχει γίνει ακόμα, οι τύποι του μέλλοντα δηλώνουν στην καλύτερη περίπτωση τη σίγουρη εκτίμησή μας για κάτι που θα συμβεί στο μέλλον και επομένως προσεγγίζουν στη σημασία την επιστημική τροπικότητα. Δεν είναι τυχαίο το ότι οι τύποι του μέλλοντα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δηλώσουν όχι κάποιο γεγονός αλλά μια πιθανότητα ή δυνατότητα. Επομένως ο μέλλοντας αποτελεί τυπικά μέρος της οριστικής έγκλισης, αφού κάνει μια απόφανση σχετικά με μια μελλοντική κατάσταση, αλλά εκφράζει επίσης και τις τροπικότητες της δυνατότητας και της πιθανότητας (βλ. παρακάτω).

Η οριστική απαντά σε όλων των ειδών τις κύριες προτάσεις, καταφατικές, ερωτηματικές (ολικής και μερικής αγνοίας) και αρνητικές.

(822) Θα δω τη Μαρία αύριο.

(823) α. Θα πας για ψάρεμα αύριο;
β. Πότε θα δεις τη Μαρία;

(824) Δε θα δω τη Μαρία το Σάββατο.

Χρησιμοποιείται επίσης και στις περισσότερες δευτερεύουσες προτάσεις: αναφορικές (περιοριστικές, μη περιοριστικές, ακέφαλες), πλάγιες ερωτηματικές (ολικής και μερικής αγνοίας), συμπληρωματικές που εισάγονται με τα *ότι/πως*, *που* και *μη(ν)/μήπως*, υποθετικές (όλων των ειδών), παραχωρητικές/εναντιωματικές, χρονικές που εισάγονται με τα *μέχρι που*, *όταν*, *αφού*, *μόλις*, *καθώς*, *όποτε*, *πάνω που* κτλ., τροπικές/παραβολικές που εισάγονται με τα *όπως*, *έτσι που*, *με τον τρόπο που*, *όπως κι αν*, αιτιολογικές και αποτελεσματικές/συμπερασματικές που εισάγονται με το *που*:

(825) α. Ο καθηγητής που μας κάνει γλωσσολογία είναι δύσκολος.
β. Ο Νίκος, ο οποίος για μία ακόμα φορά άργησε, δε θα είναι στην ομάδα.
γ. Έδιωχναν όποιον ερχόταν απροετοίμαστος.

(826) α. Με ρώτησαν αν πήγα διακοπές.
β. Αναρωτιέμαι ποιος θα έρθει με τέτοια ζέστη.

(827) α. Μας είπε ότι/πως δε θα έρθει.
β. Νομίζω ότι/πως μου λες ψέματα.
γ. Έμαθα ότι παντρεύτηκες.
δ. Πιστεύω ότι θα τα καταφέρω.

(828) Στενοχωρήθηκα που δεν ήρθες.

(829) Φοβάμαι μήπως δε γράψω καλά στις εξετάσεις.

(830) α. Φαίνεται ότι όλα πήγαν μια χαρά.
β. Με πείραξε που δεν ήρθες στη γιορτή μου.

(831) α. Είμαι βέβαιος ότι/πως δε θα επαναληφθεί.
β. Δεν μπόρεσαν να κρύψουν τη στενοχώρια τους που αποκλείστηκαν.
γ. Ζούσε με το φόβο μήπως την κλέψουν.

(832) α. Δεν μπορούσαν να χωνέψουν το ότι αποκλείστηκαν.
β. Με το που τον είδε, κατάλαβε ότι ήταν στενοχωρημένος.

(833) α. Δεν πρόκειται να έρθει, αν δεν τον καλέσεις εσύ ο ίδιος.
β. Αν είχες έρθει στην ώρα σου, δε θα το χάναμε το τρένο.

(834) α. Παρόλο που δεν έπαιξαν καλά, κέρδισαν άνετα τον αγώνα.
β. Αν και δεν είναι πλούσιος, κάνει μεγάλη ζωή.
γ. Μολονότι τρώει συνέχεια, δεν παχαίνει.

(835) α. Όταν ήρθε ήταν αργά.
β. Καθώς μαγείρευε, έπεσε το ρεύμα.
γ. Μόλις ήρθε ο Νίκος, άρχισε ο καβγάς.
δ. Όποτε σε βλέπω χαίρομαι.

(836) α. Όπως έστρωσες, θα κοιμηθείς.
β. Όπως κι αν το μαγειρέψεις, θα το φάει.
γ. Κάν’ το με τον τρόπο που ξέρεις.

(837) α. Αφού του έκανες αυτή τη χάρη, θα σε ευγνωμονεί.
β. Δε θέλω να έρθω γιατί είμαι κουρασμένος.

(838) Της μίλησε τόσο άσχημα, που έβαλε τα κλάματα.

3.4.2.1.1. Μη συνοπτικός μη παρελθοντικός (Ενεστώτας)

Ο τύπος αυτός δηλώνει ένα γεγονός το οποίο συμβαίνει στον παρόντα χρόνο σε σχέση με το χρόνο κατά τον οποίο εκφωνεί ο ομιλητής την πρόταση, και το οποίο είτε είναι συνεχόμενο, είτε βρίσκεται σε εξέλιξη, είτε επαναλαμβάνεται κατά τακτά χρονικά διαστήματα ή από συνήθεια:

(839) α. Αυτή την περίοδο γράφω την εργασία μου.
β. Τώρα γράφω το μυθιστόρημά μου και δεν κάνω τίποτε άλλο.
γ. Πηγαίνω γυμναστήριο τρεις φορές την εβδομάδα.

Επίσης μπορεί να δηλώνει μία συνήθεια ή μια πραγματικότητα που ισχύει κατά τον χρόνο που εκφωνεί την πρόταση ο ομιλητής.

(840) α. Μένω στην Αθήνα.
β. Ο ήλιος ανατέλλει από την ανατολή.

3.4.2.1.2. Μη συνοπτικός παρελθοντικός (Παρατατικός)

Ο τύπος αυτός είναι αποτέλεσμα του συνδυασμού των κατηγοριών της μη συνοπτικής όψης και της παρελθοντικής χρονικής αναφοράς. Περιγράφει ένα συμβάν το οποίο γινόταν κατ' επανάληψη στο παρελθόν ή βρισκόταν εν εξελίξει σε κάποια χρονική στιγμή στο παρελθόν:

(841) α. Όταν ήμουν στο σχολείο, έγραφα συχνά στον πίνακα.
β. Έβλεπε το παιδί που έκλαιγε, αλλά δεν του μιλούσε.
γ. Έπλενε τα πιάτα, όταν κόπηκε το νερό.

Επίσης μπορεί να δηλώνει μια συνήθεια ή μια πραγματικότητα που ίσχυε στο παρελθόν.

(842) α. Πριν από δέκα χρόνια έμενα στη Ρόδο.
β. Οι Μυκηναίοι έθαβαν τους βασιλείς σε θολωτούς τάφους.

3.4.2.1.3. Συνοπτικός μη παρελθοντικός

Ο συγκεκριμένος τύπος συνδυάζει τα γραμματικά χαρακτηριστικά της συνοπτικής όψης και του μη παρελθοντικού χρόνου και παρουσιάζει κάποιες ιδιαιτερότητες.[77] Το βασικό συντακτικό χαρακτηριστικό του τύπου αυτού είναι ότι, σε αντίθεση με όλους τους άλλους ρηματικούς τύπους, δεν μπορεί να απαντά ανεξάρτητος σε κύριες προτάσεις και συναντάται μόνο σε συνδυασμό με τα εγκλιτικά μόρια *να/ας* (σχηματίζοντας τη συνοπτική υποτακτική) και *θα* (σχηματίζοντας τον συνοπτικό μέλλοντα). Ο Τσαγγαλίδης (2002α και 2002β) υποστηρίζει ότι η μη δυνατότητα αυτόνομης χρήσης του τύπου αυτού σε κύριες προτάσεις είναι απόρροια του συνδυασμού της σημασιολογίας των γραμματικών χαρακτηριστικών της συνοπτικής όψης και της μη παρελθοντικής χρονικής αναφοράς. Καθώς αυτός ο συνδυασμός των γραμματικών χαρακτηριστικών είναι αντιφατικός στην παροντική χρονική βαθμίδα (κάτι το οποίο συμβαίνει στο παρόν δεν μπορεί να είναι συνοπτικό), γι' αυτό απαιτείται η ουδετεροποίηση της χρονικής δήλωσης, η οποία επιτυγχάνεται μέσω του μορίου. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται και από το γεγονός ότι ο τύπος αυτός εμφανίζεται χωρίς τα εγκλιτικά μόρια

[77] Ο τύπος αυτός παραδοσιακά αναφέρεται ως υποτακτική αορίστου (Τριανταφυλλίδης 1988), ονομασία η οποία έχει περάσει και σε πολλά διδακτικά εγχειρίδια και γραμματικές. Ωστόσο, κρίνοντας τόσο από τα γραμματικά του χαρακτηριστικά (δε διαθέτει ξεχωριστή μορφολογική δήλωση της υποτακτικής) και από την κατανομή του (εμφανίζεται τόσο σε συντάγματα οριστικής όσο και υποτακτικής) φαίνεται ότι αυτός ο όρος είναι περιγραφικά εσφαλμένος. Οι Holton et al. (1999, 2012) τον ονομάζουν εξαρτημένο εστιάζοντας στο βασικό συντακτικό του χαρακτηριστικό, δηλ. το ότι δεν απαντά αυτόνομος σε κύριες προτάσεις. Να σημειωθεί ότι ακόμα και στις λίγες αυτές περιπτώσεις όπου εμφανίζεται μόνος του χωρίς μόριο η έγκλιση είναι οριστική όπως αποδεικνύεται από το ότι δέχεται την άρνηση *δεν* (η χαρακτηριστική άρνηση της υποτακτικής είναι *μην*).

σε μια σειρά δομών. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε αυτές τις δομές η χρονική αναφορά είναι ουδετεροποιημένη και σε καμία περίπτωση δεν ερμηνεύεται ως παροντική:

- Μετά τους υποθετικούς και χρονικούς συνδέσμους (εκτός από τα πριν και προτού) *εάν*, *αν*, *έτσι και*, *αφού*, *μόλις*, *όταν*, *άμα*. Στην περίπτωση αυτή το ότι το αρνητικό μόριο είναι το *δεν* (89), αλλά και το ότι οι σύνδεσμοι αυτοί συντάσσονται αποκλειστικά με οριστική (με ή χωρίς το *θα*) (90) δείχνει ότι η έγκλιση είναι η οριστική.

(843) α. Αν τον δεις, πες του να μου τηλεφωνήσει.
β. Έτσι και νικήσουμε, θα πανηγυρίζουμε όλη νύχτα.
γ. Αφού τελειώσεις, μπορείς να φύγεις.
δ. Μόλις έρθει, να τον πάρεις και να φύγετε.
ε. Όταν έρθουν, θα είναι αργά.

(844) α. Άμα δεν έρθουμε στην ώρα μας, να φύγετε.
β. Όταν δε γράψεις καλά, θα θυμηθείς τα λόγια μου.
γ. Έτσι και δε νικήσουμε, αποκλειστήκαμε.

(845) α. Αν θα τον δεις, πες του να μου τηλεφωνήσει.
β. Μόλις θα έρθει, να τον πάρεις και να φύγετε.
γ. Όταν θα έρθουν, θα είναι αργά.
δ. Όταν έφτασαν ήταν ήδη αργά.

- Μετά τις αοριστολογικές αναφορικές αντωνυμίες και επιρρήματα *όποιος*, *ό,τι*, *όπου*, *όπως*, *όσος*, κτλ. Και στις περιπτώσεις αυτές το ότι η άρνηση είναι με το *δεν* και το ότι υπάρχει η δυνατότητα χρήσης άλλων τύπων οριστικής μας δείχνει ότι η έγκλιση είναι η οριστική.

(846) α. Όποιος έρθει πρώτος θα κερδίσει το εισιτήριο.
β. Όπου ρωτήσεις, θα σου πουν το ίδιο πράγμα.

(847) α. Όποιος δε δουλέψει σκληρά θα αποτύχει.
β. Όπου δε δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες υποδομής, θα υπάρξει πρόβλημα στα επόμενα χρόνια.

(848) α. Όποιος ήρθε πρώτος θα κερδίσει το εισιτήριο.
β. Όπου ρώτησα, μου είπαν το ίδιο πράγμα.

- Σε στερεότυπες εκφράσεις του τύπου *είτε... είτε...*, αλλά και σε άλλες. Και εδώ το αρνητικό μόριο *δεν* και η δυνατότητα χρήσης άλλων ρηματικών τύπων της οριστικής μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η έγκλιση είναι η οριστική.

(849) α. Είτε φύγεις είτε μείνεις το ίδιο μού κάνει.
β. Μιλήσεις δε μιλήσεις το ίδιο μού κάνει.

(850) α. Είτε μιλήσεις είτε δε μιλήσεις...
β. Είτε μίλησες είτε όχι...
γ. Μίλησες δε μίλησες...

- Μετά το *ίσως*. Και στην περίπτωση αυτή το αρνητικό μόριο *δεν* μας υποδεικνύει ότι η έγκλιση είναι η οριστική. Να σημειωθεί ότι το *ίσως* μπορεί να συνταχθεί και με συντάγματα υποτακτικής, οι οποίες δομές είναι παράλληλες αυτών με την οριστική.

(851) α. Ίσως φύγει την Τρίτη.
β. Ίσως δε φύγει τελικά την Τρίτη.

(852) Ίσως να φύγει την Τρίτη.

- Μετά τους χρονικούς συνδέσμους *πριν* και *προτού*. Εδώ το κριτήριο της άρνησης δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί, καθώς οι προτάσεις αυτές δεν παίρνουν άρνηση.

(853) α. Αποχώρησαν από τη συζήτηση πριν καλά καλά ακούσουν τις απόψεις μας.
β. Προτού έρθει ο Ρεχάγκελ, επικρατούσε χάος στη Εθνική.

3.4.2.1.4. Συνοπτικός παρελθοντικός (Απλός παρελθοντικός, Αόριστος)

Ο τύπος αυτός σχηματίζεται από τον συνδυασμό των κατηγοριών του συνοπτικού και του παρελθοντικού. Περιγράφει ένα συμβάν το οποίο έλαβε χώρα και ολοκληρώθηκε σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή στο παρελθόν.

(854) α. Έγραψα ένα κεφάλαιο της εργασίας χθες.
β. Έλυσα πέντε σταυρόλεξα και κοιμήθηκα.

Ο απλός παρελθοντικός μπορεί να χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια επείγουσα ή πολύ σίγουρη μελλοντική ενέργεια.

(855) -Που είσαι επιτέλους; -Έφτασα!

3.4.2.1.5. Συντελεσμένος μη παρελθοντικός (Παρακείμενος)

Ο τύπος αυτός περιγράφει ένα συμβάν που προηγείται της χρονικής στιγμής του εκφωνήματος και η ολοκλήρωσή του έχει επιπτώσεις στο παρόν. Ο παρακείμενος στις περισσότερες περιπτώσεις ισοδυναμεί στη χρήση με τον απλό παρελθοντικό, ειδικότερα όταν το ρήμα στον απλό παρελθοντικό

είναι πιθανό να ερμηνευτεί ότι περιγράφει ένα συμβάν του οποίου η ολοκλήρωση έχει συνέπειες για το παρόν:

(856) α. Διάβασα πολύ σήμερα.
β. Έχω διαβάσει πολύ σήμερα.

Η διαφορά ανάμεσα σε αυτούς τους δύο τύπους έγκειται στο ότι ο παρακείμενος εστιάζει στην ολοκλήρωση του συμβάντος στο παρελθόν σε σχέση πάντα με το παρόν. Έτσι αυτοί οι δυο χρόνοι δεν εναλλάσσονται πάντα ελεύθερα στο ίδιο περιβάλλον. Για παράδειγμα:

(857) α. Έχεις πάει διακοπές;
β. Πήγες διακοπές;

Η πρώτη πρόταση με τον παρακείμενο έχει χρονική αναφορά στο παρόν με την έννοια ότι μπορεί να ερμηνευτεί ως εξής: «Έχεις πάει ποτέ ως τώρα διακοπές;». Αντίθετα, η δεύτερη πρόταση με τον απλό παρελθοντικό μπορεί να ερμηνευθεί ότι αναφέρεται μόνο σε διάφορα χρονικά σημεία στο παρελθόν: «Πήγες διακοπές αυτό το μήνα;» ή «Πήγες τελικά διακοπές όπως μου έλεγες;» κτλ.

3.4.2.1.6. Συντελεσμένος παρελθοντικός (Υπερσυντέλικος)

Ο υπερσυντέλικος είναι ο αντίστοιχος παρελθοντικός χρόνος του παρακειμένου και περιγράφει ένα συμβάν που έχει ολοκληρωθεί στο παρελθόν και οι επιπτώσεις της ισχύουν σ' ένα άλλο, μεταγενέστερο χρονικό σημείο στο παρελθόν το οποίο είτε δηλώνεται σαφώς είτε υπονοείται.

(858) α. Είχα περάσει πολλές φορές από το μαγαζί που δούλευες.
β. Τη χρονιά εκείνη, δεν είχα ενηλικιωθεί ακόμη.

Ο υπερσυντέλικος μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί στην υποθετική πρόταση ενός υποθετικού λόγου που δηλώνει το αντίθετο του πραγματικού. Στην περίπτωση αυτή δηλώνει μία προϋπόθεση η οποία δεν εκπληρώθηκε:

(859) Αν είχα περάσει στις εξετάσεις, θα το έλεγα σε όλους.

Χρησιμοποιείται επίσης και σε δευτερεύουσες προτάσεις για να περιγράψει ένα συγκεκριμένο γεγονός στο παρελθόν:

(859) Όταν την είχα γνωρίσει για πρώτη φορά, δούλευε ακόμη στο πανεπιστήμιο.

3.4.2.2. Συντάγματα επιστημικής τροπικότητας: Μέλλοντες και δυνητική

Τα συντάγματα αυτά σχηματίζονται με την πρόταξη του μορίου *θα* στους ρηματικούς τύπους. Με βάση το κριτήριο της άρνησης τα συντάγματα αυτά ανήκουν τυπικά στην οριστική και γι' αυτό έχουν και την

ίδια συντακτική κατανομή. Ωστόσο, επειδή έχουν και κάποιες ιδιαίτερες τροπικές σημασίες, θα εξεταστούν εδώ χωριστά. Όταν το *θα* προτάσσεται στους μη παρελθοντικούς τύπους δίνει τους διάφορους μέλλοντες, ενώ όταν προτάσσεται στους παρελθοντικούς τύπους δίνει τους διάφορους τύπους της δυνητικής.

3.4.2.2.1. *θα* + μη παρελθοντικός τύπος (Μέλλοντας)

Τα συντάγματα αυτά ορίζουν τους τρεις μέλλοντες της Ελληνικής, δηλ. τον μη συνοπτικό μέλλοντα (μέλλοντας διαρκείας), τον συνοπτικό μέλλοντα (μέλλοντας στιγμιαίος) και τον συντελεσμένο μέλλοντα. Δηλώνουν όμως και κάποιες ιδιαίτερες τροπικές σημασίες, όπως πιθανότητα και συμπέρασμα. Ακολουθούν οι βασικές λειτουργίες των συνταγμάτων αυτών.

Το σύνταγμα *θα* + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός ρηματικός τύπος περιγράφει κατά πρώτο λόγο ένα μελλοντικό συμβάν το οποίο θα είναι σε εξέλιξη ή θα συμβαίνει συνεχώς ή κατ' επανάληψη ή κατά συνήθεια.

(860) Είπε ότι θα μαζεύει τα σκουπίδια μέρα παρά μέρα.

Μπορεί επίσης να δηλώνει πιθανότητα ή συμπέρασμα:

(861) α. Φαντάζομαι, θα είναι πολύ κουρασμένος.
β. Θα είναι μια πολύ καλή εργασία.

Το σύνταγμα *θα* + συνοπτικός μη παρελθοντικός ρηματικός τύπος περιγράφει κατά πρώτο λόγο ένα μελλοντικό συμβάν το οποίο όμως θα είναι ολοκληρωμένο σε κάποια χρονική στιγμή.

(862) Αύριο θα σου αγοράσω ένα τετράδιο.

Μπορεί επίσης να δηλώσει πιθανότητα με τον κατάλληλο επιτονισμό, υποχρέωση, ευγενική παράκληση, οδηγία:

(863) α. Θα έρθουν στις τρεις.
β. Θα μου υπογράψεις την αίτηση τώρα!
γ. Θα μου βάλετε λίγο λάδι;
δ. Θα προχωρήσετε εκατό μέτρα και θα βρείτε ένα βενζινάδικο.

Το σύνταγμα *θα* + συντελεσμένος μη παρελθοντικός ρηματικός τύπος περιγράφει κατά πρώτο λόγο το συντελεσμένο στο μέλλον, δηλ. ένα συμβάν το οποίο θα έχει ολοκληρωθεί πριν από κάποια συγκεκριμένη στιγμή στο μέλλον.

(864) Μέχρι το βράδυ, θα έχω τελειώσει όλα τα μαθήματά μου.

Μπορεί επίσης να δηλώνει πιθανότητα, συμπέρασμα:

(865) α. Θα το έχεις ακούσει αυτό το τραγούδι.
β. Θα έχουν φτάσει τώρα.
γ. Θα έχει κουραστεί πολύ για να μη γράφει άλλο.

3.4.2.2.2. *θα* + παρελθοντικός τύπος (Δυνητική)

Τα συντάγματα αυτά δηλώνουν κατά κύριο λόγο την επιστημική τροπικότητα του αντίθετου του πραγματικού, αλλά και πιθανότητα ή δυνατότητα. Ορίζουν την παραδοσιακή δυνητική. Ακολουθούν οι βασικές λειτουργίες αυτών των συνταγμάτων.

Το *θα* + μη συνοπτικός παρελθοντικός ρηματικός τύπος δηλώνει το αντίθετο του πραγματικού με την έννοια του μη πραγματοποιημένου, αλλά όχι απαραίτητα και του μη πραγματοποιήσιμου· κατ' επέκταση, κάτι το οποίο θα μπορούσε ή μπορεί να συμβεί αν εκπληρωθούν κάποιες προϋποθέσεις:

(866) α. Ο αμυντικός θα τον έκοβε αν δεν ήταν τόσο αργός.
β. Θα πήγαινα σινεμά, αλλά δεν έχω χρόνο.
γ. Ένα τέτοιο σκάνδαλο, αν ξεσκεπαζόταν, θα 'κανε πάταγο.

Μπορεί επίσης να δηλώνει πιθανότητα, συμπέρασμα ή ακόμα ευχή, επιθυμία::

(867) α. Θα βιαζόταν, γι' αυτό δε σταμάτησε.
β. Η ώρα θα ήταν πέντε όταν έφτασαν στην Πάτρα.

(868) Ένα καφεδάκι θα το έπινα τώρα.

Το *θα* + συνοπτικός παρελθοντικός ρηματικός τύπος δηλώνει επιστημικό συμπέρασμα για μια πράξη που συνέβη:

(869) Θα πήγαν για ψάρεμα.

Το *θα* + συντελεσμένος παρελθοντικός ρηματικός τύπος δηλώνει το αντίθετο του πραγματικού με την έννοια τόσο του μη πραγματοποιημένου, όσο και του μη πραγματοποιήσιμου:

(870) α. Αν με είχες ρωτήσεις, θα στο είχα πει.
β. Χωρίς εσένα θα είχα καταστραφεί.

Μπορεί επίσης να δηλώνει ισχυρή πιθανότητα ή συμπέρασμα:

(871) Θα είχε φύγει, όταν έφτασες.

3.4.2.3. Υποτακτική

Η υποτακτική αποτελείται από δύο ομάδες συνταγμάτων, αυτήν που εισάγεται με το μόριο *ας* και αυτήν που εισάγεται με το μόριο *να*. Τα συντάγματα αυτά χρησιμοποιούν τους μη προστακτικούς ρηματικούς τύπους. Η υποτακτική δέχεται ως άρνηση το αρνητικό μόριο *μην*. Η γραμματική κατηγορία του χρόνου στην υποτακτική έχει μόνο μορφολογική αξία, και οι διακρίσεις του χρόνου δεν έχουν άμεση σημασιολογική αντιστοίχιση. Έτσι το *να έρθει* στις παρακάτω προτάσεις μπορεί να αναφέρεται εξίσου στο μέλλον, στο παρόν και στο παρελθόν.

(872) α. Τον περιμένω να έρθει αύριο.
β. Τον περιμένω να έρθει τώρα.
γ. Τον περίμενα να έρθει χθες.

Τα συντάγματα της υποτακτικής με το *ας* έχουν πολύ περιορισμένη κατανομή και απαντούν μόνο σε κύριες προτάσεις, καταφατικές και αρνητικές.

(873) α. Ας φύγουν.
β. Ας μην πήγαινες εκεί.

Αντίθετα, τα συντάγματα με το *να* έχουν πληρέστερη κατανομή και απαντούν τόσο σε κύριες όσο και δευτερεύουσες προτάσεις. Έτσι, μπορούν να απαντούν σε όλων των ειδών τις κύριες προτάσεις, καταφατικές, ερωτηματικές (ολικής και μερικής αγνοίας), απορηματικές και αρνητικές:

(874) Να ερχόσουνα στην ώρα σου.

(875) α. Να βάλω πιπεριές στο φαγητό;
β. Τι ώρα να περάσω να σε πάρω;
γ. Τι να σας φέρω από το Λονδίνο;

(876) Να έχουν φτάσει άραγε;

(877) Να μην κάνεις αταξίες στο σχολείο.

Στην τελευταία περίπτωση, δηλ. σε αρνητικές δομές που δηλώνουν απαγόρευση και που αναπληρώνουν την απουσία των αρνητικών τύπων της προστακτικής, είναι δυνατό να παραλείπεται το μόριο της υποτακτικής.

(878) α. Μην έρθεις!
β. Μην του συμπεριφέρεσαι έτσι!

Τα συντάγματα με το *να* μπορούν να χρησιμοποιούνται επίσης στις εξής δευτερεύουσες προτάσεις: αναφορικές (περιοριστικές, μη περιοριστικές, ακέφαλες), πλάγιες ερωτηματικές (ολικής και μερικής

αγνοίας), συμπληρωματικές χωρίς κάποιο εισαγωγικό σύνδεσμο, υποθετικές (μόνο σε υποθετικούς λόγους του αντίθετου του πραγματικού) χωρίς κάποιο εισαγωγικό σύνδεσμο, παραχωρητικές/εναντιωματικές που εισάγονται με το *(ακόμα) και*, χρονικές που εισάγονται με τα *μέχρι*, *πριν* και *προτού*, τροπικές/παραβολικές που εισάγονται με τα *σαν*, *όπως και*, τελικές, αποτελεσματικές/συμπερασματικές:

(879) α. Πρέπει να προσλάβουμε έναν υπάλληλο που να ξέρει να χειρίζεται ηλεκτρονικό υπολογιστή.
β. Ο Νίκος, ο οποίος καλώς να μας έρθει, θα χαρεί πάρα πολύ που θα σε δει.
γ. Όποιον να ρωτήσεις, δε θα σου πει κακό λόγο για τη Νίκη.

(880) α. Τα παιδιά με ρώτησαν να πάνε να παίξουν.
β. Δεν ξέρω ποιον να διαλέξω.

(881) α. Θέλω να γίνω γιατρός.
β. Σου εύχομαι να γίνεις καλά.
γ. Σχεδιάζαμε να πάμε διακοπές στη Μάνη.

(882) α. Λέω να κάτσω λίγο ακόμη.
β. Δε νομίζω να με θεωρεί άσχημο.
γ. Δεν πιστεύω να έκανες τίποτα κακό.
δ. Μάταια τον περίμενα να έρθει.
ε. Φοβάμαι να κοιμάμαι μόνος μου.

(883) α. Ο Νίκος ξέρει να μαγειρεύει καλά.
β. Η Δήμητρα έμαθε επιτέλους να οδηγεί.

(884) α. Τον είδα να περιμένει μόνος του.
β. Την άκουσα να τον βρίζει.

(885) α. Την έβαλε να του πλύνει όλα του τα ρούχα.
β. Τους είχε κάνει να τον φοβούνται όλοι.

(886) α. Δεν μπορούσε να το πιστέψει.
β. Πρέπει να φύγουμε.
γ. Μπορεί να έχουν φύγει.

(887) α. Άρχισε να βρέχει.
β. Ο Νίκος σταμάτησε να πηγαίνει στο γυμναστήριο.

(888) α. Φαίνεται να μην έχουν ξεκουραστεί.
β. Με πειράζει να μη μου μιλάς για τα συναισθήματά σου.
γ. Δεν είναι σωστό να συμπεριφέρεσαι έτσι.

(889) α. Είμαι περίεργος να δω τι θα πει.
β. Η επιθυμία της να τον συναντήσει ήταν μεγάλη.

(890) Δε θα καταφέρεις τίποτα με το να γκρινιάζεις.

(891) Να τον έβλεπες τώρα, δε θα τον γνώριζες.

(892) Και να μου δώσεις όλα τα λεφτά του κόσμου, θα αρνηθώ.

(893) α. Μέχρι να ετοιμαστείς, εγώ θα έχω τελειώσει.
β. Τον έδιωξαν χωρίς να προλάβει να μιλήσει.
γ. Δε θα κάνω τίποτα πριν να έρθεις.

(894) α. Παίζει σαν να ήταν η τελευταία φορά.
β. Όπως και να σ' το περιγράψω, δε θα το πιστέψεις.

(895) α. Τον έφερα να του κόψεις τα μαλλιά.
β. Διάβαζε όλη μέρα για να προλάβει να βγάλει την ύλη.

(896) α. Τους το εξήγησε έτσι ώστε να το καταλάβουν.
β. Είσαι πολύ μικρός για να με κρίνεις.

Ως προς τη σημασία τώρα, τα συντάγματα με το μόριο *ας* εκφράζουν προτροπή, συμβουλή, παραχώρηση, συναίνεση, αδιαφορία, ευχή ή απραγματοποίητη επιθυμία, ενώ τα συντάγματα με το *να* στις κύριες προτάσεις δηλώνουν ευχή, παράκληση, ασθενέστερη διαταγή από την προστακτική, παραχώρηση κτλ. Βλέπουμε δηλαδή ότι οι λειτουργίες τους είναι παραπλήσιες.

3.4.2.3.1. Τροπικές σημασίες των συνταγμάτων με το *ας*

Τα συντάγματα με το *ας* δηλώνουν: (α) προτροπή/αποτροπή, παρότρυνση, συμβουλή (κυρίως με τους μη παρελθοντικούς τύπους), (β) παραχώρηση, συγκατάθεση ή ακόμα και αδιαφορία, (γ) ευχή, επιθυμία (το σύνταγμα με τον μη συνοπτικό ή τον συντελεσμένο παρελθοντικό ρηματικό τύπο δηλώνει απραγματοποίητη ευχή ή επιθυμία), (δ) απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν (το σύνταγμα *ας* + μη συνοπτικός/συντελεσμένος παρελθοντικός ρηματικός τύπος) και (ε) απειλή:

(897) α. Ας πάει μαζί του ο Νίκος.
β. Ας περιμένουμε λίγο παραπάνω.
γ. Ας μη ρίχνουμε τις ευθύνες στους άλλους.

(898) α. Ας έρθει κι ο Νίκος.
β. Ας λύσουν μόνο τις τρεις ασκήσεις.
γ. Θα χάσεις όλη την περιουσία σου! Ας τη χάσω.

(899) α. Ας έρθει τουλάχιστον αύριο!
β. Ας είμαστε καλά και βλέπουμε.
γ. Ας τον συγχωρήσει ο Θεός!
δ. Ας τον έβλεπα έστω και για λίγο.
ε. Ας είχε δει τουλάχιστον τη μάνα του.

(900) α. Ας ερχότανε στην ώρα του.
β. Ας μην είχε ξοδέψει όλα του τα χρήματα.

(901) Ας έρθει και θα δει!

3.4.2.3.2. Τροπικές σημασίες των συνταγμάτων με το *να*

Τα συντάγματα με το *να* δηλώνουν (α) προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση (κυρίως με τους μη παρελθοντικούς τύπους), (β) παραχώρηση, συγκατάθεση ή ακόμα και αδιαφορία, (γ) ευχή, επιθυμία (το σύνταγμα με τον μη συνοπτικό ή τον συντελεσμένο παρελθοντικό ρηματικό τύπο δηλώνει απραγματοποίητη ευχή, επιθυμία), (δ) απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν (το σύνταγμα *να* + μη συνοπτικός/συντελεσμένος παρελθοντικός ρηματικός τύπος), (ε) απειλή, (στ) απορία:

(902) α. Να πάμε και εμείς εκεί.
β. Να μη φωνάζετε, δεν είναι σωστό.
γ. Να περάσει ο επόμενος!
δ. Να μην πας μόνη σου!

(903) α. Να έρθει κι ο Νίκος.
β. Και να φύγει, δε με νοιάζει.
γ. Αφού το θέλεις, να χωρίσουμε.

(904) α. Να μας επισκέπτεστε πιο συχνά.
β. Να περνάμε καλά!
γ. Να ερχότανε έστω και για λίγο.
δ. Να είχε κάνει τουλάχιστον τη μία άσκηση.

(905) α. Να έφτιαχνε το αυτοκίνητο πριν φύγει για διακοπές.
β. Να μην είχε αργήσει.

(906) Μόνο να αργήσει!

(907) Να πέρασε άραγε καλά;

3.4.2.4. Προστακτική

Η προστακτική χαρακτηρίζεται από τις ιδιαίτερες καταλήξεις της, την απουσία αρνητικών τύπων, καθώς και από το ότι οι κλιτικές αντωνυμίες ακολουθούν τους τύπους της. Η προστακτική δηλώνει προτροπή, προσταγή, διαταγή, συμβουλή, παρότρυνση και τα συναφή.

(908) α. Κάτσε φρόνιμος σε παρακαλώ!
β. Πέρασέ μου το αλάτι.

Η προστακτική απαντά σχεδόν αποκλειστικά σε κύριες προτάσεις.

3.4.3. Σύγκριση Ελληνικής – Αλβανικής (Βασίλειος Σπυρόπουλος)

Τα ρηματικά συστήματα των δύο γλωσσών έχουν αρκετές ομοιότητες, καθώς οργανώνονται με βάση τις ίδιες σε γενικές γραμμές γραμματικές κατηγορίες. Οι όποιες διαφοροποιήσεις έχουν να κάνουν με κάποιες ειδικές λεπτομέρειες που αφορούν ειδικές τιμές αυτές των γραμματικών κατηγοριών.

Πιο συγκεκριμένα και με βάση τη χρήση τους οι τύποι της οριστικής της Αλβανικής αντιστοιχίζονται σε γενικές γραμμές με αυτούς της Ελληνικής. Έτσι, ως προς την κατανομή τους, και στις δύο γλώσσες οι τύποι της οριστικής εμφανίζονται τόσο σε κύριες όσο και σε δευτερεύουσες προτάσεις. Ως προς τη χρήση τους παρουσιάζουν ένα συμβάν ουδέτερο ως προς την τροπικότητα, το οποίο υπόκειται στις συνθήκες αληθείας ως προς την επαλήθευσή του (αληθές ή ψευδές). Οι τύποι της οριστικής δηλώνουν διάφορες σημασιολογικές ποικιλίες και συζεύξεις του χρόνου και της ρηματικής όψης. Εκεί προκύπτουν και οι διαφορές στις δύο γλώσσες. Πιο συγκεκριμένα, η εξελικτική όψη τόσο στο παρόν όσο και στο παρελθόν δηλώνεται στην Αλβανική με ειδικά συντάγματα τα οποία σχηματίζονται από τους αντίστοιχους μη συνοπτικούς τύπους και το μόριο *po*. Αντίθετα, στην Ελληνική η εξελικτική όψη δηλώνεται από τους μη συνοπτικούς τύπους, δηλαδή δεν εξειδικεύεται η δήλωσή της από τη γενική μη συνοπτική όψη. Μια άλλη ιδιαιτερότητα της Αλβανικής είναι η ύπαρξη δύο συντελεσμένων συνταγμάτων στο παρελθόν, η οποία προκύπτει από το ότι η Αλβανική διαθέτει δύο παρελθοντικούς τύπους για το βοηθητικό ρήμα, ένα συνοπτικό και ένα μη συνοπτικό. Και τα δύο αυτά συντάγματα αντιστοιχίζονται στη χρήση με τον συντελεσμένο παρελθοντικό (υπερσυντέλικο) της Ελληνικής. Απλά ο συντελεσμένος παρελθοντικός της Αλβανικής που χρησιμοποιεί το συνοπτικό παρελθοντικό τύπο του βοηθητικού ρήματος εξειδικεύεται στη δήλωση της παρελθόντος πριν από ένα παρελθόν. Τέλος η Αλβανική δεν κάνει διάκριση συνοπτικού – μη συνοπτικού στη μη παρελθοντική βαθμίδα με αποτέλεσμα να μη διαθέτει συνοπτικό μη παρελθοντικό τύπο όπως η Ελληνική. Τις λειτουργίες και την κατανομή του συγκεκριμένου τύπου αναλαμβάνουν στην Αλβανική διάφοροι τύποι ανάλογα με το είδος της πρότασης και την ακολουθία των χρόνων:

(909) συνοπτικός μη παρελθοντικός → (μη συνοπτικός) μη παρελθοντικός (οριστικής)

α. Άν δεν **έρθουμε** στην ώρα μας, να φύγετε.

α΄. Nëse nuk **vijmë** në kohën e duhur, ikni.
Συνδ Αρν έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν σε ώρα Αρθ Κτητ1-Πλ φεύγω-ΜηΠρλ.2Πλ

β. Όποιος **τηλεφωνήσει** πρώτος, θα κερδίσει ένα εισιτήριο.

β΄. Kush **telefonon** i pari, do të fitojë
όποιος τηλεφωνώ-ΜηΠρλ.3Εν Αρθ πρώτος Μελ Υπ κερδίζω-Υπ.ΜηΠρλ-3Εν
një biletë.
ένα εισιτήριο-Αιτ

(910) συνοπτικός μη παρελθοντικός → μη παρελθοντική υποτακτική

α. Μόλις **έρθει**, να φύγετε αμέσως.

α΄. Sapo **të vijë**, ikni menjëherë.
Συνδ Υπ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Εν φέυγω-ΜηΠρλ.2ΠΛ αμέσως

β. Όταν **έρθουν**, θα είναι αργά.

β΄. Kur **të vijnë**, do të jetë vonë.
Συνδ Υπ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Πλ Μελ Υπ είμαι-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν αργά

γ. Όπου **ρωτήσεις**, θα σου πουν το ίδιο πράγμα.

γ΄. Kudo që **të pyesësh**, do të të thonë
όπου Συνδ Υπ ρωτώ-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν Μελ Υπ Κλ.Αντ2-Εν.Δοτ λέω-ΜηΠρλ.3Πλ
të njëjtën gjë.
Αρθ ίδιος-Αιτ πράγμα-Αιτ

δ. Πριν **σφουγγαρίσεις**, να σκουπίσεις καλά το πάτωμα.

δ΄. Para se **të lash**, të fshish
Συνδ Υπ σφουγγαρίζω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν Υπ σκουπίζω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν
mirë dyshemenë.
καλά πάτωμα-Αιτ.Ορ

(911) συνοπτικός μη παρελθοντικός → μέλλοντας

α. Ίσως **φύγει** την Τρίτη.
Ndoshta **do të iki** të martën.
ίσως Μελ Υπ φεύγω-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν Αρθ Τρίτη

(912) συνοπτικός μη παρελθοντικός → ευκτική

α. Αν **έρθει** αυτός, εγώ δε θα έρθω.'

α'. Në **ardhtë** ai, unë s' do të vij.
Συνδ έρχομαι-Ευκτ.3Εν αυτός, εγώ Αρν Μελ Υπ έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν

(913) συνοπτικός μη παρελθοντικός → παρελθοντική υποτακτική

α. Έφυγαν πριν **νυχτώσει**.

α΄. Ikën para se **të ngrysej**.
φεύγω-Συν.Πρλ.3Πλ Συνδ Υπ νυχτώνω-Παθ.Υπ.Πρλ.3Εν

Ακολουθεί πίνακας αντιστοίχισης των βασικών λειτουργιών των τύπων/συνταγμάτων της οριστικής στις δύο γλώσσες:

(914)

Ελληνική		**Αλβανική**
μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *πλένω*	παρόν: συμβάν συνεχές, επαναλαμβανόμενο, σύνηθες	(μη συνοπτικός) μη παρελθοντικός *laj*
	παρόν: συμβάν σε εξέλιξη	εξελικτικός μη παρελθοντικός *po laj*
μη συνοπτικός παρελθοντικός *έπλενα*	παρελθόν: συμβάν συνεχές, επαναλαμβανόμενο, σύνηθες	μη συνοπτικός παρελθοντικός *laj*
	παρελθόν: συμβάν σε εξέλιξη	εξελικτικός παρελθοντικός *po laj*
συνοπτικός μη παρελθοντικός *πλύνω*		▪ μη παρελθοντικός (οριστική) *laj* ▪ μέλλοντας *do të laj* ▪ μη παρελθοτική υποτακτική *të laj* ▪ παρελθοντκή υποτακτική (σε ακολουθία χρόνων με παρελθοντικό ρήμα στην κύρια) *të laja* ▪ ευκτική *lafsha*
συνοπτικός παρελθοντικός *έπλυνα* παρελθόν: συμβάν στην ολότητά του		συνοπτικός παρελθοντικός *lava*
συντελεσμένος μη παρελθοντικός *έχω πλύνει* συμβάν ολοκληρωμένο στο παρελθόν με συνέπειες στο παρόν		συντελεσμένος μη παρελθοντικός *kam larë*

συντελεσμένος παρελθοντικός *είχα πλύνει*	συμβάν ολοκληρωμένο στο παρελθόν με συνέπειες σε ένα άλλο μεταγενέστερο σημείο στο παρελθόν (συντελεσμένο στο παρελθόν)	συντελεσμένος παρελθοντικός *kisha larë*
	συμβάν ολοκληρωμένο στο παρελθόν πριν από ένα άλλο συμβάν στο παρελθόν (παρελθόν πριν από παρελθόν)	συντελεσμένος παρελθοντικός *kisha larë*
		συντελεσμένος συνοπτικός παρελθοντικός *pata larë*

Και οι δύο γλώσσες διαθέτουν συντάγματα επιστημικής τροπικότητας τα οποία δηλώνουν τον μέλλοντα και τη δυνητική. Και στις δύο γλώσσες τα συντάγματα αυτά εντάσσονται γενικότερα στην οριστική, μολονότι στην Αλβανική σχηματίζονται με τους τύπους της υποτακτικής. Η κατανομή τους και οι λειτουργίες τους είναι πάνω κάτω οι ίδιες στις δύο γλώσσες με μόνη διαφορά τις λεπτομέρειες της όψης. Η Αλβανική δεν κάνει διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης στην υποτακτική και επομένως και στα συντάγματα της επιστημικής τροπικότητας. Έτσι το μη παρελθοντικό σύνταγμα το οποίο είναι ο μέλλων μπορεί να δηλώνει σημασίες που σχετίζονται τόσο με τη συνοπτική (στιγμιαίο) όσο και με τη μη συνοπτική (εξελικτικό, διαρκές, θαμιστικό, επανάληψη) όψη. Μια επιπλέον διαφορά είναι ότι τα συγκεκριμένα συντάγματα στην Αλβανική γενικά δε χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την πιθανότητα ή το επιστημικό συμπέρασμα και ως εκ τούτου μπορούμε να υποθέσουμε ότι αποτελούν καθαρές περιπτώσεις μέλλοντα (με τους μη παρελθοντικούς ρηματικούς τύπους) και δυνητικής (με τους παρελθοντικούς ρηματικούς τύπους). Η έννοια της πιθανότητας και του επιστημικού συμεράσματος δηλώνονται από τον αντίστοιχο τύπο/σύνταγμα της οριστικής:

(915) α. Ο Γιάννης δεν είναι στη βιβλιοθήκη. **Θα διαβάζει** στο σπίτι.

α'. Jani nuk është në bibliotekë.
Γιάννης Αρν είμαι-ΜηΠρλ.3Εν σε βιβλιοθήκη-Αιτ.Ορ
Po lexon në shtëpi.
Εξελ διαβάζω-ΜηΠρλ.3Εν σε σπίτι-Αιτ.Ορ

β. **Θα έχει φύγει** από το σπίτι, γι' αυτό δεν απαντά.

β΄. **Ka ikur** nga shtëpia,
έχω-ΜηΠρλ.3Εν φέυγω-ΜηΠρμφ από σπίτι-Ον.Ορ
prandaj nuk përgjigjet.
γι' αυτό Αρν απαντώ-Παθ.ΜηΠρλ.3Εν
<u>αλλά και</u>

β΄΄. **Do të ketë** ikur nga shtëpia ,
Επιστ Υπ έχω-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν φέυγω-ΜηΠρμφ από σπίτι-Ον.Ορ
prandaj nuk përgjigjet.
γι' αυτό Αρν απαντώ-Παθ.ΜηΠρλ.3Εν

γ. **Θα βιαζόταν**, γι’ αυτό δε σταμάτησε.

γ’. **Nxitonte**, prandaj nuk ndaloi

βιάζομαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν γι΄ αυτό Αρν σταματώ-Συν.Πρλ.3Εν

δ. **Θα πήγαν** για ψάρεμα.

δ΄. **Shkuan** për peshkim!

πηγαίνω-Συν.Πρλ.3Πλ για ψάρεμα-Αιτ.Ορ

ε. **Θα είχε φύγει**, όταν έφτασες.

ε΄. **Kishte** **ikur**, kur mbërite

έχω-Πρλ.3Εν φεύγω-ΜηΠρμφ όταν φτάνω-Συν.Πρλ.2Εν

(916)

Ελληνική	**Αλβανική**
θα + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *θα πλένω* ▪ μέλλον: συμβάν συνεχές, επαναλαμβανόμενο, σύνηθες, σε εξέλιξη ▪ επιστημική τροπικότητα: πιθανότητα, συμπέρασμα	*do* + μη παρελθοντική υποτακτική *do të laj* ▪ μέλλον: συμβάν συνεχές, επαναλαμβανόμενο, σύνηθες, σε εξέλιξη ▪ μέλλον: συμβάν στην ολότητά του
θα + συνοπτικός παρελθοντικός *θα πλύνω* μέλλον: συμβάν στην ολότητά του	
θα + συντελεσμένος μη παρελθοντικός *θα έχω πλύνει* ▪ μέλλον: συμβάν το οποίο θα συντελεστεί στο μέλλον πριν από κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή ή συμβάν ▪ επιστημική τροπικότητα: πιθανότητα, συμπέρασμα	*do* + συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *do të kem larë* ▪ μέλλον: συμβάν το οποίο θα συντελεστεί στο μέλλον πριν από κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή ή συμβάν ▪ (επιστημική τροπικότητα: πιθανότητα, συμπέρασμα)
θα + μη συνοπτικός παρελθοντικός *θα έπλενα* ▪ δυνητική: αντίθετο του πραγματικού με την έννοια του μη πραγματοποιημένου αλλά όχι υποχρεωτικά του μη πραγματοποιήσιμου ▪ επιστημική τροπικότητα: πιθανότητα, συμπέρασμα	*do* + παρελθοντική υποτακτική *do të laja* δυνητική: αντίθετο του πραγματικού με την έννοια του μη πραγματοποιημένου αλλά όχι υποχρεωτικά του μη πραγματοποιήσιμου
θα + συνοπτικός παρελθοντικός *θα έπλυνα* επιστημική τροπικότητα: συμπέρασμα	-

θα + συντελεσμένος παρελθοντικός *θα είχα πλύνει* ▪ δυνητική: αντίθετο του πραγματικού ▪ επιστημική τροπικότητα: ισχυρή πιθανότητα, συμπέρασμα	*do* + συντελεσμένη παρελθοντική υποτακτική *do të kisha larë* δυνητική: αντίθετο του πραγματικού

Η υποτακτική εμφανίζεται και στις δύο γλώσσες με την ίδια πάνω κάτω κατανομή και τις ίδιες λειτουργίες. Έτσι, η έγκλιση αυτή μπορεί να χρησιμοποιείται σε κύριες προτάσεις, όπου και δηλώνει μια σειρά από δεοντικές τροπικότητες, όπως είναι διαταγή/απαγόρευση, προτροπή/αποτροπή, συγκατάβαση, ευχή, επιθυμία κλπ. Επίσης χρησιμοποιείται και σε δευτερεύουσες προτάσεις, συμπληρωματικές, αναφορικές και επιρρηματικές με παρόμοια κατανομή.[78] Η βασική διαφορά έγκειται στο ότι η υποτακτική στην Αλβανική δεν κάνει διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης, με αποτέλεσμα να διαθέτει ένα μη παρελθοντικό και ένα παρελθοντικό τύπο, οι οποίοι και αναλαμβάνουν να δηλώσουν και τις δύο ποικιλίες της όψης ο καθένας. Μια άλλη διαφορά επίσης προκύπτει από το γεγονός ότι στην Αλβανική η ακολουθία των χρόνων έχει γενική ισχύ με αποτέλεσμα ο ρηματικός τύπος μιας δευτερεύουσας πρότασης, η οποία εκφέρεται με υποτακτική και εξαρτάται από μια πρόταση της οποίας το ρήμα είναι στον παρελθοντικό χρόνο, να βρίσκεται στον αντίστοιχο παρελθοντικό τύπο της υποτακτικής:

(917) α. Jani piu akoma një birrë
Γιάννης πίνω-Συν.Πρλ.3Εν ακόμα μία μπίρα-Αιτ.Ορ
para se **të ikte**.
προτού Υπ φέυγω-Πρλ.3Εν
'Ο Γιάννης ήπιε ακόμα μία μπύρα προτού **φύγει**.'

β. Ikën para se **të ngrysej**.
φεύγω-Συν.Πρλ.3Πλ Συνδ Υπ νυχτώνω-Παθ.Υπ.Πρλ.3Εν
'Έφυγαν πριν **νυχτώσει**.'

γ. Vendosa **të mësoja** frëngjisht.
αποφασίζω-Συν.Πρλ.1Εν Υπ μαθαίνω-Πρλ.1Εν γαλλικά
'Αποφάσισα **να μάθω** γαλλικά.'

δ. Ata duhej **të kenë ardhur**.
αυτοί πρέπει-Πρλ.3Εν Υπ έχω-Πρλ.3Πλ έρχομαι-ΜηΠρμφ
'Αυτοί πρέπει **να έχουν έρθει**.'

Επιπλέον, η Ελληνική διαθέτει δύο συντάγματα υποτακτικής, αυτό που εισάγεται με το *να* και αυτό που εισάγεται με το *ας*, ενώ η Αλβανική διαθέτει μόνο ένα τύπο/σύνταγμα υποτακτικής. Τα συντάγματα της υποτακτικής με το *ας* χρησιμοποιούνται μόνο σε κύριες προτάσεις, στις οποίες και δηλώνουν τις ίδιες πάνω-κάτω τροπικές σημασίες με τα αντίστοιχα συντάγματα της υποτακτικής με το *να*, με κάποια εξειδίκευση στη δήλωση της συγκατάθεσης, παραχώρησης, επίθυμίας και ευχής. Όταν δηλώνουν ευχή

[78] Βλ. ενότητα 3.7.3 για μια λεπτομερή αντιστοίχιση της κατανομής της υποτακτικής στις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις και στις δύο γλώσσες.

αντιστοιχίζονται καλύτερα με τους τύπους της ευκτικής της Αλβανικής (αλλά όχι αποκλειστικά). Οι παρακάτω δύο πίνακες παρουσιάζουν την αντιστοιχία των λειτουργίων των συνταγμάτων της υποτακτικής της Ελληνικής στις κύριες προτάσεις με τους αντίστοιχους τύπους της Αλβανικής:

(918)

Ελληνική	**Αλβανική**
να + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *να πλένω* ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία ▪ απορία	▪ μη παρελθοντική υποτακτική *të laj* ▪ ευκτική: ευχή *lafsha* ▪ μη παρελθοντικός τύπος οριστικής (άμεση διαταγή, προτροπή που αντιστοιχεί με την ελληνική συνοπτική μη παρελθοντική υποτακτική· βλ. 909α, 910α) *laj*
να + συνοπτικός μη παρελθοντικός *να πλύνω* ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία ▪ απορία	
να + συντελεσμένος μη παρελθοντικός *να έχω πλύνει* ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία ▪ απορία	▪ συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *të kem larë* ▪ συντελεσμένη ευκτική *paça larë*
να + μη συνοπτικός παρελθοντικός *να έπλενα* ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία (απραγματοποίητη ή δύσκολα πραγματοποιήσιμη) ▪ απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν ▪ απορία	παρελθοντική υποτακτική *të laja*
να + συνοπτικός παρελθοντικός *να έπλυνα* ▪ ευχή, επιθυμία (σπάνια) ▪ απορία	συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *të kem larë*

να + συντελεσμένος παρελθοντικός *να είχα πλύνει* ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ απραγματοποίητη ευχή, επιθυμία ▪ απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν ▪ απορία	συντελεσμένη παρελθοντική υποτακτική *të kisha larë*

(919)

Ελληνική	**Αλβανική**
ας + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *ας πλένω* ▪ ευχή, επιθυμία ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση	▪ ευκτική: ευχή *lafsha* ▪ μη παρελθοντική υποτακτική *të laj*
ας + συνοπτικός μη παρελθοντικός *ας πλύνω* ▪ ευχή, επιθυμία ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση	
ας + συντελεσμένος μη παρελθοντικός *ας έχω πλύνει* ▪ ευχή, επιθυμία ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση (σπάνια)	▪ συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *të kem larë* ▪ συντελεσμένη ευκτική *paça larë*
ας + μη συνοπτικός παρελθοντικός *ας έπλενα* ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία (απραγματοποίητη ή δύσκολα πραγματοποιήσιμη) ▪ απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν	παρελθοντική υποτακτική *të laja*
ας + συνοπτικός παρελθοντικός *ας έπλυνα* ▪ ευχή, επιθυμία ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία	▪ παρελθοντική υποτακτική *të laja* ▪ συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *të kem larë*

ας + συντελεσμένος παρελθοντικός *ας είχα πλύνει* ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ απραγματοποίητη ευχή, επιθυμία ▪ απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν	συντελεσμένη παρελθοντική υποτακτική *të kisha larë*

Η προστακτική και στις δύο γλώσσες χρησιμοποιείται για τη δήλωση διαταγής και προτροπής. Η διαφορά έγκειται στο ότι η Ελληνική δε διαθέτει αρνητικούς τύπους προστακτικής με αποτέλεσμα η έγκλιση αυτή να μην μπορεί να δηλώσει την απαγόρευση και την αποτροπή. Οι λειτουργίες αυτές αναλαμβάνονται από τους αντίστοιχους αρνητικούς τύπους της υποτακτικής με ή χωρίς το *να*. Αντίθετα, η Αλβανική διαθέτει αρνητικούς τύπους προστακτικής, επομένως η έγκλιση αυτή μπορεί να δηλώνει απαγόρευση και αποτροπή.

(920) α. mos lexo
Αρν διαβάζω-Προστ.2Εν
'(να) μη διαβάζεις/διαβάσεις'
β. mos lexoni
Αρν διαβάζω-Προστ.2Πλ
'(να) μην διαβάζετε/διαβάσετε'

Επιπλέον, η Αλβανική δεν κάνει διάκριση όψης στην προστακτική με αποτέλεσμα να διαθέτει μόνο ένα τύπο προστακτικής, σε αντίθεση με την Ελληνική η οποία διαθέτει δύο τύπους, τη συνοπτική και τη μη συνοπτική. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι και στην Ελληνική αυτή η διάκριση εξασθενεί, καθώς (α) η σημασιολογική διάκριση ανάμεσα στους δύο τύπους έχει αρχίσει να ουδετεροποιείται και (β) ο μη συνοπτικός τύπος δε χρησιμοποιείται στην παθητική φωνή.

(921)

Αλβανική		**Ελληνική**
Καταφατική προστακτική	*mos laj*	μη συνοπτική προστακτική *πλένε* ▪ διαταγή ▪ προτροπή
		συνοπτική προστακτική *πλύνε* ▪ διαταγή ▪ προτροπή

Αρνητική προστακτική	*mos laj*	μη συνοπτική υποτακτική *(να) μην πλένεις* ▪ απαγόρευση ▪ αποτροπή
		συνοπτική υποτακτική *να μην πλύνεις* ▪ απαγόρευση ▪ αποτροπή

Η Αλβανική διαθέτει δύο επιπλέον εγκλίσεις, την ευκτική και την επιφωνηματική/θαυμαστική. Η ευκτική χρησιμοποιείται σε κύριες και σε δευτερεύουσες προτάσεις. Στις δευτερεύουσες προτάσεις η κατανομή της αντιστοιχίζεται με την υποτακτική ή το συνοπτικό μη παρελθοντικό τύπο της Ελληνικής (βλ. ενότητα 3.7.3 για μια πληρέστερη παρουσίαση αυτής της αντιστοίχισης). Στις κύριες προτάσεις δηλώνει ευχή και έντονη επιθυμία και ως εκ τούτου αντιστοιχίζεται με τα συντάγματα της υποτακτικής της Ελληνικής και κυρίως με αυτό με το *ας*:

(922)

Αλβανική	**Ελληνική**
ευκτική *lafsha* ▪ ευχή, κατάρα, κλπ. ▪ έντονη επιθυμία	υποτακτική ▪ *ας/να* + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *ας/να πλένει* ▪ *ας/να* + συνοπτικός μη παρελθοντικός *ας/να πλύνει*
συντελεσμένη ευκτική *paça larë* ▪ ευχή, κατάρα, κλπ. ▪ έντονη επιθυμία	συντελεσμένη υποτακτική *ας/να* + συντελεσμένος μη παρελθοντικός *ας/να έχει πλύνει*

Η επιφωνηματική/θαυμαστική έγκλιση χρησιμοποιείται σε κύριες προτάσεις και δίνει έμφαση στα συναισθήματα του ομιλητή (έκπληξη, θαυμασμός, ειρωνεία, οργή) για το συμβάν που περιγράφει. Αντιστοιχίζεται με τους κατάλληλους τύπους της οριστικής στην Ελληνική:

(923)

Αλβανική	**Ελληνική**
μη παρελθοντική επιφωνηματική *lakam*	μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *πλένω*
συντελεσμένη μη παρελθοντική επιφωνηματική *paskam larë*	συντελεσμένος μη παρελθοντικός *έχω πλύνει*

παρελθοντική επιφωνηματική *lakësha*	μη συνοπτικός παρελθοντικός *έπλενα*
	συνοπτικός παρελθοντικός *έπλυνα*
συντελεσμένη παρελθοντική επιφωνηματική *paskësha larë*	συντελεσμένος παρελθοντικός *είχα πλύνει*

Τέλος, η Αλβανική διαθέτει μια ποικιλία μη παρεμφατικών τύπων (δηλ. τύποι οι οποίοι δε δηλώνουν συμφωνία υποκειμένου και επομένως δεν κλίνονται ως προς το πρόσωπο και τον αριθμό), ενώ η Ελληνική διαθέτει μόνο δύο, (α) τον μη παρεμφατικό, με τον οποίο σχηματίζονται τα συντάγματα που δηλώνουν τη συντελεσμένη όψη, και (β) το γερούνδιο, το οποίο ισοδυναμεί με μια τροπική ή χρονική δευτερεύουσα πρόταση. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζουμε τους μη παρεμφατικούς τύπους της Αλβανικής με τα αντίστοιχα ισοδύναμά τους στην Ελληνική:

(924)

Αλβανική	**Ελληνική**
μη παρεμφατικός *larë*	μη παρεμφατικός *πλύνει*
μετοχή *(nje, i/e) larë*	μετοχή *πλυμένος*
γερούνδιο *duke larë*	γερούνδιο *πλένοντας*
στερητικό *pa larë*	*χωρίς* + συμπληρωματική να-πρόταση (υποτακτική) *χωρίς να πλένει/πλύνει*
απαρέμφατο *për të larë*	τελική πρόταση *για να πλένει/πλύνει*

3.5. Πρόθεση και προθετική φράση* (Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος & Νικόλαος Σταματογιάννης)

3.5.1. Οι προθέσεις της Αλβανικής (Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος)

3.5.1.1. Γενικά[79]

Οι προθέσεις της Αλβανικής διακρίνονται σε μονολεκτικές ή απλές και πολυλεκτικές ή σύνθετες. Οι μονολεκτικές προθέσεις είναι κατά βάση καθαρόαιμες προθέσεις, π.χ. *mbi* 'επί', *nën* 'υπό', *tek* 'σε', αν

* Η συγγραφή των ενοτήτων στο 3.5.1 ανήκει στον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο, ενώ η συγγραφή των ενοτήτων στο 3.5.2. ανήκει στο Νικόλαο Σταματογιάννη. Οι ενότητες στο 3.5.3 έχουν γραφτεί από κοινού από τον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο και τον Νικόλαο Σταματογιάννη. Η επιστημονική εποπτεία και επιμέλεια των ενοτήτων του συνόλου του υποκεφαλαίου αυτού ανήκουν στον Βασίλη Σπυρόπουλο.

[79] Για περισσότερα βλ. Newmark (1982: 290-299).

και αρκετές σχετίζονται συγχρονικά με κάποιο ουσιαστικό, από το οποίο ενδεχομένως προέρχονται διαχρονικά, αλλά έχει παγιωθεί η χρήση τους σε πλάγια πτώση ως προθέσεις:

(925) anës ‘στην άκρη’ < ana ‘πλευρά, άκρη’
anës liqenit
άκρη-Εν.Αφ λίμνη-Εν.Αφ.Ορ
‘στην άκρη της λίμνης, δίπλα στη λίμνη’

Επίσης, πολλές απλές προθέσεις που εκφράζουν τοπική συσχέτιση, προέρχονται από τα αντίστοιχα επιρρήματα τόπου:

(926) afër ‘κοντά’
α. jetoj afër
μένω-ΜηΠρλ.1Εν κοντά
‘μένω κοντά’ *επίρρημα*
β. afër vajzës
κοντά κοπέλα-Εν.Αφ
‘κοντά στην κοπέλα’ *πρόθεση*

Πέραν των μονολεκτικών (απλών) προθέσεων υπάρχουν και πολυλεκτικές (σύνθετες) προθέσεις. Αυτές αποτελούν είτε συνδυασμό πρωτογενών προθέσεων, π.χ. *deri në* ‘μέχρι’, *për në* ‘για’, είτε συνδυασμό επιρρήματος με πρόθεση, π.χ. *larg nga* ‘μακριά από’, *brenda në* ‘μέσα σε’, *bashkë me* ‘μαζί με’. Σύνθετες προθέσεις μπορούν να χαρακτηριστούν επίσης και (α) οι συνδυασμοί απλών προθέσεων με ουσιαστικά και συμπλήρωμα σε γενική, π.χ. *për shkak* ‘εξαιτίας’, (β) οι συνδυασμοί της πρόθεσης *në* με ουσιαστικό και πρόθεση *me*, οι οποίοι παίρνουν συμπλήρωμα σε αιτιατική, π.χ. në pajtim me ‘σε αρμονία/συμφωνία με’, και (γ) οι συνδυασμοί προθέσεων με ενδιάμεσο στοιχείο το e, π.χ. *rreth e rrotull* ‘γύρω γύρω’, οι οποίοι χρησιμοποιούνται είτε επιρρηματικά είτε ως προθέσεις που δέχονται συμπλήρωμα σε αφαιρετική, π.χ. *rreth e rrotull tavolinës* ‘γύρω-γύρω από το τραπέζι’.

Οι προθέσεις της Αλβανικής διακρίνονται σε ομάδες με βάση την πτώση που παίρνει το συμπλήρωμά τους: (α) προθέσεις με συμπλήρωμα σε ονομαστική, (β) προθέσεις με συμπλήρωμα στην αιτιατική, (γ) προθέσεις με συμπλήρωμα στην αφαιρετική και (δ) προθέσεις με συμπλήρωμα στη γενική. Κάθε πρόθεση παίρνει συμπλήρωμα σε μία μόνο πτώση, με εξαίρεση τις προθέσεις *për* και *ndaj* που παίρνουν συμπλήρωμα σε αφαιρετική ή αιτιατική ανάλογα με τη σημασία τους. Δύο μόνο προθέσεις παίρνουν συμπλήρωμα σε ονομαστική, η *nga* ‘από’ και η *te(k)* ‘σε (στάση σε τόπο)’. Στις προθέσεις με συμπλήρωμα σε ονομαστική, το συμπλήρωμα μπαίνει πάντα στον οριστικό τύπο π.χ. *nga fshati* ‘από το χωριό’, εκτός αν προηγείται αόριστο άρθρο, π.χ. *nga një fshat* ‘από ένα χωριό’. Οι πιο συχνές σε χρήση προθέσεις παίρνουν συμπλήρωμα σε αιτιατική και όταν το συμπλήρωμά τους είναι μη οριστικό μπαίνει στον αόριστο τύπο, π.χ. *në lum* ‘σε ποτάμι’ αλλά *në lumin Shkumbin* ‘στον ποταμό Σκουμπίν’. Στην ομάδα αυτή εντάσσονται οι απλές προθέσεις *në* ‘σε’, *me* ‘με’, *për* ‘για’, *pa* ‘άνευ, χωρίς’, *më* ‘σε’, *mbi* ‘επί’, *nën* ‘υπό’, *ndër* ‘ανάμεσα’, *nëpër* ‘ανάμεσα’, όπως επίσης και οι πολυλεκτικοί σχηματισμοί που έχουν ως τελευταίο στοιχείο τις προθέσεις *me* ή *në*, π.χ. *bashkë me / tok me* ‘μαζί με’, *brenda në* ‘μέσα σε’, *në krahasim me* ‘σε σύγκριση με’, *në përshtatje me* ‘σε συμφωνία με’. Οι

περισσότερες προθέσεις είναι αυτές που παίρνουν συμπλήρωμα σε αφαιρετική. Τέλος, συμπλήρωμα σε γενική παίρνουν μόνο κάποιες σύνθετες προθέσεις, π.χ. *në vend* 'αντί'.

3.5.1.2. Η σύνταξη και τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των προθέσεων

3.5.1.2.1. Προθέσεις με συμπλήρωμα σε ονομαστική

3.5.1.2.1.1. *nga* 'από'

Το συμπλήρωμα αυτής της πρόθεσης μπαίνει πάντα στον οριστικό τύπο, π.χ. *nga fshati* 'από το χωριό', εκτός αν προηγείται αόριστο άρθρο, π.χ. *nga një fshat* 'από ένα χωριό'. Η πρόθεση αυτή μπορεί να δηλώνει:

i) σημείο εκκίνησης, έναρξη πράξης ή κίνησης από κάποιο τόπο:

(927) Nga malet e veriut nisen zogjtë
από βουνό-Πλ.Εν Αρθ βορράς-Εν.Γεν ξεκινάω-Παθ.ΜηΠρλ.3Πλ πουλί-Πλ.Ον.Ορ
çdo pranverë për në Afrikë.
κάθε άνοιξη-Εν.Ον.Αορ για σε Αφρική-Εν.Ον.Αορ
'Από τα βουνά του βορρά ξεκινάνε τα πουλιά κάθε άνοιξη για την Αφρική.'

ii) καταγωγή ή τον τόπο προέλευσης ή παραγωγής

(928) α. Mori veshje nga Italia.
παίρνω-Συν.Πρλ.3Εν ρούχα-Πλ.Ον από Ιταλία-Εν.Ον.Ορ
'Πήρε ρούχα από την Ιταλία.'
β. Është nga Turqia.
είμαι-ΜηΠρλ.3Εν από Τουρκία-Εν.Ον.Ορ
'Είναι από την Τουρκία.'

iii) τόπο όπου συμβαίνει μια πράξη

(929) Shikojmë nga ballkoni në qytet.
κοιτάω-ΜηΠρλ.1Πλ από μπαλκόνι-Εν.Ον.Ορ σε πόλη-Εν.Ον.Αορ
'Κοιτάμε από το μπαλκόνι στην πόλη.'

iv) σημείο περάσματος

(930) Kaluam nga sheshi.
περνάω-Συν.Πρλ.1Πλ από πλατεία-Εν.Ον.Ορ
'Περάσαμε από την πλατεία.'

v) αιτία

(931) α. Shkëlqen nga lumturia.
λάμπω-ΜηΠρλ.3Εν από ευτυχία-Εν.Ον.Ορ
'Λάμπει από ευτυχία.'
β. Dëbora ishte shkrirë
χιόνι-Εν.Ον.Ορ είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν λιώνω-ΜηΠρμφ
nga shiu.
από βροχή-Εν.Ον.Ορ
'Το χιόνι είχε λιώσει από τη βροχή.'

vi) χρονικό σημείο έναρξης

(932) Nga pasdrekja zunë bubullimët.
από απόγευμα-Εν.Ον.Ορ ακούγομαι-Συν.Πρλ.3Εν μπουμπουνητό-Εν.Ον.Ορ
'Από το απόγευμα ακούστηκαν μπουμπουνητά.'

vii) σημείο αναφοράς

(934) Nëna është e madhe nga zemra.
μάνα-Εν.Ον.Ορ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν Αρθ μεγάλος-Θηλ από ψυχή-Εν.Ον.Ορ
'Η μάνα έχει σπουδαία ψυχή.'

viii) τον δράστη (το ποιητικό αίτιο) στις παθητικές δομές

(935) Makina është larë nga unë.
αμάξι-Εν.Ον.Ορ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν πλένω-ΜηΠρμφ από Αντ1-Ον.
'Το αμάξι πλύθηκε από μένα.'

3.5.1.2.1.2. *tek* 'σε'

Το συμπλήρωμα αυτής της πρόθεσης μπαίνει πάντα στον οριστικό τύπο, π.χ. *te fshati* 'από το χωριό', εκτός αν προηγείται αόριστο άρθρο, π.χ. *te një fshat* 'σε ένα χωριό'. Ο τύπος *tek* μπαίνει όταν η επόμενη λέξη ξεκινά με φωνήεν. Η πρόθεση αυτή μπορεί να δηλώνει:

i) στάση ή κίνηση προς τόπο που σχετίζεται με πρόσωπο

(936) Shkoj tek Agimi, por banoj te shokët.
πάω-ΜηΠρλ.1Εν σε Αγκίμ-Εν.Ον.Ορ αλλά μένω-ΜηΠρλ.1Εν σε φίλος-Πλ.Ον.Ορ
'Πάω στου Αγκίμ, αλλά μένω σε φίλους.'

ii) στάση εντός ή κίνηση προς γενικότερη τοποθεσία, χώρο

(937) Qendroj te lumi.
κάθομαι-ΜηΠρλ.1Εν σε ποτάμι-Εν.Ον.Ορ
'Κάθομαι στο ποτάμι (εκεί γύρω).'

iii) στάση ή κίνηση σε γενικότερη τοποθεσία μεταφορικά

(938) Më shkon mendja te fshati, te shokët.
Κλ.Αντ1-Δοτ πάω-ΜηΠρλ.3Εν μυαλό-Εν.Ον.Ορ σε χωριό-Εν.Ον.Ορ σε φίλος-Πλ.Ον.Ορ
'Θυμάμαι το χωριό, τους φίλους.'

3.5.1.2.2. Προθέσεις με συμπλήρωμα σε αιτιατική

3.5.1.2.2.1. *në* 'σε'

Η πρόθεση αυτή δηλώνει:

i) στάση ή κίνηση προς τόπο

(939) Shkoj në shkollë në Greqi, se jetoj
πάω-ΜηΠρλ.1Εν σε σχολείο-Εν.Αιτ.Αορ σε Ελλάδα-Αιτ.Αορ γιατί μένω-ΜηΠρλ.1Εν
në Athinë.
σε Αθήνα-Ον.Αορ
'Πάω σχολείο στην Ελλάδα, γιατί μένω στην Αθήνα.'

ii) τόπο μεταφορικά

(940) Jam i zhytur në mendime.
είμαι-ΜηΠρλ.1Εν Αρθ βυθίζω-Μτχ σε σκέψη-Πλ.Αιτ.Αορ
'Είμαι βυθισμένος σε σκέψεις.'

iii) χρονικό σημείο ή χρονική περίοδο

(941) Do të shkojmë aty në pranverë, në Prill.
Μελ Υπ πάω-Υπ.ΜηΠρλ.1Πλ εκεί σε άνοιξη-Εν.Αιτ.Αορ σε Απρίλιος-Αιτ.Αορ
'Θα πάμε εκεί την άνοιξη, τον Απρίλιο.'

iv) σημείο αναφοράς

(942) Është i kujdesshëm në fjalë.
είμαι-ΜηΠρλ.3Εν Αρθ προσεκτικός-Αρσ σε λέξη-Εν.Αιτ.Αορ
'Προσέχει τα λόγια του.'

v) το αποτέλεσμα μιας αλλαγής

(943) Shqipëria shndërrohej në një vend
Αλβανία-Ον.Ορ μεταμορφώνομαι-Συν.Πρλ.3Εν σε ένα χώρα-Εν.Αιτ.Αορ
të përparuar.
Αρθ ανεπτυγμένη
'Η Αλβανία μεταμορφώθηκε σε χώρα ανεπτυγμένη.'

vi) όριο ποσότητας

(944) Popullsia botërore do të rritet
πλυθησμός-Ον.Ορ παγκόσμιος-Θηλ Μελ Υπ φτάνω-Παθ.Υπ.ΜηΠρλ.1Πλ
në 7 miliardë.
σε 7 δισεκατομμύριο-Πλ.Αιτ.Αορ
'Ο παγκόσμιος πληθυσμός θα φτάσει τα 7 δισεκατομμύρια.'

3.5.1.2.2.2. *me* 'με'

Η πρόθεση αυτή δηλώνει:

i) συνοδεία ή συνδυασμό

(945) Unë me Vangjelin hamë mish me fasule.
Αντ1-Ον με Βαγγέλης-Αιτ.Ορ τρώω-ΜηΠρλ.1Πλ κρέας-Εν.Αιτ.Αορ με φασόλι-Πλ.Αιτ.Αορ
'Εγώ με το Βαγγέλη τρώμε κρέας με φασόλια.'

ii) όργανο ή μέσο

(946) α. U pasuroi me mendje të tij të
Παθ πλουτίζω-Συν.Πρλ.3Εν με μυαλό-Εν.Αιτ.Αορ Αρθ Αντ3-Εν.Γεν Αρθ
fortë.
δυνατός-Αρσ.Εν.Αιτ
'Πλούτισε με το ισχυρό μυαλό του.'

β. Shkuam në shtëpi me makinë.
πάω-Συν.Πρλ.1Πλ σε σπίτι-Εν.Αιτ.Αορ με αμάξι-Εν.Αιτ.Αορ
'Πήγαμε στο σπίτι με αμάξι.'

iii) τρόπο

(947) Erdhi me gëzim.
έρχομαι-Συν.Πρλ.3Εν με χαρά-Εν.Αιτ.Αορ
'Ηρθε με χαρά.'

iv) χρονικό διάστημα

(948) Rrinte me ditë ne shtëpi.
κάθομαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν με μέρα-Πλ.Αιτ.Αορ σε σπίτι-Εν.Αιτ.Αορ
'Καθόταν για μέρες στο σπίτι.'

v) κριτήριο σύγκρισης

(949) Me moshë ishte më i vogël.
με ηλικία-Εν.Αιτ.Αορ είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν πιο Αρθ μικρός-Αρσ.Εν
'Ως προς την ηλικία ήταν πιο μικρός.'

vi) υλικό ή περιεχόμενο

(950) Kalova një urë me trungje
περνώ-Συν.Πρλ.1Εν ένα γέφυρα-Εν.Ον.Αορ με κορμός-Πλ.Αιτ.Αορ
me një shportë me rrush në dorë.
με ένα καλάθι-Εν.Αιτ.Αορ με σταφύλι-Εν.Αιτ.Αορ σε χέρι-Εν.Αιτ.Αορ
'Πέρασα μια γέφυρα φτιαγμένη από κορμούς δέντρων με ένα καλάθι γεμάτο σταφύλια στο χέρι.'

vii) αιτία

(951) Jeton një jetë të mrekullueshme
ζω-ΜηΠρλ.3Εν ένα ζωή-Εν.Ον.Αορ Αρθ θαυμάσιος-Θηλ.Εν.Αιτ.Αορ
me pasuritë e saj.
με πλούτος-Πλ.Αιτ.Ορ Αρθ Αντ3-Θηλ.Εν.Γεν
'Ζει μια θαυμάσια ζωή με τα πλούτη της.'

viii) προϋπόθεση

(952) Kjo do të arrihet me pjesëmarrjen
Αντ3-Θηλ.Εν.Ον Μελ Υπ φτάνω-Παθ.Υπ.ΜηΠρλ.3Εν με συμμετοχή-Εν.Αιτ.Αορ
në bisedë.
σε συζήτηση-Αιτ.Αορ
'Αυτό θα έρθει με τη συμμετοχή στη συζήτηση.'

Κάποιες λεξικές συνάψεις με ληκτικό στοιχείο το *me*, λόγω της αξιοσημείωτης συχνότητας και λειτουργικότητάς τους, έχουν αναλυθεί και ως 'προθέσεις' από μελετητές της Αλβανικής όπως ο Newmark (1982: 296). Μερικά παραδείγματα: *bashkë me* 'μαζί με'*, tok me* 'μαζί με'*, në krahasim me* 'σε σύγκριση με'*, në lidhje me* 'σε σχέση με'*, në kundërshtim me* 'σε αντίθεση με'*, në pajtim me* 'σε αρμονία με'*, ballë për ballë me* 'ενώπιος ενωπίω με'.

3.5.1.2.2.3. *pa* 'χωρίς, άνευ'

Η πρόθεση αυτή δηλώνει:

i) μη-συνοδεία, μη-συνδυασμό

(953) Erdha pa Entelën dhe hëngra
έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν χωρίς Εντέλα-Αιτ.Ορ και τρώω-Συν.Πρλ.1Εν
mish pa fasule.
κρέας-Εν.Αιτ.Αορ χωρίς φασόλι-Πλ.Αιτ.Αορ
'Ήρθα χωρίς την Εντέλα και έφαγα κρέας χωρίς φασόλια.'

ii) έλλειψη μέσου ή οργάνου

(954) Atinën e ndertuan pa mjetet
Αθήνα-Αιτ.Ορ Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ χτίζω-Συν.Πρλ.3Πλ χωρίς μέσο-Πλ.Αιτ.Αορ
e teknikës së sotme
Αρθ τεχνική-Εν.Γεν.Ορ Αρθ σύγχρονος-Θηλ.Εν.Αιτ
'Την Αθήνα τη χτίσανε χωρίς τα σύγχρονα τεχνικά μέσα.'

iii) απουσία χαρακτηριστικού

(955) Shikonte tek unë pa frikë.
κοιτάω-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν σε Αντ1-Εν.Ον χωρίς φόβος-Εν.Αιτ.Αορ
'Κοιτούσε προς εμένα χωρίς φόβο.'

iv) απουσία πράγματος

(956) Nata ishte pa hënë.
νύχτα-Εν.Ον.Ορ είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν χωρίς φεγγάρι-Εν.Αιτ.Αορ
'Η νύχτα ήταν χωρίς φεγγάρι.'

v) έλλειψη προϋπόθεσης

(957) Si kalove në fakultet pa provim?
πώς περνάω-Συν.Πρλ.2Εν σε σχολή-Εν.Αιτ.Αορ χωρίς εξέταση-Εν.Αιτ.Αορ
'Πώς πέρασες στη σχολή χωρίς εξετάσεις;'

3.5.1.2.2.4. *për* 'για' (βλ. και ενότητα 3.5.1.2.3.2)

Η πρόθεση αυτή δηλώνει:

i) σκοπό-στόχο

(958) Punonin për komunizmin.
δουλεύω-ΜηΣυν.Πρλ.3Πλ για κομμουνισμός-Αιτ.Ορ
'Δουλεύανε για τον κομμουνισμό.'

ii) αιτία

(959) Në Trojë vdiqnin trimet
σε Τροία-Αιτ.Αορ πεθαίνω-ΜηΣυν.Πρλ.3Πλ γενναίος-Πλ.Ον.Ορ
për një vajzë pabesës.
για ένα κορίτσι-Εν.Αιτ.Αορ άπιστος
'Στην Τροία πέθαιναν οι γενναίοι για μια άπιστη γυναίκα.'

iii) χρόνο

(960) Shkova në Tiranë për nje vit.
πάω-Συν.Πρλ.1Εν σε Τίρανα-Αιτ.Αορ για ένα έτος-Εν.Αιτ.Αορ
'Πήγα στα Τίρανα για ένα χρόνο.'

iv) τόπο με την έννοια του τελικού προορισμού

(961) Udhëtoj për (në) Kosovë.
ταξιδεύω-ΜηΠρλ.1Εν για (σε) Κόσοβο-Αιτ.Αορ
'Ταξιδεύω για το Κόσσοβο.'

v) προσδιορίζον χαρακτηριστικό

(962) Ishtë e njohur për bukurinë
είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν Αρθ γνωστή για ομορφιά-Εν.Αιτ.Ορ
e saj.
Αρθ Αντ3-Θηλ.Εν.Γεν
'Ηταν γνωστή για την ομορφιά της.'

Η πρόθεση αυτή μπορεί να παίρνει και συμπλήρωμα στην αφαιρετική, δηλώνοντας άλλες λειτουργίες (βλ. ενότητα 3.5.1.2.3.2).

3.5.1.2.2.5. *më* 'σε'

Η πρόθεση αυτή χρησιμοποιείται κυρίως στο λογοτεχνικό και προφορικό λόγο, ενώ στην επίσημη γλώσσα αντικαθίσταται από τη *në*. Δηλώνει

i) τόπο (κατεύθυνση)

(963) Tanku kishte qëlluar më të dy anët.
τανκ-Εν.Ον.Ορ έχω-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν πυροβολώ-ΜηΠρμφ σε Αρθ δύο πλευρά-Πλ.Αιτ.Ορ
'Το τανκ είχε πυροβολήσει προς τις δύο πλευρές.'

ii) χρόνο. Με αυτή τη χρήση της η πρόθεση *më* χρησιμοποιείται για να δηλώσει ημερομηνίες, όπως επίσης και στις παγιωμένες εκφράσεις του τύπου *më të ngrysur* 'το σούρουπο', *më të përenduar* 'την αυγή', κλπ.

(964) Programi niset më 20 dhjetor.
πρόγραμμα-Εν.Ον.Ορ ξεκινάω-Παθ.ΜηΠρλ.3Εν σε 20 Δεκέμβριος-Αιτ.Αορ
'Το πρόγραμμα ξεκινά στις 20 Δεκεμβρίου.'

3.5.1.2.2.6. *mbi*

i) Δηλώνει τόπο, ισοδυναμεί με τα *επί, πάνω*

(965) α. Aeroplani fluturoi mbi kokat tona.
αεροπλάνο-Εν.Ον.Ορ πετάω-Συν.Πρλ.3Εν πάνω κεφάλι-Πλ.Αιτ.Ορ Αντ1-Πλ.Γεν
'Το αεροπλάνο πέταξε πάνω από τα κεφάλια μας.'

β. Lulet gjenden mbi sipërfaqjen
λουλούδι-Πλ.Ον.Ορ βρίσκομαι-Παθ.ΜηΠρλ.3Πλ πάνω επιφάνεια-Εν.Αιτ.Αορ
e lëndines.
Αρθ λιβάδι-Εν.Γεν.Ορ
'Τα λουλούδια βρίσκονται πάνω στο έδαφος του λιβαδιού.'

ii) Δηλώνει θέμα λόγου, ισοδυναμεί με τα *περί, σχετικά με*

(966) Flasin mbi politikë.
μιλάω-ΜηΠρλ.3Πλ πάνω πολιτική-Αιτ.Αορ
'Μιλάνε περί πολιτικής.'

3.5.1.2.2.7. *nën* 'υπό, κάτω από'

i) Δηλώνει τόπο

(967) Nën tavolinës gjeta një fustan.
κάτω τραπέζι-Εν.Αιτ.Αορ βρίσκω-Συν.Πρλ.1Εν ένα φουστάνι-Εν.Αιτ.Αορ
'Κάτω από το τραπέζι βρήκα ένα φουστάνι.'

ii) Στον επίσημο λόγο χρησιμοποιείται μεταφορικά, και ιδίως σε παγιωμένες εκφράσεις του τύπου *nën drejtimin e* 'υπό την καθοδήγηση', *nën ndikimin e* 'υπό την επιρροή', *nën udhëheqjen e* 'υπό την ηγεσία'

(968) Nën udhëheqjen e komunisteve jeta
υπό καθοδήγηση-Αιτ.Ορ Αρθ κομμουνιστές-Πλ.Γεν.Ορ ζωή-Εν.Ον.Ορ
ishte e mirë.
είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν Αρθ καλός-Θηλ.Εν.Ον
'Υπό την καθοδήγηση των κομμουνιστών η ζωή ήταν καλή.'

3.5.1.2.2.8. *ndër* (το συμπλήρωμα βρίσκεται πάντα στον πληθυντικό)

i) Χρησιμοποιείται για να δηλώσει ένταξη σε ομάδα

(969) Tirana është një ndër qytetet më të njohura
Τίρανα-Ον.Ορ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν ένα από πόλη-Πλ.Αιτ.Ορ πιο Αρθ γνωστός-Θηλ.Πλ.Αιτ
të Shqipërisë.
Αρθ Αλβανία-Γεν.Ορ
'Τα Τίρανα είναι μία από τις πιο γνωστές πόλεις της Αλβανίας.'

ii) Δηλώνει τοποθεσία με τη σημασία του 'ανάμεσα', ή ένταξη σε ομάδα σε παγιωμένες εκφράσεις με μέρη σώματος ή αντωνυμίες

(970) α. Çfarë ke ndër duar?
τι έχω-ΜηΠρλ.2Εν ανάμεσα χέρια-Πλ.Αιτ.Αορ
'Τι έχεις ανάμεσα στα χέρια σου;'
β. Ndër ju ka shumë trime.
ανάμεσα Αντ2-Πλ.Αιτ έχω-ΜηΠρλ.3Εν πολύς γενναίος-Πλ.Ον.Αορ
'Ανάμεσά σας υπάρχουν πολλοί γενναίοι.'

3.5.1.2.2.9. *nëpër*

i) Δηλώνει μια γενική έκταση στην οποία συμβαίνει κάτι

(971) Punëtorët punonin nëpër ara.
εργάτης-Πλ.Ον.Ορ δουλεύω-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν σε χωράφι-Πλ.Αιτ.Αορ
'Οι εργάτες δούλευαν στα χωράφια.'

ii) Δηλώνει τόπο, μέσα από τον οποίο γίνεται κάποια κίνηση

(972) Erdha nëpër qytet.
έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν μέσα από πόλη-Εν.Αιτ.Αορ
'Ήρθα μέσα από την πόλη.'

3.5.1.2.2.10. *ndaj* (βλ. και ενότητα 3.5.1.2.3.3)

Χρησιμοποιείται με αιτιατική σε παγιωμένες εκφράσεις χρόνου δηλώνοντας προσέγγιση:

(973) Erdhën ndaj të gdhirë.
έρχομαι-Συν.Παρ.3Πλ κατά Αρθ αυγή-Εν.Αιτ.Αορ
'Ήρθαν κατά την αυγή.'

3.5.1.2.3. Προθέσεις με συμπλήρωμα σε αφαιρετική

3.5.1.2.3.1. *për*

Χρησιμοποιείται σε αφαιρετική με μέρη σώματος, δηλώνοντας το μέρος όπου συμβαίνει αυτό που δηλώνει το ρήμα.

(974) E mbërthenin për fyti.
Κλ.Αντ3-Αιτ πιάνω-Συν.Πρλ.3Πλ από λαιμός-Εν.Αφ.Αορ
'Τον έπιασαν από τον λαιμό.'

3.5.1.2.3.2. *prej* 'από'

Η πρόθεση *prej* ταυτίζεται με τη *nga* στη δήλωση τόπου, αιτίας και δράστη, και τείνει να αντικαθιστάται από αυτή. Δηλώνει:

i) τόπο καταγωγής, παραγωγής

(975) S’ ka bujk prej Tirane.
Αρν έχω-ΜηΠρλ.3Εν αγρότης-Εν.Ον.Αορ από Τίρανα-Αφ.Αορ
‘Δεν υπάρχει αγρότης με καταγωγή από τα Τίρανα.’

ii) ύλη

(976) Shkallët prej druri më pëlqejnë shumë.
σκάλα-Πλ.Ον.Ορ από ξύλο-Εν.Αφ.Αορ Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ αρέσω-ΜηΠρλ.3Πλ πολύ
‘Οι ξύλινες σκάλες μου αρέσουν πολύ.’

iii) προέλευση χαρακτηριστικού

(977) Më shikonte me pamje prej Hitleri.
Κλ.Αντ1-Εν.Αιτ κοιτάω-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν με βλέμμα-Εν.Αιτ.Αορ από Χίτλερ-Αφ
‘Με κοιτούσε με βλέμμα σαν του Χίτλερ.’

iv) το όλον

(978) Disa prej nesh janë të bukura.
κάποιοι από Αντ1-Πλ.Αφ είμαι-ΜηΠρλ.3Πλ Αρθ όμορφοι-Θηλ.Πλ.Ον
‘Κάποιες από μας είναι όμορφες.’

v) τον δράστη (το ποιητικό αίτιο) στις παθητικές δομές

(979) Vera u pi prej nesh.
κρασί-Εν.Ον.Ορ Παθ πίνω-Συν.Πρλ.3Εν από Αντ1-Πλ.Αφ
‘Το κρασί καταναλώθηκε από μας.’

vi) το χρονικό σημείο έναρξης μιας πράξης

(980) Mësoj shqip prej vjetësh.
μαθαίνω-ΜηΠρλ.1Εν αλβανικά από έτος-Πλ.Αφ.Αορ
‘Μαθαίνω αλβανικά εδώ και χρόνια.’

vii) ποσότητα

(981) U organizoi një grup prej 30 vetësh.
Παθ οργανώνω-Συν.Πρλ.3Εν ένα ομάδα-Εν.Ον.Αορ από 30 άτομο-Πλ.Αφ.Αορ
‘Οργανώθηκε μία ομάδα από 30 άτομα.’

viii) αιτία

(982) Nuk trembej prej asgjë.
Αρν φοβάμαι-Συν.Πρλ.3Εν από τίποτα
'Δεν φοβήθηκε τίποτα.'

3.5.1.2.3.3. *ndaj*

i) Δηλώνει σύγκριση, αντιστοιχεί στο 'σε σύγκριση/σχέση με'

(983) Ti ndaj këtij je më i mirë.
Αντ2-Εν.Ον συγκριτικά Αντ3-Αρσ.Εν.Αφ είμαι-ΜηΠρλ.2Εν πιο Αρθ καλός-Αρσ.Εν.Ον
'Εσύ σε σύγκριση με αυτόν είσαι καλύτερος.'

ii) Δηλώνει κριτήριο σύγκρισης, αντιστοιχεί στο 'ως προς'

(984) Janë më të njeshmë ndaj së bukurës.
είμαι-ΜηΠρλ.3Πλ πιο Αρθ παρόμοιος-Θηλ.Πλ.Ον ως προς Αρθ ομορφιά-Αφ.Ορ
'Μοιάζουν πιο πολύ μεταξύ τους ως προς την ομορφιά.'

3.5.1.2.3.4. *sipas*

i) Δηλώνει τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο ενεργεί κάποιο

(985) α. Ti i shikon gjërat sipas vetës sate.
Αντ2-Εν.Ον Κλ.Αντ3-Πλ.Αιτ βλέπω-ΜηΠρλ.2Εν πράγμα-Πλ.Αιτ.Ορ σύμφωνα εαυτός-Ορ.Αφ.Εν Αντ3-Θηλ.Εν.Αφ
'Εσύ τα βλέπεις τα πράγματα σύμφωνα με το πώς τα θες εσύ.'

β. Duhet të punojmë sipas programit.
πρέπει Υπ δουλεύω-Υπ.ΜηΠρλ.1Πλ σύμφωνα πρόγραμμα-Εν.Αφ.Ορ
'Πρέπει να δουλεύουμε σύμφωνα με το πρόγραμμα.'

ii) Δηλώνει την πηγή

(986) Sipas Shkrimeve së Autoreve së Rilindjes,
σύμφωνα γραπτό-Πλ.Αφ.Ορ Αρθ συγγραφέας-Πλ.Αφ.Ορ Αρθ αναγέννηση-Εν.Γεν.Ορ
gjuha shqipe duhet
γλώσσα-Εν.Ον.Ορ αλβανικός-Θηλ.Εν.Ον πρέπει-ΜηΠρλ.3Εν
të jetë gjuhë edukimi.
Υπ είμαι-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν γλώσσα-Εν.Ον.Αορ εκπαίδευση-Εν.Αφ.Αορ
'Σύμφωνα με τα έργα των συγγραφέων της εθνικής αναγέννησης, η αλβανική γλώσσα πρέπει να είναι γλώσσα εκπαίδευσης.'

3.5.1.2.3.5. *midis* 'ανάμεσα'

(987) α. Kjo mbetet midis nesh.
Αντ3-Θηλ.Εν.Ον μένω-Παθ.ΜηΠρλ.3Εν ανάμεσα Αντ1-Πλ.Αφ
'Αυτό μένει ανάμεσά μας.'
β. Midis vajzash ka një djalë.
ανάμεσα κορίτσι-Πλ.Αφ.Αορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν ένα αγόρι-Εν.Ον.Αορ
'Ανάμεσα στα κορίτσια υπάρχει ένα αγόρι.'

3.5.1.2.3.6. *buzë* 'στην άκρη, παράλληλα σε'

(988) Shëtitja buzë lumit.
περπατάω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν άκρη ποτάμι-Εν.Αφ.Ορ
'Περπατούσα στην άκρη/παράλληλα με το ποτάμι.'

3.5.1.2.3.7. *ndanë* 'στην άκρη/παράλληλα με' (ισοδυναμεί με τη *buzë*)

(989) Ndanë bulevardit kryesor është një ekran
άκρη λεωφόρος-Εν.Αφ.Ορ κύριος είμαι-ΜηΠρλ.3Εν ένα οθόνη-Εν.Ον.Αορ
i madh që shfaq ndeshjet.
Αρθ μεγάλος που παρουσιάζω-ΜηΠρλ.3Εν ματς-Πλ.Ον.Ορ
'Στην άκρη/παράλληλα με την κύρια λεωφόρο βρίσκεται μια μεγάλη οθόνη που δείχνει το ματς.'

(990) Bëri gërmimet në një fushë
κάνω-Συν.Πρλ.3Εν ανασκαφή-Πλ.Αιτ.Ορ σε ένα χωράφι-Εν.Αιτ.Αορ
ndanë lumit Neretva.
άκρη ποταμός-Εν.Αφ.Ορ Νερέτβα.
'Έκανε ανασκαφές σε ένα χωράφι στην άκρη του ποταμού Νερέτβα.'

3.5.1.2.3.8. *rrezë* 'στους πρόποδες'

(991) Rrezë Dajtit ka një fshat.
πρόποδες Ντάιτι-Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν ένα χωριό-Εν.Ον.Αορ
'Στους πρόποδες του βουνού Ντάιτι υπάρχει ένα χωριό.'

3.5.1.2.3.9. *afër* 'κοντά'

(992) Jetoj afër Athinës.
μένω-ΜηΠρλ.1Εν κοντά Αθήνα-Αφ.Ορ
'Μένω κοντά στη Αθήνα.'

(993) U kthye afër vajzës.
Παθ στρέφομαι-Συν.Πρλ.3Εν κοντά κορίτσι-Εν.Αφ.Ορ
'Πήγε κοντά στο κορίτσι.'

3.5.1.2.3.10. *larg* (*larg nga* + ονομαστική) 'μακριά'

(994) α. Jetoj larg Athinës.
μένω-ΜηΠρλ.1Εν μακριά Αθήνα-Αφ.Ορ
β. Jetoj larg nga Athina.
μένω-ΜηΠρλ.1Εν μακριά από Αθήνα-Ον.Ορ
'Μένω μακριά από την Αθήνα.'

(995) α. Udhëtoj larg Greqisë.
ταξιδεύω-ΜηΠρλ.1Εν μακριά Ελλάδα-Αφ.Ορ
β. Udhëtoj larg nga Greqia.
ταξιδεύω-ΜηΠρλ.1Εν μακριά από Ελλάδα-Ον.Ορ
'Ταξιδεύω μακριά από την Ελλάδα.'

3.5.1.2.3.11. *përtej* 'πέραν του' (τοπικό)

(996) Përtej malit ka vende të bukura.
πέρα βουνό-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν μέρος-Πλ.Ον.Αορ Αρθ όμορφος-Θηλ.Πλ.Ον
'Πέρα από το βουνό (πίσω από το βουνό) υπάρχουν ωραία μέρη.'

3.5.1.2.3.12. *matanë* ‘πέραν του, από την άλλη πλευρά’ (τοπικό)

(997) Plani është gati për një operacion
σχέδιο-Εν.Ον.Ορ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν έτοιμος-Αρσ.Εν.Ον για ένα επιχείρηση-Εν.Αιτ.Αορ
matanë kufirit.
πέραν σύνορο-Εν.Αφ.Ορ
‘Το σχέδιο είναι έτοιμο για μια επιχείρηση στην άλλη πλευρά των συνόρων.’

3.5.1.2.3.13. *anës* ‘στην άκρη, μπροστά σε’

(998) Qendroj anës liqenit.
κάθομαι-ΜηΠρλ.1Εν άκρη λίμνη-Εν.Αφ.Ορ
‘Κάθομαι στην άκρη της λίμνης.’

3.5.1.2.3.14. *ballë* ‘μπροστά από’

(999) Ballë shtëpisë ka një trotuar.
μπροστά σπίτι-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν ένα πεζοδρόμιο-Εν.Ον.Αορ
‘Μπροστά από το σπίτι υπάρχει ένα πεζοδρόμιο.’

3.5.1.2.3.15. *faqe* ‘στην πλευρά’

(1000) Faqe shkollës ndodhet një pallat.
πλευρά σχολείο-Εν.Αφ.Ορ βρίσκομαι-Παθ.ΜηΠρλ.3Εν μία πολυκατοικία-Αορ
‘Στη μία πλευρά του σχολείου βρίσκεται μία πολυκατοικία.’

3.5.1.2.3.16. *brenda* ‘εντός, μέσα σε’

(1001) Brenda dhomës nuk ka asnjëri.
εντός δωμάτιο-Εν.Αφ.Ορ Αρν έχω-ΜηΠρλ.3Εν κανείς.
‘Μέσα στο δωμάτιο δεν είναι κανείς.’

3.5.1.2.3.17. *drejt* ‘προς’

(1002) U kthye drejt shtëpisë
Παθ στρέφομαι-Συν.Πρλ.3Εν προς σπίτι-Εν.Αφ.Ορ
‘Κατευθύνθηκε προς το σπίτι.’

3.5.1.2.3.18. *gjatë* 'κατά τη διάρκεια' (χρονικά), 'σε όλο το μήκος/πλάτος'

(1003) Gjatë diktaturës njerëzit jetonin keq.
κατά δικτατορία-Εν.Αφ.Ορ άνθρωπος-Πλ.Ον.Ορ ζω-ΜηΣυν.Πρλ.3Πλ κακά
'Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας οι άνθρωποι ζούσαν άσχημα.'

(1004) Gjatë trotuarit ka lule.
κατά πεζοδρόμιο-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν λουλούδι-Πλ.Ον.Αορ
'Στο μήκος του πεζοδρομίου υπάρχουν λουλούδια.'

3.5.1.2.3.19. *jashtë* 'έξω, εκτός'

(1005) Shumë Grekët jetojnë jashtë atdheut.
πολύς Έλληνας-Πλ.Ον.Ορ ζω-ΜηΠρλ.3Πλ εκτός πατρίδα-Εν.Αφ.Ορ
'Πολλοί Έλληνες ζουν έξω από την πατρίδα τους.'

3.5.1.2.3.20. *krahas* 'στο πλευρό, δίπλα σε, μαζί με' (συνοδεία μεταφορικά)

(1006) Krahas Serbisë, për këta talentë interesim
πλευρό Σερβία-Αφ.Ορ για Δεικ-Αρσ.Πλ.Αιτ ταλέντο-Πλ.Αιτ.Αορ ενδιαφέρον-Πλ.Ον.Αορ
ka shfaqur edhe përfaqësuesja e Shqipërisë.
έχω-ΜηΠρλ.3Εν παρουσιάζω-ΜηΠρμφ και αποστολή-Εν.Ον.Ορ Αρθ Αλβανία-Γεν.Ορ
'Μαζί με τη Σερβία, για αυτά τα ταλέντα ενδιαφέρον έχει εκδηλώσει και η αποστολή της Αλβανίας.'

(1007) Ilir Tafa luan krahas aktorit të Mission Impossible.
Ιλίρ Τάφα παίζω-ΜηΠρλ.3Εν πλευρό ηθοποιός-Εν.Αφ.Ορ Αρθ Mission Impossible-Γεν
'Ο Ιλίρ Τάφα παίζει στο πλευρό του ηθοποιού του Mission Impossible.'

(1008) Tryezat janë krahas njëra tjetrës.
Τραπέζι-Πλ.Ον.Ορ είμαι-ΜηΠρλ.3Πλ πλευρό ένα-Θηλ.Εν.Ον άλλο-Θηλ.Πλ.Δοτ
'Τα τραπέζια είναι το ένα δίπλα στ' άλλο.'

3.5.1.2.3.21. *bri* 'δίπλα σε'

(1009) Tryezat janë bri njëra tjetrës.
τραπέζι-Ορ.Ον.Πλ είμαι-ΜηΠρλ.3Πλ πλευρό ένα-Θηλ.Εν.Ον άλλο-Θηλ.Πλ.Δοτ
'Τα τραπέζια είναι το ένα δίπλα στ' άλλο.'

3.5.1.2.3.22. *kundër* 'εναντίον'

(1010) Lufta kundër partizaneve mbaroi.
πόλεμος-Εν.Ον.Ορ κατά αντάρτης-Πλ.Αφ.Ορ τελειώνω-Συν.Πρλ.3Εν
'Ο πόλεμος εναντίον των ανταρτών τελείωσε.'

3.5.1.2.3.23. *(për) para* 'πριν' (χρονικά), 'μπροστά από' (τοπικά)

(1011) Para pavarësisë Shqipëria ishte
πριν ανεξαρτησία-Εν.Αφ.Ορ Αλβανία-Ον.Ορ είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν
një vend i varfer.
ένα χώρα-Εν.Ον.Αορ Αρθ φτωχός-Αρσ.Εν.Ον
'Πριν την ανεξαρτησία η Αλβανία ήταν φτωχή χώρα.'

(1012) Para shtëpisë ka një rrugë e gjatë.
μπροστά σπίτι-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν ένα δρόμος-Εν.Ον.Αορ Αρθ φαρδύς
'Μπροστά από το σπίτι υπάρχει ένας φαρδύς δρόμος.'

3.5.1.2.3.24. *pas* 'μετά' (χρονικά), 'πίσω από' (τοπικά)

(1013) Pas pavarësisë Shqipëria u bë
μετά ανεξαρτησία-Εν.Αφ.Ορ Αλβανία-Ον.Ορ Παθ γίνομαι-Συν.Πρλ.3Εν
një vend i përparuar.
ένα χώρα-Εν.Ον.Αορ Αρθ ανεπτυγμένος-Αρσ.Εν.Ον
'Μετά την ανεξαρτησία η Αλβανία έγινε ανεπτυγμένο κράτος.'

(1014) Pas shtëpisë ka një rrugë e gjatë.
πίσω σπίτι-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν ένα δρόμος-Εν.Ον.Αορ Αρθ φαρδύς
'Πίσω από το σπίτι υπάρχει ένας φαρδύς δρόμος.'

3.5.1.2.3.25. *përballë* 'απέναντι'

(1015) Përballë shtëpisë ka një pallat tjetër.
απέναντι σπίτι-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν ένα πολυκατοικία-Εν.Ον.Αορ άλλος
'Απέναντι από το σπίτι υπάρχει μια άλλη πολυκατοικία.'

3.5.1.2.3.26. *përkrah* 'παράλληλα'

(1016) Shëtisnim përkrah njëri tjetrit.
περπατάω-ΜηΣυν.Πρλ.1Πλ παράλληλα ένας-Αρσ.Εν.Ον άλλος-Αρσ.Πλ.Δοτ
'Περπατούσαμε δίπλα-δίπλα ο ένας με τον άλλον.'

3.5.1.2.3.27. *ndërmjet (në mes)* 'ανάμεσα'

(1017) Ndërmjet (në mes) djemsh pashë një tavolinë.
ανάμεσα (σε μέση) αγόρι-Πλ.Αφ.Αορ βλέπω-Συν.Πρλ.1Εν ένα τραπέζι
'Ανάμεσα στα αγόρια είδα ένα τραπέζι.'

3.5.1.2.3.28. *(në)përmes* 'δια, διαμέσου'

(1018) Erdhi tek ne nëpërmes njerëzve.
έρχομαι-Συν.Πρλ.3Εν σε Αντ1-Πλ.Ον διαμέσου άνθρωπος-Πλ.Αφ.Ορ
'Ήρθε προς εμάς μέσα από τον κόσμο.'

3.5.1.2.3.29. *nëpërmjet* 'μέσω' (μέσο)

(1019) Flasin nëpërmjet telefonit.
μιλάω-ΜηΠρλ.3Πλ μέσω τηλέφωνο-Εν.Αφ.Ορ
'Μιλάνε μέσω τηλεφώνου.'

3.5.1.2.3.30. *(për)sipër* 'επί, πάνω'

(1020) Sipër tryezës ka libra.
επί τραπέζι-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν βιβλίο-Πλ.Ον.Αορ
'Πάνω στο τραπέζι υπάρχουν βιβλία.'

3.5.2.3.31. *poshtë* 'κάτω, υπό'

(1021) Poshtë tryezës ka një macë.
κάτω τραπέζι-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν ένα γάτα-Εν.Ον.Αορ
'Κάτω από το τραπέζι είναι μία γάτα.'

3.5.1.2.3.32. *rreth/rrotull* 'γύρω'

(1022) Rreth/Rrotull qytetit ka fshatra.
γύρω πόλη-Εν.Αφ.Ορ έχω-ΜηΠρλ.3Εν χωριό-Πλ.Ον.Αορ
'Γύρω από την πόλη υπάρχουν χωριά.'

3.5.1.2.3.33. *prapa* 'πίσω'

(1023) Prapa duvarit është dhoma ime.
πίσω τοίχος-Εν.Αφ.Ορ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν δωμάτιο-Εν.Ον.Ορ Κτητ-Θηλ.Εν.Ον
'Πίσω από τον τοίχο είναι το δωμάτιό μου.'

3.5.1.2.3.34. *pranë* 'κοντά σε' (εγγύτητα)

(1024) Barka u zhyt pranë qytetit Ajvalik.
βάρκα-Εν.Ον.Ορ Παθ βυθίζω-Συν.Πρλ.3Εν κοντά πόλη-Εν.Αφ.Ορ Αϊβαλί.
'Η βάρκα βυθίστηκε κοντά στην πόλη Αϊβαλί.'

(1025) Problemi është pranë zgjidhjes.
πρόβλημα-Εν.Ον.Ορ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν κοντά λύση-Εν.Αφ.Ορ
'Το πρόβλημα βρίσκεται κοντά σε λύση.'

(1026) Autoritetet shkuan një hap më pranë krijimit
αρχές-Πλ.Ον.Ορ πάω-Συν.Πρλ.3Πλ ένα βήμα-Αορ πιο κοντά δημιουργία-Εν.Αφ.Ορ
të një ekonomie të hapur
Αρθ ένα οικονομία-Εν.Γεν.Αορ Αρθ ανοιχτός
'Οι αρχές πήγαν ένα βήμα πιο κοντά στη δημιουργία μιας ανοιχτής οικονομίας.'

3.5.1.2.3.35. *kundrejt* 'αντί, κατά'

i) ανταλλαγή/αντίτιμο

(1027) Ministri lejon të shkëmbehet
υπουργός-Εν.Ον.Ορ αδειοδοτώ-ΜηΠρλ.3Εν Υπ ανταλλάσσομαι-Παθ-Υποτ.Παρ.3Εν
terren me vlerë kundrejt terreni
έδαφος-Εν.Αιτ.Αορ με αξία-Εν.Αιτ.Αορ αντί έδαφος-Εν.Αφ.Ορ
më pak të vlefshëm
πιο λίγο Αρθ πολύτιμο-Αρσ.Εν.Αιτ
'Ο Υπουργός επιτρέπει να ανταλλαγεί έδαφος με αξία αντί εδάφους μικρότερης αξίας.'

ii) συσχέτιση

(1028) Ata diskutuan qëndrimin e Turqisë kundrejt Irakut
αυτοί συζητώ-Συν.Πρλ.3Πλ θέση-Εν.Αιτ.Ορ Αρθ Τουρκία-Εν.Γεν.Ορ ως προς Ιρακ-Αφ.Ορ
'Αυτοί συζήτησαν τη θέση της Τουρκίας σε σχέση με το Ιράκ.'

(1029) Në vitet 90, papunësia greke ishte 7 përqind,
σε έτος-Πλ.Αιτ.Ορ 90 ανεργία-Εν.Ον.Ορ ελληνική ήταν 7 τοις εκατό
kundrejt një mesatareje 9 përqind të BE-së.
σε σχέση με ένα μέσος όρος-Εν.Αφ.Αορ 9 τοις εκατό Αρθ ΕΕ-Γεν.
'Τη δεκαετία του 90, η ανεργία της Ελλάδας ήταν 7%, σε σύγκριση με τον μέσο όρο 9% της ΕΕ.'

iii) εναντίωση (στη χρήση αυτή ισοδυναμεί με την *kundër*)

(1030) Numri i aplikimeve kundrejt atyre
αριθμός-Εν.Ον.Ορ Αρθ αίτηση-Πλ.Γεν.Ορ κατά Αντ3-Πλ.Αφ
ishte i madh.
είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν Αρθ μεγάλος-Αρσ.Εν.Ον
'Ο αριθμός των αιτήσεων εναντίον τους ήταν μεγάλος.'

3.5.1.2.3.36. *deri në* 'μέχρι'

(1031) Arrita deri në Athinë.
φτάνω-Συν.Πρλ.1Εν μέχρι Αθήνα-Αιτ.Αορ
'Έφτασα μέχρι την Αθήνα.'

(1032) Pinin verë deri në drekë
πίνω-ΜηΣυν.Πρλ.3Πλ κρασί-Εν.Αιτ.Αορ μέχρι απόγευμα-Εν.Αιτ.Αορ
'Έπιναν κρασί μέχρι το απόγευμα.'

3.5.1.2.4. Προθέσεις με συμπλήρωμα σε γενική

3.5.1.2.4.1. *për shkak / për arshye* 'λόγω, εξαιτίας'

(1033) Na ndihmoi për shkak të intereseve personale.
Κλ.Αντ1-Πλ.Αιτ βοηθώ-Συν.Πρλ.3Εν λόγω Αρθ συμφέροντα-Γεν.Ορ προσωπικά
'Μας βοήθησε λόγω προσωπικών συμφερόντων.'

3.5.1.2.4.2. *për punë* 'εξαιτίας'

(1034) Më kundërshton për punë inati.
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ κοντράρω-ΜηΠρλ.3Εν εξαιτίας πείσμα-Εν.Γεν.Αορ
'Μου πάει κόντρα από πείσμα.'

3.5.1.2.4.3. *me anë(n)* 'μέσω'

(1035) Me anën e demokratizimit, Shqipëria ndërrohet.
μέσω Αρθ εκδημοκρατισμός-Εν.Γεν.Ορ Αλβανία αλλάζω-Παθ.ΜηΠρλ.3Εν
'Μέσω του εκδημοκρατισμού, η Αλβανία αλλάζει.'

3.5.1.2.4.4. *në drejtim* 'προς την κατεύθυνση'

(1036) Shqipëria ndryshon në drejtim të demokratizimit.
Αλβανία αλλάζω-ΜηΠρλ.3Εν σε κατεύθυνση Αρθ εκδημοκρατισμός-Εν.Γεν.Ορ
'Η Αλβανία αλλάζει με κατεύθυνση προς τον εκδημοκρατισμό.'

3.5.1.2.4.5. *në sajë* 'χάρη σε'

(1037) Shqipëria ndryshon në sajë të kontributeve të BE-së.
Αλβανία αλλάζω-ΜηΠρλ.3Εν σε χάρη Αρθ συνεισφορές Αρθ ΕΕ-Γεν
'Η Αλβανία αλλάζει χάρη στη συνεισφορά της ΕΕ.'

3.5.1.2.4.6. *në vend* 'αντί'

(1038) Unë shkoj në klasë në vend të vëllait.
εγώ πηγαίνω-ΜηΠρλ.1Εν σε τάξη-Εν.Αιτ.Αορ σε θέση Αρθ αδελφός-Εν.Γεν.Ορ
'Εγώ πηγαίνω στην τάξη στη θέση του αδελφού μου (αντί του αδελφού μου).'

3.5.2. Προθέσεις και προθετική φράση στην Ελληνική (Νικόλαος Σταματογιάννης)

3.5.2.1. Οι προθέσεις της Ελληνικής

Οι προθέσεις της Ελληνικής είναι οι εξής σε αλφαβητική σειρά:

(1039) Οι προθέσεις της Ελληνικής

αντί
από
για
δίχως
εναντίον
εξαιτίας
έως
ίσαμε
κατά
με
μετά
μεταξύ
μέχρι
παρά
πριν

προς
σαν
σε
χωρίς
ως

Υπάρχει επίσης και ένας αριθμός προθέσεων που προέρχονται από την καθαρεύουσα, των οποίων η χρήση περιορίζεται κατά κύριο λόγο σε στερεοτυπικές εκφράσεις, ή στον επίσημο λόγο. Οι προθέσεις αυτές θα εξεταστούν στη συνέχεια (βλ. ενότητα 3.5.2.4).

3.5.2.1.1. Γενικά χαρακτηριστικά των προθετικών φράσεων

Σε γενικές γραμμές οι προθετικές φράσεις λειτουργούν όπως τα επιρρήματα:

(1040) Ήρθα **στο εστιατόριο / εκεί**

(1041) Το αυτοκίνητο **στον δρόμο / εκεί**

Ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί, οι προθετικές φράσεις μπορούν να προσδιορίζουν / συμπληρώνουν ένα ρήμα (1042), ένα ουσιαστικό (1043), μια αντωνυμία (1044), ένα επίθετο (1045), ή ένα επίρρημα (1046):

(1042) Έφυγα **από το σινεμά**

(1043) Το τυρί **από τη Μάνη** είναι το πιο νόστιμο

(1044) Κανείς **από αυτούς** δεν ήταν κακός

(1045) Είναι καλός **στο κολύμπι**

(1046) Το πιάτο είναι πάνω **από την πετσέτα**

Οι προθετικές φράσεις βέβαια μπορούν να επιτελέσουν και κάποια καθαρά γραμματική λειτουργία σε σχέση με το ρήμα. Για παράδειγμα, είναι δυνατό να εκφράζουν το έμμεσο (εμπρόθετο) αντικείμενο (1047) ή το ποιητικό αίτιο (1048):

(1047) Έδωσα το βιβλίο **στην Άννα**

(1048) Ο δημοσιογράφος δολοφονήθηκε **από τους παραστρατιωτικούς**

3.5.2.1.2. Κατηγορίες προθέσεων

Μπορούμε να διακρίνουμε τις προθέσεις σε τρεις κατηγορίες:

I. Βασικές προθέσεις ή προθέσεις γενικής χρήσης: *από* και *σε*. Αυτές οι προθέσεις χρησιμοποιούνται συχνότερα και εμφανίζουν τη μεγαλύτερη ποικιλία χρήσεων, με βασική την τοπική χρήση. Παίρνουν ως συμπλήρωμα ονοματικές φράσεις στην αιτιατική:

(1049) α. **από** το χωριό
β. **από** τον Γιάννη
γ. **στη** Γαλλία
δ. **στον** Γιάννη

II. Υπόλοιπες προθέσεις με αιτιατική: *αντί, για, δίχως, έως, ίσαμε, κατά, με, μετά, μέχρι, παρά, πριν, προς, σαν, χωρίς, ως*. Οι προθέσεις αυτές έχουν συγκεκριμένες και πιο εξειδικευμένες χρήσεις.

(1050) α. **για** τα παιδιά
β. **δίχως** τον Γιάννη
γ. **έως** το βράδυ
δ. **μέχρι** το πρωί
ε. **σαν** τον πατέρα του
στ. **χωρίς** τον τραγουδιστή

Ορισμένες από αυτές τις προθέσεις (*αντί, για, δίχως, μέχρι, παρά, πριν, σαν, χωρίς*) μπορούν να συνταχθούν και από μια πρόταση που εισάγεται με το *να*:

(1051) α. **Αντί να** επιστρέψουν τα λεφτά, έφυγαν τρέχοντας.
β. Αναγκάστηκα να τρέξω, **για να** μην με προλάβει.
γ. **Μέχρι να** ντυθώ, το τρένο είχε ξεκινήσει.
δ. **Πριν (να)** μιλήσω, μου γύρισε την πλάτη.
ε. Μου συμπεριφέρθηκε, **σαν να** ήμουν ξένος.
στ. Μίλησε **χωρίς να** τον συμβουλευτεί.

III. Προθέσεις με γενική. Οι προθέσεις αυτής της κατηγορίας είναι λίγες: *εναντίον, εξαιτίας, μεταξύ*. Αυτές συντάσσονται με ονοματικές φράσεις (1052α) ή ασθενείς προσωπικές αντωνυμίες στη γενική (1052β):

(1052) α. **Εξαιτίας** των διαδηλωτών, το στρατόπεδο εκκενώθηκε.
β. **Εξαιτίας** του, έχασα όλα τα χρήματά μου.

3.5.2.2. Η σύνταξη και τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των προθέσεων

Στην ενότητα αυτή εξετάζουμε αναλυτικά την καθεμία πρόθεση όσον αφορά τη σύνταξη καθώς και τις διάφορες σημασιολογικές της λειτουργίες (για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Holton et al. 2012).

3.5.2.2.1. *αντί*

Η πρόθεση *αντί* παίρνει συμπλήρωμα σε αιτιατική (είτε μια ονοματική φράση, είτε ισχυρούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας) και δηλώνει κατά κανόνα ότι κάτι συμβαίνει στη θέση κάποιου άλλου:

(1053) α. Αντί το αυτοκίνητο, έφερε το ποδήλατο.
β. Αντί εσένα, διώξανε τον πρόεδρο.

Με σχεδόν την ίδια σημασία η *αντί* μπορεί να παίρνει ως συμπλήρωμα μια προθετική φράση με την πρόθεση *για*:

(1054) α. Αντί για το αυτοκίνητο, έφερε το ποδήλατο.
β. Αντί για σένα, διώξανε τον πρόεδρο.

Εδώ να σημειώσουμε ότι η πρόθεση *αντί*, συντάσσεται αρκετά συχνά και με μια ονοματική φράση στη γενική, ιδίως όταν ο λόγος είναι επίσημος και πιο τυπικός:

(1055) Αντί του αυτοκινήτου, έφερε το ποδήλατο.

3.5.2.2.2. *από*

Η πρόθεση *από* (μαζί με την *σε*) εμφανίζει όπως προαναφέραμε τη μεγαλύτερη ποικιλία χρήσεων. Οι ποικίλες αυτές σημασιολογικές της χρήσεις, μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής κατηγορίες:

(1056) Χρήσεις της πρόθεσης *από*

Συγκεκριμένες (τοπικές και χρονικές) σχέσεις	**Αφηρημένες σχέσεις (συμπεριλαμβανομένων των γραμματικών)**
απομάκρυνση (1057α) καταγωγή (1057β) θέση σε κάποια απόσταση από κάτι άλλο (1057γ) πέρασμα (1057δ) ομάδα & ομαδοποιημένα αντικείμενα (1057ε) έναρξη μιας κατάστασης (1057στ)	αφαιρετική (1058α) ποιητικό αίτιο (1058β) αιτία (1058γ) λόγος (1058δ) ύλη (1058ε) διαιρετικές δομές (1058στ) συγκριτικές δομές (1058ζ) έκφραση κατανομής – επιμερισμός (1058η) διάφορες άλλες χρήσεις (1058θ)

(1057) α. Έφυγε από το χωριό.
β. Είμαι από τη Μάνη.
γ. Το χωριό βρίσκεται τριάντα χιλιόμετρα από την πόλη.
δ. Πέρασα από το μονοπάτι.
ε. Ο Τσόμσκι έδωσε μια σειρά από διαλέξεις για τη βιογλωσσολογία.
στ. Το μάθημα κράτησε από τις εννιά μέχρι τις δώδεκα.

(1058) α. Πήρε το εισιτήριο από τον Νίκο και το έδωσε στην Εβελίνα.
β. Ο Καίσαρας δολοφονήθηκε από τον Βρούτο.
γ. Πέθανε από τα γέλια.
δ. Πέταξε από τη χαρά της.
ε. Ένα κολιέ από χρυσό.
στ. Ο Τσόμσκι είναι από τους γλωσσολόγους που θεμελίωσαν τη σύγχρονη επιστήμη της γλωσσολογίας.
ζ. Ο Βασίλης διαβάζει καλύτερα από όλα τα παιδιά της τάξης.
η. Αγοράσαμε από δύο σουβλάκια.
θ. Ξέφυγε από τους εχθρούς του.

3.5.2.2.3. *για*

Η πρόθεση *για* συντάσσεται επίσης με ονοματικές φράσεις στην αιτιατική (συμπεριλαμβανομένων και των ισχυρών τύπων των προσωπικών αντωνυμιών). Η πρωτοτυπική λειτουργία της είναι αυτή της δήλωσης του σκοπού/στόχου:

(1059) α. Πήγα στο εστιατόριο για να φάω.
β. Το κάνω αυτό για το καλό σου.

Χρησιμοποιείται όμως για να δηλώσει και μια σειρά από άλλες σημασίες, όπως το όφελος (1060), τον λόγο (1061), τον προορισμό (1062), το αντίτιμο (1063), το θέμα ή την αναφορά (1064, 1065), τον χρόνο και πιο συγκεκριμένα τη χρονική διάρκεια (1066), την αντικατάσταση (1067):

(1060) Ξόδεψα όλα μου τα λεφτά για σένα.

(1061) Έγινε γνωστός για τις αιρετικές απόψεις του σχετικά με τη βία.

(1062) Τον άλλο μήνα φεύγω για την Αμερική.

(1063) Είπε ότι θα μου πουλήσει το αυτοκίνητο για δέκα χιλιάδες ευρώ.

(1064) Αγόρασα ένα βιβλίο για τη γλωσσολογία.

(1065) Συγχαρητήρια για την ομιλία σου, ήταν σπουδαία.

(1066) Ήλθα μόνο για δύο ώρες.

(1067) Θα κάνω την εργασία εγώ για σένα.

Επίσης χρησιμοποιείται για την εισαγωγή του κατηγορουμένου υποκειμένου ή αντικειμένου (1068). Σε αυτές τις περιπτώσεις η ονοματική φράση που ακολουθεί την πρόθεση έχει την ανάλογη πτώση, δηλ. ονομαστική για το κατηγορούμενο του υποκειμένου, αιτιατική για το κατηγορούμενο του άμεσου αντικειμένου:

(1068) α. Δεν έχει την κατάλληλη εμπειρία για καθηγητής.
β. Κατηγόρησε τον Γιάννη για προδότη.

Τέλος, η πρόθεση *για* χρησιμοποιείται επίσης σε στερεοτυπικές δομές/εκφράσεις:

(1069) α. Για το όνομα του Θεού!
β. πέρα για πέρα

3.5.2.2.4. *δίχως*

Η πρόθεση *δίχως* είναι ουσιαστικά συνώνυμη και συντακτικά ισοδύναμη με την πρόθεση *χωρίς* με την οποία εναλλάσσεται ελεύθερα. Χρησιμοποιείται περισσότερο στον επίσημο λόγο για τη δήλωση της στέρησης και συντάσσεται με αιτιατική:

(1070) Ο μεγαλύτερός του φόβος είναι ότι θα μείνει δίχως χρήματα.

3.5.2.2.5. *εναντίον*

Η πρόθεση αυτή συντάσσεται με ονοματική φράση σε γενική (συμπεριλαμβανομένων και των ισχυρών ή ασθενών τύπων της προσωπικής αντωνυμίας) και δηλώνει την αντίθεση ή την εναντίωση:

(1071) α. Οι φίλαθλοι της ομάδας πήραν ξεκάθαρη θέση εναντίον της βίας.
β. Δεν έχω τίποτε εναντίον σας.

3.5.2.2.6. *εξαιτίας*

Η πρόθεση *εξαιτίας* προέρχεται ετυμολογικά από το προθετικό σύνολο *εξ + αιτίας*, και εκφράζει λόγο ή αιτία. Συντάσσεται πάντα με γενική:

(1072) Πολλές επιχειρήσεις θα κλείσουν εξαιτίας της ύφεσης.

3.5.2.2.7. *έως*

Η πρόθεση *(έ)ως* είναι εν πολλοίς συνώνυμη με τη *μέχρι* και *ίσαμε*, και χρησιμοποιείται για τη δήλωση χρονικού ή τοπικού ορίου. Παίρνει ως συμπλήρωμά της μια ονοματική φράση σε αιτιατική ή και, ορισμένες φορές, ένα επίρρημα:

(1073) α. Έως τη Δευτέρα πρέπει να παραδώσουμε την εργασία.
β. Έφτασαν έως την κορυφή των Ιμαλάιων.
γ. Έφτασαν ως εκεί.

3.5.2.2.8. *ίσαμε*

Η πρόθεση *ίσαμε* τις περισσότερες φορές χρησιμοποιείται με σημασία ταυτόσημη με τη *μέχρι*, με τη διαφορά ότι δε χρησιμοποιείται τόσο συχνά. Συντάσσεται και αυτή με αιτιατική:

(1074) Θα έχουμε την εργασία έτοιμη ίσαμε αύριο.

3.5.2.2.9. *κατά*

Η πρόθεση *κατά* χρησιμοποιείται με ποικίλες σημασίες και μπορεί να συντάσσεται είτε με αιτιατική είτε με γενική. Όταν ακολουθείται από ονοματική φράση σε αιτιατική προφέρεται χωρίς τόνο, ενώ με τη γενική φέρει τόνο στη λήγουσα. Όταν συντάσσεται με αιτιατική δηλώνει τοπική ή χρονική προσέγγιση (1075), χρονική διάρκεια (1076), προορισμό (1077), συμφωνία ή αναφορά (1078, 1079), το μέτρο ή τη διαφορά (1080) και κατανομή (1081):

(1075) Θα έλθω κατά τις εφτά.

(1076) Κατά το δεύτερο ημίχρονο, σημειώθηκαν εκτεταμένα επεισόδια.

(1077) Και το βράδυ τράβηξε κατά την πόλη.

(1078) Κατά τη γνώμη μου (= σύμφωνα με τη γνώμη μου)

(1079) Κατά κάποιον τρόπο ήταν ωραία.

(1080) Τα έσοδα μειώθηκαν κατά 60%.

(1081) Οι μαθητές παρέλασαν κατά τετράδες.

Όταν συντάσσεται με γενική χρησιμοποιείται για την έκφραση αντίθεσης ή εναντίωσης:

(1082) α. Οι οπαδοί στράφηκαν κατά του διαιτητή.
β. Οι βουλευτές ψήφισαν κατά του νομοσχεδίου.

3.5.2.2.10. *με*

Η πρόθεση *με* συντάσσεται με ονοματικές φράσεις και τους ισχυρούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας στην αιτιατική για να δηλώσει συνοδεία (προαιρετικά με το *μαζί*) (1083), όργανο (1084), τρόπο (στην περίπτωση αυτή μπορεί να συντάσσεται και με μία ουσιαστικοποιημένη συμπληρωματική πρόταση σε υποτακτική) (1085), περιεχόμενο (1086), τη βάση του υπολογισμού (1087) κλπ.:

(1083) α. Φύγαμε με τους φίλους μας.
β. Πήγαμε στο χορό (μαζί) με τους γονείς μας.

(1084) α. Τον τρόμαξε με ένα τσεκούρι.
β. Πήγα με το ποδήλατο.

(1085) α. Έπεσε στο φράκτη με μεγάλη ταχύτητα.
β. Με το να κλαίς δεν καταφέρνεις τίποτε.

(1086) Αγόρασα ένα πακέτο με χαρτομάντιλα.

(1087) Πληρώνομαι με την ώρα.

Χρησιμοποιείται επίσης ως συμπλήρωμα σε λέξεις που δηλώνουν ταυτότητα ή ομοιότητα, σύγκριση, σχέση, αναλογία, συμφωνία, αντίθεση ή εναντίωση, αναλογία, σχέση, κλπ:

(1088) α. Αυτό το αυτοκίνητο είναι ίδιο/μοιάζει/είναι παρόμοιο με το δικό μου.
β. Σε σύγκριση με τον Νίκο, είναι πολύ πιο γρήγορος.
γ. Αυτή η δουλειά δεν είναι σχετική με το αντικείμενό σου.
δ. Θα πληρωθείς ανάλογα με το αποτέλεσμα της δουλειάς σου.
ε. Συμφωνώ με την άποψή σου.
στ. Σε αντίθεση με τον Γιάννη, ο Νίκος έρχεται πάντα στην ώρα του.

3.5.2.2.11. *μετά*

Η πρόθεση *μετά* συντάσσεται κατά κύριο λόγο με οριστική ονοματική φράση στην αιτιατική για να δηλώσει την έννοια της ακολουθίας (στο χώρο ή στο χρόνο):

(1089) α. Μετά το χωριό, βρίσκεται το ποτάμι.
β. Μετά την καταστροφή, το χωριό εξαφανίστηκε.

Πολύ συχνά η *μετά* ακολουθείται από την πρόθεση *από* για να δηλώσει την ίδια σημασία. Σε αυτή την περίπτωση η *μετά* λειτουργεί ως επίρρημα και συντάσσεται είτε με αόριστη είτε με οριστική ονοματική φράση (συμπεριλαμβανομένων και των ισχυρών τύπων της προσωπικής αντωνυμίας):

(1090) α. Μετά από μια ατυχία, ακολουθούν πολλές.
β. Μετά από το δάσος, θα βρεις ένα ποτάμι.
γ. Μετά από μένα, ήρθε και ο Γιάννης

3.5.2.2.12. *μεταξύ*

Η πρόθεση *μεταξύ* χρησιμοποιείται για τη δήλωση της τοποθέτησης ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, αντικείμενα ή σημεία στο χώρο και στο χρόνο. Η *μεταξύ* συντάσσεται με ονοματικές φράσεις και τους ασθενείς και ισχυρούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας στη γενική:

(1091) α. Μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου ημιχρόνου, σημειώθηκαν επεισόδια.
β. Μεταξύ των δύο ρευμάτων κυκλοφορίας υπάρχει νησίδα.
γ. Μεταξύ μας, υπήρχε πάντα μια συμπάθεια.

3.5.2.2.13. *μέχρι*

Η *μέχρι* χρησιμοποιείται με ονοματικές φράσεις και τους ισχυρούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας στην αιτιατική για να δηλώσει ένα όριο χρονικό, τοπικό ή μεταφορικό:

(1092) α. Θα σε πάω μέχρι το εστιατόριο.
β. Την περίμενε μέχρι το βράδυ.
γ. Είμαι χρεωμένος μέχρι το λαιμό.

Επίσης η *μέχρι* μπορεί να παίρνει ως συμπλήρωμα μια πρόταση που εισάγεται με το *που* και εκφέρεται είτε με οριστική είτε με υποτακτική:

(1093) α. Την περίμενε μέχρι που νύχτωσε.
β. Θα την περιμένει μέχρι που να νυχτώσει.

3.5.2.2.14. *παρά*

Η πρόθεση *παρά* χρησιμοποιείται κατά κανόνα με ονοματικές φράσεις στην αιτιατική και δηλώνει το ελλείπον ποσό (1094) και το αντίθετό του (1095):

(1094) α. δώδεκα παρά πέντε
β. Παρά λίγο να γίνει μεγάλος καβγάς.

(1095) α. Τον έδιωξαν παρά το γεγονός ότι έκανε πολύ καλά τη δουλειά του.
β. Νίκησαν παρ' όλες τις αντιξοότητες.

3.5.2.2.15. *πριν*

Η πρόθεση *πριν* λόγω της έντονης χρονικής της δήλωσης χρησιμοποιείται πιο πολύ ως επίρρημα παρά ως πρόθεση. Ωστόσο χρησιμοποιείται και ως πρόθεση με ονοματική φράση στην αιτιατική. Σε όλες τις περιπτώσεις η δομή αυτή είναι ισοδύναμη με το συνδυασμό *πριν από*:

(1096) α. πριν το χάραμα
β. πριν από το χάραμα

3.5.2.2.16. *προς*

Η πρόθεση *προς* χρησιμοποιείται για να δηλώσει κατεύθυνση (1097) και μια σειρά από αφηρημένες έννοιες όπως αναφορά, αναλογία, το αντίτιμο, ψυχικό πάθος κλπ. (1098):

(1097) α. Πηγαίνω προς το σπίτι μου.
β. Τον είδα να ρίχνει πέτρες προς το γήπεδο.

(1098) α. Ήταν φιλικός προς τους ξένους.
β. Πουλάει τα φασόλια προς δύο ευρώ το κιλό.
γ. Βάζουμε στην κατσαρόλα νερό και ζάχαρη με αναλογία ένα προς δύο.
δ. Προς μεγάλη μου έκπληξη, τον είδα να έρχεται μόνος του.

3.5.2.2.17. *σαν*

Η πρόθεση αυτή δηλώνει κυρίως σύγκριση ή παραβολή και συντάσσεται με ονοματική φράση στην ονομαστική ή την αιτιατική ή με τους ισχυρούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας στην αιτιατική. Μπορεί επίσης να εισάγει συμπληρωματικές προτάσεις σε υποτακτική:

(1099) α. Ντύνεται σαν αλήτης.
β. Ήθελε να γίνει σαν εμένα.
γ. Συμπεριφέρεται σαν να είναι πρίγκιπας.

3.5.2.2.18. *σε*

Η πρόθεση *σε* έχει την πιο ευρεία χρήση από όλες τις άλλες προθέσεις και οι σημασίες που δηλώνει είναι ποικίλες. Οι βασικές όμως λειτουργίες της είναι η εισαγωγή του έμμεσου αντικειμένου (1100) και η δήλωση θέσης ή κίνησης προς κάποιο τοπικό ή χρονικό σημείο (1101 και 1102). Η *σε* συντάσσεται με ονοματικές φράσεις (συμπεριλαμβανομένων και των ισχυρών τύπων της προσωπικής αντωνυμίας) στην αιτιατική.

(1100) α. Έδωσα την κιθάρα στο Γιάννη.
β. Το έδωσε σ' αυτόν.

(1101) α. Μένω στην Αθήνα.
β. Το βιβλίο είναι στο ράφι.
γ. Πήγε στο χωριό του.
δ. Με οδήγησε στο αμφιθέατρο.

(1102) α. Θα φύγω στις επτά.
β. Έτρεξε τον μαραθώνιο σε δύο ώρες και είκοσι λεπτά.

Μια προθετική φράση με τη *σε* μπορεί επίσης να αποτελεί το συμπλήρωμα ή τον προσδιορισμό ενός ρήματος (1103), ενός ουσιαστικού (1104) ή ενός επιθέτου (1105):

(1103) α. Απευθύνθηκε στο πλήθος.
β. Μίλησα στον Νίκο σχετικά με το θέμα.

(1104) α. Η επίθεση στα τείχη ήταν ανελέητη.
β. Η περιεκτικότητα της μπίρας σε αλκοόλ.
γ. Είμαι πτώμα στην κούραση.

(1105) α. Είναι ειδικός στη σύνταξη.
β. Ήταν πολύ φιλικοί στους ξένους.

3.5.2.2.19. *χωρίς*

Η πρόθεση *χωρίς* συντάσσεται με ονοματικές φράσεις και τους ισχυρούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας στην αιτιατική (1106) και δηλώνει στέρηση και το αντίθετο της συνοδείας. Μπορεί επίσης να παίρνει ως συμπλήρωμα μια συμπληρωματική πρόταση σε υποτακτική (1107) ή ακόμα και μια αόριστη ονοματική φράση που περιλαμβάνει τις αόριστες αντωνυμίες και προσδιοριστές *κανένας, τίποτα* και *καθόλου* (1108):

(1106) α. Χωρίς την αδελφή του δεν ήξερε τι να κάνει.
β. Χωρίς εσένα θα ήμουν ένα τίποτα.

(1107) Ήρθε, χωρίς να με ειδοποιήσει.

(1108) α. Έγινε διάσημος χωρίς καμία βοήθεια.
β. Ζούσε μόνη της, χωρίς κανένα.
γ. Πού πας χωρίς καθόλου χρήματα!

3.5.2.2.20. *ως*

Η πρόθεση *ως* έχει κοινά συντακτικά και σημασιολογικά χαρακτηριστικά με τη *μέχρι*.

(1109) α. Θα φτάσω ως / μέχρι την άκρη του κόσμου.
β. Θα μείνω εδώ ως / μέχρι το πρωί.

3.5.2.3. Συγκεντρωτικός πίνακας με τη λειτουργία των προθέσεων & τη σύνταξή τους

Ακολουθεί συγκεντρωτικός πίνακας με τις προθέσεις, τις κυριότερες λειτουργίες τους, καθώς και τη σύνταξή τους:

(1110)

	ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΔΗΛΩΣΗ	**ΣΥΝΤΑΞΗ**
αντί	αντικατάσταση, αναπλήρωση, αντίτιμο	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
από	τοπικές και χρονικές σχέσεις	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
για	σκοπός / στόχος, λόγος / αιτία, προορισμός, εισαγωγή κατηγορούμενου κατηγορουμένου	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
δίχως	στέρηση	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
εναντίον	αντίθεση	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
εξαιτίας	λόγος / αιτία	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
έως	έσχατο όριο έκτασης, κίνησης ή χρονικού διαστήματος	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
ίσαμε	τοπικό / χρονικό τέρμα	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
κατά	χρονική προσέγγιση, διάρκεια, προορισμός	αιτιατική (ονοματικές φράσεις)

με	συνοδεία, όργανο, τρόπο, περιεχόμενο	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
μετά	χρονική ακολουθία, περιοχή του τόπου	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
μεταξύ	χρονικός / τοπικός προσδιορισμός	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί ή ασθενείς τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
μέχρι	χρονικό / τοπικό τέρμα	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
παρά	χρονική εναλλαγή, ελλείπον πόσο	αιτιατική (ονοματική φράση)
πριν	χρόνος	αιτιατική (ονοματική φράση)
προς	κατεύθυνση, προσέγγιση, σκοπός, αναλογία	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
σαν	σύγκριση, παρομοίωση	ονομαστική (ονοματικές φράσεις) αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
σε	έμμεσο αντικείμενο, κίνηση προς τόπο, χρονικό διάστημα	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
χωρίς	στέρηση	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)
ως	χρονικό / τοπικό τέρμα	αιτιατική (ονοματικές φράσεις και ισχυροί τύποι προσωπικής αντωνυμίας)

3.5.2.4. Προθέσεις με λόγια προέλευση

Υπάρχουν τέλος κάποιες προθέσεις που προέρχονται από την καθαρεύουσα και χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο στον επίσημο και πιο τυπικό λόγο ή σε στερεότυπες εκφράσεις. Οι προθέσεις αυτές συντάσσονται με ονοματική φράση στην αιτιατική, γενική και λόγω της προέλευσής τους και στη δοτική:

- *ανά* + αιτ : *ανά δύο μέρες, ανά πάσα στιγμή*
- *άνευ* + γεν : *άνευ αποδοχών*
- *διά* + ον : *δέκα διά δύο ίσον πέντε*
  + γεν : *διά της πλαγίας οδού*
- *εις* + αιτ: *εις βάρος* [+ γεν]
- *εκ* + γεν: *εκ της διευθύνσεως*
- *εκτός* + γεν: *εκτός των πόλεων*
- *εν* + δοτ: *εν πάση περιπτώσει*
- *εντός* + γεν: *εντός ολίγων λεπτών*
- *επί* + αιτ: *επί δέκα χρόνια*
  + γεν: *επί τόπου*
  + δοτ: *επί τω έργω*
- *κατόπιν* + γεν: *κατόπιν συνεννοήσεως*
- *λόγω* + γεν: *λόγω ιδιοχρησίας*
- *μείον* + ον: *δέκα μείον πέντε ίσον πέντε*
- *μέσω* + γεν: *μέσω Κορίνθου*
- *περί* + αιτ: *περί τα έξι χιλιάδες βιβλία*
  + γεν: *περί τίνος πρόκειται;*
- *πλην* + γεν: *τα έφερε όλα πλην των πιάτων*
- *προ* + γεν: *προ πέντε ημερών*
- *συν* + ον/αιτ: *πέντε συν δυο ίσον επτά*
  +δοτ: *συν τοις άλλοις*
- *υπέρ* + αιτ: *υπέρ το δέον προσεκτικός*
  + γεν: *διαδήλωσαν υπέρ της παγκόσμιας ειρήνης*
- *υπό* + γεν: *η θερμοκρασία έπεσε πέντε βαθμούς υπό του μηδενός*

3.5.2.5. Σύνθετες προθέσεις της Ελληνικής

Το θέμα των σύνθετων προθέσεων έχει απασχολήσει αρκετά την έρευνα της γραμματικής της Ελληνικής με διάφορες αποκλίσεις ανάμεσα στους μελετητές και για την κατηγοριοποίησή τους αλλά και για την ανάλυσή τους (Μπαμπινιώτης & Κοντός 1967, Τζάρτζανος 1963, Mackridge 1985, Νάκας 1987, Fries 1988, Θεοφανοπούλου-Κοντού 1992, 1995α,β, Τερζή 2007, 2008, 2010). Σε γενικές γραμμές μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες σύνθετων προθέσεων (Θεοφανοπούλου-Κοντού 2002):

I. Επιρρηματικά τόπου / χρόνου / τρόπου που παίρνουν ως συμπλήρωμα μια προθετική φράση. Στην περίπτωση των τοπικών επιρρηματικών η προθετική φράση εισάγεται με τη *σε* ή την *από*, ενώ στην περίπτωση των χρονικών η προθετική φράση εισάγεται μόνο με την *από*:

(1111) α. Πέταξε **πάνω από** τα βουνά.
β. Μπήκε **μέσα στη** σπηλιά.

(1112) α. Έφυγε **πριν από** το τέλος της παράστασης.
β. **Μετά από** τον πόλεμο, έφυγε στο εξωτερικό.

II. Επιρρηματικά δηλωτικά του τρόπου (*κρυφά, ανεξάρτητα,* αναλόγως) έχουν ως συμπλήρωμα μια προθετική φράση. Σε αυτές στις περιπτώσεις η επιλογή της πρόθεσης σχετίζεται άμεσα με τα χαρακτηριστικά του (τροπικού) επιρρήματος:

(1113) α. **Ανεξάρτητα από** την έκβαση των εκλογών, θα γίνει πρόεδρος.
β. Μπήκε στο σπίτι **κρυφά από όλους**.

III. Υπάρχουν επίσης σύνθετες εκφορές (Νάκας 1987) που αποτελούνται από πρόθεση + ονοματική φράση, π.χ. *σε σχέση με, σε σύγκριση με, σε αντιστοιχία με* ή από πρόθεση + προθετική φράση, π.χ. *αντί για, ως προς*:

(1114) **Σε σύγκριση με** εσένα δεν έκανα τίποτε.

(1115) α. **Αντί για** εμένα ήρθε ο Γιάννης.
β. **Ως προς** το δεύτερο θέμα έχω μερικές διαφωνίες.

VI. Τέλος υπάρχουν προθέσεις που δέχονται ως συμπλήρωμα μια άλλη προθετική φράση:

(1116) α. Φύλαξε το φαγητό **για μετά από** το τρέξιμο.
β. **Από πριν από** τις εξετάσεις φάνηκε ότι δε θα τα πάει καλά.

Σύμφωνα με τις υπάρχουσες αναλύσεις (Fries 1988) τα επιρρηματικά στοιχεία τόπου, χρόνου, τρόπου στις περιπτώσεις I και II χαρακτηρίζονται ως προθέσεις (βλ. επίσης Jackendoff 1973 για την Αγγλική, van Riemsdijk 1982 για την Ολλανδική και Campos 1991 για την Ισπανική). Οι παραπάνω περιπτώσεις επιρρηματικών που λειτουργούν ως προθέσεις είναι δυνατό (όχι πάντοτε) να ακολουθούνται από μια ασθενή προσωπική αντωνυμία στη γενική:

(1117) α. **Πλάι του** καθόταν μια γυναίκα.
β. **Γύρω της** υπήρχαν μεγάλες βελανιδιές.

Αυτές οι δομές είναι δυνατό να παίρνουν μπροστά τους την πρόθεση *από*:

(1118) α. **Από μπροστά του** πέρασαν δύο φορτηγά.
β. Πέταξε **από πάνω του**.

Ας σημειωθεί ότι τα παραπάνω επιρρηματικά (τόπου, χρόνου, τρόπου) δεν μπορούν πάντοτε να χαρακτηριστούν ως προθέσεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις απλά προσδιορίζουν την πρόθεση:

(1119) α. Έβαλα το κασετόφωνο (πάνω) στην καρέκλα.
β. Οι κύκνοι κολυμπούσαν (μέσα) στη λίμνη.

3.5.3. Σύγκριση προθετικών δομών Αλβανικής – Ελληνικής

3.5.3.1. Γενικά

Δεν υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στις δομές με προθέσεις και στις δύο γλώσσες. Οι όποιες διαφορές είναι κατά βάση λεξιλογικές, δηλ. αφορούν τα λεξικά τεμάχια τα οποία λειτουργούν ως προθέσεις στις δύο γλώσσες και εκφράζουν τις διάφορες λειτουργίες. Έτσι και οι δύο γλώσσες διαθέτουν μονολεκτικές και πολυλεκτικές (σύνθετες) προθέσεις και είναι χαρακτηριστικό ότι και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούν τους ίδιους μηχανισμούς για τη δημιουργία σύνθετων προθέσεων (συνδυασμός πρόθεσης και ουσιαστικού, συνδυασμός προθέσεων, κλπ.). Επίσης και στις δύο γλώσσες κάθε πρόθεση επιλέγει μια συγκεκριμένη πτώση στην οποία εμφανίζεται το συμπλήρωμά της, με εξαίρεση τις προθέσεις *për* και *ndaj* της Αλβανικής που παίρνουν συμπλήρωμα σε αφαιρετική ή αιτιατική ανάλογα με τη σημασία τους. Μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο γλώσσες είναι ότι ενώ στην Ελληνική η πτώση την οποία αποδίδουν οι προθέσεις είναι η αιτιατική (με εξαίρεση κάποιες λίγες περιπτώσεις οι οποίες όμως φαίνεται να έχουν παγιωθεί από παλιότερες φάσεις της γλώσσας ή την καθαρεύουσα), στην Αλβανική οι προθέσεις αποδίδουν διαφορετικές πτώσεις στα συμπληρώματά τους, δηλ. ονομαστική, γενική, αφαιρετική, αιτιατική. Και εδώ ωστόσο οι πιο συχνές δομές είναι αυτές στις οποίες η πρόθεση αποδίδει αιτιατική πτώση, αν και η πιο πολυπληθής κατηγορίας προθέσεων είναι αυτές οι οποίες αποδίδουν αφαιρετική πτώση.

3.5.3.2. Συγκριτικός πίνακας προθετικών δομών Αλβανικής και Ελληνικής

(1120)

Λειτουργία – Σημασιολογική δήλωση		**Ελληνική**	**Αλβανική**
Τόπος	απομάκρυνση	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$
	πέρασμα	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *nëpër* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *nëpërmes* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ përmes + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	τέρμα	*μέχρι* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *έως* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *ίσαμε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *ως* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*deri në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
	προσέγγιση	*κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*rreth* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *më* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *pranë* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *afër* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	προορισμός	*κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *për në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
	περιοχή	*μετά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*pas* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	το ενδιάμεσο	*μεταξύ* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*midis* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	κατεύθυνση	*προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*drejt* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *ndaj* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	θέση	*σε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *tek* + $ΟΦ_{ΟΝ}$
	κίνηση προς	*σε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *tek* + $ΟΦ_{ΟΝ}$

Χρόνος	έναρξη κατάστασης	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	διάρκεια	*για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*me* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ gjatë+ $ΟΦ_{ΑΦ}$
	περίσταση	*για* + ΟΦ	*me* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
	τέρμα	*μέχρι* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *(έ)ως* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *ίσαμε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*deri në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
	προσέγγιση, περίπου	*κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*rreth + ΟΦ$_{ΑΙΤ}$* *më + ΟΦ$_{ΑΙΤ}$* *me + ΟΦ$_{ΑΙΤ}$* *ndaj + ΟΦ$_{ΑΙΤ}$* *pranë+ ΟΦ$_{ΑΦ}$*
	υστερόχρονο	*μετά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*pas* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	το ενδιάμεσο	*μεταξύ* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*midis* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	προτερόχρονο	*πριν* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*para* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *përpara* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	χρονικό διάστημα	*σε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *më* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
Αιτία		*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *εξαιτίας* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *με* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ (με ρήματα ψυχικού πάθους)	*për shkak* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *për arsye* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *për punë* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *për punë* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Τρόπος		*κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *με* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*me* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *duke* + μη παρεμφατικός ρηματικός τύπος
Σκοπός		*για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
Εναντίωση		*εναντίον* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *με* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *παρά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *κατά* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$	*kundër* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *kundrejt* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Αντίθεση		*αντί (για)* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *αντί* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *αντί* + *να*-πρόταση	*në vend* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *në vend* + *që*-πρόταση
Συγκριτικές δομές		*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *σαν* + *να*-πρόταση	*ndaj* + $ΟΦ_{ΑΦ}$

Έκφραση συναισθήματος	*από* + ΟΦ *για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *me* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
Λόγος	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
Αναλογία	*με* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *σε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*sipas* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Σύνολο και ομαδοποιημένα αντικείμενα	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*ndër* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Κατανομή	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$
Αφαίρεση	από πλήν	*pa* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Εισαγωγή κατηγορουμένου	*για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ/ΟΝ}$ *σαν* + $ΟΦ_{ΑΙΤ/ΟΝ}$	*si* + $ΟΦ_{ΟΝ/ΑΙΤ}$
Ποιητικό αίτιο	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$

3.6. Το επίρρημα στην Αλβανική* (Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος & Ανδρονίκη Γκέζου)

3.6.1. Γενικά

Τα επιρρήματα είναι άκλιτες λέξεις που προσδιορίζουν κατά κύριο λόγο το ρήμα αλλά και άλλα μέρη του λόγου, δηλώνοντας τρόπο, τόπο, χρόνο, ποσό και άλλες λειτουργίες (Beci 2004: 156). Σε ορισμένες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται και ως κειμενικοί δείκτες συνεισφέροντας στην κειμενική συνεκτικότητα, όπως ακριβώς και στην Ελληνική. Τα επιρρήματα είναι μια μεγάλη κατηγορία άκλιτων λέξεων, αρκετά ετερόκλητων ως προς τη μορφή, τη λειτουργία και την προέλευση, που μερικές φορές συσχετίζονται με τα υπόλοιπα άκλιτα μέρη του λόγου, όπως είναι οι προθέσεις, τα μόρια και οι σύνδεσμοι, σε βαθμό που είναι δύσκολο να τα οριοθετήσουμε αυστηρά. Τα επιρρήματα είναι κατά βάση προσδιορισμοί ή προσαρτήματα του ρήματος (1121), αν και μπορεί να προσδιορίζουν και ένα επίθετο (1122) ή ένα άλλο επίρρημα (1123):

(1121) Vrapoj shpejt
τρέχω-ΜηΠρλ.1Εν γρήγορα
'Τρέχω γρήγορα.'

* Η συγγραφή του υποκεφαλαίου αυτού ανήκει στους Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο και Ανδρονίκη Γκέζου. Η επιστημονική εποπτεία και επιμέλεια των ενοτήτων του υποκεφαλαίου ανήκουν στον Βασίλη Σπυρόπουλο.

(1122) Detyra është tepër e vështirë.
εργασία-Εν.Ον.Ορ είναι-ΜηΠρλ.3Εν πολύ Αρθ δύσκολος-Θηλ
'Η εργασία είναι πολύ δύσκολή.'

(1123) Hanë shumë herët.
τρώω-ΜηΠρλ.1Εν πολύ νωρίς
'Τρώνε πολύ νωρίς.'

Σε πολλές παραδοσιακές γραμματικές της Αλβανικής, συναντούμε τη ρευστή διάκριση ανάμεσα σε *προσδιοριστικά επιρρήματα* (*ndajfolje përcaktore*) και *κατατοπιστικά επιρρήματα* (*ndajfolje rrethanore*). Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει επιρρήματα που τροποποιούν την ίδια την έννοια του ρήματος (συνήθως τροπικά ή ποσοτικά επιρρήματα), αφού «προσδιορίζουν τη μορφή και τον βαθμό της έντασης της ενέργειας που διατυπώνει το ρήμα ή κάποιο γνώρισμα/χαρακτηριστικό» (Παπαφίλης 2007: 197).

(1124) Bilbili ia thotë bukur.
αηδόνι-Εν.Ον.Ορ. Κλ.Αντ3-Πλ.Δοτ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ λέω-ΜηΠρλ.3Εν όμορφα
'Το αηδόνι κελαηδά όμορφα.'

Η δεύτερη κατηγορία περιέχει επιρρήματα τα οποία θέτουν το πλαίσιο ή τις συνθήκες (συνήθως χρονική ή τοπική πληροφορία) μέσα στις οποίες πραγματοποιείται το συμβάν το οποίο περιγράφει το ρήμα.

(1125) Pastaj u inatos.
ύστερα Παθ θυμώνω-Συν.Πρλ.3Εν
'Ύστερα θύμωσε.'

3.6.2. Σχηματισμός και παραγωγή επιρρημάτων

3.6.2.1. Απλά επιρρήματα

Η συντριπτική πλειοψηφία των επιρρημάτων της Αλβανικής είναι μονομορφηματικές ανεξάρτητες πλήρεις λέξεις χωρίς κάποια επιπλέον γραμματική πληροφορία. Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν τα πιο συχνά στον λόγο επιρρήματα, όπως *mirë* 'καλά', *keq* 'κακά, άσχημα', *bukur* 'ωραία, όμορφα', *shpejt* 'γρήγορα', *ngadalë* 'αργά'. Σε αντίθεση με την Ελληνική, στην οποία τα αντίστοιχα επιρρήματα σχηματίζονται από ένα θέμα (ονοματικό ή επιθετικό) και το επίθημα *-α* ή *-ως*, στην Αλβανική τα απλά επιρρήματα αποτελούν το θέμα με βάση το οποίο σχηματίζονται άλλα μέρη του λόγου, όπως επίθετα (με την προσθήκη του προτιθέμενου επιθετικού άρθρου και σπανιότερα και κατάληξης), ουσιαστικά και ρήματα (με την προσθήκη ονοματικής / ρηματικής παραγωγικής κατάληξης και των κατάλληλων κλιτικών προσφυμάτων).

(1126)	α.	mirë	>	i mirë	‘καλός’
		‘καλά’		Αρθ.Αρσ καλά	
	β.	mirë	>	mirë-si	‘καλοσύνη’
		‘καλά’		καλά-Ονομ.Θηλ.Εν.Ον.Αορ	
	γ.	mirë	>	mirë-so-j	‘βελτιώνω’
		‘καλά’		καλά-Ρημ-ΜηΠρλ.1Εν	
	δ.	mire	>	për-mirë-so-j	‘βελτιώνω’
		‘καλά’		Προθ-καλά-Ρημ.-ΜηΠρλ.1Εν	

(1127)	α.	spejt	>	i shpejt-ë	‘γρήγορος’
		΄γρήγορα’		Αρθ.Αρσ γρήγορα-Επιθετ	
			>	e shpejt-ë	‘γρήγορη’
				Αρθ.Θηλ γρήγορα-Επιθετ	
	β.	shpejt	>	shpejt-o-j	‘σπεύδω, κάνω γρήγορα’
		‘γρήγορα’		γρήγορα-Ρημ-ΜηΠρλ.1Εν	
	γ.	shpejt	>	shpejt-im	‘γρηγοράδα’
		‘γρήγορα’		γρήγορα-Ονομ.Αρσ.Εν.Ον.Αορ	

3.6.2.2. Σχηματισμός επιρρηματικών χωρίς προσφύματα

Επιρρηματική λειτουργία αποκτούν ουσιαστικά και επίθετα σε πλάγια πτώση (1128-1129), όπως και στην Ελληνική. Επιρρηματική λειτουργία αποκτούν επίσης επίθετα που χάνουν το προτιθέμενο άρθρο (1130) (ουσιαστικά είναι η αναίρεση της διαδικασίας παραγωγής που περιγράφεται στην παραπάνω ενότητα) ή ρήματα στον μη παρεμφατικό τύπο (1131). Το επίρρημα της Αλβανικής είναι πρωτοτυπικά λεξική, μη παραγόμενη κατηγορία, η οποία δε διαθέτει ιδιαίτερη μορφολογία. Επομένως, είναι απολύτως λογικό τα μορφολογικά υποπροσδιορισμένα επίθετα και ρήματα να ερμηνεύονται επιρρηματικά.

(1128)	α.	dita	>	ditën
		ημέρα-Εν.Ον.Ορ		ημέρα-Εν.Αιτ.Ορ
		‘η ημέρα’		‘τη μέρα, κατά τη διάρκεια της ημέρας’
	β.	nata	>	natën
		νύχτα-Εν.Ον.Ορ		νύχτα-Εν.Αιτ.Ορ
		‘η νύχτα’		‘τη νύχτα, κατά τη διάρκεια της νύχτας’
	γ.	sheshi	>	sheshit
		πλατεία-Εν.Ον.Ορ		πλατεία-Εν.Αφ.Ορ
		‘η πλατεία’		‘ανοιχτά, σταράτα’
	δ.	vjet	>	vjeti
		χρονιά-Εν.Ον.Αορ		χρονιά-Εν.Αφ.Αόρ
		‘χρονιά, φέτος’		‘πέρυσι’

(1129) α. i afërm > së afërmi
Αρθ.Αρσ κοντινός-Εν.Ον.Αορ Αρθ.Αρσ κοντινός-Εν.Αφ.Αορ
'κοντινός' 'δίπλα, κοντά'
β. i shpejtë > së shpejti
Αρθ.Αρσ γρήγορος-Εν.Ον.Αορ Αρθ.Αρσ γρήγορος-Εν.Αφ.Αορ
'γρήγορος' 'σύντομα'

(1130) α. i fuqishëm > fuqishëm
Αρθ.Αρσ ισχυρός-Εν.Ον 'ισχυρά, δυνατά'
'ισχυρός'
β. i dendur > dendur
Αρθ.Αρσ πυκνός-Εν.Ον 'πυκνά'
'πυκνός'

(1131) α. shkoq > shkoqur
διασπείρω-ΜηΠρλ.1Εν διασπείρω-ΜηΠρμφ
'διασπείρω' 'ευκρινώς'
β. shtroj > shtruar
στρώνω-ΜηΠρλ.1Εν στρώνω-ΜηΠρμφ
'στρώνω' 'στρωτά'

3.6.2.3. Σχηματισμός επιρρημάτων με επιθήματα

Μολονότι στην Αλβανική τα απλά επιρρήματα αποτελούν συνήθως μη μορφολογικά παραγόμενη κατηγορία, υπάρχουν και τρία επιθήματα για την παραγωγή επιρρημάτων από άλλα μέρη του λόγου, όπως ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα και άλλα επιρρήματα (Beci 2004: 39). Το λιγότερο παραγωγικό επίθημα είναι το *-thi* (1132), ενώ σχετικά παραγωγικά είναι τα επιθήματα *-as/-azi* (1133-1136). Τα δύο τελευταία επιθήματα δεν παρουσιάζουν κάποια σημασιολογική διαφοροποίηση ωστόσο κάποια θέματα επιλέγουν κάποιο από τα δύο και κάποια άλλα επιτρέπουν σχηματισμούς και με τα δύο. Το πιο παραγωγικό επίθημα είναι το *-isht*. Το επίθημα αυτό παράγει επιρρήματα από παράγωγα ουσιαστικά σε *-(ë)si*, *-(ë)ri*, *-im* (1137) και από επίθετα (1138). Το επίθημα *-isht* εμφανίζεται επίσης με κάποιες 'διευρυμένες μορφές', οι οποίες προκύπτουν από τον συνδυασμό του με τα ονοματικά παραγωγικά επιθήματα *-(ë)ri/si* και *-im* (1139-1141).

(1132) α. kalim 'πορεία, πέρασμα' > kalimthi 'μεταβατικά'
β. fluturim 'πέταγμα, πτήση' > fluturimthi 'πεταχτά, στο φτερό'

(1133) ουσιαστικό > επίρρημα
α. bark 'κοιλιά' > barkas, barkazi 'μπρούμυτα'
β. brinjë 'πλευρό' > brinjas, brinjazi 'πλευρικά'
γ. radhë 'σειρά' > radhas, radhazi 'με τη σειρά, διαδοχικά'

(1134) επίθετο > επίρρημα
- α. i djathtë ‘δεξιός’ > djathtas, djathtazi ‘δεξιά’
- β. i majtë ‘αριστερός’ > majtas, majtazi ‘αριστερά’
- γ. i fshehtë ‘κρυφός’ > fshehtas, fshehtazi ‘κρυφά’

(1135) ρήμα > επίρρημα
- α. falur συγχωρώ-ΜηΠρμφ > falas ‘δωρεάν’
- β. ndarë διαχωρίζω-ΜηΠρμφ > ndaras ‘ξεχωριστά’
- γ. vjedhur ληστεύω-ΜηΠρμφ > vjedhurazi ‘στα κρυφά’

(1136) επίρρημα > επίρρημα
- α. keq ‘κακά’ > keqas ‘άσχημα, βαριά’
- β. larg ‘μακριά’ > largas ‘μακριά, από μακριά’

(1137) ουσιαστικό > επίρρημα
- α. afërsi ‘εγγύτητα’ > afërsisht ‘κατά προσέγγιση’
- β. gjerësi ‘πλάτος’ > gjerësisht ‘ευρέως’
- γ. egërsi ‘αγριότητα’ > egërsisht ‘άγρια, βάναυσα’
- δ. qetësi ‘ηρεμία’ > qetësisht ‘ήρεμα’
- ε. besnikëri ‘πίστη, μπέσα’ > besnikërisht ‘πιστά’
- στ. fisnikëri ‘ευγένεια, ευγενική καταγωγή’ > fisnikërisht ‘ευγενικά’
- ζ. shoqëri ‘φιλία, συντροφιά’ > shoqërisht ‘συντροφικά’
- η. dinakëri ‘επιδεξιότητα, πονηριά’ > dinakërisht ‘πονηρά’
- θ. trimëri ‘ηρωισμός’ > trimërisht ‘γενναία’
- ι. befasi ‘έκπληξη’ > befasisht ‘ξαφνικά’
- α. liri ‘ελευθερία’ > lirisht ‘ελεύθερα’
- ιβ. detyrim ‘υποχρέωση’ > detyrimisht ‘υποχρεωτικά’
- ιγ. gabim ‘λάθος’ > gabimisht ‘κατά λάθος’
- ιδ. qëllim ‘σκοπός, στόχος’ > qëllimisht ‘σκόπιμα’
- ιε. vazhdim ‘συνέχεια’ > vazhdimisht ‘συνεχώς’

(1138) επίθετο > επίρρημα
- α. aktiv ‘ενεργός’ > aktivisht ‘δραστήρια, ενεργά’
- β. familjar ‘οικογενειακός’ > familjarisht ‘οικογενειακώς’
- γ. parallel ‘παράλληλος’ > paralelisht ‘παράλληλα’
- δ. teorik ‘θεωρητικός’ > teorikisht ‘θεωρητικά’

(1139) -ës-isht
- α. i denjë ‘άξιος’ > denjësisht ‘επαξίως’
- β. krejt ‘πλήρως’ > krejtësisht ‘ολοκληρωτικά’
- γ. plot ‘γεμάτος’ > plotësisht ‘εξολοκλήρου’
- δ. rrënjë ‘ρίζα’ > rrënjësisht ‘ριζικά’

(1140) -ër-isht

α.	botë ‘κόσμος’	>	botërisht ‘δημοσίως’
β.	çudi ‘απορία’	>	çuditërisht ‘εκπληκτικά’
γ.	pjesë ‘μέρος’	>	pjesërisht ‘μερικώς’
δ.	shpirt ‘πνεύμα’	>	shpirtërisht ‘πνευματικώς’

(1141) -im-isht

α.	fuqi ‘ισχύς’	>	fuqimisht ‘δυνατά’
β.	shpreh ‘εκφράζω’	>	shprehimisht ‘εκφραστικά’

3.6.3. Είδη επιρρημάτων

Τα επιρρήματα δηλώνουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις και ανάλογα με τη σημασία τους διακρίνονται σε τέσσερα είδη: τρόπου, τόπου, χρόνου, ποσότητας.

3.6.3.1. Τροπικά επιρρήματα

Τα τροπικά επιρρήματα δηλώνουν τρόπο. Από αυτά κάποια είναι καθαρά τροπικά, όπως τα *mirë* ‘καλά’, *bukur* ‘όμορφα’, *thjesht* ‘με απλό τρόπο’, *gëzueshëm* ‘χαρούμενα, χαρωπά’, *natyrshëm* ‘με φυσικό τρόπο’ κλπ. Άλλα δηλώνουν *ποιόν ενεργείας* (*Aktionsart*), όπως τα *menjëherë* ‘αμέσως’, *pak nga pak* ‘λίγο λίγο’, *vazhdimisht* ‘συνεχώς / συνεχόμενα’, *shpesh* ‘συχνά’, *papritur* ‘ξαφνικά, αναπάντεχα’ κλπ. Τέλος, κάποια επιρρήματα, όπως τα *cekët* ‘ρηχά’, *gjerë* ‘φαρδιά’, *thellë* ‘βαθιά’, *ulët* ‘χαμηλά’, δείχνουν τη φυσική διάσταση ή μέγεθος.

(1142) <u>Τα κυριότερα τροπικά επιρρήματα</u>

mirë	‘αργά/σιγά’
ngadalë	‘καλά’
kështu	‘έτσι’
vetëm	‘μόνο’
bukur	‘όμορφα’
keq	‘άσχημα’
shpejt	‘γρήγορα’
pastër	‘καθαρά’
qartë	‘ευδιάκριτα’
menjëherë	‘αμέσως’
thellë	‘βαθιά’
cekët	‘ρηχά’
gjatë	‘μακριά’
shkurt	‘κοντά’
thjesht	‘απλά’
shpesh	‘συχνά’
papritur	‘ξαφνικά’

pak nga pak	‘λίγο-λίγο’
gjerë	‘φαρδιά’
ulët	‘χαμηλά’
ashtu	‘έτσι’
lehtë	‘έλαφρά’
lehtas	‘ελαφρώς’
butë	‘μαλακά’

(1143) Mira kërcen bukur.
Μίρα-Ον.Ορ χορεύω-ΜηΠρλ.1Εν ωραία.
‘Η Μίρα χορεύει ωραία.’

(1144) Dyert ishin mbyllur shpejt.
πόρτα-Πλ.Ον.Ορ είμαι.ΜηΣυν.Πρλ.3Πλ κλείνω-ΜηΠρμφ γρήγορα
‘Οι πόρτες είχαν κλείσει νωρίς.’

(1145) Toka duhet punuar thellë.
γη-Εν.Ον.Ορ πρέπει-ΜηΠρλ.3Εν δουλεύω-ΜηΠρμφ βαθιά
‘Η γη χρειάζεται να οργωθεί βαθιά.’

Ορισμένα τροπικά επιρρήματα παράγονται από επίθετα με το επίθημα *-isht*. Αυτά τα επιρρήματα μπορούν να αντικατασταθούν από την περίφραση *në mënyrë* + επίθετο ‘με τρόπο + επίθετο’.

(1146) Më përcollën bujarisht.
Αντ1-Εν.Δοτ συνοδεύω-Συν.Πρλ.3Εν γενναιόδωρα
‘Με κατευόδωσαν γενναιόδωρα.’

(1147) Më përcollën në mënyrë bujare.
Αντ1-Εν.Δοτ συνοδεύω-Συν.Πρλ.3Εν σε τρόπος-Θηλ.Εν.Αιτ.Αορ γενναιόδωρος-Θηλ
‘Με κατευόδωσαν με τρόπο γενναιόδωρο.’

Μερικά παραδείγματα: *bujarisht* ‘γενναιόδωρα’, *trimërisht* ‘ηρωικά’, *artistikisht* ‘καλλιτεχνικά’, *besnikërisht* ‘πιστά’, *teorikisht* ‘θεωρητικά’, *trimërisht* ‘ηρωικώς’, *vazhdimisht* ‘συνεχώς’, *rregullisht* ‘τακτικά, κανονικά’, *praktikisht* ‘πρακτικά’, *burrërisht* ‘γενναία’ κλπ. Με τον ίδιο παραγωγικό μηχανισμό σχηματίζονται και τα επιρρήματα που δηλώνουν ξένες γλώσσες και διαλέκτους, όπως *turkisht* ‘τουρκικά’, *frëngjisht* ‘γαλλικά’ κλπ.

(1148) Flas greqisht dhe shqip.
μιλώ-ΜηΠρλ.1Εν ελληνικά-Επιρ και αλβανικά
‘Μιλώ ελληνικά και αλβανικά.’

3.6.3.2. Τοπικά επιρρήματα

Τα τοπικά επιρρήματα φανερώνουν τόπο.

(1149) Τα κυριότερα τοπικά επιρρήματα

këtu	‘εδώ’
afër	‘κοντά’
pranë	‘πλησίον’
larg	‘μακριά’
rreth	‘γύρω’
aty	‘εκεί’
atje	‘εκεί’
ngado	‘απ’ όπου, απ’ οπουδήποτε’
diku	‘κάπου’
andej	‘εκείθε’
gjithandej	‘παντού’
këndej	‘από εδώ’
brenda	‘μέσα’
jashtë	‘έξω’
përjashta	‘εξωτερικά’
përpara	‘μπροστά’
prapa	‘πίσω’
kudo	‘παντού’
majtas	‘αριστερά’
djathtas	‘δεξιά’
asgjëkundi	‘πουθενά’
poshtë	‘πίσω’
përballë	‘απέναντι/έναντι’
përpjetë	‘ανηφορικά’
sipër	‘επάνω’

(1150) Këtu banon Entela.
εδώ κατοικώ-ΜηΠρλ.1Εν Εντέλα-Ον.Ορ
‘Εδώ μένει η Εντέλα.’

(1151) Jashtë është ftohtë.
έξω είμαι-ΜηΠρλ.3Εν κρύο
‘Έξω κάνει κρύο.’

(1152) Makina u kthye djathtas.
αυτοκίνητο-Εν.Ον.Ορ Παθ στρέφω-Συν.Πρλ.3Εν δεξιά.
‘Το αυτοκίνητο έστριψε δεξιά.’

3.6.3.3. Χρονικά επιρρήματα

Τα χρονικά επιρρήματα δηλώνουν χρόνο. Διακρίνονται σε επιρρήματα που φανερώνουν τον συγκεκριμένο χρόνο στον οποίο λαμβάνει χώρα το συμβάν που περιγράφει το ρήμα, όπως τα *dje* 'χθες', *nesër* 'αύριο', *sot* 'σήμερα', *tani* 'τώρα', και σε επιρρήματα που δηλώνουν έναν απροσδιόριστο χρόνο, όπως τα *njëherë* 'κάποτε', *kurdo* 'οποτεδήποτε', *së shpejti* 'σύντομα', *së lashti* 'πολύ παλιά' (Beci 2004: 157).

(1153) <u>Τα κυριότερα χρονικά επιρρήματα</u>

kur	'πότε'
sonte	'σήμερα'
sot	'σήμερα'
nesër	'αύριο'
pasnesër	'μεθαύριο'
mbrëmë	'χτες βράδυ'
parmbrëmë	'προχτές βράδυ'
herët	'νωρίς'
vonë	'αργά'
kurrë	'ποτέ'
paradite	'πρωί'
pasdite	'απόγευμα'
dje	'χτες'
pardje	'προχτές'
tani	'τώρα'
vjet	'πέρσι'
sivjet	'φέτος'
parvjet	'πρόπερσι'
mot	'του χρόνου'
pastaj	'μετά'
njëherë	'κάποτε'
gjithmonë	'πάντοτε'
kurdo	'οποτεδήποτε'
së shpejti	'σύντομα'
së lashti	'παλιά'
atëherë	'τότε'
natën	'νύχτα'
ditën	'μέρα'

(1154) Erdha sot nga Tirana.
έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν σήμερα από Τίρανα-Εν.Ον.Ορ
'Ηρθα σήμερα από τα Τίρανα.'

(1155) Së shpejti do të organizohet një conferencë.
Μορ σύντομα Μελ Υπ οργανωνομαι-Παθ.Υποτ.ΜηΠρλ3Εν ένα συνέδριο-Εν.Ον.Αορ
'Σύντομα στα Τίρανα θα οργανωθεί ένα συνέδριο.'

(1156) Këtë gabim s' do ta përsërit kurrë.
Δεικ-Αιτ λάθος-Εν.Αιτ.Αορ Αρν Μελ Υπ-Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ επαναλαμβάνω-Υπ.ΜηΠρλ.1Εν ποτέ
'Αυτό το λάθος δε θα το επαναλάβω ποτέ.'

(1157) Do të shkoj në katund dikur.
Μελ Υπ πάω-Υπ.ΜηΠρλ.1Εν σε χωριό-Εν.Αιτ.Αορ κάποτε
'Θα πάω στο χωριό κάποτε.'

3.6.3.4. Ποσοτικά επιρρήματα

Τα ποσοτικά επιρρήματα φανερώνουν ποσότητα.

(1158) <u>Τα κυριότερα ποσοτικά επιρρήματα</u>

shumë	'πολύ'
tepër	'υπερβολικά, πολύ'
më	'πιο, πλέον'
pak	'λίγο'
mjaft	'αρκετά'
fare	'καθόλου'
njëherë	'μία φορά'
dy herë	'δύο φορές'
fort	'ισχυρά'
ca	'μερικά'
aq	'όσο'
kaq	'τόσο'
së tepërmi	'περισσότερο'
njëfish	'μονά'
dyfish	'διπλά'
trefish	'τριπλά'

(1159) Fol më ngadalë!
μιλώ-Προστ.2Εν πιο αργά
'Μίλα πιο αργά!'

(1160) Mjaft fjete!
αρκετά κοιμάμαι-Συν.Πρλ.2Εν
'Αρκετά κοιμήθηκες!'

3.6.4. Τα παραθετικά του επιρρήματος (shkallët e ndajfoljes)

Τα επιρρήματα χρησιμοποιούνται και στους τρεις βαθμούς, θετικό (shkalla pohore), συγκριτικό (shkalla krahasore) και υπερθετικό (shkalla sipërore). Ο συγκριτικός και ο υπερθετικός βαθμός των επιρρημάτων σχηματίζονται περιφραστικά με την πρόταξη των ίδιων ανεξάρτητων μορφημάτων με τα οποία σχηματίζονται και οι αντίστοιχοι βαθμοί των επιθέτων (Beci 2004: 158).

3.6.4.1 Θετικός βαθμός (shkalla pohore)

Το επίρρημα στον θετικό βαθμό δεν αλλάζει μορφή και δηλώνει απλώς την κατάσταση της ενέργειας του ρήματος.

(1161) Miri ecën shpejt.
Μίρι-Ον.Ορ περπατώ-ΜηΠρλ.3Εν γρήγορα
'Ο Μίρι περπατά γρήγορα.'

(1162) Këtu të gjithë punojnë mirë.
εδώ Μορ όλος-Πλ.Ον.Αορ δουλεύω-ΜηΠρλ.3Εν καλά
'Εδώ όλοι δουλεύουν καλά.'

3.6.4.2. Συγκριτικός βαθμός (shkalla krahasore)

Ο συγκριτικός βαθμός εμπεριέχει την έννοια της σύγκρισης και ως εκ τούτου διακρίνεται σε τρεις υποπεριπτώσεις (Beci, 2004: 158):

i) συγκριτικός βαθμός ισότητας (shkalla e barazisë), όπου το επίρρημα δηλώνει ότι ο πρώτος όρος της σύγκρισης κατέχει στον ίδιο βαθμό την ιδιότητα / προσδιορισμό με τον δεύτερο όρο της σύγκρισης:

(1163) Miri ecën aq shpejt sa Genti.
Μίρι-Ον.Ορ περπατώ-ΜηΠρλ.3Εν τόσο γρήγορα όσο Γκέντι-Ον.Ορ
'Ο Μίρι περπατά τόσο γρήγορα όσο και ο Γκέντι.'

ii) συγκριτικός βαθμός ανωτερότητας (shkalla e sipërsisë), όπου το επίρρημα δηλώνει ότι ο πρώτος όρος της σύγκρισης κατέχει σε μεγαλύτερο βαθμό την ιδιότητα / προσδιορισμό από τον δεύτερο όρο της σύγκρισης:

(1164) Miri ecën më shpejt sa Genti.
Μίρι-Ον.Ορ περπατώ-ΜηΠρλ.3Εν πιο γρήγορα όσο Γκέντι-Ον.Ορ
'Ο Μίρι περπατά πιο γρήγορα από τον Γκέντι.'

iii) συγκριτικό βαθμό κατωτερότητας (shkalla e ultësisë), όπου το επίρρημα δηλώνει ότι ο πρώτος όρος της σύγκρισης κατέχει σε μικρότερο βαθμό την ιδιότητα / προσδιορισμό από τον δεύτερο όρο της σύγκρισης:

(1165) Miri ecën jo aq shpejt sa Genti.
Μίρι-Ον.Ορ περπατώ-ΜηΠρλ.3Εν όχι τόσο γρήγορα όσο Γκέντι-Ον.Ορ
'Ο Μίρι περπατά όχι τόσο γρήγορα όσο ο Γκέντι.'

3.6.4.3. Υπερθετικός βαθμός (shkalla sipërore)

Για τον σχηματισμό του υπερθετικού βαθμού χρησιμοποιούνται επιρρήματα όπως τα *mjaft* 'αρκετά', *tepër* 'πολύ', *tejet* 'αμέτρητα', *fort* 'δυνατά, πολύ', *krejt* 'εντελώς', *krejtësisht* 'τελείως', *fare* 'καθόλου', *jashtëzakonisht* 'εξαιρετικά', *absolutisht* 'απόλυτα', *tmerrësisht* 'τρομερά', *çuditërisht* 'κατάπληκτα', *thellësisht* 'βαθιά'.

(1166) Miri ecën shumë shpejt.
Μίρι-Ον.Ορ περπατώ-ΜηΠρλ.3Εν πολύ γρήγορα
'Ο Μίρι περπατά πολύ γρήγορα.'

(1167) Ajo kuptonte shumë mirë shqip.
Αντ3-Θηλ.Ον καταλαβαίνω-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν πολύ καλά αλβανικά
'Αυτή καταλάβαινε και μίλαγε πολύ καλά αλβανικά.'

3.6.5. Επιρρηματικές εκφράσεις (shprehje ndajfoljore)

Μια ιδιαιτερότητα της αλβανικής γλώσσας είναι η ύπαρξη πολυλεκτικών εκφράσεων με επιρρηματική σημασία, π.χ. *poshtë e lartë* 'πάνω-κάτω', *andej-këtej* 'πέρα-δώθε', *këtej e tutje* 'από δω και πέρα', *më vonë* 'αργότερα', *pak nga pak* 'λίγο-λίγο', *pak a shumë* 'λίγο-πολύ', *copë-copë* 'κομμάτι-κομμάτι', *dy nga dy* 'δύο-δύο', *fije-fije* 'φύλλο-φύλλο'. Σε εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις, οι επιρρηματικές εκφράσεις μπορούν να αποτελέσουν τη βάση σχηματισμού νέων λέξεων (π.χ. επίθετο *i herëpasherëshëm* 'σπάνιος' < *herë pas herë* 'σπάνια'). Οι επιρρηματικές εκφράσεις σχηματίζονται:

i) με την επανάληψη του ίδιου ουσιαστικού, π.χ. fije-fije 'φύλλο-φύλλο', copë-copë 'κομμάτι-κομμάτι'
ii) με ένωση επιρρημάτων με νόημα αντίθετο με ή χωρίς σύνδεσμο, *aty-këtu* 'κάπου-κάπου', *tek-tuk* 'αραιά και πού', *poshtë e lartë* 'κάτω και πάνω, δηλ. παντού'
iii) με την επανάληψη του ίδιου επιρρήματος με πρόθεση ή σύνδεσμο, π.χ. *aty për aty* 'στη στιγμή, αμέσως', *mirë e mirë* 'καλά-καλά'
iv) με την πρόθεση *për* και αριθμητικό ή με την επανάληψη του ίδιου αριθμητικού με την πρόθεση *nga*, π.χ. *për një* 'ένας ένας', *për dy* 'για δύο', *dy nga dy* 'ανά δύο'
v) με την πρόθεση *pas* και την επανάληψη του ίδιου ουσιαστικού, π.χ. *herë pas herë* 'από καιρό σε καιρό, δηλ. σπάνια', *hap pas hapi* 'βήμα προς βήμα'

vi) με την επανάληψη του ίδιου ουσιαστικού ή με τη σύνδεση με το σύνδεσμο *e* δύο ουσιαστικών με αντίθετη σημασία, π.χ. *rreth e rreth* 'ολόγυρα', *natë e ditë* 'νύχτα και ημέρα', *tym e flak* 'καπνός και φλόγα, δηλ. ολοκληρωτικά'
vii) με την επανάληψη του ίδιου ουσιαστικού με την πρόθεση *më*, π.χ. *kohë më kohë* 'χρόνο με χρόνο', *breg më breg* 'ακτή σε ακτή', *vesh më vesh* 'αυτί με αυτί'

3.7. Επιρρηματικές προτάσεις*

3.7.1. Επιρρηματικές προτάσεις στην Αλβανική (Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος)

Πέρα από τα επιρρήματα και τις επιρρηματικές φράσεις, ρόλο επιρρηματικού προσδιορισμού παίζουν στην αλβανική γλώσσα και ένα σύνολο δευτερευουσών ή πιο σωστά εξαρτημένων προτάσεων,[80] που δίνουν επιπλέον επιρρηματική πληροφορία στην πρόταση. Οι εξαρτημένες επιρρηματικές προτάσεις (*fjali të varur ndajfoljore*) διακρίνονται σε τοπικές, χρονικές, αιτιολογικές, τροπικές, αιτιολογικές, αποτελεσματικές, παραβολικές, παραχωρητικές, υποθετικές.

3.7.1.1. Τοπικές (fjali të varur vendore)

Εισάγονται με τους τοπικούς συνδέσμους *ku* (τόπος γενικά, 'όπου'), *tek* (κατεύθυνση, 'προς όπου, όπου'), *nga* (προέλευση, 'από όπου'), *ngado*, *kudo*, *tekdo* (σύνδεσμοι με αυξημένη τροπικότητα και αοριστολογικότητα σε σχέση με τους αντίστοιχους απλούς, 'όπου τυχόν') και τους σύνθετους τοπικούς συνδέσμους *ngado që*, *kudo që* (με πιο αυξημένη τροπικότητα/αοριστολογικότητα, 'όπου τυχόν [και]') και εκφέρονται κατά κύριο λόγο με οριστική όταν δηλώνουν γεγονός πραγματικό ή που έχει πραγματοποιηθεί. Όταν εισάγονται με τους σύνθετους συνδέσμους, τότε υπάρχει η περίπτωση να εκφέρονται σε υποτακτική, ώστε να φανεί η αυξημένη τροπικότητα ή η αβεβαιότητα σχετικά με ένα μελλοντικό γεγονός, όπως δείχνει και το παράδειγμα (1δ). Ιδίως στον προφορικό λόγο (αλλά και στη ζωντανή λογοτεχνική γλώσσα) προηγούνται των συνδέσμων τοπικά επιρρήματα, όπως τα *aty*, *atje*, *këtu*, *këtej*, *andej*, με κειμενική αναφορική λειτουργία, όπως φαίνεται στο (1ε):

(1168) α. Ku hyn dielli, nuk hyn mjeku.
Συνδ μπαίνω-ΜηΠρλ.3Εν ήλιος-Ον.Ορ Αρν μπαίνω-ΜηΠρλ.3Εν γιατρός-Εν.Ον.Ορ
'Όπου μπαίνει ο ήλιος, δεν μπαίνει ο γιατρός.'

β. Refugjatët u kthyen nga kishin ardhur.
πρόσφυγας-Πλ.Ον.Ορ Κλ.Παθ επιστρέφω-Συν.Πρλ.3Πλ Συνδ έχω-ΜηΣυν.Πρλ.3Πλ έρχομαι-ΜηΠρμφ
'Οι πρόσφυγες γύρισαν από εκεί που είχαν έρθει.'

* Η συγγραφή των ενοτήτων στο 3.7.1 ανήκει στον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο, η συγγραφή των ενοτήτων στο 3.7.2 στον Νικόλαο Σταματογιάννη και των ενοτήτων στο 3.7.3 στον Βασίλη Σπυρόπουλο. Ο σχεδιασμός και η επιστημονική εποπτεία και επιμέλεια των ενοτήτων του συνόλου του υποκεφαλαίου αυτού ανήκουν στον Βασίλη Σπυρόπουλο.

[80] Αλβανικός όρος: *fjali të varur me lidhje nënrenditëse* 'εξαρτημένες προτάσεις με υποτακτική σύνδεση' (Κυριαζής 1994: 290 και Παπαφίλης 2009:249).

γ. Ngado që shkuam, takuam njerëz
Συνδ Συνδ πηγαίνω-Συν.Πρλ.1Πλ, συναντώ-Συν.Πρλ.1Πλ άνθρωπος-Πλ.Ον.Αορ
të uritur.
Αρθ πεινασμένος-Πλ.Αιτ.Αορ
'Παντού όπου πήγαμε, συναντήσαμε πεινασμένους ανθρώπους.'

δ. Kudo që të shkosh, s' ka vend aq
Συνδ Συνδ Υπ πάω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν Αρν έχω-ΜηΠρλ.3Εν τόπος-Ον.Ορ τόσο
i bukur qysh Saranda.
Αρθ όμορφος- Αρσ.Εν.Ον όσο Άγιοι Σαράντα-Ον.Ορ
"Όπου και να πας, δεν υπάρχει μέρος τόσο όμορφο όσο οι Αγ. Σαράντα.'

ε. Ata kaluan atje ku lumi ishte
αυτοί περνώ-Συν.Πρλ.3Πλ εκεί Συνδ ποταμός-Ον.Ορ είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν
i cekët.
Αρθ ρηχός-Αρσ.Εν.Ον
'Εκείνοι πέρασαν εκεί όπου το ποτάμι ήταν ρηχό.'

3.7.1.2. Χρονικές (fjali të varur kohore)

Οι εξαρτημένες επιρρηματικές χρονικές προτάσεις εκφράζουν τρεις χρονικές βαθμίδες (σύγχρονο, προτερόχρονο, υστερόχρονο) σε σχέση με τον χρόνο που τοποθετείται το ρήμα της κύριας πρότασης. Εξαρτημένες χρονικές προτάσεις για πράξη που πραγματοποιείται παράλληλα με το ρήμα της κύριας πρότασης εισάγονται με τους συνδέσμους *kur* 'όταν', *tek*, *sa*, *ndërsa*, *derisa* 'όταν, ενώ, ενόσω', *sa herë që* 'κάθε φορά που' και εκφέρονται με τους τύπους της οριστικής έγκλισης:

(1169) α. Babai gëzonte,
μπαμπάς-Εν.Ον.Ορ χαίρομαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν
kur e takonte djalin.
Συνδ Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ συναντώ-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν παιδί-Εν.Αιτ.Ορ
'Ο μπαμπάς χαιρόταν, όταν συναντούσε το παιδί.'

β. Sa herë që e shoh,
Συνδ φορά Συνδ Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ βλέπω-ΜηΠρλ.1Εν
më thotë një përrallë.
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ λέω-ΜηΠρλ.3Εν ένα παραμύθι-Αιτ.Αορ
'Κάθε φορά που τον βλέπω, μου λέει ένα παραμύθι.'

γ. Hekuri rrihet sa është
σίδερο-Ον.Ορ χτυπώ-Παθ.ΜηΠρλ.3Εν Συνδ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν
i nxehtë.
Αρθ ζεστό-Αρσ.Εν.Ον
'Το σίδερο χτυπιέται όταν είναι ζεστό.'

Όταν οι χρονικές προτάσεις δηλώνουν ένα συμβάν προτερόχρονο το οποίο οριοθετεί την έναρξη του συμβάντος της κύριας πρότασης, εισάγονται με τους συνδέσμους *kur* 'όταν, μόλις', *si*, *sa*, *sapo*, *pasi*,

mbasi, *posa* ‘μόλις, αφού’ και εκφέρονται είτε με οριστική είτε με υποτακτική. Στην περίπτωση που εκφέρονται με μη παρελθοντική υποτακτική αναφέρονται σε ένα μελλοντικό συμβάν και αντιστοιχούν στις προτάσεις της Ελληνικής που εκφέρονται με τον συνοπτικό μη παρελθοντικό τύπο, ενώ στην περίπτωση που εκφέρονται με συντελεσμένη υποτακτική αυτή ισοδυναμεί με συντελεσμένο μέλλοντα:

(1170) α. Kur ra zilja, erdhi
Συνδ χτυπώ-Συν.Πρλ.3Εν κουδούνι-Ον.Εν έρχομαι-Συν.Πρλ.3Εν
mësuesi.
δάσκαλος-Εν.Ον.Ορ
‘Όταν χτύπησε το κουδούνι, ήρθε ο δάσκαλος.’

β. Si lexova letrën, u ula
Συνδ διαβάζω-Συν.Πρλ.1Εν γράμμα-Εν.Αιτ Παθ κάθομαι-Συν.Πρλ.1Εν
t’ i përgjigjem.
Υπ Κλ.Αντ3-Εν.Δοτ απαντώ-Παθ.ΜηΠρλ.1Εν
‘Μόλις/αφού διάβασα το γράμμα, έκατσα να του απαντήσω.’

γ. Sapo të vijë, ikni menjëherë.
Συνδ Υπ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Εν φέυγω-ΜηΠρλ.2Πλ αμέσως
‘Μόλις έρθει, να φύγετε αμέσως.’

δ. Kur të vijnë, do të jetë vonë.
Συνδ Υπ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Πλ Μελ Υπ είμαι-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν αργά
‘Όταν έρθουν, θα είναι αργά.’

ε. Kur të ketë hyrë në thellësi,
όταν Υπ έχω-ΜηΠρλ.Υπ.3Εν μπαίνω-ΜηΠρμφ σε βάθος
ti do të hapesh zjarr.
εσύ Μελ Υπ ανοίγω-ΜηΠρλ.Υπ.2Εν φωτιά-Αιτ.Αορ
‘Όταν (θα) έχει μπει βαθιά, εσύ θα ανάψεις φωτιά.’

Οι χρονικές προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους *para se*, *përpara se* ‘πριν’ δηλώνουν το προτερόχρονο και εκφέρονται μόνο σε υποτακτική. Οι προτάσεις αυτές αντιστοιχούν με τις προτάσεις της Ελληνικής που εισάγονται με το *πριν* ή το *προτού* και εκφέρονται είτε με υποτακτική είτε με τον συνοπτικό μη παρελθοντικό τύπο:

(1171) Përpara se të vendosësh, këshillohu
Συνδ Συνδ Υπ αποφασίζω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν συσκέπτομαι-Προστ.2Εν-Κλ.Παθ
me prindërit.
γονείς-Πλ.Ον.Ορ
‘Πριν (να) αποφασίσεις, συμβουλέψου και τους γονείς σου.’

Το υστερόχρονο εκφράζουν οι προτάσεις που εισάγονται με τον σύνδεσμο *derisa* ‘μέχρι’ και εκφέρονται αποκλειστικά σε υποτακτική.

(1172) Do t' i dashuroj, derisa të vdes.
Μελ Υπ Κλ.Αντ3-Πλ.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.1Εν μέχρι Υπ πεθαίνω-ΜηΠρλ.1Εν
'Θα τους αγαπώ μέχρι να πεθάνω.'

3.7.1.3. Αιτιολογικές (fjali të varur shkakore)

Οι εξαρτημένες αιτιολογικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους *se*, *sepse* 'γιατί, επειδή', *si*, *pasi*, *mbasi*, *sapo*, *posa që* 'αφού', *derisa*, *gjersa*, *përderisa* 'εφόσον', *meqë*, *meqënëse*, *ngaqë*, *ngase*, *duke qënë se* 'μια και', *nga skaku që*, *për arsye se*, *për shkak se* 'λόγω, εξαιτίας του ότι' και εκφέρονται με τους τύπους και τα συντάγματα της οριστικής:

(1173) α. Jam i gëzuar
είμαι-ΜηΠρλ.1Εν Αρθ χαρούμενος-ΜηΠρμφ
se u realizua dëshira ime.
Συνδ Κλ.Παθ πραγματοποιώ-Παθ.Συν.Πρλ.3Εν επιθυμία-Εν.Ον.Ορ Κτητ-Θηλ.Εν.Ον
'Είμαι χαρούμενος επειδή πραγματοποιήθηκε η επιθυμία μου.'

β. Pasi erdhe, na dashuron shumë.
Συνδ έρχομαι-Συν.Πρλ.2Εν Κλ.Αντ1-Πλ.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.2Εν πολύ
'Αφού ήρθες, μας αγαπάς πολύ.'

γ. Gjërsa fole, duhet të kuptosh
Συνδ μιλώ-Συν.Πρλ.2Εν πρέπει-ΜηΠρλ.3Εν Υπ κατανοώ-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν
situatën.
κατάσταση-Εν.Ον.Ορ
'Εφόσον μίλησες, μάλλον κατανοείς την κατάσταση.'

δ. Meqë gazetarët udhëtojnë, njohin
Συνδ δημοσιογράφοι-Πλ.Ον.Ορ ταξιδεύω-ΜηΠρλ.3Πλ γνωρίζω-ΜηΠρλ.3Πλ
shumë njerëz.
πολύ άνθρωπος-Πλ.Αιτ.Ορ
'Εφόσον οι δημοσιογράφοι ταξιδεύουν, ξέρουν πολλούς ανθρώπους.'

ε. Analizova tekstin, për arsye
αναλύω-Συν.Πρλ.1Εν κείμενο-Εν.Αιτ.Ορ για λόγος-Αιτ.Αορ
se është detyra ime.
ότι είμαι-ΜηΠρλ.3Εν υποχρέωση-Εν.Ον.Ορ Κτητ- Θηλ.Εν.Ον
'Ανέλυσα το κείμενο, λόγω του ότι είναι υποχρέωσή μου.'

3.7.1.4. Τελικές (fjali të varur qëllimore)

Οι τελικές προτάσεις είναι ένας εναλλακτικός τρόπος για να δηλωθεί ο σκοπός, πέραν του απαρεμφάτου (paskajore). Η χρήση της τελικής πρότασης καθίσταται υποχρεωτική όταν το υποκείμενο της τελικής πρότασης είναι διαφορετικό από αυτό της κύριας. Οι τελικές προτάσεις εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους *që* 'για (να)', *me qëllim që* 'με στόχο να', *në mënyrë që* 'με τρόπο ώστε να'. Εκφέρονται αυστηρά με τους τύπους της υποτακτικής. Όταν η τελική πρόταση εισάγεται με το

σύνδεσμο *që*, αυτό μπορεί να παραλειφθεί και η πρόταση να εκφέρεται απλά με τον ρηματικό τύπο της υποτακτικής:

(1174) α. Lexoni, me qëllim që të bëheni
διαβάζω-Προστ.2Πλ με στόχο-Αιτ.Αορ Συνδ Υπ γίνομαι-ΜηΠρλ.2Πλ
të ditur.
Αρθ πολυμαθής-Αρσ.Πλ.Ον
'Διαβάστε, για να γίνετε πολυμαθείς.'

β. Vij, që t' i shpjegoj
έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν Συνδ Υπ Κλ.Αντ3-Πλ.Αιτ εξηγώ-ΜηΠρλ.1Εν
të gjitha.
Αρθ όλος-Πλ.Αιτ.Θηλ
'Έρχομαι, για να τα εξηγήσω όλα.'

γ. Erdha që të lexojmë bashkë.
έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν Συνδ Υπ διαβάζω-ΜηΠρλ.1Πλ μαζί
Πρβλ.:

γ΄. *Erdha për të lexuar bashkë.
έρχομαι-Συν.Πρλ.1Εν Συνδ Υπ διαβάζω-ΜηΠρμφ μαζί
'Ήρθα για να διαβάσουμε μαζί.'

δ. Shkoj në shesh të takoj
πηγαίνω-ΜηΠρλ.1Εν σε πλατεία-Αιτ.Αορ Υπ συναντώ-ΜηΠρλ.1Εν
një shok.
ένα φίλος-Εν.Αιτ.Αορ
'Πάω στο νοσοκομείο να συναντήσω ένα φίλο.'

3.7.1.5. Συγκριτικές ή συσχετιστικές (fjali të varur krahasore)

Η σύγκριση και η εξίσωση στην αλβανική γλώσσα εκφράζεται καθαρά σε επίπεδο συντακτικό. Η εξίσωση, όταν αντιστοιχεί στο σχήμα 'τόσο – όσο' της Ελληνικής, εκφράζεται με ένα σχήμα κατά το οποίο η κύρια πρόταση ξεκινάει με το *aq* 'τόσο' (συσχετική λέξη, Κυριαζής 1994: 298), ενώ η εξαρτημένη πρόταση εισάγεται με τους συνδέσμους *sa*, *aq sa* 'όσο' και εκφέρεται με οριστική για πραγματικό και με υποτακτική όταν συνυποδηλώνεται τροπικότητα/αοριστολογικότητα ('όσο τυχόν'). Όταν η κύρια πρόταση προηγείται της εξαρτημένης παραβολικής, η συσχετική λέξη της κύριας συνήθως λείπει. Στη σύγκριση, η κύρια πρόταση περιλαμβάνει επίθετο ή επίρρημα σε συγκριτικό βαθμό και η εξαρτημένη συγκριτική πρόταση περιλαμβάνει τον δεύτερο όρο σύγκρισης και εισάγεται με τους συνδέσμους *se*, *sesa*, *nga ç*, *se ç* 'απ' ό,τι'. Το ρήμα της εξαρτημένης συγκριτικής βρίσκεται σε έγκλιση οριστική (ή σε υποτακτική όταν δηλώνεται τροπικότητα/αοριστολογικότητα) αλλά πολύ συχνά παραλείπεται:

(1175) α. Sa të dua, aq më do.
Συνδ Κλ.Αντ2-Εν.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.1Εν τόσο Κλ.Αντ1-Εν.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.2Εν
'Όσο σε αγαπώ, τόσο με αγαπάς.'

β. Më do sa të dua.
Κλ.Αντ1-Εν.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.2Εν Συνδ Κλ.Αντ2-Εν.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.1Εν
'Με αγαπάς όσο σε αγαπώ.'

γ. Mund të piesh, sa do.
μπορώ-ΜηΠρλ.2Εν Υπ πίνω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν Συνδ θέλω-ΜηΠρλ.2Εν
'Μπορείς να πιείς όσο θες.'

δ. Mund të piesh, sa të duash.
μπορώ-ΜηΠρλ.2Εν Υπ πίνω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν Συνδ Υπ θέλω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν
'Μπορείς να πιείς όσο θες.'

ε. Të dua më shumë sesa dua
Κλ.Αντ2-Εν.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.1Εν πιο πολύ Συνδ αγαπώ-ΜηΠρλ.1Εν
Entelën.
Εντέλα-Αιτ.Ορ
'Σε αγαπώ πιο πολύ απ' όσο αγαπώ την Εντέλα.'

στ. Të dua më shumë se Entelën.
Κλ.Αντ2-Εν.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.1Εν πιο πολύ Συνδ Εντέλα-Αιτ.Ορ
'Σε αγαπώ πιο πολύ απ' όσο την Εντέλα.'

3.7.1.6. Αποτελεσματικές (fjali të varur rrjedhimore)

Μια ομάδα εξαρτημένων προτάσεων που εκφράζουν το αποτέλεσμα ή το συμπέρασμα χαρακτηρίζονται με τον όρο *αποτελεσματικές*. Εισάγονται με τους συνδέσμους *sa*, *saqë* 'ώστε', *aq sa*, *kaq sa* 'τόσο που', *(kështu) që* 'έτσι ώστε' και εκφέρονται πάντα με οριστική. Στην κύρια πρόταση μπορούμε να συναντήσουμε λέξεις όπως *aq*, *kaq*, *i/e tillë* 'τέτοιος/α', *deri atje* 'μέχρι το σημείο (ώστε)', *krejt*, *tepër* 'τόσο', κλπ.

(1176) α. Kishte ndryshuar krejt aq sa nuk
έχω-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν αλλάζω-ΜηΠρμφ ολότελα τόσο Συνδ Αρν
e njihje.
Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ γνωρίζω-ΜηΣυν.Πρλ.2Εν
'Είχε αλλάξει ολότελα, τόσο που δεν τον γνώριζες.'

β. Ishte kaq i rëndë, sa nuk
είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν τόσο Αρθ βαρύ-Αρσ.Εν.Ον Συνδ Αρν
mbahej me lehtësi.
κρατώ-Παθ.ΜηΣυν.Πρλ.3Εν με ευκολία-Αιτ.Αορ
'Ήταν τόσο βαρύς που δεν κρατιόταν με ευκολία.'

γ. Mësuesi erdhi, kështu që
δάσκαλος-Εν.Ον.Ορ έρχομαι-Συν.Πρλ.3Εν έτσι Συνδ
duhet të qetësohemi.
πρέπει-ΜηΠρλ.3Εν Υπ ησυχάζω-Παθ.ΜηΠρλ.1Πλ
'Ο δάσκαλος ήρθε, άρα πρέπει να ησυχάσουμε.'

3.7.1.7. Τροπικές (fjali të varur mënyrore)

Εισάγονται με τους συνδέσμους *si* , *siç*, *qysh* ‘όπως’, *ashtu si* ‘έτσι όπως’, *sikurse*, *sikundër* ‘όπως’, *sikur* ‘όπως, σαν (να)’. Στην κύρια πρόταση μπορεί να εμφανίζονται τροπικά επιρρήματα με κειμενική αναφορά προς την εξαρτημένη. Οι παραβολικές/τροπικές προτάσεις εκφέρονται με τους τύπους της οριστικής όταν δηλώνουν ένα πραγματικό γεγονός. Όταν εισάγονται με το *sikur* μπορούν να εκφέρονται και με τους τύπους της δυνητικής (συντάγματα επιστημικής τροπικότητας με το *do* και τους παρελθοντικούς τύπους της υποτακτικής) ή με τους τύπους της υποτακτικής όταν δηλώνουν ένα δυνητικό αλλά μη πραγματικό γεγονός· σε αυτή την περίπτωση αντιστοιχούν στις παραβολικές προτάσεις της Ελληνικής που εισάγονται με το *σαν* και εκφέρονται με υποτακτική.

(1177) α. Duhen sikurse duhen dy
αγαπώ-Παθ.ΜηΠρλ.3Πλ Συνδ αγαπώ-Παθ.ΜηΠρλ.3Πλ δύο
vëllezër.
αδελφός-Πλ.Ον.Αορ
‘Αγαπιούνται όπως αγαπιούνται δύο αδέρφια.’

β. Qeshin si qeshin fëmijët.
γελώ-ΜηΠρλ.3Πλ Συνδ γελώ-ΜηΠρλ.3Πλ παιδιά-Πλ.Ον.Ορ
‘Γελάνε, όπως γελάνε τα παιδιά.’

γ. Qeshin sikur qeshin fëmijët.
γελώ-ΜηΠρλ.3Πλ Συνδ γελώ-ΜηΠρλ.3Πλ παιδιά-Πλ.Ον.Ορ
‘Γελάνε, όπως γελάνε τα παιδιά.’

δ. Qeshin sikur do të ishin fëmijët.
γελώ-ΜηΠρλ.3Πλ Συνδ Επιστ Υπ είμαι-ΜηΣυν.Πρλ.3Πλ παιδί-Πλ.Ον.Ορ
‘Γελάνε σαν να ήταν παιδιά.’

ε. Pyesin sikur të kemi ardhur këtu
ρωτώ-ΜηΠρλ.3Πλ σαν Υπ έχω-ΜηΠρλ.1Πλ έρχομαι-ΜηΠρμφ εδώ
për të bërë sehir.
για Υπ κάνω-ΜηΠρμφ χάζι
‘Ρωτάνε σαν να (λες και) έχουμε έρθει εδώ για να κάνουμε χάζι.’

στ. Më shehte sikur t’i kisha
Κλ.Αντ1 βλέπω-Πρλ.3Εν σαν Υπ+Κλ.Αντ3-Δοτ έχω-Πρλ.1Εν
vrarë nënen.
σκοτώνω-ΜηΠρμφ μάνα-Αιτ.Ορ
‘Με κοιτούσε σαν να του είχα σκοτώσει τη μάνα.’

Πολύ συχνές είναι οι ελλειπτικές παραβολικές/τροπικές στις οποίες το ρήμα εννοείται· οι προτάσεις αυτές στην Ελληνική αντιστοιχούν στις ελλειπτικές προτάσεις με το *όπως*, ή στο παραβολικό σχήμα που περιλαμβάνει προθετική φράση με το *σαν*. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η Αλβανική δε διαθέτει ακριβές αντίστοιχο της δομής με την προθετική φράση με το *σαν*:

(1178) Qeshin ashtu si fëmijët.
γελώ-ΜηΠρλ.3Πλ έτσι Συνδ παιδιά-Πλ.Ον.Ορ
'Γελάνε έτσι όπως τα παιδιά.'

3.7.1.8. Υποθετικές (fjali të varur kushtore)

Οι υποθετικές προτάσεις που εμφανίζονται σε δομές υποθετικού λόγου του πραγματικού εισάγονται με τα *nëse*, *në qoftë se*, *në rast se*, *po qe se* και εκφέρονται με τους διάφορους τύπους της οριστικής.

(1179) α. Nëse vjen Agroni, vjen edhe Toni.
Συνδ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Εν Αγκρόν-Ον.Ορ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Εν και Τόνι-Ον.Ορ
'Αν έρχεται ο Αγκρόν, έρχεται κι ο Τόνι.'

β. Në qoftë se ndërron rrugë,
Συνδ είμαι-Ευκτ.3Εν Συνδ αλλάζω-ΜηΠρλ.2Εν δρόμος-Αιτ.Αορ
do të takohemi në shesh.
Μελ Υπ συναντιέμαι-Παθ.ΜηΠρλ.1Πλ σε πλατεία-Αιτ.Αορ
'Εάν αλλάξεις δρόμο, θα συναντηθούμε στην πλατεία.'

γ. Nëse more diplomin e anglishtes,
Συνδ παίρνω-Συν.Πρλ.2Εν δίπλωμα-Εν.Αιτ.Ορ Αρθ αγγλική-Γεν.Ορ
mund të komunikosh.
μπορώ-ΜηΠρλ.2Εν Υπ επικοινωνώ-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν
'Αν πήρες το δίπλωμα της Αγγλικής, μπορείς να επικοινωνήσεις.'

Στον υποθετικό λόγο του πραγματικού, όταν η υπόθεση εκφράζει ένα μελλοντικό ενδεχόμενο, τότε εμφανίζεται με δύο τρόπους: Πρώτον, μπορεί να εισάγεται με το *në* και να εκφέρεται με ευκτική:

(1180) Në ardhtë ai, unë nuk vij.
Συνδ έρχομαι-Ευκτ.3Εν αυτός εγώ Αρν έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν
'Αν έρθει αυτός, εγώ δεν έρχομαι.'

Δεύτερον, μπορεί να εισάγεται με τον σύνδεσμο *po* και να εκφέρεται με μη παρελθοντική υποτακτική. Η αντίστοιχη παραχωρητική εισάγεται με το *edhe po* 'και αν'.

(1181) α. Po të vijë ai, unë nuk vij.
Συνδ Υπ έρχομαι-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν αυτός εγώ Αρν έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν
'Αν τυχόν έρθει αυτός, εγώ δεν έρχομαι.'

β. Edhe po të vijë ai, unë nuk vij.
και Συνδ Υπ έρχομαι-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν αυτός εγώ Αρν έρχομαι-Παρ.1Εν
'Και αν ακόμη έρθει αυτός, εγώ δεν έρχομαι.'

Στον υποθετικό λόγο του μη πραγματικού, η υποθετική πρόταση εισάγεται με τον σύνδεσμο *po* και εκφέρεται με παρελθοντική υποτακτική. Σε αυτήν την περίπτωση η απόδοση εκφέρεται με τη δυνητική (η αντίστοιχη παραχωρητική εισάγεται με το *edhe po*):

(1182) α. Po të kisha lekë, do të jetoja ashtu.
Συνδ Υπ έχω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν λεφτά-Πλ.Αιτ.Αορ Επιστ Υπ ζω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν έτσι
'Αν είχα λεφτά, έτσι θα ζούσα.'

β. Edhe po të kisha lekë,
και Συνδ Υπ έχω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν λεφτά-Πλ.Αιτ.Αορ
do të jetoja ashtu.
Επιστ Υπ ζω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν έτσι
'Και να είχα λεφτά, έτσι θα ζούσα.'

3.7.1.9. Εναντιωματικές και παραχωρητικές (fjali të varur lejore)

Οι εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις στην Αλβανική εισάγονται με τα *ndonëse* 'αν και', *megjithëse*, *megjithëqë* 'μολονότι', *edhe pse* 'και να', *pavarësisht se/që* 'ανεξάρτητα από το ότι' και σε αυτήν την περίπτωση εκφέρονται με οριστική. Μια επιπλέον περίπτωση είναι αυτή που εισάγεται με το *edhe në* 'και να' και εκφέρεται με ευκτική:

(1183) α. Ndonëse e lexon çdo ditë, akoma
Συνδ Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ διαβάζω-ΜηΠρλ.2Εν κάθε μέρα ακόμα
nuk e mësove.
Αρν Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ μαθαίνω-Συν.Πρλ.2Εν
'Αν και το διαβάζεις κάθε μέρα, ακόμα δεν το έμαθες.'

β. Megjithëse nuk dua, do të flas.
Συνδ Αρν θέλω-ΜηΠρλ.1Εν Μελ Υπ μιλώ-ΜηΠρλ.1Εν
'Μολονότι δε θέλω, θα μιλήσω.'

γ. Edhe pse kaluan shumë vjet,
και Συνδ περνώ-Συν.Πρλ.3Πλ πολύ έτος-Πλ.Ον.Αορ
nuk të harrova akoma.
Αρν Κλ.Αντ2-Εν.Αιτ ξεχνώ-Συν.Πρλ.1Εν ακόμα
'Κι αν πέρασαν πολλά χρόνια, δε σε ξέχασα ακόμα.'

(1184) Edhe në ardhtë ai, unë nuk vij.
και Συνδ έρχομαι-Ευκτ.3Εν αυτός εγώ Αρν έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν
'Και να έρθει αυτός, εγώ δεν έρχομαι.'

Για τις παραχωρητικές προτάσεις που δηλώνουν ένα δυνητικό ή μη πραγματικό ενδεχόμενο, βλ. την προηγούμενη ενότητα.

3.7.2. Επιρρηματικές προτάσεις στην Ελληνική (Νικόλαος Σταματογιάννης)

3.7.2.1. Αιτιολογικές προτάσεις

Οι επιρρηματικές προτάσεις που δηλώνουν αιτία εισάγονται με τους συνδέσμους: *γιατί* (ή στον πιο επίσημο λόγο *διότι*), *επειδή, καθώς, εφόσον, αφού.* Σε πιο καθημερινή χρήση μπορούν να χρησιμοποιηθούν και οι τύποι *μια και, μια που*, ενώ στον επίσημο λόγο υπάρχουν και οι λογιότεροι σύνδεσμοι *καθόσον, καθότι*. Το ρήμα στις αιτιολογικές προτάσεις βρίσκεται πάντα στην οριστική έγκλιση.

(1185) α. Άργησε γιατί δεν πρόλαβε το λεωφορείο.
β. Χάρηκα διότι πήρα καλούς βαθμούς στο σχολείο.
γ. Ο Κώστας θύμωσε επειδή/καθώς ανακάλυψε τα ψέματα της Μαρίας.
δ. Εφόσον δεν έχεις χρήματα, δε θα σε κάνω παρέα.
ε. Θα σε πάρω μαζί μου αφού είσαι φρόνιμος.
στ. Μια που/μια και μου το ζήτησες, θα σου κάνω τη χάρη.

3.7.2.2. Αποτελεσματικές προτάσεις

Για να δηλώσουμε τα αποτελέσματα ενός γεγονότος χρησιμοποιούμε τις αποτελεσματικές προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους *που* ή *ώστε*. Οι προτάσεις αυτές εκφέρονται κατά κύριο λόγο με οριστική· όταν αναφέρονται στο μέλλον συνήθως εκφέρονται με υποτακτική:

(1186) α. Μιλάει τόσο σιγά, ώστε μόλις ακούγεται.
β. Ήταν τόσο άτακτος που με εκνεύρισε.

(1187) α. Του έδωσα τα λεφτά ώστε να αγοράσει τρόφιμα.
β. Τόσο στενοχωρημένος ήταν από αυτό το γεγονός, που να μη θέλει να τον ξαναδεί.

3.7.2.3. Τελικές προτάσεις

Αυτές οι προτάσεις δηλώνουν τον σκοπό και εκφέρονται με υποτακτική. Οι τελικές προτάσεις εισάγονται τυπικά με το *για να*, ενώ αρκετές φορές το *για* μπορεί να παραλείπεται:

(1188) α. Ήλθα για να σου δώσω το παντελόνι σου.
β. Ξύπνησε από τα χαράματα να ετοιμάσει πρωινό.

3.7.2.4. Τροπικές προτάσεις

Οι επιρρηματικές προτάσεις που δηλώνουν τον τρόπο εισάγονται με τους συνδέσμους *όπως, σαν, καθώς*, ή με τις αναφορικές εκφράσεις *έτσι που, με τον τρόπο που, με τον ίδιο τρόπο που*. Οι προτάσεις

αυτές εκφέρονται με τους τύπους της οριστικής όταν εισάγονται με τα *όπως, με τον τρόπο που, έτσι που*, ενώ όταν εισάγονται με τον σύνδεσμο *σαν* εκφέρονται με υποτακτική.

(1189) α. Όπως τα έκανες, άντε τώρα να τα διορθώσεις.
β. Κοιτούσε γύρω σαν να ήταν χαμένος.
γ. Έτσι που έγιναν τα πράγματα, πρέπει να φύγω.
δ. Πρέπει να λύσεις την άσκηση με τον τρόπο που σου έδειξα.

3.7.2.5. Χρονικές προτάσεις

Οι προτάσεις αυτές προσδιορίζουν χρονικά την κύρια πρόταση. Το γεγονός της χρονικής πρότασης μπορεί να είναι ταυτόχρονο (λαμβάνει χώρα την ίδια στιγμή), προτερόχρονο (λαμβάνει χώρα πριν), ή υστερόχρονο (λαμβάνει χώρα μετά) σε σχέση με εκείνο της κύριας πρότασης. Ο σύνδεσμος που χρησιμοποιείται πιο συχνά (ενώ παράλληλα μπορεί να δηλώσει και τις περισσότερες χρονικές σχέσεις) είναι ο *όταν*. Άλλοι σύνδεσμοι που εισάγουν χρονικές προτάσεις είναι οι *πριν, προτού, τώρα που, τότε που, μετά που, αφού, αφότου, από τότε που, ώσπου (να), ενόσω, ενώ, την ώρα που, καθώς, όποτε, οπόταν, οπότε, σαν, μόλις (που), με το που, εφόσον, μέχρι, μέχρι που (να), πάνω που*.
Οι περισσότερες χρονικές προτάσεις εκφέρονται με τύπους της οριστικής.

(1190) α. Όταν με κοίταξε, ένιωσα άβολα.
β. Μόλις έκλαιγε, όλοι έτρεχαν να δουν τι έπαθε.
γ. Η Μαρία έφτασε στο σπίτι αφού έφυγε ο Νίκος.
δ. Καθώς έμπαινα στο σπίτι, είδα τους ληστές να βγαίνουν.
ε. Ενώ έγραφα στον υπολογιστή, έγινε διακοπή ρεύματος.
στ. Να μου μιλήσεις, όταν έρθει.

Κάποιοι λίγοι σύνδεσμοι συντάσσονται με υποτακτική, όπως ο *μέχρι* και οι *πριν* και *προτού*. Οι δύο τελευταίοι είναι δυνατό να συντάσσονται και με τον συνοπτικό μη παρελθοντικό τύπο χωρίς το *να*:

(1191) α. Θα ασκούμαι μέχρι να αδυνατίσω.
β. Πριν (να) πας στο μάθημα, διάβασε τις σημειώσεις του καθηγητή.
γ. Προτού (να) το καταλάβει, βρέθηκε μέσα στη θάλασσα.

Επίσης να σημειώσουμε ότι ο χρόνος, η αιτία και το αποτέλεσμα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα και έτσι σύνδεσμοι που δηλώνουν τον χρόνο, μπορούν να δηλώσουν και την αιτία ή το αποτέλεσμα:

(1192) α. Τον τάιζαν μέχρι που έσκασε.
β. Αφού δεν μου το λες, θα το μάθω από τον Γιάννη.

3.7.2.6. Υποθετικές προτάσεις

Οι προτάσεις αυτές δηλώνουν υπόθεση και μπορεί να προηγούνται ή να ακολουθούν την κύρια πρόταση, η οποία ονομάζεται απόδοση. Οι υποθετικές προτάσεις εισάγονται κανονικά με τον υποθετικό σύνδεσμο *αν/εάν* και εκφέρονται με οριστική:

(1193) α. Δεν θα φύγω από το σπίτι, αν δεν με πάρει τηλέφωνο.
β. Εάν δεν βγεις έξω, δεν πρόκειται να νιώσεις καλύτερα.

Υπάρχουν όμως και άλλοι σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγεται μια υποθετική πρόταση και συχνά ενέχουν και άλλο νόημα (πέρα από την υπόθεση) όπως ο *άμα* ο οποίος έχει και μια χρονική διάσταση, ο *έτσι και*, ο οποίος υπονοεί κάποιο είδος απειλής, και η πιο αναλυτική έκφραση *σε περίπτωση που*.

(1194) α. Άμα θέλεις να με βρεις, έλα στο καφενείο.
β. Έτσι και τολμήσει να μου μιλήσει, θα του επιτεθώ.
γ. Σε περίπτωση που αποτύχει, θα πάμε να τον παρηγορήσουμε.

Στον υποθετικό λόγο του πραγματικού, η υποθετική πρόταση μπορεί να είναι σε οποιοδήποτε τύπο της οριστικής, και το ίδιο ισχύει και για την απόδοση. Η απόδοση μπορεί επίσης να είναι και σε προστακτική ή σε υποτακτική.

(1195) α. Αν διαβάζεις, πάντα αριστεύεις.
β. Αν διαβάσεις καλά, θα περάσεις στις εξετάσεις.
γ. Αν ξεχάσεις την επέτειό μας, (να) μην έρθεις σπίτι.
δ. Αν έφερες όλα τα χαρτιά, δε θα έχεις κανένα πρόβλημα.
ε. Αν είσαι στο σπίτι, φύγε αμέσως.
στ. Αν έχει πάει σινεμά, είδε σίγουρα θρίλερ.

Στον υποθετικό λόγο του αντίθετου του πραγματικού, η υποθετική πρόταση εκφέρεται είτε με τον μη συνοπτικό παρελθοντικό τύπο (‘παρατατικός’) είτε με τον συντελεσμένο παρελθοντικό (‘υπερσυντέλικος’) και η απόδοση, η οποία δηλώνει ένα απραγματοποίητο ή μη πραγματοποιήσιμο συμβάν (‘αντίθετο του πραγματικού’), εκφέρεται με κάποιον από τους τύπους της δυνητικής, δηλ. *θα* + μη συνοπτικός παρελθοντικός ή *θα* + συντελεσμένος παρελθοντικός.

(1196) α. Αν του τηλεφωνούσες, δε θα τον έβρισκες εκεί.
β. Αν σου είχα δώσει τα χρήματα, θα τα είχες ξοδέψει όλα.
γ. Αν μου το έλεγες τότε, δε θα το πίστευα.
δ. Αν με ειδοποιούσες εγκαίρως, θα την είχαμε αποφύγει τη ζημιά.

3.7.2.7. Εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις

Οι εναντιωματικές προτάσεις εισάγονται κυρίως με τα *αν και*, *παρά το ότι*, *παρ' ότι*, *παρ' όλο που*, *παρ' όλον ότι*, *μολονότι*, *παρά το γεγονός ότι* και εκφέρονται με τους τύπους της οριστικής:

(1197) α. Αν και δεν αισθάνομαι και πολύ καλά, θα έλθω.
β. Μολονότι δεν βγήκε πρώτος, ήταν πολύ χαρούμενος.
γ. Παρόλο που είναι άνεργος, δεν απογοητεύεται.

Οι παραχωρητικές προτάσεις είτε (α) εισάγονται με τα *και/κι αν*, *ακόμη και/κι αν*, *έστω και/κι αν* και εκφέρονται με οριστική, είτε (β) εισάγονται με τα *και να*, *ακόμη και να*, *έστω και να*, *που να* και εκφέρονται με υποτακτική, όπως είναι φανερό από το *να* στα στοιχεία εισαγωγής.

(1198) α. Κι αν έρθει, εμένα δε με νοιάζει.
β. Πρέπει να το φας, έστω κι αν δε σου αρέσει.
γ. Χάρηκε, ακόμη κι αν δεν το δείχνει.

(1199) α. Και να μην έρθεις μαζί μου, εγώ θα πάω σινεμά.
β. Δε θα σου πω, που να μου κάνεις ό,τι θέλεις.
γ. Εγώ δεν τρώω εδώ ακόμη κι αν με πληρώσεις.

Τα όρια της διάκρισης ανάμεσα στους δύο τύπους προτάσεων δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα. Έτσι, για τις παρακάτω προτάσεις που εισάγονται με το *και/κι ας* και εκφέρονται με υποτακτική (όπως είναι φανερό από το *ας* στο στοιχείο εισαγωγής) δεν είναι ξεκάθαρο κατά πόσο αποτελούν εναντιωματικές ή παραχωρητικές.

(1200) α. Εγώ θα πάω σινεμά, κι ας μην έρθεις εσύ.
β. Ζει σε ένα μικρό διαμέρισμα, κι ας είναι πλούσιος.

Σε γενικές γραμμές η διαφορά έγκειται στο ότι στις εναντιωματικές προτάσεις προϋποτίθεται η αλήθεια του συμβάντος που δηλώνεται από τις προτάσεις αυτές, ενώ στις παραχωρητικές κάτι τέτοιο δεν προϋποτίθεται και η δευτερεύουσα δηλώνει μάλλον ένα υποθετικό συμβάν, μια προϋπόθεση. Για τον λόγο αυτόν, πολλές φορές τα όρια μεταξύ παραχωρητικής και υποθετικής είναι και αυτά δυσδιάκριτα, όπως γίνεται φανερό από τις παρακάτω προτάσεις:

(1201) α. Εγώ θα ήθελα να έλθεις, εκτός και αν δεν μπορείς.
β. Μάλλον θα σου αρέσει το φαγητό του, έστω και αν το δοκιμάσεις κρύο.

3.7.3. Σύγκριση επιρρηματικών προτάσεων Αλβανικής – Ελληνικής

Ακολουθεί πίνακας στον οποίο αντιστοιχίζονται οι επιρρηματικές προτάσεις των δύο γλωσσών ως προς την εισαγωγή και εκφορά τους:

(1202)

	Ελληνική	**Αλβανική**
Αιτιολογικές	Εισαγωγή: *γιατί, διότι, επειδή, καθώς, εφόσον, αφού, μια και, μια που* Εκφορά: οριστική	Εισαγωγή: *se*, *sepse* 'γιατί, επειδή', *si*, *pasi*, *mbasi*, *sapo*, *posa që* 'αφού', *derisa*, *gjersa*, *përderisa* 'εφόσον', *meqë*, *meqënëse*, *ngaqë*, *ngase*, *duke qënë se* 'μια και', *nga skaku që*, *për arsye se*, *për shkak se* 'λόγω, εξαιτίας του ότι' Εκφορά: οριστική
Αποτελεσματικές	Εισαγωγή: *ώστε*, *που* Εκφορά: οριστική, υποτακτική	Εισαγωγή: *sa*, *saqë* 'ώστε', *aq sa*, *kaq sa* 'τόσο που', *(kështu) që* 'έτσι ώστε' Εκφορά: οριστική
Τελικές	Εισαγωγή: *για να* Εκφορά: υποτακτική	Ετεροπροσωπία Εισαγωγή: *që* 'για (να)', *me qëllim që* 'με στόχο να', *në mënyrë që* 'με τρόπο ώστε να' Εκφορά: υποτακτική
		Ταυτοπροσωπία Εκφορά: Απαρέμφατο *për të* + Μη Παρεμφατικός τύπος
Τροπικές	Εισαγωγή: *όπως, καθώς*, *έτσι που, με τον τρόπο που, με τον ίδιο τρόπο που* Εκφορά: οριστική	Εισαγωγή: *si* , *siç*, *qysh* 'όπως', *ashtu si* 'έτσι όπως', *sikurse*, *sikundër* 'όπως', *sikur* 'όπως' Εκφορά: οριστική
	Εισαγωγή: *σαν* Εκφορά: υποτακτική	Εισαγωγή: *sikur* 'σαν (να)' Εκφορά: δυνητική, υποτακτική

<table>
<tr><td rowspan="5">Χρονικές</td><td colspan="2" rowspan="2">Εισαγωγή: όταν, τώρα που, τότε που, μετά που, αφού, αφότου, από τότε που, ενόσω, ενώ, την ώρα που, καθώς, όποτε, οπόταν, οπότε, σαν, μόλις (που), με το που, εφόσον, πάνω που
Εκφορά: οριστική</td><td>Σύγχρονο
Εισαγωγή: kur ‘όταν’, tek, sa, ndërsa, derisa ‘όταν, ενώ, ενόσω’, sa herë që ‘κάθε φορά που’
Εκφορά: οριστική</td></tr>
<tr><td>Προτερόχρονο
Εισαγωγή: kur ‘όταν, μόλις’, si, sa, sapo, pasi, mbasi, posa ‘μόλις, αφού’
Εκφορά: οριστική, υποτακτική</td></tr>
<tr><td colspan="2">Εισαγωγή: μέχρι
Εκφορά: υποτακτική</td><td rowspan="2">Εισαγωγή: derisa ‘μέχρι (να)’
Εκφορά: υποτακτική</td></tr>
<tr><td colspan="2">Εισαγωγή: μέχρι που, ώσπου
Εκφορά: οριστική, υποτακτική</td></tr>
<tr><td colspan="2">Εισαγωγή: πριν, προτού
Εκφορά: συνοπτικός μη παρελθοντικός τύπος, υποτακτική</td><td>Εισαγωγή: para se, përpara se ‘πριν’
Εκφορά: υποτακτική</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Υποθετικές</td><td rowspan="2">Πραγματικό</td><td rowspan="2">Εισαγωγή: εάν/αν, άμα, έτσι και, σε περίπτωση που
Εκφορά: οριστική</td><td>Εισαγωγή: nëse, në qoftë se, në rast se, po qe se
Εκφορά: οριστική</td></tr>
<tr><td>Μελλοντικό ενδεχόμενο
▪ Εισαγωγή: në
Εκφορά: ευκτική
▪ Εισαγωγή: po
Εκφορά: μη παρελθοντική υποτακτική</td></tr>
<tr><td>Αντίθετο του πραγματικού</td><td>Εισαγωγή: εάν/αν, άμα, έτσι και, σε περίπτωση που
Εκφορά: μη συνοπτικός μη παρελθοντικός, συντελεσμένος παρελθοντικός (οριστική)</td><td>Εισαγωγή: po
Εκφορά: παρελθοντική υποτακτική</td></tr>
</table>

Εναντιωματικές και Παραχωρητικές	Εναντιωματικές	▪ Εισαγωγή: *και*, *παρά το ότι*, *παρ' ότι*, *παρ' όλο που*, *παρ' όλον ότι*, *μολονότι*, *παρά το γεγονός ότι* Εκφορά: οριστική ▪ Εισαγωγή: *και/κι ας* Εκφορά: υποτακτική	Εισαγωγή: *ndonëse* 'αν και', *megjithëse*, *megjithëqë* 'μολονότι' Εκφορά: οριστική
	Παραχωρητικές	▪ Εισαγωγή: *και/κι αν*, *ακόμη και/κι αν*, *έστω και/κι αν* Εκφορά: οριστική ▪ Εισαγωγή: *και να*, *ακόμη και να*, *έστω και να*, *που να* Εκφορά: υποτακτική ▪ Εισαγωγή: *και/κι ας* Εκφορά: υποτακτική	▪ Εισαγωγή: *edhe po* 'και αν' Εκφορά: υποτακτική ▪ Εισαγωγή: *edhe në* 'και να' Εκφορά: ευκτική

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Akademia e Shkencave e Shqipërisë. 2002. *Gramatika e Gjuhës Shqipe 1*. Tiranë: Botimi i Akademisë së Shkencave.

Alexiadou, Artemis & Anagnostopoulou, Elena. 2000. Asymmetries in the distribution of clitics: the case of Greek restrictive relatives. Στο Beukema, Frits & den Dikken, Marcel (επιμ.), *Clitic Phenomena in European Languages*. Amsterdam: John Benjamins. 47-70.

Anagnostopoulou, Elena. 1999. Conditions on clitic doubling in Greek. In van Riemsdijk, Henk (eds), *Clitics in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter. 761-798

Anagnostopoulou, Elena. 2003. *The Syntax of Ditransitives. Evidence from Clitics*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Androulakis, Anna. *Clitics and Gaps*. Ph.D Thesis. University of Reading.

Androutsopoulou, Antonia. 2001. Adjectival determiners in Albanian and Greek. Στο Rivero, María-Luisa (επιμ.), *Comparative Syntax of the Balkan Languages*. Oxford: Oxford University Press. 161-199.

Barlow, Peter. 2002. *Albanian Grammar: Albanian Verbs Explained*. Ashford: Bay Foreign Language Books.

Beci, Bahri. 2004. *Gramatika e Gjuhës Shqipe*. EDFA.

Camaj, Martin. 1984. *Albanian Grammar*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Camaj, Martin. 1984. *Albanian Grammar with Exercises, Chrestomathy and Glossaries.* Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Campos, Hector. 1991. Preposition Stranding in Spanish?. *Linguistic Inquiry* 22: 741-750.

Campos, Héctor. 2009. Some notes on adjectival modification in Albanian. *Lingua* 119: 1009-1034.

Dhrimo, Ali, Angoni, Engjëll, Hysa, Enver, Lafe, Emil, Likaj, Ethem, Agalliu, Fatmir & Demiraj, Shaban. 1976. *Morfologja*. Tiranë: Akademia e Shqencave e RP të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.

Domi, Mahir. 1976. *Fonetika dhe Gramatika e Gjuhës së Sotme Letrare Shqipe*. Tiranë: Akademia e Shqencave e RP të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.

Domi, Mahir & Demiraj, Shaban. 1995. *Gramatika e Gjuhës Shqipe, Vëll. I: Morfologjia*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.

Drizari, Nelo. 1947, 1959. *Spoken and Written Albanian.* New York: Frederick Ungar Publishing Co.

Friedman, Victor A. (n.d.). *Albanian Grammar*. Manuscript, University of Chicago.

Fries, Norbert. 1988. *Präpositionen und Präpositionalphrasen im Deutschen und im Neugriechischen: Aspekte einer kontrastiven Analyse Deutsch – Neugriechisch*. Berlin: Walter de Gruyter.

Hetzer Armin & Finger, Zuzana. 2006. *Lehrbuch der vereinheitlichten albanischen Schriftsprache.* Hamburg: Helmit Buske Berlag.

Holton David, Mackridge, Peter, Philippaki-Warburton, Irene & Vassilios Spyropoulos. 2012. *Greek: A Comprehensive Grammar. Second Edition*. London: Routledge.

Jackendoff, Ray. 1973. The base rules for prepositional phrases. Στο Anderson, Stephen R. & Kiparsky, Paul (επιμ.), *Festschrift for Morris Halle*. New York: Holt, Rinehart and Winston. 345-356.

Kallulli, Dalina. 1999. *The Comparative Syntax of Albanian: On the Contribution of Syntactic Types to Propositional Interpretation.* Doctoral dissertation, University of Durham.

Kallulli, Dalina. 1999. Non-active morphology in Albanian and event (de)composition. In Kenesei, István (ed.), *Crossing Boundaries*. Amsterdam: John Benjamins. 263-292.

Kallulli, Dalina. 2000. Direct object clitic doubling in Albanian and Greek. In Beukema, Frits & den Dikken, Marcel (eds), *Clitic Phenomena in European Languages*. Amsterdam: John Benjamins. 209-248.

Kallulli, Dalina. 2000. Direct object clitic doubling in Albanian and Greek. Στο Rivero, María-Luisa (επιμ.), *Comparative Syntax of the Balkan Languages.* Oxford: Oxford University Press. 127-160.

Kallulli, Dalina. 2008a. Resumption, relativization, null objects and information structure. Στο Hartmann, Jutta M., Hegedus, Veronika & van Riemsdijk, Henk (επιμ.), *Sounds of Silence: Empty Elements in Syntax and Phonology.* Amsterdam: Elsevier. 235-264.

Kallulli, Dalina. 2008b. Clitic doubling, agreement and information. In Kallulli, Dalina & Liliane Tasmowski (eds), *Clitic Doubling in the Balkan Languages*. Amsterdam: John Benjamins. 227-255.

Kazazis, Kostas & Pentheroudakis, Joseph. 1976. Reduplication of indefinite direct objects in Albanian and Modern Greek. *Language* 52: 398-403.

Korpusi e gjuhës shqipe (Albanian national corpus): http://web-corpora.net/AlbanianCorpus/search/?interface_language=sq.

Kurti, Çezar. 1999, 2006*. Learn Albanian, Mësoni Shqip.* Mineola, NY; Legas Publishing.

Kurti, Çezar. 2007. *Albanian-English Conversations.* North Charleston: BookSurge Publishing.

Mackridge, Peter. 1985. *The Modern Greek Language: A Descriptive Analysis of Standard Modern Greek.* Oxford: Oxford University Press.

Manzini, Maria Rita, Roussou, Anna & Savoia, Leonardo M. To appear. The morphosyntax of non-active voice in Greek and Albanian. In *Proceedings of Mediterranean Syntax Meeting 2*. Ansterdam: Brill.

Mayhew, Anila. 2012. *Beginner's Albanian.* New York: Hippocrene Books, Inc.

Mëniku, Linda & Campos, Héctor. 2011. *Discovering Albanian 1 Textbook.* Madison: The University of Wisconsin Press.

Mëniku, Linda & Campos, Héctor. 2012. *Colloquial Albanian.* London: Routledge.

Newmark, Leonard. 1997. *Spoken Albanian.* Urbana: Spoken Language Services.

Newmark, Leonard. 1998. *Albanian English Dictionary.* Oxford: Oxford University Press.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Pani, Pandeli. 2007. *Albanisch intensiv.* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

(Philippaki-)Warburton, Irene. 1977. Modern Greek clitic pronouns and the 'surface-structure constraints' hypothesis. *Journal of Linguistics* 13: 259-281.

Philippaki-Warburton, Irene. 1998. Functional Categories and Modern Greek Syntax. *The Linguistic Review* 15: 159-186.

Philippaki-Warburton, Irene & Spyropoulos, Vassilios. 2004. A change of mood: The development of the Greek mood system. *Linguistics* 42: 791-817.

Philippaki-Warburton, Irene, Varlokosta, Spyridoula, Georgiafentis, Michalis & Kotzoglou, George. 2004. Moving from theta-positions: Pronominal clitic doubling in Greek. *Lingua* 114: 963-989.

Qesku, Pauli. 2004. *Fjalor Shqip-Anglisht*. Tiranë: EDFA.

Ressuli, Namik. 1985. *Grammatica Albanese.* Bologna: Pàtron Editore.

Revithiadou, Anthi & Spyropoulos, Vassilios. 2008. Greek object clitic pronouns: A typological survey of their grammatical properties. *STUF – Language Typology and Universals* 61: 39-53.

Rivero, María-Luisa. 1990. The location of non-active voice in Albanian and Modern Greek. *Linguistic Inquiry* 21: 135-146.

Sanz Ledesma, Manuel. 1996. *El Albanés: Gramática, Historia, Textos.* Madrid: Ediciones clásicas.

Shkurtaj, Gj. & Hysa, E. 2001. *Gjuha Shqipe për të Huajt dhe Shqiptarët Jashtë Atdheut*. Tirana: Toena.

Shkurtaj, Gjovalin & Hysa, Enver. 2001*. Gjuha Shqipe.* Tiranë: Botimet Toena.

Solano, Francesco. 1972. *Manuale di Lingua Albanese.* Corigliano Calabro.

Sotiri, Marinela. 2000. *Frasi Relative in Albanese*. Manuscript, Università degli studi di Padova.

Spyropoulos, Vassilios & Anthi Revithiadou. 2009. The morphology of past in Greek. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 29: 108-122.

Terzi, Arhonto. 2007. Locative prepositions, predicate inversion and Full Interpretation. Στο Agathopoulou, Eleni, Dimitrakopoulou, Maria & Papadopoulou, Despina (επιμ.), *Selected Papers on Theoretical and Applied Linguistics: 17th International Symposium.* Thessaloniki. 210-219.

Terzi, Arhonto. 2008. Locative prepositions as modifiers of an unpronounced noun. Στο Chang, Charles B. & Haynie, Hannah J. (επιμ.), *Proceedings of the 26th West Coast Conference on Formal Linguistics*. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. 471-479.

Terzi, Arhonto. 2010. Locative prepositions and place. Στο Cinque, Guglielmo & Rizzi, Luigi (επιμ.), *Mapping Spatial PPs. The Cartography of Syntactic Structures, Volume 6*. Oxford: Oxford University Press. 196-224.

Theofanopoulou-Kontou, Dimitra. 1995. Locative prepositions and case in Modern Greek. Στο Drachman, Gaberell, Malikouti-Drachman, Angeliki, Fykias, Ioannis & Klidi, Chrysoula (επιμ.), *Greek Linguistics '95, Proceedings of the 2nd International Conference on Greek Linguistics*. Graz: Neugebauer Verlag. 619-629.

Toma, Ana. 1989. *Gjuha Letrare Shqipe.* Tiranë: Shtëpia botuese e librit shkollor.

Tomić, Olga Mišeska. 2006*. Balkan Sprachbund Morpho-syntactic Features.* Dordrecht: Springer.

Turano, Giuseppina. 1994. Elementi wh e indefiniti in Albanese. Στο Borgato, G. (επιμ.), *Teoria del Linguaggio e Analisi Linguistica.* Padova: Unipress. 409-424.

Turano, Giuseppina. 1997. Nominali indefiniti in Albanese. *Quaderni del Dipartimento di Linguistica-Università della Calabria* 14: 363-378.

Turano, Giuseppina. 2002α. On modifiers preceded by the article in Albanian DPs. *Working Papers in Linguistics, University of Venice* 12: 169-215.

Turano, Giuseppina. 2002β. Peculiarità degli elementi possessivi della lingua Albanese. Στο di Miceli, F. & Mandala, M. (επιμ.), *Studi in Onoro di Antonino Guzzetta.* Palermo: Helix Editore. 443-451.

Turano, Giuseppina. 2003. Albanian ablative phrases. *Quaderni del Dipartimento di Linguistica, Università degli Studi di Firenze* 13: 15-30.

Turano, Giuseppina. 2004. *Introduzione alla Grammatica dell' Albanese*. Firenze: Alinea Editrice.

Turano, Giuseppina & Giusti, Giuliana. 2007. Case assignment in the pseudo-partitives of Standard Albanian and Arbëresh. A case for micro-variation*. Quaderni del Dipartimento di Linguistica, Università degli Studi di Firenze* 17: 33-51.

Turano, Giuseppina & Rrokaj, Sh. 2000. A proposito del sintagma nominale in albanese: Il case di un dimostrativo seguito da un DP definite. *Lingua e stile* XXXV-1: 95-128.

van Riemsdijk, Henk. 1982. *A Case Study in Syntactic Markedness.* Foris: Dordrecht.

Warburton, Irene P. 1970. *On the Verb in Modern Greek*. The Hague: Mouton.

Zymberi, Isa. 1991. *Colloquial Albanian.* London: Routledge.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Βελούδης Ιωάννης & Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη. 1983. Η υποτακτική στη Νέα Ελληνική. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 4: 151-168.

Γιοχαλάς, Τίτος. 2002. *Εύβοια, τα Αρβανίτικα*. Αθήνα: Πατάκης.

Holton, David, Mackridge, Peter & Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη. 1999. *Γραμματική της Ελληνικής*. Μτφρ. Βασίλης Σπυρόπουλος. Αθήνα: Πατάκης.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δήμητρα. 1992. Σύνθετες προθετικές φράσεις της Νέας Ελληνικής. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 13: 311-330.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δήμητρα. 1995. Locative prepositions and case in Modern Greek. Στο Drachman, Gaberell, Malikouti-Drachman, Angeliki, Fykias, Ioannis & Klidi, Chrysoula (επιμ.), *Greek Linguistics '95, Proceedings of the 2nd International Conference on Greek Linguistics*. Graz: Neugebauer Verlag. 619-629.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δήμητρα. 1995. Σύνθετες προθέσεις της ΝΕ: Μια προβληματική κατηγορία. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 15: 233-244.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δήμητρα. 2002. *Γενετική Σύνταξη: Το Πρότυπο της Κυβέρνησης και Αναφορικής Δέσμευσης.* Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Καραντής, Τάσος. 2001. *Έντεκα Αρβανίτικα Παραμύθια από τη Σαλαμίνα.* Αθήνα: Τυποθήτω.

Κυριαζής, Δώρης. 1994. *Μέθοδος για την Εκμάθηση της Αλβανικής και Λεξικό 9000 λέξεων*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία.

Μπαμπινιώτης, Γεώργιος & Κοντός, Παναγιώτης. 1967. *Συγχρονική Γραμματική της Κοινής Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: ΟΕΒΔ.

Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. 1972. *Το Ρήμα της Ελληνικής*. Αθήνα: Ίδρυμα Σοφίας Σαριπόλου.

Νάκας, Θανάσης. 1987. *Τα Επιρρηματικά της Νέας Ελληνικής: Προβλήματα Υποκατηγοριοποίησης.* Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Παπαφίλης, Κωνσταντίνος. 2007. *Γραμματική και Συντακτικό της Αλβανικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.

Παπαφίλης, Κωνσταντίνος. 2009. *Ελληνο-αλβανικοί, Αλβανο-ελληνικοί Διάλογοι.* Αθήνα: Σιδέρης.

Ράλλη, Αγγελική. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

Σπυρόπουλος, Βασίλειος & Τσαγγαλίδης, Αναστάσιος. 2005. *Η Γραμματική στη Διδασκαλία: Σύγκριση Εγχειριδίων για τη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.

Σταύρου, Μελίτα. 1984. Η κλιτική αντωνυμία στις περιοριστικές αναφορικές προτάσεις με εξάρτηση άμεσου αντικείμενου που εισάγονται με το 'που'. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 4: 121-136.

Τζάρτζανος, Αχιλλέας. 1963. *Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής). Ανατύπωση από την αρχική έκδοση του 1946-1953*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.

Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. 1988[1941]. *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)*. Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Τσαγγαλίδης, Αναστάσιος. 2001. Για τις "συντακτικές εγκλίσεις" της νέας ελληνικής. Στο *Ελληνική Γλωσσολογία '99. Πρακτικά του 4ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press. 300-307.

Τσαγγαλίδης, Αναστάσιος. 2002. Για τους "χρόνους" του νεοελληνικού ρήματος. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 23: 647-658.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη. 1990. Η ανάλυση του ρηματικού συνόλου στα Νέα Ελληνικά. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 11: 119-138.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη & Σπυρόπουλος, Βασίλειος. 2006. Το εγκλιτικό σύστημα της Ελληνικής: Συγκριτική θεώρηση με την Τουρκική και διδακτικές προτάσεις. Στο Μοσχονάς, Σπύρος (επιμ.), *Η Σύνταξη στη Μάθηση και στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης. 117-170.

Κεφάλαιο 4 – Παραγωγή λέξεων

4.1. Σύνθεση

4.1.1. Εισαγωγή: Τυπολογία σύνθεσης (Καλομοίρα Νικολού & Γιώργος Μαρκόπουλος)

Ο όρος *σύνθεση* (compounding) αναφέρεται στη διαδικασία συνένωσης δύο λεξικών μορφημάτων που έχει ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό μιας νέας λεξικής μονάδας με συγκεκριμένο σημασιολογικό περιεχόμενο. Το προϊόν της σύνθεσης, η *σύνθετη λέξη* ή απλώς *σύνθετο*, αποτελεί, πέρα από σημασιολογική, μια φωνολογική ενότητα, στο εσωτερικό της οποίας αναπτύσσεται ένας κύριος τόνος, ενώ και η αυτόνομη μορφολογική της υπόσταση δηλώνεται συχνά από την ενιαία γραφηματική της αναπαράσταση.

Η σύνθεση, λοιπόν, αποτελεί ένα βασικό μορφολογικό μηχανισμό που διαθέτει κάθε γλώσσα για τον σχηματισμό νέων λέξεων. Ο άλλος βασικός μηχανισμός είναι η *παραγωγή* (derivation), από την οποία όμως διαφέρει η σύνθεση όσον αφορά το είδος των επιμέρους μορφημάτων που χρησιμοποιεί. Ενώ, δηλαδή, η παραγωγή συνδυάζει λεξικά με παραγωγικά μορφήματα, στη σύνθεση μετέχουν κυρίως λεξικά στοιχεία, μορφήματα δηλαδή που φέρουν λεξική πληροφορία.

Η μορφή που μπορεί να έχει ένα σύνθετο διαφέρει διαγλωσσικά, καθώς επηρεάζεται από τα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά κάθε γλώσσας. Έτσι, στην Αγγλική και στις ρομανικές γλώσσες τα σύνθετα αποτελούνται συνήθως από δύο ανεξάρτητες λέξεις, οι οποίες, στη γραφηματική τους αναπαράσταση είτε ενώνονται συγκροτώντας μία ενιαία λεξική μονάδα είτε εμφανίζονται με παύλα ανάμεσά τους είτε απλώς παρατίθενται η μία δίπλα στην άλλη (Ράλλη 2007: 29):

(1) *Αγγλική*

α.	bedroom	<	bed	room
	‘υπνοδωμάτιο’		κρεβάτι	δωμάτιο
β.	high school	<	high	school
	‘λύκειο’		ψηλό	σχολείο

(Νικολού 2008: 81)

(2) *Γαλλική*

α.	moulin à vent	<	moulin	vent
	‘ανεμόμυλος’		μύλος	αέρας
β.	ouvre-boîtes	<	ouvr(ir)	boîtes
	‘ανοιχτήρι’		ανοίγω	κουτιά

(Ράλλη 2007: 52)

Τα σύνθετα της Τουρκικής, η οποία ανήκει στις συγκολλητικές γλώσσες, σχηματίζονται με παρόμοιο τρόπο. Μπορεί ωστόσο να εμφανίζουν ένα *δείκτη σύνθεσης* (compounding marker), ο οποίος τοποθετείται μετά το β’ συνθετικό (3). Πρόκειται για το κτητικό επίθημα *-(s)I* που έχει γραμματικοποιηθεί σήμερα και χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη σχέση προσδιορισμού που

υπάρχει ανάμεσα στα δύο συστατικά του σύνθετου (*izafet* δομές, βλ. Spencer 1991: 314-315, Ράλλη 2007: 45).

(3) *Τουρκική*

α.	yatak	oda-sı	
	‘κρεβάτι’	‘δωμάτιό του’	
	‘υπνοδωμάτιο’		(Spencer 1991: 314)
β.	kılıç	balığ-ı	
	‘σπαθί’	‘ψάρι του’	
	‘ξιφίας’		(Spencer 1991: 315)

Σε πολυσυνθετικές γλώσσες, όπως είναι η Μοχώκ, η δομή του σύνθετου μπορεί να περιλαμβάνει μια ακολουθία λέξεων που στα ελληνικά θα αποτελούσε προτασιακό περιεχόμενο:

(4) *Μοχώκ*

wa’-ke-nakt-a-hninu-’	→	‘αγόρασα κρεβάτι’
‘Γεγον-1Εν-κρεβάτι-Ø[1]-αγοράζω-Συν’		(Ράλλη 2007: 44)

Πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική περιγραφή του φαινομένου της σύνθεσης στην Αλβανική και στην Ελληνική, είναι χρήσιμο να δούμε μια γενική κατηγοριοποίηση που έχει προταθεί από τους γλωσσολόγους σε μια προσπάθεια ταξινόμησης των σύνθετων λέξεων διαγλωσσικά. Σύμφωνα με αυτή, τα σύνθετα κατατάσσονται σε κατηγορίες ανάλογα με τις εξής παραμέτρους: (α) τη μορφολογική δομή, (β) την ύπαρξη ή μη κεφαλής, (γ) τη σημασιολογική σχέση μεταξύ των συνθετικών όρων και (δ) τη γραμματική κατηγορία του σύνθετου σχηματισμού.

Ως προς τη δομή των σύνθετων, στις γλώσσες του κόσμου απαντούν τρία βασικά μορφολογικά είδη σύνθεσης, που είναι τα ακόλουθα:

- [ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ]

Σε αρκετές ευρωπαϊκές γλώσσες, όπως η Αγγλική, η Γαλλική, η Ολλανδική, η Ιταλική (αλλά και η Ελληνική, βλ. υποενότητα 4.1.3.5 για τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα), ο σχηματισμός των σύνθετων πραγματοποιείται με τη συνένωση δύο λέξεων. Ωστόσο, αυτό το είδος σύνθεσης προτιμάται και από γλώσσες με διαφορετική μορφολογική τυπολογία, όπως η Τουρκική.

(5) *παραδείγματα της δομής [ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ]: Αγγλική, Γαλλική, Ιταλική, Τουρκική*[2]

α.	Αγγλική:	fireman	‘πυροσβέστης’
β.	Γαλλική:	timbre-post	‘γραμματόσημο’
		bal masqué	‘χορός μεταμφιεσμένων’
γ.	Ιταλική:	lavapiatti	‘πλυντήριο πιάτων’
		crocevia	‘διασταύρωση’

[1] Σύμφωνα με τη Ράλλη, η οποία βασίζεται στη Mithun (1979), το *-a-* λειτουργεί ως δείκτης σύνθεσης.

[2] Τα παραδείγματα έχουν αντληθεί από τη Νικολού (2008) που έχει βασιστεί στους Selkirk (1982), Scalise (1986), Fabb (1998), Kabak & Vogel (2001).

δ.	Τουρκική:	kırk ayak	‘κάμπια’
		baş bakan	‘πρωθυπουργός’

- [ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ(-ΚΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΘΗΜΑ)]

Στα σύνθετα αυτής της κατηγορίας τόσο το πρώτο όσο και το δεύτερο συστατικό εμφανίζονται με τη μορφή του θέματος. Η καταληκτική παρουσία ενός κλιτικού επιθήματος σε αυτή τη δομή δεν είναι πάντα υποχρεωτική, αλλά εξαρτάται από τον μορφολογικό τύπο κάθε γλώσσας. Στην Ελληνική, για παράδειγμα, το κλιτικό επίθημα ολοκληρώνει αυτό το δομικό σχήμα, το οποίο θεωρείται από τα πιο παραγωγικά όσον αφορά το σχηματισμό των σύνθετων. Παρόλο που σε άλλες γλώσσες αυτό το είδος σύνθεσης είναι περιορισμένο, υπάρχουν περιπτώσεις όπου απαντάται, όπως τα σύνθετα της Ιταλικής και της Αγγλικής (αναφέρονται με τον όρο *neo-classical* ή *non-native* σύνθετα) που περιέχουν θέματα ελληνικής ή λατινικής προέλευσης (τα λεγόμενα ψευδοθέματα σύμφωνα με τη Nespor 1999).

(6) *παραδείγματα της δομής [ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ]: Ελληνική, Ιταλική, Αγγλική, Ισπανική*

α.	Ελληνική:	κουκλόσπιτο	
		ασχημόπαπο	
β.	Ιταλική:	barometro	‘βαρόμετρο’
		filantropo	‘φιλάνθρωπος’
γ.	Αγγλική:	telescope	‘τηλεσκόπιο’
		kilometer	‘χιλιόμετρο’
δ.	Ισπανική:	psicologo	‘ψυχολόγος’
		hidrofobo	‘υδροφοβικός’

- [ΘΕΜΑ-ΛΕΞΗ]

Τα σύνθετα αυτού του μορφολογικού είδους χρησιμοποιούν ως πρώτο συνθετικό το θέμα και ως δεύτερο μια ολόκληρη κλιτή λέξη. Το συγκεκριμένο είδος σύνθεσης δεν είναι ιδιαίτερα παραγωγικό σε όλες τις γλώσσες. Για παράδειγμα, στα ιταλικά, ολλανδικά και αγγλικά αυτό το σχήμα δεν απαντά συχνά, καθώς το α’ συνθετικό αποτελεί πάντα δεσμευμένο θέμα που δεν εμφανίζεται ως αυτόνομη λέξη (Nespor 1999). Από την άλλη πλευρά, στην Ελληνική, όπως θα δούμε πιο αναλυτικά στην ενότητα 4.1.3.2, η συγκεκριμένη δομή αποτελεί προτιμητέο σχήμα σύνθεσης.

(7) *παραδείγματα της δομής [ΘΕΜΑ-ΛΕΞΗ]: Ελληνική, Ιταλική, Αγγλική, Ολλανδική*

α.	Ελληνική:	χαρταετός	
		ψαροταβέρνα	
β.	Ιταλική:	afro-asiatico	‘αφροασιατικός’
		italo-americano	‘ιταλοαμερικανός’
γ.	Αγγλική:	hydrogeology	‘υδρο-γεωλογία’
δ.	Ολλανδική:	filo-Israelisch	‘φιλοϊσραηλιτικός’

Ως προς την ύπαρξη ή μη κεφαλής, τα σύνθετα διακρίνονται σε *εξωκεντρικά* (exocentric ή bahuvrihi, κατά τον σανσκριτικό όρο) και σε *ενδοκεντρικά* (endocentric) (Spencer 1991: 310-311).

Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διάκριση αποτελεί η έννοια της *κεφαλής* (head), που δηλώνει το βασικό συστατικό μιας σύνθετης λέξης, δηλ. το συστατικό που καθορίζει τη συντακτική κατηγορία και τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά της, όπως γένος, αριθμό, πτώση κτλ. Τα εξωκεντρικά σύνθετα δεν έχουν κεφαλή, που σημαίνει ότι το γένος και η συντακτική κατηγορία δεν προέρχονται από τα συνθετικά στοιχεία της λέξης. Τόσο στην Ελληνική όσο και σε άλλες γλώσσες απαντούν σύνθετες λέξεις στις οποίες το κεντρικό στοιχείο βρίσκεται εκτός της εσωτερικής δομής τους. Για παράδειγμα, το κλασικό εξωκεντρικό σύνθετο της Αγγλικής *redhead* ('κοκκινοκέφαλος') δεν δηλώνει το κεφάλι που είναι κόκκινο, αλλά αυτόν ή αυτό που έχει κόκκινο κεφάλι. Σε αυτήν την περίπτωση το βασικό νόημα και η γραμματική κατηγορία του συνθέτου δεν καθορίζεται από κανένα από τα δύο συστατικά μέρη. Συχνά τα σύνθετα αυτού του τύπου χαρακτηρίζονται από *σημασιολογική αδιαφάνεια* (semantic opacity). Με άλλα λόγια, η σημασία τους δεν προκύπτει από τις επιμέρους σημασίες των συνθετικών μερών και είναι, κατά κύριο λόγο, μεταφορική. Παραδείγματα εξωκεντρικών σύνθετων δίνονται στο (8).

(8) *παραδείγματα εξωκεντρικών σύνθετων*

α.	Ελληνική:	ανοιχτοχέρης	
		σκληρόκαρδος	
β.	Αγγλική:	blockhead	'ηλίθιος'
		cutthroat	'επιθετικός'

Τα περισσότερα, ωστόσο, σύνθετα είναι ενδοκεντρικά, έχουν δηλαδή κεφαλή που, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί το συστατικό του οποίου τα μορφοσυντακτικά και σημασιολογικά χαρακτηριστικά φέρει ολόκληρη η σύνθετη λέξη. Ενδεικτικά είναι τα ακόλουθα παραδείγματα:

(9) *ενδοκεντρικά σύνθετα*

α.	Ελληνική:	ανεμόμυλος	
		ψαρόσουπα	
β.	Αγγλική:	schoolteacher	'δάσκαλος'
		bookseller	'βιβλιοπώλης'

Μια τρίτη διάκριση, ως προς την τυπολογία των σύνθετων λέξεων, αφορά τη σημασιολογική σχέση που αναπτύσσουν οι όροι του συνθέτου. Σύμφωνα με αυτή, τα σύνθετα διακρίνονται σε *παρατακτικά* (copulative[3] ή dvandva, κατά την σανσκριτική ονομασία) και σε *προσδιοριστικά* (attributive[4] ή tatpurusha σύμφωνα με την ομώνυμη σανσκριτική λέξη). Στην πρώτη περίπτωση, τα δύο συστατικά παρατίθενται χωρίς το ένα να προσδιορίζει το άλλο, που σημαίνει ότι δεν βρίσκονται σε σχέση κεφαλής-εξαρτώμενου στοιχείου (μη-κεφαλής). Και τα δύο συνθετικά μέρη μοιράζονται ισοδύναμα τις ιδιότητες της κεφαλής από συντακτική και σημασιολογική άποψη (Fabb 1998). Αυτό εξηγεί γιατί τέτοιου είδους σχηματισμοί αποτελούνται από στοιχεία που ανήκουν στην ίδια γραμματική κατηγορία, δηλ. είναι συνδυασμοί δύο ουσιαστικών, δύο επιθέτων ή δύο ρημάτων, όπως φαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα (Νικολού 2008: 87):

[3] Έχουμε επιλέξει τον αγγλικό όρο που δίνεται στον Booij (2005: 80-81). Κάποιοι ερευνητές αναφέρονται σε αυτά τα σύνθετα με τον ευρύτερο όρο *coordinative* (Fabb 1988, Ράλλη 2007, Lieber 2009, μ.ά.), που συμπεριλαμβάνει και σύνθετα του τύπου *ηλεκτρολόγος-μηχανολόγος*, κλπ.

[4] Βλ. Lieber (2009: 46-49).

(10) *παρατακτικά σύνθετα: Ελληνική, Αγγλική, Γαλλική*

α.	Ελληνική:	ανεβοκατεβαίνω	Ρήμα+Ρήμα
		μακρόστενος	Επίθετο+Επίθετο
		αλατοπίπερο	Ουσιαστικό+Ουσιαστικό
β.	Αγγλική:	Austria-Hungary 'Αυστροουγγαρία'	Ουσιαστικό+Ουσιαστικό
		mother-child (relation) 'σχέση μητέρας-παιδιού'	Ουσιαστικό+Ουσιαστικό
γ.	Γαλλική:	homme- grenouille 'βατραχάνθρωπος'	Ουσιαστικό+Ουσιαστικό
		aigre-doux 'γλυκόξινος'	Επίθετο+Επίθετο

Από την άλλη, τα *προσδιοριστικά* σύνθετα είναι εκείνα των οποίων το α' συστατικό σε θέση μη-κεφαλής έχει τον ρόλο προσδιορίζοντος στοιχείου, ενώ το β' συστατικό, αυτό σε θέση κεφαλής, έχει τον ρόλο προσδιοριζόμενου στοιχείου. Η σειρά προσδιορίζοντος–προσδιοριζόμενου στοιχείου διαφέρει από γλώσσα σε γλώσσα. Αυτός ο τύπος σύνθεσης είναι πολύ παραγωγικός στις περισσότερες γλώσσες. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα προσδιοριστικών σύνθετων δίνονται στο (11) από την Ελληνική και την Αγγλική (Νικολού 2008: 88).

(11) *προσδιοριστικά σύνθετα: Ελληνική, Αγγλική*

α.	Ελληνική:	αγριοπερίστερο	
		τρελοκόριτσο	
β.	Αγγλική:	housecleaning	'καθάρισμα σπιτιού'
		lemon tree	'λεμονιά'

Αναφορικά με τη λειτουργική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα δύο συνθετικά μέρη του συνθέτου, αρκετοί ερευνητές διαχωρίζουν ένα τρίτο είδος σύνθεσης, σύμφωνα με το οποίο τα συνθετικά μέρη βρίσκονται σε *σχέση υπόταξης* (subordinative compounds) (βλ. Lieber 2009, μ.ά.). Στα υποτακτικά[5] σύνθετα το ένα συστατικό λειτουργεί ως συμπλήρωμα (κυρίως αντικείμενο) του άλλου. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση που το ένα από τα δύο συνθετικά είναι ρήμα ή ρηματικό παράγωγο, σύμφωνα με τα παραδείγματα από την Αγγλική (Lieber 2009: 47) και την Ελληνική:

(12) *σύνθετα με σχέση υπόταξης*

Αγγλική:	truck driver	'οδηγός φορτηγού'
	meal preparation	'προετοιμασία δείπνου'
Ελληνική:	αφισοκολλώ	
	κατσικοκλέφτης	

[5] Για κάποιους ερευνητές (βλ. Ράλλη 2007), τα υποτακτικά σύνθετα δεν κατατάσσονται σε ξεχωριστό είδος σύνθεσης, αλλά αποτελούν υποκατηγορία των προσδιοριστικών σύνθετων. Σε αυτή την έκθεση, ωστόσο, θα ακολουθήσουμε την τριχοτόμηση που προτείνεται στη Lieber (2009: 49), αντιμετωπίζοντας τα σύνθετα με σχέση υπόταξης ως μια τρίτη κατηγορία σύνθεσης με βάση την παράμετρο της σημασιολογικής σχέσης των συνθετικών όρων.

Τέλος, τα σύνθετα των γλωσσών, ανάλογα με τη γραμματική κατηγορία στην οποία ανήκει ο σύνθετος σχηματισμός, κατατάσσονται κυρίως σε τρεις μεγάλες ομάδες: ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα. Τα σύνθετα επιρρήματα είναι λιγότερο συχνά διαγλωσσικά. Τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται σε αυτό το κεφάλαιο κατανέμονται ανάλογα με τη γραμματική κατηγορία των σύνθετων και τις κατηγορίες των επιμέρους συστατικών τους.

Ολοκληρώνοντας την κατηγοριοποίηση που έχει προταθεί για τις σύνθετες λέξεις διαγλωσσικά, στο υπόλοιπο μέρος αυτού του κεφαλαίου θα επικεντρωθούμε στην περιγραφή και ανάλυση του μηχανισμού της σύνθεσης στην Αλβανική (ενότητα 4.1.2.) και στην Ελληνική (ενότητα 4.1.3.). Στην τελευταία ενότητα (4.1.4.) εξετάζονται συγκριτικά οι δύο γλώσσες και εντοπίζονται τα σημεία τομής και διαφοροποίησης σε ό,τι αφορά τη διαδικασία της σύνθεσης.

4.1.2. Είδη σύνθετων στην Αλβανική (Καλομοίρα Νικολού)

Η σύνθεση αποτελεί μια παραγωγική διαδικασία σχηματισμού νέων λέξεων στην αλβανική γλώσσα (Newmark et al. 1982: 175). Ωστόσο, ελάχιστες μελέτες υπάρχουν στη βιβλιογραφία για τα είδη και τη δομή των σύνθετων της Αλβανικής. Η απουσία εξειδικευμένων μελετών καθιστά τη συγκεκριμένη πτυχή της έκθεσης εξαιρετικά δύσκολη. Η συγγραφή της παρούσας ενότητας βασίζεται αφενός στη γραμματική περιγραφή των Newmark et al. (1982) και αφετέρου σε έρευνα της συγγραφέα.

4.1.2.1. Μορφολογική δομή σύνθετων λέξεων

Σε αντίθεση με την Ελληνική (βλ. ενότητα 4.1.3.2), ο σχηματισμός των σύνθετων στην Αλβανική στηρίζεται κατά κύριο λόγο στο συστατικό της λέξης και όχι στο θέμα. Όσον αφορά τη μορφολογική τους δομή, η Αλβανική διαθέτει τα ακόλουθα είδη σύνθεσης:

(α) ΘΕΜΑ-ΔΣ-ΛΕΞΗ: Πρόκειται για σύνθετα τα οποία αποτελούνται (τουλάχιστον) από δύο συστατικά, το δεύτερο από τα οποία είναι λέξη. Συχνά σε σύνθετους σχηματισμούς, όπως οι παρακάτω, εμφανίζεται δείκτης σύνθεσης μεταξύ των συνθετικών τους μερών με τη μορφή των φωνηέντων /-o-/ ή /-a-/. Ωστόσο, η παρουσία του συνδετικού φωνήεντος, σε αντίθεση με την Ελληνική (βλ. ενότητα 4.1.3.1), δεν είναι συστηματική αλλά σποραδική.

(13)	α.	material-o-teknik	<	material + teknik
		‘υλικοτεχνικός’		υλικός τεχνικός
	β.	gusht-o-vjeshtë	<	gusht + vjeshtë
		‘τέλος Αυγούστου-αρχές Σεπτεμβρίου’		Αύγουστος φθινόπωρο
	γ.	dash-a-mir	<	dash + mirë
		‘πολυαγαπημένος’		αγάπη καλός
	δ.	peshk-a-qen’	<	peshk + qen
		‘σκυλόψαρο’		ψάρι σκυλί

(Newmark et al. 1982: 175)

(β) ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ: Πρόκειται για σύνθετα τα οποία σχηματίζονται από τη συνένωση δύο ανεξάρτητων λέξεων. Τα συνθετικά μέρη αυτών των σύνθετων αποτυπώνονται στον γραπτό λόγο είτε ως δύο ξεχωριστές λέξεις, κάτι που δηλώνεται με το ενωτικό (-) (14α), είτε ως μία

γραφηματική ενότητα (14β-γ), που αποτελεί και τον πιο διαδεδομένο τρόπο γραφικής αναπαράστασης αυτής της μορφολογικής κατηγορίας σύνθεσης. Χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας είναι, επίσης, η απουσία δείκτη σύνθεσης.

(14)	α.	kafe-restaurant	<	kafe +	restaurant
		‘καφέ-ρέστοραν’		καφέ	ρέστοραν
	β.	vargmal	<	varg +	mal
		‘οροσειρά’		σειρά	βουνό
	γ.	drejtshkrim	<	drejt +	shkrim
		‘ορθογραφία’		ορθά	γραφή

(Newmark et al. 1982: 175)

Σε αυτό το δομικό σχήμα ανήκουν μορφολογικά και όσες σύνθετες λέξεις έχουν ως δεύτερο συνθετικό μέρος κάποιο ρηματικό παράγωγο. Τα σύνθετα αυτά σχηματίζονται με τη προσθήκη ενός παραγωγικού επιθήματος: /-ës/, /-im/ ή /-je/. Για παράδειγμα, η προσάρτηση του επιθήματος /-ës/ προσδίδει στη σύνθετη λέξη τη λειτουργία του *δράστη* (agent) ή του *οργάνου* (instrument) (15α).

(15)	α.	gurskalit-**ës**	<	gur +	skalitës
		‘γλύπτης’		πέτρα	χαράκτης
	β.	armëpush-**im**	<	armë +	pushim
		‘εκεχειρία’		στρατός	διακοπή
	γ.	vëllavras-**je**	<	vëlla +	vrasje
		‘αδελφοκτονία’		αδελφός	δολοφονία

(Newmark et al. 1982: 175-176)

Συνοψίζοντας, τα σύνθετα της Αλβανικής εμφανίζουν τα ακόλουθα δομικά σχήματα:

(16) *μορφολογικές κατηγορίες σύνθετων λέξεων ως προς τη δομή*

α.	ΘΕΜΑ-ΔΣ-ΛΕΞΗ	$[[peshk]_{\Theta}$-a-$[qen]_{\Lambda}]$	‘σκυλόψαρο’
β.	ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ	$[[varg]_{\Lambda}$ $[mal]_{\Lambda}]$	‘οροσειρά’

4.1.2.2. Ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά σύνθετα

Τα περισσότερα σύνθετα της Αλβανικής είναι ενδοκεντρικά, που σημαίνει ότι, όπως προαναφέρθηκε στην εισαγωγική ενότητα 4.1.1., το κεντρικό στοιχείο της δομής, η κεφαλή, είναι ένα από τα βασικά συστατικά του συνθέτου. Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον που παρουσιάζει η ύπαρξη κεφαλής σε μια σύνθετη λέξη σχετίζεται με τη θέση της μέσα στη σύνθετη δομή. Σύμφωνα με τα παραδείγματα στο (17), η κεφαλή των περισσότερων σύνθετων λέξεων της Αλβανικής είναι το συστατικό που βρίσκεται στα δεξιά της δομής.

(17) *ενδοκεντρικά σύνθετα με την κεφαλή στα δεξιά της δομής*

α.	hekurudhë	<	hekur + udhë
	‘σιδηρόδρομος’		σίδερο δρόμος

β. kryeqytet < krye + qytet
'πρωτεύουσα' κεφάλι πόλη (Campbell 2000)

Υπάρχουν βέβαια και σύνθετα με την κεφαλή στα αριστερά της δομής, αλλά ο τρόπος σχηματισμού τους δεν είναι τόσο παραγωγικός όσο αυτός με την κεφαλή στα δεξιά. Τα παραδείγματα στο (18) είναι αντιπροσωπευτικά.

(18) *ενδοκεντρικά σύνθετα με την κεφαλή στα αριστερά της δομής*

α.	vargmal	<	varg +	mal
	'οροσειρά'		σειρά	βουνό
β.	punëdore	<	punë +	dore
	'χειρωνακτική εργασία'		εργασία	χέρι

(Newmark et al. 1982: 176)

Παρόλ' αυτά, στην Αλβανική, όπως και στην Ελληνική (βλ. ενότητα 4.1.3.3), αλλά και σε άλλες γλώσσες, η κεφαλή δεν εντοπίζεται πάντα στο εσωτερικό του σύνθετου. Τέτοιου είδους σύνθετα, δηλ. εξωκεντρικά, είναι συνήθως σημασιολογικά αδιαφανή, με την έννοια ότι η σημασία τους δεν προκύπτει από το άθροισμα των σημασιών των επιμέρους συνθετικών. Ένα συχνό σχήμα εξωκεντρικών σύνθετων στην Αλβανική έχει τη δομή [Ουσιαστικό Ουσιαστικό] ή [Ουσιαστικό Επίθετο]. Το συγκεκριμένο σχήμα σύνθετων ανήκει στη γραμματική κατηγορία των επιθέτων.[6] Ενδεικτικά παραδείγματα εξωκεντρικών σύνθετων είναι τα ακόλουθα:

(19) *εξωκεντρικά σύνθετα με δομή [Ο Ο]/ [Ο Ε]*

α.	kokëkungull	<	kokë +	kungull
	'κουφιοκέφαλος'		κεφάλι	κολοκύθα
β.	hundëshkabë	<	hundë +	shkabë
	'αετομύτης'		μύτη	αετός
γ.	zemërgjere	<	zemër +	gjere
	'γενναιόδωρος'		καρδιά	ευρύς

(Newmark et al. 1982: 205-206)

Θα πρέπει, επίσης, να σημειώσουμε ότι στην Αλβανική, όπως και σε άλλες γλώσσες, κυρίως ρομανικές (βλ. Ράλλη 2007: 93), υπάρχει ένας ιδιαίτερος σχηματισμός με εξωκεντρικότητα, ο οποίος περιέχει ένα ρηματικό τύπο ως πρώτο συνθετικό, και ως δεύτερο συνθετικό ένα όνομα, που συνήθως είναι το συμπλήρωμα του ρήματος [Ρ Ο]. Το συγκεκριμένο σχήμα σύνθετων ανήκει στην κατηγορία του ονόματος και τα βασικά του χαρακτηριστικά δεν πηγάζουν από αυτά των δύο επιμέρους συστατικών. Επιπλέον, ο συγκεκριμένος τύπος σύνθεσης, αν και απαντά στην καθομιλουμένη γλώσσα, δεν είναι ιδιαίτερα παραγωγικός και εμφανίζεται σποραδικά (Newmark et al. 1982).

[6] Η εξωκεντρικότητα που βασίζεται στη σύνθεση ουσιαστικού και επιθέτου χρησιμοποιείται επίσης και για τη δημιουργία τοπωνυμικών ουσιαστικών, π.χ. Kryezi 'Μαυροκέφαλος' < krye + zi 'κεφάλι μαύρο' (Newmark et al. 1982: 177).

(20) *εξωκεντρικά σύνθετα με δομή [P O]*

α.	dredhalesh	<	dredh	+	alesh	
	‘ρόκα, αδράχτι’		κουνιέται		μαλλί	
β.	vëmendje	<	vë	+	mendje	
	‘προσοχή’		βάζω		μυαλά	(Newmark et al. 1982: 177)

4.1.2.3. Παρατακτικά και προσδιοριστικά σύνθετα

Ανάλογα με το είδος της σημασιολογικής σχέσης που αναπτύσσουν τα συνθετικά τους μέρη, τα σύνθετα της Αλβανικής διακρίνονται σε *παρατακτικά*, *προσδιοριστικά* και *υποτακτικά*.

Θα ξεκινήσουμε την περιγραφή με τα παρατακτικά σύνθετα. Υπενθυμίζουμε ότι σε αυτήν την κατηγορία σύνθετων τα συνθετικά μέρη παρατάσσονται χωρίς το ένα να προσδιορίζει το άλλο. Συνήθως έχουν τη δομή ΘΕΜΑ-(ΔΣ)-ΛΕΞΗ. Τα σύνθετα με παρατακτική σχέση δεν είναι τόσο συχνά στην αλβανική γλώσσα. Τα πιο διαδεδομένα σύνθετα αυτής της κατηγορίας είναι τα παρατακτικά σύνθετα επίθετα που σχηματίζονται από τη συνένωση δύο (ή και σπανιότερα τριών) επιθέτων και η σημασία τους προκύπτει από το άθροισμα των επιμέρους σημασιών των συνθετικών τους.

(21) *παρατακτικά σύνθετα*

α.	ekonomik-o-shoqëror	<	ekonomik	+	shoqëror	
	‘κοινωνικοοικονομικός’		οικονομικός		κοινωνικός	
β.	material-o-teknik	<	material	+	teknik	
	‘υλικοτεχνικός’		υλικός		τεχνικός	
						(Newmark et al. 1982: 205)

Η πλειονότητα των ονοματικών σύνθετων της Αλβανικής ανήκει στην κατηγορία των προσδιοριστικών σύνθετων. Σε αυτή την κατηγορία, η σειρά με την οποία τοποθετούνται το προσδιορίζον και το προσδιοριζόμενο στοιχείο δεν είναι σταθερή και μπορεί να ποικίλει. Έτσι, συναντάμε σύνθετα στα οποία το προσδιοριζόμενο στοιχείο βρίσκεται στα δεξιά της δομής:

(22) *προσδιοριστικά σύνθετα με σειρά όρων [προσδιορίζον-προσδιοριζόμενο στοιχείο]*

α.	hekurudhë	<	hekur	+	udhë	
	‘σιδηρόδρομος’		σίδερο		δρόμος	
β.	kryeqytet	<	krye	+	qytet	
	‘πρωτεύουσα’		κεφάλι		πόλη	(Campbell 2000)
γ.	bashkëpunëtor	<	bashkë	+	punëtor	
	‘συνεργάτης’		μαζί		εργάτης	
δ.	vetëbesim	<	vetë	+	besim	
	‘αυτοπεποίθηση’		εαυτός		πεποίθηση	
						(Newmark et al. 1982: 175-177)

Υπάρχουν, όμως, και σύνθετα στα οποία το προσδιοριζόμενο στοιχείο προηγείται του προσδιορίζοντος και τοποθετείται στα αριστερά της δομής:

(23) *προσδιοριστικά σύνθετα με σειρά όρων [προσδιοριζόμενο-προσδιορίζον στοιχείο]*

α.	vargmal	<	varg	+	mal	
	‘οροσειρά’		σειρά		βουνό	
β.	ditëlindje	<	ditë	+	lindje	
	‘γενέθλια’		μέρα		γέννηση	

(Newmark et al. 1982: 176)

Τα παραπάνω σύνθετα των οποίων τα συνθετικά μέρη βρίσκονται σε σχέση προσδιορισμού ανήκουν στη γραμματική κατηγορία των ονομάτων. Προσδιοριστικά σύνθετα συναντάμε και στην κατηγορία των ρημάτων. Ιδιαίτερα διαδεδομένα στην αλβανική γλώσσα είναι τα ρηματικά σύνθετα στα οποία τη θέση του πρώτου συστατικού καταλαμβάνει ένα επίρρημα που προσδιορίζει την κεφαλή (ρήμα).

(24) *ρηματικά προσδιοριστικά σύνθετα*

α.	bashkëekzistoj	<	bashkë	+	ekzistoj	
	συνυπάρχω		μαζί		υπάρχω	
β.	mirëpres	<	mirë	+	pres	
	καλοσορίζω		καλά		περιμένω	
γ.	keqkuptoij	<	keq	+	kuptoij	
	παρεξηγώ		κακώς		καταλαβαίνω	

(Newmark et al. 1982: 118)

Μικρότερα σε αριθμό και λιγότερο παραγωγικά σε σχέση με τα προσδιοριστικά είναι τα υποτακτικά σύνθετα στα οποία το πρώτο συνθετικό είναι ουσιαστικό και λειτουργεί ως συμπλήρωμα της ρηματικής βάσης.

(25) *υποτακτικά σύνθετα*

α.	buzëqesh	<	buzë	+	qesh	
	χαμογελώ		χείλη		γελώ	
β.	duartrokit	<	duar	+	trokit	
	χειροκροτώ		χέρια		χτυπώ	

(Newmark et al. 1982: 118)

4.1.2.4. Κατηγοριακά είδη σύνθεσης

Τα σύνθετα της Αλβανικής κατατάσσονται κυρίως σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα. Τα περισσότερα σύνθετα είναι ονοματικά, ενώ ο αριθμός των ρηματικών σύνθετων είναι πιο περιορισμένος στη γλώσσα. Τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται σε αυτή την ενότητα κατανέμονται ανάλογα με τη γραμματική κατηγορία των σύνθετων και τις κατηγορίες των επιμέρους συστατικών τους.

α. ουσιαστικά

(26) *ουσιαστικό + ουσιαστικό*

α.	hekurudhë	<	hekur + udhë	
	σιδηρόδρομος		σίδερο δρόμος	
β.	kryeqytet	<	krye + qytet	
	πρωτεύουσα		κεφάλι πόλη	(Campbell 2000)
γ.	vargmal	<	varg + mal	
	οροσειρά		σειρά βουνό	
δ.	ditëlindje	<	ditë + lindje	
	γενέθλια		μέρα γέννηση	
ε.	punëdore	<	punë + dore	
	χειρωνακτική εργασία		εργασία χέρι	(Newmark et al. 1982: 176)

(27) *επίρρημα + ουσιαστικό*

α.	drejtshkrim	<	drejt + shkrim	
	ορθογραφία		ορθά γραφή	
β.	bashkëpunëtor	<	bashkë + punëtor	
	συνεργάτης		μαζί εργάτης	
				(Newmark et al. 1982: 175)

(28) *αντωνυμία + ουσιαστικό*

α.	vetëbesim	<	vetë + besim	
	αυτοπεποίθηση		εαυτός πεποίθηση	
β.	vetëmbrojtje	<	vetë + mbrojtje	
	αυτοάμυνα		εαυτός άμυνα	
γ.	vetëmohim	<	vetë + mohim	
	αυτοάρνηση		εαυτός άρνηση	(Newmark et al. 1982: 177)

(29) *ουσιαστικό + επίθετο*

α.	Gurakuq	<	gura + kuq	
	Κοκκινόπετρα		πέτρα κόκκινος	
β.	Kryezi	<	krye + zi	
	Μαυροκέφαλος		κεφάλι μαύρο	(Newmark et al. 1982: 177)

(30) *ρήμα + ουσιαστικό*

α.	dredhalesh	<	dredh + alesh	
	ρόκα, αδράχτι		κουνιέται μαλλί	
β.	vëmendje	<	vë + mendje	
	προσοχή		βάζω μυαλά	(Newmark et al. 1982: 177)

β. επίθετα

Σύνθετα επίθετα στην Αλβανική σχηματίζονται από τη συνένωση δύο επιθέτων, ενός ουσιαστικού με ένα επίθετο αλλά και από τη συρραφή δύο ουσιαστικών.

(31) *επίθετο + επίθετο*

α.	ekonomik-o-shoqëror	<	ekonomik	+	shoqëror
	κοινωνικοοικονομικός		οικονομικός		κοινωνικός
β.	material-o-teknik	<	material	+	teknik
	υλικοτεχνικός		υλικός		τεχνικός

(Newmark et al. 1982: 205)

(32) *ουσιαστικό + ουσιαστικό*

α.	kokëkungull	<	kokë	+	kungull
	αυτός που έχει άδειο κεφάλι		κεφάλι		κολοκύθα
β.	hundëshkabë	<	hundë	+	shkabë
	αετομύτης		μύτη		αετός

(33) *ουσιαστικό + επίθετο*

α.	zemërgjere	<	zemër	+	gjere
	γενναιόδωρος		καρδιά		ευρύς
β.	belhollë	<	bel	+	hollë
	αυτός που έχει λεπτή μέση		μέση		λεπτός

(Newmark et al. 1982: 205-206)

γ. ρήματα

Τα ρηματικά σύνθετα προκύπτουν από τη σύνδεση επιρρήματος-ρήματος και ουσιαστικού-ρήματος.

(34) *επίρρημα + ρήμα*

α.	bashkëekzistoj	<	bashkë	+	ekzistoj
	συνυπάρχω		μαζί		υπάρχω
β.	mirëpres	<	mirë	+	pres
	καλοσορίζω		καλά		περιμένω
γ.	keqkuptoij	<	keq	+	kuptoij
	παρεξηγώ		κακώς		καταλαβαίνω

(35) *ουσιαστικό + ρήμα*

α.	buzëqesh	<	buzë	+	qesh
	χαμογελώ		χείλη		γελώ
β.	duartrokit	<	duar	+	trokit
	χειροκροτώ		χέρια		χτυπώ

(Newmark et al. 1982: 118)

4.1.2.5. Τονισμός

Σύμφωνα με τα παραδείγματα στο (36), οι σύνθετες λέξεις της Αλβανικής αναπτύσσουν δύο τόνους. Ο κύριος τόνος μιας σύνθετης λέξης φέρεται από το β’ συνθετικό, ενώ στο α’ συνθετικό αποδίδεται ένας δευτερεύων τόνος:

(36) *τονικά σχήματα σύνθετων*

α.	krỳe-cytét	‘πρωτεύουσα’	
	κεφάλι πόλη		
β.	bùkuɾ-ʃkrîm	‘καλλιγραφία’	
	ωραίος γραφή		
γ.	vagòn-ɾestauɾánt	‘εστιατόριο σε βαγόνι’	
	βαγόνι εστιατόριο		(Newmark et al. 1982: 16)

4.1.2.6. Ανακεφαλαίωση

Ανακεφαλαιώνοντας όσα συζητήθηκαν σε αυτή την ενότητα για τη σύνθεση στην Αλβανική, αξίζει να τονίσουμε τα ακόλουθα σημεία:

- Με βάση τη μορφολογική δομή τα σύνθετα της Αλβανικής εντάσσονται στα ακόλουθα δύο δομικά σχήματα: (α) [ΘΕΜΑ-ΔΣ-ΛΕΞΗ] και (β) [ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ]. Ο δείκτης σύνθεσης /o/ ή /a/εμφανίζεται σποραδικά και μόνο στην πρώτη κατηγορία σύνθετων.
- Ανάλογα με το αν το κεντρικό συστατικό (η κεφαλή) βρίσκεται στο εσωτερικό της δομής ή όχι, τα σύνθετα της Αλβανικής διακρίνονται σε *ενδοκεντρικά* και *εξωκεντρικά*. Τα τελευταία παρουσιάζουν αδιαφάνεια στη σημασία. Στα ενδοκεντρικά σύνθετα, με σχέση προσδιορισμού μεταξύ των συνθετικών μερών, η κεφαλή τοποθετείται είτε στα δεξιά της δομής (συχνότερο σχήμα) είτε στα αριστερά. Η σειρά των όρων δεν είναι πάντα σταθερή και εμφανίζονται δύο συνδυασμοί: (α) [προσδιορίζον/μη κεφαλή-προσδιοριζόμενο/κεφαλή], (β) [προσδιοριζόμενο/κεφαλή-προσδιορίζον/μη κεφαλή].
- Τα συνθετικά μέρη των σύνθετων της Αλβανικής εμφανίζουν σημασιολογικές σχέσεις *παράταξης*, *προσδιορισμού* και *υπόταξης*. Τα παρατακτικά σύνθετα είναι αρκετά περιορισμένα, ενώ τα περισσότερα σύνθετα της γλώσσας είναι προσδιοριστικά.
- Η πλειονότητα των σύνθετων της Αλβανικής ανήκει στη γραμματική κατηγορία των ονομάτων (ουσιαστικά και επίθετα). Αρκετά πιο περιορισμένα είναι τα ρηματικά σύνθετα της γλώσσας.
- Το συχνότερο σχήμα των ρηματικών σύνθετων αφορά το συνδυασμό ενός επιρρήματος σε θέση α’ συνθετικού και ενός ρήματος που ακολουθεί [Επιρ Ρ]. Τα ρηματικά σύνθετα αυτού του τύπου ανήκουν στα προσδιοριστικά. Λιγότερο παραγωγικός είναι ο σχηματισμός που αφορά τον συνδυασμό ενός ουσιαστικού ως πρώτο συστατικό με ένα ρήμα [Ο Ρ]. Σε αυτή την περίπτωση, το ουσιαστικό έχει το ρόλο συμπληρώματος του ρήματος. Τα σύνθετα αυτού του τύπου ανήκουν στα υποτακτικά.

4.1.3. Είδη σύνθετων στην Ελληνική (Καλομοίρα Νικολού)

Η διεργασία της σύνθεσης έχει ιδιαίτερα υψηλό βαθμό παραγωγικότητας στην Ελληνική τροφοδοτώντας τη γλώσσα κυρίως με νεολογισμούς (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986, Ράλλη 2005, 2007). Τα σύνθετα της Ελληνικής συνδυάζουν όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της «λέξης» και συγκεκριμένα: (α) συνιστούν μία φωνολογική ενότητα, (β) εμφανίζουν σημασιακή αδιαφάνεια, (γ) συνιστούν μία γραφική ενότητα (με εξαίρεση τα πολυλεκτικά σύνθετα) και (δ) αποτελούνται από υπολεξικά στοιχεία. Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε μια σειρά από ειδικά χαρακτηριστικά που αφορούν τη δομή τους.

4.1.3.1. Συνδετικό φωνήεν /δείκτης σύνθεσης

Μια από τις χαρακτηριστικές ιδιότητες των σύνθετων της Ελληνικής είναι η ύπαρξη του φωνήεντος /ο/ που συνδέει τα δύο συστατικά του συνθέτου. Το συνδετικό αυτό φωνήεν ή δείκτης σύνθεσης σύμφωνα με τη Ράλλη (2005, 2007) διατηρείται αμετάβλητο σε όλο το κλιτικό παράδειγμα.[7] Δε θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το φωνήεν αυτό αποτελεί κάποιου τύπου μόρφημα, για τον απλούστατο λόγο ότι δεν είναι φορέας κάποιας σημασίας ή γραμματικής λειτουργίας (δηλαδή δεν είναι ούτε κλιτικό ούτε παραγωγικό μόρφημα). Η υπόστασή του συνδέεται άμεσα με το φαινόμενο της σύνθεσης. Αντίστοιχα συνδετικά στοιχεία απαντούν και σε άλλες γλώσσες, όπως η Ρωσική, η Λατινική, η Τουρκική, κ.ά.

(37) *συνδετικό φωνήεν μεταξύ των δύο συνθετικών*
- α. πηγαιν-ο-έρχομαι
- β. μηχαν-ο-κίνητος
- γ. κουκλ-ό-σπιτο

Όσον αφορά την Ελληνική, το συνδετικό φωνήεν *-ο-* δεν εμφανίζεται πάντα σε σύνθετες δομές. Η απουσία του είναι εμφανής, όταν ο αρκτικός φθόγγος του β' συστατικού είναι φωνήεν, στην περίπτωση δηλ. που μέσα σε ένα σύνθετο δημιουργείται ακολουθία δύο διαδοχικών φωνηέντων. Στο (38) δίνονται ενδεικτικά παραδείγματα σύνθετων που αποβάλλουν το συνδετικό φωνήεν σε περιβάλλον χασμωδίας (Νικολού 2008).

(38) *αποβολή συνδετικού φωνήεντος*

α.	σφιχτ-∅-αγκαλιάζω	αντί του	**σφιχτοαγκαλιάζω*
β.	λαδ-∅-έμπορος	αντί του	**λαδοέμπορος*
γ.	αγρι-∅-άνθρωπος	αντί του	**αγριοάνθρωπος*

4.1.3.2. Μορφολογική δομή σύνθετων λέξεων

Για το σύνολο των σύνθετων της Ελληνικής έχουν προταθεί από τους ερευνητές τρεις μορφολογικές κατηγορίες που εμφανίζουν τα εξής δομικά σχήματα:

(39) *μορφολογικές κατηγορίες σύνθετων λέξεων ως προς τη δομή*

α.	ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ-ΚΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΘΗΜΑ	$[[\text{νυχτ}]_{\Theta}\text{-ο-}[\text{λουλουδ}]_{\Theta}\text{ -ο}]_{\text{ΚΛ ΕΠΙΘ}}$
β.	ΘΕΜΑ-ΛΕΞΗ	$[[\text{τον}]_{\Theta}\text{-ο-}[\text{σαλάτα}]_{\Lambda}]$
γ.	ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ	$[[\text{ταξίδι}]_{\Lambda}\ [\text{αστραπή}]_{\Lambda}]$

[7] Όπως έχει υποστηριχθεί από τη Ralli (1992), το *-ο-* δεν αποτελεί κλιτικό επίθημα του πρώτου συνθετικού αλλά το φωνήεν σύνδεσης των δύο μελών ενός σύνθετου σχηματισμού. Ως επιχείρημα γι' αυτό αναφέρει ότι ακόμα και σε σύνθετα όπου η μορφή του συνδετικού φωνήεντος συμπίπτει με τη μορφή κλιτικού επιθήματος, π.χ. *βιβλιοθήκη*, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το φωνήεν είναι κλιτικό επίθημα, γιατί η μορφή του συγκεκριμένου στοιχείου δε μεταβάλλεται ανάλογα με την αλλαγή του αριθμού και της πτώσης, π.χ. *βιβλιοθήκης* (γεν), *βιβλιοθήκες* (πληθ) και όχι *βιβλιουθήκης, *βιβλιαθήκες.

Από τις παραπάνω κατηγορίες, οι δύο πρώτες αποτελούν τα βασικά είδη μονολεκτικής σύνθεσης στην Ελληνική. (Για την τρίτη κατηγορία, τα πολυλεκτικά σύνθετα, βλ. υποενότητα 4.1.3.5). Ωστόσο, σύμφωνα με τη Ράλλη (2007), υπάρχουν δύο ακόμα, λιγότερο συχνά, δομικά σχήματα δημιουργίας μονολεκτικών σύνθετων: (α) [ΛΕΞΗ-ΘΕΜΑ], π.χ. *κατω-σέντον-ο* και (β) [ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ], π.χ. *πισω-γυρ-ίζ-ω*.

Πιο συγκεκριμένα, τα σύνθετα του (39α) σχηματίζονται από τη συρραφή δύο θεμάτων, με τη βοήθεια του συνδετικού φωνήεντος *-ο-*· στη σύνθετη αυτή βάση προστίθεται υποχρεωτικά ένα κλιτικό επίθημα (π.χ. *-ος*, *-ης*, κτλ.), το οποίο φέρει τα απαραίτητα χαρακτηριστικά κλίσης (αριθμό, πτώση, κ.λπ.), ή ένα παραγωγικό επίθημα (π.χ. *-τής*). Για τα ελληνικά αυτό το δομικό σχήμα θεωρείται από τα πιο παραγωγικά όσον αφορά το σχηματισμό των σύνθετων. Σύμφωνα με τις Nespor & Ralli (1996), αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η μορφολογική δομή της Ελληνικής στηρίζεται στο θέμα και γι' αυτόν τον λόγο η πιο παραγωγική διαδικασία της σύνθεσης παίρνει ως βάσεις θέματα και όχι ανεξάρτητες λέξεις. Οι σύνθετοι σχηματισμοί στο (39β) δημιουργούνται από την προσκόλληση ενός θέματος σε μια ήδη σχηματισμένη λέξη. Τα σύνθετα στο (39γ) ονομάζονται *χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα* (Ράλλη 2005, 2007) και δημιουργούνται από τη συνένωση δύο ανεξάρτητων λέξεων. Αυτό που τα διαφοροποιεί από τις άλλες δύο κατηγορίες σύνθεσης είναι η απουσία του δείκτη σύνθεσης *-ο-*.

Με βάση τα παραπάνω δομικά σχήματα, αυτό που αξίζει να τονίσουμε είναι ότι στην πλειοψηφία τους τα σύνθετα της Ελληνικής περιέχουν θέματα και όχι ολοκληρωμένες λέξεις, τουλάχιστον ως προς το πρώτο συστατικό. Αυτό συνιστά και μια βασική διαφορά της Ελληνικής ως προς το φαινόμενο της σύνθεσης συγκριτικά με άλλες γλώσσες, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται και η Αλβανική.

4.1.3.3. Ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά σύνθετα

Ανάλογα με το αν το κεντρικό συστατικό (η κεφαλή) βρίσκεται στο εσωτερικό της δομής ή όχι, τα σύνθετα της Ελληνικής διακρίνονται σε *ενδοκεντρικά* και *εξωκεντρικά*. Τόσο στην Ελληνική όσο και στην Αλβανική, όπως προαναφέρθηκε, απαντούν σύνθετες λέξεις στις οποίες το κεντρικό στοιχείο βρίσκεται εκτός της εσωτερικής δομής τους. Παραδείγματα εξωκεντρικών σύνθετων, που είναι τις περισσότερες φορές σημασιολογικά αδιαφανή και αφορούν χαρακτηριστικά ανθρώπων, δίνονται στο (40).

(40) *παραδείγματα εξωκεντρικών σύνθετων Ελληνικής*
ανοιχτοχέρης
σκληρόκαρδος
μεγαλοδύναμος
αετοκέφαλος

Όσον αφορά τα *ενδοκεντρικά* σύνθετα της Ελληνικής που συνιστούν και την πλειονότητα των σύνθετων, το ενδιαφέρον της μελέτης τους αφορά τη θέση της κεφαλής. Έτσι, στην ελληνική γλώσσα το κεντρικό συστατικό των σύνθετων λέξεων βρίσκεται κυρίως (όχι πάντα) στα δεξιά της δομής. Πράγματι, αν κοιτάξουμε τα παραδείγματα που καταγράφονται στο (41), διαπιστώνουμε ότι το στοιχείο που καταλαμβάνει κάθε φορά τη δεξιά θέση στους σύνθετους σχηματισμούς είναι αυτό που μεταβιβάζει σε αυτούς τη γραμματική κατηγορία, το γένος και τη βασική σημασία.

(41) *ενδοκεντρικά σύνθετα με την κεφαλή στα δεξιά της δομής*
ανεμό**μυλος**
ψαρό**σουπα**
φοινικό**δασος**
αυλό**πορτα**

4.1.3.4. Παρατακτικά και προσδιοριστικά σύνθετα

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγική ενότητα 4.1.1., σημασιολογικά τα συνθετικά μέρη των σύνθετων εμφανίζουν είτε σχέσεις παράταξης είτε σχέσεις προσδιορισμού (/υπόταξης). Επαναλαμβάνουμε, για χάριν ευκολίας, ότι στα *παρατακτικά* σύνθετα δύο συστατικά παρατίθενται χωρίς το ένα να προσδιορίζει το άλλο. Τέτοιου είδους σχηματισμοί αποτελούνται από στοιχεία που ανήκουν στην ίδια γραμματική κατηγορία, δηλ. είναι συνδυασμοί δύο ουσιαστικών, δύο επιθέτων ή δύο ρημάτων, όπως φαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:

(42) *παρατακτικά σύνθετα Ελληνικής*

ανεβοκατεβαίνω	Ρήμα+Ρήμα
μακρόστενος	Επίθετο+Επίθετο
αλατοπίπερο	Ουσιαστικό+Ουσιαστικό

Στα σύνθετα των οποίων τα συστατικά βρίσκονται σε θέση παράταξης, όπως τα παραπάνω, αναμένεται η σειρά των όρων να είναι σχετικά ελεύθερη. Πράγματι, στην Ελληνική (Ralli 1992: 157) υπάρχουν τέτοια παραδείγματα, όπου ένα συστατικό μπορεί να εμφανίζεται ως πρώτο ή δεύτερο μέλος του συνθέτου χωρίς μεταβολή στη σημασία του: *στενόμακρος/ μακρόστενος, χιονόνερο/ νερόχιονο*. Ωστόσο, πολύ συχνά η σειρά των όρων δεν μεταβάλλεται κυρίως στα ονοματικά και ρηματικά σύνθετα: *αυγολέμονο/ *λεμόναυγο, ανοιγοκλείνω/ *κλεινανοίγω*. Γι' αυτά τα σύνθετα θα μπορούσε κανείς να επικαλεσθεί σημασιοπραγματολογικούς λόγους, οι οποίοι καθορίζουν την προτίμηση για τη συγκεκριμένη σειρά όρων (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1996), π.χ. *πηγαινοέρχομαι* (πρώτα «πηγαίνω» και μετά «έρχομαι»), *ψωμοτύρι* (περισσότερη ποσότητα «ψωμιού» και λιγότερη «τυριού»), *τρωγοπίνω* (βασική ενέργεια είναι το «τρώγω» και δευτερεύουσα είναι το «πίνω»).

Στα *προσδιοριστικά* σύνθετα της Ελληνικής το α' συστατικό σε θέση μη-κεφαλής έχει το ρόλο προσδιορίζοντος στοιχείου, ενώ το β' συστατικό, αυτό σε θέση κεφαλής, έχει το ρόλο προσδιοριζόμενου στοιχείου. Το προσδιορίζον στοιχείο προηγείται του προσδιοριζόμενου. Παραδείγματα προσδιοριστικών σύνθετων της Ελληνικής δίνονται στο (43).

(43) *προσδιοριστικά σύνθετα Ελληνικής*
αγριοπερίστερο
τρελοκόριτσο
στραβοκοιτώ
τυροσαλάτα

Τα *υποτακτικά* σύνθετα αφορούν τα σύνθετα των οποίων η κεφαλή, δηλαδή το βασικό συστατικό, είναι ρήμα ή ρηματικό παράγωγο. Χαρακτηριστικό αυτών των σύνθετων είναι ότι το πρώτο συστατικό λειτουργεί ως συμπλήρωμα της ρηματικής κεφαλής.

(44) *σύνθετα με σχέση υπόταξης*
νυχοκόπτης
καπνοκαλλιέργεια
χαρτοπαίζω

4.1.3.5. Πολυλεκτικοί σύνθετοι σχηματισμοί

Οι πολυλεκτικοί σύνθετοι σχηματισμοί, αν και έχουν τη μορφή ονοματικών φράσεων, έχουν μορφολογική υπόσταση. Διαφέρουν, ωστόσο, από τα μονολεκτικά σύνθετα, αφού τα συστατικά τους εμφανίζουν χαλαρότερη δομική συνοχή, η οποία μάλιστα αποτυπώνεται και ορθογραφικά με το ότι γράφονται ως δύο ανεξάρτητες λέξεις και με το ότι δεν υπάρχει δείκτης σύνθεσης.[8] Ο σχηματισμός χαλαρών σύνθετων είναι πολύ παραγωγικός, ιδίως στα ειδικά επιστημονικά και τεχνικά λεξιλόγια. Παραδείγματα χαλαρών πολυλεκτικών σύνθετων στην Ελληνική είναι τα εξής:

(45) *επίθετο + ουσιαστικό*
α. τρίτος κόσμος (= οι «υπό ανάπτυξη» χώρες)
β. παιδική χαρά (= υπαίθριος χώρος με κούνιες, τσουλήθρες κτλ. για να παίζουν παιδιά)
γ. μικρή οθόνη (= τηλεόραση)

(46) *ουσιαστικό + ουσιαστικό σε γενική πτώση*
α. ζώνη ασφαλείας (= σύστημα πρόσδεσης των επιβατών)
β. κρέμα ημέρας (= καλλυντική κρέμα)
γ. άρμα μάχης (= τανκ)

(47) *ουσιαστικό + ουσιαστικό σε ονομαστική πτώση*
α. νόμος πλαίσιο
β. άνθρωπος κλειδί
γ. πίσσα σκοτάδι
δ. γυναίκα λάστιχο

Όσον αφορά τη θέση της κεφαλής, απαντάται στα αριστερά σε κάποια πολυλεκτικά σύνθετα, όπως: *άνθρωπος κλειδί, γυναίκα λάστιχο, ζώνη ασφαλείας,* κτλ., σε αντίθεση με τα *πίσσα σκοτάδι, διαμάντι παιδί, κανόνι μαθητής*, αλλά και τα *τρίτος κόσμος, δημόσιος υπάλληλος, πυρηνικός πόλεμος* που έχουν την κεφαλή στα δεξιά της δομής (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986, 1996, Ράλλη 2005, 2007).

4.1.3.6. Τονισμός σύνθετων

Τα σύνθετα της Ελληνικής δεν παρουσιάζουν ομοιόμορφο τονικό σχήμα, αλλά ο τόνος τους καθορίζεται από τη μορφολογική κατηγορία στην οποία ανήκουν. Έτσι τα σύνθετα με δομή [ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ-ΚΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΘΗΜΑ] τονίζονται συνήθως στην προπαραλήγουσα, εκτός εάν το

[8] Βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1986, 1996), Γαβριηλίδου (1996, 1997), Gavriilidou (1997), Ralli & Stavrou (1998), Ράλλη (2005, 2007), Νικολού (2008), Revithiadou (2009).

επίθημα φέρει εγγενείς τονικές ιδιότητες (π.χ. *-τής*) οπότε και έλκει τον τόνο (π.χ. *θηριοδαμαστής*). Τα σύνθετα που τονίζονται στην προπαραλήγουσα δεν παρουσιάζουν μετακίνηση σε πτώσεις στις οποίες σε απλές/κλιτές λέξεις ο τόνος μετακινείται στην παραλήγουσα ή τη λήγουσα, π.χ. *κουκλόσπιτο*, *κουκλόσπιτου* αλλά όχι **κουκλοσπίτου* (βλ. επίσης ΕΠ 5.2.1).

(48) *σύνθετα [[ΘΕΜΑ ΘΕΜΑ] ΚΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΘΗΜΑ]* (Nespor & Ralli 1996, Ράλλη 2007, Νικολού 2008)

	μορφολογική δομή	*φωνητική πραγμάτωση*	
α.	κουκλόσπιτο		
	/kukl-o-spit-o/	[kuklóspito]	< kúkla, spîti
β.	αλατοπίπερο		
	/alat-o-piper-o/	[alatopîpero]	< aláti, pipéri
γ.	νυχτοήμερος		
	/nixt-o-imer-os/	[nixtoîmeros]	< nîxta, (i)méra
δ.	θηριοδαμαστής		
	/θiri-o-ðamas-tîs/	[θirjoðamastîs]	< θirîo (Ο), ðamázo (Ρ)

Ο τόνος στην κατηγορία των σύνθετων με δομή [ΘΕΜΑ-ΛΕΞΗ] μπορεί να είναι είτε στη συλλαβή που φέρει τόνο η εσωτερική, δηλ. η πιο εγκιβωτισμένη λέξη του σύνθετου σχηματισμού, π.χ. *χαρτοπετσέτα* [χαρτ-ο-[πετσέτα]$_{ΛΕΞΗ}$]$_{ΛΕΞΗ}$ < *πετσέτα*, είτε στην προπαραλήγουσα, π.χ. *λεμονόδασος*. Συχνά, σε αυτό το είδος σύνθεσης αναπτύσσεται ένας δευτερεύοντας, ρυθμικής φύσης, τόνος στην πρώτη συλλαβή του α' συνθετικού, π.χ. *ἀντι-καπνιστής, ὑπερ-πλήρης, μεγαλοαπατεώνας,* κτλ.

(49) *σύνθετα [[ΘΕΜΑ [ΛΕΞΗ]]* (Ralli 1992, Nespor & Ralli 1996, Γαβριηλίδου 1996, 1997, Ράλλη 2007, Νικολού 2008, Revithiadou 2009)

	μορφολογική δομή	*φωνητική πραγμάτωση*	
α.	*νερομπογιά*		
	/ner-o-boɣj-á/	[neroboʝá]	< neró, boɣjá
β.	*χαρτοπετσέτα*		
	/xart-o-petsét-a/	[xartopetséta]	< xartî, petséta
γ.	*τονοσαλάτα*		
	/ton-o-salát-a/	[tonosaláta]	< tónos, saláta
δ.	*νυχτοφύλακας*		
	/nixt-o-filak-as/	[nixtofîlakas]	< nîxta, fîlakas
ε.	*παλιογυναίκα*		
	/palj-o-ɣinék-a/	[paʎoʝinéka]	< paljós, ɣinéka
ζ.	*ψιλοβρέχω*		
	/psil-o-vrex-o/	[psilovréxo]	< psilós, vréxo

Χαρακτηριστικό των χαλαρών πολυλεκτικών σύνθετων είναι η ύπαρξη δύο τόνων, ο δεύτερος από τους οποίους είναι πιο ισχυρός, όπως φαίνεται και στα ακόλουθα παραδείγματα:

(50) *σύνθετα [[ΛΕΞΗ] [ΛΕΞΗ]]* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986, 1996, Gavriilidou 1997, Ralli & Stavrou 1998, Ράλλη 2005, 2007, Νικολού 2008, Revithiadou 2009, μ.ά.)

	μορφολογική δομή	*φωνητική πραγμάτωση*
α.	*νόμος πλαίσιο*	
	/nom-os plesi-o/	[nòmosplésio]
	λέξη κλειδί	
	/léksi kliðî/	[lèksikliðî]
β.	*ηλεκτρολόγος μηχανολόγος*	
	/ilektrolóɣos mixanolóɣos/	[ilektrolòɣos mixanolóɣos]
	μεταφραστής διερμηνέας	
	/metafrastîs ðierminéas/	[metafrastîs ðjierminéas]

4.1.3.7. Κατηγοριακά είδη σύνθετων

Τα σύνθετα της Ελληνικής κατατάσσονται κυρίως στις τρεις μεγάλες γραμματικές κατηγορίες ανάλογα με την κατηγορία της κεφαλής τους: ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα. Η Ελληνική παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία τόσο στα ονοματικά όσο και στα ρηματικά σύνθετα.

α. ουσιαστικά

(51) *ουσιαστικό + ουσιαστικό*

α.	χιονόβροχο	<	χιόνι + βροχή
β.	νυχτολούλουδο	<	νύχτα + λουλούδι
γ.	οργανοπαίκτης	<	όργανο + παίκτης

(52) *επίθετο + ουσιαστικό*

α.	ασχημόπαπο	<	άσχημο + παπί
β.	ελαφρόπετρα	<	ελαφριά + πέτρα
γ.	τρελοκόριτσο	<	τρελό + κορίτσι

(53) *επίρρημα + ουσιαστικό*

α.	εξώπορτα	<	έξω + πόρτα
β.	πισωγύρισμα	<	πίσω + γύρισμα
γ.	κατωσέντονο	<	κάτω + σεντόνι

β. επίθετα

(54) *επίθετο + επίθετο*

α.	ασπρόμαυρος	<	άσπρος + μαύρος
β.	γλυκόξινος	<	γλυκός + ξινός
γ.	νοτιοδυτικός	<	νότιος + δυτικός

(55) *ουσιαστικό + επίθετο*

α.	νερόβραστος	<	νερό + βραστός
β.	λαομίσητος	<	λαός + μισητός
γ.	κοσμοξάκουστος	<	κόσμος + ξακουστός

(56) *επίρρημα + επίθετο*

α.	αργοκίνητος	<	αργά + κινητός
β.	εξωσχολικός	<	έξω + σχολικός
γ.	πυκνοκατοικημένος	<	πυκνά + κατοικημένος

γ. ρήματα

(57) *ρήμα + ρήμα*

α.	ανοιγοκλείνω	<	ανοίγω + κλείνω
β.	πηγαινοέρχομαι	<	πηγαίνω + έρχομαι
γ.	αναβοσβήνω	<	ανάβω + σβήνω

(58) *ουσιαστικό + ρήμα*

α.	νυχτοπερπατώ	<	νύχτα + περπατώ
β.	αβγοκόβω	<	αβγό + κόβω
γ.	χαρτοπαίζω	<	χαρτί + παίζω

(59) *επίρρημα + ρήμα*

α.	πισωγυρίζω	<	πίσω + γυρίζω
β.	αργοπεθαίνω	<	αργά + πεθαίνω
γ.	σιγοβράζω	<	σιγά + βράζω

Αξίζει να προσθέσουμε ότι υπάρχουν και σύνθετα που ανήκουν στην κατηγορία του επιρρήματος. Στην ουσία, τα σύνθετα αυτά παράγονται δευτερογενώς από επιθετικά σύνθετα με την προσθήκη του παραγωγικού επιθήματος *-α*, π.χ. *βορειοανατολικ-ά* < βορειοανατολικός/ή/ό < βόρειος + ανατολικός.

4.1.4. Σύγκριση σύνθετων δομών Αλβανικής – Ελληνικής (Καλομοίρα Νικολού)

Από την αντιπαραβολική εξέταση των σύνθετων σχηματισμών των δύο υπό μελέτη γλωσσών μπορούν να εξαχθούν οι ακόλουθες γενικεύσεις:

- Στην Ελληνική τα σύνθετα δεν αποτελούνται συνήθως από πλήρεις λέξεις αλλά από θέματα (π.χ. *ερυθρ-ό-δερμ-ος*). Στην Αλβανική ο πιο διαδεδομένος τρόπος σχηματισμού σύνθετων λέξεων είναι η συνένωση ανεξάρτητων λέξεων, όπως ακριβώς συμβαίνει στην περίπτωση των πολυλεκτικών σύνθετων της Ελληνικής.
- Ο δείκτης σύνθεσης/συνδετικό φωνήεν είναι υποχρεωτικός στην πλειονότητα των σύνθετων λέξεων της Ελληνικής, σε αντίθεση με την Αλβανική, όπου η παρουσία οποιουδήποτε συνδετικού στοιχείου μεταξύ των μελών του σύνθετου δεν είναι συστηματικό φαινομένο αλλά σποραδικό.

- Τα ρηματικά σύνθετα είναι ιδιαίτερα παραγωγικά στην ελληνική γλώσσα, σε αντίθεση με την Αλβανική, όπου τα αντίστοιχα σύνθετα είναι λιγότερα και περιορίζονται, κυρίως, στο δομικό σχήμα [Επιρ Ρ].
- Όσον αφορά τον τονισμό, τα σύνθετα της Αλβανικής παρουσιάζουν ενιαίο τονικό σχήμα: υπάρχουν δύο τόνοι, εκ των οποίων ο τόνος του δεύτερου συνθετικού είναι ο πρωτεύων όλης της σύνθετης δομής. Με άλλα λόγια, στα σύνθετα της Αλβανικής ο κύριος τόνος βρίσκεται στο δεξιό άκρο της δομής. Τα σύνθετα της Ελληνικής, από την άλλη πλευρά, δεν παρουσιάζουν ομοιόμορφο τονικό σχήμα. Η τονική τους συμπεριφορά εξαρτάται από το είδος της μορφολογικής κατηγορίας στην οποία ανήκουν. Με βάση το μορφολογικό τύπο στον οποίο ανήκουν, εμφανίζουν τρία διαφορετικά τονικά σχήματα (βλ. και Πίνακα 1). Αν απομονώσουμε, ωστόσο, την τονική συμπεριφορά των πολυλεκτικών σύνθετων σχηματισμών της Ελληνικής και την αντιπαραβάλουμε με εκείνη των σύνθετων της Αλβανικής, θα διαπιστώσουμε μια σημαντική ομοιότητα: και τα δύο είδη σύνθετων έχουν δύο τόνους, εκ των οποίων ο δεύτερος είναι ο ισχυρότερος.

Ο Πίνακας 1 συνοψίζει τις μορφολογικές κατηγορίες και τα τονικά σχήματα των σύνθετων λέξεων στην Αλβανική και Ελληνική.

Πίνακας 1. Βασικά είδη σύνθεσης Αλβανικής-Ελληνικής

Μορφολογική και προσωδιακή δομή συνθέτου	**Αλβανική**	**Ελληνική**
ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ Τόνος	όχι –	ναι ΠΠ ή Κατάληξη
ΘΕΜΑ-ΛΕΞΗ Τόνος	ναι κύριος → στο β' συνθετικό δευτερεύων → στο α' συνθετικό	ναι κύριος → στο β' συνθετικό δευτερεύων → στο α' συνθετικό (προαιρετικά)
ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ Τόνος	ναι κύριος → στο β' συνθετικό δευτερεύων → στο α' συνθετικό	ναι και στα δύο συνθετικά

4.2. Αρκτικόλεξα και ακρωνύμια (Καλομοίρα Νικολού)

4.2.1. Εισαγωγή: Αρκτικόλεξα / ακρωνύμια

Τα *αρκτικόλεξα* (initialisms, alphabetisms) είναι συντομευμένοι λεξικοί τύποι που σχηματίζονται από τα αρχικά γράμματα ή συμπλέγματα γραμμάτων πλήρων λέξεων ονοματικών φράσεων, που δηλώνουν επωνυμίες οργανισμών, επιχειρήσεων, πολιτικών κομμάτων κτλ., π.χ. *Ο.Τ.Ε.* < **Ο**ργανισμός **Τ**ηλεπικοινωνιών **Ε**λλάδος. Μέσω της διαδικασίας της συντόμευσης[9] ήδη υπαρκτών

[9] Η *συντόμευση* ή *σύντμηση* (abbreviation) είναι μια γενική γλωσσική διεργασία κατά την οποία μια λέξη ή φράση συντομεύεται, με διάφορες επιμέρους διεργασίες, με αποτέλεσμα να προκύπτει μια νέα λέξη (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986: 118-119). Μια από αυτές τις επιμέρους διεργασίες συντόμευσης είναι αυτή

λεξικών μονάδων, το αρκτικόλεξο παραπέμπει σε υπάρχοντα αντικείμενα αναφοράς για να καλύψει ένα άλλο υφολογικό και χρηστικό επίπεδο, λ.χ. τον προφορικό λόγο, ή για να καλύψει τις ανάγκες οικονομικότερης εκφοράς λόγου (βλ. Booij 2005). Όσα αρκτικόλεξα συνιστούν προφερτές μονάδες, καταφέρνουν, δηλαδή, να περάσουν στον προφορικό λόγο, π.χ. *ΟΤΕ, ΕΛΤΑ,* κτλ., ονομάζονται από τους περισσότερους ερευνητές[10] ως *ακρωνύμια* (acronyms). Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι ακριβώς η περιγραφή αυτών των συντομευμένων λεξικών τύπων στην Αλβανική (ενότητα 4.2.2.) και στην Ελληνική (ενότητα 4.2.3.). Στην τελευταία ενότητα (4.2.4.) εξετάζονται συγκριτικά οι δύο γλώσσες και εντοπίζονται τα σημεία τομής και διαφοροποίησης.

4.2.2. Αρκτικόλεξα/ακρωνύμια στην Αλβανική

Τα ακρωνύμια της Αλβανικής αποτελούν συντομευμένους τύπους ονοματικών φράσεων που αντιστοιχούν σε οργανισμούς, εταιρείες, ιδρύματα, πολιτικά κόμματα και ονόματα κρατών. Πιο συγκεκριμένα, ανήκουν στη γραμματική κατηγορία των ουσιαστικών και ειδικότερα στα κύρια ονόματα, γι' αυτό και γράφονται με κεφαλαία γράμματα. Λόγω απουσίας εξειδικευμένων μελετών για τους ακρωνυμικούς σχηματισμούς της Αλβανικής, για την περιγραφή που παραθέτουμε στις παρακάτω ενότητες θα βασιστούμε εξολοκλήρου στη γραμματική περιγραφή των Newmark et al. (1982).

4.2.2.1. Τρόπος σχηματισμού

Η πλειονότητα των ακρωνυμίων της Αλβανικής σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα πλήρων λέξεων της ονοματικής φράσης από την οποία προέρχονται. Τα ακρωνύμια που σχηματίζονται από τη συνένωση των αρχικών συλλαβών λέξεων είναι ιδιαίτερα σπάνια στην Αλβανική.

(60) α. ATSH < **A**gjensia **T**elegrafike **Sh**qiptare
'Αλβανικό Τηλεγραφικό Πρακτορείο'

β. NBSH < **N**dërmarrja **B**ujqësore **Sh**tetërore
'Εθνική Αγροτική Εταιρεία'

γ. OKB < **O**rganizata e **K**ombeve të **B**ashkuara
'Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών'

(Newmark et al. 1982: 177)

Όταν η ονοματική φράση που υπόκειται σε συντόμευση περιέχει λειτουργικές λέξεις (άρθρα, προθέσεις, συνδέσμους), αυτές δεν εμφανίζονται στους συντομευμένους λεξικούς τύπους, π.χ. *P.P.SH. < Partia ~~e~~ Punës ~~e~~ Shqipë*risë 'Εργατικό Κόμμα της Αλβανίας'.

της δημιουργίας αρκτικόλεξων και ακρωνυμίων, η οποία είναι αποτέλεσμα «πολλαπλής αποκοπής», δηλαδή παράλειψης πολλών συστατικών από μια λεξική μονάδα.

[10] Cannon (1989), Bat-el (1994), Booij (2005), Aronoff & Fudeman (2005), Vazou & Xydopoulos (2007), Ξυδόπουλος (2008), μεταξύ άλλων.

4.2.2.2. Φωνητική πραγμάτωση ακρωνυμίων

Στην Αλβανική σημειώνονται τρεις τρόποι προφοράς των ακρωνυμίων (Newmark et al. 1982: 177):

- κάθε γράμμα προφέρεται ανεξάρτητα από το άλλο, με τον τρόπο που προφέρεται στο αλφάβητο της Αλβανικής (*αλφαβητική προφορά*)
- το ακρωνύμιο προφέρεται ως μια απλή λέξη, χωρίς παύση μεταξύ των γραμμάτων και φέρει έναν κύριο τόνο (*συλλαβική προφορά*)
- το ακρωνύμιο συνδυάζει και τους δύο παραπάνω τρόπους πραγμάτωσης

(61) *αλφαβητική προφορά*

α.	SMT	[səmətə]
β.	NBSH	[nəbəʃə]
γ.	PPSH	[pəpəʃə]

(62) *συλλαβική προφορά*

α.	FUD	[fud]
β.	NIQ	[nik]

(63) *συνδυασμός συλλαβικής και αλφαβητικής προφοράς*

α.	NILRG	[nilrəgə]
β.	NTSHUS	[nətəʃus]
γ.	NTSHAP	[nətəʃap]

Όσον αφορά τον τονισμό, όλα τα ακρωνύμια της Αλβανικής τονίζονται στη ληκτική συλλαβή, π.χ. SMT [səmətá], NTSHAP [nətəʃáp], κτλ. (Newmark et al. 1982: 177).

4.2.2.3. Γένος

Τα ακρωνύμια στην Αλβανική φέρουν το ονοματικό χαρακτηριστικό του γένους το οποίο πραγματώνεται στο κλιτικό τους επίθημα (βλ. υποενότητα 4.2.2.4). Διακρίνονται σε αρσενικά και θηλυκά ακρωνύμια και το γένος τους καθορίζεται από τον τρόπο πραγμάτωσης του ακρωνυμίου. Στην περίπτωση που το ακρωνύμιο λήγει σε τονισμένο φωνήεν, τότε είναι θηλυκού γένους και θα λάβει το αντίστοιχο κλιτικό επίθημα, π.χ. NBSH-*ja*. Αν λήγει σε σύμφωνο, είναι αρσενικό και δέχεται τα κλιτικά επιθήματα των αρσενικών ουσιαστικών, π.χ. FUD-*i*. Σύμφωνα με τους Newmark et al. (1982: 178), τα ακρωνύμια που πραγματώνονται με αλφαβητική προφορά είναι στο σύνολό τους θηλυκού γένους, εκείνα που προφέρονται κατά τον συλλαβικό τρόπο είναι ως επί το πλείστον αρσενικού γένους (με εξαίρεση κάποια δάνεια ακρωνύμια του τύπου *NATO*, *UNESCO*, κτλ.) και όσα συνδυάζουν δύο τρόπους εκφοράς μπορεί να είναι είτε αρσενικά είτε θηλυκά ανάλογα με το είδος του ληκτικού τεμαχίου.

4.2.2.4. Κλίση

Τα ακρωνύμια της Αλβανικής, σε αντίθεση με την Ελληνική, διαθέτουν κλίση για την πτώση και την οριστικότητα όπως τα κοινά ουσιαστικά. Η προσθήκη των πτωτικών επιθημάτων εξαρτάται

από το γένος του ακρωνυμίου. Έτσι οι κλιτοί τύποι του ενικού σχηματίζονται με την προσθήκη (α) κάποιου από τα επιθήματα: *-ja, -së, -në* για τα θηλυκά, ή (β) κάποιου από τα επιθήματα *-i,-it, -in* για τα αρσενικά. Η προσάρτηση των πτωτικών επιθημάτων στα ακρωνύμια δηλώνεται στον γραπτό λόγο με το ενωτικό (-).

(64) *πτωτικά επιθήματα ακρωνυμίων της Αλβανικής*

	ΘΗΛΥΚΑ	ΑΡΣΕΝΙΚΑ
α.	OKB-ja	FUD-i
	OKB-Εν.Ον.Ορ	FUD-Εν.Ον.Ορ
β.	OKB-së	FUD-it
	OKB-Εν.Γεν/Δοτ/Αφ.Ορ	FUD-Εν.Γεν/Δοτ/Αφ.Ορ
γ.	OKB-në	FUD-in
	OKB-Εν.Αιτ.Ορ	FUD-Εν.Αιτ.Ορ

(Newmark et al. 1982: 177)

4.2.3. Αρκτικόλεξα/ ακρωνύμια στην Ελληνική

Τα αρκτικόλεξα της Ελληνικής είναι άκλιτα, ανήκουν στη γραμματική κατηγορία των ουσιαστικών και ειδικότερα στα κύρια ονόματα, γι' αυτό και αποδίδονται με κεφαλαιογράμματη γραφή (για μια αναλυτική περιγραφή των αρκτικόλεξων της Ελληνικής, βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986).

(65) α. Ο.Τ.Ε. [oté] < **Ο**ργανισμός **Τ**ηλεπικοινωνιών **Ε**λλάδος

β. ΕΛ.ΤΑ [eltá] < **Ελ**ληνικά **Τα**χυδρομεία

γ. Δ.Ν.Τ. [ðu] [nu] [tú]/ < **Δ**ιεθνές **Ν**ομισματικό **Τ**αμείο

Όπως συμβαίνει και στην Αλβανική, όταν η συντομευμένη φράση περιέχει λειτουργικές λέξεις (άρθρα, προθέσεις, συνδέσμους), αυτές συνήθως απορρίπτονται (Αναστασιάδη–Συμεωνίδη 1986; Vazou & Xydopoulos 2007), π.χ. *Κ.Ε.Α.Δ.Ε.Α. < Κέντρο ~~για~~ ~~την~~ Εθνική Ανεξαρτησία, ~~τη~~ Διεθνή Ειρήνη ~~και~~ ~~τον~~ Αφοπλισμό*, αλλά όχι πάντα, π.χ. *Α.ΜΕ.Α. < Άτομα με Αναπηρίες*. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ελληνική, η δημιουργία αρκτικόλεξων και ακρωνυμίων θεωρείται ως μια διεργασία εμπλουτισμού του λεξικού με πολύ υψηλό βαθμό παραγωγικότητας. Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα κυριότερα μορφολογικά και φωνολογικά χαρακτηριστικά αυτών των συντομευμένων λεξικών σχηματισμών.

4.2.3.1. Τρόπος σχηματισμού

Τα αρκτικόλεξα/ακρωνύμια δημιουργούνται από τη γραμμική συνένωση των αρκτικών γραφημάτων, αρκτικών συλλαβών ή μέρους των αρκτικών συλλαβών. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν τρεις τρόποι σχηματισμού αρκτικόλεξων στην Ελληνική (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986):

- με αντιγραφή των αρκτικών γραμμάτων πλήρων λέξεων της ονοματικής φράσης από την οποία προέρχεται, π.χ. *Δ.Ε.Η., Α.Ε.Κ., Φ.Π.Α., Α.Φ.Μ.*
- με αντιγραφή των αρκτικών συλλαβών [**Σ**(ύμφωνο)+**Φ**(ωνήεν)] ή μέρος των αρκτικών συλλαβών [**Φ**(ωνήεν) + **Σ**(ύμφωνο)] των λέξεων, π.χ. *ΕΛ.ΤΑ, ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ.*
- από τον συνδυασμό των δύο παραπάνω τρόπων, π.χ. *Ο.ΠΕ.Κ., ΠΑ.ΣΟ.Κ., Ε.ΥΔ.Α.Π.*

Τα ακρωνύμια, αν και είναι άκλιτα, φέρουν ονοματικά γραμματικά χαρακτηριστικά, π.χ. γένους και αριθμού, που πραγματώνονται στο άρθρο που τα εισάγει. Τα χαρακτηριστικά που φέρουν είναι συνήθως της λέξης κεφαλής της φράσης από την οποία προέρχονται, π.χ. *η ΔΕΗ* (Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού), *τα ΗΛΠΑΠ* (Ηλεκτροκίνητα Λεωφορεία Περιοχής Αθηνών Πειραιώς) (Ξυδόπουλος 2008). Σε κάποιες περιπτώσεις παρατηρείται και σύγχυση ως προς το γένος, π.χ. *ο/το ΗΣΑΠ* (αντί του *οι ΗΣΑΠ* < Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι Αθηνών Πειραιώς), λόγω του ότι οι ομιλητές τείνουν να συσχετίζουν το γένος με την οντότητα την οποία δηλώνουν (βλ. *ο/το ΗΣΑΠ*: ο σιδηρόδρομος/ το τρένο) (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986: 226-227).

4.2.3.2. Φωνητική πραγμάτωση αρκτικόλεξων/ακρωνυμίων

Υπάρχουν τρεις τρόποι προφοράς των αρκτικόλεξων της Ελληνικής (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986, Vazou & Xydopoulos 2007, Νικολού 2010): (α) το αρκτικόλεξο προφέρεται ως μια απλή λέξη, χωρίς παύση μεταξύ των γραμμάτων και φέρει έναν κύριο τόνο (66), (β) κάθε γράμμα προφέρεται ανεξάρτητα από το άλλο, με τον τρόπο που προφέρεται στο αλφάβητο της Ελληνικής (67), (γ) σε περιπτώσεις που το αρκτικόλεξο δεν είναι προφερτό και προκύπτουν δυσπρόφερτα συμφωνικά συμπλέγματα παρατηρείται επένθεση φωνήεντος. Τα επενθετικά φωνήεντα που εμφανίζονται στα αρκτικόλεξα της Ελληνικής είναι τα υψηλά φωνήεντα /u/ και /i/ (68).

(66) *συλλαβική προφορά*

α.	Ο.Τ.Ε.	[oté]
β.	Α.Σ.Ε.Π.	[asép]

(67) *αλφαβητική προφορά*

α.	Κ.Κ.Ε.	[kápa kápa épsilon]
β.	Α.Ε.	[álfa épsilon]

(68) *επένθεση /i/, /u/*

α.	Π.Π.Σ.Π.	[pî pî sî pî]
β.	Δ.Σ.	[ðú sú]

Οι δύο τελευταίοι τρόποι πραγμάτωσης των αρκτικόλεξων υπογραμμίζουν και την ιδιαιτερότητά τους ως λεξικές μονάδες, καθώς δείχνουν τους μηχανισμούς που επιστρατεύονται από τη γλώσσα προκειμένου να αποφευχθούν διαδοχικές ακολουθίες φωνημάτων που δεν είναι αποδεκτές από το φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής, π.χ. *[ðs], *[ppsp]. Επιπλέον, στις παραπάνω κατηγορίες προστίθεται μια 'υβριδική' ομάδα αρκτικόλεξων που συνδυάζει δύο από τους τρόπους εκφοράς που προαναφέρθηκαν. Έτσι, τα αρκτικόλεξα πραγματώνονται συνδυάζοντας είτε την αλφαβητική προφορά συμφώνου και τη συλλαβική προφορά φωνήεντος (69) είτε τη συλλαβική προφορά φωνήεντος και την επένθεση των φωνηέντων /i/ ή /u/ (70).

(69)

α.	Φ.Π.Α.	[fipiá]
β.	Α.Φ.Μ.	[afimî]
γ.	Μ.Μ.Ε.	[mimié]

(70) α. Δ.Ν.Τ. [ðunutú]
β. Α.Π.Θ. [apuθú]

4.2.3.3. Συλλαβική δομή

Με βάση τα συλλαβικά καλούπια που εμφανίζουν, τα ακρωνύμια διακρίνονται σε μονοσύλλαβα, δισύλλαβα, τρισύλλαβα και τετρασύλλαβα. Το μέγεθος των περισσότερων ακρωνυμίων είναι μίας ή δύο συλλαβών. Τα τρισύλλαβα δεν είναι ιδιαίτερα συχνά, ενώ τα τετρασύλλαβα ακρωνύμια είναι πολύ περιορισμένα. Σε γενικές γραμμές, το μέγεθος του ακρωνυμίου φαίνεται να είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη συλλαβική του δομή. Πιο συγκεκριμένα, όσο αυξάνεται ο αριθμός των συλλαβών σε έναν ακρωνυμικό σχηματισμό, τόσο περισσότερο απλοποιείται η συλλαβική δομή. Έτσι, τα μονοσύλλαβα ακρωνύμια εμφανίζουν πιο περίπλοκη συλλαβική δομή, παραβιάζοντας σε μεγαλύτερο βαθμό τους φωνοτακτικούς περιορισμούς της Ελληνικής σε σχέση με τους πολυσύλλαβους συντομευμένους τύπους (βλ. Vazou & Xydopoulos 2007).

4.2.3.4. Τονισμός

Τα δισύλλαβα ακρωνύμια εμφανίζουν δύο συλλαβικά καλούπια, με βάση τη θέση του τόνου. Τα ακρωνύμια αυτά μπορεί να είναι είτε οξύτονα (71α), είτε παροξύτονα (71β).

(71) *συλλαβικά καλούπια δισύλλαβων ακρωνυμίων*
α. (σό)
Α.Σ.Ε.Π. [asép]
Ε.Ο.Τ. [eót]
Ο.Π.Α.Π. [opáp]

β. (ός)
Π.Α.Ο.Κ [páok]
Ε.Κ.ΠΑ [ékpa]
Ι.Κ.Α. [íka]

Τα τρισύλλαβα ακρωνύμια εμφανίζουν επίσης δύο προσωδιακά καλούπια με βάση τον τονισμό: τόνος στη ληκτική συλλαβή (72α) ή στην προτελευταία συλλαβή (72β). Η πλειονότητα των τετρασύλλαβων ακρωνυμίων τονίζεται στη λήγουσα, π.χ. *Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ.* [ipexoðé].

(72) *συλλαβικά καλούπια τρισύλλαβων ακρωνυμίων*
α. (σσό)
Α.Σ.Ο.Ε.Ε. [asoé]
Δ.Ν.Τ. [ðunutú]
Α.Φ.Μ. [afimí]
β. (σός)
Ο.Α.Κ.Α [oáka]
Ι.Δ.ΕΚ.Ε [iðéce]

Η θέση του τόνου στα ακρωνύμια της Ελληνικής δεν είναι σταθερή, ωστόσο περιορίζεται στις δύο τελευταίες συλλαβές. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα τετρασύλλαβα ακρωνύμια – όπως και τα τρισύλλαβα – δεν τονίζονται ποτέ στην προπαραλήγουσα (Vazou & Xydopoulos 2007), παρά το γεγονός ότι αποτελεί ένα αποδεκτό τονικό σχήμα αντίστοιχων σε αριθμό συλλαβών μορφολογικών λέξεων της Ελληνικής, π.χ. *απόγευμα.* Συχνά τα ακρωνύμια παράγονται με δύο διαφορετικά τονικά καλούπια:

(73) *ποικιλία τονικών σχημάτων*

α.	[oáka]/ [oaká]	'Ο.Α.Κ.Α.'
β.	[ðój]/ [ðoí]	'Δ.Ο.Υ.'
γ.	[seléte]/ [seleté]	'Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε.'

4.2.4. Σύγκριση ακρωνυμικών σχηματισμών Αλβανικής – Ελληνικής

Από τη συγκριτική εξέταση των ακρωνυμικών σχηματισμών των δύο υπό μελέτη γλωσσών μπορούν να εξαχθούν οι ακόλουθες γενικεύσεις:

- Και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούν ως βασικό τρόπο σχηματισμού των συντομευμένων λεξικών τύπων την αντιγραφή του αρκτικού τεμαχίου πλήρων ονοματικών φράσεων. Στην Αλβανική ωστόσο, σε αντίθεση με την Ελληνική, απουσιάζει ο τρόπος σχηματισμού που στηρίζεται στην αντιγραφή συλλαβών ή μέρος αυτών.
- Τα ακρωνύμια αποτελούν άκλιτα ουσιαστικά στην Ελληνική, ενώ στην Αλβανική μαρκάρονται ως προς την κλίση και το γένος, εφόσον επιδέχονται κλιτικό επίθημα.
- Το γένος στα ακρωνύμια της Ελληνικής δηλώνεται αποκλειστικά στο άρθρο που τα προσδιορίζει. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ακρωνύμια της Αλβανικής ως προς τον καθορισμό του γένους, ο οποίος συνδέεται άμεσα με φωνολογικούς παράγοντες και πιο συγκεκριμένα με το είδος του ληκτικού τεμαχίου του ακρωνυμίου (αν, δηλαδή, το τελικό τεμάχιο είναι φωνήεν ή σύμφωνο).
- Όσον αφορά τη φωνητική πραγμάτωση, οι ακρωνυμικοί σχηματισμοί και των δύο γλωσσών παρουσιάζουν αρκετά σημεία τομής. Μια βασική τους διαφοροποίηση συνδέεται με τον τονισμό, εφόσον στην Αλβανική τα ακρωνύμια τονίζονται αποκλειστικά στη λήγουσα, ενώ στην Ελληνική ο τόνος μπορεί να φέρεται είτε από τη λήγουσα είτε από την παραλήγουσα.

Οι παραπάνω γενικεύσεις παρουσιάζονται πιο παραστατικά με τη μορφή του Πίνακα 2:

Πίνακας 2. Ακρωνυμικοί σχηματισμοί Αλβανικής-Ελληνικής

Αρκτικόλεξα/Ακρωνύμια	**Αλβανική**	**Ελληνική**
Τρόπος σχηματισμού	▪ με αντιγραφή των αρκτικών γραμμάτων πλήρων λέξεων της ονοματικής φράσης από την οποία προέρχεται	▪ με αντιγραφή των αρκτικών γραμμάτων πλήρων λέξεων ▪ με αντιγραφή συλλαβών ή μέρους της συλλαβής πλήρων λέξεων ▪ με συνδυασμό των δύο παραπάνω τρόπων
Φωνητική πραγμάτωση	▪ αλφαβητική προφορά ▪ συλλαβική προφορά ▪ συνδυασμός αλφαβητικής-συλλαβικής προφοράς	▪ αλφαβητική προφορά ▪ συλλαβική προφορά ▪ συνδυασμός αλφαβητικής-συλλαβικής προφοράς
Τόνος	στην τελευταία συλλαβή του ακρωνυμίου (λήγουσα)	στην τελευταία συλλαβή (λήγουσα) ή στην προτελευταία συλλαβή (παραλήγουσα) του ακρωνυμίου
Γένος	▪ μαρκάρεται μορφολογικά στα κλιτικά επιθήματα ▪ εξαρτάται από φωνολογικούς παράγοντες (είδος ληκτικού τεμαχίου)	▪ πραγματώνεται στο άρθρο που συνοδεύει το ακρωνύμιο ▪ εξαρτάται από την κεφαλή της φράσης από την οποία προέρχεται
Κλίση	ναι κλιτικές καταλήξεις για: ▪ αρσενικό ▪ θηλυκό	όχι –

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Aronoff, Mark & Fudeman, Kiersten. 2005. *What is Morphology?* Oxford: Blackwell Publishing.

Bat-El, Outi. 1994. The optimal acronym word in Hebrew. In Koskinen, Päivi (ed.), *Proceedings of the 1995 Annual Conference of the Canadian Linguistic Association*. Toronto: University of Toronto. 23-38.

Booij, Geert. 2005. *The Grammar of Words*. Oxford: Oxford University Press.

Campbell, George L. 2000. Albanian. In Campbell, George (ed.), *Compendium of the World's Languages, Vol. 1: Abaza to Kurdish* (2nd edition). London and New York: Routledge. 50-57.

Cannon, Garland. 1989. Abbreviations and acronyms in English word formation. *American Speech* 64: 99-123.

Fabb, Nigel. 1998. Compounding. In Spencer, Andrew & Zwicky, Arnold M. (eds.), *The Handbook of Morphology*. Oxford, UK & Malden, MA: Blackwell Publishers. 66-83.

Gavriilidou, Zoe. 1997. *Etude Comparee des Suites NN en Francais et en Grec. Elaboration d' un Lexique Bilingue*. Διδακτορική διατριβή. Presses Universitaires du Septentrion, Lille.

Kabak, Barış & Irene Vogel. 2001. The phonological word and stress assignment in Turkish. *Phonology* 18: 315-360.

Lieber, Rochelle. 2009. *Introducing Morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mithun, Marianne. 1979. Iroquoian. In Campbell, Lyle & Mithun, Marianne (eds.), *The Languages of Native America: Historical and Comparative Assessment*. Austin: University of Texas Press**.** 133-212.

Nespor, Marina. 1999. Stress domains. In van der Hulst, Harry (eds.), *Word Prosodic Systems in the Languages of Europe.* Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 117-159.

Nespor, Marina & Ralli, Angela. 1996. Morphology-phonology interface: Phonological domains in Greek compounds . *The Linguistic Review* 13: 357-382.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Ralli, Angela. 1992. Compounds in Modern Greek. *Rivista di Linguistica* 4: 143-174.

Ralli, Angela & Stavrou, Melita. 1998. Morphology-syntax Interface: A–N compounds vs. A–N constructs in Modern Greek. In Booij, Geert & van Marle, Jaap (eds.), *Yearbook of Morphology 1997*. Dordrecht: Springer. 243-264.

Revithiadou, A. 1999. *Headmost Accent Wins: Head Dominance and Ideal Prosodic Form in Lexical Accent Systems*. LOT Dissertation Series 15 (HIL/Leiden Universiteit). The Hague: Holland Academic Graphics.

Revithiadou, Anthi. 2009. Recursion at the level of the Prosodic Word: Evidence from compounding. Paper presented at the *SFB Meeting* (University of Konstanz, 23 July 2009).

Scalise, Sergio. 1986. *Generative Morphology*. Dordrecht: Foris Publications.

Selkirk, Elisabeth O. 1982. *The Syntax of Words*. Cambridge, Mass: MIT Press.

Spencer, Andrew. 1991. *Morphological Theory*: *An Introduction to Word Structure in Generative Grammar*. Oxford: Blackwell

Vazou, Elli & Xydopoulos, George. 2007. Towards an account of acronyms/ initialisms in Modern Greek. In *Proceedings of the 17th International Symposium of Theoretical and Applied Linguistics*. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, School of English, Department of Theoretical and Applied Linguistics. 241-252.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα. 1986. *Η Νεολογία στην Κοινή Νεοελληνική*. Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης. Παράρτημα Αρ.65.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα. 1996. Η νεοελληνική σύνθεση. Στο Καβουκόπουλος, Φώτης & Κατσιμαλή, Γεωργία (επιμ.), *Ζητήματα Νεοελληνικής Γλώσσας*. Πανεπιστήμιο Κρήτης: Τμήμα Φιλολογίας. 97-120.

Γαβριηλίδου, Ζωή. 1996. Πολυλεκτικά παραθετικά σύνθετα με πρώτο συνθετικό τα ουσιαστικά *άνθρωπος-* και *γυναίκα-*. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 1996.* Θεσσαλονίκη. 100-114.

Γαβριηλίδου, Ζωή. 1997. Πολυλεκτικά παραθετικά σύνθετα: Κατονομασία και κατάδειξη. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 1997.* Θεσσαλονίκη. 115-125.

Νικολού, Καλομοίρα. 2008. *Η Φωνολογική Λέξη στην Ελληνική και η Σύγκρισή της με την Αραβική: Πορίσματα και Εφαρμογές*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.

Νικολού, Καλομοίρα. 2010. Προσωδιακή οργάνωση των αρκτικόλεξων της Ελληνικής. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 30: 450-463.

Ξυδόπουλος, Γεώργιος. 2008. *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην Ανάλυση της Λέξης και του Λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Αγγελική. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Αγγελική. 2007. *Η Σύνθεση Λέξεων: Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκης.

Παράρτημα - Περιληπτικές Εκθέσεις

Φωνητική

Άγγελος Λέγγερης

1. Φωνητική. Οι φθόγγοι και η αναπαράστασή τους

Η *Φωνητική* είναι ο κλάδος της γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των ήχων που παράγει ο άνθρωπος κατά την ομιλία του. Οι ήχοι της ομιλίας ονομάζονται *φθόγγοι*. Έτσι, ενώ στον γραπτό λόγο χρησιμοποιούμε τα γράμματα για να παραστήσουμε τις λέξεις, στον προφορικό λόγο μας ενδιαφέρουν οι φθόγγοι που απαρτίζουν τις λέξεις. Η έκθεση αυτή αποτελεί μια συνοπτική παρουσίαση των φθόγγων της σύγχρονης Αλβανικής[1] και της Ελληνικής με σκοπό την ενημέρωση των εκπαιδευτικών για τα ιδιαίτερα φωνητικά χαρακτηριστικά των δύο γλωσσών και κυρίως της Αλβανικής, η οποία μπορεί να αποτελεί μητρική γλώσσα ή γλώσσα καταγωγής για τους/τις μαθητές/-τριες που φοιτούν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.[2] Έχοντας ως βάση τη σύγκριση των φθόγγων των δύο γλωσσών, θα εντοπιστούν και θα περιγραφούν δυσκολίες που αναμένεται να αντιμετωπίσουν οι μαθητές/-τριες κυρίως στην παραγωγή/πραγμάτωση αλλά και στην πρόσληψη των φθόγγων αυτών. Για μια αναλυτική εκδοχή της παρούσας έκθεσης, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Κεφ.1: Φωνητική.

Οι φθόγγοι δεν αντιστοιχούν πάντοτε στην ορθογραφική αναπαράσταση σε μια γλώσσα. Μπορεί δηλαδή (α) ο ίδιος φθόγγος να αναπαριστάται με διαφορετικά γράμματα στην ορθογραφία, π.χ. ο φθόγγος /i/ αποδίδεται με τα γράμματα *ι* και *ει*, και (β) το ίδιο γράμμα να αναπαριστά περισσότερους από έναν φθόγγους, π.χ. το γράμμα *ξ* αντιστοιχεί στους φθόγγους /k/ και /s/. Για να αποφύγουμε τους περιορισμούς της ορθογραφίας και να περιγράψουμε με ακρίβεια τους φθόγγους χρησιμοποιούμε ένα κοινό σύστημα συμβόλων, το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (ΔΦΑ), το οποίο περιλαμβάνει σύμβολα κυρίως από το λατινικό αλφάβητο, κάποια από το ελληνικό αλφάβητο καθώς και άλλα σύμβολα και διακριτικά σημάδια. Στο ΔΦΑ ο κάθε φθόγγος, ανεξαρτήτως της γλώσσας όπου εμφανίζεται, αναπαριστάται με ένα μόνο σύμβολο.

Ορθογραφική αναπαράσταση	Φωνητική αναπαράσταση (ΔΦΑ)
λοιμός	limós
gardh	gaɾð

[1] Η Αλβανική περιλαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό διαλέκτων, παραδοσιακά όμως διακρίνουμε μεταξύ δύο βασικών διαλεκτικών ποικιλιών: της διαλέκτου που ομιλείται βόρεια του ποταμού Shkumbin (διάλεκτος Γκεγκ, Gheg) και της διαλέκτου που ομιλείται νότια του ποταμού Shkumbin (διάλεκτος Τοσκ, Tosk). Η κοινή (standard) Αλβανική που καθιερώθηκε μετά το Συνέδριο Ορθογραφίας της Αλβανικής Γλώσσας στα Τίρανα το 1972 και που αποτελεί την επίσημη γλώσσα του κράτους βασίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στη διάλεκτο Τοσκ (βλ. π.χ. Lloshi 1999).

[2] Η ορολογία που χρησιμοποιείται στην έκθεση βασίζεται στον Ladefoged (2007).

Οι φθόγγοι παράγονται όταν οι πνεύμονες εκπνέουν αέρα. Ο αέρας περνάει από τον λάρυγγα όπου βρίσκονται οι φωνητικές χορδές. Όταν οι φωνητικές χορδές είναι ανοικτές, όπως είναι όταν αναπνέουμε, τότε ο αέρας περνάει ανεμπόδιστος στο στόμα και ο παραγόμενος φθόγγος είναι *άηχος* (π.χ. *π, τ, χ, φ*). Όταν οι φωνητικές χορδές είναι κλειστές, τότε ο αέρας τις κάνει να πάλλονται και ο παραγόμενος φθόγγος είναι *ηχηρός* (π.χ. *μπ, ντ, γ, β, α, ο*). Στη συνέχεια, ο αέρας φτάνει στο στόμα όπου και καθορίζεται το ποιος φθόγγος θα παραχθεί.

Οι φθόγγοι χωρίζονται σε *σύμφωνα* και *φωνήεντα*. Κατά την παραγωγή των συμφώνων, είτε αυτά είναι άηχα είτε είναι ηχηρά, ο αέρας από τους πνεύμονες συναντά κάποιο εμπόδιο στο στόμα από τη γλώσσα ή τα χείλη. Τα σύμφωνα διαφοροποιούνται μεταξύ τους ανάλογα με το σημείο στο στόμα όπου εμφανίζεται το εμπόδιο στον αέρα, τον λεγόμενο *τόπο άρθρωσης*, και το είδος του εμποδίου, τον λεγόμενο *τρόπο άρθρωσης*. Ανάλογα με τον τρόπο άρθρωσής τους, τα σύμφωνα διακρίνονται σε *διχειλικά*, *χειλοδοντικά*, *οδοντικά*, *φατνιακά*, *μεταφατνιακά*, *ουρανικά*, *υπερωικά και γλωττιδικά*. Ανάλογα με τον τόπο άρθρωσής τους, τα σύμφωνα διακρίνονται σε *κλειστά*, *τριβόμενα*, *έρρινα*, *πλευρικά*, *παλλόμενα* (*μονοπαλλόμενα* και *πολυπαλλόμενα*) και *προστριβόμενα* (βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.1.3.).

Κατά την παραγωγή των φωνηέντων, ο αέρας από τους πνεύμονες κάνει τις φωνητικές χορδές να πάλλονται αλλά, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει κατά την παραγωγή των συμφώνων, δεν συναντά μεγάλα εμπόδια στο στόμα. Τα φωνήεντα κατατάσσονται σε τρεις άξονες, συγκεκριμένα τη θέση της γλώσσας ψηλά ή χαμηλά στο στόμα (*υψηλά, μεσαία* και *χαμηλά* φωνήεντα), τη θέση της γλώσσας μπροστά ή πίσω στο στόμα (*πρόσθια*, *κεντρικά* και *οπίσθια* φωνήεντα) και, τέλος, το στρογγύλεμα των χειλιών (*στρογγυλά* και *μη στρογγυλά* φωνήεντα) (βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.1.4.).

Οι γλώσσες διαφέρουν μεταξύ τους όχι μόνο ως προς το ρεπερτόριο των φθόγγων που διαθέτουν και τα χαρακτηριστικά τους, αλλά και ως προς τη λειτουργία των φθόγγων στην κάθε γλώσσα. Με τη λειτουργία των φθόγγων στη γλώσσα ασχολείται ο κλάδος της γλωσσολογίας που ονομάζεται *Φωνολογία*. Αν, για παράδειγμα, ρωτήσουμε έναν Έλληνα φυσικό ομιλητή αν οι λέξεις *χάρη* και *χέρι* αρχίζουν με το ίδιο σύμφωνο θα μας απαντήσει καταφατικά και, συγκεκριμένα, ότι αυτό το σύμφωνο είναι το *χ*, παρόλο που στην πραγματικότητα οι λέξεις *χάρη* και *χέρι* αρχίζουν με διαφορετικούς φθόγγους (ο τόπος άρθρωσης των δύο φθόγγων δεν είναι ο ίδιος· στη λέξη *χέρι* το *χ* παράγεται πιο μπροστά στη στοματική κοιλότητα σε σχέση με το *χ* στη λέξη *χάρη*). Η αίσθηση αυτή είναι προϊόν αφαίρεσης. Οι ομιλητές της Ελληνικής κατηγοριοποιούν τους δύο αυτούς φθόγγους ως μια μονάδα, το σύμφωνο *χ*, η οποία διαφοροποιείται από τις άλλες μονάδες-σύμφωνα όπως το *β*. Για παράδειγμα, η μόνη διαφορά μεταξύ των λέξεων *χάρη* και *βάρη* είναι ότι η λέξη *χάρη* αρχίζει με *χ* ενώ η λέξη *βάρη* αρχίζει με *β*. Η αφηρημένη αυτή μονάδα που αλλάζει τη σημασία της λέξης ονομάζεται *φώνημα* και εσωκλείεται σε πλάγιες γραμμές στο ΔΦΑ. Στο παράδειγμά μας, το *χάρη* μεταγράφεται ως /xáɾi/ και το *βάρη* μεταγράφεται ως /váɾi/.

Οι αφηρημένες αυτές μονάδες δεν πραγματώνονται πάντοτε στην ομιλία με τον ίδιο τρόπο. Κάποια φωνήματα πραγματώνονται διαφορετικά ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο εμφανίζονται. Οι διαφορετικές πραγματώσεις των φωνημάτων ονομάζονται *αλλόφωνα* και εσωκλείονται σε τετράγωνες παρενθέσεις στο ΔΦΑ. Στην Ελληνική, το φώνημα /x/ έχει δύο διαφορετικές πραγματώσεις-αλλόφωνα στις λέξεις *χάρη* και *χέρι*. Αυτή η διαφορά στην προφορά δεν αντανακλάται στην ορθογραφία αλλά επειδή ακριβώς οι συγκεκριμένες πραγματώσεις του *χ* αποτελούν διαφορετικούς φθόγγους στο ΔΦΑ συμβολίζονται με διαφορετικά σύμβολα, το [x] στο [xáɾi] και το [ç] στο [çéɾí] αντίστοιχα. Η επιλογή του ενός ή του άλλου αλλοφώνου εξαρτάται από το περιβάλλον της λέξης. Σε καμία περίπτωση τα αλλόφωνα δεν μπορούν να εμφανιστούν στο ίδιο περιβάλλον. Για παράδειγμα, ένας

Έλληνας φυσικός ομιλητής δεν θα προφέρει ποτέ το [x] στη λέξη *χέρι* ούτε το [ç] στη λέξη *χάρη*. Στους πίνακες που ακολουθούν, παρατίθενται τα φωνήματα της Αλβανικής και της Ελληνικής ενώ σε κάποιες περιπτώσεις στο κείμενο γίνεται αναφορά και σε αλλόφωνα.

2. Φωνητική της Αλβανικής

2.1. Σύμφωνα

ΤΟΠΟΣ / ΤΡΟΠΟΣ	Διχειλικά		Χειλοδοντικά		Οδοντικά		Φατνιακά		Μεταφατνιακά		Ουρανικά		Υπερωικά	Γλωττιδικά	
	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα
Κλειστά	p p	b b					t t	d d			q c	gj ɟ	k k	g g	
Έρρινα		m m						n n				nj ɲ			
Πολυπαλλόμενα								rr r							
Μονοπαλλόμενα								r ɾ							h h
Τριβόμενα			f f	v v	th θ	dh ð	s s	z z	sh ʃ	zh ʒ					
Πλευρικά								l l ll ɫ							
Προστριβόμενα							c ts	x dz	ç tʃ	xh dʒ					

2.2. Φωνήεντα

	Πρόσθια	Κεντρικά	Οπίσθια
Υψηλά	i i y y (στρογγυλό)		u u
Μεσαία	e e	ë ə	o o
Χαμηλά		a a	
	Μη στρογγυλά		Στρογγυλά

Από τα επτά φωνήεντα της Αλβανικής, το κεντρικό φωνήεν ë /ə/ παρουσιάζει αρκετή ποικιλία στις πραγματώσεις του ανάλογα με τη διάλεκτο του ομιλητή της Αλβανικής. Συγκεκριμένα, το ë /ə/ εμφανίζεται στην κοινή Αλβανική ενώ απουσιάζει στη διάλεκτο Γκεγκ. Επίσης, μόνο στη διάλεκτο Γκεγκ εμφανίζεται διάκριση έρρινων και μη έρρινων φωνηέντων καθώς και διάκριση μακρών και βραχέων φωνηέντων, με την τελευταία να αποτυπώνεται και στην ορθογραφία (Newmark et al. 1982: 12, βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.2.2.).

3. Φωνητική της Ελληνικής

3.1. Σύμφωνα

ΤΟΠΟΣ / ΤΡΟΠΟΣ	Διχειλικά		Χειλοδοντικά		Οδοντικά		Φατνιακά		Υπερωικά	
	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά
Κλειστά	π p	μπ b					τ t	ντ d	κ k	γγ/γκ g
Έρρινα		μ m						ν n		
Μονοπαλλόμενα								ρ ɾ		
Τριβόμενα			φ f	β v	θ θ	δ ð	σ/ς s	ζ z	χ x	γ ɣ
Πλευρικά								λ l		
Προστριβόμενα							τσ ts	τζ dz		

Τα υπερωικά σύμφωνα της Ελληνικής *κ*, *γγ/γκ*, *χ* και *γ* εμφανίζουν δύο πραγματώσεις-αλλόφωνα ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί (Arvaniti 2007, βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.3.1.4.). Όταν το φωνήεν που ακολουθεί είναι κεντρικό /a/ ή οπίσθιο /o, u/, τότε πραγματώνονται ως υπερωικά, ενώ όταν ακολουθεί πρόσθιο φωνήεν /i, e/ τότε πραγματώνονται ως ουρανικά. Η εναλλαγή αυτή δεν αποτυπώνεται στην ορθογραφία, καθώς και για τις δύο πραγματώσεις-αλλόφωνα χρησιμοποιείται το ίδιο γράμμα. Από τη στιγμή όμως που εμφανίζονται διαφορετικοί φθόγγοι, αποτυπώνεται στο ΔΦΑ. Η επιλογή αλλοφώνου είναι αυτόματη, καθώς ο φυσικός ομιλητής της Ελληνικής εφαρμόζει ασυναίσθητα τον κανόνα. Τα ουρανικά αλλόφωνα εμφανίζονται επίσης όταν υπάρχει το πρόσθιο υψηλό φωνήεν /i/ και κατόπιν τα οπίσθια υψηλά /o, u/, στην *ίδια* συλλαβή (π.χ. **κ**υάλι, **γκ**ιώνης, **χ**ιόνι, **γ**ια**γ**ιά). Σε αυτό το περιβάλλον, ουρανικό αλλόφωνο εμφανίζουν ακόμη το *ν* και το *λ*, το [ɲ] (π.χ. **ν**ιάτο) και το [ʎ] (π.χ. **λ**ιακάδα) αντίστοιχα.

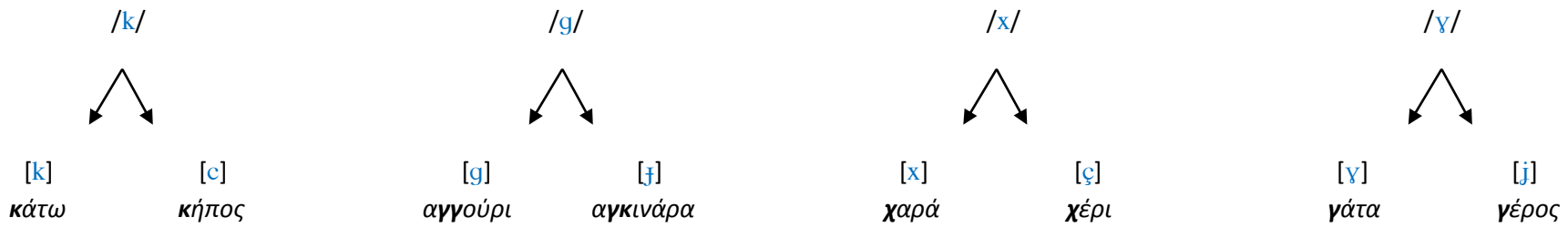

3.2. Φωνήεντα

	Πρόσθια	Κεντρικά	Οπίσθια
Υψηλά	ι/η/ει/οι/υ/υι i		ου u
Μεσαία	ε/αι e		ο/ω o
Χαμηλά		α a	
	Μη στρογγυλά		Στρογγυλά

Η Ελληνική έχει 5 φωνήεντα-φωνήματα ανεξαρτήτως του αν αυτά βρίσκονται σε τονισμένη ή άτονη θέση (Arvaniti 2007). Μεγάλη ποικιλία πραγματώσεων παρουσιάζει μόνο το /i/. Εκτός από τις περιπτώσεις ουρανικής πραγμάτωσης των υπερωικών *κ*, *γγ/γκ*, *χ* και *γ* και των *ν* και *λ* όταν ακολουθεί /i/ και κατόπιν /o, u/ που αναφέρθηκαν προηγουμένως (π.χ. **κ**υάλι, **ν**ιάτο), με τα οποία θα μπορούσαμε να πούμε ότι «συγχωνεύεται» το /i/ ώστε να προκύψει το ουρανικό αλλόφωνο, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το /i/ πραγματώνεται ως σύμφωνο σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα. Συγκεκριμένα, όταν προηγείται *τ* και ακολουθεί φωνήεν, τότε πραγματώνεται ως άηχο ουρανικό τριβόμενο [ç] (π.χ. *μάτ**ι**α*), όταν προηγείται *δ* και ακολουθεί φωνήεν, πραγματώνεται ως ηχηρό ουρανικό τριβόμενο [j] (π.χ. *κλαδ**ι**ά*) και, τέλος, όταν προηγείται *μ* και ακολουθεί φωνήεν, τότε πραγματώνεται ως ηχηρό ουρανικό έρρινο [ɲ] (π.χ. *σκαμν**ι**ά*) (βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.3.2.2.).

4. Συγκριτική παρουσίαση της φωνητικής των δύο γλωσσών και ανάδειξη των πιθανών προβλημάτων κατά τη διδασκαλία

1. *Τα ουρανικά σύμφωνα της Αλβανικής είναι φωνήματα ενώ τα ουρανικά σύμφωνα της Ελληνικής είναι αλλόφωνα*
   Ουρανικά σύμφωνα εμφανίζονται και στις δύο γλώσσες αλλά υπάρχουν διαφορές τόσο στον αριθμό όσο και στη λειτουργία τους στην κάθε γλώσσα. Η Αλβανική έχει τρία ουρανικά σύμφωνα τα οποία έχουν φωνηματική αξία, διαφοροποιούν δηλαδή τη σημασία των λέξεων.[3] Η Ελληνική έχει έξι ουρανικά σύμφωνα, τα οποία εμφανίζονται μόνο σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα και δεν αλλάζουν τη σημασία των λέξεων, είναι δηλαδή αλλόφωνα. Ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική διευκολύνονται, στο αρχικό στάδιο εκμάθησης, από την εξοικείωσή τους με τα ουρανικά σύμφωνα της Ελληνικής αλλά καλούνται να κατανοήσουν ότι αν προφέρουν ουρανικό σύμφωνο σε λάθος περιβάλλον, μπορεί να προκύψει διαφορετική λέξη από την επιδιωκόμενη (π.χ. *një* /ɲe/ 'ένας' αντί *në* /ne/ 'στο'). Στο αντίστροφο σενάριο, αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική τείνουν να χρησιμοποιούν ουρανικά σύμφωνα εκεί που δεν πρέπει. Πάντως, το συγκεκριμένο λάθος δίνει μεν την αίσθηση της ξενικής προφοράς αλλά δεν προκαλεί τόσο μεγάλο πρόβλημα στην επικοινωνία με Έλληνες φυσικούς ομιλητές, καθώς δεν αλλάζει τη σημασία των λέξεων (βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.4.2.1.).

2. *Τα ουρανικά τριβόμενα [ç] και [j] της Ελληνικής απουσιάζουν στην Αλβανική*
   Αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική τείνουν να χρησιμοποιούν στη θέση τους τα ουρανικά κλειστά της Αλβανικής *q* /c/ και *gj* /ɟ/αντίστοιχα, π.χ. αντί του *έχεις* [éçis] και *γυναίκα* [jinéka] συναντούμε τις λανθασμένες προφορές [écis] και [ɟinéka] αντίστοιχα (ορθογραφικά θα αποδίδονταν ως *έκεις και γκυναίκα* αντίστοιχα).

3. *Τα υπερωικά τριβόμενα χ /x/ και γ /ɣ/ της Ελληνικής απουσιάζουν στην Αλβανική*
   Αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική τείνουν να χρησιμοποιούν στη θέση τους τα υπερωικά κλειστά της Αλβανικής *k* /k/ και *g* /g/ αντίστοιχα, π.χ. αντί του *χώρα* /xóra/ και *γάλα* /ɣála/ συναντούμε τις λανθασμένες προφορές /kóra/ και /gála/ αντίστοιχα (ορθογραφικά θα αποδίδονταν ως *κώρα* και *γκάλα* αντίστοιχα).

[3] Ουρανικά σύμφωνα στην Αλβανική εμφανίζονται επίσης ως αποτέλεσμα της *ουρανικοποίησης* (palatalization), μιας διαδικασίας κατά την οποία τα υπερωικά κλειστά *k* /k/ και *g* /g/ τρέπονται στα αντίστοιχα ουρανικά κλειστά *q* [c] και *gj* [ɟ] σε περιβάλλον πριν από πρόσθιο φωνήεν, π.χ. *e* /e/. Ο συγκεκριμένος κανόνας όμως ενεργοποιείται μόνο σε μορφολογικά όρια, και συγκεκριμένα όταν τα υπερωικά κλειστά αποτελούν τα ληκτικά τεμάχια του ονοματικού θέματος, π.χ. *burg* /burg/ 'φυλακή' *burgje* /burɟe/ 'φυλακές' (βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.5.).

4. *Τα μεταφατνιακά sh /ʃ/, zh /ʒ/, ç /tʃ/ xh /dʒ/ της Αλβανικής απουσιάζουν στην Ελληνική*
   Στην Ελληνική υπάρχουν μόνο φατνιακά σύμφωνα, τα *σ/ς* /s/, *ζ* /z/, *τσ* /ts/ και *τζ* /dz/, ενώ στη Αλβανική υπάρχουν τόσο φατνιακά όσο και μεταφατνιακά σύμφωνα. Ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική δυσκολεύονται να διακρίνουν τη διαφορά μεταξύ τους και χρησιμοποιούν τα φατνιακά της Ελληνικής και για τις δύο κατηγορίες της Αλβανικής, τόσο δηλαδή σε λέξεις που έχουν φατνιακά σύμφωνα όσο και σε λέξεις που έχουν μεταφατνιακά σύμφωνα. Στο αντίστροφο σενάριο, αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική τείνουν να χρησιμοποιούν τα μεταφατνιακά της Αλβανικής στην Ελληνική.

5. *Το άηχο γλωττιδικό τριβόμενο h /h/ της Αλβανικής απουσιάζει στην Ελληνική*
   Ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική χρησιμοποιούν το άηχο υπερωικό τριβόμενο χ /x/ της Ελληνικής στη θέση του.

6. *Στην Αλβανική εμφανίζονται τα σύμφωνα-φωνήματα l /l/ και ll /ɫ/ ενώ στην Ελληνική το λ /l/*
   Το l /l/ της Αλβανικής μοιάζει πολύ με το *λ* /l/ της Ελληνικής. Το ll /ɫ/ της Αλβανικής μοιάζει πολύ με το θεσσαλονικιώτικο *λ* στη λέξη *χαλαρά*, γεγονός που καθιστά εύκολη την αναγνώριση και παραγωγή του από όλους τους Έλληνες φυσικούς ομιλητές. Πάντως, ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική πρέπει να κατανοήσουν ότι, επειδή ακριβώς το ll /ɫ/ είναι φώνημα στην Αλβανική (ενώ το θεσσαλονικιώτικο *λ* μια διαλεκτική ποικιλία του φωνήματος *λ* /l/), αν χρησιμοποιηθεί λανθασμένα αντί του l /l/ μπορεί να προκύψει διαφορετική λέξη από την επιδιωκόμενη. Στο αντίστροφο σενάριο, αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική δυσκολεύονται αρκετά να αποφύγουν τη χρήση του Αλβανικού ll /ɫ/ στην Ελληνική. Ωστόσο το συγκεκριμένο λάθος δίνει μεν την αίσθηση της ξενικής προφοράς αλλά δεν προκαλεί τόσο μεγάλο πρόβλημα στην επικοινωνία με Έλληνες φυσικούς ομιλητές καθώς δεν αλλάζει τη σημασία των λέξεων (βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.4.2.3.).

7. *Στην Αλβανική εμφανίζονται τα σύμφωνα-φωνήματα r /ɾ/ και rr /r/ ενώ στην Ελληνική το ρ /ɾ/*
   Το *r* /ɾ/ της Αλβανικής μοιάζει πολύ με το *ρ* /ɾ/ της Ελληνικής. Ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική δε δυσκολεύονται επίσης να παραγάγουν το *rr* /r/ καθώς ο συγκεκριμένος φθόγγος εμφανίζεται στην Ελληνική κυρίως σε στιλιστικά μαρκαρισμένα περιβάλλοντα, π.χ. *τρρρρρρρέξε*! (βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.3.1.3.) αλλά, όπως και στην περίπτωση των *l* /l/ και *ll* /ɫ/ που αναφέρθηκαν προηγουμένως, πρέπει να κατανοήσουν ότι, επειδή τα *r* /ɾ/ και *rr* /r/ αποτελούν διαφορετικά φωνήματα στην Αλβανική, αν το ένα χρησιμοποιηθεί αντί του άλλου μπορεί να προκύψει διαφορετική λέξη από την επιδιωκόμενη.

8. *Τα φωνήεντα y /y/ και ë /ə/ της Αλβανικής απουσιάζουν στην Ελληνική*
   Όσον αφορά το *y* /y/, ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική τείνουν να χρησιμοποιούν τα πιο «κοντινά» σε αυτό ελληνικά φωνήεντα στη θέση του, συγκεκριμένα το /i/ ή ακόμη και το /u/, τα δύο δηλαδή υψηλά φωνήεντα της Ελληνικής. Η σωστή προφορά του *y* /y/ μπορεί να προσεγγιστεί αν ο

μαθητής παραγάγει το /i/ της Ελληνικής με στρογγυλά όμως χείλη (όπως για την παραγωγή του /u/). Όσον αφορά το *ë* /ə/, ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική τείνουν να χρησιμοποιούν στη θέση του συνήθως το ελληνικό /e/, και λόγω επίδρασης της ορθογραφίας, ή το /a/. Η σωστή προφορά του *ë* /ə/ μπορεί να προσεγγιστεί αν ο μαθητής τοποθετήσει τη γλώσσα του σε κεντρική (ή αλλιώς ουδέτερη) θέση στο στόμα. Στο αντίστροφο σενάριο, αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική καλούνται να αποφύγουν τη χρήση των *y* /y/ και *ë* /ə/ στην Ελληνική.

9. *Δυσκολίες λόγω της επίδρασης της ορθογραφίας*

Τα ορθογραφικά συστήματα της Ελληνικής και της Αλβανικής είναι σχετικά απλά, καθώς το ίδιο γράμμα αντιπροσωπεύει στις περισσότερες περιπτώσεις τον ίδιο φθόγγο, με την Αλβανική να ακολουθεί περισσότερο την αναλογία 1 γράμμα: 1 φθόγγος. Για αυτό τον λόγο, αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική αντιμετωπίζουν περισσότερα προβλήματα από ελληνόφωνους που μαθαίνουν την Αλβανική (βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητες 1.2.3., 1.3.3. και 1.4.4.). Οι σημαντικότερες δυσκολίες αφορούν τις ακόλουθες περιπτώσεις:

i. Η έλλειψη δήλωσης του τόνου στην ορθογραφία της Αλβανικής δυσκολεύει τον τονισμό των λέξεων από ελληνόφωνους.

ii. Σε εννέα περιπτώσεις δύο γράμματα της Αλβανικής αναπαριστούν έναν φθόγγο: τα *dh* /ð/, *gj* /ɟ/, *ll* /ɫ/, *nj* /ɲ/, *rr* /r/, *sh* /ʃ/, *th* /θ/, *xh* /dʒ/ και *zh* /ʒ/.

iii. Στην Ελληνική, τα φωνήεντα /i/, /e/ και /o/ αλλά και το σύμφωνο /s/ δηλώνονται στην ορθογραφία με περισσότερους από έναν τρόπους. Το /i/ γράφεται με έξι διαφορετικούς τρόπους, συγκεκριμένα με τα *η*, *ι*, *υ*, *οι*, *ει* και *υι* γεγονός που αναπόφευκτα δυσκολεύει τους αλβανόφωνους που μαθαίνουν την Ελληνική, οι οποίοι συνηθίζουν να χρησιμοποιούν το *ι* για όλες τις περιπτώσεις. Τα /e/, /o/ και /s/ γράφονται με δύο διαφορετικούς τρόπους το καθένα, συγκεκριμένα με τα *ε* και *αι*, τα *ο* και *ω* και τα *σ* και *ς* αντίστοιχα. Επίσης, δυσκολίες προκαλούνται από την ορθογραφία των ηχηρών κλειστών /b/, /d/, /g/ της Ελληνικής τα οποία δηλώνονται με συνδυασμό δύο γραμμάτων, *μπ*, *ντ*, *γγ* (και *γκ*) αντίστοιχα καθώς και στην ορθογραφία των διπλών *ψ* και *ξ* της Ελληνικής τα οποία μπορεί να γραφούν ως *πσ* και *κσ* αντίστοιχα (π.χ. *πσάρι* αντί του *ψάρι* και *κσύλο* αντί του *ξύλο*).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Arvaniti, Amalia. 2007. Greek phonetics: The state of the art. *Journal of Greek Linguistics* 8: 97-208.
Ladefoged, Peter. 2007. *Εισαγωγή στη Φωνητική*. (Μτφρ. Μ. Μπαλταζάνη). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
Lloshi, Xhevat. 1999. Albanian. In *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 277-299.
Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Γλωσσάρι

Άηχος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου οι φωνητικές χορδές δεν πάλλονται
Αλλόφωνο: Πραγμάτωση/παραλλαγή ενός φωνήματος
Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (ΔΦΑ): Κοινό σύστημα συμβόλων για την περιγραφή των φθόγγων των γλωσσών
Διχειλικός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από τα δύο χείλη
Ηχηρός: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου οι φωνητικές χορδές πάλλονται
Μειωμένο φωνήεν: Φωνήεν που έχει υποστεί φωνηεντική μείωση
Μεταφατνιακός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από την προράχη της γλώσσας και την περιοχή πίσω από τα άνω φατνία
Οδοντικός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από την άκρη της γλώσσας και τα άνω μπροστινά δόντια
Ουρανικός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από το μπροστινό μέρος της γλώσσας και τον ουρανίσκο
Μονοπαλλόμενος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου η άκρη της γλώσσας «χτυπάει» τα φατνία μια φορά
Πλευρικός: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου ο αέρας εμποδίζεται από τη γλώσσα στο κέντρο του στόματος αλλά διαφεύγει από τα πλάγια, από το ένα ή και τα δύο άκρα της γλώσσας
Πολυπαλλόμενος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου η άκρη της γλώσσας ακουμπάει και απομακρύνεται από τα φατνία τρεις-τέσσερις φορές
Προστριβόμενος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου ο αέρας μπλοκάρεται στιγμιαία στο στόμα και κατόπιν βγαίνει από ένα στενό πέρασμα
Έρρινος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου ο αέρας βγαίνει από τη μύτη
Τριβόμενος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου ο αέρας βγαίνει από ένα στενό πέρασμα στο στόμα
Υπερώα: Το πίσω μέρος του ουρανίσκου
Υπερωικός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από το πίσω μέρος της γλώσσας και τη μαλακή υπερώα
Φατνιακός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από την άκρη της γλώσσας και τα άνω φατνία
Φώνημα: Αφηρημένη φθογγική μονάδα, η οποία αποτελεί το βασικό υλικό για το σχηματισμό των γλωσσικών μονάδων (π.χ. μόρφημα, λέξη, κ.λπ.). Συχνά αποτελεί μια αφαίρεση διαφόρων φθόγγων που παράγονται ως παραλλαγή αυτής της βασικής μονάδας σε διαφορετικά περιβάλλοντα
Φωνητική: Ο κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά την παραγωγή, πρόσληψη και τις ακουστικές ιδιότητες των φθόγγων

Φωνολογία: Ο κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά την κατανομή, συνδυαστικότητα και λειτουργία των φθόγγων στη γλώσσα
Χειλοδοντικός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από το κάτω χείλος και τα άνω δόντια

Φωνολογία: Φωνολογικοί κανόνες

Καλομοίρα Νικολού

1. Φωνολογικοί κανόνες

Η *Φωνολογία* είναι ο κλάδος της Γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των τρόπων με τους οποίους (α) οι φθόγγοι της ομιλίας οργανώνονται σε συστήματα και σχήματα (π.χ. συλλαβές), (β) οι λέξεις μιας γλώσσας οργανώνονται μετρικά (π.χ. δυναμικός τόνος), και (γ) οι φράσεις εκφέρονται με συγκεκριμένα επιτονικά σχήματα (π.χ. μελωδία). Ο όρος φωνολογία μπορεί να αναφέρεται είτε στην αναπαράσταση των φθόγγων και των σχημάτων τους στη *Νοητική Γραμματική* του ομιλητή, είτε στη μελέτη των σχημάτων των φθόγγων σε μια γλώσσα ή γενικότερα στην ανθρώπινη γλώσσα. Πιο αναλυτικά, η φωνολογική γνώση για μια γλώσσα επιτρέπει στους ομιλητές της να παράγουν φθόγγους και να σχηματίζουν λέξεις και προτάσεις με σημασία, να αναγνωρίζουν αποκλίσεις ως ξενική «προφορά», να κρίνουν ποιοι φθόγγοι μπορούν να εμφανιστούν στην αρχή, στο ενδιάμεσο ή στο τέλος των λέξεων της γλώσσας τους. Επιπλέον, η γνώση αυτή παρέχει πληροφορίες για το αν και πού μπορούν να απαλείφουν φθόγγους, να προσθέτουν φθόγγους, ακόμα και να μετατρέπουν έναν φθόγγο σε κάποιον άλλο, πάντα σε συμφωνία με τα συγκεκριμένα σχήματα προφοράς που επιτρέπει η γλώσσα.

Η παρούσα έκθεση αποτελεί μια συνοπτική συγκριτική παρουσίαση του φωνολογικού συστήματος της Αλβανικής και της Ελληνικής. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος της έκθεσης επικεντρώνεται στην περιγραφή των βασικών φωνολογικών διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα στις δύο υπό εξέταση γλώσσες. Έχοντας ως βάση τη σύγκριση των φωνολογικών κανόνων των δύο γλωσσών, εντοπίζονται και περιγράφονται δυσκολίες που αναμένεται να αντιμετωπίσουν οι μαθητές/-τριες κυρίως στην παραγωγή λέξεων και φράσεων της γλώσσας-στόχου εξαιτίας της μη επιτυχούς εφαρμογής των κανόνων αυτών ή της παρεμβολής της μητρικής τους γλώσσας. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει ενότητες που παρουσιάζουν άλλα φωνολογικά χαρακτηριστικά της Αλβανικής και της Ελληνικής, όπως η συλλαβική δομή, οι φωνοτακτικοί περιορισμοί και ο τονισμός. Για μια αναλυτική εκδοχή της παρούσας έκθεσης ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Κεφ.2: Φωνολογία, Ενότητα 2.3..

Η λειτουργία των *φωνολογικών κανόνων* σε μια γλώσσα είναι να παρέχουν τις φωνητικές πληροφορίες που είναι απαραίτητες για την προφορά των λέξεων και των φράσεων. Οι κανόνες αυτοί ή αλλιώς *φωνολογικές διαδικασίες* αντανακλούν τον τρόπο με τον οποίο αρθρώνουμε τους *γλωσσικούς ήχους* ή *φθόγγους*. Για παράδειγμα, η λέξη *κόσμος* αποτελείται από την ακολουθία φωνημάτων /kosmos/[1] αλλά πραγματώνεται φωνητικά, προφέρεται δηλαδή, ως [ko**zm**os]. Ο κανόνας που έχει εφαρμοστεί σε αυτή τη λέξη μετατρέπει το άηχο συριστικό σύμφωνο /s/ στο αντίστοιχο ηχηρό του /z/, με σκοπό

[1] Σε όλα τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται σε αυτήν την έκθεση, η φωνημική αναπαράσταση των λέξεων δίνεται μέσα σε πλάγιες γραμμές, / /, ενώ η φωνητική πραγμάτωσή τους εσωκλείεται σε αγκύλες, [ ]. Στην ουσία οι πλάγιες γραμμές γύρω από ένα τεμάχιο ή μια λέξη συμβολίζουν τον τύπο βάσει του οποίου προφέρεται αυτό το τεμάχιο ή η λέξη αν δεν εφαρμοστούν σε αυτά φωνολογικοί κανόνες. Τα παραδείγματα είναι μεταγεγραμμένα σύμφωνα με τα σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου (ΔΦΑ).

τη διευκόλυνση της *συνάρθρωσης*, δηλαδή της επιτυχημένης άρθρωσης δύο διαδοχικών φθόγγων. Από άποψη φυσιολογίας, ένας ομιλητής καταβάλλει περισσότερη αρθρωτική ενέργεια όταν αρθρώνει μια ακολουθία ενός άηχου και ηχηρού συμφώνου (π.χ. /sm/) παρά όταν αρθρώνει δύο γειτονικά ηχηρά σύμφωνα (π.χ. /zm/). Εκτός όμως από τα φωνητικά κίνητρα που υπαγορεύουν την εφαρμογή των κανόνων, κάθε γλώσσα θέτει κάποιες προϋποθέσεις/όρους για το ποια θα πρέπει να είναι η φωνολογική δομή των λέξεών της. Η Ελληνική, για παράδειγμα, δεν επιτρέπει ακολουθίες /np/ στο εσωτερικό των λέξεων, π.χ. [si**mb**olitis]/*[si**np**olitis][2] 'συμπολίτης'. Το αποτέλεσμα της συνένωσης μορφημάτων για τη δημιουργία λέξεων ή και λέξεων για το σχηματισμό φράσεων συχνά οδηγεί σε κατασκευές που παραβιάζουν αυτούς τους περιορισμούς των γλωσσών. Σε αυτό το σημείο, επεμβαίνουν οι κανόνες για να αποκαταστήσουν την «τάξη». Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, οι κανόνες εφαρμόζονται σε συγκεκριμένα φωνολογικά ή/και μορφολογικά περιβάλλοντα.

Οι φωνολογικοί κανόνες ρυθμίζουν, επομένως, τη φωνητική πραγμάτωση των φθόγγων, όταν οι τελευταίοι απαντούν ως μέλη ευρύτερων γλωσσικών μονάδων, όπως λέξεων και φράσεων. Δεν πρόκειται για κανόνες που διδασκόμαστε στο σχολείο ή για κανόνες τους οποίους πρέπει να υπακούμε γιατί κάποιος μας το επιβάλλει. Αντίθετα, πρόκειται για διαδικασίες που ως φυσικοί ομιλητές μιας γλώσσας γνωρίζουμε ασυνείδητα και εφαρμόζουμε καθημερινά στο λόγο μας. Με άλλα λόγια, οι κανόνες αυτοί αποτελούν μέρος της εσωτερικευμένης μας Γραμματικής.

Όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω με παραδείγματα από την Αλβανική και την Ελληνική, οι φωνολογικοί κανόνες επιτελούν ένα πλήθος λειτουργιών, μεταξύ των οποίων είναι και οι ακόλουθες:

- Αλλάζουν τις τιμές των χαρακτηριστικών των φθόγγων (*κανόνες αφομοίωσης και ανομοίωσης*)
- Απαλείφουν ολόκληρα φθογγικά τεμάχια (*κανόνες αποβολής*)
- Προσθέτουν νέα τεμάχια (*κανόνες επένθεσης*)

Οι παραπάνω μεταβολές στις διαδοχές των γλωσσικών ήχων που προκαλούνται από τις φωνολογικές διαδικασίες αντανακλούν τη δυναμική πραγμάτωση των λέξεων και φράσεων μιας γλώσσας. Οι φωνολογικές διαδικασίες δεν είναι καθολικές, με την έννοια ότι δεν απαντούν σε όλες τις γλώσσες του κόσμου. Κάποιες είναι ευρύτερα διαδεδομένες σε αρκετά γλωσσικά συστήματα και κάποιες άλλες είναι λιγότερο προτιμητέες.

Οι φωνολογικοί κανόνες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: (α) μορφοφωνολογικοί και (β) αμιγώς φωνολογικοί κανόνες. Οι μορφοφωνολογικοί κανόνες καθορίζουν τον φωνητικό τύπο συγκεκριμένων μορφημάτων μιας γλώσσας. Συχνά, συγκεκριμένα μορφήματα προφέρονται διαφορετικά ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο εμφανίζονται. Για παράδειγμα, μια φωνολογική διαδικασία ενεργοποιείται μόνο όταν υπάρχει μέσα στη λέξη ένα συγκεκριμένο μόρφημα. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά τους είναι ότι εμφανίζουν λεξικές εξαιρέσεις, και επομένως δεν ενεργοποιούνται πάντοτε, ακόμα και αν υπάρχει το κατάλληλο μορφολογικό και φωνολογικό περιβάλλον. Το μόρφημα του ομαλού πληθυντικού της Αγγλικής, για παράδειγμα, προφέρεται ως [z], [s] ή [əz], ανάλογα με το τελικό φώνημα του ουσιαστικού στο οποίο προστίθεται. Όταν προηγείται ένας άηχος φθόγγος, τότε προφέρεται ως [s], π.χ. *caps* [k^{h}æ**ps**] 'σκούφοι', ενώ όταν προηγείται ηχηρός φθόγγος, τότε προφέρεται ως [z], π.χ. *cabs* [k^{h}æ**bz**] 'άμαξες'. Αυτός ο κανόνας

[2] Ο αστερίσκος δηλώνει αντιγραμματική/μη αποδεκτή ακολουθία φθόγγων για τη συγκεκριμένη γλώσσα.

της Αγγλικής δεν εφαρμόζεται σε όλα τα περιβάλλοντα όπου απαντά ο φθόγγος /s/ (βλ. *absent* [æ**bs**ənt] ‘απών’), παρά μόνο στην περίπτωση που το /s/ αντιπροσωπεύει το μόρφημα του πληθυντικού. Σε αντίθεση με τους μορφοφωνολογικούς κανόνες, οι αμιγώς φωνολογικοί κανόνες εφαρμόζονται «αυτόματα» και χωρίς εξαιρέσεις στα φωνολογικά περιβάλλοντα που ικανοποιούν τις συνθήκες εμφάνισής τους αγνοώντας οποιαδήποτε μορφολογική/λεξική πληροφορία. Τα κίνητρα για την εφαρμογή τους υπαγορεύονται από φωνητικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, η ενεργοποίησή τους μπορεί να προκαλέσει μεταβολές που διευκολύνουν τη συνάρθρωση δύο φθόγγων. Σε πολλές γλώσσες οι υπερωικοί φθόγγοι τρέπονται σε ουρανικούς πριν από πρόσθια φωνήεντα. Αυτό έχει μια φυσική φωνητική εξήγηση: οι ουρανικοί φθόγγοι (σε αντίθεση με τους υπερωικούς) παράγονται προς το μπροστινό μέρος του στόματος, όπως τα πρόσθια φωνήεντα. Επομένως, η ακολουθία ουρανικού συμφώνου και πρόσθιου φωνήεντος, π.χ. [ce], είναι αρθρωτικά καλύτερη από την ακολουθία υπερωικού συμφώνου και πρόσθιου φωνήεντος, π.χ. [ke].

2. Φωνολογικοί κανόνες της Αλβανικής

- *Αφομοίωση τόπου άρθρωσης και ηχηρότητας*

Οι κανόνες αφομοίωσης κάνουν δύο σύμφωνα που εμφανίζονται το ένα δίπλα στο άλλο μέσα σε μία λέξη περισσότερο όμοια μεταξύ τους ως προς κάποια χαρακτηριστικά. Αυτός ο μηχανισμός, που απαντά σε πάρα πολλές γλώσσες, επιτρέπει μεγαλύτερη ευκολία στην άρθρωση. Στην Αλβανική οι αφομοιωτικές διαδικασίες που εφαρμόζονται είναι: (α) η αφομοίωση ως προς τον τόπο άρθρωσης, (β) η αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα. Έτσι, σύμφωνα με τον πρώτο αφομοιωτικό κανόνα, το έρρινο σύμφωνο /n/ προφέρεται ως υπερωικό [ŋ], έχοντας υιοθετήσει τον τόπο άρθρωσης του υπερωικού συμφώνου /g/ που ακολουθεί, π.χ. ko/n/gres → ko[ŋ]gres 'συνέδριο' (βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.4.1.). Ο κανόνας της *αφομοίωσης ως προς τον τόπο άρθρωσης* μπορεί να διατυπωθεί ως εξής:

☞ Άλλαξε τον τόπο/σημείο άρθρωσης ενός έρρινου συμφώνου έτσι ώστε να συμφωνεί (δηλαδή να είναι το ίδιο) με το χαρακτηριστικό του τόπου άρθρωσης του συμφώνου που ακολουθεί.

Ακόμα πιο διαδεδομένη αφομοιωτική διαδικασία είναι αυτή που αφορά την αλλαγή στην ηχηρότητα ενός φθόγγου ύστερα από επίδραση γειτονικών φθόγγων. Βάσει αυτού του κανόνα, το ηχηρό σύμφωνο /ʄ/ μεταβιβάζει την ηχηρότητά του στο άηχο σύμφωνο /s/ που προηγείται, με αποτέλεσμα το τελευταίο να προφέρεται ως [z], δηλ. /a**s**ʄə/ → [a**z**ʄə] 'κάτι' (βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.4.2.). Αντίστοιχα, ο κανόνας της *αφομοίωσης ως προς την ηχηρότητα* μπορεί να διατυπωθεί ως εξής:

☞ Άλλαξε την τιμή ηχηρότητας ενός συμφώνου έτσι ώστε να συμφωνεί (δηλαδή να είναι το ίδιο) με την τιμή ηχηρότητας του συμφώνου που ακολουθεί ή προηγείται.

Επίσης, υπάρχει και η περίπτωση *επαμφοτερίζουσας* αφομοίωσης, δηλαδή μιας διαδικασίας που προκαλεί τη μεταβολή ενός φθόγγου με συνδυασμένη επίδραση του προηγούμενου και του επόμενου τεμαχίου (Nespor 1999). Έτσι εξηγείται το φαινόμενο κατά το οποίο το άηχο /s/ τρέπεται στο αντίστοιχο ηχηρό του [z] όταν προηγείται και έπεται φωνήεν, π.χ. /me**s**i/ → [me**z**i] 'κέντρο, μέση' (Memushaj 2010). (Βλ. Αναλυτική Έκθεση Αλβανικής, Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.4.2., σελ. 32-33). Με απλά λόγια, η διαφοροποίηση στην προφορά του συμφώνου /s/ υπόκειται στις επιταγές του ακόλουθου κανόνα:

☞ Μετάτρεψε το άηχο συριστικό σύμφωνο /s/ σε ηχηρό /z/ όταν βρεθεί σε περιβάλλον μεταξύ δύο φωνηέντων (τα οποία είναι από τη φύση τους ηχηρά τεμάχια).

- *Ουρανικοποίηση*

Η συγκεκριμένη (αφομοιωτική) διαδικασία ενεργοποιείται όταν ένα υπερωικό σύμφωνο, π.χ. /k, g/, βρίσκεται σε περιβάλλον μπροστά από πρόσθιο φωνήεν, π.χ. /e, i/. Το προϊόν του κανόνα, δηλαδή το ουρανικοποιημένο σύμφωνο [c, ɟ], εμφανίζεται στους τύπους του πληθυντικού αριθμού των ουσιαστικών, π.χ. duʃ**k** 'θάμνος' → duʃ**c**-e 'θάμνοι'. Αυτό που θα πρέπει να σημειώσουμε είναι ότι ο συγκεκριμένος κανόνας είναι μορφοφωνολογικός, δηλαδή ενεργοποιείται μόνο στα όρια μορφημάτων, π.χ. μεταξύ του θέματος και της κατάληξης του πληθυντικού (bur**g** 'φυλακή' → bur**ɟ**-e 'φυλακές') ή όταν το υπερωικό σύμφωνο απαντά στο τέλος ενός γυμνού (χωρίς κατάληξη) ονοματικού θέματος, π.χ. zo**g** 'πουλί' → zo**ɟ** 'πουλιά', και όχι όταν απλά υπάρχει το κατάλληλο φωνολογικό περιβάλλον, δηλαδή όταν μετά από τα υπερωικά σύμφωνα ακολουθούν πρόσθια φωνήεντα, π.χ. [kiʃə] 'εκκλησία' και όχι *[ciʃə] (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.5.).

- *Αποβολή/απαλοιφή φωνήεντος*

Οι κανόνες που απαλείφουν φωνήεντα μέσα σε μια λέξη ενεργοποιούνται συνήθως για να καταπολεμήσουν τις διαδοχικές τους ακολουθίες, φαινόμενο γνωστό ως *χασμωδία*. Αυτή η διαδικασία εφαρμόζεται στην Αλβανική, σε διάφορα περιβάλλοντα, όπως μεταξύ δύο μορφημάτων, π.χ. /báʃkə-atðetáɾ/ → [baʃk∅atðetáɾ] 'συμπατριώτης' (Newmark et al. 1982, βλ. επίσης, Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.1.).

☞ Σε περίπτωση γειτνίασης δύο φωνηέντων μέσα σε μια λέξη, απάλειψε ένα από τα δύο φωνήεντα.

- *Επένθεση/ανάπτυξη φωνήεντος*

Η φωνολογική διαδικασία που εισάγει σύμφωνα ή φωνήεντα σε μια λέξη ονομάζεται *επένθεση* ή *ανάπτυξη*. Πρόκειται για έναν λιγότερο διαδεδομένο κανόνα της Αλβανικής, που συνιστά το αντίθετο του φαινομένου της αποβολής, σύμφωνα με τον οποίο αναπτύσσεται ένας φωνηεντικός φθόγγος μέσα σε μια λέξη. Η επένθεση λαμβάνει χώρα για να "διορθώσει" μη επιτρεπόμενες ακολουθίες φωνημάτων και έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας συλλαβής, π.χ. /vjetɾ/→ [vjet**ə**ɾ] 'παλιός'. Ο κανόνας που παράγει το επενθετικό φωνήεν [ə] διατυπώνεται πιο απλά ως εξής (βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.3.):

☞ Σε περίπτωση που μια λέξη λήγει σε μη αποδεκτή ακολουθία συμφώνων , πρόσθεσε μεταξύ των συμφώνων το φωνήεν [ə].

- *Μεταφωνία*

Η συγκεκριμένη διαδικασία, γνωστή και ως umlaut, αφορά τη μεταβολή του φωνήεντος μιας λέξης, η οποία συνίσταται είτε στην προσθίωση (π.χ. τροπή του κεντρικού /a/ στο πρόσθιο /e/) είτε στην ανύψωσή του (π.χ. τροπή του μέσου /e/ στο υψηλό /i/ -το τελευταίο αρθρώνεται με τη γλώσσα σε υψηλότερη θέση σε σχέση με το /e/-, (βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.6.). Οι φωνηεντικές αυτές τροπές αφορούν τόσο ονοματικούς όσο και ρηματικούς τύπους, για παράδειγμα natə ‘νύχτα’ → net ‘νύχτες’.

3. Φωνολογικοί κανόνες της Ελληνικής

- *Κανόνες αφομοίωσης*

Οι αφομοιωτικοί κανόνες της Ελληνικής αλλάζουν τα χαρακτηριστικά των φθόγγων διαδίδοντας τις φωνητικές ιδιότητες (α) ως προς τον τόπο άρθρωσης, για παράδειγμα το έρρινο /n/ αποκτά το σημείο άρθρωσης του συμφώνου που έπεται και τρέπεται σε χειλικό [ŋ], λόγω επίδρασης του επίσης χειλικού [f], π.χ. /sin-fero/ → [si**ŋf**ero] 'συμφέρω' και (β) ως προς την ηχηρότητα, για παράδειγμα το άηχο συριστικό σύμφωνο /s/ μεταβάλλεται στο αντίστοιχο ηχηρό του [z] λόγω της επίδρασης του ηχηρού συμφώνου [m] που ακολουθεί, π.χ. /kurasmenos/ → [kura**zm**enos] 'κουρασμένος'.

- *Ουρανικοποίηση*

Στην Ελληνική, όπως σε πολλές άλλες γλώσσες μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η Αλβανική, οι υπερωικοί φθόγγοι τρέπονται σε ουρανικούς πριν από πρόσθια φωνήεντα. Αυτός, όπως αναφέραμε και παραπάνω, είναι ένας κανόνας αφομοίωσης και εξηγείται φωνητικά: οι ουρανικοί φθόγγοι παράγονται προς το μπροστινό μέρος του στόματος, όπως και τα πρόσθια φωνήεντα. Έτσι, η φωνηματική ακολουθία της λέξης *κήπος* /**k**ipos/ προφέρεται ως [**c**ipos] και, αντιστοίχως, η λέξη *χέρι* /**x**eri/ πραγματώνεται ως [**ç**eri]. Η διαδικασία στην Ελληνική είναι υποχρεωτική και εφαρμόζεται χωρίς εξαίρεση σε οποιοδήποτε φωνολογικό περιβάλλον, ανεξάρτητα δηλαδή από το αν η συνεκφορά υπερωικού συμφώνου-πρόσθιου φωνήεντος εμφανίζεται σε αρχική, τελική ή ενδιάμεση θέση μέσα στη λέξη. Επιπλέον, δεν έχει καμία μορφολογική χροιά σε αντίθεση με τον αντίστοιχο φωνολογικό κανόνα της Αλβανικής. Μια απλούστερη διατύπωση του συγκεκριμένου κανόνα έχει ως εξής (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, ενότητα 2.3.3.1.):

☞ Ουρανικοποίησε τα υπερωικά σύμφωνα πριν από τα πρόσθια φωνήεντα.

- *Κανόνες ανομοίωσης*

Οι κανόνες ανομοίωσης κάνουν δύο σύμφωνα που εμφανίζονται το ένα δίπλα στο άλλο μέσα σε μια λέξη περισσότερο ανόμοια μεταξύ τους ως προς κάποια χαρακτηριστικά. Το φαινόμενο της ανομοίωσης είναι, με άλλα λόγια, το αντίθετο του φαινομένου της αφομοίωσης. Στην Ελληνική, οι συγκεκριμένοι κανόνες προκαλούν μεταβολή στον τρόπο άρθρωσης ενός συμφωνικού συμπλέγματος όταν και τα δύο σύμφωνα που το αποτελούν είναι τριβόμενα ή κλειστά. Για παράδειγμα, αν σε μια λέξη συναντώνται δύο διαδοχικά τριβόμενα σύμφωνα, το ένα από τα δύο τρέπεται σε κλειστό, π.χ. /**xθ**es/ 'χθες' → [**xt**es] 'χτες'. Στην περίπτωση που απαντούν δύο γειτονικά κλειστά σύμφωνα, το ένα από τα δύο τρέπεται σε τριβόμενο, π.χ. /**pt**oxos/ 'πτωχός' → [**ft**oxos] 'φτωχός' (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.3.2.). Πρόκειται για ιδιαίτερα παραγωγικούς κανόνες, άμεσα συνυφασμένους με τη δημοτική, που εφαρμόζονται επίσης στα όρια δύο μορφημάτων, όπως μεταξύ θέματος και παραγωγικού μορφήματος, π.χ. /ɣra**f**-**s**imo/ → [ɣra**ps**imo]

'γράψιμο' και θέματος και κλιτικού μορφήματος, π.χ. /tre**x**-**s**[3]-ο/ → [tre**ks**ο]. Απλουστεύοντας, ο κανόνας της ανομοίωσης μπορεί να διατυπωθεί με την ακόλουθη μορφή:

☞ Άλλαξε τον τρόπο άρθρωσης ενός συμφώνου έτσι ώστε να μη συμφωνεί (δηλαδή να είναι ανόμοιο) με τον τρόπο άρθρωσης του συμφώνου που ακολουθεί ή προηγείται.

- *Αποβολή/απαλοιφή φθόγγου*

Ο συγκεκριμένος κανόνας έχει διττή έκφανση στην Ελληνική: η πρώτη αφορά την αποβολή φωνήεντος και η δεύτερη την αποβολή συμφώνου. Όταν δύο φωνήεντα συναντώνται στα όρια μορφημάτων ή λέξεων, τότε αποβάλλεται το ένα ώστε να αποφευχθεί η χασμωδία, π.χ. /to aloɣo/ → [t∅aloɣo] 'τ' άλογο' (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.3.3.). Στην περίπτωση που το έρρινο /n/ συναντά ένα συριστικό /s, z/, έρρινο /m, n/ ή υγρό /l, r/ φθόγγο μέσα σε μια λέξη στα όρια δύο μορφημάτων, τότε το πρώτο αποβάλλεται, π.χ. /sinzo/ → [sizo] 'συζώ'.

[3] Το μόρφημα /s/ δηλώνει τη συνοπτική όψη των ρημάτων.

4. Συγκριτική παρουσίαση των φωνολογικών κανόνων των δύο γλωσσών και ανάδειξη πιθανών προβλημάτων κατά τη διδασκαλία

- *Η αφομοίωση ηχηρότητας εφαρμόζεται και στις δύο γλώσσες, αλλά όχι πάντα στο ίδιο φωνολογικό περιβάλλον*

Πληθώρα αφομοιώσεων απαντούν και στις δύο γλώσσες. Αρκετές από τις αφομοιώσεις που αφορούν τόσο τον τόπο/σημείο άρθρωσης όσο και την ηχηρότητα (ηχηροποιήσεις/αηχοποιήσεις) είναι κοινές. Για παράδειγμα, και στις δύο γλώσσες ηχηρά τεμάχια παράγονται ως άηχα όταν ο γειτνιάζων φθόγγος είναι επίσης άηχος (αηχοποίηση), π.χ. στην Αλβανική η λέξη *απόλυτος* /a**b**solut/ προφέρεται ως [a**p**solut], και αντίστοιχα στην Ελληνική η λέξη *εύπορος* πραγματώνεται ως [e**f**poros], καθώς η πρωτοτυπική προφορά των δύο μορφημάτων έχει τη μορφή /e**v**-poros/. Ωστόσο, οι αφομοιωτικές διαδικασίες δεν εμφανίζονται στα ίδια φωνολογικά περιβάλλοντα και στις δύο γλώσσες. Μια βασική διαφορά συνίσταται στο ότι η Αλβανική εφαρμόζει την αφομοίωση ηχηρότητας και, συγκεκριμένα, την ηχηροποίηση, σε ένα επιπλέον φωνολογικό περιβάλλον: όταν το άηχο συριστικό σύμφωνο /s/ απαντά μεταξύ δύο φωνηέντων, π.χ. /autobu**s**i/ [autobu**z**i] 'λεωφορείο'. Έτσι, αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική, υπεργενικεύοντας αυτόν τον κανόνα, ενδέχεται να προφέρουν λέξεις όπως *μέση* ως *[mezi] αντί για [mesi] λόγω παρεμβολής της μητρικής τους γλώσσας.

- *Η ουρανικοποίηση στην Ελληνική είναι αμιγώς φωνολογικός κανόνας, ενώ στην Αλβανική μορφοφωνολογικός*

Η τροπή των υπερωικών συμφώνων /k, g/ στα αντίστοιχά τους ουρανικά [c, ɟ] όταν τα πρώτα βρίσκονται σε περιβάλλον μπροστά από πρόσθιο φωνήεν, /e, i/, είναι μια διαδικασία γνώριμη και στις δύο γλώσσες. Η διαφορά τους εντοπίζεται στην ιδιαίτερη φύση και λειτουργία του συγκεκριμένου κανόνα. Ενώ στην Ελληνική η διαδικασία είναι υποχρεωτική και εφαρμόζεται χωρίς εξαίρεση σε οποιοδήποτε φωνολογικό περιβάλλον, στην Αλβανική περιορίζεται σε συγκεκριμένα μορφολογικά περιβάλλοντα, όπως στα όρια δύο μορφημάτων (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.5.). Η διαφορά αυτή ενδέχεται να εμποδίσει τη σωστή πραγμάτωση των ουρανικοποιημένων φθόγγων /c, ɟ/ σε όλα τα περιβάλλοντα όπως το απαιτεί η φωνολογική δομή της Ελληνικής. Αντ' αυτών των φθόγγων, οι αλβανόφωνοι αναμένεται να χρησιμοποιούν τα αντίστοιχα υπερωικά σύμφωνα /k, g/, π.χ. [**k**ipos] αντί για [**c**ipos] 'κήπος'. Το συγκεκριμένο λάθος, αν και δίνει την αίσθηση της ξενικής προφοράς, δεν προκαλεί σημαντικό πρόβλημα στην επικοινωνία με τους φυσικούς ομιλητές της Ελληνικής. Οι ελληνόφωνοι που μαθαίνουν την Αλβανική, από την άλλη πλευρά, αναμένεται να δυσκολευτούν να εφαρμόσουν το συγκεκριμένο κανόνα σε περιβάλλον όπου οι φωνολογικές προϋποθέσεις δεν υπάρχουν, όπως στο τέλος των ονοματικών θεμάτων του πληθυντικού αριθμού, π.χ. [zo**ɟ**] 'πουλιά'. Επίσης, προβλέπεται να εφαρμόζουν την ουρανικοποίηση στο εσωτερικό των λέξεων, π.χ. /ciʃə/ αντί για τη σωστή προφορά της λέξης για την *εκκλησία* που είναι [kiʃə].

- *Η επένθεση φωνήεντος είναι υποχρεωτική διαδικασία στην Αλβανική και προαιρετική στην Ελληνική*

Ο μηχανισμός της εισαγωγής φωνηεντικού φθόγγου σε μια λέξη είναι κοινός και στις δύο γλώσσες. Στην Ελληνική είναι λιγότερο συχνό ως φαινόμενο και περιορίζεται στο τέλος της λέξης (βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.3.4.). Στην Αλβανική έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα και εφαρμόζεται αυτόματα κάθε φορά που δημιουργείται μη αποδεκτό συλλαβικό σύμπλεγμα. Η διαφορετική λειτουργία του κανόνα δεν προβλέπεται να αποτελεί πρόβλημα για

τους αλβανόφωνους μαθητές γιατί η διαδικασία είναι προαιρετική αλλά ούτε και για τους ελληνόφωνους γιατί στην Ελληνική δεν επιτρέπονται συμφωνικά συμπλέγματα σε ληκτική θέση στη λέξη (εξαιρούνται οι δάνειες μη προσαρμοσμένες λέξεις, π.χ. *μετρ*). Οπότε και στις δύο περιπτώσεις μια τέτοια διαδικασία είναι ευπρόσδεκτη καθώς συμμορφώνεται με τη συλλαβική δομή των γλωσσών.

- *Η ανομοίωση δεν αποτελεί φωνολογικό κανόνα της Αλβανικής*

Συχνά, η ορθογραφία της Ελληνικής καθιστά δύσκολο τον εντοπισμό των ανομοιωτικών φαινομένων, π.χ. στη λέξη *γράψιμο* το γράμμα 'ψ' αντιστοιχεί σε δύο φθόγγους, /p/ και /s/, δημιουργώντας πιθανότατα πρόβλημα στην εκμάθηση των σχετικών ρηματικών θεμάτων, γραφ-ω, ε-γραπ-σ-α. Η μη εφαρμογή της ανομοίωσης μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή είτε λανθασμένων λεξικών τύπων, π.χ. *[ɣrafsimo] είτε στιλιστικά μαρκαρισμένων προφορών, π.χ. [ptero] αντί για [ftero] 'φτερό', που παραπέμπουν σε πιο αρχαΐζουσες μορφές της γλώσσας. Τέτοιου είδους λάθη, ωστόσο, δεν παρακωλύουν σημαντικά την επιτυχή επικοινωνία και, κατά συνέπεια, η απουσία του συγκεκριμένου φωνολογικού κανόνα από το φωνολογικό σύστημα της γλώσσας-αφετηρίας δεν προβλέπεται να προκαλέσει ιδιαίτερα προβλήματα προφοράς στο λόγο των αλβανόφωνων ομιλητών της Ελληνικής.

- *Η μεταφωνία δεν απαντά στην Ελληνική*

Η μεταφωνία, αν και απουσιάζει από το φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής, δεν αναμένεται να προκαλέσει σημαντικές δυσκολίες στην εκμάθηση της Αλβανικής από ελληνόφωνους. Δεδομένου ότι πρόκειται για μορφοφωνολογικό κανόνα, οι φωνηεντικές τροπές που προκαλεί συνδέονται με συγκεκριμένο μορφολογικό περιβάλλον, οπότε αποτελούν μέρος της λεξικής πληροφορίας που οι ομιλητές γνωρίζουν για τους συγκεκριμένους ονοματικούς και ρηματικούς τύπους της γλώσσας-στόχου (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.6.).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Bevington, Gary Loyd. 1974. *Albanian Phonology*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

Memushaj, Rami. 2010. *Fonetika e Shqipes Standarde*. Tirana: Toena.

Nespor, Marina. 1999. *Φωνολογία*. Αθήνα: Πατάκης (τίτλος πρωτοτύπου: *Fonologia.* Bologna: Il Mulino, 1993. Προσαρμογή στην ελληνική γλώσσα: Α. Ράλλη & Μ. Nespor).

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Γλωσσάρι

Αηχοποίηση: Τροπή ενός ηχηρού φθόγγου σε άηχο

Άηχος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου οι φωνητικές χορδές δεν πάλλονται

Ανομοίωση: Φωνολογικός κανόνας που μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά δύο γειτονικών φθόγγων ώστε να τους καταστήσει περισσότερο ανόμοιους μεταξύ τους

Αποβολή: Διαδικασία που προκαλεί την παράλειψη τουλάχιστον ενός φθόγγου από μια λέξη ή φράση

Αφομοίωση: Φωνολογικός κανόνας που μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά δύο γειτονικών φθόγγων ώστε να τους καταστήσει περισσότερο όμοιους μεταξύ τους

Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (ΔΦΑ): Κοινό σύστημα συμβόλων για την περιγραφή των φθόγγων των γλωσσών

Επένθεση: Η εισαγωγή ενός ή περισσότερων φθόγγων σε κάποιο σημείο μιας λέξης

Ηχηροποίηση: Τροπή ενός άηχου φθόγγου σε ηχηρό

Ηχηρός: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου οι φωνητικές χορδές πάλλονται

Θέμα: Το λεξικό μόρφημα μιας λέξης στο οποίο προσκολλώνται κλιτικά και παραγωγικά μορφήματα

Κλειστός: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου η ροή του αέρα σταματά πλήρως για σύντομο διάστημα μέσα στη στοματική κοιλότητα

Κλιτικό μόρφημα: Μόρφημα που προσκολλάται σε ένα θέμα για να σχηματίσει τον κλιτό τύπο μιας λέξης

Μεταφωνία: Είδος φωνολογικής μεταβολής που λαμβάνει χώρα όταν ένα φωνήεν αλλάζει την ποιότητά του μέσα σε μια λέξη

Μόρφημα: Η μικρότερη μονάδα γλωσσικής σημασίας ή γραμματικής λειτουργίας

Μορφολογία: Κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά τη δομή και τον σχηματισμό των λέξεων

Μορφοφωνολογικός κανόνας: Κανόνας που προσδιορίζει την προφορά των μορφημάτων

Νοητική Γραμματική: Όρος που αναφέρεται στη γλωσσολογική θεωρία για την εσωτερικευμένη γραμματική που αναπαριστά την ασυνείδητη γνώση μιας γλώσσας

Ουρανικοποίηση: Άρθρωση κατά την οποία το μπροστινό μέρος της γλώσσας ανυψώνεται προς τον ουρανίσκο

Ουρανικός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από το μπροστινό μέρος της γλώσσας και τον ουρανίσκο
Παραγωγικό μόρφημα: Μόρφημα που προστίθεται σε ένα θέμα για να σχηματίσει ένα νέο θέμα ή μια νέα λέξη
Πρόσθιο φωνήεν: Φωνήεν κατά την άρθρωση του οποίου το κυρίως σώμα της γλώσσας βρίσκεται στο μπροστινό τμήμα της στοματικής κοιλότητας
Συμφωνικό σύμπλεγμα: Ακολουθία δύο ή περισσότερων συμφώνων που εμφανίζεται στην αρχή ή το τέλος της ίδιας συλλαβής
Συνάρθρωση: Η μεταβίβαση φωνητικών χαρακτηριστικών σε γειτνιάζοντα τεμάχια ώστε αυτά να καταστούν περισσότερο όμοια μεταξύ τους
Τεμάχιο: Ένας μεμονωμένος φθόγγος που απαντά σε μια γλώσσα
Τόπος/σημείο άρθρωσης: Το μέρος της φωνητικής οδού στο οποίο λαμβάνει χώρα η παρεμπόδιση του αέρα κατά την παραγωγή των περισσότερων συμφώνων
Τριβόμενος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου ο αέρας βγαίνει από ένα στενό πέρασμα στο στόμα
Τρόπος άρθρωσης: Ο τρόπος με τον οποίο το ρεύμα αέρα εμποδίζεται κατά τη διέλευσή του από τη φωνητική οδό
Υπερωικός: Φθόγγος του οποίου η παραγωγή γίνεται από το πίσω μέρος της γλώσσας και τη μαλακή υπερώα
Φώνημα: Αφηρημένη φθογγική μονάδα, η οποία αποτελεί το βασικό υλικό για το σχηματισμό των γλωσσικών μονάδων (π.χ. μόρφημα, λέξη, κ.λπ.). Συχνά αποτελεί μια αφαίρεση διαφόρων φθόγγων που παράγονται ως παραλλαγή αυτής της βασικής μονάδας σε διαφορετικά περιβάλλοντα
Φωνημική αναπαράσταση: Η φωνολογική αναπαράσταση λέξεων και προτάσεων πριν από την εφαρμογή φωνολογικών κανόνων
Φωνολογία: Ο κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά την κατανομή, συνδυαστικότητα και λειτουργία των φθόγγων στη γλώσσα
Φωνολογικός κανόνας: Κανόνας που εφαρμόζεται σε φωνημικές αναπαραστάσεις για την παραγωγή των φωνητικών τύπων (ή προφοράς) των λέξεων και φράσεων
Χασμωδία: Η διαδοχική ακολουθία τουλάχιστον δύο φωνηέντων μέσα σε μια λέξη ή στα όρια λέξεων

Φωνολογία: Συλλαβική και φωνοτακτική δομή

Καλομοίρα Νικολού

1. Συλλαβική δομή και φωνοτακτικοί περιορισμοί

Η *Φωνολογία* είναι ο κλάδος της Γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των τρόπων με τους οποίους (α) οι φθόγγοι της ομιλίας οργανώνονται σε συστήματα και σχήματα (π.χ. συλλαβές), (β) οι λέξεις μιας γλώσσας οργανώνονται μετρικά (π.χ. δυναμικός τόνος), και (γ) οι φράσεις εκφέρονται με συγκεκριμένα επιτονικά σχήματα (π.χ. μελωδία). Ο όρος φωνολογία μπορεί να αναφέρεται είτε στην αναπαράσταση των φθόγγων και των σχημάτων τους στη *Νοητική Γραμματική* του ομιλητή, είτε στη μελέτη των σχημάτων των φθόγγων σε μια γλώσσα ή γενικότερα στην ανθρώπινη γλώσσα. Πιο αναλυτικά, η φωνολογική γνώση για μια γλώσσα επιτρέπει στους ομιλητές της να παράγουν φθόγγους και να σχηματίζουν λέξεις και προτάσεις με σημασία, να αναγνωρίζουν αποκλίσεις ως ξενική «προφορά», να κρίνουν ποιοι φθόγγοι μπορούν να εμφανιστούν στην αρχή, στο ενδιάμεσο ή στο τέλος των λέξεων της γλώσσας τους. Επιπλέον, η γνώση αυτή παρέχει πληροφορίες για το αν και πού μπορούν να απαλείφουν φθόγγους, να προσθέτουν φθόγγους, ακόμα και να μετατρέπουν έναν φθόγγο σε κάποιον άλλο, πάντα σε συμφωνία με τα συγκεκριμένα σχήματα προφοράς που επιτρέπει η γλώσσα.

Η παρούσα έκθεση αποτελεί μια συνοπτική συγκριτική παρουσίαση του φωνολογικού συστήματος της Αλβανικής και της Ελληνικής. Πιο συγκεκριμένα, το δεύτερο μέρος της έκθεσης επικεντρώνεται στην περιγραφή της συλλαβικής δομής και των φωνοτακτικών περιορισμών που αφορούν τις δύο υπό εξέταση γλώσσες. Έχοντας ως βάση τη σύγκριση των συλλαβικών σχημάτων των δύο γλωσσών, εντοπίζονται και περιγράφονται δυσκολίες που αναμένεται να αντιμετωπίσουν οι μαθητές/-τριες στη φωνητική πραγμάτωση[1] των λέξεων της γλώσσας-στόχου εξαιτίας της παρεμβολής της μητρικής τους γλώσσας. Για μια αναλυτική εκδοχή της παρούσας έκθεσης ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Κεφ.2: Φωνολογία, Ενότητες 2.1-2.2..

Οι λέξεις συντίθενται από μία ή περισσότερες συλλαβές. Η *συλλαβή* είναι μια φωνολογική μονάδα που αποτελείται από ένα ή περισσότερα φωνήματα. Κάθε συλλαβή έχει έναν *πυρήνα*, ο οποίος είναι το υποχρεωτικό στοιχείο της και το μοναδικό που μπορεί να φέρει τον τόνο της λέξης. Ο πυρήνας είναι συνήθως φωνήεν στις περισσότερες γλώσσες, συμπεριλαμβανομένων της Ελληνικής και της Αλβανικής. Σε γλώσσες, όμως, όπως η Αγγλική και η Γερμανική, εκτός από το φωνήεν, τη θέση του πυρήνα μπορεί να καταλάβει και ένα υγρό /l, r/ ή έρρινο σύμφωνο /m, n/ που ονομάζεται *συλλαβικό* (βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.1.1.1.). Προαιρετικά, μπορεί να προηγούνται του πυρήνα ένα ή περισσότερα σύμφωνα που ονομάζονται συλλαβική *έμβαση* και να τον ακολουθούν ένα ή περισσότερα σύμφωνα που ονομάζονται *έξοδος*. Ο πυρήνας και η έξοδος ομαδοποιούνται περαιτέρω σε ένα υποσυλλαβικό συστατικό που ονομάζεται *ρίμα*. Οι συλλαβές που δεν έχουν σύμφωνο στην έξοδο ονομάζονται *ανοικτές* και αυτές που έχουν έξοδο ονομάζονται *κλειστές*, γιατί το σύμφωνο ή τα σύμφωνα που ακολουθούν μετά τον πυρήνα «κλείνουν» τη συλλαβή. Τα συστατικά που συγκροτούν τη

[1] Στα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται σε αυτήν την έκθεση, η φωνημική αναπαράσταση των λέξεων δίνεται μέσα σε πλάγιες γραμμές, / /, ενώ η φωνητική πραγμάτωσή τους εσωκλείεται σε αγκύλες, [ ]. Τα παραδείγματα είναι μεταγεγραμμένα σύμφωνα με τα σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου (ΔΦΑ).

συλλαβή οργανώνονται ιεραρχικά. Χρησιμοποιώντας το ελληνικό γράμμα σίγμα (σ) ως σύμβολο για τη φωνολογική μονάδα της συλλαβής, η ιεραρχική δομή των ελληνικών μονοσύλλαβων λέξεων *το* (ΣΦ/Σύμφωνο-Φωνήεν) και *πες* (ΣΦΣ/Σύμφωνο-Φωνήεν-Σύμφωνο) μπορεί να αναπαρασταθεί σχηματικά ως εξής:

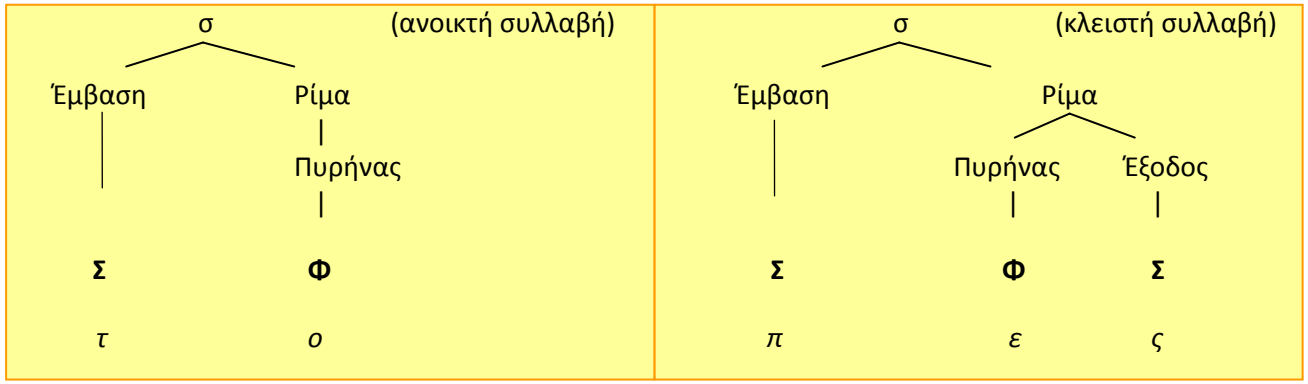

Η θέση της συλλαβικής έμβασης και εξόδου μπορεί να καταλαμβάνεται από περισσότερα του ενός σύμφωνα. Σε αυτή την περίπτωση, έχουμε μια *σύνθετη* έμβαση ή *σύνθετη* έξοδο. Δύο ή περισσότερα σύμφωνα που ανήκουν στην ίδια συλλαβική έμβαση ή έξοδο συγκροτούν ένα *συμφωνικό σύμπλεγμα*. Οι γλώσσες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το είδος των εμβάσεων και των εξόδων που επιτρέπουν. Έτσι, στην Αλβανική, όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω, οι σύνθετες έξοδοι είναι επιτρεπτές, ενώ στην Ελληνική απαγορεύονται, κυρίως στο τέλος της λέξης.

Η γνώση μας για τη φωνολογία μιας γλώσσας περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με το ποιες ακολουθίες φωνημάτων είναι επιτρεπτές και ποιες όχι σε μια συλλαβή και, κατ' επέκταση, σε μια λέξη. Για παράδειγμα, στην Ελληνική μια λέξη μπορεί να αρχίζει με την ακολουθία [kl], όπως στη λέξη *κλάμα*, αλλά δεν υπάρχει λέξη που να λήγει σε [kl]. Γι' αυτό ακριβώς ο τύπος */rakl/ δεν ακούγεται ως ελληνική λέξη. Παραβιάζει τους λεγόμενους *φωνοτακτικούς περιορισμούς* των φωνημάτων. Όλες οι γλώσσες θέτουν περιορισμούς για τις επιτρεπτές ακολουθίες των φωνημάτων τους, παρόλο που διαφορετικές γλώσσες έχουν και διαφορετικούς περιορισμούς. Η Ιαπωνική, για παράδειγμα, έχει διάφορους περιορισμούς ως προς το πώς πρέπει να αρχίζει μια συλλαβή, ένας εκ των οποίων είναι ότι δεν επιτρέπει συνδυασμούς συμφώνων, όπως /sp, br/. Αυτός ο περιορισμός, όμως, δεν έχει ισχύ σε μια γλώσσα όπως η Ελληνική, όπου συναντάμε αποδεκτές λέξεις που αρχίζουν με αυτούς τους συνδυασμούς, π.χ. ***σπ****άω,* ***μπρ****όκολο*, κτλ. Επίσης, οι φυσικοί ομιλητές της Ελληνικής γνωρίζουν ότι υπάρχουν λέξεις που αρχίζουν με τα συμφωνικά συμπλέγματα [tr] και [str], π.χ. *τρώω, στρατός*, ενώ αντίθετα δεν αρχίζουν με τις συμφωνικές ακολουθίες [tl], [vdj] ή [ʒvl]. Οι φυσικοί ομιλητές της Αλβανικής, από την άλλη, γνωρίζουν ότι υπάρχουν λέξεις που αρχίζουν τόσο με τα συμφωνικά συμπλέγματα [tr] και [str], όσο και με τα [vdj] ή [ʒvl]. Οι φωνοτακτικοί περιορισμοί έχουν ως βάση τους τη συλλαβή και όχι τη λέξη. Αυτό σημαίνει ότι μόνο με τα συμπλέγματα που μπορεί να αρχίσει μια συλλαβή μπορεί να αρχίσει και μια λέξη, και αντίστοιχα, μόνο το σύμπλεγμα που

μπορεί να βρεθεί στο τέλος μιας συλλαβής μπορεί να βρεθεί και στο τέλος μιας λέξης. Οι περιορισμοί αυτοί είναι, συνεπώς, άρρηκτα συνδεδεμένοι με τα αποδεκτά συλλαβικά σχήματα που συγκροτούν τις λέξεις μιας γλώσσας.

2. Συλλαβική δομή και φωνοτακτικοί περιορισμοί της Αλβανικής

Η Αλβανική παρουσιάζει πληθώρα συμφωνικών συμπλεγμάτων στην αρχή, στο ενδιάμεσο και στο τέλος των λέξεων. Σε γενικές γραμμές, η συλλαβική δομή της Αλβανικής είναι περισσότερη σύνθετη σε σχέση με αυτή της Ελληνικής, καθώς οι ακολουθίες συμφώνων σε θέση συλλαβικής έμβασης και εξόδου εμφανίζουν μεγάλη συνδυαστικότητα. Τα βασικότερα σημεία που χαρακτηρίζουν τα αποδεκτά συλλαβικά σχήματα της γλώσσας συνοψίζονται παρακάτω (για μια αναλυτική περιγραφή, βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητες 2.1.2.):

- Η γλώσσα διαθέτει στο σύστημά της τους τέσσερις βασικούς τύπους συλλαβών, όπως ΣΦ, Φ (δηλ. ανοικτές συλλαβές), ΣΦΣ και ΦΣ (δηλ. κλειστές συλλαβές). Αυτό που αξίζει να τονίσουμε είναι ότι πραγματώνονται συλλαβές που στερούνται συλλαβικής έμβασης, όπως ισχύει και στην Ελληνική, π.χ. elb ‘κριθάρι’.
- Διαθέτει συλλαβές με σύνθετη έμβαση ή/και με σύνθετη έξοδο.
- Η έμβαση της συλλαβής στην αρχή της λέξης είναι δυνατόν να περιλαμβάνει από ένα έως τέσσερα σύμφωνα.
- Η έξοδος της συλλαβής (στο τέλος της λέξης) περιλαμβάνει από ένα έως τρία σύμφωνα.
- Στην απλή έμβαση συλλαβής εμφανίζονται όλα τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Αλβανικής.
- Στην απλή έξοδο συλλαβής, σε αντίθεση με την Ελληνική, εμφανίζονται όλα τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Αλβανικής.

Οι συνδυασμοί των συμφώνων τα οποία απαρτίζουν τα συμφωνικά συμπλέγματα που καταλαμβάνουν θέση έμβασης ή/και εξόδου στην αρχή, εντός και στο τέλος της λέξης χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλία. Ανάλογα με τον αριθμό των συμφώνων που συμμετέχουν στα συμπλέγματα, τα τελευταία κατηγοριοποιούνται σε *διμελή* (δύο σύμφωνα)*, τριμελή* (τρία σύμφωνα) και *τετραμελή* (τέσσερα σύμφωνα).

☒ Τα *διμελή* συμφωνικά συμπλέγματα είναι ποικίλα στην Αλβανική και εμφανίζονται στη θέση της έμβασης, στην αρχή και εντός της λέξης, αλλά και σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης. Για παράδειγμα, στην αρχή της λέξης συνδυάζονται πολλά είδη συμφώνων, π.χ. κλειστά και υγρά τεμάχια, όπως /dɾ/ [dɾapəɾ] ‘δρεπάνι’, /kr/ [krək] ‘ξέχειλα’, [pl] /plakə/ ‘γριά’, κ.ά., αλλά όχι δύο διαδοχικά έρρινα, όπως */mn/ (για περισσότερα αποδεκτά και μη αποδεκτά διμελή συμπλέγματα και παραδείγματα στην αρχή και εντός της λέξης βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακες 8-18). Αρκετά είναι και τα αποδεκτά συμπλέγματα δύο συμφώνων στο τέλος της λέξης, π.χ. ο συνδυασμός έρρινου και κλειστού συμφώνου, όπως [nd] στη λέξη [lind] ‘γεννιέμαι’. Από την άλλη, μη επιτρεπόμενη ακολουθία φωνημάτων στο τέλος της λέξης συνιστά για παράδειγμα η */tɾ/ [(για περισσότερα αποδεκτά και μη αποδεκτά διμελή συμπλέγματα στο τέλος της λέξης βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακες 27-30).

☒ *Τριμελή* συμφωνικά συμπλέγματα πραγματώνονται στη θέση της έμβασης, στην αρχή και εντός της λέξης, αλλά και σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης. Για παράδειγμα, στην αρχή της λέξης εμφανίζονται συμπλέγματα όπως /zbɾ/ [zbɾaz] ‘αδειάζω’ (για περισσότερα τριμελή συμπλέγματα στην αρχή και

εντός της λέξης βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακες 19-26). Στο τέλος της λέξης, τη θέση συλλαβικής εξόδου καταλαμβάνουν συμπλέγματα τριών συμφώνων, όπως το /pʃt/ [kopʃt] 'κήπος' (για περισσότερα τριμελή συμπλέγματα στο τέλος της λέξης βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακας 31).
☒ Σε θέση έμβασης συλλαβής -μόνο στην αρχή της λέξης- πραγματώνονται επίσης ορισμένα *τετραμελή* συμφωνικά συμπλέγματα, π.χ. /zmbɾ/ [zmbɾaps] 'ακυρώνω' (για περισσότερα παραδείγματα βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακας 26).
Με βάση τα παραπάνω, το μέγιστο συλλαβικό σχήμα της Αλβανικής διαμορφώνεται ως εξής:

$$\underbrace{(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)(\Sigma_4)}_{\text{Έμβαση}}\ \mathbf{\Phi}\ \underbrace{(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)}_{\text{Έξοδος}}$$

☞ Σε μια μονοσύλλαβη λέξη επιτρέπονται μέχρι τέσσερα σύμφωνα στην αρχή της λέξης και μέχρι τρία σύμφωνα στο τέλος της λέξης

Στον ακόλουθο πίνακα περιγράφονται οι αποδεκτοί συνδυασμοί φωνημάτων σε τονισμένες μονοσύλλαβες λέξεις της γλώσσας (τα παραδείγματα αντλούνται από τον Γκίνη (1998), βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.1.2.):

Συλλαβικοί τύποι	*Φωνητική μεταγραφή*	*Ορθογραφία*	*Μετάφραση*
Φ $\Sigma_1\Sigma_2$	[elb]	elb	‘κριθάρι’
Φ $\Sigma_1\Sigma_2$ Σ_3	[elbθ]	elbth	‘κριθαράκι (στο μάτι)’
Σ **Φ** $\Sigma_1\Sigma_2$	[turɾp]	turp	‘ντροπή’
Σ **Φ** $\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$	[kopʃt]	kopsht	‘κήπος’
$\Sigma_1\Sigma_2$ **Φ**	[bɾi]	bri	‘κοντά/δίπλα’
$\Sigma_1\Sigma_2$ **Φ** Σ	[krək]	krrëk	‘ξέχειλα’
$\Sigma_1\Sigma_2$ **Φ** $\Sigma_1\Sigma_2$	[gremt^{ʃ}]	grremç	‘γάντζος’
$\Sigma_1\Sigma_2$ **Φ** $\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$	[zbaɾð t^{s}]	zbardhc	‘ξασπρισμένο’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$ **Φ**	[ʃtɾa . ti]	shtrati	‘το κρεβάτι’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$ **Φ Σ**	[skɬop]	skllop	‘λασπονέρι’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$ **Φ** $\Sigma_1\Sigma_2$	[skɾapθ]	skrapth	‘είδος φιδιού’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$ **Φ** $\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3$	[mbɾapʃt]	mbrapsht	‘ανάποδα’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\Sigma_4$ **Φ** Σ	[ʃndɾit]	shndrit	‘λαμποκοπώ’
$\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\Sigma_4$ **Φ** $\Sigma_1\Sigma_2$	[t^{ʃ}ndɾyʃk]	çndryshk	‘ξεσκουριάζω’

Πίνακας 1. Αποδεκτοί συνδυασμοί φωνημάτων σε τονισμένες μονοσύλλαβες λέξεις της Αλβανικής

3. Συλλαβική δομή και φωνοτακτικοί περιορισμοί της Ελληνικής

Η συλλαβική δομή της Ελληνικής είναι λιγότερη σύνθετη από την αντίστοιχη της Αλβανικής, καθώς οι επιτρεπτοί συνδυασμοί συμφώνων σε διάφορες συλλαβικές θέσεις είναι πιο περιορισμένοι. Τα βασικότερα σημεία που χαρακτηρίζουν τα αποδεκτά συλλαβικά σχήματα της γλώσσας συνοψίζονται παρακάτω (για μια αναλυτική περιγραφή, βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητες 2.1.3. και 2.2.3.):

- Η γλώσσα διαθέτει στο σύστημά της τους τέσσερις βασικούς τύπους συλλαβών, όπως ΣΦ, Φ (δηλ. ανοικτές συλλαβές), ΣΦΣ και ΦΣ (δηλ. κλειστές συλλαβές). Αξίζει να σημειωθεί ότι πραγματώνονται συλλαβές που στερούνται συλλαβικής έμβασης, π.χ. /**a**.kri/ [2] 'άκρη'.
- Είναι μια τυπική γλώσσα με ανοικτές συλλαβές (Σετάτος 1974: 22, μ.ά.), συνεπώς μια πολυσύλλαβη λέξη χωρίς ενδιάμεσα συμφωνικά συμπλέγματα χωρίζεται σε συλλαβές του τύπου ΣΦ.ΣΦ.ΣΦ.ΣΦ (π.χ. /ko.to.pu.lo/ 'κοτόπουλο').
- Διαθέτει συλλαβές με σύνθετη έμβαση αλλά όχι με σύνθετη έξοδο.
- Η έμβαση της συλλαβής στην αρχή της λέξης είναι δυνατόν να περιλαμβάνει από ένα έως τρία σύμφωνα.
- Στην απλή έμβαση συλλαβής εμφανίζονται όλα τα σύμφωνα του φθογγικού συστήματος της Ελληνικής.
- Η έξοδος της συλλαβής (εσωτερικά ή στο τέλος της λέξης) περιλαμβάνει ένα μόνο σύμφωνο.
- Η έξοδος της συλλαβής (στο τέλος της λέξης) περιλαμβάνει υποχρεωτικά ένα από τα δύο κορονιδικά σύμφωνα (n/s), όπως στις λέξεις *μαθητής* /maθitis/ και *καθήκον* /kaθikon/. Απαγορεύεται να καταλάβει αυτή τη συλλαβική θέση οποιοδήποτε άλλο σύμφωνο της Ελληνικής ή συνδυασμός συμφώνων (εξαιρούνται αρχαιοπρεπείς λέξεις με το σύμφωνο [r] στην τελική έξοδο συλλαβής, όπως η λέξη *ύδωρ* /iðor/ και δάνειες λέξεις ξένης προέλευσης όπως /tan*ks*/, /film/, /fast fud/, /art/ (βλ. Kappa 1995, μ.ά.).

Πέρα από τους αυστηρούς περιορισμούς που θέτει η γλώσσα για την πλήρωση της συλλαβικής εξόδου στη ληκτική θέση της λέξης, υπάρχουν περιορισμοί ως προς τον συνδυασμό των φωνημάτων που απαρτίζουν τα συμφωνικά συμπλέγματα:
☒ Τα *διμελή* συμφωνικά συμπλέγματα είναι ποικίλα στην Ελληνική και συνδυάζουν πολλά είδη συμφώνων, π.χ. κλειστά και υγρά τεμάχια, όπως [pl] *πλένω*, [kr] *κρόκος*, [tr] *τραπέζι*, κ.ά. Εμφανίζονται στη θέση της έμβασης, στην αρχή και εντός της λέξης. Αρκετά είναι και τα μη αποδεκτά συμπλέγματα δύο συμφώνων. Ενδεικτικά αναφέρονται τα *[zð], *[xm], *[gd], *[ðl], *[vn], κ.ά. (για περισσότερα αποδεκτά και μη αποδεκτά διμελή συμπλέγματα και παραδείγματα βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακες 32-40).
☒ *Τριμελή* συμφωνικά συμπλέγματα πραγματώνονται στη θέση της έμβασης, στην αρχή και εντός της λέξης, αλλά είναι πιο περιορισμένα από τα διμελή. Το πρώτο σύμφωνο στα συμπλέγματα που απαντούν στην αρχή της λέξης πρέπει να είναι το /s/, το οποίο συνδυάζεται κατά προτίμηση με κλειστά και

[2] Οι τελείες σηματοδοτούν τα όρια συλλαβών.

υγρά σύμφωνα, π.χ. [skl] [**skl**avos] ‘σκλάβος’, [str] [**str**atos], ‘στρατός’, κ.ά. (για περισσότερα αποδεκτά και μη αποδεκτά τριμελή συμπλέγματα και παραδείγματα βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακες 41-50).

☒ Σε θέση έμβασης συλλαβής -μόνο εντός της λέξης- πραγματώνονται επίσης ορισμένα περιθωριακά *τετραμελή* συμφωνικά συμπλέγματα, π.χ. [kstr] [e**kstr**atia] ‘εκστρατεία’ (για περισσότερα παραδείγματα βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακες 51-52).

Με βάση τα παραπάνω, το μέγιστο συλλαβικό σχήμα της Ελληνικής (στις εγγενείς λέξεις) διαμορφώνεται ως εξής:

$$\underbrace{(\Sigma_1)(\Sigma_2)(\Sigma_3)}_{\text{Έμβαση}}\ \mathbf{\Phi}\ \underbrace{(\Sigma)}_{\text{Έξοδος}}$$

☞ Επιτρέπονται μέχρι τρία σύμφωνα στην αρχή της λέξης και μόνο ένα σύμφωνο στο τέλος της λέξης (δεν περιλαμβάνονται οι δάνειες/ξένες λέξεις)

Ο ακόλουθος πίνακας συγκεντρώνει τους αποδεκτούς συλλαβότυπους στις εγγενείς λέξεις της Ελληνικής (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.1.3.):

Συλλαβικοί τύποι	*Φωνητική μεταγραφή*	*Ορθογραφία*
Φ	[**a.**pi.li]	απειλή
ΦΣ	[as]	ας
ΣΦ	[ne]	ναι
Σ **Φ** Σ	[fos]	φως
$Σ_1Σ_2$ **Φ**	[**tre**.xo] [a.**kri**]	τρέχω άκρη
$Σ_1Σ_2$ **Φ** Σ	[xtes] [**stel**.no]	χτες στέλνω
$Σ_1Σ_2Σ_3$ **Φ**	[**skni**.pa] [a.**stro**]	σκνίπα άστρο
$Σ_1Σ_2Σ_3$ **Φ Σ**	[**strɨ**.gla] [a.**spros**]	στρίγγλα άσπρος

Πίνακας 2. Αποδεκτοί συλλαβότυποι στις εγγενείς λέξεις της Ελληνικής

4. Συγκριτική παρουσίαση της συλλαβικής δομής και των φωνοτακτικών περιορισμών των δύο γλωσσών και ανάδειξη πιθανών προβλημάτων κατά τη διδασκαλία

- *Τα συμφωνικά συμπλέγματα είναι περισσότερα και συνθετότερα στην Αλβανική απ' ότι στην Ελληνική*

Σε επίπεδο σύγκρισης των συλλαβικών σχημάτων των δύο γλωσσών, η βασική παρατήρηση είναι ότι η συλλαβική δομή είναι περισσότερο σύνθετη στα αλβανικά απ' ότι στα ελληνικά. Στην Αλβανική απαντούν περισσότεροι συνδυασμοί συμφώνων στα διμελή συμπλέγματα αλλά και πληθώρα φθογγικών σχημάτων στα τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα. Η παρουσία τετραμελών συμπλεγμάτων στην αρχή και εντός της λέξης ενισχύει επιπλέον τη συλλαβική συνθετότητα της Αλβανικής. Από την άλλη, στην Ελληνική οι φωνοτακτικοί περιορισμοί είναι πιο αυστηροί σε ό,τι αφορά όχι μόνο τους επιτρεπτούς συνδυασμούς συμφώνων αλλά και τη θέση που καταλαμβάνουν οι τελευταίοι μέσα στη συλλαβή και τη λέξη. Χαρακτηριστικό είναι, όπως αναφέραμε παραπάνω, το γεγονός ότι στο τέλος της λέξης η Ελληνική δεν επιτρέπει σύνθετες εξόδους, όπως επιτρέπει η Αλβανική. Η διαφορά στα συλλαβικά σχήματα των δύο γλωσσών ενδέχεται να επηρεάσει περισσότερο τους ελληνόφωνους, κυρίως σε ό,τι αφορά τη σωστή πραγμάτωση των τριμελών και τετραμελών συμπλεγμάτων της υπό εκμάθηση γλώσσας. Οι αλβανόφωνοι, από την άλλη πλευρά, δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερη δυσκολία στην πραγμάτωση των αντίστοιχων πολυμελών συμπλεγμάτων της Ελληνικής, γιατί στην Αλβανική απαντούν συμπλέγματα με πολυπλοκότερους συνδυασμούς συμφώνων. Όσον αφορά τα συμπλέγματα δύο συμφώνων, ο βαθμός δυσκολίας στην πραγμάτωσή τους εξαρτάται από την τεμαχιακή τους σύνθεση, από το αν δηλαδή και τα δύο μέλη είναι «κοινοί» φθόγγοι στις δύο γλώσσες ή αν ένα από τα δύο τεμάχια είναι «άγνωστος» φθόγγος ή, τέλος, από το αν ο συνδυασμός των δύο φθόγγων είναι επιτρεπτός ή όχι σε κάθε γλώσσα.

- *Η Ελληνική διαθέτει συμφωνικά συμπλέγματα με φθόγγους που δεν απαντούν στην Αλβανική*

Όσον αφορά τα διμελή συμφωνικά συμπλέγματα της Ελληνικής που αποτελούνται από φθόγγους που δεν απαντώνται στην Αλβανική, π.χ. /xn, ɣn, xr/, προβλέπεται ότι θα εκφέρονται με αντικατάσταση των φθόγγων που απουσιάζουν από την Αλβανική, δηλ. των υπερωικών [x, ɣ] από τους αρθρωτικά συγγενέστερους [k, g]. Έτσι λέξεις όπως *χρώμα* [xroma] και *γνώμη* [ɣnomi] αναμένεται να προφέρονται ως *[**kr**oma] και *[**gn**omi] (ορθογραφικά θα αποδίδονταν ως **κρώμα* και **γκνώμη* αντίστοιχα).

- *Η Αλβανική διαθέτει συμφωνικά συμπλέγματα με φθόγγους που δεν απαντούν στην Ελληνική*

Σε αρκετά συμπλέγματα λέξεων της Αλβανικής εμφανίζεται ως δεύτερο μέλος το υπερωικοποιημένο σύμφωνο /ɫ/ που δεν ανήκει στα φωνήματα της Ελληνικής, αλλά απαντά στα βόρεια ιδιώματα (βλ. επίσης Κεφ.1: Φωνητική, υποενότητα 1.4.2.3.). Πρόκειται για φθόγγο συγγενή του πλευρικού προσεγγιστικού /l/ αλλά, σε αντίθεση με την Ελληνική όπου αποτελεί μια διαλεκτική παραλλαγή του, στην Αλβανική συνιστά φθόγγο με φωνηματική αξία, καθώς διαφοροποιεί τη σημασία των λέξεων, π.χ. /vɫ/ *vllajë* /vɫajə/ 'παρτέρι' ενώ /vl/ *vlerë* [vlɾə] 'αξία'. Οι ελληνόφωνοι δυσκολεύονται να κατακτήσουν αυτή τη διάκριση και συχνά ταυτίζουν τους δύο φθόγγους, με αποτέλεσμα να πραγματώνουν σε όλα τα περιβάλλοντα το /l/. Η ταύτιση αυτή, ωστόσο,

συχνά οδηγεί σε λανθασμένη παραγωγή λέξεων. Από την άλλη πλευρά, οι αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική δυσκολεύονται να αποφύγουν τη χρήση του αλβανικού φθόγγου /ɫ/, με αποτέλεσμα να το χρησιμοποιούν αντί του /l/ σε κάποια συμπλέγματα, π.χ. [vɫepo] *βλέπω*. Το συγκεκριμένο λάθος, αν και δίνει την αίσθηση της ξενικής προφοράς, δεν προκαλεί σημαντικό πρόβλημα στην επικοινωνία με τους φυσικούς ομιλητές της Ελληνικής, καθώς δεν αλλάζει τη σημασία των λέξεων.

- *Η Ελληνική διαθέτει συμφωνικά συμπλέγματα που δεν επιτρέπονται στην Αλβανική*

Ενώ οι έρρινοι φθόγγοι /m/ και /n/ αποτελούν φωνήματα της Αλβανικής, ο συνδυασμός των δύο, δηλαδή /mn/, σε θέση συλλαβικής έμβασης στην αρχή της λέξης δεν είναι αποδεκτός. Αυτό σημαίνει ότι οι αλβανόφωνοι ομιλητές αναμένεται να δυσκολευτούν στη φωνητική πραγμάτωση λέξεων όπως *μνήμη* [mnimi], *μνημείο* [mnimio], κτλ. Εξίσου προβληματικό για τους αλβανόφωνους προβλέπεται να είναι και το σύμπλεγμα του κλειστού φθόγγου [p] με τον έρρινο [n], που ενώ απαντά σε αρκτική θέση λέξεων στην Ελληνική, π.χ. *πνεύμα* [pnevma], *πνοή* [pnoi], κτλ., στην Αλβανική δεν επιτρέπεται στο ίδιο φωνολογικό περιβάλλον (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, Παράρτημα, πίνακας 9). Σε μια προσπάθεια απλοποίησης αυτών των διμελών συμπλεγμάτων από την πλευρά των ομιλητών, προβλέπεται ότι θα πραγματωθούν μέσω της επένθεσης φωνηεντικού φθόγγου ή της αποβολής ενός εκ των δύο συμφώνων. Πιο πιθανή ως «διορθωτική» διαδικασία θεωρούμε εκείνη της επένθεσης, γιατί αποτελεί έναν μηχανισμό που εφαρμόζεται στη μητρική γλώσσα των ομιλητών προκειμένου να αποκατασταθούν δομές με μη αποδεκτά συλλαβικά συμπλέγματα (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.3.2.3). Σε αυτή την περίπτωση, το παρεμβαλλόμενο «διορθωτικό» φωνήεν είναι το /ə/.

- *Η Αλβανική διαθέτει τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα στην αρχή της λέξης που δεν απαντούν στην Ελληνική*

Τα τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα που εμφανίζονται στην αρχή της λέξης και ειδικά εκείνα των οποίων ο αρκτικός φθόγγος δεν είναι το συριστικό /s/, δηλαδή συμπλέγματα του τύπου [έρρινο + κλειστό + υγρό], π.χ. τα /ndɾ/, /ŋgɾ/, /mbɾ/ και /mbl/, προβλέπουμε ότι θα απλοποιούνται από τους ελληνόφωνους μέσω της αποβολής ενός εκ των συμφώνων του συμπλέγματος. Στα παραπάνω συμπλέγματα θεωρούμε περισσότερο πιθανή την αποβολή των έρρινων φθόγγων /n/ και /m/ και τη λανθασμένη πραγμάτωσή τους ως διμελή, δηλ. */dɾ/, */gɾ/, */bɾ/ και */bl/. Το γεγονός ότι τα τελευταία τρία συμπλέγματα συμπίπτουν με αποδεκτούς συνδυασμούς συμφώνων στην αρχή των λέξεων της μητρικής γλώσσας ενισχύει αυτή τη γλωσσική επιλογή των ελληνόφωνων.

- *Η Αλβανική διαθέτει τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα στην αρχή της λέξης ενώ η Ελληνική όχι*

Οι ελληνόφωνοι είναι πολύ πιθανό να αντιμετωπίσουν δυσκολία στην προφορά λέξεων που δε συμμορφώνονται με το συλλαβικό σχήμα της γλώσσας, όπως στην περίπτωση εκείνων που αρχίζουν με τετραμελές συμφωνικό σύμπλεγμα, π.χ. /zmbɾ/, /tʃmbɾ/. Η πραγμάτωση των συγκεκριμένων συμπλεγμάτων αναμένεται να συνοδεύεται από κάποιες διορθωτικές παρεμβάσεις από την πλευρά των ομιλητών, όπως η επένθεση φωνήεντος μεταξύ των συμφώνων ή η απαλοιφή ενός ή και δύο συμφώνων. Οι διορθωτικοί αυτοί μηχανισμοί αρθρωτικά διευκολύνουν τους ελληνόφωνους να εκφωνήσουν

τους δυσπρόφερτους συνδυασμούς συμφώνων, αλλά αντιληπτικά δυσχεραίνουν την αποτελεσματική επικοινωνία με τους φυσικούς ομιλητές της Αλβανικής, καθώς ενδέχεται να προκύψουν διαφορετικές λέξεις από τις επιδιωκόμενες.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Γκίνης, Νικόλαος. 1998. *Αλβανο-Ελληνικό Λεξικό*. [Fjalor Shqip-Greqisht] Επιμέλεια: Γιώργος Καψάλης. Ιωάννινα: Έκδοση Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
Kappa, Ioanna. 1995. *Silbenphonologie im Deutschen und Neugriechischen.* Doctoral Dissertation. Universität Salzburg.
Memushaj, Rami. 2010. *Fonetika e Shqipes Standarde*. Tirana: Toena.
Σετάτος, Μιχάλης. 1974. *Φωνολογία της Κοινής Νεοελληνικής.* Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Γλωσσάρι

Ανοιχτή συλλαβή: Είδος συλλαβής ο πυρήνας της οποίας δεν ακολουθείται από άλλο σύμφωνο (π.χ. ΣΦ)
Αποβολή: Διαδικασία που προκαλεί την παράλειψη τουλάχιστον ενός φθόγγου από μια λέξη ή φράση
Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (ΔΦΑ): Κοινό σύστημα συμβόλων για την περιγραφή των φθόγγων των γλωσσών
Έμβαση: Ένα ή περισσότερα φωνήματα που προηγούνται του πυρήνα της συλλαβής
Έξοδος: Ένα ή περισσότερα φωνήματα που ακολουθούν τον πυρήνα της συλλαβής
Επένθεση: Η εισαγωγή ενός ή περισσότερων φθόγγων σε κάποιο σημείο μιας λέξης
Έρρινος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου ο αέρας εξέρχεται από τη μύτη
Κλειστή συλλαβή: Είδος συλλαβής ο πυρήνας της οποίας ακολουθείται από ένα ή περισσότερα σύμφωνα (π.χ. ΣΦΣ)
Κλειστός φθόγγος: Φθόγγος κατά την παραγωγή του οποίου η ροή του αέρα σταματά πλήρως για σύντομο διάστημα μέσα στη στοματική κοιλότητα
Νοητική Γραμματική: Όρος που αναφέρεται στη γλωσσολογική θεωρία για την εσωτερικευμένη γραμματική που αναπαριστά την ασυνείδητη γνώση μιας γλώσσας
Πυρήνας: Το τμήμα της συλλαβής το οποίο διαθέτει τη μεγαλύτερη ακουστική ενέργεια (συνήθως είναι φωνήεν)
Ρίμα: Ο πυρήνας και η έξοδος μιας συλλαβής
Συλλαβή: Φωνολογική μονάδα που αποτελείται από μια έμβαση (προαιρετικά), έναν πυρήνα (υποχρεωτικά) και μια έξοδο (προαιρετικά)
Συλλαβικός: Φωνητικό χαρακτηριστικό ενός φθόγγου που μπορεί να συνιστά τον πυρήνα μιας συλλαβής
Συμφωνικό σύμπλεγμα: Ακολουθία δύο ή περισσότερων συμφώνων που εμφανίζεται στην αρχή ή το τέλος της ίδιας συλλαβής
Τεμάχιο: Ένας μεμονωμένος φθόγγος που απαντά σε μια γλώσσα
Υγρός: Γενικός όρος που καλύπτει τους πλευρικούς φθόγγους (π.χ. /l/) και τους διάφορους παλλόμενους φθόγγους (π.χ. /r/)
Φώνημα: Αφηρημένη φθογγική μονάδα, η οποία αποτελεί το βασικό υλικό για το σχηματισμό των γλωσσικών μονάδων (π.χ. μόρφημα, λέξη, κ.λπ.). Συχνά αποτελεί μια αφαίρεση διαφόρων φθόγγων που παράγονται ως παραλλαγή αυτής της βασικής μονάδας σε διαφορετικά περιβάλλοντα
Φωνημική αναπαράσταση: Η φωνολογική αναπαράσταση λέξεων και προτάσεων πριν από την εφαρμογή φωνολογικών κανόνων
Φωνολογία: Ο κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά την κατανομή, συνδυαστικότητα και λειτουργία των φθόγγων στη γλώσσα

Φωνοτακτικοί περιορισμοί: Κανόνες που ορίζουν τις επιτρεπτές ακολουθίες φωνημάτων

Φωνολογία: Τονισμός

Καλομοίρα Νικολού

1. Τονισμός

Η *Φωνολογία* είναι ο κλάδος της Γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των τρόπων με τους οποίους (α) οι φθόγγοι της ομιλίας οργανώνονται σε συστήματα και σχήματα (π.χ. συλλαβές), (β) οι λέξεις μιας γλώσσας οργανώνονται μετρικά (π.χ. δυναμικός τόνος), και (γ) οι φράσεις εκφέρονται με συγκεκριμένα επιτονικά σχήματα (π.χ. μελωδία). Ο όρος φωνολογία μπορεί να αναφέρεται είτε στην αναπαράσταση των φθόγγων και των σχημάτων τους στη *Νοητική Γραμματική* του ομιλητή, είτε στη μελέτη των σχημάτων των φθόγγων σε μια γλώσσα ή γενικότερα στην ανθρώπινη γλώσσα. Πιο αναλυτικά, η φωνολογική γνώση για μια γλώσσα επιτρέπει στους ομιλητές της να παράγουν φθόγγους και να σχηματίζουν λέξεις και προτάσεις με σημασία, να αναγνωρίζουν αποκλίσεις ως ξενική «προφορά», να κρίνουν ποιοι φθόγγοι μπορούν να εμφανιστούν στην αρχή, στο ενδιάμεσο ή στο τέλος των λέξεων της γλώσσας τους. Επιπλέον, η γνώση αυτή παρέχει πληροφορίες για το αν και πού μπορούν να απαλείφουν φθόγγους, να προσθέτουν φθόγγους, ακόμα και να μετατρέπουν έναν φθόγγο σε κάποιον άλλο, πάντα σε συμφωνία με τα συγκεκριμένα σχήματα προφοράς που επιτρέπει η γλώσσα.

Η παρούσα έκθεση αποτελεί μια συνοπτική συγκριτική παρουσίαση του φωνολογικού συστήματος της Αλβανικής και της Ελληνικής. Πιο συγκεκριμένα, το τρίτο και τελευταίο μέρος της έκθεσης επικεντρώνεται στην περιγραφή του τονικού συστήματος των δύο υπό εξέταση γλωσσών. Έχοντας ως βάση τη σύγκριση των τονικών σχημάτων των δύο γλωσσών, εντοπίζονται και περιγράφονται δυσκολίες που αναμένεται να αντιμετωπίσουν οι μαθητές/-τριες στη φωνητική πραγμάτωση[1] των λέξεων της γλώσσας-στόχου εξαιτίας της παρεμβολής της μητρικής τους γλώσσας. Για μια αναλυτική εκδοχή της παρούσας έκθεσης ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Κεφ.2: Φωνολογία, Ενότητα 2.4.

Τα φωνήεντα και τα σύμφωνα μπορούμε να τα δούμε σαν τα *τεμάχια* από τα οποία συντίθεται η ομιλία. Μαζί σχηματίζουν συλλαβές οι οποίες συνθέτουν μεγαλύτερες μονάδες λόγου, όπως οι λέξεις και οι φράσεις. Πάνω στις συλλαβές τίθενται και άλλα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ομιλίας, γνωστά ως *υπερτεμαχιακά* ή *προσωδιακά*. Αυτά τα χαρακτηριστικά περιλαμβάνουν τον δυναμικό και τον μελωδικό τόνο. Για να παραγάγουμε μια τονισμένη συλλαβή μπορούμε να την προφέρουμε με μεγαλύτερη ένταση (εκπνέοντας περισσότερο αέρα κατά τη συγκεκριμένη συλλαβή) ή πιο μελωδικά (αλλάζοντας τη συχνότητα με την οποία πάλλονται οι φωνητικές χορδές) σε σχέση με τις υπόλοιπες. Ο διαφορετικός τρόπος πραγμάτωσης της τονισμένης συλλαβής εξαρτάται από το είδος της γλώσσας (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.4.1.). Υπάρχουν γλώσσες, όπως η Ελληνική, η Αλβανική, η Αγγλική, κ.ά., οι οποίες έχουν *δυναμικό τονισμό* (stress). Σε αυτές τις γλώσσες, η τονισμένη συλλαβή προφέρεται κυρίως με μεγαλύτερη *ένταση* από τις υπόλοιπες συλλαβές της λέξης (επιπλέον ξεχωρίζει ως προς τη *διάρκεια* και το *τονικό ύψος*, βλ. Arvaniti 1991). Υπάρχουν όμως και γλώσσες με

[1] Στα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται σε αυτήν την έκθεση, η φωνημική αναπαράσταση των λέξεων δίνεται μέσα σε πλάγιες γραμμές, / /, ενώ η φωνητική πραγμάτωσή τους εσωκλείεται σε αγκύλες, [ ]. Τα παραδείγματα είναι μεταγεγραμμένα σύμφωνα με τα σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου (ΔΦΑ).

μελωδικό/μουσικό τονισμό, όπως είναι διάφορες αφρικανικές γλώσσες της οικογένειας Bantu, η Κινεζική, κτλ. Σε αυτές τις γλώσσες, οι τονισμένες συλλαβές διακρίνονται από τις άτονες με βάση το τονικό ύψος, δηλαδή τη συχνότητα με την οποία πάλλονται οι φωνητικές χορδές. Χαρακτηριστικό τους είναι ότι το τονικό ύψος έχει διαφοροποιητική λειτουργία, δηλαδή μπορεί να αλλάξει τη σημασία της λέξης. Για παράδειγμα, στην Κινεζική η λέξη *yau* προφερόμενη με υψηλό τονικό ύψος (δηλαδή με τις φωνητικές χορδές να ανοιγοκλείνουν πολλές φορές το δευτερόλεπτο), σημαίνει 'στεναχώρια'. Η ίδια λέξη προφερόμενη με χαμηλό τόνο (δηλαδή με τις φωνητικές χορδές να πάλλονται λιγότερες φορές το δευτερόλεπτο) αποκτά τη σημασία 'πάλι'. Σε γενικές γραμμές οι ομιλητές μιας γλώσσας γνωρίζουν ποια συλλαβή φέρει τον τόνο και ποιες συλλαβές είναι άτονες μέσα σε μια λέξη. Η πληροφορία αυτή αποτελεί μέρος της γνώσης τους για τη γλώσσα. Έτσι, οι φυσικοί ομιλητές της Ελληνικής γνωρίζουν ότι η τελευταία συλλαβή της λέξης *φορτηγό* και η πρώτη της λέξης *πρόσωπο* είναι τονισμένες. Δεδομένου ότι η Ελληνική και η Αλβανική παρουσιάζουν κοινό τρόπο πραγμάτωσης των τονισμένων συλλαβών, με τον όρο *τόνο* σε αυτήν την έκθεση θα αναφερόμαστε στο δυναμικό τονισμό και στα φωνολογικά χαρακτηριστικά που τον συνοδεύουν.

Μια δεύτερη ταξινόμηση των γλωσσών αφορά το διαχωρισμό τους σε συστήματα με *σταθερό τονισμό* (fixed stress systems) και σε συστήματα με *ελεύθερο τονισμό* (free stress systems) ανάλογα με τη θέση του τόνου (βλ. Ρεβυθιάδου & Τζακώστα 2007). Στα συστήματα με σταθερό τονισμό η θέση του τόνου καθορίζεται αποκλειστικά από αμιγώς φωνολογικά κριτήρια, όπως για παράδειγμα, η δομή της συλλαβής που διεκδικεί τον τόνο (π.χ. αν είναι ανοιχτή (ΣΦ/σύμφωνο-φωνήεν) ή κλειστή (ΣΦΣ/σύμφωνο-φωνήεν-σύμφωνο)). Σε κάποιες αραβικές διαλέκτους μια συλλαβή που είναι κλειστή ή μια συλλαβή που περιλαμβάνει μακρό φωνήεν έχει περισσότερες πιθανότητες να διεκδικήσει τον τόνο από μια συλλαβή που δε διαθέτει αυτά τα χαρακτηριστικά. Η θέση του τόνου, επομένως, σε αυτές τις γλώσσες είναι σε μεγάλο βαθμό προβλέψιμη από τα φωνολογικά χαρακτηριστικά της λέξης. Η Αλβανική ανήκει, επίσης, σε αυτήν την κατηγορία τονικών συστημάτων. Αντίθετα, στα συστήματα ελεύθερου τονισμού, η θέση του τόνου είναι σχετικά ελεύθερη, με την έννοια ότι δεν επηρεάζεται μόνο από φωνολογικούς παράγοντες αλλά καθορίζεται από πληροφορίες μορφολογικού τύπου. Μια ιδιαίτερη κατηγορία συστημάτων με ελεύθερο τονισμό είναι τα συστήματα με *λεξικό τόνο* (lexical accent systems) (βλ. Revithiadou 1999), στα οποία ανήκει η Ελληνική. Σε αυτά τα συστήματα, η απόδοση του τόνου σχετίζεται με τις τονικές πληροφορίες που φέρει κάθε μόρφημα. Με άλλα λόγια, διάφορα μορφήματα (θέματα και καταλήξεις) δύναται να φέρουν ένα εγγενές τονικό χαρακτηριστικό, τον *λεξικό τόνο*. Πρόκειται για πληροφορία που εκφράζει την επιθυμία του συγκεκριμένου μορφήματος να διεκδικήσει τον τόνο σε σχέση με τα υπόλοιπα μορφήματα της λέξης. Ο κανόνας που καθορίζει το πώς θα τονιστούν οι λέξεις εξαρτάται από το αν σε μια λέξη υπάρχουν μορφήματα με εγγενείς τονικές ιδιότητες που διεκδικούν τον τόνο ή όχι. Σε περίπτωση που περισσότερα από ένα μορφήματα με λεξικό τόνο συναντώνται σε μια λέξη, τότε ο κύριος τόνος καθορίζεται, όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω, από τη μορφολογία.

2. Τονισμός της Αλβανικής

Η Αλβανική ανήκει στα συστήματα με σταθερό τονισμό, ο οποίος καθορίζεται βάσει φωνολογικών παραμέτρων. Πιο συγκεκριμένα, η ακριβής θέση του τόνου καθορίζεται τόσο από την ποιότητα των φωνηέντων (κεντρικό ή χαμηλό) στις δύο ληκτικές συλλαβές όσο και από τη δομή της ληκτικής συλλαβής (ανοιχτή ή κλειστή) (βλ. Trommer & Grimm (2004)). Τα βασικότερα σημεία που χαρακτηρίζουν τα τονικά σχήματα των λέξεων της Αλβανικής συνοψίζονται παρακάτω (για μια αναλυτική περιγραφή, βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.4.2.):

- Ο τόνος στην Αλβανική περιορίζεται στις ληκτικές[2] συλλαβές της λέξης, στην τελευταία (λήγουσα), π.χ. re.zul.**tát** 'αποτέλεσμα' και την προτελευταία συλλαβή (παραλήγουσα), π.χ. **á**.fër 'κοντά'.

- Ο τόνος είναι κατά κύριο λόγο στη λήγουσα, π.χ. ar.mîk 'εχθρός', për.pa.rîm 'πρόοδος', qer.shî 'κεράσι', ενώ πραγματώνεται στην παραλήγουσα μόνο όταν αυτή (α) είναι κλειστή συλλαβή και περιλαμβάνει το κεντρικό μεσαίο φωνήεν /ë/, π.χ. **ën**.dje 'ευχαρίστηση' ή (β) είναι ανοιχτή συλλαβή με τα φωνήεντα /e, o, ë/, π.χ. **né**.to 'καθαρός'. Με πιο απλά λόγια, ο κανόνας τονισμού[3] της Αλβανικής μπορεί να διατυπωθεί ως εξής (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.4.2.):

> ☞ Τόνισε την παραλήγουσα μόνο όταν αυτή (α) είναι κλειστή συλλαβή με το φωνήεν /ë/ ή (β) είναι ανοιχτή συλλαβή με τα φωνήεντα /e, o, ë/. Ειδάλλως, τόνισε τη λήγουσα.

- Ο τόνος μένει αμετακίνητος στις περισσότερες λέξεις/θέματα όταν προστίθενται σε αυτές κλιτικές καταλήξεις, π.χ. **bá**.bo 'μαμμή' / **bá**.bo-n 'τη μαμμή' / **bá.**bo.-ja 'η μαμμή'. Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι ο τόνος στους διαφορετικούς κλιτούς τύπους των λέξεων παραμένει στην ίδια συλλαβή, φαινόμενο γνωστό ως *στηλοειδής* τονισμός. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εναλλαγή του τόνου, όπως π.χ. στο 'bábon' (παραλήγουσα) και 'báboja' (προπαραλήγουσα), οφείλεται στην αύξηση του αριθμού των συλλαβών της κατάληξης και όχι σε μετακίνηση του τόνου.

- Ο τόνος μπορεί να διαφοροποιήσει δύο λέξεις στην Αλβανική, όπως συμβαίνει και στην Ελληνική, π.χ. /móri/ 'πήρε' ενώ /morî/ 'πλήθος' (Γκίνης 1993).

[2] Ο τόνος στην προπαραλήγουσα επιτρέπεται αλλά αποτελεί ένα πιο σπάνιο τονικό σχήμα της γλώσσας.

[3] Σύμφωνα με τους Trommer & Grimm (2004) υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις στο γενικό σύστημα τονισμού αλλά αυτές αφορούν ένα μικρό τμήμα του λεξιλογίου.

3. Τονισμός της Ελληνικής

Η Ελληνική ανήκει στα συστήματα ελεύθερου τονισμού και, πιο συγκεκριμένα, στα *συστήματα λεξικού τονισμού* (Revithiadou 1999). Τα βασικότερα σημεία που χαρακτηρίζουν τα τονικά σχήματα των λέξεων της ελληνικής γλώσσας συνοψίζονται παρακάτω (για μια αναλυτική περιγραφή, βλ. Κεφ.2: Φωνολογία, ενότητα 2.4.3.):

- Η θέση του τόνου είναι σχετικά ελεύθερη υπό την έννοια ότι ο μόνος περιορισμός που επιβάλλεται είναι ότι ο τόνος μπορεί να βρίσκεται σε οποιαδήποτε από τις τρεις τελευταίες συλλαβές της λέξης (*νόμος της τρισυλλαβίας*).
- Κεντρικό ρόλο στον καθορισμό του τονισμού έχει η μορφολογική δομή της λέξης και όχι αμιγώς φωνολογικά κριτήρια όπως η ποιότητα των φωνηέντων και η συλλαβική δομή. Αυτό σημαίνει ότι τα μορφήματα που συνθέτουν τις λέξεις είναι εξοπλισμένα με τονικές πληροφορίες. Πιο συγκεκριμένα, τα μορφήματα δύναται να φέρουν εγγενείς τονικές ιδιότητες που εκφράζονται με *λεξικούς τόνους*. Τα μορφήματα που είναι φορείς λεξικού τόνου διεκδικούν τη θέση του τόνου μέσα στη λέξη και μπορεί να είναι *θέματα* και *κλιτικές* ή *παραγωγικές καταλήξεις*. Για παράδειγμα, στη λέξη *σταφίδα*, το θέμα *σταφίδ-* φέρει έναν λεξικό τόνο, ο οποίος μετά τον μορφολογικό σχηματισμό της λέξης, καθορίζει τη θέση του τόνου στην παραλήγουσα.
- Όταν σε μια λέξη συναντώνται δύο ή περισσότερα μορφήματα με λεξικό τόνο, ο τόνος φέρεται από το μόρφημα που κατέχει θέση *κεφαλής* μέσα στη λέξη. Το συστατικό αυτό είναι το θέμα για τις κλιτές λέξεις και η παραγωγική κατάληξη για τις παράγωγες λέξεις. Για παράδειγμα, στη λέξη *σταφίδων* τόσο το θέμα *σταφίδ-* όσο και η κλιτική κατάληξη της γενικής πληθυντικού *-ων* είναι φορείς λεξικών τόνων, αλλά ο τόνος του θέματος υπερισχύει έναντι της κλιτικής κατάληξης. Αντίστοιχα, στη λέξη *σταφιδούλα* ο τόνος του θέματος *σταφίδ-* υποχωρεί μπροστά σε ένα παραγωγικό μόρφημα με εγγενείς τονικές ιδιότητες, όπως είναι η παραγωγική κατάληξη *-ούλ(α)*, γιατί αυτή είναι η κεφαλή της λέξης (βλ. επίσης Κεφ.2: Φωνολογία, υποενότητα 2.4.3.).
- Όταν σε μια λέξη δεν υπάρχει μόρφημα με εγγενές τονικό σημάδι, ο τόνος φέρεται από την προπαραλήγουσα, για παράδειγμα τα ουδέτερα τρισύλλαβα ουσιαστικά σε *-ος*, π.χ. *μέγεθος,* κ.ά., δεν έχουν λεξικό τόνο με αποτέλεσμα να τονίζονται στην προπαραλήγουσα. Με βάση τα παραπάνω, ο αλγόριθμος τονισμού της Ελληνικής διαμορφώνεται ως εξής (βλ. επίσης Ρεβυθιάδου & Τζακώστα 2007):

☞ Ο λεξικός τόνος της κεφαλής υπερισχύει· αν η κεφαλή δε φέρει λεξικό τόνο, τότε ο λεξικός τόνος της μη κεφαλής τονίζεται, ειδάλλως ο κύριος τόνος της λέξης είναι στην προπαραλήγουσα.

- Η προσθήκη κλιτικών καταλήξεων προκαλεί μετακίνηση του τόνου, π.χ. **án**.θro.pos ‘άνθρωπος’ (προπαραλήγουσα) ενώ an.**θró**.p-u ‘ανθρώπου’ (παραλήγουσα).
- Όπως και στην Αλβανική, ο τόνος μπορεί να διαφοροποιήσει δύο λέξεις, π.χ. *παίρνω* /pérno/ ενώ *περνώ* /pernó/.

4. Συγκριτική παρουσίαση του τονικού συστήματος των δύο γλωσσών και ανάδειξη πιθανών προβλημάτων κατά τη διδασκαλία

- *Η Αλβανική είναι σύστημα σταθερού τονισμού ενώ η Ελληνική είναι σύστημα λεξικού τονισμού*

Σε επίπεδο σύγκρισης των τονικών συστημάτων των δύο γλωσσών, η βασική παρατήρηση είναι ότι ο τονισμός των λέξεων είναι περισσότερο προβλέψιμος στα αλβανικά απ' ότι στα ελληνικά. Η Αλβανική είναι σύστημα σταθερού τονισμού στο οποίο κυρίαρχο ρόλο έχουν φωνολογικές παράμετροι, όπως η ποιότητα των φωνηέντων και η δομή της ληκτικής συλλαβής. Αντίθετα, η Ελληνική είναι σύστημα με ελεύθερο τονισμό και, όπως αναφέραμε παραπάνω, ανήκει στα συστήματα λεξικού τονισμού, στα οποία κεντρικό ρόλο έχει η μορφολογική δομή των λέξεων και όχι αμιγώς φωνολογικά κριτήρια όπως η ποιότητα των φωνηέντων και η συλλαβική δομή. Επομένως, οι δύο γλώσσες ανήκουν σε διαφορετικές τυπολογικά κατηγορίες τονικών συστημάτων. Οι αποκλίσεις στα τονικά σχήματα των δύο γλωσσών ενδέχεται να επηρεάσουν περισσότερο τους αλβανόφωνους, γιατί ο τόνος στην Ελληνική έχει πιο «ελεύθερη» μορφή, με την έννοια ότι παρουσιάζει μεγάλη κινητικότητα μεταξύ τριών συλλαβικών θέσεων. Οι ελληνόφωνοι, από την άλλη πλευρά, δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερη δυσκολία στην τονική εκφορά των λέξεων της Αλβανικής, γιατί ο τόνος περιορίζεται στις δύο ληκτικές συλλαβικές θέσεις.

- *Η προπαραλήγουσα δεν έλκει τον τόνο στην Αλβανική ενώ στην Ελληνική αποτελεί πιθανή τονική θέση*

Ένα από τα τονικά σχήματα που, σχεδόν, απουσιάζει από τις λέξεις της Αλβανικής είναι ο τόνος στην προπαραλήγουσα. Από την άλλη πλευρά, στην Ελληνική υπάρχουν αρκετές λέξεις που τονίζονται σε αυτή τη συλλαβική θέση. Η διαφορά αυτή μεταξύ των δύο γλωσσών έχει ως αποτέλεσμα τρισύλλαβες και, γενικά, πολυσύλλαβες λέξεις της Ελληνικής με τόνο στην προπαραλήγουσα να τονίζονται στην παραλήγουσα από τους αλβανόφωνους μαθητές, π.χ. *[prosópo] αντί για τη σωστή εκφορά [prósopo] 'πρόσωπο', *[sidágma] αντί για [sîdaɣma] 'Σύνταγμα', *[sinedéfksi] αντί για [sinédefksi] 'συνέντευξη', *[aftocinîto] αντί για [aftocînito] 'αυτοκίνητο', *[kocîno] αντί για [kócino] 'κόκκινο', κ.ά. Το συγκεκριμένο λάθος, πέρα από την αίσθηση της ξενικής προφοράς που προκαλεί, ενδέχεται να δημιουργήσει προβλήματα στην επιτυχή επικοινωνία με τους φυσικούς ομιλητές της Ελληνικής, καθώς ο τόνος διαφοροποιεί τη σημασία των λέξεων.

- *Οι κλιτικές καταλήξεις δεν επηρεάζουν τον τόνο στην Αλβανική σε αντίθεση με την Ελληνική*

Στην Αλβανική οι κλιτικές καταλήξεις δεν προκαλούν καμία αλλαγή στη θέση του τόνου των λέξεων. Αντίθετα, η Ελληνική χαρακτηρίζεται από πλούσιες τονικές μετακινήσεις, όταν προστίθενται διάφορες πτωτικές καταλήξεις στα ουσιαστικά. Οι αλβανόφωνοι, λόγω παρεμβολής της μητρικής γλώσσας, όταν χρησιμοποιούν διάφορους κλιτούς τύπους λέξεων τείνουν να διατηρούν τον τόνο στην ίδια συλλαβή (συνήθως διατηρούν το τονικό σχήμα της ονομαστικής πτώσης) και να μην μετακινούν τον τόνο κατά την κλίση των λέξεων. Αυτό έχει ως συνέπεια πολλά ουσιαστικά να πραγματώνονται με λανθασμένα τονικά σχήματα, ιδιαίτερα στη γενική ενικού και πληθυντικού π.χ. *[áloɣu] αντί για τη σωστή εκφορά [alóɣu] 'αλόγου' και *[áloɣon] αντί για [alóɣon] 'αλόγων', *[korîtsɟon] αντί για [koritsɟón] 'κοριτσιών', *[θálason] αντί για [θalasón] 'θαλασσών'. Επίσης, εξαιτίας της δυσκολίας των

αλβανόφωνων να εφαρμόσουν με επιτυχία τις τονικές εναλλαγές κατά την κλίση των λέξεων , αναμένονται προφορές στις οποίες ο τόνος μετακινείται σε περιβάλλοντα που δεν υπάρχει μετακίνηση, π.χ. *[aɲθrópi] **ανθρώποι*, *[θaláses] **θαλάσσες*, κ.ο.κ., λόγω υπεργενίκευσης του κανόνα της μετακίνησης.

- *Ο τονισμός αποτυπώνεται στον γραπτό λόγο στην Ελληνική αλλά όχι στην Αλβανική*

Ο τονισμός σχετίζεται με τον γραπτό λόγο στην Ελληνική, καθώς η ορθογραφία των λέξεων περιλαμβάνει την ορθή αποτύπωση του τόνου. Ως εκ τούτου, αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την Ελληνική δυσκολεύονται στο να σημειώνουν με επιτυχία το τονικό σημάδι πάνω από τις τονισμένες συλλαβές των λέξεων. Η δυσκολία αυτή αφορά την παραγωγή γραπτού λόγου. Σε σχέση, όμως, με την πρόσληψη γραπτού λόγου, η υποχρεωτική γραπτή απεικόνιση του τόνου είναι ιδιαίτερα βοηθητική για τους αλβανόφωνους, καθώς κάνει διακριτή την τονισμένη συλλαβή της λέξης. Αντίθετα, οι ελληνόφωνοι ομιλητές αναμένεται να δυσκολευτούν περισσότερο στον τονισμό των λέξεων εξαιτίας της έλλειψης δήλωσης του τόνου στο ορθογραφικό σύστημα της Αλβανικής.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Arvaniti, Amalia. 1991*. The Phonetics of Greek Rhythm and its Phonological Implications*. Διδακτορική διατριβή, University of Cambridge.

Γκίνης, Νικόλαος. 1993. *Ελληνο-Αλβανικό Λεξικό*. [Fjalor Greqisht-Shqip] Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Οικονόμου. Ιωάννινα: Έκδοση Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Revithiadou, Anthi. 1999. *Headmost Accent Wins: Head Dominance and Ideal Prosodic Form in Lexical Accent Systems.* Διδακτορική διατριβή, Holland Institute of Generative Linguistics. The Hague: Holland Academic Graphics. [ROA-388-04100]

Ρεβυθιάδου, Ανθή & Μαρίνα Τζακώστα. 2007. *Η Φωνολογία στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Trommer, Jochen & Grimm, Angela. 2004. Albanian word stress. Άρθρο που παρουσιάστηκε στο *Manchester Phonology Meeting*, May 20-22. [URL: http://www.uni leipzig.de/~jtrommer/papers/alb.pdf]

Γλωσσάρι

Ανοιχτή συλλαβή: Είδος συλλαβής ο πυρήνας (φωνήεν) της οποίας δεν ακολουθείται από άλλο σύμφωνο (π.χ. ΣΦ)

Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (ΔΦΑ): Κοινό σύστημα συμβόλων για την περιγραφή των φθόγγων των γλωσσών

Διάρκεια: Όρος που αναφέρεται στην μακρότητα χρόνου της άρθρωσης ενός φθόγγου ή μιας συλλαβής

Δυναμικός τονισμός: Όρος που αναφέρεται στο βαθμό που μια συλλαβή ξεχωρίζει σε σχέση με άλλες μέσα στη λέξη και χαρακτηρίζεται από ένταση, διάρκεια και τονικό ύψος

Ένταση: Η ποσότητα της ακουστικής ενέργειας ενός φθόγγου

Θέμα: Το λεξικό μόρφημα μιας λέξης στο οποίο προσκολλώνται κλιτικά και παραγωγικά μορφήματα

Κεφαλή: Το πιο κεντρικό στοιχείο μιας σύνθετης γλωσσικής δομής, το στοιχείο που καθορίζει τη μορφοσυντακτική κατηγορία και άλλα σημαντικά μορφολογικά χαρακτηριστικά μιας λέξης

Κλειστή συλλαβή: Είδος συλλαβής ο πυρήνας (φωνήεν) της οποίας ακολουθείται από ένα ή περισσότερα σύμφωνα (π.χ. ΣΦΣ)

Κλιτικό μόρφημα: Μόρφημα που προσκολλάται σε ένα θέμα για να σχηματίσει τον κλιτό τύπο μιας λέξης

Λεξικός τόνος: Η εγγενής τονική ιδιότητα που φέρουν κάποια μορφήματα σε γλώσσες λεξικού τονισμού

Μόρφημα: Η μικρότερη μονάδα γλωσσικής σημασίας ή γραμματικής λειτουργίας

Μορφολογία: Κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά τη δομή και τον σχηματισμό των λέξεων

Μουσικός ή μελωδικός τονισμός: Όρος που αναφέρεται στο τονικό ύψος μιας συλλαβής, π.χ. υψηλό ή χαμηλό ή σε κάποιο συνδυασμό τους

Νοητική Γραμματική: Όρος που αναφέρεται στη γλωσσολογική θεωρία για την εσωτερικευμένη γραμματική που αναπαριστά την ασυνείδητη γνώση μιας γλώσσας

Νόμος της τρισυλλαβίας ή *τρισυλλαβικό παράθυρο*: Περιορισμός που απαγορεύει τη μετακίνηση του τόνου πέρα από την προπαραλήγουσα σε γλώσσες όπως, για παράδειγμα, η Ελληνική

Παραγωγικό μόρφημα: Μόρφημα που προστίθεται σε ένα θέμα για να σχηματίσει ένα νέο θέμα ή μια νέα λέξη
Συλλαβή: Φωνολογική μονάδα που αποτελείται από μια έμβαση (προαιρετικά), έναν πυρήνα (υποχρεωτικά) και μια έξοδο (προαιρετικά)
Σύστημα ελεύθερου τονισμού: Σύστημα στο οποίο η θέση του τόνου δεν καθορίζεται μόνο από φωνολογικούς παράγοντες αλλά και από μορφολογικούς
Σύστημα λεξικού τονισμού: Σύστημα στο οποίο η θέση του τόνου καθορίζεται από τη μορφολογία και, ειδικότερα, από τις εγγενείς τονικές ιδιότητες που φέρουν κάποια μορφήματα
Σύστημα σταθερού τονισμού: Σύστημα στο οποίο η θέση του τόνου καθορίζεται από αμιγώς φωνολογικούς παράγοντες (π.χ. από τη δομή της συλλαβής)
Τεμάχιο: Ένας μεμονωμένος φθόγγος που απαντά σε μια γλώσσα
Τονικό ύψος: Η αντιληπτική ιδιότητα ενός φθόγγου που αφορά τη συχνότητα ταλάντωσης των φωνητικών χορδών
Υπερτεμαχιακά: Φωνητικά χαρακτηριστικά όπως ο δυναμικός τόνος, η διάρκεια, ο μουσικός τόνος και ο επιτονισμός, τα οποία δεν είναι ιδιότητες απλών φθόγγων
Φώνημα: Αφηρημένη φθογγική μονάδα, η οποία αποτελεί το βασικό υλικό για το σχηματισμό των γλωσσικών μονάδων (π.χ. μόρφημα, λέξη, κ.λπ.). Συχνά αποτελεί μια αφαίρεση διαφόρων φθόγγων που παράγονται ως παραλλαγή αυτής της βασικής μονάδας σε διαφορετικά περιβάλλοντα
Φωνημική αναπαράσταση: Η φωνολογική αναπαράσταση λέξεων και προτάσεων πριν από την εφαρμογή φωνολογικών κανόνων
Φωνολογία: Ο κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά την κατανομή, συνδυαστικότητα και λειτουργία των φθόγγων στη γλώσσα

Μορφοσύνταξη: Ρηματική μορφοσύνταξη

Βασίλειος Σπυρόπουλος

Με τον όρο μορφοσύνταξη αναφερόμαστε στον τρόπο με τον οποίο μία γλώσσα πραγματώνει τις γραμματικές κατηγορίες/χαρακτηριστικά ενός συστήματος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση με τον όρο ρηματική μορφοσύνταξη αναφερόμαστε στο σύνολο των μονολεκτικών τύπων και των συνταγμάτων που μπορεί να πάρει ένα ρήμα σε μία δεδομένη γλώσσα. Όταν η πραγμάτωση των γραμματικών κατηγοριών/χαρακτηριστικών γίνεται μέσα στα όρια ενός λεξικού τύπου, μιλάμε για μορφολογική πραγμάτωση. Όταν η πραγμάτωση μιας γραμματικής κατηγορίας/χαρακτηριστικού περιλαμβάνει και την προσθήκη μιας βοηθητικής λέξης (βοηθητικό ρήμα, μόριο), τότε περνάμε στην μορφοσυντακτική πραγμάτωση.

1. Ρηματική μορφοσύνταξη της Αλβανικής

Το ρηματικό σύστημα της Αλβανικής περιλαμβάνει μια σειρά από ρηματικούς τύπους και συντάγματα τα οποία πραγματώνουν τις γραμματικές κατηγορίες του χρόνου, της όψης, της φωνής και της έγκλισης.

1.1. Ρηματική μορφολογία και ρηματικοί τύποι

Η ρηματική μορφολογία της Αλβανικής περιλαμβάνει τις παρακάτω μορφολογικές διαδικασίες οι οποίες πραγματώνουν τα διάφορα γραμματικά χαρακτηριστικά και μέσω των οποίων προκύπτουν οι ρηματικοί τύποι:

- Προσθήκη επιθήματος:

(1) la-j πλένω-ΜηΠρλ.1Εν
la-n πλένω-ΜηΠρλ.3Εν
la-jmë πλένω-ΜηΠρλ.1Πλ

- Τροποποίηση του θέματος είτε με αλλαγή φωνήεντος, είτε με αλλαγή του τελικού συμφώνου του θέματος, είτε και με τα δύο:

(2) α. jap δίνω.ΜηΠρλ.1Εν
jep δίνω.ΜηΠρλ.3Εν
β. pres κόβω.ΜηΠρλ.1Εν
pret κόβω.ΜηΠρλ.3Εν
γ. vras σκοτώνω.ΜηΠρλ.1Εν
vret σκοτώνω.ΜηΠρλ.3Εν

- Τροποποίηση θέματος και προσθήκη επιθήματος

(3) heq τραβώ.ΜηΠρλ.1Εν
hiq-ja τραβώ-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν
hoq-a τραβώ-Συν.Πρλ.1Εν

- *Υποκατάσταση* (*suppletion*) θέματος

(4) jap δίνω.ΜηΠρλ.1Εν
dha-shë δίνω-Συν.Πρλ.1Εν

- *Ενσωμάτωση* (*incorporation*) τύπων του βοηθητικού ρήματος *kam* ‘έχω’

(5) hap ανοίγω.ΜηΠρλ.1Εν
hap-kam ανοίγω-έχω.ΜηΠρλ.1Εν (Επιφωνηματική Έγκλιση)

Τα γραμματικά χαρακτηριστικά που πραγματώνει η ρηματική μορφολογία είναι τα εξής:

- Χρόνος: Παρελθόν – Μη παρελθόν
- Όψη: Συνοπτική – Μη συνοπτική
- Συμφωνία Υποκειμένου: Πρόσωπο (1-2-3) και Αριθμός (ενικός – πληθυντικός)
- Φωνή: Ενεργητική – Μη ενεργητική
- Έγκλιση: Οριστική – Υποτακτική – Προστακτική – Ευκτική – Επιφωνηματική

Τα ρήματα της Αλβανικής ακολουθούν διάφορα κλιτικά σχήματα με αποτέλεσμα να υπάρχουν διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις των συζυγιών. Σε γενικές γραμμές και με βάση το είδος των καταλήξεων και την αλλομορφία του θέματος τα ρήματα της Αλβανικής κατηγοριοποιούνται σε τρεις γενικές συζυγίες με αρκετές ωστόσο τάξεις και υποτάξεις.

1.1.1. Ενεργητική φωνή

Ξεκινώντας από την ενεργητική φωνή – ανάλογοι τύποι υπάρχουν και στη μη ενεργητική φωνή – διακρίνουμε τους εξής ρηματικούς τύπους χρησιμοποιώντας ως βάση την έγκλιση:

1.1.1.1. Οριστική (Mënyra dëftore, Indicative)

Είναι η μόνη έγκλιση η οποία δε διαθέτει κάποια εξειδικευμένη δήλωση. Διακρίνει μορφολογικά δύο χρονικές βαθμίδες, μη παρελθόν (=παρόν) και παρελθόν. Οι παρελθοντικοί τύποι με τη σειρά τους διακρίνονται σε μη συνοπτικούς και συνοπτικούς με βάση την όψη. Η δήλωση των συγκεκριμένων γραμματικών κατηγοριών γίνεται με ένα συνδυασμό επιθηματοποίησης και αλλομορφίας θέματος. Οι βασικοί ρηματικοί τύποι της οριστικής είναι οι εξής:

(6) μη παρελθοντικός (e tashme, present, ενεστώτας): *laj*
παρελθοντικός μη συνοπτικός (e pakryer, imperfect, παρατατικός): *laja*
παρελθοντικός συνοπτικός (e kryer e thjeshtë, past definite, αόριστος): *lava*

1.1.1.2. Υποτακτική (Mënyra lidhore, Subjunctive)

Η δήλωση της υποτακτικής είναι μορφοσυντακτική με την έννοια ότι ενώ, βασικά δηλώνεται συντακτικά με το μόριο *të*, ωστόσο διαθέτει και διαφοροποιητική μορφολογική πραγμάτωση στον ενικό των μη παρελθοντικών τύπων. Η υποτακτική δεν κάνει διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης στο παρελθόν. Επειδή όμως οι ρηματικοί τύποι που χρησιμοποιεί στο παρελθόν ταυτίζονται με αυτούς του μη συνοπτικού παρελθοντικού της οριστικής, οι τύποι αυτοί δηλώνονται παρακάτω με αυτό ακριβώς το γραμματικό χαρακτηρισμό:

(7) υποτακτική μη παρελθοντική (e tashme e mënyrës lidhore, present subjunctive): *të laj*
υποτακτική παρελθοντική μη συνοπτική (e pakryera e mënyrës lidhore, imperfect subjunctive): *te laja*

1.1.1.3. Επιφωνηματική (Mënyra habitore, Admirative)

Η επιφωνηματική έγκλιση πραγματώνεται με την ενσωμάτωση του αντίστοιχου τύπου του βοηθητικού ρήματος *kam* ‘έχω’ ως επιθήματος σε μία βάση που προκύπτει από τον μη παρεμφατικό τύπο με την αφαίρεση των ειδικών του επιθημάτων. Ο τύπος αυτός του επιθήματος είναι άτονος και υπόκειται σε διάφορες φωνολογικές διεργασίες που επηρεάζουν την τελική του μορφή. Η συγκεκριμένη έγκλιση δεν κάνει διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης στο παρελθόν, καθώς ενσωματώνονται μόνο οι μη συνοπτικοί παρελθοντικοί τύποι του ρήματος *kam*. Οι τύποι της επιφωνηματικής έγκλισης είναι οι εξής:

(8) επιφωνηματική μη παρελθοντική (e tashme e mënyrës habitore, present admirative): *lakam*
επιφωνηματική παρελθοντική (e pakryera e mënyrës habitore, imperfect admirative): *lakësha*

1.1.1.4. Ευκτική (Mënyra dëshirore, Optative)

Η Ευκτική σχηματίζεται με την προσθήκη του επιθήματος *-fsh/-f ~ -sh ~ -ç*, το οποίο (στους διάφορους αλλομορφικούς του τύπους) προσαρτάται στο θέμα του συνοπτικού παρελθοντικού όταν αυτό λήγει σε φωνήεν και στο θέμα του μη παρεμφατικού τύπου στις υπόλοιπες περιπτώσεις. Οι καταλήξεις που χρησιμοποιούνται είναι κατά βάση αυτές που χρησιμοποιούνται από τους μη συνοπικούς παρελθοντικούς τύπους της οριστικής. Η έγκλιση αυτή δε διακρίνει χρόνο και κατά συνέπεια διαθέτει μόνο ένα μορφολογικό παράδειγμα (*lafsha*).

1.1.1.5. Προστακτική (Mënyra urdhërore, Imperative)

Η προστακτική δεν κάνει διάκριση χρόνου και όψης και διαθέτει μόνο ένα μορφολογικό παράδειγμα το οποίο αποτελείται από τους δύο τύπους του δεύτερου προσώπου.

1.1.2. Μη ενεργητική/Παθητική φωνή (Trajta veprore, Παθητική φωνή)

Η μη ενεργητική φωνή πραγματώνεται μορφολογικά με το επίθημα *-he/-e* (*-he* μετά από φωνήεν, *-e* μετά από σύμφωνο) το οποίο ακολουθούν ειδικές καταλήξεις. Τα επιθήματα της μη ενεργητικής φωνής προσαρτώνται στο θέμα που χρησιμοποιείται στο 2πλ του μη παρεθοντικού της οριστικής της ενεργητικής φωνής. Με το μορφολογικό αυτό τρόπο σχηματίζονται οι μη ενεργητικοί τύποι του μη παρελθοντικού και του μη συνοπτικού παρελθοντικού της οριστικής καθώς και οι αντίστοιχοι τύποι της υποτακτικής. Οι υπόλοιποι ρηματικού τύποι σχηματίζονται μορφοσυντακτικά (βλ. παρακάτω).

1.1.3. Μη παρεμφατικός τύπος (Pjesore, participle, Μετοχή)

Η Αλβανική διαθέτει και μη παρεμφατικό τύπο ο οποίος παραδοσιακά ονομάζεται *μετοχή* και χρησιμοποιείται για το σχηματισμό πολλών ρηματικών συνταγμάτων. Ο τύπος αυτός σχηματίζεται με το θέμα του συνοπτικού παρελθοντικού ή σε κάποιες περιπτώσεις με το βασικό θέμα ή κάποιο άλλο θέμα και την προσθήκη των επιθημάτων *-rë/-r ~ -ur ~ -ë ~ -në* (*larë*).

1.2. Τα ρηματικά συντάγματα

Οι ρηματικές γραμματικές κατηγορίες της Αλβανικής εκτός από τη μορφολογική τους πραγμάτωση διαθέτουν και συμπληρωματικές συντακτικές πραγματώσεις μέσω ρηματικών συνταγμάτων. Τα ρηματικά συντάγματα αποτελούνται από ένα ρηματικό τύπο και κάποιο μόριο ή βοηθητικό ρήμα ή κλιτικό ή συνδυασμούς τους.

1.2.1. Συντάγματα συντελεσμένης όψης

Πέρα από τη διάκριση συνοπτικής – μη συνοπτικής όψης, η Αλβανική δηλώνει και τη συντελεσμένη όψη, η οποία πραγματώνεται με το σύνταγμα *kam* ‘έχω’ + μη παρεμφατικός ρηματικός τύπος για την ενεργητική φωνή και *jam* ‘είμαι’ + μη παρεμφατικός ρηματικός τύπος για την παθητική. Ανάλογα με την κλίση του βοηθητικού ρήματος προκύπτουν οι διάφοροι συντελεσμένοι τύποι στις διάφορες εγκλίσεις:

(9) α. Οριστική
συντελεσμένος μη παρελθοντικός (e kryer, present perfect, παρακείμενος): *kam larë*
συντελεσμένος μη συνοπτικός παρελθοντικός (e kryer e plotë / më se e kryer, past perfect / pluperfect, υπερσυντέλικος): *kisha larë*
συντελεσμένος συνοπτικός παρελθοντικός (e kryer e tejshkuar, pluperfect / historic perfect, τετελεσμένος αόριστος): *pata larë*
β. Υποτακτική
συντελεσμένος μη παρελθοντικός: *të kem larë*
συντελεσμένος παρελθοντικός: *të kisha larë*
γ. Επιφωνηματική
συντελεσμένος μη παρελθοντικός: *paskam larë*
συντελεσμένος παρελθοντικός: *paskësha larë*
δ. Συντελεσμένη Ευκτική: *paça larë*

1.2.2. Εξελικτική όψη (Progresive aspect)

Μορφοσυντακτικά δηλώνεται και η εξελικτική όψη, η οποία αποτελεί μία υποπερίπτωση της μη συνοπτικής όψης. Η δήλωσή της περιλαμβάνει τους μη συνοπτικούς τύπους (μη παρελθοντικούς και παρελθοντικούς) και το προ-ρηματικό μόριο *po*:

(10) *po* + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός: *po laj*
po + μη συνοπτικός παρελθοντικός: *po laja*

1.2.3. Μέλλοντας και επιστημική τροπικότητα

Μπροστά από τα παραδείγματα της υποτακτικής είναι δυνατό να προστεθεί το μόριο *do*. Το μόριο αυτό είναι ανάλογο με το μόριο *θα* της Ελληνικής με την έννοια ότι όταν προηγείται των μη παρελθοντικών παραδειγμάτων δίνει το μέλλοντα, ενώ όταν προηγείται παρελθοντικών συνταγμάτων δηλώνει μια σειρά από επιστημικές τροπικότητες όπως είναι η δυνητική, η πιθανότητα, το συμπέρασμα, το αντίθετο του πραγματικού κ.λπ.:

(11) α. Μέλλων
do + υποτακτική μη παρελθοντική (e ardhshme, future, μέλλοντας): *do të laj*
do + υποτακτική συντελεσμένη μη παρελθοντική (e ardhshme e përparshme, future perfect, συντελεσμένος μέλλοντας): *do të kem larë*

β. Δυνητική
do + υποτακτική παρελθοντική (mënyra kushtore, conditional, δυνητική): *do të laja*
do + υποτακτική συντελεσμένη παρελθοντική (e kryer e mënyrës kushtore, perfect conditional, συντελεσμένη δυνητική): *do të kisha larë*

1.2.4. Μη παρεμφατικά συντάγματα

Η Αλβανική διαθέτει και μια σειρά μη παρεμφατικών συνταγμάτων τα οποία βασίζονται στο μη παρεμφατικό τύπο. Τα συντάγματα αυτά είναι τα εξής:

(12) Γερούνδιο (përcjellore, gerundive): *duke* + μη παρεμφατικός τύπος (π.χ. *duke larë* 'πλένοντας, ενώ έπλενα')
Στερητικό (e pashtjelluar mohore, privative): *pa* + μη παρεμφατικός τύπος (π.χ. *pa larë* 'χωρίς να πλύνω')
Απαρέμφατο (paskajore, infinitive): *për* + *të* + μη παρεμφατικός τύπος (π.χ. *për të larë* 'για να πλύνω')
Απόλυτος (absolutive): *me* + *të* + μη παρεμφατικός ρηματικός τύπος (π.χ. *me të larë* 'πλένοντας, κατά τη διάρκεια του πλυσίματος')

1.2.5. Συντάγματα μη ενεργητικής φωνής

Μια πολύ χαρακτηριστική δομή της Αλβανικής είναι ο σχηματισμός των συνοπτικών τύπων της μη ενεργητικής φωνής με την προσθήκη του κλιτικού *u* το οποίο μπαίνει πριν από τον αντίστοιχο ρηματικό τύπο της ενεργητικής (π.χ. *u lava* 'πλύθηκα'). Στην προστακτική ωστόσο το κλιτικό αυτό εμφανίζεται αμέσως μετά το θέμα και πριν την κατάληξη (*ενδόκλιση*), όπου αυτή υπάρχει (π.χ. *la-hu* 'πλύσου', *la-hu-ni* 'πλυθείτε'). Όταν όμως η προστακτική παίρνει το αρνητικό μόριο *mos*, το κλιτικό αυτό βρίσκεται αμέσως πριν από το ρηματικό τύπο και μετά από το αρνητικό μόριο (π.χ. *mos u laj* 'μην λυθείς', *mos u lani* 'μην πλυθείτε'). Οι μη ενεργητικοί μη παρεμφατικοί τύποι σχηματίζονται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, δηλ. με την πρόταξη του κλιτικού *u* (π.χ. *duke u larë* 'ενώ πλενόμουν). Οι συντελεσμένοι τύποι της μη ενεργητικής σχηματίζονται όπως και αυτοί της ενεργητικής με την προσθήκη όμως του βοηθητικού ρήματος *jam* 'είμαι' αντί του *kam* 'έχω' (π.χ. *jam larë* 'έχω πλυθεί')

2. Η ρηματική μορφοσύνταξη της Ελληνικής

Το ρηματικό σύστημα της Ελληνικής πραγματώνει τις εξής γραμματικές κατηγορίες με τις αντίστοιχες τιμές τους:

(13) Φωνή: ενεργητική – παθητική
Όψη: μη συνοπτική – συνοπτική – συντελεσμένη
Χρόνος: παρελθόν – μη παρελθόν (παρόν) – μέλλον
Συμφωνία υποκειμένου: πρόσωπο (1-2-3) – αριθμός (ενικός – πληθυντικός)
Έγκλιση: οριστική – υποτακτική – προστακτική

Αυτές οι κατηγορίες πραγματώνονται από ένα συνδυασμό μορφολογίας και σύνταξης. Συγκεκριμένα, καθαρά μορφολογική είναι η πραγμάτωση της φωνής και της συμφωνίας υποκειμένου. Στην όψη, η μορφολογική διάκριση είναι ανάμεσα στη μη συνοπτική και τη συνοπτική όψη, ενώ η συντελεσμένη όψη είναι μια εξειδικευμένη δήλωση της συνοπτικής όψης, η οποία πραγματώνεται συντακτικά με το βοηθητικό ρήμα *έχω*. Ομοίως, ο χρόνος δηλώνεται μορφολογικά μόνο ως προς τη διάκριση παρελθόν – μη παρελθόν. Οι μη παρελθοντικοί τύποι έχουν τη δυνατότητα να δηλώνουν τόσο το παρόν όσο και το μέλλον. Στη δεύτερη περίπτωση προσδιορίζονται συντακτικά από το προρηματικό μόριο *θα*. Τέλος η έγκλιση διακρίνεται μορφολογικά σε προστακτική – μη προστακτική. Η τύποι της μη προστακτικής χρησιμοποιούνται τόσο από την οριστική όσο και από την υποτακτική, οι οποίες ορίζονται συντακτικά από το είδος της άρνησης (*δεν ~ μην*) και από την πρόταξη του μορίου *να/ας* για την υποτακτική.

Όσον αφορά το είδος της μορφολογίας, η Ελληνική χρησιμοποιεί κατά βάση επιθήματα για να δηλώσει τα διάφορα γραμματικά χαρακτηριστικά. Επίσης, χρησιμοποιούνται διάφορες διαδικασίες επαναπροσδιορισμού του θέματος και υποκατάστασής του στη δήλωση της όψης και του χρόνου (βλ. παρακάτω). Υπάρχουν τρεις *κλιτικές τάξεις/συζυγίες* (*conjugations*). Η διάκριση ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη συζυγία βασίζεται στη θέση του τόνου στο πρώτο πρόσωπο ενικού του ενεστώτα ενεργητικής (αυτός είναι και ο 'τύπος λεξικού', δηλ. ο τύπος με τον οποίο παρατίθενται κατά σύμβαση τα ρήματα στο λεξικό), δηλ. τα ρήματα της πρώτης συζυγίας τονίζονται στο θέμα (π.χ. *πλ**έ**νω*) ενώ τα ρήματα της δεύτερης συζυγίας τονίζονται στην κατάληξη (π.χ. *αγαπ**ώ***). Στην τρίτη συζυγία εντάσσονται τα ρήματα τα οποία δε χρησιμοποιούν θεματικά φωνήεντα στην κλίση των μη παρελθοντικών τύπων (π.χ. *τρώ-ω, τρώ-ς* έναντι *πλέν-ω, πλέν-ει-ς*).

2.1. Συμφωνία υποκειμένου

Στην Ελληνική τα ρήματα διαθέτουν προσωπικές κλιτικές καταλήξεις, οι οποίες εμφανίζουν τρία πρόσωπα ($1^{ο}$, $2^{ο}$ και $3^{ο}$) και δύο αριθμούς (ενικό και πληθυντικό). Το πρόσωπο και ο αριθμός του ρήματος συμφωνεί με το πρόσωπο και τον αριθμό της ονοματικής φράσης που δηλώνει το υποκείμενο. Οι

καταλήξεις που δηλώνουν τη συμφωνία υποκειμένου δηλώνουν συγχωνευτικά και άλλες γραμματικές κατηγορίες και πιο συγκεκριμένα το χρόνο και τη μη ενεργητική φωνή.

2.2. Όψη

Το ρηματικό σύστημα της Ελληνικής διακρίνει τρία είδη όψης: συνοπτική, μη συνοπτική και συντελεσμένη. Από αυτές η συνοπτική και η μη συνοπτική όψη εκφράζονται μορφολογικά, δηλαδή μέσα στον ίδιο το ρηματικό τύπο, ενώ η συντελεσμένη όψη εκφράζεται περιφραστικά με τη χρήση βοηθητικών ρημάτων και του μη παρεμφατικού ρηματικού τύπου, ο οποίος όμως φέρει συνοπτική μορφολογία (π.χ. *έχω ιδρύ-**σ**-ει, έχω ιδρυ-**θ**-εί*). Οι μη συνοπτικοί τύποι χρησιμοποιούν το βασικό θέμα του ρήματος στο οποίο προσαρτούν τα επιθήματα που δηλώνουν τις λοιπές γραμματικές κατηγορίες, εκτός από τους μη συνοπτικούς παρελθοντικούς τύπους της 2ης συζυγίας που διαθέτουν και ειδικά επιθήματα μη συνοπτικής όψης (π.χ. *αγαπ-**ούσ**-α*). Οι συνοπτικοί τύποι από την άλλη προκύπτουν είτε με την προσθήκη ειδικών επιθημάτων συνοπτικής όψης (-s για την ενεργητική και -θ(ik) για την παθητική) είτε με την τροποποίηση του βασικού θέματος (κανόνες επαναπροσδιορισμού και κανόνες υποκατάστασης) είτε και με τα δύο. Οι *κανόνες επαναπροσδιορισμού* (*readjustment rules*) είναι κατά βάση μορφοφωνολογικοί κανόνες οι οποίοι τροποποιούν το θέμα του ρήματος (π.χ. *πλ**έ**νω ~ έ-πλ**υ**ν-α, παθ**αίν**ω ~ έ-παθ-α*). Η *υποκατάσταση* (*suppletion*) είναι μια μορφολογική διαδικασία σύμφωνα με την οποία ένα ρήμα διαθέτει τελείως διαφορετικά θέματα για τη δήλωση κάποιων γραμματικών κατηγοριών (π.χ. *έ-**τρωγ**-α ~ έ-**φαγ**-α*).

2.3. Φωνή

Οι ρηματικοί τύποι της Ελληνικής διαφοροποιούνται ως προς τη φωνή σε ενεργητικούς και μη ενεργητικούς (παθητικούς). Η δήλωση της φωνής είναι αποκλειστικά μορφολογική. Πιο συγκεκριμένα, ορατή μορφολογική δήλωση διαθέτει μόνο η μη ενεργητική είτε μέσω συγχώνευσης σε συγκεκριμένα σύνολα προσωπικών καταλήξεων είτε με το επίθημα -θ στους συνοπτικούς τύπους (το οποίο δηλώνει επίσης τη συνοπτική όψη).

2.4. Χρόνος

Η ρηματική μορφοσύνταξη της Ελληνικής διακρίνει τρεις χρονικές βαθμίδες, παρόν, παρελθόν και μέλλον. Μορφολογικά οι ρηματικοί τύποι διακρίνονται σε παρελθοντικούς και μη παρελθοντικούς. Οι μη παρελθοντικοί τύποι όταν παίρνουν μπροστά τους το μόριο θa (< *θα* >) δημιουργούν τα συντάγματα του μέλλοντα. Η μορφολογική δήλωση του χρόνου γίνεται κατά βάση στις προσωπικές καταλήξεις, οι οποίες διακρίνονται σε παρελθοντικές και μη παρελθοντικές. Υπάρχουν κάποιες ιδιαιτερότητες σχετικά με τη δήλωση του παρελθοντικού χρόνου. Οι παρελθοντικοί τύποι κανονικά τονίζονται στην προπαραλήγουσα. Η διαπίστωση αυτή έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι το μόρφημα του παρελθοντικού περιλαμβάνει και μια πραγμάτωση που

απαιτεί το τόνο να μπαίνει στην προπαραλήγουσα, με αποτέλεσμα στους τύπους που δεν έχουν τρεις συλλαβές να προστίθεται η αύξηση e- (< *ε-* >) (π.χ. ***έ****-γραφ-α, γράφ-αμε*).

2.5. Έγκλιση

Η ρηματική μορφοσύνταξη της Ελληνικής διακρίνει τυπικά τρεις εγκλίσεις: οριστική, υποτακτική και, προστακτική. Η ρηματική μορφολογία ωστόσο διακρίνει μόνο ανάμεσα σε προστακτικούς και μη προστακτικούς τύπους, καθώς η προστακτική είναι η μόνη έγκλιση η οποία διαθέτει ειδικές καταλήξεις. Οι καταλήξεις αυτές δηλώνουν συγχωνευτικά και τη συμφωνία υποκειμένου, η οποία όμως περιορίζεται στο δεύτερο πρόσωπο ενικού και πληθυντικού. Η οριστική και η υποτακτική δε διακρίνονται μορφολογικά, καθώς χρησιμοποιούν από κοινού τους μη προστακτικούς τύπους σε εξειδικευμένα εγκλιτικά συντάγματα. Η διάκρισή τους γίνεται από την επιλογή του αρνητικού μορίου και από το ότι υποτακτική δηλώνεται από τα εξειδικευμένα μόρια na / as < *να / ας* > (βλ. παρακάτω).

2.6. Οι μη παρεμφατικοί τύποι

Το ρηματικό σύστημα της Ελληνικής διαθέτει και δύο βασικούς μη παρεμφατικούς τύπους, δηλ. τύπους οι οποίοι δε δηλώνουν συμφωνία υποκειμένου. Οι τύποι αυτοί είναι το *γερούνδιο* και ο *μη παρεμφατικός*. Το γερούνδιο, το οποίο στις παραδοσιακές περιγραφές της Ελληνικής ονομάζεται *ενεργητική μετοχή*, σχηματίζεται από το βασικό θέμα στο οποίο προστίθεται η κατάληξη -ondas (< *-οντας, -ώντας* >) (π.χ. *ιδρύ-οντας*). Ο μη παρεμφατικός τύπος, ο οποίος στις παραδοσιακές περιγραφές της Ελληνικής ονομάζεται *απαρέμφατο*, διαθέτει δύο τύπους, τον ενεργητικό και τον μη ενεργητικό. Σχηματίζεται με την αντίστοιχη συνοπτική βάση στην οποία προστίθεται το επίθημα -i < *-ει* > (π.χ. *ιδρύ-****σ****-ει, ιδρυ-****θ****-εί*).

2.7. Οι ρηματικοί τύποι

Οι βασικοί ρηματικοί τύποι που διακρίνει η μορφολογία της Ελληνικής είναι οι εξής (χρησιμοποιούμε το ρήμα *ιδρύω* στην ενεργητική φωνή· αντίστοιχοι είναι και οι τύποι της παθητικής):

(14)

	ΜΗ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ		ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ
	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	ιδρύω (ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ)	ίδρυα (ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ)	ίδρυε
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	ιδρύσω	ίδρυσα (ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ)	ίδρυσε

2.8. Τα ρηματικά συντάγματα

2.8.1. Τα συντάγματα συντελεσμένης όψης

Η συντελεσμένη όψη δηλώνεται περιφραστικά με συντάγματα τα οποία περιλαμβάνουν το βοηθητικό ρήμα *έχω* και τον μη παρεμφατικό τύπο. Η δήλωση του χρόνου και της συμφωνίας του υποκειμένου γίνεται στο βοηθητικό ρήμα, οπότε με βάση την κλίση του βοηθητικού ρήματος *έχω* προκύπτουν δύο βασικά συντάγματα, το μη παρελθοντικό και το παρελθοντικό (π.χ. *έχω ιδρύσει, είχα ιδρυθεί*). Να σημειωθεί ότι η φωνή δηλώνεται στον μη παρεμφατικό τύπο, ο οποίος φέρει επίσης και συνοπτική μορφολογία. Συντελεσμένος τύπος υπάρχει και για το γερούδιο, ο οποίος σχηματίζεται με το γερούνδιο του βοηθητικού ρήματος *έχω* και τον μη παρεμφατικό τύπο του ρήματος (π.χ. *έχοντας ιδρύσει, έχοντας ιδρυθεί*):

(15) Συντελεσμένοι τύποι/συντάγματα
μη παρελθοντικός συντελεσμένος (Παρακείμενος): *έχω ιδρύσει, έχω ιδρυθεί*
παρελθοντικός συντελεσμένος (Υπερσυντέλικος): *είχα ιδρύσει, είχα ιδρυθεί*
συντελεσμένο γερούνδιο: *έχοντας ιδρύσει, έχοντας ιδρυθεί*

2.8.2. Τα εγκλιτικά συντάγματα

Οι μη προστακτικοί ρηματικοί τύποι και τα συντάγματα της συντελεσμένης όψης μπορούν να συνδυάζονται με οποιοδήποτε από τα εγκλιτικά και αρνητικά μόρια δημιουργώντας έτσι τα συντάγματα της οριστικής και της υποτακτικής. Οι προστακτικοί τύποι δεν μπορούν να συνδυάζονται με κανένα από αυτά τα μόρια. Τα εγκλιτικά μόρια na (< *να* >) και as (< *ας* >) ορίζουν τα συντάγματα της υποτακτικής. Από τα συντάγματα με το μόριο θa (< *θα* >), αυτά με τους μη παρελθοντικούς τύπους αποτελούν τα συντάγματα του μέλλοντα, ενώ αυτά με τους παρελθοντικούς τύπους δηλώνουν εξειδικευμένες

επιστημικές τροπικότητες (δυνατότητα, αντίθετο του πραγματικού) και παραδοσιακά ορίζονται ως *δυνητική*. Η διάκριση οριστικής – υποτακτικής γίνεται με την επιλογή του αρνητικού μορίου ðen (< *δεν* >) για την οριστική και min (< *μην* >) για την υποτακτική. Επομένως, όλα τα συντάγματα με το θa ανήκουν στην οριστική, όπως και όλοι οι ρηματικοί τύποι και τα συντελεσμένα συντάγματα τα οποία δεν φέρουν κάποιο εγκλιτικό μόριο μπροστά τους. Η προστακτική είναι σε συμπληρωματική κατανομή με τα εγκλιτικά και τα αρνητικά μόρια, γεγονός που υποδηλώνει ότι η προστακτική ενσωματώνεται στον ίδιο το ρηματικό τύπο, κάτι το οποίο είναι φανερό και από το ότι η προστακτική είναι η μόνη έγκλιση η οποία πραγματώνεται μορφολογικά. Με βάση το ρηματικό τύπο προκύπτουν τα εξής εγκλιτικά συντάγματα:

(16) Υποτακτική
να/ας + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός (Μη συνοπτική υποτακτική): *να ιδρύω*
να/ας + μη συνοπτικός παρελθοντικός: *να ιδρυόμουν*
να/ας + συνοπτικός μη παρελθοντικός (Συνοπτική υποτακτική): *να ιδρύσω*
να/ας + συνοπτικός παρελθοντικός: *να ιδρύθηκα*
να/ας + συντελεσμένος μη παρελθοντικός (Συντελεσμένη υποτακτική): *να έχω ιδρυθεί*
να/ας + συντελεσμένος παρελθοντικός: *να είχα ιδρυθεί*

(17) Μέλλοντας και Δυνητική
θα + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός (Μη συνοπτικός μέλλοντας): *θα ιδρύω*
θα + μη συνοπτικός παρελθοντικός (Δυνητική): *θα ιδρυόμουν*
θα + συνοπτικός μη παρελθοντικός (Συνοπτικός μέλλοντας): *θα ιδρύσω*
θα + συνοπτικός παρελθοντικός: *θα ιδρύθηκα*
θα + συντελεσμένος μη παρελθοντικός (Συντελεσμένος μέλλοντας): *θα έχω ιδρύσει*
θα + συντελεσμένος παρελθοντικός (Συντελεσμένη δυνητική): *θα είχα ιδρύσει*

3. Σύγκριση ρηματικής μορφοσύνταξης Αλβανικής – Ελληνικής

Στον παρακάτω πίνακα αντιστοιχίζονται οι ρηματικοί τύποι/συντάγματα των δύο γλωσσών με βάση τα γραμματικά χαρακτηριστικά τους. Τα ενοποιημένα κελιά δηλώνουν τη μη δήλωση της διάκρισης των αντίστοιχων γραμματικών κατηγοριών και τιμών. Ως παράδειγμα χρησιμοποιείται το ίδιο ρήμα και για τις δύο γλώσσες, δηλ. *πλένω* και *laj*:

(18) Τύποι και συντάγματα της ενεργητικής

ΕΓΚΛΙΣΗ	**ΧΡΟΝΟΣ**	**ΟΨΗ**	**ΕΛΛΗΝΙΚΗ**	**ΑΛΒΑΝΙΚΗ**
ΟΡΙΣΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλένω	laj
		ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ		po laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλύνω	-
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	έχω πλύνει	kam larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	IMPERFECTIVE	έπλενα	laja
		PROGRESSIVE		po laja
		PERFECTIVE	έπλυνα	lava
		PERFECT	είχα πλύνει	kasha larë pata larë
ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλένω	të laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλύνω	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	να έχω πλύνει	të kem larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να έπλενα	të laja
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να έπλυνα	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	να είχα πλύνει	të kasha larë

ΜΕΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΙΚΗ ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλένω	do të laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλύνω	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	θα έχω πλύνει	do të kem larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα έπλενα	do të laja
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα έπλυνα	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	θα είχα πλύνει	do të kisha larë
ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλένε	laj
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλύνε	
ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lakam
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paskam larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lakësha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paskësha larë
ΕΥΚΤΙΚΗ		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lafsha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	paça larë

(19) Τύποι και συντάγματα της μη ενεργητικής

ΕΓΚΛΙΣΗ	**ΧΡΟΝΟΣ**	**ΟΨΗ**	**ΕΛΛΗΝΙΚΗ**	**ΑΛΒΑΝΙΚΗ**
ΟΡΙΣΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλένομαι	lahem
		ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ		po lahem
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλυθώ	-
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	έχω πλυθεί	jam larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	IMPERFECTIVE	πλενόμουν(α)	lahesha
		PROGRESSIVE		po lahesha
		PERFECTIVE	πλύθηκα	u lava
		PERFECT	είχα πλυθεί	isha larë qeshë larë
ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλένομαι	të lahem
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλυθώ	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	να έχω πλυθεί	të jem larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλενόμουν(α)	të lahesha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλύθηκα	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	να είχα πλυθεί	të isha larë
ΜΕΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΙΚΗ ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλένομαι	do të lahem
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλυθώ	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	θα έχω πλυθεί	do të jem larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	να πλενόμουν(α)	do te lahesha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	θα πλύθηκα	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	θα είχα πλυθεί	do të isha larë
ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	lahu
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	πλύσου	

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ	ΜΗ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	u lakam
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	qenkam larë
	ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΙΚΟΣ	ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	u lakësha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	qenkësha larë
ΕΥΚΤΙΚΗ		ΜΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	u lafsha
		ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ	-	
		ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	-	qofsha larë

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Akademia e Shkencave e Shqipërisë. 2002. *Gramatika e Gjuhës Shqipe 1*. Tiranë: Botimi i Akademisë së Shkencave.

Barlow, Peter. 2002. *Albanian Grammar: Albanian Verbs Explained*. Ashford: Bay Foreign Language Books.

Beci, Bahri. 2004. *Gramatika e Gjuhës Shqipe*. EDFA. Dhrimo, Ali, Angoni, Engjëll, Hysa, Enver, Lafe, Emil, Likaj, Ethem, Agalliu, Fatmir & Demiraj, Shaban. 1976. *Morfologja*. Tiranë: Akademia e Shqencave e RP të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.

Domi, Mahir. 1976. *Fonetika dhe Gramatika e Gjuhës së Sotme Letrare Shqipe*. Tiranë: Akademia e Shqencave e RP të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.

Domi, Mahir & Demiraj, Shaban. 1995. *Gramatika e Gjuhës Shqipe, Vëll. I: Morfologjia*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.

Holton David, Mackridge, Peter, Philippaki-Warburton, Irene & Vassilios Spyropoulos. 2012. *Greek: A Comprehensive Grammar. Second Edition*. London: Routledge.

Κυριαζής, Δώρης. 1994. *Μέθοδος για την Εκμάθηση της Αλβανικής και Λεξικό 9000 λέξεων*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία.

Mëniku, Linda & Campos, Héctor. 2012. *Colloquial Albanian.* London: Routledge.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Παπαφίλης, Κωνσταντίνος. 2007. *Γραμματική και Συντακτικό της Αλβανικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.

Ράλλη, Αγγελική. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

Shkurtaj, Gjovalin & Hysa, Enver. 2001. *Gjuha Shqipe.* Tiranë: Botimet Toena.

Spyropoulos, Vassilios & Revithiadou, Anthi. 2009. The morphology of past in Greek. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 29: 108-122.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη & Σπυρόπουλος, Βασίλειος. 2006. Το εγκλιτικό σύστημα της Ελληνικής: Συγκριτική θεώρηση με την Τουρκική και διδακτικές προτάσεις. Στο Μοσχονάς, Σπύρος (επιμ.), *Η Σύνταξη στη Μάθηση και στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης. 117-170.

Γλωσσάρι

Αλλομορφία: Φαινόμενο κατά το οποίο ένα μόρφημα μπορεί να παίρνει διαφορετικές μορφές οι οποίες είναι σε συμπληρωματική κατανομή, δηλ. απαντώνται η κάθε μία σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα στα οποία αποκλείονται οι άλλες. Η αλλομορφία μπορεί να καθορίζεται από τη φωνολογία ενός παρακείμενου τεμαχίου (φωνολογική αλλομορφία), από τη δήλωση κάποιας (επιπλέον) γραμματικής κατηγορίας (γραμματική αλλομορφία) ή απλά να αποτελεί κάποια λεξική ιδιοσυγκρασία (λεξική αλλομορφία)

Αλλομορφία θέματος/βάσης: Φαινόμενο κατά το οποίο το θέμα/βάση παίρνει διαφορετικές μορφές κατά τη δήλωση κάποιας γραμματικής κατηγορίας.

Βάση: Το τεμάχιο στο οποίο προσκολλώνται τα προσφύματα

Έγκλιση: Γραμματική κατηγορία η οποία εκφράζει μορφοσυντακτικά την τροπικότητα. Η βασικές της διακρίσεις είναι μεταξύ οριστικής, υποτακτικής, ευκτικής/προτρεπτικής και προστακτικής. Κάθε γλώσσα ωστόσο μπορεί να επιλέγει να έχει λιγότερες διακρίσεις ή ακόμα και περισσότερες διακρίσεις εγκλίσεων, όπως και να οργανώνει τις διακρίσεις αυτές σε διαφορετικά μορφοσυντακτικά συστήματα πραγμάτωσης

Ενδόκλιση: Φαινόμενο κατά το οποίο το ελεύθερο μόρφημα μιας γραμματικής κατηγορίας, το οποίο συνήθως πραγματώνεται αυτόνομα έξω από τα όρια του λεξικού τύπου, εμφανίζεται ανάμεσα στο θέμα και τα προσφύματα σε συγκεκριμένους λεξικούς τύπους

Εξελικτική όψη: Βλ. όψη

Επαναπροσδιορισμός: Μορφολογική διαδικασία κατά την οποία το θέμα μιας λέξης υφίσταται φωνολογική αλλοίωση κατά τη δήλωση μιας γραμματικής κατηγορίας. Αυτή η αλλοίωση μπορεί να περιλαμβάνει την προσθήκη, αλλαγή ή αφαίρεση κάποιου φωνήεντος, συμφώνου ή συλλαβής στο θέμα ή ακόμα και συνδυασμούς τους

Επίθημα: Βλ. μόρφημα

Επιστημική τροπικότητα: Βλ. τροπικότητα

Θέμα: Το βασικό μόρφημα μιας λέξης στο οποίο προσκολλώνται τα προσφύματα τα οποία πραγματώνουν τις διάφορες γραμματικές κατηγορίες δημιουργώντας έτσι τους διάφορους τύπους της λέξης

Μη παρεμφατικός τύπος: Ρηματικός τύπος ο οποίος δε δηλώνει τη συμφωνία υποκειμένου, δηλ. δε διαθέτει τα επιθήματα που δηλώνουν το πρόσωπο και τον αριθμό του υποκειμένου

Μόρφημα: Η ελάχιστη μονάδα η οποία συνδυάζει μορφή και σημασία. Το ελάχιστο συστατικό μιας λέξης. Τα μορφήματα μπορεί να είναι λεξικά (δηλώνουν τη βασική λεξική σημασία) ή γραμματικά (δηλώνουν κάποια γραμματική κατηγορία, π.χ. πτώση, χρόνο, έγκλιση, κλπ.). Μια επιπλέον διάκριση είναι ανάμεσα σε δεσμευμένα (μορφήματα τα οποία δεν απαντώνται αυτόνομα) και ελεύθερα (μορφήματα τα οποία μπορούν να απαντώνται αυτόνομα)

Μορφοσύνταξη: Το σύνολο των τρόπων πραγμάτωσης των γραμματικών κατηγοριών που σχετίζονται με ένα σύστημα, π.χ. ρηματική μορφοσύνταξη για το ρήμα, ονοματική μορφοσύνταξη για το όνομα, κλπ. Η πραγμάτωση αυτή μπορεί να είναι καθαρά μορφολογική, δηλ. να γίνεται μέσα στα όρια ενός λεξικού τύπου μέσω των διάφορων δεσμευμένων μορφημάτων, ή να περιλαμβάνει κάποιο μη δεσμευμένο γραμματικό μόρφημα/τεμάχιο (βοηθητικό ρήμα, μόριο), ή να συνδυάζει και τους δύο τρόπους δημιουργώντας έτσι συντάγματα

Όψη: Γραμματική κατηγορία η οποία δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται το συμβάν που περιγράφει το ρήμα. Η βασική της διάκριση είναι μεταξύ συνοπτικής όψης, η οποία δηλώνει ότι το συμβάν παρουσιάζεται στην ολότητά του, δηλ. με αρχή, μέση και τέλος, και μη συνοπτικής όψης, η οποία δηλώνει ότι το συμβάν παρουσιάζεται στη μη ολότητά του, δηλ. είτε ως γεγονός εν εξελίξει (εξελικτική όψη), είτε στη διάρκειά του, είτε ως επαναλαμβανόμενο γεγονός, είτε ως κάτι που επαναλαμβάνεται καθ' έξιν και αποτελεί μία συνηθισμένη και γενική κατάσταση ή ενέργεια (θαμιστική όψη). Στις διακρίσεις της όψης εντάσσεται και η συντελεσμένη όψη, η οποία παρουσιάζει το συμβάν ως ολοκληρωμένο και δίνει έμφαση στο γεγονός ότι τα αποτελέσματα της ολοκλήρωσης αυτού του συμβάντος έχουν επίδραση σε κάποια δεδομένη χρονική στιγμή (στο παρελθόν, στο παρόν ή στο μέλλον)

Πρόσφυμα: Μόρφημα το οποίο είναι δεσμευμένο (δεν απαντάται αυτόνομο) και κατά βάση γραμματικό (δηλώνει γραμματική κατηγορία) και το οποίο προσκολλάται σε ένα θέμα/βάση για να πραγματώσει κάποια ή κάποιες γραμματικές κατηγορίες δημιουργώντας έτσι τους διάφορους τύπους της λέξης. Ανάλογα με το σημείο στο οποίο προσκολλάται διακρίνεται σε επίθημα (προσκολλάται στο τέλος ενός θέματος/βάσης), πρόθημα (προσκολλάται στην αρχή ενός θέματος/βάσης), ένθημα (μπαίνει μέσα σε ένα θέμα/βάση), περίθημα ή διάθημα (ασυνεχές μόρφημα το οποίο περιβάλλει το θέμα/βάση)
Συγκρητικός τύπος: Τύπος ο οποίος είναι το αποτέλεσμα συγκρητισμού, δηλ. ο κοινός τύπος με τον οποίο πραγματώνονται δύο διαφορετικοί γραμματικοί τύποι μιας λέξης (π.χ. οι τύποι των ουδετέρων που πραγματώνουν την ονομαστική και την αιτιατική)
Συγχώνευση: Διαδικασία κατά την οποία δύο ή περισσότερες γραμματικές κατηγορίες δηλώνονται από το ίδιο μόρφημα (π.χ. η πτώση και ο αριθμός στις καταλήξεις των ουσιαστικών της Ελληνικής)
Συγχωνευτικός τύπος: Τύπος/μόρφημα στο(ν) οποίο συγχωνεύονται δύο διαφορετικοί γραμματικοί τύποι/μορφήματα
Συμφωνία υποκειμένου: Γραμματική κατηγορία η οποία δηλώνει τα γραμματικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου πάνω στο ρήμα. Συνήθως δηλώνονται το πρόσωπο και ο αριθμός
Συνοπτικό – Μη συνοπτικό: Βλ. όψη
Συντελεσμένο: Βλ. όψη
Τροπικότητα: Σημασιολογική κατηγορία η οποία δηλώνει τη στάση του ομιλητή απέναντι στα λεγόμενά του. Η στάση αυτή μπορεί να ποικίλει, από το βαθμό της δέσμευσής του ως προς την αλήθεια του συμβάντος το οποίο περιγράφει (πλήρης δέσμευση, πιθανότητα, δυνατότητα, συμπέρασμα, αντίθετο του πραγματικού· επιστημική τροπικότητα) ως την επιτέλεση μιας λεκτικής πράξης (ευχή, επιθυμία, προτροπή η αποτροπή, παραχώρηση, συγκατάβαση, διαταγή ή απαγόρευση, κλπ.· δεοντική τροπικότητα). Μπορεί να δηλωθεί είτε μέσω της έγκλισης, είτε μέσω αυτόνομων λεξικών τεμαχίων, είτε ακόμα και με κάποιο βοηθητικό στοιχείο (ρήμα, μόριο) δημιουργώντας έτσι τροπικά συντάγματα
Υποκατάσταση: Μορφολογική διαδικασία κατά την οποία το θέμα μίας λέξης αλλάζει τελείως κατά τη δήλωση μιας γραμματικής κατηγορίας
Χρόνος: Γραμματική κατηγορία η οποία δηλώνει τη χρονική αναφορά του ρήματος μιας πρότασης. Οι βασικές τιμές της είναι το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Ανάλογα με το σύστημα μιας γλώσσας οι τιμές αυτές μπορεί να οργανώνονται σε διάφορα συστήματα διακρίσεων, από τα οποία το πιο σύνηθες είναι να γίνεται διάκριση μεταξύ παρελθόντος και μη παρελθόντος. Δεν πρέπει να συγχέεται με την παραδοσιακό όρο ‘χρόνος’ ο οποίο αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο ρηματικό τύπο (ή ομάδα τύπων) και περιλαμβάνει τη δήλωση και άλλων γραμματικών κατηγοριών όπως η όψη

Μορφοσύνταξη: Ασθενείς (κλιτικές) προσωπικές αντωνυμίες: Δομές κλιτικών και δομές κλιτικού διπλασιασμού

Νικόλαος Σταματογιάννης

1. Δομές κλιτικών στην Αλβανική

Η Αλβανική διαθέτει ένα σύστημα προσωπικών αντωνυμιών που περιλαμβάνει ισχυρούς τύπους και ασθενείς τύπους (κλιτικά). Οι ασθενείς τύποι αποτελούν κλιτικά, δηλ. δε φέρουν τόνο και προσαρτώνται σε μια παρακείμενη λέξη. Δεν υπάρχουν ασθενείς τύποι για την ονομαστική:

(1)

	ΕΝΙΚΟΣ			ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
	1	2	3	1	2	3
ΓΕΝ	më	të	i	na	ju	u
ΔΟΤ	më	të	i	na	ju	u
ΑΦ	më	të	i	na	ju	u
ΑΙΤ	më	të	e	na	ju	i

Τα κλιτικά αυτά πραγματώνουν: (α) το άμεσο αντικείμενο του ρήματος οπότε και εμφανίζονται στην αιτιατική πτώση, (β) το έμμεσο αντικείμενο, ή μια βιωματική οντότητα, ή μια δοτική χαριστική ή ηθική οπότε και εμφανίζονται στον συγκρητικό τύπο της γενικής/δοτικής/αφαιρετικής.

(2) α. *άμεσο αντικείμενο*
Jani e priti.
Γιάννης Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ περιμένω-Πρλ.3Εν
'Ο Γιάννης τον/την περίμενε.'

β. *έμμεσο αντικείμενο*
Artani i dha librin.
Αρτάν-Ον.Ορ Κλ.Αντ3-Εν.Δοτ δίνω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Αιτ.Ορ
'Ο Αρτάν του/της έδωσε το βιβλίο.'

γ. *βιωματική οντότητα*
Më pëlqejnë specat.
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ αρέσω-ΜηΠρλ.3Πλ πιπεριά-Πλ.Ον.Ορ
'Μου αρέσουν οι πιπεριές.'

δ. *δοτική χαριστική*
Më gatoi qofte.
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ μαγειρεύω-Συν.Πρλ.3Εν κεφτές-Πλ.Αιτ.Ορ
'Μου μαγείρεψε κεφτέδες.'

Στα κλιτικά εντάσσεται και ο κλιτικός αυτοπαθής/παθητικός τύπος *u*, ο οποίος χρησιμοποιείται και για τη δημιουργία των μη ενεργητικών τύπων ορισμένων ρηματικών παραδειγμάτων:

(3) U mërzita.
Κλ.Παθ στενοχωρώ-Συν.Πρλ.1Εν
'Στενοχωρήθηκα.'

Ο συνδυασμός δύο κλιτικών δημιουργεί ένα κλιτικό σύμπλεγμα. Στα κλιτικά συμπλέγματα προηγείται πάντα το κλιτικό του έμμεσου αντικειμένου και ακολουθεί το κλιτικό του άμεσου αντικειμένου ή το αυτοπαθές κλιτικό· επίσης το κλιτικό του εμμέσου αντικειμένου μπορεί να είναι οποιουδήποτε προσώπου αλλά το κλιτικό του άμεσου αντικειμένου πρέπει να είναι 3^{ου} προσώπου. Οι συνδυασμοί είναι δυνατό να δημιουργούν συγχωνευμένες πραγματώσεις. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τους δυνατούς συνδυασμούς των κλιτικών σε ένα κλιτικό σύμπλεγμα και τους τύπους που προκύπτουν:

(4)

	ΕΜΜΕΣΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	ΑΜΕΣΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ		ΑΥΤΟΠΑΘΕΣ / ΠΑΘΗΤΙΚΟ
		3ΕΝ	3ΠΛ	u
		e	i	
1ΕΝ	më	më + e = ma	më + i = m'i	më + u = m'u
2ΕΝ	të	të + e = ta	të + i = m'i	të + u = t'u
3ΕΝ	i	i + e = ia	i + i = ia	i + u = iu
1ΠΛ	na	na + e = na e	na + i = na i	na + u = na u
2ΠΛ	ja	ju + e = jua	ju + i = jua	ju + u = ju
3ΠΛ	u	u + e = ua	u + i = ua	u + u = ju

(5) Ma dha librin.
Κλ.Αντ1-Εν-Δοτ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ δίνω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Αιτ.Ορ
'Μου το έδωσε το βιβλίο.'

Τα κλιτικά και τα κλιτικά συμπλέγματα τοποθετούνται πάντοτε αμέσως πριν από το ρηματικό τύπο όταν αυτός δεν είναι τύπος της προστακτικής. Όταν προηγείται κάποιο μόριο τότε το κλιτικό εμφανίζεται ανάμεσα στο μόριο και το ρηματικό τύπο. Οι συγχωνευμένοι τύποι οι οποίοι προκύπτουν από το συνδυασμό του μορίου *të* με κάποιο από τα κλιτικά ή τα κλιτικά συμπλέγματα είναι οι εξής:

(6)	të	+	më	=	të më
			ma	=	të ma
			m'i	=	të m'i
			të	=	të të
			ta	=	të ta
			t'i	=	të t'i
			e	=	ta
			i	=	t'i
			ia	=	t'ia
			na	=	të na
			na e	=	të na e
			na i	=	të na i
			ju	=	t'ju
			jua	=	t'jua
			u	=	t'u
			ua	=	t'ua

(7) Ta mësosh mirë.
Υπ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ μαθαίνω-Υπ.ΜηΠρλ.2Εν καλά
'Να το μάθεις καλά!'

Με τους ρηματικούς τύπους της προστακτικής τα κλιτικά τοποθετούνται πάντα πριν το ρηματικό τύπο όταν προηγείται άρνηση. Με τους καταφατικούς ρηματικούς τύπους της προστακτικής το κλιτικό μπορεί να εμφανίζεται είτε πριν από το ρηματικό τύπο είτε αμέσως μετά το θέμα και πριν την κατάληξη (*ενδόκλιση*).

(8) Mos ma hap derën!
Αρν Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ ανοίγω-Προστ.2Εν πόρτα-Αιτ.Ορ
'Μη μου ανοίξεις την πόρτα!'

(9) α. Ma hap derën!
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ+Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ ανοίγω-Προστ.2Εν πόρτα-Αιτ.Ορ χ
'Άνοιξέ μου την πόρτα!'
β. Më shkruani!
Κλ.Αντ1-Εν.Δοτ γράφω-Προστ.2Πλ
'Γράψτε μου!'

(10) α. Shi-he!
βλέπω-Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ
'Δες τον/την/το!'
β. Shi-he-ni
βλέπω-Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ-Προστ.2Πλ
'Δείτε τον/την/το!'

1.2. Κλιτικός διπλασιασμός και αριστερή εκτόπιση

Τα κλιτικά μπορούν να εμφανίζονται είτε μόνα τους αντικαθιστώντας μια ονοματική φράση είτε σε συνδυασμό με την αντίστοιχη ονοματική φράση. Στην τελευταία περίπτωση έχουμε το φαινόμενο του *κλιτικού διπλασιασμού* (*clitic doubling*) (11α) ή της *αριστερής εκτόπισης* (*clitic left dislocation*) (11β) όταν η ονοματική φράση βρίσκεται στα αριστερά του ρήματος και συνήθως στην αρχή της πρότασης.

(11) α. Ana e lexoi librin
Άννα-Ον Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ διαβάζω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
'Η Άννα το διάβασε το βιβλίο'

β. Librin ia dhashë AGIMIT.
βιβλίο-Αιτ.Ορ Κλ.Αντ3-Δοτ+ΚλΑντ3-Αιτ δίνω-Συν.Πρλ.1Εν [Αγκίμ-Δοτ.Ορ]$_{Εστ}$
'Το βιβλίο το έδωσα στον Agim.'

Στην Αλβανική ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός με το έμμεσο αντικείμενο ή τη βιωματική οντότητα ή τη δοτική χαριστική ή ηθική, ακόμη κι όταν αυτό το στοιχείο είναι αόριστο (12β) και φέρει έμφαση ή αποτελεί την *εστία* της πρότασης (*focus*) (12γ).

(12) α. Eva *(i) dërgoi Anës lule
Εύα-Εν.Ον.Ορ Κλ.Αντ3.Εν.Δοτ στέλνω-Συν.Πρλ.3Εν Άννα-Εν.Δοτ.Ορ λουλούδια-Αιτ
'Η Εύα έστειλε στην Άννα λουλούδια'

β. Eva *(i) dërgoi një vaije lule
Εύα-Εν.Ον.Ορ Κλ.Αντ3.Εν.Δοτ στέλνω-Συν.Πρλ.3Εν ένα κορίτσι-Εν.Δοτ λουλούδια-Αιτ
'Η Εύα έστειλε σε ένα κορίτσι λουλούδια'

γ. Ia dhashë librin
Κλ.Αντ3.Εν.Δοτ+Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ δίνω-Συν.Πρλ.1Εν βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
BEN-IT
[Μπεν-Δοτ.Ορ]$_{Εστ}$
'ΣΤΟΝ ΜΠΕΝ το έδωσα το βιβλίο'

Επίσης είναι υποχρεωτικός όταν το άμεσο αντικείμενο είναι μια αντωνυμία 1ου ή 2ου προσώπου.

(13) α. (mua) *(më) pyeti (mua)
Αντ1.Εν.Αιτ. Κλ.Αντ1.Εν.Αιτ ρωτάω-Συν.Πρλ.3Εν Αντ1.Εν.Αιτ.
‘(Με) ρώτησε εμένα’
β. (ty) *(të) pyeti (ty)
Αντ2.Εν.Αιτ. Κλ.Αντ2.Εν.Αιτ ρωτάω-Συν.Πρλ.3Εν Αντ2.Εν.Αιτ.
‘(Σε) ρώτησε εσένα’
γ. (ne) *(na) pyeti (na)
Αντ1.Πλ.Αιτ. Κλ.Αντ1.Πλ.Αιτ ρωτάω-Συν.Πρλ.3Εν Αντ1.Πλ.Αιτ.
‘(Μας) ρώτησε εμάς’
δ. (ju) *(ju) pyeti (ju)
Αντ2.Πλ.Αιτ. Κλ.Αντ2.Πλ.Αιτ ρωτάω-Συν.Πρλ.3Εν Αντ2.Πλ.Αιτ.
‘(Σας) ρώτησε εσάς’

Ωστόσο, όταν το άμεσο αντικείμενο είναι μια ονοματική φράση ή μια αντωνυμία 3ου προσώπου, ο κλιτικός διπλασιασμός επιτρέπεται μόνο όταν το αντικείμενο αποτελεί το *θέμα* (topic) της πρότασης και αποκλείεται όταν φέρει έμφαση ή αποτελεί την *εστία* της πρότασης (focus) (14γ):

(14) α. Ana lexoi librin
Άννα-Ον διαβάζω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
‘Η Άννα διάβασε το βιβλίο’
β. Ana e lexoi librin
Άννα-Ον Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ διαβάζω-Συν.Πρλ.3Εν βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ
‘Η Άννα το διάβασε το βιβλίο’
γ. Ana (*e) lexoi LIBRIN
Άννα-Ον Κλ.Αντ3.Εν.Αιτ διαβάζω-Συν.Πρλ.3Εν $[\text{βιβλίο-Εν.Αιτ.Ορ}]_{\text{Εστ}}$
‘Η Άννα διάβασε ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ’

2. Συγκριτική θεώρηση των δομών με κλιτικά στην Ελληνική και στην Αλβανική

Και οι δύο γλώσσες πέρα από τους ισχυρούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας διαθέτουν ένα παράδειγμα ασθενών τύπων οι οποίοι λειτουργούν ως κλιτικά και προσαρτώνται στο ρηματικό τύπο από τον οποίο εξαρτώνται. Στην Ελληνική οι ασθενείς αυτοί τύποι στο τρίτο πρόσωπο διακρίνονται και ως προς το γένος, διάκριση των οποία δεν κάνει η Αλβανική, ενώ διαθέτουν συγκρητικούς τύπους για την ονομαστική και αιτιατική πληθυντικού στο 1^{ο} και 2^{ο} πρόσωπο και στο 3^{ο} πρόσωπο αρσενικό. Επίσης η Ελληνική δε διαθέτει ασθενή αυτοπαθή/παθητικό τύπο:

(14)

	ΕΝΙΚΟΣ					ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ				
	1	2	3			1	2	3		
			ΑΡΣ	ΘΗΛ	ΟΥΔ			ΑΡΣ	ΘΗΛ	ΟΥΔ
ΓΕΝ	μου	σου	του	της	του	μας	μας	τους	τους	τους
ΑΙΤ	με	σε	τον	την	το	μας	σας	τους	τις / τες	τα

Σε αντίθεση με την Αλβανική, στην οποία η σύναψη των κλιτικών είναι δυνατό να δημιουργεί συγχωνευμένους τύπους, στην Ελληνική τα κλιτικά δεν συγχωνεύονται με μόνη εξαίρεση τον τύπο της γενικής ενικού του 2^{ου} προσώπου *σου*, ο οποίος προαιρετικά μπορεί να αποβάλλει το φωνήεν και να συγχωνευτεί με το αμέσως επόμενο κλιτικό:

(15) σου το έδωσα ~ σ'το έδωσα

Ομοίως τα κλιτικά στην Ελληνική δε δημιουργούν συγχωνευτικούς τύπους με το μόριο της υποτακτικής, σε αντίθεση με την Αλβανική.

Και οι δυο γλώσσες διαθέτουν δομές κλιτικού διπλασιασμού και αριστερής εκτόπισης, οι οποίες χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο για να δηλώσουν ότι η διπλασιαζόμενη ονοματική φράση αποτελεί μέρος της γνωστής πληροφορίας και το θέμα της πρότασης. Ωστόσο, στην Αλβανική ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός με κάποιους όρους ανεξάρτητα από το αν αυτοί αποτελούν θέμα ή εστία. Έτσι, στην Αλβανική ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός με το έμμεσο αντικείμενο ή τη βιωματική οντότητα ή τη δοτική χαριστική ή ηθική, ακόμη κι όταν αυτό το στοιχείο είναι αόριστο και φέρει έμφαση ή αποτελεί την *εστία* της πρότασης (*focus*). Ομοίως, ο κλιτικός διπλασιασμός είναι υποχρεωτικός με το άμεσο αντικείμενο όταν αυτό είναι προσωπική αντωνυμία 1^{ου} και 2^{ου} προσώπου. Αντίθετα στην Ελληνική ο κλιτικός διπλασιασμός σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι υποχρεωτικός και λαμβάνει χώρα μόνο όταν η διπλασιαζόμενη ονοματική φράση λειτουργεί ως θέμα. Έτσι, για παράδειγμα και σε αντίθεση με την Αλβανική (βλ. τα παραδείγματα στο 12), όταν το έμμεσο αντικείμενο αποτελεί εστιασμένο συστατικό ο κλιτικός διπλασιασμός αποκλείεται.

(16) α. Η Εύα (της) έστειλε της Άννας λουλούδια
β. Η Εύα (*του) έστειλε ενός κοριτσιού λουλούδια
γ. Η Εύα (*της) έστειλε λουλούδια ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ

(17) α. Ο Γιάννης (*με) ρώτησε ΕΜΕΝΑ
β. Ο Γιάννης (*σε) ρώτησε ΕΣΕΝΑ
γ. Ο Γιαννης (*μας) ρώτησε ΕΜΑΣ
δ. Ο Γιάννης (*σας) ρώτησε ΕΣΑΣ

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Anagnostopoulou, Elena. 1999. Conditions on clitic doubling in Greek. In van Riemsdijk, Henk (eds), *Clitics in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter. 761-798

Anagnostopoulou, Elena. 2003. *The Syntax of Ditransitives. Evidence from Clitics*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Holton David, Mackridge, Peter, Philippaki-Warburton, Irene & Vassilios Spyropoulos. 2012. *Greek: A Comprehensive Grammar. Second Edition*. London: Routledge.

Kallulli, Dalina. 2000. Direct object clitic doubling in Albanian and Greek. Στο Rivero, María-Luisa (επιμ.), *Comparative Syntax of the Balkan Languages*. Oxford: Oxford University Press. 127-160.

Kallulli, Dalina. 2008. Clitic doubling, agreement and information. In Kallulli, Dalina & Liliane Tasmowski (eds), *Clitic Doubling in the Balkan Languages*. Amsterdam: John Benjamins. 227-255.

Κυριαζής, Δώρης. 1994. *Μέθοδος για την Εκμάθηση της Αλβανικής και Λεξικό 9000 λέξεων*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Παπαφίλης, Κωνσταντίνος. 2007. *Γραμματική και Συντακτικό της Αλβανικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.

Philippaki-Warburton, Irene, Varlokosta, Spyridoula, Georgiafentis, Michalis & Kotzoglou, George. 2004. Moving from theta-positions: Pronominal clitic doubling in Greek. *Lingua* 114: 963-989.

Revithiadou, Anthi & Spyropoulos, Vassilios. 2008. Greek object clitic pronouns: A typological survey of their grammatical properties. *STUF – Language Typology and Universals* 61: 39-53.

Γλωσσάρι

(Αριστερή) Εκτόπιση: Δομές κλιτικού διπλασιασμού στις οποίες η διπλασιασμένη Ονοματική Φράση εκτοπίζεται στην αριστερή περιφέρεια, δηλ. στην αρχή, της πρότασης

Ασθενείς τύποι της προσωπικής αντωνυμίας: Τύποι της προσωπικής αντωνυμίας μικρότεροι σε μέγεθος και ισχύ από τους ισχυρούς. Συνήθως είναι μονοσύλλαβοι και άτονοι

Ενδόκλιση: Φαινόμενο κατά το οποίο το ελεύθερο μόρφημα μιας γραμματικής κατηγορίας, το οποίο συνήθως πραγματώνεται αυτόνομα έξω από τα όρια του λεξικού τύπου, εμφανίζεται ανάμεσα στο θέμα και τα προσφύματα σε συγκεκριμένους λεξικούς τύπους

Εστία: Το συστατικό της πρότασης το οποίο φέρει τον κύριο τόνο της πρότασης και συνιστά μέρος της νέας πληροφορίας που φέρει η πρόταση. Επίσης το συστατικό το οποίο φέρει εμφατικό ή αντιθετικό τόνο

Θέμα: Το συστατικό της πρότασης το οποίο αποτελεί την παλιά πληροφορία

Κλιτικό: Λεξικό τεμάχιο το οποίο είναι άτονο και προσκολλάται σε κάποιο άλλο λεξικό τεμάχιο

Κλιτικός (ανα)διπλασιασμός: Δομές στις οποίες ένας ασθενής τύπος της προσωπικής αντωνυμίας συνυπάρχει με την αντίστοιχη Ονοματική Φράση και κατά συνέπεια τη διπλασιάζει
Συγχωνευτικός τύπος: Τύπος/μόρφημα στο(ν) οποίο συγχωνεύονται δύο διαφορετικοί γραμματικοί τύποι/μορφήματα
Συγκρητικός τύπος: Τύπος ο οποίος είναι το αποτέλεσμα συγκρητισμού, δηλ. ο κοινός τύπος με τον οποίο πραγματώνονται δύο διαφορετικοί γραμματικοί τύποι μιας λέξης

Μορφοσύνταξη: Οι χρήσεις των ρηματικών τύπων/συνταγμάτων

Βασίλειος Σπυρόπουλος

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται αντιπαραβολικά η κατανομή και οι βασικές λειτουργίες των ρηματικών τύπων/συναγμάτων και στις δύο γλώσσες, όπως αυτοί ορίζονται με βάση τη δήλωση των σχετικών γραμματικών χαρακτηριστικών (χρόνος, όψη, έγκλιση) (βλ. την ενότητα 3.1. σχετικά με τη ρηματική μορφοσύνταξη). Ως παράδειγμα χρησιμοποιείται το ίδιο ρήμα και για τις δύο γλώσσες, δηλ. *πλένω* και *laj*, στην ενεργητική φωνή. Τα ρηματικά συστήματα των δύο γλωσσών έχουν αρκετές ομοιότητες, καθώς οργανώνονται με βάση τις ίδιες σε γενικές γραμμές γραμματικές κατηγορίες. Οι όποιες διαφοροποιήσεις έχουν να κάνουν με κάποιες λεπτομέρειες που αφορούν την πραγμάτωση αυτών των γραμματικών κατηγοριών και την κατανομή των τύπων/συνταγμάτων. Για παράδειγμα ο συνοπτικός μη παρελθοντικός τύπος (π.χ. *πλύνω*) της Ελληνικής, τον οποίο δε διαθέτει η Αλβανική, αντιστοιχεί στους παρακάτω τύπους/συντάγματα της Αλβανικής:

(1) συνοπτικός μη παρελθοντικός → (μη συνοπτικός) μη παρελθοντικός (οριστικής)
- α. Όποιος **τηλεφωνήσει** πρώτος, θα κερδίσει ένα εισιτήριο.
- α΄. Kush **telefonon** i pari, do të fitojë një biletë.

(2) συνοπτικός μη παρελθοντικός → μη παρελθοντική υποτακτική
- α. Όταν **έρθουν**, θα είναι αργά.
- α΄. Kur **të vijnë**, do të jetë vonë.
- β. Όπου **ρωτήσεις**, θα σου πουν το ίδιο πράγμα.
- β΄. Kudo që **të pyesësh**, do të të thonë të njëjtën gjë.

(3) συνοπτικός μη παρελθοντικός → μέλλοντας
- α. Ίσως **φύγει** την Τρίτη.
- α’. Ndoshta **do të iki** të martën.

(4) συνοπτικός μη παρελθοντικός → ευκτική
- α. Αν **έρθει** αυτός, εγώ δε θα έρθω.’
- α’. Në **ardhtë** ai, unë s’ do të vij.

(5) συνοπτικός μη παρελθοντικός → παρελθοντική υποτακτική

α. Έφυγαν πριν **νυχτώσει**.

α΄. Ikën para se **të ngrysej**.
φεύγω-Συν.Πρλ.3Πλ Συνδ Υπ νυχτώνω-Παθ.Υπ.Πρλ.3Εν

1. Αντιστοίχιση των βασικών λειτουργιών των βασικών τύπων/συνταγμάτων της οριστικής

<table>
<tr><th colspan="2">Ελληνική</th><th>Αλβανική</th></tr>
<tr><td rowspan="2">μη συνοπτικός
μη παρελθοντικός
πλένω</td><td>παρόν: συμβάν συνεχές, επαναλαμβανόμενο, σύνηθες</td><td>(μη συνοπτικός) μη παρελθοντικός
laj</td></tr>
<tr><td>παρόν: συμβάν σε εξέλιξη</td><td>εξελικτικός μη παρελθοντικός
po laj</td></tr>
<tr><td rowspan="2">μη συνοπτικός
παρελθοντικός
έπλενα</td><td>παρελθόν: συμβάν συνεχές, επαναλαμβανόμενο, σύνηθες</td><td>μη συνοπτικός παρελθοντικός
laj</td></tr>
<tr><td>παρελθόν: συμβάν σε εξέλιξη</td><td>εξελικτικός παρελθοντικός
po laj</td></tr>
<tr><td colspan="2">συνοπτικός
μη παρελθοντικός
πλύνω</td><td>▪ μη παρελθοντικός (οριστική)
laj
▪ μέλλοντας
do të laj
▪ μη παρελθοτική υποτακτική
të laj
▪ παρελθοντκή υποτακτική (σε ακολουθία χρόνων με παρελθοντικό ρήμα στην κύρια)
të laja
▪ ευκτική
▪ lafsha</td></tr>
<tr><td colspan="2">συνοπτικός παρελθοντικός
έπλυνα
παρελθόν: συμβάν στην ολότητά του</td><td>συνοπτικός παρελθοντικός
lava</td></tr>
<tr><td colspan="2">συντελεσμένος μη παρελθοντικός
έχω πλύνει
συμβάν ολοκληρωμένο στο παρελθόν με συνέπειες στο παρόν</td><td>συντελεσμένος μη παρελθοντικός
kam larë</td></tr>
</table>

συντελεσμένος παρελθοντικός *είχα πλύνει*	συμβάν ολοκληρωμένο στο παρελθόν με συνέπειες σε ένα άλλο μεταγενέστερο σημείο στο παρελθόν (συντελεσμένο στο παρελθόν)	συντελεσμένος παρελθοντικός *kisha larë*
	συμβάν ολοκληρωμένο στο παρελθόν πριν από ένα άλλο συμβάν στο παρελθόν (παρελθόν πριν από παρελθόν)	συντελεσμένος παρελθοντικός *kisha larë*
		συντελεσμένος συνοπτικός παρελθοντικός *pata larë*

2. Αντιστοίχιση των βασικών λειτουργιών των τύπων/συνταγμάτων του μέλλοντα κα της δυνητικής

Ελληνική	**Αλβανική**
θα + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *θα πλένω* ▪ μέλλον: συμβάν συνεχές, επαναλαμβανόμενο, σύνηθες, σε εξέλιξη ▪ επιστημική τροπικότητα: πιθανότητα, συμπέρασμα	*do* + μη παρελθοντική υποτακτική *do të laj* ▪ μέλλον: συμβάν συνεχές, επαναλαμβανόμενο, σύνηθες, σε εξέλιξη ▪ μέλλον: συμβάν στην ολότητά του
θα + συνοπτικός παρελθοντικός *θα πλύνω* μέλλον: συμβάν στην ολότητά του	
θα + συντελεσμένος μη παρελθοντικός *θα έχω πλύνει* ▪ μέλλον: συμβάν το οποίο θα συντελεστεί στο μέλλον πριν από κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή ή συμβάν ▪ επιστημική τροπικότητα: πιθανότητα, συμπέρασμα	*do* + συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *do të kem larë* ▪ μέλλον: συμβάν το οποίο θα συντελεστεί στο μέλλον πριν από κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή ή συμβάν ▪ (επιστημική τροπικότητα: πιθανότητα, συμπέρασμα)
θα + μη συνοπτικός παρελθοντικός *θα έπλενα* ▪ δυνητική: αντίθετο του πραγματικού με την έννοια του μη πραγματοποιημένου αλλά όχι υποχρεωτικά του μη πραγματοποιήσιμου ▪ επιστημική τροπικότητα: πιθανότητα, συμπέρασμα	*do* + παρελθοντική υποτακτική *do të laja* δυνητική: αντίθετο του πραγματικού με την έννοια του μη πραγματοποιημένου αλλά όχι υποχρεωτικά του μη πραγματοποιήσιμου
θα + συνοπτικός παρελθοντικός *θα έπλυνα* επιστημική τροπικότητα: συμπέρασμα	-
θα + συντελεσμένος παρελθοντικός *θα είχα πλύνει* ▪ δυνητική: αντίθετο του πραγματικού ▪ επιστημική τροπικότητα: ισχυρή πιθανότητα, συμπέρασμα	*do* + συντελεσμένη παρελθοντική υποτακτική *do të kisha larë* δυνητική: αντίθετο του πραγματικού

3. Αντιστοίχιση των βασικών λειτουργιών των τύπων/συνταγμάτων της υποτακτικής

Ελληνική	**Αλβανική**
να + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *να πλένω* ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία ▪ απορία	▪ μη παρελθοντική υποτακτική *të laj* ▪ ευκτική: ευχή *lafsha* ▪ μη παρελθοντικός τύπος οριστικής (άμεση διαταγή, προτροπή που αντιστοιχεί με την ελληνική συνοπτική μη παρελθοντική υποτακτική) *laj*
να + συνοπτικός μη παρελθοντικός *να πλύνω* ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία ▪ απορία	
να + συντελεσμένος μη παρελθοντικός *να έχω πλύνει* ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία ▪ απορία	▪ συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *të kem larë* ▪ συντελεσμένη ευκτική *paça larë*

να + μη συνοπτικός παρελθοντικός *να έπλενα* ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία (απραγματοποίητη ή δύσκολα πραγματοποιήσιμη) ▪ απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν ▪ απορία	παρελθοντική υποτακτική *të laja*
να + συνοπτικός παρελθοντικός *να έπλυνα* ▪ ευχή, επιθυμία (σπάνια) ▪ απορία	συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *të kem larë*
να + συντελεσμένος παρελθοντικός *να είχα πλύνει* ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ απραγματοποίητη ευχή, επιθυμία ▪ απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν ▪ απορία	συντελεσμένη παρελθοντική υποτακτική *të kisha larë*

Ελληνική	**Αλβανική**
ας + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *ας πλένω* ▪ ευχή, επιθυμία ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση	▪ ευκτική: ευχή *lafsha* ▪ μη παρελθοντική υποτακτική *të laj*
ας + συνοπτικός μη παρελθοντικός *ας πλύνω* ▪ ευχή, επιθυμία ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ προτροπή/αποτροπή, διαταγή/απαγόρευση, συμβουλή, οδηγία, παρότρυνση	
ας + συντελεσμένος μη παρελθοντικός *ας έχω πλύνει* ▪ ευχή, επιθυμία ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία	▪ συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *të kem larë* ▪ συντελεσμένη ευκτική *paça larë*
ας + μη συνοπτικός παρελθοντικός *ας έπλενα* ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ ευχή, επιθυμία (απραγματοποίητη ή δύσκολα πραγματοποιήσιμη) ▪ απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν	παρελθοντική υποτακτική *të laja*
ας + συνοπτικός παρελθοντικός *ας έπλυνα* ▪ ευχή, επιθυμία ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία	▪ παρελθοντική υποτακτική *të laja* ▪ συντελεσμένη μη παρελθοντική υποτακτική *të kem larë*

ας + συντελεσμένος παρελθοντικός *ας είχα πλύνει* ▪ παραχώρηση, συγκατάθεση, αδιαφορία ▪ απραγματοποίητη ευχή, επιθυμία ▪ απραγματοποίητη υποχρέωση στο παρελθόν	συντελεσμένη παρελθοντική υποτακτική *të kisha larë*

4. Αντιστοίχιση των βασικών λειτουργιών των τύπων της προστακτικής

Αλβανική		**Ελληνική**
Καταφατική προστακτική	*laj*	μη συνοπτική προστακτική *πλένε* ▪ διαταγή ▪ προτροπή
		συνοπτική προστακτική *πλύνε* ▪ διαταγή ▪ προτροπή
Αρνητική προστακτική	*mos laj*	μη συνοπτική υποτακτική *(να) μην πλένεις* ▪ απαγόρευση ▪ αποτροπή
		συνοπτική υποτακτική *να μην πλύνεις* ▪ απαγόρευση ▪ αποτροπή

5. Αντιστοίχιση των βασικών λειτουργιών των τύπων/συνταγμάτων της ευκτικής της Αλβανικής με τα συντάγματα της υποτακτικής της Ελληνικής

Αλβανική	**Ελληνική**
ευκτική *lafsha* ▪ ευχή, κατάρα, κλπ. ▪ έντονη επιθυμία	υποτακτική ▪ *ας/να* + μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *ας/να πλένει* ▪ *ας/να* + συνοπτικός μη παρελθοντικός *ας/να πλύνει*
συντελεσμένη ευκτική *paça larë* ▪ ευχή, κατάρα, κλπ. ▪ έντονη επιθυμία	συντελεσμένη υποτακτική *ας/να* + συντελεσμένος μη παρελθοντικός *ας/να έχει πλύνει*

6. Αντιστοίχιση των τύπων/συνταγμάτων της επιφωνηματικής της Αλβανικής με τύπους/συντάγματα της οριστικής της Ελληνικής

Αλβανική	**Ελληνική**
μη παρελθοντική επιφωνηματική *lakam*	μη συνοπτικός μη παρελθοντικός *πλένω*
συντελεσμένη μη παρελθοντική επιφωνηματική *paskam larë*	συντελεσμένος μη παρελθοντικός *έχω πλύνει*
παρελθοντική επιφωνηματική *lakësha*	μη συνοπτικός παρελθοντικής *έπλενα*
	συνοπτικός παρελθοντικός *έπλυνα*
συντελεσμένη παρελθοντική επιφωνηματική *paskësha larë*	συντελεσμένος παρελθοντικός *είχα πλύνει*

7. Αντιστοίχιση των μη παρεμφατικών τύπων της Αλβανικής με τύπους και εκφορές της Ελληνικής

Αλβανική	**Ελληνική**
μη παρεμφατικός *larë*	μη παρεμφατικός *πλύνει*
μετοχή *(nje, i/e) larë*	μετοχή *πλυμένος*
γερούνδιο *duke larë*	γερούνδιο *πλένοντας*
στερητικό *pa larë*	*χωρίς* + συμπληρωματική *να*-πρόταση (υποτακτική) *χωρίς να πλένει/πλύνει*
απαρέμφατο *për të larë*	τελική πρόταση *για να πλένει/πλύνει*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Akademia e Shkencave e Shqipërisë. 2002. *Gramatika e Gjuhës Shqipe 1*. Tiranë: Botimi i Akademisë së Shkencave.

Holton David, Mackridge, Peter, Philippaki-Warburton, Irene & Vassilios Spyropoulos. 2012. *Greek: A Comprehensive Grammar. Second Edition*. London: Routledge.

Κυριαζής, Δώρης. 1994. *Μέθοδος για την Εκμάθηση της Αλβανικής και Λεξικό 9000 λέξεων*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία.

Mëniku, Linda & Campos, Héctor. 2012. *Colloquial Albanian.* London: Routledge.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Παπαφίλης, Κωνσταντίνος. 2007. *Γραμματική και Συντακτικό της Αλβανικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.

Shkurtaj, Gjovalin & Hysa, Enver. 2001*. Gjuha Shqipe.* Tiranë: Botimet Toena.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη & Σπυρόπουλος, Βασίλειος. 2006. Το εγκλιτικό σύστημα της Ελληνικής: Συγκριτική θεώρηση με την Τουρκική και διδακτικές προτάσεις. Στο Μοσχονάς, Σπύρος (επιμ.), *Η Σύνταξη στη Μάθηση και στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης. 117-170.

Γλωσσάρι

Έγκλιση: Γραμματική κατηγορία η οποία εκφράζει μορφοσυντακτικά την τροπικότητα. Η βασικές της διακρίσεις είναι μεταξύ οριστικής, υποτακτικής, ευκτικής/προτρεπτικής και προστακτικής. Κάθε γλώσσα ωστόσο μπορεί να επιλέγει να έχει λιγότερες διακρίσεις ή ακόμα και περισσότερες διακρίσεις εγκλίσεων, όπως και να οργανώνει τις διακρίσεις αυτές σε διαφορετικά μορφοσυντακτικά συστήματα πραγμάτωσης

Εξελικτική όψη: Βλ. όψη

Επιστημική τροπικότητα: Βλ. τροπικότητα

Μη παρεμφατικός τύπος: Ρηματικός τύπος ο οποίος δε δηλώνει τη συμφωνία υποκειμένου, δηλ. δε διαθέτει τα επιθήματα που δηλώνουν το πρόσωπο και τον αριθμό του υποκειμένου

Όψη: Γραμματική κατηγορία η οποία δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται το συμβάν που περιγράφει το ρήμα. Η βασική της διάκριση είναι μεταξύ συνοπτικής όψης, η οποία δηλώνει ότι το συμβάν παρουσιάζεται στην ολότητά του, δηλ. με αρχή, μέση και τέλος, και μη συνοπτικής όψης, η οποία δηλώνει ότι το συμβάν παρουσιάζεται στη μη ολότητά του, δηλ. είτε ως γεγονός εν εξελίξει (εξελικτική όψη), είτε στη διάρκειά του, είτε ως επαναλαμβανόμενο γεγονός, είτε ως κάτι που επαναλαμβάνεται καθ' έξιν και αποτελεί μία συνηθισμένη και γενική κατάσταση ή ενέργεια (θαμιστική όψη). Στις διακρίσεις της όψης εντάσσεται και η συντελεσμένη όψη, η οποία παρουσιάζει το συμβάν ως ολοκληρωμένο και δίνει έμφαση στο γεγονός ότι τα αποτελέσματα της ολοκλήρωσης αυτού του συμβάντος έχουν επίδραση σε κάποια δεδομένη χρονική στιγμή (στο παρελθόν, στο παρόν ή στο μέλλον)

Συνοπτικό – Μη συνοπτικό: Βλ. όψη

Συντελεσμένο: Βλ. όψη

Τροπικότητα: Σημασιολογική κατηγορία η οποία δηλώνει τη στάση του ομιλητή απέναντι στα λεγόμενά του. Η στάση αυτή μπορεί να ποικίλει, από το βαθμό της δέσμευσής του ως προς την αλήθεια του συμβάντος το οποίο περιγράφει (πλήρης δέσμευση, πιθανότητα, δυνατότητα, συμπέρασμα, αντίθετο του πραγματικού· επιστημική τροπικότητα) ως την επιτέλεση μιας λεκτικής πράξης (ευχή, επιθυμία, προτροπή η αποτροπή, παραχώρηση, συγκατάβαση, διαταγή ή απαγόρευση, κλπ.· δεοντική τροπικότητα). Μπορεί να δηλωθεί είτε μέσω της έγκλισης, είτε μέσω αυτόνομων λεξικών τεμαχίων, είτε ακόμα και με κάποιο βοηθητικό στοιχείο (ρήμα, μόριο) δημιουργώντας έτσι τροπικά συντάγματα

Χρόνος: Γραμματική κατηγορία η οποία δηλώνει τη χρονική αναφορά του ρήματος μιας πρότασης. Οι βασικές τιμές της είναι το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Ανάλογα με το σύστημα μιας γλώσσας οι τιμές αυτές μπορεί να οργανώνονται σε διάφορα συστήματα διακρίσεων, από τα οποία το πιο σύνηθες είναι να γίνεται διάκριση μεταξύ παρελθόντος και μη παρελθόντος. Δεν πρέπει να συγχέεται με την παραδοσιακό όρο ‘χρόνος’ ο οποίο αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο ρηματικό τύπο (ή ομάδα τύπων) και περιλαμβάνει τη δήλωση και άλλων γραμματικών κατηγοριών όπως η όψη

Μορφοσύνταξη: Πρόθεση και προθετική φράση

Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος

1. Οι προθέσεις της Αλβανικής

Οι προθέσεις της Αλβανικής διακρίνονται σε μονολεκτικές ή απλές και πολυλεκτικές ή σύνθετες. Οι μονολεκτικές προθέσεις αποτελούν την κύρια και σημαντικότερη ομάδα προθέσεων, π.χ. *mbi* 'επί', *nën* 'υπό', *tek* 'σε'. Πέραν των μονολεκτικών (απλών) προθέσεων υπάρχουν και πολυλεκτικές (σύνθετες) προθέσεις. Αυτές αποτελούν είτε συνδυασμό βασικών προθέσεων, π.χ. *deri në* 'μέχρι', *për në* 'για', είτε συνδυασμό επιρρήματος με πρόθεση, π.χ. *larg nga* 'μακριά από', *brenda në* 'μέσα σε', *bashkë me* 'μαζί με'. Σύνθετες προθέσεις μπορούν να χαρακτηριστούν επίσης και (α) οι συνδυασμοί απλών προθέσεων με ουσιαστικά και συμπλήρωμα σε γενική, π.χ. *për shkak* 'εξ αιτίας', (β) οι συνδυασμοί της πρόθεσης *në* με ουσιαστικό και πρόθεση *me*, οι οποίοι παίρνουν συμπλήρωμα σε αιτιατική, π.χ. *në pajtim me* 'σε αρμονία/συμφωνία με', και (γ) οι συνδυασμοί προθέσεων με ενδιάμεσο στοιχείο το *e*, π.χ. *rreth e rrotull* 'γύρω γύρω', οι οποίοι χρησιμοποιούνται είτε επιρρηματικά είτε ως προθέσεις που δέχονται συμπλήρωμα σε αφαιρετική, π.χ. *rreth e rrotull tavolinës* 'γύρω-γύρω από το τραπέζι'.

Προθέσεις με ονομαστική: Οι προθέσεις που παίρνουν συμπλήρωμα σε ονομαστική είναι η *nga* 'από' και η *te(k)* 'σε (στάση ή κίνηση σε τόπο)'. Το συμπλήρωμα των προθέσεων αυτών μπαίνει πάντα στον οριστικό τύπο, π.χ. *nga fshati* 'από το χωριό', εκτός αν προηγείται αόριστο άρθρο, π.χ. *nga një fshat* 'από ένα χωριό'.

Προθέσεις με αιτιατική: Οι πιο συχνές σε χρήση προθέσεις παίρνουν συμπλήρωμα σε αιτιατική και όταν το συμπλήρωμά τους είναι μη οριστικό μπαίνει στον αόριστο τύπο, π.χ. *në lum* 'σε ποτάμι' αλλά *në lumin Shkumbin* 'στον ποταμό Σκουμπίν'. Στην ομάδα αυτή εντάσσονται οι απλές προθέσεις *në* 'σε', *me* 'με', *për* 'για', *pa* 'άνευ, χωρίς', *më* 'σε (χρονικό)', *mbi* 'επί', *nën* 'υπό', *ndër* 'ανάμεσα', *nëpër* 'ανάμεσα', όπως επίσης και οι πολυλεκτικοί σχηματισμοί που έχουν τελευταίο στοιχείο τις προθέσεις *me* ή *në*, π.χ. *bashkë me / tok me* 'μαζί με', *brenda në* 'μέσα σε', *në krahasim me* 'σε σύγκριση με', *në përshtatje me* 'σε συμφωνία με'.

Προθέσεις με αφαιρετική: Οι περισσότερες σε αριθμό προθέσεις είναι αυτές που παίρνουν συμπλήρωμα σε αφαιρετική. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι προθέσεις *prej* 'από', *sipas* 'σύμφωνα με', *midis* 'ανάμεσα', *buzë* 'στην άκρη, παράλληλα σε', *ndanë* 'στην άκρη, παράλληλα με', *rrezë* 'στους πρόποδες', *afër* 'κοντά', *larg* 'μακριά', *përtej* 'πέραν του (τοπικό)', *matanë* 'πέραν του, από την άλλη πλευρά', *anës* 'στην άκρη, μπροστά σε', *ballë* 'μπροστά από', *faqe* 'στην πλευρά', *brenda* 'εντός, μέσα σε', *drejt* 'προς', *gjatë* 'κατά τη διάρκεια, σε όλο το μήκος / πλάτος', *jashtë* 'εκτός, έξω', *krahas* 'στο πλευρό, δίπλα σε, μαζί με', *bri* 'δίπλα σε', *kundër* 'εναντίον', *(për)para* 'πριν, μπροστά από', *pas* 'μετά, πίσω από', *përballë* 'απέναντι', *përkrah* 'παράλληλα', *ndërmjet* 'ανάμεσα', *nëpërmes* 'διαμέσου, μέσα από', *nëpërmjet* 'μέσω', *sipër* 'επί, πάνω', *poshtë* 'κάτω, υπό', *rreth/rrotull* 'γύρω', *prapa* 'πίσω', *pranë* 'κοντά σε', *kundrejt* 'αντί (αντίτιμο), κατά (συσχέτιση, εναντίωση), *deri në* 'μέχρι'.

Προθέσεις με γενική: Συμπλήρωμα σε γενική παίρνουν μόνο κάποιες σύνθετες προθέσεις. Οι βασικότερες είναι: *në vend* 'αντί', *për shkak / për arsye* 'λόγω, εξαιτίας', *për punë* 'εξαιτίας, από', *me anë(n)* 'μέσω', *në drejtim* 'προς την κατεύθυνση', *në sajë* 'χάρη σε'.

Προθέσεις με αιτιατική ή αφαιρετική: Οι προθέσεις *për* και *ndaj* παίρνουν συμπλήρωμα σε αφαιρετική ή αιτιατική ανάλογα με τη σημασία τους. Η πρόθεση *ndaj* όταν ακολουθείται από συμπλήρωμα σε αφαιρετική χρησιμοποιείται με τη σημασία 'σε σύγκριση, σε σχέση με', π.χ. *Ti ndaj këtij je më i mirë* 'Εσύ σε σχέση με αυτόν είσαι καλύτερος', ή εισάγει κριτήριο σύγκρισης, π.χ. *Janë më të njeshmë ndaj së bukurës* 'μοιάζουν πιο πολύ μεταξύ τους ως προς την ομορφιά'. Όταν το συμπλήρωμα της είναι στην αιτιατική η πρόθεση αυτή χρησιμοποιείται σε παγιωμένες εκφράσεις χρόνου δηλώνοντας την προσέγγιση, π.χ. *Erdhën ndaj të gdhirë* 'ήρθαν κατά την αυγή'. Η πρόθεση *për*, όταν παίρνει συμπλήρωμα σε αιτιατική, αντιστοιχεί σχεδόν πάντα στην ελληνική πρόθεση 'για' και δηλώνει σκοπό/στόχο (π.χ. *për komunizmin* 'για τον κομμουνισμό'), αιτία (π.χ. *për dashuri* 'για την αγάπη'), χρόνο (π.χ. *për një vit* 'για ένα χρόνο'), τελικό προορισμό (π.χ. *për* (*në*) *Kosovë* 'για το Κόσοβο'), προσδιορίζον χαρακτηριστικό (π.χ. *për bukurinë* 'για την ομορφιά του/της'). Το συμπλήρωμα της πρόθεσης *për* είναι στην αφαιρετική όταν δηλώνει μέρος σώματος στο οποίο συμβαίνει αυτό που δηλώνει το ρήμα, π.χ. *E mbërthenin për fyti* 'τον έπιασαν από το λαιμό'.

2. Προθέσεις και προθετική φράση στην Ελληνική

Οι προθέσεις της Ελληνικής είναι οι εξής σε αλφαβητική σειρά: *αντί, από, για, δίχως, εναντίον, εξαιτίας, έως, ίσαμε, κατά, με, μετά, μεταξύ, μέχρι, παρά, πριν, προς, σαν, σε, χωρίς, ως*. Υπάρχει επίσης και ένας αριθμός προθέσεων που προέρχονται από την καθαρεύουσα, των οποίων η χρήση περιορίζεται κατά κύριο λόγο σε στερεοτυπικές εκφράσεις, ή στον επίσημο λόγο. Το συμπλήρωμα των προθέσεων της Ελληνικής είναι στην αιτιατική με εξαίρεση τις προθέσεις *εναντίον, εξαιτίας* και *μεταξύ* οι οποίες παίρνουν συμπλήρωμα σε γενική.

Βασικές προθέσεις ή προθέσεις γενικής χρήσης: Οι προθέσεις αυτές είναι η *από* (τοπικές και χρονικές σχέσεις) και η *σε* (έμμεσο αντικείμενο, κίνηση προς τόπο, χρονικό διάστημα). Αυτές οι προθέσεις χρησιμοποιούνται συχνότατα και εμφανίζουν τη μεγαλύτερη ποικιλία χρήσεων, με βασική την τοπική. Παίρνουν ως συμπλήρωμα ονοματικές φράσεις στην αιτιατική.

Υπόλοιπες προθέσεις με αιτιατική: Αυτές είναι οι: *αντί* (αντικατάσταση, αναπλήρωση, αντίτιμο), *για* (σκοπός / στόχος, λόγος / αιτία, προορισμός, εισαγωγή κατηγορούμενου κατηγορουμένου), *δίχως* (στέρηση), *έως* (έσχατο όριο έκτασης, κίνησης ή χρονικού διαστήματος), *ίσαμε* (τοπικό / χρονικό τέρμα), *κατά* (χρονική προσέγγιση, διάρκεια, προορισμός), *με* (συνοδεία, όργανο, τρόπο, περιεχόμενο), *μετά* (χρονική / τοπική ακολουθία), *μέχρι* (χρονικό / τοπικό τέρμα), *παρά* (χρονική εναλλαγή, ελλείπον πόσο), *πριν* (χρόνος), *προς* (κατεύθυνση, προσέγγιση, σκοπός, αναλογία), *σαν* (σύγκριση, παρομοίωση), *χωρίς* (στέρηση), *ως* (χρονικό / τοπικό τέρμα). Ορισμένες από αυτές τις προθέσεις (*αντί, για, δίχως, μέχρι, παρά, πριν, σαν, χωρίς*) μπορούν να πάρουν ως συμπλήρωμα και μια πρόταση που εισάγεται με το *να.*

Προθέσεις με γενική: Οι προθέσεις οι οποίες παίρνουν συμπλήρωμα σε γενική είναι οι: *εναντίον* (αντίθεση), *εξαιτίας* (λόγος / αιτία), *μεταξύ* (χρονικός / τοπικός προσδιορισμός). Αυτές συντάσσονται με ονοματικές φράσεις ή ασθενείς προσωπικές αντωνυμίες στη γενική.

Λόγιες προθέσεις: Υπάρχουν κάποιες προθέσεις (*ανά, άνευ, δια, εις, εκ, εκτός, εν, εντός, επί, κατόπιν, λόγω, μείον, μέσω, περί, πλην, προ, συν, υπέρ, υπό*) που προέρχονται από την καθαρεύουσα και χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο στον επίσημο και πιο τυπικό λόγο ή σε στερεότυπες εκφράσεις. Οι προθέσεις αυτές συντάσσονται με ονοματική φράση στην αιτιατική, στη γενική και, λόγω της προέλευσής τους, στη δοτική.

Σύνθετες προθέσεις: Σε γενικές γραμμές μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες σύνθετων προθέσεων στην Ελληνική: (α) επιρρηματικά τόπου / χρόνου / τρόπου που παίρνουν ως συμπλήρωμα μια προθετική φράση (π.χ. *πάνω από, μέσα σε, πριν από*), (β) επιρρηματικά δηλωτικά του τρόπου (*κρυφά, ανεξάρτητα, αναλόγως*) που έχουν ως συμπλήρωμα μια προθετική φράση (π.χ. *κρυφά από, ανεξάρτητα από, αναλόγως με*) , (γ) πάγιες σύνθετες εκφορές (πρόθεση + ονοματική φράση, π.χ. *σε σχέση με, σε σύγκριση με, σε αντιστοιχία με,* και πρόθεση + προθετική φράση, π.χ. *αντί για, ως προς*) και (δ) προθέσεις που δέχονται ως συμπλήρωμα μια άλλη προθετική φράση (π.χ. *για μετά από (το τρέξιμο), από πριν από (τον πόλεμο)*).

3. Σύγκριση προθετικών δομών Ελληνικής και Αλβανικής

Λειτουργία – Σημασιολογική δήλωση		**Ελληνική**	**Αλβανική**
Τόπος	απομάκρυνση	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$
	πέρασμα	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *nëpër* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *nëpërmes* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ përmes + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	τέρμα	*μέχρι* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *έως* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *ίσαμε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *ως* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*deri në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
	προσέγγιση	*κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*rreth* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *më* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *pranë* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *afër* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	προορισμός	*κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *për në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
	περιοχή	*μετά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*pas* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	το ενδιάμεσο	*μεταξύ* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*midis* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	κατεύθυνση	*προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*drejt* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *ndaj* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	θέση	*σε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *tek* + $ΟΦ_{ΟΝ}$
	κίνηση προς	*σε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *tek* + $ΟΦ_{ΟΝ}$

Χρόνος	έναρξη κατάστασης	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	διάρκεια	*για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*me* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ gjatë+ $ΟΦ_{ΑΦ}$
	περίσταση	*για* + ΟΦ	*me* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
	τέρμα	*μέχρι* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *(έ)ως* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *ίσαμε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*deri në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
	προσέγγιση, περίπου	*κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*rreth + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$* *më + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$* *me + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$* *ndaj + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$* *pranë+ $ΟΦ_{ΑΦ}$*
	υστερόχρονο	*μετά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*pas* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	το ενδιάμεσο	*μεταξύ* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*midis* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	προτερόχρονο	*πριν* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*para* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *përpara* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
	χρονικό διάστημα	*σε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *më* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$

Αιτία	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *εξαιτίας* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *με* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ (με ρήματα ψυχικού πάθους)	*për shkak* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *për arsye* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *për punë* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *për punë* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Τρόπος	*κατά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *με* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*me* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *në* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *duke* + μη παρεμφατικός ρηματικός τύπος
Σκοπός	*για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
Εναντίωση	*εναντίον* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *με* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *παρά* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *κατά* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$	*kundër* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *kundrejt* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Αντίθεση	*αντί (για)* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *αντί* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *αντί* + *να*-πρόταση	*në vend* + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$ *në vend* + *që*-πρόταση
Συγκριτικές δομές	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *σαν* + *να*-πρόταση	*ndaj* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Έκφραση συναισθήματος	*από* + ΟΦ *για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *me* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
Λόγος	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$ *për* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$
Αναλογία	*με* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *προς* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *σε* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*sipas* + $ΟΦ_{ΑΦ}$

Σύνολο και ομαδοποιημένα αντικείμενα	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*ndër* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Κατανομή	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$
Αφαίρεση	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$ πλήν + $ΟΦ_{ΓΕΝ}$	*pa* + $ΟΦ_{ΑΦ}$
Εισαγωγή κατηγορουμένου	*για* + $ΟΦ_{ΑΙΤ/ΟΝ}$ *σαν* + $ΟΦ_{ΑΙΤ/ΟΝ}$	*si* + $ΟΦ_{ΟΝ/ΑΙΤ}$
Ποιητικό αίτιο	*από* + $ΟΦ_{ΑΙΤ}$	*nga* + $ΟΦ_{ΟΝ}$ *prej* + $ΟΦ_{ΑΦ}$

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Beci, Bahri. 2004. *Gramatika e Gjuhës Shqipe*. EDFA.

Holton David, Mackridge, Peter, Philippaki-Warburton, Irene & Vassilios Spyropoulos. 2012. *Greek: A Comprehensive Grammar. Second Edition*. London: Routledge.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δήμητρα. 1992. Σύνθετες προθετικές φράσεις της Νέας Ελληνικής. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 13: 311-330.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δήμητρα. 2002. *Γενετική Σύνταξη: Το Πρότυπο της Κυβέρνησης και Αναφορικής Δέσμευσης.* Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Κυριαζής, Δώρης. 1994. *Μέθοδος για την Εκμάθηση της Αλβανικής και Λεξικό 9000 λέξεων*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία.

Mëniku, Linda & Campos, Héctor. 2012. *Colloquial Albanian.* London: Routledge.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Παπαφίλης, Κωνσταντίνος. 2007. *Γραμματική και Συντακτικό της Αλβανικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.

Shkurtaj, Gjovalin & Hysa, Enver. 2001. *Gjuha Shqipe.* Tiranë: Botimet Toena.

Γλωσσάρι

Πρόθεση: Άκλιτη λέξη η οποία παίρνει ως συμπλήρωμά της μία ονοματική φράση (σπανιότερα πρόταση ή μια προθετική φράση) και σχηματίζει μια προθετική φράση

Προθετική φράση: Φράση η οποία αποτελείται από μία πρόθεση και το συμπλήρωμά της και δηλώνει μια σειρά από τοπικές και χρονικές σημασίες, σκοπό, αιτία, στόχο, αναφορά και τα συναφή τους, αλλά και μια σειρά από άλλες αφηρημένες γραμματικές σχέσεις όπως το έμμεσο αντικείμενο, το ποιητικό αίτιο, κλπ.

Μορφοσύνταξη: Το επίρρημα στην Αλβανική

Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος

Τα επιρρήματα είναι άκλιτες λέξεις που προσδιορίζουν κατά κύριο λόγο το ρήμα αλλά και άλλα μέρη του λόγου, δηλώνοντας τρόπο, τόπο, χρόνο, ποσό και άλλες λειτουργίες.

(1) Vrapoj shpejt
τρέχω-ΜηΠρλ.1Εν γρήγορα
'Τρέχω γρήγορα.'

(2) Detyra është tepër e vështirë.
εργασία-Εν.Ον.Ορ είναι-ΜηΠρλ.3Εν πολύ Αρθ δύσκολος-Θηλ
'Η εργασία είναι πολύ δύσκολή.'

(3) Hanë shumë herët.
τρώω-ΜηΠρλ.1Εν πολύ νωρίς
'Τρώνε πολύ νωρίς.'

1. Σχηματισμός και παραγωγή επιρρημάτων

1.1. Απλά επιρρήματα

Η συντριπτική πλειοψηφία των επιρρημάτων της Αλβανικής είναι μονομορφηματικές ανεξάρτητες λέξεις χωρίς κάποια επιπλέον γραμματική πληροφορία. Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν τα πιο συχνά στο λόγο επιρρήματα, όπως *mirë* 'καλά', *keq* 'κακά, άσχημα', *bukur* 'ωραία, όμορφα', *shpejt* 'γρήγορα', *ngadalë* 'αργά'. Σε αντίθεση με την Ελληνική, στην οποία τα αντίστοιχα επιρρήματα σχηματίζονται από ένα θέμα (ονοματικό ή επιθετικό) και το παραγωγικό επίθημα *-ά* ή *-ως*, στην Αλβανική τα απλά επιρρήματα αποτελούν το θέμα με βάση το οποίο σχηματίζονται άλλα μέρη του λόγου, όπως

επίθετα (με την προσθήκη του προτιθέμενου επιθετικού άρθρου και σπανιότερα και κατάληξης), ουσιαστικά και ρήματα (με την προσθήκη ονοματικής / ρηματικής παραγωγικής κατάληξης και των κατάλληλων κλιτικών προσφυμάτων).

(4)	α.	mirë	>	i mirë	‘καλός’
		‘καλά’		Αρθ.Αρσ καλά	
	β.	mirë	>	mirë-si	‘καλοσύνη’
		‘καλά’		καλά-Ονομ.Θηλ.Εν.Ον.Αορ	
	γ.	mirë	>	mirë-so-j	‘βελτιώνω’
		‘καλά’		καλά-Ρημ-ΜηΠρλ.1Εν	

1.2. Σχηματισμός επιρρηματικών χωρίς προσφύματα

Επιρρηματική λειτουργία αποκτούν ουσιαστικά και επίθετα σε πλάγια πτώση (5α, 5β), όπως και στην Ελληνική. Επιρρηματική λειτουργία αποκτούν επίσης επίθετα που χάνουν το προτιθέμενο άρθρο (5γ) (ουσιαστικά είναι η αναίρεση της διαδικασίας παραγωγής που περιγράφεται στην παραπάνω ενότητα) ή ρήματα στο μη παρεμφατικό τύπο (5δ). Το επίρρημα της Αλβανικής είναι πρωτοτυπικά λεξική, μη παραγόμενη κατηγορία, η οποία δε διαθέτει ιδιαίτερη μορφολογία. Επομένως, είναι απολύτως λογικό τα μορφολογικά υποπροσδιορισμένα επίθετα και ρήματα να ερμηνεύονται επιρρηματικά.

(5)	α.	dita	>	ditën	
		ημέρα-Εν.Ον.Ορ		ημέρα-Εν.Αιτ.Ορ	
		‘η ημέρα’		‘τη μέρα, κατά τη διάρκεια της ημέρας’	
	β.	i shpejtë	>	së shpejti	
		Αρθ.Αρσ γρήγορος-Εν.Ον.Αορ		Αρθ.Αρσ γρήγορος-Εν.Αφ.Αορ	
		‘γρήγορος’		‘σύντομα’	
	γ.	i fuqishëm	>	fuqishëm	
		Αρθ.Αρσ ισχυρός-Εν.Ον		‘ισχυρά, δυνατά’	
		‘ισχυρός’			
	δ.	shkoq	>	shkoqur	
		διασπείρω-ΜηΠρλ.1Εν		διασπείρω-ΜηΠρμφ	
		‘διασπείρω’		‘ευκρινώς’	

1.3. Σχηματισμός επιρρημάτων με επιθήματα

Μολονότι στην Αλβανική τα απλά επιρρήματα αποτελούν συνήθως μη μορφολογικά παραγόμενη κατηγορία, υπάρχουν και τρία επιθήματα για την παραγωγή επιρρημάτων από άλλα μέρη του λόγου (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα και άλλα επιρρήματα). Το λιγότερο παραγωγικό επίθημα είναι το *-thi* (6), ενώ σχετικά παραγωγικά είναι τα επιθήματα *-as/-azi* (7). Τα δύο τελευταία επιθήματα δεν παρουσιάζουν σημασιολογική διαφοροποίηση, ωστόσο κάποια θέματα επιλέγουν κάποιο από τα δύο και κάποια άλλα επιτρέπουν σχηματισμούς και με τα δύο. Το πιο παραγωγικό επίθημα είναι το *-(ës/ër/im-)isht* (8).

(6) α. kalim ‘πορεία, πέρασμα’ > kalimthi ‘μεταβατικά’

(7) α. bark ‘κοιλιά’ > barkas, barkazi ‘μπρούμυτα’
β. brinjë ‘πλευρό’ > brinjas, brinjazi ‘πλευρικά’

(8) α. afërsi ‘εγγύτητα’ > afërsisht ‘κατά προσέγγιση’
β. familjar ‘οικογενειακός’ > familjarisht ‘οικογενειακώς’
γ. plot ‘γεμάτος’ > plotësisht ‘εξολοκλήρου’
δ. shpirt ‘πνεύμα’ > shpirtërisht ‘πνευματικώς’
ε. shpreh ‘εκφράζω’ > shprehimisht ‘εκφραστικά’

1.4. Επιρρηματικές εκφράσεις

Στην Αλβανική υπάρχουν και πολυλεκτικές εκφράσεων με επιρρηματική σημασία, π.χ. *poshtë e lartë* ‘πάνω-κάτω’, *andej-këtej* ‘πέρα-δώθε’, *këtej e tutje* ‘από δω και πέρα’, *më vonë* ‘αργότερα’, *pak nga pak* ‘λίγο-λίγο’, *pak a shumë* ‘λίγο-πολύ’, *copë-copë* ‘κομμάτι-κομμάτι’, *dy nga dy* ‘δύο-δύο’, *fije-fije* ‘φύλλο-φύλλο’. Σε εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις, οι επιρρηματικές εκφράσεις μπορούν να αποτελέσουν τη βάση σχηματισμού νέων λέξεων (π.χ. επίθετο *i herëpasherëshëm* ‘σπάνιος’ < *herë pas herë* ‘σπάνια’). Οι επιρρηματικές εκφράσεις σχηματίζονται:

- με την επανάληψη του ιδίου ουσιαστικού, π.χ. fije-fije ‘φύλλο-φύλλο’, copë-copë ‘κομμάτι-κομμάτι’
- με ένωση επιρρημάτων με νόημα αντίθετο με ή χωρίς σύνδεσμο, *aty-këtu* ‘κάπου-κάπου’, *tek-tuk* ‘αραιά και πού’, *poshtë e lartë* ‘κάτω και πάνω, δηλ. παντού’
- με την επανάληψη του ίδιου επιρρήματος με πρόθεση ή σύνδεσμο, π.χ. *aty për aty* ‘ στη στιγμή, αμέσως’, *mirë e mirë* ‘καλά-καλά’

- με την πρόθεση *për* και αριθμητικό ή με την επανάληψη του ιδίου αριθμητικού με την πρόθεση *nga*, π.χ. *për një* ‘ένας ένας’, *për dy* ‘για δύο’, *dy nga dy* ‘ανά δύο’
- με την πρόθεση *pas* και την επανάληψη του ιδίου ουσιαστικού, π.χ. *herë pas herë* ‘από καιρό σε καιρό, δηλ. σπάνια’, *hap pas hapi* ‘βήμα προς βήμα’
- με την επανάληψη του ιδίου ουσιαστικού ή με τη σύνδεση με το *e* δύο ουσιαστικών με αντίθετη σημασία, π.χ. *rreth e rreth* ‘ολόγυρα’, *natë e ditë* ‘νύχτα και ημέρα’, *tym e flak* ‘καπνός και φλόγα, δηλ. ολοκληρωτικά’
- με την επανάληψη του ιδίου ουσιαστικού με την πρόθεση *më*, π.χ. *kohë më kohë* ‘χρόνο με χρόνο’, *breg më breg* ‘ακτή σε ακτή’, *vesh më vesh* ‘αυτί με αυτί’

2. Είδη επιρρημάτων

2.1. Τροπικά επιρρήματα

Τα τροπικά επιρρήματα δηλώνουν τρόπο. Από αυτά κάποια είναι καθαρά τροπικά, όπως τα *mirë* 'καλά', *bukur* 'όμορφα', *thjesht* 'με απλό τρόπο', *gëzueshëm* 'χαρούμενα, χαρωπά', *natyrshëm* 'με φυσικό τρόπο' κλπ. Άλλα δηλώνουν *ποιον ενεργείας* (*Aktionsart*), όπως τα *menjëherë* 'αμέσως', *pak nga pak* 'λίγο λίγο', *vazhdimisht* 'συνεχώς / συνεχόμενα', *shpesh* 'συχνά', *papritur* 'ξαφνικά, αναπάντεχα' κλπ. Τέλος, κάποια επιρρήματα, όπως τα *cekët* 'ρηχά', *gjerë* 'φαρδιά', *thellë* 'βαθιά', *ulët* 'χαμηλά', δείχνουν τη φυσική διάσταση ή μέγεθος.

(9) <u>Τα κυριότερα τροπικά επιρρήματα</u>

mirë	'αργά/σιγά'
ngadalë	'καλά'
kështu	'έτσι'
vetëm	'μόνο'
bukur	'όμορφα'
keq	'άσχημα'
shpejt	'γρήγορα'
pastër	'καθαρά'
qartë	'ευδιάκριτα'
menjëherë	'αμέσως'
thellë	'βαθιά'
cekët	'ρηχά'
gjatë	'μακριά'
shkurt	'κοντά'
thjesht	'απλά'
shpesh	'συχνά'
papritur	'ξαφνικά'
pak nga pak	'λίγο-λίγο'
gjerë	'φαρδιά'

ulët	‘χαμηλά’
ashtu	‘έτσι’
lehtë	‘έλαφρά’
lehtas	‘ελαφρώς’
butë	‘μαλακά’

Ορισμένα τροπικά επιρρήματα παράγονται από επίθετα με το επίθημα *-isht*, π.χ. *bujarisht* ‘γενναιόδωρα’, *trimërisht* ‘ηρωικά’, *artistikisht* ‘καλλιτεχνικά’, *besnikërisht* ‘πιστά’, *teorikisht* ‘θεωρητικά’, *trimërisht* ‘ηρωικώς’, *vazhdimisht* ‘συνεχώς’, *rregullisht* ‘τακτικά, κανονικά’, *praktikisht* ‘πρακτικά’, *burrërisht* ‘γενναία’ κλπ. Αυτά τα επιρρήματα μπορούν να αντικατασταθούν από την περίφραση *në mënyrë* + επίθετο ‘με τρόπο + επίθετο’. Με τον ίδιο παραγωγικό μηχανισμό σχηματίζονται και τα επιρρήματα που δηλώνουν ξένες γλώσσες και διαλέκτους, όπως *turkisht* ‘τουρκικά’, *frëngjisht* ‘γαλλικά’ κλπ.

(10) Flas greqisht dhe shqip.
μιλώ-ΜηΠρλ.1Εν ελληνικά-Επιρ και αλβανικά
‘Μιλώ ελληνικά και αλβανικά.’

2.2. Τοπικά επιρρήματα

(11) <u>Τα κυριότερα τοπικά επιρρήματα</u>

këtu	‘εδώ’
afër	‘κοντά’
pranë	‘πλησίον’
larg	‘μακριά’
rreth	‘γύρω’
aty	‘εκεί’
atje	‘εκεί’
ngado	‘απ’ όπου, απ’ οπουδήποτε’
diku	‘κάπου’
andej	‘εκείθε’
gjithandej	‘παντού’

këndej	‘από εδώ’
brenda	‘μέσα’
jashtë	‘έξω’
përjashta	‘εξωτερικά’
përpara	‘μπροστά’
prapa	‘πίσω’
kudo	‘παντού’
majtas	‘αριστερά’
djathtas	‘δεξιά’
asgjëkundi	‘πουθενά’
poshtë	‘πίσω’
përballë	‘απέναντι/έναντι’
përpjetë	‘ανηφορικά’
sipër	‘επάνω’

2.3. Χρονικά επιρρήματα

Τα χρονικά επιρρήματα δηλώνουν χρόνο. Διακρίνονται σε επιρρήματα που φανερώνουν το συγκεκριμένο χρόνο στον οποίο λαμβάνει χώρα το συμβάν που περιγράφει το ρήμα, όπως τα *dje* ‘χθες’, *nesër* ‘αύριο’, *sot* ‘σήμερα’, *tani* ‘τώρα’, και σε επιρρήματα που δηλώνουν έναν απροσδιόριστο χρόνο, όπως τα *njëherë* ‘κάποτε’, *kurdo* ‘οποτεδήποτε’, *së shpejti* ‘σύντομα’, *së lashti* ‘πολύ παλιά’.

(12) <u>Τα κυριότερα χρονικά επιρρήματα</u>

kur	‘πότε’
sonte	‘σήμερα’
sot	‘σήμερα’
nesër	‘αύριο’
pasnesër	‘μεθαύριο’
mbrëmë	‘χτες βράδυ’
parmbrëmë	‘προχτές βράδυ’

herët	‘νωρίς’
vonë	‘αργά’
kurrë	‘ποτέ’
paradite	‘πρωί’
pasdite	‘απόγευμα’
dje	‘χτες’
pardje	‘προχτές’
tani	‘τώρα’
vjet	‘πέρσι’
sivjet	‘φέτος’
parvjet	‘πρόπερσι’
mot	‘του χρόνου’
pastaj	‘μετά’
njëherë	‘κάποτε’
gjithmonë	‘πάντοτε’
kurdo	‘οποτεδήποτε’
së shpejti	‘σύντομα’
së lashti	‘παλιά’
atëherë	‘τότε’
natën	‘νύχτα’

2.4. Ποσοτικά επιρρήματα

(13) Τα κυριότερα ποσοτικά επιρρήματα

shumë	‘πολύ’
tepër	‘υπερβολικά, πολύ’
më	‘πιο, πλέον’
pak	‘λίγο’
mjaft	‘αρκετά’

fare	‘καθόλου’
njëherë	‘μία φορά’
dy herë	‘δύο φορές’
fort	‘ισχυρά’
ca	‘μερικά’
aq	‘όσο’
kaq	‘τόσο’
së tepërmi	‘περισσότερο’
njëfish	‘μονά’
dyfish	‘διπλά’
trefish	‘τριπλά’

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Beci, Bahri. 2004. *Gramatika e Gjuhës Shqipe*. EDFA.

Holton David, Mackridge, Peter, Philippaki-Warburton, Irene & Vassilios Spyropoulos. 2012. *Greek: A Comprehensive Grammar. Second Edition*. London: Routledge.

Κυριαζής, Δώρης. 1994. *Μέθοδος για την Εκμάθηση της Αλβανικής και Λεξικό 9000 λέξεων*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία.

Mëniku, Linda & Campos, Héctor. 2012. *Colloquial Albanian.* London: Routledge.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Παπαφίλης, Κωνσταντίνος. 2007. *Γραμματική και Συντακτικό της Αλβανικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.

Shkurtaj, Gjovalin & Hysa, Enver. 2001*. Gjuha Shqipe.* Tiranë: Botimet Toena.

Γλωσσάρι

Επίρρημα: Άκλιτη λέξη που προσδιορίζει κατά κύριο λόγο το ρήμα αλλά και άλλα μέρη του λόγου, δηλώνοντας τρόπο, τόπο, χρόνο, ποσό και άλλες λειτουργίες

Μορφοσύνταξη: Επιρρηματικές προτάσεις

Νικόλαος Σταματογιάννης

1. Επιρρηματικές προτάσεις στην Αλβανική

1.1. Τοπικές (fjali të varur vendore)

Εισάγονται με τους τοπικούς συνδέσμους *ku* (τόπος γενικά, 'όπου'), *tek* (κατεύθυνση, 'προς όπου, όπου'), *nga* (προέλευση, 'από όπου'), *ngado*, *kudo*, *tekdo* ('όπου τυχόν') και άλλους, και εκφέρονται κατά κύριο λόγο με οριστική:

(1) Ku hyn dielli, nuk hyn mjeku.
Συνδ μπαίνω-ΜηΠρλ.3Εν ήλιος-Ον.Ορ Αρν μπαίνω-ΜηΠρλ.3Εν γιατρός-Εν.Ον.Ορ
"Όπου μπαίνει ο ήλιος, δεν μπαίνει ο γιατρός.'

1.2. Χρονικές (fjali të varur kohore)

Εισάγονται με διάφορους χρονικούς συνδέσμους, και εκφράζουν τρεις χρονικές βαθμίδες (σύγχρονο (2α), προτερόχρονο (2β) και υστερόχρονο (2γ)) σε σχέση με τη χρονική αναφορά του ρήματος της πρότασης από την οποία εξαρτώνται.

(2) α. Hekuri rrihet sa është i nxehtë.
σίδερο-Ον.Ορ χτυπώ-Παθ.ΜηΠρλ.3Εν Συνδ είμαι-ΜηΠρλ.3Εν Αρθ ζεστό-Αρσ.Εν.Ον
'Το σίδερο χτυπιέται όταν είναι ζεστό.'

β. Sapo të vijë, ikni menjëherë.
Συνδ Υπ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Εν φεύγω-ΜηΠρλ.2ΠΛ αμέσως
'Μόλις έρθει, να φύγετε αμέσως.'

γ. Do t' i dashuroj, derisa të vdes.
Μελ Υπ Κλ.Αντ3-Πλ.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.1Εν μέχρι Υπ πεθαίνω-ΜηΠρλ.1Εν
'Θα τους αγαπώ μέχρι να πεθάνω.'

1.3. Αιτιολογικές (fjali të varur shkakore)

Εισάγονται κυρίως με τους συνδέσμους *se*, *sepse* ‘γιατί, επειδή’, *si*, *pasi*, *mbasi*, *sapo*, *posa që* ‘αφού’ και εκφέρονται με οριστική:

(3) Jam i gëzuar se u realizua dëshira ime.
είμαι-ΜηΠρλ.1Εν Αρθ χαρούμενος-ΜηΠρμφ Συνδ Κλ.Παθ πραγματοποιώ-Παθ.Συν.Πρλ.3Εν επιθυμία-Εν.Ον.Ορ Κτητ-Θηλ.Εν.Ον
‘Είμαι χαρούμενος επειδή πραγματοποιήθηκε η επιθυμία μου.’

1.4. Τελικές (fjali të varur qëllimore)

Εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους *që* ‘για (να)’, *me qëllim që* ‘με στόχο να’, *në mënyrë që* ‘με τρόπο ώστε να’ και εκφέρονται με υποτακτική:

(4) Lexoni, me qëllim që të bëheni të ditur.
διαβάζω-Προστ.2Πλ με στόχο-Αιτ.Αορ Συνδ Υπ γίνομαι-ΜηΠρλ.2Πλ Αρθ πολυμαθής-Αρσ.Πλ.Ον
‘Διαβάστε, για να γίνετε πολυμαθείς.’

1.5. Συγκριτικές ή συσχετιστικές (fjali të varur krahasore)

Εισάγονται με τους συνδέσμους *se*, *sesa*, *nga ç*, *se ç* ‘απ’ ό,τι’ και εκφέρονται με οριστική ή με υποτακτική.

(5) Sa të dua, aq më do.
Συνδ Κλ.Αντ2-Εν.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.1Εν τόσο Κλ.Αντ1-Εν.Αιτ αγαπώ-ΜηΠρλ.2Εν
‘Όσο σε αγαπώ, τόσο με αγαπάς.’

1.6. Αποτελεσματικές (fjali të varur rrjedhimore)

Εισάγονται με τους συνδέσμους *sa*, *saqë* 'ώστε', *aq sa*, *kaq sa* 'τόσο που', *(kështu) që* 'έτσι ώστε' και εκφέρονται με οριστική.

(6) Kishte ndryshuar krejt aq sa nuk e njihje.
έχω-ΜηΣυν.Πρλ.3Εν αλλάζω-ΜηΠρμφ ολότελα τόσο Συνδ Αρν Κλ.Αντ3-Εν.Αιτ γνωρίζω-ΜηΣυν.Πρλ.2Εν
'Είχε αλλάξει ολότελα, τόσο που δεν τον γνώριζες.'

1.7. Τροπικές (fjali të varur mënyrore)

Εισάγονται με τους συνδέσμους *si* , *siç*, *qysh* 'όπως', *ashtu si* 'έτσι όπως', *sikurse*, *sikundër* 'όπως', *sikur* 'όπως, σαν (να)'.

(7) Qeshin si qeshin fëmijët.
γελώ-ΜηΠρλ.3Πλ Συνδ γελώ-ΜηΠρλ.3Πλ παιδιά-Πλ.Ον.Ορ
'Γελάνε, όπως γελάνε τα παιδιά.'

1.8. Υποθετικές (fjali të varur kushtore)

Οι υποθετικές προτάσεις εμφανίζονται σε δομές υποθετικού λόγου. Όταν ο υποθετικός λόγος είναι του πραγματικού (α) εισάγονται με τα *nëse*, *në qoftë se*, *në rast se*, *po qe se* και εκφέρονται με οριστική (8α), και (β) σε περίπτωση που η υπόθεση αποτελεί ένα μελλοντικό ενδεχόμενο είτε εισάγονται με το *në* και εκφέρονται με ευκτική (8β) είτε εισάγονται με το *po* και εκφέρονται με μη παρελθοντική υποτακτική (8γ):

(8) α. Nëse vjen Agroni, vjen edhe Toni.
Συνδ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Εν Αγκρόν-Ον.Ορ έρχομαι-ΜηΠρλ.3Εν και Τόνι-Ον.Ορ
'Αν έρχεται ο Αγκρόν, έρχεται κι ο Τόνι.'
β. Në ardhtë ai, unë nuk vij.
Συνδ έρχομαι-Ευκτ.3Εν αυτός εγώ Αρν έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν
'Αν έρθει αυτός, εγώ δεν έρχομαι.'

γ. Po të vijë ai, unë nuk vij.
Συνδ Υπ έρχομαι-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν αυτός εγώ Αρν έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν
'Αν τυχόν έρθει αυτός, εγώ δεν έρχομαι.'

Στον υποθετικό λόγο του μη πραγματικού, η υποθετική πρόταση εισάγεται με τον σύνδεσμο *po* και εκφέρεται με παρελθοντική υποτακτική:

(9) Po të kisha lekë, do të jetoja ashtu.
Συνδ Υπ έχω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν λεφτά-Πλ.Αιτ.Αορ Επιστ Υπ ζω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν έτσι
'Αν είχα λεφτά, έτσι θα ζούσα.'

1.9. Εναντιωματικές και παραχωρητικές (fjali të varur lejore)

Οι εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις στην αλβανική εισάγονται με τα *ndonëse* 'αν και', *megjithëse*, *megjithëqë* 'μολονότι', *edhe pse* 'και να', *pavarësisht se/që* 'ανεξάρτητα από το ότι' και σε αυτήν την περίπτωση εκφέρονται κατά κανόνα με οριστική (10α). Σε περίπτωση μελλοντικού ή δυνητικού ενδεχόμενου είτε εισάγονται με το *edhe në* 'και να' και εκφέρονται με ευκτική (10β) είτε εισάγονται με το *edhe po* 'και αν' και εκφέρονται με μη παρελθοντική υποτακτική (10γ). Όταν δηλώνουν το μη πραγματικό εισάγονται με το με το *edhe po* και εκφέρονται με μη παρελθοντική υποτακτική (10δ):

(10) α. Megjithëse nuk dua, do të flas.
Συνδ Αρν θέλω-ΜηΠρλ.1Εν Μελ Υπ μιλώ-ΜηΠρλ.1Εν
'Μολονότι δεν θέλω, θα μιλήσω.'
β. Edhe në ardhtë ai, unë nuk vij.
και Συνδ έρχομαι-Ευκτ.3Εν αυτός εγώ Αρν έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν
'Και να έρθει αυτός, εγώ δεν έρχομαι.'
γ. Edhe po të vijë ai, unë nuk vij.
και Συνδ Υπ έρχομαι-Υπ.ΜηΠρλ.3Εν αυτός εγώ Αρν έρχομαι-ΜηΠρλ.1Εν
'Ακόμη και να έρθει αυτός, εγώ δεν έρχομαι.'
δ. Edhe po të kisha lekë, do të jetoja ashtu.
και Συνδ Υπ έχω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν λεφτά-Πλ.Αιτ.Αορ Επιστ Υπ ζω-ΜηΣυν.Πρλ.1Εν έτσι
'Και να είχα λεφτά, έτσι θα ζούσα.'

2. Επιρρηματικές προτάσεις στην Ελληνική

2.1. Αιτιολογικές προτάσεις

Εισάγονται κατά κανόνα με τους συνδέσμους *γιατί* (ή στον πιο επίσημο λόγο *διότι*), *επειδή, καθώς, εφόσον, αφού* και εκφέρονται με οριστική:

(11) α. Άργησε γιατί δεν πρόλαβε το λεωφορείο.
β. Ο Κώστας θύμωσε επειδή/καθώς ανακάλυψε τα ψέματα της Μαρίας.

2.2. Αποτελεσματικές προτάσεις

Για να δηλώσουμε τα αποτελέσματα ενός γεγονότος χρησιμοποιούμε τις αποτελεσματικές προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους *που* ή *ώστε*. Οι προτάσεις αυτές εκφέρονται κατά κύριο λόγο με οριστική:

(12) α. Μιλάει τόσο σιγά, ώστε μόλις ακούγεται.
β. Ήταν τόσο άτακτος που με εκνεύρισε

2.3. Τελικές προτάσεις

Αυτές οι προτάσεις δηλώνουν το σκοπό και εκφέρονται με υποτακτική. Οι τελικές προτάσεις εισάγονται με το *για να* (αρκετές φορές το *για* παραλείπεται):

(13) α. Ήλθα για να σου δώσω το παντελόνι σου.
β. Ξύπνησε από τα χαράματα να ετοιμάσει πρωινό.

2.4. Τροπικές προτάσεις

Οι επιρρηματικές προτάσεις που δηλώνουν τον τρόπο εισάγονται με τους συνδέσμους *όπως, σαν, καθώς*, ή με τις αναφορικές εκφράσεις *έτσι που, με τον τρόπο που, με τον ίδιο τρόπο που*. Οι προτάσεις αυτές εκφέρονται με οριστική όταν εισάγονται με τα *όπως, με τον τρόπο που, έτσι που*, ενώ όταν εισάγονται με τον σύνδεσμο *σαν* εκφέρονται με υποτακτική.

(14) α. Όπως τα έκανες, άντε τώρα να τα διορθώσεις.
β. Κοιτούσε γύρω σαν να ήταν χαμένος

2.5. Χρονικές προτάσεις

Οι προτάσεις αυτές προσδιορίζουν χρονικά την κύρια πρόταση. Το γεγονός της χρονικής πρότασης μπορεί να είναι ταυτόχρονο, προτερόχρονο ή υστερόχρονο σε σχέση με εκείνο της κύριας πρότασης. Ο σύνδεσμος που χρησιμοποιείται πιο συχνά (ενώ παράλληλα μπορεί να δηλώσει και τις περισσότερες χρονικές σχέσεις) είναι ο *όταν*. Άλλοι σύνδεσμοι που εισάγουν χρονικές προτάσεις είναι οι *πριν, προτού, τώρα που, τότε που, μετά που, αφού, αφότου, από τότε που, ώσπου (να), ενόσω, ενώ, την ώρα που, καθώς, όποτε, οπόταν, οπότε, σαν, μόλις (που), με το που, εφόσον, μέχρι, μέχρι που (να), πάνω που*. Οι περισσότερες χρονικές προτάσεις εκφέρονται με οριστική εκτός από αυτές που εισάγονται με τα *μέχρι*, *πριν* και *προτού* και εκφέρονται με υποτακτική:

(15) α. Όταν με κοίταξε, ένιωσα άβολα.
β. Μόλις έκλαιγε, όλοι έτρεχαν να δουν τι έπαθε.
γ. Η Μαρία έφτασε στο σπίτι αφού έφυγε ο Νίκος.
δ. Θα ασκούμαι μέχρι να αδυνατίσω.
ε. Πριν (να) πας στο μάθημα, διάβασε τις σημειώσεις του καθηγητή.
στ. Προτού (να) το καταλάβει, βρέθηκε μέσα στη θάλασσα.

2.6. Υποθετικές προτάσεις

Οι προτάσεις αυτές δηλώνουν υπόθεση και μπορεί να προηγούνται ή να ακολουθούν την κύρια πρόταση, η οποία ονομάζεται απόδοση. Στον υποθετικό λόγο του πραγματικού, η υποθετική πρόταση μπορεί να είναι σε οποιοδήποτε τύπο της οριστικής, και το ίδιο ισχύει και για την απόδοση. Η απόδοση μπορεί επίσης να είναι και σε προστακτική ή σε υποτακτική.

(16) α. Αν διαβάζεις, πάντα αριστεύεις.
β. Αν διαβάσεις καλά, θα περάσεις στις εξετάσεις.

Στον υποθετικό λόγο του αντίθετου του πραγματικού, η υποθετική πρόταση εκφέρεται είτε με τον μη συνοπτικό παρελθοντικό τύπο (‘παρατατικός’) είτε με τον συντελεσμένο παρελθοντικό (‘υπερσυντέλικος’) και η απόδοση, η οποία δηλώνει ένα απραγματοποίητο ή μη πραγματοποιήσιμο συμβάν (‘αντίθετο του πραγματικού’), εκφέρεται με κάποιον από τους τύπους της δυνητικής, δηλ. *θα* + μη συνοπτικός παρελθοντικός ή *θα* + συντελεσμένος παρελθοντικός.

(17) α. Αν του τηλεφωνούσες, δεν θα τον έβρισκες εκεί.
β. Αν σου είχα δώσει τα χρήματα, θα τα είχες ξοδέψει όλα.

2.7. Εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις

Οι εναντιωματικές προτάσεις εισάγονται κυρίως με τα *αν και*, *παρά το ότι*, *παρ’ ότι*, *παρ’ όλο που*, *παρ’ όλον ότι*, *μολονότι*, *παρά το γεγονός ότι* και εκφέρονται με οριστική (18). Οι παραχωρητικές προτάσεις είτε εισάγονται με τα *και/κι αν*, *ακόμη και/κι αν*, *έστω και/κι αν* και εκφέρονται με οριστική (19α), είτε εισάγονται με τα *και να*, *ακόμη και να*, *έστω και να*, *που να* και εκφέρονται με υποτακτική (19β):

(18) α. Αν και δεν αισθάνομαι και πολύ καλά, θα έλθω.
β. Μολονότι δεν βγήκε πρώτος, ήταν πολύ χαρούμενος.

(19) α. Κι αν έρθει, εμένα δε με νοιάζει.
β. Πρέπει να το φας, έστω κι αν δε σου αρέσει.

3. Σύγκριση επιρρηματικών προτάσεων Ελληνικής και Αλβανικής

	Ελληνική	**Αλβανική**
Αιτιολογικές	Εισαγωγή: *γιατί, διότι, επειδή, καθώς, εφόσον, αφού, μια και, μια που* Εκφορά: οριστική	Εισαγωγή: *se*, *sepse* 'γιατί, επειδή', *si*, *pasi*, *mbasi*, *sapo*, *posa që* 'αφού', *derisa*, *gjersa*, *përderisa* 'εφόσον', *meqë*, *meqënëse*, *ngaqë*, *ngase*, *duke që* *nënë se* 'μια και', *nga skaku që*, *për arsye se*, *për shkak se* 'λόγω, εξαιτίας του ότι' Εκφορά: οριστική
Αποτελεσματικές	Εισαγωγή: *ώστε*, *που* Εκφορά: οριστική, υποτακτική	Εισαγωγή: *sa*, *saqë* 'ώστε', *aq sa*, *kaq sa* 'τόσο που', *(kështu) që* 'έτσι ώστε' Εκφορά: οριστική
Τελικές	Εισαγωγή: *για να* Εκφορά: υποτακτική	Ετεροπροσωπία Εισαγωγή: *që* 'για (να)', *me qëllim që* 'με στόχο να', *në mënyrë që* 'με τρόπο ώστε να' Εκφορά: υποτακτική
		Ταυτοπροσωπία Εκφορά: Απαρέμφατο *për të* + Μη Παρεμφατικός τύπος
Τροπικές	Εισαγωγή: *όπως, καθώς, έτσι που, με τον τρόπο που, με τον ίδιο τρόπο που* Εκφορά: οριστική	Εισαγωγή: *si* , *siç*, *qysh* 'όπως', *ashtu si* 'έτσι όπως', *sikurse*, *sikundër* 'όπως', *sikur* 'όπως' Εκφορά: οριστική
	Εισαγωγή: *σαν* Εκφορά: υποτακτική	Εισαγωγή: *sikur* 'σαν (να)' Εκφορά: δυνητική, υποτακτική

<table>
<tr><td rowspan="5">Χρονικές</td><td colspan="2" rowspan="2">Εισαγωγή: όταν, τώρα που, τότε που, μετά που, αφού, αφότου, από τότε που, ενόσω, ενώ, την ώρα που, καθώς, όποτε, οπόταν, οπότε, σαν, μόλις (που), με το που, εφόσον, πάνω που
Εκφορά: οριστική</td><td>Σύγχρονο
Εισαγωγή: kur ‘όταν’, tek, sa, ndërsa, derisa ‘όταν, ενώ, ενόσω’, sa herë që ‘κάθε φορά που’
Εκφορά: οριστική</td></tr>
<tr><td>Προτερόχρονο
Εισαγωγή: kur ‘όταν, μόλις’, si, sa, sapo, pasi, mbasi, posa ‘μόλις, αφού’
Εκφορά: οριστική, υποτακτική</td></tr>
<tr><td colspan="2">Εισαγωγή: μέχρι
Εκφορά: υποτακτική</td><td rowspan="2">Εισαγωγή: derisa ‘μέχρι (να)’
Εκφορά: υποτακτική</td></tr>
<tr><td colspan="2">Εισαγωγή: μέχρι που, ώσπου
Εκφορά: οριστική, υποτακτική</td></tr>
<tr><td colspan="2">Εισαγωγή: πριν, προτού
Εκφορά: συνοπτικός μη παρελθοντικός τύπος, υποτακτική</td><td>Εισαγωγή: para se, përpara se ‘πριν’
Εκφορά: υποτακτική</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Υποθετικές</td><td rowspan="2">Πραγματικό</td><td rowspan="2">Εισαγωγή: εάν/αν, άμα, έτσι και, σε περίπτωση που
Εκφορά: οριστική</td><td>Εισαγωγή: nëse, në qoftë se, në rast se, po qe se
Εκφορά: οριστική</td></tr>
<tr><td>Μελλοντικό ενδεχόμενο
▪ Εισαγωγή: në
Εκφορά: ευκτική
▪ Εισαγωγή: po
Εκφορά: μη παρελθοντική υποτακτική</td></tr>
<tr><td>Αντίθετο του πραγματικού</td><td>Εισαγωγή: εάν/αν, άμα, έτσι και, σε περίπτωση που
Εκφορά: μη συνοπτικός μη παρελθοντικός, συντελεσμένος παρελθοντικός (οριστική)</td><td>Εισαγωγή: po
Εκφορά: παρελθοντική υποτακτική</td></tr>
</table>

Εναντιωματικές και Παραχωρητικές	Εναντιωματικές	▪ Εισαγωγή: *και*, *παρά το ότι*, *παρ' ότι*, *παρ' όλο που*, *παρ' όλον ότι*, *μολονότι*, *παρά το γεγονός ότι* Εκφορά: οριστική ▪ Εισαγωγή: *και/κι ας* Εκφορά: υποτακτική	Εισαγωγή: *ndonëse* 'αν και', *megjithëse*, *megjithëqë* 'μολονότι' Εκφορά: οριστική
	Παραχωρητικές	▪ Εισαγωγή: *και/κι αν*, *ακόμη και/κι αν*, *έστω και/κι αν* Εκφορά: οριστική ▪ Εισαγωγή: *και να*, *ακόμη και να*, *έστω και να*, *που να* Εκφορά: υποτακτική ▪ Εισαγωγή: *και/κι ας* Εκφορά: υποτακτική	▪ Εισαγωγή: *edhe po* 'και αν' Εκφορά: υποτακτική ▪ Εισαγωγή: *edhe në* 'και να' Εκφορά: ευκτική

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Holton David, Mackridge, Peter, Philippaki-Warburton, Irene & Vassilios Spyropoulos. 2012. *Greek: A Comprehensive Grammar. Second Edition*. London: Routledge.

Κυριαζής, Δώρης. 1994. *Μέθοδος για την Εκμάθηση της Αλβανικής και Λεξικό 9000 λέξεων*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία.

Mëniku, Linda & Campos, Héctor. 2012. *Colloquial Albanian.* London: Routledge.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Παπαφίλης, Κωνσταντίνος. 2007. *Γραμματική και Συντακτικό της Αλβανικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.

Shkurtaj, Gjovalin & Hysa, Enver. 2001*. Gjuha Shqipe.* Tiranë: Botimet Toena.

Γλωσσάρι

Εξαρτημένη πρόταση: Πρόταση η οποία εξαρτάται από κάποιον όρο μιας άλλης πρότασης ή που την προσδιορίζει κατά κάποιον τρόπο

Επιρρηματική πρόταση: Εξαρτημένη πρόταση η οποία λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός

Σύνδεσμος: Άκλιτη λέξη η οποία εισάγει μια πρόταση και τη συνδέει είτε παρατακτικά ή υποτακτικά με μία άλλη πρόταση

Παραγωγή λέξεων: Σύνθεση

Κική Βασιλάκη

1. Εισαγωγή: Τυπολογία σύνθεσης

Ο όρος *σύνθεση* αναφέρεται στη διαδικασία συνένωσης δύο λεξικών μορφημάτων που έχει ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό μιας νέας λέξης με συγκεκριμένο σημασιολογικό περιεχόμενο. Η *σύνθετη λέξη* αποτελεί, εκτός από σημασιολογική, μια φωνολογική ενότητα, στο εσωτερικό της οποίας αναπτύσσεται ένας κύριος τόνος. Η αυτόνομη μορφολογική της υπόσταση δηλώνεται συχνά από την ενιαία γραφηματική της αναπαράσταση. Η έκθεση αυτή αποτελεί μια συνοπτική παρουσίαση των σύνθετων λέξεων της Αλβανικής και της Ελληνικής. Έχοντας ως βάση τη σύγκριση των σύνθετων λέξεων των δύο γλωσσών, θα εντοπιστούν και θα περιγραφούν δυσκολίες που αναμένεται να αντιμετωπίσουν οι μαθητές/-τριες. Για μια αναλυτική εκδοχή της συγκεκριμένης έκθεσης, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, Ενότητα 4.1..

Η μορφή που μπορεί να έχει ένα σύνθετο διαφέρει από γλώσσα σε γλώσσα, καθώς επηρεάζεται από τα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά κάθε γλώσσας. Τα σύνθετα κατατάσσονται σε κατηγορίες ανάλογα με τις εξής παραμέτρους: (α) τη μορφολογική δομή, (β) την ύπαρξη ή μη κεφαλής, (γ) τη σημασιολογική σχέση μεταξύ των συνθετικών όρων, και (δ) τη γραμματική κατηγορία του σύνθετου σχηματισμού.

Ως προς τη μορφολογική δομή των σύνθετων, στις γλώσσες του κόσμου υπάρχουν τρία βασικά είδη σύνθεσης που είναι τα ακόλουθα (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.1.).

(α) [ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ]: Ο σχηματισμός των σύνθετων πραγματοποιείται με τη συνένωση δύο λέξεων:

(1) α. *Αγγλική* fireman ‘πυροσβέστης’ β. *Ιταλική* lavapiatti ‘πλυντήριο ρούχων’

(β) [ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ-ΚΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΘΗΜΑ]: Το πρώτο και το δεύτερο συνθετικό εμφανίζονται με τη μορφή του θέματος. Η παρουσία ενός κλιτικού επιθήματος σε αυτή τη δομή δεν είναι πάντα υποχρεωτική, αλλά εξαρτάται από τον μορφολογικό τύπο κάθε γλώσσας.

(2) α. *Ελληνική* κουκλόσπιτο β. *Ιταλική* barometro ‘βαρόμετρο’

(γ) [ΘΕΜΑ-ΛΕΞΗ]: Τα σύνθετα αυτού του είδους χρησιμοποιούν ως πρώτο συνθετικό το θέμα και ως δεύτερο μια ολόκληρη κλιτή λέξη.

(3) α. *Ελληνική* χαρταετός β. *Ιταλική* afro-asiatico ‘αφροασιατικός’

Ως προς την ύπαρξη ή μη κεφαλής, τα σύνθετα διακρίνονται σε *εξωκεντρικά* και *ενδοκεντρικά* (Spencer 1991: 310-311). Τα *ενδοκεντρικά* σύνθετα διαθέτουν *κεφαλή*, δηλ. το συστατικό που καθορίζει τη συντακτική κατηγορία και τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά τους, όπως γένος, αριθμός, πτώση, κ.λπ. Τα *εξωκεντρικά* σύνθετα δεν έχουν κεφαλή, που σημαίνει ότι το γένος και η συντακτική κατηγορία δεν προέρχονται από τα συνθετικά στοιχεία της λέξης. Τα σύνθετα αυτού του είδους χαρακτηρίζονται από *σημασιολογική αδιαφάνεια*, δηλαδή η σημασία τους δεν προκύπτει από τις επιμέρους σημασίες των συνθετικών μερών και είναι κατά κύριο λόγο μεταφορική (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.1.).

(4) *εξωκεντρικά σύνθετα: Ελληνική, Αγγλική*

α.	*Ελληνική*	ανοιχτοχέρης	β.	*Αγγλική*	blockhead	‘ηλίθιος’
		σκληρόκαρδος			cutthroat	‘επιθετικός’

(5) *ενδοκεντρικά σύνθετα: Ελληνική, Αγγλική*

α.	*Ελληνική*	ανεμόμυλος	β.	*Αγγλική*	schoolteacher	‘δάσκαλος’
		ψαρόσουπα			bookseller	‘βιβλιοπώλης’

Ως προς τη σημασιολογική σχέση, τα σύνθετα διακρίνονται σε *παρατακτικά*, *προσδιοριστικά* και *υποτακτικά*. Στην πρώτη περίπτωση, τα δύο συστατικά παρατίθενται χωρίς το ένα να προσδιορίζει το άλλο, συνεπώς δε βρίσκονται σε σχέση κεφαλής-εξαρτώμενου στοιχείου (μη-κεφαλής). Τέτοιου είδους σχηματισμοί αποτελούνται από στοιχεία που ανήκουν στην ίδια γραμματική κατηγορία, δηλ. συνδυασμοί δύο ουσιαστικών, δύο επιθέτων και δύο ρημάτων. Τα *προσδιοριστικά σύνθετα* είναι εκείνα των οποίων το α’ συστατικό σε θέση μη-κεφαλής έχει ρόλο προσδιορίζοντος στοιχείου, ενώ το β’ συστατικό, αυτό σε θέση κεφαλής, έχει το ρόλο του προσδιοριζόμενου στοιχείου. Στα *υποτακτικά σύνθετα*, το ένα συστατικό λειτουργεί ως συμπλήρωμα του άλλου (κυρίως αντικείμενο) (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.1.).

(6) *παρατακτικά σύνθετα: Ελληνική, Αγγλική*

α. *Ελληνική*: ανεβοκατεβαίνω β. *Αγγλική*: Austria-Hungary ‘Αυστροουγγαρία’

(7) *προσδιοριστικά σύνθετα: Ελληνική, Αγγλική*

α. *Ελληνική*: αγριοπερίστερο β. *Αγγλική*: house-cleaning ‘καθάρισμα σπιτιού’

(8) *υποτακτικά σύνθετα: Ελληνική, Αγγλική*

α. *Ελληνική*: αφισοκολλώ β. *Αγγλική*: truck driver ‘οδηγός φορτηγού’

Ως προς τη γραμματική τους κατηγορία τα σύνθετα κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες ομάδες: ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα. Λιγότερο συχνά είναι διαγλωσσικά τα σύνθετα επιρρήματα (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.1.).

2. Σύνθετες λέξεις Αλβανικής

2.1. Μορφολογική δομή σύνθετων λέξεων

Ο σχηματισμός των σύνθετων της Αλβανικής στηρίζεται κατά κύριο λόγο στο συστατικό της λέξης και όχι στο θέμα. Ως προς τη μορφολογική δομή διαθέτει δύο είδη σύνθεσης (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.2.1):

(α) [ΘΕΜΑ-ΔΣ-ΛΕΞΗ]: Πρόκειται για σύνθετα τα οποία αποτελούνται από δύο συστατικά, το δεύτερο από τα οποία είναι η λέξη. Συχνά μεταξύ των συνθετικών μερών εμφανίζεται ένας *δείκτης σύνθεσης* (ΔΣ) με τη μορφή των φωνηέντων /o/ ή /a/. Ωστόσο, η παρουσία του συνδετικού φωνήεντος δεν είναι συστηματική αλλά σποραδική.

(9)	α.	material-o-teknik	<	material	+	teknik	β.	dash-a-mir	<	dash	+	mirë		
		‘υλικοτεχνικός’		υλικός		τεχνικός		‘πολυαγαπημένος’		αγάπη		καλός		

(β) [ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ]: Πρόκειται για σύνθετα τα οποία σχηματίζονται από τη συνένωση δύο ανεξάρτητων λέξεων. Τα συνθετικά μέρη αυτών των σύνθετων αποτυπώνονται στον γραπτό λόγο είτε ως δύο ξεχωριστές λέξεις, κάτι που δηλώνεται με το ενωτικό (‘-’) (10α), είτε ως μια γραφηματική ενότητα (10β). Χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας είναι η απουσία δείκτη σύνθεσης.

(10)	α.	kafe-restaurant	<	kafe	+	restaurant	β.	vargmal	<	varg	+	mal		
		‘καφέ-ρέστοραν’		καφέ		ρέστοραν		‘οροσειρά’		σειρά		βουνό		

Στο δομικό σχήμα [ΛΕΞΗ-ΛΕΞΗ] ανήκουν και όσες σύνθετες λέξεις έχουν ως δεύτερο συνθετικό μέρος κάποιο ρηματικό παράγωγο. Τα σύνθετα αυτά σχηματίζονται με την προσθήκη ενός παραγωγικού επιθήματος: /-ës/, /-im/ή /-je/.

(11)	α.	gurskalit-**ës**	<	gur	+	skalitës	β.	armëpush-**im**	<	armë	+	pushim		
		‘ γλύπτης’		πέτρα		χαράκτης		‘ εκεχειρία’		στρατός		διακοπή		

2.2. Ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά σύνθετα

Τα περισσότερα σύνθετα της Αλβανικής είναι *ενδοκεντρικά* που σημαίνει ότι το κεντρικό στοιχείο της δομής, η κεφαλή, είναι ένα από τα βασικά συστατικά του συνθέτου. Στα περισσότερα *ενδοκεντρικά* σύνθετα η θέση της κεφαλής βρίσκεται στα δεξιά της δομής (12α). Υπάρχουν βέβαια και σύνθετα με την κεφαλή στα αριστερά της δομής (12β), αλλά αυτό το δομικό σχήμα δεν είναι τόσο παραγωγικό όσο αυτό με την κεφαλή δεξιά (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.2.2.).

(12) *ενδοκεντρικά σύνθετα*

α.	hekurudhë	<	hekur	+	udhë	β.	punëdore	<	punë	+	dore
	‘σιδηρόδρομος’		σίδερο		δρόμος		‘χειρωνακτική εργασία’		εργασία		χέρι

Όπως προαναφέρθηκε και παραπάνω, η κεφαλή δεν εντοπίζεται πάντα στο εσωτερικό του συνθέτου. Τέτοιου είδους σύνθετα, δηλ. *εξωκεντρικά*, είναι συνήθως *σημασιολογικά αδιαφανή*, με την έννοια ότι η σημασία τους δεν προκύπτει από τις σημασίες των συνθετικών τους μερών. Ένα συχνό σχήμα εξωκεντρικών σύνθετων στην Αλβανική έχει τη δομή [Ουσιαστικό + Ουσιαστικό] (13α) ή [Ουσιαστικό + Επίθετο] (13β). Το συγκεκριμένο σχήμα σύνθετων ανήκει στη γραμματική κατηγορία των επιθέτων (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.2.2.).

(13) *εξωκεντρικά σύνθετα με δομή [Ο Ο]/ [Ο Ε]*

α.	kokëkungull	<	kokë	+	kungull	β.	hundëshkabë	<	hundë	+	shkabë
	‘κουφιοκέφαλος’		κεφάλι		κολοκύθα		‘αετομύτης’		μύτη		αετός

2.3. Παρατακτικά και προσδιοριστικά σύνθετα

Ανάλογα με το είδος της σημασιολογικής σχέσης που αναπτύσσουν τα συνθετικά μέρη, τα σύνθετα της Αλβανικής διακρίνονται σε *παρατακτικά*, *προσδιοριστικά* και *υποτακτικά* (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.2.3.).

(α) *παρατακτικά σύνθετα*: Τα συνθετικά μέρη παρατάσσονται χωρίς το ένα να προσδιορίζει το άλλο. Τα σύνθετα με παρατακτική σχέση δεν είναι τόσο συχνά στην αλβανική γλώσσα. Συνήθως έχουν τη δομή [ΘΕΜΑ-(ΔΣ)-ΛΕΞΗ]. Τα πιο διαδεδομένα σύνθετα αυτής της κατηγορίας είναι τα παρατακτικά σύνθετα επίθετα που σχηματίζονται από τη συνένωση δύο επιθέτων και η σημασία τους προκύπτει από το άθροισμα των συνθετικών τους μερών.

(14) *παρατακτικά σύνθετα*

α.	ekonomik-o-shoqëror	<	ekonomik	+	shoqëror	β.	material-o-teknik	<	material + teknik
	‘κοινωνικοοικονομικός’		οικονομικός		κοινωνικός		‘υλικοτεχνικός’		υλικός τεχνικός

(β) *προσδιοριστικά σύνθετα*: Τα περισσότερα ονοματικά σύνθετα της Αλβανικής ανήκουν στην κατηγορία των προσδιοριστικών σύνθετων. Σε αυτή την κατηγορία, η σειρά με την οποία τοποθετούνται το προσδιορίζον και το προσδιοριζόμενο στοιχείο δεν είναι σταθερή αλλά μπορεί να ποικίλλει. Επομένως, έχουμε σύνθετα στα οποία το προσδιοριζόμενο στοιχείο βρίσκεται στα δεξιά της δομής (15α) ή στα αριστερά της δομής (15β).

(15) *προσδιοριστικά σύνθετα*

α.	bashkëpunëtor	<	bashkë	+	punëtor	β.	ditëlindje	<	ditë + lindje
	‘συνεργάτης’		μαζί		εργάτης		‘γενέθλια’		μέρα γέννηση

Εκτός από την κατηγορία των ονομάτων, προσδιοριστικά σύνθετα συναντάμε και στην κατηγορία των ρημάτων. Ιδιαίτερα διαδεδομένα στην αλβανική γλώσσα είναι τα ρηματικά σύνθετα στα οποία τη θέση του πρώτου συνθετικού καταλαμβάνει ένα επίρρημα που προσδιορίζει την κεφαλή (ρήμα).

(16) *ρηματικά προσδιοριστικά σύνθετα*

α.	bashkëekzistoj	<	bashkë	+	ekzistoj	β.	mirëpres	<	mirë + pres
	‘συνυπάρχω’		μαζί		υπάρχω		‘καλωσορίζω’		καλά περιμένω

(γ) *υποτακτικά σύνθετα*: είναι μικρότερα σε αριθμό και λιγότερο παραγωγικά σε σχέση με τα προσδιοριστικά. Το πρώτο συνθετικό είναι ουσιαστικό και λειτουργεί ως συμπλήρωμα βάσης.

(17) *υποτακτικά σύνθετα*

α.	buzëqesh	<	buzë	+	qesh	β.	duartrokit	<	duar + trokit
	‘χαμογελώ’		χείλη	+	γελώ		‘χειροκροτώ’		χέρια + χτυπώ

2.4. Κατηγοριακά είδη σύνθεσης

Τα σύνθετα της Αλβανικής κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα. Στο (18) αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένα παραδείγματα. Τα περισσότερα σύνθετα είναι ονοματικά ενώ ο αριθμός των ρηματικών συνθέτων είναι πιο περιορισμένος (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.2.4.).

(18)	α.	ονοματικά:	hekurudhë	<	hekur	+ udhë	γ.	ρήματα:	mirëpres	<	mirë	+ pres
			‘σιδηρόδρομος’		σίδερο	δρόμος			‘καλωσορίζω’		καλά	περιμένω
	β.	επίθετα:	materialo-teknik	<	material	+ teknik						
			‘υλικοτεχνικός’		υλικός	τεχνικός						

2.5. Τονισμός

Οι σύνθετες λέξεις της Αλβανικής αναπτύσσουν δύο τόνους. Ο κύριος τόνος μιας σύνθετης λέξης πέφτει στο β’ συνθετικό, ενώ στο α’ συνθετικό αποδίδεται ένας δευτερεύων τόνος (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.2.2.).

(19)	α.	krỳe-cytét	‘πρωτεύουσα’	β.	bùkuɾ-ʃkɾ̂im	‘καλλιγραφία’
		κεφάλι-πόλη			ωραίος-γραφή	

3. Σύνθετες λέξεις Ελληνικής

3.1. Συνδετικό φωνήεν ή δείκτης σύνθεσης

Μια από τις χαρακτηριστικές ιδιότητες των σύνθετων της Ελληνικής είναι η ύπαρξη του φωνήεντος /ο/ που συνδέει τα δύο συστατικά του σύνθετου. Το συνδετικό φωνήεν διατηρείται αμετάβλητο σε όλο το κλιτικό παράδειγμα (Ράλλη 2005, 2007). Το φωνήεν αυτό δεν είναι φορέας κάποιας σημασίας ή γραμματικής λειτουργίας· η λειτουργία του συνδέεται αποκλειστικά με το φαινόμενο της σύνθεσης, αποτελεί δηλαδή δείκτη σύνθεσης (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.3.1.).

(20) *συνδετικό φωνήεν μεταξύ δύο συνθετικών*
α. πηγαιν-ο-έρχομαι β. μηχαν-ο-κίνητος

Το συνδετικό φωνήεν */-ο-/* δεν εμφανίζεται πάντα και κυρίως όταν ο αρκτικός φθόγγος του β’ συστατικού είναι φωνήεν:

(21) *αποβολή συνδετικού φωνήεντος*
α. σφιχτ-∅-αγκαλιάζω αντί του **σφιχτοαγκαλιάζω* β. λαδ-∅-έμπορος αντί του **λαδοέμπορος*

3.2. Μορφολογική δομή σύνθετων λέξεων

Τα σύνθετα της Ελληνικής εμφανίζουν τρεις μορφολογικές κατηγορίες με τα εξής δομικά σχήματα (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.3.2.):

(22) α. [ΘΕΜΑ ΘΕΜΑ ΚΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΘΗΜΑ] $[[\text{νυχτ}]_{\Theta}\text{-ο-}[\text{λουλουδ}]_{\Theta}\text{-ο}]_{\text{ΚΛ ΕΠΙΘ}}$
β. [ΘΕΜΑ ΛΕΞΗ] $[[\text{τον}]_{\Theta}\text{-ο-}[\text{σαλάτα}]_{\Lambda}]$
γ. [ΛΕΞΗ ΛΕΞΗ] $[[\text{ταξίδι}]_{\Lambda}\ [\text{αστραπή}]_{\Lambda}]$

Τα σύνθετα του (22α) σχηματίζονται από τη συνένωση δύο θεμάτων και την παρουσία του συνδετικού φωνήεντος *-ο-*. Στη σύνθεση αυτή προστίθεται υποχρεωτικά ένα κλιτικό επίθημα (π.χ. *-ος*, *-ης*, κτλ.), το οποίο φέρει τα απαραίτητα χαρακτηριστικά κλίσης (αριθμό, πτώση κ.λπ.), ή ένα παραγωγικό επίθημα (π.χ. *-τής*). Τα σύνθετα με το δομικό αυτό σχήμα θεωρούνται από τα πιο παραγωγικά στην Ελληνική. Οι σύνθετοι σχηματισμοί στο (22β) δημιουργούνται από την προσκόλληση ενός θέματος σε μια ήδη σχηματισμένη λέξη. Τα σύνθετα του (22α) και (22β) αποτελούν τα βασικά είδη

μονολεκτικής σύνθεσης στην Ελληνική. Τα σύνθετα στο (22γ) ονομάζονται χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα (Ράλλη 2005, 2007) και δημιουργούνται από τη συνένωση δύο ανεξάρτητων λέξεων. Στον γραπτό λόγο αποτυπώνονται ως δύο ανεξάρτητες λέξεις. Αυτό που τα διαφοροποιεί από τις άλλες δύο κατηγορίες είναι η απουσία του δείκτη σύνθεσης *-ο-*.

3.3. Ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά σύνθετα

Τα σύνθετα της Ελληνικής διακρίνονται σε *ενδοκεντρικά* και *εξωκεντρικά*. Στα *εξωκεντρικά* σύνθετα, η κεφαλή βρίσκεται έξω από την εσωτερική δομή του σύνθετου (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.3.3.). Στο (23α-γ) αναφέρονται παραδείγματα εξωκεντρικών σύνθετων που είναι σημασιολογικά αδιαφανή και αφορούν χαρακτηριστικά ανθρώπων.

(23) *παραδείγματα εξωκεντρικών σύνθετων Ελληνικής*

α. ανοιχτοχέρης β. σκληρόκαρδος γ. αετοκέφαλος

Τα περισσότερα σύνθετα της Ελληνικής είναι *ενδοκεντρικά*. Στα ελληνικά το κεντρικό συστατικό των σύνθετων λέξεων, η κεφαλή, βρίσκεται κυρίως στα δεξιά της δομής. Τα παραδείγματα στα (24α-γ) δείχνουν ότι το στοιχείο που καταλαμβάνει κάθε φορά τη δεξιά θέση στους σύνθετους σχηματισμούς είναι αυτό που μεταβιβάζει σε αυτούς τη γραμματική κατηγορία, το γένος και τη βασική σημασία.

(24) *παραδείγματα ενδοκεντρικών σύνθετων Ελληνικής*

α. ανεμό**μυλος** β. ψαρό**σουπα** γ. αυλό**πορτα**

3.4. Σχέση συνθετικών μερών

Ως προς τη σημασιολογική σχέση τα σύνθετα της Ελληνικής διακρίνονται σε *παρατακτικά*, *προσδιοριστικά* και *υποτακτικά* (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.3.4.). Στα *παρατακτικά σύνθετα* τα δύο συστατικά παρατίθενται χωρίς το ένα να προσδιορίζει το άλλο. Οι σχηματισμοί αυτοί αποτελούνται από στοιχεία που βρίσκονται στην ίδια γραμματική κατηγορία, δηλ. είναι συνδυασμοί δύο ουσιαστικών, δύο επιθέτων ή δύο ρημάτων.

(25) *παρατακτικά σύνθετα Ελληνικής*

α. ανεβοκατεβαίνω β. μακρόστενος γ. αλατοπίπερο

Στα *προσδιοριστικά σύνθετα* της Ελληνικής, το α' συστατικό σε θέση μη κεφαλής έχει το ρόλο προσδιορίζοντος στοιχείου, ενώ το β' συστατικό, αυτό σε θέση κεφαλής, έχει το ρόλο προσδιοριζόμενου στοιχείου. Το προσδιορίζον στοιχείο προηγείται του προσδιοριζόμενου.

(26) *προσδιοριστικά σύνθετα Ελληνικής*
α. αγριοπερίστερο β. τρελοκόριτσο γ. αγριοκοιτώ

Στα *υποτακτικά σύνθετα*, η κεφαλή, δηλαδή το βασικό συστατικό, είναι ρήμα ή ρηματικό παράγωγο. Το πρώτο συστατικό λειτουργεί ως συμπλήρωμα της ρηματικής κεφαλής.

(27) *υποτακτικά σύνθετα Ελληνικής*
α. νυχοκόπτης β. καπνοκαλλιέργεια γ. χαρτοπαίζω

3.5. Χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα

Τα *χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα* έχουν χαλαρότερη συνοχή αφού αποτυπώνονται στον γραπτό λόγο ως δύο ανεξάρτητες λέξεις και δεν υπάρχει δείκτης σύνθεσης, όπως συμβαίνει με τα μονολεκτικά σύνθετα (Ράλλη 2007). Μερικά παραδείγματα χαλαρών πολυλεκτικών σύνθετων στην Ελληνική είναι τα εξής: *τρίτος κόσμος* (Επίθετο + Ουσιαστικό), *ζώνη ασφαλείας* (Ουσιαστικό + Ουσιαστικό σε γενική πτώση), *νόμος πλαίσιο* (Ουσιαστικό + Ουσιαστικό σε ονομαστική πτώση), κ.ά. Όσον αφορά την κεφαλή μπορεί να βρίσκεται στα δεξιά της δομής: *δημόσιος <u>υπάλληλος</u>* ή στα αριστερά: *<u>ζώνη</u> ασφαλείας* (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.3.5.).

3.6. Τονισμός

Ο τόνος των σύνθετων της Ελληνικής δεν είναι ομοιόμορφος αλλά εξαρτάται από τη μορφολογική κατηγορία στην οποία ανήκουν (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.3.6.).

☞ Τα σύνθετα με δομή [ΘΕΜΑ ΘΕΜΑ ΚΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΘΗΜΑ] τονίζονται στην προπαραλήγουσα π.χ. *κουκλόσπιτο*, εκτός εάν το επίθημα φέρει εγγενείς τονικές ιδιότητες π.χ. (*-τής*) οπότε και έλκει τόνο, π.χ. *θηριοδαμαστής*.

- ☞ Τα σύνθετα με δομή [ΘΕΜΑ ΛΕΞΗ] τονίζονται είτε στην πιο εγκιβωτισμένη λέξη δηλ. στο β' συνθετικό του σύνθετου, π.χ. *χαρτοπετσέτα*, είτε στην προπαραλήγουσα, π.χ. *λεμονόδασος*. Συχνά, σε αυτό το είδος σύνθεσης αναπτύσσεται ένας δευτερεύων ρυθμικός τόνος στην πρώτη συλλαβή του α' συνθετικού, π.χ. *ἀντι-καπνιστής*.
- ☞ Τα *χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα* φέρουν δύο τόνους εκ των οποίων ο δεύτερος είναι συνήθως ο ισχυρότερος, π.χ. *νὸμος πλαίσιο*.

3.7. Γραμματικές κατηγορίες σύνθετων

Τα σύνθετα της Ελληνικής κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες βασικές κατηγορίες οι οποίες φέρουν τους ακόλουθους συνδυασμούς (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.3.7.).

Ουσιαστικά	Επίθετα	Ρήματα
ουσιαστικό + ουσιαστικό: χιονόβροχο	επίθετο + επίθετο: ασπρόμαυρος	ρήμα + ρήμα: ανοιγοκλείνω
επίθετο + ουσιαστικό: ασχημόπαπο	ουσιαστικό + επίθετο: νερόβραστος	ουσιαστικό + ρήμα: αβγοκόβω
επίρρημα +ουσιαστικό: εξώπορτα	επίρρημα + επίθετο: αργοκίνητος	επίρρημα + ρήμα: πισωγυρίζω

4. Σύγκριση δομών σύνθετων Αλβανικής-Ελληνικής και ανάδειξη πιθανών προβλημάτων κατά τη διδασκαλία

4.1. Μορφολογική δομή σύνθετων Αλβανικής-Ελληνικής και δείκτης σύνθεσης

Στην Ελληνική τα σύνθετα δεν αποτελούνται συνήθως από πλήρεις λέξεις αλλά από θέματα (π.χ. *ερυθρ-ό-δερμ-ος*). Στην Αλβανική, ο πιο συχνός τρόπος σχηματισμού σύνθετων δομών είναι η συνένωση ανεξάρτητων λέξεων, όπως ακριβώς συμβαίνει στην περίπτωση των πολυλεκτικών σύνθετων της Ελληνικής. Ο δείκτης σύνθεσης είναι υποχρεωτικός στην πλειονότητα των σύνθετων λέξεων της Ελληνικής, σε αντίθεση με την Αλβανική, όπου η παρουσία δείκτη σύνθεσης μεταξύ των μελών του σύνθετου δεν είναι συστηματικό αλλά σποραδικό φαινόμενο. Ως προς τη μορφολογική δομή, τα πιθανά προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι αλβανόφωνοι μαθητές είναι ο σχηματισμός σύνθετων δομών [ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ]. Επίσης οι αλβανόφωνοι μαθητές πιθανόν να δυσκολευτούν στη δημιουργία σύνθετων με δείκτη σύνθεσης λόγω της περιορισμένης εμφάνισής του στα σύνθετα της Αλβανικής (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.4.).

Μορφολογική Δομή	**Αλβανική**	**Ελληνική**
Θέμα-Θέμα	όχι	ναι
Δεικτης Σύνθεσης	-	ναι
Θέμα-Λέξη	ναι	ναι
Δείκτης Σύνθεσης	σποραδικά	ναι
Λέξη-Λέξη	ναι	ναι
Δείκτης Σύνθεσης	όχι	όχι

Πίνακας 1: Συγκεντρωτικός πίνακας μορφολογικής δομής σύνθετων Αλβανικής-Ελληνικής

4.2. Γραμματικές κατηγορίες σύνθετων και σχέσεις συνθετικών μερών

Ως προς τη σχέση των συνθετικών μερών, τα σύνθετα της Αλβανικής και της Ελληνικής διακρίνονται σε *παρατακτικά*, *προσδιοριστικά* και *υποτακτικά*. Ως προς τις γραμματικές κατηγορίες τα σύνθετα και στις δύο γλώσσες χωρίζονται σε ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα. Θα πρέπει να τονιστεί ότι τα ρηματικά

σύνθετα δεν είναι ιδιαίτερα παραγωγικά στην Αλβανική και περιορίζονται στο δομικό σχήμα [Επίρρημα + Ρήμα]. Οι αλβανόφωνοι μαθητές μπορεί να παρουσιάσουν δυσκολία στον σχηματισμό σύνθετων που αποτελούνται από δύο ρήματα (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.4.).

4.3. Ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά σύνθετα

Τα σύνθετα της Αλβανικής και της Ελληνικής διακρίνονται σε *ενδοκεντρικά* και *εξωκεντρικά*. Στα *ενδοκεντρικά* σύνθετα της Αλβανικής, η κεφαλή μπορεί να είναι στα αριστερά ή στα δεξιά της δομής. Στα *ενδοκεντρικά* σύνθετα της Ελληνικής, η κεφαλή βρίσκεται κυρίως στα δεξιά της δομής (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.4.).

4.4. Τονισμός

Στα σύνθετα της Αλβανικής ο κύριος τόνος βρίσκεται στο δεξί άκρο της δομής, ενώ ο δευτερεύων πέφτει στο α’ συνθετικό. Τα σύνθετα της Ελληνικής δεν παρουσιάζουν ομοιόμορφη τονική συμπεριφορά αφού ο τόνος τους εξαρτάται από τη μορφολογική κατηγορία στην οποία ανήκουν (Πίνακας 2). Μόνο τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα παρουσιάζουν ομοιότητα με το τονικό σχήμα των σύνθετων της Αλβανικής αφού και τα δύο είδη σύνθετων έχουν δύο τόνους, εκ των οποίων ο ισχυρότερος είναι ο δεύτερος. Οι αλβανόφωνοι μαθητές μπορεί να αντιμετωπίσουν δυσκολία στον τονισμό των σύνθετων [ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ]. Τα σύνθετα [ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑ] μπορεί να τονίζονται από αλβανόφωνους μαθητές στο β’ συνθετικό ανεξάρτητα αν το κλιτικό επίθημα μπορεί να έλκει τον τόνο (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.1.4.).

	Θέμα-Θέμα	**Θέμα-Λέξη**	**Λέξη-Λέξη**
Αλβανική	-	κύριος ⇨ β’ συνθετικό δευτερεύων ⇨ α’ συνθετικό	κύριος ⇨ β’ συνθετικό δευτερεύων ⇨ α’ συνθετικό
Ελληνική	ο κύριος τόνος στην προπαραλήγουσα ή στην κατάληξη	κύριος ⇨ β’ συνθετικό δευτερεύων ⇨ α’ συνθετικό (προαιρετικά)	κύριος ⇨ β’ συνθετικό δευτερεύων ⇨ α’ συνθετικό

Πίνακας 2: Συγκριτικός πίνακας τονισμού σύνθετων Αλβανικής-Ελληνικής

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Νικολού, Καλομοίρα. 2008. *Η Φωνολογική Λέξη στην Ελληνική και η Σύγκρισή της με την Αραβική: Πορίσματα και Εφαρμογές*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.

Νικολού, Καλομοίρα. 2010. Προσωδιακή οργάνωση των αρκτικόλεξων της Ελληνικής. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 30: 450-463.

Ράλλη, Αγγελική. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Αγγελική. 2007. *Η Σύνθεση Λέξεων: Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκης.

Spencer, Andrew. 1991. *Morphological Theory: An Introduction to Word Structure in Generative Grammar*. Oxford: Blackwell.

Γλωσσάρι

Δείκτης σύνθεσης: Συνδετικό φωνήεν που συνδέει τα δύο συστατικά του σύνθετου

Ενδοκεντρικά σύνθετα: Σύνθετα με κεφαλή, η οποία καθορίζει τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά του σύνθετου

Εξωκεντρικά σύνθετα: Σύνθετα χωρίς κεφαλή. Συνήθως είναι αδιαφανή, δηλαδή τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά και το βασικό νόημα του σύνθετου δεν προέρχονται από τα συνθετικά του μέρη

Παρατακτικά σύνθετα: Τα δύο συσταστικά παρατίθενται χωρίς το ένα να προσδιορίζει το άλλο. Τα σύνθετα αυτά αποτελούνται από στοιχεία που ανήκουν στην ίδια κατηγορία, είναι δηλ. συνδυασμοί δύο ουσιαστικών, δύο επιθέτων ή δύο ρημάτων

Προσδιοριστικά σύνθετα: Το α’ συστατικό σε θέση μη-κεφαλής έχει ρόλο προσδιορίζοντος στοιχείου, ενώ το β’ συστατικό σε θέση κεφαλής έχει το ρόλο του προσδιοριζόμενου στοιχείου

Σύνθεση: Η διαδικασία συνένωσης δύο λεξικών μορφημάτων που έχει ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό μιας νέας λεξικής μονάδας με συγκεκριμένο σημασιολογικό περιεχόμενο

Σύνθετη λέξη/Σύνθετο: Η λεξική μονάδα που αποτελεί το προϊόν της σύνθεσης

Υποτακτικά σύνθετα: Σύνθετα, στα οποία το ένα συστατικό λειτουργεί ως συμπλήρωμα του άλλου

Χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα: Σύνθετα τα συστατικά μέρη των οποίων αποτελούν ανεξάρτητες λέξεις, οι οποίες απεικονίζονται ξεχωριστά και στην ορθογραφία

Αρκτικόλεξα και ακρωνύμια

Κική Βασιλάκη

1.1. Εισαγωγή: Αρκτικόλεξα/ακρωνύμια

Τα *αρκτικόλεξα* είναι συντομευμένοι λεξικοί τύποι που σχηματίζονται από τα αρχικά γράμματα ή συμπλέγματα γραμμάτων πλήρων λέξεων ονοματικών φράσεων, που δηλώνουν επωνυμίες οργανισμών, επιχειρήσεων, πολιτικών κομμάτων κτλ.. Π.χ. *Ο.Τ.Ε.* < **Ο**ργανισμός **Τ**ηλεπικοινωνιών **Ε**λλάδος. Όσα αρκτικόλεξα συνιστούν προφερτές μονάδες, καταφέρνουν, δηλαδή, να περάσουν στον προφορικό λόγο ως λέξεις, π.χ. *ΟΤΕ*, *ΕΛΤΑ*, κ.λπ., αναφέρονται συχνά και ως *ακρωνύμια*. Η έκθεση αυτή αποτελεί μια συνοπτική παρουσίαση των αρκτικόλεξων και ακρωνυμίων της Αλβανικής και της Ελληνικής. Έχοντας ως αφετηρία τη σύγκριση των δύο γλωσσών, αρχικά θα περιγραφεί η δομή για κάθε μία γλώσσα χωριστά και στη συνέχεια θα εντοπιστούν και θα περιγραφούν τα σημεία της μεταξύ τους σύγκλισης και απόκλισης. Για μια αναλυτική εκδοχή της συγκεκριμένης έκθεσης, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, Ενότητα 4.2..

2. Αρκτικόλεξα/ ακρωνύμια στην Αλβανική

Τα ακρωνύμια της Αλβανικής αποτελούν συντομευμένους τύπους ονοματικών φράσεων που αντιστοιχούν σε οργανισμούς, εταιρίες, ιδρύματα, πολιτικά κόμματα και ονόματα κρατών. Ανήκουν στη γραμματική κατηγορία των ουσιαστικών και ειδικότερα στα κύρια ονόματα, γι' αυτό και γράφονται με κεφαλαία γράμματα (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.2.).

2.1. Τρόπος σχηματισμού

Τα περισσότερα ακρωνύμια της Αλβανικής σχηματίζονται από τα αρχικά γράμματα πλήρων λέξεων της ονοματικής φράσης από την οποία προέρχονται. Πιο σπάνια συναντάμε ακρωνύμια που σχηματίζονται από τη συνένωση αρχικών συλλαβών λέξεων:

(1) α. ATSH < **A**gjensia **T**elegrafike **Sh**qiptare
'Αλβανικό Τηλεγραφικό Πρακτορείο'

β. NBSH < **N**dërmarrja **B**ujqësore **Sh**tetërore
'Εθνική Αγροτική Εταιρεία'

Όταν η ονοματική φράση περιέχει λειτουργικές λέξεις (άρθρα, προθέσεις, συνδέσμους), αυτές δεν εμφανίζονται στους συντομευμένους λεξικούς τύπους π.χ. *P.P.SH.* < *Partia **e** Punës **e** Shqipërisë* 'Εργατικό Κόμμα Αλβανίας' (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.2.1.).

2.2. Φωνητική πραγμάτωση ακρωνυμίων

Στην Αλβανική υπάρχουν τρεις τρόποι προφοράς των ακρωνυμίων (Newmark et al. 1982: 177): (α) κάθε γράμμα προφέρεται ανεξάρτητα από το άλλο, με τον τρόπο που προφέρεται στο αλφάβητο της Αλβανικής (*αλφαβητική προφορά*) (2α-β), (β) το ακρωνύμιο προφέρεται ως μια απλή λέξη, χωρίς παύση μεταξύ των γραμμάτων και φέρει έναν κύριο τόνο (*συλλαβική προφορά*) (2γ-δ), (γ) το ακρωνύμιο συνδυάζει και τους δυο παραπάνω τρόπους πραγμάτωσης (2ε-στ).

(2)	α.	SMT	[səmətə]	γ.	FUD	[fud]	ε.	NILRG	[nilrəgə]
	β.	NBSH	[nəbəʃ]	δ.	NIQ	[nik]	στ.	NTSHUS	[nətəʃus]

Ως προς τον τονισμό, όλα τα ακρωνύμια της Αλβανικής τονίζονται στη ληκτική συλλαβή, π.χ. SMT [səmətə́], NTSHAP [nətəʃáp], κ.λπ. (Newmark et al. 1982: 177) (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.2.2.).

2.3. Γένος

Τα ακρωνύμια στην Αλβανική φέρουν το ονοματικό χαρακτηριστικό του γένους, το οποίο πραγματώνεται στο κλιτικό τους επίθημα. Διακρίνονται σε αρσενικά και θηλυκά. Αν το ακρωνύμιο λήγει σε τονισμένο φωνήεν, τότε είναι θηλυκού γένους και θα λάβει το αντίστοιχο κλιτικό επίθημα, π.χ. NBSH-*ja*. Αν λήγει σε σύμφωνο, είναι αρσενικό και δέχεται τα κλιτικά επιθήματα των αρσενικών ουσιαστικών, π.χ. FUD-*i*. Τα ακρωνύμια που πραγματώνονται με αλφαβητική προφορά είναι κυρίως θηλυκού γένους, ενώ εκείνα που προφέρονται με συλλαβικό τρόπο είναι αρσενικού γένους. Όσα συνδυάζουν και τους δύο τρόπους εκφοράς μπορεί να είναι είτε αρσενικά είτε θηλυκά ανάλογα με το είδος του ληκτικού τεμαχίου (Newmark et al. 1982: 178) (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.2.3.).

2.4. Κλίση

Τα ακρωνύμια της Αλβανικής διαθέτουν κλίση για την πτώση και την οριστικότητα όπως τα κοινά ουσιαστικά. Η προσθήκη των πτωτικών επιθημάτων εξαρτάται από το γένος του ακρωνυμίου. Οι κλιτοί τύποι του ενικού σχηματίζονται με την προσθήκη (α) κάποιου από τα επιθήματα: *-ja, -së, -në* για τα

θηλυκά, ή (β) κάποιο από τα επιθήματα *-i, -it, -in* για τα αρσενικά. Η προσάρτηση των πτωτικών επιθημάτων στα ακρωνύμια δηλώνεται στον γραπτό λόγο με το ενωτικό '-' (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.2.4.).

(3) *πτωτικά επιθήματα ακρωνυμίων της Αλβανικής*

	θηλυκά	αρσενικά		θηλυκά	αρσενικά
α.	OKB-ja	FUD-i	β.	OKB-së	FUD-it
	OKB-ΕΝ.ΟΝΟΜ.ΟΡΙΣΤ	FUD- ΕΝ.ΟΝΟΜ.ΟΡΙΣΤ		OKB-ΕΝ.ΓΕΝ/ΔΟΤ/ΑΙΤ.ΟΡΙΣΤ	FUD- ΕΝ.ΓΕΝ/ΔΟΤ/ΑΙΤ.ΟΡΙΣΤ

3. Αρκτικόλεξα/ακρωνύμια στην Ελληνική

Τα αρκτικόλεξα της Ελληνικής είναι άκλιτα και ανήκουν στη γραμματική κατηγορία των ουσιαστικών και ειδικότερα στα κύρια ονόματα, γι' αυτό αποδίδονται με κεφαλαία γράμματα.

(4) α. ΟΤΕ [oté] < **Ο**ργανισμός **Τ**ηλεπικοινωνιών **Ε**λλάδος β. ΕΛ.ΤΑ [eltá] < **Ελ**ληνικά **Τα**χυδρομεία

Όταν η ονοματική φράση από την οποία δημιουργείται ένα αρκτικόλεξο/ακρωνύμιο περιέχει λειτουργικές λέξεις (άρθρα, προθέσεις, συνδέσμους), αυτές συνήθως δεν περιλαμβάνονται στο καλούπι του ακρωνυμικού, π.χ. *Κ.Ε.Α.Δ.Ε.Α. < Κέντρο ~~για την~~ Εθνική Ανεξαρτησία, ~~τη~~ Διεθνή Ειρήνη ~~και τον~~ Αφοπλισμό*, αν και υπάρχουν εξαιρέσεις π.χ. *Α.ΜΕ.Α. < Άτομα με Αναπηρίες* (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.3.).

3.1. Τρόπος σχηματισμού

Τα αρκτικόλεξα/ακρωνύμια δημιουργούνται από τη συνένωση των αρκτικών γραφημάτων, αρκτικών συλλαβών ή μέρους των αρκτικών συλλαβών. Υπάρχουν τρεις τρόποι σχηματισμού αρκτικόλεξων στην Ελληνική: (α) με αντιγραφή των αρκτικών γραμμάτων πλήρων λέξεων της ονοματικής φράσης από την οποία προέρχονται, π.χ. *Δ.Ε.Η, Α.Ε.Κ., Φ.Π.Α.*, (β) με αντιγραφή των αρκτικών συλλαβών [**Σ**(ύμφωνο) + **Φ**(ωνήεν)] ή μέρος των αρκτικών συλλαβών [**Φ**(ωνήεν) + **Σ**(ύμφωνο)] των λέξεων, π.χ. ΕΛ.ΤΑ, ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ., (γ) με τον συνδυασμό των δύο παραπάνω τρόπων, π.χ. *Ο.ΠΕ.Κ., ΠΑ.ΣΟ.Κ.* Τα ακρωνύμια, αν και άκλιτα, φέρουν ονοματικά γραμματικά χαρακτηριστικά, π.χ. γένους και αριθμού, που πραγματώνονται στο άρθρο που τα εισάγει. Τα χαρακτηριστικά που φέρουν είναι συνήθως της λέξης που βρίσκεται σε θέση κεφαλής στη φράση από την οποία προέρχονται, π.χ. *η Δ.Ε.Η.* (Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού), *τα ΗΛΠΑΠ* (Ηλεκτροκίνητα Λεωφορεία Περιοχής Αθηνών Πειραιώς) (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.3.1.).

3.2. Φωνητική πραγμάτωση αρκτικόλεξων/ακρωνυμίων

Υπάρχουν τρεις τρόποι προφοράς των αρκτικόλεξων της Ελληνικής: (α) το αρκτικόλεξο προφέρεται ως μια απλή λέξη, χωρίς παύση μεταξύ των γραμμάτων και φέρει έναν κύριο τόνο (συλλαβική προφορά) (5α-β), (β) κάθε γράμμα προφέρεται ανεξάρτητα από το άλλο, με τον τρόπο που προφέρεται στο αλφάβητο της Ελληνικής (αλφαβητική προφορά) (5γ-δ), (γ) σε περιπτώσεις που το αρκτικόλεξο δεν είναι προφερτό και προκύπτουν δυσπρόφερτα συμφωνικά συμπλέγματα γίνεται επένθεση φωνήεντος. Τα επενθετικά φωνήεντα που εμφανίζονται στα αρκτικόλεξα της Ελληνικής είναι τα υψηλά φωνήεντα /u/ και /i/ (5ε-στ).

(5) α. Ο.Τ.Ε. [oté] γ. Κ.Κ.Ε. [kápa kápa épsilon] ε. Π.Π.Σ.Π. [pî pî sî pî]
β. Α.Σ.Ε.Π. [asép] δ. Α.Ε. [álfa épsilon] στ. Δ.Σ. [ðú sú]

Υπάρχει και μια 'υβριδική' ομάδα αρκτικόλεξων που συνδυάζει είτε την αλφαβητική προφορά συμφώνου και τη συλλαβική προφορά φωνήεντος (6α-β) είτε τη συλλαβική προφορά φωνήεντος και την επένθεση των φωνηέντων /i/ ή /u/ (6γ-δ) (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.3.2.).

(6) α. Φ.Π.Α. [fipiá] γ. Δ.Ν.Τ. [ðunutú]
β. Α.Φ.Μ. [afimî] δ. Α.Π.Θ. [apuθú]

3.3. Συλλαβική δομή

Τα ακρωνύμια διακρίνονται σε μονοσύλλαβα, δισύλλαβα, τρισύλλαβα και τετρασύλλαβα. Τα περισσότερα ακρωνύμια αποτελούνται από μία ή δύο συλλαβές. Τα τρισύλλαβα δεν είναι συχνά, ενώ τα τετρασύλλαβα ακρωνύμια είναι λιγοστά. Το μέγεθος του ακρωνυμίου φαίνεται να είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη συλλαβική του δομή. Όσο αυξάνεται ο αριθμός των συλλαβών σε έναν ακρωνυμικό σχηματισμό, τόσο περισσότερο απλοποιείται η συλλαβική δομή (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.3.3.).

3.4. Τονισμός

Η θέση του τόνου στα ακρωνύμια της Ελληνικής δεν είναι σταθερή. Τα δισύλλαβα ακρωνύμια μπορεί να είναι είτε οξύτονα (7α) είτε παροξύτονα (7β):

(7) α. Α.Σ.Ε.Π. [asép] β. Π.Α.Ο.Κ [páok]

Τα τρισύλλαβα ακρωνύμια τονίζονται είτε στη ληκτική συλλαβή (8α) είτε στην προτελευταία συλλαβή (8β):

(8) α. Α.Σ.Ο.Ε.Ε. [asoé] β. Ο.Α.Κ.Α [oáka]

Τα τετρασύλλαβα ακρωνύμια συνήθως τονίζονται στη λήγουσα (9):

(9) Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. [ipexoðé]

Συχνά τα ακρωνύμια παράγονται με δύο διαφορετικά τονικά καλούπια (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.3.4.).

(10) *ποικιλία τονικών σχημάτων*

α. [oáka]/ [oaká] ‘Ο.Α.Κ.Α.’ β. [ðój]/ [ðoí] ‘Δ.Ο.Υ.’

4. Σύγκριση ακρωνυμικών σχηματισμών Αλβανικής–Ελληνικής

- Και οι δυο γλώσσες χρησιμοποιούν ως βασικό τρόπο σχηματισμού των συντομευμένων λεξικών τύπων την αντιγραφή του αρκτικού τεμαχίου πλήρων ονοματικών φράσεων. Στην Αλβανική, σε αντίθεση με την Ελληνική, απουσιάζει ο τρόπος σχηματισμού που στηρίζεται στην αντιγραφή συλλαβών ή μέρους αυτών. Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στον σχηματισμό των ακρωνυμίων της Ελληνικής που βασίζεται στην αντιγραφή συλλαβών γιατί ενδέχεται οι αλβανόφωνοι μαθητές να παρουσιάσουν δυσκολίες στον σχηματισμό τους, αφού τέτοιου είδους σχηματισμοί απουσιάζουν από την Αλβανική (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.4.).

- Τα ακρωνύμια αποτελούν άκλιτα ουσιαστικά στην Ελληνική, ενώ στην Αλβανική μαρκάρονται για γένος και κλίση στο κλιτικό τους επίθημα. Προβλήματα στους ελληνόφωνους μαθητές ενδέχεται να προκαλέσει το κλιτικό επίθημα των ακρωνυμίων της Αλβανικής αφού τα ακρωνύμια της Ελληνικής είναι άκλιτα (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.4.).

- Το γένος στα ακρωνύμια της Ελληνικής δηλώνεται στο άρθρο που τα προσδιορίζει. Στα ακρωνύμια της Αλβανικής το γένος συνδέεται με φωνολογικούς παράγοντες και, πιο συγκεκριμένα, με το είδος του ληκτικού τεμαχίου του ακρωνυμίου, με το αν, δηλαδή, το τελικό τεμάχιο είναι φωνήεν ή σύμφωνο. Ενδέχεται κατά την εκμάθηση των ακρωνυμίων να παρουσιαστούν δυσκολίες ως προς τη δήλωση του γένους καθώς αυτό μαρκάρεται διαφορετικά στις δύο γλώσσες (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.4.).

- Ως προς τη φωνητική τους πραγμάτωση, τα ακρωνύμια και των δύο γλωσσών δεν παρουσιάζουν διαφοροποίηση καθώς πραγματώνονται με τον ίδιο τρόπο (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.4.).

- Ως προς τον τονισμό, τα ακρωνύμια της Αλβανικής τονίζονται στη λήγουσα, ενώ στα ακρωνύμια της Ελληνικής ο τόνος πέφτει είτε στη λήγουσα είτε στην παραλήγουσα. Θα πρέπει επομένως να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στα ακρωνύμια της Ελληνικής που τονίζονται στην παραλήγουσα γιατί οι αλβανόφωνοι μαθητές ενδέχεται να τα τονίζουν στη λήγουσα. Αντίστοιχα, το ίδιο μπορεί να συμβεί και με τους ελληνόφωνους μαθητές, οι οποίοι πιθανώς να τονίζουν ορισμένα ακρωνύμια της Αλβανικής στην παραλήγουσα (βλ. Κεφ.4: Παραγωγή λέξεων, υποενότητα 4.3.4.).

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει περισσότερο παραστατικά τις παραπάνω γενικεύσεις:

Αρκτικόλεξα/ Ακρωνύμια	Αλβανική	Ελληνική
Τρόπος σχηματισμού	▪ με αντιγραφή των αρκτικών γραμμάτων πλήρων λέξεων της ονοματικής φράσης από την οποία προέρχεται	▪ με αντιγραφή των αρκτικών γραμμάτων πλήρων λέξεων ▪ με αντιγραφή συλλαβών ή μέρους της συλλαβής πλήρων λέξεων ▪ με συνδυασμό των δύο παραπάνω τρόπων
Φωνητική πραγμάτωση	▪ αλφαβητική πραγμάτωση ▪ συλλαβική προφορά ▪ συνδυασμός αλφαβητικής-συλλαβικής προφοράς	▪ αλφαβητική πραγμάτωση ▪ συλλαβική προφορά ▪ συνδυασμός αλφαβητικής-συλλαβικής προφοράς
Τόνος	▪ στην τελευταία συλλαβή του ακρωνυμίου (λήγουσα)	▪ στην τελευταία συλλαβή (λήγουσα) ή στην προτελευταία συλλαβή (παραλήγουσα) του ακρωνυμίου
Γένος	▪ μαρκάρεται μορφολογικά στα κλιτικά επιθήματα ▪ εξαρτάται από φωνολογικούς παράγοντες (είδος ληκτικού τεμαχίου)	▪ πραγματώνεται στο άρθρο που συνοδεύει το ακρωνύμιο ▪ εξαρτάται από την κεφαλή της φράσης από την οποία προέρχεται
Κλίση	ναι κλιτικές καταλήξεις για: ▪ αρσενικό ▪ θηλυκό	όχι –

Πίνακας 1: Ακρωνυμικοί σχηματισμοί Ελληνικής-Αλβανικής

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αναστασιάδη–Συμεωνίδη, Άννα. 1986. *Η Νεολογία στην Κοινή Νεοελληνική*. Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ., Παράρτημα Αρ.65.

Bat-El, Outi. 1994. The optimal acronym word in Hebrew. In Koskinen, Päivi (ed.), *Proceedings of the 1995 Annual Conference of the Canadian Linguistic Association*. Toronto: University of Toronto. 23-38.

Νικολού, Καλομοίρα. 2010. Προσωδιακή οργάνωση των αρκτικόλεξων της Ελληνικής. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 30: 450-463.

Newmark, Leonard, Hubbard, Philip & Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.

Ξυδόπουλος, Γεώργιος. 2008. *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην Ανάλυση της Λέξης και του Λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.

Vazou, Elli & Xydopoulos, George. 2007. Towards an account of acronyms/ initialisms in Modern Greek. In *Proceedings of the 17th International Symposium of Theoretical and Applied Linguistics*. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, School of English, Department of Theoretical and Applied Linguistics. 241-252.

Γλωσσάρι

Αλφαβητική προφορά: Κάθε γράμμα του ακρωνυμίου προφέρεται ανεξάρτητα από το άλλο, με τον τρόπο που προφέρεται στο αλφάβητο κάθε γλώσσας

Αρκτικόλεξα: Συντομευμένοι λεξικοί τύποι που σχηματίζονται από τα αρχικά γράμματα ή συμπλέγματα γραμμάτων πλήρων λέξεων ονοματικών φράσεων

Ακρωνύμια: Αρκτικόλεξα που συνιστούν προφερτές μονάδες και καταφέρνουν να περάσουν στον προφορικό λόγο

Συλλαβική προφορά: Το ακρωνύμιο προφέρεται ως μια απλή λέξη, χωρίς παύση μεταξύ των γραμμάτων και φέρει έναν κύριο τόνο

Εκδόσεις
Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ε.Λ.Κ.Ε. Α.Π.Θ.) ISBN: 978-618-81071-1-3